

تورک و مای قورقو لووش هرکن خاد مارند
محمد کج اید بیزا بک
دوقو

استانجول 24.52 آ.آ

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکر یکه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه در
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

یل 1 || دیکابر 1929 || سار 7

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - بزنگ بول
- 2 - باشقارمادان
- 3 - تورکستانده پاخته اطرافنده کورهش . چوقای اوغلی مصطفی
- 4 - چار مینستری قریووشه بین نك تورکستان
پاخته چیلگیگه نظری
- 5 - ساویت روسیه «جنتیدهن» آلاق .
آلتای نویان

ادبی بولم: «تورکستان»
«یاپراقبلر»
ماغجان دهن
چولپان دهن

تورکستان خبرله ری:

قازاغستانده - تورکه نستانده - اوزبیکستانده

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکر یکه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه در

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

بیل 1 || دیکابر 1929 || سان 1

بزنک یول

یه گیده ن چیقا باشلاغان هر بر سیاسی مجموعه وه غه زیته ننگ
او قوچیلهر یکه اوز سیاسی غایه ، یولی هم مقصدینی تانیتوب کیتیش
عادتیی باردرد. قانون حالیکه کیروب قالغان بو عادتکه بز هم ایبارمز.
یولیمزنی آگلایش اوچون اوزون ایضاحلهر که احتیاج یوق.
یولیمز وه مقصدیمز:

بز تورکستان استقلالچیلهری ایلیمنزک ایرکی وه یورتمز
تورکستانک قورتولشی اوچون کوراشامز
جمله سنده خلاصه ایتیه بیلهدر.

تورکستانلیلهر که موندن باشقا یول یوق ، بولا آلماس وه بولماسین.
بز بو طرفده یورتمزده کی موسقوا ساویت حکمرانلغی ظلمی
آستنده ملی استقلال اوچون آیلوچی میلیونلهرچه تورکستان اوغلله.

رینگ آزغنه بر توده سیمز. بزنگ تاوشیمز یورتمزداغی قوتلی
فغاننگ کوچسزگنه بر عکسپدر.

خلقمزنگ ملی استقلال دلبله زینی، مغناسینی بوزماسدن، کو-
چینی آزالماسدن «پاش تورکستان» بیتله رپنده آگلانا بیلداک،
بزنگ ههمه مز اوچون مقدس بولغان آغر مسؤلیتی وظیفه نگ بر
قسمینی اوناگان بولامیز.

بو یه گیدن باشلانوب تورغان ایشگه توغریدهن توغری قاتاشو-
چی قوتله ریمز آز. بزنگ حقیقی قوتمز یورتمزنگ ملی حقوق
کوچی بیلن یورتداشله ریمزنگ بزگه کورساتکان معنوی
پارده مله رپنده در.

مه نه شو کوچله رگه تاپان بز بوتون آغرقلارغه قاراماسدن
مجموعه مزنی نشریگه کریشدک.

«پاش تورکستان» ججمی اعتباری بیلن کچک بولسه ههم

آزاد وه مستقل تورکستان

بایراغینی کوته ریشن که بی وظیفه نی اوستیگا آلیش وه او یولده
خدمت ایتش بیلن بو بو کدر.

یورتمزده بزگا دشمن موسقوا دیققاتورلغی حکمراندر.
«تورکستانده پروله تاریات دیمه ک» کشی آکلاب بولمایتورغان
بر صنف در. («نه یاسنایه کاته گوریا»).

«اوزبیکستان جمهوریتی (دیمه ک بوتون تورکستان) پروله نار-
بیاتسز چالشماقده در».

بو سوزله ر موسقواده، اوتکان یل دیکابر آیده، ساویت اتیفافی
مرکزی اجرائیه قومیته سینگ سه سیونیده گی شالوا ئلیاوانک اعترافیدر.
مه نه شو «پروله تاریاتسز» وه «پروله تاریات دیمه ک» کشی آکلاب
بولمایتورغان بر صنف «بولغان تورکستانده موسقوا» پروله تاریات
دیققاتورلغی «اعلان ایتمشدر».

هه، بو قایسی «پروله تاریات دیققاتورلغی»؟ دیگان سؤالغا
«طبیعی-روس پروله تاریات دیققاتوراسی» دیگان جواب توغری
کیلادر.

بولشه ویکله رنک دیشله ری بویتچه «تورکستان جمهوریتله ری
شکل اعتباری بیلن ملی وه معنا اعتباری بیلن پروله نارچه در».

بونله رنک هیچ بریسی ههم توغری ایماس:
«شکل» اعتباری بیلن تورکستان جمهوریتله ری «ملی» ایماس،
قبیله ویدر.

«تورکستانده پروله تاریات بولسا او ههم آوروپالیلهر (دیمه ک
روسلهر) دندر» دیگان شالوا ئلیاوانک اعترافی تورکستان جمهور-
ریتله رینگ «پروله نارچه معنا» سینی آیدین وه آچق قیل کورساتیب
توزادر.

بزنگ غایه مز ایسه تورکستانده

شکل اعتباریله ده معنا اعتباریله ده ملی دولت

توزیلشیدر، چونکه یالغوز بو صورتده گنه خلقمز اوز یورتده اوز
مقدراتینک تام حقوقلی ایگاسی بولا آلادر.

بز یورتمزده گی وه مهاجرته گی وطنداشله ریمز وه دوستله ریمزده ن

آزاد وه مستقل تورکستان

غایه سی یولنده گی باشلاغان کوره شده قلم وه کیگه شله ری بیلن
پارده مله رینی اومید ایتهمز! «پاش تورکستان»

«پاش تورکستان» باشقارماسیدهن

«پاش تورکستان» باشقارماسی موسقوا قارا کابوسیدهن ملی
قورتولشله ری اوچون کوره شمه کده بولغان بوتون دوستله ریگه
یوره گدن سلامله ر یوبازادر.

بزنگ سلامیمز طبیعی برنجی نویتده بویوک توغانمز «یگی

تور كستان» گه بولادر. «يگي تور كستان» يولي بزنگ مشترك يولمزدرد. بز اونكله بر يولده كيمه مز وه بر غايه گه اومتولامز.

بزنگ ايله برابر عمومي جبهه ده، عمومي قورتولش غايه سي يولنده كوره شمه كده بولغان استقلالچي آذربايجان، شمالي قافقاسيا، ايدل-اورال، قريم، گورجستان وه او قراينالي توغان وه دوستله- ريمزنگ همه سيگه مقدس ملي غايه لر يگه ايرشوده موفقيتلر تله يمز. اوله رنگ موفقيتي بزنگ موفقيتمز، اوله رنگ قايغيله ري بزنگ قايغيمزدرد. «باش تور كستان» باشقارماسي.

تور كستانده پاخته اطرافيدا كوره ش

بو كونه رده تور كستانده نوبته كي «ضربه لي مسئله» پاخته مسئله - سيدر. پاخته هر وقت روسيه نك دقتي جلب ايتوب كيلگن مهم بر نقطه ايدى. توبانده باسيلغان سابق چار حكومتي زراعت مينستري كرىوشه ين نك بومسئله حقيده كي فكريني اوقوب كور يگز. كرىوشه ين چه تور كستان پاخته سي مسئله سي، روسيه توقوماچيلك صناعتنك امريكا پاخته سيدن آزاد قيلنشى مسئله سي ايدى. مسئله نك ايكنچي تامانيكه - روس توقوماچيلق صناعتي منفعتي بيلان كونجه برلاشالغان ييرلي خلقنك منفعتيكه كرىوشه ين غايت آز نظر سالار ايدى. شونده ي بوساهه م چار حكومتي تور كستانده پاخته چيلك ترقيسي يولده كي قيينلقلر ايله حسابلاشار وه كوزده توتديغي پروغرامني ايشكه آشيريشى اوله رچه يبله رگه آرقانما سوروشگه مجبورلك حس ايتهر ايدى.

بو قيينلقلر - سوغاريلغان ييرلر آزلغي، تور كستان اهاليسي چيتمدن كيتريلگان غه لله بيلهن تا مين ايتشى مسئله سي وه باشقالر - شورا حكومتي آلدبگه هم كيلوب چيقديلر. بو قينلكلارنك مقياسني بيلمه ك او چون 1928 نچي يلدده تصديق ايتيلگان «پاخته چيلك ترقيسنك يش يلك پلاني» گه اساسي قلوب آلتقان معلوماتلر ايله تانشمه ك

لازم. بو قينلقلر بر آز قسقارتيلغان حالده ف. ئي. اوشكالوف نك «پاخته چيلك مسئله سي وه تور كستان- سبير تيمريولي» اسملي مقاله سيده ايضاح ايتيمشدر. («تور كستان- سبير تيمريولي» اسملي روسچه اثرنك 144-173 بتيله ريني باقنگز.)

ايلگه ري كيمه سده ن بورون، بو ييرده قسقه چه قلوب شورا حكومتينك تور كستانده پاخته چيلكني ترقي ايتديريش پرويه كيتيني سوزلاب اوتامهن. بو پرويه كت اوستيده حاضر كي كونده يورتمزده شدتلي كوره ش بارمه كده در. شونك او چون «باش تور كستان» اوقو- چيله ريني بالشويكله رنگ پاخته سياستي ايله تانشرمه ك فائده سز بولماس ديب بيله مهن.

پاخته چيلك ترقيسنك يش يلك پلاني بوينچه شورا توقوماچيلك صناعتي او چون لازم بولغان 598.700 توننا تازالانغان پاخته دن، 1932 نچي يلدده، شورالهر اتفافي حدودي اچيده 368.600 تونناسي اوندريله چه ك. بو مقدارده ن 315.400 تونناسي تور كستان حصه سيكه توشادر. 598.700 تونناده ن 368.600 توننا چقغاج قالغان 230 مك تونناده ن آشقراق تازه پاخته نك چيت مملكتلهرده ن، باشليچه امريكا- ده ن كيلتريلشي كيره ك.

«دولت پلان قوميسيوني» - گوس پلان - وه باش پاخته قوميته- سي - باش پاخته قوم - نك معلوماتلر يگه كوره، شورا حكومتي چيتمدن كيله درگان پاخته دن 1937 نچي يلدده گنه قوتيلا آلعوسيدر. بو كونه چه شورا حكومتي چيتمدن كيتريلگان پاخته او چون بويوك مقدارده آقچه تولامشدر. مثلا 1925 نچي يلدده 133.830.000 آلتون صوم، 1926 نچي يلدده 117.777.000، 1927 نچي يلدده 131.504.000 آلتون صوم ييريلگهن. - ديمك شورا حكومتينك چيتمدن كيرتگان ماللهرينك قيمتمندن %18,4 در.

1932 نچي يلدده چيتمدن كيرتيلش لازم كيلگن 230 مك تونناده ن

آشقراق پاخته هم یوزله رچه میلیون آتون صومگه تورار . نه قدر آغیر بولسه هم بولشیویکلر بونکه بوی سونشگه مجبوردرارن . چونکی تورکستانده پاخته چیلک ترقیسی یولیده ، آتلاب اوتب کیش قین بولغان بر قانچه توسقونلر تورادر .

پاخته چیلک ترقیسیدهن سویله دکلهری وقت ، شورالهریش یللك پلانلهریده یه گی ساحه لهرنی سوغاریشنی ، پاخته اونومینی آشرنی ، ایسکیدهن سوغاریلغان بولوب ، ایشدهن چیقوب قالغان ییرلهرنی یه گیدهن فائده لانشی وه آخرده بوغدا ی وه باشلیجه شالی ایکنینی سیقوب چیقارشنی کوزده توتار ایدیلهر .

تورکستانده شورا حکومتی نك سوغاریلغان ییرلر ساحه سینی نه قدر هه کتار یه گی سوغاریلغان ییرلر ایله کیکایتوماچی بولغانلغن بیلمه ک اوچون روسچه « پاخته ایشله ری » اسملی مجموعه نك 1927 یل 9-10 نومرولهریده وه « س.س.ر. صناعتینگ بیش یللك ترقیسی حقیده قونزول سانلهری » دیگن اثرده کتیر یلگان توبانده گی سانلر بیله ن تانشمه ک لازم : 1932 یچی یلده تورکستانده گی سوغاریلغان ییر ساحه سی 3.299.500 هه کتار (1) ، دیمه ک 1913 یچی یلده کیده ن 443.500 هه کتار آز — مذکور یل تورکستانده 3.743.000 هه کتار سوغاریلغان ییر بار ایدی . بونده ن بولشه ویکلهر نك تورکستانده سوغاریش ایشله ری توزش توغروسیده گی هیبتلی سوزلهرینگ بوش والدراشده ن باشقا نهرسه ایمه سلگی آچق کورینادر .

1913 ده ایسه بوتون تورکستانده کی پاخته ایکنین میدانی 562 400 هه کتار کنه ایدی . 1932 یلده ایسه سوغاریلغان ییر ساحه سی 1913 یچی یلگه قاراغانده 443.500 هه کتار آز بولغانی حالده شورا حکومتی پاخته ایکنی میدانی 942.200 هه کتار که یتیکر مه کچیدر .

(1) بر هه کتار بر دیساتینده ن بر آز کم .

بونده ن توبانده کی کورنش یوزه که کیلور :
سوغاریلغان ییر مقداری 443.500 هه کتار آز ایغان ، پاخته ایکنی اوچون ایسه 379.800 هه کتار آرتق ییر آلنور . بونده ن تورکستان نك روسیه ده ن کتیر یلگان غه لله که نه درجه ده قاتغ باغلانشی آچقده ن آچق کورینوب تورادر .

پاخته نك اونومینی آشرش حقیده ایسه شورا متخصصله ری هه کتار ساین 0,45 تسه نته ر (3) یعنی بر یاریم پودده ن آرتق اونوم کوبایشینی کومایدرلر . البته بو اونوم کوبایشی عموم پاخته حاصلاتینگ کونار یلشگه جدی بر تأثیر ایتمه آلماس .

شورا متخصصله ری ایلگه ری سوغاریلغان بولسه هه م حاضر فائده . لاناما یتورغان ییرلر گه هه م هیچ بر امید قومایدرلر . اوشکالوف بوتوغروده :

« پاخته ایکن میدانی کیکایتیریش نقطه نظریده ن بو ییرلهر نك جدی بر اهمیتی یوقدر » دیب یازادر .

ایمدی پاخته میدانی کیکایتیرمه ک اوچون سوکھی منبع — تورکستان نك پاخته چیلک ممکن بولغان ساحه لهریده ن بوتون غه لله ایکنلهرینی سیقوب چقاریش گنه قالادر کی اوشکالوف بونی « ایک آرزان وه ایک تأثیرلی منبع » دیب سانایدر .

غه لله ایکنلهرینی سقوب چقاریشی آرقاسیده شورا حکومتی تورکستان اهلایسنی اوقات جهتیده ن غایت قین بر وضعیتگه قوبادر . روسیه نك تورکستانده پاخته چیلکنی ترقی ایتدیرش اوچون « ایک آرزان وه ایک تأثیرلی » کوردیگی بو یولی بزنگ یورمز اوچون اگ قورقونچلی و فلاکتلیدر . تورکستان نك چیتده ن کتیر یله درگان غه لله گه یاغلانشینگ یل ساین نه درجه ده اوسیب بارا یاتقانی بیلمه ک اوچون بو توبانده گی معلومانلر گه دقت ایتکز :

(3) بر تسه نته ر 50 کیلوگرام یاکی تخمیناً 3 پود .

1927نجی یلده تورکستان نك چیتدهن کیلادرگان غه‌لله‌گه احتیاجی
26.500.000 پود ، 1928 یلده 34.000.000 پود ، 1929نجی یلده
40.000.000 پود ایدی. پلانده‌کی بیش یل آخیریگه - یعنی 1932نجی
یل - چیتدهن کیتریله‌درگان غه‌لله‌ مقدراری تخمیناً 60 میلیون پود
بولغوسیدر (4). دیمه‌ك وقت اوتکه‌ن ساین تورکستان اوزیده یتیشادرگان
غه‌لله‌سیدهن محروم قیلنوب تام معناسی ایله روسیه‌نك خام مال مملکتیگه
آیلانتریلادر .

تورکستان اوچون روس غه‌لله‌سیگه باغلانغان بولش ، سیاسی
جهت ییلن گنه قالماسدهن (بو حقدنه توبانده‌ده بر نیچه سوز ایتوب
اوتارمه‌ن) توغریدهن توغری خلقمزنك جسمانی بارلقینی هم تهدید
آیته درکان بر شکل آلدرد. 1918/19 یلله‌رده غه‌لله یتیشا کلایدهن
تورکستان ایکی میلیوندهن آشق بالالارینی یوقانغاندر. بزنگ
تورکستانده یتشا درکان اوز غه‌لله‌مز اوچون کوره‌ش آلوب بارشمز
ضرورلغینی اگلالتش اوچون بوايسله‌تش گنه یتتارلك ديب اویلايمه‌ن:
هه‌لیگه‌چه بالشویکله‌رنك اوزله‌ری طرفیده‌ن توزیلگان
تورکستانگه غه‌لله کیترش پلانله‌رینی تولا به‌جهرد‌کله‌ری بر یل
هم کورولماغاندر.

یوقاریده آنی کیچکه‌ن اوشکالوف اوزی «تورکستانی غه‌لله
ییلن تأمین ایتش مسئله‌سنگ قناعتله‌نورلك حالده ایمه‌سلکن» اقرار
ایتشگه مجبوریت حس ایتدر. او بومناسبت ییلن توبانده‌گی دقتنی
جلب ایتهرلك معلوماتنی کیتراذر: 1928نجی یلده اوزتا آسیا
جمهوریتله‌ری (5) 687,900 توننا غه‌لله طلب ایتکه‌نلر. گوسیلان (دیمه‌ك
موسقوا) ایسه بو مقدارنی 556,900 تونناگه توشرکان. (6) (یعنی 131

(4) بو سانلر پروفسور شله‌گل نك روسچه «یه‌کی شرق» مجموعه‌سنگ 23/4
جلده‌لریده‌کی «تورکستان و سیر تمبرولی» اسملی مقاله‌سیده کورساتلغاندر.
(5) 42.650.000 پود . (6) 34.528.000 پود .

مگ توننا آذر). بونکله به‌رابره شو آزاتریلگان مقدار هم تولا
کیتریلگه‌ن ایمه‌س.

تورکستانی مکامل اوغلی دیگه‌تنگ غه‌لله کیترش توغروسیده-
گی سوزله‌ریگه قولاق آسایلوک. او اوتکان یل دیکابر آینده‌گی
س.س.ر.مر کزی قومیت‌سی سه‌سیونیده توبانده‌گیلارنی سویله‌گان:

«ههر یل بزده ایکی تورلی غه‌لله کیترش پلانی بولادر: او-
یکستان حکومتینک پلانی وه اتفاق حکومتینگ پلانی؛ یل اوتکان
ساین غه‌لله کیترش قسقار تلغانین کورامز. مثلا 1926/27نجی یلده
اوزیکستان پلانده کورساتلگان غه‌لله‌نگ %60نی گنه آغان» ديب
شکایت ایتکه‌ن ناطق سوزینگ باشقا بر یریده‌ده «غه‌لله کیترش
پلانمزی تولا باجارمادق» ديب تکرار لایدر.

بوندن نیمه نتیجه کیلوب چقار؛ غه‌لله وه پاخته بهاله‌ری
آراسنده‌کی موازنت بوزیلادر. حکومتکه قطعی بها ییلن پاخته‌سنی
بیریشگه مجبور بولغان پاخته‌چی دهقان حکومتدهن وعده ایتلگان
غه‌لله‌نی آلا آماغانلقدهن بازاردهن قیمت بهاگه آشگه مجبور
بولادر.

یه‌نه شو مکامل اوغلی سوزینی دوام ایتدیروب «بر نیچه
یلله‌ردهن یری دوام ایتوب کیلمه‌کده بولغان بو بحرانی وضعیت
بزنی شونداي حالده قویغانکی حاضرده حکومتنگ قولیده بر
اونومسزلك کیلگه‌نی تقدیرده آچلق وه تهله‌نگ آلدینی آلورلق
هیچ بر غه‌لله وه یم، حه‌شه‌ك احتیاطی یوق» ديدر. «یم، حه‌شه‌کله-
ری یوقلغیده‌ن تورکستان پاخته‌چی دهقانله‌ری کوزده ایش حیوانله-
رینی ساتوب ییاریب سوگره بهار کیلگه‌چ یهنه‌دهن جوده قیمت
بهاگه ساتوب آشگه مجبورلر.

بولارنگ بارچه‌سیده‌ن مکامل اوغلی «پاخته‌چیلق تورکستان

دهقانلەرى اوچون اقتصادى نقتە نظردەن ضررلىدر « دىگەن نتيجه گە كيلوب چيقادى.

مع التأسف پاخته مسئله سينگ بو جهتيگه آرتق تفصيلاتگه كيريشه آلامهن. فقط بو قدر سويله نگان سوزلەر پاخته اوستيده كي روسيه توقوماچيلك صناعتينگ احتياجنى اوتاش مسئله سينگ تور كستان اوچون نيمه گە مال بولشيني يتەرلك درجه ده آچق قلوب آگلانار ديب اويلايمهن.

مكامل اوغلى «پاخته چيلك تور كستان دهقانلەرى اوچون اقتصا-دى نقتە نظردەن ضررلى» دىگەن نتيجه سنى تور كستانگه روسيه ده ن كيتريلا در كان بوغداننگ مقدارى 25/26 مليون پوددهن آشماغان وه پاخته چيلك ميدانينگ اعظمى كىگاشى اون يلگه چوزيلغان دورده گى وضعيته دن چيقارمش ايدى. بو اون يللق مدت ايچيده باهارى ييرلەر ده ايگينچيلك شرطلەرى بويوك اهميت ايله تدقيق يه گى تور كستان سبر تيمر يولى دائره سنده كى ييرلەر فائدا لانا بيله چهك حالگه كيتريلار وه بو تيمور يولده يوك يورثش ايشلەرى ترتيبگه سالنار ديب تخمين ايتار ايديلەر. بو اون يل ايچيده پاخته نك گنه ايمهس غه لله ايگينلەرينگ هم ايكيش وه تربيه لاش ايشلەرى، يه گى زراعت ماشينه لەرى كيرتس وه اوروغلقلەرنى ياخشىلاش آرقاسيده ترقى ايته جهك ديه اويلا نار ايدى. يوقاريدە كى شرائط تماميله تأمين ايتلگەن تقديرده هم پاخته چيلكنگ تور كستان اوچون فائده سز بر ايش بولوب قاليشى آب آچق بر حقيقتدر.

حاضر بالشويكلەرگه پاخته پروگراملەرنى يوزه گه چيقاريش اوچون لازم كورينگان اون يل مدت جوده اوزاق كورندى وه تصديق ايتلگەن پلانى يه گى دن قاراشكه قرار بيردى.

و. ك. ب. مركز قومينگ پاليتسيوروسى (سياسى مركزى) بو يل ايول 18 ده گى قراريدە پاخته چيلكنگ 1932 نچى يلگه (يضى

3 يلدهن سوڭ) روسيه توقوماچيلق صناعتىنى چيئدەن كيلادر كان پاخته دن آزاد قىلشنى گنه ايمهس اوندهن سوگره گى توقوماچيلق صناعتينگ ترقيسى اوچون لازم احتياطنى هم تأمين ايتادر كان درجه ده آرتريلشنى طلب ايتادر. ايمدى پوليئيورو بو وضعينگه قانداى يول يله ن ايريشمه كچى بولادر؟ بو ساده چه غه لله ايگينلە رينى سقوب چقارش آرقاسيده كنه! پاليتسيورو «پاخته ايكيشگه يارار-لق ييرلەر ده شالى، جوخارى وه باشقه غه لله ايگينلە رينى ايكيشگه هيچ يول قويماسلك كيرهك» ديب بلادر.

«گوسپلان» وه باش پاخته قوميته سى اوزون تدقيقاتدهن سوگره تور كستانده غه لله ايگينلە رينى سقوب چقارش مقدارينى بش يل ايچنده 144 نك هه كتار ديب تعين ايتكەن بولسه لەر ده «پوليئيورو» بو علمى وه استاتىستىقى تدقيقات نتيجه لە رينى بر طرفكە آتوب غه لله نى سقوش ميدانينى 230 مگ هه كتار گه ينتقوزشكه قرار بيرادر. بولشيو. يكلەر باشليچه دقتلە رينى شالى نى سقوب چقارشكه جلب ايتديلەر. تور كستان دهقانلە رى اوچون شالى نك قانداى اهميتى بارلغى اوشكالوف توبانده كيچه ايضاح ايتە در. «حاضر كى بيرينچ وه پاخته بهالە رينى سالشترغاندا آيرم خوجالقلار اوچون شالى ايكينينگ پاخته دن كوره فائده ليراق بولغانلغى آچق كورنوب تورادر» شورالەر طرفيدەن غه لله كيرتس پلانينگ متمادياً ييريگه كيلترلە سلگينى كوزده توتسا كز شالى نك تور كستان دهقانلە رى وه بتون اولكه اوچون بولغان اهميتى يه نە ده آرتادر.

بزنگ يورتمز اوستيگه قابلانغان قورقضى كورماسلك ممكن ايمهس.

«پاليتسيورو» نك قراريدەن سوگره اورتا آزيا، بيوروسى هه مده اوزبيكستان، تور كمنستان، قازاقستان وه تاجيكستان قومونىست فرقلە رينگ مركزى قوميته لرى هم قرار چقارديلەر. بولەر بارچه سى

دائره‌سی راشتان رایونیده‌ن وکیل روزی نظر اوغلی، قاشقادر-یاده‌ن یولداش تاشبابا اوغلی، حاره‌زمدن‌ن حه‌یت قوربان‌ن بای اوغلی وه آندیجان دائره‌سیده‌ن ایرمه‌ت اوغلی یه‌گی پاخته‌ن پلانی حقیده، اوزبیکستان مرکزی اجرائیه‌سی قومیت‌سی سه‌سیونیکه قوقانغه-کیلگه‌چگنه، برنجی دفعه ایشد کله‌رین بلدروب عریضه یازغانلر. پالیتیورانگ یه‌گی پاخته‌ن پلانی تورکستان قومونستله‌ری آراسیده هیجان وه ناراضیلیق توغدرما‌قده‌در. فقط بو حقه‌ه آچق سوبله‌شگه ههر کم باترلق ایثا آلمایدنر. یادگار صادق اوغلی اسملی بر باتر اوزبیک قومونستی تاپلغان. او بولشوییکله‌رنگ یه‌گی پاخته سیاستله‌ریگه پروتست بلدرگان.

یادگار «دهقانله‌رنگ حر بی فیئوداللق اصولیده استثمار ایتلشیده‌ن» «دهقانله‌رنگ خراب بولشیده‌ن» وه «تورکستان دهقانله‌رنگ پاخته سیاستیگه قارشو فغانله‌ریده‌ن» سوبله‌ب، «فرقه بوکونگی سیاستی ییلن ایسکی مستملکه‌چیلک سیاستی کیگا‌پترمه‌کده‌در» دپ آچقده‌ن آچق یازادر.

یادگار — «تورکستان دهقانله‌رنگ صبر کاسه‌له‌ری چیتله-ریگه قدر تولدی» دیدر وه بونده حقلیدر.

«قزل اوزبیکستان»، «یه‌گی فهرانه»، «آزاد بخارا» وه «پراودا ووستو‌کا» بیته‌ری قشلاقله‌رده‌گی پاخته‌گه قارشو حرکتله‌ر حقیده‌گی خبرله‌ر ییلن تولادر.

توبانده بو خبرله‌رده‌ن بر نیچه‌سینی مثال اوچون کیترازم: وابکینت رایونیده (بخارا دائره‌سی) دهقانله‌ر پاخته‌له‌رینی اوروب تاشلاب، اوزبیکه بوغدا‌ی ایکی‌کهنلر.

«پراودا ووستو‌کا»‌نگ خبر بیرشیکه کوره (31 اوکتابر) «بتون قوقان دائره‌سیده بوغدا‌ی پاخته‌گه هجومگه باشلاغان» یعنی اهالی پاخته‌یکشگه تعینلانگان بیرله‌رگه بوغدا‌ی ایکا باشلاغان.

هم بتون کو‌گله‌ریده‌ن پالیتیورو قرارینی تبریک ایتادرلر. بونگ اوستیگه «انقلابچی خلق» اسمیده‌ن هم تبریک ایتوب قویادرلر. اوزبیکستان‌ده‌ن فیض‌الله خوجه وه یولداش‌بای آخونبابا اوغلی، تورکمه‌نستان‌ده‌ن آیتاقوف، قازاقستان‌ده‌ن غالاشچو‌کین، بولر بارچه‌سی برلکده تورکستان‌لیلر، نیمه بولسه بولسون، پالیتیورو‌نگ پاخته توغروسیده‌گی امرینی بیریکه کیترشگه قرار بیرگه‌نله‌رینی اشاترماق اوچون مارکس وه لینین‌نگ اسمله‌ریگه آند اچادرلر. فقط بو حقیقتی؟ تورکستان‌لیه‌رنگ شالی وه بوغدا‌ینگ سقیلوب چقارلیشیکه قوانشله‌ری توغرومی؟ ایمدی محله‌رده‌ن کیلگن خبر-له‌رگه قارایلق.

ناشکینتده چقادرگان «پراودا ووستو‌کا» غه‌زته‌سی (16 سنتابر سانیده)، «ملی مطبوعات پاخته ایشیکه لاقید دیهرلک درجه‌ده بر وضعیت آلدی» دپ شکایت ایتادر. «پراودا ووستو‌کا» غه‌زته‌سی «قزل اوبیکستان»، «یه‌گی فهرانه»، «آزاد بخارا»، «کهمبه‌غله‌دهقان»، «شهرق حقیقتی»، «قزل یولدوز»، «آواز تاجیک»، «دایخان» (تورکمن غه‌زته‌سی) وه «فور تولش» (اویغور غه‌زته‌سی) که‌بی، بیرلی غه‌زته‌له‌رنگ پاخته حقیده‌گی پروپاگاندا-نشویقات اشله-رینی یورتو‌گه لازمی درجه‌ده اهمیت ییلن کریشا آلمادقله‌ری که‌بی پاخته بلانینی اشگه آشرش اوچون لازم بولغان «پولیتیورو»، اورتا آزییا پیوروسی وه ملی فرقه قومیت‌له‌رنگ مرکزله‌ری طرفیده‌ن بیریلگن امر وه تعلیماتله‌رینی هم کوب کیچک‌دروب نشر ایتد‌کله-رینی تأکید ایتادر.

جتی اوزبیکستان مرکزی اجرائیه قومیت‌سی اعضا‌له‌ری آراسیده هم کوبگنه کیشله‌رنگ پالیتیورو‌نگ یه‌گی پاخته پروگرامی توغروسیده هیچ خبرله‌ری بولما‌غانغی معلوم بولادر. یوقاریده‌گی «پراودا ووستو‌کا» غه‌زته‌سیگه کوره (14 اوکتابر سانیده) بوخارا

بی بی عوبه ییده قشلاغیده سولانگان بیرلر گه بوغدای ایکلگه ن. قوم آرق، بیش که په، گل قشلاق، بههرام، آق تپه وه باشقه بر قاتار بیرلرده هم پاخته اورینگه بوغدای ایکلمه کده، پاخته اوچون ایسه سایلر بیرلر قالدلمه کده در.

تورکستان قشلاقلرینگ جواپی شو اصولده بولشد. اگر بزنگ یورنده گی توغانلرمنزنگ مستقل، ایر کلی او یوشمه لهری بولغانده ایدی، بو جواب یه نه ده تأثیر لیراق بولور ایدی.

تورکستان دهقانلر ییدن بر قسمینی پاخته ایکشگه مجبور ایتکن بر قانچه سببلر بار. اگر پاخته ایکین میدانی حقیده گی ستائستیک معلوماتلر گه دقت ایتساکز، اوز بیرلرینگ بارچه سیگه یا کی بو یوک قسمیگه پاخته ایککن دهقانلرینگ بیر اصلاحاتی دورپده یاریم هه کتاردن تا ایکی هه کنار گه چه بیر گه ایگه بولغانلر ییدن، باشقه چه ایتکه نده اوز کوچله ری ییلن بیرلرینی اشلی آلیدرغان کشیله رده ن عبارت لکن کوراسز. بولار شورا حکومتیگه یاردام اوچون مراجعت ایتادرلر. حکومت ایسه پاخته ایکشنی بو ینگه آلمان کشیله ز گه گنه یاردام بیرادر. ایکی هه کتاردن آرتق بیر گه ایگه بولغان تورکستان دهقانلهری پاخته ایکشگه بیرلرینگ اهمیتسز بر قسمینی آجرا- تادرلر. چونکی حکومت یاردامیگه او قدر محتاج ایمه سلر وه پاخته ییلن بوغدای ایکشده ایر کلیدرلر.

تورکستانده گی آز یرلی دهقانلرینگ یا لغوز گنه پاخته ایکشله ری، شورا، سوسیالیست اقتصادیاتیکه سیو گیدن ایمه س، باشقه چه یاشاش ممکن بولماغانده ندر.

کارل مارکس «فراقفورت پارلامه تی آلدیده پولشه مسئله سی» حقیده کی مقاله لرینگ بریسینده بوناویت بلانک اسملی بر قاتولک روحانیسی توغروسیده بر حکایه کیترا در. بو روحانی زاغزان وه مهینه لهرنی اورگاتار ایکه ن. قوشلر روحانیسی کوردکلهری آن،

اوچوب کیلوب، ییلکه سیگه قونوب، قولیدن یمه کگه باشلار ایکه نلر. هه مه بو روحانینگ مهارتیگه حیرنده قالار ایکه ن. اشنگ ته گی بونده ایدی، روحانی بیچاره قوشلرینگ آستگی تومشوقلهری اوچینی کیسوب تاشلار ایدی. بونده کین اولر ییردن داتی چوقوب آلا آماغاچ، روحانینگ قولیدن بیشگه مجبور بولور ایدیله ر.

بالشیویکلرینگ قیلغانلهری هم شونگ اوزی؛ اولر بزنگ دهقانلر ییدن مستقل خوجالق یورتنش امکانیتینی کیسوب آلمانلر. ایمدی او بیچاره لهر آچلقده ن اولش قورقچی آستیده پاخته ایکشگه مجبور بولسه لهر، بالشیویکلر «تورکستان دهقانلرینگ شورا پرو-گرامیگه صداقتلر ییدن، قشلاق خوجالینگ اجتماعی انقلابیدن» داورق سالادرلر.

تورکستان نگ منفعتی روسیه دن کیتریلادرغان غه لله دن قوتلشده در. روس غه لله سی بزنگ یورتگه غایت قیمت بهاگه توشادر. بو غه لله آرقاسینده ن روسلینگ اقتصادی وه سیاسی حاکمیتی کیلادر: تورکستان روسیه دن غه لله سینی آلدینی جالده (1932 یلگه 60000000 بود) اوزینگ سیاسی استقلالی اوچون کوره شگه جرأت ایتا ییلارمی؟ معلوم نهرسه قیلا آلاس. غه لله کیترشنگ توقتالشی 1918-1919 نچی یلله رده بولغانی که بی آچلقده ن اولش دیمه کدر.

تورکستان نگ استقلالینی وه ایر کینی استه گن ههر بر کشی، تورکستان نگ اوزیگا بیتشادرگان غه لله سی اوچون کوره شمه گی لازمدر. اوزمزده بیتشکان غه لله مز بولغانده گنه، تورکستان نگ قورتولشیگه امید باغلاشیمز ممکن.

پاخته آنچه فائده لی نهرسه. فقط اونگ بزگه فائده لک بولشی، بزنی تمامیله روسیه دن کیتریلادرگان غه لله گه قاراتوب قویماسلگی شرطی ییله نگنه بولا آلا در.

اگر کوب مناقشه ايتد کله‌ری وه بالشويکله‌رنگ آچ کوزلك بيلهن قدیرد قله‌ری اورش چقوب قالسه، تورکستان خلقي نيمه قیلادر؟ — بولشويکله‌ر، 1919 ده نابولين نگ «پيرلي خلقي باقوب اوترگاندن کوره، بتون کوچ وه بایلقه‌رنی انقلابی جبهه‌گه يوللاش ياخشیراق‌در» دیدیگی سوزله‌رنی تکرار قيلماسله‌ر ديب اویلايسز می؟ — ای ایلینی وه اونگ ایرکینی سیوگن تورکستان بالاله‌ری، بو حقه‌ده اویلاب حرکت ایتکتر!!

پاخته‌گه قارشو بوغدای بیلهن قوراللانگتر!

تورکستان‌نگ چیتله‌ر حاکمیتیدن قوتلشیده برنجی قدم اونگ چیتدن کیلادرگان غه‌لله‌دهن قوتلشیدر. چوقای اوغلی مصطفی

چار منیستری کریووشه‌ین ننگ تورکستان پاخته‌چیلغیغه قاراشی.

[ساویت حکومتینگ بو کونگی پاخته‌سیاستی مناسبتیله]

بو کون یورتمزده بوتون شدتی بلهن تطبیق ایتلمه کده بولغان پاخته ایکیین پیرینی آرتیرش اساسیغه قورولغان اقتصادی مستملکه سیاستی بزگه چار زمانیداغی سیاستی ایسه‌ته‌دی. بر قانچه نقطه‌لرده، او جمله‌دهن پاخته ایشله‌رنده، او دورنگ سیاستی بو کونگی قزل روسیه‌نگ توتدیفی سیاستیغه قاراغانده به‌لکی‌ده یارم یولده قالب کیتمه کده‌در.

چار حکومتی منیسترله‌رندهن کریووشه‌ین 1912 نچی ییلی تورکستانغه قیلغان سیاحتی نتیجه‌سند یورتمزده یورته‌لدرگن پاخته‌سیاستی حقه‌ده حکومتینگ یولینی کورساتادرغان بعضی بر فکرله‌ر سویله‌گن ایدی. چارلق روسیه‌سینگ سوک سوزی بولغان بو افاده‌له‌ر بو کونگی بولشویک روسیه‌سینگ هم اساس دستورینی تشکیل ایتمه کده‌در. کریووشه‌ین: «بو کون تورکستان، بوخارا وه خیوه روسیه‌نگ پاخته‌گه بولغان احتیاجندهن یارمیسینی اوتهمه کده‌در کی

بو 1 میلیون بود تازه پاخته یاکی یوز میلیون سوم قدر آلتون آقچه دیمه کدر. یه‌نه بشمه‌گن 10—12 میلیون بود پاخته‌نی آلس اوچون آمریقاییلارغه 70-80 میلیون سوم آلتون آقچه بیرمه کده‌مز. روسیه توقوماچیلغینگ آمریقا خام مالیغه بو قدر باغلیغی (آمریقانک اوز مانگی روسیه‌گه کرگزگن مالینگ 10/9 ی پاخته ایدی) اونی دائمی بر تهله‌که، بحران قارشوسنده توبادر. اونگ اوچون بزنگ یارم یولده توروب قالوویمز ممکن ایمه‌س. روسیه‌نگ بوتون احتیاجینی داخلده بیتشکن پاخته بیلهن تأمین ایتوب توقوماچیلغیمزنی اجنبی تأثیر وه بحران قورقوسندهن قوتقارو لازمدر» دیر ایدی.

«روسیه حکومتینگ سعی وه غیرتی آرقاسنده» تورکستانده پاخته ایشله‌رینگ آز زمان ایچنده کوز قاماشترارلق درجه‌ده نيزلك بیلهن ایلگه‌ری کیتکه‌نینی دلیل وه رقم‌له‌ر بیلهن کورسه‌تکه‌ندهن سوک «بو کون تورکستان خلقینگ بوتون منفعتی، اویبی وه اورینیشی بوتونسی پاخته تیوره‌گیندهن آیلانماقدادر» دیگن منیستر سوزیگه یه‌نه بر آز دوام قیلیب «شو پاخته تورکستانی موسقوا وه روسیه‌نگ باشقه پیرله‌ری بیلهن باغلایدر» دیگن ایدی.

طبیعی شرائط‌نگ پاخته ایکیینگه مساعدلگی، اولکه‌نگ بر قانچه جهته‌لردهن دنیانگ ایگ مهم پاخته مرکزله‌ری که‌بی مهم خاصیتله‌رگه ایگه بولغانینی سویله‌ب اوتکه‌ندهن کین منیستر: «بزنگ حاضرگه دنیانگ پاخته‌گه بولغان بوتون احتیاجندهن 5/6 حصه‌سینی پیریب تورغان آمریقا بیلهن رقابت فکریگه کیلوویمز هم ممکن ایمه‌س. بزنگ حرکنمز اوز احتیاجیمزنی اوزیمز تأمین ایتش یولی بیلهن باشیمزنی چیت تأثیرندهن قوتقارماقدان‌غنه عبارت‌درکی بونگ اوچون لازم بولادرغان شرائط همم باردر» دیر ایدی.

او زمان کریووشه‌ین تورکستانده یه‌گی‌دهن پیر سوغاریلماسدهن روسیه‌نگ پاخته‌غه بولغان بوتون احتیاجینی اوتش ممکنگی نظریه‌

سیگه قارشو بولغانی دیک او 1909 ییلی تورکستانده تیکشیرش سیلا. حتی قیلغان سه ناتور غراف پالاننگ تورکستانده یه گیدن بیر سوغاریلما ی توروب پاخته چیلقنی بر آدیم هم آرتیرش ممکن بولما. غانلغی توغروسنده گی قاراشیغه یه نه ده آرتقراق قارشو ایدی. (سه نا). تورنگ بو قاراشینی یازغان ییلی، یعنی 1909 نچی ییلی، تورکستانده 301,785 دیسه تین بیرده پاخته ایکیلگن ایدی.) مینستر بر قانچه تورلو تدبیرلر کورش آرقاسنده پاخته ایکینی میدانینی کوبگنه آرتیرش ممکن بولغانینی ادعا ایتهر ایدی. او غراف پالان گه جواب بیرنده تورکستاننگ پاخته ایکینی اوچون یارارلق 4 ولایتده سه ناتورنگ تقیشی ییلن اوزینگ سیاحتی آراسنده کیچکه کن 3 یلک مدته گی آرتشلرنی کورساتوب «بو اوچ ییل ایچنده گی پاخته میدانتنگ کیگه پیشی او ادعانی یه نه ده اوچ تاقر رد ایتکه ن بولدی.» دیدر. اونگ فکرنچه او زمانگه قدرده تورکستانده پاخته ایکینی اوچون یارارلق بیرلر بوتونله ی آلتوب بیتکه ن یوق ایدی. «روسیه دولتی قول آستیده پاخته ایکینی اوچون یارارلق بیرلر جوده آزدر (تورکستان، قافقاسیانگ بر قسمی) اونگ اوچون بوندای دائره. لهرده بوغدای ایکینگه یول بیرمه ک ساغلام بر اقتصادی قاراش ایمه س» دیب قارشوسنده گینی تقید ایتکه ن مینستر کوزینگ قای بر یاقده بولغانی بر آزده آحق کورسه تمه ک اوچون «تورکستان بوغدای اونومنده گی ههر آرتق بود روسیه وه سیریا بوغدا ییغه رقیب بولغانی دیک تورکستان پاخته سنده کی ههر آرتق پودده آمریقا پاخته سیگه رقیب» دیمه ک بولغانینی اونو تمه سلکنی مملکتد اشله ریفه ایسلاتوب کیتمه کده بولغان چار مینستری جنابله ری سوزیگه دوام ایله «اونگ اوچون بو بیرلرنی بر آز آرتق بها ییلن بولسه هم چیتدن کیتریلگن غه لله آشلق بلن تأمین ایتش کیره ک. تامبوف. سامارا، یتی سو وه باشقه ولایتلهرده کیگ ساحه لهر گه ایگه بولغان دان

ایکینی تورکستاننگ قیمتلی باغچه لهرینی ایگه لله مه سین. جاهل (؟) سارتلهرنگ شالی، قاوون، میوه وه پاخته که بی قیمتلی ندرسه لهر ییتشره تورغان بو بیرلرنی بز آرپا، بوغدا یگه سیریب قویا، آلامیز» دیر ایدی. — او روسیه نگ سیاسی و اقتصادی منفعلهری اوچون تورکستانده پاخته چیلکنی کوچایتش قطعاً لازم دیب تاغانی حالده ده شو پاخته چیلکنگ تورکستان خلقینی، دهقانینی فلاکنه سودره. مه کده بولغانینی هم کورمایدوغان ایمه س ایدی. خلق کون کونده ن یوقسوللاشوب وضعیتی آغراشغان ساری اونگ قارشولق، اوزینی ساقلاش حسی فکری هم کوچه میمه کده ایدی. بونی کورگن مینستر هم اوزیچه بر قانچه چاره لهر توشونوب توصیه ایتهر ایدی.

پاخته ایکینینگ آرتیشی ییلن بر گه غه لله وه باشقه یمه ک ندرسه لهرینگ قیمتیه ده آرتمش ایدی. 20 ییل ایلگه ری 45 تین بولغان بوغدای پاخته رایونلهرنده مینسترنگ سیاحتی زمانلارنده 1,5—2,0 حتی 2,2 سومگه، یه نه شو مدت ایچنده دهقاننگ ایگ مهم حیوان یمی بولغان بیده نگ یوز باغی 2,5—3,0 سومده ن 25—30 سومگه چقوب کیکن ایدی. غه لله وه یملهرنگ باهاسنده. غی بو قدر تیز وه دهشتلی کوتاریلیشینگ سببینی مینستر پاخته ایکینینگ بر یاقلاما وه غیر طبیعی صورته کویا تریلیشده کورهر ایدی. او شو مسئله ییلن مشغول بولور ایکن سوگرده ن تیجه سینی عملیاته هم کوردیگیمز (18-19 ییللهرنگ آچلیغی) بر نقطه غه توقتاب «مه نه بو حال پاخته نگ اونومسز کیلدیگی بر ییلده کمبعل وه اورتا حاللی دهقاننگ حیاتی نی ته لکه گه کیریتوب قویادر. شونگ اوچون کوب بیرلهرنگ دهقانلهری آز بولغان بیرلهرینگ همه سینی پاخته ایکینگه توشوده ن ساقلانا، وه قورقادرلار. بونده حقلهری هم بار» دیر ایدی.

اونگ پاخته میدانینی کیگه یتشی اوچون او یلاغان چاره لهرینگ

برنجی وه اېگ مهې بو غه لله که مچلگي وه آچ قالش قورقو-
سینی بترش، پاخته چیلق مرکزله رینی غه لله وه بیم بیلن تأمین ایتش
ایشی ایدی. او اساسده بو آغیرلقنک تورکستانک پاخته چیلق
دائره سی خارچنده قالدرغان قسملره ی، قازاغستان چولله ری وه
جنوبی سیریانک کیک بیرلهرنده باهاری ایکنینی آرتیرود ددیپ
بیلر ایدی. اونگ قاراشنچه پاخته میدانله ریغه ممکن قدر یاقین
بیرلهرده غه لله مخصوص لاینی آرتیرماق، بو غه لله نی هم آرزان
باهالی یوللر بیلن پاخته چی دهقانلر ایچیکه کرتیش بیلن گنه
ممکندر. بونگ اوچون هم آریس-پشپهک، پشپهک-آلماتا، آلماتا—
سه مه پالات—آلتای تیر یوللهرینک ممکن قدر تیز بتریلیشی لازم
در. چار مینستری بو یوللهرنک ایشله نوونده گی سیکنلکده ن «یول
سالش ایشینگ هر ییل بر سبب بیلن کیچکترلشی دولت اوچون
که ته ضرردر» دیب، شکایت ایتهر ایدی. او زمان یتتی سو تیر
یولی دائره سینک آرتیق غه لله اونومی تیر یول قومیسونی تاماندان
28 میلیون بود تخمین ایتلمش ایدی. مه نه شو غه لله که اشارت ایتش
یولنده مینسترد: «بو یوللر نیزراق بتریلسه ایدی پاخته چیلق مرکز-
له ریگه محلی غه لله بیلن رقابت ایته آلورلق باها بیلن 20 میلیون
بود قدر آرزان غه لله کترمه ک ممکن بولور ایدی» دیدر. بو وه
بونگ که بی باشقه تدبیرلر هه مه سی اوزون گنه وقت ایسته یدر گنه
ایشلر ایدی. کریووشه یین بولسه پاخته میدانینگ بوللهر گه باغلا-
نوب توقتاب توروشینی هیچ بر ایسته مه س ایدی. اونگ اوچون هه م
بر قانچه موقت چاره لهر توصیه ایتهر ایدی. او جمله ده ن بر آز آرتیق
باها بیلن بولسه هه م سامارا، تامبوف غه لله سی نی کیتروب ممکن قدر
آرتق بیرنی پاخته گه آیرش یولینی کورسه تکه ن ایدی. او زمانه
قدر بولغان تیر یول تاریفی بوینچه روسیه غه لله سی فخرغانه گه آنچه-
گنه قیمت بولوب کیلر ایدی. اونگ اوچون مینستر تیر یول

کراسینی 1/75 تین ده ن 1/100 تینگه توشورشی سورار ایدی. بو
صورتده او تیر یول اداره سی بر آز ضرر گه کرسه هه م بو گه قارشو
فخرغانه گه 7 تین آرزان باها گه غه لله کتیرمه ک ایله پاخته میدانینگ
کیکه یگنه بولوشینی، بو یول بیلن یه نه هه م که ته راق فائده تأمین
ایتیلگنه بولوشینی کوزده توتار ایدی.

تورکستان پاخته ایکنی دائره لهرنده 20 نچی عصرنک برنجی
10 سنه سی ایچنده ایش حتی یوزده 150-200 آرتغان ایدی. بر
مرد کار-اشچی کونده 1,5—2,0 حتی بعضی وقت وه بیرلهرده 2,5
سوم آلا ر ایدی. بو صورتده قول ایشی بیلن ایکله در گنه بر
دیساین (هه کتار) بیرده گی پاخته ایکنی دهقان اوچون 150—200
سوم گه توشار ایدی. کریووشه یین بو ایش قوتی یوقلیغی مسئله سنده ن
بحث ایتهر ایکن «یگی سوغاریلا درغان بیرلهرده ایش او قدر
هه م قیین ایمه س. چونکی روس مهاجرلری بو بیرلهرنک ایش قوتی
دیمه کدر. اصل قینلق سارتلارنک قولیده غی اسکیده ن سوغاریلمش
بیرلهرده ایش مسئله سینی حل ایتمه کده در» دیر ایدی. مینستر
جنابله ری بعضیلهرینک توصیه ایتدیگی یول بلن روسیه ده وقتنده
ایش قیدیریپ یورغان موسم ایشچیلهری نگ بو تامانله رغه کیلیب
ایشله ب قایتیشیگه قارشو بولغانی که بی قوشنی مملکتلهر ایران،
آفغانستان وه کاشفاردنه ن ایشچیلهر کیلیشیگه هه م قارشو ایدی.
اونگ قاراشنچه: «حاکم ملت بولغان روس موجیکینی اسیر ملت
بولغان «سارتلار» نگ قولی آستیغه کونده لک ایشچی قیلیب یرش،
خصوصاً بو ایشنگ حکومت حرکتی بیلن یورتیلیشی یرلی خلق وه
قوشنی دولتله ر اهالیسی نظرنده روس اعتباری اوچون یاخشی تأثیر
ایتمه یدرغان ایش» بولور ایدی. قوشنی مملکت لهرده ن کیله در گنه
ایشچیلهر بولسه اوتوروب قالسه لهر هه م سه زون ایشچیسینی بولوب
ایشله ب قایتوب کیتسه لهر هه م روسیه اوچون سیاسی وه اقتصادی

جهتدهن ضررلی بولوب چقار ایمش. نهایت او بو قیین مسئلهنگ سیکن سیکن کون کوندهن آرتماقده بولغان ایشسر وه یرسر دهقانلر تاماندان حل ایتلووینی ایلگه ری سوردهر. حقیقتاً هم اونگ سیاحتی زمانلرنده پاخته ایکینینگ تیسکه ری فائده سی آرقا- سنده یر، ملکی یوقاغان دهقانلر فەرغانه ده 25—30 فائض تشکیل ایتمه کده ایدی. ایشنگ او کونگی کیتیشده آز بر زمان ایچنده دهقانلرنگ کوی ایشسر یرسرلر قاتاریغه کریب قالوونده شبهه یوق ایدی.

آمریقا پاخته سی ایکمه ک اوچون دهقان بر تاماندان آرتق خدمت صرف ایتمه ک مجبوریتنده ایکن ایکچی تامانده نده او ایکینگه معین مقدارده سرمایه هم ساچماق مجبوریتنده ایدی. کمبغل دهقان اوزیده بولغان بو آقچهنی طبعی باشقه بر یردهن قیدیرار ایدی. مه نه بو یول ییلن او انصافسز ایجاره خورلر قویغه توشوب قالغان ایدی. او یالغوز روسیه گه پاخته ایکیب یرش اوچون آغان قرضیغه ییملک 40—60 فائض ایجاره یرش مجبوریتنده ایدی. بونگ دهقانچیلق ایشلرینگ کیتشده کوب آغرقلر توغدرماقدا بولغانینی کورگن مینسترده دولت. بانقاسی وه باشقا که ته یول منبعلری ییلن قیشلاقلی دهقان آراسنده توغری دهن توغری واسطه چیلق ایتهرلک «قویراتیف لهر» تشکیلنی توصیه ایتهر ایدی. بونگله هیچ بر مصرفه کر مه ی توروب کمبغل دهقانغه هر دیساتین ایکین اوچون 50—60 سوم فائده تأمین ایتیلگن بولوش وه پاخته زراعتینی کوچله ترشدهن باشقا روسلق اوچون یات بولغان عنصردهن ضررلی بر سرمایه دار صنفنگ چقوب قالشیکه هم مانع بولغان بولوشینی اورته گه سورده ایدی. بر آزده ایلگه ری کیتب مینستر جنابله ری دولت تاماندان تشکیل ایتیله درگن زراعت باقچه سینگ بو مؤسسه لهر واسطه سی ییلن یرلی دهقاننگ قولندان چقادرغان یرلهرنی تورلو یوللر

ییلن قویغه کیچروب روس مهاجرلاریغه یرشگه خدمت ایتووینی سویلهمه کنی هم اونومه گن ایدی.

کریوشه یین بونده ی پاخته زاپونلهری اوچون تاشقاریدان غه لله کیش یریلن محلی غه لله ایکینینی سیقشترش، کره دیت مؤسسه لهری واسطه سی ییلن آزان فاضلی قارض یرش ییلن پاخته چیلکنی رواجله ندرش وه تورلو علمی وه زراعی تدیرلر ییلن محصولات مقدارینی آرتیرشنی او یله سه هم بو آرتشنگ بر نیچه میلیون پوددهن آرتوب کیتیشیکه اینانماس ایدی. بعضی دائره لهرده گی کیچک یرلی دهقانلرنگ یرلهرینی تامامله پاخته گه یرروب هر ییل پاخته ایکشله رینی زراعت فنی ققطه نظرندنه توغری تاپماس ایدی. بونگله به راهر روسیه صنایعینگ اجنبی تأیرندنه قوتلشینی تورکستان دهقانینگ منفعندنه آرتق کورگه نی اوچون باشقا چاره لهر تاپیلگونچه کمبغل قشلاقلینی فدا ایتش دیمه ک بولسه هم اونگه ممکن قدر آرتق پاخته ایکترش یولینی توتار ایدی. اونگ بوتون توشوندیگی هر قاندای یول ییلن بولسه هم دهقانتی پاخته ایکشیکه مجبور ایتش اوپی بار ایدی.

بونگله ده او بعضیلهرینگ توشوندیغی که بی بر قانچه موقت تدیرلر ییلن تورکستانده روسیه نگ پاخته غه بولغان بوتون احتیاج- جینگ تأمین ایتیله یلووی فکریگه قوشولماس ایدی. اونگ فکرنچه بونده ی او یله رگه آلدانوب تورماسدان روسیه فابریقه لهرینگ او کونگی یتمه گن وه توقوماچیلق صنایعینگ کوچایدیشی ییلن آرتادرغان احتیاجنگ تأمین، قسقه سی روسیه نگ پاخته مسئله سینی نیکزدهن حل ایتش اوچون هیچ بر توقتاماسدان په گی یر سوغارش ایشیکه کریشو کیره ک ایدی. او «په گی یر سوغارماسدن پاخته ایشینی اساسدهن حل ایتکن بولمایمز» دیر ایدی.

په گی یوسونده سوغاریلوب، ماشینه ییلن اشله شکه یارارلق، که ته

پارچالەرغه آیریلوب بیرلیشی توشونلگه نیرلهرنی منیستر جنابلهری هم اونگ حکومتی طبیعی روس مهاجرلهریغه غنه تخصیص ایتهر ایدی. او بونگ بیلن هم کفایه لهنمه سدن بیرلی خلقنگ قولنده بولغان بیرلهرنگ هم ممکن قدر تیزلکده روس مهاجرلهری قولیغه کیچیشی اوچون چاره لهر کوربلیشینی توصیه ایتهر ایدی. او روس صناعینی ممکن قدر تیز اجنبی تأثیرندهن قوتقارشنگ شدتلی یاقلاو-چیسسی بولیشی وه بوتون حرکتینی بو یولگه ایشله تیشی بیلن به رابه ر تورکستانده پاخته میدانینگ سوغارلغان بیرلهرنگ 1/3 ندهن آرتوب کیتیشیگه اینانماس ایدی.

کریوشه ییننگ بو کونگی وارنلهری اونگ بوتون وصیتلهرینی او جمله دن پاخته سیاستینی اونگ اوزینگ هم او یله مه گه نی وه نظریه نگ یول بیرماغانی درجه لهرده ایشکه آشیرش خلیاسیغه تالوب پوره درلهر. بو کون قزل روس ایمپریالیستلهری تورکستان خلقینگ قانی وه حیاتی بهاسیغه بولسه هم سوغارلغان دائره دن آشلق دان ایکنینی قووب چقارشغه پیل باغلا دیلهر. بونگلله بر تاماندهن اوزلهرینگ هم سویلاغانلهری که بی روس فابریقه سینیی اجنبی تأثیرندهن قوتقارش بولسه ایکنچی تاماندهن تورکستان خلقینی روس بوغدا ییگه محتاج قیلوب، اونی حیاتی نقطه سندن روس ایمپریالیزمی زنجیر یگه باغلاب، روسلقنگ ابدی بر قولی حال یغه قویما قچی بولادرلهر. 18—19 نجی ییللهرده گی انسانیتسزچه سیکه فائدا لانغان یوللهرینی اوز سیاستلهری اوچون دائمی وه قطعنی آلت حال یگه قویما قچی بولادرلهر. فقط حیات تجربه سنده کورگه ن تورکستان خلقی مقدراتی مسئله سی بولغان بو ایشده توشونگه نلهری قدر لاقید وه بیگانه قالما یدرغان بولغانینی بو کون کورساتما قده وه سیزدیرمه کده در. اونگ قارشولق توشنچه سی وه قوتی دشمنلهرینگ

بو کونگی حاکملهرینگ اونگ حیاتیگه قصد ایتهکن سیاستلهرینگ شدتی بیلن متناسب بر صورتده اوسمه کده در.

تورکستان خلقی باشقاله رینگ منفعتی اوچون اوز حیاتی نی تهله که گه سالادرغان هیچ بر ایشکه کریشمه س. اوز یمه گینی اوز توپراغیدا یشره ر وه بونگلله باشقاله رینگ سیاسی اویون یگه حیاتی بیلن واسطه بولشدهن اوز باشینی ساقلار. بونی چار روسیه سی حکومتی وه اونگ منیسترلهری او زمان کورگه ن وه سیزگه ن هم بولغانی که بی بو کونگی قزل روس ایمپریالیست قومیسارلهری هم عملده کورگوسیدرلهر. بر تورکستانلی.

ساویت روسیه «جنتندلان» اولاق

ایکنچی یه کاترینا آلمان حکومتیگه مراجعت ایتوب روس موجیک یگه نمونه بولسون اوچون آلمان دهقانلهری دن روسیه نگ تورلی بیرلهر یگه کوچوب اوترماقله رینی اوتگه ن ایدی. مه نه شو وقت 1772-1780 یللهر آراسیده اون مگلله رچه آلمان دهقانلهری روسیه گه کیتب بیرلشکه ن ایدیلهر. بولهر روسیه ده چوللهرنی گلستانگه آیلاترغان، روسلهر اوچون نمونه بولارلق درجه ده زراعت خوجا-لقلهری یاراتغان وه بونگ بیلن روس موجیکلهر یگه درس بیرغانلهر ایدی. روسیه ده بولغان هر بر کشیگه معلومکی آلمان دهقانی اشلا-شده، خوجالق یورغوزشده، اوی اداره ایشده وه نازالقه روس موجیگی بیلن تیگلله شتر یلمه سلک درجه ده یوکسه ک وه آادا، اولهر-دهن آچرالیب وه کوزگه کورونوب تورار ایدی.

روسیه نی دنیا پروله نارلهرینگ «کعبه» سیگه وه «کشیک جنتی» گه آیلاترما قچی بولغان قزل روسلهرینگ یش یلق خوجالق پلانی بونچه خصوصی زراعت خوجالقلهری بتریلب، بیر یگه کولله کتیف

خوجالقلهر قورولماقچي، مملکت ايندوستريلاشتريلماقچي وه بيش يل کيتيده آمريقادهن «اوتوب» کيتلمه کچيدر.

کاغد اوستيده کولله کتيفگه کرش «اھتيارلي» ديب يازيلغان بولسه ههم حقيقتده کوللاکتيفگه کرگن دهقانلهر هيچ بري اوزي استهب ايمهس، قيسلش وه باشقه تورلي تريکچيلک قيش ممکن بولماغانيدن يالغوز قارن تويغوزش اوچونگنه کره درلهر.

بيش يلق پلان بويچه سالنماقدا بولغان حاضرغي سالق اصوليني حربي قومونيزم وقتيده گي Prodraswjorstka دن هيچ بر فرقي يوقدر. او وقتده گي Prodraswjorstka اصولي دهقان خوجالغيني يقتش آلدیگه کیلگه نده 12 نچی مارت 1921 نچی یلده گي لینين بو پروغی (Nep) بیلن بو اصول یوقاتلغان ایدی. حاضرغي یور-غوزیلوب تورغان غه لله سالغی اصولی زراعت اشینی یه نه گور آغز-یگه کیترب قویدی. بر تاماندهن دهقانلهرنی کولله کتيفگه هایداب کیرگزش، ایکچی تاماندهن دهقانلهر قولیداغی مال وه ملکنی تارتیب آتش مقصدی بیلن آغر سالقلهر سالنه کده در.

قرل روسلهرنگ مهنه شو سیاستی آستیده یوقاریده یازدیغیمز ایشچان وه تریشچان آلمان دهقانلهری عصرلهردهن بری توپلننگه مال وه ملکلهریدهن آجرادیلهر وه اشلهشکه قویلمایدلهر. کشیلهرنی «آزادلق» غه آلیب چقوچی بولشیویکلهر بولارنی مال وه ملکلهریدهن «آزاد» قیلدیلهر، رحم وه شفقت دیگن نهرسه نی اوپله مه دیلهر. نامرلهریده گیرمان قانی بولغانی اوچون روس موجیگی که بی بوین-لهرینی میرگه ایگیب آه واه بیلننگنه تورماسدهن: «بز ظالملهرنگ بونده ی خورلاشیگه چدامایمز» ديب، آچ وه یارم یالانفاچ حالده روسیه ننگ ههر تامانیدهن یا اولوم یا چیتکه کوچش ديب موسقواگه ییغلیشا باشلادیلهر. بولارنگ سانی آزغنه وقت ایچنده 13 مگدهن آشیب کیتدی وه روسیه ننگ ههمه بیریده گي آلمان دهقانلهری

کوشکه نیت قیلیب قالدیلهر. بو کوچش قوزغالیشینگ عمومی رهك آلیشیدن قورقغان روسلهر، بیلرلهرگه خبر یوباریب آلمان دهقانلهرینگ کوچشلهریگه مانع بولشکه فرمان بیردیلهر.

موسقواده توپلانغان بو آلمان دهقانلهرینگ 400 کشیدهن عبارت برنچی غروپی قاناداگه کیتش اوچون رحصت آلمان ایدی. بو برنچی غروپ نوبار باشیده لینینغراددهن کیمه بیلن آلمانینگ کیل شهریگه کیلب توشدی. مهنه بوتالانغان دهقانلهرنگ سوگنی یانلهریده قالغان آقچهلهرینی ههم بولشیویکلهر قالدیرماسدهن قاقب آلمانلهر. یول کره وه آرزیمایدرخان یاتاق بیرلهر اوچون کوب آقچه آلمانلهری اوستیگه پاس اوچون ديب اولهرنی قاقشاتیب ههر برسیدهن 220 سومدهن آلیب بولوبده قالغان پوللهرینی چیگهردهه آلیب قالغانلهر.

روسیه ده گي توغانلهرینگ تالاش، قینالاش وه خورلانشلهرینی کورگن آلمانلهر طبعی جم کوز یوموب قالمادیلهر. آلمان خلقی وه حکومتی اولهرگه یاردهم قولینی اوزاندی. آلمان حکومتی اوزینگ 18 نچی نوبابرده بولغان اوتریشیده اولهر اوچون 9 میلیون مارقه بیلگیلهدی وه بیرلهرشرشگه مخصوص بر کشی تعینلاندی.

بو آراده بوتون دیناده شرمنده بولیشیگه کوزی یتکهن بولشیوی-یکلهر موسقوا تیوره گیده توپلاب تورغان آلمان دهقانلهرینی زور-لهب واگونگه اوتقوزوب، قیاقغه؟ دیگن سوراقلهریگه: „proiswol sudby“ تقدیرنگ حکمیگه «دیب، سبریاگه یوبارا باشلاغانلهر ایدی لیکن مسئله گه آلمان حکومتی قاتیشیب قالغانی اوچون یونه رحصت ایتش مجبوریتنده قالدیلهر.

روسیه دهن قاققان بو آلمان دهقانلهرینگ بر بوله گي آلمانینگ شرقی وه شمالی-شرقی ولایتلهرنده بیرلاشتریلماقچي وه باشقا بوله گي قانادا وه برازیلیاده بیرلهرشریله چه کدر. دیمهك آلمان حکو-

متینگ جدی حرکتی آرقاسنده آلمانلر قان قارداشلهرینی «روس جتندن» قوتقارالر.

قرل روسلهرنگ دهقانلهرغه قارشو یورغوزوب تورغان سیاستی یالغوز ایچی روسیهده گنه ایمهس. بلکی سیوکیلی یورتیمز تور کستانده اوندهن هم آغردر. آلمان دهقانلهری آراسنده روس ظلمندهن قاجب تور کستاندهن وه قافقاسیادهن کیلوچیلهری بونگه شاهدرلهر.

روس ظلمی وه قرل روسنگ تور کستان دهقانلهریغه قارشو آچغان کورهشی وه اوروشی تور کستان یرلی دهقانلهری آراسنده طبیعی یه نه قاتع وه اچیرا قدر. ایسکیده حتی چار زمانیدا سوبولوش ادارهلهری دهقانلهرنگ اوز قولیده ایدی. مه نه بو ادارهنی حاضر قرل روسلهر اوز قولیغه آلمان. غه لله نی بولسه تووقفادان یرگن که بی کیلتریب تارقانادرلهر. دیمه ک روسلهر تور کستان دهقانیهغه:

«یرگه پاخته ایکیب مه نکه یرسه ک سینگه نان، سو یرمه ن، بولماسه آچلیکدهن اولدرمه ن» دیب، کیشیک دیناسینگ حاضرغه قدر کورمه کن وه ایشیتمه گنی بر ظلمنی قیلیب تورادیلهر. بونگ اوستیگه روحی، تریکچیلگی وه فعالیتی تمام باشقا بولنان افلاس موجیکلهرینی آباریب تور کستان دهقانلهرینگ ایچیگه یرله شتره درکی بو تور کستان دهقانلهرینی روحی وه مادی جهته دن عذابلایدر.

تور کستانلیلهر مه نه بو قرل روس ظلمیگه قارشو جیم گنه بویون ایگیب توروبدرلهرمی؟ یوق، یوق. اولهرنگ قرل استبدادغه قارشو کورهش وه اوروشی اون یلدهن آرتق دوام ایتددر، بو آراده مگلهر. چه تور کستان دهقانینگ قانینی توکدیلهر وه توکمه کده درلهر. عائله لهرینگ کوز یاشلهرینی آقیزدیلهر وه آقیزماقده لهر. اونی آچلقدهن قیردیلهر وه قیرماقده لهر....

بو قدر ظلم آستنده تور کستان دهقانی یریدهن آجراسا، هم آنا یورتینی تاشلاب چیتکه کوچشنی طبیعی اولیلامهس. اونگ مقصدی

قیمتلی آلتون تویراغینی افلاس روس آیاغندهن قوتقازماق وه یریگه، سوویگه اوزی ایگه بولما قدر. مه نه بونگ اوچون او کوره شه در، قان توکهدر.

تور کستان شاعرلهریندهن

بز «باش تور کستان» یتلهرنده تور کستان شاعرلهرینگ یازو- لهریدهن نمونه بولارلق بعضی پارچه لهرنی باسیب تورماقچیمز. بو- باش نومرومزده مشهور قازاق شاعرلهریندهن ماغجان جوما بای اوغلینگ «تور کستان» آتلی شعرینگ بر نیچه پارچه لهری یلده آتاقلی اوزبیک شاعری چولپاننگ «یاپراقلهر» سرلوحه لی شعرینی نشر ایتهمز.

ماغجاننگ بو شعریح 1923 نچی یل تاشکندده تور کستان دولت نشریاتی تامانندهن باسلیب چیقغان «ماغجان جوما بای اوغلی اوله گده- ری» کتابنده باردر. «تور کستان» یورتیمزنگ هر بورچه کیده یاشلهر طرفیدهن همین (Hymne) خالنده او قولوب یورگن بر شعردر. قولدهن قولگه کیچوب او قولوب یورگن «یاپراقلهر» 27 نچی یلکی «مفکوره میدانده کورهش» لهرده کوبکنه شوشولهرگه سبب بولغان وه او زمان مطبوعات یتلهریده هم قسماً کورونوب قالغان ایدی.

قازاق شاعری ماغجان جوما بای اوغلی دن

تور کستان

1

تور کستان ایکی دنیا ایسیگی غوی
تور کستان ایر تور کدک بیسیگی غوی
تاماشا تور کستاندای جیرده. توغان
تور کدک تا گری یرگن نیسی غوی

2

ايرته ده توركستاندى «توران» ده سكه
 «توران» ده اير تورگم تووب اوسكه
 توران نك تا غدیری بار تولقیالی
 با سینان کوب تاماشا کوندهر کیچكهن

5

«توران» نك تاو لاری بار آسپانغا آسقان
 ماگگیگه باسین آبیاق چاچدار باسقان
 باورینده ایرکه بولاق سالادی اویناق
 جارالب تاو دان آقن سالقین جاسدان

8

ايرته ده اوقس، یا کسارت، جیحون، سیجون
 تور کدهر بول ایکه وین دریا ده یتین
 کیه لی سول ایکی سو جاغاسنده
 تاباسیگ خاسیه تی باباگ به تین

9

«توران» نك «تیا نشان» دای تاوئی قالای
 پار کیلهس «تیا نشان» غا تاو لار تالای
 ایرکسز ایر تور کدی اوینا آراسیگ
 کوککه آسقان «خان تاگری» گه قارای - قارای

10

«بالقاش» دی باورینا آغان «تارباغاتای»
 جوتالی جیر کیندیگی «پامیر» «آلای»
 «قازیقورت» خاسیه تی تاو بولماسا
 طوفانده نوح کیلهسی توقتار قالای (*)

(*) قازاقلار ده دیکچه طوفان زمانده حضرت نوح کیلهسی «قازیقورت»
 تاغنده توقتاغان.

13

«توران» غا جیر جوزینده جیر جه تکه نه ؟
 تور ککه آدم زاده ایل جه تکه نه ؟
 کهن آقل، اوتقی قایرات، جویریك خیال
 «توران» نك ایرله رینه ایر جه تکه نه ؟

14

تومایدی آدم زاده چکغسدای ایر
 دانشمان، توگهییق اوی، بولات جیگهر
 چکغسدای آرستانبک قور آتی دا
 آدامنک جوره گینه جیگهر بیرهر

16

«توران» نك بیله ری بار تارا غایدای
 سول بیده ن تیمیر توغان اوت بوب اوینای
 اوت چا چیب جیر جوزینه آساق تیمیر
 جارق ایتب اوتب چیققان ناجا غایدای

18

آسل قان خاسیه تی تورک قانی
 سول قاننان ابن سینا ابو علی
 مولدیغی بلیمینک سیقر دیرلیک
 دونیه ده سوندای آدم تودیما آلی ؟

20

«توران» دا تورک اویناغان اوخساب اوتقا
 تورک دهن باسقا اوت بولب جان توویبیا!
 کوب تورک اینچی آلیسیب تاراسقاندا
 قازاقتا «قارا چاگراق» (1) قالغان جوقبا

(1) تورک ملتینگ اسکى غورف - عادتله ری قازاقتا قالدی دیگانی اشارت ایتگان.

25

شهر باتسا كيم ايزده مهس توغان ايلين ؟
 تولپارده كوكسه مه مه توغان جيرين ؟
 آرقانگ آردا كيري قاليگ « آلاش » (2)
 « توران » ده بله بيلسهك سه نك جيريك

26

قراغى « تيانشان » مين « پامير » ، « آلاى »
 كوتهدى كوبدهن سيني قاراي - قاراي
 « كينه » (3) مين « آبلای » (4) دگ جولين قوماي
 جاپاندا جاييلو دگ معني قالاي ؟ (5)

اوزبىك شاعرى چوليان دهن

ياپراقلەر

كوز چاغى توپراقلەر گيزاروب قالدیلەر...
 گيزاروب قالدیلەر كوز چاغى توپراقلەر
 صوگ دمده ياپراقلەر قزاروب آلدیلەر...
 قزاروب آلدیلەر صوگ دمده ياپراقلەر
 قارغالەر باغلهرده قاغلاشب قالدیلەر
 بله دم كملهرنگ قستى اوزولور

(2) « آلاش » - قازاق خلقى ديمك .

(3) « كينه » - تولق اسمى « كينه سارى » اون توفوزنجى عصرنگ اولگى يارغى آخرلهرينده روسيهغا قارشو عصيان كوتارگان . كينه سارى عمومى قازاق خلقينى روسيهدهن آيريب ، توركستانده مستقل بر دولت تورمقچى بولغان ايدى .

(4) آبلای خان كينه سارى نك باباسى . قازاق خلقى نك خانلهرينگ ايگ مشهورلهريندهن . آبلای خان قبرى توركستان شهرينده خواجه احمد يسوى مسجد بندهدر .

(5) شعرنگ بو سوگنى ايگى بولميينده (25 هم 26) شاعر قازاق خلقي تور - كستاندهن ايرمق بولغو چبلهرگه قارشو ، كينه سارى ايله آبلای خاننگ « توران » بايراغىنى كوتارگان بولغان ،

ياگفاقه ياپشوب بر چه نكله سالدیلەر
 بله دم كملهرنگ اميدى يوق بولور.
 اى ساووق ايللهردهن موزكيب كيلگه نلەر
 او قوپال تاوشكز قرلهرده يوق بولسون
 اى مينم باغمده ميوه نى تيرگه نلەر
 قاب قارا باشكز يرلهرگه كوملسون

توركستان خبرلهرى

قازاغستانده

ساويت حكومتنگ عينيله چار حكومتى ديك توركستانگه مهاجر لهر كيترو سياستى دوام ايتديرمه كده بولغانى معلوم بر نرسه در . بو مهاجرلهر آقيني آينقسا قازاغستان توپراغنى باسوب كيتمه كده در . اسماعل سعد وقاص اوغلى باشده بولغان حالده قازاق قوممو - نيستلهريندهن كوكينه كيشلهر شورالهر روسيه سينگ بو مهاجرت سياستيه قارشو شدتلى اعتراضلهرده بولونديلهر . سعد وقاص اوغلى موسقواده چيقادرغان روسچه « بولشيويك » جموعه سينگ 1928 يل غنوار نومرو سنده نشر ايتيلگن مقاله سنده يالغز توركستانده بيزاريلك (خوليگانلك) قلوب يورگن زيلينسكى وه غالاشچو كينلهرينگنه ايمهس كالينين ، ريكوف وه زراعت قوميسارى سميرنوفلهرينده مستملكه چيلك ييلهن عيبلايدر . طبيعى سعد وقاص اوغلى ، قازاق باي وه بورژويلهرينگ (؟؟) منفعتى ياقلاوچى ، زهرلهرنگه بر ملتچى قيلينوب اعلان ايتيلدى . بوندهن صوگره بالشيويكلهر قازاق قوممو - نيستلهريندهن آچق چقشلهرينى طلب ايتكهن بولديلهر . اوزون بر جمجتلك دورى كيچكهندهن صوگ قوراميس اوغلى اسملى بر فرقه كاتىي تابلوب قالدى . قوراميس اوغلى « ايكبه كچى قازاق » غه زيته سنگ اوتوزنجى اوكتابرده چققان نومرو سنده كى

اوزون بر مقاله سیده قازاغستانده «قازاقلهرنگ روسلر ییلن بهر ابر»
 «حق» گه ایگه بولغانقله ری» نی کوبکنه تکرار لایب شورالر روسیه-
 سنگ مهاجرت سیاستنی ایضاح ایتمه کچی بولادی. قورامیس اوغلی-
 نگ مقاله سنی او قور ایکن ایسکیده، چارلق دوریده هم قازاق
 خلقی منفعتی روسکه ساتوچیلهرنگ چقغان بولغاننی ایسله دوک
 چال باختجان قاراتایوف وه یاش کولبای توغوسوف او زمانگی
 روسیه نگ مهاجرت سیاستنی عینله بو کوبکی قورامیس اوغلی نگ
 ساویت روسیه سنگ مهاجرت سیاستنی مدافعه ایتمه نی که بی قیلوب
 یاقلارلر ایدی. باختجان وه کولبای لهر هم او زمان آق پادشاه-
 نگ اداره سی آستنده قازاقلهرنگ روسلر ییلن بهر ابر حقه
 ایگه بولغانلهر ییدن وه قازاقلارنگ بوش بیرلهریگه روس مهاجر-
 لهری کیلشینگ اونلهرنگ (قازاقلهرنگ) اوزلهریگه فائده لی
 بولغانیدن سویلهرلر ایدی.

علی خان بوکای خان اوغلی، احمد بای تورسون اوغلی وه
 باشقه لهر که بی مهاجرت سیاستیگه قارشو اعتراض ایتمه کن کیشیلهرنی
 باختجان قاراتایوف وه کولبای توغوسوف لهر هم قازاق خلقتنگ
 دشمنلهری دیب آتاب، اونلهرنگ اوستیدن چاقمچیلک قیلوب
 یورارلر ایدی. مه نه شو باختجان قاراتایوف وه کولبای توغوسوف
 بولشیویکلر اداره نی قولغا آلمان زمان برنچی نوبته اونلهرگه
 قوشولوب کیتکه نلر ایدی.

ایمدی بولشیویکلهرده قورامیس اوغلی چیقوب قالغان. دیمه ک
 بو قورامیس اوغلی اوشه باختجان نگ تربیه ایتمه کن معنوی اوغلی
 وه کولبای توغوسوف نگ بولشیویکلر ایمچه گینی بهر ابر ایمشکن
 اینسیدر. بز قورامیس اوغلی نگ سعد وقاص اوغلی وه اوننگ
 فکر داشلهری ییلن بولغان مناقشه سنی بر طرفه قویوب یالغز
 اوننگ شورالر روسیه سنگ مهاجرت سیاستنی ایضاح ایتمه ک ایسته.

دیکی نقطه سیده گنه بر آز توروب اوتمه کچیمز. مه نه باختجان
 قاراتایوف نگ معنوی اوغلی وه کولبای توغوسوف نگ ایمشکن
 اینسی قورامیس اوغلی نیمه لهر دیدر:

«.... پادشاه حکومتی ایچکی روسیه ده کی یاخشی بیرلهرنی که تته
 میر ایگه سی بایله رغه قالدیریب روس موجیکلهرنی قازاغستان که بی
 چیت ولایتلهرگه هایداب یوباراز ایدی، وه میرلی خلقتنگ (قازاق-
 نگ) ایگ یاخشی بیرلهرنی کوچ ییلن آلب روس موشتومزور-
 لهرنی اورناشترب قویار ایدی. ایندی بو کون پادشاه زمانی ییلن
 ساویت حکومتی زمانی آراسنده «آسمان ییلن بیردیک» فرق بار.
 مثلا حاضرده که تته میر ایگه سی بایله ر یوق. او بایله رنگ میر-
 لهری روس موجیکلهری قولیده. لیکن ایچکی روسیه ده خلق
 کوبلگیدن میرگه سیغشمایدر. قازاغستانده ایسه فائده لانمای یاتقان
 آرتق میرلر بار. مه نه شو سبیلی اوشه بوش یاتقان آرتق میرلهرگه
 شورالر حکومتی ایچکی روسیه دن بیرسز موجیکلهرنی کوچریب
 کیترب یاتوبدر. بونگ اسمی بورونگی که بی «قازاغستاننی مستملکه
 ایتمه یاتبدی»، «قازاق بیرلهرنی کوچله ر روسلهرغه آلیب بیره
 یاتبدی» بولماسدن «ساویت اتقاقینگ خلق خوجالوق مدینتتی کوچه-
 تمه ک یولیده کی چاره لهرینگ بریسی بولادر».

حاضرگی بولشیویکلهر دوری ییلن چارلق دوری آراسنده کی
 «قازاقلهرنگ روسلر ییلن بهر ابر حقلی» بولولهری توغرسیده گی
 فرقی کورو اوچون عینی شو قورامیس اوغلی نگ مقاله سی چقغان
 «ایکبه کچی قازاق» غزیته سنگ 30 او کتاب نومروسیده کی غزیته
 اداره سیگه کیلگن بر یازونی اوقوب کورینگ:

«بز تورکستان سیر تیر یولینگ جنوبی قسمنده ایکنچی بولم
 سیکزنچی توده ده آغوست آیدن پیری ایشله ب کیلمه کده مز.
 خدمته کی یوز آمدن بر قانچه لهری تورمش (حیات) یامانلغیدن

چيقوب کيتدیلەر. حاضرده سیکسان قدر مردکار بارمز. تورمشیمز ناچار؛ یانادرغان یریمز (قوارتیریمز) ساویق؛ اوپله ریمز که حالیکه چه (؟) سوبا (بیچ) قویولماغان. بو توغریده بو یرده ایش باشداغی «شبه لکوف» دیگن کشیگه (روس) بر نیچه دفعه عریضه هم یردوک. هیچ بر تگلانماسدن قالدی. بو یرده بزله یریلن برگه ایشله یرورگان بر غروب (آرتل) روسله بار؛ بونله رنگ اوپله. ریگه الله قاچان سوبا، قویولغان. یرلرده ایسه یاتقان اوپله ریمز رنگ ساویقلغندن آغریب یاتقانله ریمز هم بار. بو کونگه قدر بز مویچه (حمام) کورگان ایماسمز؛ مویچه یراق. هر هفته مویچه غه باریب کیلمهک اوچون کولوک سورایمز، یرمایدرلەر؛ لیکن روسلەر که هر هفته کولوک تعیینلانغان وه مویچه غه توشوب تورادرلەر.

خدمت اسبابی (قورالی) یریب توروچی روس شینکاروف دهن کیرهک بولغان اسبابی سوراساق، اسباب یرو یرنده بزنی حقاتلرب هایداب چیقارادر.

قوئوپراتیف دوکانیده ایکی روس خدمت ایتب تورادر. بزله رکه یاخشی نظر یریلن باقمایدرلەر. کیره کلی نهرسه لهریمز که مطلقا کیرهک بولماغان نهرسه لهر قوشوب یرادرلەر. «بونله رنگ بز که کیره گی یوق» دیسهک «چیق» دیب هایداب یوبارادیلەر. جای، شه کهر یرمایدیلەر. قوئوپراتیفکه اعضا بولماغان روسلەر که کیره کلی نهرسه لهرنگ هر بریسنی یریب تورادیلەر. قوئوپراتیفکه اعضا بولغان قازاقلر دوکانگه بارسه لهر: «سنی اعضاقلدهن اوچریب قویدوک، فلان-تولان دیب هیچ نهرسه یرمایدیلەر. یرگان وقتده هم بر ایکی کون سوک یرارلەر.

ایشله ی باشلاغانمزدن یرلی (دیمهک آغوست آیدهن یرلی) ایکی-اوچ دفعه گنه حساب آلدق. همان کیچیکترین یرادیلەر. آلمان پولیمز سوکئی حساب وقتیغه یتیمه ی قالدی، آنگ اوچون

یوموشچیلهرنگ بعضیلهری هر آولغه تینتراب طعام ایزله ب کیته. دیلەر. یگرمیچی او کتارده یریلادرغان پولیمز بو کونگه چه یریلمه دی. پول سوراساق «کاغدیگ یازیلیب یتیمه گان» دیب، قایتارادیلەر.

دوکانده همان خام ایکمهک (نان) ساتیلادر. اونی یریب آغریب یورگانلهر هم کوب بولادر.

ایکی-اوچ دفعه آلمان حسایمزده اوتر سومغه یتکزیب آقچه آلمانز یوق. خدمت حقی آز.

آرامزده معلم یوق...

عمومی یوموشچیلهرنگ عرضی: برنجی) مویچه غه باروب تور. ساق ایدی. ایکنچی) ایشله گن خدمتمزنگ توشلی بهاسی یریلسه ایدی. اوچنجی) روس، قازاق دیگن فرق بولماسا ایدی. دور-تنچی) بر معلم یوباریلسه ایدی.

امضا ایتکویچیلهر: قیچاقبای اوغلی، قارا خوجا اوغلی، آبو اوغلی، قوبلهک اوغلی، توقتاربای اوغلی، ساویر اوغلی.

آمریقا، اوروپا وه آفریقا، یوموشچیلهرینی مدافعه ایتکویچی «ایکبه کچی قازاق» غه زته سی باشقارماسی کوز آلدیداغی قازاق-لهرنگ روس «پروله تاربیات» استبدادیغه قارشو فریادلهریغه او پیچاره لهرنگ حقی مدافعه ایتوچی بر آغز سوز یازودهن هم قاچقان.

تورکمه نستانده

بو ییل تورکمه نستان «مستقل» جمهوریتینگ قورولشیغا بیش یل تولش مناسبتیله تورکمه نستان اجرائیه قومیته سی رئیس آیتاقوف تورکمن خلقینگ بتون شرق مملکتلهریگه «اورنهک» «نمونه» یوتوقلهرینی «تورکمه نسکایا ایسکرا» نام (روس تلیده) غه زته ده یازغان. غه زته اداره سی محترم آیتاقوفنگ سوزلهرینی حقیقتلاماق

اوچون بولسه كيرهك، تور كمن خلقينگ «يوتوقله ريني» توبانده.
گيچه قيلول كورساتكان:

بر) تور كمنستان كسبه لهر اتقاقينگ مركز اداره سنده خدمت
ايتكوجي يگرمي بر فقر كشي ايچنده ايكيگنه تور كمن بار ايمش.
بو اداره نك هممه اشله ري روس تلنده يور گه زيلمه كده در.

ايكي) اورتا آسيا تيمر يولينگ تور كمنستان قسמידه 24,000
(يگرمه تورت مگ) اشچي بولوب، اونگ اچيده 1,040 (بر مگ
تورت يوز) تور كمن بار؛ بو بر مگ تورت يوز تور كمن نك 1,000
ته سي قارا خدمته گي مرد كارلهر در.

اوچ) تور كمنستان دولت نشرياتي اداره سنده گي ايريلي آلتى
خدمت ايتوچيلورنك تور تيگنه تور كمن ندهن بولوب، بونله رنگ
بريسي. تيلماچ، ايكي سي دو كنده ساتوب تورغوچيله ر، بريسي اينه
آدم بيلمه س بر يول بيله ن مطبعه مديرينگ معاوني بولوب قالغان،
تورت) تور كمنستانگ آشخاباد داغي مركز مطبعه سنده 257
آدم خدمت ايتادر؛ بولهر آراسيده تور كمن نله ردهن اتوز اوچ كشي
(يگرمه سيگز حرف تيزوچيله ر، ييشي قارا يومشداغيله ر).

ييش) ساوده قوميسار ياتنده قرق اوچ كشي بار، بولهر آراسيده
تور كمن ندهن بر آدم همم يوق.

آلتى) زراعت قوميسار ياتي اداره سنده خدمت ايتوچي قرق اوچ
كشي اچيگه بر گنه تور كمن كروب قالغان. اشله ر بارچه سي
روسچه يور گز يلب كيلگنه.

ييتى) تور كمنستانده گي قرق تورت آغرانوم اچيده بريسي
همم تور كمن ايمه س.

سه گز) بو كونگه قدر تور كمن نله ردهن يالغوز بولسه همم دو قمتور
چقار يلمغان.

مه نه بوتون شرق عالميگه «اورنهك» وه «نمونه» بولادرغان

«مستقل تور كمنستان سوسياليست ساويت جمهوريتي» ده گي تور كمن
خلقينگ يوتوقله ري.

اوز بيگستانده

فرغانه ده توقوما فابريقه سي

1926 نچي يل آخرله ريدن باشلاب فرغانه (سابق يه گي مه ر-
غيلان) شهرينگ ياقينده توقوما فابريكاسي سالينا باشلانغان ايدي.
بو يل نويا بر آييده فابريكانگ پاخته ني ئپيگه آيلا ترش قسمي ايشگه
باشلانغان. ايكنچي قسمي، توقوچيلق بولي، 1930 نچي يل فيبرال
آييدهن باشلاب ايشگه كريشمه كچيدر.

بو فابريكا سالينا باشلا دنيغي زمان اونگ ايشچيله رينگ كوب-
چينگي تور كستان ليله ردهن خصوصاً اوز بيكله ردهن بولماغي شرط
ايتلگان ايدي. خاتن اشچيله ر مسئله سي علا حيده مذا كره ايتليب
اوز بيك خاتن-قرله رين فابريكا اشله ريگه جلب ايتش، اوز بيكستاني
«اوز بيكله شترش» سياستينگ مهم ماده له ريدن تانيلغان ايدي. ايمدي
باقا يلق نيمه بولوب ياتوبدر.

بو حقه ده «يه گي فرغانه» غه زته سي (نومر 95، 21 آغوست)
توبانده گي معلوما تله رني با سادر:

«..... فابريكاده حاضر 1,200 فقر اشچي بار؛ بونده ن 421 فقرئ
اوز بيكله ر؛ قالغانله ري روسله ردر. ييرلي خاتن-قرله ردهن يوق ديهر-
لك درجه ده آز. اينديگنه خدمتگه اوتش اوچون عريضة بيرگان
خاتن اشچيله ردهن جوده آز قسمي قبول قيلماقده در. عموماً آلمانده
بو بيرده كه تته لهر اوز بيكله شترش توغرو سيده گي قاتار-قاتار ديهر-
كتيفلهرني با جاريشگه سالفن قاراغانله ر.

اشچيله رينگ (الته اوز بيك اشچيله رينگ. اداره) قينالغان بير-

لەری او ی-جای مسئله سیدر. شەردەن چەققان کەشیلەر هر کون تورت
یش چاقریم شەرگە قاراب یایاو قایتشگە مجبوردرلەر.

عمومی یاتاقخانە اوچون مخصوص بنا یوق. واقتنچە قیلغان
قول چابخانە حولیسیدەگی یاتاقخانە تار، قولایسز، اشچیلەر اورتاسیدە
ساغ-کسلگیگە اعتبار قیلماسدەن آرا لاش یاتوب-تورش دوام ایتمە-
کەدەر. «ترەست» تامانیدەن ایکی تە عمومی یاتاقخانە سالشگە اجازت
بیریلگەن بولسە هەم حالی اشگە باشلانغان یوق. محلی تشکیلاتلەر
تامانیدە یاتاقخانەلەر سانینی آلتی اگە بیتگزش حرکتی قوزغالغان.
براق بنا ماتیریالی بیتشمایدی. ساغلققە رعایە یوق. اشچیلەرنگ
ساغلقینی ساقلاش توغروسیدە هیچ نەرسە قیلنماغان.

ملتچیلک بیتریلسین عنوانیلە «یەگی فەرغانە» نگ سە کرچی
او کتابردە چەققان سانیدە توبانده گی معلومات یازیلغان:

«فەرغانە شەریدە آچیلغان مرکزی طبی تیحینکومینگ دوام
قیلیب تورغانیغە ناپیاتاق بیش یل بولدی. حالیکە چە طلبەلەر قبول
قیلش مسئله سیدە گی آیرماچیلق، ملتچیلک خطالقلەریدەن قوتولا
آلمایدی. بو یل برنچی مرتبە تیحینکوم طبابت خادمەلەرینی مختکشلەر
آراسیگە اوزاتادەر. طبابت بولومینی بتروخیلەرنگ کوبی آوروپالیلەر
(روسلەر) بولوب، اوزیک تلینی بلمایدرلەر. شولەر قاتاریدە بتریب
چقادرغان دورت تە ییرلی طلبەدەن اوچ تەسینی آرزیمانگان سبیلەر
یلەن ایکنچی قورسده قالدردیلەر. بوندهن تاشقاری تیحینکومگە
قبول قیلغان 80 تە اوزیک طلبەدەن حاضر توقز تەسی قالدی.
بولەر هەم سیکن-سیکن کیتە کەدە وه کیتشگە حرکت قیلماقدەلەر.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریکه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

2 یل || 2 غنوار 1930 || 2 سان

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - شووینیزم توغریسیده
- 2 - تورکستانده بیرلیلهشدیریش نیمهدهن عبارت؟ جنای
- 3 - ییکیمهس ملتچیلک یاش تورکستانلی
- 4 - تورکستانده مکتب مسئلهسی تیمور اوغلی

ادبی بولم: قورالفا

یاش «تورکستان» گه

۲۰۱

تورکستان خبرلهری:

اوزبیکستانده - قازاغستانده - تورکمنستانده

Jach Turkistan

(Le jeune Turkestan) 4/1.

Revue mensuelle
Organe de défense nationale du Turkestan
Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

باشقارمادهن:

بولمزگه توغری کیلگن بوتون یازوله اوچون
مجموعه مزنگ بیتلهری آچقندر.
باسیماغان یازوله قایتاریلماس.

آبونه شرطلهری:

ییلگی - 2 دولار
آلتی آیلگی - 1,2 دولار
اوچ آیلگی - 60 سنت
آیزم نسخه - 20 سنت

مجموعه مزغه تیوشی هر توری یوللانمالار اوچون آدرهس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)
France

باش تورستان

تورستان ملی استقلال فکریکه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

یل 2 || غنوار 1930 || سانہ 1

شوونیزم توغریسیلا

یورتمزده گی ملی حرکتکه قارشو بولشیویکلرنک قوللاندىقلاری
ایگ زهرلی قوراللایدان بری، بز تورکستانلیلهرنی «ملی
شوونیزم» یلهن عیبه شله ریدر.

اوز ملی حقوقینگ بر آز طرفدارى بولوب کورینگن هر بر
تورکستانلینی غاصبار (اوزورپاتورلار) «شوونیزم» ههمده
«انقلاب وه پروله تارلارخائی» دیب عیبه یدرلهر. بونده ی تورکستانلی
قومونیزم فرقه اعضاسی بولسا، فرقه صفیدن چیقاریلیشغه محکوم
توتیلهدی ههمده عکس انقلابغه قارشو بولشیویک اصولده اوق
آتوچی هوسکارلار اوچون نشان یریده قوللانیلادر.

بو شوونیزم دیدیکلهری نهرسه نگ اوزی نیمه دن عبارت؟ —
شوونیزم دیب، باشقا ملتله رنگ منفعلهری ضرریگه تار ملتچیک
اکورسه تیشگه، باشقا ملتله رنگ حیاتی منفعلهرینی یالغوز اوز ملتینگ

منفعتی اوچون قوربان قیلیشغه دیلهدر. شووینیزمگ یوزه گه
چیقیشی اوچون شووینیزمله عیبه ننگن ملتنگ اوز شووینیزمینی
اوتقوزه ییلرلك ماهیتده بولوشی یعنی او ملتنگ اولکده حاکم
دولت نفوذینی بوتونله یین اوز قولیدا توتکن بولیشی کیرهك.

تورکستانلیله رنی شووینیزمده عیبه ش اوچون لازم بولغان بو
اساسی شرطلر تورکستانده بارمی؟ بو سوراغنه برنگه جاواب
بولا ییلیر: یوق!

تورکستاندا حاکم ملت روسلر بولغانی که بی دولت حاکمیلیغده
بوتونله ی روسلر قولیدادر. ایسکی وقتله رده بو حاکملر ساده چه
روس، بویوک روس دیب آنالور ایدیلهر، ایمدی ایسه روس پروله-
تاریاتی، روس انقلابچی اشچی-دهقانلاری دیب آنالادرلار.

ایسکیده تورکستان وه تورکستان تورکلهرینگ ملی منفعتلری
ساده چه روسیه وه روس خلقی نامیغه استثمار ایتیلر ایدی. ایمدی
ایسه یورتمزنگ منفعتلری «ساویت روسیه سنگ انقلابی مرکزی
فائده سیگه استثمار ایتیلدر.»

1916 ده گه نه رال قوراپاتکین: «تورکستانلیلهر، اوز محلی وه
ملی منفعتلرینی روسیه وه بویوک روس خلقینگ منفعتلری ییلن
بر قاتاردا قویا، آلاسار. روسیه ایگ، آول روسلار اوچون...»
دیگن ایدی. قوراپاتکین نگ بو سوزلهرینی ماسکاو بولشیویکلهری
«قیزیل بویاق» غه بویاب توبه نده گیچه سویله یدرلر:

«سز اوز محلی، ملی منفعتلهریگرنی انقلاب مرکزی یعنی روسیه
منفعتی ییلن بر تیکیسلكده قویا آلاسز. روس انقلابچی پروله-
تارلارینگ منفعتلری هممه دن آلد...»

شالوا ایلیوانگ حقلی صورتده کوروشیچه تورکستانده ییرلی
پروله تاریات یوق. بو ییرده روس پروله تاریاتی حکم سوردر.

(«ياش تورکستان» نگ برنجی نومروسیگه باقکز). دیمهك، چار
دوریده بولغانی که بی حاضرگی کونده هم تورکستانده روس
شووینیزمی حاکمك قیلادر.

ایسکیده بو شووینیزم «یرتقیچ ملتچیک» ایدی، ایمدی ایسه بو
«اتقلابی شووینیزم» شکلینی آغان.

روس حاکمیتیگه قارشو کوره شگن هممه اوز خلقینی وه
یورتینی روسلر ییلن به رابه ردرجه گه قویشغه تیریشگن تورکستا-
نلیلهر شووینیزمده عیبه نه ییلرلهرمی؟ — هیچ بر وقت!

حتی یورتمزنگ ملی حقوقی اوچون کوره ش بعضاً «دهموقراتیق
چیگه رهنی» آشیب کیتگن تقدیرده هم هیچ بر کشی بزنی
شووینیزمده عیبه شگه حقلی ایسه س.

بز گناهنسز اوزاق ییللر زندانده اوتریشگه محکوم کشی
وضعیتده مز. بو حالده گی هر بر محبوس بوتون کوچی وه او
وضعیتده ممکن بولغان بوتون یوللار بلن زنداندان قوتولوشغه
تیریشه در: تیره زده گی تیمیر په نجره لهرنی کیسوب تاشلاشغه او-
رینه در؛ زندان قاراووللارینی اوروب یقتیشغه حاضردر. لاکن
بونده ی تیره زده لهرنی سیندرگن یاکی زندان قاراووللارینی اولدیر-
گن کشیگه «تام تیشهر اوغری» یاخود «باش کیسه ر جانی» دیب
حکم ییریش توغری ایسه س.

تهنگه لس روسیه نی «ملتله ر زندانی» دیب آناغان. او بو کونده
هم ملتله ر زندانی حالدا قالغاندر.

بز، بو ساویت زندانینگ په نجره لهرینی نه رره لهمه کده مز. بز،
ایلیمزنی قاما قدا توتگن زندان قاراووللاری ییلن کوره شه مز وه
کوره شه مک وظیفه مزدر. بز ایر کلکگه اومتولامز. بزنی بو ایشیمز
اوچون شووینیزم دیب عیبه گوچیلهر بزگه — «ملتله ر زندانیده»
بر سوز سویله هممه سدن تینچگنه اوتریشیمزنی لازم وه وظیفه مز دیب

پلگن همدە روسلەرنی بزنگ زندان ساقچیلارمز بولغانتی —
تصدیق قیلغان بولورلار.

بز اوزمزنگ ملی ایرک وه استقلال حقمنزی طلب ایتهمز. بز
میلیونلارچا توغانلارمزنگ قانلاری توکیلگن وه گه وده لهری یاتقان
ملی استقلال یولیمزده، روسلنگ حاکم مطلقلیغینی، روس بویوک
دولتچیلک شووینیزمنی اوچره ته مز. بز بو حاکم مطلقلغنی یقیتیشنی
همده روس حاکمیته تی یریکه اوز تورکستان ملی حاکمیتیمزنی
قوییشنی ایسته یمز.

چار روسیه سی بزنی بوغار وه یورتمزنی قانغه بویار دی.
بولشویک روسیه سی ده بزنی بوغما قدا وه بوتون یورتمزنی همدە
برین-برین عائله اوجاقلارمزنی قانغه بویاما قدادر. کهره نیسکی که بی
«کیله چه کده گی ده موقرائیق روسیه» مثلله ری ایسه طبیعی حقمنز
بولغان اوز یورتمزنگ تام حقوقلی ایگه سی بولوشگه اومتولوشیمز
اوچون بزگه «دوشمانلق» یله ن دوق قیلما قدادرلار. (روسچه
«دنی» مجموعه سینگ 71 نچی سانینی باقیگن).

بز شونگ اوچون روس حاکمیتینگ ههر تورلی شکلگه هم
قوت یله ن قاریمز همدە بو حاکمیتنگ ایگه له ریگه قارشو بار
کوچیمز یله ن کوره شه مز وه کوره شه چه کمز.

بونده شووینیزمدن ایزده یوق وه بولا آلماس دا.

اگر بز، اوز ملی حکومتمزنی توزگن وه نصیغان چاغیمزدا،
روسلارنی وه یا باشقا مهیده ملتله رنی ایزسه ک وه اوزمز یله ن به رابه ر
تورکستان وطنداشغی حقوقیده ن فائده له نیش امکانیتندن محروم
قیلساق یا خود اوله رنی حاضرگی کونده تورکستانده «پروله تاریات
دیکتاتورلگی ایگه له رینگ» بزنی ایزگه نله ری که بی ایزسه ک، یالغوز
او وقتگه بز شووینیزم یله ن قارالانا یله مز.

دولت حاکمیتی قولیدا بولغان ملتگه شووینیزمنی یورگزه
وه یورگزه یلیر.

حالبو که بز گناهمز زندانده یاتیشغه حکم قیلغانلار وضعیتنده مز.
بز ساویت روسیه سی؛ ایسکیده چار روسیه سی، دیب آتالغان
بویوک زنداننگ تیمیر په نجه ره له رینی ئه رره له مه کده مز. زندان قارا-
ووللاریغه هجوم ایتهمز وه بزنی استقلالغه آلوب بارادرغان یولیمزنی
بو قاراووللاردان تازا لاما قچیمز. بزنی زندانده ساقلا دقلاری مدتچه
ملی، بایلیغمز وه یرله رمزنگ روسلار تامانیدان غضب ایتلمه سلگنی
طلب ایتهمز. بو شووینیزم ایمه س. بو ساده چه غایه له ر اوچون کوره ش
حقینگ طبیعی بر کورینشیدر.

تورکستانده یرلیله شد یریش

نیمه ده ن عبارت؟

«یرلیله شد یریش» باشقاچه ایتگنده حکومت اداره له رینی تور-
کستان یرلی خلقیغه یاقینلا شد یریش ایشی، ساویت حکومتینگ
ملیت سیاستیده گی موقیتله رنگ ایگ په گیسیدر.

بولشویکله رنگ بو «یرلیله شد یریش» مسئله سیگه کیلوب چیققو-
نچه توتقان یوللارینی، عمومی صورتده بولسا هم تعقیب ایتش،
مراقده ن خالی ایمه س.

بولشویکله ر ایش باشیغه کیلیدیکلری وقت (17/XI. 1917)
بوتون روسیه مسلمانلاری وه تورکستانلیله رگه اوز ایسته کله ریچه
اوزله رینی اداره ایتش وه شونگه اوخشاش تشویقات قیلدی یلار.
لاکین «قزیل سوزله ر یله ن بویالغان» بو تشویقات عملده نمله که-

تمزده ناپ تازه «روس ملی روحیگه اساسلانغان پروله تار دیکتاتور- لگی بولوب چیقدی... (1)

روس قومونیست فرقه سینگ مرکزی قومیتیه سی طرفنده ن سایلار- نغان مخصوص قومیسون اعضا لارینگ تعیریگه کوره «تور کستانده تأسیس ایتلگن ساویت حاکمیتی روس مستملکه چیلهرینگ حاکمیتیدن باشقا، هیچ نهرسه ایمهس» ایدی. شونده ی بولسادا «قیزیل سوزلر یلن بویالغان تشویقات» آتقوچیلار بو «روس پروله تار مستملکه دیکتاتور لگینی» تور کستانک ملی طلبه ریگه غایت توغری کیله درگن شکل دیب تاپدی لار. بونده ن سو گره تور کستا- نیله رنگ اوز ایستد کله ریچه اوزلهرینی اداره ایشلهرینی رد ایتدی لهر «روس ملی روحیگه اساسلانغان پروله تار دیکتاتوراسی» ایکی یل حاکمیت یورگز گه نده ن سوگ، له نین وه روس قومونیست فرقه سی مرکز قومیتیه سی تور کستانده گی قیزیل مستملکه چیلهر گه: «تور- کستان بیرلی خلقینی حکومت ایشلهریگه سانلاریغا متناسب صورتده اشتراك ایتدیریشنی» تکلیف ایتکن بولدی لار. بو تکلیف بویونچه «بیریلهر گه قومونیست فرقه سیگه منسوب بولوش شرط ایمهس ایدی، نامزدلر مسلمان ایشچی او یوشمه لهری طرفنده ن قویلغان بولوشی گنه کفایه» ایدی

روسیه قومونیست فرقه سی مرکز قومیتیه سینگ بونده ی تکلیفی قیلیشیغه تور کستانده گی بیرلی وه روس اهلینگ سان نسبتلهرینی یلمه گنه نی سبب بولسا کیره ک دیب تخمین ایتشگه توغری کیله در. چونکی تور کستانده روسلهرنگ سانی بوتون اهلینگ %50 نی تشکیل ایتدیگنی کوزگه آلسا مملکتنگ اداره ایشلهریگه سانغه

(1) له نیننگ اورسجه «پروله تار انقلابی وه مرتد قاتووسکی» دیگن کتاچه سینگ 33 بیتده «ساویتلر پروله تار دیکتاتور لگینگ روس فورماسی» دیر.

متناسب صورتده وکیل سایلش دیمهك، تور کستانده توله ملی اداره توزیشدن باشقا نهرسه ایمهس ایدی. (2)

محلی روس بولشیویکلهری ساویت مرکزینگ طلبیگه بوی سینمه دیلهر. حتی او وقتگی ساویت اداره سینگ باشلوقلاریدان کازاکوف اسملی بریسی: «بین المللی بولشیویکلهر اوچون تور- کستانده هیچ بر تورلی ملی مسئله یوقدر.» دیب توغریده ن توغری سویله گن ایدی... له نین طرفنده ن اداره ایتلگن، آمر مطلق قومونیست فرقه سی مرکز قومیتیه سی وه ساویت حکومتی، او وقتلر مرکزینگ بویروغیده ن قیلچه تایغانی اوچون یوزلهرچه وه میگلهرچه کشیلهرنی آتوب اولدیروب تور گه نلهری حالدا یوقاریداگی وقعه- گه اینده مه دیلهر وه بو اینده مه سلکلهری یلن تاشکهنده گی بزاریلهر (حولغانلار) نگ مستملکه سیاستلهرینی عملگه آشیریشلارینی تقدیر ایتدی لهر وه اولهر گه روح بیردی لهر.

تیزلکده «تور کستان نیلهرنگ دولت ایشلهریگه سانلاریغه متناسب صورتده قاتناشیشلاری» حقیده گی گه بلهرنی آتیب تاشلادی لار وه بو سوزلهرنی ایسله شنگ اوزی ده عکس الاقلابچیلق دیب اعلان ایتلدی. ههر نه ایسه تور کستان روس مملکتی ایمهس. بو بیرده %94 بیرلی تورک خلقی بار. بو خلقغه مستقل اداره نی رد ایتدی لهر. روس اصولی پروله تار لار دیکتاتوریه سینگ مستملکه حاکمیتگه قارشولق کورسه تیش تشیدیه بولغانلاری اوچون تور کستان نیلهر گه بولشیویک- لهر آچقیدان آچق بلاقاداسی (محاصره) اعلان ایتدی لهر. بو «ساویت آچلیغی» تیجه سیده ایکی میلیونده ن آرتق تور کستان نیلهر هلاک بولدی لار. بوتون بو بلالهر گه قاراماسدان روسلهر گه قارشو بویوک کوچیلک یه نه تور کستان نیلهرده قالدی.

(2) روسجه «قومونیست فرقه سی مرکز قومیتیه سینگ تور کستان تشکیلاتلهریگه 12. VII. 1919 تاریخلی یازوسنی» گه باق.

روس پرولہ تار دیکتاتورلگی آستیدا بولسا، ہم بر یول بلہن تورکستانیلہرنی اوز یورتلہرینگ ادارہسی ایشلہریگہ قاتناشدیریش مسئلہسینی پیشیش کیرہک ایدی... وہ مملکت ادارہسی ایشلہریگہ تورکستانیلہرنی قاتناشدیریش شکلی اولاراق مہنہ شو «حکومت آپاراتی بیرلیلہشدیریش» دیگہن نہرسہنی ناپدیدلار.

روسیہ قومونست فرقهسی اورتہ آسیا بویوروسینگ باشلوغی زہلینسکی: «کوب اورتاقلار،» بیرلیلہشدیریش» دیگہندہ بوتون ادارہ ایشلہرنی بیرلی خلققہ تاپشیریش دیب یاکی اولہرنگ حکومت آپاراتیدا سانلاریغہ متناسب صورتدہ قاتناشیشلاری دیب آگلای۔ درلار بو توغری ایمہس. بو اصولدا معنا بیریش ملی شوونیزم کورنوشیدہن باشقا نہرسہ ایمہس.

«بیرلیلہشدیریش» حکومت آپاراتینگ بیرلی خلق منفعتیگہ یاقینلاشیشیدان باشقا، نہرسہ ایمہس. بو یاقینلاشیشغہ روسلہر تامانیدان بیرلی خلق تیلینی اورگہنیش یولی بیلہن ہم ایریشمہک مومکیندر.» دیب آگلانماقچی بولدی. دیمہک ساویت حکومتینگ تورکستاندہ یورگیزگہن ملی سیاستینگ ایگ یہ گیس یہم یورتمز اوستیدہ روس حاکمیتنگ فائدہسیگہ بولغاندر.

ساویتلہرنگ «بیرلیلہشدیریش» لہری حقیقہ تفصیلاتگہ کیریشنی لازم کوریمہن. غہزیتہ خبرلہری ایچندہ حکومت آپاراتینی «بیرلیلہشدیریش» توغریسیدہ گی بولوملہر بیلہن تانیشیش بیتہرلکدر. «ساویتسکایا ستہپ» غہزیتہسی 29. XII. 2. نومروسندہ توبہندہ گی خبرنی کیترہدر:

«سہمیپالاندا بیرلیلہشدیریش حقیقہ گی پلاننی آرخیفگہ تاپشیردیلار.»

«آمانا، قیزیل جار (بہ تراپاول)، قیزیل اوردہ وہ آق توبہ دائرہ (اوقروغ) لہرندہ بیرلیلہشدیریش پلانلاری سیکین وہ یاراماس

خالدا بہجہریلہدر.» («ساویتسکایا ستہپ» XII. 10)

ایضاحات اوچون ایکی-اوج مثال کیترہمہن:

آمانادا پوستہ شوعبہسندہ گی 43 اوریندہن برندہ گینہ قازاق بار. دائرہ (اوقروغ) ساغلقنی ساقلاش شوعبہسندہ برگنہ ہم قازاق یوق. حکومت آمباری، دائرہ مدعیگی (پراکورا تورہسی)، استایستیق شوعبہسی کہبی مأموریتلہردہ عمومیتلہ قازاقلارنی قابول ایتمہ پدراہر. بوتون دائرہ میقیاسیدہ گی مأموریتلہردہ (معارف شعبہسی وہ بعضاً دائرہ اجرائیہ قومیتہسی استنا ایتلیدیگی خالدا) ایشلہر روس تیلیدہ یوریتلہدر. و. س...

تورکمہنستاندہ بیرلیلہشدیریش حقیقہ «یاش تورکستان» نگ برنجی نومروسندہ یازمشدق.

یہ گی پاختا پروگرامنی ایشگہ آشیرا باشلادیقلاری وقت، بو پروگرامنگ بہجہریلہشی حکومت آپاراتینی تیزلکدہ بیرلیلہشدیریشنی طلب ایتہدر، دیب بازار ایدیلہر.

بیرلیلہشدیریشگہ باشلاشلاری توبہندہ گیچہ بولدی:

پاختا پروگرامنی عملگہ آشیریش ایشیدہ یولباشچیلق اوچون مرکزی روسیہدہن آلتی میگ قدر روس ایشچیلہرنی تورکستانگہ کیتیشگہ قارار بیردیلہر.

تاجیکستاندہ بیرلیلہشدیریش اولکہ مرکزی بولغان دوشہنبہ شہرینی ستالین آباد دیب آتاش وہ موسقوادان کیلگہن روس اشچی خاتونی لوکہویا قریلووانی تاجیکستان حکومتینگ اعضاسی قیلوب سایلش بیلہن باشلاندى.

اوزیکستاندہ ہم اشلہر یوقاریداغیلاردان یہخشیراق ایمہس:

«قیزیل اوزیکستان» وہ «یہ گی فہرغانہ» دہ ہر نومرودہ دیہرلک «بیرلیلہشدیریش قایردہ قالدی؟» دیگہن سؤال کیتریلہدر. «پراو۔ دا ووستوکا» خبر بیرہدر (29/X. 21): «بیرلیلہشدیریش توغرو۔

سيداغى قرار عموماً اشگه آشريلماس ياكى آشريلسادا ياراماس حالدادر. «سواگردهن بو «ياراماس حالدا اشگه آشريلشغه» مثاللەر كيتريلهدر. تاشكيت تيمر يولنيگ 220، كاندوكتورلارى ايچنە يالغوز 6 گنه اوزييك بار. اوزيكلەر اوز اشلهريني غايتە يەخشى بەجهرديكلهري حالدا، هيچ بر كشي اوزيكله رنگ سانين آشريشنى اويله مەس.

قاراسو (قرغزستان) دە گى 8 نچى نومرولى پاختا زاوودىگه اشچيله رنى يالغوز وقتنچە بولادرغان اشلەر گنه آلادرلار. بوخاراداغى 1 نچى نومرولى ماى زاوودى فابريقادا اووندى مكينيگه 4 اوزيكنى اوقيشغه يوبارشى لازم ايدى، بر كشي نى هەم يوبارماغان...

اوزييكستان عدليه قوميسارى مولاننيكوف «اوزيكله ردهن بزار-ته هەم پراكورار (مدعى عمومى) يوق» ديب شكايەت قىلادر. (پراودا ووستوكا 3/XI. 1929)

بەلكى ساويت حكومتى كيله چه كده تور كستان ليله ردهن ييله رمنە اشچيله ر ييتشدرمەك اوچون چاره لەر كورمە كده در؟ بو سؤالگه هەم غايت قاينغولى جوابگنه آتش مەكن. خوجايف (سلطان ييك؟) «پراودا ووستوكا» نك 29، 27/XII. نومروسندە يوكسەك مەكتبله رنى ييرليله شديرش حقيده مقاله يازغان. بو مقاله آنچه مراقلى كە اونگ اوستيده توقتاشغه آرزيدر.

«بزده اورتا آسيا جمهوريتله ريده گى ييرلى ملتله رنگ كويچيك عاممەسى اوچون منظم ساويت خلق معارفى سيستيمى توشگه فوق العاده انقلابى چاره لەر كورش لازملغن اعتراف ايتكەن كشي آزدن... بو كونگه قدر بر جمهوريتده هەم ييرلى خلق اوچون قاعتلانورلق درجه گه قويولغان 2 نچى باسقىج مەكتبله ر يوقدر،

چونكى يوكسەك بلم اوچاقلارى حاضر لانغان معلملەر بير مەسلەر... يوكسەك مەكتبله رنگ حاضرلق كورگەن معلملەر بيره آلمانغيغە سبب، اوله رده ييرلى خلقدهن طلبه يوقلغيدر. طلبه يوقلغى ايسه 2 نچى باسقىج مەكتبله رنگ حاضرلق كورگەن ياشلار ييتشدير ا آلمانغيدان كيلور»....

خوجايف تامانيدان اورتا آسيا دولت دارالفنونى حياتيدهن كيتريلگەن تاغى بر مثالى كيترامز: «زراعت فاكولتە سنده گى 950 طلبه آراسيدا ييرلى خلقدان 50 گه ياقنكە كشي بار. بو هەم سوگفى اوچ ييل ايچيده گى. اورتا آسيا دارالفنونى ييرليله شديرش اوچون آلوب باريلغان آغر كوره شلەر تيجه سيده گنه يوزه گه كيلگەن!...» بوندهن قانداى تيجه چقارشى مەكن؟ تور كستان او-زيگه لازم مقدارداغى متخصصلار وه عموماً يارارلق اشچيله رنى قايردان آلا بيلير؟

بو سؤالغا جوابنى «پراودا ووستوكا» نك 29، 29/XII. نومرو-سידەن تاپاميز. اونده سە مەرقە ندهن توبانده گى خبر يازيلادر: «يير اشله رى خلق قوميسارى روسيه وه او قراينا يوكسەك مەكتبله ريدهن 170 طلبه ييلەن مەاهده توزدى. بو طلبه لەر مەكتبله رنى بترگەچ اوزييكستانگه اوزاق مدت اوچون كيله چه كلەر... بو ييل مەاهده قىلغان طلبه لەر رنگ تاميناتى اوچون 120 مگ سوم ييريلگەن، تامينات كشي باشيغە آيغە 50 سوم ييلەن 120 سوم آراسيدا تعين ايتلگەن...»

مەنە تور كستانده ساويت حكومتينگ «ييرليله شديرش» سياستى! بونگه تور كستان ليله رنگ يەخشى دقت ييلەن قاراشلارى لازم. آلمانداه اوچوچى اونلەر چه تور كستانلى طلبه لهرنى تارقاش او-چون ساويت حكومتينگ قوليدان كيلگەن بونون چاره لەر گه

اورینگه نلگینی بز آتق بيله مز. تورکستان ليله ردهن مکتبله رینی بترمیش اوچون قانچاسینگ قالا بیلدیکلهری مهنگه معلوم ایمهس، کوبله- رینگ ایسه تأمینات یوقلغیدان قایتوب کیتشگه مجبور بولغانلارین یه خشی بيله من. تورکستان اوچون بیرلی تیلنی بیلگن اشچیلهرگنه ایمهس، یورت تورموشینی یه خشی تانیغان وه بتون بارلیغی بلهن خلقیغه باغلانغان کشلهر کیره. خوجانفنگ گواهلگیچه اورنا آسیا حکومت دارالفنونی بونده ی کشلهرنی بیتشدرمهس.

آوروپاده گی اوزیک طلبه لهرینی تأمین ایشگه کیلگنده بو قدر قورمساقلق قیلغان ساویت اوزیکستان حکومتی، روسیه ده گی روس طلبه لهرینگ تأمین اویچون اوزیک آقچه سینی بو قدر قولی آچقلق یلهن ساچادر!.... اوزیکستان ساویت حکومتی، کیله چه- کده بیتشه درگن روس مهندس لهرینی اوزاق مدتگه اوزیکستانگه چاقریش بلهن کینگ منفعینی کوزه تهر؟ جواب آتق: روسلهر- نگ وه روسیه نگ منفعینی.

2 نچی باسقیج مکتبله رنی قناعتلنورلق حالغه قویا آلمان و وه اوچ یللك آغر کوره شدهن سوگره (کم بلهن ایکنین بز آتق بيله مز) تاشکیت دارالفنونینگ زراعت فاکولته سیده اوزیک طلبه- لهرینگ سائینی زور بلهن بر نیچه اونلهرگه بیتقوزا بیلگن اوز- یکستان حکومتی روسیه دن 170 طلبه دعوت ایتهدر. اوزیکستان حکومتی بونگه مجبور ایتلگن، چونکی بونی، حکومت آپاراتینی بیرلی خلقه یاقلاشدرش پهرده سی آستیدا، روسیه ایمپریالیزمینگ مستملکه چیلک منفعتلهریگه تورکستان منفعتلهرینی قطعی صورتده باغلاش ساعتینی یاقلاشدرادرغان ساویت «بیرلیله شدیریش» سیا- ستی طلب ایتهدر.

تورکستان یاشلاری!

یورتمزنگ ملی منفعتلهری دولت نفوذینگ وه دولت آپارا-
تینگ بوتوله یین بزنگ اوز ملی قولزغه اوتشیننی طلب ایتکه نلگن
ایسدهن چقارماگز!

ای یورته گی وه چیتده گی تورکستان یاشلاری!

سزنگ توغانلارگز چیتده تأمینات یوقلغیدان باشقالارنگ
ایشیکلهرینی ناقیلاندیققلاری چاغدا، ساویت حکومتینگ طلبی
بوینچه خلغمزنگ آقچه سی روس طلبه لهرینی تأمین اویچون آقیز-
یلماقدا بولغانینی اوپله گز وه هیچ اونومه گز!

روس استیلامی آستیدا تورکستان لیلهر-
نگ ملی حرکتلهریده ن

بیکیه مهس ملتچیلک

شرق خلقلهرینگ «آزادلغی» اویچون گویا جان کویدیرگن وه کویدیرمه کده بولغان بولشیویکلهر معلوم، کی کوچسز لگیمز- دن فائده له نوب جوده که تته ایشلهر کوردیلهر: چار روسیه سیده ن آیریلوب اوز باشیچه مستقل یاشماقچی بولغان تورکستان که بی اولکه لهرنی ییلله زچه دوام ایتکن قانلی محاربه لهر آرقاسیدا قایتا- دان موسقواگه باغلاب مایوس روسلقنی متدار ایتدیله ر. بزله ر او- چون ایگ نه چچیق بولغان بو تاریخی حادثه گه بولشیویک آتاماسیدا «غیر روس خلقلهرنگ آزادلغی»، شرق «حامیسی» روس ملتی- نگ «انسانی وظیفه سی»، پیغمبر له نینگ اسیر خلقلهرگه قارشو

«عالی جنابلی» که بی بر قانچا ناملار بیریلهدر. اون ییلده نبری موسقوا قارغالاری کیچه وه کوندوز توختاماسدان بوتون مکتب، قلوب، سیناما، تیاترو وه قیزیل مهیدانلاردا یالغوز بو توغریده قاغلایدرلار؛ بوتون ساویت مطبوعاتی وه ساینز کتابلهری اون ییلدر، کی یالغوز شو «قیزیل حقیقت» نی خلقگه توشوندیرمهک ییلن آوارهدر. بو خیلده گی آواره گهرچیلکدهن مقصدگه یتوشه آلمان قیزیل ایمپریالیستلر روسنگ بو «انسانی وظیفه سنی» تقدیر ایتمه گن وه اولوغ رهبر له نین حضرتله رینگ «عالی جنابلی» توشونه آلمان هم اوز «آزادلیغی» کوره ییلمه گن بز تورکستانلیله رینگ، آذری وه تاتار قارداشلارمزنگ، ههمده او قراینا هم گورجی قومشوله رمنگ «نانکور» باشلارینی قومونست «بالعاسی» ییلن ایزمه کده وه «اوراغی» ییلن کیسمه کده درلر.

خلقمز قیزیل روسلق ییلن کوره شهر کهن، اون ییل ایچیده، مدهش قوربانلار بیردی وه اونگ اسارتیدن قورتولوش اوچون یه نه ساناقسز قوربانلار بیریدن قاجماغانلیغی بو کونگی مجادله سی ییلن بوتون دنیاگه اثبات ایتمه کدهدر. صوگ اون بیش ییل ایچیده بولوب اوتگن حادثه لهر خلقمزنگ کوزینی آچدی. بو کون او، روسنگ قیزیلنی ههم یاخشی تانیدر.

روسلر تورکستانی یالغوز اقتصادی تاماندان موسقواگه باغلاش یولله رینی اویله بگینه کفایه قیلماسدان اونگ مدنیت عالی تاماندان تقدیر ایتلگن بوتون تاریخی اثرله رینی تخریب ایتمه کده دوام ایتددرلر. حتی او سیوگلی یورتمزنگ «تورکستان» بولغانلیغی انکار ایتوب «روسستان» قیلماق اوچون کشیک اخلاقیه یاراشماغان ایک عادی چاره لهرگه استناد ایتددرلر وه بو افلاس حرکتله رینی له نینزم نقطه نظریدن شرعی دیب ییله درلر.

دیناده تورکستاندان بولهک کوب مستملکه لهر بار. او یرلهرده

هم حاکم ملتدن کوب شکایتلر ایشیتیلهدر. اما روس سیاستی قدر مستملکه خلقله رینگ بارلیغیه سوء قصد ایتوچی افلاس بر سیاست تأریخده کوریلمه گن. بز باشقا مسئله لهرنی هه لهک بر تامانگه قویوب توروب بو مقاله ده یالغوز بولشویکله رینگ ایک کوب سه یرمه گن ملی معارف وه خاتونلار آزادلیغی اطرافیده اونلهرنگ صوگ ییللر ایچیده یورتمزده قیلغان نه یره گبازلقلارینی یوزدهن گینه یازوب اوتمه کچی بولامز. بولشویکله رینی نه یره گبازلقلارغه سودر گن عامللار بار. اصل مسئله گه کیچمه سدن، اولچه شو عامللاردان یازیشغه توغری کیلهدر:

خلقمز وه یورتمزنگ معاصر لاشماسیدا ایک که تته رول اویناد غان تورکستانگ ترقی په روهر جدیدچیلهری عینی زماندا خاتون مسئله سنی ده اونوتمامشله ر ایدی. اونلهرنگ نشریاتی تورکستان افکار عامه سنی خاتونلار مسئله سی بلن تنویر ایتمهک وظیفه لهرینی ههم کوره ر ایدی. جدیدچیلهر یالغوز زمانیکه کوره ترتیب ایتدکلهری دینی وه عنعنوی نیگیزلهرگه سویکه نوب یازغان مقاله وه کولگیلی شعرلهری ییلن قاینماسدان وقت کیلگن ساین دیندار وه کونچه متعصب خلق کتله سنی آقارتو اوچون باشقا یوللار ییلن ده خاتونلار تحصیلنگ کیره کلگی، عصری مفهومده قیزلهر مکتبی آچیش وه اوزمزدن معلمه، هکیم ههم دایه لهر یتوشدیریش توغریله ریده یه گی فکرلهر اورته گه آتارلار ایدی.

اویله نیش، توی، طلاق مسئله لهرینگ اصلاحاتی توغریسیده گی تارتشمالار، او زمانلار، جدیدچیلهر وه قارا علما مطبوعاتی صحیفه لهریکه منحصر قالماسدان خلقمز ایچیده عادتاً عائله وی مناقشه لهر حالیه کیرمشدی. جدیدچیلهرنگ میونه رلهری بولغان یاش مکتب ییلر عائله لهری ایچیده بو کوره شنگ ایک نیگیزی واسطه چیس یایدیلر. آز وقت ایچیده جدیدچیلهر مفکوره سی خلقمزنگ رغبتنی

قازانمش وه قارا علمادا کوندهن کونگه اهالی آراسیده اعتبارینی یوقاتماقدا ایدی. حتی 1917 ییلله ریگه توغرو متعصب علما دیدیگمز قارا غروپنگ په گانه تایانچیغی، یورتمزنگ اصلاحاتیدان چوچیگن روس مأمورلهری گنه ایدیلهر، دیسهك یاگیلغان بولمایمز.

جدیدچیلهرنگ خاتونلار مسئله سیده ییلگیله گن استقامتلهری بزگه اونلهرنگ آولا تورکستانده قیزمکتبلهرینی کوپه تیریشگه وه بونگچونده اوزمزدن معلملر حاضرلاشفه احتیاج حس ایتگه نله. رینی کورسه تدر. اونلهر یورتمزده ابتدائی مکتبلهرینی اکمال ایتمش بر نسل یتوشکهچ کیچک بر ایما سایه سیده پهرنجی مسئله سینگ اوز اوزیدن حل بولوب کیتیشیگه اینانورلهر ایدی. یورتمزنگ اجتماعی سویه سنی وه غعنه وی قاراقته رینی چیندهن ییلگن جدیدچیلهرمز پهرنجی مسئله سنی اساسدان حل ایتمهك اوچون قیسقه بولسا هم آولا حاضرلق کوریشلك مجبوریتی بارلیغی قاعیتده ایدیلهر. چونکه، او کونگی وضعیتده، اهالی اورته سیده اعتبارینی هنوز تماماً یوقاتماغان قارا وه متعصب علمانگ اینتریفالاریغه یورتمزنگ ترقی سیدن راحتسز لانا قدا بولغان روسلهرنگ ده طرفدارلق ایتش-لهری کوزده توتیلسه جدیدچیلهرنگ او زمانگی حرکتلهری حقیقتاده تقدیر ایتهلکدر.

بز «یامغوردهن چیقوب قارغا، توتیلهر ایکن» باشقا سوز ییلن ایتگنده تورکستانمزد آقلازی اورنیگه قیزیل روسلهر حاکملمغی اورنه شیر ایکن جدیدچیلهر خاتونلار مسئله سینگ حاضرلق دورینی قسماً بیروب سیکین سیکین اصل تیله کلهریگه قهدهم قویماقدا ایدیلهر. یورتمزنگ ایسکی شههر قسملهریده یانغوز خلقمزنگ یارده میگه سویه نوب بر نیچه قیز مکتبلهری آچیشگه وه بعضاً تانار قاداشلارمزنگ تشبئلهری ییلن قورولغان یلم او جاقلا ریغه کوبگنه قیزلهرنی اورنه شتریشگه موفق بولمشلهر ایدی.

معلوم، کی بولشویکلهر حاکمیتلهریگ باشلانغچ دوریده جدید-چیلهرنی معارف دائره لهریده ن قووماق اقتدارنده ایمه س ایدیلهر. جدیدچیلهرمز بو مومه تندن فائده لهنیش فرصتی قاجیرماسدان قیسقه زمان ایچیده ههر بر خصوصه او جمله دهن خاتونلار معارفی ده هم دوشمه نلهرمزنگ کوزلهرینی آلا تیراللق کوب مثبت ایشلهر کوریشگه موفق بولدیلار.

1924-1925 ییللهری اورته آسیا بویوروسی نظریده، روسلهرنی تورکستاندان سوپوروب تاشلاما تچچی بولغان باسماچیلق قورقوسی وقتنچه آراینان ایدی. بونده ی بر فرصتدن فائده له نوب جدیدچیلهر حرکتیگه بر دفعه لك نهایت بیریش کیره کلگینی بولشویکلهر او زمان حرارتله ایلگهری سورمه کده ایدیلهر. قیزیل عسکرلهر باسما-چیلغه قاندا ی هجوم ایتگن بولسالار، بولشویک سیاسیله ری، چه کیستلهری او صورتده تورکستان ملتچیلهریگه قارشو قانلی کو-رش آچدیلار. طبیعی، موسقوا بو هجومی یانغوز قیلاماس ایدی. اونگه ییرلی تیلنی یله درگن یاد عنصر یارده میچیلار هم کیرهك ایدی. روس بولشویکلهریندهن گه ئورگی سافاروف اوزینگ «مستملکه انقلابی. تورکستان تجربه سی» نام کتابنده: «تورکستانده ساویت حکومتی باشیغه کیلگن قیزیل مستملکه چیلهرگه تیلماچلار وه سوزسز اونلهرنگ بو یروقله رینی اورنیگه کیلتره درگن میرشه بلر کیرهك بولدی.» دیدر. (108 نچی صحیفه گه قاراگز).

بولشویکلهر قیدیروب-قیدیروب اوزلهریگه قوغورچاق تاپا، آلمای یورگهچ بعضی ییرلی قومونستلهر آراسنده اغوالهر توره توب اونلهردهن بر نیچه سیگه وقتنچه «مسؤل وظیفه» وه «رتبه» لهر وعد ایتوب اوزاقی کورمه گن ساده وه خام یاشلارنی یولدان چیقاریشفه موفق بولدیلهر. بو خیلده تاپیلغان تیلماچلار ایوانوف وه زه لینسکی-لهرنگ سوزلهرینی ههر یرده «حرارتلی نطقلهر» حالیدا وه یسه دیلهر.

آغزه كى اينتيليشلهردهن بر تيجه چيقماغاننى كورگن تيلماچلار، طبيعي ايوانوف وه زه لينسكى له رنگ بويروقلهرى بويونچه، 1927 يىلده سمرقنده ضيالىلار قورولتايى چاقيرديلار. بو قورولتايدا زور تيلماچلاردان اكمل اكراموف تامانيدان يورتمزده گى معلمله رنگ يارميسيدن كويى «زيانلى» تاپيلوب اوله رگه قارشو اوتكورچاره لار كوريشلك قارار قىلغان ايدى. بر آز وقتدهن كين ايشگه يارارلق بوتون معلملهرمز مكتبلهردهن قورولديلار، حتى بعضيلرى قاماقه هم آلدديلار. بونگ اوستيگه ياش اوقوچيلارمزدان يوزلهرچه سنى، ملتچى معلملهرى تامانيدان «زه رله نكهن» ديب، مكتبلهردهن چيقا روب تاشلاديلار... بونىگله به رابه ر اوله ز ملتچىك يه نه ياشاما قدا وه كون كوندهن كوچه يمه كده ايدى. اكمل اكراموفلهر بونى ده يىلهر ايديلهر. لاکن اوقوتوچيلهرنگ هممه سنى بر هافتا ايچيده چه قا قولغه تاپشيرش مومكين ايمه س ايدى.

ساويت مكتبلهر يده قانغان بر «قيسيم» ملتچى معلملهر يه نه ايسكیده چيزيلگن يىلگىلى يولدان كيتديلهر. اكمل اكراموف كه بى اوتوب كيتگن قومونستلهر ساويت مكتبلهر يدهن يا لغوز «خفيه لهر يتوشه در» ديب اويله گن ايديلهر. لاکين تيجه قومونستلهرنگ كونگه نله ريدن باشقا چهراق بولوب چيقدى. ساويت مكتبلهرينگ يتوشدير. ديگى قيزيل ضيالىلار ايچيده مى يولنى ترجيح وه ملتچيلهرنگ چيزگن يوللاريدان كيتشنى قانلارى بهاسيغه قابول ايتوچيلهر كورونوب قالدى. حقيقتى كوره يىلگن بو يه گى يىلم كوچلهرى نه قدر آغيرليقلار يىلن بولسا هم مکتبنى مى يولدا آلوب بار. ماقچى بولاد لار.

معلملهرمز 1925 يىلده آز بولسا هم اوقوموشلى بر خاتون قيز توده سى يتوشدير مشلهردى. آغير زخمتلهرينگ ميوه لهرينى كورگن فداكار اوقوچيلارمزننگ مايوس يوزلهرى كوله كگه باشلامشدى.

آرتق پهره نجى مسئله سيدن سوز آچيش ساعتنگ ياقينلاشغاننى ههر بر ضيالى وطنداش سيزمه كده ايدى.

تاشكهندينگ بوتون معلم وه معلملهرى ايسكى شه ههر معارف قلوبىگه توپلانمش وه بو تاريخى توپلانيشغه اوقوتوچيلهرمز وه باشقا معارف ايشچيلهرى خاتونلاريني هم به رابه ر كشيرمش ايديلهر. بو بويوك سالونده تور كستان ضيالىسى خاتونى يا خود اوقوموشلى آيا هم سيگلىسى يىلن يان يانغه اوتوروب پهره نجى مسئله سيگه عائد حرارتلى نطقلهر ايشتمه كده ايديلهر. او تاريخى اوتوريشده سويله نكهن نطقلهر بوتون تىگلا وچيلار تامانيدان اينوقسا خانملار تامانيدان اوزون آلتيشلانمش ايدى. او مجلسدهن سوگ تاشكيتلى ضيالىلار ههر تورلى مجلسلهرنى وه تياترولهرنى عائله لهرى يىلن به رابه ر زيارت ايتمكگه باشلاديلار. بو حال تور كستاننگ باشقا شه ههرلهر يده گى اوقوچيلارمز وه باشقا ضيالىلارمز آراسيده هم كوريلمه كگه باشلا دى. اورته آسيا بويوروسيده اوتورگن موسقوانگ ايشانچلى آده لهرى يورتمزنگ بونده مى اصولده يو كسه ليشيدهن قورقوب كيتد يلهر. اونگچون اوله رچه بو حر كنگه بر تورلى «صنفي» ره نك بيرش وه توسوقلق قىلش كيره ك ايدى. ايوانوف وه زه لينسكى لهر بونگ ده يوليني تاپديلار: قورناز سياستچيلهر تور كستان ليلهرنگ له نيزم وه مارقسيزم قىلوب كورسه تيله ياتكان ههره رمه تهره رله ردهن نفرت ايتد درگه تى جوده ياخشى ييله درلهر. اونگچون پهره نجى تاشلاشنگ له نيزم وه مارقسيزم نقطه نظر يدهن فائده لهرينى اثبات ايتونى بوتون فرقه اعضالهرى وه قوموموللارغه امر ايتديلهر وه سوگ درجه افراطچىلق قىلوب بولشيويك اوصوليده پهره نجيلهرنگ آلوب تاشلا نيشى وه يانديريلوب يوقايتشنى يوليني تونديلهر. ملتچيلهر، بولشيويكلهر تامانيدان يوروتيلگن، بونده مى حر كتنگ قانداى مقصدلهر يىلن قىلما قدا بولغاننى آگلاماس درجه ده ساده آده ملهر

ایمهسلهر... فقط اونلر اوچون بیلگیلی بر مقصد ییلن یورتیلمه کنگه باشلانغان افراط حرکتلرگه قارشو چیتدهن گنه پاسسیف قالیشدان بولک یول هم یوق ایدی. ایوانوفلر بو سیاستلهری ییلن: — 1 ملتچیلهرنگ خاتونلار آزادلیغنه توسوقلق قیلیشنی، — 2 ملتچیلهرنگ یوقا تیشغه موفق بولوب قالغانلاری دینی متعصلقنی خلق آراسیده یه نگیدهن قوزغاییشنی، — 3 اینتریفالاریدان چیقیشی مختمل هیجانلهردهن استفاده ایتوب خلقمزننگ کوزگه کورینه درگن قسمنی اولدیریشنی، — 4 «مسئول» تیلماچلاری بولغان ایچاره بیرلی قومونیستلهرگه بوندهی انقلابی ایشلهر تابشیروب اولهرنی وقتنچه آواره قیلوب قوییشنی... اوزلهریگه هدف تیلغان ایدیلر.

امید ایتلگه نی که بی خلقمز بولشیویکلهرنگ بو افراط حرکتله ریگه قانلی جاواب بیردی وه اهالی هر تاماندا بوتون قومونیسست پروباغاندستلهرینی تاش بوران قیلدی. فرقه تامانیدان تیشلاقلارغه یوباریلغان قیزیل ناطقلار لهین وه مارقس آیهتلهری ییلن خاتونلار آزادلیغنی دهقانلارمزگه آگلاییشغه تیریشهر ایکن خلق اولهرنی کورسیدهن توشوروب بوغازلاب تاشلادی. چونکه خلق لهینمز وه مارقسیمدهن آرتق جوده یزیز کیتگن وه اونگ آزادلقنه چیقاریشغه هم ذره قدر اینانماس ایدی.

اورته آسیا بویوروسیده اوتوروب بوتون بو قومیدیا وه فاجعهلهرنی یاراتغان ایوانوف وه زه لینسکیلهر صحنهنگ قیزیشقانی کوروب آرتق اصل اوپله گن فعالیتلهریگه باشلادیلار. «ملتچیلهرنگ تأثیر-لهریگه بیریلدیگز» دیب ساناقسز تورکستان دهقانلهرینی قامادیلار وه قوللاریدان کیلگه نیچه اولهرنی قینادیلار. یوزلهرچه معصوم دهقاننی ملتچی وه دین طرفداری دیب قیلیچدهن کیچیردیلر. بو رذالهتلهرگه شاهد بولغان بیرلی قومونیستلهر بر آز کیچ بولسا هم ایوانوف وه زه لینسکیلهر تامانیدان یورتیلمه کده بولغان «قجه»

سیاستنگ ایچ یوزینی آکلاب قالدیلار. فرقهنگ تهدیدلهریدهن قورقماسدان کوبلهری خاتونلارینی قایتادان بهره نچی گه اوراب آلدیلار. تورکستان خاکمی موسقوا وکیللهری بونی بهانه قیلوب کوب بیرلیلهرنی مأموریتدهن چیقاروب تاشلادیلار وه فرقهدهن «هم اسملهرینی اوچوروب تاشلادیلار.. مه نه بولشیویکلهرنگ «خاتونلار آزادلیغی» وه بهره نچی مسئله سیدهن اوز فائدهلهریگه توره تگن کوز قاماشدیروچی خیله لهری... شایانلقلاری... فقط ایوانوف وه زه لینسکیلهر امین بولسینلر، کی اوللر بوندای شیطان خیله لهری ییلن ملتچیلهرنگ خاتونلار حرکتیگه وقتنچه ضربه بیرگن بولسالار هم ملتچیلک مفکوره سینگ خلقمز آراسیده یه نه چوقور-راق ایلدیزلهر نیشگه سبب بولدیلر.

خلقمز بوتون مدنی وه حرثی ساحده قازاندیغی مثبت قازانچلا-رینی یالغوز ملتچیلک حرکتیگه مدیوندر. جدیدچیلک اسمی آستیده باشلانغان بو حرکت بو کون، روس حاکمیتیکه قارشو کوره شمه کده، وه زه لینسکیلهرنگ «روسچیلهر» توشدیرمهک اوچون آچقان فرقه مکتبلهریگه قدر قول آتوب کون کوندهن انارلارینی کوچله ندیر-مه کده بولغان تورکستان ملتچیلگی آقیمی در. جدیدچیلک وقتیله چار روسیه سنی راحتسز قیلغان ایدی. اونگ دهامتشکل وه عصری فورماسی بولغان بو کونگی تورکستان ملتچیلگی ده ساویت روسیه سنی قورقوتماقدادر... «قورققان اول موشت کونه ر» دیرلر.

روسلهرنگ تورکستانده گی ظلملهری، چه کیستلهرنگ توختاوسز قاماش، سورگون وه تولدیریشلهری بو دعوازمنگ ایگ جانلی شاهدلهریدر. فقط قانخور قومونیستلهر خلقمزنی چه یوانچه سیگه قیناش ییلن ملتچیلک مفکوره سنی یوقانا ییلورلهرمی؟ بو ئولمه ز مفکوره نی موسقوانگ کوندهن کونگه نه یه مه کده بولغان رهنگیگه اوخشاغان خارجی بر کورونیشدهن عبارت بلسلهر کوب یا گلشهر.

درلەر. او خلقمزنک جان هم يوره گنده در. ملتزم ياشادچه او مفکوره هم ياشايدر. بز تورکستان ياشلهرى اونگچون نيك بين «اوپتيميست» مز وه قورتولوش کونيمزنک ياقينلاشقانينه يوره کدهن اينانامز. ياش تورکستانلى.

تورکستاندا مکتب مسئلهسى

روسه انقلابيگه چه تورکستانده اوچ تورلو مکتب بار ايدى. بونله رنگ تاريخى اعتبارى بلهن اڭ ايسکيسى، توتديگى پير اعتبارى بلهن اڭ قوتلىسى طبعى مسجد يانى مکتبلهرى بلهن دىنى مدرسه لهر ايدى. خلقمزنک حرث يولنده گى همت منبعلهرىنى توپلاب يالغوز او منبعدهن ياشاب کيلمه کده، کيچمشده گى خدمتلهرىنى انکار ايتوب بولمايدرغان بو علم، ييلگى يورتلهرى خلقنگ عصرى احتياجله ريگه خدمت ايتيه آلورلق بر حالدا ايمهس، حتى اونگ ييمهك، ايجمهك قهدهر محتاج بولغان حرثى کونه ريلوويگه توسقون بولورلق بر روحگه کيروب قالغانلار ايدى.

يورتمز روس بويوندروغى آستغه کيرگندهن سوڭ روس حکومتى مکتبلهرى مسئلهسى اورته گه چيغغان ايدى. تورلوشکلله رگه کيروب چيغاندان کيبن روس محلى (روسقو-توزه منى) اسمى آستيدا تقرر ايتگهن بو مکتبلهر غايه لهرى اعتباريله روس تيلي وه روس حرثى نه به نيمسهش گه خدمت ايتکوسى ايديله ر.

تيجهده روس حکومتينگ تعقيب ايتگهن سياستيه قانيقارلق درجده خدمت ايتيه آلمانلغى کورولگهن بو مکتبلهر او خلقنگ عصرى وه مدنى احتياجيه خدمت ايتيه ييليش امکاتندهن کوب اوزاق ايديله ر. حکومتنگ ظاهرى قورولوشى اعتباريله ييرلى خلقنگ ياشايش طريزيگه اويمون فقط روحى، تريهسى

اعتباريله يوقايرده ديدىگمز مقصدگه خدمت ايتشنى اويلاغانى شو مکتبلهرگه ييرلى خلق اوز حرثى به نلگيه کوز تيگگهن، بالا-لاريني قولندان آلاق اوچون قورولغان بر توزاق ديب قارار ايدى. او مکتبگه مجبورى صورتده يوباريلغان بالالاريني اوزى اوچون يوقالغان ديب حسابلار ايدى. شونگ اوچون اوز بالاسنى يرونى ايبتهمه گن بايلارنگ بو مکتبگه يوباريش اوچون يتيم وه يا فقير کيشلهرنگ بالالاريني يول بلهن ياللاب يوبارغانلارى هم کوبگنه بولغان حادثه لهرده ندر.

بو ايکى جنس مکتبده عصرى احتياجگه خدمت ايتوردىک بولماغاندان سوڭ کون کوندهن آرتوب اوزيني کورسه تمه کده بولغان خلق احتياجينگ، اوز مقصديه گه موافق، بر مکتب تيبى چيقاد ريشى طبعى بر نهرسه ايدى. مه نه شو خلق احتياجينگ چيقارغان مکتبى «جديد» مکتبلهرى ايدى. خلقنگ عصرى مدنى احتياجله-ريگه اونگ ترقى وه انکشافيه گه خدمت ايتمه کچى بولغان بو مکتب نه برنجى تيب مکتب، مدرسه لهر که بى وقف سرمايه لهرىگه وه نه ده ايکنچى جنس که بى حکومتنگ قوتلى خزينه لهرىگه سويه لگهن ايدى. اونگ يه گانه منبعى، او زمان جوده سيره ک گنه بر طبقه بولغان ترقى پرور ياشلارنگ ياردمى وه اڭ کوبده خلقنگ احتياج وه درديني بو بيرده کورگهن فدا کار معلمنگ عزم وه متاتى ايدى. اوگا نه حکومت وه نه ده خلقغه يوگله نگهن سائق لاردان ياشاما قدا بولغان محلى مؤسسسه لهر ياردم ايتهرلهر ايدى. اوگا هر طرفدهن اوگه ي اوغول حتى دوشمان نظرى بلهن قارار ايديله ر. غايه سنى جوده توغرى قليب قويغان بو مکتب او غايه گه ايريشو اوچون ايگ قيسقه وه توغرى يولنى هم چيز گهن ايدى. اونگچونده بو قدار يوقلق وه نقصانلار ايجنده بولغانى حالده آرزغه بر زمان ايجنده يوقايرده اسمى کيچگهن ههر ايکى تيب مکتبلهرگه هم

اوز بارليغى سيزديره باشلانغان ايدي. او، بر طرفدن خلقتنگ به نلگيني عصرى بر كوزگيدن كورسه تمهك ايسته مه گهن ايسكى مکتب وه مدرسه له رگه ايكنچي طرفدن ده خلقتنگ مدني بارليغينه قصد ايتگهن حكومت مکتبيگه قارشو جبهه آچغان ايدي. روس حكومتي بو مکتبله رنگ ترقيسيگه توسوق بولو اوچون هر تورلي تدبير له رگه كيريشگهن ايدي. بوتون چاره له رنگ قارشو كيله آلاغاتى كورگه ندهن سوڭ اوز له ريگه مدنيت كيتروچيله ر «كولتور-تره گهر Kulturträger» اسمنى بيروب يورگهن روسلر قرون وسطائى مدرسه اهلى بلهن بر له شوب حركت ايتودن هم تارتينماغان ايديله ر. بو ايكي قارا گوروهنگ بوتون وسوسه له ريگه قاراماسدان خلق عزيمكار ترقي پرور له رنگ غايه وه مقصدىنى آڭلاشدا هيچ كيچكمه گهن ايدي. بوني بزگه «جديد» مکتبله رنگ سان وه طلبه له رنگ آرتيشى آچيق كورسه توب توره در. حكومت مکتبله-ر رنگ ياريم عصرلق فعاليتلهرى تيجه سنى بو ملي مکتبله ر 8-10 ييل ايچنده كيچوب مسجد ياني مکتبله ريگه قارشو ضربه لي حركتلهر گه كيريشگهن ايديله ر.

1917 نچي يىلده انقلاب باشلاندى. بر قانچا حادثه لهر كيچكه-ندهن سوڭ سيوگيلى يورتمزده اوز خوجاليمز وه مستقل حياتم رنگ برنچي پايه سى ديمهك بولغان مختاريت حكومتي موسقوا قيزيل ايمپه ر ياليتلهرى طرفدن مغلوب ايتلدى وه ساويت حكمرانلى توزولدى. ساويت روس اداره سينگ برنچي ايشلهر ندهن برى ده بوتون مکتبله رنى بيروب بيرلهر نده بر جنس ساويت مکتبي قورماق ايدي. بو صورته خلقتنگ «اورس مکتبي» ديدىگى حكومت مکتبله رى، «ملي جديد» مکتبله ر ايله وقفله رنگ حكومت اختيار ريگه اوتمه سيله مدرسه له رده ياييلغان ايدي. مسجد ياني مکتبله رنگ هم-بتير يلىشى كيره كليگندهن كوب گينه سوزلر بولغان بولسه هم

اونله رنگ بو كونگه چه دوامندن ساويت حكومتينگ اوزى اوچون بر ضرر وه قورقو حس ايمه گه ننى وه بالعكس ده اونى، خلقنى آوتوش اوچون اوزيگه بر ياردمچى، ديب قاراغاتى كوره مز. حكومت نظر نده «اورس مکتبله رى» بتير يلوب بيرنده ساويت مکتبله رى قورولغاندر. بو مکتبله رده عموميتله تورکستانده يوريتيله-درگهن حرث سياستنى ع. تاجيوف اسملى بر قومونست «شكل اعتبارى بلهن ملي وه مندرجه اعتبارى بلهن پروله تارچه» ديب، كورسه ته در. بو دستور طبيعى ساويت حكومتنگ مکتبله رده گى تريبه اساسلارنى هم كورسه ته در. ايمدى بو قومونست «شكل اعتبارى بلهن ملي وه مندرجه اعتبارى بلهن پروله تارچه» ديب كورسه تگهن سياست وه تريبه سنى تورکستان خلقى وه دهقانينگ قايسى بر شكلده كورگه ننى يه نه بر مسؤل قومونست آغزندان ايشيته يلوڭ. اوزيکستان فرقه كاتبي اكمل اكراموف ياقيندا بولوب اوتگهن بر معارف ايشچيلهرى توپلانيشندا «بو يرده مکتبمز بلهن دهقا-نلار كيگ عامه سى آراسنده اوز يلىش بارليغى كوره مز. دهقانلار حاضر غه چه مکتبگه يامان قاراب، كونچه: مکتبه او قوش يا روس ياده دينسز بوليش وه ياكى هيچ بر نهرسه اورا گه نمه سلك ديب حسابلايدنرلار» ديدر.

بر خلقتنگ احتياجىگه خدمت ايتهرگهن هر قايسى سياستنگ وه مؤسه ننگ او خلقتنگ اوز سياسى، اجتماعى وه اقتصادى حياتى احتياج ندهن چيغان وه طلبه له ريگه خدمت ايتش يولى بلهن قورولغان بولووى لازم. موسقواده اوتورگهن قومونست رئيسلهرى اوزلهرى اوزيکستانده (ديمهك تورکستانده) پروله تار يوقليغىنى اعتراف ايتوب اوتوره درلهر. (1)

پروله تارسز بر خلقتنگ ايچنده او مفهومده هر بر نهرسه اونگ

اوچون ياتدر. پروله تار حاكميتي، پروله تار سياستي، پروله تار تربيه سي هممه سي او خلق اوچون يات نهرسه لهردر. اونگچون ده تور كستان دهقاني تاجيو فله رنگ «پروله تارچه» ديب بوياب بيزمه كه ايسته ديكلهرى تربيه نك حقيقي يوزيني چيقاروب سويله گن. او دهقان، «پروله تار تربيه سي» ديدىگى نرسه حقيقتده «روس تربيه سي» ديمه كدر، دىگن.

قازاق قومونىستلهرندن جان دوسوف ساويت مکتبله رىنگ «محصولى» قومومول ياشلاردان بحث ايتب «او مى تيل وه مى مطبوعاتگه اهميت بېرمه يد. قومونىست ياشلق ملتدهن وه خلق كوجيلگندهن اوزاقلاشماقدادر و. س....» ديدىگى كه بى يه نه يوقا ريدايگى اكراموف اوزى ده قومونىست معلم بلهن دهقانلار عامه سي آراسنده گى آچىقلقدان عيى درجه ده شدت بلهن شكايى ايمه كده در. ساويت مکتبنىگ تربيه محصولى حقنده گى بو ايگى قومونىستىگ سوزله گه نلهرى ايسكیده مستملكه خلقلهرى ايچنده گى حكومت مکتبله رىنگ يتوشد يرگن روسلاشمش ياشلاردان ايتلگن شكايته ردهن فرقليميدر؟ بر زمانلار - قاستره ن، زادلوف، ياورينتسه ف كه يبلهرى او مکتبله رىنگ يتوشد يرگن ياشلاردان حرفى حرفى عيى شكايته رنى سويله ايمه سمى ايديله ر؟ بو مکتبله رىنگ طلبه سىنگ آرتوب آزاليشى ايشىگه بر كوز آساق ساويت مکتبله رينده اوقيدرغان بالالار نسبتىگ آزالغايىن كوره مز. يه نه شو اكراموفگه كوره 1928/29 اوقيش ييلنده اوقوچيلارنىگ سانى 1927/28 ييلگه قاراغاندا آنچاغنه آزالغان. عيى حالنى بر چار حكومتى مکتبى تاريخنده هم كوره مز. طييعى بو ييرده بريسنده رقمبله رىنگ كه تته، او بريسنده كيچىك بولغانندان قطع نظر بزچه حادثه نىگ كيتيشى مهمدر. او زمانده خلق باشدا اساسى بيلمه سده ن ياپير يلدىقى مکتبنىگ برنچى تيجه سنى كورگن زمان اصل مسئله گه

واقف بولوب قايتوب قالغان ايدى. ديمه ك بوكونده عيى حادثه قايتوب كيلمه كده در. قومونىستلهرنىگ بو قادار شاوشو بلهن باقيروب تورلى رقمبله ر بلهن كوزلهرنى تديروب يورگن مکتبله رىنگ حقيقتده نيمه ديمه ك بولغانى يه نه اونلهرنىگ اوزىگه سويله تديره يلك. قازاغستانده گى موسقوا و كيلي غالا شچو كين اداره ايتدىگى جهو- ريت- ولايتىگ يوزلهر، ميگكهر ايله كورسه تيلگن مکتبله رىنى ساويت حكومتىگ اونچى ييلنده شونده ي خلاصه قىلادر: «كاغاز اوستنده قازاغستانده كوبگنه مقدارده مکتبىز بارليغى كورسه كده حقيقتده آووللاردا هيچ بر مکتب يوقدر. مکتبى بولغان آوولنىگ مکتب اوچون بناسى يوق. بناسى بولسا سيرا لارى، او هم بار ايسه درس اشياسى يوقدر» (1) ديدر.

وقيله معارف قوميسارى بولغان توقتابى اوغلىنىگ سوزىگه قاراغاندا قازاق مکتبله رىنگ يالغو %15 ي، بوگا مقابل مهاجر روس مکتبله رىنگ %28 يارارلق بنا بلهن تا ميين ايتلگن ايمش. يه نه شو ييل مکتب ياشندا گى قازاق بالالارنىگ يالغوز %6 گه سي مکتبله رگه ييرله شه بيلگه نى حالده مهاجر روسلهرنىگ بالالارندان %53,2 ي اوچون يتهرلك مکتب بار ايمش.

اكراموفگه كوره 1928/29 نچى اوزىكستان قيشلاقلارندا مکتب ياشندا گى بالالارنىگ %7-8 گه سي مکتبله رگه ييرله شه آلمان. حتى قاشقاداريا كه بى چيتراق رايونلهرده نسبت %3,5 گه نوشوب قالادر. روسلهردهن هم اهالىسى بولغان كه تته شهرلهرده بو نسبت بردهن بر كه %70-80 گه چيقوب كيته در. بو حيرت ايمه سلك ممكن بولماغان فرقنىگ روسلهرگه گنه عانده بولغانى اكراموف اوزى هم اوستا بر يول بلهن اشاره ايتوب كيته در.

(1) مصطفى چوقاي اوغلىنىگ «ساويتلهر اورته آسيا سيدا» نام فرانسوزچه آرندهن آلتاندر.

کوی یارارلق بنادهن محروم بولغان اوزیکستان مکتبله رنده گی معلملرنگ تام 52% نگ ابتدائی معلوماتی، مکتبه بر ییلدهن آرتق اوقوتا آلامیدرغان کشیلر بولغانی، یه نه شو اکراموف اوزی سویله ب اوتوره در.

بو بیر گه قادیار کیلگن تفصیلاندا بز برنجی نوبه تده شونده ی بر نتیجه چیقارا بیلهمز: حیاتی قیمتی کوبدهن یوقاقتان مسجدا یانی مکتبله ری ساویت حکومتنگ 12 نچی ییلده هم یاشاب توره درلر. وقیله چار روسیه سنی هیچ راحتسز ایتمه گن بو مکتب بو کون ساویت روسیه سینگ هم عصبله ریگه توقونمایدن. چونکی اوندن روسلق اوچون بر ضرر کیلو قورقوسی یوقدر. «اورس مکتبله ری» ایسه تورکستان دهقانینگ دیدیگی که بی ساویت حکومتی طرفندن یه نه ده کیگ وه قوتلیراق صورتده دوام ایئدیریلمه کده در. اورته ده یوقالغان تورکستان خلقیغه حقیقی، عصری حرث یولنده خدمت ایتمه ک اوچون اونگ اوز روحی بلهن یوغریلوب اوز احتیاجینگ طلبی بلهن چیققان وه اونگ بلهن بر گه تکامل یولنده یوروگن «ملی جدید مکتبله ری» بولدی. ایش بو قادیار بلهن ده قالمادی؛ ایسکی ملالار مسجده لر یاندا دامالایقلا ریغه دوام ایته بیلدیگی، بو کونگی مستقل (؟) اوزیکستان خلقینگ ملی حیثیتی تحقیر ایتمش وه ایتمه کده بولغان روسلر معلم، مدرسلکده (برافیسور) وه ایسکی فعالیتلهر ییده دوام ایتمه کده ایکن، خلقنگ آغیر وضعیتینی کوروب تورلی تهلکه لهر گه قاتلانوب، اونگ بو حرث یولنده گی آچیقلیغنی قولیدان کیلگن قادیار اوتوب باروگه عزم ایتمه کن، علاجسز لکدهن ساویت مکتبله ریگه کیر گن، تورکستان خلقچی، ملتچی معلمیگه «قوی تیرسیگه کیر گن بوری» اسمی پیریلیب، چراق بلهن قیدیریلما قادیار وه تایلغان بیرنده روسلقنگ قهارا قولی بلهن آتوب تاشلانما قادیار. بونگ سینی اکراموف وه یولداشلاری

بیلهمس وه بیلهمه ک ایسته مه س ایسه لهرده خلق جوده یاخشی بیلهم در. خلق اکراموف طرفیده ن قیسقارتیلدیغی، ساویت موزه خانه سیده ساوویتلیدیگی حالدا اصل معناسی ساقلانغان آتشنلی افاده لهری بلهن مه نه شو یوقاقتان اوز ملی مؤسسه سنی قیدیرما قدا بولغانی سویله گن. اکراموفلر بیلهمس ایسه لهر ایزیلیمکده بولغان تورکستان خلقی جوده یاخشی بیلهم در، کی بر خلق اوچون هم شکلی هم بده مندرجه سی اعتباری بلهن ملی بولغان بر مؤسسه لازمدر. او، یالغوز مکتب ایمه س، اونگ مقدراتی بلهن علاقه دار بولغان بوتون مؤسسه لهرنگ اوز روحنده ن قایناب چیققان بولیشنی طلب ایته در. بونی اونگه نه ایسکیده گی چار روسیه سی بیرمه ک ایسته گن وه نه ده بو کونگی ساویت روسیه سی بیرمه ک ایسته بیدر. شو آغریغنی سیز گن دهقان بو سوزی بلهن ملتچی معلمیگه «أی عزمکار معلم! کوزیگنی آچ وضعیت آغیر وظیفه ک مقدسدر. مه نه ده یالغوز سه نی اوزله یمن» دیمه کچی بولادر. او، قاندای رهنک وه شکله بولسا بولسون، اجنبی بر قوتنگ اونگ مادی وه معنوی تکاملنی هیچده ایسته مه گه تنی تجربه لهری بلهن کوروب بیلدی. ایسکی تیلماچلاردان فرقی بولماغان «اوستی یالتراق، ایچی قالتیراق» قومیسارلار به لکی آلدانوب یاخود ساتلوب بونی بیلهمس وه کورمه ک ایسته مه سلر. فقط خلق تجربه لهری بلهن آرتق آلدانما یدرغان حالغه کوبده ن کیلگن. ساویت روس مکتبیگه توغری قیمه تی پیری ب اوز ملی مؤسسه سنی اوزله شی اونگ موفقیتانی امتحانلهرندن بری سیدر. حقیقی، منفعتینی بیلگن بر خلقی آداب ساقلاش، ایزیب تیریش ممکن بولماغانی یاقین زمانلاردا کیچگن تاریخلارندا کورگن روسلر بو حقیقتی برده تورکستانده عملده کورمه کچی بولادرنلار. مه نه بز یاش تورکستانچیلر شو خلق عامه سینگ قیدیرغانی شکل وه معناسی بلهن ملی بولغان بر مکتب، بر اداره، بر سیاست وه بر تریه

اوچون گنه كوره شه مز، كى اصل قوت منبعمز او اكراموفله رگه
فكرينى آچيق سويله ب تور گهن تور كستان دهقان وه چاروادار لارى
عاممه سيدر. اونگ آرزوله رينگ خلاصه سى ده «ملى قورتولوش» در.
تيمور اوغلى.

قورالغا!

قورال، آه....! قانداين گوزله بر سوز
آل، قولىگه سين آنى اى بايقش!!
سين يقىلدك بوكون زواللى يگيت،
سبين يلمه س ايسهك تىگله، ايشيت!

دنياده بارليگنى ساقلار ايسهك،
خور بولوب تىپكى ايچره قالماس ايسهك؛
آل شونى قولغه، تورمه تيزدهن آل!
شونده در بخت، شونده در اقبال.

چونكه اول او كسوزك كومه كچيسيدر؛
كوجسز اولغانلاراك ييته كچيسيدر؛
ساقلار او كيمسه نى رذالتهن؛
ساقلار او كيمسه نى حقارتدهن...

ياشاماق ايسته سهك اگر سين ده
قويما قولدان اونى تون وه كونده
سين ده اير اوغلى، قانلى جانلى اير اول!
كوجله ب تىپكىدهن بوكون ده قوتول!

سينگ او كوچلى هم چدهملى قولگ،
قالماسين بوش بوكون قورال توتهمى
سينگ اول، آغا آتلاغان آديتگ
تورمه سين تىچ

آل قورال، كيت بوكون اوزاقلارغه
توشمه هيچ خيله هم توزاقلارغه
مىلتىگك قولدا شانلى توس آلسين
قىليچك «ياو» قانيغه بر قانسين....!

شاعر ايليك ننگ بو شعري 23 نچى يىلده تور كستان ساويت
حكومتى نشرىات اداره سى تامانيدان چيقاريلغان «اوزنيك ياش
شاعرلهرى» آتلى كتابدهن آندى. باشقارما.

«ياش تور كستان» گه

اير كليكنگ يولنى كورسه تگهن يولدوز!
قوانجلار بلهن بز سيني قوتلايميز.
ميرده گه باشلاغان يوليميز سارى
«ياش» غنه توغولغان يالتراق يولدوز!

«قورتولوش» كو كنده پارلاردى ئيشيگ
اومدورور، بزه اونگه اير گه شيشيگ،
كوپ ياقينلاشغان بر كيلگوسيده،
اون يىلله ب كو تولگهن قوياش توغوشين

تور كستان خبرلهرى

اوزيگستانده .

باسماچىلىق حر كىنىگ بو سوگنى كونلهر گه چه يىتمه گه تى ،
توبه نده «به گى فەرغانه» غه زىته سينگ 2 نچى ديكابر تاريخلى
نومروسيدن آلوب باسيلغان ، معلومات آچىق كورسه ته ييله در :
«29 نچى نويا برده قوقان محلى آلای ضربه لى (?) قوماندانلار-
رينگ قوقره نسيه سيده اورتاق واسيليف فەرغانه او قروغیده گى
(دائرة) باسماچيلارنگ تمام بتيريلگه نى توغريسیده اخبار ييردى ؛
اورتاق واسيليف ايتدى :

«باسماچيلار تمام بتيريلگه نيدن كين 27 نچى يىل وه 28 نچى
يىلنگ باشيدا اوزيگستاننگ تورلى ييرلهر يده يه نه دن باسماچيلار
حر كتى باشلاندى . باسماچيلار تىچ اهلينى اولدير يشدن تاشقارى
قيزيل عسكرلهر نى تعليم ده ن هم قالدير ديلار ، كى بزنگ آلينگ
آتلق بولومى آپريل آيدان شو كونگه چه حر كنده بولديلار .
كىنگى وقته توبجاي اهالى هم باسماچيلار بلن فعال صورته
كورهديشگه كيريشدى . قومومول وه دهقانلاردان كوگلى بولوملار
توزيلدى . قيزيل عسكرلهر وه گ. پ. ئو. (چه قا) اداره لهرينگ
حر كتلهرى تىجه سيده هر كون ديه رلك تورلى ييرلهرده باسما-
چيلار شه يكه سى (!؟) بتيريله باردى . ياقيندا ناهانگان رايونيدا
مه دعمر توده سيگه قاتنغ ضربه ييتكوريلىدى ، او قالغان يىگنلهرى
بلن قيزيل عسكرلهر گه تسليم بوليشغه مجبور بولدى . خوده اوشه
كونلهرده چاتقال واديسیده گى بر نيچه توده لهر هم بتيريلدى .
خوجه ند وه فەرغانه دائره لهر يده كورجوره وه يولداش جليل توده-
لهرى هم توگه تىلدى . فەرغانه ده گى باسماچيلارنگ باشلوغى بولغان
يارمه ت مخدوم بلن كوره ش اوزاق وه قاتنغ بولدى . بوتون يازى

هر كچه سوگنده كونگ كيليشى
كشيليك ييلمه گن بارلىقنگ ايشى ؛
قوشولدى يالتراب «تاك يولدوزينه»
«هولكهر» آتالغان كوندوز ساوچيسى .

سيونگ توغانلار «قورتولوش» آنيق!
كوچمه كده تور كستان ده ن قارانغوليق .
شونچه يىللهر دور ايزيلدك ييتهر
اير كسيز ياشاماق اُك توبان خورلىق .
بو ايكى يولدوز دور يول چيز گن بز گه
ئيريشمه ك ئوچون داگلى اير كيمز گه ؛
آند ايتدك قوتقار وگه تور كستانى
ييتهر ميز نه لبه تته بز ميزره ميز گه .

ياشاسون «قورتولوش» ياشا تور كستان
يوقالسون روسلهر آنا يور تيميز ده ن
آلقيشلار سه نگه «توغان» اُك گه هم
چاقماق بول ، ئور ياونى «ياش تور كستان»!

م. ا.

پارسده تور كستان احوالنده ن معروضه

«ياش تور كستان» باش محررى چوقاي اوغلى مصطفى بيك
8 نچى غنوارده پارسده گى «فرانسه شرق» قوميته سى تكليفى بوينچه
اوشهل قوميته اعضالهرى وه بر قانچه چاقريلغان مهمانلهر آلدنده
«تور كستان احوالى» ده ن معروضه او قودى . مصطفى بيكنگ بو
معروضه سى «فرانسه شرق» قوميته سينگ مجموعه سى صحيفه لهرنده
باسليب چقاچاقدر .

بله ن قیزیل عسکرلرنگ کوب کوچی شونگه قارشی قویلدی وه توتیلیشی هم اوزاقغه جوزیلدی. بر تاغدان ایکنچی تاغغه قاچوب تیج اهلینی اولدیره، تالار ایدی. 27 نچی نوپا برده یارمەت مخدوم ننگ توده سیگه خوراز آتا قیشلاغیدا اوچره شیلدی. مخدوم بو بیرده آتیشوب آرقاسیغه، آق تیره بیلالغه، قاچدی وه او قیشلاقدا آتینی تاشلاب بر باسترماغه یاشیرینوب آلدی. اوزاق آتیشدان کین باسترماغه غرانات (بومبا) تاشلاندی، بونگ بله ن مخدوم وه اونگ نابی صادق اولدیریلدی وه جسدلری وادیلغه کیلیریلدی. شونگ بله ن فەرغانه دائره سیده شو بو کون باسماچیلار تمام توگه تیلگه ن حسابلانادر. ایمدی دهقانلارنگ تیج محنتیگه هیچ کیم خلل بیرمیدی. قیزیل عسکرلر تعلیم ایشله ریگه قایتیب کیله آلادرلار. بزنگ آتلق بولومیمز بو کون قوقانغه قایتوب کیلیدی. «اورتاق واسیلیف سوزینگ آخیریده ایتدی: «بونده ن کین باسماچیلارنگ کوچه ییشیگه امکائیت بیرمه سلگیمز، اولر- ننگ توخومینی قوروتیشیمز کیره ک. بونده ی حاللاردا دهقانلار 24 ساعت ایچیده قیزیل عسکرلرده ن یارده م آلیشلارینی ایسله ریده توتیشله ری کیره ک. بو خبر توتونلی سویونج، اوردا قیچقریشله ری وه بین الملل آشوله سی بله ن قارشی آلدی.

29 نچی نوپا برده قوقان داغی 2 نچی یاغ فابریقاسی ایشچی وه خدمتچیلهرینگ میتینگی بولدی. بونده فەرغانه وادیسیده یورگه ن باسماچیلار توده سینگ بتیریلگه نی، باسماچیلار باشلوعی یارمەت مخدوم ننگ اولدیریلگه نی توغریسیده اخبار ایشیتلدی. ایشچی وه خدمتچیلهر باسماچیلار فروتینی بتیرگه ن قیزیل عسکرلر وه گ. پ. ئو. (چه قا) اداره له رینی تبریک قیلدیلار. باسماچیلار بتیریلگه نی فەرغانه وادیسیده پاختا پروگرامینگ به جهریش ایشینی آرتدیریشغه محنتکش دهقانلارغه که ته امکائیت یزه در. ایشچیلهر وه خدمتچیلهر،

اگر ضرور بولوب قالسا قیزیل عسکر صیگه کیریشله رینی وه شورالار جمهوریتیده سوسیالیزم قوریش ایشیگه خلل پیروچیلهرگه قاتنغ ضربه پیریشله رینی یلدریدیلهر».

فەرغانه وادیسیدا باش کونره گه ن باسماچیلارنگ بتیریلیشی وه اولهرنگ باشقلاری یارمەت مخدوم وه صادق ننگ اولدیریلیشی توغریسیده اخبار ایشیتوب مطبعه ایشچیلهری برلگینگ عمومی ییغینی چقارغان قاراریدا محنتکش دهقانلارنگ تنچلکده ایشله شله ریگه کیگ امکائیت توغدیrgan وه فداکارانه صورته قیلغان حرکتی بله ن باسماچیلارنی بتیرگه ن قیزیل عسکرلر وه گ. پ. ئو. (چه قا) نی تبریکله یدرلهر.

«اوزیکله شدیریش قاییرده قالدی؟» عنوانیله «یه کی فەرغانه» [31. X. 29] توبه نده گینی یازادی:

فەرغانه دائره تشکیلاتلهرینگ بر قانچاسی مرکز اجرا قومینته سی وه خلق قومیسارلار شوراسینگ اوزیکله شدیریش توغریسیده دائره اجتماعی سیغورته، دائره مالیه شعبه سی، دائره عدلیه بولومی، گوستروی (دولت بنا شرکتی) باشقلاریغا «حیفسن» اعلان قیلغا. نیدان کین هم دائره مالیه شعبه سی وه دولت بنا شرکتی علاقه لهرنی یالغوز روسچه یوبارماقدا ایکه نکلهری توغریسیده رایونلاردان شکایتلهر بولماقدا. دائره مالیه شعبه سی قشلاق خوجالغی سالغی باقیمانده لهرینی اوندریش توغریسیده گی بو یروق قاعده لهرینی روسچه یوبارغان.

«یه کی فەرغانه» ننگ بو خبریگه «پراودا ووستوکا» غه زیته. سیدن (31. X. 29) توبه نده گی معلوماتی قوشامز: «اداره لهرنی ییریلله شدیریش، دیمه ک اداره لهرنی ییرلی خلقغه

یا قلاشدریش ایشلهری جوده یاواش کیتمه کده در. مثلاً «تور-کستان ایپهک» اداره سیده خدمت ایتوچی 300 کشینگ ایچیده اوز-یکله رنگ سانی 10 غه هم یتمه یدر. تعلیمات چیلهرنگ بارچه سی روسله در. «آسیا خلب» (تورکستانغه غه لله کیتیش ایشله رنگ اداره سی) ده برارته هم بولسا تورکستانلی یوق. قشلاقلاردان کیلگن دهقانلار بر نیچه گنه مینونده یتهدر گن ایشلهری اوچون اوله رگه توشوتره در گن بر کشی ده بولماغانیدان «آسیا خلب» اداره سینگ ایشگی آلدیده بر نیچه کونتی بوش اوتکه زیب آواره بولوب یورمه کده در لهر.

باشقارما: چیت عنصر روس پروله تاریاتی دیکتاتورلق قیلغان بر اولکه ده بو یوقاریدا آیتلغانلار طبعی بر نرسه در. تورکستانلیلهر، اوز یورنله ریده، نولا حاکمیتگه ایگه بولگونچه «بر مینولق ایش اوچون بر نیچه کونتی بوش اوتکه زیب آواره بولوب یورمه کده ن» البته قوتولا آلمایدلار.

فرقه دهن چقاریلغانلار.

تاشکینت، ایسکی شهر، معارف ایشچیلهری اتفاقی یانیده گی یه چیکه ده بولغان تازالاش نتیجه سیده بر نیچه ته نیلگن اوزیک قومونستلهری فرقه دهن چقارلمشالردر. چقاریلغانلاردان توبه نده-گیله رنی کیتره مز:

1 — مجید قادری. 1918 دهن بویان فرقه اعضاسی بولغان. اوزیک ایشچیلهر فاکولته سینگ (اورته مکتب) مدیری ایدی. مجید قادری نگ گناهی توبه نده گیلهرده ن عبارت: او روحانیلهر طبقه-سیگه منسوب، باسماچیلارنی قورال بلهن تأمین ایتکهن. بوخارا

انقلابی دهن سوگره (1920 میل) ساویت حکومتیگه دویشان تیسکه-ریچیلهر» بلهن بر گه بوخاراغا بارغان وه عکس انقلابی اوپوشمه توزیلیشیده اشتراک ایتکهن. ساویت حکومتیگه قارشو تشویقات یورگر گن وه باسماچی توده سی اوپوشدر گن. بو ایسکی گناهلهر-ریده ن. مجید قادرینگ یه گی گناهی ایسه ایشچیلهر فاکولته سیده گی اجتماعی اوپوشمه لهرنی تانیماسلغیدر. طلبه وه خدمتچیلهر بلهن قویال معامله قیلغان. اوزئی اوچون بویوک مبلغه اوی وه باغ ساتوب آغان. حکومت تدبیرلهریگه قارشو تشویقات یورگر گن.

ایضاح: مجید قادری اسمنی یورتمزده وه چیتده بیلمه گن آن. او ههر کیمچه تانیلغان بر سیمما. بونده ی بر سیماده ن وقتنچه فائده لیشنی زه لیسکی وه اورتاقلاری قولدان یرمه دیلهر... ساویت حکومتی تورکستانلیلهرنی پاریسده گی بین الملل صنعت کوره گه زمه سیده آوروپالیلارغه «اوزون چاپاننه اورالغان، سه لله لی، افسانه وی شکلده میگ بر کیچه تپلهری که بی» قیلوب تاتماقچی بولغاندا، مجید قادری نگ یورتمده گی روس اورتاقلاری شو عجایب سیمانی تاپا، بیلگه نلهر ایدی... باشقارما.

2 — عثمان خوجه توخته خوجه اوغلی 1919 نجی ییلده ن پیری فرقه اعضاسی، تعلیم تربیه تیخنیکومی مدیری. ایسکیده تاشکینتده-گی عکس انقلاب اوپوشمه اعضاسی بولغان. بوخارادا ساویت حکومتینی یقتش اشیده قاتناشغان. افغانستانده کیلگن جمال پاشا بلهن اوزیکستانده ملی حکومت توش توغریسیده مخابره یورنگن. باسماچی قورباشیلهری بلهن توغریدان توغری علاقه قیلغان وه اوله رگه یول کورسه تکهن. شو کونگه قدر باسماچیلق حرکتینگ ایگ فعال یولباشچیلاری وه الهام یروچیلهری بلهن علاقه ده در.

3 — زوفر ناصري، سوداگرلەر دهن، فرقه اعضاسى بولغانى حالدا بويوك سودا بلهن شغلانغان. تىخنيكوملهرده مديرلك قىلدىغى وقت ملتچىلكنى ئەلەولەندىرگەن.

باشقارمادان: «پراودا ووستوكا» بو فرقهدهن چقاريلغانلارغه «قوى تيريسىگه ياپنغان بوريلەر» اسمىنى بىرەدر. ديمەك بولشويوك بولش قوى بولش ايكن! بو اوچتە اوزبيك بوريسينگ فرقهدهن چقاريليشلەرى تور كستانداغى بولشويوك «قوى حكومتى» گە فەرغانە باسماچى تودەلەرينگ هجوميغا باغلى ايماسمو ايكن دېگەن سوراغ ھەر كىمىنگ كوگلىگە كىلمە كەدر.

قازاغستاندە .

دولت پلان قومىسيەسى (موسقوۋادە) تور كستاننگ قازاغستان قىسمىدە، ياقىن يىش يىل ايچىدە 420 مىگ روس مهاجرلەرى اور-چون اوچ يارم مىليون ھەكتار يىر حاضرلاشنى لازم دىب تاپادر. مهاجرت مسئلەسى، اوتگەن دىكابر آيىدە آلمانادە بولغان سوگى فرقه پلەنومىدە قارالدى. بو پلەنومدە، «ياش تور كستان» نىگ برنچى نومروسىدە ايسلەتلەگەن، قورامس اوغلى روسلەرنىگ تور كستانگە مهاجرتىگە طرفدار بولوب سويلەدى. موسقوفىلەرنىگ بو آگەتى «روس مهاجرتى نىجەسىدە قازاغستاندە قازاقلار آزچىلقدە قالسالار ھىچ ضررى بولماس» دېشىگە قدر باردى. قورامس اوغلى باشقە قازاق قومونىستلەرىنى، مهاجرت ادارەسى قازاغستاندا «روسلەرگە-گە ايمەس قازاقلارغە ھەم يىرئە جرەتىشىگە وعد ايتەدر» دىب، يوپاتوب قويادر. بورونعى زراعت قومىسارى سلطانبيك اوغلى، «عمومىتلە فرقهنىگ توتدىگى سياستىنى قبول ايتكەنىنى، فقط قازاغستانغە روسلەرنى كوچرىش ايشىنىگ مقصدگە موافقلىغىغە ھىچ كشى اونى قاندىرا آلماسلگن» يازوب يىلدىرگەن.

بو پلەنومدە كشىنى مرقاندىرادىرغان بر نىچە سانلار خقىدە سويلەنگەن. بو سانلار بلهن «ياش تور كستان» اوچقيلارىنى تانشىرىش فائەدەسىز بولماس.

1929 نچى يىل برنچى ايولدە 18.500 قازاق قومونىستلەرى بولغان. بولەر بوتون فرقه اعضالەرىنگ 41,2% تىشكىل ايتەرايدىلەر. بو اون سىز يارم مىگ ايچىدەن 4934 ى ايشچى ۋە يوقسوللار. قوموموللار يعنى ياش قومونىست اتفاقيدە گى قازاقلار 45.663 كشى. بوتون قازاغستانداغى 198 مىگدەن عبارت ايشچىلەرنىگ عمومى سانىدەن 53 مىگى گنە (يعنى 27%) قازاق ايشچىلەرىدر. 32 مىگ صناعت ايشچىلەرىدەن 8.448 (26,5%) قازاقدىر. قازاق ايشچىلەرنىگ كوچىلگىنى قارا ايشچى ۋە سىزون ايشچىلەرى تىشكىل ايتدىگىن ايسدەن چقارماسلك كىرەك). دائرە قومىتەلەرىدە اعضا بولغان قازاقلار 240 (يعنى 46-47%) دائرە قومىتەلەرىدە يىورو اعضاسى بولغان قازاقلارنىگ سانى 71 كشى. ساويت ادارە-لەرىدە قازاقلار 49.538 (يعنى 45%) (بو يىردە ھەم خىدمتدە گى قازاقلارنىگ كوچىلگىنى كوچىر، قاراۋول، خط تاشوچى، تىلماچ كەبى قوبى موقەلەردە قوللاندىقلارنى ايسلەتش كىرەك) 116 حسابغە آلتىغان ساويت رېئىسلەرىدەن 66 سى قازاق. قوبى ساويت آپاراتىدە قازاقلار 52%.

فرقه — كىسبەچىلك — ۋە يوكسەك معارفغە عائد سانلەر غايت قزىقدىر. فرقه معارفى بلهن مشغول قازاقلار 4.645 كشى.

ھەر تورلى تىخنيكوملەر (يعنى تعليم-تربىيە، طبى، داىەچىلك بايتارچىلك ۋ. س...)، كىسبە تار اختصاص مكتبلەرى كەبى مىلى مايلەر «يىتشدرا تورغان مؤسسەلەرنىگ» سانى 64 ۋە اولەردە

همه‌مسی بولوب 4.011 قازاق اووقچی بار. 1929 نچی ییلده بو مکتبله‌رنی پتروچیلهرنگ سانی 253 بولغان.

فرقه — کسبه‌چیلک — وه یوکسهک معارفه عائد سانلار غایت قازاغستاندان تاشقاریداغی یوکسهک مکتبله‌رده، 28-29 نچی اووقو ییلده، 87 گنه قازاق اووقغان؛ بوله‌ردهن 17 سیگنه مکتبئی بترگه‌ن. یوکسهک قومونیست فرقه مکتبله‌ریده هم 87 قازاق اووقغان. 1929 نچی ییلده 33 کشی صنفی (قورسنى) بترگه‌نله‌ر.

1929 نچی ییلده قازاغستاندان تاشقاریداغی یوکسهک مکتبله‌رگه قازاقلار وه «شرقلی میده ملتله‌ر»، یعنی اوزیک، قرغیز وه باشقه تورکستان تورکله‌ریدهن، هم‌موسینی بولوب 106 اکشی یوباریلغان.

قازاقلار معارف ایشچیلهرینگ یالغوزا %29 نی تشکیل ایتهدرله‌ر. بوتون قازاغستاندا 54,700 تیراژلی 12 غه‌زیه بار.

قرغزستانده .

قرغزستان معارف قومیساری تانیستان اوغلی‌نگ قرغزستان مرکزی اجرا قومیته سه‌سیه‌سیده بیرگه‌ن معلوماتیگه کوره‌تور-کستان‌نگ قرغزستان قسمیده 581 مکتب بار وه بوله‌رده اووقو-چیلار سانی 54 مگدر. قرغز بالالاری مکتبه‌گی اووقوچیلارنگ %47 اگه‌سینی تشکیل ایتهدرله‌ر. اووقوچیلار آراسیده برگنه هم یوکسهک معلوماتی کشی یوقدر. اووقوچیلارنگ %10 ی اورتا معلوماتی، قالغانلاری ابتدائی معلوماتی کشیله‌ردهن گنه عبارت.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

یل 2 || فیبرال - مارت 1930 || سانه 3-4

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - تورکستانلیلر باشلارینی ایگمه گه نلر
- 2 - باسماچیلق توغریسینه جانای
- 3 - پاختا اطرافیده کورهش ۰۳۰۳
- 4 - هندستان ده تورکستان استقلالچیسى
- 5 - « قیزیل تاشکینتلی افندیلر » ۰۳۰۳
- 6 - آق روس، قیزیل روس باری بر روس باسینغار
- 7 - بولشویکلر « تاریخ » نی قانداى یازادرلار؟ مصطفی چوقای اوغلی

کتابیات: « حزن الملل بخارا » ایر ۲۹

ادبی بولم: آلیسداغی باوریم ماغجان جومابای اوغلی دن

مرثیه بر مجاهد تورکستان خبرلری.

تبریکلر.

Yach Turkistan

(Le jeune Turkestan) № 2.

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

باشقارمادان:

یولمزگه توغری کیلگهن بوتون یازولار اوچون
مجموعه مزنگ بیتلهری آچیقدر.
باسیماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلهری:

- یئلگی - 2 دولار
- آلتی آیلغی - 1,2 دولار
- اوچ آیلغی - 60 سنت
- آیرم نسخه - 20 سنت

مجموعه مزغه تیوشلی هر تورلی یوللانمالار اوچون آدرهس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parimentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

یل 2 || فیرال - مارت 1930 || ساره 3-4

تورکستانلیلهر باشلارینی ایگمه گه نلهر

بزنگ تورکستاننی تیکشیروب کیلگهن لیندسهی خوبسهن اسملی
آمریقالی بر ژورنالیست تأثراتی حقیده «پاری-میدی» نام پاریس
غازیتاسیدا یاقیندا (14 فیرالده) کیچیک بر مقاله تارقاتدی. بو
ژورنالیست مقالهسیگه «ساویتلار تورکستاننی قزیل دیوار بلهن
قورشاغانلار» سرلوحهسینی قویغان.

چیت یازوچیلاریننگ تورکستان حقیده گی تأثراتی، بزگه کوبگنه
مرتبه او قوش توغری کلدی. بوله رنگ کوبی، موسقوا حکومتینگ
دعوتی بویوچه یورتمزگه بارغان چیت اولکه لهرنگ قومونیستلهری
ایدیلهر. خلقمزننگ تیلینی وه عادتنی بیلمه گهن بو ساویت قوناقلاری،
موسقوا بولشیویکلهری هم اوله رنگ یاللانغان آگه تله ری آغزیدان
ایشیتدیکلهری یالغان یاشیق سوزلهرینی بوتون دنیاگه تارقاتدیلار.
انگلیز، فرانسوز، ایتالیان، پولشا حتی آمریقا قومونیستلهری ساویت

عصرتنگ آخريده گينه ضبطه ايتلگه ندر... اولكه ده گي اوز بيك،
وركهن وه باشقا ييرليله هر هيج بر وقت اوز ايسته كلهر چه روس
بويوتوروغيني قابول ايتمه گه نلر، ايمدي ايسه اوله رتنگ اوستيده
ساده چه روسلر گينه ايمس، اوله رتنگ ملي غنعه له ريني پارچالام قدا
بولغان روس بولشويوكلهر ي حكم سورمه كده بولغان ليغيدان، روسلر گه
قارشو غضبله ري كون كوندهن كوچه به كده در...

« موسقوادان چيقوب اوزته آسياعه اوتكه چ اولكه ني چولغاب
آلغان حربي هوا (آماسفهره) ني كوروب حيرتده قلاسه ن ».

« هر بر بيرده عسكرلر . ختا تاشكينت تيمير يول بيكه ني (استاسيوني)
هم عسكرلر بلهن تولگهن . كوچه له رده وه هر بيرده عسكرلر .
ييرلي خلق طرفيدن هجوم بوليشيدان قورققانقلاريدان بو عسكرلر
بالغوز يورمه سده ن 2 ، 3 ... توده حالندا يوره درلر ».

« عسكرلر زنگ بارچاسي روسيه ولايتلر يده ن كيلگهن روسلر در ... »
« سه مه رقه ندده هم تاشكينت ده بولغان كهي ههر بر بيرده عسكرلر .
بو روس عسكرلهر ي موسقوا حكمرانليغيغه قارشو ههر وقت عصيانغه
حاضر بولغان توركستانليلهر اوستيده موسقوا حاكميتي وه قانونينگ
تايا نچ وه كوچيني تشكيل ايتده درلر .

« توركستانليلهر ، قومونست بويوتوروغني آستيدا بولاتوروب
هه ليكه چه باشلاريني ايكمه گه نلر ... »

لينده سي خوسه ن نگ مقاله سيده گي بو بر نيچه سطرلر بر قانچا
صحيفه لك يازولار قدر قيمتليدر . آمريقالی ژورناليستنگ بو سطرلهر ي ،
بزننگ اوز مجموعه له ريمز بيتلهر يده ، هم آروپا مطبوعاتندا يازغانلا -
ريمزنگ بارچاسيني تا كيدله گه نيدن ، قيمتي بيوكدر .

حكومتی حسابيگه توركستانگه بارار ايديلهر ، « توركستانليلهر آروپاي
وه آمريقالی اورتاقلاريغه « پروله تار دوستلغي » بيلگيسي اولاراق
ايپه كلهر بلهن تيكيلگهن توپي وه چاپانلار ساوغه بيرهر ، قوناقلاردا
بو ساوغه لارني كيوب ساويت اوتوموبيللهر يده كيزه رديلهر ؛ روس
بولشويوكلهر بزننگ اوله رگه آكلاشياماغان روس تيليده سويله ديكله ري
نطقله رني تيكله رديلهر وه يورتلهر يگه قايتوب كيلگه چ « ساويت
اداره سي آستيدا توركستانليلهر ننگ كوز قاماشارلق ترقيله ريدن »
حكايه لر سويله ر ايديلهر ...

بر ايتاليان قومونستي ، اوز خلقيني فاشيستلاردان قوتقاريش اوچون ،
اورنبورغ شهريده گي بزننگ قازاقلاردان يارده م اوتينگهن ايدني .
انگلز وه آمريقا قومونستلهر ي ده يورتلهر يده گي ايمپرياليستلا -
ريدان قوتوليشدا بزننگ اوزيكله رده ن يارده م سورمه گه نلر ايدني .
قازاقلارده ، اوزيكله رده « ايتاليان ، انگليز وه آمريقا پروله تار -
له رينگ چاقريشو ، بلهن ، دنيا ايمپرياليستلاريغه قارشو كوره شيشگه وه
اوله رني قوتقاريشغه وعد ايتكه نلر ايدني ... » يورتمز حقيده گي موسقوا
يالغانيني ياللانغان آغزلار بو اصولده وه يسه ر وه ياللانغان قلملر شو
يولدا يازوب تارقاتار ايديلهر ، ..

توركستانده ساويتلار حاكميتي اورناشغاندان بويان بولشويوكلهر ننگ
سيسته ماتيك يالغانلاريغه ادا نمان برنجي شخص اولاراق بالغوز شو
آمريقالی ژورناليستي اوچره ته مز ؛ وه اونگ مقاله سي ده « ساويتلر
توركستاني قزبل ديوار بلهن قورشاب آلغانلار » ديب آتالادر .

خوسه ن مقاله سينگ بالغوز سرلوحه سي ، اوزي دا ، اونگ توركستا -
نده بولوب تورگهن واقعه له رني بو يالغان ساويت گوزلگي آرقالي كور -
مه گه نلگيني كورسه تهر .

توبه نده لينده سي خوسه ن مقاله سيدن بعضي پارچالارني كوچره مز :
« توركستان ، آسيانگ مر كزنده بولوب روسلر طرفيدن - اوتكهن

یاقیندا پاريسدا چوقای اوغلی مصطفی بيك تامانيدان او قولغان
 «ساویتلار اداره سی آستیدا تورکستان وضعیتی» ناملی بر معروضه ده
 «یورتیمزده ساویت حاکمیتی یالغوز روس سونگوله ری کرچی بله ننگه
 یاشاب تورمه کده در...» دیلگه ن ایدی.
 مه نه کوب اوزون چیکمه دیگی حالدا آمریکا ژورنالیستی ده بو
 سوزله رنی تا کیدله بدر...

یورتیمز قورال کوچی بله ن ضبط ایتلگه ن ایدی، شو قورال کوچی
 بله ن روسیه گه باغلانغان حالدا توتیله در. خلقمز موسقوا عسکرله -
 رینگ سونگوله ری دن توزیلگه ن «قزیل دیوار بله ن هه ر تاماندا ن
 قورشاب آنگان» حالدا یاشاماقدادر.

آمریقالی لیندسه ی حوبسه ن نگ: «تورکستان، روس بویوتوروغی
 آستینه اوز ایسته گیچه کیرمه گه ن» و خلقمز حقیده: «قومونست
 بویوتوروغی آستیدا بولا توروب بوگونگه چه باشینی ایگمه گه ن...»
 دیگه نی بر حقیقتدر.

بز موسقوا بویوتوروغینگ هه ر بر تورلی شکلیده ن قوتولیشمز
 اوچون کوره شه مز، کوره شه کهز وه کوره شه مک وظیفه مزدر.

بزنگ ملی استقلال حقمز اعتراض قابول ایتمه یدرگه ن بر حقیقتدر.
 یالغوز حقنی بیلش گنه یتیشمه س، اوز حقنی اوچون کوره شه
 بیامه ک هم تیوشدر.

کوره شه درگه ن وه اوز حقونینی کوره شوب قازانادرغان وضعیتده
 بولیش هم کیره ک.

هه ر بر تورکستانلینی اوز ملی حقوقیمز اوچون کوره شگه چاقیریش،
 هه ر بر تورکستانلینی بیلم وه قورال کوچی بله ن کوزه شیشنی اورگه -
 نیشگه چاقیریش، بز بوزجرزدر.

موسقولیلارنگ یورتزنی قورشاب آنگان «قزیل دیوارله رینی»
 بوزیش، بو بز مقدس وظیفه مزدر.

آمریقالینگ، تورکستانلیلهر موسقوا بویوتوروغیغه قارشو قوز -
 غالیغغه هه ر وقت حاضردرلار، دیب علاحده قیدقیلیشی یورتیمزده گی
 ملی تارتشونگ چیکسز، «کوچیکه شاهددر»
 یانسون، کوچلی نه له ننگه بله ن ملی قوتولیش اوتی!

باسماچیلیق توغریسیدل

«یاش تورکستان» نگ اوتگه ن نومروسیده «یه گی فهرانه»
 غازیتاسیدان «باسماچیلیق حرکتی» دیلگه ن خبر کوچریلگه ن وه
 اورون یتیشمه گه نلکده ن هیچ بر ایضاح بیریلمه گه ن ایدی. هه ر
 حالدا بو مسئله نی آیدینلاتوب اوتیش لازم ایدی...

«باسماچی» سوزی پاخشی سوز ایمه س... اوریش وقتیده هه ر
 بر تامان قارشوده گی دوشمان عسکرینی «تالاولچیلار توده سی» دیب
 آتاغانی که بی، بولشیویکلهرده «روس پروله تاریاتی دیکتاتوراسی» -
 که قارشو چیقان برنجی تورکستان اختلالچیلاریغا یوقاریداغی
 «باسماچی» اسمینی بیردیله ر.

اختلال حرکتینگ برنجی دوریده قوزغالانچیلارنگ باشیدا
 ایرگه ش وه محمد امین بيك که بی حقیقتاً کیچمشده «باسماچی»
 بولغان کشیله رنگ تورگه نله ری ده توغری... فقط اوشال دورده
 تورکستانده گی ساویت حکومتیگه کیملهر باشلیق قیلار ایدیلهر؟
 اوغریلقدان توتیلگه ن فه ئودور قولیسوف قومیسارلار شوراسینگ
 رئیس ایدی. اورینبورغ آخرانقاسی (چارلق دورینگ گیزلی
 سیاسی پولیس اداره سی) آگه تی پهرشین غه لله دیکتاتور ایدی.
 ایرگه ش «باسماچیلاری» غه قارشو اوروش ایشله رینی اداره ایتگه ن
 ساویت حربیه قومیساری بهرفیلیه ف، وادیایه فنک پاختا تازالاولچی

زاوودلاريداغى ايشچيلەر طرفىدەن بىر يىلگەن 170 مىڭ سومدان
 آشق آقچەنى اوز كىسەسىگە سالىب كىتگەن بر اوغرى آدم ايدى.
 عمومىتلە تاشكىندە گى بولشويك فرقهسى توغرىسىگە كىلگەندە،
 او وقتكى تور كستان بولشويكلىرىنىڭ باشلىقى ايوان تابولينىڭ
 دىيىشىچە، فرقه تشكىلاتى پراواقاتورلار بلەن توله ايدى. (1)
 شرقە اوغرىلار وە پراواقاتورلار «دنيا آزادلىقى انقلابى»
 يولباشچىسى بولا يىلگەندە تور كستاندە بونلارغە قارشى قوزغا-
 لانچىلارنىڭ باشقارلاريدان بعضىلەرىنىڭ «كىچمىشە گى باسماچىلىق»
 لاريدان سويلەب اوتوريشنىڭ اوزى ھەم آرتقچە بر نەرسە ايمەسى؟
 اونى ھەم آيتب اوتش كىراك كە، ايرگەش وە محمد امين پىك كەبى
 باسماچىلار، آخردە ساويت خدمتيدە يوروب اولگەنلەر...

يامان اسملەرنىڭ وقت اوتىشى بلەن عادى تحقىرلى مەنالىرىنى
 يوقا توب اولگەندە گى ايك حرمت وە تقدىس قىلغان غروب وە
 فرقه لارغە آت بولوب قالغانلقلارغە تارىخىدە مثاللار كوبر. مثلاً،
 انگلىز قونسرو اتورلار فرقهسىنىڭ رەسمى اسمى بولغان انگلىزچە
 «ويگ» سوزى ايسكىدە «توپالانچى» حتى «تالانچى» مەناسىنى
 آڭلاتاردى. ايمدى ايسە «مەلكىدە يورگىزىلمە كدە بولغان دولت
 نظامى ساقلاش» مەناسىگە آيلانغان «ويگ» سوزىنىڭ ايلگەرىگى
 مەناسى يىلگەن كىشلەر ھەم آز.

بزنىڭ «باسماچى» سوزىمىز ھەم شو قاتارغە كىرەدەر. اونىڭ
 ايسكىدە گى يامان مەناسى، موسقوا بولشويكلىرى قولى بلەن
 آقزىلغان ايلىمىزنىڭ گناھسىز قانى آرقاسىدا، يوولوب كىتگەندەر.

(1) تابولينىڭ 1918 نىچى يىلدە سويلەگەن وە 1926 نىچى يىلدە تىكرارلانغان بو
 مەلوماتى روسچە «زاپارتىو» مجموعهسىنىڭ 1928 يىل 5 (1) نوموروسىدە وە روسچە
 «اىستپارت» مجموعهسىنىڭ 1929 يىل 2 نىچى نوموروسىدە نىشرايتلىكەن. تابولينى بونىڭ
 اوچون جواڭرلىككە تارتىش ھىچ كىمنىڭ ايسىگە كىلمەگەنى قىد قىلىش كىرەك.
 دىكە تابولين «فرقه تشكىلاتى پراواقاتورلار بلەن توله ايدى» دىيىشكە حەقى بولغان.

ايمدى بزىدە «باسماچى» سوزى «مجاھد» مەناسىنى آڭلاتادىر...
 «باسماچى» سوزى اوستىدە بو قىسقىچە اىضاحدان سوڭرە مچو-
 ەمىزنىڭ اونگەن نوموروسىدە كىتردىگىمىز «باسماچىلىق حركىتى»
 توغرىسىدە گى خىبرگە اوتەمىز.

شورالار اتفاقىدە گى اولكەلەر اىچىدە اختلال حركىتلەرى
 ھەلىگەچە توقناماغان يالغوز بر اولكە بولسا، او ھەم تور كستان درم
 بونىڭ ايكى تورلى سىبى بار:

برنچىسى، يورتمىزنى موسقوا بووتوروغىدان قوتقاريش او-
 چون كورەشگە اوند اوچى مىلى آڭ.

ايكنچى سىب، محلى شرائط بولوب بو، ساويتلارنىڭ يالغوز
 بزىدە، تور كستاندە، يورمىتگەن مىلى سياستلەرىنىڭ مخصوص
 كورمىشىدەر.

بزىگە، بو محلى شرائطنىڭ يوزەگە كىلىش مسئلهسىنى آتچە
 اطرافلىچە تىكشىرىش كىرەك ھەم ايمەس.

يالغوز پاختا سياستى، «بىرلىلەشدىرىش» سياستى، دىنىي تەقىبلەر،
 خاتونلار مسئلهسىدە بولشويكلىر تامانىدان كورسەتلىگەن «صنىي
 بىزارلىق» (خولىگانلىق) (1)، مەكتەب سياستى (بو مەكتەب سياستى
 نىجەسىدە تور كستانلىلەر آقچەسىغە روس بالالارى او قوتىلادىرلار)
 ھەمدە حدىر على، يادگار صادق، اسماعىل سعد وقاص وە باشقا
 تانىلغان تور كستان قومونىستلەرىنىڭ آتقىشلەرىچە، روسلەرنىڭ تور-
 كستانگە مەھاجرتلەرىگە كىڭ يول آچادىغان بىر سياستى... نى
 كورسەتتىش گە يىتىشەدەر. بولەرنىڭ بارچاسى بىرلىككە، خەلقمىزدە
 عمومىتلە روسلەقچە وە خصوصاً بولشويكلىرگە قارشى دوشمانلىق
 روخىنى يوزەگە چىقارادىر.

(1) فرقه اعضالارى پەرمەنچى تاشلاغان خاتونلارغە كوپنچە بوزولغان خاتون كەبى
 قارالار. («پراودا ووستوكا» 24 I. 30) بونگە «صنىي وە فرقه بىزارلىقى»
 (خولىگانلىق) دىيىشەن باشقا توغرى اسم يوق!

هەر نه قدر حدیر علی، یادگار صادق وه اسماعیل سعد وقاص اوغلی لهری پروتست بله گنه کفایه له نوب ساویت حکومتینی، تونگه سیاسی یولینی اوز گهرتوب، تورکستانلیله رنگ ملی طلبلهری بله کیلیشیشگه چاقرسالاردا، قزیل موسقوالیلارنگ تورکستان ملی منفعتیگه قارشى سیاستله رنگ بوتون آغر نتیجه له رینی اوز یلکه سیده تاشیماقدا بولغان وه «سوز سیاستی» دهن هیچ نه رسه کوتمه گن خلق کتله سی ایسه آچیق کوره شگه هه دائم حاضر در.

ساویت سیاستینگ ضررلی تامانی فهراغه که بی تورکستاننگ پاختاچیلق ایگ ترقی قیلغان قسمیده، باشقا بیر له رگه قاراغاندا، یه نه آیدینراق سزیلمه کده در.

فهرغانه تورکستاننگ صناعته ایگ آدا تورگن قسمی، دیمه ک بولشیویک نظریه سیچه بو بیرده ایگ آگلی پروله تار لار صنفی بولیشی وه صنفی چیزینگ ایگ توغری اصولده کیشی کیره کایدی. ایشده ایسه «صنفی چیزینگ بوزیلیشی» باشقا بیر له رگه کوره، فهراغه ده یه نه آیدینراق کوریلمه کده در. فهراغه ده (بز ایسکی تعریفنی قوللانامز) دائره (اوقروغ) فرقه قومیتاسی، قوقان شهر شوراسی تارقاتیلمشدر (1) فهراغه ننگ اقتصادی جهتدهن آیریلماس قسمی بولغان خوجه ندده یاقیندا دائره فرقه قومیته سینی تارقاتیلار. (2) بونگ سببی نیمه؟

رسمی ساویت منبعله رینگ دیشله ریگه کوره، بو فرقه وه ساویت (یعنی حکومت) باشقارمالارینگ بارچاسی ملتچی وه بای عنصر له رگه «قویروق» بولغانلار. باشقاچا ایتگه نده، مسؤل ساویت

(1) بز «صنفی چیزیق»، «فرقه عنصری» دبدیگمز وقت موسقوا «صنفی چیزینی» نی وه موسقوا «فرقه عنصری» نی کوزده توته مز.

(2) خوجه ند 1929نجی ییلده تاجیکستانغه قوشیلمشدر.

وه فرقه اداره لهری موسقوا سیاستیگه دویشان بولغانلار... حقیقت تیلی بله ن ایتگه نده فهراغه، خوجه ند دائره قومیته لاری وه بر قاتار رایون قومیته لاری ههمده قوقان شهر شوراسی ساویت اداره سیگه قارشو «آسایشلی وه مسالمتکار باسماچیلق کوره شی» یوریتگه نله ر. بو بیرده، خلقنگ احوال روحیه سنی کورسه نیش اوچون مثال بولارلق استاتستیق معلوماتلارنی کیتره مز:

1929 نجی ییل 31 دیکابر گه قدر بوتون تورکستانده شرطلانغان (معااهده قیلنغان) چیگیتلی پاختا مقدارینگ یالغوز %71 ی اگنه ساتوب آنگان. 1928 نجی ییل 31 دیکابرده %77,9 ی، 1927 نجی 31 دیکابرده ایسه %93,3 ی ساتوب آنگان ایدی. («پراودا ووستو-کا» ننگ 12. I. 1930 سانیه باقکوز). دیمه ک خلقدهن پاخته توپلاش ییلدهن ییلگه حکومت ضرریغه بارا یاتقانمش. بوندهن باشقا شو غازیتانگ اوزی، کوب بیر له رده دهقانلار پاختا اورنیگه، حکو-متدهن آنگان آقچه لارینی قایتاروب بیرمه کده لهر، دیب یازادر. پاختا شرکتله ری ههم حکومتنگ قطعی امریگه قاراماسدان پاختا اورنیگه آقچه آلماقدا لار... بوندهن، تورکستان اهاالیسینگ ساویت حکومتی بله ن توقتاوسز کوره ش وضعیتده بولغانلغی نتیجه سینی چیقاریشگنه ممکن. بو اصول هند ملتچیلهرینگ هندستان خلقینی انگلتره گه قارشو کوره شگه چاقریش یولینگ اوزیگنه سیدر. بو احوال روحیه اساسیده ساویتلارغه قارشو «توقتاوسز کوره ش» دوام ایتهرکن باسماچیلقنگ یه گیده ن پیدا بولیشی هیچ کیمنی ده تعجب له ندیرا آلمایدی....

باسماچیلق — تورکستانده ساویت حاکمیتنگ کوله گه سیدر. باسماچیلقنگ فهراغه ده یوزه گه چیقیشی ایسه، موسقوا حکومتی پاختا سیاستینگ بو قوزغالیشفه باش سبب بولغانتی بزگه، لازمنچه آچیق وه آیدین کورسه ته در. جانای.

پاختا اطرافیده کوره‌ش

«یاش تورکستان» ننگ برنجی نومروسیده تورکستان پاختا-چیلیغی اطرافیده گی کوره‌شنگ تولا کورونیشینی یازغان ایدک. موسقوا بولشیویکلهری تورکستانی یالغوز پاختا بیتیشتره درگن بر اولکه‌گه آیلاترماقغه تریشه درلهر. بو پلاندا ماقصد، روسیه‌نی چیتدهن کیتیرله درگن پاختادان قوتقارماتدر. بونگ نتیجه‌سی ایسه آنق: بر تاماندان تورکستان روسیه‌دهن کیتیرله درگن غه‌له‌گه باغلانادر، ایکنجیدهن روس توقوماچلیق صنعتنگ خام مال منبعیگه آیلاتریلور. بوندهن یورتمز اوچون قاندا ی خوفلهر توغیلاچاغینی ایلگه‌ریگی مقاله‌ده یازمشدق. یهنه‌دهن تکرار ایتیش آرتقچه.

ساویت غازیتا لارینگ خیرلهریگه اساسلانوب، تورکستانده پاختا اطرافیده گی کوره‌ش حقیده قوشیمچا معلوماتلارنی کیتیرمز وه ساویت روسیه‌سینگ پاختا سیاستی مسئله‌سیده، بز چیتده گی مهاجر-لهر وه یورنده گیلهر بر فکرده ایکه نلگمزی کوره‌مز. بونگ او-چون سانلارغه اساسلانغان قیسقه معلوماتلارنی توبه‌نده یازوب اوتهمز: دیکابر اورتاسیدا توپلانغان پاختا:

اوزیگستانده 69% — قازاغستاندا 66,4% — تاجیگستاندا 62,6% — قرغزستاندا 61,8% — تورکمنستاندا 61,5%

دقتنی جلب قیلادرغان بر وقعه بار، کی او هم: قولخوز (قولله کتیف خوجالق) لارنگ پاختا حاضر لاش پلانینی به‌جهریشه هممه‌دهن آرتده تورگه نلکلهریدر... (1)

(1) قولخوز لارنگ کویینجه، یوقسول دهقانلارنی مادی یارده‌مسز قالدیریش بلهن قورقوتوب، بوزگه کتیریلگه نلکلهرنی ایسکیده یازغان ایدک. دهقانلارنی توغریدهن توغری قولخوزلارغه یازیشغه یعنی «اجتماعی خوجالق» یوروتیشگه مجبور ایتیش حادثه‌لری هم بولغان. «پراودا ووستوکا 29. X. 29» بونگه مثال بولارلق ایکی وقعه‌نی یازادر. اوزیگستان قومونست فرقه‌سی ایسکی بوخارا رایون قومینه-

پاختانگ بر قسمی پاختا ایکوچی دهقاننگ اوز قولیدا قالور، ایکنجی قسمی خصوصی سوداگرلهر قولیغه اوتهر.

«پراودا ووستوکا» غازیتاسی (30 XII. 29) نومروسیده تور-کستان «ملی» بولشیویک غازیتا لارینگ، پاختا سیاستی توغریسیده کورسه‌نگن ساوق قانلیقلاریدان شکایت ایتمه‌کده‌در.

بو «ملی» غازیتا لارنگ آلدیقلاری وضعیت او قدر قزیق، کی اونگ بلهن «یاش تورکستان» او قوچیلارینی تانیشدیریشنی لازم ناپامز.

«پراودا ووستوکا» ننگ حساییگه کوره «شهرق حه‌قیقه‌نی» غازیتاسی دیکابر ننگ برنجی یارمیسیدا دیمه‌ک پاختا تاپشیریش جبهه-سینگ ایگ قزیغان دوریده یالغوز 4 نومروده گنه پاختا حاضر لاش توغریسیده قیسقه خبرلهر یازیش بلهن کفایه‌له‌نگن. «یه‌گی فهرغانه» 3 نومروسیده گنه قیسقاچا خبرلهر باسقان؛ «قزیل قرغزستان» بر نومروسیده هم بو توغریده خبر یازماغان؛ «آزاد بوخارا» بر نومرو-سیده گنه؛ «قزیل اوزیگستان» 5 نومروسیده گنه قیسقاچا خبرلهر بلهن کفایه‌له‌نگن.

«پراودا ووستوکا» بو خبرلهرنگ مفهومی هم یازادر: بولهر بارچاسی قیسقاچا صورته‌نده پاختا تاپشیریشنگ یه‌خشی کیتمه‌گه نلگنی قید بلهن کفایه‌له‌نده درلهر. بوندهن باشقا «یه‌گی فهرغانه»، «آزاد بوخارا» وه «قزیل اوزیگستان» غازیتا لاری قولخوز لارنگ پاختا تاپیار لاش پلانینی به‌جهریشه خصوصی خوجالیقلاردان آرتدا ایکه نلگنی آریچا قید ایته‌درلهر. مثلاً «یه‌گی فهرغانه» (12. XII. 29) نومروسیده یازادر: «پاختا بیغیش ایشی قولخوز لاردا جوده یامان

سینگ مسئول یازوچیسسی سیدتله و قاتناو قیشلاغیغه بارغان وه: «قولخوزغه یازیلما ساگر هممه‌کرنی قاماعن» دیگن. بوندهن سوک بوتون قیشلاق قولخوزغه یازیلغان. غجدوان رایونیده ایسه قولخوزلارنی او بوشدیریشگه چیقاریلغان قومومولار بالاوه یاش اوسمرلهردهن «قولخوز» او بوشدیرگه‌نلهر.

وضعیت در. خصوصی خوجالقلار بویلیگی اونیمدهن پاختا حاضر-
 لاش بویونچه یوکلنگه ننگ مقدارنگ %60 نی تاپشیرغانلاری
 حالدا، قولخوزلار بونگ %35 گه قدر گنه سینی به جهره بیلدیلهر.
 «آزاد بوخارا» (9. XII. 29) نومروسیده: «که ته قورغان رایو-
 نیده گی قولخوزلارنگ 793 توتنا پاختا تاپشیریشلاری لازم بولغانی
 حالدا هممه سی بولوب 169 توتنا گنه تاپشیرا بیلدیلهر.» دیب یازادر.
 «قزیل اوزیگستان» (4. XII. 29) نومروسیده: «پاختا حاضر-
 لاش پلانینی خصوصی خوجالقلار، قولخوزلاردان کوره یاخشیراق
 به جهره درلهر....» دیلگه ن.

طبیعی در که «پراودا ووستو کا» «ملی» «غازیتا لارنگ بو اصوله
 تاورانیشلاریغه غصلانادر. اورتا آسیا پیوروسینگ ناشر افکاری
 بولغان بو غازیتا، «ملی» مطبوعاتنگ «تحریر هیئت» لهری بویلیگی
 پاختا حاضر لاش جبهه سینگ بویوک اهمیتگه مالک بولغانی یا
 آگلاماغانلار یاخوده آگلی آلدراغان حالتدا ایمه سلر دیب اوایلیدر
 وه شول سبیده تورکستان «ملی» مطبوعاتینگ «تحریر هیئت»-
 لهرینی ساویت مرکزینگ بویروقلا ریغه دقت ایتدیریشگه بر یول
 تاپماقنی طلب ایته در. تورکستان «ملی» مطبوعاتینگ پاختا حاضر لاش
 جبهه سیگه روسیه لی بولشیویک «اورتاق افندیلهر» ننگ ایسته دیکلهری
 درجده علاقه کورسه تمه گه نلگینی نیمه بله ن ایضاح قیلش ممکن؟
 «پراودا ووستو کا» ننگ اوایلغانی که بی «ملی» مطبوعاتنگ «تحریر
 هیئت لهری» ساویت روسیه سی پاختا سیاستینگ اهمیتنی آگلامادیلار
 دیب ایتیش ممکن؟ البته ممکن ایمه س. «ملی» مطبوعات تورکستانده-
 گی ساویت پاختا سیاستینگ معناسنی جوده په خشی آگلایدر وه
 آگلاماغانی سبیده ن، پاختا حاضر لاش جبهه سیگه «پراودا ووستو کا»-
 ننگ طلب ایتدیگی که بی علاقه دارلق کورسه تمه یدر.

تورکستان پیرلی قومونستلهرینگ موسقوانگ دنیا اجتماعی

ساویت حکومتینگ حاضرگی پاختا سیاستی بو مستملکه معامله-
 سینگ ایگ آیدین تمثالیدر. «ملی» مطبوعات شو سبیده ن پاختا
 حاضر لاش جبهه سیگه بو درجده ساووق قانلیق کورسه نکه ن. بو
 مطبوعات پاختا سیاستینگ نتیجه سیده ن قورقادر. پاختا چیلقنک تور-
 کستان اوچون بویوک فائده لهری حقیده گی قزیل سوزلهر آرقاسیدا
 ساویت روسیه سینگ یورتمزده روس ملی خاکمیتنی مستحکمله ش
 که بی ایگ قارا سیاست یورگیز گه نلیگیگه، روس بولشیویکلهرینگ
 اوزلهری ده، پیتهرلک دلیللهر پیردیلهر.
 توبه نده بو دلیلله رده ن کتره مز:

بولشیویکلهر په گی پاختا سیاستلهرینگ باشلانیشیدا «بو سیاست»
 پیرلی مدنی قوتلارنگ کوبه بیشیگه خدمت قیلادر. وه بو سیاستنگ
 اوزی ده تورکستان نگ اداره ایشله رینی ممکن قدر تیزراق مدته
 پیرلی خلقنگ اوز قولیغه پیریش قطه نظریده ن گنه ایشگه آشیر-
 یلماقدادر» دیگه ن لایملاغان داورونلار تارقاندیلاردا نتیجه ده تمکسر
 باقریش بله ن قیلغان وعده لهری آرقاسیدا اصل اوایلغان ایشله ریگه

(1) موسقواده گی X نجی فرقه قورولتا ییده گه نورگی سافاروف ساویت حکومتینگ
 تورکستانده گی سیاستینی شونده ای تعریف ایتکن.

باشلادیلار: برنچیدن، ساویت حکومتی (یاکی بولشویک فرقه-سی، ایکیسیده بردر) روس توقوما ایشچیلهرینگ اویوشمه لهرینی، تورکستان پاختاچلیق رایونلاری اوستیده شەف (خوجا) قیلوب بیلگیله دی. بو ایته، روسلق مرکزیده تورکستان اوستیگه قزیل ایمپریالیزمینگ ژهرلی ترناقلاری چوزیلدی، دیمه کدر.

شەفلر تورکستانگه اوز وکیللهرینی یوللاشغه ایشقیدیلار. سز، بهلکی تورکستان بلەن نایشماق وه قول سیقیشماق اوچون بولغاندر، دیب اوله رسز... بو، اونگ اوچون ایمهس. «قزیل شەف افندی-دوستلەر» نگ تورکستانگه نیمه لهرنی وعده قیلدیلاریغه قولاق سالگزر. آلدمدار روس توقوماچیلاری وکیللهرینگ تورکستانگه سیاحتلهری حقیده معروضه یازیلغان «پراودا ووستوگا» نگ 27 جی سینتا بر 1929 ییل تاریخلی نومروسی توره در. بوتون معروضه نی کترمه سدن ساویت پاختا سیاستینگ ایچ یوزینی آیدینلانغان ایگ مهم قسمینی-کنه آلامەن. «پراودا ووستوگا» نگ ایشیگه کوره تورکستانیلەر اوزلهریگه یاردهم وه باشچلیق ایتمەك اوچون روسیه دن اوچ میگ-دهن ایشیق کشی طلب ایتب عرض (!؟) پیرگه نلەر ایمش. روسیه دن کیلگەن وکیللەر ایسه تورکستانیلەرگه آیانچلیق ایتب، تورکستانگه روس ایشچی توده لهری کونده ریشنی لازم تاپقانلار. بو توده لهر سیاسی پروباغانداچی، وه یوقاریده ایتلگەن شەفلهرنگ کوز قو-لاعی بولادلار...»

غازیتانگ شو نومروسیده روس وکیللەر هیئیدەن ایکی ایشچی — مارکوف وه لوکهریا کریلووا دیگەن بر خاتون — نگ قور-غان توبه دهقانلاری تامانیدان تاجیگستان فوق العاده قورولتایغه وکیل بولوب سایلانغانلقلاری (!؟) ههمده قورغان توبه دهقانلاری مارکوف وه لوکهریا کریلووانی تاجیگستان مستقل ساویت اجتماعی

جمهوریتینگ حکومت اعضالاری ایچیگه کیرتیشنی طلب ایته-نلهری (!؟) خبر بیرلهدر.

شو «پراودا ووستوگا» غازیتاسی 1929 نجی ییل 30 سنتا بر تاریخلی نومروسیده 28 نجی سینتا برده موسقوادهن بیریلگەن تیغرامنی طبع ایته در. شو تیغرامنی بو یرده اوزیچه کوچره مز:

«موسقوا 28/IX. توقوماچیلار اتقاقینگ مرکزی قومیته سی کیله چک یارم ییل ایچیده آلتی میگ ایشچینی ساویت (یعنی حکو-مت) وه خوجالق ساحه سیده مسؤلیتلی مأموری ایشلەرگه (تور-کستانغه) یوباریشنی قازار قیلدی. توقوماچیلار اتقاقینگ مرکزی قومیته سی ولایتده وه اوقروغ شعبه لهری آپاراتیدا ایشلهرچی کسبه چیلک ساحه سیده گی ایشچیلهردهن ههم بر قسمنگ مسؤلیتلی ایشلەرگه یوللاشنی کوزده توتهدر. بوندەن سوگ توقوماچیلار اتقا-قینگ مرکزی قومیته سی توقوماچیلق صنعتیگه عائد اداره لهرنی کوچه یریش اوچون ههم 500 ایشچینی یوبارادر. بوندەن باشقا اورتا آسیاغه مسؤلیتلی ایشلەرگه 400 ایشچی کونده ریلهدر.»

مه نه یه گی پاختا سیاستی باشلانیشینگ براتیق نتیجه لهری: تورکستانگه میگلەب روس ایشچیلهری یوباریلادلار. بولەر قزیل ایمپریالیزمینگ «کوز، قولاغی» درلەر. «ملی» مطبوعات قزیل روسلەرگه قاراب: «کوزلهریگ کور، قولاقلاریگ کەر بولسون» دیب آچیق آیتا آلماس، فقط اوشه «ملی» مطبوعات میگ مرتبه آرتق قومونستلک کورسه تسده، قزیل روس ایمپریالیزمینگ دشمانلق کوزلهری وه قولاقلاری قاندای قورقونچ تشکیل ایته-نگینی کورمه سدن قالا آلماس. «پراودا ووستوگا» نی غضبلاندر-غان «ملی» مطبوعاتینگ ساویت پاخته کوره شیگه ساووق قانلی-لفینگ ایضاحنی مه نه بو نقطه ده قیدیریش کیره ک.

هندستان ۵۸

بو اولكهده بويوك تاريخى اهميتگه مالك وقعه لهر بولوب اوتمه كده در.

اوتگن ميلنگ سوگنى كونله ریده بولوب اوتگن هندستان مى قونغره سينگ 44 نچى سه سيونیده هندستان استقلالینی تيزلكده اعلان قیلش قارار قیلندی.

1885 نچى ییلدهن بویان دوام ایتمه كده بولغان هندستان مى قونغره سی اوز طلبه لهرینی بر نیچه دفعه اوزگه زتدی. 1927 ییلده مادر اس شهریده بولغان 42 نچى سه سيونیده، قونغره بر نچى دفعه اولاراق، هندستان استقلالیتینی اعلان ایتمیشنى طلب ایتمدی. اوندهن کینگی 1928 ییل دیکابرده ییغیلغان قونغره ایسه بو طلبدهن واز کیچوب، بونگ اورنیگه، هندستان اوچونده قانادا، آوسترالیا، جنوبی آفریقا، یه گئی زه لاند وه ایرلاندادا بولغانی که بی «مختاد ریئلی دامینون» حقیقی طلب قیلش بلهن قناعتلاندی. بو دفعه ایسه استقلال طلبی بلهن بر گه هندستانگ هر بر ولایتیده بولغان قانونلار چیقاروچی مجلسه لرنی بايقوت ایتمیش؛ هندستانلی مأمور-لهردهن موقعه لهرینی تاشلاشنى طلب ایتمیش؛ سالیقلارنی توله مه سلك ته دیدی وه انگلتره حکومتی طرفیدهن چاقیریللاجاق انگلیز-هند قونغره نسیگه اشتراکی رد ایتمیش که بی غایتمه مهم قارارلار هم بیریلگن ایدی. آخردا، 26 غنوار «استقلال کونی» دیب اعلان قیلندی. 26 غنوارده بوتون اولكهده ییغیلار بولدی. مى بایراق کوتهریلدی. ناطقلار خلقنی هندستان استقلالی اوچون اولومگه قدر کوره شگه حاضر بولوشغه چاقیردیلار. خوده هند-ستان استقلالی اوچون کوره ش قطعی دورگه کیرگن که بی...

فقط....

بویو کنگی غربی آوروپاغه برابر بولغان وه اهالیسی 350 میلیونگه بیتگن بو اولكهده هیچ برلك یوقدر. هندستان اهالیسینک تخمیناً 200 گه یاقین تیلی وه کونچه بربریگه قاتغ دوشمانلاشغان اونله ب دینی مذهبه لری بار. بو بیرده مسلمانلار بلهن غیرى مسلمان هندیلهر آراسیده گی علاقه نی قید قیلوب اوتهمز. هندوله رچه مقدس حیوان سانالغان سیگرنک مسلمانلار طرفیدهن کیسیلیشی، هندستان اهالیسینگ بو ایکی بویو ک قسمی آراسیدا چینه کم اوریش باشلا-نیشیغه سبب بولور... بزنگ فکر مزچه بو اولكهنگ مى استقلال حرکتی اوچون ائک قورقونچلی بولغان یه نه بر خصوصیتی بار: آیرم طبقه («قاستا») لهرگه بولونیش مسئله سی.

هندوله رنگ قاراشینچه، اولهرنگ مى حیاتله رینگ سوز تیگیز یلمه س مقدس قسمی سانالغان بوغدار عادت تعصیدهن یالغوز مسلمانلارگه قوتیلا ییلگه نله ر...

بو طبقه توزیلیشی آرقاسیدا، هندستانده، 60 میلیون قدر اهالی کیشیک حقوقیدهن محروم ایتمگه نله در. حتی طبقه لهرگه آلماغان هندوله رنگ یو کنبه ک طبقه نگ یاشادیغی شهر قسمیگه آیاق باسما قغه هم حقله ری یوقدر. اولكهده مى برلك یوقلغی آرقاسیدا یوزده گه کیلگن بو قینلقلار، هندستان جماعت خادملارینی استقلال مسئله-سیده کوب تردده گه مجبور ایته درلهر.

هندستان، انگلتره دهن قوتولغاندان سوک اوز مى برلگینی یوزده گه کیتره آلورلق وه ساقلی آلارلق حالتده می؟

اگر هندستانده، انگلتره دهن قوتولغان کوننگ ایرته سی مسلمانلار بلهن هندوله ر آراسیدا دوشمانلق باشلانسا وه 60 میلیونغه یاقین حقوقسزله ر باش کوته رسه لهر، هندستان بوله رنی ایپل آلورمی؟ ایچکی باشباشدا قلق انگلتره قول آستیدا گی اسیرلکدهن هم یاما-

نراق نتیجه‌لەرگه آلوب بارماسمی؟ مه‌نه شو سؤال‌لر هندستان جماعت خادملارینگ باشلارینی کوب آغریغان مسئله‌لرده‌ندر...
حالبوکی بزگه هم هندستانده بولغانی که بی ملی قونغره چاقیریشغه یول قویلسا، بوتون تاوشلارنگ، استثناسز، استقلال اوچون بیریشگه بر دقیقه هم شبه‌له‌نوب اوتوره‌درگن هیچ بر کشی بولماسدی.

44 نچی هندستان ملی قونغره‌سیده ایسه وکیللهرنگ مهم بر قسمی استقلالغه قارشو تاوش بیرگه‌نله...

26 نچی غنواردا بولغان نمایشله‌رده، هندستانگ بر نیچه بیرله‌ریده، هندولر بله‌ن مسلمانلار آراسیدا چارپیشمالار بولغان... مسلمانلار، بر نیچه شهر اداره‌لریده استقلال بایراغینی کوته-ریشگه قارشو سویله‌گه‌نله، مثلا قالکوتده...

موسقوا آگه‌تلهری طرفیده‌ن قوتورتیلغان ایگ سول عنصرلهر ایسه، ملی بایراقی بیرتوب تاشلاب، اورنیگه قزیل بایراق کوته‌ردیلهر. استقلال کوره‌شینگ ایگ کوچلی قورالی بولغان، سالیقلارنی توله‌مسلك پروپاغاندا‌سینگ‌ده یلگیسز مدتگه کیچیک‌تریلگه‌نیگه دقتمزنی جلب ایتش کیره‌ک.

لوندونده چاقیریلادرغان انگلیز-هند قونغره‌نسیه‌سیگه هندستان ملی قونغره‌سی طرفیده‌ن بایقوت ایتلگه‌ن بولسا هم غاندی تامانیدن بر نیچه طلبلهر قویلوب، بو طلبلهر انگلیز حکومتی طرفیده‌ن قبول ایتلگه‌نی تقدیرده، هندستان وکیللهرینگ قونغره‌نسیه‌گه اشتراک ایتیشلهری قیین ایمه‌س که بی کورونه‌در.

هندستان استقلالی یولیده‌گی قینلقلار بولهر بله‌نگه بیتمه‌س. اسمی دنیاده تایلغان ادیب، فیلسوف رابندرانات تاغورنی هم ایچیکه آغان بر قانچا آتافلی هندستان جماعت خادملاری استقلالغه قارشو سویله‌ب، هندستانگ بریتانیانگ «مختاریتلی دومینیونی»

بولیشینی گنه طلب ایتهدرلهر. بزم تورکستانلی «قیزیل» تاجیکلهرنگ هه‌لیهم هر ییلی کاروانلار بله‌ن هدیه‌لهر کونده‌رمه‌کده بولغانلاری وه اسماعیلی مذهبلی هندستان مسلمانلارینگ باشلوغی آغا خان «نایمس» غازی‌تاسی صحیفه‌لهریده هندستانگ مختاریتلی دومینیونگه آیلاتریلغانی تقدیرده‌ده. بوتون اولکه‌نی اوچ قسمگه بولیشنی تکلیف ایتهدر. آغا خان‌نگ بو پرویه‌کتی بویونچا مسلمانلارنگ، هند-ستانگ هندولهر قسمیده‌ن نه‌جره‌تیلوب، اوزله‌ریگه مخصوص بر «دومینیون» بولیشلاری کیره‌ک.

یوز میلیون قدر اهالیگه ایگه بولغان یارم مستقل هند حکومت-لهری هم هندستان استقلالغه قارشو درلار... هندستان ملی حرکتینگ ایگ ضعیف جهتی مه‌نه بو ایچکی نزاعلهردر... غاندینی، سوگنی ملی قونغره‌ده رئیسک قیلغان جواهر لاله نه‌هرونی وه باشقا هند-ستان ملی حرکتینگ باشلوقلارینی بولشیویکلهر هندستان استقلالینگ دو‌شمانلاری دیب اعلان ایتدیله‌ر. قومیت‌رن‌نگ 6 نچی قونغره‌سیده (1928 نچی ییلده) هندستان قومونست فرقه‌سی توزیش وه بو فرقه آرقالی ملی جبهه‌نی «صنفی جزیق» اصولیده بوزیشگه قرار چیقاریلدی. 26 نچی غینوارده ملی بایراقی بیرتوب اورنیگه قزیل بایراق تیگگن کیشلهر، موسقوانگ شاکردلهریدرلهر.

موسقوانگ چین کوگلدن تله‌ب یورگه‌نی هندستانگ حر وه ملی، مستقل بر اولکه بولیشی ایمه‌س. موسقوانگ اهمیت پیر-گن نه‌رسه‌سی، شرقدن دنیا انقلابیگه اساس توزیلش اوچون، هندستانده‌ن انگلیزلهرنگ قوولیشیگه‌در. قورتولش حرکتینگ ملی نیگیزی نه قدر مستحکم وه نه قدر کوچلی بولسا، موسقوا منفعتلهری اوچون او قدر یاقیمسزدر. هندستان ملی حرکتینگ ایگ باشیدا بوغیشغه، پارچالاشغه موسقوانی اوریتترگن عامل‌دا بودر.

ختاینی ایسله گز؛ موسقوا باشدا ختای «هومیندان» فرقه سینی وه سون-یاتسن شاگردلارینی نه قدر سپهله دی!...
«هومیندان» کوچه به باشلاشی وه سون-یاتسن شاگردلاری ختای ملی حرکتینگ، ملی اساسینی محکم قیلا باشلاشلاری بلن، موسقوا در حال «هومیندان» نی چوریتیش، تارقائیشغه وه سون-یاتسن پروگراماسینی ایگ یامان سوزلهر بلن سوکیشگه کیریشمشدی.

شرقده قزیل بایراق آرقاسیغه ساقلانوب، ایسکی روسیه ایمپریالیزمنگ اشغال سیاستینی یورتمه کده بولغان موسقوانگ ایمپریالیستلک مقصدلهریگه، ملی جهته دن برله شگن وه کوچلی ختای قورقونچلی بولغانیدان ساویت حکومتی ختای ملتچیلهریگه قارشو سوغیش حرکتیگه اورونا باشلادی.

بولشویکلهر طرفیده ن شرقی ختای تیمیر یولینگ اشغال قیلینیشی تاریخی، چوقور توشونیله چهك بر وقعه در. هندستاننگ ده کیله چه گی اوچون ایگ قورقونچلی دوشمان موسقوادر.

موسقوا بولشویکلهری، هندستانلیلهرگه اوزاتقان قوللاری بلن ملی ایرکینی آلا باشلاغان ختاینی بوغماقدالار... موسقوانگ بو انقلابی قوللاری، قزیل روسیه اسارتیده بولغان خلقلارنگ قورتولیشی اوچون آقیزماقدا بولغان قانلاری بلن بویالغاندر...
تورکستان استقلالچیسى.

«قزیل تاشکینتلی افندیله ر»

چار حکومتی دوریده، سیوگیلی یورتمز وه خلقیمزنگ روسلق طرفیده ن چیکدیگی کوب خورلیقلاردان بریده تورکستان-نگ روس سورگونلهری وه یاراماس عنصرلهری نگ کوندریله-

درگن سورگون پیری درجه سیده قوللانیلشیدر. او وقتلهر روسیه ده متهملق بلن رشوا بولغان وه ایشده ن هه ییده لگن یاراماس کیم بولسا بختینی تورکستانده قیدیریشگه حقلی کوریلهردی.

هرمان وامبهری نگ دیشیچه، درستراق موقعه ده گی مأمور لهرگه وه عسکریلهرگه تورکستانگه کونده ریلش بر توزلی سور-گون دیب حسابلنار ایدی.

بونگ آرقاسیدا تورکستان متهم، یزاری (خولغان) روس-لهرنگ هاووردیقارینی چیقارادرغان صحنه سیگه نه یله نمشدی. بو-زوقلیق، پاره خورلق آرقاسیدا بایش وه حیائینی تأمین ایتیش بو پیرگه کیلوچی روسلهرنگ اکثریتینده ایده آل ایدی. بو سبیده ن او وقتلهر، روسیه مرکزنده تورکستانده یاراماسلق قیلغان وه قازانغان روسلهرگه «تاشکینتلی افندیله ر» لقبی پیریلگن ایدی.

«تاشکینتلی افندیله ر» دیمهك یاکی ایگ یامان یزاری (خو-لیغان) پاراخور وه ناموسسز دیش بر ایدی. بو وضعیتی وامبهری وه باشقا آروپا مستشرقلهری قید ایتدیکلهری که بی روس یازو-چیلارینگ اوزلهری هم یازغانلار. مشهور روس هجویه چیسى (ساتیریکى) سالتیکوف شچه درینگ «تاشکینتلی افندیله ر» دیگن اثری تورکستانده گی روس مآورلهرینگ عینی فوتوغرافی ایدی دیسهك یالغانچی بولماسمز.

انقلاب بولغاچ بو قارا کونلهر تاریخ صحیفه سیگه کیچدی، دیب اویلاغان کشیلهر هم بولور. خصوصاً بولشویکلهرنگ مطبوعاتی ایسکی چارلق دورینی سوکگن وه اوزلهرینی شرق خلقلهرینگ حمایه چیسى همده مدنی یولباشچیسى قیلوب کورسه تکه ن هر توری اوستا پروباغاندلاری بلن گویا چارلق مستملکه سیاستینگ عکسینی، خلقلهر نیگلیگی وه آزادلیغی یولینی توتکه نلکلهرینی کورسه تیشگه اورونه درلهر. حقیقته ده بو اوستا پروباغاندا آرقاسیدا

خلق کوزیگه قالین پرده گنه یایغانلار. ایشده ایسه ایسکی حمام ایسکی تاس.

ایسکیده بولغانی که بی بو کونده هم تورکستانده یوقاریدا ایضاح ایتلگن یاراماس عنصرلر حکم سوردیگینی تورکستانلی قومونست حدیر علیف، اوزینی آیشی آلدیدا، یازوب قالدیرغان مکتوبیده، اوزینی اولدیریشیگه سبب بولغان باش عامللردهن بری دیب بلدیردکن. بو روس باشی بوزوقلاری چارلق دوریده کیلوب قالغان کیچمشی نا معلوم کشیلرگنه ایمهس خوده شو کونلرده تورکستانگه یاغلاما قدا بولغانینی کورسه تئش اوچون اوزوندن اوزاق بختلر یازوب اوتوریشگه احتیاج یوق؛ یورتمزده چقادیرغان بولشویک رسمی غهزیتله ریدن آلغان بر نیچه مثال دعوا مزنی اثبات اوچون تمامیله کفایه قیلار دیب اولیمه ن. بو مثاللهرنی توبه نده کیتیره مه ن:

«قزیل اوزیکستان» نگ 1929 ییل 86 نومروسیده «اوزیکستان فرقه تشکیلاتی یولیدا» سرلوحه لی مقاله ده: «بزده شو کون. که چه اشلب کیلگن متخصصلرنگ نه چه مونچه سی یالغان وه ضررلی متخصصلر بولوب، بولر ایچیده هیچ قاندا ی اختصاص مکتبلرینی تمام قیلماغانلاری، اتفاقنگ (روسیه نگ) تورلی رایونلاریدان یزاریلغی وه باشقه قیلقلاری اوچون مکتبدن هه یده لب، بونده متخصص صفتیده اشله گنلهری هم آز مونچه ایمهس» دیله در.

شو «قزیل اوزیکستان» نگ «تجربه استه نسه لهریده خیایتلر» اسملی مقاله، تورکستاندا یه خشی جنس حیوانلار یتشدیریش اوچون آچیلغان علمی مؤسسه لهرده دولت آقچاسینی اوزله شدیریش، آلغان وه ساتلغان نهرسه لهرده خیانت، اوندن تاشقاری، توتغان موقعلریدن فائده لهنوب، چتنده گی کشیلر بلن مؤسسه ضرریگه ایش کورشلر وه باشقالار بلن توله در.

بولر بارچه سی متخصص صفتی بلن بو مؤسسه لهرگه کریشوب آلغان روس باشی بوزوقلارینگ اشیدر.

«آزاد بوخارا» غهزیته سینگ 119 نومروسیده «زهره فشان چار-وادارچیلق کویره تسیه سی» سرلوحه لی مقاله ده، شو کویراتسیه ده اشله وچی پاولووا اسملی روس خاتونی توغروسیدا: «بونگه اوستا کورمه گن شاگرد دیسه ک هیچ خطا قیلماغان بولورمز. بر چاقالق معلوماتی بولماغانی حالدا دائره (اوقروغ) مقیاسیدا قوشچیلق رهبری بولغانیغه بز حیرانمز. بونگ قولیدا، دیپلوم، شهادتنامه دیگن نهرسه یوق» دیله در. شو مقاله نگ باشقه بیریده بیظرک وظیفه سیده بولغان ریپونیشوتی توغروسیدا «بونگ قسقاچا صفتی» چیت عنصر» جانی وه جنایتکاردر» دیب یازیلغان. بو مقاله ده کورسه تیلگن چاڭ اسملی باشقه بر متخصص توغروسیدا: «1919 نچی ییلده میلیتسیه باشلغی بولغانی وقت جنایتلهری اوچون پالتاوا تریبونالی طرفیدن آتیشغه حکم قیلغان وه بونده باشقه مازیسیدا کوب جنایتلهرنگ قهرماندر» دیله در.

«آزاد بوخارا» 124 نومروسیدا «اسرافگر تیخامیروفه کور-کهزته سود» اسملی مقاله ده تیخامیروف اسملی بریسینگ کاتته قورغان، مالیه شعبه سیده اوچ آی قدر قسقه گنه خدمت مدتیده بر نیچه میگ سوم خیانت قیلغانینی یازغان کشی، بو آتچلار باشقا مأمورلر بلن توده له شوب کیف سفالهر قیلشغه صرف ایتلگه نینی وه بو جنایتلهرنی بله توروب یانداغی مأمورلر یوزه گه چقارشدان تارتغانلارینی یازادر. «آزاد بوخارا» 21 نچی دیکابر 1929 نومرو-سیده «بیر توزوچی اشچیلر آراسیدا یاراماس کشیلر بار، بولر اتفاقنگ (روسیه نگ) مرکزی رایونلاریدا اوتکه زیلگن تازالا-شدان کین، اورتا آسیا جوریتلهریگه (تورکستانگه) کیلیب ایشگه

اورناشوب قالدیلار. صوفی دالاسیداغی تیخیکلر آراسیدا شراب-خورلق جوده ترقیده» دیله در.

«قزیل اوزبیکستان» 85 سانیدا «بوخارا دائره پروکوروینگ (مدعی عمومیگ) باش تیرگه وچیسی بیکلوف خیانتچی، شرابخور وه وظیفه سینی قورال قیلشینی اثبات قیلادرغان برگه له خجتلهر قولیمزغه نوشدی» دیب یازیلادر.

مهنه، بزگه مدنیت کیتروچی، کولتور تره گهر روسلهرنگ دعواله ریگه خدمت قیلادرغان، مدنیتهچی، مثلله ریدهن کیچیک بر کورگه زمه. یوقاریدا کیتریلگن مثلله ریدهن، تورکستان خلق تور-موشینگ ههر ساحه سی، ایسکیده بولغانی که بی بو کونگی ساویت روسیه سیده هم ایشگه یاراماغان وه رسوا بولغان، یاراماس عنصرلهر اوچون قینلقسز وه شرط شرائطسز حیاتلهرینی تأمین ایتش وه ههر تورلی قارا یوللهر بله ن قازانیش اوچون بر جولانگه بولغانی آچق کورینه در. (1) بو، روسلنک مدنی یولباشچیلق پهرده سی آستیدا اوینا مقدا بولغان افلاس او یونلاریدان بر مثال. بو حالت اوز اوزیده ن کیلوب چققان ایبه س. بونگه انصافسز چه سیگه یورگز-یلگن بر سیاست عیبلیدر. ایسکیده تورکستانگه، «سونگو کوچی بله ن قولدا توتیلگن» روسیه ننگ بر «اولجه سی» دیب باقیلاردی وه شو نقطه ده ن ایش کوریلهر ایدی. بو کونده بو حالنگ آتالیشی-کنه اوزگارمشدر. ایشده کوریلگن: اقتصادی استعمار، خام مال منبعی وه روسیه ننگ صنعت ماللارینی آلدادرغان بازار درجه سیده قوللانیش همده روسیه ده ایش کوره آماغان، روس جمعیتی اوچون ضررلی کوریلگن، یاراماس عنصرلهرنگ «اوز روشله ریچه» ایش

(1) بوندن بر نیچه ییل ایلگهری «قزیل اوزبیکستان» غزیتیه سی روسیه دن هه دیده لیب چیقاریلغان یاراماس عنصرلهرنگ تورکستانگه کیلوب «باش» بولوب قالدیلاری حقیده بر پروتستو هم یازغان ایدی.

کوره درگن صحنه سی موقعیده قاراش جهتلهری ایسه بعضاً اسمی وه شکلی اوزگهرسه هم بو کونده ده تولا روشده اشد کوریلمه-کده در.

بو روسیه لی بوزوقیلار آرقاسیدا خلقمزننگ کونده لک حیاتی آغراشماقدا، بو یاراماسلارنگ کیتردیکلهری بوتون سانسز ضررلهرنی بزنگ خلق کوته ریشگه مجبور ایتلمه کده در.

بو وضعیت، خلقمزننگ ییلکه سیگه زور لانغان روس بویوتو-روغی (اونگه بیریلگن تورلی تومانی آتامالاردان قطع نظر) یوقایتلماغونچه دوام ایتچه گی آپ آچق بر نرسه. بو مستملکه-چیلکنگ آیریلمه س کوله گه سیدر.

بو وضعیت، حاکم، محکومک مناسبتی وه مستملکه چیلک سیاستی یوریشلگن ههر بیرده یوزه گه کیلشی بر حقیقتدر.

م. ن.

آق روس، قزیل روس باری بر روس

یورتمزده چارلق روسیه سی حکمرانلیغینگ سوک کونی بولغان 1916 ییلی تورکستان خلقی حدینی کیچوب کیتگن ظلم وه حقسزلقغه قارشو عصیان کوته رگن ایدی. سلاحسز، حاضرلقسز صرف بر خلق کتله سی حیساتینگ غلیاتبدن عبارت بولغان بو عصیان، طبیعی روسلنک قانلی په نجه سی بله ن باسدیریلغان ایدی، او زمان بوتون روسلهر تورکستانلیله رگه «نانکولار» دیب باقارلار ایدی. عصیان سو گنده قیلغان رذالته لرینگ یامان نتیجه لهرینی کور-گن روسلهر بر یه گیلک بولوب ایشنگ اوستی اورتولسون دیب ایسکیده تورکستانده بولونمش وه بیرلی خلقنی تانیدرغان گه نهرال قوراپاتکین نی کیگ حقوقی والی-«تورکستاننگ آتاسی» قیلوب

تعيين ايتوب يوبارديلار. قوراپاتكين تور كستانگه كيلگه ندهن سوڭ روسيه جغرافيا جمعيتىنگ تاشكيتنده گي تور كستان شعبهسى طرفندهن گه نهرالنگ ده اشتراكى بله ن بر مجلس چاقيريلغان ايدى. بو مجلسده شو جمعيت اعضاسندان خلق مکتبله رى مفتشى كوزينتسوف ييرلى خلق حقيده بر معروضه اوقوغان ايدى. معروضه ده ييرلى خلق قورقاق، اخلاقسز، آرقادا قالغان، يالقاو وه آحاق قلوب كورسه. تيلمه كده ايدى. معروضه چى بله ن بو مسئله اوستيده مناقشه ايتگه ن گه نهرالنگ ديديكله رينى عينيله نقل ايتهمز.

او كشى: «سارتلار (1) بالعكس كوب چاليشقان بر خلقدرلار. اونلر مملكتلهرنده ايكنيچيلك ايشلهرينى كوب يوقارى درجه لهر گه چيقارديلار.» ديديكده ن سوگره بونلر حقتده (قورقاقدرلار) ديمه ك هم توغرى ايمه س. انديجاتى قوليمزدان كيملهر آلدى؟ اورا تپه يانتادا باشدا آرقاغه چيكيلمه ك مجبوريتنده نالدىق. سوگره. ده ن ده كوبگنه قينلقلار بله ن قايتاروب آلا يلدك. بو خلقغه مكممل سلاح، ياخشى رهبر ييريگ ده كوريگ، او زمان بو خلقنى ياقيندان تانيرسز.» ديدر. «معروضه چينگ اوغرى قلوب كورسه تمه ك ايسته ديگى بو خلقنگ حياتى ده كوزده ن قاچيرماق ياراماس. كوب مدنى خلقلارنى حتى بز (روسلر) نك اوزيمزنى كوز آلديدا توتىگز. اورتا آسياعه يه گى كيلگه ن زمانلارمزدا ييريلهر بله ن بويوك بويوك مبلغلر گه قينلغان معاهده لهرنى اوزم خاطر لايمنه ن. اونلهر نك هيچ بر يسيده يازيلغان بر وثيقه يوق ايدى. او زمان سوزگه اينانيلور ايدى. ايمدى ايسه هر بر نرسه اوز گهر مشدر. اونگچون ده بز، عجا بونلهر نك هه ممه سى اوز گناهمز ايمه سى؟ ديگه ن بر سؤال قارشوسيدا توره مز.» ايش بو قدر بله ن ده ييمه يدر.

(1) تور كستانك او تراق خلقينه ايسكيده روسلر «سارت» ديرلهر ايدى.

كه نهرال سوزيگه دوام ايتوب «بو قدر اوزون چيگه ن آغير تضيق آستندا ايزيلگه ن، هر بر نهرسه سيني ياشيرين تومه ك مجبوريتنده قالغان «سارتلار» دان هر نهرسه نك توغريسيني سويله مه كنى طلب ايته آلامىز.» «بو خلقغه ايشگه ياراماسلق، به جهر يكسزلك، قابليت. سزلق گناهنى يوكله توده توغرى ايمه س. ايللى ييل ايلگه رى بو اولكه ده بر مليون پود پاختا چيقار ايدى. بو كون ايسه اون سه كر مليون چيقماقدادر. بو ايشده بز روسلهر نك ذره قدر حصومه ز بارمى؟ بونك بوتونيسينى شو «سارتلار» حاضر لايديرلار. بو مملكتنى كيم سوغارغان؟ — «سارتلار!» اونلهر بو حيرت آميز اثرنى ييللهر. چه چوزيلگه ن بر مدت ايجيده، قيزغين توپاشنگ آستندا تنچگنه ايشله ب چيقارغانلار. هيچ بر مدنى ملتنگ بونده ي بر نهرسه قيلغاتى مهن يلمه يمه ن.» «ايللى ييل اول بو ييرلهر بر صحرا ايدى. بو كوردىگمىز يورتلهرنى كيم سالدى؟ — سارتلار! ايمدى تاشكيت يارلاق بر بوستاندر. بو باغچالارنى كيم يتوشديردى؟ — شو سارتلار! ذاتا تور كستانى چارلق دولت تختنگ قيمتلى بر «آماس» ي حالغه كيترگه ن ده شونلهر ايمه سى؟»

شونگه اوخشاش بر حادثه ساويت حكومتى دورنده ده واقع بولدى. بو سفر مستقل (?) اوزبگستان حكومتى طرفنده ن باقيلماقدا بولغان پروفيسوزلار تامانيدان شو حكومتنگ پولى بله ن او خلقنك اسمنده ن چيقاريلادركان «اوزبگستان طبى اويلارى» ديگه ن مجمو. عه ده نشر ايتلگه ن بر مقاله ده او خلقنگ ياش نسلىنى عقلسز وه قابليتسز قلوب چيقارماقغه تريشگه نلهر. بو مجموعه ده تاشكيتليلاردان 164 كشيلىك كيچيك بر مکتبليلهر غروپى اوستندا قينلغان روحى بر تيكشيريش (?) نشر ايتلهدر. بو تيكشيريش نتيجه سيني موسقواده قينلغان بر تيكشيريش نتيجه سى بله ن مقايسه قلوب، اوزبىك مکتب. ليلهرينى روس مکتبليله ريگه قاراغاندا 2,5 كره آز قابليتلى، وه

اوقراینا بالالارینگ اوزیک بالالاریدان 4 کره آرتق ذهنلی، قابلیتلی بولغانلارینی چیقارغان بولادر. بو روحی تیکشیریشنگ علمی اساسی ده. قطعاً روسچه پیلمه بدرگن وه یا جوده آزبیله بدرگن اوزیک بالالارینی روسچه امتحان قیلشدان عبارت بولغان. بو حالدا نتیجه نگ نیمه بولوشی دا بیلگیلی ایدی.

بر کره بز تورکستانده تجربه گه تارتیلغان بالالارنگ آنالاری بولغان تورکستان دهقانلارینگ بشری قابلیتنگ هیج بر صحیفه سیده روس موثریقندان آرقادا بولیشیغه اینانیش وه ایناتریشیغه اورپنیش هیج بر عقل سلیم نگ ایشی ایمه سدر دیمز. روس موثریقی بلهن تورکستان قشلاقلیسی-دهقانی نگ اثرلهری اوزی بونی آچیق کورسه توب تورمه کده در. بو آنالارنگ بالالاری آراسنده گی نسبت ده هیج بولماغاندا بونگ بوتونله ی تیسکه رسی بولماسا کیره ک ایدی. بونده ده قطع نظر بو ایکی مکتبلینی مقایسه گه کیریشمه سدهن اول او ایکی مکتبلی توری جهته دن مقایسه ایتوب کوریش کیره ک اید. بو توغریده مجموعه مزنگ سوگنی نومروسنده کیتریلگن مکتب وه معلملهرنگ حالی حقنده اکمل اکرامونگ سویله دیدیکلهری بلهن خوجان اوغلی سلطان پکنگ «بوکونگه قدر تورکستانده یرلی خلق اوچون قناعتلارلق درجه گه قویلغان ایکنچی باسقیج مکتبلهر یوق، بو مکتبلهر «علمی» حاضرلق کورگن یاشلار یتوشدیره آلمایدرلار»، حتی «حاضرلق کورگن معلملهر هم یوق» دیگن سوزلهرینی خاطرده توتیش کیره ک.

بوکونگی قیزیل کوزنیتسوفلهرنگ بو سوزلاریغه جواباً قیزیل قوراپاتکین-زه لینسکی نگ دیدیکلهرنگ خلاصه سی شونده ن عبارت: «164 تاشکینت مکتبلهرینگ قابلیتسزلگی کیملهرگه نسبتاً؟ — موسقوا مکتبلهریگه! موسقواده ایتلگن تجربه تاشکینتده گی تجربه-

دهن بوتونله ی باشقا بر یول بلهن بولغان. بونده ن باشقادا موسقوا-ده گی آده ملهر تمامیله باشقا کیشلهر در.» «تاریخده، آق سویه ک-آریستوقرات دیگن عالی بر صنف کو-روب او صنفگه باشقا انسانلار اوستنده حاکمیت اجرا وه اداره ایشی حقیقی پیره بدرگن عرق نظریه لهری یوق ایمه س. بوتون سرمایه دار مملکت-دولتله یروله تاریاتنگ توبهن درجه ده بر مخلوق بولوب اداره ایشلهریگه قاریشوغه حقی بولماغانلیغینی کورسه تمه کچی بولادرلار.» «مه نه بو یرده بزنگ تاشکینتده گی پروفیسور لاریمز-دان بر قسمی ده شو قان فرقی نظریه سی بلهن چیقوب اوتوره درلهر.» «بز کوبده ن مادی توشونیش یول وه مه تودیگه کیروب کیتگه نمز. بو نقطه نظرده ن حرثی، اقتصادی یاشاییشی، عمومیتله حیاتی قورولوشی بوتونله ی باشقا بر حالدا بولغان تاشکینت دائره سی مکتبلیلهرینی موسقوا مکتبلیلهری بلهن تیگله شدیریش توغریمی؟ او یرده (موسقواده) بالا تمامیله باشقا بر محیط وه شرائط ایچنده اوسه در.»

مه نه اداره ایتمه کده بولدوغی بر خلقنگ معنویاتینی، ملی به نلیگینی تحقیر دیمه ک بولغان بو حرکتگه قارشو قیزیل والی نگ دیدیکلهری بو قدرگه. قوراپاتکین نگ اوز «قارا» کوزنیتسوفله ریگه قاراشی بلهن زه لینسکی نگ «قیزیل» کوزنیتسوفلهریگه قاراشی آراسنده اساسی قاندا ی فرق بار؟

بز هیج بر فرق کورمه یمز. قوراپاتکین کوزنیتسوفنی بر نیچه سوز بلهن تنبیه وه تصحیح ایتمه کله گنه قانیقوب اون ی اوز بوغوجی زهرلی فکرلهرینی خلقمز اوستنده یوروته پیلمه سی اوچون یه نه خلق مکتبلهری مفتشی قیلوب قویا یرگن ایدی... زه لینسکی ده عینله قیزیل کوزنیتسوفلهرینگ تمام مار قسجه توشونمه گه نلکلهرینی سویله مکله اکفا ایتهدر. او محترم پروفیسورلار ایسه تورکستان

پولی بلن خلقمزی ماسقارا قیلماقدا وه محیطمزی بویوک روس شووینیزی فکری بلن بولغانماقدا دوام ایتهدرله.

بوتون مسلمان وه تورک عالمینگ ایک مشهور دوشمانلارندان آسترائوموف ننگ شاگردلهرندن سانالغان، یوقاریده خلقمز حقتده گئی نظرلهرینی آچیق کوردیگمز، کوزنیتسوف ننگ بوکونده تور-کستان ساویت معارف جبهه سنده مهم روللار اویناب یورگه تی ده اونوته مسلک کیرهک. «شورا پروفیسورلاری» ننگ نشریاتده یور-تمزده عملده تطبیق ایتلمه کده بولغان سیاست تیوره گیده چیققاد نلقنی کورسه ته درگن بر نه رسده یوق. اونلر وه کوزنیتسوف ننگ نظریه لهری عینله روسلقننگ بزگه قارشو بولغان قاراشنی گنه کور-سه ته در. کیچه گی چارلق، بوکونگی انقلابچی بولشیویک روسیه-سینگ سیاستی ده عمومیتله شو روسلقننگ بزگه قارشو بولغان ارئی قاراشیغه نیگیزله نگه ندر. زه لینسکی لهر فانداین «انقلابی روحده» سوزلار سویله سه لهرده ههر بر روس حکومتینگ عملی سیاستی مه نه شونده ی آلامچی عالملارننگ «علمی» تدقیقله ریگه گنه اساسلانادر. بو تاشکینت روس عالملارینگ تدقیقات نتیجه لهرینی کهره نیسکی ننگ «دنی» مجموعه سی بوش بیرگه بو قدر سوینچلهر بلن قارشو لامادی.

مه نه بونلر، بزگه، قوتولوش یولندان باشقا بر یولننگ یوقلغنی، بوتون کوچیمز وه بوتون واسطه لهر بلن روس حاکمیتیگه قارشو کوره شمهک لزومنی امر ایتهدر. توغری، بوکون زه لینسکی زوردر. او چه قاسی وه قیزیل عسکری ننگ قانلی سونگوسی بلن خلقمز-ننگ نفسینی بوغماقدا، بوتون وطنداشلاری بلن ایسته دیگی ههر بر حقارتی کیچیرمه کده در. فقط او یلسین که حق. اوندهن کوب قوتلیراق وه حقننگ قوتی یهنده قهارراقدر. ظلم وه حقسزلقننگ غلبه سی دائما که لته عمرلی بولوب سوک سوز وه حکم حقننگدر.

اونگچون بزاده:

«ظلمک توپی وار، قلعه سی وار، گولله سی وارسه، حقک ده بو کولمه ز قولی، دونمه ز یوزی واردر.»
مضمونندهن قوت آلوب خلقمز و حقمزله یولیمزده دوام ایتمز حق وه ظفر بزنگدر. بایسینغار.

بولشیویکلر «تاریخ» نی قاندا یازادارلار؟

تاشکینده چیقادرغان روسچه «اورتا آسیادا انقلاب» (1) بجه عه سینگ برنچی وه ایکنچی نومروسیده آلیکسه یه نکوف اسملی بریسینگ «قوقان مختاریتی» توغروسیده اوزونگه بر مقاله سی باسیلغان. بو مقاله ده، «قوقان مختاریتی» دوریده بولوب اوتگن وقعه لهر حقیده گی معلوماتدان زیاده او یله ب تاییلغان یالغانلارغه آرتغراق اهمیت بیریلگن.

طرفمدهن باسیلیشغه حاضر لانماقدا بولغان رساله ده، بزنگ ملی کوره شنگ بو دوری حقیده اصل وقعه یازیلغانی که بی بو ساویت «تاریخچی» سینگ او یله ب چغارغان بوتون یالغانلاری دا، مفصل صورتده رد ایتیلهدر. ایمدیلک یالغوز اونگ جوده هم قویال بولوب کیتگن بر یالغانی تکذیب ایتوب کیتیشنی لازم تاپامهن. بولشیویک «تاریخچیسی» آلیکسه یه نکوفننگ قوقان حکومتی اعضا لاری قیلوب سانادیغی سه کز کشینگ یشی اوزینگ او یله ب تاپقان اسمله ریدر. بو او یله ب تاییلغان اسمله ر توپهنده گیلهدر:

(1) اورتا آسیا بیوروسینگ «ایستبارت» نشریاتی

پوتیلاخوف، میر آلائی (بولقاونیک) چانیشوف، زیگهل، وادیایف، یوسف داویدوف.

بو، اسملهری کیتریلگهن کشیله رنگ هیچ بری حکومت هیئتیه کیرگهن ایمهس ایدی. یالغوز زیگهل گنه شخصاً مه نم طرفمدهن، حکومت تامانیدان چقاریلماقچی بولغان قیسقا مدتی قرض توغروسیده بولغان خصوصی بر کیکه شکه بر بیله رهن صفتیله چاقریلغان ایدی. باشقارلرینگ ایسه حکومت بلهن هیچ بر علاقہسی بولماغان، حتی حکومت بناسیگه بر دفعه بولسون قدم باسماغانلار.

بو بیرده «میر آلائی» (بولقاونیک) چانیشوف «دیب آتاغان» شخص حقیده توبه نده گینی یازوب اوتیشنی لازم تاپامهن: تاشکینده مهدی چانیشوف اسملی زراعت مینسترلگینگ بر مأموری یاشار ایدی. سوگره دهن او، قوفانغه باروب چیقدی. بو چانیشوف ننگ بولشیویکلرگه یاقینلغی حقیده حکومتگ قولیدا معلومات بولغان. نیدان، مهن بو کشینی حکومت بناسیگه کیریتمه سلك توغروسیده بو یروق بیردم. او سوگره دهن قواندان تاشکینتگه قایتوب کیتیشگه مجبور بولغان ایدی...

قوفانتگ ساویت روس سسکرلهری طرفیده تازومار ایتلیدیگی کونله رده مهدی چانیشوف قوناندا کورونوب قالغان ایدی. سوگره دهن او ایرگهش بلهن کیلشیدی. بو چانیشوف یه کی مارغیلان (حاضرگی فەرغانه شهری) ده آتوب اولدیریلگهن ایدی.

چانیشوف اسملی میر آلائی (بولقاونیک) وه یا باشقا بر ضابط بزده بولماغان.

بولشیویکلر «تورکستانده گی انقلاب حرکتی تاریخی» نی مه نه بو اصولده یازادارلار.

تورکستانده یاشاما قدا بولغان، سابق قوقان مختاریت حکومتی

اعضالاری آلیکسه په نکوف مقاله سینی البته او قوغانلار، فقط اولهر یالغانچی بولشیویک «تاریخی» سینگ او یله ب چقارغان یالغانلارینی رد ایتهرلك بر حالدا ایمه سلهر. چوقای اوغلی مصطفی.

﴿ کتابیات ﴾ «حزن الملل بخارا»

بأمر «حضرت سید امیر عالم خان» نشست طوطی ناطق بشا خسار بیان چو کرد ترنم «حزن الملل» بدین منوال که کشت او «خادم فدوی» رسوای جهان بونگ ترجمه سی:

سید امیر عالم خان ننگ امری بلهن ناطق (اوسته سویله وچی) طوطی بیان بوتانغیغه اوتوردی شوندا ی بر «حزن الملل» نی سیرادی کی او «خادم فدوی» (1) دنیا رسواسی بولدی.

بورونغی بخارا امیری تامانیدان ملتلهر او یوشمه سیگه (جمعیت اقوام) بر میموران دوم پیریلگهن؛ بر نسخه سینی تاپوب او قودق، فقط «آق او یون» وه قارا جاهللیکدهن باشقا بر نهرسه کوره آلمادق. بز «خادم فدوی» ملت نجیبه بخارای شریف = «دنیاده بولماغان بو ملتنگ فداکار خدمتچیسى» طرفیده وه یسه لگهن نهرسه لرنی بو بیرده قایتا لاماسدان یالغوز (بر وه ایکنچی بیتده) سیرایتیب یوباریلغان طوطی آغزیدهن بعضی بر سوزله رنی کور- ساتیب اونه مز.

(1) «عالم خان» اون اوچ یاشار بولغانلاریدا دین علمینی تمام قیلوب «سلطنت قانونی» وه یورت اداره سی «اورگه نیش اوچون

(1) امیر کتابیده اوزینی خادم فدوی یعنی فداکار خدمتچی دیب آتاغان .

1893 نچي يىلده (2) به نهر بورغنه بارغانلار. او قوشلاری کیزهك بولغان مکتب یتى يىللیك (بر اورته مکتب) بولسه هم اوچ يىلگه توشو- ریلگن وه بو آراده یاز وقتلهری آنالاری یانیگه کیلوب تورغانلار (بیت 2, 3, 4).

(یوقاریده غی نهرسه لهرنی قاچان وه قاندى اورگه نکه نهر؟)
 (2) 1891 ده (2) «عظمتك روس دولتی» تامانیدان بخارا دولتیگه ولیعهد (امیر اورونباساری) ییگیله ن قایتغانلار. (بیت 4). [شهزده- شاه افخم] = «بو یوک پادشاهلار پادشاهی» عبدالاحدنگ اوز یورتیده حکمی وه روسلر آلدیدا قیمتگه آچیق بر مثال!
 (3) «جناب عالی» قاشقادر یا اوستیده بر کوپروك سالغانلار بونگه خلغنی زحمتندن قوتقاریش توسینی بیروب ماتاناما قچی بولاد رلار (بیت 6-7)

یوز ییله ب بیچاره خلق سوده ن کیچوب اوتکه ن، حالگه نه چینگن تایلماغان، قانداى قیلوب «عالم خان توره» نگ بونگه عقللهری یتوب قالغان؟
 [مسئله جوده آیدین، توره جنابلاری بو بیرگه کیلوب ییله رچه قایلشالهرینی ییگه چ، اوز ییگه نجه لهری اوچونگه کوپروك سالش ایسگه کیلگن!]

(4) ملی حرکتدن سوچوب کیتگن خوجایینلارینگ بو یرو- غی (3) آستیده قارا علما بلن برگه له شوب هر یه گیلگه قارشو کوره ش آچخان، اوز راحت وه منفعتی ههمده روسلر اوچون وطنداشلهرینی، اوز خلغینی نه یه مه سده ن فدا ایتکه ن امیرنگ «عالم خان» ایگه نلیگی دنیاچه ییگیلی بولغانی خالد «حضرت امیر» نگ (2) 1891 ده باروب 1893 ده قایتان شونی ییلاغان.

(3) «باش تورکستان» نگ 2 نچي یل 1 نچي سانیدا «ییکیله مس ملتچیلک» مقاله سیگه باقیگر.

«هر علم تعلیمی اوچون تردد بلیغ ایتدم، مدرسه سالم، اونگه هر علم تعلیمی اوچون معلم تعیینلادم» (بیت 9-16) دیب گویا خلغه خدمت ایتگه نلهرینی کورسه تشده ن هم او یالماغانلار.

(5) «حضرت» (مه ن توران مملکتلهریده سلطنتم 10 ییلچه بولدی) (بیت 11) دیدرلهر. [3 میلیونگه خلغی بولغان بخارانی توران مملکتلهری آتاشنگ قانداى جاهللیک بولغانینی او قوچیلاریمز تعیین ایتسونلهر].

(6) امیر مظفر زمانیده ن «عالم خان توره» دوریگه چه بوخارا وه روس دولتلهری آراسیده دوستلق (!؟) دوام ایتگن؛ چونکی او وقتگی معاهده بوینچه روسلر بوخارانگ راحتینی تأمین اوچون 12 میگ عسکرنی بوتون اسبابی بلن بوخارا قاراماغنه بیرگن ایگه نلهر (بیت 12-13). [بو 12 میگ روس عسکری بوخارانی آسراش اوچون ایمه س، چاغی یتگه نده رحمنزچه سیگه بوخارا- لیلارنی بوغازلاش ههمده خلق آراسیدا «غایت سیویلگن» امیر- لهرنی خلق اوستیده ساقلاماق اوچون روسلر تامانیدان قویلغان ایدی. بیچاره بوخارا خلغینگ ایستهر ایستهمه س بو ایلانلارنی نه سره شگه مجبور ایتگه نلیکیگه طبیعی عالم خان توره نگ عقللهری یتمه سه کیره ك].

(7) له نین وه تروتسکی تامانیدان ایلیاوا وه برویدو آنلی کشیلهر «عالم خان جناب» بلن معاهده یاساغانلار. بو معاهده ده روسلر بونده ن 100 ییل اولگی بوخارا توپراغینی، 50 میگ میلیتق، 500 توپ وه اوق سپهر (مه ترالیوز)، 50 اوچویچ وه 50 میلیون سوم آلتون بیریشنی وعده قیلوب بولهرنگ ههممه سی اورینگه 11 دانه آیلماس اوقسز توب یوبارغانلار (بیت 23-24). [«حضرت امیر»-

نگ فراستلهری حقیقتاً حیران قالورلیق درجدهده!!...]

(8) بوخارا شمال تامانیدان قزیل قوم وه سیرده ریا غرب تاما- نیدان خوقه ند خانلیقلاری، جنوب تامانیدان آفغانستان وه شرق تامانیدان تورکمن بلده لهری بله ن حدود لاندی (بیت 82) دیلگه ن. [توران مملکتله ریده 10 ییل سلطنت سورگه ن عالم خان وه منشیله رینگ جغرافی ییلگیله ریگه توغریسی قائل قالدق.]

«امیر جنابله ری» سوزله رینی:

«هرکه خواند دعا طمع دارم (1) زانکه من بنده گنه کارم» دیب پیرگه نله ر. بونگه بزنگ جوابمز:

توکه اقرار جرم خود داری (2)

«زانکه یک بنده گنه کاری»

طمعت از دعا ریا کاریست

لایق سب، شتم کفرانی. — بولور.

عالم خان وه اونگ تیوره گیده بولغانلارنگ قیمت درجه- لهرینی آچقیدان آچیق میدانگه قویغان یوقاریداغی کچکنه مثال- لهرنی کورساتوب اوتکه نندن سوک، بو توغروده اوز تأثر ائیمزنی هم قیسقه چه یازوب اوتهمیز.

بر کتابچه حالیدا باسیلوب چیقغان بو میموران دوم بزنگ حقلی دعوا مزنی تاغین بر مرتبه کوچله نه دی. بونده ن هم آچیق کوره مزکی روسنگ قزیلی آقیدان وه آقی قزیلیدان الهام آغان، تورکستان

(1) هرکم اوقوسا دعا طمع قیلامه ن چونکی مهن گناهی بر قولهن .

(2) سه ن اوزیکنگ عیبکی اقرار قیله سه ن « چونکی گناهی بر قولسه ن » سوکیلوب، کابشگه گنه لایقسه ن دعایله نشینگ ریا کارلکر

مسئله سیده ایکیسی برله شکه نله ر. مثالله رده ن بیلینه درکه عالم خان وه اطرافیده گیلر کتابچه نگ سوگیده گی جغرافی معلومات وه فرانسجه خریطه که اوخشاغان نهرسه لهرنی وجودگه چیقاریش قدرتیده ایمه سلهر وه بولماسلاردا. او حالده بوکیم تامانیدان اویلانندی؟ البته روس مونارخیستلهری تامانیدان. قزیل ایمپریالیستلهری تورکستانی: اوزیکستان، قازاغستان، تورکمنستان، قرغزستان وه سه... قیلوب پارچا لوب، هربر قسمنی توغریدان توغری موسقواغه باغلاش سیاستیده اساس درسنی آق ایمپریالیستلهرده ن آغانلاریده ک، آقاردا، یالغوز توسینگنه اوزگه رتوب عملگه کیله درگه ن حکو- متلهری اوچون، تورکستان مسئله سیده الهامنی بوکونگی قزیل ایمپریالیستلهرنگ سیاستیده ن (1) آغانلار یعنی اوز «صادق قول- لاری» بولغان بورونگی بوخارا امیریگه تورکستان نگ کاتتا بر پارچاسینی بیرب توغری موسقواغه باغلاش اوی بله ن آواره بولغان آق روسلهر بو حهره که نله ریگه گویا تورکستان لیلهر تامانیدان (بو- کونگی قزیل روس ایمپریالیزمینگ ییرلی قومیسارلار مسئله سیده یورگزه ن اصولیده ک) بولوب کیلگه ن طلب توسینی بیریش اوچون قوغورچاق قیلوب عالم خاننی آلدغه سورگه نله ر. (2)

لاکین آنق ییلسونله ر، بز آق وه قزیلله رنگ سیاست وه مقصد- لهرینی جوده هم په خشی بیله مز. بو ایکی ره ژیمنی کوروب عملی روشده آچچغ ده رسله ر آتش بله ن فکر آ یوکسه لگه ن، اوز راحت وه کیلگومیزنی اوز استقلالیمزده کوروب بونگه اشانغان بز تور-

(1) رول غه زبته سیده اوقودیم امیر آغزیدان یازیلغان بیاننامه ده امیر اوزینی روس چارینگ صادق قولی دیب آتایدن .

(2) قزیلله ر حدیر علیفته سه لله ، چایان کیگروب لوندون گه آلوب بارغانلاری که بی آقاردا مقیم بایفغه آلتونلی چایان کیگروب اسویچره گه آلوب کیلگه نله ر (بیت 48 وه 100)

کستانلیلەر، نهموده سی اوتوب کیتگن فهئوداللیق دوریدن قالغان امیردهن، نه آق وه نه ده قزیل روسدن بر نهرسه کوتمه یمز. تورکستانی آیدینلقا آلوب بارادرغان یالغوز بر یول بار، او هم «ملی استقلال» ایرتم.

تورکستان شاعرلاریندان

مجموعه مزنگ بو ساندا تورکستان شاعرلارینک ایک مشهور- لهریندهن بولغان ماغجان جومابای اوغلی ننگ «آلسداغی باورما» دیگن شعرینی باسامز. ماغجاننگ «آلسداغی باورما» ی ننگ آتاتولی تورکله ری بولغانلغی ههر کیمگه بیلگیلیدر. تورکستان قازاق تورکله ری:

«تارقولتوقدان اوق تیسه سویه کگه چاپار قارینداس»

دیدرلر.

آتاتولیداغی باورلارینک «تارقولتوقلاریدان اوق تیگه نی» بیلگن تورکستان تورک شاعری «سویه کگه چاپقان قارینداس» بولوب تورک- چیلک نقطه نظریدن جوده مهم وه معنیدار بولغان بو شعرینی یازغان ایدی. او زمان آتاتولی تورکله ری «قاماغان قالک جاو» (دوشمان) غه قارش، تارنجده امثالی کوربمه گن استقلال کوره شی قیماقدا ایدیلر... شاعر، اوزیورتی تورکستاننگ قیزیل روس ایمیریالیستله ری تامانیدان قاراغنی آباقتیغا (حبسخانه غه) یاییلغانی کوروب:

چارق اوروب ایرکگه اومتلگن تورک جانی

چینمه ن آوردیما بتیب حالی؟

اوت سونب جوره کده گی، قوریدیما

قاینباغان تامیر داغی آتاقانی؟ ده یدی.

یوق، انشا الله، «یوره کده اوت سونمه گن»، وه «تامیرداغی آتاقانی قوریمباغان!».

خلقمزده تورکچیلک روحینک تیریلیشی وه تیز کوچه ییشی بونک جانی شاهدله ریدر.

شاعر «بزدت اتقالایقبا قول بوب تورو؟» دیدر.

یوق، میگ مرتبه یوق!

بز قول بولوب توره آلامز، بز ملی آزادلغمزغه ایگه بولامز. بزنگ موسقوا «غذاییندان» قوتولوب ملی آزادلقه تیزراق یتیشوویمز اوچون ایک توغری وه امیدلی یول تورکچیلک در. مه نه ماغجاننگ «آلسداغی باورما» دیگن شعری بو تورکچیلک مفکوره سی اوچون ایک قیمتلی وه فائده لی بر شعردر.

بو شعر تورکستان حکومت نشریاتی تامانیدان 1923 نجی ییلده تاشکینت ده باسیلغان «ماغجان جومابای اوله گده ری» نام کتابدهن کوچریلیدی. باشقارما.

آلسداغی باورما

آلسدا آور عذاب چیکهن باورم.

قووارغان باپچه چه کده ی کیکهن باورم.

قاماغان قالک جاودگ اورتاسیندا

کول قلب کوزدگ جاسن توککهن باورم.

آلدگدی آور قایغی جابقان باورم.

عمرکچه جافا کورگن جاتدان باورم.

توکسیگن جوره گی تاس جاوز جاندار

تیریده ی تیرگ توناب جاتقان باورم.

کورمه مهن کيچه جورگهن قر سايدى دا ،
کوندوز-کون تونده - کومس نورلى آيدى دا ،
آرداقتاب ، چن جبه کدهى اورايغا اوراب
اوسديرگهن آلتن انام آلتايدى دا .

آيرماى ، آيريلدقبا قالگ توبدان ؟
چايلب قايتبايتوغن جاوغان اوقدان
تورکدگ جولبارسداى جوره گينه ،
چنى مين قورقاق قول بوب جاودان بوققان ؟!

چارق اورب ايرککه اومتلغان تورک جاني
چنى مين آوردىما ، بتب خالى ؟
اوت سونب جوره کده گى ، قوريدىما
قايناغان تامرداغى آتاقانى ؟!

باورم ! سين او جاقدا ، مين بو جاقدا ،
قايعيدان قان جوتامز ، بزدگ آتقا
لايقبا قول بوب تورو ؟ کيل کيته لک
آلتايغا ، آتا ميراث آلتن تاققا .

«15 ذى الحجّه 1340 هجرى ييلى» (1) غرم شهر بده بر مجاهد تامانيدن
قامغه آلتغان شو توبه نده گى مرثيه نى ، ادبى قيمتيگه قاراماسدان ، تورکستان
قورتوليشى يوليدا شهيد توشکهن بيوک قهرمان انور پاشاگه آتالوب
يازيلغانى او چونگنه باسامز :

کيتدى دنيادهن او کون اول غازى انور قايدادر
يغلاماى ناپلاى برادر صاحب قران حالن کوروب
کوزبوموب آچغويچا قالدوم بو فلکنگ دستيده
اول مبارک جسمى قالدى بلجوانيدا سولوب

(1) 1922 نچى يل آغوست باشيغا توغرى كيلهر .

آيرماى ، ايمه سبه ايدى آلتن آلتاي
آنامز بزدي تايقان ؟ آساو تايدي
باورندا جورمه بيه دك سالب اويناق ؟
جوزيمز ايمه سبه ايدى چارقن آيداي ؟

آلالى آلتن ساقا آتساب بيک ؟
تبيسيب بر توسه کده جاتساب بيک ؟
آلتايدى آنامزدگ آق - وئينه ن
برگه ايميب ، برگه دامن تاتساب بيک ؟

تورماب بيد ، بزدگ او چون مولدر بولاق
سلديراب ، سلق - سلق تاودان قولاب ؟
دايار بوب او چقان قوسداى ، سوققان قوين ،
تله سهك ، بر - بر تولپار بيينه پراق ؟

آلتايدى آلتن کونى ايرکه له تب ،
کيلگه نده جولبارس بوب ، جاگا ايرجيتيب ،
آق تيگز ، قاراتيگز آرجاينا ،
باورم ، ميني تاستاب قالدگ کيتب !

مين قالدوم جاس بالاپان ، قانات قاقباى ،
اوچام ديب اومتلسامده دامل تابباى ،
جون سيلتهر ، جول کورسه تهر جان بولمادى !
جاوز جاو قويسنبا ايندى ميني آتباى ؟!

قورغاسن جاس جوره ککه اوغى باندى .
گوناسز تازا قام سوداي آقدى .
قانسيراب ألم قورب ايسدهن تاندم ، -
قارا گغى آباقتيغا بيرک جابدى ...

روز شنبه ساعت اونده بر خبر کلدی، بیلگ
دیدیلەر، کیلتر دیلەر جسمی مبارکنی بولوب
باردق اول آن جمله عسکرلەر بلهن فریادلاشیب
جمله اسلام یغلاشیب کلدی اوکون صحرا تولوب
دفن قیلدیلار مبارکنی چه گن قیشلاغیدا
اولتوروب جمله مجاهد فاتحه سوره اوقوب
کیتدک اولگون نیچه عسکرلەر بلهن غرم شهریکه
نیچه بیکلەر کلدیلەر صاحب قرانی یاد ایتوب
میم. نون. سهن یغلاغیل ههر بر زمان فریاد ایتوب
شاید الله مغفرت قیلغای گناهک رحم ایتوب

تورکستان خبرلهری

1.

بو کونگی ساویت سیاستنگ اساسی «قیشلاق خوجالیغینی
قولله کتیفلاشدیریش»، باشقاچا ایتگه نده قیشلاق خوجالیغینی اجتما-
عیلاشدیریشدر. ساویت تعبیریچه «قولله کتیفلاشدیریش» که «موشتو-
مزور صنفینی توکه تیش» آرقلی ایریشیلور. مجموعه مزنگ کیله جهک
نومرولهریدن بریده بو سیاست حقیده یازیلماق. ایمدیلک تور-
کستانده «قولله کتیفلاشدیریش» توغروسیده غایت قیسقا معلومانلار
پیریش بلهنگه کفایه له نه مز.

تورکستاننگ اوزبیگستان قسمیده، 18 رایونده یه لپی قولله کتیف-
لاشدیریش تخمین قیلنادر: 1- یه گئی بوخارا، 2- ساری آسیا، 3-
کانیمیک، 4- شهر یخان، 5- نه سه که، 6- مهرحه مهت، 7- جه لال
قودوق، 8- چوست، 9- بووه بده، 10- باغداد، 11- ریشتان، 12- قووه،

13- یه ئی یول، 14- بیسکینت، 15- مرزا چولی، 16- آق ده ریا،
17- پهست دارغام، 18- یه گئی قورغان.

بو بیرده، آندیجان وه فەرغانه دائره (اوقروغ) لهرینگ ده
یه لپی قولله کتیفله شدیریش ساحه سیگه نه یله تریش تخمین قیلنغانینی
یازوب اوتهمز. تورکستان غازیقا لارینگ (30. II. 9) خبر بیریشیگه
کوره آندیجان دائره سیده گی 13 رایوندان 6 سی قولله کتیفلا-
شدیریلغان. اوچی ده گویا کیله سی بهارده قولله کتیفلاشدیریلماق،
قالغان تورتی ایسه نوبت کونه جه کلهر...

اوزبیگستانده اقتصاداً ایگ آرتادا قالغان سورخان ده ریا
دائره سی ایسه قولله کتیفلاشدیریش ایشیده هممه دهن آلدده کورو-
نهدر. بو ییل فیبرال آیدا، سورخان ده ریاده 8317 آیرم خوجا-
لقنی ایچیگه آغان 295 قولخوز قید ایتلگن. اوشه سورخان ده ریا
دائره سیده پهته کیسر، ده ناو وه ساری آسیا رایونلاری شو بهارده
بو توله یین قولله کتیفلاشدیریلماق. فقط بو قولله کتیفلاشدیریش،
ساویت پروگرامیدا تخمینلانغانی که بی سیلقلق بلهن کیته آلمای
توره در. قولله کتیفلانغان خوجالقلارنگ باش وظیفه سی پاختا
ایکیشدر. بعضی یرلرده ایسه بو پلاتنگ بوزولغانیدان خبر بیر-
درلر. مثلاً سورخان ده ریا دائره سینگ شیر آباد رایونیدا قولخوز-
لار پاختا اورنیگه بوغدا ی ایکگه نلر، «محنت اقلایی» اسملی
قولخوز ایسه آرپا ایکگن.

قولله کتیفلاشدیریش ایشینگ موفقیتنی تأمین ایتیش اوچون
ساویت حکومتی بر آز کوچلیراق خوجالقلارغه قارشو غایت قاتغ
معامله قیلماقدادر.

مثلاً پهست دارغام رایونیدا، (سه مه رقه ند دائره سی) 16 فیبرالده
بهاری یرلرده ن بارچا «بای وه موشتوموزولر» نی زهره فشان

دائره‌سی چيگه‌ره‌سیگه، سولی پیر ایگه‌سی بولغان بایلارنی ایسه خوتارچی (خاترچی؟) قیشلاغیغه کوچرگه‌نلر.

اهالینگ بو سیاستگه قارشولق کورسه‌نگه‌نلگی کورینوب توره‌در: خوجه‌ند دائره‌سی، کانیدام رایونی، پیکاوات قیشلاغیدا یاقینداغنه «کوچاک» (قوچاق؟) قولخوزینگ رئیسلیگه سابلانغان رجب بای همراه بای اوغلینی قیشلاق شوراسی کاتبینی منصور بازار اوغلی آتوب اولدیرگه‌ن...

تاشکینت دائره‌سی، پيسکینت رایونی، سویری قیشلاغیدا قولخوز توزیش توغریسیده نطق سویله‌گه‌ن حیدر اوغلی، قیشلا-قیلار نامانیدان اولدیریلگه‌ن.

تورکستاننک تورکمه‌نستان قسمیده 8 رایونی قولله کتیفلا-شدیریش توشونیله‌در، بولهر: 1- قیزیل آباق، 2- که‌رکی، 3- فاراب، 4- سایات، 5- ده‌نار، 6- قاهقا، 7- سه‌مه‌نیك، 8- سه‌ره‌خس. روسچه «تورکمه‌نیسکایا ایسکره» غازیتاسینگ یازیشیغه‌کوره، بوتون تورکمه‌نستانده، ایکیله‌درگه‌ن ساحه‌ده‌ن اوچده برینگ قولله کتیفلانیشی کیره‌ک. یه‌لپی قولله کتیفلاشدیریش لازم تایلغان رایونلاردا مثلا، قیزیل آباقدا 3840 خوجالوق، سایات رایونیدا خوجالیق‌لارنگ 90%، فارابدا 75%، ده‌ناوده 75%، که‌رکیده 70%، قاهقادا 50% وه سه‌مه‌نیك (مه‌رو دائره‌سی) رایونیدا 70% قولله کتیفلانیش کیره‌ک.

ایم‌دی بو قولله کتیفلاشدیریشنگ تورکمه‌نستانده قای روشده ایشگه آشیریلماقدا بولغانی تیکشیره‌یلک. تورکمه‌ن قومونیس‌تله‌ری آراسیدا، موسقواده قابول قیلنغان «فرقه باش چیزینی» نگ تورکمه‌ن شرائطیگه تطبیق ایتله آلماسلفی مسئله‌سی کوتهریلگه‌ن.

بو «ملی آغماچلیق» غه قارشو تورکمه‌نستان مرکزی فرقه قومیته‌سینگ کاتبی آرونشتام (چین تورکمه‌ن ایگه‌نلیگی کورنوب نورگه‌نی یوقعی؟) سویله‌گه‌ن. بو «تورکمه‌ن» آرونشتام «موسقووا چیزینی» نی تورکمه‌ن شرائطیگه تطبیق اوچون ایگ ساده بر چاره تکلیف قیلادر، که بوده تورکمه‌ن آوولیغه یاردم اوچون لازم بولغان ایشچیله‌رنی حاضر لاشغه بوتون کوچله‌رنی سفر برلک‌گه آلیش‌دان عبارت‌در. آرونشتام‌نگ بو تکلیفی اورنیغا کیترمک اوچون تورکمه‌نستان زراعت قومیسارلفی تورکمه‌نستانغه متخصص ایشچیلهر ییغیب کیتیش اوچون بر بله‌ره‌ن (البته روس) نی روسیه‌گه یوبار-غان. بو بله‌رمه‌ن کیزوب یوروب یالغوز تاش‌حاوز رایونی اوچو-نگه 25 کیشی کیترگه‌ن. تورکمه‌نستان زراعت قومیسارلفی بو «آرونشتام تورکمه‌نلهری» نی کیتیش اوچون تورکستانلی تورکمه‌ن یوقسوللاری کیسه‌سیده‌ن 8 میگ سوم توله‌گه‌ن!...

ایم‌دی تورکمه‌نستانی موسقووا «باش چیزینی» بوینچه قولله-کتیفلاشدیریش ایشی قاندای به‌جهریلگه‌ن؟ محلله‌رده قولخوزلارنگ مالیه وه صناعت پلاننی توزیش او-چون «تورکمه‌نستان قولخوز مرکزی» آوولارغه 23 دانه آنکیته-تارقانغان. بو 23 آنکیته‌ده‌ن بعضیله‌ریده 720 سؤالگه جاواب سورله‌در.

«پراودا ووستوگا» 11. II. 30. تاریخلی نومروسیده بو توغریده بر مقاله یازوب، «بعضی عالی معلوماتی اورتاقلار بو آنکیته‌لهرنی آگلی آلیملار، سوادسز دهقانلارنگ ایسه بو آنکیته‌لهرنی یازوب تولدیریش‌ده‌ن تاشقاری عمومی مجلسده قبول قیلیشلاری هم کیره‌ک» دیب، قید قیلادر.

تورکمه‌نلهرنی قولخوزلار توزیشگه اورگه‌تیش اوچون تور-کمه‌نستان زراعت قومیسارلفی طرفیده‌ن روسیه‌ده‌ن 25 متخصص

چاقير يلوب قوييلغان وه تاش-حاوزدا حقيقتاً 18 قولخوز توزيلگهن. سوگردهن بعضى قولخوزلارغه بيريلگهن يرلهردهن 80% ينگ دهقانچىلق اوچون يارامايدرغانلىقى معلوم بولغان... مهنه بو موسقواده ايشلهنگهن «فرقه باش چيزيغينگ» تور كمنستان شرائطيگه تطبيقى!

2.

تور كستاننك قازاغستان، قيرغيزستان وه تاجيگستان قسمله-ريده كى قولله كتيغلاشديرش ايشلهرى توغريسیده بو يرده يازوب اوتورمه يمز. بو جمهوريتله رنگ بارچاسيدا هم خودده تور كمن-ستانده كى كى «بويوك موفقيتلهر» كه مالك يه لى قولله كتيغلا-شديريلماقدا بولغان رايونلار بار. چونكه بو جمهوريتله رنگ بارچا-سيدا «موسقوا فرقه سينگ باش چيزيغى تماميله تور كستان شرائطيگه تطبيقى ايتيله بله در» ديب آغزىنى كوپر تره درگن «آرونشام» لار بارد. بزم تور كستانده قيشلاق خوجاليجىنى قولله كتيغلاشديرشيدان باش مقصد غه لله ايگينلهرنى سيقوب چيقاروب پاختا ايگىنى ساحه-سىنى كيگه تيريشدر. تور كستان پاختا ايگكه نى اوچون ساويت حكومتى تور كستانگه لازم بارچا ماللارنى وقتلى وه توغرى باها بلهن روسيه دهن كيتريشنى وعده قىلادر.

كوره بليك ساويت حكومتى بو وعده سىنى قالاچا اورنىغا كيتريب توره در:

غينواردده — 281 واغون زراعت ماشينالارى؛ 370 واغون

مانوفاكتورا (توقوما ماللار)؛ 880 واغون غه لله؛ 335 واغون صنعى

گوگله ر؛ 600 واغون آغاچ — تور كستانگه كيتريله آلمان!

تور كستانلېلهر، دهقانلار يمزنگ موسقواغه پاختالارنى ايسته-مه سدهن يریشله رينگ وه پاختا اورينگه بوغداى ايگيشله رينگ معناسىنى ايمدى يه خشى آگلا ساگز كيره ك.

پاختا وه قيشلاق خوجاليجىنى قولله كتيغلاشديرش سياستينگ يورتىز اوچون قانداى ضررلى ايگه نلىگنى تور كستانلېلهرنگ آگلاشلارى كيره ك.

3.

اوزيگستان وه تاجيگستان آراسيدا تورقاق مسئله سيده جانجال چيققان (!؟).

تاجيگستاننگ طلبى بويىچه خوجه ند دائره سى اوزيگستاندهن ئەجره تېلىب تاجيگستانگه قوشيلغان ايدى. بوندهن كين تاجيگستان سه مرقه ند، بوخارا وه سورخان ده ريا، اوقروغلا رينى دا اوز ايچيگه قوشيشنى طلب ايتدى.

اوزيگ وه تاجيكلار اورته سيده كى «تورقاق مسئله سى» نى ييشيش اوچون موسقواده، مشهور چه كيست په نهرس رئيسلگى آستيدا بر قوميسيون توزيلگهن. بو قوميسيون 12 فيرالده اوز قارارنى چيقاردى. بو قارارغه كوره سورخان ده ريا تاجيگستانگه يريلوب سه مرقه ند وه بوخارا اوزيگستانده قالدېرلور. تور كستانلېلهر آراسيدا جانجال قانچا كوب بولسا موسقوا اوچون شونچه يه خشى.

4.

تور كستاننك قازاغستان قسמידه، كوبدهن برى، كوچمه وه ياريم كوچمه اهلينى اوتراقلاشديرش توغريسیده سويله نه در. آرا سيرادا اوتراقلاشديرش ايشگه هم آشيريلغان. تور كستان-نگ قازاغستان قسמידه كى يه خشى يرلهرنگ بويوك قسى چار وه ساويتلار دوريده. روس مهاجرلهرى اوچون زورلاب آلنغان. شونگ اوچون قازاقلارنى اوتراقلاشديرش مسئله سينگ چيقيشى

بله ن، قازاق قومونىستله ريدنه كوبله رى، روس مهاجرىنى توقتا-
تيشنى طلب ايتدیلەر. ساويت حكومتى بونگ بله ن حسابلاشما دى وه
روسله رنگ يورتيمزگه كوجيشى شو كونگه چه دوام ايمه كده در.
ايمدى قازاقلارنگ اوتراقلاشيشى بله ن روسله رنگ كوجيب كيلشى،
ايكيسى، برلكده كيمه كده در. بو مسئله نك بر جهتى.

مسئله نك ايكنجى جهتى ايسه اوتراقلاشماق ايسته گن قازاق-
الارنگ بارچاسينگ قولله كتيفلاشديريليشلاريدر.

قازاغستان مركزى اجرائيه قوميته سينگ سوگكى سه سيه سيده
مركزى اجرا قوميته سى رئيسى اير نظر اوغلى، قازاقلارنگ اوترا-
قلاشديريليشى توغريسیده توبه نده گى معلوماتى بيردى: 1932-33
میلله ريدنه 808 ميگ قازاق خوجالينى اوتراقلاشديريلماقچى وه
بوله رده ن 567 ميگى قولله كتيفلاشديريلماقچيدر.

1930 نجى ييل اچيده 141 ميگ قازاق خوجالينى قولله كتيفلا-
شديريلور. اير نظر اوغلى، روس مهاجرله رى طرفيدنه قازاقلارغه
بيريله درگن ياردامغه بويوك اميدلر قويا در. اير نظر اوغلى، په گى
اوتراقلاشادردغان نازاقلارغه يولباشچيلق قيليش وه يارده م ايتيش
اوچون «روسله رده ن شه فلر اوپوشمه سى» تويشنى تكليف ايتهدر..
بونگ، چاروادار قازاقغه بورينى چوبانليقه آل، ديشده ن
نيمه فرقى بار؟!...

روسله رنگ تورکستانيله رگه قانداى ياردام قيليشلارينى توبه-
نده گى مثاله كوره مز.

تورکستان-سبيريا تيمر يولى قازاق يروله نارلهرينى حاضرلاى-
درغان بر ايشخانه وظيفه سنى اوتيه چه كدى. بو يولده ايشلر آزا-
يشى بله ن ايشچيله رنى بوشانا باشلاديلار. برنجى نوبده قازاق
متخصصله رينى بوشانديلار. متخصص قازاق ايشچيله رى روس ايشچى-
له رينگ يوزده ن ييشنى گنه تشكيل ايتهر ايديله ر.

تورکستان-سبيريا تيمر يولده، قازانلار بوتون ايشچيله رنگ
20% نى گنه تشكيل ايتهدرله ر... «ساويتسكيا استه پ» غازيتاسى
13 نجى غينوار نومروسیده «قازاق يير قازوچى ايشچيله ريگه
خدمت حقى توغرى توانمه گه نلگى سبيده ن، تيمر يولنگ ايلي
قسميده ايشله وچى ايكي يوز قازاق ايشچيسى ايشلهرين تاشلاب
كيتگه نله ر...» ديب يازادر.

بو غازيتانگ اوزى «فرقه اوپوشمه له رى وه كسبه اتقاقلارى،
روس مهندسله ريگه، قازاقلارنى تيمر يول ايشلهر ريدنه چيقاروب
تاشلاشغا ياردام ايتدیلەر» ديب شاهد بولادر.

تورکستانيله رده ن ممكن قدر كوبره ك ييرنى تارتوب آليشغا
جانيدان مه راقلانغان روس موژيقلارينگ قازاقلارغه قاي اصولده
«ياردام» ايتيشلهرينى آگلاش قيين نهرسه ايمه س.

5

تورکستانده يه كى تيمر يول چيزيقله رى.

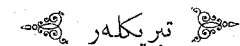
تورکستان غه زيتله ريدنه يازيليشگه كوره توباننده گى تيمر يول
چيزيقله رينى توزش كوزده توييله در:

دوشه نبه—قورغان توبه (نهرمه ز—دوشه نبه چيزيغى ايندى بتر-
يلگه ن). چارجوى—يه گى اورگه نچ (1)؛ اوش—قارا سو؛ آند-
يجان—چين آباد؛ باغيش—كوك يا گغاق؛ سيردريا—پاختا آرال.
بو چيزيقلارنگ بتوينسين اوزونلنى برلكده 761 كيلومه تر بولور.
چارجوى—يه گى اورگه نچ چيزيغده توپراق ايشلهرى حاضر-
دان باشلانغان. 1930 نجى ييل اچيده چارجوى بله ن دارغان آنا
(آمودريا بويده) آراسيده گى 200 كيلومه ترلك قسميده، تيمر يول
قاتاشى باشلانشى تخمين قيلنادر. بتون چيزيقننگ 1931 نجى ييل
(1) بو تورکستانى روسيه گه ريزان - اورال تيمر يولى تامانيدان باغلايدردغان بويوك
«چارجوى - آلكساندروف غاي» تيمر يوليگ بر قسميدر.

اچيده اشله نوب يتشى كيرهك. تاشكيت—چمكيت وه تاشكيت—
كاواكه وسكاييا آراسيده توزيليشي تخمين ايتلگه ن تيمر يوللر بر
ييلگه كچديريلگه نلر. تور كستاننگ قازاغستان قسيمده توزيليشي
كوزده توتيلگه ن چيزقلار: دوسسور—ئەمبا (قازاقلار «جەم»
ديب آنايدرلار) چيزيغى. بو چيزيق «ئەمبا» نەفت اوچاقلاريني
تاشكيت تيمر يولى بلەن باغلايدر. آقموالا—قاراغاندى (آقموالا—
دەن جنوبگه). 1931 نچي ييلگه بو چيزيق قاراغانديدان قارقارا—
لى غە قدر يتقوزيليشي كيرهك. قارقارالى دە تاش كومر وه باقر
معدنلەرى بار. بوندىن باشقا، تور كستان—سبير تيمر يولى بويده گى
سەر كيوپول (قازاقچا آياكوز) شەريدهن قارقارالىغا قدر سالىنا—
درغان تيمر يول پرويه كنى هەم بار.

تور كستان مهاجرلەرى.

تيفليسدە چقادرغان روسچە «زاريا ووستوكا» غازيتاسينگ
14 فيبرال نومروسيدە: «فەرغافە دەن ييش يوز اوپلى يوقسول
اوزينك خوجاليجى آذار بايجان غە كوچريلمە كچي بولدى. بو ييش
يوز اوزينك عائله سيني آذار بايجاننگ پاختا ايكه درگەن ييرلەريگە
اورتمە كچيلەر» ديگەن قيسقاچا بر خبر باسيلغان.
باشقارما: مەنە قيزيل روس حكومتينگ «ملى سياستى»: «تور—
كستانگە روسلەرنى كيتريب، تور كستانلilere نى اوز يورتيدەن
چقاريب تاشلاماقدادر.

«ياش تور كستان» ه سلام

قلبلەرى حریت وه استقلال عشقيه مشبوع، عزيز «ياش تور—
كستان» ى چقاران قارداشلاريمه!
بو كون اسيرى فقط يارينگى حر وه مستقل اولكه مزنگ ترجمان

افكارى اولاراق بويوك فداكارلقلەرله نشرينه باشلادىغىز «ياش
تور كستان» مجموعه سنى قلمىگ اڭ دەرين نقطه ليريندەن قوباراق
فوران ايدەن سووينچ موجه ليريله تبريك ايدەم. آنا وطندەن آيرى
دوشەن بز توران اولادلەرينە استقلال فكرى آشلاماغە چاليشيور—
سگز بو مقدس غايە اوغرندە سوڭ نقسمزە قادار سزله رله برابر
چاليشمايى برەر بورج بيليورز. بو اعتبارله وظيفه سنى قادرا نە ياپماغە
چاليشان «ياش تور كستان» مجموعه سينگ ياقين بر زماندە آنا وطندە
انتشار ايدە جەگندەن آمين ايكن شو آوازي يوكسە لتيورم:

ياشاسين استقلال فكرى!

ياشاسين عيني غايە اوغرندە برلەشە نلەر!

استانبول. باشقورت. اوز قايناق.

سيوگيلى «ياش تور كستان» مزگە

آنچه وقتدەن بويافقا سيوگيلى اولكه مزنگ قوتولوشيني
ايستەب، مستملكه چي روسلەر بلەن كورە شيب يورگەن چاغلارمزده،
استقلال اوچون تيرە گەن يورە كلەرمزنگ بر عكس صداسى بولوب
يوزە گە چيققان «ياش تور كستان» مجموعه سينگ برتچى نسخه سيني
كوريشن بيلەن جودە سيويندك. كوگلمز كوتە ريلدى. تور كستان—
نگ استقلال يوليني كورسە تيب تور گەن «يە گى تور كستان» نگ
يانيدا «ياش تور كستان» يە گى بر يولدوز بولوب توغيلدى.

مقدس غايە مزنگ اوغريده فداكارانە چاليشماقغە وه ايشلە مە كگە
باشلاغان «ياش تور كستان» مجموعه سينگ بوتون تحرير هيتيني وه
اونگ تيوزە گيدە چاليشقان وه ايشلە گەن بوتون توغانلارمزنى
چين كوگلىمزدەن تبريك ايتوب قوللاريني سيقامز. «ياش تور—
كستان» نگ بويوك غايەمز توغريسندە قوشديرغان مقدس وظيفە—
سيني موفقيت بيلەن بە جەريب ياقين زماندە اوز يورتمزده يەنە

ياشلەرنىڭ معنوى يولباشچىسى بولوب دوام ايتشنى چىن كوڭلەن تىلەيمز.

ياشاسىن تور كستان نىڭ آزادلىغى وە بو اوغورده چالاشقان وە ايشلەشگەن توغانلاريمز!

استانبول، ۱۰ كانون ئانى ۱۹۳۰ . عبد الله توكل . تريفون .

باشقارمادان

«ياش تور كستان» باشقارماسىغە ھەر تاماندان ، يورتداشلارمزدان وە سىياسى دوستلەرمزدەن ، تبريك مکتوبلەرى كىلدى . بارچالارىغە اداره صىمى تشكرلەر يوبارادر .

قوتلاش

رمضان بايرامى مناسىتىلە بارچا ملتداشلارمىزنى يوزە كدەن قوتلايمز . تاگرى كىلەچەك بايراملارنى مستقل تور كستاندە مىلى بايرانمىز كۈلەگەسىدە سۈنچلەر بلەن قارشو آلىشنى نصيب ايتكەى .

«ياش تور كستان» .

توزە تىش

مجموعەمىزنىڭ اوتكەن سانىدا ، 27 نچى نىت ، يوقارىدان 13 نچى قاتاردا 1,5% دىب يازىلاچاق بىردە ياڭلىش اولارات 15% يازىلغان .

مجموعەمىزنىڭ اوتكەن غنوار نىسخەسندە سان 2 بىرىگە 1 يازىلوب قالغان .

تحریر هیئتی قاراماغندە چقار

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

یل 2 || آپریل - مای 1930 || ساره 5-6

17نچی فیرال

فیرال آیینگ 17 سنده ساویت اوزیگستانی بیش یللك دونوم
باپرامینی اوتکه زدئی. بو کون مناسبتی بله ن موسقواده ن سانسز تبریک
تیلگراملهزی یاغدی. اوزیگستان مرکزی اجرائیه قومیتهسی بر
مائیفهست تارقاندی وه اونده ساویت حکومتینگ «ملی سیاست»
ساحه سیده گی بارچا «پوتوقله رپنی» برمه بر سانااب چیقدی. عفو
عمومی اعلان ایتلگه ن. اوزیگستان حکومتینگ رئیس فیض الله
اخوجا، اورته آسیا حربی دائره سینگ قوماندانی دیمه تقو وه باشقا
اوزیک یوقسوللارینگ «باشلونلاری» ماقتاو مقاله له رینی یازدیلار.
فقط بو غازیتا بیتله ریده «مستقل ملی» اوزیگستانی پیزه-
گوچی «اولوغ رسملر» آراسیدا بو دفعه نه اوزیگستان مرکزی
اجرائیه قومیتهسی رئیس یولداشهای آخونبایفنگ. وه نه ده اوزیک
قومونبست فرقه سینک مسئول سر کاتبی اکمل اکراموفنگ اسمله.

رى اوچره تىلدى. حالبوكى يولداشباي ئەكە وه اكمل افنديلەر ساويت اوزيگستانينك تريك تمثالي ايمهسلهرمىدى؟ يولداشباي ئەكە اوزيگستانينك «مىليونلارچه انقلابى دهقانلار عامه سىنى»، اكمل افندى ايسه « اوزييك انقلابى پروله تارلارى» نى تمثيل ايتهدرگن سيمالهر ايمهسلهرمىدى؟

تاشكەندده چىقادركان «پراودا ووستوقا» غازيتاسينك يوييله- يوم نىسخه لهرنده بو ايكي «تمثال» كورينمه يدرلهر... بو تصادفى بر حال ايمهس. ايسهسه گز بو حالنك اوزينى هم بر تورلى «تمثال» ديه يله رسز.

ساويت اوزيگستانينك پيشنچى يىل دونوميده تاشكەند غازيتا- سينك يىتلهرينى بو ساويت اوزيگستان باشلوقلاريدان يالغوز «قىزىل مأمور» فيض الله خوجانك اسميگنه ييزمه كدهدر.

فيض الله خوجا 1918 نچى يىل يازندا، توركستان ساويت حكومتىگه خيانت يولى بلن آنامان دوتوف تورمه سىدهن قوتىلىشغا موفق بولغان ايدى.

فيض الله خوجا، يىر اصلاحاتى وه حاتونلارنك آچىلىشغا قارشو ايدى.

اكمل اونك بو ايشلهرينى آچوب يىزگن ايدى. فيض الله خوجا يىغلاب سىقتاب عفو سوره گن وه كوگليده قارشو بولغانى حالدا، اوزينك موسقوالى باشلىقلارينك بو خصوصه گى «بورور- قلازىنى» مأمورليك يولى بلن اوته گن ايدى...

مه نه شو «قىزىل مأمور» موسقوا بولشه ويكلرينك مرحمتىگه ههر وقت نائل بولادىر.

بونك بلن بىز اكمل نك «سياستىنى» فيض الله خوجا سىا- ستىگه قاراغاندا ياخشىراق ديمه كچى ايمه سمز. بىز، بولهرنك ايكىسنى ده قابول قىلا آلايمىز. بىز بو يىرده يالغوز موسقوانك،

بارچا بوروقلارنى رىاكارانه وه مالاچاسىغا به جهرگن كشيلىر- نيگنه سيوگه يىنى كورسه توب او قوچىلارمىز نك دقتىنى جلب ايتىشنى گنه ايتىمىز...

گه ئورگى سافاروف اسملى بولشه ويك «مستملكه انقلابى (توركستان تجربه سى)» نام كتايده:

«مستملكه چيله ر (يعنى توركستانده گى ساويت حاكىمىتى)

اوچون اوزلهرى بلن بر حقوقلى يىرلى يوقسوللارنك حقيقى باشلوقلارى كىرهك ايمهس ايدى... اولهرگه تىلماچلار وه بورور- قلازىنى به جهرگوچى مرشه بلهرگه كىرهك ايدى» دىب يازادىر،

اوزيگستان «استقلالى» نك بشنچى يىل دونوميده بولشه- ويكلهرگه يولداشباي آخونبايا اوغلى كه بى اوزييك يوموشچى، يوقسول دهقانلارنك وه اكمل اكرا م اوغلى كه بى اوزييك پروله تارلارنك «بوياما باشلوقلارى» هم آرتقچالق قىلغانغا اوخشايدىر... يالغوز چىن مأمور فيض الله خوجا گنه توركستانده گى ساويت سياستينك «مستملكه چىلك نيگىزى» نى قاپلادىدرغان پهرده رولىنى اوينا ماقدادىر...

بىز بوتون جانىز وه كوگلمىز بلن ايلىمىز نك بختىگه وه يورتىمىز توركستاننك يوكسه ليشىگه بىرىلگه نمىز. فقط بو 17 نچى فىرال كونىنك ايلىمىز وه يورتىمىزنى مىلى استقلالغا آلوب بارادىرغان يولنك باشى بولشىغا هيچ اينانمايمىز. 17 نچى فىرال مىلى برلگىمىز- نك روسيه بولشه ويكلرى تامانىدان پارچالاندىنى كونه ردهن بىردىم بولشه ويك تارىخچىلهر يىدهن س. مورزا وه يسكى (و. لويوخوف) اسملى بىرسى توبه نده گى سوزلهرنى يازغان:

«يىرلى ضىاليلار توركستان خلق عامه سىنى، تشكىلات وه اويوشدىرىش ايشلهر يىدهن، «ملى آزادلق» يولى بلن آلوب كىتمه-

کچی بولدیلار. بو یول ایسه ساویت حکومتینگ [تورکستانده
توتگن] ملی سیاستی اوچون جوده قورقونچلی حتی اونگ
تام قارشوسی ایدی...»

بو قیستاغنه ایکی جملهده ساویت ملی سیاستینگ منافق یوزی
أچیق کورسه تیلگهن.

بولشویکلەر، ایسکی روسیهده گی بوتون خلقلەرغا «ملی
آزادلق» وعدهلری آرقاسیدا حاکمیتگه ایریشدیلر.

تورکستانلیلهرنگ اوزبیک، قازاق، تورکمن، قرغز که بی
قبیله اسملهری اورینگه تاریخی «تورکستان تورکلهری» اسمی بلهن
آتالیغا قارار بیریشلهریده بولشهویکلەر بر «قورقونچ» کوردیلر
وه روس قیزیل سونگولهری بلهن خلقمزنلی پارچالاش وه هر
اورغگه «ملی جمهوریت» دیگهن آلامچی قیزیل تامغانی یاپیشدیر-
یشغا آشیقدیلار...

روسیه بولشهویکلهرینگ معنوی آناسی قارل مارکسنگ
قاراشیجا، 19-نجی عصرنگ 2-نجی یاریمیده آلمان وه ایتالیان
اوروغلهرینگ بیرلش، کوچلی ملی دولتلهر حالیدا توپلانیشلاری
دنیا تاریخینگ ایگ بویوک یوتوقلهریده ن بری دیب سانلار ایدی.
روسیه بولشهویکلهریچی؟

اونلر هم عربلر، سوریهلیلر، هندولهرنگ بیرلشگهن
ملی دولت حالیدا توپلانیشلارینی طلب ایتهدرلر... فقط اوزلهری
حکم سورگهن میرلرده، موسقوالی بولشهویک افندیلر، یوزه که
کیله باشلاغان خلق بیرلگینی بوزوب قبیله «ملی» (19) جمهوریتلهری
توزهدرلر...

تورکستان ملی آزادلیقدان، یعنی تورکستان تورک اوروغله-
رینگ بر ملی دولت حالیدا برلشیشلهریده ن قورقغان ساویت
حکومتینگ 17-نجی فییرال که بی بزنی — اوزبیک، قازاق،

تورکمن، قیرغز، قازاق، تاجیکلهرنی — بربریمزده ن
ئه بیرگن کونلهرنی قووانچ بلهن بایرام قیلیشینی هیچ بر وقت
ایسدن چیقاریب بولماس.

17-نجی فییرال، تورکستان برلگینگ پارچالانیش «تمثالی»-
گنه ایمهس، ایسکی روس مستملکه سیاستینگ ایشگه آشیریلیشینگ باشیدر.
17-نجی فییرال که بی کونلهرده بز — تورکستان برلگینگ
خادمالاری — بارکوجیمز بلهن:

«باشاسون مستقل تورکستان ده ملی برلک!»

شعارینی، باشقا وقتلهرده نده قوتلیراق ایتب مايدانغه آتیشیمز کیرهک.

تورکستان له نینچیلهریگه جواب

تورکستانلی «له نینچیلهر» آرا سیرا بز — ملی انقلابچیلارغا
— قارشو چیقیشلار قیلوب قویارلار. بو چیقیشلار ساویت حکو-
متینگ تورکستانده آغیر قینلقلارغا اوچره گهن یاکی «ملی»
قومونست فرقه وه اعضالاری اورتاسیدا «ملی آغماچیلقلار»
یوزه که چیقغان چاغلارغا توغری کیلهدر. بزنی «دنیا ایمپریا-
لیستلهری» خدمتیده دیب عیلهب قوتورغانلار که بی هجوم ایتیشگه
باشلارلار وه بز که قیلغان بو تیکسز بوختانلاری بلهن «فرقه عامه»
سینگ دقتینی قینلقلار وه «آغماچیلقلار»نگ اصل سببیدن باشقا
یاقا ئه یله تریشگه اورونه درلر. تورکستانلیلهرنگ ملی سیاسی
موقعلهرینگ معنوی اساسینی کوچسزله ندریمهک اوچون «مادی
تاریخچیلک» طرفداری بولغان وه تاریخده شخصیتلهرنگ رولینی
تانیماغان بولشهویک افندیلر، کونده ن کونگه آلاولانماقدا وه
چوقورلانماقدا بولغان تورکستان ملی قورتولیش یولیده گی کوره-
شنی، آیریم کشیلر وه اونلهرنگ آگه تله ری ایشلهری دیب ایضاح

ایته درلهر... بز بو کونله رده تورکستانده ملی حرکتنگ کوندهن کونگه یوکسه لوب بارپشینغا شاهدهمز. بولشه ویکلر ایسه بزگه — ملی انقلابچیلارغا — قارشو بو هتانی هجموله رینی قیلا باشلادیلار.

تورکستاننگ ملی حرکتی یکی تورلو اساسدهن توغیلغان: برنجیسی، تورکستان خلقینگ روسلهردهن تامایله آیرم بر ملت ایکه نلگی؛ ایکنجیسی، ملی تورکستان اقتصادی منفعتینگ روسیه گه قارشو بولغانلی. بو حقیقله رنی کوره بیلگن ههر بر تورکستانلیگه له نینچی افندیله «چوقایچیلق» تامناسینی یاپیشترادرلار وه تورکستان ملی استقلالچیلارینی «چوقایچیلار» دیب آتایدیلار.

«چوقایچیلار» توغروسیده سه مه رقه نده توپلانغان اوزیگستان معارف ایشچیلهری قورولتایدا اکمل اکرام اوغلی سویله دی.

«چوقایچیلار» توغروسیده نبی قادر اوغلی «مطبوعاتنگ اهمیتی وه اونینگ وظیفه لهری» اسملی کتابچه سیده یازادر. وقت اعتباریله چوقایچیلارغا قارشو ایگ صوغنی چقیش تاشکه نده چیقادرغان «شرق حقیقی» غازیتاسینگ 18 نجی فییرال سانیدا طبع ایتمشدر.

مه ن چوقای اوغلی نگ اوزی بولغانیمدان بولشه ویک اویدیر- مه لهریگه جاواب بیریشنی وه بونگ بله ن برگه «چوقایچیلار» دیب آتالغانلار ایچیده ن بعضی طبقه لهر حقیقه ایضاحات بیریشنی وظیفه م دیب بله مه ن.

عمومیته بولشه ویکلهر کیمله رنی «چوقایچیلار» دیب آتالار؟ بولشه ویک غازیتالاری بیتلهریده مه نی بوتون تورکستان له نینچله- ریده ن آرتغراق سوککه ن رحیم انعام اوغلی، قیزیل موسقولیلارنگ حقیقی یوزلهرینی آگلایشی وه اونلهرنگ تورکستانده گی «ملی» سیاستلهرینگ مستملکه اساسیدا ایکه نلگیگه قانع بولیشی بله ن

«اوزیگستانده روسلهرنگ رهبرلگی کیره ک ایمه س» دیب ییلدیر- دی؛ بولشیویکلر اونی در حال «چوقایچیلار» قاناریغا یازدیلار. قازاق قومونستلهری صفیده ن ساویت حکومتینگ مهاجرت وه مستملکه سیاستیگه قارشو، آچیق چقیشلار باشلایش بله ن «ئه گبه- کشی قازاق» غازیتاسی: «فرقه وه ساویت مؤسسله ریده بویالغان «چوقایچیلار» اوتوره درلهر» دیب یازمشدی.

«چوقایچیلار» وه اولهرنگ قازاغستانده گی رولی حقیقه گی جاهال حتا موسقوانگ «بولشه ویک» ژورنالی صحیفه لهریگه قدر باروب یتمشدر.

تورکستاننگ قازاغستان قسمیده گی ساویت حکومتینگ مستملکه سیاستینی، «چوقایچیلار» دان مدافعه ایوچی کشینگ قوستا نابولوف اسملی بر بولغار قومونستی ایکه نلگینی، بو یرده قید ایتوب اویش کیره ک....

سه مه رقه ند تعلیم-تربیه اینستیتوتنده وه بایرامه لی تیخنیقومنده اووچی اوزیک وه تورکمه ن یاشلاری اوز اوزله ریده ن، ییگیتلک سیزگولهرینگ اونده شیجه، تورکستاننگ ساویت روسیه مستملکه- سیگه ئه یله تریلیشیکه پروته ست قیلشغه قدر باروب بیتدیله ر.

ساویت غازیتالاری بو یاش تورکستانلیله رگه «چوقایچیلار» تامناسینی یاپیشدیردیله ر.

سابق قومیسار وه 1924 ییلی لوندون قوفه ره نسیده وه کیللك قیلغان، آخرده موسقوا زراعت باقچه سینگ مرکزی اداره اعضاسی بولغان حیدیر علی اوغلی ساویت حکومتینگ تورکستانده گی مستملکه چیلک وه آینوقسا مهاجرت سیاستیگه قارشو پروته ست ییلد- یروب، آخردا خلقینگ دردینی کوروب توریشگه چیده ی آلماسدان اوزینی اولدیرگه نیده، ساویت غازیتالاری اولوب کیتگن حیدیر علی اوغلی نی «چوقایچیلار» غا قوشوب قویدیلار....

تومائیلوف اسمنده بریسینگ رهبرلکی بلهن تورکستانده
تروچکیچیلر پیدا بولغان. بولهر «استالینگ احمق سیاستیگه»
قارشو کورهش باشلاغانلار ایدی. ساویت غازیتالاری اونلهرنگ
آتی درحال «چوقایچیلار» غا ئه یله شریدلر...

نبی قادر اوغلی، ساویت حکومتیگه قارشو پروپاگاندا قیلوچی
ملالارنی «چوقایچیلار» دیب آتاید.

آخردا، سه مرقه ندده ایسکیچی یهودیلر «روشنائی» اسملی
احمق بر بولشهویک غازیتاسینگ محررینی تهدید ایته باشلاشلاری
بلهن بولشهویک افندیلر اونلهرنی هم «چوقایچیلار» اوردوسیگه
یازوب قویدیلر...

یورتیمزده مستملکه چیلرگه قارشو کوره شده کوب طرفدار-
لارغا ایگه بولیش غایت کو گلی بر نه رسه. اینوقسا دشمنلهرمزنگ
بزنگ فکرداشلارمزنگ کوبلگینی اقرار قیلغانلارینی کوریش
کشینی جوده سیوتره در. فقط بز بولشهویکلهرنگ بزگه ایتقتوب
ناشلادیقلاری کیشلهرنگ هر برینی اوزیمزگه قبول ایته آلماسمز
وه بوئگه مجورده ایمه سمز. تروچکیچیلر وه سه مرقه ندده گی
ایسکیچی یهودیلهرنگ بزگه کره گی یوق: تروچکیچیلر بزنگ
ملی ایشلهریمزگه دویشان درلار، سه مرقه ندده گی ایسکیچی یهو-
دیله رنگ ایسه بزنگ ملی-انقلابی توزیلشیمز اوچون فائده لهری
تیگه یدر.

قالغان «چوقایچیلار» ایچیدن، بز — ملی انقلابچیلار —
اوز تعبیریمز آستیغا بیغلا بیلهدرگن کیشلهرنی سایلاب آلیشیمز
کیرهك: بزنگ ملتچیلیگیمز تورکستان اوستیده ملی حاکمیتدن
باشقا هیچ بر کوچنی تائیماسلق نیگیزنده در؛

بزنگ انقلابچیلیمز، ملی وه مستقل تورکستانده اجتماعی
یوکسه لیش اوچون قطعی کوره شنی لازم بیلشک معناسنده در.

یورتیمز چیت مستملکه چیلر قولیدا ایکن طبیعی ایچکی
سیاست مسئله لهری اینکچی پلاندا توره درلر، شونگ اوچون
برنجی وظیفه مز یورتنی قوتقاریش اوچون کوره شدر. بو نقطه
نظرده ن روس مهاجرتی نتیجه سنده قازاغستاندا قازاقلارنگ آز-
چیلیدا قایلشلاریغا سیونیکن قورامیسوف وه اوزیگستانده روسلر-
نگ «رهبرلگینی» مدافعه ایتکوچی نبی قادیروف هم اکمل
اکراموف که بی کیمسه لهرنگ تورکستان ملی استقلالینگ دشمنله-
ری، تورکستانده گی موسقوا مستملکه سیاستینگ آگه تله ری ساندا
لیشلاری کیرهك.

نبی قادیروف وه اکمل اکراموفلر مه نگه: «اوزیگستان،
باشقاچه ایتکهنده بوتون تورکستان فقط انگلته ره قول آستیدا بولغان
نداغنه یاشایا بیلهدر» دیگن یالغانی یایشتریب، قیزیل بهتان
قیلادرلار. بونده ی احمق بر فکرنی مه ن هیچ بر وقت یازمدم
وه یازا آلماسدم.

نبی قادیروف اوز کتابچه سینگ 11 ضحی بیتیده: «بز اوز
تقدیریمزنی کیم بلهن وه قایسی یول بلهن حل قیلامز؛ یعنی موسقوا
رهبرلگی وه اونگ کورسه تگن یولی بلهن باریشیمز بلهنمی یاخود
انگلته ره بلهنمی؟» دیب یازادر.

نبی افدینگ اوپله شیچه (اکمل افدی هم شو فکرده)
تورکستان یا روسیه وه یا انگلته ره قاراماغندا بولیشی کیرهك. ساویت
سیاسی تریه سیده گی مستملکه چیلک روحی تورکستان له یینچیلهریده ن
بعضیلهرینگ باشیغا شو قدر چوقور بیرلشکن، کی اونلر اوز
یورتینگ مستقل وه ایرکلی صورته ده یاشایا بیلشینی عقللهریگه
هم سیغدیرا آلمایدرلار.

بز هر وقت، تورکستان تک تامیله مستقل وه ملی دولت بولیشی کیر کلگی توغریسیده سویلمز وه یازامز. بز، تورکستان اوستیده روسیه وه باشقا هیچ بر چیت حاکمیتی تانیمایمز.

بو کون تورکستانی ساویت روسیه سینگ حاکمیتی ایزمه کده بولغانیدان طبیعی بز لنگ کوره شمز یالغوز بو حکومت وه بو مملکتگه قارشو بولماقدادر.

بز لنگ ساویت حکومتیگه وه «روسلقنک رهبر لگی» قارشو کوره شیمزنی، انگلته رهبر لگی اوچون کوره ش دیب تانیماق وه تانیماق اضا فسنلقدرد. بز ملی تورکستان اوچون یعنی اوز یورنیمزده اوز رهبر لگیمز اوچون ساویت روسیه سی وه روس رهبر لگی که قارشو کوره شه مز.

انگلته ره، موسقوا بولشه ویکله ریگه باغچه نی قوروش اوچون کیره کلی بر قور قوتغیچدر. بو قور قوتغیچ بلهن موسقوالیلار، اوز له رینگ «انقلاب بور گوتله ری» دیب کورسه تمه کچی بولغان «قیزیل چومچوتچه لهر» نی قور قوتاد رلار.

خلقمز اوستیده گی «روس رهبر لگی» ننگ قاندا ی بملشهر پیر گه نینی تورکستانی «انقلاب بور گوتله ری» آکلار وه یلهر می ایکه نلهر؟

من بو پیرده نی قادیروف، اکمل اکراموف، قورامیسوف «شرق حقیقی» ده کی افندیله ره وه باشقا بر قانچا کشیلهر اوچون غایت قیمتلی بولغان «موسقوا رهبر لگی» آستیدا تورکستان لیلهر ننگ «یوتوقله ری» دن بعضیلهر نینی گنه ساناب اوتهمه ن:

I اوزیگستانده پروله تار لار دیکتاتور لئی اوزیک پروله تار یسز به جه ریلمه کده در. (شالوا ئەلیاوانگ 1928 ییل ده قابدای بیغیلغان ساویت اتفاقی مرکزی اجرا قومینگ سه سیه سیده سویله گن نطقیه باقکوز.)

II حکومت آپاراتی پیریلهر گه کونده ن کونگه «یاقینلاشماقدا» در، دیب یازیب یاتسالار هم تورکستان لیلهر ننگ اوزله ریگه هیچ بر یاقینلاشما یدر.

حکومت آپاراتینگ پیرلی خلققا تامیله «یاقینلاشیشی» او چون شو ییلنک برنجی مارتی سو گئی مدت قیلوب کورسه یلگه ن ایدی. حالبوکی حاضرگی وضعیت بلهن حکومت آپاراتینی پیرلی خلققا یاقینلاشدریش حقیقه ده قره ت چیقاندان اولگی حال آرا سیدا دیهر لک بر فرق کوریلمه یدر.

III تورکستان تک یاشاشی اوچون مطلقا «روسله رنک رهبر لگی» کیره ک دیش که بی «چومچوق باشلاریغا» کیلگه ن «انقلابی فکر لهر» نی وه اکمل افندیله ره البته تورکستان اوچون (بزچه روسیه وه روسلق فائده سی اوچون) «ایگ بویوک یوتوق» دیب ساناید رلار. باشقاچا ایتکه نده تورکستان لیلهر دن چیقغان «یاخشیراق له یینچیلهر» دیب آنالغان نی وه اکمل افندیله ره، روسله رنک اوز بیکله رده ن آرتق لیغینی وه روسله رنک رهبر لگی بولماسا اوز بیکله ر (دیمه ک عمومیتله تورکستان لیلهر) ننگ اوز باشلاریچا یاشایا یلمه سلگیگه اینانغانلار.

لاپارت ره ی دیلگه ن آتاقلی هندستان انقلابیسی «بختسز هندستان» اسملی کتابینگ (1) باشلانغیچیدا: «هر بر ملت اوچون دیناده ایگ که ته بختسزلق یات ملت قولیدا اسیر بولیشدر» دیدی؛ تورکستان تک روسیه قولیدا اسیر بولیشینگ تورکستان اوغلله ری سانالغان اکمل وه نی لهر طرفنده ن مدافعه قیلنیشی، ملتیز ننگ بختسز لغینی ایکی تا پقر آغیر لاشدیر ادر.

روسیه وه روسله رنک «تورکستان ده انقلابی رهبر لگی» نی

(1) بو کتابنگ فرانسوزچه ترجمه سی بو ییل باشلاریدا چیقدی.

اعتراف ايتش تيجه سیده، یورتیمزده، کوز قاماشترادرغان وحشی-
لکلهر یوزه گه کیلمشدر.

توبه نده بو حاللاردان بر نیچه سینی کورساتیب اوتهمز:

1 — 1925 نجی ییلده ساویت حکومتی له نین اولیشینگ بر ییلق
دونومیده، ایسکی تاشکه ندده له نین اوچون تعزیه علامتی دیب
اوزیکلهرنی تیز چو کدیرمشدر.

مستملکه چیلک تارخیخده هیچ کوریلمه گن روسلهرنگ بو
اویاتسز زورلیغیه پروتست قیلشغا، تورکستانلی له نیچیلهرده ن
بری هم باتینا آلمادی!...

2 — بولشه ویکلهر شهر گیتوپول (آیا کوز)، پاولودار (کهره کو)
ده بوغروم (قرغین) یه سه دیلهر؛ تورکستان-سیریا تيمر یولینگ بر
قانچا بیرلهریده تورکستانلی ایشچیلهرنی که لته کله دیلهر؛ بو سوک
و قتلهرده تارانچی ایشچیلهرنی اورگه نلهر.

3 — ساویتلارنگ ههر بر قورولتا پیدا وه فرقه نگ ههر بر
قوفرانسیده روس بویوک دولت شووینیزمنده ن سویله نیلهر؛ دیمه ک
روس بویوک دولتچیلگی هه لی هم ایسکیچه دوام ایتمه کده در.

بزگه قارشو قهرمانچا موشتوم کوتهرگن نبی قادیر اوغلی،
اکمل اکرام اوغلی وه «شرق حقیقتی» ده گی باشقا افندیلهر تور-
کستاننگ موسقوالی «رهبرلهری» (حمایه چیلهری) نگ بیزاریقللا-
رینی (خولیغانلقلارینی) کورگن و قتلهریده قوللهرچه سکوت ایته درلهر
روسلهرنگ سیاسی «رهبرلگی»، روسیه نگ تورکستانده گی
اقتصادی سیاستی واسطه سیله، مستحکمله نمشدر.

«شرق حقیقتی» روس بولشه ویکلهری حاکمیتی آستیداغی
اوزیکلهرنگ اقتصادی وه مدنی «یوتوقلهری» نی ساناب چیقغاج،
بزگه: «بو نهرسه لهر فرانسیه مستملکه سی بولغان سوریه وه جزائرده
بارمی؟» دیگن سوراغنی بیره در.

بو ساویت اوزیگستانینی مستملکه بمملکتلهر بله ن تیگله-
شتریشینگ اوزیده اوزیگستان وه تیجه ده بوتون تورکستاننگ
مستملکه وضعیتده ایکه نلگیگه آچیق بر دلیلدر.

مه ن بو بیرده جزائر وه سوریه نی تورکستان بله ن تیگله-
شتریشنی ایستهمه یمن. چونکه کوب یاقلاردان سوریه وه جزائرنگ
یورتیمزده ن دورستراق وضعیتده ایکه نلگینی تصدیق ایتیش توغری
کیله جه کدر. بولشه ویک پروپاغانداچیلاریدان هیچ بر کشی، فرانسه-
نگ اوز دهقانلارینی مستملکه لهریگه کوچروب تورگه نلگیگه دلیل
کیتره آلماس؛ فرانسوز مستملکه لهریده گی قومونستلهرده ن هیچ
بری، مستملکه اهالیسی فرانسوز مهاجرلهری قارشوسنده آزچیلقد
قالیش خوفی آستیدا، دیب سویله مه س. چونکه آروپا ایمپه ریا-
لیستلهری اوز دهقانلاری اوچون مستملکه خه لقلهرینگ بیرلهرینی
زورلاب آلیش بله ن شغلانماید رلار.

مهاجر کیتیریش یعنی بیرلیلهرنگ بیرلهرینی زورلاب آلیش
روسیه نگ آقمی، قارامی، قیزیلمی اونگ اهمیتی یوق سیوگن
ملی دولت کسیددر. بولشه ویکلهر روس چارلینگ ایشینی دوام
ایتدیرمه کده درلهر. تورکستاننگ قازاغستان قسمنده بر نیچه دائره
(اوقروغ) لهرده روسلهر کوبچیلک تشکیل ایتب قالدیلار. قازاق
قومونستلهری روسلهرنگ آقیشغا قارشو پروتست قیلماقچی
بولغانلاریدا موسقوانگ قیزیل ژاندارماسی (مرشهی) غالوشچو-
کین: «قازاق اورتاقلار! روسلهرنگ کوچوب کیلیشلهریگه مانع
بولماق اوچون اوز ملی قوشونگر بارمی؟» دیب دوق سؤالی قویغان
ایدی. هیچ بر ایمپه زیا لیست حکومت مستملکه لهری مثللهرینی بو قدر
مسخره قیلماغان وه خورلاماغاندر. کیچن یلنگ بهاریده بولوب
اوتکه ن اوزیگستان قومونست فرقه سینگ IV قورولتا پیدا، اورتا
آسیا یوروسیدا اوترگن ایکنچی اقیزیل ژاندارما (مرشهب) زه له-

نیسکی، اولوب کیتگن حیدیر علی اوغلینگ «تورکستانگ روسلر بلن تولدیرلیشگه» قارشو قیلغان پروتستیکه: «روسلر-نگ اوزیگستانگه آقیمی یرلی اهالینگ طبعی کوبهیشینی آشما-یدر» دیب اویاتسز بر جاواب یرگن. «آشماغان» فقط «تیزلکده آشوب کیتیشی ممکن» چونکی تورکستانگه کیلگن روسلر «هیز» ایمهس، عائلهسی بار؛ دیمهک اونلر کوبه به درگن کشیلر در...

مملکتنگ ملی منفعتی وه اونگ ملی کیله چه گی اوچون ایگ قورقونچلی مستملکه سیاستی یرلی خلقنگ یرینی تارتوب آلیشدر. مه نه شو، یرینی تارتوب آلیش سیاستینی تورکستانگ «حمایه چیسسی روسلر» به چه رمه کده درلر.

ساویتلارنگ تورکستانده یوریتگن اقتصادی سیاستلر ییدن ایسته دیگنر نارماقا تو قونسا گز هر برینگ تورکستانگ مستقل یاشاش امکائیتینی بوتونله یوقا تیشغا وه اونی روسیه اوچون خام مال منبعیگه نه یله تریشگه نیگیزله نگه نلگینی، کوره سز 1929-1930 ییللر اوچون اورتا آسیا دولت پلان قومیته سی (غوسپلان) طرفیده ن چیقاریلغان «اورتا آسیا خلق خوجالینگ قوشرول سانلاری» ده (6 نچی صحیفه ده): «اورتا آسیاغا اتفاق خلق خوجالنی سیسته میده پاхта وه چاروادارلق خام ماللاری یتیشدیریش وظیفه سی یو کله-تیلگن.» دیب یازیلغان...

ساویت پاхта سیاستی توغریسیده مجموعه مزده بیترک درجه ده یازدق، ایمدی تکرار لایمیز. یر مسئله سی ایسه روسیه فائده سیگه وه اونگ تورکستان اوستیده «رهبرلگی» نی ییکله یتش یوسونیده-گنه یشیلگه ینینی بو یرده بر نیچه دلیل بلن کورسه توب اومه من: 1 — آز یرلی تورکستان دهقانلارینگ کوبی آچلقدان اولیش ته دیدی آستیدا «قولخوز» لارغا کیریشگه وه اونگ بلن روسیه نلک

مستملکه سیاستیگه بوتونله ی باغلانیشغا مجبور بولغانلار. — 2 تور-کستانده ن باشقه اولکه لهر گه کوچیش باشلانغان («یاش تورکستان» نگ بونده ن ایلگه ریگی سانغا باقکن). 3 — تورکستان گه روس مؤزیکلرینگ آقیشی دوام ایتدیر یله در، تورکستانده گی یرسز دهقانلار ایسه آچلقدان اولومگه نامزد قیلینادرلار. روسلرینگ تورکستانگه کوچیشینی ایسه زه له نسکی «تورکستانگ ساویت روسیه سیگه اقتصادی باغلانیشینگ اوسیشی» بلن ایضاح ایتددر.

بونده ی «باغلانیش» ایسه یورتمزنگ روسیه دن نه جره لیشیننی غایت قینلاشدیرادر.

اوز مهندسله ری وه اوز تشکیلاتچیلاری غایت آز بولغان تورکستانده صنایعلاشدیریش (ایندوستریله شتریش) ایسه یورتمزده روس کوچله رینی کوبه یتیش اوچون آرتقچا بر بهانه در. ایمدی خلق معاریگه کیله یلک.

اوزیگستان حکومتینگ باشلوغی فیض الله خوجانگ (1) سوزیگه کوره، اوزیگستانده (تورکستانگ ایگ آقارغان قسمیده) مکتب یاشیداغی بالالارنگ یوزده اون توقوزی گنه مکتبگه آلتغاندر. فقط فیض الله خوجا شهرله رده مکتب یاشیداغی روس بالالارینگ یوزده یوزینگ مکتبگه آلتغانینی سو یله مه یدر! باشقاچا ایتکه نده اوزیک آقچاسی بلن اوزیگستانده کونچه روس بالالاری او قوتولادرلار...

بز، تورکستانده پروله تارلاز دیکتاتوریه سی مفکوره سینی هم رد ایتهمز. چونکه بوتون دولت آباراتی، یرلی پروله تارلار یوقلیغیدان، نبی قادیروف وه اکمل اکراموف لهرنگ تورکستان «رهبرله ری» دیدیکله ری کیلگندیلر قولیدادر!

سوریه، جزائر، هندستان وه باشقا آوروپالیلار قول آستیداغی

اولکه‌لر بزگه مثال بولا آلماسلار. بز مستقل وه ایرکلی تورکستان بوزه گه کتیرمه کچیمز....

ملی تورکستانگ صنایع، پاختا، بیر وه باشقا مسئله‌لر حقیده اوزیگه مخصوص سیاستی بولا جاقدر.

چیتدهن هیچ کیمگه قارام (تابع، باغلی) بولوب قالماسلق او- چون، ملی تورکستان، اوز مدنی وه اقتصادی کوچله رینگ ممکن قدر توکس یوکسه‌لشیگه اوزینه‌جه کدر. بونده‌ی کوچله تورکستاندا یته‌رلکدر.

نبی قادیروف، اکمل اکراموف که یله‌رنگ «تورکستان روسله‌رنگ رهبرلگینز یاشایا یلمه‌س» دیگه‌ن، آداشان فکری مملکتیزنگ کونده‌ن کونگه آلاولانماقدا بولغان ملی حرکتیگه اصلا توسقونلق ایته یلمه‌س. — بز بونگه چیتدهن اینانامز.

چوقای اوغلی مصطفی

بولشیویکلرنگ تورکستان سیاستیگه بر آلمان نظری

تورکستان برلگین پارچالاش ایشیده قیزیل روس ایمپریاد لیزمینگ سوک آدیمله‌ریده‌ن بری، سانسز مدنی، اقتصادی توگونلر بله‌ن باغلانغان تاجیکستاننی اتفاق جمهوری حایده تورکستاننگ باشقا قسمله‌ریده‌ن هجره‌توب توغریدان توغری موسقواغه تارتیلشیدر. روسلننگ «پارچالا، حاکمک قیل» شعاری آستیدا تور- کستاننگ هر بر قسمنی باشقا قسمله‌ریده‌ن علاقه‌سینی اوزوب توغریدان توغری موسقواغه باغلاش اوچون قلوب تورگه‌ن بو تدریجی حرکتله‌رینی، بولشیویکلر چیتله‌رگه شرق خلقله‌رینگ

آزادلیغی یولیده قیلینغان بویوک ایشله‌رده‌ن بری دیب کورسه‌توب، پروپاگاندا قیلشده‌ن هم تارتینمه‌یدرلر.

فقط قیزیل روسلر یاغلانلارینی نه قدر آدامچی گوزهل په‌رده‌لر آراسیگه اورسه‌لر هم حقیقت حالنی یلگه‌ن عالملر طبیعی جیمجت اوتوره آلماس ایدیلر. بز بو بیرده روسیه‌نگ اینکی وه بو کونگی حالینی اوز کوزی بله‌ن کوروب تیکشیرگه‌ن کلا-ینوو اسملی بر آلمان عالینگ بو حقه‌گی مقاله‌سیده‌ن بعض قسمله‌رینی کوچره‌مز.

روس قیزیل ایمپریالیزمینگ کوز بویاوجی شعارلر آستیده، کوزده توتکه‌ن هدفینی کورسه‌تکه‌ن بو مقاله «Osteuropa (شرقی آوروپا)» مجموعه‌سینگ 1929 نجی ییل 2 نجی جلدیده «یه‌گلی اتفاق جمهوری تاجیکستان» سرله‌وحه‌سی آستیدا باسیلمشدر.

بو محرر مقاله‌سینی: «روسیه په‌نیج وه آمو ده‌ریانگ اوک ساحلیده، حاضر لاماقدأ بولغان چاره‌لری بله‌ن اوزینگ «هندستا-نگه یونه‌تلگه‌ن یولی» ده بویوک بر آدییم گنه باسغان دیش ممکن» دیب باشلایدر. (1) باشقا بر بیرنده: «بو بیرده بزنی برنجی نوبته‌ن مراقلاندرادغان نهرسه، اشنگ رسمی جهتده‌ن به‌جه‌ریلشیدر. بو نهرسه، ملتله‌رنگ دولت ایچیده‌گی تابعله‌ری وه اوله‌رنگ ساو-یتله‌ر حاکمیتی آستیده‌گی سیاسی حقوقلاری مسئله‌سیگه آیدیلق کتیره‌در.» دیگه‌نج تاجیکستاننی آجراتیش جمه‌سینگ آلوب باریلشی وه خوجه‌ند دائره‌سی اهاالیسینگ %25 گنه تاجیک بولغانی حالده تاجیکستاننه قوشیلشی توغروسیده وه بونگ آرقاسیدا اوزیکستان-نگ اقتصادی ایک مهم قسمی بولغان فخرغانه بله‌ن مرکزی سه‌مه‌ر.

(1) خوده شو فکر، یارنده فرانسوزچه چقادرغان «برومه‌تی» مجموعه‌سینگ 1929 نجی ییل سنتابر سانیدا چوقای اوغلی مصطفی بکنگ «مستقل» ساویت تاجیکستان، اسملی مقاله‌سیده هم یازیلغان ایدی...

قەند آراسیدا، اتصادی وه ادارهوی علاقەنی قینلاشدرنا تورغان سیق بر یلباغ حاصل بولغانینی ایضاح ایتەدر. سوگره محرر: «کشینی مراقلاندرادرغان نەرسە شولکی، اوزبیکستان نامانیدان نویراقدان واز کیچش توغروسیدا رسمی بر نەرسە هەم ایشلمەیدر. و.ک.پ. (روسیە قومونیست فرقهسی) اورنا آسیا بیوروسینگ ناشر افکاری بولغان «پراودا ووستوکا» غازیتاسیدا، خوژەندنگ آیر-یلشی حرکتی توغروسیدا، خبرلەر توکس صورتە یازیلوب تورغانی حالە، مستقل اوزبیکستان جمهوریتی بو مسئله گە هیچ بر علاقەسی بولماغان کەبی ناورانادر.»

«حقیقتاً مسئلهنی بو اشلەردە منفعتی بولغان اتفاق جمهوریتی ایمەس، (تاجیکستاننی آیرم جمهوریت اعلان ایتکەن) روس قومو-نیست فرقهسینگ اورنا آسیا بیوروسی گە حل ایتەدر. ناشقاریدان قاراغان کشیگە بو اشلەرنی ساویت ادارهلەری (محلی حکومت ادارهلەری) بەجەرگەن توسی پیریلور.»

بونەن سوک، نصرت الله محدودمنگ خوژەند شهر شوراسیدا سویلە گەن نطقیدە گی «تاجیکستان حکومتی خوژەند مختکشلە-رینگ تاجیکستانغە قوشیلش حقدەغی قرارلەرنی سیونچ بلەن قارشولار. بو تدبیرنک تاجیکستان اوستیگە یوکلەنگەن وظیفەلەرنی اوتەشگە بو یوک یاردامی تیگەر» دیگەن قسیمیگە توتاب «تاجیکستانغە یوکلەنگەن مخصوص وظیفەلەر نیمەلەردر؟» دیگەن سؤالنی قویادر وه: «تاجیکستاننگ باش وظیفەسی اوز اوستیدا اجتماعی (سوسیال) تجربەنی اوتکەزیشیدر. تاجیکستان مثال حالیدا آلینوب لەین لامحەسی بو یونچە قومینتەرن پروگرامیغە کرتیلگەن: آرقادا قالغان مستملکە اولکەلەری کاپیتالیزم سیستماسیدان ناشقاری هەم ترقی ایتە آلورلار — تەزەسیگە اثبات کیتیریلیشی کیرەک. حقیقتە، بو اشلەر مخصوص شرائط اوستیدا بولغان بر ملی کەمچیلکگ

منفعتینی حمایە اوچون ایمەس، فرقه کوکلی اوچون معلوم بر چیزینگ تطیقی صورتە گە قینماقدادر. ملی کەمچیلک ایسە بو سیاستنگ تصادفی بر قورالیدر. شوئنگ اوچون بو اشنگ تطیقندە تشبث، علاقەدار ملتەر وه اولەرنگ حکومت آپاراتی طرفیدەن بولمای، حکومت اوستیدە تورگەن بین الملل فرقه نامانیدان بولیشی اوز اوزیدەن آگلاشیلادر. بولەر (ملتەر)، یالغوز فرقه تجربەسینی اشگە آشیش اوچون قورالغەدرلار. مەنە انقلابی حقوق شعارینگ حیاتگە آشیریلیشی! «دیب آچق حقیقتنی اورتە گە آنادر.»

مقالەنگ آخریدە: «اجتماعی تجربەنی اوتکەزیش اوچون تاجیکستانی اتفاق جمهوریتنی قیلوب ئەجرەتیش مطلقاً لازمی ایدی؟ بو کونگە قدر بولغانی کەبی اجتماعی خوچالق وظیفەلەرنی اوزبیکستان آرقلی اوتەشی ممکن بولماسی ایدی؟» دیگەن سؤاللەر قویلوب: «بو سؤاللەر بارچاسی کشینی اوزبیکلەر طرفیدەن بولشە-ویزمگە قارشو کورسەتلگەن قینلقلارغا دقت بلەن کوز سالیغە مجبور ایتەدر» دیگەن جواب پیریلەدر. بو پیردە صنفلەر کورەشینى بولشەویکلەر ملتەر کورەشگە آیلاشیرشدەن هەم چیگنمە گە نلکە-رینی کناپە بلەن ایتوب کیتەدر.

کشینگ مراقینی جلب ایتەدرگەن پیرلەریدەن بری دە: «رسمی جەتدەن مرکزی ادارهلەر (موسقوا ادارهلەری) نگ یوقا-ریدن ایشگە قول سالیشلاریغا اوگفای شرائطگە توزیلشەدە، چیتدەن قاراغوچی کشی «ایزلیگەن کەمچیلک» طلبلەرنینگ پرولەتارلەر دیکتاتورەسیگە اساسلانغان شکلدە یوزە گە چیشی گە دیگەن تأثیر آلیشی اوچون قوللاریدان کیلگەن بوتون یوللار بلەن قبارا ووللا-یدرلەر» دیشیدر.

محرر مقالەسینی: «مدنی، اقتصادی وه سیاسی جەتدەن قارا-

غاندا — موسقوا مرکزینگ بيوك موفقيتي — خارجي سياست نقطه نظر يدهن، روس اورتا آسياسينگ جنوبي حدوديني يه نه بر قاتلا مستحکملهش. آفغانستان ده ياشاوجي تاجيکلارني دا بيوك تاجيکستان غه قوشيلش اوچون قازايش که بي استه کلهر هم شونک بله ن بر گه ياکي عموماً يوزه گه چيقار يلا بله رمي، بوني کوتيب توريش کيره ک.» ديگن سوزلهر بله ن بيتره در.

روسله رنگ يورتمزده او يئاب تورگن افلاس او يونله رنگ ايچ يوزيني آچيب کورسه تکه ن بونگ که بي يازولهر آز ايمه س. بز بو ييرده سوگني وقت او يونله ريدن بريني بي طرفانه يازغان بر چيت کشينگ فکريني يور تداشلار مزغه تايتماق فکريله کتيرمه ز. ن. م.

باشقارمادان:

«مستقل» تاجيکستان اداره سينگ حقيقتده کيملهر قوليدا ايکه نليگيني کورسه تهمه ک اوچون توبه نده گي معلوماتي کتيرمه ز:

تاجيکستان اجرائيه قوميتيه سي رئيسي نصرت الله مخدوم اونگ اورينباساري بو کيف. قوميسارلار شوراسي رئيسي خاجيبايف او. ننگ اورينباساري روس اسپانچاق، معارف قوميساري محمد سعيدف اونگ اورينباساري مالچانسکي، ساغلقني ساقلاش قوميساري شمس-الدينف اونگ اورينباساري سلابادسکوي، تجارت وه صنعت قوميساري عيسي خوجهيف اورينباساري مارکوف، عدليه قوميساري سعداللايف (اورينباسارينگ اسميني اوقی آمادق او هم روسدر) داخليه قوميساري بابايف اونگ اورينباساري نيکيفوروف.

يوقار يداغيدان کورولورکي رسماً آتالغان ههر بر چه له سواد تاجيک قوميساري آرقاسيدا قوميسار اورينباساري صفيله بر روس تيرگه وچي قيلنوب قويلغاندر. حقيقتاده ايش تيزگيني شو روس تيرگه وچيله رنگ قوليندادر.

هندستان — تورکستان

(بر مقايسه)

دنيا اوروشيه گه چه هندستان بويوك برتانيا، ايمپراتورليغينگ خام مال منبعي وه فابريقا ماللاري اوچون بازار بولوب کيلگه ني که بي تورکستان ده چارلق روسيه سينگ عيني وظيفه ني کوره درگن بر مستملکه سي ايدي.

توقوما وه عموميتله صنايع مواد ابتدايه سيگه باي، اها ليسی مول بولغان هندستان مانچه ستر که بي بويوك تجارت وه صنايع شهرلر نده توپلانغان که تته تجارت مؤسسه له رنگ قازانچ وه او دائره له رده گي ايشچيله رنگ حيات منبعي که بي ايدي. فقط دنيا اوروشي بو وضعيتني بوتونله ي اوزگه رتدي. هم هندستان خلقي-نگ اجتماعي وه اقتصادي وضعيتي ده محلي صنايعنگ توغوليشي بله ن سياسي شرائطنگ اوزگه ريشيني طلب ايته جهه ک قدر کيسکين بر توس آلدی.

انگليز هندستانينگ 350 ميليون اها ليسيدن 230 ميليون قدری قيشلاق خوجالغني بله ن مشغول بولوب قالغان يوز ميليون قدر خلق ده بويوك شهرلر ده تجارت وه آل ايشله ري که بي منبعله ر-ده ن کيچينه رله ر ايدي.

قيشلاقلاردا گي دهقانلارنگ اوز وضعيتله ري ده يته رلک آغير ايکه ن بونگ اوستيه گه آرزان چيت فابريقا ماللاري بله ن رقابت ايته آلورلق مال يتوشديره آلماسدان ايشينده ن وه حيات منبعده ن نه جره -لگن کاسبلاردا قيشلاقلارغا آقشارلار ايدي. بو صورته ههر ايکي تاماندان توپلانغان ايشسزله ر نوده سي بولشه ويک پروياغاندا-سينگ قوؤذيه گه مساعد بر شکل آماقلا هندستان حياتيني بر قورقو قارشوسندا توتهر ايدي.

دنيا اوروشينگ سواگنده باشلاغان صنايع آز بر زمان ايچنده كه تته ترقى اثرى كورسه توب 1927 نچى يىلى يوقا ريدا ديدىگمز آغير وضعيتده بولغان هندستانيله ردهن 15 مليون كشيگه ايش وه حيات منبعى بيره رلك حالغا كيلگن ايدى. بو رقم تورمه سده ن يىلدهن يىلگه اوسوب بارادر. بو صنايعنگ ترقيسى يالغوز انگليز توقوما صنايعگه ايمهس بهلكى ده بوتون ديانگ عىنى جنسدهن بولغان صنايعگه بويوك ضربه بيردى؛ او آز بر زمان ايچيده شو جنسدهن چيت محصولاتىنى يالغوز هندستان بازارندان سيقوب چيقايش بلهنگه قالماسدان قومشو مملكتله ردهده رقابتنى قازانماقنا باشلادى، بو كيتيشده هندستان صنايعنگ پارلاق كيلهجه گى بولغانغى شبهه هم قالميدر.

هندستانيله يورتلهرنده ههر جنسدهن انگليز مونوپولغا قارشو بولغانلقلارنى وه اوز احتياجلهرنى اوز مملكتله رنده تامين امكانى حاصل بولغوزچا بوتون دنيا متحصلا ريگه بازارلارنى آچيق توتوب اوله رننگ رقابتندهن فائده لانماق ايسته ديكله رنى آچيق سويله ب قسماده كيچىروب اوتره درلهر. بو يوقا ريدا آيتلغانلار مستملكه سانالغان وه حقيقتاده مستملكه چيلك قانونى يورگزىلوب تورگن هندستاننگ اقتصادى تورموشيدهن بر كوريش.

مستقل (?) توركستانده ايسه ساويت روسيه سينگ تعقيب ايمه. كده بولغان اقتصادى سياستىنى ساويت «ناب قرالى» زهله نىسكى وه باشقالاردهن سوره يلك. بو كشى ساويت اقتصادى سياستى اساسلهرندهن بحث ايتهر ايگن «اورتا آسيا جمهوريته ريمزنگ ساويت اقتصادى قورولوشندا برنچى قاتارداغى وظيفه لهرى، بزنى سرمايه دار مملكتله رننگ تاميندهن قوتقاردرغان خام مال جنسله. رينى ترقى ايتديرمه كدر.» دير ايدى.

بو ايسه مستقل (?) توركستاننگ «خلاصكارلهرى» تامايندان

دا به نه ايسكى چار زمانداغى وظيفه سنده قوللانيليشى ديمهك ايدى، توركستانده محلى صنايعنگ لزومندهن بحث ايتكهن مختار قازا. غستان قوميسارى (!) قومونىست اسماعيل سعد وقاص اوغليغه موسقوانگ جواينى بيريشگه مامور بولغان تابولوف اسمنده بر بولغار بولشه ويكى شونداى ديدر: «بز سوق الجىش (استرانه گيه) قطه نظرينى ده كوزدهن اوزاق توته آلماييمز. اطرافده گى اولكه له. ريمز مركز اوچون تاميله تامين ايتلگن ايمهس. او بيرلهرده 1918-19 نچى يىلله رده گى حادثه لهرينگ يعنى چيت قوتله رننگ قارشووى بلهن مركزنگ بو اولكه لهردهن نه جره لوب قاليشينگ تكرار لانماق احتمالى يوق ايمهس. اونگ اوچون بو (سوق الجىش) قطه ننگ بزنگ اقتصادى استقامتمزنى يىلگيله شده تاثيرى آز بولمهس.» ديدر.

ديمهك ايسكى روسيه ده بولغانى كه بى بوكونكى روسيه ده هم توركستانده قىلينا درغان بوتون ايشلهر، اونى حقيقى قورقوسز بر روس يورتنى قىلش ذهنتى بلهن كوريله در وه بوتون دقتلهر شو قطه ننگ تامينگ حصر ايتلگن.

آزوب يازوب پاختا، ايهك وه بونگ كه بى ماده لهرننگ منبعى وه بو جنس صنايعنگ تكاملى اوچون لازم بوتون شرائط وه وسائطگه ايگه بولغان توركستانده بر توقوما فابريقاسى ساليشغه قرار بيريلگن ايگن؛ بو فابريقا وجودگه كيلمه سدهن توروب، اونگ اشچيلهر كوچليگينگ روس بوليشينى تامين چاره لهرى كوريله باشلادى.

هندستانده گى حادثاندهن بحث ايتكهن آوروپا مطبوعاتى «اسير هندستانيله ر» دهن 400 ميگ كشيك بر اوردو بولغانىنى بونگه مقابلده حاكم انگليزله ردهن هندستان وه 60 ميگ گنه كشى بارلغىنى يازوب اوتوره درلهر.

عجبا «مستقل» تور كستان جمهوريتهلر نده جدى مفهومده ييريلهردن توزيلگن ساويت عسكرى دستهلهرى بارمى ايكن؟ اگر حقيقي مفهومده بوندای بر قوت بولسه ايدى، غالاشچو كين بوتون قازاغستان (بارلامانى!) كه فارشو توروب: «...بو قرار-يگزنى كيچرمهك اوچون عسكركز بارمى؟» (1) ديب هم مانسقارا هم تهديد ائمهس ايدى.

مستملكه هندستانده گى بوتون ادارهلهرده حتى تيمير يول وه پوستهلهرده ايشلهيدرگن مأمورلرنگ كوبى هندستانيلهردر.

عجبا «روسيه اسارتندهن قورتولغان» تور كستانده «خلاصكار-لار» بو مفهومده نيمه قيلغانلار؟ ادارهلهرنى ييريلهشديريش، ييرلى-لهر كه ياقلاشديريش كه بى بهرهلهر آرقاسيدا يورتوب كيلمه كده بولغان اويونلهرنى بوتون دنيا اون اوچ يلدنبرى ايشيتوب كو-روب كيلمه كدهدر. ييريلهشديريش بيرنده بعضا اوز قابليتى آرقا-سيدا كيروب قالغان ييريلههر هم قوويلوب چيقاريلماقدادرلار. بونلهرنگ بارچاسندان دا آرتغراق بزنگ نظرهنى جلب ائهدرگن بر مسئله سوڭ زمانلهرده باشلانوب بوتون هندستانده دوام ائمه كده بولغان بر حادثهدر.

اوتگن ييلنگ سوڭ كونلهرنده لاهور شهرنده توپلانغان هند مى قونغره سينگ هندستان اوچون مى استقلال طليگه قارار ييريب هند مى استقلال بايراغينى كونه كه نلگى بوتون دنيا كه معلومدر.

او زمان لاهور شهرنده يالغوز قونغرهده گى 8000 مبعوث گنه ايمهس هندستاننگ بهر بر بورچه گندهن توپلانغان يوز ميگلهرچه آدم بار ايدى. بو قدر بويوك بر انسان كتلهسى ييغلوب هدر تورلى

(1) چوقاى اوغلى مصطفى بيك نك "Chez les Soviets en Asie Centrale", كتابچه سندن.

نمايشلهر قيلار، هند استقلالى فكرىنى قوتلايدرغان سوزلار سويله-نهر وه «ياشاسون هندستان استقلالى» ندالهرى كوكلهر كه كوته-ريلهر ايكن انگليز حكومت پوليسى بو حال قارشوسندا امتظامنى ساقلاش چارهلهريدن چيتگه چيقماغان.

آوروپا غازيتالارندا بو خابارنى او قور كهن بوندهن اون ايكي ميل ايلگهري مختاريت بايراغينى كونهروب نمايشلهر كه اشتراك ايتگن قورالسز معصوم خلقمزننگ باشيغا «خلاصكار» قيزيل روش عسكرو وه پوليسلهرينگ كيترديكلهرى قانلى فلاكتلهر غير اختياري كوز او گمزده جانلانادر.

سوڭ زمانلهرده هندستان استقلالچيلارينگ آتاقلى باشلوغى غاندى هندستان نائىب قرالى لورد ايروين كه بر مکتوب يازوب اوننده بر انگليز آرقالى يوبارغان. «محترم دوستم!» ديب باشلانغان بو يازونگ توله مضمونى لورد ايروين بلن غاندى دان باشقا هيچ كيمگه ييلگىلى بولماسا هم لوردننگ مکتوبنى آغاندان سوڭ «غاندى نك قانونغه رعائتسزلك وه قارشيقلقلارغا سبب بوليشى محتمل بر تشبگه قارار بيرگهنى اوچون نأسف ائمهن» ديشى او يازونگ كورهش حركتينگ باشلانيشى بولغانغا اشارت ائهدر. يازونگ توله مضمونى نيمه بولسا بولسون سوگردهن كوريلگن حادثهلهر غاندى نك قطعى قارارينى يروب ايشگه باشلاغانينى كورسه تهر. او كيشى، طرفدارلارندان كيچيك بر توده بلن هندستاننگ بويوك بر قسمينى كيزوب يولى اوستنده بولغان شهر وه قيشلاقلاردا مجادله اساسلارينى تلقين وه يروپاغاندا قلوب يوروب آخردا انگليز توز مونوپوليجا قارشو حركت ائمه باشلادى. اسير هندستانده باشلانغان «قانسز اوروش» حركتيگه قارشو انگليز حكومتينگ آلديفى وضعيتنى كورير ايكن تور كستانمزرده گى «مستقل» جمهوريتهلر حياتنده گى حقيقي وضعيتنى كورسه تهرگن

حادثه له رده ن بعضیله رینی کوزده ن کیچیرمه سده ن اونه آلمایمز .
 بو کون تورکستان استقلالچیسینگ پورتنده هیچ بر جنسده ن ایش
 کوریش حتی عادی حیاتی نی کیچیره بیلش امکائینگ یوقلغینی ،
 یوزلر میگلهرچه منورلهرنگ یالغوز ملتچی بولغانلاری شبهه قیلغانی
 اوچونگه روسیه ننگ تورلی بورچه کلهرنده حتی سیریانگ موزلی
 اولدیریچی ، بیرلهرنده سورگون یوریشلهرینی بر طرفده قالدیروب
 «اقتلاچی شرق» عالمیگه اورنهك بولیشی ادعا ایتلگن «مستقل»
 اورتا آسیا جمهوریتلهرینگ قومونست قومیسارلاری سرگذشته یگه
 بر آز کوز سالایلق. حقیقی استقلال حتی مختاریت سوز وه
 فکرنده ن هیچ بر اثر ههم یوق ، یالغوز موسقوالی یولداشلارینگ
 یورتنده خلقتی بوغوب اولدیریچی بر سیاست یوریتمه کده بولغانلا .
 رینی کوروب اونگه اعتراض وه بر آزگه بولسادا انسانچه معامله
 طلب ایتگن مختار(؟) قازاغستان ساویت جمهوریتینگ قومیساری
 اسماعیل سجد وقاص اوغلی بو گوناھی اوچون موسقواغا سورگون
 ایتلوب او پیرده تضیقلهر آستیدا توتیلوب آخردا «ملتینگ حتی دیب
 ایتدیگم دعوامده ن قایتدم ، توبه قیلدم» دیدیرتیلدی . او وه اونگ
 فکریگه طرفدارلق کورسه تگن قازاق قومونستلهری بو کون
 ایشلهرگه یاقین ههم قویلمایدنلار .

فرقه ننگ بر نارارینی اجرا ایتیش گوناھی بلن بر توده
 روس مهاجریگه ضرر کیترگه نی اوپله نگن سیگیزایف که بی بر
 قومیسار پیللهرچه یوریتگه کیره آلماسدان سودرهلوب یورده در. زه له
 نسیکی ، «مستقل» اوزیگستانده روسیه لی یولداشلارینگ اوتوب
 کیتگن درجه ده ملتچیلک ایتیشلهریگه اعتراض ایتگن معارف
 قومیساری انعام اوغلی نی ایرته سی کون بیرنده ن بوشاتوب سورخان
 دریا که بی بر بورچه کگه یوباروب آغزینی ههم تیکوب قویدی .
 یه نه زه له نسیکی یورتنده یوریتلمه کده بولغان اولدیریچی سیا-

ستگه ناراضیلق بیلدیرگن قومیسار حدیر علیفنی موسقواگه سور-
 گون ایتوب او پیرده اوزینی اولدیریشگه مجبور ایتدی .

سوگ زمانلهرده کون کونده ن شدتی آرتیرماقدا بولغان قهر
 سیاستیگه چیده ی آلماسدان اعتراض ایتگن یادکار صادق اوغلی
 اسملی بر یاش قومونست فرقه ده ن هه یده لدی ، دیمهك نام سیاسی
 حقوقلاردان «رزاد ایتلدی» . بونده ی حادثه لهر یوزلهر وه میگلهرچه .
 بو جزالهرنگ ههمه سی یالغوز ناراضیلق بیلدیریش اوچون گنه .
 استقلال وه مختاریت طلبلهرینی بیلدیرگن اون میگلهرچه ، یوز
 یوز میگلهرچه تورکستانلیر وحشیانه صورتده اولدیریلدیله ر. مه نه
 «مستقل» تورکستانگ حالی بونده ن عبارت ایکن اسیر هندستانک
 ملتچیسکی ، استقلالچیسکی قولدا بایراغی تیلنده ملی قونفره سینگ
 قاراری بوتون مملکتنی کیزوب آچققدان آچق پروگرامنی ایضاح
 ایتوب یورده در .

«اسیر هندستان» ده انگلیز نائب قرالی هندستان استقلالچی-
 لارینگ رئیسینگ اولتیماتومینی آلماندا تأسفنی سویله ر ایکن قیزیل
 روس نائب قرالاری تورکستانده واهمه بلن تخمین ایتدیکلهری
 بر توشونچه یوزه سیده ن یرلی قومونستلهرنگ «باشینی ایزمهك» ،
 «وجودینی یوقاتماق» اوچون یتهرلك قونلهرینگ بارلغی تهدیدی
 بلن قارشولایدنلار .

بوده اسیرلکده اورنهك بولادیرغان اولکه لهرده ن بری بلن
 «بوتون شرق دنیا سیگه اورنهك بولیشی» سویله نیب کیلمه کده بولغان
 «مستقل» جمهوریتلهر وضعیتنی آراسنداگی فرقی کورسه ته درگن
 مثاللار توبلامیدان کیچیک بر نمونه . تیمور اوغلی .

باشقارما: بو مقاله مز تیزیلوب یتکه نده ن سوگ غانندی ننگ حبس
 ایتیلگه نی خبری کیلدی . هندستانگ هر طرفده انگلیز حاکمیتیه گه

قارشو قانلى حر كئلهر يوزه گه چىقدى، جتى پشاور شهربنگ قولدان قولغا اوتكهنى خبر بىرىلدى. بونگله هندستان مىلى حر كتى يه گى بر دوره سىگه كىر گهن بولدى. مجموعه مزىنگ كىله چهك سانىدا شرق وه عمومى تله جهان سىاستى ميدانده كه تبه اهمى تگه اىگه بولغان بو حر كنىگ كىشى بلهن او قوجىله رمزنى تولوق صورتده تانستره مز.

«تورك - سىب»

به رلىن — مارت باشى.

سوگ و قتلهر به رلىن نىگ بويوك سىنا مالاريدا موسقواده گى «ووستوق - كىنو» محصولانى بولغان «تورك - سىب» كورسه تىلمه كده در. بو مناسبتله سوگ هافتالار كوب غازىتا وه كوب اغىزلار شو «تورك - سىب» دهن بحث اىته درلهر. «تورك - سىب»، پروژهى چار زمانىدا توزىلگهن تور كستان - سىبىريا تىمىر يولىنگ (1) قانداى اقتصادى وه مدنى مقصدلهر اوستىگه ياسالماقدا بولغانى اوروپا لىلارغه «موسقوا كوزلگى» دهن كورسه تىش اوچون مخصوص بويورتىر - يلگهن وه آناقلى ره ژىسور وىقتور تورىن تامانىدان ماهرانه حاضر - لانغان بر فىلمدر.

به رلىن غازىتا لارى بو فىلم توغرىسىده اوزون مقاله لهر نشر ايتوب نىجه ده، «تورك - سىب» نىگ صنعتكارانه توزىلمش مكمل بر پروپاگاندا فىلمى بولغانلى فكرى اطرافىده توپلاندىلار. «تورك -

(1) بو يولنگ پروژهى «ىدى سو تىمىر يولى» اسمى استىدا چار زمانىده توزىلگهن وه انقلابدان اىلگه رى بو چىزىق آرىس استاسونىدهن پىشپك شهربى ياقىنىغا چا سالغان اىدى. ساوىت حكومتى اىسه 1927 يىلىنده بو يولى شمالگه تامان اوزا تىرماچى بولدى وه 1927 يىل 18 مايدا بورونى «ىدى سو تىمىر يولى» اسمى «توركستان - سىبىريا» (قىسقارتوب «تورك - سىب») آتالسىن دىب قارار بىردى. بويولنگ، «آرىس» استاسونىدهن سىبىر ياده گى «نوؤو - سىبىرىسك» (بورونى «نوؤو - نىقالا فىسك») شهربىگه چه، اوزونلىغى 2.558 كىلومتر در.

سىب» كورسه تىلير اىكهن ره ژىسور وىقتور تورىن نىگ اوزىدا به رلىن گه كىلوب چىقدى. محترم صنعتكار نىگ نىمه مقصد بلهن بهر - لىنى تشرىف بويور گه نىگى بر نىچه كون كىين به رلىن غازىتا لارىدا يازىلغان خابار لاردان آچىق آگلا شىلدى:

قايتالىست اوروپا لىلار نىگ زىنه تلى سالونلارنى هر دائم سو كه در گهن وه بو سالونلارغه آياق باسغان تبعه لرىنى اوتكور جزالار بلهن قىنايدىرغان ساوىت حكومتى به رلىن نىگ «قايزه - خوف» كىي يالتراقلى كىبار سالونىدا شكر له مه لهر بلهن بر چاى ضىافتى ترتيب اىتمش. بو ضىافتكه قولى قانداقلى آلمان اىشچىلهرى اىمه س، سىاسى وه اقتصادى دائره لهرده تاثير اجرا قىلادىرغان «كبار» آلمانلار دعوت قىلنمشلاردىر.

ساوىت حكومتى نىگ يىلگىلى بر مقصد بلهن ترتيب ايتدىگى بو شكر له مه لى ضىافت كىچه سىده صنعتكار وىقتور تورىن تور كسىب فىلمىنى كوب اغىر قلار آرقاسىدا يوزه گه چىقارغانىدان وه تور - كستان - سىبىريا تىمىر يولىنگ حسابسىز اقتصادى وه مدنى فائده له - رىدهن تىرله ب پىشىب سويله مشدر.

ضىافتنىك غايت كوگلى وه كىفلى اوتنگهنى وه صنعتكار وىقتور تورىن سوزلهرى نىگ بوتون دعوتلىلهر تامانىدان اوزون آلقىشلا - تغانى اىرتىسى كونگى به رلىن غازىتا لارىدان بر نىچه سىده قىسقاچا يازىلوب اوتدى.

موسقوالىلار تور كستان - سىبىريا تىمىر يولىنگ ساناقسىز اقتصادى مدنى فائده لهرىنى سوزگه اوستا بر فرقه اورناتقارلى نىگ اغىزىدان اىشيتدىره آلماسلار مىدى؟ دىگهن بر سوراق اىنوقسا تور كستانده گى يىرلى قومونىستلهردهن بعضىلهرى نىگ باشلارىغا كىله بىلىر. بونىگ قىسقاچا جاواىي:

— البته ایشیتدیره آلورلار ایدی. فقط اصل مقصد ایشیتدیرمه. کتدن زیاده قاندرماق بولغان...

ساویت سیاسیونلهری آلمانلارنگ صنعت وه صنعتکارلارغا بولغان محبتلهریدن سیاسی مقصدلهری اوچون لازمنجه فائده لاماد قچی بولغانلار. اونکچون تورکستان سیریا تیسیر یولینگ اقتصادی مدنی یوتوقلهرینی بر قومونیسنگ آغزندان ایمهس بر صنعتکارنگ آغزندان سویله توب آلمان افکار عامه سینی قازانماقچی بولغانلار. بونکله ساویت حکومتینگ بر تالای چقیم قیلوب «تورک-سیب» فیلمی یاساشغا احتیاج سیزگه نلگی، شکرلهمه لی ضیافتلهر ترتیب ایتیشینگ سببلهری وه یالتراوقلی سالوندا بر صنعتکارنی اوز ایسته. گه نیچه سهیره تیشینگ سرلهری آرتق هر کیمگه آچیق آکلاد سیلسا کیرهک. ایمدی بر آز «تورک-سیب» نگ ایچ یوزینی تیکشیره یلک: چار روسیه سینگ هر جهتدهن وارنی بولغان روس قومونیستلهری وه بوکونگی ساویت حکومتی هر تورلی یوللار بله ن بز تورکستان لیلهرنی اوز اوزینی اداره قیلشدان عاجز وه ابتدائی (primitiv) بر خلق شکلیده تانیتماقچی بولادارلار. یورتمز تورکستاننی ده عمومیتله بویوک بر چولدان عبارت فقط طبیعتنگ بوتون بایلقلاریغا ایگه بر اولگه حالیدا تصویر ایتوب بو اولگه نگ یالغوز روسلر سایه سیده یوکسه له جه گینی آوروپالیلارغا آکلانیشغا اورینه درلهر. «تورک-سیب» روسلرننگ شو کوره کده تورمه یدرگن بوش دعوالارینی اثبات ایتیشگه خدمت قیلماق اوچون توزیلگن وه ساویت حکومتیگه کوبگنه پولگه مال بولغان بر فیلمدر. «تورک-سیب» کورسه تیلیر ایکن بو فیلم اوچون مخصوص بسته له نگن گوزهل وه یاقیملی موسیقی پارچاسی بر توده چالغیچیلار تامانیدن فاصله سز چالینوب توره در.

ئهله کتریق چراقلاری اوچریلگه ندهن سوک «تورک-سیب»،

گوزهل موسیقی طنتلهری ایچیده که تته حریفلهر بله ن یازیلغان شو جمله ایله باشلانادر: «طبیعتنگ بوتون بایلقلاریغا ایگه بولغان تورکستان، عصرلهر بویونجه اوخلاماقدا بولغان ابتدائی (primitiv) بر اولگه در...» وه آرقادان بر آوولغا توپلانوب راحت راحت خوروللاب اوخلاماقدا بولغان بر توده انسان وه هجرأ بورچه کلهرده مودره ب تسیح اوگوروب تورگن بر توده آلهمی چالار کورسه تیلهدر.

«یامغورسزلق، سوسزلق وه قورغانلق واهمه لی صورته تصویر قیلنادر... غه لله ایکنیلهرینی سوغارغاندا پاختا ایکنیلهرینگ قوروب قالغانغی کورگه زیلمه کله بو ایکی تورلو ایکنینی بو «ابتدائی = primitiv» اولکده موازی توشدیریش ممکن بولماغانغی ادعا ایتلهدر. بو حال تورکستاننگ ایگ قورقونچ فاجعه سی ایمش. تورلو سفسطه وه تورلو کورونوشلهر بله ن تورکستانده یالغوز پاختا ایکیشنگ دهقانلار اوچون فائده لی بولغانلیغینی اثبات قیلماقعه تریشیلهدر.»

«تورکستانده خیالی بر قورغانلق تصویر قیلنادر. دهقانلار سو آزلیدان یالغوز غه لله ایکنینی گنه سوغارا یله درلهر. پاختا ایکنیلهری سو یتمه گه نلگیدن قوروب نالادر وه موسقوانگ توقوما فابریقاد لاری پاختاسزلقدان ایشله آلمای بارچا ماشینلار توروب قالادارلار» «چوللارداگی قوم بورانلاری وه کروانلارنگ تویه هم ماللاری بله ن برابر قورقونچ بورانلاردا فجیع صورته محو بولوب کیتیشلهری وه تورکستانده اوتوتنی قاداقلاب ساتیش که بی آوروپالیلارنی حیرتلهر ایچیده قالدیروچی منظره لهر کورسه تیلگه ندهن سوک سیریا دا توپلانوب قالغان چیکسز غه لله لهر وه چیکره سز اورمانلار قاتار قاتار گوز آلدگزدان اوتقوزیلادر. شونگه اوخشاش بر تالای هیجانلی کورنیشلهردهن کیین:

(träger) بولغانلارنى آوروپالىلارغا آڭلاتوب اوزلهرنى آتقشلا-
تماقدر!...

4 — تور كستان-سبيريا تيمير يولينگ تور كستانليله ردهن مهندي
ايشلهرگه يار اوچى ايشچيلهر (پروله تارلار) يتوشديره جهك بر ايش-
خانه بولغاننى كورسه توب آوروپالىلارنگ كوزلهرنى بوياما قچيدر (1)
تور كستانليله پاختا ايكمه سه لهر موسقوا فابريقالارنگ ايشله-
مهى توختاب قالادرغانلغى «تورك-سيب» ده هم آچققدان آچيق
اعتراف قىلغاندر...

ساويت حكومتينگ تور كستانى يالئوز پاختا يتوشديره درگه ن
بر اولكه حالغا آيلا تيريش اوچون اورينوب ياتقانلغى، سوڭ درجه
احتياط بله ن يه سه لگه ن «تورك-سيب» ده هم آچيق سيزيلوب توره در.
موسقوا حكومتى تور كستان-سبيريا تيمير يولينى شاشيلنج بله ن
بتيريشگه بار كوچى بله ن اورينوب ياتادر؛ چونكه بو يول تور-
كستاننگ مركزده ن اوزا قلاشغان بورچه كلهرنى عسكرى وه
اقتصادى تاماندان موسقواغا، باغلا ياجا قدر.

موسقوا «تورك-سيب» نك شو ييل ايجيده ياسالوب بتيشينى
بويوره در؛ چونكه بو يول ساويت حكومتينگ تور كستانده تطابق
ايمه كده بولغان فاحش مهاجرت سياستى اوچون غايت مهم رول
اويناياجا قدر.

تاشكهنده اورنورغ تيمير يولى سالىنار ايكه ن چار حكومتى

(1). تور كستان - سبيريا تيمير يولدا ايشلهمهك اوچون بر وقت ييريله ردهن هم
بله رهن وه ايشچيلهر قبول قىلغان ايديلهر. بولهر بوتون ايشچيلهرنگ يوزدهن
يگره سنى گنه تشكيل ايتهر ايديلهر («ياش تور كستان» سان 3-4 بيت 49).
ساويت حكومتى شو آزغنه مقدار ييريله رنى ايشكه آلو بله ن هم تور كستان ييرى
قومونستلهرنى وقتنجه آوتقان بولدى همده «تورك-سيب» فيلمينى يه سه ب
ييريله ردهن مهندي ايشلهرگه يار اوچى پروله تارلار يتوشديره مه كده بولغاننى دنياگه اعلان
قىلغان بولدى. ساويت روسيه سى ارتق تله گكه يتوب آغاننى اوچون ييريله رهر
تورلى بهانه لهر بله ن ايشدهن بوشاتيلماقدادرلار.

«تور كستانگه غه لله كتير! شو بيچاره «ابتدائى» خلقغه ياردهم
قىل! «تورك-سيب» نى شاشيلنج بله ن بتيرده اورتا آسيياغا، غه لله
كتير!...» كه بى آرقا-آرقاغا اوله شگه ن بر كوب خطابلار كيله در.
«بولوتلهر آراسندان بر آيروپلان كورينه در. ايجنده صحرائى
اولچه وچى مهندسلهر...

بويوك آقمامويل وه تراقتورلار...»

مهندسلهر وه تراقتورچيلار ايجده چيقيق يوزلى، اوزون
بويلى وه بوغداى ره نكلى ييريله ر هم كورينه درلهر. ايشچيله ردهن
كوپينگ ييريله ردهن بولغانلغى بعضى كورونوشلهر بله ن سيزه رك
درجه ده بيلگيلك قىلغان...

آوروپالىلارغه ياخشى كورونيش اوچون ييرلى تيمير يول
ايشچيله رى آراسيدا سوادسزلق بله ن كوره شيش جوده اوستالق
بله ن كورسه تيله در. ايشچيله رنگ قوللا ريده گى تور كجه غازيتا لار
وه اوله رنك ساغدان سولغا تامان يازيشلارى...

بو فيلم يريك حرفلهر بله ن يازيلغان، «تورك-سيب» 1930
يىلى ياسالوب يتته جهك» جمله سى بله ن نهايت بولادر.

ساويت حكومتينگ بر تالاي چقيم قىلوب شاشيلنج بله ن
«تورك-سيب» فيلمينى حاضر لاماقدان باشليچه مقصدلهرى شودر:

1 — چار روسيه سينگ وصيتنى يريگه يتكوروب تور كستانى
استثمار قىلماقدا بولغاننى غربى آوروپاده گى اورتا قلا ريده ن وه عمو-
ميته دنيا افكار عامه سيدان ياشرين تومه كدر.

2 — تور كستان سبيريا تيمير يولينگ «ابتدائى» تور كستانليله رگه
سبير يادان مدنيت (؟)، غه لله وه اوتون كتيره جه گينى ادعا ايمه كدر؛

3 — تور كستاننگ مهندي-اقتصادى يوكسه ليشيده روسلهرنگ
رولينى كورسه تمهك يعنى روسلهرنگ مدنيت ايتروچى (Kultur-)

تیمیر یول اوزونچه، هر ایکی یاغدان ایشگه یارارلق بیرلرنی تورکستانلیر قولیدان تارتوب آلمان وه روسیهدهن کتیریلگه نروس قاراوللاری (غاوچیلاری) غه بولوب بیرگه نایدی.

ساویت حکومتی ده تورکستان-سیریا-تیمیر یولی اطرافنده گی گوزهل دالالارمزنی وه منبت بیرلهرمزنی خلقمزنگ قولیدان آلوب زراعتدهن هیچ بر نهرسه آگلایدرغان روس موثریقی وه روس پروله تارلاریغا «سیلهو» قیلماقچی بولادر...

پاش تورکستانلی.

انگلته ره - مصر

(اوز مخبرمزدهن)

لوندون، مای باشی.

انگلته ره-مصر مذاکراتینگ اوزونگه بر تاریخی بار. اگر یاگلمازساق انگلیز-مصر نماینده لهری بونینگله تورتنچی کره توپلا-نوب مصر استقلاللی یولنده بولغان جانجاللی نقطه لهرنی حل اوچون کیلیشیش یولینی آختاروب اوتوره درلهر. بو کون ایکی آیده نبری مذاکره ده بولوب تورگه ن سوگنی قونفرانسنگ نتیجه سی حقنده ایمیدنه اونده ی یاخود بونده ی دیب بر نهرسه سویلهش جوده قینن. هر ایکی طرف منفعتینگ قارشو قارشوغا بولغانی، بو-کوئگی قونفرانسنگ ده بوتون جانجاللی مسئله لهرنی، هر ایکی یاقتی راضی ایتهرلک بر شکلده حل ایته آلیشی امیدینی ده اوزاقلا-شدیروب اوتوره در. بز بو بیرده اوقوچیلارمزنی قیسقاچاغنه بولسا هم مصر-انگلیز جانجالینگ نیگیزلهری بله ن تانیشتروب کیتمه کچی بولامز. دنیا اوروشندهن کینن انگلته ره بعضی حقله رنی اوز قولیدا ساقلاب قالیش شرطی بله ن مصر استقلالینی تایدی. بو شرطلهر ایسه

مصر استقلالینی تحدید ایتهرلک ماهیتده ایدیلهر. بولهر ایسه سوگره-دهن 1922 ییلی قوبیده گی تورت ماده حالندا فورموله ایتلیدی:

1 — انگلته ره سویش قانالندان کیچوب ایمپریوم مرکزینی قو-لومیلاری بله ن باغلایدرغان یول اوستنده گی حربی ساقچیلق حقینی ساقلاب قالا جاقدی.

2 — مصرده گی اجنبی وه اقلیتلهر حقینی انگلته ره مدافعه ایتجه کدی.

3 — سوداننگ اداره تفتیشی انگلته ره که قالا جاقدی.

4 — انگلته ره مصرنی یات کوچله ردهن قورو یا جاقدی.

بو مسئله لهر حقیده مذاکرات اوچون او زمانگی مصر حکو-متینگ رئیس و ملیتچی «وافد» فرقه سینگ لیده ری مرحوم سعد زغلول پاشا 1924 نجی ییلی لوندونغه چاقیریلغان ایدی. او زمان برنجی دفعه ایش باشیغا کیلگه ن انگلیز ایشچی حکومتی، گذشته بولونوب، اشغال ره ژیمینی یوقاتیش وه مصر بله ن عسکری اتفاق معاهده سی قلیشغا راضیلق بیلدیرگه ن ایدی. فقط بریتانیا ایمپریومی مدافعه شوراسی اعتراض ایتکه نلیگیده ن بو معاهده پرورسه سی وجود-که کیله لهدی. 1929 نجی ییلی انگلته ره قایتادان مصر بله ن مذاکره-که کیریشه در. بو دفعه 1924 نجی ییلی گذشته لهری حقنده سویلهش امکانی هم یوق ایدی. شوندا ی بولسا هم انگلته ره: 1) مصرنگ ایچکی عسکری منطقه لهرنده بولغان عسکرلهرینی سویش قانالی ساحلیگه چیکیشگه؛ 2) مصرده گی اقلیتلهرنگ مدافعه سی حقندهن حتی مصر حکومتی پولیس تشکیلاتی، محکمه لهرینی هم مالیه سینی اصلاح ایتدیگی تقدیرده عمومیتله قاپتولاسیونلاردان کیچیشگه؛ 3) سودان مسئله سنده ده انگلیز-مصردهن قاریشوق بر اداره توریشغا راضی بولغانینی بیلدیرگه ن ایدی. بونگ اوستیگه سوغیش چیقوب قالغاندا هر طرفنگ بربریگه یاردام ایتیش مفهومده بر حربی

اتفاق نظريه‌سی برده مصرنگ جمعیت اقوام‌گه کيريشگه انگليز-له رنگ ياردام ايتيشی سويله‌نگه‌ن ایدی. مصر افکار عامه‌سی بو شرائطنی قبول ايتيشده‌ن باش تارتدی. بو کون مصر وه انگليز حکومتلری نماينده‌لری طرفندن يورتيلمه کده بولغان مذاکرات هم يوقاریده دييلگه‌ن مشوم تورت ماده‌ده‌ن باشلادی.

بو کونگی مصر حکومتينگ باشندا مرحوم زغلول پاشانگ اورنگه مصرنگ «وافد» فرقه‌سی لیده‌ری بولغان نحاس پاشا توره‌در. انگليز ايشچی حکومتی ايسه بو کون 1924 نچی يیلی قیلغان گذشتله‌ری يانیغا هم بارا آلمایدر.

فلسطين ده‌گی عرب-يهوديله رنگ قانلی توقناشلارینی وه هندستانده‌گی تولقونلارنی انگلته‌رده‌گی ايشچی حکومتی دوشما-نلاری، انگليز شرق سياستينگ ضعیفله‌ندیريلگه‌نی نتیجه‌سی ديب کورسه‌ته‌درله‌ر. ايشچی حکومتی نگ اوزی هم مصر گه قارشو گذشته بولونماقلا هندستاننگ طلبینی آرتدیريشغا سبب بولونور ديب اويلايدرغان کورینه‌در. بو کونگی ماقدونالد حکومتينگ مصرده انگليز «سياستينگ اعتبارینی» ساقلاش يولنده‌گی تریشو-بونده‌ن چيقسا کیره‌ک.

بز 1924 نچی يیل گذشته‌ری حقنده سوز هم بولا آلاس ديدک. خصوصيله انگلته‌ره حکومتی سويش قانالینی سانلاش حقنده‌ن کيچه آماغانی که بی سودانگ تماميله مصر اداره‌سیگه بيريليشگه هم کونه آلمایدرغانینی سويله‌ب توره‌در. نحاس پاشا اوزی هم انگليزله رنگ مصر توپراغندان بوتونله‌ی چيقوب کيتيشنی طلب ايتله‌می توره‌در. اونگ بو کونگی طلبی انگليزله رنگ مصرده‌گی اقلیتله‌ر وه اجنبيله‌ر مسئله‌سنده بولغان حقله‌رنده‌ن، عمومیتله قايتمو-لاسیونلاردان کيچيشله‌ریدر. سويش قانالی مسئله‌سنده ايسه نحاس پاشا يالغوز انگليز عسکرله رنگ مصر توپراقلارندن آينوب فقط

قانالنگ غریبی ساحلنده‌گه قالوويگه راضی بولوب اوتوره‌در. سودان حقنده‌ده او بو اولکه‌نگ اداره‌سنده مصرنگ انگلته‌ره بله‌ن ته‌ک حقوقده بوليشینی وه مصر مأمور هم عسکرله رنگ سودانگه درحال کيريشینی طلب ايته‌در. بو سطرله‌ر يازيلار که‌ن انگليز وه مصر مذاکره‌لری دوام ايتوب توره‌در. هر ايکی طرفده اوز قطة نظرله‌رنده قاتغ توره‌در. بز ايمدیلک يالغوز مصر ملی طلبله رنگ موفقیتله‌ر بله‌ن نتیجه‌لە‌نیشی اوچون صمیمی تمنيه‌رمزنی گنه سويلی آلامز. میرسعيد.

تور كستان دهن مکتوبله‌ر

I

محترم «ياش تور كستان» باشقارماسیغا

.... تور كستان ملی آزادلغی يولیدا ايشله‌مه کده بولغان ملی استقلالچیلارمزنگ «ياش تور كستان» مجموعه‌سینی چيقاريشغا، موفق بولغانلارینی وه تور كستان استقلالینی آچيقدان آچيق طلب قیلشلا-رینی يورتده‌ن فرار ايتگه‌ن ياشلار آلقیشلايدرلار. بو توغریده‌گی شادلقلامزنی ملی استقلال يولیدا خدمت قیلغوچی يورتداش آغالار-مزغا يیلدیره‌مه‌ن...

تور كستانده‌ن قاچوب چيقغان صديق اوغلی علی جان،

باشقارمادان: آوروپادا تحصیل مقصدی بله‌ن ياقیندا تور كستا-

نده‌ن قاچوب چيقغان ياشلاردان صديق اوغلی علی جان ناملی بر ياش وطنداشمز باشقارمامزغا بر كوب يازولار يوباره‌در. بونله‌رده‌ن ايمدیلک «اوزيگستانده قولخوز سياستی» گه عائد قسمینی باسامز.

اوزیگستانده قولخوز سیاستی .

اوزیگستان خوجالیغینگ کینگی یکی ییلده گی احوالا- تیدان فقط گنه پر ماده سی اوستیده توختاب اوتهمه ن، اول هم بولسا قولله قتیفلاشدیریش مسئله سیدر.

حاضرگی چاغدا قولخوزلاشدیریش ایشی اوزیگستانده شاشقین یول بله ن آلوب باریلماقدادر.

اوزیگستان پیر ایشله ری قومیساریاتی بو توغریده اورتا آسیا بیوروسینگ تاپشیرغان رهبرله رینی ایشله تمه کده در. حاضرگی وقتده اوزیگستانگ بر بوخارا دائره سی (اوقروغ) ده 30 دانه ایکینچیلک قولخوزی، 20 دانه چاروادارلق قولخوزی تویلوب هر 8 قولخوز اوستیگه بر نفر آغرانوم رهبر ییگیله نگه ن. آغرانوملارنگ بارچا- سی روسله در و اوزیکچه نی ییلمه یدرله ر.

بول تشکیل قیلغان قولخوزلارنگ اعضالاریدان کویبی میرلی خلقدان بولمای چیتده ن کیلگه ن میرسز روس، نهمه نی وه آغانلار بولوب اوزیکله درده ن آذر.

محلی اداره له ر بو قولخوزلارنی کوزگه کورونه رلک نمونه قیلماق اوچون یوز فائض کوچنی صرف قیلوب بولنه رگه متخصصله ر ییگیله ب ایشله تمه کده در. شوندا ی بولسا هم قولخوز اعضالاری اوز خوجالیغیدیک کوکل بله ن ایشله مه سدن ساوق قانلیق بله ن ایشله یدرله ر. بولنه ر آغان حاصلاتنگ اوزله ریککی بولماسلیغینی وه اوز حاصلاتلاریدان فائده له نه آلماسقلارینی توشونه درله ر.

سوگنی ییلده قولخوزلار خصوصی دهقاتنگ آلاپله درگه ن محصولاتنگ یارمیسینی هم اوندیره آلمانلار.

بو نیمه نی کورسه ته در؟

قولخوزنگ فائده سز لینی وه قولخوزغه دهقاتنگ کوگلسز-

لکینی ههمده قولخوزنگ دهقان عامه سیغه ضررده ن باشقا، نهمه کترمه گه نلکینی کورسه ته در.

مثال اوچون آلساق بوخارا اوقروغنی (دائره سی) شافرکان رایوندا اوزیکله درده ن آخونبا یف اسمیگه آچیلغان بر قولخوز بار. بونده 8 نفر اعضا بولوب روزغارلاری یامان حالدا در. یازدا پاختا ایکیب قیشده بوغدا ی اورنیگه چگیت پییشگه مجبور قالادرلار. بولنه رنگ بارچاسی هم قولخوزدان بزار بولسالاردا مجبوری روشده ایشله یدرله ر. هیچ بری کوکل بله ن ایشله مه یدر. بو بیچاره اوزیک دهقانلار کیم اوچون تیر توکه درله ر؟ ییل بوی ایشله ب آغان حاصلاتیدان اوزی فائده کوره آلمایدر. اوزیگستان دهقانلاری ییلده ن ییگه پاختا اورنیگه بوغدا ی ایکیش آرزوسنده بولوب یوره درله ر. بونگه حکومت اداره له ری رخصت بیرمه سدن توسقونلق قیلادرلار. مثال اوچون بوخارا اوقروغیدا میرله ریگه بوغدا ی ایکگن دهقانلارنی بوغدا ینی بوزوب اورنیگه پاختا ایکیشگه مجبور قیلغانلارینی کترمه مه ن.

دهقان بولوب اوز پیریگه اوزی ایسته گن ایکینی ایکه آلماسا، اوز محتیدنه ن فائده کوره آلماسا ههمده اوزی ایکگه ن پاختاسنی یکی قوللاب حکومت زاوتیگه (فابریقا) بازار نرخیدن که مگه ساتوب قوللاریدا توروق آقچا بله ن قلوب بوغدا ینگ قایردان کیلیشینی کوتیشگه مجبور قالسالار.... بولنه رنگ بارچا- سیگه اوزیگستان دهقانلارینگ شوری دیمه ی نیمه دیمز؟... بو توغریده دهقان کیمگه داد دیسین وه کیمده ن شکایت ایتسین؟ اوزیکله ر اوستیده زورلق قیلوب اوتورگن حکومتدارله ر وه بو ایشله رنی قیلوب اوزیکله رنگ تولیدان نه که گینی آغانلار شول روسله ر ایمه سمی؟ اونله ر اوزیکله رنگ آه وه فنانینی ایشته رله رمی؟ البته ایشته مه سلر. اوزیگستانده ن بوغدا ی ایکینی یوقاتوب اورنیگه

پاخته ساحه سینی کیگه یریب یرلی خلقنی بوغدا یغا محتاج قیلوب قویغا یغا اوخشاش اوزیگستاننی ات، یاغ... دهن محروم قیلوب یاغوز روسیه اوچون خام مال حاضر لایدرغان بر اولکه حالیه نه یله ترمه کچیلر.

بونگه اوزیکلر ایچیدن چیقغان یولداشبا ی آخو با یف نه که دیک له به یچی کشیلر حمیت قیلسونلارمی؟ یوق. اولر تیریک قویغا اوخشاب کوزله رینی که ته آچوب اوتوره درلر.

مه نه اوزیگستان اقتصادی وضعیتدن قیسقاغنه بر خابار. اوزیگستان دهقانلاری اوز کوچله ریدن فائده کوره آلمايدرلار. صدیق اوغلی علی جان.

II

«ياش تورکستان» باشقارماسیغه تورکستان دهن بر نیچه مکتوب کیدلی. بو یازولر بزگه ساویت غازیتالاری آرقالی غایت قارانمو صورتده بیتشگن خبرله رنگ کویینی تا کیدله یدرلر... بز بو یرده مارت آیینگ باشلاریدا کونده ریلگن بر مکتوبینگ بعض قسمله رینی کوچره مز: «... بو یرده وضعیت غایت هیجانلیدر... فرقه صفینی وه ساویت مؤسسه له رینی تازا لاش نتیجه سیده بولشیویزیم نگ بزنگ خلق آراسیدا چوقور تامیر آنا آماغانلغی کوریلدی... روس قومو- نیستله رینگ تورکستانلیر ایچیدن برده نبر ایشاندیقلاری کشی فیض الله خوجه گنر دیش ممکن... حتی اکمل (ایکراموف) که هم ایسکیده گی که بی ایشانچ یوق. اونی اوزیگستان قومونیس فرقه سینگ کاتبی بولا توروب، فرقه اعضا لاریغا تأثیر ایتکه ن چیت اعمالر بلن یعنی اوزیک قومونیس تاراری آراسیدا کونده کونگه اوسمه کده بولغان ملتچیلک آغمی بلن کوره شه آمالیقدا عیله یدر- لهر... یولداشبا ی آخو با یف اوزینگ اورتا آسیا بیوروسیده موسقوا آگه تله ری قولیدا «قوغورچاق» ایکه نلگینی آگلی باشلادی. او

قولخوزلر اوچون پروباغاندا قیلسادا، اوزی بو قولخوزلهرنی یاقتیرمایدی. ایسکی ضایلله رده ن یاغوزا تاشبولات ناربوته بیکوف گنه بولشیویکلرگه له گن توته در. او فیض الله خوجه یاندا یو- ریس قونسولت (حقوق کیگه شچیسی) وظیفه سینی اوته یدر؛ فرقه غه کیرمه ک ایسته گن ایدی وه فیض الله خوجه اونگ اوچون کفیل بولمشدی، شوندا ی بولسه ده هیچ بر نهرسه چیقما دی؛ تاشبولاتی فرقه غه قبول ایتمه گنلر.

اقتصادی قینلیقلار وه قیتای حدودیده بولوب تورگن بعض بر قاریشقلقلار حکومتنی قاتنیغ احتیاط چاره له ری کوریشگه مجبور ایتدیلر... یا قینداغینا بوتون اورتا آسیادا، تورکستانلیرده ن توبله ب قاماشلار بولوب اوندی. قامالغانلارنگ سانیی آتق یلوب بولمه س، 600 قدر کشی ایکه نلگی تخمینله ندر. تاشکینت نگ اوزیده گنه 100 کشی قامالغاندر. بارغان ساری، روس بولشیویکلهری تور- کستانلیرنی ایشدن چیقاروب تاشلاما قدادرلار...

اوتکه ن ییل کوزده، پسکینت رایونیدا، «باسماچیلق» یوزده. که کیدلی «باسماچیلار» باشلیغی کور جوهره اسملی، تاشکینت ایکه م کچیلر شرکتینگ رئیس ایکه نلگی بلندی. باسماچیلق تیزده باستیریلدی. قیزیل آتلق عسکرلر بلن اوریشده، اوله رده ن 10 کشی اولگن، قالغانلاری تاغلارغا قاچغانلار. باسماچیلار قونوب اوتدیکلهری بارچا اویله رنگ ایگه له ری قامالدیلار، کوبله رینگ ماللارینی مصادره قیلدیلار. ساویت پاختا سیاستینگ نتیجه سی نیمه بولغانینی توبه نده گیده ن کورش ممکن. بازارده بر بود بوغدا ی بهاسی 7-8 سوم (سوگنی آغان خبرمزگه کوره، بوغدا ینگ بوتی ایمدی 15 سومگه کونه ریلگن)؛ دهقانلار ایسه پاختانی 3 سوم 50 تین کیسلگن قطعی بها بلن تاپشیریشغه مجبوردرلر (1) اوتکه ن ییل (1) پاختانگ توغری بهاسی بوغدا ی بهاسیدان اوج مرتبه آشقدر.

آخريدا وه بو ييل باشيدا روسيه دهن بوغداي وه اون کيتريش پلاني به جه ريله آلماندر. غه لله بهاسي کوچلي صورتده کوته ريلدي وه کوته ريلمه کده در. پاختا ايسه هه مه وقت بر بهاده توره در.

﴿ ادبي بولم ﴾

سورگون اورتاغيمدان

کفنگه اورالغان سيري يا چولدا:
کشه نلهر، زنجير لهر قول آياغيمزدا،
تپيکي، آت توياغی دائم باشيمزدا،
ههمده قانلي قامچين آچچيغ ايزغرينلهر!
توگه نمهك پيلمه گهن بو قيناو يولدا:
گه له گه له قوزغون تيوره گيمزده،
يغيلماقدا قارلار باسقان ايزيمزده،
سويه گيمزنگده مقبري بو قارلار!
سه مه بر 1929 | کوچروب ياروچي: ايلتهر.

سورگون اورتاغيمغا

کفنگه اورالغان او سيري يا چولي
حقيمزنگ ايمهس، روسنگ اولوم يولي!
قول آياغزنگ کشه نين زنجيري
پيلمه ي چيگه ره بولور يورتيمز گه!
ايرك کوره شيمزنگ پيلمهس ايرلهر ي!
ياشيمز آماقغا ائتمگزني،
توفان دا کومه لمهس باسقان ايزيگزني!
شهيدلهر مقبري، يو ايمانيمزدا!

ايلتهر.

سه مه بر 1929

﴿ کتابيات ﴾

« شر قلله نهفت ولا قان »

(بر احمق کتاب مناسبتيله)

بو اسم بلهن 300 بيت قالينلقدا «محمد اسديک» آني آستيدا له تو نوسه نبائوم ديگهن بريسي تامايدان بر آلمانچا کتاب يازيلوب چيقدی. بو کتابده تورکستان، ايران، آذربايجان، گورجستان وه تورکيه دهن بحث قيلادر؛ يازوچي اوزيني سه مهرقه نده ده توغولغان، آذربايجاندا اوسکهن، بر بير ماي کانلاري ايگه سينگ اوغلي وه بو مملکتلهرده کيزگهن بر کشي قیلوب کورسه نه در. حالبوکي اونگ روسيه ده توغولغانلغي وه آق روسلهرده ن بريسي بولغانلغي ميدانغا چيقدی. نوسه نبائوم يوقاريدا يازيلغان اولکه لهر گه بارغان بولوب کتابيني تاريخي، جغرافي خطالار، «ميگ بر کچه» حکايه له ريگه اوخشاش خيالي وه يالغان نهرسه لهر بلهن تولديرگهن.

نوسه نبائوم نگ اوزي (1) وه اونگ يازغان نهرسه لهر ي توغر يسيده آذربايجان استقلالچيلارندان هلال منشي بيک «به رايته تر بيو نه» غازيتاسندا بر نيچه مقاله لهر يازوب تارقاندی. تورکستان، ايران، آذربايجان وه گورجستانلهر تامايدان يازيلغان پروتستولار ههم آلمانچا وه تورکچه مطبوعانده باسيلوب چيقدی. بونده ن تاشقدا ري بر نيچه آلمان غازيتالاري ههم بو کتاب توغريسيده تنقيدلهر يازوب اوسهك (اقترا) لهر بلهن تولگه نلگيني اثبات ايتديلهر.

تاريخي يالغان، جغرافي خطا وه اويديرمه نهرسه لهر بلهن توله بو کتابنگ بر آلمان نشرياتي تامايدان تارقايتليشيغا حيرت ايتمه من. وه تورکستانگه ائد قسيمده گي قوبال خطالاردان بر نيچه سيئي توبه نده يازوب اوته من:

(1) بو کشي کيف شهر يده توغولغان بهوديله زده ن ايگهن.

«محمد اسد بيك» تورکستان تاريخنده بولماغان «قيزيل سو جهو- ريتي» دن بحث قىلادر وه قيزيل قومنى حزر دگرينگ ساحلندن، كراسناووديسك شهرينگ يانيدان باشلانادر» ديدر. حالبوكى قيزيل قوم آمو دريا وه آرال دگرينگ شرقندن باشلانادر. كراسناووديسك نى حاضر تاجيگستانغا قوشولوب كيتدى ديب تاجيگستاننگ قايردا بولغانيدان خابارى يوقليغيني كورسه تهر. تورکستانده قارا كوزلى بولماغان قيزلهرنگ كوزلهريني ايسرلى طيبيلهر كويا اوپراسيون وه دارو- لار بلهن قارا قىلا بيلهر ايمشلهر. تورکستانده قوينى بوغازلاماسدان، قارئينى ياريب ايچينى وه يوره كيني تارتيب آلدلار ديب بولماغان وه احمق نهرسنى يازغانى كه بى تيمورنگ آدم گاودا لاريدان قيلغان منارهسى حاضر ايسكيب يقيليشغا، يا قينلاشان، آدم سويه كله- رينى مناره ياريدان كوروب بولادر ديب اوز اوزينى كولگى قيلغان.

تيمورنى چنگيز نهرسنى حتى سوگى بوخارا اميرى عالم خانى ده چنگيز اوروغيدن ديشى، اونگ تاريخى كورلگينى كورسه تهر.

«سهمه رقه ننده قهوه خانه لهر (?) جوده كوب وه بو پيرده، بيك قولاق كوچه سيده، قيزلار ساتيلادر. قيزلار آلوجيلارغا يالا- نچاچ كورسه تيله در...» ديگن احمق بلهن نوسه نائوم، اوزينگ سهمه رقه نده بارماغانلغينى وه او پير بلهن هيچ بر تائيشلغى بولما- غانلغينى ميدانغه قويدار. شوندهى بوزوق وه يالغانلار بلهن توله بو كتابنگ تاراتيلوى، بو اولكه لهردهن خابارسز او قوجيلارنگ يا گليش توشونچه كه كيلوله ريگه سبيت پيردهى.

آلمانلار شرق حقيده تقدير ايتهرلك قيمتلى اثرلهر ياراتقانلار. بو قيمتلى اثرلهر ايچيگه شوندهى بوزوق وه اويديرمه بر كتابنگ كيروب قاليشى سوڭ درجه نأسف ايتهرلك بر حالدر.

نوسه نائوم هم روسلهرنگ باشقالارى كه بى چيتلهر كه بزنگ يورت وه ايلنى مستقل ياشاشغه بيتشمه گن وه ابتدائى قليب كورسه- نيش مقصدى بلهن «شرقه نرفت وه فان» كتابينى يازيب چقارغان. بونگه اوخشاغانلارنگ كوپينى بز، ايندى يور تيمزده وه چيته كوروب توره مز. بز اوله ركه:

«ايت واووللار، كاروان كيچهر» ديب قويامز.
آلتاي نوپان.

ايكى بويوك ضياع

اونگن آريل آيدا علم دنياسى ايكى بويوك مستشرقنى يوقاندى. 18. IV. ده آلمان لسانياتچيلاريدان (فيلولوغ) ف. و. ك. موللر وه اوچ كون سوگرده آناقلى توركيانچيلهر دن آلبه رت فون لوقوق بهرلين ده اولديله ر.

فون لوقوق، شرقى تورکستانده قيلغان حفريات نتيجه- سيده پير آستيدا كوميلوب قالغان تورك مدنيتى اثرلهرينى يوزه كه چقارغان وه علمگه خدمت ايمه ك ايتهر كه ن تور- كلگه كه تته فائده لهر يتكوز گه ندر.

پروفيسور موللر شرقنگ ديه رلك بوتون تيلله ريگه آشنا بولغانيدان علم دنيا سيده نادر شخصله ردهن ساتالادر. موللر شرقى تورکستانده تاييلغان ايسكى تورك يازولارينى او قوماقلا توركيات ساحه سيده خارق العاده خدمتلهر كورسه تگه ندر. حرث تاريخمز اوچون اولمه سى اثرلهر ياراتقان بو ايكى عالمنى بز توركلهر هيچ بر اونوتما ياجاقمز.

ياتقان بيرك تورقا بولسون! Terra tibi levis est!

«ياش تورکستان»

خبرلەر

تورکيه ده

(اوز نجر مزدهن)

روسلهرنگ چاتاقچيلغى

تورکيه ايله روسيه آراسيدا آلم-ساتم معاهده نامه سى بار. تورکيه حکومتى بو معاهده نامه ننگ حرف حريفگه اورينگه کيتره در. حالبوکى، روسلهر ههر کون بر چاتاقلق، بر نايروننگ چقاروب ياتوبدرلار. بو نايرون گبان، اوغريلارنگ سوزيگه ايشانغان بر قانچا تورک سوداگرلهرى ميگلهرچه ليرا زيان قيليب تيجه ده. کوبلهرى سپندي. بو توغريدا استانبول غزتهلهرى کوب يازديلار. مانه بر مثال: «جمهوريت» غزته سى 25 نچى مارت نومروسيده، بر سودا-گرنگ بر خطينى باسدى. شو يازو روسلهرنگ ايته گينى آچوب يوباراتورغان بولغانى اوچون کوچوزوب يازامهن:

«بز، دورت پول يورتاقلارلارنگ (آپلسين) ايکى يه شيگينى ييش ياريم ليراگه اوده سادا تاپشيرماق شرطنى ايله تاشقارى آلم-ساتم مئنگى ايله بر شرطنامه قيلدق. شرطنامه گه کوره يورتاقلارلارنى کاغذا اوراب بيريش لازم ايدى. بز بو شرطنى ييريگه کيتردک. اوده سادا معايه قيلغان روس مأموزلهرى معايه قيلامهن ديب يورتا-قالارنگ کاغذلارنى آلوب تاشلاماندار. بزدهن آلا دورغان حکومت آدمى کاغذى يوق ديب %25 کم بها ايله يازادور. مونهن باشقا يه شيکلهرنى آچوب بيکيتمه ک اوچون 70 غروش آلدیلار. روسلهر ياخشى يورتاقلارلارنى اوده سادا کونلهرچه ساقلاب چوروتوب قو-يدیلار. اوزلهرينگ ده ننگسه لکلهرى ايله چوروگن بو ماللاريمزنگ بهاسيدهن %65 کهمه تيرمه کده درلهر. پولنگ ياريمى اول بير-که نلهردهن بزنى ايمدى %15 قارضدار قيليب قويدیلار. بو ايش جنيگه سلام بيريب آرقاسيدان ييش تهنگه تاوان بيرمه گه اوخشايدى...»

تورکيه خاتونلارينگ حقى

ملى استقلالغا قاووشقان يه گى تورکيه ههر ميل يه گى يه گى انقلابلار ايله مى حياتينگ محکم پايديواريني قويماقدادور. مانه بو ميل «تورکيه ملت مجلسى» تورکيه خاتونلارينگ شهر باشقارما-لارغا سايلاو وه سايلانماق حقىنى بيردى. بو مناسبتله خاتونلار، تورکيه ننگ ههر تامانيدا ميتنغ لهر يه سه-مه کده درلهر. او جمله دهن استانبول خاتونلارنى 10 نچى آپريلده سلطان احمدده طويلايوب کوب طنطنه ايله بير ميتنغ قيلدیلار. بر قانچا يوکسه ک تحصيل کورگن تورک خانملارى باشقا آيا ههم سيگلله ريگه شهر ياشقارماسى، مونه خاتوننگ رولى وه اوى-شهر-چيلک توغريسده کوب ياخشى ايضاحلار بيرگه ندهن کين موزيکه ايله استانبولنى گه يله نيب چقدیلار.

تورکيه ده قومونست حرکتلهرى

آپريل آيى ايچيده تورکيه ننگ ازمير وه استانبول ديك که تته شهرلهرينده قومونستلهر يياتما لهر تارقاتدیلار. يياتما بولشويکلهر-نگ معلوم يالتراق سوزلهرى ايله تولودر. بو يياتما لهر تورکيه يوقسوللاريني برنجى ماى کونى بولادورغان توپالانغا چاغيرادر. تورکيه پوليسى (صاقچيلارنى) تامانيدان يياتما تارقاتغان صاقچينلار قاماقا آلدیلار.

تورکستانده

قازاغستان معارف قوميسارياتى طرفيدهن مکتبه او قوتبلى حقيه چيقاريلغان قرارنگ مهم بر نقطه سيني (7 نچى ماده سيني) بو بيرده وزگه رتمه سدهن کوچره مز:

1 «روس تىلى قازاغستاندا دولت تىلى؛ روس تىلى قازاق پروله تار-ياتيگه، قازاق يوشچيلهر يگه باشچيلق قيليب تورگن روس برو-ه تارياتينگ تىلى. روس تىلى علم وه تيخنیکه باييده بير يوزبده ايگ باى

تیل . روس تیلی قازاق بوشچیلەر بگه ایک کیره کلی تیل . شونگچون روس تیلینی بیلش قازاغستانگ هر بر بوشچیسگه مجبوریدر . او حالدا قازاق مکتبی اوقوچیلارغا روس تیلینی یه خشی اورگه توب چیقارغان وقتده غنه توکس ساویت مکتبی بولا آلدی ، روس تیلینی یه خشی اورگه توب چیقارغاندا غنه خدمتچیلەرگه ، متخصص-لەرگه بولغان احتیاججونی بوتون یوقاتب اجتماعی قوریلشنگ قورالی بولا آلدی . شول سبدهن قازاق مکتبله رنده (ایک کچککه نده باشلانچ مکتبله رنگ 3 نچی صنفیدهن باشلاب) روس تیلی مجبوری فن بولیب اوقوتیلیم مهم اورین آلیشی کیرهک . « گه گه کچی قازاق » غازی تاسینگ 19 نچی مارت 1930 میل تاریخلی سانیدا یازیلغان قرارنگ بو نقطه سی ، روس بولشویکلهرینگ شکلچه ملی ، مندرجه اعتباری بلهن پروله تار مدنیتی توزامز دیگهن شعارلهرینگ ایچ یوزینی آچیق وه آیدین کورسه تدر .

مجموعه مز بتریلیب بیتمهک اوزره ایکهن مشهد مخبر مزدهن توبه نده گی خبر آندی :

« بو سوگخی وقتلهرده تورکستانگ هر طرفنده مهم وقعه لهر بولوب توروبدر . ملی استقلال حرکتینگ کوچه یگه نلگی ساویت حکومتینی تشویشگه توشوروب ملی ضیالیلارغا قارشو شدتلی تدبیرلهر کوریشگه مجبور ایتمه کده در . نفوذلی خلق خادملاریدان بعضیلاری قاچقان وه بعضیلهری قام قغا آنگانلار . تورکستان بازارلارندا بیمهک نهرسه لهرینی تاپیش جوده قینلاشغان . هر بر نهرسه نی آلاق اوچون مخصوص قومیسون تامانیدان بیریلگهن بر وثیقه لازمدر . بو وثیقه لهر بلهن هم بر نهرسه آلا بیلش ، ایگنه کوزیدهن توبه اوتکیز گه ندیک ، قینندر !... »

تورکمه نلهر آراسندا ساویت حکومتیگه قارشو ناراضیلق اولغا - یاقدادر . قولخوزلارغا خلقی زورلاب کیریتیش نتیجه سنده ایران چیکه ره سیگه یاقین ییرلهرده گی تورکمه نلهردهن قاچوب چیقوچیلار کویه یه کده . بو جمله دن سوگ زمانلاردا 6-5 یوز قورالی تورکهن ییگیتملهری ایران توپراغیغا اوتگه نلهر .

توزه تیش : 24 نچی بیت 4 نچی بولده بوتون قازاغستان (پارلامانی) گه بیرینه : بوتون قازاغستان ساویتلار قورولتایی (پارلامانی) گه دیب اوقیلسون !

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

یل 2 || ابون - ایول 1930 || سار 7-8

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - تورکستانلیله نظر دقتیگه. «باش تورکستان»
- 2 - روسیه ده ملیت مسئلهسی یشیلگه نمی؟ باش مقاله
- 3 - رحیم انعام توبه قیلدی، مچ.
- 4 - سعدالله قاسیم محاکمه سی. ج. ۰۴
- 5 - ملی بلهرمه نلر یتیشدیریش سیاستی. یشیلگن
- 6 - «شرق حقیقی» غازی تاسینگ موسقوا «ملی سیاستی» حقنده گی بر حقیقی. آن
- 7 - قوروقچی بولماسا قورادا قابان قورسیلایدی توقنامش اوغلی

ادبی بولم:

- 8 - مریخ یولدوزیگه (شعر) فطرت دهن
- 9 - تیشقی خبرلهر.
- 10 - یه گی تورک لاین الیفباسی. آت کپلهر
- 11 - تورکستانگ بو کونگی حالی. (خصوصی مکتوبلهردهن)
- 12 - تورکستان خبرلهری. 13 - بهرلین دهن خبر.

Yach Turkistan

(Le jeune Turkestan) No. 5-6

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

باشقارمادان:

یولزگه توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون

مجموعه مزنگ بیتلهری آچیقدر.

باسیلمغان یازولار قایتاریلماس.

ابونه شرطلهری:

- یلگی - 2 دولار
آلتی آیلگی - 1,2 دولار
اوج آیلگی - 60 سنت
آیرم نسخه - 20 سنت

مجموعه مزغه تیوشلی ههر تورلی یوللانلار اوچون آدرهس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش توورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

یل 2 || ایون - ایول 1930 || ساه 8-7

تورکستانللیله ر نظر دقتیگه

پاریسده چیقادرغان فرانسوزچه «ماتهن» غازیتاسی 17 ایون تاریخلی نومروسنده «ساویت حکومتی تورکستانده شدتلی مستملکه-چیلک سیاستی پوریتهدر» سرلوحه لی بر مقاله نشر ایتگهن. بو مقاله ده سوز آراسندا، تورکستانلی اوقوچی افضل ننگ، بزگه معلوم بر سر گذشتندن هم بحث ایتلیگهن:

تخمیناً 10 نچی آپریلارده افضل بک بیرلنده گی ساویت سفارته رتیگه چاقیریلغان. سفارته اونی میخالسکی اسمنده بر ساویت مأموری قبول ایتگهن. افضل بک ننگ طلبه صفتی بلهن اوزیگستان حکومتی دن آلوب تورگن تأمیناتینگ کوبدهن کیسیلوب قالغانینی وه اونگ آغیر وضعیتده ایکنینی ساویت سفارتی جوده یاخشی ییلهر ایدی. چونکه بو اوقوچیلارنگ تأمیناتدان چیقاریلغانلقلاری خبری سفارت آرقالی آلغان. اونگ آغیر وضعیتنی بیلگهن میخالسکی

افضل بك كه بولشويك اصولده پول تاپيش يوليني تكليف ايتگن. ميخالسكي: اگر سز «ساويت گراژدانلغي وظيفه گز» ني اوتسه گز پول هم آلوب توره سز، ديگن. افضل بيكنگ: بو «ساويت گراژ-دانلغي وظيفه سي» نيمه ايکه نلگي حقدنه گي سؤاليگه قارشو ميخا-لسكي اونگ تورکستان ملي تشکيلاتي بلهن صيقي مناسبتگه کير-يشيشيني، تورکستان ياشلاريني تعقيب ايتيشيني وه تورکستان ملي تشکيلاتي نشر ياتنگ قانداي يوللار بلهن مملکتگه کيرمه کده بولغا-فيني ييلوب آليش وه باشقالارني سويله گن. بونگ اوستيگه «سز-نگ قاي ييردهن پول آلوب تورغانگزي براو ييلوب قويار ديب هيچ قورقما گز. قارينداشلارم، آشنا-آغانيم پول وه مال يوبارادرا ديب يوره بيره سز. پولني ايسته ديگ گز پول بلهن سز گه يتقوزوب بيره رمز» ديگن.

افضل بيك سفارت يورتنده قولوبلانغان اويده اوتوروب قارشو-سيغا قوبولغان پولني رد ايتنه آلمانان. آلوب چيقغاندان سوک ايكچي کون پوسته بلهن يهنه شو ميخالسكي نگ اوز اسميگه قايتاروب يوبارغان. مه نه بر ساويت مأمورينگ بو پرووا قاتورلق تشبتي شونده ي موفقيتسزلق، شرمنده لك بلهن نتيجه له نگن.

طبيعي ميخالسكي بر مأمورد. او اوزيگه بويوريلگه ندهن باشقا نهرسه ني قيلمايدر. تورکستان ملي منفعتلريگه قارشو کوره شيش ساويت سياستينگ اساس ماده لهرندهن بريدر. روس قيزيل اوردو-سنگ قوتي بلهن يورتمزده حاکميتلهريني ساقلاب توره درلهر. بونده ي ساتوب آليش، پرووا قاسونلار بلهن ملي تشکيلاتمزي بوز-ماقچي بولادارلار. بعضاً بولشه ويکلهرنگ شونده ي پرووا قاسونلا-رندا موفق بولغانلاري هم بار. بعضي بر اخلاق وه سجيده سي ضعيف آدملار اونلهرنگ بو پرووا قاتورلق توزاقلاريجا توشوب هم قالسالار هم عجب ايمه س. فقط بو سفر پرووا قاتور بولشه ويکلهرنگ باشلا-ري قاتمغ بر تاشغا تیکدی. اونلار قارشولارندا يوكسه ك اخلاقلي

يورتی وه خلقيني ييلوب، سيزوب سه وگن حقيقي بر تورکستان او-غليني کورديله ر. او پرووا قاتورلارنگ افلاس تکليفلهريني قايتاروب يوزلهر يگه اوردی.

افضل بيکنگ بو طرز حرکتی باشقا بر قانچا تورکستان ليله رگه هم ياخشي مثال بولسون ايدي.

ميگله رچه روس طلبه سي تورکستان پولی بلهن اوقوب ياتادر-لار! (بو حقدنه توبه نده گي مخصوص مقاله گه باقيلسين) تورکستان اوقوچيلارينگ ايسه تايميناتلاري کيسيلوب يالغوز يورت وه خلقله-ريگه خيات ايتوب موسقوا اوچون پرووا قاتورلق ايتکه نلهری تقدیر-ده گنه پول آلا ييليشلهری سويله نه در.

اي تورکستان ليله ر! بوني ايسيزگده توتينگ وه بولشه ويك پرووا قاتورلارندان ساقلانگز!

وطنداشگز افضل نگ حرکتندن عبرت آلك. يورت وه خلقتگز منفعتي اوچون گنه حرکت ايتگ.

هممه مزنگ ائگ مهم وه مقدس وظيفه مز يورت وه خلقمزنگ منفعتيدر. بوندهن اوستون هيچ بر نهرسه يوق وه بولماسون.

«ياش تورکستان»

روسيه ده مليت مسئله سي ييشيلگه ني؟

روسيه ني زيارت ايتکن آروپالي قوناقلاردان ساويتلار سيسته - مينگ کور عاشقلاري يالغوز غرب قومونيستلهری گنه ايمه س، دهمو - قرايق وه ملتجي سياسي استقامتلهرنگ يولچيسي بولغان بعضي سياسيله ر هم نه ده شومبي يوقسه بيلگيلي بر اوي بله ني؟ روسيه ده ملتله ر مسئله سينگ ائگ توغري يولده ييشيلگه نلگيني سويله ب قويادرلار. او جمله دن كيچه نلهرده روسيه سياحتندن قايتوب بر کتاب نشر ايتکن آلمان ده وقرات فرقه رئيسي قوخ - و مزهر: «روسيه ده مليت

کوزدهن کیچیره درگن بولساق دا « روسیه ده ملیت مسئله سینک ماهرانه وه ههر طرفنی راضی ایتهرلک بر روحده حل ایتلگن » بولغانی فکرینک یا گلیشلیغی آگلاشیلغان وه بالعکس روسیه ده ملیت مسئله- سینک قیزغین بر تارتیشما دورنده بولغانلغی آچیق کوریلگن بولور ایدی. ایسکیده چار مینسترلر ندرن بریسی « روسیه برلگینک یگانه عاملی وه اساسی چارلقنک اوزیدر » دیگن ایدی. بو ایسه اونک قهار پولیس وه ژاندارماسینک قانلی پنجه سی دیه ک ایدی. بو کونگی ساویت روسیه سینک برلگی ده بوتون ملتله رنگ راضیلغی وه آگلاشما سی ایله ایمهس، دنیا تاریخنده مثلی کوریمه گن چه قانک قانلی په نجه سی وه روس قیزیل عسکری سلاحی بلهن تأمین ایتیلوب توره در.

اگر تورکستان خلقی که بی مثلی کوریمه گن ظلم آستندا ایتکه - مه کده وه اون اوچ ییلدر قانلی مجادله یوریمه کده بولغان بر خلقنک تاوشی بیتهرلک درجه ده چیقالمای، یه نه توغریراق ایتکه نده - آروپاغا قدر ایریشه آلمای حتی موسقواغا باروب قالغان آروپالی قوناقلارنک قولاقلاریغا ایلیشه آلمای قالماقدا بولسا، اوده اونک ظلم سدی بلهن اورالوب آنگان وه دائمی قانلی بر تهلکه قارشوسندا توتیلگه ننده ندر. آزوب یازوب تورکستانگه قدر باروب چیققان بر آمریقالی محررنک « تورکستانلیله باشلارینی ایگمه گنله ر » دیب یازغان تأثراتی مجموعه -

مزده نشر ایتگن ایدیک (1)

بعضی آروپالی ملتچی وه ده موقرات سیاسیله رنگ ده ملیت مسئله سینک حلنده سوک غایه اولاراق توشوندیکله ری بو کونگی ساویت ووسیه سنده یاشاغان اسیر ملتله رنگ حالی ایسه، بوده ملی مسئله نک حلنده آلفا ایمهس، کیری کیمه ک دیه کدر. بز تورکستانلیله ساویت روسیه سینک بز که تأمین ایتدیگی بو « بختیارلق » دان کوبده ن واز کیچوب قویغانمز وه هیچ بر ملتگه بونده ی « بختیارلقنی » تمنی هم ایتمه یمز. بز ملیت مسئله سینک حقیقی مفهومده حلنی وه اوزیمز

(1) « یاش تورکستان » نک 3-4 سانینغا باقیگز.

اوچون ده بوتون آروپا ملتله ریگه نصیب بولغان مستقل یاشاش « بختسزلغینی » ایسته یمز.

بزچه ملیت مسئله سی هیچ حل ایتلمه ی قالغان بر بیر بارسا او هم روسیه در. بو کونگی روسیه نک بوزولیشیغا سبب بولادرغان اساسی عاملارنک بری ده شو ملتله مسئله سی بولاجا قدر. آروپادا اقلیتله مسئله سی دیگن بر مسئله بار بولسا هم روسیه ده بو اقلیتله مسئله - سیگه کیلگونچه حل ایتیلیشی لازم بولغان بو بوک اولکه وه ملتله مسئله سی توره در. بو کونگه قدر کوریلگن تاریخی تجربه لهر، ملیت مسئله سینک یالغوز ههر ملتنک اوز مقدار ایتگه ایگه بولیشی یولیده گنه حل ایتیله آلدراغانینی کورسه ته در. هیچ بر ملت اوز اوستنده حاکم بولوب کیلگن بر خلق بلهن اوز مقدراتینی اداره ده شریکک ایته آلمایدر. غایت طبیعی بر نهرسه در، که اسیر بولوب ایزیلوب کیلگن بر ملت اوز حقیقی تام معناسنده آلماق ایسته یدر. ههر بر حاکم ملت افرادی اوچون (کیم بولسا بولسون) باشقاسینک اوستنده گی حاکمیتنده کیچیش بر قدر آغیر کیله در. اونکچون بونله رنگ ایکسی بر بیرده اوتوروب ههر قاندا ی بر مسئله نی « ههر ایکی طرفنی ده راضی ایتهرلک » بر روحده حل ایته آلماسلار. بونکچون اگ مهم شرط حاکم بولوب کیلگن ملت آدمله رنده زوربالق روحینک کیتگن بولیشی کیره ک، که بوده اسیر ملتله آیریلوب کیتگنده ن سوک کیله - درگن بر احوال روحیه در.

بزچه ملیت مسئله سی بوتون خلقله رنگ اوز ملی مقدراتله ریگه حقیقی مفهومده ایگه بولیشلاری بلهن گنه حل ایتیلگن بولادر. بو توغریده ساویتلار روسیه سیده عملده بر آدیم ده آتیماغاندر. بوتون غیر روس ملتله بو یولده حرکت ایتمه کده لهر؛ روسله رده اونی اولدیرمه ک اوچون تیریشیب یاتادرلار. طبیعی حقیقت اولدیر یله مهس. دنیانک ههر تامانیدا استقامتینی توغری آلوب کیله نده بولغان بو مسئله نک حرارتینی ساویت ایمپریومی ده کیچیرمه ک مجبوریتنده در.

روسیه بو جهتهدن آڭ سوڭده قالغان بر بیر بولغانی اوچون اونڭ
حرارتی باشقالارنڭ بوکوندهن کین کیچیرهجهکلهری حرارتگه نسبتاً
آرتیغراق بولسا کیرهک .

تورکستان ملتچیلگی نقطه نظرچه تورکستان مسئلهسی یالغوز
«تورکستان تورکستانلیلهریکدر» شعارینڭ تحقیقی بلهنگنه اساسدهن
حل ایتمیگه بولادر . بوکونگی قانلی کورهشلهر بو مقدس شعارنڭ
تحقیقی اوچوندر .

رحیم انعام توبه قیلدی

«قیزیل تاشکندلی افندیلهر» رحیم انعام توبه قیلدی دیب کهته
نمایشلهر قیلماقدالار . رحیم انعامنڭ توبه مکتوبی تاشکندده چیقا-
درغان روسچه «پراودا ووستوکا» غازیتاسینڭ 30 نچی مای نومرو-
سندده باسیلوب چیقدی . بو مکتوبده «چیت بر بورچه کده کیچیرگه
4 میلق سورگون حیاتی رحیم انعامنڭ «ساغلیغینی» وه «شخصی
منفعتینی» متضرر ایتمگه ندهن سوڭ اونگه ، فرقه وه اونڭ مرکز
قومیتیهسی عمومی یولینڭ («باش چیزینی» نڭ) توغریلیقی قناعت
ابدیهسنی بیرگه نینی» کوره مز .

رحیم انعام فرقه بله ن آراسی بوزولغاندان سوڭ تورکستاننڭ
اوزیک قسمنده هدر جهتهدن آڭ آرقادا قالغان قاشقادریا ولایتیگه
سورولگن ایدی . قاشقادریا ایسه فرقه وه مرکز قومیتیهسی عمومی
یولینڭ تامامیله تطبیق ایتمیگه گن بر بیریدر . تورکستانده فرقه
یولینڭ یوره گی دیمهک بولغان بیر اصلاحاتی قاشقادریا ولایتنده
بهجهریلیمه گن . رحیم انعام مه نه شو پیرده اوتوروب «فرقه نڭ
قیشلاقدا سرمایه دارلک کو کینی قوروتیش وه موشتوم زورلار صنفی
تیریش یولنده گی حرکتله رینک توغری» وه «روس فرقه سینک سوسیا-
لیزمگه تامان مظفرانه آدیملار ایله کیتمه کده» بولغانیغا قناعتلانغان .

بوندهن تورت ییل ایلگه ری رحیم انعام بو سیاستنڭ مرکزنده
اونی اوز قولی بله ن اوتکه زوچیلهر ایچنده ایدی . او زمان بو سیا-
ستگه قارشو پروتست بیلدیرگه ن حتی بو سیاستنی تورکستان
دهقانلاری ، زاختکشله ری اوچون ضررلی ، اولدیروچی دیب
تایقان ایدی . شو اعتراض اوچونده 4 ییلهر سورگونده یوردی .
انعام 4 ییل قاشقادریا وه «عمومی فرقه یولی» چیزینی خارچنده
قالدی ، اوز «ساغلیغینی» یوقانیدی ، «شخصی منفعتی» متضرر بولدی .
بو آرادا بوندهن 4 ییل بورون ضررلی ، اولدیریجی ناپدینی وه
اونگه قارشو کوره شدیگی «عمومی فرقه یولی» توغری بولوب
قالدی . رحیم انعام حادثه سی که بی وقعه لهر بولشه ویک فرقه سی
تاریخنده آز کوریلگه ن نهرسه لهر ایمه س . میگلهرچه کیچیک
شخصیتلهردهن قطعی نظر قومونیت اینته رناسیونالی مرکزینک رئیس
زینوویف ، بولشه ویک فرقه سینڭ «باش نظر یاتجیسی» بوخارین
حتی «داهی دیهرلک درجه ده» بولغان رادهک که بی شخصیتلهرده
عمومی فرقه یولندان چیقوب کیتدیلهر . بونلهرنڭ بر قسمی یه نه
«فرقه یولی» که قایتوب کیلدیلهر . سورگون حیاتیگه انعام گه
ایمه س ، زینوویف ، راده کلهر هم چیدی آلامدیلار . اونڭچون ،
کیچکنه گه انعامنڭ وقتیله توکوروب کیتگه ن یولیکه قایتادان
کیلیب اوتوریشی بزچه شایان تعجب بر وقعه ایمه س .

رحیم انعام فرقه سی بله ن آراسی بوزولغاندان سوڭ تورکستاننڭ
که ته موفقیته رندهن بحث ایته در . او بو موفقیته رندهن بر نیچه سنی
کورسه تو پیرنده خارجه گی (چوقای ، شکوری) وه داخلده گی
صنفی دوشمانلار بله ن کوره شنی کوچه ترو تیوش دیگنه کیچه در .
مه ن اوزمنڭ ، بوکونکی تورکستان خلقی اوستنده زور بله ن
حاکمیت سوروب تورگه ن ههر آدیما مستملکه چیلک وه حاکم ملت
شوونیزمی کورسه توب ، تورکستان خلقی اوچون «تایاق» وه
«قیرغین» (بوغروم) لار حاضرلاب یورگه ن یات بر قونگه کیسکین

قارشو بولغانمىنې آچىق اعلان ايتوب كيتشنى لازىم تاپامەن.

تور كستاندەن روس قىزىل اوردوسى چىقوب كيتسەن ، تور-
كستان دەقان وە يوشىچىلەرگە اوز مقدرانلەرى وە اوز دولت
تشكىلاتلارى حقندە اوز ايستەكلەرىنى حر صورتدە سويلەش امكا-
نىتى بىر بىلىسەن . مەن ، مصطفى چوقاي اوغلى ، تور كستان زحمتكش
خەلقنىڭ اوز رايى ، آرزوسى بلەن قورولغان ادارە گە اوز ايستەگىم
بلەن خدمت ايتشكە وە بوتون فكدراشلەرىمنى بو ادارە اطرافندە
برلەششەن اوچون چاقىرىشقا حاضر مەن . اگر او زمان تور كستان
محتشكشەلىرى اوز مىلى دولتلەرى اوچون ساويت سىستەمىنى سايلا-
سا لار مەن دە ائق قطعى صداقت بلەن بو حكومتكە خدمت ايتشكە
سوز بىرمەن .

فقط مەن يورتمىنى باسوب ، ايزىب ياتغان ، اوزىكىنى اوروب ،
قازاقنى قىروب ، تاجىك ، قىرغىز ، تور كمەن ، تارانچىنى تالاب يور-
گەن قانخور يات بر قۇتنىڭ دوشمانى بولماي ھىچ تورا آلمايمەن .
رحىم انعام و قىلە اوزىنىڭ «فرقەنىڭ يىرلىلەشتىش سىياستى
تقىد ايتو حر كىنگە توشمە كچى بولغانىنى» ياڭلىش دىپ تاپادر .
دقت ايتسە كز او تقىدنىڭ اوزىنى ايمەس ، «تقىد حر كىنگە توشمە-
كچى بولغانىنى» گنە نا توغرى تاپادر .

«براودا ووستوكا» غازىتاسىنىڭ رحىم انعام توبە نامەسى يازىلغان
نوموروستىڭ ، باش مقالە سندنە توبەندە گىلەرنى اوقىمىز :

«بىرلى ، مىلى متخصلەرنىڭ مقدارىنى آرتىرىش (يعنى بىرلىلەشتىر-
يش) پروگراممى محلى شرايط بلەن اويىمەيدىر گەن درجەدە كىنگ ،
اونى ايشلەب يوزە گە چىقاراش اوچون تطبيق ايتىلگەن مەتود ايسە
اساسدەن بىرلىلەر گە قارشو .»

بوتون اوزىنىڭ ، قازاق ، تور كمەن ، قىرغىز مىلى فرقە قومىتە-
لەرى وە اونلەرنىڭ باشندا تور گەن موسقوا قارا وولى — اورتا
آسيا بيوروسى — يالغز اورتا حاللى دەقانتىڭ گنە ايمەس ، يارلى

دەقانتىڭ ھەم قاراشىنى يىلگىلەشەن ياڭلىشقا نىقلارنى تصدىق ايتىپ
اوزلەرنى سىياسى ماسقارا قىلىپ اوتورۇپدەرلەر . رحىم انعام ايسە
«ساغلىغىدان» وە اوز «شخصى منفعتى» نىڭ ضرر كورگەندەن
شكايت ايتوب اوزاق سورگون بىرى قاشقادىدە اوتورۇپ ، شو
احمق ماسقارا سىياستى اوچون «مظفر» فرقەسىنى تىرىكلەپ يورەدر .
رحىم انعامنىڭ توبە مکتوبى «براودا ووستوكا» غازىتاسى
ادارەسىنى ، يعنى اورتا آسيا بيوروسىنى جودە سويوتروب ، انعامدەن
راضى قىلوب يوبارغان .

او غازىتا : «رحىم انعام ، سعد وقاص وە صادق قارىشلارىنىڭ
چوقايىغا بر قانچا خياللار توغدىروب بىر گەنلىكلەرى وە اونىڭ بو
چىقىشلارنى بر قانچا كەتتە پروبلەملەر چىقاراش اوچون فائىدالانغانى
ھىچ كىم اوچون ياشىرىن ايمەس . قومونىزم فرقەسىنىڭ رەھبەرلىكى
آستىدا كىتمە كدە بولغان پروبلەملەر ، كوچلى پروبلەملەر حر كىتى
سوسىالنىم قورولوشى يولندا كى بوتون مانىلارنى بىقىب ، ايزىب
چوقايلارنىڭ بوتون خياللارنى بىقماقنا طرف كىتمە كدەدر ، دىدر ،
طبيعى مەن انعامنىڭ چىقىشىنى استفادە ايتىم . فقط اونى ھىچ بر
قانداي كەتتە پروبلەم بلەن باغلامام وە اوندەن ھىچ بر تورلو خيال
ھەم چىقارمادىم . بىزنىڭ ائمىد وە پلانلارنىمىز (بولشەويكلەرچە خيال)
ھىچ بر آيرىم قومونىستلەرنىڭ چىقىشىغا ، نە قدر مەھم بولسا ھەم ،
باغلى ايمەسدر . او موسقوا حاكىمىنىڭ تور كستاندە كون كوندەن
آرتىق اوچرەشمە كدە بولغان «مىلى مقاومت» نىڭ اوسىشندەدر . بو
حقىقتى بولشەويكلەرنىڭ اوزلەرى ھەم انكار ايتمەيدەرلەر . تور-
كستان غازىتالارنى تىقىب ايتسە كز ھەر آدىمدا ملتچىلكنىڭ اوسىشى
درجەسىنى كورسەتەدرا گەن مىثاللەردەن اونلەرچەسىگە اوچرەسىز .
حاستا «شخصى منفعتى» متضرر بولغان انعام ايسە تور تىل
ايلگەرى تاشلاب كىتىدىكى «فرقە يولى» گە قايتوب كىلدى . لاکن
بونىڭ قارشو اونلەرچە انعاملار فرقە قاتارلارنى تاشلاب چىقوب

کیتیدلەر وه کیته یاتوبدرلەر. طبیعی، تور کستاننگ ملی منافی
نقطه نظرندن یهنده کورپراق یاشلارنگ فرقه قول آستیدان چیقوب
اکیته فائده لیراق بولور ایدی. انعام که بی روحاً وه جسماً چوروب،
خاستالانوب قالغانلارنگ چیدی آلمای قایتوب کیتشی بزنگ امیدمزگه
وه یورتمزنگ استقبالی، قورتولوشی یولندا بولغان غایه وه حر-
کتمزگه ذره قدر تأثیر ایتمه یدر.

ایسکه ره: یه گلی گنه اوز یولینی ناشلاب فرقه یولیکه کیلگن
رحیم انعامگه اورتا آسیا پیوروسی خائثانه بر وظیفه تکلیف ایته در.
«پراودا ووستو کا» غازیتاسی انعامگه آتاب یازغان مدحیه سی سو گنده
اونگه چاقیمچیلق قیلیشنی، یعنی بو کونگه چه فرقه علیهنده گی فکر-
لری آچیلمای قالغان ایسکی فکرداشلارینی آجیب بیریشنی تکلیف
ایته در. انعام تسلیم بولغان بر کیشی. او ایمدی قایتا آلماس. اوزینی
تسلیم ایته کنی که بی کیچه گی فکرداشلارینی هم سانیشغا مجبور
بولاجق. مه نه «فرقه خط حرکتی» که بویسینما قنگ منطقی ده
بوندن گنه عبارتدر.

۰۲ ج

سعد الله قاسیم حاکمه سی

- هافتا لارده نیری سمرقنده بر قانچا «ساویت حکومتی دوشما-
نلاری» حاکمه ایتمه کده در. بو تیسکه ریچی عیدارلەر کیمله در؟
- 1 - اوزبیکستان عالی محکمه سینگ بورونش رئیس سعد الله قاسیم
 - 2 - شو محکمه نگ بورونش مدعی عمومی (پراکورور) بدر-
الدین شریف،
 - 3 - تاشکند خلق محکمه سی رئیس میرساعت ذاکیر،
 - 4 - میرزاچول خلق حاکمی ابراهیم خوجا،
 - 5 - تاشکندلی بر بای نصرالدین علیم،
 - 6 - تاشکندلی سودا گهرلهردهن اکبر سمیعجان لهر.

باشداگی تورت مأمورنگ گناهارلی «عمومی فرقه یولینی»
صواگتی ایکی عییلنگ منسوب اولدوقلاری دوشمان صنفینگ
فائده سیگه بوروب یوبارغانلایدر.

ساویت محکمه لهرنده پرووا قاتور شاهدلهردهن کیگ صورته
استفاده ایتمه که بی جراکین بر خصوصیت بار.

سمرقند محاکمه سنده بوندای پرووا قاتور شاهدلهرنگ هیچ
بر که میچیلگی کورولمه دی. بونلاردهن بریسی «باش گناهارکن»
سعد الله قاسیم نگ بوتون «گناهارینی» برابر قیلغان وه حال
حاضرده تاشکند دائره سی محکمه سینگ رئیس عیسی محمد اوغلی
دیگن بر کشیدر. طبیعی اونگ بو کونگی توتوب اوتورگن پیری-
ده پرووا قاتورلیغی اوچون آغان مکافاتیدان باشقا بر نهرسه ایمه س.
شونگ که بی ساقین، پرووا قاتورلاردان قابل، اسحاق قاری
شمسی، عابد سعید وه باشقالار انصافلهرینی ساتیب، قاتار لاشوب
مکافات کونوب توره درلهر. محاکمه حقنده تاشکند وه سمرقند
غازیتالارینگ بیرگن معلوماتلهریگه قاراغاندا اونلهر اوزلهرینگ ده
میوبلهر بلن برابر 1918-1922 نچی ییللهرده منسوب بولوندقلاری
«محلی تور کچی» وه «پان اسلامیت» تشکیلاتلهریگه چه آچوب
بیرمه کله ایمدیلک ساتینلق، پرووا قاتورلق وظیفه لهرینی کمال صداقت
بلن بیریگه یتیرگه نلهر.

سعد الله قاسیم نگ «پان تور کیستک» بلن اوستیگه توشکن
«گناهارنگ» سیاسی درجه سنی اونگه عیب قیلوب آیتلغان توبنده گی
بر نقطه جوده یاخشی ایضاح ایته در: «او، سعد الله، بر کره، تصادفاً
ایسکی تاشکندده تور کستان مختاریت حکومتی اعضالهرندهن وه
تیسکه ریچی مصطفی چوقای اوغلی نگ فکرداشی عبیدالله خواجه-
نگ هم بولوندیغی بر «گپ» که اشتراک ایتوب قالغان» ایکن
(روسچه «پراودا ووستو کا» 3. IV 30).

پرووا قاتورلارنگ محکمه ده گی شهادتلهری «چوقای وه باشقا-

الارنگ معنوی رهبر لگی آستیدا بولغان باسماچیلقننگ اقتصادی وه سیاسی حقدن محروم ایتلگن تورکستان بورژوازیسنگ عمومی عکس‌الانقلابی حرکتی بولغانینی « قایتادان اثبات وه تأکید ایتگن بولغان. (« قیزیل» اوزبیکستان» 29. IV. 30)

مه ن بو یرده تورکستان باسماچیلق حرکتی چیشی وه اوننگ اجتماعی اساسلری اوستنده تارتیشوب اوتورمه یمهن. چونکه بو حرکتی عموم تورکستان خلقننگ ساویت علیهدارلنی چیشی بولغانینی ساویت منبعلری کره لهر بله ن تصدیق ایتوب اوتوره درلهر بو یرده بزنگ نظر دقتمزنی، بولشه ویزمنگ ایگ کوب وضعیتگه حاکم بولغان بر دورده آغا سورگن ایگ مهم اثرلهرنده ن بولغان «پان تورکیزم» وه «پان اسلامیزم» لهرنگ بو کون ساویت محکمه سی قارشوسندا براولهرنگ گناهی که بی چقاریلوب قویلیشی، جلب ایتدر.

محکمه مضبطه لهرنده انور، جمال پاشا وه عمومیتله تورک ضابطله رینگ اسملری کوب گنه کوروله در. هه مده «پان تورکیزم»، «پان اسلامیزم» نی، عموم شرقده، آینوقسا روسیه بویوندریغنداغی تورک اولکه لهرنده ساویت حکومتیگه قارشو قورولغان بر پلان کورده سته یب، بو پلانی شو تورک ضابطله رینگ اویلاب چقارغان یاشیرین نهرسه سی قیلوب گنه کورسه تمه کچی بولادرلار.

بو قاندا ایکی یوزلیک !!؟

بو بر اوغری یاخود بر قاراقچیننگ شخصی ملکنگ امنیتنده ن وه یاده ساتقین بر فاحشه ننگ خاتون اخلاقنده ن بحث ایتشده ن فرقسدر.

اولچه تورکستانده عمومیتله ساویتلهر تحت اداره سنده بولغان تورکلهر آراسندا چیقغان «پان تورکیزم» توغریسیده بر ایضاحات پیروب کینیش کیره ک. بو تاماندا چیقغان «پان تورکیزم» یالغوز روسیه داخنده گی هه مده قاسپی داگرننگ او طرفده گی تور.

کلهرنی توپلاش فکرندن گنه عبارت بولغان. بو مسئله 1919 نچی ییلی یازنده تاشکندده توبلانغان «مسلمان قومونست تشکیلاتلاری» قونغره سنده قویلغان ایدی. قیزیل موسقوا آگه تله رینگ تأیری آستندا بولغان بو قونغره «تورک اوروقلهرینگ تانار، باشقرد، قیر-غز، قازاق، اوزبیک، تورکمن وه باشقارلارغا بولونشلارینی بیتریب، اونلهرنگ هه مهنه سنی تاریخی عمومی «تورک» اسمی بله ن ساویت روسیه ننگ حمایه سی آستندا بولغان تورکستان سوسیالیست ساویت جمهوریتی بایراغی آستیا توپلاش» قرارینی بیرگن ایدی. بر آن کوچ-قواتلهرینی توپلاغاندان سوک، بولشه ویکلهر باشلادقلاری بو «پان تورکیزم» اویونینگ ته لکه سنی کوروب قالدیلاردا حتی ملی وه اقتصادی جهتلهرده ن بر بولغان تورکستاننگ اوزینی بر قانچا «مستقل قبیله» جمهوریتلهریگه آیرا باشلادیلار. طبعی بو سواغنی حرکت هیچ بر صورت بله ن بولشه ویکلهرنگ ایملک «قهر-مانلق» ییللهرنده ایتدیکلهری «اویونلهرنگ» مسؤلیتنی آزالتا آلمایدنر. ایمدی «پان اسلامیزم» گه کیچه مه ن. بو مسئله ده ساویتلهرنگ مسؤلیتنی یهنده کاتتاراق. شو باشداناق بر نیچه مهم اسملهرنی کورده سته توب کیتمه کچی بولامهن. ساویت مرکزینگ تورکستانده گی برنچی وکیلی اوزینی «پان اسلامیت» تانیب یورگن عارف کلله یه ف ایدی. بو کشی تورکستانده یوروتدیگی ساویت پروپا-غانداسینی همیشه قرانگه اساسلاندریب یوروتگه نی که بی «یولداش له نین وه استالین» ننگ سوزلهریگه سویکه نوب ساویت روسیه سینک بوتون مسلمانلهرنگ اینگلیز ایمپریالیزمیگه قارشو کوره شلهریده وه اونلهرنگ اوز آرا بیرلشیلهریگه یارده م ایتجه گینی پروپاغاندا ایتهر ایدی.

مه نه هندستان «پان اسلامیتی» مولوی محمد برکت الله؛ موسقوا قومیسارلار شوراسیگه «عموم مسلمان خلقلهرنگ منفعتی» حقدنه لایحه تقدیم ایتگن شو مولوی برکت الله ایمه سنی ایدی؟

مولوی طرفندن امضالانوب تاشکنده گی «اشترایکون» غازی تاسنده چیققان بیاتنامه «پان اسلامیزم» بولماسدان نیمه ایدی؟ بولشه ویک انقلابی که چه قایزهر و پله لنگ افغانستانده گی «پان اسلامیزم» و کیلی بولغان شو مولوینی قومونست اینترناسیونالینگ و کیلی سایلاش شو پان اسلامیتلک شرفی اوچون ایمه سمی؟ 1919 نچی ییل موسقوادن تورکستانگه جوننه گن «قیزیل شرق» واغونی ایچنده گی هیئت «پان اسلامیتلک» پروباغانداسی یوروتمه دیمی؟ سعدالله قاسیم محاکمه سنده ده اسمی کیچمه کده بولغان موسی بیگی شو واغوندا گی هیئتنگ اؤک مهم بر شخصیتی ایمه سمی ایدی؟

انور، جمال پاشا لار وه باشقا تورک ضابطلاری روسیه که وه قسماً تورکستانگه قالای کیلوب قالدیلار؟ اونله رنی ساویت حکومیتینگ اوزی چاقیرمادیمی؟ 1920 نچی ییلی باکوده توبلانغان «شرق خلقلهری قورولتائیده» گی انور پاشانگ «مراکش، جزائر، تونس، طرابلس، مصر، عربستان وه هندستان انقلابچی تشکیلاتله ری فامندهن» بولغان مآندائینی زیناویف بله ن استالیندهن باشقا کیم یهسه گن ایدی؟ موسقوا پولی بله ن او بیرده تشکیل ایتیلگن یو-قاریدا سویله نگن «مسلمان اولکه لهری انقلابچی تشکیلاتلهری» «پان اسلامیزم» دهن باشقا قاندای بر غایه تعقیب ایتهر ایدی؟ انور پاشا بولهرنی «پان اسلامیزم» دان باشقا قاندای بر غایه بایراغی آستیدا توپلی آلاز ایدی؟

ساویت دولت نشریاتی تامانیدان چیقاریلغان «یه گی تورکیه یولی» نام کتابده، غازی مصطفی کمال خاطرله رینگ «باشلانغیج» نده، بولشه ویک بروفسور لارندان غ. کراژین «پان اسلامیزم» حرکتینی یورگیزمه ک اوچون 1918-1919 نچی ییللهرده تورکستانده کوب پروباغاندا «ادیاتی» ننگ تارالغانینی تصدیق ایتمه کده در. («باشلانغیج» ننگ 36 نچی صحیفه سیگه بافکر).

آفغانستان اوردوسی اصلاحاتچیسی صفتی تاشیغان جمال پاشا

قاندای قیلوب آفغانستانگه باروب چیقدی؟ اونگه تاشکنده ن کو-شکه که چه مخصوص واغون حاضر لار بیر گن ساویت حکومتینگ اوزی ایمه سمی ایدی؟ مه ن 1922 نچی ییلی آوروپادا جمال پاشا بله ن کوروشگه نیمنی بوکونگی که بی ایسله یه من. او کشی او زمان هم ساویت حکومتینگ «نشئه لی» سوزلهری بله ن مست بولوب، روس بولشه ویکلهری بله ن مسلمان دنیا سینگ برله شگن قوتلهری هندستانده اینگلز ایمه ر یالیزمنی بیقادی، دیگن امیدلهرده یورهر ایدی.

مه نه وقتله شو محلی «پان تورکیزم» وه عالمشول «پان اسلامیزم» پلانلارینگ مؤسسله ری بولغان موسقوا پرووا قاتورلاری او-یون قیلوب اوز توزاقلاریغا توشیروب آلدقلاری بر نیچه اهمیتسنر قوغورچاقلارنی شو عیب بله ن محاکمه ایتمه کده درلهر.

بر زمانلهر موسقواتنگ اوز سوزی وه تعلیماتی بله ن جمال، انور پاشا لارنگ بایراغی آستیغا سورو کله نگن «اویونچاقلار»، بوکون «ساویت حکومتینگ دوشمانلاری» بولوب قالغانلاری که بی، روس بولشه ویکلهرینگ سوزلهریگه احمقچه سیگه اینایشلاری یوزیده ن بوکون اوزلهری اولوم جزاسی قارشوسندا توره درلهر.

سعدالله قاسیم «تیسکه ریچی مصطفی چوقای» ننگ بر فکرداشی بله ن بر که پده اوتوروب قالوب عفو ایتیلمه س بر گناه قیلغان. مه نه سزگه مه نم قولیمدا «یولداش» چیچهرین، قاراخان وه مادام قارا-خان که بی مسؤل «باشلو قلا رنگ» انور بله ن برابر آلدیرغان رسملهری!!

قاسیم لار ساویت حکومتینگ پولی بله ن قورولغان وه اونگ قاراماغیدا بولغان «پان اسلامیزم» وه یاده ساویت آگه تله رینگ میدانگه چیقاردیقلاری محلی «تورکچیلک» حرکتلهریگه اشتراکنک (اگرده اولهر حقیقتاً بو تشکیله تله رغا اشتراک ایتگن بولسالار) «ساویت حکومتیگه صنفی دوشمانلق» بولوب قالغانی بیلمه یدرلهر!

بونى يالغوز موسقوا بولشەويكلەرى وە اونلەرنىڭ ياللانغان پرووا-
قاتور آگەتلەرى شەھەرلەرى گە يەلدەرلەر.

تور كىستاندە مىلى سىياسەتنىڭ صىفى استقامتىنى بوزىشەن سويلە-
يدەرلەر. اگر سز ساويت مركزى اجرا قومىنىڭ 4 نچى سەسىيەسى
مضبطلەرىنى كوزدەن كىچىرسە كز درحال تور كىستاندە پروولەتار
دىكتاتوراسىنىڭ روس پروولەتارى دىكتاتورلىقى ايگەنلىكى قىتەتىگە
كىلەسز. تور كىستان مطبوعاتىگە بر كوز سالىسا كز، «بوخارا ايش
قوموناسى كەبى يىرلەردە روس ايشچىلەرىنىڭ يىرلى ايشچىلەرىنى
اوروب» يورگەنى [«پراودا ووستوكا»]، «قىزىل تپە» تاش كومور
اوپاقلارندا روس ايشچىلەرىنىڭ ياشادىقلارى يورتلەرنىڭ ايشىگىدە
«تازە لىككە رعايت ايتمەگەن اورتاقلار تاجىك ايشچىلەرى ياشايدىر-
غان يورنگە يوبار يىلادىلار» دىگەن يازوالارنى كورەسز. تور كىستان
غازىتالارنى بر آزدە آچسا كز، تور كىستان سىر يولنىڭ
137 كىلومىترەك شىمالى قىسمىدە، تاشكەند تىمر يولنىڭ آرىس
استاسيوندا، آقتوبا وە سەمەي ايش بوسلەردە بولغانى كەبى
«يىرلى ايشچىلەرنىڭ تاياقلانوب يورگەنىنى ايمەس» يەنەدە ايلگەرى
كىتوب فرقه اوزەكلەرنىڭ رەبەرلىكى استىدا يىرلى خلق اوچون
پوغروم (قىرغىن) تىرىپ ايتلەمە كەدە بولغانىنى كورەسز.
تور كىستاندە قاچان وە قاي وقت «مىلى سىياسەت» گە رعايت
ايتىلدى؟

ساويت حكومتى «مىلى سىياسەت» نىڭ اوزى باشدان باشقا مىلى
ايزىش سىياسەتى ايمەسى؟ تور كىستاندە گى «مىلى جەھورىتلەر» دىگەن
آتامالار ساويت مطبوعاتىنىڭ اوز اعترافىگە قاراغاندا ھەم «اوستى
يالتراق ايچى قالتراق» بوش، معناسز سوزلەردەن گە عبارتدەر.
«مستەلكەچى» روس پروولەتارى تور كىستان خلقىنى ايتسە گە نچە
اوروب قىروب ھايداب يورمە كچى بولادىر.

بو كونكى مەيولەر كورسىسىدە، نە قدر گناھكار بولسالار

ھەم سەداللە قاسىم، بىرالدىن شىرىف وە باشقالار ايمەس «پان تور-
كىزم»، «پان اسلامىزم» كەبى پلانلارنى اوپون قىلوب، حقىقتە
پوغروملار بلەن مشغول بولغان دىنا مقياسىدە گى شارلاتان پروواقا-
تورلارنىڭ اوتوريشلەرى كىرەك ايدى.

سمرقنددە گى محاكەمە، قوللە قىتىلاش دىرىش سىياسەتى يوزىندەن
توققان قارشىلىقلاردان تور كىستان خلق كىلەسنىڭ نظرىنى اوزاقتا-
شروب تورىش اوچون چىقاريلغان بر قومىدايان گە عبارتدەر.

ايكى يىل بوندىن ايلگەرى سوغارىش خوجالىقى ادارەسى
باشلوقلارنىڭ بويوك مقياسدە اوغورلق وە نا توغرى پروپەكتلەر
توزىش يوزىندەن محاكەمەلەرى بولغان ايدى. بو پروپەكتلەرنىڭ
برىسى قاسپى دىگەندە گى «حسن قولى كورفوزى سونىڭ توزىنى
يوقايتىپ، طاتلى سوغا ئەيلەتمەك» حقىدە ايدى. بو يولدا مىلىو-
نلارچا آقچا چقىم قىلدى.

سمرقند محاكەمەسىدە ايسە بولشەويكلەر، تەبىر مەكەن ايسە،
افلاس ساويت مركزىنىڭ اوزىگىستان عدلىە كورفوزىنى گە تازا لاشنى
وظيفە قىلوب آغانلار. بو مەسىلە دىمەك بولشەويكلەرنىڭ مىلى سىياسەت
مەسىلەسى آيرىم قىسىملەرىنى تازا لاش حرىكلەرى بلەن تازا لاشلارنى
درجەدە گە افلاسلانغان ايمەس. اونىڭ اساسدەن حل ايتىلىشى
اوچون بوتون ساويت دىگىنىڭ قوروتىلىشى كىرەك.
مەنە نوبتدە گى اڭ مەم مەسىلە بودىر. مچ.

قوشىمەچا: بو مقاله يازىلوب بولغاندىن سوڭ سەداللە قاسىم،
بىرالدىن شىرىف وە باشقالارنىڭ اولوم جزاسىگە توتىلگەنلىكلەرى
خبرى كىلدى. بو مەناسىتە توبەندە يەنە بر نىچە سوز يازوب اوتە كچى
بولامز:

بو يىردە ھەمەدەن اول تاشكەندلى روس آدواقاتلارنىدىن اسپىرىدو-
نوف (Spiridonow) نىڭ نىچىن بو محاكەمەگە قوشىلغانىنى قىد ايتوب
كىتىش كىرەك. بو يالغز موسقوا بولشەويكلەرنىڭ بو محاكەمەنىڭ

تورکستان خلیگه (آینوقسا اوزبیکستانگه) ملی قارشولندا بولغانینی آچیق کورسه توب قویادرغان منظره سنی بیکتیش روس وه تورکستانلی «تیسکه ریحیلارنگ» بر ایگه نلیکله ری تصویرینی بیریش اوچون قیلغان بر اویونلاری گنده در. مدن بوئگله اسپریدونوف نگ گناهنسز ایگه - نینی سویله مهک ایسته مه بمن. بهلکی اونگ وه میگلهرچه ساویت دوشمانلاری قاتاریدا پروله تار دیکتاتورلغیگه قارشو حرکتلهری بولغاندر. فقط بو بیرده اونگ نه اوچون بو محاکمه گه کیریتیلگه نینی قیسقاچا گنه سویله مه کچی بولامهن.

سمرقند محاکمه سی، دیدیگم که بی، موسقوا مرکزی وه اورتا آسیا بیوروسینگ قولخوز سیاسی تطبیقاتی بلهن تورکستانده فقیر ییرلی خلق منفعتیگه قارشو قیلغان خیانتلهردهن تورکستان خلق کتله سی نظر دقتنی اوزا قلاشترماق اوچون اویلاب چیقاریلغان برنمایش ایدی. تورکستانده گی بو بولشه ویک خیانت، تالانلارینگ درجه سنی تعیین ایتمه ک اوچون اورتا آسیا بیوروسی وه ملی فرقه مرکزله رینگ قرارلهرینی گنه کوزدهن کیچیریش ییتهدر.

بو سمرقند محاکمه سی ساویت سیاستنگ تورکستان خلیگه ملی دوشمانلق یوزینی بر آزده آچوب بیردی.

موسقوا بولشه ویکلهری تورکستانده ییرلی خلق منفعتیگه قارشو قاسیم شریفله ردهن کوب آرتیق خیانتلهر قیلغانلار وه قیلوب اوتوره درلهر. شو نقطه ده بوندهن ایکی ییل اول تاشکنده بولوب اوتگهن سوخوجالغی اداره سی باشلوقلاری محاکمه سنی ایسله بمن. قارالانغانلارنگ بوتونسی «آروپالی» (روس) اورتاقلار ایدی. اولنلر میلیونلارچا خزینه پولینی اوغرلاش، تورکهن ایشچیلهرینی که لته کله ش، حکومتی آلداش که بی عیبیلر قیلغانلار ایدی. حتی آگ مشهور ساویت متخصصلهرندهن پروفه سسور ریزه ن کامپف Riesenkampf نگ اجنبی سرمایه دارلهری بلهن مناسبتده بولوب، تورکستان سوغاریش ایشلهرینی اجنبی سرمایه دارلهریگه خطایده گی اجنبی امتیازلهرندهن ده آغیر راق شرطلهر بلهن

بیریش پلانلاری توزوب بورگه نلگی آچیلغان ایدی. مه نه شوریزه ن - کامپف مسؤلینگه هم تارتیلمادی.

بزیه نه اوزبیکستانده ییر اصلاحاتی کیچیریلهر ایگهن میلیونلارچا خلق وه دولت پولینگ اوغورلانغانلیغینی بیله مز. بونده ن باشقا «موشتموزور» لارنگ ییرینی اوزیگه قالدیریش اوچون حسابسز، سندسز آنگهن رشوتلهر سانسز. بو ذالتلهرنگ هه مه سی سوچیلهر محاکمه سی اثناسنده آچیلغان ایدی. موسقوا بولشه ویکلهری بولهرنگ هه مه سینی یاپوب کیتدیله ر. بو ییر اصلاحاتی ایشلهرنده گی آچیلوب کیتگهن خیانتلهرنگ ایگه لهری مسؤلینگه هم تارتیلمادیلار. ییر اصلاحات اداره سنگ باشندا پرورخوروف اسمنده بریسی توره ر ایدی.

ساویت حکومتنگ اوز سیاسی بلهن حاضرلانونب 1918-1922 ییللهرده اوتوب کیتگهن مسئله لهر اوچون قاسیم وه شریفله رنی 30 نچی ییلده محاکمه ایتوب اوتوره درلهر. بو حال تورکستانلیله رنی شونده ی سوراقلار قارشوسندا قالدیرادر: نه اوچون میلیونلاب خلق وه دولت پولینی اوغورلانغان، تورکهن ایشچیلهرینی اوروب، دولتی آلداب بورگهن سوچیلهرنی آتمادیلار؟ نه اوچون میلیونلارچا اوغورلق قیلغان، «فرقه یولینی» توغری یوروته گهن، یوقسول دهقانلارغا قارشو موشتموزورلارنی یاقالان ییر اصلاحاتی خیانتگه رلهرینی مسؤلینگه هم تارتیلمادیلار؟

بز بو بیرده سمدالله قاسیم نی یاقلامایمیز. اگر اونگه وه یولداشلهریگه سمرقند محاکمه سنده یوکه تیلگهن گناهلهر توغری ایسه اونلار آگ آغیر جزاگه مستحقدرلهر. فقط بز بو بیرده یالغوز شونی گنه قید ایتوب کیتمه کچی بولامز، که قاسیم لاردان اون تاپقر آرتق خیانتلهر قیلغان آداملار «تورکستانلی» بولیش بیریده آروپالی اسمی آغانلاری اوچونگنه جزالاندیریلماسدان یوره درلهر.

ملى بلەر مەنلەر يېتىشك يېرىش سىياسىتى

«يورتىمىز روسلەر بلەن تولدېرىلمەكەدەر...» (ھىدىر على اوغلى وصىئنامە سەندەن)

ساۋىت روسىيەسى صنایعلاشتىرىش پلانىنگ بو كۈنگى قاراقتەرى
وہ عمومىتلە يېش يىللىق پلانىنگ ايشگە آشیرىلىشى مىلى تور كىستانىنگ
كىلەجەگى اوچون ضررلى وە پورتمىزنگ بو كۈنگى حرئى-تەخنىكى
حاضرلىغى ققطە نظر نەندەن دە امكانسىز ايكە نلگىنى بز «ياش تور كىستان»
صحىفە لەرنە كۈبەن يازغان ايدىك. بو ايشلەرنى كۈرەلك تەخنىكى
قوت ايمىدىك بز دە يوق. ساۋىت حكومتى دە بوندای قوتنگ يېرلى
خلىقەن يېتىشىگە بوتون كوچى بلەن مانع بولوب، بوندای يېر-
لەرنى روس ھنرمندلەرى بلەن تولدېرىشگە بار ھنرىنى ايشلەتوب
ياتادر. آزوب يازوب بر يېرلى ھنرمند يېتىشوب قالسا اونى دە «تو-
بەندەن يوقارىغا كۈتەر» بەھانەسى بلەن تىزگەنە عمومى سىياسى ايشلەر-
گە سايلاب يوبارىشغا حركت ايتەدرلەردە آز وقتەن سوڭ اونى
ھايداب يوبارىشغا ترىشەدرلەر. بر گنە اوزىك تىمىر يول كوندوقتورى
مۇمىن اوغلى نىگ باشندان كىچكەن حادثە جودە عبەرت آمىز بر
وقەدەر. «فىزىل اوزىكىستان» (29.IV.30) نىگ يازوويىگە قاراغاندا
كوندوقتور مۇمىن اوغلى «توبەندەن يوقارىغا كۈتەرىل» فرغانە
دائىرەسى مىلى مفتىشلىگى اوچون سايلانوب يوبارىلادىر. تىزدەن بو
مىلى ادارە نىگ مفتشلىك شەبەسى يېكىتىلەدر. مۇمىن اوغلى نى نىمە
قىلماقچىلار؟ اوقروغ مىلى ادارەسى باشلوغى شامىشوف جودە آسان-
گنە حل ايتوب قويادر. او مۇمىن اوغلى گە سالىقنى تولى آلمانغان
آداملاردان تويلانغان ايشەكلەرنى بازارغا آباروب ساتىشنى بوپورەدر.
مۇمىن اوغلى اعتراض ايشە، شامىشوف: «تېرەنلەردە كوب يوروب
كوردىنگ، ايمىدى بر آزدا اوزىكىنگ آنا-باباڭ اورگەنگەن ايشە-
كە ھەم يوروب كور» دېگەن.

اوزىكىدەن چىققان يالغوزگە كوندوقتورنى تىمىر يول واغۇ-

نلاردان ايشەگە توشوروب قوش، تور كىستانەگى روس بولشە-
ويكلەرى مىلى سىياسىتىنگ اڭ آيدىن بر كورونشىدر.

صنایعلاشتىرىش وە يېش يىللىق پلانىنگ ايشگە آشىشى اوچون
تەخنىكى قوتلەرگە احتىياج بار. «مىلى جھورىت» دىدكلەرى دائىرە-
لەردە بو تەخنىكى قوتنگ ھىچ بولماغاندا كوپى يېرلى خلىقەن
بولىشى كېرەك.

ايمىدى كۈرەلىك ساۋىتلارنىڭ يورتمىزدە بو بلەر مەنلەرنى
حاضرلاش پلانىلارنى نىمەلەر كۈرسەتەدر.

بز شو ققطەدە تحصىل اوچون آلمانغا كىلگەن تور كىستان
اوقوچىلارى حقتە يورىتگەن وحشىانە سىياسىتى ذكر ايشمەسەن
اوتە آلامىز. اونلەرنىڭ دېرەلك بوتونىسى ساۋىت ستەبەندىياتلارنى
بولغانى كەبى اوقوشلارنى بىترگەچ دە يورنگە قايتوب ساۋىتلار تور-
كىستانىگە اڭ لويال بر صورتە خدمت ايشىنى توشونوب يورەلەر
ايدى. تور كىستانە باسماچىلىق حر كاتى بائىرىلغاندەن سوڭرە ياق
ساۋىت حكومتى بو اوقوچىلارنى ھەر جھەتدەن سىقىشترە باشلادى.
كۈپلەرى يورنگە قايتارىلوب يوبارىلدىلار. بر قىسمى اوقوشلارنى
بىرىش ايمىدى بلەن تور كىگە قاچوب كىتدىلەر. آلمانىادا قالغان
كىچىگنە گنە بر قىسىم بولسا يوز تورلو آغىرلىقلار بلەن اوقولارنى
دوام ايتدىروب تورەدرلەر. آمان ايسەن اوقوشىنى بىترە آلوب يور-
نگە ايش باشىغا قايتقانلارنىڭ ايسە بعضىلەرى سورگونە يورەدر،
بعضىلەرى تورمەدە اوتورەدر. بو بىچارەلەرنىڭ يېرلى خلىقەن
يېتىشگەن بولوب ايوانوف، ستەبانوفلەردان بىرىنىگ يېرىنى توتە
آلورلىق قابىلىتدە بولغانلارنىڭ باشقا گناھلارنى كورونمەيدىر.

عالى مەكتەدەن سورگون وە تورمەگە، تىمىر يول واغونلار-
ندان «اورگەنىلگەن» ايشەگە... مەنە ساۋىت حكومتىنگ تور-
كىستانە «مىلى بلەر مەنلەر» يېتىشك يېرىش سىياسىتى!

ایندی بر نیچه ساویت رقله رندهن تورکستانی صنایعلاشتریش
پلاینگ حقیقی یوزینی کوره بلیک .

اورتا آسیا (یعنی تورکستاننگ قازاغستاندهن باشقا قسمی) نگ زراعت
خوجالقلارندا ته خضیکی قوتلرگه بولغان احتیاجی قویوده گیچه
کورسه تیلهدر: 6.739 عالی تحصیل، 12.711 اورتا تحصیل بیلهرمه نلهر
کیرهک بولوب بو کونگی موجود مکتبلهر عالی تحصیللهرنگ یوزدهن
25 بی (1770)، اورتا تحصیل بیلهرمه نلهرنگ بوندهن هم آزرآق،
یعنی یوزدهن 13 بی بیره آورمش (*).

بو یوزدهن 25 وه یوزدهن 13 لهرنگ قانچاسیننگ تورکستانلیلهردهن
ایکه نلیگی آچیق معلوم بولماسا هم هر حالدا اونلهرنگ یوق درجه -
سندره آز وه کوچیلکننگ روسلهردهن بولیشلارندا شبهه یوقدر .

صنایع ایشلهری اوچون 2.681 عالی تحصیل وه 7.354 اورتا
تحصیلی بیلهرمه نلهر کیرهک، مکتبلهر ایسه 1.190 عالی تحصیل وه
1.035 اورتا تحصیل متخصصلهر بیره آجاقلازمش (هر زمان حاضر -
لاناچاق تورکستانلیلهرنگ روسلهرگه نسبتاً چوده آز بولیشلارینی کوزده
توتیش کیرهک).

ساغلیقنی ساقلاش ایشلهری 2.550 عالی وه 5.000 اورتا تحصیل
بیلهرمه نلهر طلب ایتهدر . اورتا آسیا دار الفنونی ایسه 1.125 آدم بیره
آادر .

لازم بولغان 3.516 اقتصادچیدهن یالغوز 500 ی اورتا آسیا دار -
الفنونندهن چیقادر .

اورتا آسیانی شاشیلینج صورتده صنایعلاشتریش اوچون 2.500
عالی وه 8.500 اورتا تحصیل مهندسلهرگه احتیاج بار . و . س . . .
بو هنرمندلهر مسئله سنده گی که مچیلکنی قاندا ی قیلوب تولدیر
مه کچی بولادرلار ؟

(* بو بیرده کورسه تلگهن وه قویوده کیلهدرگن رقلهرنگ بوتونی «پراوذا
ووستوکا» غازیاسینگ 14. IV. 30 تاریخلی نومروسندهن آلتغاندر .

بو سوراغنگ جوابی مه نه توبه نده گیدهن عبارتدر :

زراعت خوجالقلاری ساحه سنده گی بیلهرمه نلهر که مچیلکنی
شونده ی قیلوب تولدیرمه کچی بولادرلار :

1 - اتفاق، توغریسنی ایتگهنده روسیه، عالی زراعت مکتبلهرنده گی
طلبه لهردن 1.500 کشینی شرطلش

2 - مرکزدهن (دیمهک روسیه دهن) 500 بیلهرمه ن چاقیریش
3 - تیشدهن 50 بیلهرمه ن چاقیریش .

باشقا سوز بلهن ایتگهنده تورکستاننگ بر قسمی که یالغوز زراعت
خوجالقلاری اوچون 2 میگدن آرتیق عالی تحصیل یاتلهر کیتیلهدر .
اورتا تحصیل بیلهرمه نلهرگه کیلگهنده اتفاق (روسیه) ته حنی -
قوملهرندهن 1.000 طلبه نی شرطلش وه مرکزدهن (تاغین روسیه دهن)
300 بیلهرمه ن چاقیریش کورسه تیلهدر .

لازم تاپیلغان 2.500 صنایع مهندسله رندهن 1.300 طلبه نی اتفاق عالی
مکتبلهرنده شرطلش؛ مرکزدهن (روسیه دهن) 600 بیلهرمه ن
چاقیریش؛ خارجه دن 100 مهندس چاقیریش .

اورتا تحصیل متخصصلهر مسئله سنده ایسه 1.000 طلبه نی اتفاق
مکتبلهرندهن شرطلش وه روسیه نگ تورلو قسملهرندهن 1.000
بیلهرمه ن چاقیریش پلانغا آلتغاندر .

شونی ده سویله مهک لازم که بوللهدر باشقا هر ساحه اوچون
قیسقا مدتی قورسلهدر بیلهرمه نلهر حاضر لاش تدیرلهری کو -
روله کدهدر . او جمله دن زراعت خوجالقلاری اوچون 1000 یلهر -
مه ن وه باشقا ساحلهر اوچون ده میگ بیش یوزله ب آدم حاضر -
لانماقدادر . بو حاضرقلهرنگ همه سینگ روس تیلنده بولغانینی
نظر که آلساگز حاضر لانوچیلارنگ ده روس «اورتا قلا ریمز» بولغا -
نلارندا شبهه گز قالماس .

اتفاق مکتبلهرنده نه قدر کوب طلبه نگ شرطلنگه نینی یوقا -
ریدا کوردیگوز . «یاش تورکستان» صحیفه لهرنده وقتیه یازغانمز

که بی بونلەر تورکستانگ ضعیف وجودیگه یایشغان پارازیتلاردر، که یا خلقینگ پولنی ییب-یب بارمایمن دیب کیتهدرلەر (بو بزچه یاخشیراق) وه یاده آغا بولوب خلقمزننگ بونینگه مینوب اوتوره-درلەر. (اصل یامانی بودر).

«پراودا ووستوکا» غازیتاسینگ یاقین ویتلهرده بیرگن بر خبریگه قاراغاندا باش پاختا اداره سینگ (دیمهك تورکستان دهقا-نلهرینگ) تأمیناتی بلن موسقواده اوقوب یورگن بعضی روس «اورتاقلار» ننگ پاختا ایشلهرنده اختصاص اورگه نیشی بیرنمه دایه-لك، تیش هکیملگی که بی نهرسه لهر اوقوب یورگه نلکلهری آگلا-شیلغان. حتی «روس» بولغانلاری اوچون گنه تورکستان تأمیناتی آلوب یورگه نلهر هم کوب گنه بولغان.

روسچه «ساویتسکایا استپ» غازیتاسی شرطلهرنگن روس طلبه لهری حقنده کوب قیزیق نهرسه لهر حکایه ایتهدر.

مثلا بو ییل 18 نچی مای نومروسنده:

(1) پولیته خنیقوم طلبه سندن ماتر (سف 3 ییل قازاغستان تأمیناتی آلوب اوقو ایشینی بترگه ندهن سوک قازاغستانگه کیتیشدن باش قاپیردی.

(2) له نین غراد زراعت اینستیتوتی طلبه سندن آره فیه ف 4 ییل قازا-غستان تأمیناتی آلوب اوقوغاندان سوک ساراتوفگه خدمتگه کیتوب قالدی.

(3) یه نه شو مکتب طلبه سندن کریگوریف 4 ییل تأمینات آلمانان سوک کیشندن بو یون تاردی.

(4) له نین غراد خلق خوجالغی اینستیتوتی طلبه سندن قوله سنیقووا قازاغستان پولی بلن اوقوشینی بترگه نی حالدا او بپرگه کیتمهك ایسته مه دی.

یوقاریدا گیلهرنی یازغان غازیتا «بونده ی حاده لهرتگ اونلهر-چه سیگه اوچرەش ممکن» دیگن قیدنی هم اونوتمه گن. بو

شرطله ننگن روس اوقوچیلارینگ اونلهر، یوزلهر فقیر تورکستان خلقی مالی اطرافنده قیلماقدا بولغان متهمك وه اوغورتلارینی یه نه عینی غازیتادان آلمان حاده بلن چاقیشترینگ!

1929 نچی ییل ده قابرنده طلبه او یوشمه سینگ تشبشی بلن خو-جالتق اداره لهری کوب گنه قازاق اوقوچیلاریمزنی شرطلهرنگه نلهر ایدی. مثلاً زراعت قومیسارلغی زراعت اینستیتوتی طلبه سندن آلتی کیشینی شرطلهرنگن ایدی. بو معاهده، شرطلهر ههمه سی کاغد اوستنده گنه قالدی. اوقوچیلار هیچ بر تورلی تأمینات آلامای آچ اوتوره درلهر.

نتیجه: تورکستان شاشیلینج صورتده صنایعلاشتریلا جا قدر. اولکه که بو یوک گنه مقدارده ته خنیکی کوچلهر لازم. تورکستان او-قوچیلارینی تأمیناتدان محروم ایتوب قویادرلار. مکتبندی بترگه نله-رینی ده یا سورگونگه یا خود تورمه گه تیقیب قویادرلار. بونگله بر قاناردا ساویت حکومتینگ تورکستانگه میگلهرچه روس یلهرمه نله-ری یوبارماقدا وه تورکستان پولیگه میگلهرچه روس طلبه سی اوقو-تماقدا بولغانینی کوره سز. بو اوقوچیلارینگ بر قسمی حتی پولینی ییدیکلهری تورکستانگه باروب ایشله شدهن هم قاجادرلار.

«تورکستان روسلهر بلن تولدیریلمه کده در...» روس اوقو-چیلارینگ ایشله مهك ایسته مه گه نلهری ده یوقسول وه آچ تورکستان خلقینگ پولینی بوشگه ییب کیتمه کده درلهر.

مه نه بونلهرینگ ههمه سی تورکستانده کی روس پروله تار حاکمیتینگ ایشلهریدر. یلگن.

«شرق حقیقی» غازیتاسینگ موسقوا

«ملی سیاستی» حقنده غی حقیقی

«شرق حقیقی» 18 فیرال 1930 تاریخلی نومروسنده اوزیک-

ستاننگ ساویت حکومتی دوزنده قازانغان «ملی یوتوقلهرنی» جوده «گولله ندیریب» یازغان ایدی. ایمدی او «بای یوتوقلهرنی» بزنگ کوزلهریمز گه آیدیزاق قیلیب کورسه تیش اوچون بولسا کیرهك، «شرق حقیقتی» اوزینك 21. II. 30 تاریخلی نومروسنده اوزبیکستاندا «پیرلیله شدیریش» توغریسیده توبه نده کتیریلگن مثالهنی باسقاندیر؛ بو مقاله میرزا چول احوالیدهن بحث ایتکهن. شونی هم ته تیب اوتیش کیرهك، کی ایسکیده، چار زمانیدا، میرزاچولدا سوغاریلغان بیر-دهن هیچ بر تورکستانلی فائده لانا آلماسدان یا لغوزگه اورتودوقس روسلر فائده لانور ایدیلر. انقلاب وقتنده میرزاچولداغی آریق (قانا) لار بوزولدی؛ باتاقلقلار یوزه گه کیلوب خلق پیزگهك کهسه لیدهن ئوله باشلادی. روسلر قاجوب کیتدیلهر... ساویت حکومتی باتاقلقلی پیزگهك اوچاغی میرزاچولگه تورکستانلیلهرنی، آیدوقسا اوزبیکلهرنی، اوتورته باشلادی... بولشه ویکلهر میرزاچولنی اورهك بولورلق بر دائره دیب اعلان ایتدیلهر، دیمهك سیاسی وه اقتصادی جهتله ردهن میرزاچولنی بوتون تورکستان «کوزگی» سی قیلماقچی بولدیلار. بر آز وقت اوندی. بر نیچه مینگ اوزبیکلهر پیزگه کدهن قیریلدیلهر؛ لاکن اولنلر میرزا چولنی توغری بر حالفا قویدیلار. باتاقلقلارنی قوریتدیلهر... کیچه گی باتاقلقلی وه پیزگه کلی دالا گولله نه باشلادی. مه نه شو چاغدا بولشه ویکلهر میرزاچولدا «پیرلیله-شدیریش» سیاستینی یورگیزه باشلادیلهر.

«شرق حقیقتی» نگ یازوب اوتورگن مقاله سی، تورکستانده روس بولشه ویکلهرینگ «ملی سیاست کوزگیسی» آنالغان شو میرزا چولدا نیمه لهر بولوب یاتغانینی «ملی» اوزبیکستان «ملی استقلال» نینگ 6 نچی ییلگه قدم باسا یاتقانیدا، بزگه یتگیزیب تورگن قیمتلی «حجتی» بولسا کیرهك.

«شرق حقیقتی» غازیاسینگ 21. II. 30 تاریخلی نومروسنده B. D. امضاسی بلن یازیلغان مقاله نی توبه نده اوزیچه کوچرهمز:

«میرزاچول، پاختاچیلقدن قسماً صناعت رایونی حسابلانادی. 5 ییلق ساویت خوجالوق پلانیدا، میرزاچول کیله جه کده اجتماعیات دالاسی بولادی، دیب کورسه تیلهدی. براق، رایونده عینی زماندا بولا یاتقان ایش، کوگلسز احوالار امیدیمزنگ عکسینی کیلتره-تورگه ننگه اوخشایدی. میرزاچول خلقینگ یوزدهن 56 سی اوز-بیک، قالغانی مه یده ملت (1) وه آوروپالی (2) اورتاقلاردان عبارت. رایون اجراقوم هیئتیده 7 روس، بر اوزبیک، بر «مه یده ملت»؛ رایون میر شعبه سیده 2 روس، بر اوزبیک، رایون معارف، شهر شوراسی وه یاردهم قومیتله ریده 6 روس، 2 اوزبیک؛ رایون قرض شرکتیده 8 روس، بر «مه یده ملت»؛ رایون پاختا شرکتیده 21 روس، بر «مه یده ملت»؛ رایون یاشقومیدا (باشلار قومیته سی؟) 6 روس، 1 اوزبیک؛ رایون مطلوبانیدا 8 روس، 1 اوزبیک؛ 57، 58، 59 نچی پاختا فابریقالاریدا 99 روس، بر اوزبیک ایشله یدی.

اولهردهن باشقا قومونا خوجالینغیدا 4، رایون فرقه قومیته-سیده 9، رایون اوزبیکتورگیده (اوزبیکستان دولت تجارت شورا-سی) 11، حیوانات ته سرهش شرکتیده 9، قوالخوز سه کسبه سیده 9، رایون میلیتسیه سیده 13، رایون پوستاخانه سیده 14، تجربه استاسیو-نیده 22، رایون کسبه لهر شوراسیدا 44 کیشی، اوروق خوجا-لیغیدا 200، رایون ساغلیقنی ساقلاش شعبه سی وه آمبولاتور یاسیدا 200، سو خوجالینغی اداره سیده 200 خدمتچی ایشله یدی. بو اداره لهرنی کوندوزین چراغ یاقوب آقتار ساگر هم اساس ملت [دیمهك حقیقتی تورکستانلی] ایشچیلهری وه خدمتچیلهریده ن بر کیشینی ده تاپا آلمایسز. بونگ اوستیگه یوقاریداغی اداره لهرده ایشله وه-چیلهرنگ دیمهك هممه سی میرلی خلق تیلینی بیلمه یدرلهر. معامله

(1) روسلهرنگ اوزبیکستانده یاشاچی اوزبیکلهردهن باشقا قازاق، قرغز، تورکهن، تاجیک وه بولك تورکستانلیلهر اوچون قوللانقلاری تعمیر.
(2) روسلر اوزله رینی «آوروپالی» دیب ایتکزه درلهر. شونگ اوچون بر توبنده «آوروپالی» دیلگن بیرده روس سوزینی قوللانمز.

قىلىش، ايش بىتىش قىشلاق دىھقانلارنى اوچون ھەر نەرسەدەن ھەم قىين. رايون ادارەلەرى حسابى بويونچە 880 نفر خىدمەتچىلەر ايچىدە 5ى اوزىك؛ 5ى «مەيدە ملت»، قالغانى روس اورتاقلاردر؛ پروسەنت حسابى بلەن ئەتىكە نىمزدە 98,863 فائىزنى روسلەر، 1,137 فائىزنى اوزىك وە «مەيدە ملتەر» تىكىل قىلادى. بو رىقىمى كورگە نەلەر احتمال رايوندا ادارە ايشلەرىنى آلىب كىتكوندىك اقتدارلى خىدمەتچىلەر پوقدر، دىب اويلارلار. بو اوى خطا. اوزىك خىدمەتچىلەرنىڭ كەمەيشىگە اىڭ كەتتە سبب مەنە شو نەرسە بولدى: 1925 نچى يىلغاچا بو رايونداگى ايشچىلەرنىڭ يوزدەن 35ى اوزىكلەر ايدى. رايونلاشدىرىش دان كىين رايون فرقه قومىتەسىغا قارا پورە كلى قىزىل روس پالچىقوف كىلگە نەن سوڭ قىشلاقنىڭ بەترەك وە آقتىفلاريدان چىققان خىدمەتچىلەر برىن-برىن ھەيدەلىپ اولەرنىڭ اورنىگە روس پالچىقوفنىڭ شووئىستلىق بلەن زەرلەنگەن اوروغ آيماقلارنى جايلاشتىرىلدى. پالچىقوفنىڭ جىنايتلەرى وە نار ملتچىلگى «پراودا ووستوكا» غازىتاسىدا بر نىچە مرتبە يازىلىپ چىقدى. شونەدى بولسادا بر مونچە وقت اوز يامانلىغىنى دوام قىلد. پىرىب، آخرىدا مىرزاچولداان ھەيدەلدى. بو اوز دورىدە رايون ادارەلەرىنى 30 پروسەنت اوز اوروغ-آيماقلارنى بلەن تولدىرغان ايدى.

مىرزاچول مىحتەكشەلەرى قاردان قوتولوب ياغمورغا اوچرە-دىلەر. اوندەن سوڭ فرقه قومىتەسىغا پالچىقوفدان قىزىلراق دىنىسىف كاتىب بولوب كىلدى. دىنىسىف اوز «سىاستىنى» پالچىقوفدان ھەم اوتكەزىب يوباردى. او، ايش باشلاشدا «رايون ادارەلەرىدە بىتتە ھەم يىرلى خىلقدان قويمىمان» دىگەن شىعار بلەن مىدانغە آتىلغان شىكىللى، حىقىقتادە ادارەدەن يىرلى خىلق خىدمەتچىلەرى قاچا باشلا-دىلار، قاتىغراق تورگە نلەرنىڭ بوئىغا بەتتانلار تاقىب، اولەر اورنىگە اوزىنىڭ اوروغ آيماقلارنى جايلاشتىردى.

سنت الله تاجى اوغلى، اورال نارمەت اوغلى، اورازباى اوغلى، يونس مراد اوغلى، عمر بىكمەت اوغلى، سلىمان عمر اوغلى، خواجە امت اوغلى، عمر يوسف اوغلى، كرىم يولداش اوغلى، بابا عمر اوغلى، خىدايقول يارلاقاى اوغلى، آرال حسن اوغلى، عبدالله سلطانبابى اوغلى وە باشقا بر نىچە اورتاقلار (اشچى وە يوقسول دىھقانلار) پەستەن يوقارىغا كوتەرىلىپ ايشىگە قويلغان ايدىلەر. شولەر تورلى بەھانەلەر بلەن چىنگە سورىلدىلەر. بولەر اورنىگە دىنىسىفنىڭ اوز كىشلەرى قويلدى.

ياقىندا سو شىركلەر برلگىنىڭ تىكىلات بىوروسى تولىدى. بو پىرگە رىئىسىنى يىرلى خىلقدان بىلگىلەش لازىم ايدى. دىنىسىف بونىگە ھەم تىش-تىرناغى بلەن قارشى توروب كوچكىن دىگەن بر روسنى رىئىس قىلىپ اوتقازىپ قويدى.

خىلاصە قىلوب ايتكەندە مىرزاچول رايون فرقه قومىتەسىنىڭ ايشلەرى ملتچىلىك وە شووئىستلىك اساسىدا دوام قىلا ياتىر. فرقه-نىڭ سىاستى پايىمال بولغان. بونىگە يول قويمىش مطلقا يارامايدى. آ. ن.

باشقارما: «شىرق حىقىتى» نىڭ بو حىقىتىنى «روس بولشەوىكلە-رى يىرلىلەشتىرىش سىاستىنى توركىستاندە توغرى يول بلەن يورگە-زىب توروبدىرلەر» دىب يازوب اوتورگەن «توبەچى» رحىم انعام اوغلى اوقوب كورسىن!

قوروقچى بولماسا قورادا قابان

قورسىمىلايدى

(«تورك-سىب» يولىنىڭ آچىلىشى مناسىبتىلە)

ماى باشىدا توركىستان-سىبىيا تىمىر يولى («تورك-سىب»)

بوتوله‌ی بیتمه‌گن بولسا هم بعضی مقصدلر بلهن رسماً آچیلدی. آچیلش بایرامیغا موسقوادهن برنیچه واغون پروپاغاندیستلار یوباریلدی. تیلی قایلغان وه تاماغی یاغلانغان بو قیزیل ناطقلار ههر استاسیونده ساعتله‌رچه توختاب ههر وقتگی که بی قایتالیستلارنی، لوندونده گی مینیسترلرنی، خطای ملتچیلهرینی... تو یگوچه سوکدیلر. ظالم روس پادشاهلارینک قالدیروب کیتگن میرائی «دنیا ننگ آتیدان بری» که ایگه بولیشی بلهن ماقانغان ساویت حکومتینک تیشقی دوشمنله‌ریگه قارشو قولیدان کیله بیلدرگن برگنه معرفتی بارینا او هم یاغوز دهنه کی سوکیشله‌رده ننگه عبارتدر.

قیزیل موسقوا روسیه ننگ بورونقی قرصله‌رینی تاندیما سلق وه روسیه ننگ چیگه ره‌سینی نامتناهی کیگه یتریش او چون کوب اورینوب کورگن بولسا هم بو کونگه چه هیچ برهتیجه چیقماغان. آوروپانک بویوک دولتله‌ری اونک یول بولغانار سفیرله‌رینی قولاب یوباردیلار. خطای ملتچیلهری بوتون ساویت مأمورله‌رینی بر نیچه ساعت ایچیده اوز یورتیده سوپوروب تاشلادیلار. بر دوات او چون سوک درجه حقارت سانالغان بو حادثه‌لرگه قارشو ساویت حکومتی قومونست وه قوموموللارینی موسقوانک کیتک وه ساوق کوچله‌ریده بو کیرتیریب نه یله نتریشدهن باشقا بر مقاومت کورسه ته آلمادی.

اوتگن ییل انگلش‌ره وه آمریقانک رور قایتالیستلاری بیلگیلی بر مقصد بلهن روسیه‌گه بر تدقیقات سیاحتی قیلغانلار ایدی. ایدی «تورک-سیب» ده گی واغونلاردان سوکیلگن بو قایتالیستلار او زمان موسقوا حکمرتی تامانیدان دوستانه قارشولانغان وه ساویت حکوم-متینگ عزیز قوناقلاری که بی قبول قیلنغانلار ایدی. «ساون قومو-نیستله‌ری» (1) بو قایتالیستلارغا ایگیله ایگیله خدمت اینگن وه نفیس بیمه‌کلر قارشوسندا گوزل-گورهل نطقله‌ر سویله‌گه نله‌ر ایدی.

(1) آوروپاچه کیگن وه عصری معامله‌نی آکلایدرغان قومونستله‌رگه آوروپا-لیلار تامانیدان بیزلیگن اسمدر.

سوزنک قیسقاسی قایتالیستلار قارشوسندا قاش قاقیلوب کوز اوچیر-یلگه ندهن سوک خراب روسیه‌نی «پروله‌تار جنیتی» توزه‌تیش او چون اونله‌ردهن قرضگه پول سورگه‌نله‌ر ایدی. عزیز قوناقلار ضیافت ایچیده قطعی جاواب بیریشدهن تارتنغاندیک بولوب «بو توغریده اوییمزده اویله‌شیب کوره‌مز» دیب یورتلهریگه جوناب کیتدیله‌ر. آوروپا وه آمریقا سرمایه‌دارلهری بو کونگه‌چه روسیه ننگ «گه‌ده‌یلر حکومتی» که پول بیریشدهن تارتینادرلار. خطای تیمیر یولی مسئله‌سیده موسقوانک کورسه‌نگن ته‌جه‌نک حرکتی وه ایمپریالیستلک روحی آروپاداگی ایشجیلر ایچیده روس قومونستله‌ریگه قارشو آنچاغنه شبهه‌لر او یغانتردی...

اقتصادچیلر، ههر دولتنک «نهرمره‌تری» مالیه‌سی در، دیدر-لهر. بو کونگی ساویت «نهرمومه‌تری» اونک آغیر حالدا خاستلانغا-نینی آچیق کورسه‌توب توره‌در. کیم بیلیر، بو آغیر کهسه‌لک به‌لنی ده ساویت حکومتینک اولومیگه سبب بولاجاق... قره‌ملده اوتورگن «هکیملهر» ساویت دولتینک بو آغیر خاستالیغینی توزه‌تیش امید یبلن هه‌له‌ک بر رچته اویله‌ب تاپدیلار. بو رچته‌ده «بیش ییللق پلان» دان عبارتدر.

روسیه ننگ پاختا، یون، ایپه‌ک... که بی خام مالغا بولغان احتیاج-لارینی تأمین ایتش وظیفه‌سینی «بیش ییللق پلان» تورکستانگه یوکل-ته‌در. بو «پلان» ننگ تیزدهن عملگه قوبولوب، یوزه‌گه چیقیشیگا «تورک-سیب» ایگ که ته خدمت ایتمه‌کچی. تورکستان دهقانی وه چارواداری بو کونگه‌چه موسقوانک ههر بر پلانغا شدتلی مقاومت کورسه‌توب کیلگن وه بوندهن کین هم بار کوچی بلهن مقاومت کورسه‌ته‌جه‌کدر. اون اوچ ییللق ساویت ره‌تریمی روسیه بلهن تور-کستان آراسیداگی آیریلق وه دوشمانلق تو یغوسینی حددهن زیاده زورایتیریب یوبارغانیدان خلقمز روس حاکمیتیگه قارشو باشلادینی کوروشینی طبیعی په‌نه دوام ایتدیره‌جه‌کدر. «سوق‌الجیش نقطه»

نظر یدهن اطرافده گی اولکه له رمز مرکز (موسقوا) اوچون تأمین ایتلگن ایمهس. بو اولکه له ردهن نه جره لیب قالدیشیمز احتمالی یوق ایمهس» دیب بویوک قورقوغا توشگن موسقوالیلار «تورک-سیب» یولینگ آچیلیشی بلن «آرتق بویوک خوفنی بر طرف ایته بیلدک، بو کوندهن کیین عسکر مز، قورالیمز، اوراغیمز وه بالتامز بلن تورکستانلیلەر گه بوتون ایسته گه نیمزنی قیلدیره بیلیمز، پاختا هم مهاجرت سیاستیمزنی کو گولده گیدیک به جهره بیلیمز...» دیگن امیدلر بلن اوزلهرینی وقتنجه آوونماچی بولادلار.

یاقیندا تورکستانی اوزکوزی بلن کوروب کیلگن وه آوروپانگ بویوک غازیتالاریدا سیاحت تأثراتی یازغان آمریقالی حوبسن «تورکستانلیلر باشلارینی ایگمه گه نلر» دیمه کله اصل حقیقتنی سویله گن ایدی. بز اوز تاریخیمزنی، ایلیمزنی وه تامیر-لارمزداگی قانیمزنگ حرارتینی باشقالاردان کوره یاخشیراق بیلگه نیمزدهن آمریقالی محررتنگ جملهسیگه آنا تیلیمزدهن یه نه ایکی سوز قوشوب «تورکستانلیلر باشلارینی ایگمه گه نلر وه هیچ ایگمه-یه جه کلر» دیسهک خلقمزنگ توغری ترجمانی بولغان بولامز.

تورکستاننگ اوزاق بورچه کلهرینی موسقواغا باغلاغان وه سوقالجیش (استراته گیه) نقطه نظر یدهن مهم بولغان «تورک-سیب» یولینگ — بز هنوز روس قولیدا اسیر ایکن — بتیشی، استقلال کوره شیمزده یه گی بر صفحه آچادر وه ملی نله کلهریمز گه یالغوز عصری واسطهلر گه تاپانیش آرقاسیدا گنه ایریشه بیلهدر گه نیمزنی بز گه قایتادان سیزدیره در.

«تورکستانده نه کسیک بولماس قهرمان،

هر قولاج بیرنده یاتور بر آرسلان،»

دیب تانیلغان کیچمیشی پارلاق بر اولکه نگ بز ایرکچی بیگیتلهری — یاش تورکستانلیلر — موسقواننگ بوندهی عسکری چاره له-

ریدهن هیچ بر متأثر بولمای، مقدس سانادیغمز استقلال کوره شیمزده هیچ توختامای وه هیچ چه رجه مهی دوام ایته جه کمز.

«ایسته مهک یاراتماق دیمه کدر» فلسفه سی بزنگ یوره گیمز گه چینده نده چوقور بیر له شگن. برنجی ایسته گیمز ملی استقلال در. «قوروقچی بولماسا قورادا قبان قورسیلایدی» دیگه ندیک بوگون فلاکتزده یورتمیزده جاناوارلار قورسیلاب یوره درلر. نله گیمز عزیز یورتمیزنی شو جاناوارلاردان قوروما قدر. شونگچون کوره-شمه کده وه شو یولدا ساناقسز قوربانلار بیرمه کده مز. خلقمز شو شرفی کوره شیده البته موفق بولاجاق وه تورکستان قورتولاجا قدر! توقماش اوغلی.

ادبی بولم.

مریخ یولدوز یگه

گوزهل یولدوز، بیر بزنگ ایگ قادرلی توغانی!
 نیگه بزدهن قاجیب موچه اوزاقلارغا توشوبسین؟
 توغانگغا نیچون سره گه پورمه سدهن توروبسین؟
 سویله یولدوز، حالگ نه در؟ نیچیک تاپدیدگ دنیانی؟
 بزنگ بیرده بولوب تورگن توبه نلکلر، خورلقلار
 سویله یولدوز سه نگ داخی قوچاگندا بولورمی؟

بارمی سنده بزم که بی انسانلار،

ایکی یوزلی ایش بوزارلار، شایتانلار،

اورتاق قانین قامای ایچکن زولوکلر

قارداش ایتین تویمه ی بیگن قاپلانلار.

بارمی سنده اوکسوز، یوقسولنگ قانین

گورونگل شیب، چاخر که بی ایچکه نلر!؟

بارمی سه‌نده بوتون دنيا توزوگن
 اوز قاپچوغين تولدورغالی بوزغانلار؟
 بارمی سه‌نده بر اولکهنی يانديريب
 اوز قازانين قاينانغوچي خاقانلار.
 بارمی سه‌نده قارين قورساق يوليدا
 ايلين، يورنين، بارين يوغين ساتقانلار؟

باشقارمادان:

يوقاري داگی شعرنی شاعر فطرت «ملت» وه «ملي روح» ننگ
 قيمتيني تانيب يورگن ياغدا يازغان ایدی. بو کونله رده ايسه فطرت
 «مارقيست» وه «بين المللچی» بولوب اوزينگ ايسکی «ملي روحی»
 گه بوتونلهی آرقا اوگوروب يوره در. شوندهی بولسا هم فطرت،
 بزلهر اوچون، بر تورکستانلی شاعر در. اونگ قيمتلی شعرلهری اوچون
 مجموعه مزنگ صحيفه لهری هر دایم آچيقدر.

تيدشقی خبرلهر

شرقه ده

I روس-ختای مناسباتی

اوتکهن ييل شرقي ختای تيمر يولی اوستنده ساويت روسیه سی
 بلهن ختای حکومتی آراسندا بر آگلاشماسلق چيقغان ایدی. ساويت
 حکومتی 1924 نچی يیلی ختای بلهن يسه گهن معاهده سنده چين ملی
 حکومتی قارشوسیغا، قومونست پروياغانداسی قيلماسغا سوز پير-
 گهن ایدی. بونيگله برابر ساويت حکومتی اوز پروياغانداسندا،
 ختای قومونست اوزه کلهرینی تشکيل وه بعضی ساتقين چين گهنه-
 رالارینی پول وه قورال بلهن تأمين ايتشده دوام ایدی. بونله رننگ

هممه سی ختايدنه گی ايچکی محاربه لهرنگ کوچه يشیگه سبب بو-
 لدی وه حتی ختای ملی شان قای-چهك حکومتنگ موقعی تهديد
 ايته باشلادی. ختای حکومتی ده جدی تدبيرلهر کوريشگه، او جمله-
 ده ن شرقي ختای تيمر يولنده بوتون قومونست روس مأمورلهرینی
 قووب يوباريشغا مجبور بولغان ایدی.

شرقي ختای تيمر يولينگ 1896 نچی يیلغی ختای روس معا-
 هده سی بويچه چارلق روسیه سی تامانيدان يسه لگهنی هر کيمگه
 معلومدر. بو معاهده ده ختای حکومتی بو تيمر يولينگ اوز توپرا-
 غندن کيچيشیگه راضی بولغان. بوگا مقابل روسیه ايسه ختاينگ
 برلگینی بوزماسغا، اونگ بوتون پيرلهری اوستنده گی حق حاکمیتی-
 گه رعایت ايشگه سوز بيرگهنی که بی ختاينی بو جهته دن باشقا،
 دولته رننگ تجاوزنده ن هم ساقلاشنی اوستیگه آلمان ایدی.

او زمان روسیه خصوصاً «لاؤدون» (Laodun) ياريم آطاسنی
 اشغال ایتگهن ژاپونلهرنی نظرده توتگهن ایدی. طبعی روسیه وعده-
 سنی توتمه دی. ژاپونلهرنی «لاؤدون» ياريم آطاسنی تاشلاب چيقيشغا
 مجبور ایتدی. فقط اونی اوزی اشغال ایتوب آلدی. بونگ اوستیگه
 روسیه آلمانا حکومتی «چينداو» آطه سنی اشغال فکریگه کيتردی.
 چارلق روسیه سينگ خائنگی بو قدر بلهن ده بیتمه دی. روسیه ننگ
 ائک که ته، ائک عقلی وه ائک نفوذلی سياسيله رنده ن بولغان غراف
 ويتنه ننگ شهادتیگه قاراغاندا ختايدنه گی 1899 يیلغی «بوکسه رلهر
 توپالانی» صرف روس سياستينگ نتیجه سی ایدی. بو توپالانی
 پتريشگه کيريشگهن برله شگهن آوروپا قوانلهری ايچنده ائک کوب
 ظلم وه وحشتنی روس عسکرلهری کورسه تگهن ايدیلهر. په کين ننگ
 آينشندا روسلهر يالغوز پای تخت شهرينگ اوزینی گنه ايمه س،
 ختای ايمپه راتورپچه سينگ سراينی ده داغيتوب، تالاب، شرقي
 ختای تيمر يولی معاهده سينگ (ته کستینی) اصلنی اوغورلاب کيتگه-
 نلهر ایدی. چار حکومتينگ بو يول معاهده سينگ شرائطنی خيله کا-

رانه، خائانی بر صورتده بوزگه‌تی غراف ویتته آجیق اعتراف ایتهدر.

مه‌نه کورک، چارلق روسیه‌سینگ مساوات اساسنده بولماغان بوتون معاهده‌لر نندن کیچکه‌نینی بوتون دنیاگه پروپاغاندا قیلوب باقروپ یورگه‌ن ساویتلر روسیه‌سی اوزینگ ضعیفراق شرقلی قوشنیلری بلن قانداق معامله قیلادر! او، ختایده‌گی ایچکی توپا-الانلاردان فائده‌لر نوب ختای حکومتینی شرقی ختای تیمر یولی او-ستنده‌گی ایسکی روسیه حقیقی تانیشا مجبور ایتهدر گه‌ن 1924 نچی ییل معاهده‌سیگه امضا ایتدیردی.

اوتکه‌ن ییل ختای بلن ساویت روسیه‌سی آراسندا آگلاشما-سلق چیقغائینی یوقاریدا دیدک. او زمان ههر ایکی تاماندا سوغیش وضعیتنی آلدیلار. سفیر وه قونسولار قایتوب کیتدیلر. ده‌پلوماسی وه باشقا مناسبلر بوتونله‌ی کیسیلدی. ایچکی قارشیلیقلار بلن باشی قاتقان ختای ملی حکومتی اوزینی ضعیف حس ایتدی وه یه‌گیده‌ن شرقی ختای تیمر یولی اداره‌سنده روسلرنگ اشتراکنی قبول ایتشگه مجبور بولدی. بولشه‌ویکلر وه بونگ آرقاسندان حتی اکهره‌نسکی باشدا بولغانی حالدا بعضی سول روس مهاجرلری ده «روسلرنگ ختایلاغا قارشو غلبه‌سی» حادثه‌سنی بایرام قیلدیلار.

اوزون چیکگه‌ن مذاکراتندن سو‌گره ساویت روسیه‌سی وه ختای بو مسئله‌لر نی حل ایتش اوچون بر قونفرانس چاقیریشی او-ستنده آگلاشدیلار. توپلانیش پیری موسقوا ایدی. ختای حکومتی نماینده‌لگی موسقواگه کیلوب بیرلشکه‌نی همم یوق ایدی. بولشه-یکلر اونگ ختای ملی منافعی مدافعه اوچون قیمتلی بولغان بوتون وثیقه‌لرینی اوغورلاب قویدیلار.

بو کورسه‌ته‌در که «وثیقه اوغورلاش» (چارلق همم ساویت) روسیه سیاستلری اوچون ائگ مهم اساسدر.

قونفرانس هه‌دیب کیچیک‌تر یله‌در. موسقوا بولشه‌ویکلری سا-

ویت قونسولانلاری اوچون حربی ساقچی توته بیلش حقیقی طلب ایتهدرله‌ر. بو ایسه چار حکومتی زماننده بولغان حالتگ عیندر. اختایلارنی بو وه بونگ که‌بی کوب گنه ایمپریالیستچه طلبلرینی قبولگه مجبور ایتش اوچون بولشه‌ویکلر بوتون کوچله‌ری بلن ختایده‌گی ایچکی محاربه‌لر نی کوچله‌ندی‌ریشگه اورونوب یانادر-یلار. بولشه‌ویک مطبوعاتی بو کون ختاینگ مهم گنه بر قسمنده سا-ویت سیستمی حکمران بولغانینی یازادر. مثلا ساویت غازیتا لارینگ خبرلریگه قاراغاندا غربی فوتسان، خونان، تسه‌سی ولایتلر ننده وه غوانسی، غواندان، سیچوآن، چجه‌ن تسه‌ن، تسه‌نسو ولایتله-رینگ بعضی قسمی ساویت اداره‌سی ایمش.

ختای قیزیل اوردوسی 4 نچی قوریوسی قوماندانی «چوده» ننگ 5 نچی اوزبیکستان قومونست فرقه‌سی قورولتایننگ فخری هیئت ریاستیگه سایلانیشی طبیعی ساویت حکومتینگ ختایغا قارشو صلح‌پورانه مناسباتی کورسه‌تیش اوچون بولسا کیره‌ک. ساویت حکومتی ختایده چار حکومتینگ ایمپریالیستک سیا-ستینی دوام ایتدیره‌در.

II.

هندستانده

هند ملتچیلر رینگ اینگلته‌ره حاکمیتیکه قارشو کوره‌شی حالاده اولگی شدتی بلن دوام ایتمه‌کنده‌در. غانندی وه باشقا رهبرلرنگ حبس ایتیلیشی هند اختلال حرکتینی چه‌رجه‌تیش اوچون هیچ بر تورلو تأثیر ایته‌آلمادی. هند اختلالچیلاری مجادله قورالی قیلوب:

- (1) هندستانلی مأمورلر رینگ اورونله‌رمندن استعفا ایتشلرینی، (2) تونز سالیغیغا قارشو چیقیشنی، (3) اسپیرتلی ایچکیلرگه قارشو اکوره‌شنی، (4) اینگلز مالله‌ریگه قارشو بایقوت اعلان ایتیشنی آلدیلار.

تونز سالیغی، اینکلزله‌رنگ هندستانده‌گی ائگ مهم کیریم

منبعله رنگ بریدر. توز استحصالی حکومت مونوپولی بولوب، توز مستهلکله رندهن آنادرغان سالیق اینکلیز خزینه سیگه ییلده یدی یاریم میلیون اینکلیز لیره سی، یعنی روس پولی بله 75 میلیون آتون سوم کیریتهدر.

غاندی ایمدی ده «فخری حبسخانه» سنده قامالوب اوتوره در. هند ملتچیلهری اونگ باشلاغان ایشینی اینه رژی بله دوام ایتدیره. درلهر. غانینگ «قانسز محاربه»، «قورال ایشله نمه سدن مجادله» دیگن تشویقاتلاری عملده باشقاچا بولوب کیتدی. بو کون ملتچیلهر بله اینکلیز پولیسی حتی عسکری دسته لهر آراسندا قانلی، ساحلی مجادله لهر عادی حادثه لهر که بی بولوب توره در. قالكوتنه، بومبای دهلی که بی که تمه مرکز لهر ایمدیگه چه یالغوز کوچه توپالانلا- ریغا شاهد بولغان بولسالار، پشاور، شالاپور که بی دائره لهر حقیقی حرب میدانی بولوب آلدیلار.

هندستانده گی اداری وضعیتینی تیکشیریب هند قانون اساسینی اوز گهرتیش اوچون تکلیف لهر حاضر لاش مقصدی بله لیه رال فرقه- سی مبعوثی سایمون (Simon) اداره سی آستنده بر قومیسون 1927 نچی ییلی هندستانگه یوباریلغان ایدی. بو قومیسون ایمدی اوز تدقیقاتی پیروب نتیجه سنی نشر ایشگه باشلادی. بو قومیسون ههر قانداق بر صورتده استقلال پیریش فکر یگه یاناشما ایدرده. تأسف که جوده مفصل بولغان بو قیمتلی وثیقه اوستنده اوزون توختی آلمایمز. بو حقه قیسقاگنه معلومات پیرمه کله کفایه له نمه ک مجبوریتنده مز. سایمون قومیسونینگ پیرگن معلوماتیگه قاراغاندا هندستانده 320 میلیون اهالی یاشایدر. بونله رده 216 یلیونی براهمان وه باشقا هندو دینلهر یگه، 70 میلیون اسلام دینیگه، قالغانلاری ده باشقا تورلو دینلهر که منسوبدرلهر. هندستانده 222 تیل سویله نهر ایکن. 40 میلیون آرتیغراق آداملار حقوقسز یعنی قاستالار خارچنده ایش. قومیسون، تخمین ایتدیگمز که بی، («یاش تورکستان» نگ

3-4 نچی سانیغا باقک! هندستانگ تورلو اداری قسملهر که آریلیشینی تکلیف ایتهدر. قومیسونینگ تکلیفی بو نیچه هندستانگ توقوز مختاریتلی اولکه که بولونیشی وه «پیرمانا» نگ باشقا قسملهر- دهن بوتوله ی آریم اداره قیلینیشی کیره ک. کوبچیلگی مسلمانلار بولغان شمال غربی هندستانگ آریم مختار بر اداره که ایگه بولیشی توشونیلهدر. ههر بر مختاریتلی اولکه نگ بره «محلی مجلس مبعو- ثانی» تشکیل قیلناچاق وه بو «محلی مجلس مبعوثان» لهرده عموم هندستان پارلامانینی سایلا یاچاقلاردر.

قومیسونینگ بریتانیا هندستانی هم اونگ یاریم مستقل وه مختار حکومتلهر رندهن بر «هند قون فده راسیونی» تشکیل امکانی حقه ده گی تصوری شایان دقتدر.

عموم هندستان اداره سی باشندا ایسکیچه «نائب قرال» قاللا- جاقدر. قومیسون هندستانده داخلی تربیاتی ساقلاش اوچون بر هند مینسترنینگ تحت اداره سنده مخصوص بر هند داخلیه نظارتی تشکیلنی توصیه ایتهدر.

اوردو مسئله سنده قومیسون هندلیلهر رنگ ضابطلهر صیغه کیره ییلیش حقله زینی کیگه یریش لزومنی سویله یدر. شو بیرده بونی ده یلمه ک لازمدر که هندستانده گی اینکلیز اوردو سنده 60 یگ اینکلیز وه 150 میگ هند عسکری باردر. سایمون قومیسونینگ تیکشیریش نتیجه سندن وه اونگ تکلیف لهر رندهن هند ملتچیلهری، طبیعی، جوده ناراضیدرلار. الاکن هند مسلمان باشلوقلارندان بعضیلهری، مثلاً مشهور شوکت علی، قومیسونینگ تکلیف لهر یگه راضیلیق بیان ایتگن. بو ییلینگ اوقتوبر آیندا لوندونده اینکتره هند قونفرانسی آجیلماقچی. اینگلته ره حکومتی غانندی وه اونگ طرفدارلهری باشلوقلاری بله اولنهر رنگ قونفرانسیگه اشتراک لهری حقه مذاکره یوروتمه کده ایش. هند مسلمانلاری نماینده لهری ده قونفرانسیگه اشتراک ایشینی قبول ایتکه نلهر.

مناسبتی امیدیکه چه توزه له آلمان. «پاش تورکستان» ننگ سوک نومرو سنده یازدیغمز مذاکره لهر هیچ بر تورلو نتیجه گه ایریشه آلماسدان کیسیلوب قالدی. ههر ایکی تامان دا اوز نقطه نظر نده قاتنغ توره در. اینکلتره اوزینگ حاکم وضعیتندن کیچمهک ایسته مه یدر. مصر ایسه اوزینگ نام استقلالینی طلب ایته در. بو، مصر ملی فرقه سی لیده ری مرحوم زغلول پاشانگ چیز گن یولی بولوب، اونگ بیرنگه کیلگن نحاس پاشاده عینی یولدان کیتدی. توختاب قالغان اینکلتره-مصر مذاکره ایننگ قایتادان باشلانوب باشلانماسلنی حقنده آولدهن بر نهرسه سویلهش جوده قین. ههر حالده بو ایکی دولت مناسبتی دائمی صورتده بو کونگی حالدا قالا بیرمردیب اویلاب ههم بولما یدر. یا مصر لیلهرنگ حاضرگی شرائط بلهن راضی بولیشلا ری وه یا اینکلیر لهرنگ مصر طلبلهرینی قبول ایشله ری، یا خودده وقتنچه بولسا ههم ههر ایکی طرفنی ده بر درجه گه قدر قناعتله ندره رلک ده پلوماسی تیلنده «modus vivendi» دیدیکلهری یولنگ تایلپیشی کیرهک. یه گئی گنه مصرده نوبتی حکومت اوز گهریشی بو- لدی. نحاس پاشا استعفا ایتدی. قرال فواد یه گئی قاینه توزیش ایشنی اوزینگ یاقین آداملارندان اسماعیل صدقی پاشا گه تاپشیردی. شو صدقی پاشانگ وقتیله مرحوم زغلول پاشانگ قامالیشیغا سبب بولغان بر شخص بولغانینی ایسله سهک، اونگ مصر ملی منافعنگ مدافعه سنی قایسی یولدا آلوب بارماقچی بولغانینی ده قولای تعیین ایته آلامز.

وضعیت محکمله شگن. یه گئی پادشاه نادرخاننگ حاکمیتی یاخشی گنه کولک آتقان. مملکت تالانچی بچه سقانگ آواتوراسی وه

آیلارچا دوام اینگن ایچکی محاربه زماننده آلدینی یارالارینی ساغالتوب، حیات توغرو تکامل استقامتینی آلا باشلاغان.

بر زمانلر غازی تالار 1921 ییلی آوروپاغا کیلگن برنجی آفغان مختار وکیلی وه سابق پادشاه امان الله خان آوروپاده سیاحتدا ایکن وکالتاً مملکتی اداره اینگن محمد ولی خاننگ بچه سقاگه یاردم ایتوب مملکت منافیکه خیانت ایتهکینینی یازغانلار ایدی. محمد ولی خان ایشنی تیکشیریش اوچون نوزولگن محکمه ههم اونگ محکومیتیگه قرار بیرگن ایدی. قایتادان قیلنغان تیکشیریش نتیجه- سنده اونگ خائنه بلهن برگه بولماغانلیغنی وه آفغان خلق منافعینی هیچ بر تورلو متضرر ایتمه گنتی کورسه تگن؛ بناء علیه اونگ حقنده گی اعدام قراری ده لغو ایتیلگن.

بزا او مملکتده بو قدر مهم موقعلر اشغال ایتوب، کوب ایشلر کورگن بر آدامنگ بوندای خیانتلرده اشتراک ایتمه گنلگی وه اونگ اوز خلقیگه قارشو صادق ایکنلگی خبرینی شو میرده قید ایته یلمهک بلهن بختیارمز.

بز اوز یوره گیمز گه اُک یاقین بولغان آفغانستاننگ یه گئی پادشاه نادرخان که بی سیاسی تجربه کورگن، وه دورین بر حکمدارنگ تحت اداره سنده تیز زمان ایچنده بوتون یارالارینی بیتروب اوز خلقننگ ترقی وه سعادت یولدا قطعی آدیملار بلهن ایلگهری کیتشیکه اینامز.

یه گئی تورک لاتین ایفباسی

(تورکستاندهن خصوصی مکتوب)

مای آیینگ 6 نجی کونی آلماتادا ساویت اتفانده گی تور- کله رننگ «یه گئی ایفبا قومیته سی» ننگ IV نجی سه سیه سی مجلسی آچیلدی. لاتین ایفباسی اطرافندا بولوب اوتگن شدتلی کوره شلر

اوزله ریگز که معلوم. لاتین ایفباسی طرفدار لیغینگ برنجی نشاچسی
چار حکومتی زراعت مینیستهرینگ مأموری بولغان وه حکومت
بولشه ویکلر قولیغا اوتکهچ بر کیچهده قومونیسست بولوب ساویت
روسیه سینگ صادق مأمورلهری قاتاریغا کیریب آغان آذربایجانلی
آغامعلی اوغلی ایدی. لاتین ایفباسیگه اُکُ شدتلی قارشولق کور-
سه تگن قازاقلار بلن تاتارلار بولدی. اُکُ سواگده بو میرلرده
ههم لاتینچیلار غالب کیلدیلر. لاتین علیهدارلاری موقعینگ
سارسیلیشندا تورکیهده لاتین ایفباسیگه کیچیش حقنده بیرلگن
قارارنگ اکتته تأیری بولدی.

ساویت روسیهده کی تورک اوروقلهری آراسندا لاتین ایفباسینی
تورلو شکلده قیلوب کیریتگه نلر ایدی. ههر چه له سوادلی حتی
اگونچه تمام سوادسز «مسؤل ایشچی» اوزینگ انقلاب طرفداری
بولغان لیغینی تورلو شکلده لاتین ایفباسی ترتیب ایتیش بلن کور-
سه تیشگه تیریشدی. ههر بر «تورک ملتی» (1) اوزیگه مخصوص ایفبا
چقارا باشلادی. اورتالقا قارما قاریشیق بولوب هیچ بر نهرسه
تاپیلماس وه آکلاشیلماس بولوب کیتدی. نهایت اوتگن یلنگ
آوغوست آیندا ساویت روسیه سنده کی بوتون تورکلر اوچون «بر
ایفبا» حقنده کی ده کرهت چیقدی. بونگه، اولگی ههر اوروق
اوچون ترتیب ایتیلگن ایفباگه قاراغاندا یا حشی گنه بر آدیم آغا
آتلغان، دیب قاراش کیرهک. آمانادا توپلانغان ساویت روسیه سنده-
اکی بوتون تورکلرنگ ایفبا قومیتهسی مذاکراتی، ساویت مرکزی
طرفندن یه گلی ایفبانگ تطبیقی حقنده بیرلگن بو یروقتک
ههممه «ملی» جمهوریتلر تامانیدان قبول ایتلمه گه نلیگینی وه
ایشگه آشیریلماغانینی کورسه تدی.

(1) موسقوا حکومتی وه بعضی روس «عالم» لهری تورکلهرنی حرئجه بر برندن
بوتونله ی آروپ بورده لهمه کچی وه بونده ی «انقلابی یول» بلن روسله شترمه کچی
بولادرلار. اونکچون ههر تورک اوروغینی «ملت» دیب آتاماقنا تیریشه درلر.
باشقارما.

مثلا، لاتین ایفباسینی برنجی باشلاغان ساویت آذربایجانلی
ایسکی لاتین ایفباسی بلن باشیلغان کوبگنه ادبیات وه اثرلهری
بولغانتی اورتاغا قویوب، حالادا بیرلشگن ایفباگه قارشو تورهدره
باشقا «ملی» ساویت جمهوریتلهری اساس اعتباریله یه گلی ایفبانی
قبول ایتدیلر. یالغوز باش حرفلر مسئلهسی یه گلی ایفبانگ قطعی
تصدیق ایتلیشگه مانع بولوب تورهدره. ساویت قیرغزستانی نماینده-
لهری، بز یروله تارلار مملکتی، بزده هیچ بر آیریم توتیلرک صنف
یوقدر. بز مانا پلارنی بتیردک. حاکمیت خلق کتلهسی، «باتراق»،
دهقان وه ایشچیلرگه گنه عائددر. ساویت ایفباسی ده شونده ی بو-
لیشی کیرهک. ایفبانگ بوتون حرفلهری ده «باتراقلار» در. بونده
هیچ بر «ماناپ» — اکتته — حرف بولماسلغی کیرهک. اونکچون
بز باش حرفلرگه قارشومز، دیگن فکرلهرنی یاریم چین وه یاریم
هزیل قیلوب سویله ب یه گلی ایفبانگ باش حرفلر مسئلهسیگه
قارشولق کورسه توب تورهدرلر.

ایمدی بر آز ساویت روسیه سنده کی تورک جمهوریتلهرنده
یه گلی ایفبانگ وضعیتتی حقنده بر آز یازوب اوتمه کچی بولامه ن
قازاغستاندان باشلامه ن:

برنجی باسقیج مکتبلر بوتونله ی یه گلی ایفباگه کوچگه نلر.
2 نچی باسقیج مکتبلر اوچون یالغوز اجتماعیات درسلیکلهری گنه
یه گلی ایفباده باشیلغاندر. بو یلنگ 4 نچی اوقتوبریگه یعنی قازا-
غستان ساویت جمهوریتینگ اون یللق دونوم کونیه گه چه قازاغستان
خلقینگ یوزدهن اون ییشینی یه گلی ایفبا بلن سوادلی قیلشغا
تیریشلیب توریلدر. کونده لک نشریاتدان «قیزیل عسکر» غازیتاسی
«یه گلی مکتب» وه «جارچی» مجموعه لهری 1928 نچی ییلدان
باشلاب، «عیال ته گلیگی»، «یه گلی ادبیات»، «قیزیل قازاغستان»
مجموعه لهری بو یلنگ فیبرال آیدان باشلاب تامامیله یه گلی ایفبا بلن
چقادرلار. مای آیینگ 5 ندهن باشلاب بوتون قازاق غازیتلاری

2 صحیفه نی لاتین حرفله ری بله ن تیریشگه مجبوردرله ر. 4 نجی اوقتوبرده ن اعتباراً بوتونله ی لاتین حرفاتیگه کوچه جه کله ر. اوزبکیستان لاتینلاشیش توغریسیده باشقا جمهوریتلرگه قارا-غاندا آچاگه آرتدا قالغاندر. او بیرده یه گی ایفا بله ن سوادیلله ر-نگه سانی 50 میگ یعنی اهلینگ یوزده 12 سی گنه در. بو ییلنگ باشندان بوتون مکتبله ر یه گی ایفا گه کیچدیله ر. 1927 نجی ییلده ن بو ییلنگ مارتیفاچا اوزبکیستانده 3 میلیون 140 میگ تیراز بله ن 520 تورلو اثر باسیلغاندر.

تورکمنستان لاتینلاشودا اُکُ آلتاتورگه ن جمهوریتلرنگ بریدر. او بیرده بوتون کونده لک نشریات وه باشقا آثار کوبده ن لاتین ایفاسنده چقادر. اهلینگ یوزده اونو بو یه گی ایفا بله ن سوادیلدر. بوتون مکتبله رده یه گی ایفاده اوقوتیلدر وه 1887 معلم یه گی ایفا بله ن حاضر لاندیلار.

قیرغزستان بو ییلنگ اییوننده ن باشلاب یه گی ایفا گه کوچه -جه ک. یه گی ایفا بله ن 91.537 سوادلی کشی بار. (اهالینگ یوز-ده ن اون اوچی). یه گی ایفاده اوقوتا یله درگه ن 2.815 معلم حاضر لانغان. قیرغزستانده برانگه یاراماغان تقطه بولسا او ههم او بیرده گیلرنگ باش حرف مسئله سنده گی قارشولیقلا ریدر. (قیرغز مسؤل ایشچیله ری باش حرفگه «ماناپ حرفی» دیدرله ر.)

تاجیکستان بو جه تده ن اُکُ آرقادا قالغاندر. مجلسده تاجیکستا-نگ یه گی ایفانک تطیق ایشلرنده گی یوتوقله رینی کورسه ته -دران رقمه ر کورسه یلمه دی. یالغوز گنه تاجیکستاننگ ههم باشقا قارداش جمهوریتلرینی قووب یتیشی حقده امیدله ر گنه سویله ندی. ایمدی تورکستان چیکه له ریپده ن چیتگه چیقامز.

تاتارستان بو ییلنگ باشیدا یه گی ایفا گه کیچدی. باشدا ههم

سویله ندیگی که بی تاتارلار لاتین ایفاسیننگ کیچیشگه شدنلی قارشولیقلا کورسه ندیلهر. بو نیگله برابر سو گرده ن قابول ایتیش مجبوریتنده قالدیلار. قیسقا گنه مدت ایچنده زور موفقیتلرگه ایگه بولدیلار. تاتارستانده گی یه گی ایفا سوادیلارنگ سانی 276 مینگه چیقان. بوتون نشریات لاتین حرفاتیگه کیچگه ندر. باشقردستان بو ییلنگ ایول آیدان باشلاب لاتین حرفله ریگه کیچمه کچی. بوتون مکتبله ر لاتینلاشغان. یه گی ایفا بله ن حاضر-لانغان معلمه رنگ سانی 2.025 گه چیقان.

قریم لاتینلاشیش ایشنده اُکُ آلتا بولغان تورک ساویت جهو-ریتلرینگ بریدر. اهلینگ یوزده 30 ی یه گی ایفا بله ن سواد-لیدر. اوچ مجموعه وه ایکی غازیتا یه گی حرفله ر بله ن چیقماقدادر. لاتینلاشو حرکتینی ایلک باشلاغان آذربایجان بو یولدا آنچا-گنه موفقیتلرگه ایگه بولغان. بو بیرده بیرلشگن ایفا بله ن باش حرفله ر (آغالار بیکله ر حرفی) مسئله سیگه قارشولق کورسه تیلوب توریلدر. اهلینگ یوزده 24 ی یعنی 581 175 کشی یه گی حرفله ر بله ن سوادیلدر. لاتین ایفاسی قابول ایتیلگن وقتده ن تا 1929 نجی ییلنگ اوقتوبر آیفاجا آذربایجاندا 3 میلیون 445 میگ 700 تیرازلی تورلو نشریات باسیلغاندر.

اگورجستان، آجاریا وه نهرمنستان تورک اهللیسی بوتونله ی یه گی ایفا گه کیچگه نله ر. آت کیلتر.

تورکستاننگ بو کونگی حالی

(خصوصی مکتوبله رده ن تولادیغز خابارلار)

تورکستان مسجده لهری

تورکستانده آرتق مسجد قالمادی دیهرلک درجه ده در. اُکُ که تته وه تاریخی مدرسه ههم مسجده لرمز قومونست قلوبلاریغا آیلانتریلیب

قومونىستلەر ھەم بار. بونلەر روسلەرنىڭ بۇ كۈنگى سىياسەتلەرى ايله مملكتلەرنىڭ آز زماندە محو بولىشىدىن قورقۇپ نجاتنىڭ يالغوز مستقل تور كىستان دولتىدە ايگەنلىكى قىناعتىگە كىلگەنلەر. بۇ ياز كىڭ صورتدە قورباشى تشكىلاتى يوزەگە كىلىشىدەن ۋە قانلى اوروشلەر بولىشىدىن قورققان ساويت حكومتى مىڭلەرچە عىسكر كىتىرمە كەدەر.

كىلگىندىلەر كۈپەيمە كەدە

بۇ يىل روسىيەدەن «مستقل» تاجىكىستانگە كىلگىندىلەر توختا-ماسدان آقۇب تورەدرلەر. بولەر اونوملى بىرلەرمىزنى زور بلەن آماقدا-لار. تاجىكىستاندە كى بۇ كۈنگى روس قوغۇرچاقلارى بۇ كىلگىندىلەر-نىڭ تاجىكىستانغا مەدنىت (!؟) كىتىرە جەگىنى اويلەيدىلەر!... بۇ آچ كىلگىندىلەر آينوقسا دوشنبەگە بىرلەشتىرەلمە كەدەر. تىمىر يوللارنىڭ اىكى تامانىدان بونلار ايله تۈنلە كەدەر.

كىلگىندىلەر تور كىستاننىڭ فەرغانە ۋە سمرقند ولايتلەرىگە بارۇپ بىرلەشىدەن باش تارتىدىلار. چۈنكى ايسكىدە بۇ بىرلەرگە كىلوب بىرلەشكەن روس مەھاجرلەرى قوزغالىش زىمانى دە تارقالۇپ كىتىشكە مەجبۇر بولغانلار. اونىچۇن حاضىر كىلگىندىلەر اوتامانلارغا بارىشقا جىسارت ايتەنمىلەر. شۇندەي بولسا ھەم ساويت حكومتى آندىجان ۋە قوقان قىشلاقلارىغا يەتكىدەن آچ كىلگىندىلەرنى كىلتىزىپ او قىشلاقلاردا كى اھالىنى باشقا اولكەلەرگە ھەيدەمە كەدەر.

كەتتە قورغان اھالىسىنىڭ تاۋشى

سمرقند ولايتىنىڭ كەتتە قورغان اھالىسى سمرقندگە كىلىپ حكومتگە: «اگر بۇ قوڭغۇز دىگەن بلانى باشىمىزدان آماساڭىز، عىمرىمىز بۇ كۈن قالغان بولسا ھەم بۇ توغرىدە ۋە قىمىز يولدا كۈرەشەمىز. اگر او كىلگەندىلەر بلەن آچ عىسكرلەرگىزنى كەتتە قورغاندىن آماسالارڭىز ۋە بۇ توغرىدە بىر يول توشۇنمەسەلەرڭىز، يولنى اوزىمىز تاپامىز حتى تاپىدۇ!» دىدىلەر.

مەھرىلەرگە لەنەن ۋە باشقالارنىڭ سۈرەتلەرى آسىلدى.

بۇ كۈن آندىجاندا تاڭ نامازى قىلماقدا بولغان مۇمىنلەرنى چەققا توتۇپ قاماغان ۋە امام بلەن صوفىيى «خلقى حكومت غلىھىگە تشويق اوچۇن توپلانغانىز» دىب عىيىلەپ سىبىر قىلغان. بۇندەي حاللار ھەر تاماندا كۈرىلىپ تورەدەر. روسلەر آرتق كۈلكەسىدەن قورققان تىۋەلەرگە اوخشاب قالدىلار.

آچاق ايله اولدىرمەك يولى

تور كىستاننىڭ ھەر بىر بىرىدە بوغداي، گۈرۈچ، آرىپا، جۇھارى كەبىي آوقاتلارنى آلىش-سائىش ياساقدەر. دىھقان بۇندەي ماللارنى يالغوز حكومتگە ساتا بىلەدەر. ساتماغانلارغا دىرحال جزا بىرىلەدى. ھەممە قوڭغۇرچاقلارنىڭ مەھسۇلاتىدا بىر نەرسە آماق اوچۇن ھەر كىمىنىڭ قولىدا «كەرتۈچكە» دىب آتالغان كاغاز بولىشى كېرەك. «كەرتۈچكە» مەھسۇلاتىدىن آلىندۇر. مەھسۇلاتى دىب تانىلغان. لارغا، باسماجىلارغا ياردەم قىلغانى شىبھە ايتلەنگەنلەرگە، نىقولاي دورىدە بولسا ھەم روسلەرگە قارشىلىق قىلغانلارغا ۋە اونلەرنىڭ بالا-چاقالارىغا «كەرتۈچكە» بىرىلمەيدۇر. «كەرتۈچكە» لىلەر ھەم غەللەنى جۇدە قىنلىق بلەن آلا بىلەدەرلەر. ساغىتلارچە كۈتدۈرگەندەن سوڭ اىكى قاداڭ اونگە اىكى قاداڭ كىپەك قوشۇپ بىرىلەدەر. قىش كۈنلەرى كۈپ چال ۋە بالالارنىڭ نوبىت كۈتەرگەن ساۋۇقدان قاتۇپ قالغانلىقلارى كۈپ كۈرىلدى.

تور كىستاندە قورباشىلار

فەرغانەدە كىڭ صورتدە سۈرگۈن بار. ايسكىدە اوغلى قورباشىلارغا بىگىت بولغان عائلەلەر ۋە قىشلاقلار سىبىر قىلماقدا لار. فەرغانەدە بۇ يىل بەھاردە يەنە بىر قانچا قورباشىلار تۈدەسى يۈزەگە چىقىدى. بىگىتلەر غرۇپپىدا اونا لارغا قوشۇلماقدا لار. بۇ بىگىتلەر اچىدە كۈپ

رئیس جمهور بولداشبای آکا آخونبابا اوغلی : « سزلهر اندیشه قیماڭز - لار . مدن تاشکنده (والی گه) یازاجاقهن . سزلهر اوزباشکزجا بر ایش قیماڭزلار ، سوکرا باشکز بلاگه قالدور » دیدی .

اهالی - باشیمزغا بلا کیلگه نی قدر کیلدی !

ایکنچی کون او ییرده گه پیرگن دهقانلار در حال قاماقا آینوب اوی - ایچله ری ایله سیر قیلندیلار وه ییر سوله ری کیلگندیلهرگه بیریلدی . آخونبابا اوغلی ده تاشکنده چاقیریلیب ، بولماغور وعده قیلغانی اوچون ، توبه قیلدیریلدی . بو وقعه دهن کین گه تته قورغانک برقاچا دهقانلاری قورباشیلارغا قوشولوب کیتدیلهر .

محنت بیرجه سی - ایش بیریش باشقارماسی

بازارلارنگ یاقولغی یوزه سیده ن بوتون کاسبلار وه باشقالار بو باشقارماغا مراجعت قیلوب ایش طلب قیلایاتوبدلار . بو باشقارمانگ که تته لهری روسلهر بولغانیدان تورکستانلیلهرگه ایش بیریمه یدر . بر ییلدان بویان بو ییرده ایش کوتوب اوتورگن میگلهرچه تورکستانلیلهر بولغانی حالدا محنت بیرجه سی شو ییل یانواردا سامارادان تاشکنده کیلگن 500 کیلگندیلهرگه ایش بیروب اونلهرنی بیرلهرتردی . . .

تورکستانلی قومونستلهر : « اگر مملکت بو حالدا کیتسه آز بر زماندا تورکستان روسستان بولاجاق . اگر بزلهر ملی استقلالچیلار بلهن برله شیب مستقل تورکستان دولتی قوروب ایشله مه سه ک ، یوزیمز قیزاریر . بو کونگی قومونیزمگه یاردم قیماق ، روس ملتیکه یاردم قیماق دیمه ک بولغانیدان ، حقیقی قومونیزم مفکوریه سیگه خیانت قیلغان بولورمز . . . » دیب ندامت قیلادرلار . بونی سویله گه نله ر 9-10 ییلق قومونستلهردر .

عظیم بیک سورگونده ، عبدالوهاب مراد قاماقدا .

بهرلین یوکسه ک زراعت مکتبنی بیروب خدمت ایتمه ک اوچون

تورکستانگه قایتوب کیتگن عبدالوهاب مراد قاماقا آنگن وه عظیم بیک بیریم جان سورگون ایتلگن . آوروپادا یوکسه ک مکتبنی بیروب یورتمزگه قایتغان یالغوز شو ایکی اگنه بیگیت ایدی . عبدالوهاب مراد قاوونچی قیشلاغیدانگی زراعت تجربه استاسیونیده خدمت ایتهر ایدی . آوروپا تحصیل کورگن شو برگنه زراعت بلهرمه نیتگ قامالیشیغا ، خائن عابد (خواجه) سعیدنک «عبدالوهاب مراد بهرلینده جمال پاشانک تأمیناتی بلهن او قوغان ایدی» دیگن ، اوسه کلهری سبب بولغان .

عظیم بیک بیریم جان ایسه زراعتنگ آینوقسا چاروادارلق ساحه سیده اختصاص کسب ایتگه نیده ن تورکستان صحراسی اوچون قیمتلی بر بلهرمه ن سانالار ایدی . بو بیگیت حتی خدمتگه آلماسدان سورگون ایتلگن . عظیم بیک آلمانا گه کیلمه سدن بورون تاشکنده چیقادرغان «آق جول» نام ساویت غازی تاسینی اداره ایتهر ایدی .

اوج

30. VI. 29 ده موسقوادان باشقارماغا یازیلغان «کتوبده ،

سعدالله قاسیم محاکمه سیده چاتمچیلق قیلغان خائن عابد (خواجه) سعیدنک زهرله نگه نلیگی خبر بیرلمه دی .

تورکستان خبرلهری

اوزیک قومونست فرقه سنده

یاقین وقتلهرده اوتکه زیلگن اوزیک قومونست فرقه سینی تازالاش قومانیاسی بزگه بر قانچا معیندار معلوماتلار وه رقملهر بیرمه کده در . بوتون اوزیکستان فرقه تشکیلاتنده اعضا وه نامزد بولوب 35.900 آدم بار ایکن . بونلهرده 33.134 کشی تیکشیریش ایله گیده ن کیچیریلگن ، 4.564 کشی فرقه ده ن چیقاریلغان وه 598

شو قيسقاگه معلوماتدن اوزيکستان فرقه سينگ حقيقي يو-
زینی کورسه تهرگن بر تصور ايدينمهك قين بولماسا کيرك ديب
اويلايمز.

سه کيز اولوم جزاسی

ياقیندا بولونگور رايوندا اوچ آغاینی توردی اوغلیله اولدیر-
بلگه نلر ایدی. بونلرنگ بریسی قیزیل عسکر ایدی. شوا اولدیریش
مسئله سنده شبهه له نوب 33 کشی قاماقا آلغان ایدی. عبدالقادر اوغلی
حاکم، حاجییک وه آق آدیر اوغوللهری تیرگاوچی (مستنطق)
ایدیلهر. 8 کشی آتوب اولدیریلشگه وه 12 کشی تورلو مدتکه قاما-
قما حکم ایتیلدیلهر. حاکم وه تیرگاوچیلارده جنایتینی یاشیریش بله
عیله نوب 8 میل حریتدن محروم ایتیلدیلهر. 13 کشی آزاد ایتیلدی.
(«پراودا ووستوکا» 29. 5. 30).

اوزیکسانده اوزیک تیلی

اورتا آسیا دارالفنونی بیرلی شیوه لهرنی اورگه نیش ایشینگ
اڭ آلداتورگن وه اڭ جدی قویولغان بیریدر. بو دارالفنونی بتر-
گن ههر بر آوروپالی (روس) بیرلی تیلنی یاخشی بیلهر ديب
شهادتنامه آلادر وه مسؤل اورونلرگه تعیین ایتیلهر. اونکچون بو
بیرده اوزیکچه نگ قاندای وه نه درجه ده اورگه یلگه نلگنی بیلیم
قویشی ههر کیمنی قیزیتترسه کیرك. «پراودا ووستوکا» غازیتاسی
بو حقه 5 مای تاریخلی نومروسنده شو توبه نده گیلهرنی آگلانادر:
دارالفنونده اوزیک تیلنی اورگه نیش اوچون 48 (قرق سکیز)
ساعت گنه وقت تعیین ایتیلگن. بر روس آغرانومی بو 48 ساعتک
اوزیک تیلی قورسینی تیگلگه نده سوڭ او تیلنی بیلگه نیگه دائر
شهادتنامه آلغان وه تاجیکستانگه مسؤل تعلیماتچی بولوب تعیین
ایتیلگن. بو آرالقا شونی ههم قید ایتیلک، که، تاجیکستانگه بارا-
درغان بیرلیدن تاجیکچه بیلشی طلب ایتیلهر. آغرانوم تعیین

اکشی اوزی چیقوب کیتکهن. مسؤل ایشچیلهرده 655 کشی
تیکشیریلوب، 60 کشی فرقه ده چیقاریلغان وه 93 کشی ایشده
بوشه تیلگن. 769 قیشلاق مسؤل ایشچیلهرنده 171 کشی فرقه ده
چیقاریلغان وه 140 کشی ایشده بوشه تیلگن. مؤسسله رده گی او-
زه کله رنگ 1408 مسؤل ایشچیلهرنده 163 کشی فرقه ده چیق-
ریلوب 135 کشی ایشده آلغان.

اوزیک فرقه لیلهرنده (عموم اعضانگ قانچاسی اوزیک
ایکهنی آیتق معلوم بولماسا ههم اوچده برده کوب بولماسلیغی
مقرردر). 103 کشی فرقه ده چیقاریلغان. اوزیکستان عالی محکمه-
سینگ سابق مدعی عمومیسسی م. شمس الدین ده فرقه ده چیقاریلغا-
نلار ایچنده در. بو کشینگ گناهی 1919 نچی میل یانوارده اڭ
اوسپوف توپالاندا اشتراک ایتکهن بولغانی ایش.

پسکی فرقه تشکیلاتلهری حقه ده گی معلوماتلار یه نه قیزیقراق.
محللی فرقه اوزه کله رنده بوتونله ی سوادسز بولغانلارنگ سان
جوده کوب ایش.

بعضی فرقه اوزه کله ری (مثلا فرغانه نگ رشتان رايونده)
ایشانلار طرفنده اداره ایتلمه کده ایکهن. فرقه اعضالاری وه
راهبرلهری — ایشانلار — فرقه تشکیلاتلارینی حکومت مؤسسسه سی
که بی کورهن، او بیرده بولونماق وه اونگه خدمت ایتیشنی مجبور
دیب بیلهرلر ایکهن.

کوبده اولوب کیتکهن آداملارنگ اسملهرینی فرقه اعضاسی
قیلوب یازوب قویوب، ساناب یورگن تشکیلاتلاردا کوب گنه
ایکهن. مثلا زرفشان او قروغی یه گی قورغان رايونده کوبده
اولوب کیتکهن آداملارنگ اسملهرینی فرقه لیلهر دفتریکه یازوب،
ساناب یورگن بولغانلار. آندیجان که بی مهم بر بیرده شونده ی
«رحمتک آداملارنگ روحنده» بولغان اعضالار 300 له بار
ایکهن.

ایتیلگن بیریکه کیلوب تاجیک دهقانلاریغا زراعت سهرکیسینی پرو-
یاغاندا ایته باشلایدیر. او کشی باشلاب خورازنی تعریف ایتمه کچی
بولغان. فقط تیل بیلگه ن افندی قورغور اوزیکچهده بو قوشقا
نیمه دیلگه نینی بیلیمیدر. اویلاب اویلاب توروب «کو کوریکو» دیب
قیچقیروب یوبارادر. او بونگله خلقگه خورازنی تعریف ایتکن
بولماقچی.

آرتبق «محترم» آغرافوننگ ایشی ایشه کگه کیلگه نده قاندا
قیلوب آگلالتقان بولیشینی او قوچیلار بزننگ اوزله ری تعیین ایتسینلر.

قازاقلار آراسندا بیرلیله شتریش

بوتون تورکستان غازیتلاری «بوتون دقتلر بیرلیله شتریش
ایشی اوستیکه توبلانغان» دیب یازادارلار. اورتا آسیا بیوروسی
شوندای دیب باقیروب اوتورگه نی که بی په گی توبه قیلغان انعامده
«بیرلیله شتریش» ننگ «یاخشی کیشندن» اونگ کوب «یوتوقله-
رندن» بحث ایتوب مدحیه سنی سویله یدر. بو «یوتوقله» دمن
بریسینی بز ایمدی گنه یوقاریداگی اورتا آسیا دارالفنونده اوزیک
تیلینگ اورگه نیلیشی حادثه سنده کوردوک. او یرده اوزیک تیلی
یرنده خورازنگ قیچقیریشی، ایشه کنگ هاراشی اورگه تیلدر.
بو بر دارالفنون ایشی ایمه س عادتاً بر حیوانات باغچه سی ایشیکه
اوخشایدیر.

مه نه سز که تورکستاننگ قازاقلاری ایچنده گی حال: بو یرده
ایمدینگه چه ایشه ک «هاراشی» ایشیتلمه گن بولسا هم ایش یامان بر
حالدادر. بو ییلنگ 21 نچی یانوارنده قازاغستان اجراقومیته سی
بوتون قومیسارلیقلارغا برنچی مایگه چه «بیرلیله شتریش» مسئله سی
اوچون حاضرلق کوریشلهرینی امر ایتکن. بو حاضرلق پلانی ده
بوتون اداره له رده روسلر که قازاق تیلینی وه او تیلده ایش یورگه-
زیمشی اورگه ته درگن هم قازاقلارنی حاضرلاش قورسلهری

آچیشدان گنه عبارت ایدی. حقیقتده بو ره فورمننگ باشندا معارف
قومیسارلیمینگ توریشی کیره ک ایدی. حالبو که تیکشیریش نتیجه سنده
معارف قومیسارلیغیننگ ایشلهرنی قازاقچا یورتیشنی لازم هم تا بمان-
غانغی کوریلگن باشقا قومیسارلقلاردا طبیعی معارف قومیسارلغی
آرقاسندان کیتگه نلر.

تجارت قومیسارلغی اوزینگ یرلیله شتریله درگن هیچ بر تورلو
ایشی بولماغانینی سویله گن. مالیه قومیسارلغی ایسه یازو ما کینه سی
وه ما کینه یازوچیلاری یوقلیغی آرقاسندا بوقونوب اوتوره در. ساغلیقنی
ساقلاش قومیسارلغی یرلیله شتریشگه هیچ بر احتیاج هم سیزمه گه نی
که بی زراعت قومیسارلغی ده کوچه به وه یاریم کوچه به اهلینی اور-
ناشتر و که بی مهم ایشلهری بولغان بر زمانده بونده ی مه یده چویده ،
ایشلر بلن کیچیره رک وقتی بولماغانتی سویله یدر.

بونگله ملیله شتریش میدانیده هیچ بر نهرسه قیلنمای توره در
دیسه ک حقسزلق قیلغان بولامز. اونگچون بو ساحه ده گی بر قانچا
«یوتوقله» نی شو یرده ساناب کیتمه کچی بولامز.

قازاغستان محتکشلهری اتفاقی (Profsoiuz) بو ییلنگ ده قابر
آیندان اتفاق اداره یورتینی نازالاوچی خاتون اورینی یرلیله شتر-
یشگه قرار بیرگن.

قازاغستان تقلیات خدمتچیلهری اتفاقی فیرالده ن خط-خبر
تاشوچی وه تورت نازالاوچیلار وظیفه سینی یرلیله شتریشنی اویلاب
توره در.

زراعت قومیسارلغی 2 قاراوول وه 7 آتباقر قازاقچا یر یریشنی
قبول ایتکن.

قازاغستان یول شرکتی برنچی اوکتابردن بر قازاق
خدمتچیسینی وه 1931 نچی ییل یانواردا بر قازاقچا ما کینه یازوچیسینی
آلیشغا وعده بیرگن.

ساغلیقنى ساقلاش قومیسارلىقى 3 قازاق مالایغا میر بیریشگه
راضی بولغان.

مەنە بونلەر موسقوانىگ ساتقین آگە تىلەرى تىلندە «قازاغستانى
میریلەشتىرىش»، «ئەگبە كىشى قازاق» غازیتاسىنىگ تىلندە ایسە
«قازىقلاندىرمايدى، عذابلاندىرادى» دىب آنالادر.

قازاغستاندە مکتەب ایشلەرى.

قازاغستان معارف قومیسارى مانایەف موسقوا «ایزوستیه» سندە
(25. IV 30) قازاغستان مکتەب مسئلەلەرىگە دائر مەم معلوماتلار
بیرەدر.

قازاغستاندە آتی یارىم میلیون اهالی یاشایدەر. بار مکتبلەر یالغوز
334 مىگ بالا آلا بیلەدرگە بۇدە مکتەب یاشنداگی قازاق بالالارىنىگ
یوزدەن 37 سى دیمە کدر. تعلیم وه تربیە هیئتی 8.000 كشىدەن عبارتدر.
بونلەرنگ دە یوزدەن 37 سى اورتا درجە دە تحصیل کورگەن آداملاردەر.
اگر قازاق معاملەرى آیریم آلسا یوزدەن 15 ى گنە اورتا تحصیلیدەر.
معاملەرتىگ قالغان قسىمى ایسە تعلیم وه تربیە نقطە نظرندەن حاضرلقسز
كشىلەدر. بيش یىللق تعلیم وه تربیە پائىنى ایشكە آشیرا بیلەمەك اوچون
13.760 ابتدائى مکتەب معامى تیشمە یدەر. بونلەرنگ 8.000 ى قازاق
مکتبلەرى احتیاجى اوچون. بو 13.760 معلمنگ شو آدیمزداگی 3
سنە ایچندە حاضر بولیش کیرهك ..

بەرلین دەن خبر .

«مانەن» غازیتاسیدا أفضل بىك وقەسیدە اسمى آتالغان بەرلین
ساویت سفارتخانەسى مأمورلەرنەن مىخالسكى او مقاله چىقناندان
ایكى کون کىین موسقواغا جوناب کیتگەن.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

بیل 2 || آوغوست - سئنتابر 1930 || ساره 9-10

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - قوزغالیشدان قورولوشغا باش مقاله
- 2 - ملی مسئله تیوره گیده . مچ .
- 3 - آلمان محررله رینگ تورکستان تأثرانی یاش تورکستانلی
- 4 - کهره نسکی وه تورکستان ملی حرکتی چوقای اوغلی مصطفی
- 5 - بیش ییللق پلان وه اونگ تورکستانده تأثیری تیمور اوغلی
- 6 - قولخوز سیاستی جانای
- 7 - تورکیهده تورکستانلی تورک

ادبی بولم:

- 8 - تونه له نگه یارالار (شعر) توفنون

خبرله بولم:

- 9 - تورکستان خبرلهری
- 10 - بهرلین خبرلهری

Yach Turkistan

(Le jeune Turkestan) No. 7-8

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

باشقارمادان:

بولمزه توغری کیلگه بوتون یازولار اوچون
مجموعه مزنگ بیتلهری آچقندر .
باسیاماغان یازولار قایتاریلماس .

آبونه شرطلهری:

یبلغی	-	2 دولار
آلتی آیلغی	-	1,2 دولار
اوج آیلغی	-	60 سەنت
آیریم نسخه سی	-	20 سەنت

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانمالار اوچون آدرهس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

بیل 2 || آوغوست = سرتابر 1930 || ساه 9-10

قوزغالیش دان قورولوش غا

(عصیانان تشکیلاتگه)

سوڭ وقله رده تورکستاندن تورلو بیرلهرده په گیده ن قورباشی
توده لهری چیقما قغا، باشلاغانغی خبرلهری کیلمه کده در. بوندای خبر-
لهرده ن بر آزینی «باش تورکستان» نڭ سوڭ نومروسنده ن نشر
ایتکه ن ایدک. یورتدن کیلگن مکتوبلر وه تورلو مملکتلهرده
یاشاب تورگن تورکستان مهاجرلارندن بعضی بر کشیلهر، بو
په گیده ن کونه ریلمه کده بولغان عصیان مسئله سیگه بزنگ قاراشمنزی
بیلمه کچی بولادرلار. اونکچون بزده اوز نقطه نظریمزنی شو
بیرده یازوب کیتشنی لازم تابدق.

موسقوا ساویت حکومتی قولی آستندا، آراسی کیسیلمه سده ن،
عصیان آرقاسندان عصیان کونه روب کیلمه کده بولغان بر اولکه
بارسا او ههم تورکستاندر. خلقمزتڭ حکومتگه قارشو باشلاغان
سوغیشینڭ «دائیمی سونمه س» بر محاربه بولیب کیتیشگه سبب،

«تورک بوردی» تورک اوجاقلارینڭ فکرلهرینی تاراتادرغان آیلق
مجموعه در. لاتین حروفاتیله چیقادر.

«اولو بورت» رسولزاده محمد امین ییکنڭ باش محررلگی وه مقتدر
آذری محررلهرینڭ اشتراکی بلن استانبولده چیقادر.
ملیتچی وه استقلالچی آیلق مجموعه در. «کیچیک تورکیه»
آتالغان توغانیمز آذربایجاننڭ ملی مفکوره سینی تاراتار
وه آقلایدر. لاتین حروفاتیله چیقادر.

«بیلدیریشی» استقلالچی آذری محررلهری تامانیدان استانبولده،
ههر پنجشنبه کونی، چیقاریلماقدا بولغان هافتالق غازیتادر.
یاقین، اورتا وه اوزاق توغو (شرق) دا آینوقسا تورک
دنیا سیده بولوب تورگن سیاسی، ملی، حرثی وه اجتماعی
حرکتلهر توغری سیده موثوق معلومات بیریپ توره در. لاتین
حروفاتیله چیقادر.

«پرومتر» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا ههم
اوقرائالی آناقلی محررلهرتڭ اشتراکی بلن پاریسدا
چیقاریلادر. آدریسی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e) یاگا

«ملی بول» شمال تورکلهرینڭ آناقلی ادیبی عیاض اسحاقی ییکنڭ
باش محررلگی بلن وارشاوادا، عرب حروفاتیله، چیقادر.
ایدیل-اورال وه قریم استقلال فکریگه خدمت ایتوچی
آیلق مجموعه در.

«أمل مجموعه سی» قریم تورکلهرینڭ استقلال فکرینی تاراتادرغان
اونش کونلک مجموعه در. عرب حروفاتیله چیقادر.
آدره سی:

„Emel Medjmuasi” str.Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

تورکستانده گی روس بولشه ویکلهرینگ حددهن تاشقاری «وحشی حیوان سیاستی» در. تورکستان خلقی اوچون، بولشه ویکلهرینگ یالغوز آیریم مسئلهلرده یوروتگن سیاستی گنه ایمهس، «روس پروله تاری حاکمیتی» سیستمینگ اوزی اساساً یارامایدیر.

روس بولشه ویکلهری تورکستانگه، تورکستان تورکلهرینگ مملکت اداره سنده اشتراکینی منع ایتیش که بی، (1917 نجی پیلی نو یابرنده گی 3 نجی ساویت قونغره سی مضبطه لهریگه قارالسین) زور-لق وه حقسزلق بلهن کیلدیلهر. روس بولشه ویکلهرینگ تورکستان خلقیگه کورسه تگن بو «ملی زورلغی» بو کونگه چه دوام ایتمه-کده در. مه نه اونگ اوچون ده ساویت حکومتی ایش باشیغا کیلگن آندان باشلاغان قوزغالیش توختامای، آراسی کیسیلمه ی دوام ایتوب کیله در. طبیعی بو کونگی قوزغالیش ایسکی قوزغالیشنگ عینی ایمهس. روس قیزیل اوردوسی سلاحسز، تیچ خلق او-ستنده یوروتدیگی قانلی ته روری سایه سنده یورتمزنی ایکنچی دفعه استیلا ایته یلدی. فقط خلق حرکتی باسوب، تورکستانده ایسته دیکله-ری که بی محکم میرله شوب آلیش، روس بولشه ویکلهریگه بو کو-نگه چه نصیب بولمادی؛ بولماس دا. بر میرده زور بلهن باسیلغان عصیان ایکنچی میرده ن کوچیلراق بولوب چیقماقدادر.

تورکستانده گی عصیاننگ روس پروله تاری حاکمیتیگه قارشو عمومی خلق حرکتی روحی وه قاراقته رینی تاشیغان زمانلهر بولغان ایدی. تأسفکه او زمانلرده ههم یورتمز اوستیگه توشگه قارا مصیبت وه خلقمزنک اوموزی (بیلکه سی) گه یو کله نگن اوغورسز یوکنی آتوب تاشلاش ممکن بولمادی. طبیعی بونک کوبگنه سیبلهری بار. او زمان بزنگ نه حربی نه ته خیکی وه نه ده ملی سیاسی کوچلی بر او یوشمه مز بار ایدی. بز تورکستانلیلهر نه ایشگه یارارلق قورالغا ایگه بولغان وه نه ده سلاح قوللانیشنی اورگه نگن ایدک. بونک او-ستیگه قورالسز مجادله مزنی کوب وقت یالغوز اوز باشمزغا آلوب

باریش مجبوریتنده قالدق. هیچ بر تاماندان یاردمچیمز بولمادی. بعضاً قوزغالانچیلار قاتاریدا کورونوب قالغان آق روس ضابطلهری بولسا اوزلهرینگ مونارخیستلک پلانلهری بلهن خلقنی قورقوتیش وه قاجیریشدان باشقا بر ایشگه یارامادیلار.

باسماچیلارنک اوزلهرنده ههم نه کورهش پلانی وه نه ده اونک مقصدی حقنده بیرلک بار ایدی. توغریسینی سویلهش کیرهک: کوب میرلرده روس بولشه ویکلهری آغیر وضعیتلرده قالدیقارای آنلاردا یهره شیش شرطی اوچون قاضی خانه لهرگه اذن بیریب، آچیق ساوداگه یول بیریشنی اگنه طلب قیلغان قورباشیلار کوبگنه ایدی. یالغوز بر نیچه لهرنده نگنه روس ساویت حکومتینی قوولاش تیله گی ایشیتلیدی. طبیعی بوندای اوز آرا آگلاشوب یتمه گن بر کوچنی ییگیش بولشه ویکلهر اوچون ده قین ایمهس ایدی. اونگچون ده عصیاننگ بو قدر اوزون چیکه نینگ سببینی باشقا بر میرده یعنی ایزیلگن تورکستان خلقینگ ظالم، تالانچیلار حکومتیگه قارشو بولغان حسیاتنده قیدیریش کیرهک.

ایمدی ساویتلهر روسیه سنده شرائط وه وضعیت اوزگهرگن. بونگله متناسب یه گی کورهش یولی توتیش وه یه گی کورهش واسطه لهری تطبیق ایش کیرهک.

بز بو کونگی شرائط آستندادا عصیان حرکتیگه کیریشوب تجربه ایتمه کچی بولغان یورتداشلارمزنک احوال روحیه لهرینی ده جوده یاخشی تقدیر ایته بیلهمز. اولهر قیزیل روسلهرنگ ظلم وه تضییقی آستندا نفس ههم آلاماسدان بوغولوب ایزیلمه کده بولغان، حیات وه تنفس اوچون چاره قیدیرغان بیچاره لهر، مظلوملاردر. روس ساویت حکومتینگ قولخوز، پاختا وه باشقا سیاستلهری یوز-نده ن اولکه نک تورلو قسملهرنده گی اهلینگ مادی بارلنی ته لکه آستندا قالغان. مه نه موسقوانک بونده ی سیاستلهری آرقاسیدا چاره-سز، امیدسز قالغان خلق قولیگه توشکن اوراغی، کیتهمنی وه یا

آو ميلتيغىنى آلوب «ياتوب اوله كدهن آتوب اولهك ياخشىراق» ديب
عصيان ميدانيگه چيقوب بارادر.

بو، چيدهب بولمايدرغان وضعت قارشوسندا كورولگه ن حر-
كتلهن، نه قدر حقلى بولسا لار هم عمومى منفعت وه قورتولوش
غايهسى نقطه نظريندهن معقول ايمهس.

بونداى بربريگه باغلانماغان محلى چيقيشلار بله ن يورتميزنى
يات كوچ، بولشهويك روس استيلاسندن قورتاريشنگ ممكن
بولماغانلغى هيچ بر زمان اونومهسليگمز كيرهك. بو نقطه نظردهن
اويوشمه تيوره گيده توبلانماسدان وه موافق زمان كيلمه سدهن
تاجيكستان، توركمه نستان وه يا توركستاننگ هر قانداى بر
قسمنده چيققان عصيانلار يورتميزگه فائده كيتره آلاسار.

اڭ اول يورتده گى بوتون قوتله رنى كوچلى بر اويوشمه تيوره-
ره گيده توبلاشغا حركت ايتش كيرهك. «توركستان مى بيرلگى»

«تمب» ننگ برنچى ايشى وه ياقين غايهسى: (1) توركستانى روس
پروله تارى حاكيمتندن قورتاريش، (2) توركستانده هر قانداى
بولسا بولسون روس حاكيمتيگه يول بيرمه سلك، (3) بر آن اول مى
وه مستقل توركستان دولتىنى قوريش، بولادر.

بز بونگله وطنداشلاريمزنى طاقتنگ خارجنده بولسا هم
بولشهويك ظلم وه وحشيتگه تحمل ايتشگه چاقيرماقچى بولمايمز.
فقط آيريم بيرلرده بولادرغان قوزغاليشلارنگ يورتميزنى قور-
تاروب بيره آلايدرغانىنى شو باشدان بيلش كيرهك.
بيرده قوزغاليش چاغلاريدا، روس بولشهويكله رينگ قهار
سياستله رى بله ن كوچله ب، زورلاب، اوز سياسى يولغا ساليب آلفان
خلق كتله سىنى، بولشهويك حكومتى آگه تله ريندهن وه ساتقين
مأمورله ريندهن آجراتا بيلش كيرهك.

بولشهويك آگه نت وه مأمورله رينگ خائلى اوچون ساويتلار
قول آستندا قالب علاجز، آمانسز لقدان بولشهويكله رنك اقتصادى
سياستيگه بيريليب كيتگه ن گناهسز توركستان قيشلا قىلارى كويمه.
سينله ر وه مسؤل تانلما سينلار.

اونومه سلك كيرهك، كه بزنگ موفقتمز وه مى مقدراتمزرگه
ايگه بولا آليشمز، يورتميزده، خلق كتله سى ايچنده، بر مى تنچك
«ملى صلح» وه بيرلك قورا بيلشمزغا باغليدر.

بو «ملى صلح» وه بيرلك منافعى ده دهقاننگ قولدا گى بير-
يگه ايگه بولغانىنى تانيشنى طلب ايتهدر.

ملى صلح وه مى منافعيمز، آلداقچى روس قومونستله رينگ
اوستى يالتراق وعده له ريگه ايناناراق فرقه گه كيريب آلدانغان وه
موسقواننگ حقيقى يوزىنى كورگه ن آن فرقه صفله رىنى تاشلاب
چيققان آدمله رنى چينه كه م موسقوا آگه تله رندهن آيرا بيليشنى،
طلب ايتهدر.

بز مى حركت تاريخمزننگ ايكنچى بر دورىگه كيروب بارا-
مز. كيچمشدهن بزنگ بو كونگى احتياجمزننگ طليگه كوره قور-
ماقچى بولغان يوليمزغا تهمل (تمل) بولورلق هيچ بر نه رسه قالما-
غان. قوقان وه خيوه خانلقلارى هم بوخارا اميرلگى عنغه له رى
اويله ب اوتوريشگه هم آرزىمايدر. ذاتا بز روسيه استيلاسندن قور-
تولوش توغروسيده اويله ر وه سويله ر ايگه ن روس استيلاسيگه چه
بولغان وضعتگه قايتيشنى ذهيمزدهن هم كيچيرمه يمز. بيرده اونده
مونده تاوشى چيقوب تورگه ن بوخارا اميرى بولسا بر روس مونار-
خيزمى آگه تندهن باشقا، هيچ بر نه رسه ايمه س. او بوكون هم
توركستانده ايسكى روسيه چارليغى حاكيمتندن باشقا بر نه رسه بولا
آليشىنى اوزينگ عقلسز باشيغا سيفديرا آلايدر.

ایسکی روس حکومتینگ ده کیله چهك ملی مستقل دولتیزنگ
قورولشندا ایشیمز گه یارارلق هیچ بر نهرسه قویوب کیتمه گه نینی
اونوئمه سلگیمز کیرهك.

بز مستقل تورکستانمز اوچون کیره کلی بوتون عنصرلرینی
یاش نسلدن کونه مز.

بز گه بو نسلنك بولشه ویک دورنده یتیشکه نینی وه اونگ یولی
بله ن تربیه ایتلگه نینی سویله وچیلهرده بولسا کیرهك. بو توغری. فقط
بو بولشه ویک دورنده یتیشمه کده بولغان یاشلقنگ اوندن توقوزی
بولماسا، هم تورنده اوچینگ حقیقی ملی روحده بولغاندا شبهه
یوقدر. او موسقوا دیکتاتوراسیغا، اونکور دوشماندر. یاش تور-
کستان او قوچیلارینگ یورتیمزده گی روس پروله تاری دیکتاتور-
سیغا قارشو قیلماقدا بولغان حرکتلهرینگ کوی بز گه ییلگیلی. بز
موسقوادا گی تورکستان یاشلارینگ حکومتنگ ایسکی ملت خادملار-
ریغا قارشو یورومه کده بولغان سیاستینی یه گیدن قاراشی حقتده-
گی اونکور طلبلهرینی هم ییله مز. بز یه نه تورکستان او قوچیلار-
ینگ، موسقواغا میل کورسه تگن اوز یولداشلارینی ایچلهرنده ن
چیقاروب تاشلاش وه بوندای طلبه نگ یازولاریغا او قوچیلار محمو-
عه سنده ییر پیرمه سلك که بی، حرکتلهرینی ده ییله مز. ساناساق
بوندای حادثه لهر جوده کوب.

بو حادثه لهرنگ ههمه سی، موسقوا دیکتاتوراسی حکمرانلیغی
آستندا مادتا موسقوا حکومتیگه باغلی بولغان یاشلق ایچندن چیقما-
قدادر. او حالدا بزنگ یاش نسلگه بولغان امیدیمزنگ توغری وه
حقلی بولغانیدا آزغنه بولسا، هم شبهه گه ییر قالماید.

بونده ن باشقا ساویتلار روسیه سی حدودی خارچنده کوبگنه
یاشلاریمز یتیشمه کده درلهر. قسماً آوروپادا قسماً تورکیه ده کو-
بگنه یاشلاریمز او قوماقدادر؛ بر قسمی عالی تحصیللهرینی یتر-

دیله رده. مه نه بولنلر یورنده یتیشمه کده بولغان یاشلق بله ن بیر گه
تورکستان قورتولوش حرکتی وه استقلالینگ تمل تاشلاریدر لار.
بو ههر ییر گه یایلغان یاش تورکستانلیلهرنی مقدس
تورکستان استقلالی غایه سی وه اونگ اوچون یوروتیلمه کده بولغان
کوردهش جبهه سینده توپلاماق تورکستان ملی او یوشمه سینگ اؤ
مهم وه برنجی وظیفه سیدر.

قطعی ییلشیمز کیرهك، که بو یاش نسل توپلانوب جدی ایش
میدانیکه کیرمه گونچه ملی تورکستان مسئله سی ههم ایشگه آشغان
وه وجودگه چیغان بولماید.

قوزغالیش، ایزیلگن خلق کتله سینگ ظالم لارغا قارشو
دوشمانچیلیق تو یغوسینگ بر نه له نگه سیدر. ملی وه مستقل تورکستان
قوریشنگ اصل عامل وه روحی ایسه یاش نسلدر.
ای یاش تورکستانلی! سنده هیچ بر زمان مقدس وظیفه-
کنگ آغیرلیغینی وه مسؤلیتینگ بویو کلگینی اونومه! کیچه کو-
ندوز تورمه سندن یورتگنی روسنگ استیلا وه ظلمندن قورتاریش
وه مستقل تورکستانی یاراتیش اوچون حاضران! یورتگ وه
خلقکنگ احتیاجی ههر بر نهرسه دن اول سنده شونی طلب
ایته در!

ملی مسئله تیوه ره گیدلا

ساویتلار اتقاقی مرکزنده می، «ملی» جمهوریتلر مرکزنده می،
قای بیرده بولسا، بولسون ساویت قونغره سی وه فرقه قونغرانسلارینگ
بارچا مذاکره وه مناقشه لهریده «ملی مسئله» کوبگنه مهم بر اورون
توته در. ملی مسئله نگ ییشیلشنده بولشه ویکلر آراسندا هیچ بر
زمان برلك بولغان ایمهس. بعضیلاری، بو مسئله نگ «ملتله رنگ اوز

مقدراتلەرگه ایگه» بولیشلارینی قبول شکلنده قویلیشینی پروله تار دیکتاتوراسی دوریگه یاراشمایدرغان ارتجاعی بر مسئله دیب ایتهدر. لدر. بعضیلاری ایسه بو ملی مسئله نی ایزیلگن ملتله رنی پروله تار دیکتاتوراسی طرفدارلاری قاتاریغا تارتادرغان بر واسطه وه آورو. پانگ مهم مرکزله رنده حاکمیتنی قولغا آغاندان سوڭ آیتلادرغان بر «تاکت» دیب بیلهدرلر. فقط ملی مسئله نڭ «پروله تار انقلابی» گه تابع بر مسئله دیشده اونلهرنڭ ایکسی ده متقدردلر. باشقاچا. راق ایتکه نده ملی منفعلهرنڭ ایشچی مسئله سی وه ایشچی صنفی منفعتیگه تابع بولیشی کیره ک.

بیاتاقوف، پره اوبراژهنسکی، بوخارین، دزه رژینسکی وه باشقا. لار ملی مقدرات وه ملی مختاریت مسئله له رینی پروگرامدان بوتو. نله ی چیقاریلوب تاشلانیشینی طلب ایتهلر ایدی. له نین، ستالین، زینوویف وه باشقالاری ایسه ایشنی بر آز قاریشیق یوللر بله ن توشونوب یورومه کچی بولغانلار ایدی. اونلر حقیقتده ایشگه آشیر. یلماسلغی آتیق بولغان ملی مقدرات وه ملی مختاریت مسئله له رینڭ یالغاندان بولسا هم اعلان ایشنی لازم تاپارلار ایدی.

بو شکلی اعتباریله باشقا بولسا هم معنا وه نتیجه سی اعتباری بله ن بر بولغان ملی مسئله حقنده گی بولشه ویک نظریه سی آینوقسا. اونلهرنڭ 1917 نچی ییلی آپریلندا په ترسبورغده گی توپلانیشلارندا جوده یاخشی آچیلغان ایدی. او زمان بولشه ویکلهر روسیه سوسیال دموقرات فرقه سنده بر فراقسیون حالندا ایدیلر.

بو 1917 نچی ییلی توپلانیشندا معروضه چی بولوب چیغان بیاتاقوف وه ستالین اوز غروپله رینک تقطه نظرنی سویله گه نلر ایدی. روسیه ده گی بوتون خلقلهر گه تعیین مقدرات حقنی قبول ایتکه. نلگینی سویله گن ستالین نڭ فکری اوز سوزلهری بله ن قیساغنه شونده ی خلاصه ایتلگن ایدی:

«مه ن بوتون ملتله رنڭ روسیه ده ن آیریلماق حقنی تانی یلمه ن. (1) فقط بو، او خلقنی بونی قیلیشغا مجبور ایتکه نمنی کورسه تمه یدر. ههر خلق آیریلماقغا حقلی در. لاکین بو حقه ایگه بولغان خلقتک بعض بر شرائط تأثیری آستندا بونده ن استفاده ایتمه. سلگی هم ممکن.»

بر خلقتک اوز حقنده ن استفاده ایتیشگه توسوق بولا آلددرغان «شرائط» نڭ نیمه ایگه نلگینی یه نه ستالین اوزی آپ آچیق قیلوب سویله بیره در:

اوده «پروله تار انقلابی منافعی» در. بونک طبیعی نتیجه سی روسیه که بی پروله تار دیکتاتوراسی جاری بولغان بر بیرده ملتله ر مقدراتی مسئله سینڭ ایشگه آشیر. یلشندان سوز هم بولا آلمایدر.

ستالینگه قارشو سوز سویله گن بیاتاقوف بولسا آپ آچیق قیلوب مسئله نی شونده ی قویغان ایدی:

«بزچه ملی مقدرات مسئله سینڭ تحقیقی ضررلی ایسه، بو مسئله نڭ (پروگرامیزدا) یازیلوب نشر ایتلشینڭ نیمه اوچون ایگه نلگینی یلمه یمه ن؟»

قونفرانسه بری بیاتاقوف، ایکنچیسلی له نین وه ستالین غرو. نڭ فکرنی یاقلایدرغان ایکی تقریر کیریتیلگن ایدی. بز او تقریرلرده ن قایسیسینک نیمه دیمه کچی بولغانینی وه اونلهرنڭ بربرنده ن فرقینی تخمین ایتوب اوتور گونچه ههر بریسنده ن کیچیک کیچیک پارچه له رنی نقل ایتوب قویا قلامز.

«یوقالسون ملی چیگه ره مسئله سی» شعارنده ن چیقوب کیتگن بیاتاقوف تقریری قونفرانسه گه «بویوک دولتلهرنی پارچالاب کیچیک دولتلهر توزیش مسئله سینی اساسده ن رد ایشنی» تکلیف ایتهدر.

(1) ستالینڭ اوزی اوشال قونفرانس چاغیدا ماورای قافقاسیانڭ روسیه ده ن آیریلیشغا قارشو چیقیدی.

بو تقریرده «بین الملل ایشچی فرقه‌سی، عمومی آروپا اولچو-
سده اکثریت اونگ طرفنده بولغان چاقدا، اقلیتده بولغان ایشچیلر
منفعتیگه اویمه گن ملت اکثریتی اداره‌سنى قبول ایته آلمایدن.»

«ملتله رنگ اوز مقدراتیگه ایگه بولیش حقى مسئله‌سی، یلگیلی
بر معناسى بولماغان «عادی بر سوز کیلیشندن» عبارتدر «دیپلگن.
اگر بو پیا تاقوف تقریرینگ نیمه دیمه کچی بولغانینی بر آز
ایضاح ایتمه کچی بولساق او «اگر پروله تار فرقه‌سی آروپانک
(مثلا فرانسه، اینگلتره که بی) مهم مملکتله رنده حاکمیتنى قازانا
یلسه ایدی، او زمان آروپا، وه روسیه ننگ تخت اداره‌سند بولغان
خلقله رنگ مقدراتى حقدنه سوز قیلوب اوتوریشگه هم لزوم قالمغان
بولور ایدی» دیمه کچی بولغانی چیقادر.

قونفرانس بو تقریرنی رد وه ستالین تاماندان کیریتیلگن
تکلیفنى قبول ایتدی. بو قبول ایتیلگن تقریرده ایسه شونده
دیله در:

«روسیه ده یاشایدوغان بوتون ملتله رگه روسیه دن آیریلوب
مستقل دولت قورا یلمه ک حقى پیریلشی کیره ک... ملتله رنگ آریلا
بولیش حقى مسئله‌سینی، ملتنگ هر قانداى بر زمانده آیریلوب
آیریلما سلیغینک موافقگی مسئله‌سی بلن قاریشتر ماسلق کیره ک.
بو سوک مسئله‌نی پروله تار فرقه‌سی وقت وه شرائط ایجابیگه قاراب
پروله تار صنفی وه اونگ سوسیالیزم یولنده گی کوره شی منافعی
قطعه نظرندن قاراب حل ایتیشی کیره ک.»

ایمدی ایشده بو سیاستنگ نتیجه‌سنى قانداى کوروب اوتو-
رهمز؟ — حقیقتاً ده موسقوا ساویت حکومتی اوزینگ بیاننامه‌سند،
ملتله رنگ تعیین مقدرات حقله‌رینی حتی روسیه دن آیریلوب کیتشله-
رینی قبول ایتکه نینی اعلان ایتدی. فقط بونک بلن بر قاناردا یه نه
شو ساویت حکومتینگ اوزی «روس پروله تازی سوسیالیزم اوچون

کوره شدیگی بر دورده هیچ بر ملتنگ آیریلشغا حقى بولماغا-
نلغینی» ده نشر وه اعلان ایتدی.

له‌نین وه ستالین تاقیقاسی اسمی پیریلگن آدامچیلق، متهمک
نظریه‌سنجه اینگلتره‌ده پروله تار فرقه‌سی حکمرانلغی قورولغان کو-
ندهن اعتباراً هندستان لیلله رنگ بو حقله‌ری ده یوقالغان بولادر.

بو له‌نین-ستالینله رنگ آلداقچی وه متهم یوللاری جوده نه لا-
ستیقى توزولگن. او، بر تاماندان آروپا دولتله‌ری مستملکه‌له-
ینده گی خلقله‌رده اوزله‌ریگه قارشو بر سیمپاتی اویتاتوب اوله‌رنی
پروله تار فرقه‌سینگ مجادله‌سند یاردمچی قیلوب قازانیشلاریغا
یاراغانی که بی ایکنچی تاماندان پروله تار یاسی سوسیالیزم اوچون
کوره شمه کده بولغان روسیه ده او قرائنا، قافقاسیا، تورکستان وه
باشقا اولکه خلقله‌ری اوستنده روس پروله تار یاسی حاکمیتنى تحکیم
ایته در.

2.

بولشه‌ویکلله رنگ ملیت مسئله‌سی حقدنه گی ایسکی قارار-
لاریدا کوربه ک توقتاب اوتوریشمزنک سببی یاقیندا موسقوادا بولوب
اوتکن XVI نچی فرقه قورولتاینک بومسئله‌گه یه نه کوربه ک اهمیت
پیروب اوزون مناقشه‌له‌ر کیچیرگه نی در. بو مناقشه‌له‌رنی کوزدهن
کیچیرگن بر اوقوچی هیچ بر قینلق چیکمه‌سندن تعیین ایته آلا-
در، که بولشه‌ویکلله بو قدر اوزون مناقشه‌له‌رنده هم ایسکی
فراقسیا جانجاللارینی تکرار لاشدن باشقا ایش کورگن بولمادیلار.
بو مناقشه‌له‌رنک هه‌مه‌سی، فرقه پروگرامی وه حکومت سیاستنده
(حقیقتده بو ایکیسی بر نه‌رسه در) بو ملتله رنگ تعیین مقدرات حقله-
رینی کورسه‌ته درگن بر ماده تورسونمی، تورمه‌سنمی مسئله‌سی
اوستنده گنه بولادر.

فرقه قونفراسی وقتنده ستالینگ ملیت مسئله‌سی توغرالی بر
نیچه یازولار پیریلگن. او یازولاردا: «سوسیالیزم قورولوشی حر-

کتیگه مانع بولیش وه بر قانچا آدملارده ضررلی ملی غرور وه ملی
تویفونی اویغاتیشدان باشقا معناسی بولماغان مختار وه مستقل «ملی
جمهوریتلر» نی ساقلاب اوتوریشنک معناسلغی « یازیلغان.

بو ملتلهر مقدراتی حقنده گی «بوش سوزلهر» علیهدارلرینک
قاراشلاری «Sovetskoë Stroitelstvo» مجموعه سینک 40 نچی نو-
مروسنده توتسکی اسملی برینسک مقاله سنده غریب بر شکلده ایضاح
ایتیلگه ن. بو ایسکی جانجالنی قوزغاتوچیلارغا فرقه قونفراسنده
ستالین اوزی وه «پراودا» غازیتاسی (26-27 اییول نومروله ری)
مفصل جوابلهر بیرهدر.

توتسکی Totski بو مستقل ملی جمهوریتلهرنگ ههمه سنده ،
«کیچیک خلقلهرنگ عملی بر معناسی بولماغان رسمی اسمده گی
استقلاللارندهن باشقا بر نهرسه» کورمه گه نینی، سویله یدر. سوگرده
او کشی ساویت استقلالینک بو کیچیک خلقلهرنگ اقتصادی، اجتما-
عی وه حرئی انکشافلهریگه هیچ فائده کیترمه گه نینی اثبات
ایتمه کچی بولادر.

توتسکی وه اونک فکرداشلهری («ساویتسکویه ستروایتلر-
ستوو» مجموعه سینک تحریر هیستی ده اونلهرنگ ایچنده در)، بوتون
منافقه لرندهن شوندا ی نتیجه چیقارماقچی بولادرلار:

«ایشده بر معناسی بولماغان ههمده سوسیالیزم قورولوش نقطه
نظرندهن ضررلی ایکنه لگی کورونوب تورگه ن بر نهرسه نی ساقلاب
اوتوریش یاراما یدر». باشقا سوز بله ن ایتکهنده او کشیلهر «بوکو-
نگی مستقل وه مختار ساویت ملی جمهوریتلهرینی تارقاتوب یوبا-
ریشنی لازم تاپادرلار.»

ستالین وه اونک «پراودا» سی ایسه ، طبیعی ، ایسکی معلوم سوز
ناغارا لارینی چالوب موسقوا حکمرانلغی طرفندهن حقیقتاده «ملی»
ساویت جمهوریتلهری «استقلالی» نگ ایشگه آشیریلغانلیغینی اثبات
ایتمه کچی بولوب یلتینوب یوزه درلهر.

بز او «مستقل ملی ساویت جمهوریتلهری» نک قیمت وه اهمیتله-
رینی جوده یاخشی یله مز. بونلهرنگ ههمه سی بوش ، معناسز بر
«سوز کیلیش» ندهن باشقا بر نهرسه ایمه س. ستالین وه عمومیتله بو-
کون حاکمیتی قولیدا توتوب تورگه ن روس قومونست فرقه سی
اکثریتی ، دائم ملتله رنگ تعیین مقدرات حقی مسئله سندهن بحث
ایتدیکلهری حالدا ، اوزلهری او حقنک ایشگه آشیریلدیشنگ ائک
قولی دوشمانلاریدر. اونگچونده بوکون ستالین وه اونگ طر-
فدارلهری بله ن اعتراضچیلهری آراسندا گی تارتیشمالاردا 1917
نچی ییلده گی قوروق «دهنکی جنک» نگ دوامنده نگه عبارتدر.
بز ، حقیقی تورکستان استقلالچیلاری وه تورکستاننگ روسیه-
دهن بوتونله ی آیریلیش طرفدارلهری ، بوکونگی تورکستانده گی
«ملی» ساویت جمهوریتلهرنده اوز ملی ایده آلیمننگ کولکه سینی
ههم کورمه یمز. بزنگ ملی پروگرامیمز نقطه نظرندهن بوکونگی
شرائط آستندا تورکستاننگ آیریم بولوملهری — تورکمنستان ،
قازاغستان ، تاجیکستان ، اوزبیکستان ، قیرغیزستان ساویت جمهو-
ریتلهری بولدیمی ؛ یوقسا قازاق ، اوزبیک ، قیرغیز ، تاجیک ، تور-
کمن رایون وه یا اوکروغلاری آنالدیمی — فرقسزدر. باری بر
اونلهرنگ ههمه سی ده اورتا آسیا بیوروسی وه یا باشقا بر اسم بله ن
موسقوا اداره سینک دیکتانوراسی آستندا بولادر.

توتسکی وه ستالینلهر آراسندا ساویت حکومتینگ ملی سیاسی
اوستنده بولغان وه بولادرغان مناقشه ، تارتیشمالار بزنی ذره قدر
ههم توشوترمه یدر. ستالین سیاسی هیچ بر زمان بزنی سویوندر-
مه گه نی که بی توتسکی پرویه کیننگ اوتوب کیتشی ده بزنی هیچ
آچیندرا آلمایدر.

طبیعی توتسکی نظریه سی بله ن ستالین تاقیتقاسی آراسندا فرق
باردر. ستالین تاقیتقاسی جاری بولغان زمان ملی رایونلاردا اینوقسا
بزنگ تورکستانیمزده ملی توینغو وه روسلهرگه قارشو ملی غرور

آچقراق يوللەر بلەن انكشاف وه تكامل ايتە آلور. توتسكى نظر- يەسى قازانغانى تقدیرده ايسە، بو مىلى انكشاف ياشيرين يوللار قیدريش مجبوريتنده قالغان بولادر. فقط اساس اعتباريله بزنگ مىلى غايە وه قوروتولوش كوره شيمز نقطه نظر ندهن توتسكى نظريه- سى بلەن ستالين تاقىقاسى آراسندا بر فرق يوقدر. مىلى مسئلهنى پروله تار ديكتاتوراسى منافىگه تابع توتيش فكر نده اونلەرنىگ ايكينسى ده بردرلەر. بز ايسە مسئله نك بوندای قويلىشىغا اونكور قارشومز.

مشهور قومونىست شالوا ايلياوانىگ شهادتى بويىچە توركستان كه بى اوز پروله تارياسى بولماغان اولكه لهرده مىلى منفعتى پروله تار صنفى منفعتيگه تابع توتيلگه يىنى عملده كوروب توره مز. بو سياست «مستملكه چيلك كه سه لى بلەن آغريفان حاكم ملت نماينده لهرى» (*) نك بوتون اولكه خلقينى آياق آستىغا آلوب ايزيش، تالاشلارندان باشقا نتيجه ييرمه يدر.

تكرار ايتە مەن، كه بولشه ويكلەرنىگ او «اوستى يالتراق ايچى قاتراق» «كاغذدن يە سه مه» جمهوريتلەر مسئله سى حقدە اوز آرا مناقشه لرندهن قطعياً متأثر بوليشمز كيره ك ايمە س. بوندای جمهو- ريتلەرنىگ تارقائيليشى هەم پروتەست ايتوب اوتوريشگه آرزىمايدر. بو حقدە اعتراض ايتش بزنگ مىلى پروگراممىز نقطه نظر ندهن بو جمهوريتلەرگه اهميت ييرگه نيمزنى كورسه تدر...

يوق، بز او «مستقل»، «مختار» بيلمە يمەن يە نه قانداى يالتراق صقتلەر بلەن ييزه نكەن، عملده هيچ بر معنا وه اهميتى بولماغان «ملى» ساويت جمهوريتلەرى» كه ذره قدر هەم اهميت وه قيمت بيره آلمايىمز. بزنگ پروتەستىمىز آك اول — يورتمىزنىگ زور بلەن روس

(*) بيرلى بر قومونىست طرفندن سويلەنگەن بو سوزنى اكمل اكرام موسقوادا XVI فرقه قونقره سنده (1. VII. 30) نقل ايتەدر.

پروله تارى حكمرانلىغى آستندا توتولوب توريلگه يىگه — قارشو بولادر.

بز آك اول — يورتمىزنىگ روس حكمرانلغندان، شكلىندن قطعى نظر، قوتيلوب اوز مقدراتيگه ايگه بولوشىغا توسقونلق قىلو- چيلارغا — قارشو پروتەستە مزنى بيلديره مز.

بولشه ويكلەر اوز آرالارندا بربرلەرى بلەن تالاشوب تار- تيشسينلار. بز اونلەرنى بر تاماندا قويوب، هەممە دەن اول، بوتون كوچمز بلەن اوز مىلى غايە مزنىگ تحققى وه حقيقى مىلى استقلال- لىمىزنىگ ياراتيليشى اوچون كوره شه مز. مچ.

آلمان محررلەرىنىگ توركستان تاثراتى

(بەرلین. آوغوست)

«تورك-سيب» يولنىگ آچىلىشى بايرامىغا موسقوادا گى اجنبى مخبرلەرىنىگ اشتراك ايتە يىلىشلەرى، موسقوادان چىتگه، آينو قسا توركستانگه، بارا آلماي درغان آلمان مخبرلەرى اوچون كه ته گنه بر فرصت ايدى. بو نادر فرصتى قاچيرماق ايسته مه گنه مخبرلەر تيز- گنه يىغىشلانوب، حكومتنىگ «مخصوص ترەنى» ده، قرەمل مرخصلە- رى، فرقه نماينده لهرى، ايشچى و كىللەرى وه روس جورنالايستلا- رى بلەن ييرلكده، آپريل سو كيدا، موسقوادان آينا بولاققا تامان جوناغانلار ايدى. آلمان مخبرلەرىنىگ موسقوا مرخصلەرى بلەن بير- ليكده قىلغان توركستان سياحتلەرى اتناسنده كورگەن وه سيزگه- نلەرى، بزچه، شايدان دقتدر. بو «دعوتلى» سياحتلەرنىگ يورتمىزدهن آلغان تاثراتى، مخبرلەرنىگ اوز امضالارى بلەن، آلماننىك بويوك غازيتا، وه جمجوعه لهرىده باسيلوب چىقدى. بو مخبرلەرنىگ اوز كوز- لهرى بلەن كورگەن وه سيزگە نلەرىنى، حتى آلمان محلى غازيتالا- رىنىگ دا خلق آراسىغا تاراتيشلارى، طبعى، آلمان افكار عامه سىنىگ

تورکستان بلهن یاقیندان قیزیغانینی کورسه تهردر.

یورتیمز وه خلقمز حقیده آلمانیا غازیتا لاریدا یازیلغان بو مقاله وه باسیلغان رسملهرنگ بعضیلهری بلهن «یاش تورکستان» اوقو-چیلارینی بر آز نایشتروب قویماقچیمهن. اوقوچیلارمزنی کوب چارچانماسلق اوچون مقاله لهرنگ جغرافی، ئەتوغرافی وه تاریخی معلوماتلارینی تاشلاب، یالغوز تورکستاننگ حاضرگی احوالینی کورسه تهرگن میرلهرینی گنه قفل ایتمهک بلهن اکتفا ایتمه کچیمهن. «Vossische Zeitung» مخبری، آپریل آخریدا، آینابولاقدان یازغان مقاله سیده: «... موسقوادان اوزاقلاشدیچا آزوق-آوقات مسئلهسی قینلاشادر. استاسیونلاردا قازی، ئەکمهک (نان)، توخوم، جیغاره (پایروس) کورمه یسز. بوفه تلهر بوش. فقط دیوارلهریده ایسکیدن قالما «بر نهرسه بویوره سدن ماسا یانیدا اوتوریش یاسا قدر» دیگن جمله گه کوزگز کوب اوچره یدر. لاکین بو-کون بوفه تلهرده بویوره جهک بر نهرسه یوق! فقط گنه استاسیونلاردا خدمت ایتوچیلهر یالغوز «کهرتوچکه» بلهن بعضی بر نهرسه نی آلا بیله درلهر، باشقالار هیچ.

«تورک سیب» یولیکه یاقینلاشغان ساری «حکومت تره نی» نک «پروپاغاندا تره نی» گه ئەیله نیشینی آچیق کوره سز. حکومت وه فرقه نک رسمی پروپاغاندیستلاری واغون تیره زه سیده ن ده موغوژیک بر توسده قیزغین نطقلهر سویله ب استاسیونگه توده له ننگن مایوس، متردد، ضعیف عقیده لیلهرینی آوتیشغا تیریشه درلهر... ههر تاماندا توشکونک... دهقانلار پولسیز لقدان، ایشچیلهر اویسز لکدن شکایت ایته درلهر. بو فریادلار، کوینچه یاشیرین، بعضاً یاواشچا، پیتی کیلسه قیزغین وه هیجانلی در. فقط حکومتنگ ایچیل پروپاغاندا-یستلاری باش ئەیله تریچی استاتیسیتقلار بلهن بو مایوس خلقتی آوتیشغا وه «یاقیندا بختلیراق کونلهر کیله جه گینی» قاندریشغا اورینه درلهر. جاوواب چارچاغان سیار پروپاغاندیستلار، تیوره گیگه

بویوک حرفلهر بلهن «روما پاپاسی وه قاپیتالیست دنیا سیگه جاواباً «تورک سیب» نی آچامز» دیب، یازیلغان «حکومت تره نی» گه کیریب یه سله نیب آلدردلار. بو سیار پروپاغاندیستلار یمهک واغونیدا اوتوروب آشار گن، «اورتاق غارسون» (دستورخانچی) پرده لهرنی توشوروب، بوله رنگ تیشده ن کورینه سلیکلهری اوچون تدبیر کوریشنی ههم اونومه یدر.

«روسیده بولغانی که بی تورکستانده ههم اونده مونده «یوقا-ریدا اوتورگه نلهر» گه یاخشی کورینه کچی بولغانلار تایلادر. بیرده بو ییل بولماسا کیله سی ییل احوال به لکی توزه له جهک دیگن، خیالی تاشیب یورگن شخصله رده یوق ایمه س» که بی جمله لهرنی اوقیمز.

جنوبی آلمانیا نک ائک بویوک غازیتا لاریدان سانالغان «Kölnische Zeitung» ده ایون سو گلهریده گی نومروله ریده مخبرینگ تاشکندده اوتوروب یازغان اوچ اوزون مقاله سینی نشر ایتدی. بو مقاله لهرده چار وه ساویت حکومتینگ تورکستانده گی سوغاریش وه پاختا سیاستیکه عائد کوب نهرسه لهر یازیلغان. محرر ساویت حکومتینگ تورکستانده گی میر اصلاحاتی، سوغاریش، پاختا، غه لله وه تیمیر یول سیاستلهری توغروسیده قیمتلی معلوماتلار بیرگه نده ن کین، مقاله سینک بر بیریده، ههر بر تورکستانلینگ دقتینی مطلقا جلب ایته درگن شو توبه نده گی جمله لهرنی ده یازالمای کیچه آلمانان: «ایمدیگنه بیتگن تورکستان سیبیریا یولینگ باش وظیفه سی، شمال ولایتلهرده، غه لله تدار کینی آسانلاشترما قدر. موسقوا اقتصادی سی-ستی ققطه نظرده ن بو یولنگ یه سه لیشی البته توغری. آما تورکستانده گی بو کونگی سوغاریش، غه لله، پاختا وه تیمیر یول سیاستلهریکه محلی مستقل (!) جمهوریتلهرنگ منفعللهری ققطه نظریده ن قارالسار، او زمان بو سیاستلهر بو اولکه نی موسقواغا بایلانان قیزیل که نانیک

اوج قابات بوريليشى وه ييلدهن ييلگه محكمه شمه سى ديمه كدر.» (1)

عینی مقاله ده باسماچی حرکتیدهن هم بحث ایتلگهن. بو محررنك قناعیچه «ساویت ره ژیمی وه قیزیل روس عسکرلهریگه قارشو بو کونگه چه توقتامای کوچلی مقاومت کورسه تیب کیلگهن تور کستانده گی باسماچیلق حرکتینی، مارکسیستلارنك یازغانلاریچا، اجتماعی اساسگه باغلاش توغری ایمهس. بو حرکت، روس قیزیل قولونیزاتورلاری بلهن تور کستانلیلهر آراسیداگی ملی مخالفتلار-دان یوزه گه چیقاندنر.»

بو مقاله ده باسماچیلارنك، آفغانستانداگی بوخارا امیری هم تور کستان مسئله سى بلهن یاقیندان قیزیقادرغان أوروبا دولته-ریدهن، یاردم آلدراغانلاری تخمین قیلغان. بزچه بو تخمین توغری بولماسا کیرهك.

«Kölnische Zeitung» مخبرنك، مايدا، تاشکنددهن یازغان III نچی مقاله سى مذکور غازیتنك 30. VII. 30 تاریخلی ایرته له-بگی نومروسیده نشر ایتلگهن. معارف وه مدنیت ایشلهریگه حصر قیلغان بو اوزونگه مقاله نك باشلانیشی شایان دقتدر: «بوخارادا 15 نچی عصردهن قالما حشمتلی بر مدرسه نك صنعتکارانه کوك دیوارلهرینی «علم ایزلش ههر مسلمانغا واجبدر» سوزلهری یه شهتهر ایکن بولشه ویکلهردهن بعضیسنك، قارانغو وه جهالتدهن قورتو-لیش فکرینی بو اولکه گه یالغوز قومونیزم کتیردی، دیب ادعا ایتیشلهری یا گلشدر.» بو مقاله گه کوره، شهرده گی مکتبلهرنك یوزدهن ایلیسی ساویت مکتبلهریدر. مکتب یاشنداگی بالالارنك اورتا حسابله یوزدهن 35 ی بو ساویت مکتبلهریده او قیدرلار. مسجدلهر مکتب، قلوب وه چاپخانه لهر گه هیله تر یلگهن. محرابلهرده له نیننگ رسمی آسیلغان. تاشکند ایسکی شهرده گی تاریخی بر

(1) «Kölnische Zeitung» نك 28. VII. 30 تاریخلی 407 نومروسیگه قاراگز.

مسجدنك حولیسىگه له نیننگ هیكلی قویلغان. (بو «بیکلهر بیگی» مدسه سى بولسا کیرهك).

چار حکومتینك مسلمان مطبوعاتیگه قاراشی ایضاح ایتلگهندهن کین «انقلابدهن بورون کستانده تور کجه فقط ایکی گنه غازیتا چیقاردی. بو ایکی غازیتادا 1903 او یغانیشیدان اعتباراً فعالیتگه باشلانغان تور کستان یاش منورلهری حرکتینگ فکر تارقاتقوجیسی ایدی» دیله در. بو کون یور تیزمنك ههر تامانیدا، بر کوب شیوه-لهرده، چیقماقدا بولغان ساناقسز «صنفي» غازیتلارنی کورگهن محرر، انقلابدهن سوک تور کستانده «ملی غازیتاجیلقنك ترقی» ایتکه زندهن، بحث ایتدر. «Kölnische Zeitung» محررنك اوزیگه هم ییلگیلیدر، که تور کستان انقلابدهن بورون بر گنه والی تاما-نیدان وه یالغوز تاشکنددهنگه اداره قیلنور ایدی. او زمانگی بر گنه روس والیسی دا حکومت بویروقلارینی، پترسبورغنك آرزولارینی خلقگه تارائیش اوچون «تور کستان ولایتی گه زیتی» دیگهن بر گنه غازیتا بلهن اکتفا ایتگهن ایدی. حالبوکه بو کونگی روس اداره سینك سیستمی وه شکلی بوتونله ی باشقاچادر. تور کستان ساناقسز ولا-یتلهر گه بولینگهن. «مستقل ملی جمهوریت» آتالغان بو ههر ولا-یتنك اوزیگه مخصوص، موسقوادان ییلگیلهنگهن، برهر قیزیل والیسی بار. ههر قیزیل والینگده نطقلهرینی، بویروقلارینی وه تابع بولوندوغی مرکزی حکومتینگ آرزولارینی تاراقوچی مخصوص غازیتاسی بار. بزچه تور کستانده، انقلابدهن سوک تور کجه غازیتلارنك ساناقچا آرتیشینگ معناسینی مهنه روس اداره سینك بو کونگی شکلیده قیدیریش کیرهك. (*) تور کستانلیلهر آق والینك تور کجه «تور کستان ولایتی» غازیتاسینی هیچ بر وقت «ملی غازیتا» دیب تانیماغانلار وه بو کونگی قیزیل والیلارنك تور کجه غازیتالا-

(*) توبه نده «تور کستان خبرلهری» ایچنده یازیلغان «ملی نشریات وه مطبو-عات» گه قاراگز.

رینی ده «ملی مطبوعات» قاتاریغا سانامایا جاقلا دردر. محترم آلمان محررینک تورکستانده گی بو کونگی غازیتا چیلقنی «ملی مطبوعاتنک ترقیسی» دیب آتاشی البته او افندینگ «ملی مسئله» نی آگلاماغا- نیدان ایمهس، ههر حالدا تورکستانلیله رنگ تیلینی وه «ملی تیله- کله رینی» آتیق یلمه گه نیدهن بولسا کیرهک. بز، مطبوعاتنک یالغوز شکلچه ایمهس، مندرجه اعتباری بله نده ملی بولیشینی ایسته میز. عینی مقاله ده روسله رنگ تورکستانده تطبیق ایتکه ن انقلابی اصلا- حاتی شو جمله لهر بله ن خلاصه قیلنادر: «ساویت حکومتی بای، بیک وه سوداگرلرنی اوی وه مهمانخانه لهریده ن بوتونله ی قولاب چیقارغان وه اوله رنگ اورنیگه نوقول روس ایشچیلهرینی بیرله شتر- شتر گن... تورکستان که بی مدنیت اوچاغیدا تاریخی وه قیمتی اثرلر تحزیب ایتلمه کده در... بر نیچه عصرلق تاریخی بر بنا

بوزیلیب بیرنیگه له نین هیکلی اوقوزیلغان... له نین رسملهری احتمال روس مجازینی «Ikone» افاده ایته بیلهر؛ لاکین له نین رسملهری، گله ملهری آتوب تاشلانغان مسجدلهرنی په سه تیش اوچون قوللا- نیله یلمهس...»

بو بیرده آلمان محررینک یورتمزده کورگن وه سیزگه نله- زیده ن په نه بریسینی یازماسدان اونه آلمایمهن. بوده محررینک، اوز- بیک بالالارینک روسچه ده ن ترجمه قیلغان انقلابی شریقه لرنی اوقوزرکن، آلمان تأثر ایدر.

«اوزبیک بیونیرلهری آنا تیلله ریده روس انقلابی مارشلارینی اوقیدرلار. بو بالالاردا بو آهنگ اوچون نه قولاق وه نه ده تاووش یاراتیلغان... تیگله سه گر عینله حبش بالالارینک بوتخانه شریقه لری اوقوشلاریغا اوخشاتاسز» دیدر. بو حساس آلمان محرر- ینک شو تأثراتی توپیا توغری. تورکستان بالالارینک قولاقلاری روسنگ نه کیچه گی «بوژه تساریا خرائی» سیگه وه نه ده بو کونگی

«انقلابی مارشلاری» غا اولچالوب یاراتیلغان. روسله رنگ بو اینکی تورلو آهنگی دا بزگه بوتونله یات. بزنگ تاووشلارمز روسنگ بو آهنگله ریگه بو کونگه چه اویمه گن وه بو کونده ن کیین هم اویمه په جک...

قوتقوچیئوس روس وه آلمان بالالاریغا قاندا یات بولسا، خرسیان کلیسای شریقه لری حبش بالالاریغا قاندا ی پیگانه بولسا، یورتمده ملی پروله تاری بولماغان تورکستانلیله رگه ده موسقواننگ «پروله تار تریه سی» دیگن نهرسه سی شونچه یابانچیدر.

بز به نیمه سی آلمایا جاغیمز بو یات تریه بله ن اورینوب یاتساق دنیا بزگه قولاقسز وه تاووشسز دیه جهک. بزچه خلمزنی کهر وه ساقاولقدان ساقلا یا جاق ساغلام بر یول بار، اوده «ملی تریه» در. یاش تورکستانلی.

که ره نسکی وه تورکستان ملی حرکتی

I.

بورونگی روسیه موقت حکومتی رئیس که ره نسکی، روسیه استیلاسنده گی غیری روس ملتله مسئله سنده، مهاجرته یورگن آتاقلی روس سیاستلهری آراسنده مخصوص بر اورون توتهدر. وقتله او کشی بزنگ یورتمز تورکستانده که ته گنه شهرت قازانغان ایدی. اونک 1916 نچی ییلی روسیه دولت دوماسندا گی مسلمان فراقسیونی باشلوغی مرحوم قونلوغ محمد میرزا توکل بیلن بیرگه تورکستانگه قیلغان سیاحتی، تاشکند، آندیجان وه نهایتده دولت دوماسی منبردن بوتون تورکستانی عصیان ایتشگه مجبور ایتکه ن چار حکومتی سیاستینی تنقید ایتوب سویله گن آتشین نطقلهری که ره نسکی نک اسمنی یالغوز تورکستانده ایمهس، ایسکی روسیه استیلاسی آستندا بولغان بوتون تورک اولکه لهرنده مشهور قیلغان

ایدی. او زمان چارلقنك قارا ظلمی آستیدا ایزیلب یاتقان بزلەرگه
 کهره نسکی نك «انقلابی» ییلدیزی یالتراب کورونگن ایدی.
 مهن مرحوم قوتلوغ محمد میرزا بلهن کهره نسکی نك تورکستان
 سیاحتنده بیرگه یورگن ایدیم. کهره نسکی نطقله رینك یالغوز عمومی
 مضمونینی گنه ایمهس حتی آیریم بیرلهرینی هم هه لیگه چه ، اصلیمی
 که بی ، ایسمده ساقلاب کیله مهن. محافظه م یا گلشقان بولماسا 1916
 نچی ییلنك 22 نچی آوغوستنده کهره نسکی آندیجان مسجد جامعی
 حولیسیدا تورکستانلیلار بلهن روسلهرنك دوستلق ، برادرلکلهرندن
 حرارتله بحث ایتکن ایدی. او نطقنده چار حکومتینك یورومه کده
 بولغان مستبد سیاستنده ، روسیه دهموقراتیسینك هیچ برمسؤلیتی بولما-
 غانیی ، روس دهموقراتیسینك دولت حاکمتنی توغریدهن توغریگه
 خلق کتله سینك اوز قولیگه اوتیشی اوچون کوره شمه کده بولغانینی
 وه تورکستانلیلهرنك هم روسلهر بلهن برابر حق وه حقوقندن
 فائده لهنیشلهری کیره کلیگینی سویله گن ایدی.

بر هافتا سوگرا تاشکنده بولغان بر ضیافتده یه نه شونده ی بر
 نطق سویله ب ، روس دهموقراتلارینی ، تورکستان بیرلیلهرنك حقله-
 رینی مدافعه یولنده گی دهموقراسی وظیفه لهرینی اوتی آلمادیقلاری
 بلهن ، عیبله گن ایدی.

مهن یه نه کهره نسکی نك 1916 نچی ییل نوپا برنده ، په تهرسبور-
 غده ، اوز اوینده بزنك دالا قازاقلاری نماینده لهری بلهن بولغان
 مذاکره سینیده عینله ایسله یمن. طورغای ولایتندن کیلگن وکیل
 لهر ، دالا تورکلهرنك ایشچی بیرگه اون میگ تیکن آت بیر-
 یشلهری حقتده حکومت بلهن اولار آراسیدا کهره نسکینک واسطه چیلق
 ایتیشینی اوتینگه نلهر ایدی. کهره نسکی اونلهرگه «مهن سزگه
 بوندای بر تکلیفده بولونماقنی توصیه ایتیمه یمن. روس حکومتیگه
 اینانوب بولمایدر. او سزنك آنکرنی ده آلا ، سوگره ایشچیسینی ده
 ایستهر» دیگن ایدی.

بو کهره نسکی سوزلهرنك وکیللهرگه قیلغان تأثیرینی سویله ب
 اوتیریشگه حاجت یوق. سوغیش میدانلارندا گی روس عسکلهرنك
 میگیلیشی بوتون صحرالاردا سهوینچ ، هیجان وه دعالهر بلهن تعقیب
 ایتیله باشلاغان ایدی. کهره نسکی نك سوزلهری بزنك یورنده ایسکی
 روس حکمرانلنی علیهدارلارینك روحلهرینی قوتلندیرمه کله برابر ،
 خلق آراسندا ، روسیه نك بویوک جهان اوروشیده هزیمتگه دوچار
 بولیشینی نله گوچیلهر قاتارینی کوچه تیریشگه سبب بولغان ایدی.
 فیرال انقلابی کیلدی. کهره نسکی حکومت باشندا. تورکستان-

نك تورلو بورچه کلهرندن اونگه تبریک تیلگراملاری یاغدی.
 روسیه ده گی انقلاب حرکتلهرنك ایچ یوزینی یلمه گن تورکستان
 خلق کتله سی انقلابی نطقله رینی ایشیتدیگی کهره نسکی نك حکومت
 باشیغا کیلگه نینی ایشیتگن آندایاق اونك بوتون روس چارلق ایمپهر-
 یومنی ییققان انقلابی حرکتلهرنك باشلوغی دیب اوپله دی. مه نه
 کهره نسکی نك فیرال انقلابی آینوقسا اوز گهریشنگ سه ته برگه چه
 بولغان قسمنده تورکستانده مخصوص بر شهرتگه ایگه بولغانینگ
 اصل سببی.

II. اوکتابر انقلابی توغولدی. کهره نسکی. مهاجرت ایتمه ک مجبو-
 ریتنده قالدی. نه ایسکی فیرالگه قدر بولغان وه نه ده فیرالدهن
 کینگی روسیه بار. آلدیمزدا یالغوز بولشه ویک روسیه سی گنه توره-
 در. فیرال انقلابینی میدانغه کیتراگن هم اون ییقیتقان ایسکی
 انقلابچی روس دهموقراتی هم یوق. یالغوز بربریکه دوشمان ،
 بربری بلهن تارتیشماقدا بولغان آیریم دهموقراتلار وه دهموقرات
 غروپلاری گنه بار. کهره نسکی نك اوز فرقه سی تورنگه بولینگن.
 بو غروپلاردان بریسینگ باشلوغی بلهن آرالارندا گی مناسبتنی
 کهره نسکی ، وقتیله «بز بربریمزگه قارشو باربار لارمز» دیب ده
 تصویر ایتگن ایدی.

ایسکی روسیه اداره سنده بولوب انقلابدهن سوگره هجره گن

وه قاتادان روس بولشهويكلهري تامانيدان توپلانوب اداره ايتلمه كده بولغان ملتله رنك روسلر بله ن مناسبتلهري يه نه ده يامانراق بولوب كيتگن. او قراينا، قافقاسيا، تور كستان، ايديل بويي هم قريم تورلو دوره لهر كيچروب بولشهويك روسيه سي بويوندوروغى آستيغا كيرديلهر. بونله رده ن ايكي آولگيسي بر قانچا وقت مستقل ياشا- ديلار. تور كستان بله ن باشقالارى ايسه مختاريت دوره سيني ياشا- ايكن بولشهويك روسلر تامانيدان بوغيديلار. يور تيمز تور كستان- نك روس قيزيل عسكرلهرى تامانيدان «ايكنچي دفعه» استيلا ايتيلگه نيني وه بو استيلانك ههر بر انسانلق معامله سي حدودى خارچندا بولغانيني بوكون هيچ كيم حتى بولشهويكله رنك اوز- لهرى هم آرتق ياشيرمايدرلار. بو روس عسكرى، ايشچي وه دهقا- نلار نك تور كستان خلقيگه قارشو قيلغان حيوانلقلاريني كورسه نه- دراگن چيكسز مثاللهرنى دليل وه وثيقه لهر بله ن كترمه ك ممكن. روس بولشهويكله رنك تور كستانى آچ قويش اوچون يوروتگن «آچلق محاصره» سياستلهرى يوزنده ن تام بر مليون بر يوز اون تورت ميگ تور كستانلى قيريلدى. 1917 نچي ييل نوبابرده گى او- چنچي ساويتلهر قونغرعه سي تور كستانليلارنى اداره ايشلهر يگه ياقينلا- شترماسلقغا قرار بيردى. روس عسكرلهرى تنچ ياشاب تورگن «گناهسز تور كستان قيشلا قيلاريني قيليچده ن كيچيرديلهر. روس موثريقلارى چارواچى قازاقلارنك ماللاريني تارتيب آليشغا بر «قانونى» يول تاپيش نيتى بله ن كوچ اوتهدرگن يوللار اوستيگه «آريلار اويه سيني» قوروب اوتورديلهر. مه نه بونلهر تور كستانه ملي قورتولوش حركيتنگ كون كونده ن آرتيشيغا سبب بولغاندر.

ساويت قونغرله رنك لاريننگ برينسده (غالبا x نچي قونغرعه ده) تور- كستان نماينده لهرى روسلهرنك قبول ايتيله آلماسلق درجه ده بولغان. حيوانچه حركتله رنده ن شكايت ايتكه نلهر ايدى. او زمان ستالين ده بونى «بوتون دنپاده برنچي دفعه پروله تار انقلابيني يه سه گن بويوك

روس اوروغى نماينده لهريننگ حقلى تكبرلگى» ديب ايضاح ايتگن ايدى. تور كستان ملي حركيتنگ اساسلهريني ههر زمان چيتمه قيدروب بوش خياللهرنى اويله ب يورگن كه ره نسكى كه بي بعضى روس ده موقراتلاريننگ بو فاقتلار اوستنده بر آز فكر يوروتوب كوريشلهريني ايستهر وه توصيه ايتهر ايدم.

III. يه نه كه ره نسكى گه قايتوب كيلمه ن. باشقالاريننگ «اوزگه- روب» كيتكه نلكلهريني، كه مچيلكله ريني تقيد وه تنبيه ايتوب او- تورگن كه ره نسكى اوزنده كيلهرنى كورمه ك وه ييلمه ك ده ايسته- مه يدر. كه ره نسكى نك تور كستانه حقيقي ده موقراتيك اولچوسنى تطبيقده ن كويده ن كيچوب قويغانلغيني، كوروياتكين گه — او- ننگ تور كستانه گى سياستيني تقدير ايتوب — يازغان مدحيه سي كورسه توب توره در («دنى» غازيتاسينك 25. 3. 15 تاريخلى نومرو- سنده). 1926 نچي يىلى كه ره نسكى بله ن «دنى» اداره سنده كوريشكه- نيمنى اونوته آلاميمه ن. بولماسيغا كره- كرمه س كه ره نسكى مه نى شونداى بر سؤال بله ن قارشولاغان ايدى:

«آله كساندر واره نك نطقيني او قوديتگرى؟»

مه ن: «او قودم» جاواينى بيرگه نده، كه ره نسكى: «مه نچه او كشى اوز وظيفه سي كنارينده ن چقيب كيتكه ن» ديدى. مه ن درحال كه ره نسكى گه، اوزيننگ انديجان مسجد جامعى حوليسنده سويله گن نطقيني وه به تهرسبورغده گى قازاق نماينده- لهرى بله ن بولغان مصاحبه سيني، ايسله تدم.

ا كه ره نسكى بر آز اويله گه نده ن سوڭ «بو ممكنى؟ قانداى احتياط بوليشى كيره ك!» ديدى. شونى ده ديمه ك لازم، كه هندچيني واليسى وه فرانسوز سوسيا ليست فرقه سي اعضاسى آله كساندر واره ن- نك نطقنده بورونغي روسيه انقلابى موقت حكومتى باشلوغيني قور- قوتادرغان وه يا اوتنگ هيچانگه سبب بولادرغان هيچ بر نه رسه يوق ايدى. واره ننگ نطقى اوڭ فرانسوز افكار عامه سنگ شدتلى

تتميد وه اعتراضلاريني كورسه هم، فرانسوز سوسيايستلهرى بر طرفه تورسون، فرانسه نك راديقال روحده گي ده موقراتيسي عمو-ميتله اونى مدافعه ايتدى. هند-چينده فرانسه «حاكيمتى» نك تايا-نجيني بولغان اوڭ، ملتچي پو آقاره حكومتى ده بو نقطده ن روس مهاجرى سوتسيالست كه ره نسكى قدر چوچيمه دى. شو واره نك نطقى اوستنده گي فكرنده ن بز بو كونگي، «الله قويسا»، كيله چه كده گي كه ره نسكىنى ياخشى بيلگيله ب آلامز. كه ره نسكى بوكون اوزينك ايسكى انقلابى نقطله ريني بر «احتياطسزلق» حتى، ايسته سه گز، «سياسى بلاغت» گه يتيشمه گه نليك نك ائرى ديب ده اعلان ايتده ر.

اوزينك «بيوروقراتيك آرشينى» بوكونده ن باشلاب حاضر-لاب وه بوكونده هندچينى واليسينى ده موقراتيك بر نطقى اوچون عيبله ب او تور گن كه ره نسكى نك، ايش باشيغا، كيلسه تور كستانده قانداى بر سياست تطبيق ايتمه كچي بولوب يورگه نينى، تخمين ايتش قين بر نه رسه ايمه س.

IV. كه ره نسكى روسيه ده ن آيريلماقچي بولغان بوتون ملتله ر نما-ينده له زينى، اونك اطرافيكه توپلانوب اونكله برابر «عمومى ده مو-قراتيك» غايه سى وه پرينسپله رى اوچون كوره شمه گه نله رى گناهي بله ن، عيبله يدن. فقط اونك بو ده موقراتيك پرينسپله رى اوزى سيكين، سيكين «بيوروقرانتلق آرشينى» گه نه يله نيب بارادن. او اوزى ايسه بو تاماشنى كورمه يدن وه كورمه كده ايتمه يدن.

اونكه ن فيرال انقلابى آلديندا تور كستانده گي چارلق روسيه-سيكه چارشو بولغان فكر وه حر كتله رنى اوز نقطله رى بله ن قوتلاب تشويق ايتوب يور گن كه ره نسكى، بوكون اوشال چارلق روسيه-سينى خطاسز بر ايده آل درجه سيكه چيقاروب آلمان.

اوشبو ييل 23 نچي مايدا گي «دنى» ييغليشندا سويله ديگي نقطده كه ره نسكى شونده ي ديدر:

«روسپه نك مدنيت، حرث وه آقارتو ميدانده گي ايشله رى، باشقا، آوروپا ليلارنك اوز مستملكه له رنده بو يولدا اڭ كوب ايش ياراتقانلارى بله ن اولچونارلق ماهيته ددر. تور كستانى هندستان بله ن ساليشترينك! طبيعى تور كستان هندستانه ن كوب كيچيكدن. روسپه نك بو بيرده گي «دولت ايشله رى»، شهبه سز هندستانده-گيده ن ساغلامراق اساسكه قورولغان ايدى.» («دنى» نك 91 نچي نومروسينا قارا گز).

تور كستانى بعضى نقطه له رده نكته بولسا، هم هندستان بله ن چارشو لاشتروب كوره يليك: چارلق وه بولشه ويك روسيه سى تور كستان خلقينك بيرله ريني تارتوب آلديلار وه آلامقادالار. اينگليزله ر هند-ستانده بونداى ايشله ر بله ن اوغراشمايدر لار. هندستانده اينكليز حكومتى كيگ ساحه له رنى سوغاردى. تور كستانده ايسه روسيه سو-غارماقنى اويله ديگي بيرله رده هم بيرلى خلقنك اوتريشيني اولدان منع ايتوب قويدى. عمومى اوزونلغى 40 ميگ كيلومه تر وده ن آرتيق بولوب مملكتنك هر تامانغا قان تامار لارى كه يي ياييلغان آريقلار وه اونله رنك ياراتدينى خلقنك بيتمه س تو كه نمه س خزينه سى بولغان تارلا، بوستان وه باغچالار تور كستان خلقنك اوز ائريدن. كه ره نسكى اوز يورتداشنى قياز ماسالسى نك «تور كستان ولايتى» ديگه ن كتايينى ياپراقلاسا بو حقه ده اڭ توغرى معلوماتى بيليب آلدن. هندستانده اينگليزله ر 30 قدر دارالفنون آچديلار. بيرلى تيل وه ادبياتله رنك تكامل هم انكشاف منبعله رى بو دارالفنونله ر ايدى. روسيه ايسه بزگه اوز تليمزده ابتدائى مكتب آچيشغادا مساعده ايتمه س ايدى. كه ره نسكى تور كستانده بر دانه گنه بولسادا شونده ي مكتب كورسه ته آلسا ايدى. بونده نده اوتوب روسيه بزگه ايسكى مكتبله رمزده يه گى اصول بله ن او قوشيمزغا هم اذن بيرمه س ايدى. او بالعكس بزنى «ايسكى اسلاويان» اليقباسى اورگه نيشگه اوخشاش ايسكى اصولده اوقوب، چوروب ياتيشمز اوچون اوزونوب ياتار

ایدی. هندستانده اینگلیزلهر بیرلی مطبوعات وه نشریات ایشله رینگ باشلانیشی وه ترکیسیگه اویغون وه یاردمچی وضعیت آلدیلار. روسیه بزگه بوندای ایشلهر اوچون اذن هم بیرمهس ایدی. روسیه حکو-متی تامانیدان مساعده وه نشر ایتیلگن برگنه غازیتا بار ایسه، اوده «تورکستان ولایتی غازیتاسی» ایدی. غازیتانگ باشندا کیم ایکه-نلگی که ره نسکی گه جووه یاخشی بیلگیلی بولغان میسیونر اوسترو-ئوموف تورهر ایدی. روس حکومتینگ حرث، معارف وه مدنیت میسیونیکه خدمت ایتوچی بولغان بو غازیتا قاندای نهرسه له نشر ایتهر ایدی:

«ساماوار قویار آلدیندا قاندای دعا اوقیش کیرهک؟»

حضرت محمد علیه السلام ساماوار قویار آلدیندا شوندای دعا او-قیلسون دیگه نله... (ناشکنده اوزبیکستان دولت نشریاتی تامانیدان چیقاریلغان ضیا سعیدنک «اوزبیک وقتلی مطبوعاتی تاریخیکه مانه-یالار» ناملی اثر نده نقل ایتمه ن).

بو یازولارنی «تولا» ساماوار فابریقالاری ره قلامی بیرنده قبول ایتسه گز هم ماسقارا وه تحقیردهن باشقا معنا چیقمایدر.

تیمیر یوللاردا، پوسته ته له غراف ایشله رنده قانچا تورکستانلینی ایشله نهر ایدیلهر؟ کاشکی یاغوزگنه تورکستانلی بولسا ایدی. هند-ستانده ایسه یوز میگلهرچه بیرلی تیمیر یول، پوسته، ته له غراف ایشله رنده چالیشادر. هندستانلیلهر اوچون متشکل بر حالدا مجادله یوروتیش امکانی بار. فقط «هندستانگه نسبتاً امانچه اداره ایتلگن» تورکستاندهن 1916 نچی ییلی، که ره نسکی وه باشقا روسلهرنک ماقتاب بتیره آلمادیقلاری کورویاتکین زماندا، تورکستانلیلهر روس ظلمندهن جانلارینی ساقلاش اوچون ختایغا قاجیشغا مجبور بولغانلار ایدی. — دنیاده سویلهب اوتریشگه هم آرزیمایدغان نهرسه لهر بار. روسیه ننگ تورکستانده گی سیاستی ده مه نه شوندای سویلهب او-توریشگه آرزیمایدغان نهرسه لهر قاتاریغا کیره در. آینوقسا بر ده مو-

قرات، سوسیالیست کشینتگ او توغریده سویلهب ههمده اونی بر ایده آل درجه سیگه چیقاریشی کولونچ کورونگه نی که بی که ره نسکی-نگ بو بیرسز اورونیشی عینله چاقاغان آده منگ چولده سو قیدیرغانیغا اوخشایدر. (سوگی بار)
چوقای اوغلی مصطفی

بیش ییلق پلان وه اونک تورکستانده تأثیری

بو کون ساویت روسیه سی خیالپرستلهرنک ذهنلهرینی مشغول ایتوب یاتقان بر مسئله بار ایسه اوده بیش ییلق پلاندر.

بو پلانتنگ، ساویتلار روسیه سینی امیدسز حاستالقدان قورتا-ریش اوچون کورولگن سوک تدبیر بولغانی سویله مه کده، ساویت هم آوروپا مطبوعاتی بر فکرده درلهر. ساویت مطبوعاتی بو پلانی بیش ییلده ایشگه آشیروب «دنیا جتینی» حقیقتآده جتگه نه یله تروب یوبارماقچی وه بو پلانی ایشگه آشیریش بلن سرمایه دار مملکتلهرنی یاریم یولدا قویوب کیتمه کچی بولغانلارینی یازادرلار. آوروپا مطبوعاتی ایسه بو پلانتگ ایشگه آشا، یلیشی ساویتلار روسیه سینک حاستالقدان قوتولغانینی، تیسکه رپسی ده اونک بوتونله ی کومولیشینی کورسه نه در دپ تعبیر ایتمه کده در.

آولچه بو پلانتگ اوزینگ نیمه دیمهک بولغانینی قیسقاچا ایضاح ایتمهک لازم.

ساویتلار دولت وه خلق تورموشینی آولدهن قورولغان معین بر پلان بله ننگه یورومه کچی بولادرلار. بو بیش ییلق پلاندا مه نه شو بو کونگی روسیه نی تولدیرگن 150 میلیون جانان عبارت تورلو ملله نلهرنی «دیکتاتور» بوینچه یاشاتماق، عمومی، خصوصی،

سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خلاصه حیانتگ هر صحیفه‌سینی دولت و اونگ قولی آستندا بولغان یارده‌مچی رسمی مؤسسه‌لر واسطه‌سی بله‌ن یوریش هم‌ده خصوصی ملکیت، اقتصادی فعالیتلر-ده گی موفقیتلرنگ اساس عامللرندهن سانالوب کیلگهن خصوصی تشبث و خصوصی قازانچ امکانشی اورنادان کوریش حرکتینگ برنچی تجربه‌سیدر. بو پلان کورسه‌تیلگهن بیش ییل ایچنده قایسی ساحه‌لرده و قای یرده نیمه‌لر قیلینماقچی بولغانینی تفرعاتی بله‌ن کورسه‌توب قویغان. دیمه‌ک بو پلان یا لغوز اقتصادی استحصال و استهلاک پلانی بولماقدان زیاده بولارنی دا ایچیگه آغانی حالدا بو یوک بر انسان کومه‌سینی مجبوراً یاشاتماق، ایشله‌تمه‌ک، تورغیزوب اوتورتمه‌ک پلایندر.

بو کون دینانگ هر بر حادثه‌سندهن اقتصاد حاکمدر. اقتصادچا ممکن و موافق کورونگهن هر بر تشبثک موفقیتی مقرر دیهر-لک درجه‌ده‌در. ذاتاً بو پلانک اساسی‌ده اقتصادی توزوش مسئله‌سی تشکیل ایتدر. او، روسیه‌نی بر زراعت مملکتی رولندان چیقاروب بر صنایع مملکتی قیلماقچی بولادر. اونگچون بزده شو یرده پلاننگ مالی و اقتصادی کورونشیکه قیساگه کوز سالوب چیقما-قچی بولامز. هر نهرسه‌نی پلان قیلش جوده آسان، فقط اونی ایشگه آشیرا ییلش او یله‌نگه‌نیچه قولای بر نهرسه ایمه‌س.

بو پلاننگ نیگزینی تشکیل ایتکن اقتصادی قوروشنی تأمین ایتوب ایشگه آشیرا ییلش اوچون ماقسیموم 86 میلیارد سوملق بودجه کورسه‌تیلدر. (1) ساویت پلانچیلاری بو مبلغنگ 64 میلیارد دینی صنایع، 14 میلیاردینی قیشلاق خوجالغنی و 8 میلیاردینی یول ایشلریگه ییلگیله‌یدرلر. بو بودجه‌ده کورسه‌تیلگهن سوممانگ حتی مینومندان 41 میلیاردینی دولت بودجه‌سندهن، 17 میلیاردینی صنایع فائده‌سندهن و قالغانی‌دا باشقا منبعلرده‌ن چیقارماقچی

(1) «هرلیتر تاغه‌بلات» 10. VIII. 30

بولادرلار. اولاد دولت بودجه‌سی بیش ییلنگ ایچنده 41 میلیاردینی چیقارا آلورمی؟ بو کون کیترمه کده اولدینی فائده‌سی معلوم بولغان ساویت صنایعی مال بهاسینی توشیریش سیاستی تعقیب ایتیلدیکی بر آندا اوز اوستیکه توشکهن حصه‌نی به‌جهره آلورمی؟ مه‌نه بو‌نگ که بی پلاننگ مالی جهتینی قارایتادرغان نقطه‌لر تیزیلوب توره‌در. بو مدت ایچنده خلق کیلیرینی 24,4 میلیارد سومدان 49,69 میلیاردگه چیقارماقچی، یعنی اونی ایکی حصه‌دان آرتیق آرتیرما-قچی بولادرلار. قیشلاق خوجالغنی ساحه‌سندهن ثروت یوزده 155 و صنایع‌ده یوزده 236 اوستریلمه‌کچی بولادر. اورتا حساب بله‌ن صنایع استحصال‌اتینگ هر ییل اوزنده‌ن اولگی ییلگه قاراغاندا یوزده 19 اوسیشی کیره‌ک. بو‌نگ اوچون‌ده زورگنه صنایع مؤسسه-لریگه ایگه بولیشلق کیره‌ک. یوقاریدا گی کوز قاشترارلق سومما-لار مه‌نه بو حاضرلقنی کوریش اوچوندر.

یوقاریدا کورسه‌تیلگهن بو یوک مبلغنگ تخمیناً اوچده ایکیسی صنایع، اوچده بریسی‌ده قیشلاق خوجالغنی ساحه‌سیگه ییلگیله‌نگهن. بو کون 86 میلیارد تخمین ایتیلمه‌کده بولغان روسیه ملی ثروتی بو مدت ایچنده تخمیناً یوز آتمیش بر یاریم میلیاردگه چیقما-ریلماقچی بولادر. بو پلانگ کوره خلق کیلیرینگ یوزده 30 ی اقتصاد ایتیلیشی کیره‌ک. بو کون دینانگ اُک بای مملکتلرندهن کیلیرنگ یا لغوز یوزده 15-10 ی اقتصاد ایتیله یلمه‌کده‌در. ساویت پلانچیلاری ایسه بوتون خلقی یوقسول، آچ و یالانچاچ بولغان روسیه‌ده یوزده 30 آیرماقچی بولادرلار. بونی یا لغوز ماهر ساویت روس حسابچیلاری گنه آگلی آلورلار. شونی‌ده علاوه ایتمه‌ک لازم که بعضیلهری هر آدمنگ کیلیرینی 160 روبله کورسه‌تمه‌کده ایکن روسیه‌نی یاقیندان تانیدرغان آلمان عالی پروفیسور آوهاگهن 100 سومدان‌دا آز کورسه‌ته‌در. بو حالدا پلانچیلارنگ تیرساندو-قلارندا چیچقانلار اویناشندا شبهه هم قالماغان بولادر.

تورلو نقطه نظردهن باقيلغانى زمانده كورولهك بر حقيقت بار ايسه اوده بو پلاننگ ، ائك اول ، مالى جهتهن امكانسز بولغانيدر. بو آغيرلقلارنى كورگن ساويت هنرمندلهرى استحصالاتنى راتسيونه لله شترىش ، ايشنگ ياراتيش كوجىنى ايكى قات آتيريش وه بو صورتله استحصالات بهاسىنى يوزده 35 آزاليتيش بلن بوتون آغيرلقنگ ايچندهن چيغان بوليشلارنى اويله ب اوتوره درلهر. بو توشونديكله رىنى قىلا آلمانلارى تقديردهده قوتولوش شبهه لى بولغانى بر طرفده تورسون ، بو كونگه چه غه لده ايتلگن نتيجه بو اويله ننگن تدبيرلهرنگ اوزىنگده او قدر قولاي بولماغانىنى كورسه ته در.

اوتكهن يىل صنايع ساحه سنده استحصال بهاسىنى يوزده 7 كه مهيتمه كچى بولغانلار ايدى. يالغوز بعضى ساحه لهرده گنه يوزده 2-3 توشوره بيلديله ر. ايكىن بيرىنى يوزده 7 آتيرماقچى بولغانلار ايدى. او بالعكس يوزده 3 كه مهييب كىندى.

پلاننگ قيشلاق خوجالى ميدانده گى ايشى تاماميله موفقيتسز. لق بلن نتيجه لهندى يعنى زراعت ساحه سنده گى پلان يقىلدى ديمه كدر.

صنايع ساحه سنده كوبگنه قىلنغان ايشلهرده بار. فقط بو ساحه ده بو كونگه چه قانداى يوللار تعقيب ايتىلوب كىلگه نلگى وه بوندان سوئك دوام ايتدريش ممكن بولوب بولماغانى مسئله سى به نه ده مهمرا. قدر. بو بش ، اون دانه صنايعى مؤسسهنى قورا بيلمهك اوچون روسيه ده چيقاريلوب ساتيلىشى ممكن بولغان بر نهرسه هم قويلمادى. خلقنگ آغزندا گى تاماغى غا قدر چيقاريلوب ساتىلدى. چيقاريلاييله درگن نهرسه لهرنى ده ممكن بولغانى قدر آرتدريلدى. خلقىنى آچلق تهديد ايمه كده بولغان روسيه غه لله سى ، آلمان بازارندا آلمان غه لله سينگ قيمتىنى تهديد ايمه كگه باشلاغانيدان ، آلمانلار بو يولدا تدبيرلهر كوريشگه مجبور بولديلار. غازيتالار آمريقادا روس كومورىگه قارشو عىنى جريان بارليغىنى يازماقدالار. ديمهك بو

صنايع ، خلقنگ آغزندان ييمه گى آلىنوب او آچ وه يالانغاچ قويلوب ، قىلدى.

بر بولشه ويك قوميسارى بر عصر بوندهن اول پروسيانگ اوز خلقىنى سيقشروب مملكتنى صنايعلاشديرغانىنى بونگ كه بى بولشه. ويكله رننگده روسيه خلقىنى آچدان قىروب بولسا هم مملكتنى صنايعلاشديرماقغا قرار بيرگه نلكله رىنى سويله گن ايدى. بو پلاننى تأمين ايچين خلق اوز مادى امكانندهن كوب آغير سائقلارنى توله ب تالانىب كيله در. فقط ايمدى نه چيقاريلوب ساتيلدرغان نهرسه وه نه ده تالانادرغان ثروت قالماعنا اوخشايدر. بولشه ويك تجارت مؤسسهلهرى توركستان خلقىنگ په لهك ، گولكوربه كه بى مى صنعته وه حرث اثرلهرىنى ، خاتون قىزلارنگ زينته نهرسه لهرىنى حتى كوينهك ايشتانلارنى آروپا بازارلارندا كوته روب يورمه كده لهر. شو بيرده شونى ده ايتب كىتمهك لازم ، كه اوز سعادتلهرىنى تأمين اوچون بر خلقنگ سوئك مى ثروتيگه قدر چيقاروب ساتماقدا بولغان روس بولشه ويكله رى ، او خلقنگ مى صنعته وه حرث اثرىنى روس خلق صنعته اسمى بلن ساتيش كه بى علمى خيانت ، حرثى اوغورلقلاردان هم باش تارتماي وه اويله يدرلهر. طبعى بو قدر كه تته پلاننگ بوندان كوينهك ايشتان ساتيش بلن تأمين ايتيه بىلىشى اويله ش هم ممكن ايمه س. اونگچون بولشه ويكله ر بو. كون دنيا سرمايه دارلهرى ، آينوقسا اينگليز وه آمريقا بايلارى ايشيكله رىنى قاقوب ، قرض سورهب تيله نيب يوره درلهر. فقط بو. كون نه آروپادا وه نه ده آمريقادا بو خيالى پلاننگ تحققي امكا. نيگه وه نه ده ساويتلارنگ بقاسيگه اينانادرغان سرمايه دار ، چىراق بلن قيدريلسا هم تايبلا آلمايدر.

ساويت مطبوعاتى بو پلان ايشگه آشغان ساين «دنيا جتنيگ» حقيقى جنت كه بر آزدا ياقينلاشقان بوليشىنى ادعا ايمه كده ايكن حقيقت بالعكس «جنت» نك جهنمگه غه يله نمه كده بولماغانىنى كور.

سه نه در. بو کون حادثات «دنيا جنتی» روسیه وضعیتنی جنت اهلی که بی توشینه آماغان بورژوا عنصرلر اوچون گنه ایمهس، او «جنتنگ» اوز آناقلی قوشلاری بولغان قومونوستلر که هم جهنم بولوب بارا یاتکانینی کورسه نه در. «جنتنگ» آلتون قفسله رندهن باشینی چیقارا بیلگن هر بر قوش «جنتگه» بر بورولوب هم باقمایدرغان بر وضعیت آماقادر. بوده پلاننگ بر یاریم ییلق تطیقاتی نتیجهسی.

بزنگ اوچون اؤ مهم نقطه، بو پلاننگ ملی سیاست نقطه نظرندن کورونیشینی وه اونگ یورتیمز تورکستان اوچون نیمه دیمهک بولغانینی تعیین ایتشده در.

بر کره روسیه نی صنایعلاشدیریش مسئلهسی به گی بر مسئله ایمهس. چار روسیه سینگ اقتصادی سیاست پلانی ده، باشقا بر روحده، روسیه نگ صناعینی ترقی ایتدیریش یولینی توتقان ایدی. چار اقتصادی سیاستی تورکستانگه روسیه صناعینی اجنبی خام مالی تأییرندهن قورتاریش وظیفه سینی یو کله نگن ایدی. تورکستان روسیه گه پاختا، یون، تیری، ایپهک وه باشقا خام مال حاضر لایب پیره جهک اوزی ده روسیه نگ قولی بلن اولچهب بیر یله درگن غلله وه فابریقاتقا باقیم توتوله جهک ایدی. بونگله تورکستانگ اقتصاداً آینوقسا سیاستاً روسیه گه باغلیغی قطعی تأمین ایتیلگن سانالاجاق ایدی.

تورکستان ساویت دوری اقتصادی حیاتنده ده بو کونگه چه عینی وظیفه نی کوروب کیلدی. یش ییلق پلانداگی اساس وظیفه سینی ایسه گرینکو «G. Grinko» اسملی بر محرر شوندا ی خلاصه ایته در: «یش ییلق پلان بورایونله رگه (تورکستان وه قافقاسیاغا) فوق العاده وظیفه لر یو کله نه در. بو رایونله رگ یش ییل سوگنده پاختا استحصالا تینی 48 میلیون پونگه چیقارماقلا ساویت اتقاقی صناعینی آمریکا پاختاسیفا باغلیقدان قورتاریشلاری کیرهک» بو کورسه.

تیلگن مقدارنگ اؤ آزی یوزده 80 ی تورکستان اوستیگه توشه در. بو ایسه، اولکه نگ بعضی قسمله رنده غلله وه باشقا جنس ایکینله رنی سوغاریلغان دائره لردهن بوتونله ی قووب چیقاریش بلن گنه ممکندر. («یاش تورکستان» نگ برنجی ساندایگی «تورکستانده پاختا اطرا- فنده کورهش» دیگن مقاله گه باقیگز).

پلاننگ یورتیمز گه یو کله تگن اساسی وظیفه سی بو ایکن، اونگ بو یش ییل ایچنده قیلماقچی بولغان باشقا تشبثله رینی ده کوزدهن کیچیرسه گز کوبینگ یالغوز شو پاختا میدانی کینگه یتیش وه پاختا استحصالا تینی آرتیریش اوچون گنه بولغانینی کوره سز. بو پلان اصلنده چار منیسترلری ستالین وه قریوشه یین (Stolypin, Krivoschein) که بی چارلق روسیه سی قهرمانلاری تاما- نیدان وصیت ایتلوب ساویت زمامدارلارندان بروئیدو (Broido) طرفندهن قایتاریلغان فکر وه غایه نی تحقق ایتدیرمه کچی یعنی تور- کستان وه اونگ خلقی منافعی روسیه ایمپریالیزمگه قوربان ایتمه کچی بولادر. بو کونگی اقتصادی وه سیاسی شرائط آستندا پاختا چیلق ترقی سینگ تورکستان خلقی اوچون نیمه دیمهک بولغانینی مخصوص بر مقاله گه قویوب ایمدیک یالغوز شو قدرنی ایتوب کیته یلیک، که بو کونگی یش ییلق پلان تورکستانده «پاختا پلانی» شکلینی آلمشدر. بو ایسه بو کونگی شرائط آستندا تورکستان خلقی اوچون سیاسی اسارت هم اقتصادی قولق زنجیریدر. بو کونگی ساویت روسیه سی حرکتلری، او جمله دهن «یش ییلق پلان»، بزنگ ملی استقلال یولیمز نقطه نظریندهن، چارلق روسیه سی تاما- نیدان حاضر لایوب قالدیریلغان بو زنجیرنگ قیزیل روسله ر طر- فندهن بویالوب کیتریلگن شکلندهن باشقا بر نهرسه ایمهس.

بو کونگی ایش نتیجه سیگه وه بيطرف متخصص مرسله رنگ حکمیگه باقسا گز بو پلاننگ کیچمه یدرگن بولغانغی کوبدهن آکلاشیلغاندر. پلاننگ نتیجه سی ساویت مطبوعاتینگ تورلو شکل

وه ره ننگلر گه کیریتیب پروباغاندا ایتمه کده اولدوقلاری وه بزیمده یوقاریدا تصدیق ایتدیگمز اوچ بیش دانه فابریق وه دیگر مؤسسه لهر ایمهس، بوکون بوتون روسیه اقتصادی محیطنی بوروب آلمان بحران قارا بلوتلری وه کون کوندهن یاقلاشماقدا بولغانغی کورونوب تورگه ن مدهش آچلق تهلهکهدیر. بوکون روسیه دهن کیلمه کده بولغان خبرلر وه اروپا، مطبوعاتی بو آچلقنگ 1921 نچی میل آچلقینی یاریم یولدا قویوب کیتهرک بر مقیاسده بولا- جاغینی تخمینده متقدرلر. بر آلمان غازیتاسینگ یازدیغی که بی ایلکتریک کوچی آلوب ایشلهرک خلق بولماغاندا اوچ-بیش دانه ایلکتریک استاسیونلارینگ وه ایکیش اوچون اوروقلق بولماغان یرده بر نیچه یوز دانه تراقتورنگ هیچ بر معنا وه اهیتی یوقدر. بوکون بولشه ویکلر تورکستان دهقانی قامچیلاب، باشقا ایکینله رینی بوزدیروب پاختا ایکدیرمه کده درلر. بوده تورکستانه بیش ییلق پلاتنی ایشگه آشیریش دیمه کدر. بو حالتی دنیا تاریخی، یالغوز ایسکی مصر تاریخده، فرعونلر زمانده گنه بولغانینی حکایه- لردن بیلدر. فقط او زمانگی فرعونلر، هیچ بولماغاندا، بوکون مصر خلقینگ تاریخی حرثی اثری دیب کورسه یلمه کده بولغان اهراملرنی تکیب قالدیرغانلار. بولشه ویکلر ایسه روس قارینی تویدیرمهک، روس ملی ثروتنی آرتیرماق، روس صنایع وه مدینیتی کوترمهک اوچون 20 نچی عصرده تورکستان خلقینی قامچیلاب پوره درلر. بوکون دنیاده کوروب وه یلوب اوز سیاسی وه اقتصادی منافعی قارشوسیغا زور بلن ایشله یلمه کده بولغان بر خلق بار ایسه اوده تورکستان خلقیدر. مهنه شو دنیاده مثلی کورولمه گن ظلمگه تورکستانه «بیش ییلق پلان» دیدرلر.

بوکون روسیه ده آچلق باشلارسا، اونگ اڭ قورقونچلی بلا- سی شبهه سز تورکستان خلقینگ باشیغا کیله جهک. چونکه اونگه بوکون اوز تاماغینی حاضر لاش، اوز تورموشینی تأمین ایتیش حتی

بیر یلمه گن. تورکستان 1918/19 نچی ییلهر تجربه سنی قایتادان یاشاماق مجبوریتنده قاجاق اولورسه بو مسؤلیت، او خلقنی قامچیلاب، پاختا اوچون باشقا ایکین بیرلهرینی بوزدیروب بیش ییلق پلان تطبیق ایتمه کچی بولغان قومونست روس متهملری وه اونلر- ننگ یرلی آگه تلهری اوموزنده در.

دنیا زحمتکشله رینگ خلاصکاری بولوب کورونمه کچی بولغان بو متهملهرنگ ظلمی آستندا بر کره آچلق کچیروب بر نیچه میلیون بالالارینی قوربان بیرگن تورکستان، بو روس ایمپریالیز- مینگ خیالی پلانیگه خدمت اوچون ده ایکنچی بر تهلهک گه تامان سورو کله نمه کده در.

مهنه بوده بیش ییلق پلاتنگ تورکستانه آلدینی شکل وه اونگ نتیجه سیدر. تیمور اوغلی.

قولخوز سیاسی اطرافندا

بولتور 16-17 ده قابرده قازاغستان اولکه فرقه قومیته سی وه بو میل 28 نچی غینوارده اورتا آسیا بیوروسی تورکستانه قیشلاق خوجالغینی قولله قتیفلاشتریش حقنده قرارلار چقاردیلار. بو قرار لارغا کوره تورکستانگ قازاق قسمنده ایکی ولایت (اوقروغ)، اوزبیک قسمنده 18 رایون، تورکمن قسمنده 8، قیرغزستانده 6 وه تاجیکستانده 4 رایون بوتونله ی قولله قتیفلاشتریلماقادی، یعنی بو کورسه یلگن دائره لرده شخصی خوجالق تمامله بتیریل، او- نلهرنگ میرنده قولله قتیف خوجالقلار قورولماقادی. بونده ی ره فورم (حقیقته بو ایش ره فورم ایسه بر انقلابدر) لهرنی ایشگه آشیریش اوچون کینگ خلق کتله سینگ یالغوز رغبتی گنه ایسه جدی یاردمی لازمدر. مهنه بولشه ویکلر بو خلق کتله سینگ یارده- مینی قاندا ی آلاولاندیروب یازادرلار: «خلق کتله سینگ قولخوز-

لارغا ياخشى قاراشى وه اونگه تامان اوموتيليشى اعتراض قبول ايتمه يدر گن بر حقيقتدر.» بو ايسه «فرقه وه ساويت حكومتينگ قيشلاقدا قايتاليزم ايلدزىنى قوروتو يولنده گى سياستينگ توغرى قوبيلغانغى نتيجه سيدر» (روسچه «براودا ووستوكا» غازيتاسينگ 29 غينوار نومروسندهن).

بز، فرقه وه ساويت حكومتينگ تور كستانده گى سياستى وه خلقنك اونگه قاراشى بلهن جوده ياقيندان آشانمز. اونكچون بولشه ويكله رنك بو «دهقان كتله سينگ قولخوزلارغا مظاهرتى» كه بى تصديقمه له ريگه، يالغانچلىق اوستاسى روس بولشه ويكله رنك بو كونگه قدر بولوب تور گن ميگله رچه يالغان يه سمه كوز بوباو- چيلقلارندان برىسى گنه ديب قارايمز.

تور كستان يرلى قومونىست نشرياتى صحيفه له رىنى آز گنه ياپراقلا ب قاراسا كز حقيقت اوز اوزيدهن ميدانگه چيقوب قالادر. او وقت سز هم تور كستان دهقانلار عامه سينگ قولخوزلار سياستىگه قانداى قاراشىنى بيلوب آلغان بولاسز. تور كستانگ تور- كمه نله ر قسمنده يرلى قومونىستلر قولخوزلارنك محلى شرائطگه اويمه گه نىنى سويله ب كورديله ر؛ اوزيكله ر قسمنده ايسه قولخوز- چىلق حر كاتى بر قانچا فرقه وه ساويت حكومتى آگه تله رينگ اولدير يلىشى كه بى قانلى حادثه له رگه سبب بولدى. شو قولخوزلار مسئله سى يوزندهن سو ك زمانلاردا آناقلى اوزيك قومونىستلر يندهن عبدالرزاق حكيمباى اولدير يلدى (بو حقد توبه نده تفصيلات بار).

تروشمىكچيله رنك پاريسدا چيقادرغان «اوپوزيتسيا بولله تهنى» ناملى نشرياتلارينك 11 نچى نومروسنده بيريلگهن خبر گه قارا- غاندا «قازاقلار قسمنگ سيردريا ولايتنده اغتشاش چيقوب اوچ هفته دوام ايتكهن.» يه نه شو «بولله تهن» گه نظرأ تور كستانگ بر قانچا كه تته دائره له رنده حكومت طرفندهن كيچيك عسكرى دسته- لهر توپلانغانى كه بى قيشلاق قومونىست وه قوموموللارى دا

شاشيلينج صورنده حربى تعليمات آماقدا درلار.

مه نه قولخوزلار مسئله سينگ تور كستانده اوتكه زيليشنده گى تيشقى كورونيش. ايمدى بر آزدا مسئله نك ايچىنى آختاروب كوره يلىك: تور كمهن قومونىستلهرينك قولله قتي فلاشتريش سياستىگه اعتراض ايتگه نله رىنى يوقا ريدا سويله ديك. بو تور كمهن قومو- نيستلهرى اعتراضلهرى اوچون موسقوا نماينده سى «آرونشام» تاما- نيدان فرقه نك عمومى خط حر كىگه قارشولقلارى بلهن تهديد ايتيلديله ر. «آرونشام» قولخوز تشكيلاتلهرى اوچون تور كمه نستان- گه روسيه دهن متخصصله ر چاقير يلىشى وه تور كمهن فرقه تشكिला- تله رينك نيمه بولسا هم قولله قتي فلاشتريش ايشىنى كيچير يشله رىنى قطعى طلب ايتدى. كه ر كى ولايتنده قولله قتي فلاشتريش ايشنده قانداى مه تودله ر ايشله تيلگه نىگه دائر بزنگ قولمزدا موثوق معلو- ماتلار بار. او يرده قولخوزغا كيرمه گن دهقانلارنك يرلهرى تارتيلوب آلغان، اوزلهرى قولغان وه قاماقعا آلغانلار (مثلا خو- جامباسى رايوندا). تور كستانگ باشقا قسمله ر يده ده شونده ي ير ملكندهن نه جره تيليش، قوويلوب قاماقعا آلىنشلار بولغان. قيزيل موسقوا آگه تله رى آينوقسا تور كستانگ قازاق قسمنده جوده كه تته آحا قلىقلار قىلغانلار. مثلا: مه ر كى رايوندا «قولخوز باى» اعلان قىلغان. بوتون اهالى او «قولخوز باى» غا اطاعت ايتيشگه مجبور ايتلگهن. قولخوز باشلوقى معلم تور غامباى «الله» اعلان ايتلگهن. بوتون خلقنك اونگه سجده ايشى كيره ك (نه گبه- كشى قازاق «20 مارت).

مه نه سز گه ايلي رايونده گى قولخوز سياستى تطبيقاندهن يه نه باشقا بر كورونيش: آگه تله ر تامانيدان خلق توپلانوب «كيم بولسا بولسون بو كوندهن كينن قالغانلارنك يرىنى، مالينى، او يىنى قولخوزغا آلامز. بار قوئوپه ر ايتفله رگه «قولخوزغا كيرمه گه نله ر- كه نان بيرمه!» ديب نه يتب قويايمز. ههر بر يردهن ايش ايشله ب

تاپقان بولگىزنى قولخوزغا آلامز» دىگەن دوقلار قىلغان.
 خىقتىڭ «قولخوزغا كىرمەگەنلەر اولەدىمى؟» دىب پىرگەن
 سوراغىگە آگەتلەر «هە، اولەدى!» دىب جواب پىرەدرلەر.
 خلق: «يارايدى، اوندە قولخوز بولدىق. ايندى نىمە قىلامز؟»
 دىدر.

«اوندە حاللىراغىز 47 سوم 50 تىن، يارلىگىز 21 سوم 50 تىن
 آقچا كىترىن» دىدر.
 خلق «بونگىز نە؟» دىب سورەيدىر.
 — «بو قولخوزغا كىرىش حقى!»
 — «مال سانامى؟»
 — «يوق!»
 — «چوب ساتامى؟»
 — «يوق!»
 — «اوندە پولنى قانداي قىلوب تاپامز؟»
 — «بىلمەيمەن، تاپو كىرەك.»

خلق كورپە-ياستىق، كىم و. س. ساتوب مىڭ بىر بلا بلەن
 پول تاپوب كىترەدر. قولخوز رەئىس معاوانى بەجىباي اوغلى «الله»
 اعلان ايتىلدى. قولخوزگە رەئىس تەيىن ايتىلگەن، مجلسدە سوز
 سويلوچى بوتاس اوغلى «يولداش بەجىباي اوغلىنىڭ اويىگە ھەر
 كون سوت كىتروب پىروب تورەسزلەر!» دىب خىلققا امر ھەم
 پىروب قوبادى. معروضەچى سوزىگە دوام ايتوب «ايندى دىننى
 تاشلايسىزلار! ھەر طھارت قىلىش اوچون 4 پوت بوغداي وە ھەر
 نماز اوچون 5 سوم جزا بار. ھەر كون 4 پوت بوغداي وە
 5 سوم آقچانى پىرىڭدە نمازىگىزنى اوقى پىرىڭ!» دىدر. ايش
 بو قدر بلەندە بىتمەدى. ساويت حكومتىڭ قولخوز سىياسىتى تىپىقاتى
 يەنەدە ايلگەرىلەدى. معروضەچى «ايمدى عائلە خاتونلار كىزدا اور-
 نادا بولادى» دىدر. بونگى آرقاسىنچا خلق آراسىندا پروتەست

تاوشلارى وە توپالان اثرلەرى كوريلە باشلاغاچ، معروضەچى تىز-
 گە مجلسنى ياپوب قوبادى. (۱)

مەنە بو حال، ساويت مطبوعاتى تىلندە «توغرى تىپىق ايتىلگەن
 ساويت سىياسىتى ساپەسندە يوزەگە چىققان، توركىستان دىھقانلار عامە-
 سىنگ قولخوز سىياسىتىگە مظاهرتى» دىب آنالادر.

ايمدى بو «توغرى تىپىق ايتىلگەن» سىياسىتىڭ تىجەسى نىمە
 بولدى؟ تىپىق بويلىشىدەن باشقا، بىر نەرسە بولالاماس ايدى. بوكون
 اورتا آسيا پىروسى، قازاق، توركىمەن، اوزبىك، قىرغىز، تاجىك
 فرقه قومىتەلەرى بو قولخوزلار سىياسىتىڭ تىپىقندە قوبال سىياسى
 خطالار كىچىرىلگەننى رسماً تصدىق ايتوب اوتورەدرلەر. اوندەر
 خطا دىگەندە بىضى دائرەلەرنىڭ بوتونلەي قوللەقتىف خوجالقلار
 رايونى قىلوب اعلان ايتىشنى، قولخوزلاشتىرىش پلانىنى محلى
 تشكىلاتلارنىڭ راضىلىغى حتى خىبرى بولماسدان تىزولگەن بولويونىڭ
 يەنەدە كەتتەراق خطا ايكەننى، تصدىق ايتىش مجبوريتىندە قالبوب
 اوتورەدرلەر. دائىما خلق كىلەسىنىڭ قولخوز سىياسىتىگە مظاهرتىدەن
 بحث ايتوب، باقىروب يورگەن زەلەنسكى، غالاشچوكىن، آرو-
 نىشىام كەبى قىزىل احمقلەر بوكون اونىڭ تام تىسكەرىسىنى ھەم
 سويلەمەك مجبوريتىندە قالبوب اوتورەدرلەر.

توغرى، بوكون ساويت حكومتىڭ قولخوزلار سىياسىتى
 يىقىلدى. فقط او خىلقمىزگە آغىر ضررلەر كىترگەندەن وە مىڭلەرچە
 دىھقانلار يىمىزنى بار يوغىندان ئەجرەتكەندەن سوڭ گە يىقىلدى.

قولخوز سىياسىتىدە بىزنىڭ خىلقمىز بلەن اونىڭ اوستىدە حكىم
 سورمە كىدە بولغان روس بولشەوىكلەرى آراسىندا ھىچ بىر علاقە
 يوقلىغىنى قايتادان بوتون دىنياگە كورسەتوب قويدى.

بولشەوىكلەر عىبنى بوقاس اوغلى كەبى آگىز وە مەتم
 آگەتلەرنىڭ اوستىگە آتماقچى بولوب اورونوب يورەدرلەر. يوق!

(۱) «ئەگە كىشى قازاق» غازىتاسىنك 28 مارت نومروسىدەن آنگان.

بو یکیلشد، یقیلشدا بوقاس اوغلی که بی آیریم احق آگه تلهر-
گنه ایمهس، به لکی ده اُڭ کوب تورکستان خلقینگ تانیما دینی،
یلمه دیگی، اینامادینی حالدا اونگ باشینا جبراً چیقوب اوتور-
گن قیزیل روسلر بلن روحی همم غایه سی ایله خلقمز که یات
وه اونگ احتیاج همم طلبه ریگه جواب بیره آلمایدیغان سیستمه
عیلیدر.

بوتون تورکستان لیلهرنگ اُڭ مهم وه مقدس وظیفه سی سه و گیلی
یورتمزنگ قورتولوشی یولنده گی قطعی مجادله بولغانی که بی
غایه سی ده مستقل تورکستاننگ بر آن اول قورولوشیدر. جانای

تورکیده

«سربست جمهوریت فرقه سی» اسمی آستندا یه گئی سیاسی بر
فرقه توزولدی. ساغمی، سولی یول توتیشندن قطع نظر بو فرقه-
نک توزولشی اوزی تورکیه جمهوریتی تاریخده مهم بر حادثه در.
بو کونگه چه تورکیه ده یالغوز «خلق فرقه سی» حکم سوروب
کیلدی. حکومت اعضاسی وه بویوک اداره باشلوقلاری گنه ایمهس
«بویوک ملت مجلسی» اعضالاری دا بوتونله ی خلق فرقه سیگه منسو-
بدرلر. رئیس جمهور غازی مصطفی کمال پاشا بو فرقه نک رئیس در.
مه نه بو «مبدهن اجنیلر تورکیه ده گی کالیزم نی روسیه ده گی
بولشه ویزم وه ایتالیا دا گی فاشیزم بلن یاقینلاشتروب کوره لر ایدی.
سوز آراسندا ایتوب کیته یلیک که تورکله رنگ «بولشه ویک دوستله-
ری» کوزنده «کالیزم» ملتچیلکنگ اُڭ قورقولی بر شکلیدر.
بولشه ویکلر بز تورکستان ملتچیلهرینی قاتغ قیلوب سوکوب آلا-
قچی بولسالار، بزگه «تورکستان کالچیلهری» اسمینی تاقوب
قویادرلار. (1)

(1) بز تورکیه لی توغانلاریمزغا ساویت مطبوعاتینی دقتلیراق تعقیب ایتوب تور-
یشلهرینی توصیه ایتد ایدک. تورک سیاسیونلاری ساویت مطبوعاتیندا اوزلهری

حقیقتمه بو اوچ «فرقه دیکتاتورلغی سیستمه لهرینگ» چیشلاری
وه غایه لهری بوتونله ی باشقا باشقادر. روس بولشه ویزمی وه ایتالیان
فاشیزمی صرف ایچکی فرقه تارتیشمالاری نتیجه سنده چقیدیلار.
تورکیه کمالچیلگی ایسه تورک خلقینگ اوز ملی بارلغینی یات قوتلهر-
نک تعرضندن قوریش حرکتندن توغدی. روس بولشه ویزمی بو-
تون دیناده ملی اداره شکلینی بیتروب، پروله تار دیکتاتوراسی قور-
یشی اوزیگه غایه ایتوب آلماندر. فاشیزم ده قولونیلار تاپیش یولی
بلن ایتالیان حکمرانلغی چیکره لهرینی کیگه یتمه ک وه آوروپا
سیاسی محیطنده ایتالیانگ رولینی کوجه یتمه کچی بولادر.

کمالچیلک ایسه بوتون فکر وه ذکرینی تورکیه نگ ملی چیکه-
ره لهری ایچیکه توبلاغان. او میلیونلارچا اوغوللهرینگ قانی بلن
سوغاریلغان اوز ملی توپراغی ایچنده وضعیتینی محکمله مه ک وه
خلقینی ترقی ایتدیرمه کنی گنه ایسته یدر.

مه نه کمالچیلکنی موسقوا بولشه ویزمی وه روما فاشیزمندان
آیرادریغان بو اساسی فرق، اجنیلر کوزنده، بر فرقه دیکتاتور-
لغی که بی یوزه کی اوخشاشلار بلن اورتولوب قالماقدا ایدی. بو
اوخشاشنک حقیقتاده یوزه کی بر نهرسه ایکه نلگینی بو کونگی حادثه
آچیق قیلوب کورسه تدی. بو کون تورکیه بوتون مملکت وه پارلا-
مان دائره سنده معین ره فورملهرنی خلق منافعیکه اوغونراق بر
شکلده کیچیره ییلش اوچون «بر فرقه دیکتاتورلغندان» بربری
بلن تارتیشادریغان ایکی فرقه سیستمیکه او گنا یغنه یول بلن کیچیب
اوتوروبدر.

کیله چه کنک قاندا ی بولیشینی بز یلمه یمز وه بونی اولده ان
اوچون کیره کلی بولغان کویگنه معلومات تیارلار ایدی. خصوصاً بولشه ویکلهرنگ
فکر نچه کمالچیلکنک تورکیه موشتوموزلاری منفعتینی تمثیل ایتکهنینی، اونکچون ده
تورکیه یوقسوللاری کوزنده کمالیزمنک اعتبارینی توشوریش «قوم ایتهرن» نگ مهم
وظیفه لهرندن سانالغانینی کوره ر ایدیلر.

سویلهب هم بولمايدر. فقط بونونگي يه گي فرقه ننگ توزيليشي تور كيه ده ايچكي وضعيتنك محكم وه اساسلي بولغانيني ههر كيمگه كورسه تدي. «سربست جمهوريت فرقه سي» باشلوغني فتحى بيكنك غازى پاشا بله ن يازيشقان مكتوبلهرى وه سو گره ده ن بير گه ن ايضا. حاتلارى كورسه توب توره در كه يه گي فرقه ده عينيله «جمهوريت خلق فرقه سي» كه بى «لائيك جمهوريتچى» در، يعنى تور كيه جمهوريتينك ديني وه روحانيلهر طريقه سيده ايمه س، دنياوى وه آوروپائى اساسده يوكسه ليشي طرفداريدن.

ديمه ك بو ايكي فرقه آراسندا گي مجادله لهر مملكت اداره سينك شكلي مسئله سي اوستنده ايمه س حكومتنك تعقيب ايتهدر گه ن سياسي خط حر كتي اطرافندا گه ن بولغوسيدر.

فتحى بيك كه بى يه گي تور كيه ننگ قورولوشندا مهم رول او- يناغان وه بويوك سياسي تجربيه گه ايگه آتшли بر پاتريوتنك بر فرقه تاريخشمالارينى يوكسه ك درايت وه كيسكين اوستالق بله ن اداره ايتيشنده هيچ شبهه يوقدر.

تور كيه جمهوريتى تاريخينك بو يه گي دوره سنده، مسافه اعتبارى بله ن اوزاق بولساق هم يوره كده ن ائك ياقين بولغان بز تور كستان توركلهرى، تور كيه لى توغانلار يمزغا بويوك بخت وه موفقتيلهر تيله يمز.

ادبى بولم:

استيلا خاطره سي.

تونه له ننگه ن يارالار

(بولشه ويك روس «تاريخچيسى» آيكسه يه نكوف گه بر چيرتكي!*)

1 هوا بوزولوب بولوت باسشدى، قوياش بير كينب اوزاق قاقمشدى؛ اوغورسز بايقوش قانات قاقمشدى، ايركن يوره ككه نه له م چاقمشدى.

- 2 ظلمت كيريلدى، كوزى سوزولدى، قارا آغزيدان قاتران توكولدى؛ قورقونچ شاملدان آهنگ بوزولدى؛ كوندوز پهريسى غمده ن بوغولدى.
- 3 قزىل قوزغونلار اوچوب كيلديله ر، هم قوبوقسونده ن باسقىن قيلمديلار، آيياق اولكه گه وحشت قوسدیلار، ايرك قيزلاريني اوروب قوودیلار.
- 4 بولار - قورومساق يايداقلار ايمش، تينگن خور، ساتقى، ده يديله ر ايمش، چاقچايب تورگه ن بيز ييتلهر ايمش، هه يده سه گ كيمه س سور ييتلهر ايمش.
- 5 غيررام نامردلهر شوملك كتيردى، ساووق بيرلهرده ن بويوق كتيردى، آچ كوز سوقله رنى ساوغا كتيردى، تارتيمغ بو - ديب كيشه ن كتيردى.
- 6 چاقالاق ايله جه لاد كوره شدى، معصوم جانيفا يامان اوچه شدى؛ زاوللى ايليمگه كه فه ن اوله شدى؛ كوكه ك كوكه تنى كيسب پوته شدى.
- 7 آزدي، تونغلاشدى خائن «ساقچيلار»، تاواندى نه چچغ يولنون قامچيلار؛ كوزلهرده ن آقدى ايسسيغ تامچيلار، يوره كنى تيلدى اوتكور سانچيلار.
- 8 كوكه بوغولدى قيشلاق، شهرلهر، كويه ب تاشدى حدسز قيرغينلار، جينگه ك وجودلهر، كسيك كه لله لهر، جانسز نه نه لهر، كويوك چهره لهر.
- 9 آچ يه له غزنگ قارنى توبه دى، ييدى، كيميردى، برده م تورمه دى، فقط هه مه سي هضم بولمادى - چونكه مظلومنگ روحى اوله دى.
- 10 حقتنك يوليني هيچ كم توسه له س؛ قزل مستبد اوزون ياشالماس؛ مظلوم اوچچى هيچ بر اونومه س؛ توركننگ يورتيده ياولار تينچيمه س؛
- 11 اوياتسز شالتاقتنك اويى بوزولسون؛ قاتلقات زه نجيرلهر چيريب اوزولسون؛ استبداد هيكلى قولاب توكولسون!! توركستان اوروسده ن تيزراق قوتولسون!

تويغون . استانبول، نيسان 1930

(*) «ياش توركستان» مجموعه سينك 3-4 نچى سانلارداغى م. چوقاي بيكنك (بولشه ويكلهر «تاريخ» نى قانداى يازادرلار؟) ديگه ن مقاله سيگه مراجعت.

تورکستانا خبرلری

I. پاختا پلانی نتیجهسی — باشدا روسچه «اورتا آسیا خلق خو-جالغی» مجموعهسی بولغانی حالدا بوتون تاشکند غازیتالاری اونکەن ییلغی پاختا اونومی فاجعهسینی یازوب بیتیره آلمای یانادرلار. بز بو بیرده، بر قانچا رقملەر بلەن، بو اونومسزلك اوچون کورسه-تیلگەن سبیلەرنی قیسقاغنه نقل ایتەمز:

پلان بویینچە 980824 توننا پاختا توپلانماقچی ایدی. (*) بوندەن 765659 توننا پاختا توپلانغان. دیمەك پلانده کورسه تیلگە-ندەن 4 میلیون 200 میگ پوت کەم تازالانغان پاختا آلدی. بو ایسه پلاننگ یوزده 22 سی، یعنی بیشده برندنەن آرتقراغی دیمە کدر. ایدمی بو ساویت پاختا پروگرامنداگی موفقیتسزلكنگ سببی قای بیرده ایکن؟ طبیعی اونگ سبیلەری کوبدر. بو بیرده اونلەردەن اُك مهم بولغان اوچتەسینی کورسه توب اونەمز:

1) شرطلەنگەن بیرلەردەن بوتونیسینگ ایکیلەمە گەنلگی، (2) ساویت دوشمانی عنصرلەرنک پاختا سیاستیگە قارشو پروباغاندالاری، (3) پاختا رایونلەریگە غەللە کیتیش پلانینگ ساویت حکومتی تاما-نیدان توغریلق وه انصاف بلەن یوروتیلەمە گەنلگی. بوندای شرطلە-نگەن بیرلەرنک تمام ایکیلەمە سلگینگ هەر میل بولیب تورگەن بر عادت ایکەنلیگنی بولشەویکلەر ایدمی گە اعتراف ایتوب اتورە-درلەر. مثالا: 1924 نچی ییلی ایکیلەمی قالغان پاختا پیری یوزده 6 ایدی. بو 1925 نچی ییلی یوزده 10؛ 1926 نچی ییلی یوزده 15؛ 1927 نچی ییلی یوزده 13؛ 1928 نچی ییلی یوزده 15؛ 1929 نچی ییلی یوزده 17 گە چیقغان. بو میل ایسه شرطلەنگەن بیرلەردەن یالغوز آندیجان دائرەسندە یوزده 8 ینگ ایکیلەمە گەنلگی ایدمیدەن کورونوب تورەدر.

بو شرطلەنگەن بیرلەرنک تمام ایکیلەمە سلگی آینوقسا یوقاریدا سوبلەنگەن ایکی سبب بلەن ایضاح ایتیلەدر: ملتچیلەرنگ پاختاغا قارشو تشویقاتالاری وه ساویت حکومتینگ تورکستانی غەللە بلەن تآمین ایتیش ایشیگە جدی وه انصافلی قارامانغانلی. غەللەنک آزلیغی بازاردا بهاسینگ آرتیشیغا سبب بولادر. بازارداگی غەللە بهاسینگ دولت نامانیدان پاختاغا ییلگیلەنگەن بهادەن بر قانچا (5-6) تاقر یوقاری بولغانینی بولشەویکلەرنگ اوزلەری هەم تصدیق ایتەدرلەر. اونگچون دھقان اوز پاختاسینگ بر قسمینی اوز قولیدا ساقلاب قالوب، خصوصی آلوجیلارغا ساتماقچی بولادر. مەنە بو حالنگ نتیجهسی بولشەویکلەرنک پلانده کورسه تیلگەندەن 4 میلیون 200 میگ پوت آز پاختا آلشیلاری بولوب چیقغان.

بز بولشەویکلەرنی بو موفقیتلەری اوچون قوتلار وه کیلە-جە کەدە شونیکدیك پوتوقلارغا ایگە بولوشلارینی تیلەمز!

II. «تورک-سبب» حقندە بز مجموعه مزنگ اونکەن نومرولەرنده کوبگنە یازدق. بز بو یولنگ آچیلشینی بولشەویکلەر تامانیدان قاندای پلانلار بلەن باغلانغانینی دا تولوق قیلوب یازغان ایدک. بو-لشەویکلەر بو یولنی آچماسداناق تورکستانگە کیتیریلەدرگەن میگلەرچە واغون سیریا بوغدایندان، یاغاندان بحث ایتشگە باشلا-دیالار. بو «میگلەرچە واغون غەللە حساسینگ نتیجهسندە تورکستانگە ایچکی روسیەدەن کیتیریلەدرگەن غەللەنگ مقدار سوک درجە آزاپریلیدی. تورکستانی آرزان سیریا غەللەسی وه یاغاجی بلەن تآمین ایتیش ایشی نیمە بولدی دیسە گز، اونی تورکستان غازیتال-رینگ بو یول اوچون آیریلغان ستونلەری باشنداگی سرلوحەدەن آکلاب آلورسز. «ایگبە کچی قازاق» دان توتمش «تورکەنستان» گە قدر بوتون تورکستان غازیتالاری «تورک-سبب تهلکە قارشو-سندا» دیب یازادرلار.

تورکستانک اقتصادى کونترپوليشيگه ياردم ايتهدرگه ن بو يو-
لنك اوزى بوكون تهلكه لى بر كهسه ل حالندادر. «تورك-سيب» نك
اوچ گنه نهرسه سى يتيشمه يدر:

(1) «تورك-سيب» اوز ايشچى وه خدمتچيله رينى غه لله بله ن
تأمين ايته آلماي توره در. (2) استاسيون بنا لارى وه باشقا عمارنلهر
اوچون لازم بولغان ماده لهر تاپيلما يدر. (3) ايشچى وه خدمتچى
يتيشمه يدر.

ديمه ك اڭ مهم نهرسه لهر يتيشمه يدر. توركستانى آرزان سبيريا
غه لله سى بله ن تأمين ايتمه كچى بولغان «تورك-سيب» نك اوز ايشچيله-
رى آوقاقتا محتاج! توركستانى اُنشآت ماده لهرى بله ن تولديرمه-
كچى بولغان «تورك-سيب» ماته رياسزلقدان اوز حر كتينى توختا-
تماق مجبوريتى قارشوسندا توره در. بوتون قازاغستانغا ييله رمه ن
ايشچيله ر يتيشترمه كچى بولغان «تورك-سيب» نك اوزى ايشچى
تاپالما يدر.

حكومت اداره لهرى جدى چاره لهر كوره درلهر: يول ايشچى
وه خدمتچيله ريگه بيريله درگه ن ييمه ك وه باشقا نهرسه لهر نك مقدا-
رينى آرتيريشغا قرار بيرگه نلهر. سبيريا محلى اداره لهر ريگه ، غه لله وه
ياغاچ حاضر لاب جونائيش ايشينى جانلانديرش اوچون بويوروقلهر
بيريلگه ن. روسيه دن ماكينيست ، قوندوقتور وه باشقا ييله رمه ن
ايشچيله ر كيتروپ «تورك-سيب» احتياجينى تأمين ايتش چاره لهرى
كورولگه ن. بو ييل خدمته دن بوشا تيلغان وه تيمر يول ايشلهرينى
به جهره ييله درگه ن قيزيل عسكرلهر «تورك-سيب» خدمتيگه تارتيلار-
درلار. اڭ سو گده ده ، قوروق سوزلهرده گنه توركستانليله رده ن
ايشچى وه خدمتچى حاضر لاش حقنده ههم سويله نيپ قويولغان.
مه نه ساويت ته خيكي ، ساويت مى سياستينگ اڭ كه تته يوتوغى
بولغان «تورك-سيب» يولينك حالى!

III. مى نشريات وه مطبوعات حقنده توركستان غازيتا لارندا جوده

قيزيق معلوماتلار كورونه در. 1929 نچى ييل وه بو ييلنگ اوتكه ن
آلتى آي ايچنده ساويتلهر اورتا آسياسى (توركستاننگ قازاقلار
قسمنده ن باشقاسى) ندا عموماً 1047 كتاب تاراييلغان. بو نشرياتنك
ههممه سى 9 مليون 234 ميگ نسخه. تأسف كه بو معلوماتى آلدقمز
«پراودا ووستوكا» غازيتاسى (14 ايول) بو نشرياتنگ تيل اعتبارى
بله ن قانداى تقسيم ايتيلگه نينى يازماغان.

اورتا آسيادا بوتونيسى 43 غازيتا چيقادر. بونلهرده ن 12 سى
روسچهدر. 31 مى غازيتا لارنگ عمومى تيراژى 396700 نسخه در.
مجموعه ، رساله ، اوچوقچيلار نشرياتى 71 دانه بولوب (28 سى روسچه)
تيراژى 221 ميگدر.

طبيعى بوتون بو نشريات يالغوز تيلي اعتباريله مى تلقى ايتيله
آلور. روحى وه مندرجه سى اعتباريله ايسه توركستانليله رنگ مى
روح ، احتياج وه آرزولارينى كورسه ته آليشدان كوب اوزا قدر-
لار. ايمدى بر آزدا بو مجموعه ، غازيتا لارنگ باشندا توروچيله رنى
كوزده ن كيچيره يليك. 76 مى نشريات (مجموعه ، غازيتا ، رساله وه
باشقا) نك باشندا 33 (اوتوز اوچ) محرر توره در. اوزبيكستانده
بر كشى ايكي-اوچ نشرياتنگ باش محررى وه بر نيچه لهرينگ ده
هيئت تحريريه اعضاسى بولسا ، توركمه نستانده بر آدم عيني زمانده
5 نشرياتنك باشندا توره در. بر غازيتا وه يا مجموعه نك يالغوز بر آدم
نامانيدان يازيلوب ، تصحيح ده ايتيلوب نشر ايتيلگه نى كه بى عجايب
حادثه لهرنى «پراودا ووستوكا» غازيتاسى اوزى يازادر. بو ههم هيچ
بر نهرسه ايمه س. محررسز يالغوز بعضى ترجمانه رنگ ياردمى بله ن
چيقاريلماقدا بولغان 20 دن آرتق «ملى نشريات» بار ايگه ن.

بو 33 ساويت «ملى» مطبوعاتى محررلهرينگ تحصيل درجه-
لهرى شونداى كورسه تيله در:

6 كشى عالى فرقه قورسلهرينى بترگه ن ، 4 كشى زورناليستلار
قورسينده ن چيقغان ، قالغانلارى ايسه اورتا وه باشلانچ ساويت

مکتبله رینی تو گه تکه نلەر.

76 نشریاتگه 33 محرر. بو ههم بر نهرسه ایدی! سز محررسزا یالغوز تر جمانلەر واسطه سی بلهن چیقار یلما قدا بولغان 20 ده ن آرتق ملی نشریاتی کورگ. بو تور کستانده گی ساویت ملی سیاستینگ وه ساویت «ملی» جمهوریتلهرینگ جوده یاخشی بر فوتوغرافیدر. بولشه ویکلهر یاللانغان میرشهب وه تیلماچلار واسطه سی بلهن تور کستانده روس پروله ناری دیکتاتوراسی یورگیز دیکلهری بر چاغدا، نیچین یاللانغان تیلماچلار یاردمی بلهن «ملی مطبوعات» چیقارا آلم. سونلار؟ بو «ملی نشریات» ده عینله «ملی جمهوریتلهر» گه اوخشایدنر.

IV — سعد الله قاسم وه نصر الدین علیم اولدیر یلدیلر

غازیتا خبرلهریگه قاراغاندا «یاش تور کستان» نگ اوتکه ن سانیدا تفصیلاتینی یازدیغمز سعد الله قاسم محاکمه سیده اولومگه حکم ایتلگه نلهرده ن بورونعی اوزبیکستان عالی محکمه سی رئیس سعد الله قاسم وه ایسکی سوداگرلهرده ن نصر الدین علیم اولدیر یلگه نلهر ایمش. قالغان محکوملهرنگ جزالهری اون ییللق قاماقتا توشیر یلگه ن.

V. سمرقندده ن تاشکندگه — «ملی چیگه ره لهر» گه آیریلیش، یعنی تور کستانده قیبله جمهوریتلهری توزولگه نده ن سوگ بولشه. ویکلهر تور کستاننگ اوزبیک قسمی مرکزی تاشکندده ن سمرقندگه کوچیر گه نلهر ایدی. او زمان اوزبیکستاننی «نیمور مزاری ساقچیسی» دیب جدیت بلهن ماسقارا ههم قیلوب آلمانلار ایدی. سمرقند اوزبیکستاننگ اورتاسندا ایدی. تاجیکستان «مستقل» جهو- ریت بولوب آیریلغاندان سوگ سمرقند اوزبیکستاننگ بر چیتیده قالدی. ایمدی موسقوا بولشه ویکلهری اوزبیکستان مرکزی قایتادان تاشکندگه، اورتا آسیا بیوروسینگ اوز قوچاغیغا، کتیرمه کچی بولغانلار. وقتیله تاجیکستانغا سمرقند دعواسی ههم قبلدیریب یور- گه نلهر ایدی. اوزبیکستان پایتختینی تاشکندگه کوچیر گه نده ن

سوگ به لکی ده بو مسئله نی قایتادان قوزغاب سمرقندنی تاجیکستانغا بیرمه کچی بولادیلار.

VI. عبدالرزاق حکیمبای نك اولدیر یلدیشی

تور کستانده ن آلدیغمز خبرلهرگه قاراغاندا تاشکند دائره سی بیرسو ایشلهری اداره سی باشلوغی عبدالرزاق حکیمبای 10 نچی آپریلدا پیسکه نت رایوندا اولدیر یلگه ن.

عبدالرزاق تور کستاننگ آتاقلی قومونیسترلهرنده ن بری ایدی. او 1917 نچی ییل ده قابرده نامانگاندا فرقه گه کیر گه ن. اوزون زمان انقلاب محکمه سنده (تریونال) خدمت ایتوب یوروب بولشه. ویک چه قاسیگه ملتچیلهر بلهن کوره ش ایشنده کوب گنه یاردم ایتگه ن. سوگ زمانلهرده حکیمبای اوزبیکستان فرقه مرکزی وه مرکزی اجرا قومیته سی اعضالارندان ایدی. قولخوز سیاستینی باشلار آلدندا موسقواتنگ صادق بنده لهرنده ن سانالغان عبدالرزاق حکیمبای تاشکند دائره سی بیرسو ایشلهری مدیریتی گه بی مهم بر موقعه تعیین ایتیلگه ن ایدی. او آپریل باشلارندا قولخوز سیاد ستینگ تطبیقاتنده کیچیر یلگه ن که مچیلکلهرنی توزه نیش اوچون پیسکه نت رایونیکه یوباریلغان ایدی. مه نه حکیمبای شو سیاحتنده اولدیر یلگه ن. عبدالرزاق تاشکندده ن جونهر که ن اولومینگ یاقینلا- شغانینی سیزمه کده بولغانینی اوز یاقینلاریغا سویله گه ن.

او: «بزنگ فرقه تور کستان دهقانلاری قارشوسندا جوده که تته خطا وه خیانتلهر کیچیردی. موسقوا مرکزینگ بو خطالهری جزاسینی حقیقته سیاسی خط حرکتنگ چیز یلشنده قطعاً علاقه سی حتی اوندن خبری ههم بولماغان بز ییرلی قومونیستلهر چیکه مز. خلق یالغوز بزنی گنه کوره در. اونگچون اونگ بوتون غضبی بز گه گنه قارشو. بز ههممه مز محو بولوب کیتهمز»، دیگه ن.

حقیقته حکیمبای اوز مولجه لیده حقلی چیقدی. او، اوز خلقینی

ایزیش اوچون یات حاکم قوت طرفندن توزولگهن خائن سیا-
ستگه خدمت ایتش یولنده اوز باشینی ییدی.

بهرلین شهرلری

14 ییل بورون ایچکی روسیه وه سبیریا مسلمانلاری ملی مدنی
مختاریت اعلان ایتگهنلر ایدی. ایدیل-اورال استقلال قومیته سینگ
بهرلین اوزه گئی، شو ملی مدنی مختاریت اعلان ایتلگهن کوننگ
14 نچی ییل دونومینی، 4 نچی آوغوستی، بهرلیننگ «آدولوف»
دیگهن کبار بر رستورانتینگ تورلو چیچه کلر بلهن ییزه نگهن
گوزهل سالونیدا، بر «ملی کون» که بی بایرام ایتدی. دعوتیلر
کیلگهندهن سوک ایدیل-اورال استقلال قومیته سیننگ بهرلین اوزه گئی
باشقاروچیسی مجلسنی آچراق 4 نچی آوغوستنگ تاریخی وه ملی
اهمیتی توغریسیده تورکجه اوزون وه قیمتلی بر نطق سویله دی.
عینی نطق، تورکجه بیلمه گهن قوناقلارنگ تیله کلهری بوینچه،
بهرلین دارالفنونیدا او قوچی قازانلی سعادت خانم تامانیدان آلمانچاغا
ترجمه قیلندی وه کوب آلقیشلانندی. اوندهن سوک تورکستان،
آذربایجان وه گورجستان وکیللهری ایدیل-اوراللیلارنگ بو ملی
کونینی تورکجه-آلمانچا نطقلهری بلهن یوره کدهن قونادیلار. بایرا-
منک رسمی بولومی ساعت 23 گه چه دوام ایتکهنی حالدا قوناقلار
ساعت پراگه چه اوتوردیلر وه اونوتیلمهس خاطرلهر بلهن
تارقالدیلار.

أفضل بیک وقه سینک آمانه مطبوعاتینغا عکسی

بهرلینده گئی ساویت سفارتخانه سیده بولوب اوتکهن أفضل بیک وقه سی «باش
تورکستان» او قوچیلارینغا معلومدر. بو وقه اولجه پاریسنگ دنیاچه تانیلغان «ماتهن»
غازیتاسی آرقالی مطبوعات مالیکه عکس ایتکهن ایدی. بهرلین غازیتلاری هافتالارچا
پولیس اداره لهریده تیکشیریشلر قیلغاندان سوگ أفضل بیک وقه سیننی بوتون تقرعا-
تیله یازدیلار. «Das 12 Uhrblatt»، «Deutsche Zeitung» وه «N. Pr.»
«Kreuz Zeitung» بو توغریده اوزونگنه مقاله لهر نشر ایتدی. ساویت حکومتینک
تورکستان ملی حرکتیکه قارشو بوندهی چپرکین مجادله سیننی، بهرلین غازیتلاری دا
پاریس غازیتلاری که بی بویوک نقرتلر بلهن قارشولادیلار.

ایسکریم: باشقارمادان آسیلی بولماغان بعضی سبیلهردهن تورکستان
خبرلهرینگ بویوک قسمی، تیشقی خبرلهر وه «دوست جبهه لهرده»
دیگهن معلوماتلار مجموعه منک بو سانینغا کیره لمه ی، قالدی.

بیلدیریشی: هه لسینگفورسدهن ظهور بیک آرقالی یوباریلغان آبونه
پوللهری باشقارما مازغا کیلدی. فینلانیدادا گئی او قوچیلار مازغا
تشکرلهر ایتهمز.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

ییل 2 || اوقتوبر 1930 || ساره 11

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - قازاغستانگ اون ییللیغیا باش مقاله
- 2 - ساویت قازاغستانینگ او ییللیغی مناسبتیه بر تورکستانلی
- 3 - کهره نسکی وه تورکستان ملی حرکتی II. چوقای اوغلی مصطفی
- 4 - بوروننی چه کیست آغایکوف خاطره لارندان «باش تورکستان»
- 5 - تورکستان وه آفغانستانداگی ایش روسچه «پ.ن.» غازیاسیدان
- 6 - آغایکوف مکتوبی وه ترجمهسی.

ادبی بولم:

- 7 - تورکستان قورباشیلاریفا (شعر) ایلتهر

خبرلر بولمی:

- 8 - تیشقی خبرلر
- 9 - تورکستان خبرلری

Yach Turkistan

(Le jeune Turkestan) No. 9-10

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

باشقارمادان:

یولیمزغا توغری کیلگهن بوتون یازولار اوچون
مجموعه مزنگ ییتلهری آچیقدر.
باسیاماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلهزی:

بیللغی	—	2 دولار
آلتی آیلغی	—	1,2 دولار
اوج آیلغی	—	60 سەنت
آیریم نسخهسی	—	20 سەنت

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانمالار اوچون آدرهس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

بیل 2 || اوقتوبر 1930 || ساره 11

قازاغستاننک اوده ییللیغیفا

قازاغستاننک اون ییللیغی مناسبتی بلهن تورکستاننک بو
قسمنده گی ساویت روسیه سی سیاستندن قیسقه گنه بولسا هم معلومات
یروپ کیشنی لازم تاپامز.

بولشه ویکلر اداره باشیغا کیچهر کیچمه س ملی ایشلر قومیسار-
لیغی یاندا قازاق شعبه سی توزوب بو شعبه ننگ باشیغا ایسکی تورغای
ولایتی والیسی تیلماچی وه اورینبورغ آخرا نقاسی خدمتچیسى
محمدیار تونغاچین نی اوتقوزدیلار. مه نه کوره سز که بولشه ویکلر ننگ
برنچی آدیملاری قازاق خلقی مقدراتینی، او خلقنک اوز ایچیده ن
چیققان دوشمانی بر پرووا قاتورنک قولیغا تاپشیریش بلهن باشلانادر.
سوگرادان «بوتون قازاق ولایتلری فوق العاده قومیسارلغی»
اورونی تشکیل ایتلدی. بو اورونغا ایسه ساویت حکومتی بورونغی
میسونر، بوزوق وه چوقونغان قازاق «سته پنوف» (Stepnow) نی
ییلگیلهدی. بو سته پنوف قازاق خلقنده ن یاشیرماق اوچون «علی بیک
جانگیلین» آتی بلهن یوره درگه ن بولدی.

«تورک بوردی» تورک اوجاقلارینک فکرلهرینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاین حرفلهریله چیقادر.

«اودلو بورت» رسولزاده محمد امین یکنک باش محررلگی وه مقتدر
آذری محررلهرینک اشتراکی بلهن استانبولده چیقادر.
ملتیچی وه استقلالچی آیلق مجموعه در. «کیچیک تورکیه»
آتالغان توغانیمز آذربایجاننک ملی مفکوره سینی تاراتار
وه آقلایدر. لاین حرفلهریله چیقادر.

آدره سی: Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«ییلدیریشی» استقلالچی آذری محررلهری تامانیدان استانبولده،
هر پنجشنبه کونی، چیقاریلماقدا بولغان هافتالق غازی تادر.
یاقین، اورتا وه اوزاق توغو (شرق) دا آینوقسا تورک
دنیا سیده بولوب تورگه ن سیاسی، ملی، حرثی وه اجتماعی
حرکتلر توغر یسیده مونوق معلومات یریب توره در. لاین
حرفلهریله چیقادر.

آدره سی: Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومتر» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقرائنالی آتاقلی محررلهرنک اشتراکی بلهن پاريسدا
چیقاریلادر. آدره سی:

یاگا 3, Rue du Sabot. Paris (6e)

«ملی بول» شمال تورکلهرینک آتاقلی ادیبی عیاض اسحاقی یکنک
باش محررلگی بلهن وارشاوادا، عرب حرفلهریله، چیقادر.
ایدیل-اورال وه قریم استقلال فکریگه خدمت ایتوچی
آیلق مجموعه در.

«أمل مجموعه سی» قریم تورکلهرینک استقلال فکرینی تاراتادرغان
اونبش کونلک مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر. آدره سی:
„Emel Medjmuasi” str.Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

بوتون تور كستانده مشهور متهم كولباي توغوسوفنى ده ساويت حكومتى سته پونوف نىك اورونباسارى قىلوب تعين ايتدى. 1916 نچى يىلى ، بوتون تور كستان خلقى عصيان قىلغان بر آندە ، چار حكومتى سياستىنى ياقلاپ چىققان بر گنه تور كستانلى شو كولباي توغوسوف ايدى. توغوسوف چار حكومتىنك مهاجرت سياستىنى ده ياقلارايدى. پروواقاتور تونغاچىن ، ميسونەر سته پونوف ، متهم توغوسوف. دهن سو گرا ساويت حكومتى ايسكيدەن شار لاناغى بلەن تانيلغان باختيان قاراتايوفنى سايلادى. باختيان قاراتايوف چار مىنسترلەرى ستالپىن وە قريواشەين لەرنىك مهاجرت سياستلەرىگە خدمت ايتكەن بر گنه دالا قازاغيدر.

پروواقاتور ، ميسونەر وە ايكي متهم — مەنە ، بونلار ساويت سياستىنك تور كستان دالالارغا سويەنگەن تورت آياغى... قازاق خلقى ايسە نە اوكتابر انقلابندە وە نە دە ساويت حكومتىنك چوللەردە محكمەلەشيدە هيچ بر قاتناشماغان. قازاقلار وە بوتون تور كستان خلقى ايسە ايمديگە قدر هيچ توختاماسدان موسقوا ديكتاتوراسيگە قارشو كورەشديلەر وە كورەشەدرلەر.

1919 نچى يىلنك 10 نچى ايولندە قازاق ولايتى اداره ايمەك اوچون انقلاب قوميتەسى تۇزىش وە 1920 نچى يىلنك 26 نچى آوغوستندا «مختارىتلى قازاغستان سوسيالىست ساويت جەھو- ريتى» يەسەش دە كرەتى چىقدى. بو جەھوريتىگە سەمەي ، آقمولا ، تورغاي ، اورال ولايتلەرى ، آسترخان ولايتنك بر قىسمى (بو كاي اورداسى) ، ماوراى قاسپى ولايتنك مانغيشلاق قىساسى بلەن اورىنبورغ ولايتنك بر قىسمى كيرە ايدى.

قازاق اھالىسى يوق درجەسندە بولغان اورىنبورغ شەرىنى دە قازاغستانك مركزى قىليب سايلادىلار. 1924 نچى يىلى تور كستانده مىلى چىگەرەلەرگە آپرىش ديگەن سياست تطيق ايتىلە باشلاغاچ اوشال يىلنك ديكا برندە قازاغستان ايمديگى شكلىنى آلدى. يوقا.

ريدا كورسە تىلگەن دائرەلەر اوستىگە بورونغى سىردريا ، يدى سو وە آمودريا ولايتلەرىنك قازاقلار اوتورگەن قىسىملەرى دە قوشولدى. قازاغستان پايتختى آقمسجد شەرىگە كوچىرىلدى. (1) بو كوونگى قازاغستان جەھوريتىنك كىگىلگى 2 مىليون 960 مىگ مربع كىلو- مەتردر. يعنى حاضرگى اينگلتەرە ، فرانسە ، آلمانيا ، ايتاليا ، ايسويچ وە نورويچ مملكتلەرى تولىي حالدا آلغاندا ھە قازاغستان كىگرە قدر. 1926 نچى يىلغى ساناق بويىچە قازاغستاندا 6 مىليون 503 مىگ اھالى ياشايدر.

بو كورسە تىلگەن مقدارنك تخمينا يوزدە 30 گە چەسى روس وە او قراينالى مهاجرلەردر. 540 مىگچە كورسە تىلگەن شەرى خلقىنك كوچى (تخمينا يوزدە 53 ى) روسلەردر.

روس دەقان مهاجرلەرى اولكەنك اُك اونوملى يىرلەرىگە يىرلەشتىرلگەنلەر. اولنەرنك كوچىلگى قوستاناي ، آقمولا او قرو- غلارى بلەن سەمەي ، يدى سو وە سىردريا او قروغلارنك سوغار- يلغان قىسىملەرىگە يىرلەشتىرلگەن.

يالغوز قازاغستانك ايمەس بوتون ساويتلار اتفاقنىك اُك اونوملى يىرلەردەن سانالغان قوستانايدا ، آقمولا او قروغلارندا روس مهاجرلەرى قالينغە يىرلەشتىرلگەنلەر. بو مهاجرلەر قوستانايدا اھا- لينك يوزدە 62 ياريمىنى ، آقمولادا يوزدە 54 ياريمىنى تشكيل ايتەدرلەر.

ساويت روسيەسنىك قازاغستانداگى مىلى سياستى قاراقتەرى حقتە بو يىردە تفصىلاتگە كىرىب اوتوريشگە احتىياج يوق. «ياش تور كستان» نك دىيەرلك ھەر سايندا ، بو ساويت مىلى سياستىنك تورلو جەھەلەردەن كورونوشىنى يىتەرلك درجەدە يازماقدامز. بو يىردە يالغوز ساويت روسيەسنىك مهاجرت سياستى حقتە بر نيچە سوز اُتب كىتمە كچى بولامز. بو مهاجرت سياستى روس حاكىمىتىنك

(1) آقمسجدنك حاضرگى اسمى «قىزىل اورد» در.

تورکستانده نیمه دیمهك بولغانینی اڭ آچیق قیلوب سویلهب بیزه در. 1924 نچی ییلی ساویت اتقاقی مرکز قومیتیهسی قازاغستانك کوچه به وه یاریم کوچه به رایونلاری اوچون میر اصلاحاتی قانونتی قبول ایتدی. بو قانوننگ 14 نچی مادهسی «کوچه به وه یاریم کوچه به رایونلاردا میر لیلهر گه میر بیریش ایشله ری بوتونله ی بیتکونچه نه مهاجرلهر گه وه نه ده یاتلارغا ایچره گه میر بیر یلمه یدر» دیدر. محنت وه مدافعه شوراسینك 17 اوکتابر 1924 نچی ییل تاریخلی قارارندا «ساویت حکومتینگ قولونیزاسیون اساسلاری انقلابگه چه بولغان روس مهاجرت سیاستینگ بوتونله ی تیسکهر یسیدر. میرلی خلق ییز بله ن تأمین ایتلیب بیتکونچه هیچ بر ییرده مهاجر میرله شتریشگه اذن بیر یلمه یدر» دیله در.

قازاغستان اجرا قومیتیهسی بو قانونغا سویه نوب 1925 نچی ییلی بر قارار چیقاردی. بو قارار بوینچه قازاغستان توپراغیغا اوز اختیاری بله ن کیلمه کده بولغان مهاجرلهر میر آلیش حقنده ن محروم ایتله درلهر. فقط بو قارار موسقوا نماینده سی غاشچو کین ننگ طلبی بله ن یوق قیلندی. غاشچو کین بو بویوروغینی کیچره یلمه ك اوچون قازاق قومونستلارینی روس قیزیل عسکرینك کوچی بله ن تهیدید ایتدی. (۱) بونده ی یوللار بله ن قازاغستانغا آقیشماقدا بولغان روس موژیقلارینگ قازاق توپراقلاریغا ایگه بولیشلاری دوام ایتدیریلدی...

قازاق قومونستلهری ایچنده ناراضیقلار باشلادی. آتاقلی قومونستلارینگ کوی اوپوزیتسیونغا قوشیلوب کیتدیله ر. اسماعیل سعد وقاص اوغلی «بولشه ویک» دیگن موسقوا مجموعه سنده اوزون بر مقاله نشر ایتدی (1928 نچی ییل یانوار). اسماعیل سعد وقاص او مقاله سیده ريقوف، کالینین، زه له نسکی، غاشچو کین وه باشقا

(۱) «نه گه کچی قازاق» نك 1927 نچی ییل 28 نچی نو یابر نومبریکه باقیلسین.

که ته- کیچك موسقوا قومونستلارینی قولونیزاتورلق وه ایمپه ریا- لیستك بله ن عیله یدر.

حدذاتنده ساویت حکومتینگ «کوچه به وه یاریم کوچه به رایونلاردا میرلی خلق میر بله ن تأمین ایتیلگونچه مهاجرلهر گه میر بیریشنی منع» ایتگن قانونینی مدافعه ایتیشده ننگه عبارت بولغان قازاق قومونستلارینگ بو چیقیشغا، ساویت اتقاقی اجرا قومیتیه سی یه گیده ن تشکیل ایتگن «مهاجرت قومیتیه سی (ایسکی، چارلق دوری «مهاجرت اداره سی») گه، یه گئی سالینماقدا بولغان «تورک- سیب» تیمر یولی نیوره گیده مهاجرلهر میرله شتریشگه یارارلق «قانتچا میر بارلغینی ییلگیله ش» امرینی بیریش بله ن جواب بیردی.

بو امرده ن بر آی سوگرا «مهاجرت قومیتیه سی» 1928 دن 1933 ییلاچا «تورک-سیب» تیمر یولی اطرافندا 400 میگ روس موژیغی میرله شتریش ممکن بولغانینی کورسه ندی. 1928 نچی ییلنك 27 نچی آپریلندا زراعت قوه یساری مهاجر کیتیش اوچون قازا- غستاندا تیز چاره لهر کوروشلکنی سوره شگه قرار بیردی.

مه نه شوندا ی قیلیب ساویت حکومتی اوزی اوز قارارینی ایشکه آشیریشدان قایتدی وه تورکستاننگ قازاق قسمیگه روس موژیقله- ری سیل که بی آقوب کیلمه کده درلهر. بو روس موژیقله ریگه کوبراق میر باسوب آلوب بیره یلیش، بونگله بر آزدا کوبراق روس مو- ژیقینی بر آن اول تورکستانگه میرله شتره یلیش اوچون ساویت حکومتی اوزینك «کوچه به وه یاریم کوچه به اهالینی اورنا شتریش قانونینی ایشگه آشیریشدان باش تارتدی.

سوڭ آیلاردا گی قازاق غازیتالاری قازاق خلقینی اورنا شتریش ایشینك اورتادان یوق بولوب کیتگه ننده ن قیلغان شکایتلهر بله ن تولگه ندر. روس مهاجرتی کون کونده ن اوسوب بارادر...

قازاغستان اوتنجی ییلینی بایرام ایتهر که ن تورکستانلیله رنك، ساویت حکومتی سیاستینی آینوقسا مهاجرت سیاستینی، اهمیت بله ن تیکشیریشله ری کیره ك.

ساویت قازاغانستانینک اون ییللیغی مناسبتیلله

بر خلقنک اوستنده گی تضیق نه قدر آغیر وه کوردیگی
حقسزلق قانچا کوب بولسا، اوننگ حقیقی حسیاتینک
میدانگه چیقیشی وه مقاومت کوچینگ آریشی او نسبتده تیز بولادر.
تورکستان خلقینک روسیه حاکمیتیکه قارشو حسیاتینک بر آن اول
قوهدهن فعلگه اوتیشیکه، شبهه سز، روسیه حکومتینک تعقیب ایتد.
یگی سیاستده کوبگنه یاردهم ایتکن. آرقاسی کیسیلمه ی مملکتنک
هر بر بورچه گیده تورگن عصیانلار بر تاماندا تورسون، اوتکن
عصرنک 80 نچی ییللهرنده گنه بوتونله ی استیلا ایتلگن بر اولکه
اهالیسینک تا 1905 انقلابدبری روسیهده گی تورلو انقلابی حرکتله.
راگه، روس زوربالیغینی یقادرغان بوتون چیشلارغا اشتراک ایتد
باشلاشی بونی آچیق کورسه توب توره در. تورکستان خلقی ایلک
اسارتی کونندهن بو کونگه چه، بر آن اوچون بولسا هم روسیه
حاکمیتندن ممنون بولماغان. او دائما روسیه بویوندریگیگه قارشو
کوره شوب کیلگن. ذاتا اورتادا اونی ممنون ایتددرگن نه مادی وه
نده معنوی بر عامل تاپیلا آلور.

روس مستملکه سیاستینک نیگزینی مهاجرت مسئله سی تشکیل
ایتکنی هیچ کیمدهن یاشیرین بر مسئله ایمه س. چار حکومتینک
سوڭ شعاری «سیر یاده حقیقی بر روس سیر یاسی یاراتلغانی که بی،
تورکستاندهده حقیقی بر روس تورکستانی یارانماق» ایدی. بو
مقصدنی ئه لده ایتش اوچون تا ایسکیدهن مشهور بولغان ایکی یول
بار ایدی. بونلارنک بریسی: بیرلی خلقنک اقتصادی وه مدنی بوکسه.
لیشیکه توسوق بولوب، اونی سفالتگه، اولوب بئیشگه سوق ایتمه ک؛
ایکنچیسیدده: بو اولکه که روس مهاجری کیترمه کله روس کو.
نچیلیگینی تشکیل ایتمه ک ایدی. روسیه استیلاسیگه مبتلا بولغان بر
کوب اولکه وه خلقلرنک اسارت دورلهرینی کوزدهن کیچرسه ک

بو حالتی آب آچیق کوره مز. ذاتا او تورکستانینمزنک اورال،
آقمولا تامانلاریغا برکوز آتساق، یدی سو حادثاتینی بر خاطردهن
کیچرسه ک کوب اوزاقلارغا باروب یوریشگه احتیاج هم قالمایدر.
چار روسیه سینک بو ظالمانه سیاستی تورکستان یاشلیغینی اوز
ملی بارلغی یولندا کوره ششگه مجبور ایتکن ایدی. یاشلیغیمز او.
نلهرچه ییل کوره شدی. اوننگ مقصدی خلقینک کورگن وه کور.
مه کده بولغان حقسزقلارنی اورتادان بوتونله ی ایتقیب تاشلاش
ایدی. اوننگ اوچون پروگرامینک اساس نقطه سی ده بو مهاجرت
سیاستیکه قارشو کوره ش وه خلقینک تارتیلوب آلتغان حقینی قایتد.
روب آلیش هیچ بولماغاندا بو قانلی سیاستنک دوامیکه یول
بیرمه سلک ایدی.

روسیه ده هم تورلو سیبلهر بله ن چارلق حکومتیکه قارشو
کوره شمه کده بولغان تورلو فرقه لهر بار ایدی. بو فرقه لهردهن بر
قانچا لاری تورکستان خلقینک رأینی ده اوز طرفلارندا کورمه ک او.
چون پروگرام وه بیاننامه لهرنده بو مسئله گه دائر قیدلهر کیریتکه نلهر
ایدی. قیسقاگنه بر دوره بولسا هم بو روس فرقه لهرینک هیچ
بریسینک ایشینک سوزیکه اویمه گه نلگینی کورگه نیمزنی قید ایتوب
اُنک یالتراقلی بیاننامه لهر نشر ایتکن «مظلوم ملتله خلاصکار لاری»
دوریکه کیچه مز.

1917 نچی ییلی تاراتلغان بولشه ویک بیاننامه سنی کورسه کز،
او بیرده عینله یاش تورکستانلینک فکرینی کوره سز. او بیاننامه ده
تورکستان خلقینک حق وه ملکینک تالایشیغا یول بیرمه سلک قطعی
صورته تامین ایتلگه نی که بی بو حرکتده او کاکه تته یاردملهر وعد
ایتله در.

ایش بونگله ده قالمایدر. تورلو فرقه وه ساویت قونفره لهرنده
قرار لار چیقاریلادر. بو قرارلارنک هممه سنده تورکستان خلقینک
آینوقسا قازاقلارنک ظلم وه حقسزلق کورگه نلکلهری، بوندهن

سوگرا بوندای حقسزقلارغا يول بېرمەسلك كېرەكلگى وە چار
حكومتى تامانندان قىلغان حقسزقلارنىك تصحيح ايتىلىشى لزومى
كەبى نەرسەلەر قېدا ايتىلگەن ايدى. بونلەرنىك ھەممەسى عىنيلە تور-
كستان ملتچىسىنىك طلبلەرى ايدى.

بو دوردە مھاجرت مسئلەسندن بحث ايتىش يالغوز اونى تقيدە
معناسندە گنە مېمكن ايدى. بو مھاجرت مسئلەسى بر تېسكەرىچىلك
سانالغانى كەبى اونى ياقلاب سويلە وچيلەردە تېسكەرىچى آنالار ايدى.
بونلارنىك ھەممەسى ساويت حكومتىنىك ھەر تامانندان تھلكەلەر
بلەن قارشولاشماقدا بولغان چاغلارغا عائد ايدى. زمان كېچدى.
وضعيت اوزگەردى. ساويت روسىيەسىدە اوزىنى بر آز جانلانغان حس
ايتە باشلادى. آرتىق آلداب، يوپاتوب اوتوريشكە احتياج قالمادى.
او آندا ياق ساويت حكومتى رئيسى ريقوف «مھاجرت ايشلەرىنى
يولگە قويىش لزومى» حقدە ساويت قونغرەسى قارشوسندا حكو-
متىك پروگرام نطقندە سويلەشكە، بروئيدو ايسە «آيرىم اولكە وە
خلقلەرنىك منفعلەرىنى عمومى اتفاق (روسىيە) منفعتىگە فدا ايتىش
مجبورىتى» نەدن، ميتروفانوف (Mitrofanow) دە «روس موثىقلە-
رىنىك تور كستانگە مدنيت كېترەچە كلەرنەدن» سويلى باشلادىلار. بو
باشلانغىچدان سوگرا مھاجرت پلانلارى، قانونلارى چىقاريلوب
«مھاجرت ادارەسى» قوروشغا كېرىشىلدى. آرتىق قونغرەلەردە گى
يالئراقلى نطقلەر وە قرارلار بوتونلەى اونوتىلگەن ايدى. غالاشچو-
كىن قازاغستاندا وە «چىركىن» كەبى گورسوختە قريوشەينىك
ساغ قولى بولغان آداملار موسقوادا گى «مھاجرت ادارەسى» باشندا
اوتوروب ياشىرىن صورتدە يوربتلوب كىلگەن ايشلەرنى آب آچىق
يورتىش وە حكومت پروگرامغا كېرتىشكە باشلادىلار. او كونگە قدر
ھېچ بولماغاندا آغىزلاردا تېسكەرىچى سانالوب كىلگەن مھاجرت
ايشى بېلەرنەلەرى «ساويت انقلابىنىك» صحابەلەرنەدن بولوب قالد-
يلار. ساويت حكومتى رئيسى ريقوف باشدا بولغانى حالدا بوتون

روس قومونىستلەرى ايسكى استالىين-قريوشەين عشولەلەرىنى
سويلى باشلادىلار. بو كونگى بولشەيكلەرنىك سويلەمە كدە بولغان
وعظلەرىنى سوروشتروب كورسەگىز اولەرنىك ھېچ برى يەگى بر
نەرسە ايمەس. روس موثىقلەرى آراسندا گى مھاجرت بوزغونلغىنى
آزالتىشغا خدمت ايتىش فكري ريقوفنىك اوز ايجادى ايمەس،
ستالىين وصيتنامەسندە ندر. بروئيدونىك «آيرىم اولكە وە خلقلەرنىك
منفعلەرىنى عمومى اتفاق (روسىيە) منفعتىگە فدا ايتىش مجبوريتىندەن»
بحث ايتىشى دە، استالىيننىك وقتىلە «قازاقلارنى ايمەس قازاق
چوللەرىنى اويلەش كېرەك. بو كونگى تجربەلەر قازاغستان چوللە-
رىنى يالغوز قازاقلارغا قالدېرىش روسىيە دولتى منافعى نطقە نظرىدەن
عفو ايتىلمەس بر گناھ بولغانىنى كورسەتەدەر (1)» دېگەن، سوز-
لەرنەن فرقسىزدەر.

ميتروفانوفلارنىك سايرەپ يورگەن «كولتور» مسئلەسىدە يەگى
بر مسئلە ايمەس. بو وقتىلە كويگە چەپنەلگەن وە كوب آداملارنىك
ھەم اوزلەرىنى ھەم باشقالارنى آلداشغا سبب بولغان بر نەرسەدەر.
فقط اونىك نتيجەسىدە كوبدەن كورولگەن. ميتروفانوفنىك بو يولدا
«زحمت چىگوب» يورىشى اوزىگە فائىدەسز بر ايش آتېرىشندان
باشقا بر نەرسە ايمەس. روس موثىقېنىك تور كستانگە كېترەدرگەن
«كولتور» نى تور كستان خلقى كوبدەن كوروب يىلب قويغان.
ستالېن روسىيەسىنىك «تارتوغى» بولغان بو موثىقېنىك ستالىين رو-
سىيەسى «ھىدە» سندن باشقا «جنس بر فابرىقات» بولوشىغا اينانا-
درغان بر احمق او موثىقلەرنىك اوز ايچندە ھەم تاپىلماس دېب
اويلەيمز. عجباً ميتروفانوفنىك اوزى اينانارمى ايكەن؟!
بو ايش وە حقيقت بلەن اويىمەگەن سوزلەر تا باشداناق تور-
كستان ملتچىسىنى آلدانا آلمانغا ايدى. او، ايشنىك باشندا ياق «بو

(1) چار مېنىستەرلەرى ستالىين وە قريوشەيننىك «Записки Столыпина и Кривошеина, „По ту сторону Урала“ (СПБ. 1911 г.) دېگەن اثرىگە باقىلسىن

يالغان سوزلەرگه آلدانمايگ، اصلنده ايش باشقاچادر» ديب باقير-
غان ايدى. توركستان خلقى ايسه روسنگ اولياسى كيلسه ده اين-
نمايدر. او «آق اوروس قيزيل اوروس بارى بر اوروس» ديگهن
آنالار سوزيگه قاتنغ بايلانوب كيلمه كده در.

آرتيق ايش شو درجه گه كيلدى كه توركستان قومونيسى،
قومومولى ده اونى كوره باشلادى. بولشهويك روسيهنگ صادق
خدمتچيله رندهن اون سنه لك ستازگه ايگه قوميسار حديرعلى اوغلى
اوز اشتراكى بلهن ملتینگ باشيغا كيتريلمه كده بولغان فلاكتلهرنى
كورگهن آن چيدهى آلماي وه اوز اوستيگه توشگهن وجدانى
مسئوليتنى كوتهره آلماي وجدانىنى قانى بلهن نازلاشغا قرار بيردى.
او «دنيا جنتینگ» مركزى موسقووادا آلتون قافاسلاردا اوتوره ركن
أولومندهن بر نيچه ساعت ايلگهرى يازوب قالديرغان وصيتنامه سنده
«مملكته روسلهر سيل كه بى آقماقدا» ديدر. ايكنچى آناقلى بر
قوميسار «مهن مى وجدانمى روس ايمپرياليزميگه ساتقان قومو-
نيست ايمه سمهن» ديگهندهن سوڭ قومونيست «خلاصكار» روسيهنگ
يورومه كده بولغان مستمكه چيلك، ايمپريالستك سياستينك ايچ
يوزينى آچوب بيره در. او، ريقوف، كالينين باشدا بولغان حالدا
روس قومونيستلهرنى قانلى ايمپرياليزم بلهن عيبله مى تيله كله.
ربنى اورتاغا چيقاروب قوبادر. ديمهك ساويت حكومتى رئيسى
ريقوف چارلق روسيهسى حكومتى رئيسى ستالين عشوله سنى سويل
باشلاغان آندا قازاق قومونيسى اسماعيل سعد وقاص اوغلى وه
ستالين زماندا گى مجادله چى ملتداشله رينگ رولينى اوياشفا باشلا-
يدر (موسقووادا چيقادرغان «بولشهويك» مجموعه سينگ 1928 ييل
غينووار نوميرينده گى «غيرى روس ملتله وه مى قومونيستلار»
مقاله سيگه باقلسين).

توركستان قومونيستلارى آراسندا گى آقملارنى سوڭ فرقه
قونفره سنده مسؤل قومونيستلار آغيزندان ايشيتديگمز كه بى تور-

كستان ساويت غازيتالارى دا بونى يه نه ده آچقراق قلوب كورسه-
تمه كده درلهر. قازاق قومونيستلارى ايچنده گى ملتچيلكنك افراطچى
ملتچى (Ultra-Nationalist) صفتى بلهن آنالوب كيلگهن «آلاش
اورداچيلار» دان ههم «تهلكه ليراق» بولغائينى موسقوا آگه تله رى
اوزلهرى سويله يدرلهر. مملكتنده يوروتيلمه كده بولغان سياست ايسكى
قانلى سياستنگ عينى بولغائى توركستان «ملى» قومونيستلارى دا
«ياش توركستان» چى يورتداش بلهن بر گه توشونه باشلاغان. آرادا
آزموخان قوراميس اوغلى كه بى برده ياريم خائتلار چيقوب قالغان
بولسا بوندا ييلار ايسكیده ههم يوق ايمه س ايدى.

مهنه ساويت قازاغستاننگ X نچى ييلنده ئه يله نيب قايتادان
1916 ييلنك عرفه سيده توره مز. بو كون ههم توركستانده ايزيلگهن
وه ايزيلمه كده بولغان توركستانلى بلهن ايمپريالست قيزيل روسلهر
آراسندا گى قانلى كوره شدهن باشقا بر نهرسه كورمه يمز. بوتون
ياش توركستانليله ر كيچه وه كوندوز تينمه سدهن بو قيزيل روسيهنگ
1917 نچى يىلى اوچون حاضر لانا درلار. هدفمز «توركستان
توركستانليله ريگدر» شعارينك تحقيدر. خلقمزنگ بخت وه سعادتى
يالغوز شونده گنه تأمين ايتلگهن بولادر. بوريدهن چوبان قيديريش
زمانى كوبدهن كيچوب كيتدى.

اي ياش قومونيست يورتداش! كوزيگنى بر آزدا ياخشيراق
آچ. يورتنگ وه خلقنگ ياقين گيله جه گى اوچون حاضر لان!
بر توركستانلى.

كه ره نسكى وه توركستان مى حركتى

(باشى اوتكهن ساندا)

II.

V. يوقاريدا ئه يتگهنلهر يميگه قارشو يالغوز كه ره نسكى
ايمه س باشقا كوبگنه روسلهر اينگليزلهرنك هندليله رگه قارشو
«ملى تكبرلكلهرى» ندهن بحث ايتهدرلهر. مه نچه بو «ملى تكبرلك»

يا لغوز اينگليز له رگه مخصوص بر «ملى خاصيت» ايمه س. که ره نسکی-
نک اوزى هم داخل بولغان حالدا روسله رده بو خاستاليقغا مبتلادر-
له. شو يرده «دنى» ننگ 93 نچى نومروسنده گى «گه گه چقورى
سوراقلارى» سرلوحه لى که ره نسکی ننگ 288 نچى باش مقاله-
سندن بر آز نقل ايتوب کيتمه کچيمه ن.

که ره نسکی او مقاله سنده: «هيچ بر روس ده موقرائيسينگ
ادبيات وه نشر ياتنده او قرانيا، گورجستان هه تا تور کستانگه قارشو
«آسيا وحشيلغى» وه باربارلقدان بحث ايمه گه نليگينى ممنونيت
بله ن قيد ايتنه آلامه ن.» ديدر.

بو يرده، بر قانچا ياش تور کستان ليله رننگ آلمانغا کيليشلهرى
مناسبتيله «تور کستان تويه لهرى وه بوخارا ايشه کله رينگ» کيلگه-
نده ن بحث ايتگن ده موقرات غازيتاسى اوستنده نوخا ماقچى ايمه-
سمه ن. يه نه مه ن 1924 نچى يىلى يوكسه ك بر روس ليه رال
مأمورى بله ن بولغان مصاحبه منى ايسله يمه ن. اوشال يوكسه ك روس
مأمورى: «مه نه كوروك مه ن روس، سزده قازاق. بوگا باقماسدان
مه ن سيزك بله ن بر گه اوتوروب تينگ حقوقيلار كه بى كوروشمه-
كده مه ن» ديگه ن ايدى. شو ليه رال روس مأمورى «روسه ننگ تور-
كستانده گى دولت قوريش ايشله رنده» فعال اشراك ايتكه ن عيني
زمانده هندله رگه قارشو اينگليز «ملى تكبرلگنده ن» شكايه ايته-
دراگه ن بر شخصيتدر.

ايستهر ليه رال فكرلى مأمور، ايستهر بورونقى روسيه حكومتى
باشلوغى که ره نسكى ده كورينه درگه ن عمومى ملى خاصيت بز تور-
كستان ليله رگه حقارت كوزى بله ن قاراشدان باشقا بر معنا افاده
ايمه يدن. مصاحبه ليه رال مأمور «مه ن قازاق بولغانيمغا قاراماسدان،
مه ن بله ن مصاحبه ايتيشگه تنزل» ايتهدر. که ره نسكى ايسه هه تا
«تور کستان حقنده ده باربارلقدان بحث ايمه سلك» لطفنده بولونادر.

«دنى» غازيتاسينگ 1926 نچى يىل 10 نويا بر نومروسنده بولشه-
ويكله ر تامانيدان قازاق صحراسيگه سورگون ايتلگه ن روسنگ
مكتوبى نشر ايتيلدى. محررينگ وضعيتى كوزده توتيلگه نيدن،
مكتوبينگ بر قانچا پرله رى چيقاريلوب باسيلغان. بو قدر اينجه
سوزا گه چده ن كچيگه ن مکتوبده «دنى» باش محررى که ره نسكى
توبه نده گى نقطه لهرنى نشر ايتوب يوبارغان.

«بو سواگنچى (سوز سورگونده گيله رننگ احوال روحيه سنده-
گى ياراماس اوز گه ريشلهر اوستنده) سورگونده گيله رده ن كه ته گنه
قسمنك اوچ ييلغا هم چيدى آلمانلقلارى، ييرلى «اوروغاچيلار»
„считается браком с каким-ниб. произведением мест-
ной фауны женского рода“ بله ن مناسبتگه باشلاشلارى ايله
اثبات ايتيله آلور» ديگه ن مکتوب محررى، بر آزدا توبه نده
«آرانغوتان» (ديمه ك «مايمون») دان دنيا گه كيلوب سيكين-سيكين
ماليه شعبه سى مأمورى درجه سيگه قدر چيqa ييليش اوزى يامان ايش
ايمه س» ديب قازاقلارمزنى ماسقارا قيلغان بولادر.

شو يرده بو «اوروغاچى»، «آرانغوتان» كه بى حيوانات
باغچالاريندان قيدريلوب تايلغان ظريف آتامالارننگ مکتوب وه
«دنى» محررله رى طرفده ن بزنگ قازاقلار اوچون قوللانيلماقدا
بولغانينى قايتادان ايسله توب كيمه كچى بولامه ن. که ره نسكى مکتوب
محررينگ وضعيتنى كوزده توتوب، اويله ب نشر ايتديگى بر مکتوبده
حيوانگه مخصوص آتامالارننگ سهوا نشر ايتيلوب كيتكه نى سويلى
آماس. بوتون بلا بزگه قارشو ده موقرائلق، انسانلق نزاكتنى مسئله-
سى اورته گه كپلگه نده که ره نسكى جنابله رينگ ده موقرائلق ذهنتى
اولچوسينك يتشمه ي قالغاندادر. بزله رنى «آرانغوتان»، «حيوان»
ييريگه توشوروب كوريشده که ره نسكى مکتوب محررى بله ن نما-
مله بر ذهنتيده در. بوده اوتنگ اوز ده موقرائلقدان بولغان ممنونيتگه
هيچ بر تاثير ايمه يدن.

بوراده که ره نسکی گه ایکی سؤال بیرمه ن:

روس ده موقراتلاری وه روس سوسیالیستلاری، هندلر گه «ملی تکبرک» کوزی بله ن قاراشلاری اوچون، انگلته رهنی «بویوک ده موقرات» وه انگلیزله رهنی «بویوک ده موقرات» لقبه ریده ن محروم ایتمکله رهنی؟ — البته یوق!

هندلر ننگ بر انگلیز ده موقراتیک مجموعه سیده «آرانغوتان»، «حیوان» («فائونا») دیب تحقیر قیلغانلارینی که ره نسکی آیتا آلورمی؟ انگلته رهنگ هندستانده گی دولت ره ژیمی حقیده تورلو فکرلر بولا بیلیر. طبیعی بوره ژیمنگ که مچیلیکلهری هم کوبدر. لاکین او ره ژیم بو کون که ره نسکینگ بزنگ قارشومزغا بر ایده آل قیلوب کورسه تمه کچی بولغان ایسکی روسیه ره ژیمی بله ن بر قاتارغا قویلا آلماید.

کونله رنک بر کونیده هندستان ملی استقلالینی آلسا، انگلته ره ره ژیمنده ن میراث اولاراق اوگا میلیونلارچا هه کتار سوغاریلغان بیر؛ تیسیر یول، تیغراف، فابریقلاردا ایشله ب اور گه ن گه ن میلیو-نلارچا هند مأموری وه ایشچیلهری، بر قانچا دارالفونلهر وه اوله رنی بتیر گه ن میگلهرچه هند ضیالیلاری قالد.

تورکستانده ایسه روسیه حاکمیتنگ «باخشیلقلاریدان» اُکُ باشدا «میراث» اولاراق یالغوز «روس موژیکلهری» قالد.

بر آزدا تورکستانده یوروب کوره یلک: عجا او پیرده ده بز-لهر گه «حیوانی نظر» بله ن باقوب معامله ایتش یوقمی ایکن؟ سور گونده گی روسنگ مکتوبی بو سؤالگه اُکُ آچیق مثبت جوابنی پیره در. تورکستانده روس حاکمیتنی تمیل ایتمه کده بولغان ساویت حکومتینگ «پیرلی حیوانلار» اوستیده یورونمه کده بولغان روس ملتچیلک سیاستی «حیوانلق» ننگ آشوب کیتکهنی ایتمه سمی؟

VI. بر آزدا ساویت مطبوعاتده ن نقل ایتمه ز:

قازاغستاندا، ریدده ر فابریقاسیدا قازاق ایشچیلهرینی روس

ایشچیلهری بله ن برابر یاشاشغا قویماید رلار. («نه گبه کچی قازاق») قومونست ایتنه رناسپونالینگ IV نچی قونفره سینگ بویورو-

غی بله ن تورکستانگه سیاحت قیلغان مشهور قومونست دومبال «قیزیل قیا» کومور معدنله رینده روس ایشچیلهری یاشاید رغان یور-تلهرنگ ایشیگنده «تازه لکگه رعایت ایتمه گه ن اورناقلار تاجیکلهر یاشاید رغان یورتلهر گه یوباریلا درلار» دیگه ن تعمیملهر او قوغان.

(«پراودا ووستوکا»). په نه شو «پراودا ووستوکا» ننگ شهادتیگه قاراغاندا «بوخارا ایش قوموناسی که بی میرلرده روس ایشچیلهری اوزیک ایشچیلهرینی نایا قلاب یوره درلهر.» تورکستان سبیر تیر

یولینگ 137 کیلومه تره لک شمالی قسمنده، تاشکند تیر یولینگ آریس استاسپونندا، آقوبا وه سه مه ی ایش بورسله رنده ییرلی ایشچیلهرنی په نه ده یامانراق که لته کلهدرلهر. خلقمزگه قارشو

قیلماقدا بولغان انسانلق معاملاتی چرچیوه سی تیشندا بولغان ظلم وه ایزیشلهر، آیا کوز وه که ره کوده گی ایکی پوغروم (قیرغین) حیوا-نلقنگ سوک درجه سپگه باروب چقیدی. آیا کوز پوغرومینگ 18

باشلوغندان بریسی ایلیا غالقوف، ایکنجیسی واسیلی سالایوف، اوچنچجیسی ده نیقولای ریسن در. بو پوغروملارنگ اصل سببی ده مه نه شو که ره نسکی ننگ ده موقراتیک غازی تاسندا هم میر تاپقان

بزرگه «حیوان»، «آرانغوتان» نظری بله ن قاراشدر.

VII. که ره نسکی روسیه دن آیریلماق ایسته گه ن ملتله رننگ بیر-لیگینی هیچ کوره آلماید. او غیری روس خلق نماینده لهرینی بو بیر-لکده ن هه مه اجنبی ارکان حربیه سی (؟) ده ن تارتیشلارینی طلب

ایته در. مه ن تورکستانلیلهر تامانیدان، بز تورکستانلیلهرنگ هیچ کیم بله ن نه آچیق وه نه ده یاشیرین معاهده په سه مه گه نیمزنی بیلدیریب کیتمه ن.

«حیوان»، «آرانغوتان» که بی اسملهر تاققان وه بونده ن آرتیق

قیمت بیرمه گه ن پوغرومچیلارنگ ظلمنده ن بر کره لک قورتولوش

یولیکه توشگه تون کستانلیله، روس ظلمندهن بیز گه مظلوم ملتله رگه وه اونلهرنگ حرکتله رگه دوستلق کوزی بله ن قارایدن- لار وه اونلهر بله ن بر قاتاردا استقلال مجادله سیدن هیچ تارتمایدن- لار. بز هیچ بر یات ارکان حربیه سینگ تأیسنده وه یا زهرلگی آستندا ایمه سمز. «مالیه شعبه سی مأمورلگیگه قدر کونلریله بیلگه ن آرانخوتان» لار اوزله رینگ ملی حقوقلهرینی تائوب ملی ایته ره سله ری پی آگلاید رغان درجه گه یتیشیب قالدیلار.

ده موقرات هم سوتسیالیست کهره نسکی گه هندستان قانون اساسیسی اوزگهرتیش قومیسونی رئیس اینگلز لیه رال مبعوثله ریدن جون سایمونتیک بر بیانائینی ایسنله توب کیتمه کچیمه ن. او دکشی 1928 نچی بیلای نو یابرنده هندستان سیاحتیگه باشلار آلدیندا شو قویوده گیلهرنی سویله گن ایدی. («تان» غازتاسینگ 27. IX. 28. تاریخلی نومروسندن نقل ایته مه ن):

«هندستانیک تکامل وه انکشافی اوچون ائک مهم بولغان نظام انتظام وه محکم بر اداره نگ اینکلتره تامانیدان بیریلگه نلگینی او- نوتمه سلیک کیره ک. بو، هندستان افکار عامه سی ره برلهری ذهندنه، غرب معارف وه تحصیلتیک بر نتیجه سی بولغان کیگ مشروطیت وه توله ملی استقلالنگ self-government قیمت، اهمیتنی تقدیر وه طلب ایته رلک بر فکر حاضر لادی. هندلیله رنگ بریتانیا ایمپره- یومی تاریخندن اورگه نکه ن بیلگیلهرینی تیزراق ایشگه آشیریش اوچون شایشلارندان هیچ بر اینگلزنگ ناراضی بولیشی کیره ک ایمه س.»

کهره نسکی نئک اوزی «روسیه نئک تور کستانده گی دولت اداره قورولیش یولنده گی فعالیتینگ هندستانده گیگه قاراغاندا ساغلا- مراق اساسده» ایکنی قناعتنده در. اونکچون سوتسیالیست کهره- نسکی نئک، تور کستانلیلارنگ روسیه تاریخندن اورگه ندیکلهرینده ن اوز مقدارته ریگه ایگه بولیش یولنده گی بیلگیلهرینی بولشه ویک

حکومتینک چیکسز وحشیلی زمانده ایشگه آشیریش اوچون آشیققانقلارندان، بر اینگلز لیه رالیگه قاراغاندا یه نه ده آزارق شکایت ایتیشی کیره ک ایدی.

اصل ده موقراتلق اولچوسی بله ن ایشیک شوندا ی بولوب چیقیشی کیره ک ایدی. فقط تأسف که کهره نسکی نگ قولنده گی نسبی «بیوروکراتیک اولچوسی» اصلندن هیچ اوزگهرمه یدر. اونک ده موقراتلقی بز گه قدر یتیشه آلمایدن...

VIII کهره نسکی افندیم، تور کستانلیله رنی استقلال کوره شی یولنده «یات ارکان حربیه لهری» باشلاب یورمه یدر. بزنی ساویت روسیه سی هم ده کهره نسکی نگ «بیوروکراتیک اولچوسی» بله ن قورماقچی بولغان روسیه سندن قاجیشغا هیچ بر یات ارکانی (قوماندانلیغی) تشویق ایتمه یدر.

تور کستانده گی ساویت حکومتی روس ایشچیسى اسمندن حرکت ایتمه کده بولغان بر روس حکومتی در. بونی آناتلی قومون نیست شالوا ایلیناوا اتفاق اجرا قومیته سینگ V نچی سه سیه سنده آچیق سویله گن. وقتیه موسقواندا یاشاب تور گن یورنداشلهرم واسطه سیله مه نگه تور کیده گی ساویت سفارتده مصلحتکارلک وظیفه سیننی تکلیف ایتمه ک ایسته گن شو ایلیناوا، آوروپاده ساویتلهر- نگ تور کستانده گی سیاستلهری حقنده یالغان خبرلهر تارقانوب یورگه نیننی سویله مه کچی بولوب شونلهرنی دیگه ن ایدی:

(اتفاق اجرا قومیته سینگ VI سه سیه سینگ مضبوطلهرنده ن نقل ایته مه ن 21 نچی جلد، 47-48 صحیفه لهر).

«اوزبیکستان جمهوریتیک (دیمه ک بوتون تور کستانک م. چ.) پروله تاریخاتسز ایشله مه کده بولغانینی اونوتمه سلیک کیره ک. اوزبیکستا- نده «پروله تاریخات» آگلایشلما یدرغان بر صنفدر. اوزبیکستانده یتیشکن اوزبیک ایشچیلهری یوقدر. او یرده گی ایشچیلهر کیلگیند- یلهردر.» بو حالدده تور کستانده ساویت حکومتی کیگه تایانادر؟

طبیعی، مہنہ شلو، «کیلگن» عنصر لہن گہ. کہرہ نسکی ننگ «روس ملی اوردوسی» دیب قبول ایتدیگی قیزیل اوردوگہ تایانادر. یہنہ شلو ساویت حکومتی بعضاً کہرہ نسکی غازیتاسندا ہم «روس ملی منافعتی» مدافعه ایتوچی روس حکومتی بولوب کورونہدر. مثلاً: شرقی ختای تیمر یولی اوستندہ ساویت حکومتی بلہن ختای آرا-سندا چیققان تارتیشمادا بولغانی کہ بی. بزنگ اوچون بو حکومت ہیچ بر زمان ہیچ بر شرائط آستندا ملی بولوب کورینہ آلایدر. بودہ ساویت حکومتیگہ قاراشدا کہرہ نسکی بلہن بزنگ آرامزدا بولغان بر آیرما. شو نقطہدہ موندن بر آز زمان اول «دنی» غازیتاسیندا باسیلغان پروفیسور پروقوویویچ ننگ مقالہ سینی ایسلہ-یمہن. پروقوویویچ، ساویت حکومتی بلہن لہستان آراسندا سوغیش چیقارسا، ساویت حکومتی طرفندہ بولیشتی اوز ملی وظیفہ سی دیب یلہدر. «دنی» غازیتاسی باشقارماسینگدہ پروفیسور پروقوویویچ بلہن بر فکرندہ بولیشندا ہیچ شبہہ یوقدر. بزایسہ ساویت حکومتی ختای بلہنمی، لہستان بلہنمی وہ یا باشقا بر دولت بلہنمی سوغیشقا کیرسہ، بزنی آچلق محاصرہ سی آستیغا آلوب قیرغان، یورتمزده مهاجرت سیاستی یورتمہ کدہ بولغان وہ یورتمزده پوغروملار ترتیب ایتوب یورگن بو قانلی روس ساویت حکومتی نامائینی توتیشنی ہیچ بر اولی دہ آلماسمز.

کوبدہن تورکستان استقلالی فکرندہ بولغانم (*) حالدا روس دہ موقراتیسی بلہن بر گہ ایشلہ شوبدہ کیلدم. مہنی بو یولدن کہرہ نسکی ننگ «پوروقراتیک آرشینی» ہم آیرماغان ایدی. فقط خالقمگہ «حیوان»، «آرانغوتان» کہ بی اسملہر بیرلیشی آرتیق صبر کاسہ منی تولدیردی. تحقیرنگ بو قدریگہ چیدی آلامدم. مہن کہرہ نسکی ننگ روسیہ دہن آیریلماقچی بولغان خلقلہرنگ

(*) «Orient et Occident» ناملی پاریس مجموعہ سینک 1923 نچی میل 17 نچی سانیدا چیققان مقالہ مگہ باقیلسین. م. ج.

نمائندہ لہریگہ بولغان بوتون مراجعتلہریگہ قارشو مطلقا کہرہمن. اولہرنگ ہیچ بریسی ایشتمہ یمہن دہ. او، کہرہ نسکی، بوئدای حرکتلہری بلہن تورکستانیلہر کوزندہ یاغوز اوزپینگ ساغنداگی میلیوقوفلارنی گنہ ایمہس، سولنداگی چہرنوف حتا دان، آبرومو-ویچلار گہ چہ بوتون روس دہ موقراتیسینی قاپ قارا قیلوب کورسہ-توب اوتورہدر. سبب، تورکستان عامہ سیننگ نظریندہ کہرہ نسکی روس دہ موقراسیسینگ «باریب تورگہنی» در.

بو کون بزنگ بر گنہ یولمز بار. اودہ ملی قورتولوش یولیدر. ملی، مستقل تورکستان یاراتیش بزنگ غایہ مزدرد. ملتچیلک بزنگ آینوقسا شخصاً مہنم — سیاسی مفکورہ مزنگ سوگی ایمہس، باشلدر. اولاً ملی مقدراتمزی اوز قولیمزدا بولوندیریشنی تأمین ہر بر تشبث وہ آدمیمزنگ اساسی شرطیدر.

کہرہ نسکی یلمہ لی در کہ «حیوان»، «آرانغوتان» لار ملی بہنلک خاطرہ لہرندہن یوقالمایدرغان وہ یوقاتیلما آلایدرغان نہرہسہ-لہردر... (بتدی) چوقای اوغلی مصطفی

بورونغی چہ کیست آغابیکوف خاطرہ لارندان (1)

بز توبہندہ بورونغی چہ کیست آغابیکوف ننگ خاطرہ لارندان تورکستانمز بلہن علاقہ دار کیچیک بر قسمنی نشر ایتہمز (2). بو پارچادا بورونغی بوخارا امیری بلہن قورباشیلاردان فضیل مخدوم وہ کورشیرمہت (شیر محمد بیک) لہردن بحث ایتلہدر. بز بو آغا-

(1) آغابیکوف خاطرہ لاری مطبوعات یوزیدہ «Copyright by Agabekow» («کوپیریت بای آغابیکوف») اشارہ سی بلہن یازیلماقدا، دیکہ آغابیکوفنگ رخصتیسز اونگ خاطرہ لارندان مطبوعاتدا فائدہ لہ نیب بولمایدز. اونگچون بز ہم خاطرہ ایگہ سیگہ مراجعت ایتب «یاش تورکستان» صحیفہ لہریدہ تورکستانگہ فاراشلی بیرلہرینی باسماققا رخصت ساتیب آلدق. آغابیکوفنگ اصل اسمی «آروتونوف» در. باشقارما.

(2) «یاش تورکستان» ننگ کیلہجہک سانیدا تاغین بر نیچہ قسملہرینی نشر ایتہجہ کوز.

يېكوفنك شير محمد يېك توغروسيدىكى خبرينك بزگه آغير تاثير ايتكەننى طبعى ياشيرا آلمايمز (بو حال بوتون توركستانلىلەرگه هم شوندهى تاثير قىلسا كىرەك). بوخارا اميرينك يالغاندا كەم بر حاكميت ايسى اوچون اوز ناموسىگه چه ساتيشغا حاضر بولغاننى هيچ بر تور-كستانلى شېهه ايمەيدىر. فقط شير محمد يېكنگ بر مذاكره چاماسيدا بولشەويك چه قاسينك توزاغىغا توشوب قالغانلىغى خبرى بزنى كوب متأثر قىلدى.

شير محمد يېكنگ كەتتە سياسى تجربەسى بولماغانلىغىنى بىلەمز. شير محمد يېكنك اوستنده، روس بولشەويك حكمرانلىغىغا قار-شو اونك قومانداسى آستيدا كورەشوب اولگەن مىنگلەر چه توركستان شھيدلەرينك قانى مسؤلىتى بارلىغىندان، بو شھيد يورتداشلارينك قانى كورشيرمەنگە بوتون حركتلەرنە كوپ احتياطلى بولوشىنى وه روس چه كىستلەرگە اصلا يولو قماسلىغىنى امر ايتەر ايدى.

مەنە آغايېكوفنك دىگەنلەرى:

«معلوماتىزگه قاراغاندا كورشيرمەتنك قولندا، فەرغانە باسماچىلارنى اداره ايتوب يورگەن چاغلار اوزىگە ياردم بېرىش حقيده، هندستان حكومتى بلەن قىلغان بر معاهدەنك نىسخەسى بولش كىرەك ايدى. اونگچون كورشيرمەت بزنى كوب قىزىقتار ايدى. اونكە مذاكرەگە باشلاق وه بوندى بر وثيقەنك بولماغانى تىزگەنە آكلاشيلدى. لاكىن بو آگەنتلەرنى (فضيل مخدوم بلەن كورشيرمەتنى) قويوب يوبار-ماسدان اولەرنى بوخارا اميرينك ايزىگە سالىب ايشلەتك...»

بولشەويكلەر (اساس اعتباريله همەمەسى چه كىستلەر) كورشير-مەتنى ھەر قانداى بر مذاكرەگە چاقىرغان بولا بىلەرلەر. حقيقتدە هم كابلدەگى ساويت سفارتى وقتيله كورشيرمەت بلەن بر صلح مذاكرەسى يوروتكەن ايدى. بو صلح مذاكرەسینك اساسى شرطلە-رندەن برى دە «ھند حكومتى بلەن بولغان معاهدە» نى ساويت حكو-مىتىگە بېرىش مسئلهسى دە بولا بىلەر. طبعى بونداى بر معاهدە اورنادا يوقدى. فقط باشدا يەرەشيش مقصدى بلەن مذاكرەگە كىرىشگەن بولشەويكلەر سياسى كەتتە تجربەگە ايگە بولماغان كورشيرمەتنى،

آغايېكوفنك دىدىگى كەبى، بوخارا اميرينك ايزىگە سالىب يوبارغانلار. بوخارا اميرى توركستان (بوخارا ھەم داخلى بولغان حالدا) مىلى استقلالينك آڭ يامان دوشمانيدىر. چونكە مىلى مستقل توركستان بونداى ملعون بر اميرگە نە تاج، نە تخت وه نەدە حاكميت بېرەدر. بونى بز جودە ياخشى بىلگەنيمز كەبى كورشيرمەت دە بونى بز دەن آز بىلمەيدىر. كورشيرمەت چه كىستلەرگە اميرنى توتوب بېرىشنى وعد ايتكەن بولسا، او بو صورتلە ايسكى روس چارلىغى آگەنتندەن وه اوز يورتينك استقلال دوشمانندان قوتولغان بولوشىنى اوبلەگەنلىگى ممكندر. فقط بوتون توركستانلىلەر، بوخارا اميرىگە قارشو بولسا-لار ھەم، بولشەويك چه كىستلەرى بلەن آكلاشما سىلقلارى وه هيچ بر تورلو مذاكرەگە كىرمەسلىكلەرى كىرەك.

بز حقيقى توركستان ملتچىسى بولغان شير محمد يېكنگ بو چه كىستلەر تامانىدان اونگ اوستىگە آتيلماقدا بولغان افلاس داغنى تازالاب آلاجاغىغا اينانامز.

اوز قومانداسى آستيدا يورتى اوچون ظالملاغا قارشو كورە-شكەن مىنگلەر چه شھيد يورتداشلارينك قانى دە شير محمد يېكدەن بونداى افلاس داغنى تازالاب تاشلاشنى طلب ايتەدر. يوقارىدا شير محمد يېك حقتدە سويلەگەنلەر بىزنى، طبعى، فضيل مخدومگە ھەم ئەپتەمز. «ياش توركستان»

توركستان وه افغانستاندەگى ايش (*)

ميرآلای حسن

كابلدا آفغان حربى ايشلەر نظارتندە خدمت ايتوچى سابق تورك اوردوسى ضابطلەرندەن مير آلای حسن افدينى گە. پە. ئو. (چەقا) دە خدمت اوچون ايشگە تارتىشغا موفوق بولدم. مير آلای حسن (*) «يوسلەدنيە نووستى» غازيتاسينك 3 نچى اوتوبردەگى نومبرندەن آندى.

اونگچون مه نده اونگ يالغاندا كه م بولسا هم طلب ايتكهن حاكيمت حقيقي بوتونله ي رد ايتوب ، يالغوز اونگه معاش بيريش حقنده گنه مذاكره يوروندم . ايكنچي تكليف بولسا فضيل مخدومدهن كيلگهن ايدى . بو كشي يا اميرنى اولديرش وه يادا اونى آلداب ساويت توپراغيغا اوتكه زيب يوباريشنى تكليف ايتهر ايدى . مه ن ههر ايكي تكليفنى ده درحال موسقواغا بيلديردم . موسقوادان كيلگهن جه وابد ه ساويت حكومتينك بوخارا اميرى بله ن هيچ بر تورلى آكلاشوغا كيريشمه كچي بولماغانلغى وه اميرنى يوق قيليش مسئله سينده بولسا ، اساس اعتباريله ، موسقوانك قارشو بولماغانلغى بيلديريليب ، بو پلانتى ايشگه آشيريش مه نم اختياريمگه بيريلدى . اما بو ايشده ساويت حكومتينك كابلده گي سفيرينك راضيلغى بله ن حركت قيليشم شرط قويولدى . مه ن بو مسئله نى موسقوانك كابل سفيرى ستارك (Stark) بله نده مذاكره ايتدم . او هم اساس اعتباريله بو مسئله گه قارشو بولماغانى بيلديردى . فقط اميرنى يوق قيليش اوچون موفقراق بر فرصتى كوتوشيمنى سويله دى . او بو ايشك «آفغانستان وه باشقا بعضى حكومتلر بله ن ساويت حكومتينك آراسى بوزولوش احتمالى آز بولغان بر آندا به جه ريليشينى لازم ناپدى» .

«باش توركستان» باشقارماسى بورونخى چه كيمت آغايكوف (آروتونوف) ده ن خصوصى مکتوب آرقلى اونگ سابق بوخارا اميرى وه كورشيرمه ت بله ن قانداى مناسبتگه كيريشكه نلگى توغر- سيدة معلومات سوره گن ايدى . آغايكوفده ن او مکتوبگه توبه نده - گي جوابنى آلدق : 10. 6. 30.

Г-ну Мустафа Чокаеву.

Отвечаю на Ваши вопрос:

- 1) Фамилию представителя эмира бухарского я не помню. Помню, что был у него „Диван Беги“. Переговоры происходили летом 1925 года.
- 2) Переговоры с Курширматом я вел лично в доме Хасан-эфенди, в присутствии хозяина дома, Фузаил-Максума и брата Курширмата. Встречался несколько раз. Деньги ему передавал также лично.

Примите мое уважение Г. Агабеков.

بيك انور پاشا حركتى چاغيدا اونگ قول آستيدا ايشله دى . انور پاشا شهيد توشكه نده ن سوڭ آفغانستانغا اوتوب او بيرده آفغان خدمتيگه كيردى . توركستان باسماچيلاريدان كويى اونى تانيرلار- دى . اونگچون كابلگه كيلگهن زمان اونگ اوپيده قونارلاردى . باسماچيلاردان فضيل مخدومده اونگ اوپنده ياشار ايدى .

حسن بيكنگ ياردمى بله ن اول فضيل مخدومنى سوگرادا كورشيرمه نى قازاندق . معلوما تيمزغا قاراغاندا كورشيرمه نك قولندا ، اوفه رغانه باسماچيلاريني اداره ايتهر ايكن هندستان حكومتى بله ن اوزيگه ياردم بيريش حقيده قيلغان معاهده بوليش كيره ك ايدى . اونك اوچون كورشيرمه ت بزنى كوب قيزيقتار ايدى . بز اونى قازانغاندان سوڭ شو معاهده نى قولغا توشوروب ، لوندونده نشر ايتلگهن «زينوويه ف مکتوبگه» قارشو ، نشر ايتمه كچي ايدك (*) كورشيرمه ت بله ن مذاكره باشلاندى . آز وقت ايچنده آكلاشيلدى ، كه بونداى بر وثيقه هيچ بولماغان ايكنه . بونيكلده او آگه تله رنى (فضيل مخدوم بله ن كورشيرمه نى) قويوب يوبارماسدان بوخارا اميرينك ايزيگه توشوروب فائده لاندق . بو يولدا بوخارا اميرنى هيچ كوره آلماغان فضيل مخدوم جوده كوب غيرت كورسه ندى .

بوخارا اميرى بله ن مذاكره

1925 نچي ييل اورتالارندا قوليمغا ايكي تكليف كيلدى : برنچيسى بوخارا اميرى و كيلينك تكليفى ايدى . بو تكليفده امير بزنگ بله ن يره شيشگه حاضر بولغانى بيلديرهر ايدى . فقط بونگ اوچون ايكي شرط قويار ايدى . بو شرطنك بريسى اونگه تقاعد معاشى بيريليشى ، ايكنچيسى يالغاندا كه م بولسا هم بوخارانك كيچك بر قسمى اوستنده امير حاكيمت حقينگ تانيليشى ايدى . امير آفغا- نستان حكومتينده ن آيدا 14 ميگ روپيه معاش آلوب توره ر ايدى .

(*) «زينوويه ف مکتوبى» .

مصطفی چوقای بیک!

سوراقلار گزغا توبه‌نده گئی جاوابلارنی قایتارامه‌ن:

- (1) بوخارا امیری و کیلینک اسمینی اونونکه‌نمه‌ن. فقط او و کیلینک امیر «دیوان بیگی» بولغانینی ایسله‌یمه‌ن. امیر و کیلی بله‌ن 1925 نچی ییلینگ یازیندا کوروشکه‌ن وه سویله‌شکه‌ن ایدیم.
- (2) کورشیرمه‌ت بله‌ن حسن افندی اوینده، اوی ایگه‌سی، فضیل مخدوم وه کورشیرمه‌ت‌نک قارداشی (1) حضورنده یوزما-یوز سویله-شدم. (کورشیرمه‌ت بله‌ن) بر نیچه مرتبه کوروشدم. پولنی ده (کور-شیرمه‌ت‌گه) اوزیم بیردم. حرمتله غ. آغایکوف.

ادبی بولم:

تورکستانه قورباشیلار بیغا

(یاشلاردان)

یورتینگ ایرکی اوچون چینده‌ن ییل باغلاغان،
آرسلان تمورلهریمزک یولباشچیسینی بولغان،
شوردریا (1) بوییدان آلتایغا آت قویغان،
ای مغرز، او تورك اوغلو، قوماندان!

بیز قورتولوش یولیدا چارچاماس یولچیمز،
بیزگه بو یولدا تورغاق او گوزهل یورتیمز،
قارا قارتال ضربیگه سارسیلماس توکیمز،
قیزیل تیکه‌نی یینچهر بو آیاقلاریمز!

اوروسنک یولیمزغا چقارغان توسقونی
قالین تیمر، پولاندان یه‌سه‌لگه‌ن بولسادا

- (1) کورشیرمه‌ت قارداشینک (اوکسینک) اسمی نور محمد (نورمه‌ت) در. باشقارما.
(2) شوردریا = حزر دیگری.

یوکسه‌ک تاغلاردان تاغقا اوزایغان بولسادا
پارچالار قایریلماس بو یاش ییله کله‌ریمز!

زه گله‌مه‌س نه‌یزه‌مزله قووامز قانخورنی
بو یورت یزگدر، بیز اوگا ایگه بولغونچا!
کیلگیندی یالماغوزلار یورنده قالماغونچا
کیرمه‌س اصلا قینغا بو قلیچله‌ریمز!

استانبول — 1928 — 15 اوقتوبر

ایلتهر.

تیشقی خبرلهر

I ابراهیم بیک قامالغان. کابلدان آلدیغمز خبرگه قاراغاندا
بورونغی بوخارا امیری طرفداری وه آتاقلی قورباشی ابراهیم‌بیک
آفغان حکومتی تامانیدان قاماققا آلینمشدر.

II بو قاندای گه‌پ؟ فینچه "Helsinki Sonomat" غازیتاسینگ
30. 9. 26. تاریخلی 259 نومروسینده توبه‌نده گئی قیزیق بر خبرنی
اوقودق:

«شوگونلرده استونیاگه ساویت روسیه‌سندن، بوخارادان
عالم ادریس (1) (Alimidris) کیلیدی. مقصدی بوخارالیلارنگ بهر-
لینده بولاجاق مجلسله‌ریگه بارماقدر. بونلار جمعیت اقوامفاخصوصی
بر هیئت یوبارماقچیلار. بو هیئت بوخارانک حاضرگی حالینی حل
ایتمه‌ک اوچون مسئله‌نی بین‌الملل ایتدیریب آلیشنی اوتونه‌جه کمش.
ساویت روسیه بوخارانی اشغال ایتکه‌ن وه بوتون بارلیغینی
تالاغان ایدی. امیرده اول وقت آفغانستانغا قاچقان ایدی. بوخارا-
لیلارنک تشبئله‌ری استقلاللارینی وه اوز ییرلهرینی کیری قایتاروب

(1) بو بیرده آتالغان عالم ادریس وقتیه ساویت حکومتی تامانیدان بوخارا معارف
وکالتی رئیسینی تعیین ایتلیب بهرلینگه یوباریلغان، ولشه‌ویک ماموری عالم جان ادریسی
ایه‌سمی ایگه‌ن؟ باشقارما.

آلیش اوچون ساویت روسیه گه قارشو کوره شده یازدم سورمه کدر. عالم ادریس بر هفتہ ناروادا توردی. ناروادا بوخارا مهاجرلہری ده باردر».

باشقارما: سابق بوخارا امیری «دیوان بیگی» نك ساویت چه قا۔ سیگہ یه لیب، بورونغی ساویت مأمورلہری عالم جان ادریسی بلہن اوزینی «بوخارا گہ نہرالی» آتاب یورگہن حاجی مقیم پای لارنی امیر فائده سی اوچون جمعیت اقوامغا مراجعت ایتدیریب یورگہنی سابق بوخارا امیری وہ روس اگہ نہرالی سید میر عالم ننگ کیم ایگہ نلگینی آچیق کورسہ تمہ سمی؟

خبرلہر بولیمی:

تورکستانہ خبرلہری

قازاغستانک اون ییللق بایرامی آلدیندا بولشہویک غازیتالاری ساویت حکومتینک قازاقلار آراسنداگی «یوتوقلہرینی» ساناشغا باشلادیلار. «یوتوقلہر» ننگ ہرنچی قاتاریدا قازاغستانداگی «ملتہر دوستلغی» یعنی قازاقلار بلہن روسلہرننگ «اورتاقلغی» توره در. بو مسئلہ حقیقہ «ئہ گبہ کچی قازاق» غازیتاسیننگ 24 ہم 25 آوغوست نومرولہریدہ غاینظر اوغلی مصطفی دیگہن بریسی تامانیدان «ایکی کیلومہ تر» اوزونلغندا مقالہ لہر یازیلمشدر.

ساویت حکومتینک ملی سیاستی آرقاسیدا قازاقلار بلہن روسلہر آراسینداگی «ناراضیلقلار بوتونلہی یوقایتلیدی» دیگہن غاینظر اوغلی، اوزیننگ یالغانچیلیغینی تصدیق ایتمہک اوچون مثال اولاراق، موسقوا قومونیسٹ آقادمیسی او قوچیلاریدان چاقابای اوغلینک بر قونفرانسدہ: «قازاغستاندا ملتہر مناسباتی توزملہس حالغا ئہ یلہ نیب کیتکہن. آینوقسا قازاقلار بلہن روسلہر مناسباتی» دیب سویلہ گہن سوزلہرینی کتیرمشدر.

موسقوا قومونیسٹ آقادمیاسنداگی چاقابای اوغلینک قازاق۔

روس مناسباتی حقندہ قناعتی شو بولسا قازاغستان ایچندہ گی قازاق یاشلاریمزنگ بو کونگی «یوتوقلہر» گہ قاراشلاری قاندای ایکنہ؟ بو سوراقنک جاواینی دہ غاینظر اوغلینک مقالہ لہریندہ تاپیش ممکندر. غاینظر اوغلی سہمہی دائرہ سندہ گی قازاق یاش قومونیسٹلارندان شکایتلہر ایتہ در. قازاق قوموموللاری «یوقاری» اورونلہر گہ یو۔ بارغان مکتوبلہریدہ مہنہ شوندای «انقلابگہ تیسکہری» سوزلہرینی یازغانلارمیش: «حکومتنک وعد ایتکہن قازاق عسکری قایدا؟ وعد ایتلگہن مختاریت قایردا قالدی؟ بو وعدلہر قازاقلارنی وقتنچہ قوواتریشدان باشقا بر نہرسہ گہ یارامادی. قازاغستانی «ایلہب۔ ییلہب» اوتورگہن یالغوز فرقہ اورونلہریدر. فرقہ حکومت باشیغا اوز کشیلہرینی گنہ اوتقوزادر. فرقہ باشندا روسلہر اوتورہ درلہر. قازاغستانک آچقیچی غالا شچو کین قولیندا و. س...»

موسقوا قومونیسٹ آقادمیسی منبرندہن سویلہنگہن سوزلہر وہ قازاغستانداگی یاش یورتداشلاریمزنگ «یوقاری» اورونلہر گہ یازغان مکتوبلہرندہ گی بارچا حقیقتلہر «تورکستان ملی بیرلگی» («تسب») ننگ کوبدہن ئہ یتب وہ یازوب کیلگہن فکریدر. بزلہر بو تاماندا، اونلہر یورتیمزنگ ایچندہ بولا توروب ہہمہمزمزنگ بر وہ تیگ توشونیشمز، «تسب» ننگ تونگہن یولی وہ غایہ سینگ توغری ہہم ساغلام ایگہ نلگینگ جانلی شاہدیدر.

*

«ئہ گبہ کچی قازاق» غازیتاسیننگ 25 آوغوست نومروسندہن توبہ ندہ گی معلوماتلارنی آلامز:

1) ساویت حکومتینک یش ییللق پلانی بویونچہ (1) 3 ییل ایچندہ 5 یوز 44 میگ کوچہ بہ خوجالقلار پیرلہ شتریلمہ کچی. یالغوز شو ییل ایچندہ 84 میگ خوجالق پیرلہ شتریلمہ کچی ایدی. فقط بو

(1) بو پلان حقیقہ «یاش تورکستان» ننگ اوتکہن سانیدا باسیلغان تیمور اوغلی مقالہ سیگہ باقیلسین. باشقارما.

ایشکه ایمدیگنه باشلانغانیدان 84 میگنگ اوندهن بریسی هم بیرله-
شتریله آینمایا جا قدر.

بونیکله برابر شونی هم نه یتب اوتیش کیرهك، که بیش ییلق
پلان بویونچه قازاغستاننگ یالفوز «تورک-سیب» تیمیر یولی اوته-
درگن بولومیگه 400 میگ روس موجیکله ری کیتریله جه کدر.

(2) اونکن 1927، 28، 29 ییمللاریدا قازاغستاندا 257 میگ
615 خوجالق بیرله شتریلگه ن. بو بیرله شتریلگه نله رنگ 102 میگ
210 ی قازاقلاردان قالغانلارینگ کوی روسله رده ندر.

(3) «تورک-سیب» تیمیر یولینی بولشه ویکله ر «قازاق یولی» دیب
باقیریب-چاقیریب یورمه کچی بولادرلار. کوره یلیکچی، بو «قازاق
یولی» دا قانچا قازاق خدمت ایته ر ایکن؟

«تورک-سیب» ده همهمه سی بولوب 16 میگ 786 کشی ایشله-
یدرله ر. بونله رنگ یوزده 19 یاریمی قازاق ایشچیلهر یدر. «ئه گبه-
کچی قازاق» بو «یوزده 19 یاریم» نی آچیقراق قیلوب کورسه نیشکه
اویه لگن بولسا کیرهك. چونکه 16 میگ 786 نگ یوزده 19
یاریمی 3300 ده نگه عبارندر.

(4) «ئه مانهفت» اوجاقلاریدا چالیشادرغان 2706 نفر ایشچینگ
1406 نفری قازاقلاردر. فقط توزو کرهك اورونده گی قازاقلار
روس ایشچیلهرینگ یوزده سکزینی هم تشکیل ایته آلماسلار ایکن.
(7,9%)

(5) قارسابای قورغاشین، میس ... معدن اوجاقلارندا گی 2317
ایشچینگ یارمیدان کوی قازاقلاردر. لاکن توزو کرهك اورونده-
گی قازاقلار بوتون روس ایشچیلهرینگ یوزده آلتی یاریمینی دا
آشماسلار ایکن.

(6) قازاغستاندا گی اداره ایشله ریده قازاقلارنگ اهمیتینی یلمهك
اوچون توبه نده گی رقمه ر بزگه که ته یارده م بیره در: قازاغستان
داشه ساویت محکمه له رینده (باشقارمالاریندا) قازاق مأمورله ری

یوزده یگره میشدن بر آز آرتوغراق* (25,2%) ایکنه لر. کوچیر وه
اوی نازا لاغوچیلار که بی خدمتکار له رنگ ده بو حسابغا کیر گیزیلگه نی
اونوتولمه سلک کیرهك.

اوقروغلاردا (دائرة له رده) گی مسؤل ایشچیلهرنگ یوزده 36
سی قازاقلاردر (قازاغستاندا 11 دائرة «اوقروغ» بار).

(7) قازاغستاندا گی فرقه ایشیکه کیسهك توبه نده گی رقمه رنی
کوره مز: قازاق فرقه اعضالاری 19 میگ 20 کشی. دیمهك قازا-
غستاندا گی فرقه اعضالارینگ یوزده 43 (یارمیدان آز) ی
قازاقلاردر.

یوقاریدا کیتریلگن رقمه رگه نظر سالیسا، سه مه ی دائرة-
سندگی یاش قازاق قوموموللارینگ «یوقاری» اورونله رگه
یازغان مکتوبله رنده گی سوزله رینگ که ته دلیلله رگه نیگیزلنگه-
نلگی آپ آچیق کورونوب توروبدر.

I- بورت هائی. قازاغستان فرقه کاتبی آزموقان قورامیس اوغلی
حقنده بز «یاش تورکستان» نگ برنجی سانیدا یاق یازغان وه اونو
ایسکی شارلانان باختیجان قاراتاینگ معنوی اوغلی وه افلاس کو-
لبای توغوسنگ سوت اینسی دیب آتاغان ایدک. (بو آتالغانلارنگ
هه ر ایکیسی ده قازاق چولله رنده گی قومونیستلارنگ که ته له ریده ن
بولوب روس بولشه ویکله رینگ ایگ کوب سیوگه نله رنده ندر.) مه نه
شو یاش خائن قورامیس اوغلی 10 نچی ایولده موسقوادا گی 16
نچی فرقه قونغره سی مجلسیده بر نطق سویله گن. او نطقنده: «بز
قازاغستاندا آده مسزلقدان قینلما قدامز. اها لپسی تیغیز بولغان رایو-
نلاردان (یعنی روسیه ده ن) قازاغستانغا کوب مهاجرله ر کیتریش
کیرهك» دیگن.

قازاق چولله رنده گی اها لیده ن اوچده بریسینگ ساویت حکو-
متی سیاستی آرقاسیدا قیریلیب کیتکه نینی بو خائنگ اوزی هم

جوده ياخشى يېلەدر. باشقا چاراق ايتكەندە قازاغستاندا اگى آدەمسزلقا موسقوا سياستينك تيجەسيدر. موسقوا بولشەويكلەرى اونسزده چارلق مهاجرت سياستينى دوام ايتديرمه كدەلەر. يورت خائنى آزموقانغا بو يتوشمەس كەبى او اوز تامانيدان اوتونچ ھەم قىلوب قويغان.

II- اوتورتيسەم. توركستانك قازاقلار قسمنده ائڭ مەم ايش كوچەبە ۋە ياريم كوچەبە چاروالىقلارنى اوتورتيش ايشيدر. ساويت حكومتى بو توغرىدە كوب سويلەدى. فقط قازاقلارمىزنى اوز توپراغىغا ايگە قىلادىغان حقيقى ايش ميدانيدە بو كونگەچە ھېچ بر نەرسە ايشلە- نەگەن. «Sovietskaja Step» غازيتاسى 19 نچى ايول نومروسندە «كوچەبە خوجالىقلارنى اوتورتيش پلانى بو كونگەچە 6 تاپقىر توزولدى. اداره لەرنك كوپى بو ايشگە جدى قاراميدىرلار» دىب يازادر. فرقه قوميتەسى اوتكەن يىل 6 نوبابردە بو اوتورتيش ايشندە كورولەدرگەن عملى چارەلەرنى بر-بر ساناب چىقارغان ايدى. 1930 نچى يىل غىنواردە قازاغستان اجرا قوميتەسى اوتورتيش ايشلەرينگ توقناوسز بەجەرىلىشى حقىدە قايتادان بوپوروقلەر چىقاردى. 25 نچى فيبرالدە فرقه قوميتەسى بيوروسى ھېچ بر يىردە ھېچ بر آدمك بو ايشگە جدى قاراماغىلىغىنى يوزەگە چىقارغاج قايتادان امرلەر بىرىلدى. بارى بر ھېچ بر قىمىلاش ايزى كورونمەيدر. بو يىل ايچندە 84340 خوجالقنك اوتورتىلىشى كىرەك ايدى. سىردىيا، سەمەي، كەرەكەو، قوستاناي، آقتوبا ۋە باشقا اوقروغلاردان «اوتورتىش پلانى اوخلاب قالغان» دىگەن خىبرلەر بىرىلەدر. حتى قازاغستانك مركزى آلمانا يانداگى قاستەك رايون- ندا بو اوتورتىش پلانىنى توختاتوب قويغانلار. «ساويتسكەيە ستەپ» غازيتاسينگ 116 نچى نومروسيدە بو رايونداگى اوتورتىش ايشلەرى حقتە مەنە شو توبەندە گىلەرنى اوقيسز:

اوتكەن يىلنك اوتورتىش ايشلەرى «بويوك روس» ملتچىلگى تاثيرى آستندا بەجەرىلدى. قازاقلارغا يامان كوز بلەن قاراش بر

ياقدا تورسون، يىر بولوچى، روس بولشەويكى، قازاق قولخوزىغا تيوشلى 190 ھەكتار يىرنى قوشنى روس قىشلاغى فائەدەسىگە بىردى. 10 تىنك كوموش پول تاپىلغاندا آدملارنى توتوب آتماقدا بولغان ساويت روسيە دىكتاتوراسى اوتورتىش پلانىنى توختاتوچى بونىكگە كوچەبە ۋە ياريم كوچەبە قازاق يوقسوللارينگ تەلگە قارشوسندا قالىشلارغا سبب بولوچى حتى قازاق قولخوزى يىرنى تارتوب آلوب روسلەرگە بىروچى (مثلا قاستەك رايوندا) لەرنى مسؤ- لىتگە ھەم تارتمايدر. مەنە بو، توركستاندە روس پرولەتار دىكتاتور- لىغىنك حقيقى كورونوشيدر.

III- ژوبىلەي يىسە. قازاغستانك اون يىلغى مناسبتىلە قازاق شىو- سىندە يىس يازىش مسابقىسى آچىلغان. يىسەدە قازاغستانك اون يىللق اجتماعى، اقتصادى يوتوقلەرى تصوير ايتلىش كىرەك.

- I نچىلكنى قازانغان اثرگە 1000 سوم
- II نچىلكنى قازانغان اثرگە 500 سوم
- III نچىلكنى قازانغان اثرگە 300 سوم
- VI نچىلكنى قازانغان اثرگە 200 سوم مكافات بىرىلەر ايمش.

اجتماعى ۋە اقتصادى يوتوق دىگەندە قازاق يىرلەرينگ روس مهاجرلەريگە زور بلەن آلب بىرىلىشىنى، كوچەبە قازاقلارنك اوتورتىش ايشلەرىنى تورلى يوللار بلەن توختاتىلوب اوتورولگەنىنى ۋە قازاقلارمىز روحنە قانداي يوللار بلەن روس دوشمانلىغى توغدىر- يلماقدا بولغانىنى بىرىن-بىرىن كورسەتوب چىقارلق جسارتلى بر محرر تاپىلارمىكەن!

فقط ساويت مكفائىنى آلتاچى بولغانلار، طبعى، توركستا- ندەگى روس پرولەتار دىكتاتوراسىنى ماقتاشلارى ۋە بو روس دىكتاتوراسينك بوزوقلق ھەم بوتون ياراماسلىقلارنى خائنى آزموقان كەبى يوتوقلەر قاتارىغا ساناشلاي كىرەك.

IV «تورك-سيب» بولي «ستالين» اتالماقچي توركستان غازيتالاري «توركستان-سيرييا» سوزلهرندهن قيسقارتيريلغان «تورك-سيب» يو-لينك «ستالين» اتالماقچي بولغانيني يازاد رلار. يورتميزده قيله سيب-ستي يوروتوليشگه باشلانغاندانبري «توركستان» سوزيني آغيزغا آليش وه كاغازغا يازيش روس حاكيمتي استندا ايزيلمه كده بولغان بختسز خلقمزگه ياساق قيلنغان يعني آلتى ييلدانبرى «توركستان» سوزيني ساويت اتاماسى تانيماي باشلاغان. فقط ساويت حكومتى مستملكه لهرنده گى «يوتوقلهريني» چيت اولكه لهرده پروباغاندا قيلما-قچى بولغاندا، ايستمه سه ههم، يورتميزنى اوز تاريخى اسمى بله ن آتاش مجبوريتنده قالغان وه قالا جاقدر. مثلا «تورك-سيب» فيلميده توركستانده گى قيله جمهوريتلهر يندهن بر آغيز ههم بحث ايتلمه يدر. او فيلمده پارچالانماغان وه روسلهر آرقاسيدا يوكسه له كده (؟) بولغان روسيه «توركستان» ي كورسه تيله در.

بوتون توركستانليله رلى استقلال اوچون روسيه وه حاكم روسلهر بله ن كورده شيب توره درلهر. موسقوانك يورتميزده يورومه-كده بولغان قيله سياستى هيچ بر آن بزك مى استقلال عشقميزنى شونديره آلمادى وه شونديره آلماس دا...

موسقوا بولشه ويكله رى تورلو ناگرا گبازلقلار بله ن اولچه عزيز يورتميزنى باسوب آلديلار وه بوكونده قيرغين، آچلق وه روسلهر شترش سياستلهرى آرقاسيدا ايلميزنى ده يوق قيلماقچيلار. بوده روسلهرنك ايشده كورونوشى!

نظرياتده ههم بونك اوزيگنه سى: «توركستان-سيرييا» نى روس آغيزيغا سيغارلق بولسون ديب «تورك-سيب» حايلدا ساويتلاشترديلار. يعني «تورك» نك اولچه «ستان» (يورت) نى آلمانلار ايدى. ايمدى-ده «تورك» نك اوزيني يوق قيلماقچى بولاد رلار. مه نه بوده موسقوا روسلهرينك ههم ايچ ههمده تيش يوزيني بزگه آينق كورسه ته درگن «علامت» لهرده ن برسيدر.

V توركستان سولتانيه رى عشق آباددا چيقادرغان «توركمنه نستان» غازيتاسى بر قانچا نومروله رنده توركمن ايشچيلهرينك توختاوسز تعقيب ايتليشلهرندهن شكاي ت ايمه كده در. مثلا تاجى نظر قيزى بله ن به ككى اوراز اوغلى ديگن ايكي توركمن ايشچيسى ييلله رده نبرى قوئوبه راتيفده ايشله ب كيلگه نلهر. بر بيرگه تعيين ايتلگن روس ايشچيلهرى او ييلگيله نكهن بيرگه بارماغانلار. شو روس ايشچيله-رينك بارماغان بيرگه ايكي توركمن ايشچيسيني، ييلله رده ن بويا ن ايشله ب تورگن وظيفه سيده ن آيروب، يوبارماقچى بولغانلار. او-نلاردا بارماق ايستمه گه نلهر. مه نه شو گناهي اوچون ايكي توركمن ايشچيسيني وظيفه سى باشيدان قولاب يوبارغانلار.

«توركمنه نستان» غازيتاسى روس ايشچيله رينك بيرلى ايشچيله ر-گه قيلغان قويا ل معامله لهرنده ن وه باشقارمالارنى مليله شترش ايشينك ايتيشنده ن ده شكاي ت ايمه كده در. بو سو گكى مسئله گه «توركمنه نستان» غازيتاسى 13 نچى آوغوستده گى نومروسنده او-زونغه بر مقاله باغيشلاغان. «توركمنه نستان» غازيتاسى «اداره لهرنى مليله شترش ايشنده توركمنه نستان، بوتون ساويت جمهوريتلهرى اچنده آك كيريده توره در» ديدر. توركمنه نستان مركزى عشق آبادنك اوزنده اداره لهر بوكونگه چه بولسا-بولسا يوزده 10-15 بيرلهر شتر-ييلگن. بعضى اداره لهرده توركمنه نچه ييله درگن 1-2 آدم كوروب قاليش نادر حاللارداندر. رايونلاردا گى بيرلله شترش ايشى ايسه سويله ب اوتوروشكه ههم آرزى مايدر. مثلا «ده ناو» رايوننده بوتون اداره لهرده، اجرا قوميته سيده، رايون قولخوزندا، بيرسو ايشلهرى اداره سنده، آغرونوملار اتفاقنده، پاختاچيلار شركتنده حتى قيزيل چاچخانه لهرده بر آغيز ههم توركمنه نچه ييلمه يدرگن آدملار اوتوره-درلهر. اوز ايشلهرى، دردلهرى حقنده سويله شمه ك اوچون كيلگن دهقانلار هيچ كيم بله ن آگلاشا آلماي باش آغريسى بله ن قايتوب كيته درلهر. ده ناو قولخوزى رئيسى اورونباسارى تروشكين تور-

کمن خاتون-قیزلارینی ایشگه آلیشدان بوتونلهی باش تارنادر.
تورکمن آوولغا یوباریلغان یازولارنک بوتونسی روسچهدر؛ هیچ
کیم آگلامایدر.

VI **تورکمن حکومتینک مراجعتی** «تورکمنستان» غازیتاسینک 16 ایول
نومروسنده، آفغانستان وه ایرانگه قاچقان تورکمنلهرننگ مال وه
ملکلهرننگ اوزلاریغا قایتاریلیشی حقنده تورکمنستان حکومتینک
امری باسیلوب چیقدی. بو مراجعتنامهده، تورکمنستاندهن چیقوب
کیتکهن مال وه ملکلهرنینی قایتاروب پیرهجهگی کهبی اونلرگه اوز
آلورلار، دیلهدر. حکومت بو قایتوب کیلوچی دهقانلارغا قویوب
کیتکهن مال وه ملکلهرنینی قایتاروب پیرگهنی کهبی اونلرگه اوز
خوجاقلارینی قوروش اوچون ایکین اسبابی وه ایش حیوانی پیرپ
یاردمده ایتهدرگه نینی سویلهیدر. عجباً تورکمنستان حکومتی بو
قایتادرغان تورکمنلهرنک یه گیدهن تالانوب باشقا تامانلارغا قاچیشغا
مجبور بولماسقلارینی ده وعد ایته آلورمی؟ قیزیل شیطانلارنک قیزیل
یاغانلاریغا اینایب قایتاچاق تورکمن دهقانلاری تاپیلارمی ایکن؟

VII **تورکمنستان معارف ایشچیلهری قورولتایی**. اوتکهن ایول
آیندا عشق آباددا تورکمن معارف ایشچیلهرینک قورولتایی بولوب
اوتدی. قورولتايدا شمولهویچ (Chmulevitch) ، زابولوتی (Zabo-
lotny) فایوسهویچ وه ووسقانیان (Woskanjan) ایلر تامانیدان معرو-
ضهلر اوقولدی. تورکستانک تورکمنن قسمنده گی «ملی» معارف
ایشلهرینک حالی حقنده شو معروضه چیلهرنک اسملهری اوزی آچیق
وه آیدین بر فکر پیره آلورلق بر مثالدر.

تورکمن خلق معارف ایشلهرینی شمولهویچ جوده یاخشیلاب
بیزه تصویر ایتوب بیردی. ههر نهرسه مکمل قویولغان. طبیعی
که مچیلکلهر هم بار. فقط اونلهر اهمیت پیره رلک درجده ایمهس.
طبیعی، قونغروده تورکمنلهردن هم سویله گه نلر بولغان. اونلهر-

دهن ایکیسینی گنه نقل ایتهمز. بونلهرنک بریسی بایرامعلی دهن اسکندر
اوغلی، ایکنچیسی عشق آباددان آتابای اوغلی. بو حقیقی تور-
کستان تورکمنلهری «موسقوا تورکمنی» شمولهویچ بلهن قاب
قارشی بر فکرده درلهر. اسکندر اوغلی بلهن آتابای اوغلی لارینک
ایکیسی ده تورکمنستان ملی معارف ایشلهرینک آچینارلق حالدا
ایکه نینی سویلهیدرلهر. آتابای اوغلی «تورکمنستانده معارف ایشله-
رینی معارف قومیسارلیغینی پیرلیله شتریش بلهن باشلاش کیرهک
ایدی» دیدر.

بوتون معارف قومیسارلیغی دائره سنده 4-5 گنه تورکمن بار.
قالغانلاری ههمه سی شمولهویچ وه ووسقانیان جنسندن روسلهر.
تورکمنستان معارف قومیسارلیغندان چیققان بوتون یازولار روسچه
یازیلادر. تورکمن مکتبلهرنده گی معلملهر 50 سوم آیلیق آلادر-
لار. بو کونگی قیمة چیلکده طبیعی بو آیلیق هیچ یتشمهیدر. کوب
مکتبلهر یالغوز کاغاز اوستنده گندهدر.

اسکندر اوغلی تورکمنستانک معارفچه ائک آلدانی بر پیری
سانالغان بایرامعلی ده گی مکتبنی مثال قیلوب کورسه تهدر. اسکندر
اوغلی «بو، مکتبه دن کوره کوبراق مالخانه گه اوخشايدر. اونک
نه سیراسی، نه کورسوسی وه نه ده ماساسی بار» دیدر. دیمهک بو
مکتبه او قوتو ایشلهری مال باقو درجسیگه توشیریلگه ن. یلیم
یالغوز باشلانغیچ مکتبلهرنده گنه ایمهس، عشق آباددا گی معلم
چیقارادرغان تعلیم وه تریه نه خنیقوننده شمولهویچ، ووسقانیان
جنابلارینک تورکستان ملی منافعینی توشونه آیشلاری درجسند-
گنه قویولغان. نیاز اوغلی عشق آباد تعلیم وه تریه نه خنیقومینی
بیریب چیققانلارنک یلیمینی «تنقید ایتوب اوتوروشگه هم آرزیم-
یدرغان درجده تاپیلدی» دیدر. پایتختده گی باش تعلیم وه تریه
اینستیتوسی بو درجده بولسا، باشقا مکتبلهر حقنده نیمه دیش کیرهک؟

VIII

فولخوز بلاسی . «یه گئی فەرغانه» غازیتاسینک 28. 7. 30 ده گئی
133 نومروسندن کوچیره مز: قورغان تپه رایونیده روزی باقی
اوغلی بله ن اونگ خاتونی صالحه بیی قولخوز طرفداری بولغا.
نلاری اوچون اولدیرلگه نلر. بونگچون: 1) یوسف ایرمهت اوغلی
2) حیت اسماعیل اوغلی، 3) تویچیای قرغیز بای اوغلی، 4) قادر
علی بای روزیای اوغلی لاری آتیب اولدیریلشگه هم 1) حاکم
عبدالرحیم اوغلی، 2) ساریمساق مهت حکیم اوغلی، 3) تورغانبای
ایرمهت اوغلی، 4) مهله نورمهت پریمقول اوغلی لاری ایسه اون
یلدان قاماققا حکم قیلغانلار. بونلاردان حاکم عبدالرحیم اوغلی
یوقسول بولغانی اوچون اونگ 10 ییلق قاماق جزاسی 6 ییلغا
توشورولگن. بیرده 5) آق یول صادق اوغلی وه 6) بالتابای اورمان
اوغلی لاری دا 6 ییلق قاماققا بو یوریلگه نلر.

IX

جوابسز قالدیرلغاندهم بر سوراو سمرقند فرقه آکتیفلاری مجلسنده
اکمل اکرام «مفکوره میدانیده کوره سه» موضوعنده بر معروضه
اوقوغان. معروضه سوگیدا اکمل اکرامغا یازیلی سوراقلار قویو-
لغان. بو یازیلی سوراقلارنگ بریسنده «ضور قاری حاضر قابیرا»
دیلگن اینمش. اکرام اوغلی بو مهم سوراققا: «بوسوال جواب
پریمده آرزوجابیر» دیگنه قویا قالغان. («یه گئی فەرغانه»
23. 9. 30)

سایغیلی اوقوچیلاریمزغا

مهاجرنده یورگن منور آذری یاشلاری عزیز یورتینی،
خلقینی، بارلیغینی وه استقلال کوره شینی دنیا عامه سیگه نایتماق
اوچون ینمه سدهن چالیشوب توره درلر. آذری توغانلارمزنگ
تورک، فارس وه آوروپا تیللهریده یاراتقان قیمتلی ملی نشریاتی
باشقالارنی ده آذری یورتینی وه آذری خلقینی سیویشگه اوندومه.
کده در. استقلالغا قاووشماقچی بولغان تورکستانلیلر اوچون یالغوز
اوز یورتینی وه خلقینی سیویشگه یتمه یدر. بز باشقالارغا هم
تورکستانیمزنی وه تورکلیگمزنی سیودیریشیمز کیره ک. بونده ی مهم
بر وظیفه مزنی بزده، آذری توغانلارمز که بی، ملی نشریات آرقا-
سیدا گنه به جهره آلامز. بو حقهده یورتچی وه استقلالچی آذربایجا-
نیلار بزگه اورنه ک بولا آلورلار وه بو توغانلارمزنگ ملی نشریا-
یاتندن بز کوبگنه فائده لهنه آلورمز (آذربایجان ملی نشریاتی
اوچون اودلو یورت باشقارماسیغا مراجعت قیلش کیره ک).

آلماندا یوکسه ک تحصیل کورگن آذربایجان یاشلارندان
بهرلین غازیتالارندا نشر ایتدیگی قیمتلی مقاله لهری بله ن تانیلغان
هلال منشی بیک یاقیندا آلمانچا «آذربایجان جمهوریتی» (*) دیگن
بر کتاب نشر ایده ره ک آذربایجان ملی نشریاتینگ آلمانچا بولومینی
تولدیریشگه تولوق صورتده موفق بولغان. یاش مسلکداشیمز هلال
منشی بیک توغانیمزنی بو موفقیتی اوچون یوره کده ن قونولار وه
بو قیمتلی اثرینی آلمانچا یله درگن بوتون اوقوچیلارمزغا توصیه
باشقارما. ایتمه ز.

(*) „Die Republik Aserbeidschan“. Eine geschichtliche und politische Skizze. 1930. Neudeutsche Verlags- und Treuhand-Gesellschaft, Berlin SW 11.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

ییل 2 || نو یابر 1930 || سانه 12

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - اون اوچ ییل باش مقاله
- 2 - تورکستان فرقه قورولتایلارندا ۰۴ ج.
- 3 - آلمان محررله رینگ تورکستان تأثراتی II. باش تورکستانلی
- 4 - مصرده تاش بالتا
- 5 - جلالدهر پرووا قاسیونی چوقای اوغلی مصطفی
- 6 - استانبولده تورکستان کونی ایلتهر

خبرلەر بولمی:

- 7 - تورکیهده
- 8 - قریمده
- 9 - تورکستان خبرلری

Yach Turkistan

Octobre 1930 (Le jeune Turkestan) No. 11

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

«یه گئی تورکستان»

1927 نچی میلده نبری چیقا باشلاغان. تورکستان
ملی برلیگی «تمب» نگ فکرله رینی تاراتوچی آیلق مجموعه در.
لایین حرفله ریله چیقادر. آدره سی:

Istanbul: Hükûmat konagi karşısında Gümüşhane
Sokagi No. 3 (Turqui)

یولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلری
آچیقدر. باسیاماغان یازولار قایتاریماس.

آبونه شرطلری:

ییللغی - 2 دولار آلتی آیلغی - 1,2 دولار
اوچ آیلغی - 60 سنت آیریم نسخه سی - 20 سنت

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانمار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

ییل 2 || نوپابر 1930 || سار 12

اون اوچ ییل

بورون روسیه ده دولت اداره سی ساویتلار قولیغا اوتکن ایدی.
فیرال انقلابینک یاراتدینی شرائط آستندا حکومتنک «ایشچی،
عسکر وه دهقانلار» ساویتی که بی انقلابی بر تشکیلات قولیغا
کیچیشی هیچ ده غیر طبیعی بر حادثه ایمهس ایدی.
بز بو بیرده شو شرائط عامللارینی ساناب اوتورمه کچی ایمه-
سمز. فقط بر نیچه مهم نقطه لهرینی قید ایتوب کیتیشنی فائده سز
تاپمایمز. طبیعی برنچی اورونده دنیا سوغوشی توره در. روسیه دنیا
اوروشیگه، پتترلک درجه ده حاضر لانماسدان، باشقارلارنک توپراغینی
ایگه لله ش نیتی بلن کیر گن ایدی. (بو بیرده روسیه نک استانبول،
بوغازلار وه آناتولونک مهم قسمینی تورکیه ده ن آماقچی بولغانی
که بی محاربه گه هیچ قاتناشماغان ایرالانک ده بویوک بر قسمینی
باسوب آماقچی بولغانینی ایسله توب کیتمز).

«تورک یوردی» تورک اوچاقلارینک فکرلهرینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاتین حرفلهریله چیقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi Ankara-Turkiye

«اولوبورت» وه «ییلدیریشی». استقلالچی آذری محرره ری تاما-
نیدان استانبولده، لاتین حرفلهریله، چیقاریلماقدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازیتانی بوتون اوچوچیلاریمزغا توصیه
ایتمز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومته» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقرائینالی آتاقلی محرره رتنگ اشتراکی بلن پاريسدا
چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یاگا

«ملی بول» اییدیل-اورال وه قریم استقلال فکریگه خدمت ایتوچی
آیلق مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg

Goethestrasse 5

«امل مجموعه سی» قریم تورکله رتنگ استقلال فکرینی تارانادرغان
اونش کونک مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر. آدره سی:
„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

«روس انقلابی» قریم تورکله رتنگ ملی حرکتی باشلوغی جعفر
سید احمد بیکنک بو قیمتلی اثری، تورک تیلنده روس انقلابی
حقنده یازیلغان برگنه کتابدر. روس انقلابی تاریخی بلن
تائیشماقچی بولغان ههر تورک اوچون فائده لی بر اثردر.
بهاسی بر تورک لیراسی. بوتون استانبول کتبخانه لهریده ساتیلادر.

ایکنچی مهم عاملدا چار حکومتینک آحاق سیاستی ایدی. او اهاالینک ایگک عادی احتیاج وه طلیگه رعایت ایتمه گه نی حالدا، خلقدان امکان خارچندا بولغان فداکارلارنی طلب ایته ایدی. اوچنچی ده چار حکومتینک غیر روس خلقله مثلا تورکستان (ایسکی آتاما بله تورکستان وه قازاق دالا ولایتلری) لیلهر گه قارشو تعقیب ایتمیگی قانلی سیاستدر. بو قانلی سیاستنک نتیجه سیده بوتون تورکستان خلقی چار روسیه سیگه قارشو قوزغالغان ایدی. شوگنچون 1917 نچی ییلی فیبرالدا چار II نچی نیکولاینک تختندن آغداریلشینی ظلم کابوسی آستندا ایزیلمه کده بولغان بوتون خلق سویونچله ایچنده قارشو لاغان ایدی.

یه گی وقتلی حکومت ده تاریخنک اونک اوستیگه آرتقان وظیفه نی به جهره بیلمه دی. او باشلانغان انقلابنک معنا وه روحینی آگلی آلامدی. بو انقلاب سوغوشدان آغریغان وه بیز گه ن خلق کتله سی تامانیدان قیلنغان ایدی. وقتلی حکومت ایسه اوروشنی «غالبیتگه ایریشکونچه» دوام ایتمیرمه کچی بولدی. بو ییقیتیلغان چار حکومتینک قانلی پلانی دوام ایتمیریش دیمه ک ایدی. جبهه ده گی احوال روحیه نی یاخشی بیلگه ن په نهرسبورغ ایشچی وه عسکر ساوتی (27 مارت — 9 آپریلدا) بر بیانمه تارقاتدی. بو بیانمه ده «روسیه نک یات خلقله توپراغینی آلیش فکرندن کیچکه نگی» سویله نهر ایدی. فقط بو بیانمه ده عملی اهمیتگه ایگه بولا آلامدی.

ایشچی عسکر ساویتلارینک «روسیه نک یات خلقله توپراغینی آلیش ایشیگه» قارشو چیقیشلاری، اونلهرنک اساس اعتباریله روسیه توپراغینک کیگه پیشیگه قارشو لقلارندان ایمه س، بلکه ده روس اوردوسینک چارلقنک میراث ایتوب قویوب کیتکه ن وظیفه سینی به جهره آلورلق بر حالدا بولماغانلیغینی یاخشی بیلگه نلهرندن ایدی. 1917 ییلنک باشندا انقلاب چیقار که ن روسیه ده 14 میلیوندان آرتق کشی سلاح آستندا ایدی. بو آدملهرنک کوپی عصرلهرده ن.

بری میرسزلك سیقینتسی ایچنده یاشاب، کاتتا بیر ایگه سی — پومه. شچیک — نک میرینی تارتوب آلیش اوچون فرصت کوتوب یاتقان موثریقلاری ایدی. انقلاب بیر گه آچ کوزلك بله ن قاراب یورگه ن بو موثریقلار اوچون «توغری یول» آچقاندیک بولدی. اونگک یوزی ده جبهه ده ن آرقاغا، روسیه نک ایچ تامانلاریغا اوگورولگه ن، کوزی ده ملکدارنک میرنده ن باشقا نهرسه نی کورمه س ایدی. وقتلی حکومت ایسه او یورغون خلق کتله سینی یات ایللهرده ن مملکته لر فتح ایتمیگه سور و کلمه کچی بولدی. هه مه گه هه م آچیق معلوم ایدی، که روس اوردوسی اوچون او خیال ایتمگه ن بیرلهر گه باروب چیقا بیلش امکانی کوبده ن بیتکه ن ایدی. نتیجه ده اوردو بله ن وقتلی حکومتنک آراسی بوزولدی. عسکرلهر اوز باشلارنچا جبهه نی تاشلاب کیته باشلادیلار. ایچکی روسیه ده بولسا دهقان ملکدارنک میرینی اوز باشینچا ایگه لله ب آلا باشلادی. بو حال کون کونده ن کوچله نیب هه ر تامانغا یایلدی. مه نه شو آندا بولشه. ویکلهرنک جبهه ده گی عسکرلهر گه مراجعتلهری چیقدی. بیاننامه ده گی «سلاخی آرقاداخی، روسیه ده گی ملکدار، سرمایه دار دو شمانلارغا چیویریش» فکری جوده یاخشی قارشو لاندی. بو صورتله حکومتنک ساویتلار قولیغا اوتیشی ده چاریزمنک ییقیشی که بی قولایغه بولدی...

2 — تورکستانده حکومتنک ساویتلار قولیغا کیچیشی په نهرسبورغ بله ن بر زمانگه توغری کیلدر. فقط بو بیرده ساویتلار اوزلهری اوچون روسیه ده گنده ن بوسبوتون باشقا وظیفه وه غایه تاشیدیلار. شوانی ده سویله ش کیره ک، که تورکستانده گی ساویتلار تورکستان بله ن بوتونله ی علاقه سی بولماغان روسلهرده ن گنه توزولدی. تور کستانده گی ساویتلارنک ایچ یوزینی «تورکستانسکی کوریه ر» غازیتاسینک 5 نچی سه تابر 1917 تاریخلی نومرنده یازیلغان توبه نده گی پارچا آب آچیق کورسه تهر:

او غازيتا: «ايسكى چار زمانده روس توبلارينك تور كستانده بهجر گهن وظيفه لهرى ايمدى ايشچى، عسكر وه دهقانلار ساو- يتلارى اوستيگه توشه در» ديدر.

تاشكندده چيقادرغان روس بورژوازياسى ناسر افكارى بولغان يوقاريدا گى غازيتا شو قيسقا گنه افادهسى بلهن تور كستانده گى ساويت سياستينى جوده توغرى قىليب تعين ايتوب بيره در. شو بيرده تور كستانده گى روس ايشچى، عسكر وه دهقانلارى حقه تور- كستانك اوقتوبر انقلابى تاريخينى يازوچى بولشه ويك تاريخچيسى گه ئورگى سافاروفنك يازغانلاريني ده كوروب كيتش فائده سز بولماس ديب اويله يمز. گه ئورگى سافاروف تور كستانده گى ساو- يتلارنك روللهريني بيلگيله شده يوقاريدا سويله نگهن تاشكند غازيتاسى بلهن بر فكرده در.

سافاروف توبه نده گيچه يازادر:

«روس عسكرى بو بيرده (تور كستانده) مسؤليتسز، اوز باشيمچا حر كتى بلهن يرلى خلقي يه نه كوبراق موهب (*) ايسكى مستملكه اداره سينك وعد ايتكه تنده ده آرتيغراق اولجه تاپقان.»
«روس مهاجر دهقانى فيرال انقلابى زماندان باشلاب تور- كستانك قيشلاق وه آووللاريدا عينيله اوز ههميانى اوستنده گى كه بى خوجالق يوروته در.»

«مستنا بر اورون توتوب كيلگهن روس ايشچيسى ايسه مستملكه چيلك روحي تاشيدر» ديدر.

مه نه روس انقلابينك اوچ عنصرينك خلقمز گه ايستر فيرال انقلابى، ايستر اوقتوبر انقلابى دورنده بولسون قازاشلارى، معامله لهرى وه بز گه قارشو آلفان وضعيتلهرى.

اونگچون ده بز تور كستانلهر روس ده موقراتيسينك تورلو غروپلهرى آراسندا بولغان تارتيشمالاردا بوتونله ييطرف قالماق

(*) موهمهك، يولوب- يولقاب كه ميرمهك ديه كدر.

مجبور ينده ايدك. برده بوتونله ي سلاحسز بولغان تور كستان خلقيك او تارتيشمالاردا اشتراك ايتيه آليش امكانى ده يوق ايدى. وقتلى حكومتك تور كستان قوميتسهسى تور كستانليله رنى عسكرى خدمتگه آليش حقه بيريلگهن پرويه كتنى رد ايتدى. ساويتلار ايسه ههر زمان، تورلو يوللار بلهن بزك مى او يوشمه قوروشيمزغا مانع بولديلار. بوتون مسئله لهر سلاح وه تشكيلات كوچى بلهن پيشيله- در گهن انقلاب چاغلارندا بز، چار زماندا بولغانى كه بى سلا- حسز قالدق.

يوقاريدا اسمى كچكهن سافاروف «تور كستانده روس انقلابى برده نبر شدتلى مستملكه چيلك آقیمی آلوب كيتدى» ديدر.

بو مستملكه چيلكگه آغيش 1920 نچى يىلى بوخارا، 1921 يىلى خيوه موسقوا بولشه ويكله رى تامانيدان زور بلهن ساويتلاشتر- يلغاندان سوڭ بوتونله ي مستملكه چيلك توسينى آلدى. موسقوا بولشه ويكله رينك اورنادا گى معاهده (1920 نچى يىل 13 سه تابرده بوخارا وه 1921 نچى يىل 4 مارتدا خيوه بلهن يه سه لگهن معاهده) بوينچه استقلالينى تانيدىقلارى بوخارا، خيوه حكومتلهرى بلهن بولغان معامله لهرينى بورونغي چه كيت آغايكوف جوده ياخشى تصوير ايتهدر: «بوخارا ادا ساويت حكومتى يه نه ده توغرى اراق ايتكه نده گه. په. ئو. (چه قا) نمايندهسى خلق ناظرى اسمينى تاشيغان آده مله- ده ن قومونيزمنى ايسته مه گه نلهرنى اينده مه سده ن قاماقغا آلا رايدي»؛
«خيوه ده ايسه، ساويت روسيهسى نمايندهسى قورولتاي توبلا- نغان بنانى روس عسكرلهرى بلهن اوراب آلوب خلقي ساويت حكومتينى تانيشغا مجبور ايتدى» ديدر...

3 — اون اوچ ييلدر يورتمزده شدتلى ظلم وه مستملكه چى يات كوچنك زورلغى حكم سوره در. اون اوچ ييلدر، كه خلقمز تينمه- سده ن اوزنده ن كوب كوچلى بولغان دوشمانغا قارشو مى قور-

تولوش كورەشى يورگيزەدەر. سيز مجموعه مزنك كيله چەك سايندا
بعضى قىسىملەرىنى نىشرا ايتە چە گىمىز موسقوانك صادق بىندە لەرنەن
اكمل اكرا م اوغلىنك سوزلەرىنى دقت بلەن اوقوب كورسە كز
كوب قىمىتلى معلوماتلار آلا جاقسكز (*). موسقوانك قاماغى ، سور-
اگونى حتى آتوب اولدىرىشى دە يورتمز دە گى توغانلار يىمىزنى قور-
تولوش كورەشىدەن ائوخانا آماغان. آمرىقالى محرر لىندسەى
حوسبەنك يازدىغى كەبى «اونلەر بويونلەرىنى ايكەمە گەنلەر».

نشرىيات ، تشكىلات كەبى مجادلە واسطەلەرى بوتولەى خلقمىز
دوشمانلارى قولدادەر. شونداى بولسا ھەم مىلى روح ساويت ادارە-
لەرى ۋە فرقه قاتارلار يىنى باسوب بارادەر. كون كوندەن آرتماقدا
بولغان مىلى روحنى ياتىرىشقا بر تورلى موفق بولا آماغان يورت
ۋە خلقمىز دوشمانلارى تور كىستان قورتولوش حركىتى مجاھدەلە-
رىنى يوزلەر ، مىگەلەر بلەن ئولدىرمە كەلەر...

بىز يورتمىزك جبرا ساويتلاشتىرىلدىغىنك اون اوچىچى يىل
دونومى كوندە مىگەلەر چە قورتولوش يولى قوربانلارى ، شەھىد
يورتمداشلار يىمىزك عزىز روحلەرىنى ايسلەمەسەن اوتە آمايمىز.

بونەن باشقا بىز بولشەۋىك روسلەرنك سورگون ۋە قاماقلا-
رىندا ايزىلمە كە بولغان ۋە او قانلى ظلمدەن اوز وجودلەرىنى
ساقلاش اوچون قاچوب يورگەن يورتمداشلار يىمىزنى دا حرمتلەر بلەن
ايسلەشىمىز كىرەك.

اى تور كىستانلىلەر! استقلال يولندا اولگەن شەھىد يورتمداشلا-
رىمىزك قانى ، ظلم آستىدا ايزىلمە كە بولغان خلقمىزك منافعى ،
سورگون ۋە قاماقدا گى آغا-اينىلەر يىمىزك چىكە كە بولغان عذا-
بلەرى بوتون تور كىستانلىلەرنىگ «قورتولوش» بايراغى آستىدا
تويلا نوب بر جان بر تەن كەبى حركت ايتىشلەرىنى طلب ايتەدەر.

(* مجموعه مزنك بو سايندا يىر بولغانىدىن كيله چەك ساندا نىشرا ايتە چە كىمىز. باشقارما

مىلى منافعى ھەر نەرسەدەن يوقارى توتىشگە اورگە نىشىمىز
كىرەك.

شوندە ، يالغوز شونە گە «آزاد ۋە مستقل تور كىستان» نى
ياراتىشقا موفق بولا آلورمىز.

تور كىستان فرقه قورولتايلار ندا

XVI نچى ساويت اتقاقى فرقه قورولتايى آلدندا ساويت توربا-
غندا گى بوتون «مىلى» قومونىست فرقه لەرىنك دە قونفرانسلارى بولىب
اوتدى. بىزك تور كىستاندە 7 نچى قىرغىز ، 6 نچى قازاق ، 5 نچى
اوزبىك ، 5 نچى تور كىمەن ۋە بر نچى تاجىك فرقه قونغرەلەرى اوتگە-
زىلدى. بو تويلا نىشلارنك ھەممەسەندە دولت ادارەسىنك تورلو تار-
ماقلار ندا گى فرقه يوتوقلەرى ، سوسىيالىزم توزوش ايشىنك كىسكىن
غلبەسى ۋە كىلە چە كە گى يوتوقلەر توغروسندە سويلەندى.

بولشەۋىكلەر ، طىبعى ، ھەر بر نەرسەدەن سوڭ درجەدە مئى-
ندىلەر. اونلەر بو كوئىگە قدر بولغان يوتوقلەردەن مست بولغانلارى
كەبى ، كىلە چەك پلانلارنىك موفىقتلەر بلەن بە جەرىلە چە گىگە ھەم
قطعى اينانادرلار.

بوتون قونغرەلەردە سويلەنگەن نطقلەر ھەر كىمنى حائىران
ايتەرىك درجەدە بربرىگە اوخشايدەر. بىلاروسىيەنك مەركىزى مىنسكىدە
مى ، سىپرىيادە گى ياقوتسك دەمى ، قافقاسىادا تىفلىسدەمى ، تور كىستا-
ندە دوشنبەدەمى ۋە باشقا بر يىردەمى ، بوتون بو فرقه قونغرەلەرىنى
آچوچى فرقه باش كاتىبلەرىنك سويلەنگەن نطقلەر عىنى مەھوملەر
عىنى سوزلەر يىلەن افادە ايتىلەدەر. حتى سوز آراسىدا جمعيت اورتا-
سندان چىقاردىغان تاۋوشلار ۋە آلتىشلاردا ھەر يىردە عىنى جملەلەرنى
تەقىب ايتەدەرلەر. بوگا باقماسدان بو فرقه قونغرەلەرنە بىز اوچون
مراقلى كويگە نەرسەلەر كىچىدى. توغرىسى ، بعضى حقىقتلەر يالغوز

شوندای قونغرە چاغلارندا اگنە آچیلوب یوزە گە چیقوب قالادر.
ایسیر، که تورکستانده کیچیریلگەن بوتون فرقه قورولتایلارینک
تیجەسی حقنە قولیمزدا تولوق معلومات یوق. ایمدیلک بزده یالغوز
قازاغستان بلەن اوزبیکستان فرقه قورولتایلاری حقنە مفصل معلو-
مات بار. بونک اوزی هەم بوتون تورکستانده گی وضعیتینی تعین
ایش اوچون کفایت ایتەرلک درجەدهدر.

قورولتایلار، طبیعی، هەر بیرده بولغانی که بی ستالیننی ماقتاش
بلەن باشلاندى. سوگرادا لەنینک قویوب کیتکەن بوتون آیت-
حدیثلەرینک توغرلیغی تصدیق وه تأکید ایتلیدی. بو اوزون مقدمە-
لەرنی کیچیرگەندەن سوک فرقه قانارینی بولشەویکە شتریشده دوام
ایش کیرە کلیگی وه «اوز اوزینی تنقید» یولی بلەن گنە بولسا
هەم فرقه نەک که چیلکلەری حقنەده سوز بولوب اوتدی. طبیعی،
بولشەویک حرکتلەرگە توسوق بولوب تورگەن صنفی دوشمانلارنی
سوکیشده اونوتیلەمەدی.

جموعەمزدە پیر آزلیغی بو قورولتایلاردا سویلەنگەن مسئلەلەر-
نک هەممەسیگە اوزون اوزادی کیریشمە گنە مساعده ایتەمەدر. او-
نکچونده اوز نقطە نظریمزدەن مراقلی کورونگەن بعضی نقطە-
لەرنی نقل ایش بلەن کفایتلەنمەک مجبوریتندەمز.

اوزبیکستان فرقه باش کاتبی اکمەل اکرام اوغلی 4 نچی
ایپونده گی باشلانچ نطقنە «اوزبیکستانک ساویتلار اتفاقینک آیر-
یلماس بر قسیمی» بولغانینی آیروچا سویلەب کیتدی.

شو نقطەده انسانک اوپگە اختیارسز «عجبا اکمەل افدیننی
بوننی سویلەب موسقواداگی خوجاینلارینی ایناندریشغا مجبور ایتکەن
سبب نیمە ایکەن؟» دیگەن سوأل کیلوب قالادر. اکمەل افدی وه
اونک موسقواداگی آغالاری اوزبیکستان (دیمەک بوتون تور-
کستان) نی موسقوا دیکتاتوراسیگە باغلاغان اپنک تیوشلی درجەده
محکمیلیگە اوزلەری شبهلەنوب قالغان بولماسونلار!

اوزبیکستان قومونستلەرینک قاناری ساغلامغا اوخشامایدی.
بو حقنە اکمەل افدی اوزبیکستان فرقه قونغرەسندە ایمەس،
سوگرادان موسقوادا XVI نچی عموم فرقه قونغرەسندە گنە سویلەدی.
بو اوزبیک قومونستلەری ایچنە گی قورقینچلی آقیملاردان اکمەل
افدینک سمرقندە ایمەس، موسقوادا سویلەگەنیک سینی بز
جودە یاخشی بیلەمز. شبهسز او عموم ساویتلار اتقاقی قونغرەسندە
تأثیر قالدیرماقچی بولغان. اوزبیکستان قومونستلەرینک هیچ بولما-
غاندا تورندە اوچینک موسقوا دیکتاتوراسی قارشوسندا بولغانینی
اوزبیکستانده هەر کیم بیلەدر. لاکن بونی ساویتلار اتفاقینک باشقا
قسملەرنەده بیلەدرلەرمی؟ مەنە اکمەل افدی اوزبیک قومونستلەر-
نک موسقوالی خوجاینلاری بلەن قاندای درجەده «دوست» ایکە-
نینی «دنیاک آلتیدان بریگە» بیلدیروب قویماقچی بولغان.

مەنە بزک غایەمز بولغان روس ایپەریالیستلیگە قارشو کو-
رەشیش فکرینک تورکستان قومونستلەرینک اکثریتیگە تأثیر ایتوب
کیتکەنینی بوتون ساویتلار اتقاقی یەنەده توغریراق ایتکەندە بوتون
دنیا چاماسندا (مقیاسندا) پروباغاندا ایتوب پیرگەن اکمەل افدیگە
کوب تشکرلەر ایتەمز.

اکمەل افدی موسقواداگی XVI نچی فرقه قونغرەسینک
1 نچی ایمول ایرتەلەبگی اولتوروشندە شوندای دیدی: «بویوک
روسچیلق شووینیزمی پیرلی شووینیزمنک کوچلەنیشیگە یاردم ایتەمە-
کدەدر. پیرلی بورژوازی مفکورەسینک پیرلی فرقه قانارلارندا
هەم آداملاری بار».

«ملتچی عنصرلەر بزک روسیە فرقهسی وه عموم اتفاق پرولە-
تاریاسی رەبرلگی آستیندا ایشلەب یورگەنیمز گە مستملکە چیلک دیب
قارایدەرلار. پاختاچیلقنک آرتیشغا اوزبیکستان وه بوتون اورتا آسیا-
نک موسقوانک قیزیل قولونیسىگە آیلاتریلیشى دیب قارایدەرلار.
ملی جمهوریتلەرنی ساویتلەر اتقاقی پرولەتاریاسی رەبرلگیدەن

پوز كشيلىك دسته لهرى توره در. غربى خطايدنه ايسه جاني بيك توده سى يانادر. بو توده لهرنك همه سى ده وقتى وقتى بلهن بزنگ چيگه رهمزنى كيچيش تجربه لهرى قلوب توره در لهر.

ديمهك قارشومزدا شونداى بر منظره نى كوره ميز:
ملى قومونستلهرنك بر قسمى موسقوانك مى سياستيه قارشو
كوره در لهر. موسقوانك اُكْ آزي ييلدا اون مرتبه كوموب فاتحه
او قودينى مى بورزو آزيا حالادا ياشايدر وه حتى اوز گوركاو-
لهر يگه قارشو جدى كوره ش يوروته بيليش اقتدارنده در لهر.

زه له نسكى ساويتلارغا قارشو بولغان حركتلهرنك اينگليز طرفندهن سلاحلاند ير يلما قدا بولغانينى سويله يدر. اكمه ل افندى ايسه تور كستانده گى موسقواغا دوشمانچيلىق حركتلهرنك روس بويوك دولتچيلىگى شووينيز مندهن كوچ آلا قدا بولغانينى سويله يدر.

ايمدى بونلارنك قايسى توغرى سويله يدر؟ ديگه ن بر سؤال
اوز اوزندهن كيلوب چيقادر.

بزچه البته اكمه ل افندى حقلى.

اگرده تور كستان مى حركتى زه له نسكى نك اويله گه نى كه بى اينگليز وه يا باشقا بر آگه تلىق تامايدان خطاي، هندستان وه ايران قومونستلهرنك ساويت حكومتندهن كورمه كده بولغان ياردمله-رينك يوزده حتى ميگده برى قدر بر ياردم كورسه ايدى، زه له نسكى، غالاشچو كين، آرونشتم وه باشقا بونلهر گه اوخشاش آدملهر كو-بدن بزنگ يورتمز خارچندا اوتور گه ن بولورلار ايدى. اكمه ل وه اونك ييرلى فرقه اورتاقلارى دا اوز خلقينى ايزيب قاينى ايچمه كده بولغان يات بر قوتگه آگه تلىق ايتيش كه بى بوكونكى وظيفه لهندهن بوشاب اوز خلق وه يورتلهرى منافعى بلهن اويغون بر ايشن تا پا آلورلار ايدى.

ايرماقچى بولادرلار. مه نه حاضرده ده بزنگ فرقه ايچنده يور گه ن ملتچيله رنك بريسى: «حاكم ملت نماينده سى، روس پروله تارياسى مستملكه چيلك كه سه لى يله ن آغريغاندر» ديدر.

اكمه ل افندى جوده حقيدر. اونك اوزى تپندهن بر نيچه قومونستلهردهن بولهك بوتون تور كستانيله ر بوكونگى تور كستانى موسقوانيك قيزيل قولونيسيدان باشقا بر نهرسه ديب تانمايدرلار. بز اكمه ل اكرام افنديگه بو حقيقتنى عموم ساويتلار فرقه قورولتايى منبرندهن سويله ب بير گه نى اوچون منتدازم.

تور كستان قومونستلهرى آراسندا گى تهلكه لى آقملاردان اكمه ل افنديدهن بر كون بورون، 30 نچى ايون كوندوز گى مجلسده اورتا آسيا بيوروسى باشلوعى زه له نسكى هم سويله گه ن ايدى. مه نه اونك سويله گه نلهرى:

«ملى مسئله نى پيشيشده تيگ ايشلېب كيلگه ن عنصرلهرنك كويى بو مسئله نى سوسيا ليزم توزوش سياستى بلهن سيقى باغلا-غاندان سوڭ قاجوب كيتديله ر. موشتومزور، باى عنصرلهر، بور-ژوازيا بزنگ مى سياستيمزنى وه سوسيا ليزم توزوش يولندا گى ايشلهر يمزنى بوزوب يوبارماقچى بولادرلار. اورتاقلار! بونك يالغوز مملكت ايچنده گى موشتومزورلهرنك گه ن اوى وه حركتى ايمه س ايكه نليگينى ده سويله ب كيتش كيرهك. بو مسئله ده غربى خطاي وه آفغانستان كه بى قوشنى مملكتلهر تامايدان بزنى «اوراب» آلفان ملتچى مهاجرلهر هم كه تته گه ن رول اوينما قدا درلار. نيشده گى مهاجرلهر بو ييلنك بهارنده باسماچى توده لهرى وه ساحلى كوچلهر يوباريش يولى بلهن بزنگ سوسيا ليزم توزوش ايشلهر يمزنى بوز-ماقچى بولوب كورديله ر. آمودريانك او بر ساحلندا، شمالى آفغا-نستاندا، چيگه رهمز باشندا اينگليز آگه تلىق تامايدان ساحله ندير-يلگه ن، ابراهيم بيكنگ (*) 5 ميگ، ايشان خلفه نك ميگ ييش

(*) ابراهيم بيكنك كابلده آفغان حكومتى تامايدان قماقفا آلفانينى «ياش تور كستان» نك اونكهن سايندا ييلدير گه ن ايدك. باشقارما.

اجرا قومیت‌های (رئیس) عیسی اوغلی نام‌لاریغا وه «اُگبه کچی قازاق»
غازیتاسی اداره‌سیگه کیلمه کده بولغان امضاسز خطله‌ردهن بحث
ایته‌در. (شو غازیتانک 9 ایون نومروسی).

بعضیله‌ری بزگه ههم معلوم بولغان بو امضاسز مکتوبله‌رده قازاق
یوقسوللارینک آغیر حالندان، روس قومونیس‌تله‌رینک مستملکه‌چیلک
حرکتله‌رندهن بحث ایته‌در. بو مکتوبله‌ردهن بعضیله‌رینک محررله‌ری
قومونیس‌ت ایلتای، اوراز وه آرموخان لارنی موقعی اوچون اوز
خلقینک منافینی روس قولونیزاتورلاریغا ساتوجی خاتملار دیب
آتابدرلار.

ایمدی اوزینک قومونیس‌تله‌رینک یوقاریداگی «روس پروله-
ناریاسنک مستملکه‌چیلک که‌سه‌لی» حقنده کی سوزی بلهن بو «آلاش
اوردا» دان ههم ته‌لکه‌لیراق بولوب شهر، آوول وه یوکسه‌ک
مکتبله‌رده یتشمه کده بولغان ملتچیله‌رنی یان یانغا قویبگ. بیرده شو
اکمهل وه اورازلارنک تورکستاننی موسقواگه باغلاغان اینبگ
قولته‌نمه کده بولغانی حقنده کی سوزله‌رنی اویله‌ب کوربگ. او
زمان ایش اوز اوزندهن کورونوب قالغان بولادر.

یوق، اکمهل، اوراز، یولداش‌بای، ایلتای اورتاق‌لار وه «غو-
سپودا» زه‌له‌نسکی، غالاشچو‌کین وه باشقا موسقوا آگه‌تله‌ری،
سزله‌ر ههم اوزیگرنی ههم باشقالارنی آلداما‌قچی بولاسزلار. تور-
کستان بلهن موسقوا آراسندا هیچ بر زمان ایچکی باغلا‌نیش بولماغان
وه بولادا آلماید. یالغوز قانلی روس سونگوله‌رینک قوتی بلهن دنیا
تاریخنده مثلی کورولمه‌گن ظلمله‌ر سایه‌سندنه روس بولشه‌ویکله‌ری
یورتمز تورکستاننی روسیه‌گه باغلاب اوتوره‌درله‌ر.

III

اکمهل وه زه‌له‌نسکی سمرقنده، اوراز وه غالاشچو‌کین
آلما-آنادا، کولکوف پیشپه‌کده، آرونش‌تام عشق آباددا وه یلمه‌یمه‌ن

تورکستانده کی فرقه قورولتایلاریغا قایتوب کیلمه‌مز.
تورکستانک قازاق قسمنده قازاغستان قومیسارلار شوراسی
رئیس‌ی عیسی اوغلی اوراز ایله فرقه مرکز قومیت‌سینک باش‌کاتبی
آرموخان قورامیس اوغلی یورتمزده کی روس پروله‌ناری حکمرا-
نلغینک اُک صادق خدمتکارله‌رنده‌ندر. مه‌نه شو عیسی اوغلی اوراز
ههم قازاق قومونیس‌تله‌ری ایچنده کون کوندهن موسقواغا دوشمان‌لق
وه ملتچیلک فکرینک اوسوب بارا یاتقاندان شکایت ایته‌در. قیزیل
موسقوا سیاستینک تورکستانک قازاق قسمنده کی موفقیته‌رندهن
«یاش تورکستان» نک اوتکه‌ن نومروسنده ساویت قازاغستانینک اون
ییللق بایرامی کونیه‌گه آتالغان مقاله‌له‌رمزده تولوق بحث ایته‌ک. بو
بیرده یالغوز عیسی اوغلی نک نطقندهن بزنگ کوبدهن یازوب کیلمه-
کده بولغان دعواله‌ریمزنی تصدیق ایته‌درگن بعضی قسمله‌رنی گنه
نقل ایتب کیتمه کچیمز.

عیسی اوغلی اوراز شوندای دیدر:

«ملتچیله‌ردهن بحث ایته‌کنده بر توده «آلاش اوردا» چیلارنی-

گنه چه‌ینه‌ب اوتوره‌مز. فرقه تشکیلاتلارنده کی ملی آقیملاردان
سویله‌گه‌نده‌ده یالغوز اسماعیل سعد وقاص اوغلینک اوستیه‌گه توشه-
مز. مه‌نیچه بز شونک بلهن اُک که‌ته‌ته یا گلیشلقنی ایشله‌گن بولامز.
یه‌گی یتشمه کده بولغان ملتچیله‌ر «آلاش اوردا» چیلاردان دا ته‌لکه-
لیدرله‌ر. بو یه‌گی ملتچیله‌ر یوکسه‌ک مکتبله‌رده، شهر وه اوللاردان
یتشمه کده‌درله‌ر. («ساویتسکه‌یه‌سه‌پ» «Sovietskaia Step» 12. 6. 30)

موسقوا قیزیل ژاندارماسی غالاشچو‌کین‌ده قازاق قومونیس‌تله-
ری آراسندا ملتچیلک فکرینک کون کوندهن اوسمه‌کده بولغانندان
شکایت ایته‌در. او «ایر نظر اوغلی ایلتای بلهن» (قازاغستان مرکزی

یەنە قایسی بری دوشنبه ده بر آغیزدان فرقه دستورالعملینک توغر-
یلغینی تصدیق ایتدیلهر.

تورکستانلیله ردهن چیققان وه تورکستانده یورگه ن قیزیل
روسیه آگه نله ری بر آغیزدان بز «ساویتلار مملکتنده حیاتک هر
بر صحیفه سنده گی «موقیتلهریمز» نی «فرقه نک توغری یول
باشچیلغیا مدیونمز» دیب باقیریشدیلهر. یەنە شو غازیتلارنک عینی
صحیفه لرنده (مثلاً «پراودا ووستو کا» نك ۶ نجی ایون نومروسنده)
اورتا آسیا بیوروسی اوز خطالارینی، گناهارلارینی هم سویله ب
یوباردی.

بونده ن سوگره گنه اکمه ل افندی ده که تته یا گلیشلقلاردان
بحث ایتدی.

اکمه ل افندی «اوزیکستانده که تته سیاسی خطالار کیچیر-
یلدی. بز له نینک اساس پرنسیپلهرینی اونوتدک. ییرلی شرائط وه
خصوصیتلهرینی تیکشیریشنی ده اوله مه دک. قولخوزلارغا کیریشک
اختیاری بولغانینی وه آینوقسا قولله قتیفللاشتیریش ایشنده ائک باشلانغچ
فورمدان ائک متکامل شکلگه سه کرب اوتیش ممکن بولماغانلغی
اونوتوب قوبدق» دیدر.

عینی خطالار حقنده آلمانا غالا شو کین، عشق آباددا
آرونشتم سویله دیلهر. شو آدمه رنک اوزله ری مونده ن سیگز آی،
یاریم یل ایلگه ری هیچ بر کشینی کورگه ن خطالارینی سویله شکه
هم قویماغان شخصلهردر. خصوصاً «موسقوالی تورکمه ن» آرونشتم
نک بعضی تورکمه ن قومونستلارینی قولله قتیفللاشتیریش سیاستنده
توتولگه ن سیاستنک تورکمه نستانده گی شرائطگه اویمه گه نلگی
حقنده کی فکرلهری اوچون «تیسکهریچیلک» گناهی بله ن ته دید
ایتوب یورگه نینی «یاش تورکستان» نک اوتکه ن نومرولارندا
یازغان ایدیک.

ایمدی، فرقه قونغره سی کیچکه نده ن سوک * «آگه کچی

قازاق» غازیتاسی کوب قازاق قومونستلهرینک عمومی فرقه چیز-
یغینک قازاغستان شرائطیگه یاراماغانلغی حقنده گی فکرلهرینی سو-
یله شده ن قورقنقلارینی یازوب اوتوره در. آگلاشیلغان غازیتانک
باش اداره سی زور بله ن قولله قتیفللاشتیریش ایشینک یامان تأثیری
حقنده محله رده ن کیلگه ن خبرلهرنی نشر ایتشده ن هم قورقغانینی
سویله یدر.

تورکستاننک تورلو یاقلارندا عصیان نشانلهری کورونه باشلا-
غاچ بو یا گلیشلقلار حقنده ده سوز بولا باشلادی. بو کون یا گلیشلغی
اعتراف ایتلمه کده بولغان فرقه چیزینی ایشده قاندا ی نتیجه لهر
بیردی؟

قازاغستاندا مال سانلاری تمام اوچده بر که توشکن. اوز-
بیکستان، تورکمه نستان، قیرغیزستانده هم مال سانلاری عینی
درجه ده کیری کیتکن. بو حقده عیسی اوغلی اوراز آلمانادا، اوزیک
قومونستلهری سمرقنده آچیق سویله دیلهر. عیسی اوغلی چاروا-
چیلنک یا لغوز عمومی قولله قتیفللاشتیریش (massovaiia collectivizatcia)
سیاستی آرقاسندا گنه ترقی ایته آلیشندا شبهه ایتمه س ایدی. بوله نین
نظریه سینک منفی نتیجه لهرینی ایشده کورگه نده ن سوک یەنە شو عیسی
اوغلی جوده ساغلام بر فگرنی اورتاغا آندی که اونی بز مجموعه مز
صحیفه لرنده تثبیت ایتمه سده ن کیچه آلامیز.

عیسی اوغلی «عمومی قولله قتیفللاشتیریش اوچون لازم بولغان
شرائط بز نک چاروادارلق خوجالغی دائره لرنده تاپیلما یدر» دیدر.
کوره سز که قیزیل موسقوا دیکتاتورلغینک ائک صادق آگه نلهر-
نده ن بولغان عیسی اوغلینک اوزی اسماعیل سعد وقاص نک فکریگه
قوشولوب اوتوره در. اسماعیل سعد وقاص اوغلی هم له نینیزمنک
نظری جهتینی قبول ایته در. فقط او، له نینیزمنی ایشکه آشیریش
اوچون لازم بولغان شرائط بز نک قازاغستاندا حاضر لانماغان،
دیدر. بونک اوچون اسماعیل بورژوازی آگه تتی بولوب قارالانغان

ایدی. دیمهك اورازنك هم بر آياغی «دالا بورژوازیسی» جبهه-
سنده توره در.

IV

بوتون فرقه قورولتایلارندا ملی جمهوریتلرده بیرلی بیلر-
مه نلر تیشتریش حقنده گی فرقه بویوروغیگه لازم قدر دقت ایتلمه-
گه نلگندن شکایت ایتلیدی. بو مسئله حقنده بز «باش تورکستان»-
نك دیبه رلك ههر نومروسنده یازوب توره مز. چونکه بو بز نك ملی
کوره شیمز نك ائک مهم اساسلارندن بریدر. «پراودا ووستوکا»
غازیتاسی 11 نچی ایون نومرنده گی قونغرله مضطله لرینی «صنفي
دوشمان یاشلقغا اومید باغلایدر» دیگن سرلوحه بله ن نشر ایتکهن.
بو جوده توغری. بز بو حقه ده گی فکریمزنی مجموعه مز نك اوتکهن
سانلارینک بریسیده گی باش مقاله ده آپ آچیق سویله دک.

ملی جمهوریتلرده گی بیلر مه نلر مسئله سی اوستنده تفصیلاتگه
کیریشیب اوتورمه یمز. (بو حقه ده «باش تورکستان» نك 7-8 نچی
نومروسنده گی «ملی بلر مه نلر تیشدریش سیاستی» آنلی مقاله گه
باقیلسین). رجب اوغلی اسملی بر قورولتای اعضاسی «بش ییل
سوگندا بیلر مه ن ایشچیلرگه بولغان احتیاج بله ن مکتبله ریمز نك
حاضر لاب چیقاریش امکاناتلهری آراسندا که تته آچیقار بولغو-
سیدر» دیدر.

رجب اوغلی اورتا آسیا دارالفنونی او قوچیلارینک ملی توزو-
لشینک هیچده قناعتلانورلق بولماغانینی آیروچا قید ایتهدر: «دار-
الفنونده گی 4-5 میگ طلبه نك یالغوز یوزده 7 1/2 ی ، یعنی 300-
375 گنسی بیرلیلرگه توشهدر. 3 ییلق صناعی قورسلرده آورو-
پالیلار یوزده 81 تشکیل ایتهدرلر. صناعی ته خیکومله رده 1928
نچی ییلی آوروپالیلار یوزده 65 ایدی. بو ییل ایسه یوزده 71 گه
چیقوب قالدی» دیدر.

تورکستانک قازاق قسمنده وضعیت یه نه ده یامانراقدر. ههر

بیرده بیرلیگن آقچه نك یتشمه گه تنده ن شکایت ایتهدرلر. طبیعی
«باش تورکستان» او قوچیلاری بو قدر جبر وه ظلم بله ن توپلانغان
خلق پولی قایرغا کیتهدر؟ دیب بر سؤال بیرسه لهر کیره ک. بو قدر
پولنک قای بیرلرگه کیتمه کده بولغانی تفصیلاتی بله ن بز گه معلوم
ایمه س. فقط بونلر دهن بعضیلهرینی بیله مز. مه نه «ساویتسکه یه سته پ»
غازیتاسی 3 نچی آغوست نومروسنده ، قازاق یوقسوللاری پولی
بله ن یه سه لگن بیش آیروپلاننک قیزیل اوردو گه تسلیمی مراسمینی
وه آلتنجیسینک ده ساویت قازاغستانینک اونچی ییل بایرامینا حاضر-
لانماقدا بولغانینی یازادر. شه لیغمانوف ، مالچیکوف ، پروخوروف
دیگن کشیلر بله ن بر گه آزموخان قورامیس اوغلی قازاغستان
یوقسوللارینی ، گویا قازاغستانی بین الملل بایلار هجومنده ن قوروب
توروجی ساویت هوا فلویتگه قیلغان جومردلگی وه قول آچیقلفی
اوچون تبریک ایتدیله ر.

پروخوروف دیگن بریسی «بز اوستمز گه هجوم ایتمه کچی
بولغانلارغا قارشو قوزغون که بی هجوم ایتهر وه دوشماننی آمانسز
صورتده تیتهرمز» دیدر.

عجیبا دنیا یوزنده اوزون سنه لهر چیککه ن چارلق روسیه سی
ظلمنده ن سوگرا اون اوچ ییلدر یورت وه خلقمزنی باسوب ایزیب
یاتقانلاردان ده ا وحشی ، قانخور قوزغونلار بارمی؟!

ای شهر ، آوول وه یوکسه ک مکتبله رده یتشمه کده بولغان
روس پروله تارپاسنک مستملکه چیلک که سه لیگه مبتلا بولغانینی کو-
روب تورگن یاش ملی کوچلر ، اونوته یگیز که دنیا یوزنده یور-
تمزنی باسوب خلقمزنی ایزیب یاتقان قانخور موسقوا قوزغونلا-
ریدان یامان بز نك دوشمانمز یوقدر.

آلمان محررله رينك تور كستان تاثيراتي (*)

II.

بهرلين — سه نتابر .

آلمان محررله رى پورتمزك تورلو شهرله ريدن آلمانيدا گى غازيتا لارغا يوبارغان مکتوب وه مقاله له ريدن تور كستانده گى «خاتون مسئلهسى» ننگ بو كونگى شكلنده ده كوبگنه بحث ايتكه نلهر. «پهره نجى» كه قارشو كورهش تور كستانك بوتون شهرله ريدن حرارتلى دوام ايتمه كده ايمش. ذاتاً تور كستان دالالاريدا وه قيشلا- قلاريدا پهره نجى كورهشى لازم ايمهس. چونكه تور كستانك كوچه به خلق خاتونى پهره نجى ديگه ن نهرسه نى تانمايدر. قازاق، قيرغيز وه تور كمن خاتونلارى آلمانك ساقسونيا وه بادين تامانلا- رندا گى قيشلاقى خاتونلار كه بى بويوك وه آغير غنه بر باشلوق تاشيدر لار. تور كستانك كوب قيشلاقلاريدا خاتونلار كوچه له رده چاپان كه بى ينگيلىگنه بر نهرسه ياپينادر لار وه يوزله رينى كويينچه بيكيتمه يدر لهر. چه جوان وه پهره نجى بلن باشدان توبوقلارغا چا اورالوب يوريش تور كستانك يالغوز شهر خاتونلارغا مخصوص بر ايريم (عادت) در. بو غريب عادت پيرلى يهوديله رده هم بار. بو قيسقاغنه ايضاحدن سوڭ آلمان محررله رينك پهره نجى تاشلاش حقيده يازغانلار ينى توبه نده اوزيچه كوچيره مهن:

«مكتبله ركه دوام ايتمه كده بولغان بوتون خاتون- قيزلار پهره نجىنى آتوب تاشلاغانلار. مکتب يوزى كورمه گه نلهر ايسه ههلى هم پهره نجىگه اورالوب يوره درلهر وه پهره نجى كورهشى بو اوقو- ماغان طائفه گه اصلا تاثير ايتمه ي توره در... پهره نجى مسئله سیده تور كستانى تور كيه بلن تيگله شتريش يارامايدر. بو ييرده گى تور- كلهر پهره نجى تاشلاشغا قاتنغ قارشولق كورسه تيب توره درلهر. و. س...» ديپله در.

(*) باشى «ياش تور كستان» ننگ 9-10 سانيدا در.

تور كستانك فداكار خلق خادملا رى بولغان جديدچيله ر خاتون مسئلهسى ديگه نده ايگ باشدا خاتون معارفينى، خاتوننگ عائله ده گى موقعينى اصلاحنى وه آنالق حقوقينى عصرى مفهومه تانيش كه بى مسئله له رنى توشونه ر ايديله ر... اونگچون جديدچيله ر- مز خاتون معارفىگه قوللاريدان كيلگه نيچه فداكارانه خدمتله ر كورسه تكه نلهر. ساويت حكومتى اوزينك ايچكى وه تيشقى سياسى قاينولارى بلن آواره بولغان چاغلاردا جديدچيله ر وه اوله رينك ياش كوچله رى مى معارف ساحه سيگه ياييلىب ثمره لى كوبگنه ايشله ر قلوب قويغانلار. آلمان محررله رينك بوكون آلمانغا غازيتا- لاريدا بحث ايتكه ن مکتب كورمش او قومشلى تور كستان قيزلارى، اوشال فداكار جديدچيله رنك يتوشديرديكله رى ميوه له ريدر.

بز بونده ن 15-20 ميل ايلگه ريگى تور كيه ده چارشاف مسئله- سينك نه حالدا بولغانينى وه تور كيه ده گى قارداشلارمزك چارشاف تاشلاشغا قانداى قارشولق كورسه تكه نلهرينى ده ياخشى بيله مز. فقط بوكونگى په گى تور كيه ده چارشاف مسئلهسى قولايغنه بيشيلىب كيتگن. چونكه جمهوريت تور كيه سيده چارشافلارنى بوتونله ي آتوب تاشلاش مسئلهسى كوته ريلمه سدن بورون اوزونچه ييلله ر خلق معارفىگه آينوقسا خاتون- قيزلار معارفىگه آرتق درجه ده اهميت بيريلگن ايدى. بناءً عليه آلمان محررله رينك «پهره نجى مسئله سيده تور كستانى تور كيه بلن تيگله شتريش يارامايدر. تور كستان تور- كلهرى پهره نجى تاشلاشغا قاتنغ قارشولق كورسه تيب توره درلهر...» ديپ يازيشلارينك سببينى بزده گى خاتون- قيزلار معارفينك تور كستا- نيله رنك ايسته كلهر نيچه تكامل ايتمه گه نيده قيديريش كيره ك. اگر موسقوليلار، هيچ بولمغاندا خاتون معارفيده چاليشوب تور كهن ييرلى معارف ايشچيله ريگه قارشو باربارچاسيغا قانلى كورهش آچما-

(**) «ياش تور كستان» ننگ 2 نچى سانيداغى «روس استيلاسى آستيدا تور كستان- ليله رنك مى حركتله ريدن» ديگن مقاله گه قارالسين.

سایدیلا، تورکستانی پورهنجی مسئلهسیده بو کونگی تورکیه بله ن تیگله شترمهک ممکن بولماسا هم حاضر یاش قیزلارمز قاتاریدا پوره- نجی یایینغانلارنک سانی بارماق بله ن سانارلق درجهده کهمه یگن بولوردی. تورکستانک یوکسه لوب کیتیشده ن چوچیکهن روسلر «انقلابی» وه «صنفي» یوللار بله ن بوتون ایشلهرمز که توسقونلق قلیب یانادرلار.

ییرلی معارف ایشچیلهرینک تأثیری آز بولغان ساویت مکتبله- ریده ن، آینوقسا قیز مکتبله ریده ن، طلبه لهرنک قاجوب کیتمه کده بولغانلارینی یورت غازیتالاری کوب یازادرلار. تورکستانلی منور- لهر اشتراک ایتمه گن علمی، ادبی او یوشمه لهر که او قومشلی یاش قیزلارمزنک بوتونلهری یوز او گور که نله رینی هر کیم حتی قومو- نیستلهرنک اوزلهری هم یاخشی ادراک ایتهدرلهر. یاش تورکستان قیزلارینک روسلهرنک بو کونگی علمی وه ادبی او یوشمه لهریده ن قاجیشلارینک طبیعی سیبلهری بار. بو سیبله رده ن بحث ایتوب اوتو- روش کوبگنه وقت آلسادا مثال اوچون پرگنه سینی یازماق مجبوریتنده مه ن.

اکیچهن ییللهرده موسقوادا قیزیل روس محرر وه ادیبلهرینک بر ادبی کیچه سی بولغان ایدی. بو کیچه که موسقواداگی بوتون ادبیات هوسکازلاری چاقیریلغانلار. دعوتلیلهر ایچنده تورکستانلی بر یاش خانمده بولغان. آلمان مخبرلهرینک موسقوادان بهرلین غازیتا- لاریغا یوبارغان مقاله لهریده او قوندوغنه کوره، بو تورکستانلی یاش خانم «دینانک آلتیدان بری کیگلیگده بولغان ساویت حکومتینگ اینگ یوکسه ک علم اوچاغی سانالغان موسقواغا» سمرقنده ن بیلگیسینی آرتیریش نیتی بله ن کیلگن ایکن. قیزیل ادیبلهرنک ادبی کیچه سیده ن معنوی غذا آلاق نیتی بله ن کیلگن بو یاش خانم او کیچه، هیچ بر تورک قیزینک روحی وه تربیه سی کونه ره آلمایدر- غان آغیر بر ماجرا کیچیره در: بر نیچه قیزیل روس ادیبلهری بو

معصوم قیزنی ایچیریب، چه کتیریب وه اوخلاتوب ناموسیگه تجاوز ایتهدرلهر. قیز او یغانچ وه باشیندان اوتکه نله رنی سیز که چ چیدی آلامی او ادبی کیچه نک افلاس داغینی جانینی آلامق بله ن آقلاشفا قارار بیردر وه اوزینی درحال بوغوب اولدیره در. اولوم یاتاغیدا ناشلاب کیتکن یازوسیدان بو یاش خانمنک سمرقنده گی ییرلی حکومت باشلوقلاریدان بریسیله اونه شکه نلگی آگلاشیلادر. موسقوا- داگی آلمان مخبرلهری تامانیدان بو دهشتلی وقعه بهرلین غازیتالا- ریدا بوتون تفرعاتیله یازیلغانی حالدا تورکستانده گی تورکجه غازیتالار بهخسز تورکستانلی یاش خانمنک قارا ماجرا سینی قاجا- ماقلی یوللار بله ن خابار حالدا قیسقاغنه یازاراق «یاراماسلارغا تیوشلی جزا بیریلدی» دیگنه قویا قالغانلار ایدی. حالبوکه بو یاراماس حاللار ساویت مکتبله رینک اعتبارینی آینوقسا تورکستانلیلهر نظریده ن کوب توشوروب قویغان. اونوتمه سلک کیره ک، که خلغمز- نک روحینی یاخشی آکلایدرغان ییرلی معلملهریمزنک ساویت حکو- متی تامانیدان «ملتچی وه انقلابکه تیسکه ری مفکوره ده» دیب سقیشتریلیب ترصد آستیغا آلینشلاریدا، تورکستان قیزلارینک ساویت مکتبله ریده ن قاجیشلاریغا وه قارانقولدا قالوب کیشله ریگه سبب بولماقدادر. سوزنک قیسقاسی، تورکستان خاتون- قیزلارینگ تورکیه ده گی آبا- سیکلله ریده ن آرقادا قالیشلارینک سیبله رینی، تو- غروسی ساویت حکومتینک تورکستانده یوروتمه کده بولغان بوزوق وه یاراماس معارف سیاستیده، عائله حیائینی تانیمایدرغان وه آینوقسا تورکستانلیلهرنک ملی روحیگه بوتونله ی یابانچی بولغان ساویت ره ژیمیده آختاریش کیره ک.

آورکستاننک سوک وضعیتینی اساسلی صورتده تیکشیرگن وه آلمان غازیتالاریدا قیمتلی مقاله لهر نشر ایتکن ویلم شتاین (Wilm Stein) نک 14. VI. 30 تاریخلی «Vossische Zeitung» ده اوزون بر

مقاله‌سی باسیلوب چیقدی. مای آیندا سمرقنده یازیلغان وه غازیتا-
 نك بوتون بیتینی آلتان بو مقاله توبه‌نده گی جمله‌له ر بله ن بیتهدر:
 «تورکستانده استقبال مسئله‌سی ملتچیلک‌در. بو اولکهنی بر
 نیچه «ملی» جمهوریت‌له‌رگه آیریپ سیاستده یه‌گی بر واسطه بولغان
 پروله‌تاریات مفهومیده تریبه قیلش آرقاسیدا تورکستانلیله‌رنك آنا-
 بابالاریدان ارنآ انتقال ایتوب چوقور ایلدیزله‌نگهن ملی غرور،
 ایرکگه تامان ایتلیش وه یاتلارنی یاراتماسلق که‌بی خاصیتلاریغا،
 قاچانغاچا قارشو توره بیلینیر ایکن؛ بو اوزی بویوک بر مسئله‌در.
 حاضر اداره وه صنایعلاشدیریش سیاستی آرقاسیدا تورکستانده
 کوچلکگنه پروله‌تار طبقه‌سی یاراتیلغان. آما بونگه قارشو خلقنك
 عادتینی، قهرمانلارغا آتالوب او قولادریغان داستانلارغا تورکستا-
 نلیله‌رنك یوره کدن بیریلگه‌نلگینی، بارچا ظالم وه بارچا یاتلارغا
 قارشو دوشمانلق حسی او یغانادریغان شرقیلله‌رگه خلقنك توشکو-
 نلگینی ده اونومه‌سلك کیره‌ک.

«بر آز وقت ایلگه‌ری موسقوادا هر کیمنی توشوتره‌رنك

بر وقعه بولوب اوتدی:

«ساویت حکومتی «قازانیلغان» دیب اویله‌گهن اوزیک یاشلا-
 رینی (قیز وه ایرکه‌ک آرا‌الاش) اوقوتوش اوچون موسقوادا-
 الفونیکه کتیره‌در. اوزونگنه وقت اوتکه‌نده سوک بو اوزیک
 یاشلارینك کیزلی بر «ادبی بورچه‌گی» تاپیلادر. تیکشیریش تیجه-
 سنده بو «ادبی بورچه‌ک» نك تورکستانده گی ساویت حاکمیتیگه
 قارشو بویوک دوشمانلق حسی ناشوچی بر «ملی اوجاق» ایکنه‌نلگینی
 یوزه‌گه چیقاریش، طبیعی موسقوالی معلملره‌رنك بو «قازانیلغان»
 یاشلارغا قیلماقچی بولغان نفوذ وه تأثیرلره‌رنك بوتونله‌ی بوشکه
 کیتکه‌نینی کورسه‌ته‌در. آتشی ملتچی شاعر چولپاننك شعرلری
 کیزلی صورتده ئەلده‌ن ئەلگه اوتوب هر کیم تامانیدان او قولادر.
 چولپان شعرلهریده روس تورکستانلیله‌رنك ایگ بویوک دوشمانی

قیلینوب تصویر ایتیلهدر. چولپان شعرلری بارچا تورکستانلیله‌رگه
 ساویت روسیه بویوندوروغندان قورتولوشنی خطاب ایتهدر. «بوریله-
 رده‌ن یالغوز عقلسلره‌ر نجات کوته بیلهدرله‌ر» سوزلری شو شاعر
 چولپاننك شعرلره‌نده‌ن بریسیده سویله‌نگهن «دیب یازغاندان سوک
 بو محرر اوزون مقاله‌سینی توبه‌نده گی ایکی جمله وه بو کونگی
 تورکستان یاشلیغینک روحیگه حقیقی ترجمان بولغان قیمتلی بر
 شعر بله ن بیره‌در:

«موسقوا تریبه‌سینك تورکستان یاشلاری اوستنده گی موفقیتسز-
 لگی، ۱۷ یاشار مطلوبه محمد ناملی بر اوقوچی تامانیدان قلمگه
 آلتان بر شعرنك تصادفاً تاپیلشینی بله ن یوزه‌گه چیقوب قالغان.
 رسماً قومسومول او یوشمه‌سیگه منسوب بولغان بو کیچیک خانمنك
 شعری توبه‌نده گیچه:

„Mein Volk“

Unter der Hand des verruchten Herrschers war hart unterdrückt
 mein Volk,
 Auf dem Wege zu seiner Freiheit hat sich erhoben mein Volk.
 Im blutigen Kampfe mit dem Herrscher siegte mein Volk;
 Seine Freiheit aber gab aus der Hand mein Volk,
 Als an Stelle des Herrschers andere Unterdrücker kamen.
 Warum stehst du nicht auf gegen sie, mein Volk?
 Auf, stehe auf, bleibe nicht in der Hand des Grausamen,
 Befreie dich, schone wie früher kein Blut,
 Erhebe dich noch einmal zum Aufstand, mein Volk!
 Der Abschaum Rußlands — die Russen,
 Bis wann werden sie dich noch unterdrücken, mein geliebtes Volk?

محترم ویلم شتاین تامانیدان آلمانچاغا په‌ک فصیح ترجمه قیلغان
 آتشی ملتچی وه استقلالچی تورکستان قیزینك بو اوله‌س قیمتلی
 شعرینك اصل نسخه‌سینی ئەلده ایتیش بو کونگی وضعیتده مع‌التأسف
 ممکن بولمادی. شونکچون بو منظوم شعرنی آلمانچادان ترجمه ایتمه-
 کله سایغیلی «یاش تورکستان» اوقوچیلارینی هه‌له‌ک یالغوز شعر-
 نك مفهومیله تانیشرماق مجبوریتده قالدیم. مه‌نم ترجمه‌دن ترجمه
 ایتیشیم شعرنك ادبی قیمتینی وه تأثیرینی کوب توشوره‌در. فقط

وضعيتك آغريلغنى كوزده توتوب عزيز مسلكداشيمز سايفلى
مطلوبه خانمك قصوريمنى لطفاً كيچيرهجه كلهريني اميد ائتمهمن.
شعرك قيسقاچا مفهومي شودر:

« خلقيم »

«آلچاق وه ملعون حاكملار تامايدان ايزيلگهن خلقيم، اير-
كيني قازانيش اوچون قوزغالغان وه قانلى كوره شده ظالمالارنى
يئنگهن ايدى. فقط او ملعون حاكملارنك ييريگه باشقا ظالمالار
كيلرهك اير كيني قايتادان خلقيمك ئه ليندهن آلديلار. خلقيم نيچين
بونلر گه هم قارشو قوزغالمايسين؟ ياتما، اويان، قوزغال، بو
مرحتسز لهرنك ئه لنده قالما! قاننى ئه يمه وه قايتادان قوزغالدا خلقيم،
اوزيكنى بو كوونكى ظالمالردان قورتار! سه وگلى خلقيم! سويله، شو
روسيه ئه خله تى (سوپوروتوسى) روسلر سه نى قاچانغاچا ايزيب
ياتادرلار؟!»

مه نه آلمان محررلهرينك توركستانك يوره گى سمرقندهن
بهرلين غازيتالاريفا يازدقلارى حقيقتلهر. مه نه بو كون مجبوريت
آستيدا كوكره گيده قومومول دفترچه سيني ناشوب يورگهن تور-
كستان قيزلهرينك ايليق كو كسيده گى توركستان يوره گينك معنالى
تاووشلارى... ههمده موسقوا اوچون «قازانيلغان» ديب اويله ننگهن
يوره كلهردهن چيققان تاووشلار... بوتون اميد ياشلقدادر. بو كوونكى
ساويت مكتبهلرهنده گى ساناقسز مطلوبه لهر مستقل توركستانيمزنك
آك سايفلى وه اميدلى بانيسيدرلار. ياش توركستانلى.

مصر ده

بو كوونكى حادثه لهر مصرده گى آغريلقلارنك جوده چوقورلا-
شوب كيتكهنىنى كورسه تهر. حتى سوڭ وضعيت قراللك موقعينى

تهديد ائتمه كده در(*) مصر حر كتى، اميديدهن قانداى نيجه ييريشى
معلوم بولماغان عصبى حادثه لهردهن قطنى نظر، بر ملي تجدد حر-
كتى بولغانى اوچون بزچه مهم بر حر كندر. اونى تعقيب ايتوب
باريش ياش توركستانچيلهر اوچون ده فائده دهن حالى بولماسا كيرهك.
ههر چند بو كوونكى توپالانلارنك صرف داخلى سياسى فرقه
چيكيشمه لهرندهن عبارت بولغانىنى سويله گه نلر بار ايسه ده بحر انك
اصل عامللارى ايكي جبهه دهن چيقوب كيلمه كده در. بونلهرنك
برى بو كون مصرنك كيچيرهجه كده اولدينى داخلى سياسى وه
اقتصادى آغريلقلار بولسا؛ ايكنچيسى خارجى سياسى مناسباتدا،
دها توغروسى اينگلته ره مصر مناسباتدا چيقوب تورگهن منفعت
قارشولقلاريدر.

ياقندا بولوب اوتگهن مصر-اينگلته ره مذاكره لهرنده بو ايكي
مملكت آراسندا آكلاشيليشى قين بولغان ايكي مسئله بارليغىنى
كوردك: بريسى سويش قنالى اوستنده اينگلته ره نك ساقچىلىق مسئله-
سيدر. بو مسئله مصر استقلالينك تامامىتى اوچون جوده مهم بولغانى
كه بى، اينگلته ره ايمپريومى قسملهرى وه عموميتله اينگلته ره نك
هند محيط دگرى آرقالى بولادرغان مناسباتى اوچون ده اهميتليدر.
بوندهن ده كوبرهك فكر آيريليفيغا سبب بولوب تورگهن نقطه
سودان مسئله سيدر. بو مسئله نيچين بو قدر تارتيشمالارغا سبب بولا-
در؟ مصرنك نيل نهرينك بر بهديه سنده ننگه عبارت بولغانىنى تا ايسكى
زمانلهرده گى يونان تاريخچيسى ههره دوت سويله گهن ايدى. نيلسز
يعنى نيلنك كيتردىگى سوسز مصر، قوروق بر چولدهن عبارت
اهميتسز بر يير ديمه كدر. سودان ايسه نيلنك باشيدر. بالخاصه
مشهور توغان سالنغاندان سوڭ مصرنك «جلاوى»، او توغاننك
باشندا اوتورگهن آدمك قولندا ديمه كدر. بوندهن باشقا مصر اوزى
كيچيك بر اولكه در. ايشگه يارارلق ييرلهرى ده محدوددر. اها ليسى

(*) تاش بالتا توغانيمزنك بو مقاله سى آوغوستدا يازيلغان. باشقارما.

کون کوندهن کویهیب توره در. بو کون مصرنک کوب دائره لهرنده ایشگه یارارلق میرنک ههر کیلومه ترو مربعده 300 حتی یه نه ده آرتیغراق آدم اوتوره در. مصر بو کون بر زراعت مملکتی سانالغانی که بی اونک بر صنایع مملکتی حالیکه کیلوب اهاالیسنک بر قسمینی بو صنایع ساحه دن تویدیره آلورلق بر حالگه کیلیشی اوچون کوبگنه وقت کیره ک. مه نه بو نقطه نظردهن سودان مصرنک آرتیق اهاالیسنی بیرلشتریش اوچون یارارلق بر دائره در.

بونک اوستیگه مصریلهر، سوداننک تا محمد علی پاشا زما ندهن مصرنک بر ولایتی بولغانینی (*)، سوگردان ده هیچ بر مصر حکومتینک سودان اوستنده گی حقدن کیچکن بولماغانینی وه سودان اهاالیسنک مصریلهر بلن بر تیلده سویله ب بر دینگه اینانغان بولولاری که بی بر قانچا اقتصادی، سیاسی، تاریخی، حقوقی وه مدنی دلیلله رنی آغا سوروب سوداننک مطلق اوز قوللارندا بولیشینی طلب ایتهدرلهر.

1899 سنه سی اینگلته ره بلن مصر آراسندا سودان مسئله سی اوستنده بر کیلیشو وجودگه کیلگن ایدی. بو کیلیشو بوینچه سودان، مصر وه اینگلته ره تامانیدان بیرلکه اداره ایتله جه کدی. سودان اداره سینک باشندا بر اینگلته ره لی والی توروب او پیره گی عسکر وه مأمورلهر ههر یکی تاماندان برابر آلینا جاقدی. چقیمده اورتادان. بو اصول 1925 نچی ییلغاچا دوام ایتوب کیلدی. 1925 نچی ییلی بر قانچا مصرلی طلبه لهر سودانده گی اینگلز سردارینی اولدیردیله ر. بو مناسبت بلن اینگلته ره حکومتی بر اولتمانوم بیروب سودانده گی مصر کوچله رینی چیقاریردی. او کوندهن پیری مصر-لیله رنک سودان «قوندومینیوم» (برابر اداره ایتش دیمه ک) نداگی روللاری اوز حصه لهریگه توشکن بر نیچه میلیون چقیمنی تولب

(* محمد علی پاشا 1805-1841 ییلله رده مصر پاشاسی بولغان. بو ذات مصرنی تورکیه دن عملی صورتده آریب، 1 نچی مصر «خدیو» ی بولغان کشی.

توریشده نگنه عبارت بولوب قالغان ایدی. اینگلز لهر بو کون سودان مسئله سنده، عملده اداره نک اوز قوللارندا بولغانندان، وه یوقاریدا سویله نگن 1899 نچی معاهده سی وه 1925 نچی ییل اولتیماتومی بلن وجودگه کیلگن حقدن فائده لهنوب توره درلهر.

آمریقا اقتصادی سیاستینک آلدیغی استقامت اینگلز اقتصادی سیاست اهلی ذهنده اوز صنایع لارینک (آنیوقسا توقوماچیلق صنایعینک) آمریقا محصولاتیگه باغلی بولوب قالیشی قورقوسینی توغد-یردی. هیچ بولماغاندا اینگلته ره قاراماغیداغی بر اولکه ده پاختاچیلق ترقیسی بو ییلهرمه نله رنک توشونگن چاره لهری ایدی. ذاتاً مصر-ده گی اینگلز منافعنک اُک مهم رکنلهرندهن بری ده سودان پاختاسیدر. بر طرفدهن مصرده گی پاختا میدانینک دنیا وه اینگلز صنایعی بلن برابر ترقی ایته آلورلق بر ماهیتدا بولماغانلی، ایکنجی تاماندان دا مصر ملی حرکتینک انکشافی اینگلز ییلهرمه نله رینک سوزله رینی ده اوزاقلارغا چیکدی. مه نه نتیجه ده سودانده پاختا ایکینی وه بونگه باغلی بر قانچا اقتصادی تشبیلهر باشلانندی. 1921 نچی ییلی یوقاریدا سویله دیگمز مشهور توغان سالندی. میگلهرچه کیلومه ترو اوزونلغندا آریقلار قازیلدی، یوللار سالندی. بو صورته یوز میگلهرچه هه کتار پیر ایکینگه یارارلق بر حالگه کیتریلدی. یوزله رچه میل⁽¹⁾ اوزونلگنده تیمر یوللار سالندی. یالغوز سوک بیش ییل ایچنده 500 میلدهن اوزون تیمر یول سالندی. خلاصه اینگلته ره سودانگه میلیاردلهر توکدی. بو کون 120,000 هه کتار پیره پاختا ایکیلمه کده. نتیجه سی ههم جوده یاخشی. یه نه 300 میگ هه کتار پیر یه گیده ن حاضر لاناقدادر. یالغوز «اینگلز سودان ایکین شر-کتی» نک اوزی 1928 نچی ییلی 6,5 (آلتی یاریم) میلیون آلتون سوم خالص فائده چیقاروب حصه دارلهریگه یوزده 25 فائده اوله.

(1) بر اینگلز «میل» ی بر یاریم چاقریغا توغری کیله در.

شکه‌ن. مه‌نه بونلار اینگیلزله‌رنی سودان مسئله‌سنده گذشتهدن ساقلا-
یدرغان عامللار.

بو کون مصر 20 نچی عصرده یاشاب تورگه‌ن بر مملکت بولغانی
حالدا، اونک اجتماعی، اقتصادی وه اداری تشکیلاتنده بعضی قرون
وسطائی ایزله‌ر کورونوب توره‌در. خلق اکثریتینک منافی بونله‌رنک
بر آن اول اصلاح ایتلوب خلق وه دولتنک عصری مفهومده انکشاف
وه ترقیسیگه خدمت ایتهرلک بر شکل آلماسینی طلب ایتهدر. طبیعی
ههر پیره بولغانی که‌بی بو پیره هه‌م بو اصلاحات نظریاتدان خوشله-
نمه‌گن وه اونده‌ن ضرر کوریشی محتمل بولغان کیچکنه‌گنه بر
توده باردرد. مه‌نه بو کون خلق اکثریتینک منفعت وه رأینی تمثیل
ایتکن ملی فرقه بله‌ن بو توده‌نک نماینده‌له‌ری آراسندا چیکیشمه
بارادر.

مصر ملی فرقه‌سی «وافد» نک بو اصلاحات فعالیتی بو کونگه-
چه کوبگنه تکرار لایوب کیلگه‌ن تهله‌که‌له‌رده‌ن پارلامانی قور-
ناریش چاره‌سی بله‌ن باشلادی. او پارلاماندان بر قانون کیچوروب
مشروطیت قانونینی وه پارلامانی تهله‌که‌له‌رده‌ن قوتقارماقچی بولغان
ایدی. بو قانون قرالنک منفعتیگه توقونار که‌بی بولدی. اونگچوند
قرال او قانونغا رضیلیغینی بیرمه‌دی. حکومتی استعفا ایتدی. قرال‌ده
پارلامان علیهداری بر حکومت تشکیل ایتوب پارلامانی تارقاتوب
مه‌نه بو کونگی تارنیشمالار بو صورت بله‌ن باشلاب کون کونده‌ن
آلاولایوب توره‌در. نتیجه‌نک قای پیرگه باروب چیقیشی حاضر
معلوم بولماسا هه‌م قرال وه دیکتاتور اچیلار بر خلقنک عمومی احتیاج
وه رأینک طلبیگه قارشو اویون آچیشنک او قدر قولای بولماغانی،
«وافد» چیلهرده توشوندیکله‌ری مصر خلقنک سعادتدی دیمه‌ک بولغان
اصلاحات نظریه‌سینک بر حمله‌ده کیچیریلیب بولمایدرغان وه سیکین-
سیکین نه‌لده ایتیلهدرگن بر ایش بولغانینی کوره‌جه کله‌ردر.

بو کونگی مصر بحریننک اؤک مهم عاملی شبهه‌سز بو کون مصر-

نک کیچیره‌گه کده بولغان، اقتصادی وه مالی آغیرلقلاردرد. اوروش
زمانلارنده مصر باختاسینی ایسته‌دیگی قیمتگه ساتا بیلمه‌ک وه ایسته-
دیگی که‌بی قازانماق امکاتنده ایدی. حتی 1920 نچی ییلی بر
قاتار (اوج یاریم بودگه یاقین) باختا 100 دوللارغاچا (1) حیققان
ایدی. طبیعی فلاحنک (2) ملک صاحبیگه بیرهدرگن کیره‌سی ده بو
نسبتده آرتقان ایدی. 1921 نچی ییلده‌ن باختا بهاسی توشه باشلادی.
باختا قیمتینک توشیشی بله‌ن متناسب بر صورتده فلاحنک ملکدارگه
بیره‌درگن کیره‌سی ده توشیش کیره‌ک ایدی. فقط مصر سیاسی
حیاتینک مهم روللاری بولغان ملکدارلر، بازارگه کیلگه‌ن باختانی
آلوب توپلاش که‌بی صنعی یول بله‌ن باختا بهاسنی توتوب قالدیشی،
حکومتگه توصیه ایتدیله‌ر. فقط بو کونگی دنیا اقتصادی بحرانی
بله‌ن باغلی بولغان بو توشیش حرکتی، بوندای صنعی، موقت چاره-
له‌رنک تأثیریکه پیریلمه‌یدرگن درجه‌ده قوتلی ایدی. حکومت
احتیاط فوندینده‌گی پولنک مهم بر قسمیگه باختا آلدی، توپلادی.
توبلانغان باختانی آلوچی یوق، فوننده آچه‌ه قالمغان، قرض تاپوب
بولمایدرد. دولت مالیه‌سی ده سیقیشوب قالمغان. قیمتلی کاغده‌له‌رنک
بهاسی توشوب بارادر. بونک اوستیگه یه‌گی محصولده یتیشوب
کیلهدر. باختا قیمتنی او قدر توشکه‌ن، که فلاحلر اچنده ایکینیی
بوتونله‌ی ملکدارگه تاشلاب چیقوب کیتکه‌نله‌ر هه‌م کوب بولغان.
مه‌نه مصر افکار عامه‌سی رهبرله‌رینی توشوترگن، ملی فرقه‌نی
قطع‌ی ره فورم لزومی قناعتیگه کیترگن، بو فلاحنک آغیر وضعیتیدر.
بوتون فلاکتله‌رده بونده‌ن چیقوب کیلمه‌کده‌در. مصر سیاسی محلا-
فلینی توشوترگن وه بر آن تورمه‌سده‌ن چاره قیدیرترغان، قارشو-
داگی محصولنی قاندای قارشو آلیش وه قاندای قیلوب فلاحنک
دردیگه بر چاره ناپش ایشیدر. حتی بو کون باختا بیریکه باشقا

(1) „Wirtschaftsdienst“ v. 11. VII. 30, Heft 28.

(2) فلاح، مصر دهقانی دیبه‌کدر.

نهرسه ايكديريشنى تكليف ايتمه كده بولغانلار همم بار.
 بو بيرده بزنگ نظر دقتمزنى جلب ايتهدرگه ن ائڭ مهم نقطه
 مصر سياسى محافلى وه حكومتينك كويچليكنى تشكيل ايتكهن
 فلاخنى آغيرلقدان چيقاريش اوچون دولت مالیه سنى تهلكه گه
 كيريتهدرلك يوللارغا همم كيروب يورگه نلگى وه مصر مى فرقه.
 سينك راديقال يوللر بله ن اصلاحات كيچروب او خلقنى بر آن
 اول آغيرلقدان چيقاريش يوليني توتكه نلگيدر. اگر بو يول بله ن
 آغيرلقدان چيقاش، خلقنى تهلكه ده ن قوتقاريش احتمالى قوتليراق
 كورونسه شهبه سز مصر اونى ده قىلاجقدر وه اونگه هيچ كيم توسو.
 قلىقدا قيلماس. چونكه مصرنك بونى قىليشغا يولى، كوچى همم
 صلاحيتى بار.

مستقل (؟) تور كستان جمهوريتلهرنده ايسه بيرلى قومونست
 (حكومتى) روس قومونست فرقه سينك قرارينى تاكيد ايتكهنده
 موسقوا نماينده سى «عسكرىگز، پولگزر بارمى؟» ديب سوره يدنر.
 چونكه تور كستانده گى اورتاقلاريدا نه پول، نه كوچ وه نه ده
 صلاحيت بارليغى جوده ياخشى بيله در.
 مصرده بو كون قانداى مفهومده قرار بيريلسه ده، ايمپرياليست
 اينگلته ره نماينده سى «پولگزر بارمى؟ قوتگزر بارمى، عسكرىگز
 بارمى؟» ديب سؤال بيرمه يدنر. چونكه مصرده پول همم عسكر
 بارليغى بيله در.

مصر فلاخى بو كون نيمه ايسته رسه اونى ايكه بيله در. مصر
 حكومتى لازم تاپسا، فلاخنك فائده سيگه كورونسه ايكن جنسينى
 تيكيشتريش سياستى يوروته در. هيچ بر زمان اونك ايكوب قوبغان
 ايكنى اورولوب تاشلانوب بيرىگه قايتادان پاختا ايكديريلمه يدنر.
 ايكنى صوسز، اوزى ييمه كسز قويلمايدنر. «مستقل» وه «قوتقار-
 يلغان» تور كستانده ايسه آج وه يالانچاق ساقلانماقدا بولغان قيشلاقى
 سورگونگه همم يوباريلادر. گناهى نه ايمش؟ — روسيه گه پاختا

ايكوب يوروب اوزينك آج اوتورمه گه نلگى...

مصر حكومتى پاختا قيمتيني فلاخگه فائده لى بر درجه ده
 توتوب توره بيليش اوچون، دولت مالیه سنى تهلكه گه قويوب،
 خزينه سىنى بوشاسا همم مهم تدبيرلر كورهدنر. «مستقل قيزيل
 تور كستان» جمهوريتلهرى ايسه زه له نسكى وه غالاشچو كين كه بيله ر
 نك قامچيسى آستندا اوز خلقلهرينى تالاب، سويوب پاختانى بوغدا.
 يدان 3-4 كره آز قيمتگه آلوب موسقواغا يوبارماق وظيفه سى بله ن
 مشغولدرلهر.

تور كستان قيشلاقيسينى آچلق تهلكه سى كوته در.

مه نه بو «قوتقاريلغان» لار بله ن «قوتولماقچى» بولغانلار
 آراسندا گى فرق. تاش بالتا.

جلادله ر پروواقاسيونى

«يه گى فخرغانه» غازيتاسينك 25 سه تا بر نومروسنده اوزينك
 قومونست فرقه سينك مسؤل باش كاتىبى يوسف اوغلى عثماننك
 خوقند فرقه آكتيفلارى (فعاللهرى) مجلسينده سويله گه ن نطقينك
 سوئ قسمى باسيلغان. عثمان تور كستانك ههر تامايدا بولوب تور-
 گه ن مى كوره شده ن بحث ايدهره ك:

«شورا حكومتينك يوليني ييب به رلينده او قوچى بر كشى
 اوزي كستانگه قايتيش آلديدا مصطفى چوقاى نك يانغا باروب، اوز-
 بيكستاندا گى عكس الاقلابى تشكيلات اوچون يول-يوروق سو-
 ره يدنر. اوزي كستانده گى عكس الاقلاب تشكيلاتينك ايش سرعتيگه
 نسبتاً چوقاى نك يول-يوروقلهرى كيچي كگه ن وه ايسكير گه نلگى
 منور قارى كورسه تيب اوته در؛ يعنى اوزي كستانده گى عكس-
 الاقلابى تشكيلات اوز وظيفه سىنى اوز وقتيده موفقيت بله ن به جه-
 ريب كيله ياقانينى بيلدير گه ن...» ديدنر. يوسف اوغلى عثماننك بو
 ديديكلهرىگه بر آز توختاب اوتمه كچيمه ن.

هیچ وقت «ساویت پولینی ییب بهرلنده او قوغان» بر تور-
کستانلی یورتگه قایتیش آلدیدا وه یا باشقا بر زماندا یانیمغا کیلیب ،
تورکستاننک فلان بر قسمنده گی «عکس الانقلابی تشکیلات اوچون
مه ندهن یول-یوروق» سوره گن ایمهس.

شونی هم ئه تیتیش کیرهک ، که مهن تورکستانده بولوب تور-
گن ایشله سرعیننی یاقیندا ان یلمه سدهن ، اوزاقدا توروب بر
یاش تورکستانلیگه یورتنده گی تشکیلاتلر اوچون «یول-یوروق»
کورسه نه در گن نائیف (ساده دیل) بر کشی ایمه سمهن. اگر بو-
نده ی بر ایش ایشله گن بولسام او زمان ایکی تورلو آغیر یا گلیشلق
وه «گناه» قیلغان بولور ایدم: برنجی ، سیاسی وه اجتماعی
یا گلیشلق قیلغان بولوردم ، ایکنچیسده سیاسی وه تشکیلات ایشله-
ریده تجربه سی بولماغان بر یاش تورکستانلینی توغریدهن-توغری
جلادلر توزاغیغا توشور گن بولور ایدییم.

انصافسز موسقوا جلادلری وه اوله رنک ساتقین آگه تنلری ،
دیناده مثلی کوریلمه گن قانلی مستملکه سیاستی نتیجه سنده تور-
کستاننک ههر تامانیدا کوته ریلمه کده بولغان «ملی مدافعه مجادله-
سی» نك سیبله رینی تاشقاریدا آختاروب ، مسئولیتینی آیریم شخصلر
اوستیگه آتماق ادرلار. چوقای اوغلی مصطفی

استانبولده تورکستان کونی

10 نچی اوقتوبر جمعه کونی استانبولده «تورکستان تورک
گه نجله ر (یاشلار) برلیگی» نك 3 نچی ییلنی بتیریب 4 یاشقا کیریشی
مناسبتی ایله برلیک سالونیدا طنطنه لی کون بولوب اوتدی.
بو طنطنه لی کونگه استانبولده گی بوتون تورکستانلیله رچاقیر-
یلغان ایدی. آذربایجان ، قریم وه تورکیه دهن مهمانلر حاضر بولو-
ندیلار. سالوندا کوچیلکدان بیر بولا آلماسدان آیاقدا قالغانلار
آنچا ایدی. بالخاصه استانبولده گی تورکستانلی خانون-قیزلار اوز-

له ریگه آیریلغان ییرنی تولدیریب تاشغان ایدیله ر.

طنطنه لی کون «استقلال مارشی» ایله آچیلدی. آرقاسندان
یاشلار برلیگیمزنک رئیس دو قتور م. احمد بیک قیسقاچا بر نطق
سویله ب ، کیلگن مهمان وه همشهریله ریمز گه خوش آمدی قیلدی.
دو قتور بیکدن سو گرا «یه گی تورکستان» مجموعه سی نامیغا عثمان
بیک بر نطق سویله ب ، ملتپرور یاشلار ایله «قیزیل یاشلار» وه ایسکی-
له رنک فرقله رینی شوندا ی ایضاح قیلدیلار:

ایسکیچیلر تامامیله اوتکه ن کونله رگه باغلانوب قالغاندور-
لار. اونلار ماضیدان آیریلب یه گیلکله رنی قبول قیلماقنی بر کفور
دیب بیلرله ر. «قیزیل یاشلار» ایسه ملی وه حرثی تاریخنی اورتادان
آتوب تاشلاماق فکری آرقاسیدان یورومه کده دزلر. سبب بولشه ویک
تشویقاتیدر. ملتپرور یاشلار ایسه تاریخگه حرمت قیلادرلار. تاریخگه
یا لغوز عبرت آلماق اوچون قارا ایدرلار. عصری قوراللار بله ن کیله-
جه که که حاضر لانماق ادرلار. ایشته آرا لارندا گی فرق! دیب یاشلار
توغریسیدا بر قانچا مهم سوز سوزله گه ندهن کین نطقله رینی بتیردیله ر.
اونده ن کین «آذربایجان معلم وه طلبه برلگی» نامیغا جعفر
اوغلی بیک تورکیه ده یاشایان اسیر تورک اولکه له رینک او قوغوچی
وه ملتپرور یاشلاری توغریسیدا مهم نطق سویله دیله ر. «آذربایجان
گه نجله ر برلگی» نامیغا صادق بیک یاشلارغا خطاباً بر خطابه سویله-
دی وه بونله رده ن کین احمد نعیم بیک آلمانیدا گی تورکستان
یاشلاری نامیغا بر نطق سویله ب آلمانیا کیلگن طلبه له رنک تاریخچه
سینی وه اونله رگه قارشو بولشه ویکله رنک توتکه ن سیاستله رینی
برین-برین ساناب نهایت دیدی که:

«تورکستان ملی استقلالینی آلمانونچا اوز بالالارینی اوز
پولی ایله تریه قیلا آلماس. اوز مه نلیگینی آلا تورغان کونی کوب
اوزاق ایمهس! یاشاسون ملتپرور یاشلار!»
نطقله رده ن کین تورکستانلی قیز طلبه مزده ن راضیه خانم

«غازی یه!» عنوانلی منظوم او قودی وه کوب آلقیشلانندی.

قیز وه ایر کهک او قوچیلارمز «اورتاقلار!» ته شوله سینی ته یتب سالونغا کیردیله. شوندا ی کوب آلقیشلان دیلار که، تکرار ته یتمهک صورتی ایله مهمانلاریمز نك کوننگلله رینی آلدیلار.

بو برنجی قسم ایدی. ایکنچی قسم چای وه استراحت ایدی. چای اتناسیده تور کستاننک ملی چالقیلاریندان تانبور چالیندی. تانبورچی محمد علی افندی آتاتولی ته شوله سینی چالغانی زمان مهمانلاریمز شو فکرده ایدیلر:

— دیمهک بز ییللاردان بیرلی اوزاق قالغان بولسه که ده روحیمز، چالغیمز، حیاتیمز قطعاً آیریلماش.

چایدان کین او چونچی قسم مسامره قسمی ایدی. مسامره قسمنده تور کستانلی طلبه له ریمز ده ن معمر خانم «تور کستانی تانیما- یانلار» دیگن بر شعر او قودی. بو شعر نك بالخاصه شو قسمی کوب آلقیشلانندی:

یوروشیله طوفان که بی خاقانلاری تیره تن،
بو موسقوایی بر زمان تهک آئنده او نیاتان،
عرب سلطنتینی بر حمله ده یورنده ن آتان،
او تیمور اوغوللارینک مقدس کعبه سیدر!

شریف اسمنده 7 یاشار تور کستانلی بر بالا «بابام طویچی بهن آتیجیم» دیگن بر شعر او قودی. بو عسکری بر شعر بولغانی او چون بو بالا سالوندا عسکرچه سلام بیردی وه شوندا ی آلقیشلانندی که، ایکی دفعه سویله دی.

معمر وه خیرییه خانملار «اوینهک یار» وه «عزیزم جان» ته شو- له له رینی باشقا قیز وه ایر کهک بالالار بلن ته یتیشیب تور کستاننک ملی او یونینی او نیادیلار. او نیار ایکن تور کستانچه کینگن ایدیلر. قاندا ی آلقیشلانغان ایکنه نلکه له رینی ته یتب اولتورش آرتق چادر. چونکه تعریف قیلماق او چون سوز لازم.

ملی شعر له ر، داستانلار، قیزیقچیلقلار بولدی. خلاصه او جمعه کونی بر لیگیمز تور کستانلی یورتداشلاریگه وه مهمانلارغا بر تور- کستان کونی یاشاتدی. — کیلگه نله ر کیتهر ایکن:

— شوندا ی تور کستان حیاتینی یاقیندا یه نه کورمهک ایسته یمز! دیمه کده ایدیلر.

او کون او چون مخصوص بر دیوار غازی تاسی چیقاریلدی. بو دیوار غازی تاسی باشدان باشغا تور کستان تور موشیگه عائددر. کیچه سی خصوصی او یونله ر ته شوله له ر ته یتیلدی. کیچه سی کیچ وقت نارقالدق. ایلته ر.

خبرله ر بولیمی:

تورکیه ده

ایزمیر فلاکتی — تورکیه نك استان بولده ن کین ایکنچی که ته شهری بولغان «ایزمیر» اوقتوبرنک سوک آتا (هفته) سیده بویوک فلاکتله ر که او چره دی. کونله رچه توختاماسدان یاغقان یاغمو ر وه بوران کوب اوی وه دوا کانه رنی بوزوب بر قانچا کوپرو کله رنی آغدا- ریب یوباردی. شهر نك بوتون ایشله ری توختاب قالدی. اولگه ن انسا- نلار نك سانی یوزنی آشادر. مادی ضرر وه زیان ایسه یوز میگلهرچه لیرا (سوم) در. — «هلال احمر جمعیتی» (قیزیل آی او یوشمه سی) بوتون فلاکتزده له ر که شفقت قولینی اوزاتما قدادر. ایزمیر نك بایلا- ری هم مادی یاردمده بولما قدارلار. آینوقسا خانولار قیمتلی نه ر- سه له رینی ساتوب کوچه ده قالغان کوده کله رنی شفقت قوچاقلاریغا آلاق صورتیله یاردم قیلما قدارلار.

ایزمیرلی فلاکتزده قارداشلاریمزغا بیان تعزیه قیلیب اضطراب وه ألمله ریگه جاندا ان قوشیلامز.

جمهوریت بایرامی — تورکیه ده جمهوریت اعلان قیلنغانغا 7

يىل تولوب 8 نچى يىلغا قادم باسدى. بو مناسبتله توركيه نك هر تامايندا 29 اوقتوبر كوني كه تته وه طنطنه لى بايرام بولوب اوندى. بوتون اوپله، يورتلر مى تورك بايراغى ايله يهسه تىلدلهر.

قریم ده

(قریم توركله رينك استانبولده گى مى منبعلر نندن آلغان خبرلهر)
I. يورتلر ن كىلگه نلر نك سويله شلهر يگه قاراغاندا، قریم نك تاغ وه جنوب تامانلار ندا آچلق باشلانمشدر. قریم اهللىسى آيلاردانبرى ئەت (گوشت)، ياغ، شه كهر وه باشقا آزوق-اوقاتنى كورمه يدر. گهن بولدى. جنوبى قریمده ئە كمهك (نان) قىتلىغى بار. ئەوپاتور ييا شهر نده بر پوت اون 27 سوم وه بر قاداق ياغ 7 سومدر. ايشهر لهرده قاوون وه قاربوزلارنى ده آرقا-آرقاغا تير كه لىب وه «نوبت» ده توروب آلادر لار.

II. قریم توركله ر نندن 1929 يىلده نبرى 31000 چه كشى سور. گون ايتلگه نلهر. انقلابدان بورون قریمده تور گهن تورك تبعه لهرنى قریمده ن چىقارماقدادر لار. تورك تبعه لگىنى قابول ايتكهن ضياليلارنى 8-9 آى قاماغاندان سوڭ قریمده ن خارجفا هه يده ب يوبارماقدالار. سوڭ وقتلر ئەوپاتور ييا، فهئودوسيا وه جنوبى قریمده ن قرىملى توركله رنى توده-توده حالندا شمالى اورال، آرخانگه لىسك، قو-تلاس، سالوفكى وه كه م كه بى ساووق ييرلهر گه سورگون قىلما-قدالار. اوتامانلار نك ساووقليغىغا ههم آچليغىغا چىدى آلمانان قریم توركله رى بالا-چاغالارى بلهن قىريلماقدالار. سورگون ايتلگه-نلهر گه قریمده ن آزغنه بولسا ههم آزيق-اوقات يوباريشغا رخصت ييرمه يدرلهر.

III. يورتلر ن آلينغان خبرلهر گه قاراغاندا، قریم ملتچيله ر نندن بكر صدقى، اودا باش، حكيم مسلم، عابدى ذكائى، يعقوب كرجى

تاغين بر نيچه لهرى بولشه ويكله ر تامانيدان آتلىب اولدير يلمشله ردر. 1905 نچى يىلغى انقلاب حركتىگه كوب ياقيندان قاتناشقان قرىم نك كه تته سوداگرلهر ينده ن جعفر آبلایف سىير ياده آچلقدان اولمشدر.

IV قرىملىلهرنى اوز آنا-آنا يورتلر ن هه يده ب، آزغنه يير گه اىگه بولغانلارنى «موشومزور» (كولاك) صنفى دىب عىبله ب، سياسى ايشلهر بلهن هيج علاقه سى بولماغانلارنى ملتچىلك «گناهى» بلهن «قارالاب»، خاتون وه بالا-چاغالارنى دا روسيه نك چىت ساووق ييرلهر يگه سورگون قىلماقدا بولغان ساويت حكومتى، شو قرىمگه يهودى مهاجرلهرنى كىترىب مسلمان مسجد وه مدرسه لهر نده ن كوچله ب آلنغان وقف ييرلهر نك اڭ ياخشى لهر يگه يهودى قىشلار قارى سالماقدادر. 1905 نچى يىلغى انقلاب چاغى يهودىلهرنى روس بوغروملار ندىن اوز اوپله ر يگه ياشىرىب ساقلاغان قرىم تور-كله رنى ساويت حكومتى بوكون «آتى-سه ميتىزم» بلهن عىبله ب قىنماقدادر.

توركيستانه فبرلهرى

1. خاتون قىزلار فرقه وه ايشلهرده. — بولشه ويكله ر توركيستان خاتون-قىزلارنى فرقه قاتارىغا وه ايشگه تارتىش حقنده باقىروب چاقىروب يوره درلهر. ياقيندا بولوب اوتكهن 5 نچى اوزبىكستان فرقه قونغرهنده عبدالسلام اوغلى دىگهن برىسى جوده قىزىق رقم وه فاقتلارنى سويله ب ييردى. عبدالسلام اوغلى: «تاشكند اوقرو-غنده (دائره سنده) اڭ كوب ايشچى توپلانغان يير تاشكند ترامواى اداره سىدر. بو ييرده فرقه اعضاسى بولغان ايكى گنه توركيستانلى خاتون ايشچى كورولدى» دىدر.
شو عبدالسلام اوغلى يه نه بر مثال سويله يدر. بو مثال حقيقتاده

انسانى غضبه نديريب يوبارارلق بر حادته در. تراقتور قورسيگه ايكي اوزيك خاتونى يوباريلغان ايكن. بونلەر تراقتور قورسینی موفقيت بلن بتيرگه نلەر. بونلەرنگ بريسي يه گي يول رايونينگه يوباريلادر. او بيرده اونك بيليميني سينهب كورمه سدهن قايتاروب يوبارادرلار. او يازيق خاتون آلتى تاقر يه گي يول رايونينگه يوباريلغان، ۶ كهره سنده ايشگه آلمانلار. بو برگه حادته ايمه س. عموماً ايش قيديرغان توركستان خاتون-قيزلاري شونداي معامله كوره درلەر. توركستانده ايمه ك فابريقاسي سالينار ايكن بولشه ويكلەر بو «فابريقا-نك توركستان خاتون-قيزلاري اوچون ايش مكتيبي» بولاجاغيني باقيروب چاقيرغان وه يازوب چيزگه نلەر ايدى. فابريقا بيتدى. بولشه ويكلەر حقيقي ايشگه باشلاديلار. توركستان «ملى» غازيتا-لاري توركستانلى خاتون-قيزلارنگ موافقراق اورونلەرگه قويولما-غانلارندان شكاي ت قليب يازا باشلاديلار. ايشچيلهرنگ ساناغيني قيسقارتيش لازم بولغاندا يالغوز توركستانلى خاتون-قيزلارنگ ايشدهن بوشا تيلماقدا بولغانلاريني آچيق كورسه توب يازديلار. فيض-الله خواجه وه اكمل افنديلەر ايمه بو فابريقادا گي ايشنگ توركستان خاتون-قيزلارنگ ائك كه ته يوتوغى بولغانيني باقيروب چاقيروب يوروشلهريني هيچ قويماديلار.

2. بولشه ويكلەر يالغانى. قازاغستانك اون ييللق بايرامى منا-

سبتله قازاق قومونست فرقه قوميته سي تامانيدان تاراييلغان «نهز-يسلەر» ده توركستان مىلى حركتى تاريخيگه عائد توبه نده گي «حقيقت» لهر يازيلغان («أگبه كچي قازاق» ۱۲ نچي سه تابر):

«... چوقاي باش بولغانى حالدا توركستان قايتا ليست ضياليلهرى... خوقند خانلغىنى توزمه كچي بولديلار وه حكومت قور-ديلار. قوللاريفا سلاح آليب، توركستان جمهوريتيگه قارشى چيقديلار...»

بولشه ويك يالغانچيلارنگ بوراده «خوقند خانلغى» ديب يازيب

اوتورگه نلهرى، 1917 نچي يىلى ده قابرنگ 10 نده خوقند شهرينده فوق العاده توركستان قورولتايى تامانيدان اعلان ايتلگن «تور-كستان مختاريتى» در. «قايتا ليست ضياليلهر» ايمه توركستانى روس قولونيزاتورلاري (مستملكه چيلهرى) چه نكه ليدهن قوتقازوب مىلى حكومت توزمه كچي بولغان توركستان راديقال ضياليلهريدر.

«قوللاريفا سلاح آليب توركستان جمهوريتيگه قارشى چيقدى»

ديگه نلهرينگه كيلسه ك بوده توركستان ضياليلهرينگ عمومى تور-كستان، آينوقسا فەرغانه ليلهر بلن برليكنده، كيچه چار نيقولاي جلادلهرى، بوكون «اوقتوبر انقلابى» نك «ايلهرى قره غولى» («آوانپوست») بوليب چيققان قانخور روس عسكرلهرينك «سونگو حاكميتيگه قارشو حلق حوققيني مدافعه ايمه كچي بولغانلاريدر». بولشه ويكلهرنگ «توركستان جمهوريتى» ايمه توركستان اها-

ليسينى بوتونله ي سياسى حوققلهردهن محروم قالديرغان (1917) نچي يىل نويا بردا گي توركستان ساويتلهر قورولتاينك قاراريفا باقيلسين!) روس عسكرى، روس عمله لهرى هم روس موژنيكله-رينك «قولونيزاتورلق» (مستملكه) حاكميتى در. (باش مقاله ده كيتريلگن بولشه ويك تاريخچيسى گه نوركى سافاروفنك شهادتيگه باقيلسين!)

3. اير نظر اوغلى ايلتاي نيك يالغانى. قازاغستان اجرا قوميته سي

رئيسى — ديمه ك رئيس جمهور — اير نظر اوغلى ايلتاي موسقواغا بارغان. سياحتدهن مقصدى ساويت اتقاي باش حكومتيگه قازا-غستانك اون يىل ايچنده قازانغان يوتوقله ريدهن رابور تا پشيرماق ايدى. ايلتاي نك سوزلهرينگ حقيقي بها بيرمه ك اوچون، بو اوياتسز «رئيس جمهور» نك توركستانك قازاغستان قسى اوچون ائك مهم حسابلانغان كوچه به ليلهرنى يرليله شتريش حقنده سويله گه نلهريندهن برگه جمله سى اوستنده توختاب اوتوش كافيدر. ايلتاي نك سوزيگه قاراغاندا «1929-1930 ده سه كسان تورت ميگ اوچ يوز قرق

(84340). قازاق خوجالغى کوچه به هم ياريم کوچه به ليكدهن
اوتورا قلاشتريلگەن ايمش .»

ايلتايىنك بو سويله گەنى بوتون ساويت غازيتا لاريندا باسيلغاندر
(خصوصاً «أگبه كچى قازاق» هم «ساويتسكايا ستهپ» غازيتالا-
رينگ 22-23 نچى سته تابر داگى نومر ولەرنده).

«رئيس جمهور» نك مطلقا يالغان سويله گە نينى كور سته تمەك
اوچون «أگبه كچى قازاق» نك 11 نچى سته تابر نومر وسيده گى
باش مقاله سيگه بر قاراب چيقيش كيرهك. او مقاله ده:

«بو ييل پلان بويىنچە 84 ميگ (كوچه به وه ياريم كوچه به)
خوجالغى ييرله شترمه كچى ايدك. لاکن بارچا اداره له رنك كور-
سه تکهن يالقاو لنى وه يامان نظر بلەن قاراغانلغى تيجه سنده بو
پلان به جه ريلمەى قالدى...» ديب يازيلغان.

ديمهك قازاقستان اجرا قوميتەسى ناشر افكارى بولغان «أگبه-
كچى قازاق» غازيتاسى «پلان به جه ريلمەى قالدى» ديسه، اوشەل
اجرا قوميتە نك رئيسى اير نظر اوغلى ايلتاي موسقواغا باريب «پلان
به جه ريلدى» ديدن.

مسئله نك ائك قيزيق جايى شونده، كه ايلتايىنك بو يالغانينى
«أگبه كچى قازاق» نك اوزى هم (23 نچى سته تابر نومر وسيده)
اوبە لمە سدن، قيزارماسدان باسيب اوتوروبدر.

قازاقلارنىڭ:

«جالغانان بولغان حرامزا

راستى كورسه اولەدى.

اولمەس اوچون حرامزا

جالغانمە نەن جورەدى»

ديگە نلەرى، مەنە، شو ايلتايىغا وه «أگبه كچى قازاق» اطرافىغا توپلا-
ئغان وجدانينى، اويانىنى هم ايمانينى موسقواغا ساتقان «حرامزاده-
لەرگه» آنالغان بولسا كيرهك.

توزە تيش:

«ياش تورکستان» نك 11 نچى سانيدا:

1) 2 نچى بيت، 8 نچى قاتاردا ايکى تا پقر يازيلغان «باختيان» ايمەس
«باختيجان» در.

2) 15 نچى بيت، 2 نچى قاتارداغى «IV» ايمەس «VI قونغرە» در.

3) 16 نچى بيت، 12 نچى قاتارداغى «27. IX» ايمەس «27. XI» در.

4) 17 نچى بيت، 15 وه 21 نچى قاتارداغى «VI سەسيه» ايمەس
«IV سەسيه» در.

باشقارما.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

2 ییل || 13 سانه || ده فابر 1930

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - مختاریت دان استقلالغا باش مقاله
- 2 - تاریخی ایسلمه لهر
- 3 - مفکوره میدانده کورهش چوقای اوغلی مصطفی
- 4 - روسیه نك بو کونگی وضعیتى وه تورکستانلیلهر نك وظیفه سى تیمور اوغلی ایلتهر
- 5 - تورکیه وه قوشنیلاری
- 6 - بورونگی چه کیست آغایکوف خاطره لارندان

خبرلهر بولمى:

- 7 - تورکستان خبرلهری
- 8 - رسملهر

Yach Turkistan

Novembre 1930 (Le jeune Turkestan) No. 12

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

«یه گئی تورکستان»

1927 نچی ییلده نبری چقا باشلاغان. تورکستان
ملی برلیگی «نمب» ننگ فکرلهرینی تاراتوچی آیلق مجموعه در.
لاتین حرفلهریله چقادر. آدره سی:

Istanbul: Hükûmat konagi karşısında Gümüşhane
Sokagi No. 3 (Turquie)

یولیمزغا توغری کیلگهن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیشلهری
آچقادر. باسیلمایغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلهری:

بیللغی - 2 دولار - آلتی آیلغی - 1,2 دولار
اوج آیلغی - 60 سەنت - آیریم نسخه سی - 20 سەنت

مجموعه مزگه تیوشلی ههر تورلی یوللانمالار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

بیل 2 || ده قابر 1930 || ساره 13

مختاریت دان استقلالغا (1917 - ده قابر - 1930)

بزنك ياش گنه ملی حرکتز تآریخنده، وقتنی کیلگن ساین
ایسله کیتیشک کیرهك بولغان، بر قانچا مهم کونلر باردر. مهنه
بوندهی تاریخی کونلرنك بریسی 1917 نچی ییل 10 نچی ده قابر-
بردر. بو کونی خوقند شهرنده توپلانغان IV نچی تورکستان فوق-
العاده اولکه قورولتایی، تورکستان مختاریتینی اعلان ایتکن ایدی.
بز بو حرکتگه بو کونگی ملی قورتولوش حرکتزنك برنچی
پایهسی وه بو یولده جسارتسز آیلغان بر آدییم دیب قارایمز.
آغیر تجربه لهر بلهن توله اون اوچ ییللق دهشتلی حیات دوره-
سینی کیچیرگه نندن سوک ایمدی، او زماننك یاگلیشلقلارینی کو-
روش وه سویلهش آساندر. اون اوچ ییل بورون بز ملی حرکتز-
نك پروغرامینی به جهریرکن مختاریت بلهنگنه کفایتله نسهک توغری
بولور دیب اوپله گن ایدک.

«تورک یوردی» تورک اوجاقلارینگ فکرلهرینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاتین حرفلهریله چیقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi Ankara-Turkiye

«اودلویورت» وه «ییلدیریشی». استقلالچی آذری محررلهری تاما-
نیدان استانبولده، لاتین حرفلهریله، چیقاریلماقدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازیتانی بوتون اوقوچیلاریمزغا توصیه
ایتهمز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومتر» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقرائنالی آتاقلی محررلهرنگ اشتراکی بلهن پاريسدا
چیقاریلادر. آدرهسی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e) یاگا

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg

Goethestrasse 5

«امل مجموعرسی» قریم تورکلهرینگ استقلال فکرینی تاراتادرغان
اونبش کونلک مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر. آدرهسی:
„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

«روس انقلابی» قریم تورکلهرینگ ملی حرکتی باشلوغی جعفر

سید احمد یکنک بو قیمتلی اثری، تورک تیلنده روس انقلابی
حقنده یازیلغان برگنه کتابدر. روس انقلابی تاریخی بلهن
تانیشماقچی بولغان ههر تورک اوچون فائده لی بر اثردر.
بهاسی بر تورک لیراسی. بوتون استانبول کتبخانه لهریده ساتیلادر

او زمان روسیه اسارتند بولغان له (Leh) وه فینله ردهن باشقا بوتون ملتله روسیه انقلابی وه روس دموقراآتیسینک انصاف وه حقانیتیکه توغریدان اینانار ایدیلر. له وه فینله ردهن باشقا هیچ بر خلق ملی قور تولوشینی درحال یوزه گه چیقاریشنی اولی آلمانان ایدی (*). حتی آچاغنه زمان اونکه ندهن سوک، 1918 ییلی ماورای قافقاسیا سهیمی آذربایجان، نهمه نستان وه گورجستان استقلالینی اعلان ایتهرکن او استقلالغا باشدا موقتی بر حادثه که بی قاراغان ایدی. اونلر روسیه ده دموقرااتیق فهدر ایتف جمهوریت اداره سی قورولسا ماورای قافقاسیا نکه ده بو فهدر اسیون عائله سینک بر اعضا سی بولوشینی اوله گه نلر ایدی.

شو روس انقلابی وه روس دموقراآتیسیکه اینانیشلق وقتیه بز تورکستان لیلر ده بار ایدی. شو تأثیر آستندا بز ملی طلبمزی ایشکه آشیریشنی مختاریت بلن گنه تجدید ایتکن ایدک. ایسکی رومالیلار «زمان اوز گه ردهر. اونینگله تیگ بز هم اوز گه ردهز» (**). دیرلر ایدی.

«زمان اوز گه ردی.» بز نک روس انقلابیکه بولغان ایشانچ وه امیدیمز توغری چیقما دی.

روس انقلابی دموقراآتسی یا لغوز بو انقلابی یوقایتیش بله نکه قالمادی. او بز گه اوز ملی حقیمز مسئله سینی اوننگله دوستلق وه انصاف پره نسپیلری اطرافندا مناقشه ایتهرک حل ایته آلیش حقدی قناعتیمز نک یا گلیش ایکه نلگینی آچیق کورسه ندی.

بوگا روس انقلابی دموقراآتیسینک اؤ آلداغی شخصیتلر- ندهن بری، فییرال انقلابی عاشقی وه روسیه وقتلی حکومتینک باشلوغی بولغان که ره نسکی جانلی بر مثالدر. کورد عصیانینک مدا- فعه سی اوچون بوتون دنیانی یارده مگه چاقیریب باقیرماقدان آغزی

(*). لهستان مسئله سینی، جهان سوغوشی باشلانغاندان سوگ روسیه ایسته سه ده ایسته سه ده پیشیلدی، دیب حسابله ش کیره ک ایدی.

(**) [Tempora mutantur et nos mutamus in illis].

کوپوروب چارچاماغان که ره نسکی، خلقمزنک روس بولشه ویکله- رندهن کورمه کده بولغان ظلمینی تیرناق علامتی («») ایچیکه آلیب گنه اینانماقچی بولادر. («دنی» نک 104 نچی سانینغا باقیلسین). «زمان» باشقا بر مفهومه ده «اوز گه ردی». بز نک خلق سیاسی تاماندان اوسدی. او اوزینی سیاسی بلاغته ایشکه ن دیب حس ایتدر. او ایمدی ملی منفعتینک یا لغوز اوز مقدراتینک اوز قولندا بولوشی آرقاسیدا گنه نیگیزدهن پیشیلیب تأمین ایتله جه گینی جوده یاخشی یله در. ملی استقلال بزنی بوتون دنیادهن آیریب اوراب آلا درغان بر چین سدی بولماغانی که بی او هیچ کیمنگ حقیکه قارشو سوء قصد هم ایمه س. ملی استقلال، بالعکس، ظالملا رنک ظلمندهن، استعمارچیلر نک تالاشندان یورت وه خلقمزی ساقلاش حرکتی دیبه کدر.

انقلابی روس دموقراآتسی نماینده سی که ره نسکی نک اینا- نناق ایسته سه سدن تیرناق علامتی ایچنده یازادرغان وه تأریخده مثلی کورولمه گن روس پروله تارباتینک ایزیشینی، تورکستان خلقی یلیکه کیچیریلگن وه قوربان ایتلگن میلیونلارچا تورکستان لیلر- نک قانی بلن سوغاریلغان تیمیر چه نه بر دیب یله در. ملی استقلال حرکتی شو بوغوجی تیمیر چه نه برنی اوزوب تاشلاش کوره شندن عبارتدر.

مختاریت بز نک کیچیمیشیمز گه عائد تأریخی بر حادثه در. بز اونی ایسله ییمز، فقط ایمدی اوزینی ایسته سه ییمز. اوگا قایتیش یوقدر! هرر بویومش آدم اوز کیچیمیشینی، بالاللق دورینی ایسله سه هم او بالالقا قایتیشینی ایسته سه یدر. شونگه اوخشاش بز هم ملی سیاسی حیائتمز نک بالاللق دوری بولغان تورکستان مختاریتینی یا لغوز تاریخی بر حادثه دیب گنه ایسله ییمز.

ایسکه ره: تورکستان مختاریت حکومتی اعضالارندان بارچاسینک رسملرینی نه لده ایتیش ممکن بولماغانیدان، سایغیلی او قوچیلاریمزغا اوله ردهن ایمدیک ایکی شخصنک گنه رسمینی تقدیم ایتمه کده مز. باشقارما.

تورکستانى ياروغلىققا چىقارماقچى بولغانلاردان:

تورکستانى مختار اولکه اعلان ايتکهن مى قورولتاینک رئيسى وه
برنجى تورکستان مى حکومتینک باشلوغى

چوقای اوغلى مصطفى بيک

«ياش تورکستان» 2 نچى يیل سان 13

تورکستانى ياروغلىققا چىقارماقچى بولغانلاردان:

تورکستانى مختار اولکه اعلان ايتکهن مى قورولتاینک رئيس
اورونباسارى وه برنجى تورکستان مى حکومتى اغضاسى

سايغىلى عبيدالله ضوابع

«ياش تورکستان» 2 نچى يیل سان 13

تاریخی ایسلهمه‌لر

تورکستانلی مختار اولکه اعلان ایتکهن IV نچی تورکستان فوق‌العاده قورولتایینک مضبته‌سینی، تاریخی بر وثیقه اولماق اوزره، توبه‌نده نشر ایتمه‌کده‌مز. قولیمزدا مضبته‌نک تورکجه متنی یوقلیغندان روسچه‌سندن ترجمه ایتمه‌ک مجبوریتنده‌مز.

(1) IV نچی تورکستان فوق‌العاده اولکه قورولتایی بویوک روسیه انقلابی اساسلریگه سویکه‌نوب، تورکستان خلقلهرینک رأی وه آرزوسینی افاده ایتهره‌ک، تورکستانلی ده‌موقراتیق، فهده‌راتیف روسیه جمهوریتینک محلی مختاریتگه ایگه بر بوله‌گی دیب اعلان ایتدر. مختاریت شکلینی بیلگیله‌ش ایشی یاقیندا توپلانادرغان تورکستان مجلس مؤسسائی اختیارگه قویلادر. قورولتای تور-کستانده‌گی آزیلقدا بولغان خلقلهر حقوقینک هر تاماندان محافظه ایتلیشینی طنطنه‌لی صورتده اعلان ایتدر.

(2) تورکستان مختاریتینی اعلان ایتکهن بو IV نچی فوق‌العاده اولکه قورولتایی عینی زمانده 54 کیشیک بر خلق شوراسی سایلایدر. (بو خلق شوراسی اعضاسینک 36 سی تورکستانلی، 18 ی روس ایدی).

(3) وقتلی مختاریت حکومتی شو کیشله‌ردهن عبارت ایدی: محمد تینچبای (مهندس، بورونعی روسیه دولت دوماسی اعضاسندن)، هدایت بیک یورغولو آغا (مهندس-آغرونوم)، عبیدالله خواجه (دعوا و کیلی)، عبدالرحمان بیک اورازای (حقوقچی)، عابدجان محمود (خوقند شهر امینی اورونباساری)، میر عادل (یه‌گی مار-خیلان شهر امینی هم فهرغانه ولایت ملی شوراسی رئیس)، ناصر-خان (نامانگالی علمادهن)، مصطفی چوقای اوغلی (حقوقچی)،

تورکستان ملی شوراسی رئیس) وه سولومون هه‌رتسه‌لد (دعوا و کیلی، یهودی).

محمد تینچبای، حکومتک بعضی حرکتلهری تاشکنده‌گی روس بولشه‌ویکلهری ایله آرانک بوزولوشیغا سبب بولور، دیگه‌ن بر فکرده اصرار ایتوب 1918 نچی ییلی یانوار اورتالارندا حکومت هیئتندن چیکیلدی. محمد تینچباینک استعفا‌سندن سو‌گرا مصطفی چوقای اوغلی حکومت رئیس تعیین ایتلدی.

(4) 1918 نچی ییلی یانوار باشلارندا خوقنده‌گی تورکستان دهقان وه ایشچیلهری قورولتایی خوقند حکومتینی قایتادان تانیب، قارارینی ساویت حکومتی مرکزگه ته‌لغرام آرقالی بیلدیردی. قورولتای قارارندا، یابانچی عسکرلهر سونگوسینک کوچی بله‌ن تورکستانگه اوزینی حکومت صفتنده تانیتقان تاشکند روس بولشه‌ویک ساویت خلق قومیسارلارینک تارقایتیلیشی تکلیف ایتلگه‌ن ایدی. او زمان «ملتله‌ر ایشی قومیساری» بولوب تورگه‌ن ستالینک قایتارغان جوابی بولشه‌ویکلهرنک «ملی سیاستی» گه اورنه‌ک بولار-لق بر وثیقه‌در. ستالین جوابنده: «پیرلی ساویتلهر اوز ایچکی ایشلهرنده مختاردلهر؛ تورکستان دهقان وه ایشچیلهری قوراللی کوچگه ایگه بولسالار، مملکتگه یابانچی دیب تانیغان تاشکند ساویت خلق قومیسارلاری (ساونارقوم) نی اوز کوچلهری بله‌ن تارقانسونلار» دیگه‌ن. دیمه‌ک، ستالین قورالسز تورکستانلیلهرنی روس عسکرلهریگه قارشو سوغوشماققا چاقیرغان. ستالینک بو پروواقاتورلق جوابی 1922 نچی ییلی، تیشقی ایشلهر قومیسارلغی قاراماغندا، موسقوادا نشر ایتلگه‌ن وادیم چایکینک «روسیه انقلابی تاریخگه قاراشلی» کتابنده باسیلغان...

(5) تورکستان مجلس مؤسساینک توپلانیس کونی 1918 نچی ییلی مارت آیغا بیلگیله‌نگه‌ن ایدی. بولشه‌ویکلهر بو کوننگ کیلیشندن قورقدیلار. موسقوانک بویوروغی بله‌ن تورکستان ملی

حرکتینی بر آن اول قان دریا سنده بوغوشغا تیریشدیلهر. 1918 نچی میلنک 12 فیرالنده تاشکندده گی روس بولشهویکلهری، اوزله رینی تورکستاننک قانونی حکومتی دیب تانیس، تورکستانلیلهر قولنداغی قوراللارنی بیغیشتریب بیریش وه حکومت باشلوغی مصطفی چوقای اوغلینک تسلیم ایتیلیشی حقدده وقتلی حکومتگه اولتیماتوم بیریلهر. مختاریت حکومتی، بر نفر بولسادا عسکرگه ایگه بولماغانی حالدا، بو بولشهویک روس اولتیماتومینی قایتاردی. خوقند حکو- متی تاشکندده توپلانغان روس بولشهویکلهرینک دوقلاری آستندا اوله زنک تورکستانلیلهر اوستنده حاکمیتینی تانیسینی اوزی اوچون ملی بر خیانت دیب ییلدی. اونگچونده کوچسرلگیگه قاراماسدان رد ایتدی.

مختاریت حکومتی ییقیلدی. اونگله برابر مختاریت فکری ده ییقیلدی، یوقالیدی.

بو کون یالغوز استقلال، مستقل تورکستان فکری حاکمدر.

باشاسین مستقل تورکستان!

مفکوره میدانیده کورهش

بو کون تورکستانده اڭ مهم اورون توتکهن. تورکستان غازیتا- لاریغا کوز یوگورتوروب چیقساگز، تورکستانده کوندهن کونگه پارلاما قدا بولغان ملی مفکورهدهن بولشهویکلهرنک سوڭدرجه قور- قما قدا بولغانلارینی کورسهته درگن مقاله لهرنی اوچرهته سیز. بولشه- وکلهرنک تورکستان ملی مفکورهسیگه قارشو مفکوره وی کورهش یور- گیزه یلمه سندن، «اور-یقیت»، قاماش، سورگون، آتیب اولدیر- یش که بی «قارا کوچ» بلهن میدانگه چیقغانلارینی «تورکمنستان»، «آزاد بوخارا»، «فیزیل اوزبکستان»، «یه گی فەرغانه»، «شرق

حقیقتی»، «ایگبه کچی قازاق»، «بر اودا ووستو کا»، «ساویتسکه- یه ستهپ» وه باشقا غازیتالار آپ آچیق کورسهته درلهر.

اوزبکستان فرقه باش کاتبه ری، عثمان یوسف اوغلی خو- قد فرقه آکتیفلاری آلدیدا، اکمل اکرام اوغلی سمرقند فرقه فعاللاری مجلسنده «مفکوره میدانیده کورهش» حقدده اوزون اوزون نطقلهر سویله دیلهر. بز بونلهردهن ههله لک یالغوز اکرام اوغلینک نطقی اوستنده توختایمز. اکمل افندینک بو نطقی تورکستانلیلهرنک اوقتوبر انقلابینک 13 نچی ییل دونومی بایرامیغا قانداغی حاضر- لاندیقلارینی یاخشی گنه کورسه تیب بیرهدر. (*)

سوز نوبتینی اکمل اکرام اوغلیغا اوتکوزدهمز: (**)

«اورتاقلار معروضه منگ موضوعی «قاسیمچیلار محاکمه سینک یکونی» توغری سیدا. مه نچه بو بیرده محاکمه نک باریشیغا اوزاق توقالیب اولتیریشنک حاجتی یوق. بو توغریده اور- تاقلار غازیتالاردا اوقوب کورگه نلهر. شونک اوچون محاکمه دن ایلگه ری وه کینن آچیلغان عکس انقلابی تشکیلات توغری سیده کوربه ک توقتایمان.

قاسیمچیلار محاکمه سیدا نیمه لهر آچیلدی؟

بزنگ محاکمه آپاراتیمزدا، اونک باشندا یعنی عالی محاکمه ده بوزغونلقلار بارلیغی آگلاشیلدی. او بیرده پاراخورلق، مه سبازلوق وه باشقالار بار ایدی. شونک بلهن بر گه بو محاکمه آپاراتلارمزدا اوزاق وقتلهر ملی عکس انقلابی تشکیلاتنک وه ملی بورجووا- د زیانک توغریدان- توغری آگه نلهری اولتورگه نینی کورسه ندی. ملی عکس انقلابی تشکیلات او بیرگه اوز وکیللهرینی یوباریش، علم

(*) اکمل اکرم نطقی «بر اودا ووستو کا» نک 18-19 سه نتابر وه «یه گی فەر- غانه» نک 20-23 نچی سه نتابر نومرولهر نندن آلتیدی.

(**) بز اکمل اکرام اوغلینک نطقیکه آنجا اهمیت بیریب، مجموعه مزنگ کوب صحیفه- لهرینی توبه نده اوگا نه چره تدک. سایغیلی اوقوچیلاریمزدا بو نطقنک سیاسی اهمیتینی آگلاب بزنی عیبگه تومه سلهر دیب امید ایتهمز. باشقارما.

ههم باشقالار آرقالی محکمه له ریمزده گی بوزولغان عنصر له رنی سانیب آلیش یوللاری بله ن محکمه آپاراتینی محتکشله رگه قارشو بورجواو منفعتی اوچون فائده له ندی.

قاسیم محاکمه سی بر گنه بونی آچیب قویا قالمادی. محاکمه - نك دوامیدا ملی عکس انقلابی تشکیلاتنك بارلیغی ههم آچیلدی. بو تشکیلاتی کوب گواهلار، آینوقسا عابد سید (سعید) لهر فاش قیلدیلار. اونلار، شو کونگه چه بزگه معلوم بولمای کیلگن یه نه کوب نهرسه له رنی آچدیلار. بو فاش قیلدیغا قارشو عکس انقلابی تشکیلات اورمیقت (نهررور) بله ن یعنی باش گواہ عابد سید (سعید) نی اولدیریش بله ن جاواب قایتاردی. عابد سید (سعید) نی زهر له دی... باش گواهنك اولدیریلشی بزگه یه نه یه گی، شو کونگه چه آچیلماغان عکس انقلابی تشکیلاتی آچیب بیردی... بزنگ قهرمان تشکیلاتیمزنگ زیره کلگی، پروله نار قورالی دولت سیاسی اداره سی (گه. په. ئو.) نك اوتکورلگی آرقاسیدا، برنجی عکس انقلابی تشکیلات محاکمه باشلانیشدان ایلگه ری آچیلغان ایدی. او بیریک ملی عکس انقلابی تشکیلات، مملکت مزده پروله نار دیکتاتوراسی حکم سورگه نده نیرلی دوام ایتب کیلدی. بو تشکیلات اوقتوبر انقلابی کونیده ن باشلاب پروله نار دیکتاتورسیگه قارشو کوره شدی. پروله نار یات انقلابی کونله ریده قوقان بورجوا مختاریتینی توزوب، شو آرقالی پروله نار یات دیکتاتورسینی یقیتیشغا حرکت قیلدی. بو عکس انقلابی تشکیلاتنك بر قسم عنصر له ری چیت ایلله رگه هجرت قیلدیلار. بر قسم له ری بو بیرده قالب اوز قاتار لاریغا یه گی کیشیلر ته نله شگه، بر قاتار کیشیلر نك یاردا ملار. ری بله ن اوز له رنك عکس انقلابی «ملی برلیک» جمعیتینی توزوشگه باشلا دیلار. بو تشکیلات بو کونگه چه اوز ماهیتینی ساقلاب ههر خیل ناملار بله ن یوروب کیلدی.

قوقان مختاریت حکومتی یقیلغاندان کین بو تشکیلات بزگه

قارشو فعال روشده کوره شنی دوام ایتدیردی. مخفی روشگه کو- چوب با سماچیلقنی وجودگه کیلتردی. داغینق تالاوچی با سماچی توده له رینی برله شتردی ههم اولارغا سیاسی شعار لار بیرب توردی. سیزلهر، احتمال عابد سید (سعید) نك شو تشکیلات قاتاریدا تورگن وقتیده، اوزیکستانده مشهور قانخور وه ظالم قورباشی رحمان قول آلدیغا بارغانی توغری سیداعی سوز له رینی او قوغاندر سز لار. عیدار شریف اوز کورسه تیشله ریده با سماچیلقنی قاندا ی تشکیل ایتکه نکلکله ری وه رهبر لک قیلغانلاری توغری سیده گه بیرب کیلیب دیدی، که:

«بزله رگه با سماچیلقنی تشکیل ایتیش توغری سیده تکلیف بو- لغاندا، بزله ر «اتحاد» (برلیک) نك ولایت قومیته سنده ن بونی قاندا ی تشکیل قیلشینی سورده دک. شونده اونلهر، بزده مه یده با سماچی توده- له ری بار، شوله رنی اوز تامانیمزغا آغداریشیمز وه اوز کیشیله ریمز آرقالی تاییار لاییمز لازم. اگرده قورباشیلار آراسیدان یا قادرغا- نلاری چیقیب قالسا، اونلهر نی قومیته گه قبول قیلش ممکن، دیدیلهر. شوندا ی قلیب جام بولس اجرا قومیته سینک رئیس سویون جاقول آرقالی قارا قول بیک (که ته قورغان با سماچیلار نك باشلو- غی) قومیته اعضالغیغا قبول قیلندی. قارا قول بیک بزنگ قومیته گه قبول قیلغاندان کین اوگا اوز توده سینی کوبه یتیش توغری سیده تعلیمات بیرلیدی. نیاز قورباشی (که ته قورغان با سماچیلار نك ایکچی باشلوغی) نی یولغا سالیب آلشینی مه ن اوز اوستیمگه آلدیم ههم اونی که ته قورغان قومیته سی آرقالی قبول قیلدق. قارا قول بیک وه نیاز قورباشیلارغا، بز یاردم بیرمز، شونک اوچون بزله ر بله ن برگه ایشله شیگز وه بزنگ طلبله ریمزگه اطاعت قیلشیمز لازم دیدیک».

مه نه اورتاقلار، «ملی اتحاد» (ملی برلیک) قومیته سی با سما- چیلار نی قاندا ی تشکیل ایتدی وه اوگا قاندا ی رهبر لک قیلدی.

شريف اوشه وقتده 1919-1920 نچي ميللاردا كه ته قورغان اويهز
(قضا) اجرا قوميته سينك رئيسي بولوب توره ایدی. كوردیگرمی ،
قضا اجرا قوميته سی رئيسك اوزی باسماچیلارنی تشكيل قیلدی ،
شو عكس انقلابی تشكیلاتگه كیشیلر نه نله دی. شونگه اوخشاغان
ایشلرنی بولس اجرا قوميته سينك رئيسی هم قیلدی. شونداي
تشكیلاتلر باشقا رایونلاردا باشقا ناملاردا بار ایدی. بو ملتچیلر
تشكیلاتی ، عملده ملی بورجووا فرقه سی تشكيل ناپانندان باشلاب
اوز آلدیغا شورا حكومتینی آغداریشنی قویدی. او بونی قوراللانغان
كوچ آرقالی قیلدیشا اوروندی. براق قیلا آمادی. باسماچیلق توگه-
تیلگه ندهن كین بو وظیفه نی اوروش وه یاخود ساویت حكومتینك
ایچکی مسئله له ریگه چیت بر دولتلك آرا لاشاچق چاغقا قالدیر-
دیبار. اونلر بونده ی بر په بیت کیلگونچه اوز كوچله رینی توپلاشنی
ایسته دیلر.

بو عكس انقلابی تشكیلاتك باشلو قارلیدان منور قاری نه تهر:
«بزنگ مقصدیمز شورالار حاکمیتینی اوزبیکستانده یقیئتیش
ایدی. بز مه نه شونداي محاکمه قیلدق: مه یلی ، شورالار حكومتی
په نه 6-5 ییل دوام ایستین ، بو آرالقدان بز اوز كوچله ریمزنی تاییار-
لارمز ، كین ایسه بر حربی توقونوش بولاجاق وه بز هم
حاکمیتینی اوز قولیمزغا آلاچامز». اولارنگ كوزه تکه ن مقصد-
له ری مه نه شو. اونلر كوره شه درلر ، مکتبله رنی ، اورتا او قویور-
تله رینی همده او قوتوچیلارنی اوز قوللاریغا آماق ایسته دیلر وه
بوگا قسماً موفق بولدیبار. اونلر شورا آپاراتیدان فائده له نیشنی
اوز آلدیلاریغا وظیفه قیلیب قویدیبار. اونلر شورا آپاراتیدان
فائده له نیش اوچون قویداغی اوچ یولنی بیلگیله دیلر: (1) شورا
آپاراتیدا ایشلب دولت ایشلرینی اورگه نیش ، بورجووا حاکمیتینی
قایتارغاچ اونی اداره اوچون تاییار لانمان خدمتچیلرگه ایگه بولوش

تیه گیده شورا آپاراتیغا اوز كیشیله رینی قویش ؛ (2) پاراخورلق ،
بوزوقچیلق وه باشقالار بله ن شورالار حكومتینی آبروسزلاش ؛
(3) اوزله رینك ملی تشكیلاتله رینی مستحکمله ش اوچون شورا آپاراتی
جماعت تشكیلاتله رنده ن فائده له نیش...

عابد سید (سعید) نك اولدیریلشندن كین په نه یه گئی تشكیلات
آچیلدی. بو یه گئی تشكیلات اوزینك مقصد هم وظیفه له ری بله ن
برنجی تشكیلاتنده ن فرقسزدر. بو یه گئی تشكیلات هم شورالار
حاکمیتینی یقیتب اونك اورینگه بورجووا ذولتینی وجودگه کیلتر-
یشنی اوز آلدیغا وظیفه قیلیب قویدی... اونلر هم قایتالیست
مملکتلر بله ن بولاجاق اوروشنی مولجه لله ب ، اوروش وقتیده بز-
گه قارشو چیقماچچی بولدیبار... قایتالیزمنك ینگوویگه امید باغلا-
غان بو یه گئی عكس انقلابی تشكیلات بزنگ شورا آپاراتیمزغا ،
معارف قومیسارلنی اداره له ریگه کیریب آلدی وه اوزینگه یارارلق
كوچله ر حاضر لاش ایشینی اوز قولیغا آلیشغا حرکت قیلدی.
بوندان تاشقاری اونلر بزنگ جماعت تشكیلاتله ریمزده ن ، اینوقسا
بزنگ نفیس ادبیاتمزده پروله تار مفكوره سینی كوچه تیریش وظیفه
سینی اوز آلدیغا قویغان «قیزیل قلم» جمعیتیده ن فائده له نیشگه
اوروندیلر. اونلر بونی قسماً قولغا آلدیلار. بو جمعیتك رئيسی
اونلرنگ كیشیسی بولدی.

بو عكس انقلابی تشكیلاتگه یول باشچیلق قیلوچیلارنگ كویی
بزنگ شورا آپاراتیمزدا ایشله گچی مسؤل خادملار وه یالغاندان
«قومونست» بولوب كورونوچیلر در. بونلر شورا آپاراتیدا عكس-
انقلابی اویه قوروشغا ، فرقه نك ایشانچینی قازانیشغا ، مسؤل
اورونلرنی ایگه لب آلیشغا وه پروله تازیانگه قارشو فائده له نیشگه
موفق بولدیبار.

فرقه وه مختكەشلەر عامەسېنك ايشانچىندان فائدهلەنگەن بو كيشيلەر، پرولەتار دىكتاتوراسېنك ايگك قورقونچلى دوشمانلاريدىر. ملتچى عكس انقلابچىلار اوزلەرنىك ايشلەرى بلەن بزىك ياش كوچلەر حاضر لاش ايشىمىز گە آنچا خلل كىلتىرىلەر. اگر سىز او قو يورتلەرىمىز دەگى طلبەلەرنىك ساناغىنى اجتماعى تاماندان تىكشىرسە گىز، ملتچىلەرنىك آنچامونچە موفىقتلەر گە ايگە بولغانلا رىنى كورەسىز. او قوچىلار اورتاسىدا ايشچى بالالارنىك پروسەتى آزايب، چىت وه باشقا عنصرلەر پروسەتى نك آرتىب بارغانىنى كورەسىز. اونلەر بونىگكە هم قانقماسدان بزىك او قو يورتلەرىمىزنى ملتچى ياش كوچلەر يتوشدىرىب چىقارادىغان او جاقارغا ئەيلە. تىرىب قويدىلار. يوكسەك مەكتەبلەرنى تىرىگەن يات عنصرلەر فرقه وه قومسومول تشكىلاتلەرنىك سىقىغى بلەن معارف قومىسارلىغىدا اوزلەر يىگە حمايه تاپدىلار وه توبەندەن يوقارىغا چىقارىلدىلار. مثلاً، عكس انقلابچى بولغانى اوچون «يوكسەك پەداغورنى اينستىتوتى» نەن چىقارىلغان. اسحاق دىگەن بر طلبە معارف قومىسارلىغىدا مسؤل بر اورونگە قوتقايب آلىدى. دىمەك بر پىردەن هەيدەب يوبارسالار معارف قومىسارلىغىدا اونلەر گە ايش پىردەلەر وه حمايه قىلادىلار.

بورادە مەم بر نەرسەنى كورسەتىب اوتىش كىرەك، كە بز ياش ضىالىلار اورتاسىدا دايمى ايشلەمەدك. عكس انقلابى تشكىلات ياشلار اورتاسىدا ايشلەش وه اونلەر ايچىدە اوز طرفدارلارنى كو پەيتىرىشكە كەتتە اهمىت بىرگەن بر وقتدە، بز، ياشلار اورتاسىدا تىزىپەوى ايشلەر بلەن بىتەرلك درجەدە شوغوللانماق. ملتچىلەر او قوتوچىلار اورتاسىدا مخصوص ايش آلوب بارىش، اونلەر ايچىدەن اوزلەرىگە ايشانچلى آداملار تەنلەب آلىش، اونلەردەن برانتەسى محتاجلقدا قالغاندا اوگا پول بلەن ياردم بىرىش سىنگەرى وظيفە لەرنى ايلگەرى سوردىلەر. اونلەر مەنە شونەدى ايشلەدىلەر. بزىك

ضىالىلارغا بى پروا قاراشىمىز بعضاً قوبال مناسباتىمىز اولەرنى ملتچىلەر قوجاغىغا تاشلايدىر...

عكس انقلابى تشكىلاتى آخريغاچا آچىشىمىز، اونك مفكو رەسىنى رحىمسى صورتدە فاش قىلىشىمىز لازم. بونگە البتە ايرىشو ويمز كىرەك. هەر بر قومونىستىك وظيفەسى عكس انقلابى ياشىرىن تشكىلاتى آخريغاچا آچىش وه فاش قىلىش اوچون فرقه تشكىلاتلەر يىگە ياردم بىرىشەن عبارتدر.

اورتاقلار، مەنە شو مقصد بلەن بوتون روسىە قومونىست فرقه سى مركز قومىتەسېنك اورتا آسيا بيوروسى تاماندىن مخصوص مراجعتنامە چىقارىلدى. اوزىكىستان قومونىست فرقهسى مركز قو مېتەسېنك قارارى غازىتالاردا باسىلدى. ياپق خطلەر يوبارىلدى. بونى هەممە گىز او قوغان بولسا گىز كىرەك. براق، اورتا آسيا وه اوز بىكىستان يوقارى فرقه تشكىلاتلەرنىك شو مراجعتلەر يىگە قاراماسدان، عكس انقلابى تشكىلاتىك ايشلەرنى بىلگەن بر قانچا فرقه اعضا لارى قوتىرول قومىسەلەر يىگە بارىب بو تشكىلاتلەرنىك ايشلەرنى آچىب بىرمەيدىرلەر. بو تشكىلاتلەرنىك ايشلەرى حقىدە اوزلەرىگە معلوم بولغان نەرسەنى قوتىرول قومىسەسى آلىدىا آچماغان بوتون فرقه اعضالارى بونك بلەن ملتچى عكس انقلابچىلارغا ياردم قىلدىلار. بونداى فرقه اعضالارىغا قارشى ائك قاتىغ چارالار كو رىش كىرەك.

اورتاقلار، عكس انقلابى تشكىلاتلەرنىك آچىلىشى مناسبتىلە، فرقه تاشقارىسىداغى عكس انقلابى عنصرلەردەن قطعى نظر، ختى فرقه ايچىدە، «بونداى آداملار مستمكەچىلەر تاماندىن قامالدىلار، اوزىكىستانىك فرقه قومىتەسى وه دولت سياسى ادارەسىدە مستمكەچىلەر اوتورەدر» دىگەن گەپلەر هەم يورمە كدە. بو تورلو گەپلەر ملتچىلەر تەمتىدەن باشقا نەرسە ايمەس.

اکمل افندی تیگلاوچیلارینک نظیرینی آگلاغاندان بولسا کیرهک، که تورکستان ملتچیلهرینی بر تامانغا قویا توروب، بویوک روس ملتچیلگیگه هم قارشو بر-ایکی آغیز سوز آتماقچی بولادر: «اولوغ دولت شووینیزمی فرقه‌نک ملی سیاستینی عملگه قو-یشیغا توسقون بولماق‌اددر. مثال اوچون سیزگه بر نیچه رقم‌لهرنی کیلتره‌مهن: یله‌سیز، که 1930 نچی ییلنک سه‌تا بر آییغا بعضی برنچی نوبته‌گی اداره‌لهرنک اوز آپاراتلارینی 100 پروسه‌نت اوز-بیکله‌شتریب، اوزیک تیلیده ایشله‌شلهری توغریسیدا مرکزی قومیه اورتا آسیا بیوروسی اوزیکستان فرقه مرکز قومیه‌سینک قاراری و اوزیکستان مرکزی اجرا قومیه‌سی بلهن خلق قومیسارلار شورا-سینک بیوروغی چیققان ایدی. بو قارارنی چیقارغانیمزدان ایکی ییل اوتکه‌ندن کین مهنه شوندای نتیجه حاصل بولدی: 1928 نچی ییلنک مارت آیندا 23 یارم پروسه‌نت اوزیکله‌شتریلگن بولسا، 100 پروسه‌نت اوزیکله‌شتریلیشی لازم بولغان بر وقته 22,6 پروسه‌نت اوزیکله‌شتریلگن، یعنی اوزیکله‌شتریش 0,9 فاضل آزیغان.

فرقه وه حکومتنک قاراریغا موافق اداره ایشله‌رینک ایکی تیلده آلیب باریلیشی لازم. مهن یله‌رمه‌نلهر اوتورگن ساودا خلق قومیسارلغی، خلق خوجالوق عالی شوراسی وه غوسپلان (دولت پلان قومیسونی) که‌بی اداره‌لهر توغریسیدا گه‌پیرمهی، عامه بلهن توغریدان توغری علاقه‌ده بولغان اداره‌لهر حقیده گه‌پیرمهن. مثلاً سمرقند دائره (اوقروغ) اجرا قومیه‌سی یازو-چیزو ایشله‌رینک 57 پروسه‌تینی فقط روس تیلیده آلیب بارغان بولسا، شهر شوراسی 90 فاضلی روسچه آلیب بارغان. فقط اوزیکچه کتابلهر توره‌درگن اوزیکستان دولت نشر-یاتیده ایش وه یازو-چیزونک 58 پروسه‌تی روسچه آلیب باریلادر. محکم‌لهر بلهن علاقه‌دار بولغان عدلیه خلق قومیسارلغی اوز ایشله-رینک 60 فاضلی روسچه آلیب بارادر. یالغوز دهقانلار بلهن معامله‌ده بولغان پیر ایشله‌ری خلق قومیسارلغینداگی ایشله‌ر 80

پروسه‌نت روسچه آلیب باریلادر (کولگی).

سیز بو اداره‌لهرده قاندای که‌لله وه ره‌لهر اوتورگه‌نینی کوروب کوله‌سیز، حقیقته ایسه بونده غایت قیریق سیاست یاشیریلغان.

بر طلبه اوز دارالفنونی وه فرقه مرکز قومیه‌سینک کورسه-تووی بلهن فەرغانه فابریقاسینی تیکشیریب چقیدی. مهن اونک یازولی داقلادلارینی آلیب کوردم. بو طلبه اوز داقلادیدا مای آیدان فابریقادا 62 یاریم پروسه‌نت پیرلی ایشچی بولغانینی وه ایکی آیدان کین اوله‌رنک 51 پروسه‌تگه توشوب قالغانینی یازادر. اوزیکستان قومونیسنت فرقه‌سی مرکز قومیه‌سی آوغوستدا پیرلی خلق ایشچیله-رینک سانینی 80 پروسه‌تگه تیکزیش لازم بولغانلغی حقیده قارار چیقاردی. بز بونده‌ن نیمه کوره‌مز؟ حقیقتاً بو کولگولک بر ایش ایمه‌سمی؟ بو کوره‌شوویمز لازم بولغان اولوغ دولت شووینیزمینک انعکاسیدر. بو محلی عامه‌نی بزدهن قاجیریب، ملی عکس‌الانقلاب چیلقغا یاردام بیرددر. بوندای مثاللار جوده کوب.

بویوک دولت شووینیزمی شورا آپاراتینک بارچا بولیم‌لهریده یاشایدر وه اوزینک بارلیغینی تورلی-تورلی روشده سیزدیرددر. لاکن اوگا قارشی یوروتیلمه‌کده بولغان کوردهش یاراماس درجه‌ده ضعیف. بر مثال: محنت پیرجه‌سندن «مرحمت قلیب مال دوقتوری یوباریگیز، لاکن البته روس تیلینی بیلگن کیشی بولسون» دیب سوریدرلهر. بزچه روس، نهرمه‌نی یاخود یهودی بولسادا فقط اونک اوز صنیفیمزدهن بولوشی لازم. اوله‌ر بولسا البته روس تیلینی بیلشینی شرط قیلدی‌لار. بو جوده قباح‌تلی بر فاکت! بویوک دولت شووینیزمینک مهنه شوندای کورونوشلهری انقلاب تیسکه-ریچیلهریگه آزق بیرهدی و عکس انقلابچیلارنک تشویقاتی اوچون زمین حاصل قیلشغا امکان بیرددر.

بوندهی حادثه‌لەرگه قارشى مرحمتسز كوره‌شيش، گه پيريش بلهنگنه قالمای قطعی حرکت قیلش كیرهك. عملده بولسا بوندهی حرکتلەر یوق.

په‌نه بر مثال: مهن قاراكول رايون قومیته‌سینك پروتوقولینی آلیب قارادم. بونده په‌مه‌لیانوف دیگهن كیشینك ایشی مذاکره قیلغان. بو کیشی فرقه‌گه قانده‌دات بولوب یوقاریغا چیقاریلغان اوزیکلهردهن 3ینی هه‌یده‌گهن وه اورونلهریگه روسلهرنی آلمان راپون قومیته‌سی بو توغریده: «بو ایش، تیکشیریش وه نتیجه‌سینی بیلدیریش اوچون اوزه‌گه تاپشیریلسین» دیب قارار قیلغان. حالبوکه بوندهی ایشلهر اوچون فرقه‌دهن چیقاریش کیرهك ایدی. او زمان باشقا چینا و نیکلهر بوندهی ایشلهرنی قیلماسلار ایدی» دیدر. اکمل افندی «په‌مه‌لیانوفنی فرقه‌دهن چیقاریش کیرهك ایدی» دیب شکایت ایتدیر. عجباً اوزی مرکز قومیته‌سینك اعضاسی ههمده مسئول کاتبی بولا توروب اوشال حرامزاده په‌مه‌لیانوفنی فرقه‌دهن چیقاریشغا اورونوب کورگه‌نمی وه بو توغریده فرقه قومیته‌سیگه تکلیف ایتکه‌نمی؟

یوق. قوروق سوزلهر بلهن باترلق قیلغان اکمل ایشده په‌مه‌لیا-نوفلهردهن قوروق اوزینی ساقلاب یوره‌در. اکمل معروضه‌سینی: «بزنگ شونداى کوره‌شویمز لازم، که عکس‌الانقلابی عنصرلهر کوره‌ش اوتیده کویب کول بولسونلار وه عکس‌الانقلابی مفکوره آخریغاچا فاش قیلین بیتسین» سوزلهری بلهن بتیریب وه تیگلاو-چیلار تامانیدان آلفیشلانیب منبردهن توشه‌در.

اکمل‌دهن سوگ سویله‌گه نله‌رنک نطقلهری غازی‌تالاردا باسیلما-غان. فقط اوگا قوبولغان یازیلی سوراغلار تورکستان ملی استقلال-لچیلاریغا قارشو. «آشین» نطق سویله‌گهن اوزیکستان قومونست فرقه‌سی باش کاتبی ایسته‌دیگی مقصدیگه یتکیزه آلمانینی کور-

سه‌ته‌در. سوراغلارنک باشیدا «حاضر منور قاری قایدا؟» دیلگهن. موسقوا ما لایچیلیغیدا یورگهن اکمل اکرام اوغلی «بو سؤال جواب پیریشگه آریمایدر» دیگنه قویا قالغان. بوندهن آجیق کورونه‌در، که قیزیل جلالدهر منور قارینی توتوب، هیچ کیمگه بیلدیرمه‌سدهن قاماب قویغانلار.

باشقا بر سوراغده «فرقه مرکز قومیته آپاراتی نیچه پروسه‌نت (فائض) پیرلیله‌شکهن وه ایش یورگیزیش نیچه پروسه‌نت اوزیک نیلگه کوچورولگهن؟» دیله‌در. بوگا اکمل اکرام اوغلی توبه-نده‌گی جوابنی بیره‌در: «اورتاقلار، مرکز قومیته‌نی پیر ایشلهری قومیسارلغی وه شولار سیگه‌ری فرقه‌سز ایشچی-دهقانلار عامه‌سی بلهن بیواسطه باغلانغان مؤسسله‌ر بلهن تیگله‌شدیریش یارامايدر. شونداى بولسادا مرکز قومیته‌ده کیگ عامه‌گه یتکیزیش کیرهك بولغان مهم احجه‌تلهرنک ههمه‌سی ایکی تیلده چقیب توره‌در. مرکز قومیته‌دهن رایونلارغا بارادراغان کاغازلارنک ته‌لگرامله‌ردهن باشقا، ههمه‌سی 100 پروسه‌نت ایکی تیلده چیقاریلادد. آما مرکز قومیته آپاراتیغا اوزیک خادملارینی آلیش مسئله‌سیده بلکه بر درجه‌ده کین قالیش باردر. بزده اختصاصلی فرقه خادملاری جوده آز. بناء‌علیه بوندهی خادملارنی نوقول مرکز قومیته آپاراتیدا تویلاب اولتریش سیاسی نقطه نظردهن اونچه توغری بولماس ایدی».

«کاغازلار بوتونله‌ی اوزیک تیلده چیقاریلار» ایمش... «باش تورکستان» نك 9-10 نچی ساندا «تورکستانده محررسز یا لغوز بعضی ترجمانلهرنک یاردمی بلهن چیقاریلماقدا بولغان 20 دن آرتق «ملی نشریات» بار» دیب یازمشدق. مه‌نه اکمل نك «100 پروسه‌نت اوزیک تیلده» سی ههم اوشال ترجمانلهر قولیدان چقیب تورگهن کاغازلاردر. اساس مسئله «قومیته آپاراتدا» وه بو آپاراتنک کیملهر قولیندا ایکنه‌نگنده‌در. اکمل افندی نك اوزی ههم «بو آپاراتغا

اوزبیک خادملارینی آلیش مسئله سیده بلکه بر درجه کیین قالیش
باردر» دیب اعتراف قیلادز وه بوگا سبب اولاراق «بزده اختصاصلی
فرقه خادملارینک جوده آزغینی» کورسه تدر.

توغری. اگر تورکستان لیلهدن «اختصاصلی فرقه خادملاری
جوده آز» بولسا وه اکمل ئەتکه نیچه «بوندهی خادملارنی مرکز
قومیتە آپاراتیدا توپلاب اولتریش سیاسی نقطه نظردهن توغری
بولمسا»، او زمان بولشه ویکله رنک ییر یوزیگه سیغدیرا آلمای باقیریب
چاقیریب یورگن «تورکستانده گی پروله تاریات دیکتاتورسی ایشده
کیمله رنک دیکتاتورسی وه کیمله رنک حاکمیتی بولوب چقادز؟
شبهه سز بونی اکمل اکرام اوغلی ده بزدهن کم ادراک ایتمیدر.
فرقه قومیتە آپاراتی کیمله رنک قوللارندا بولسا، فرقه دیکتاتورسی
وه تولوق حاکمیتده اولار قولیندادر. طبیعی بوتون تورکستانده
آینوقسا اوزبیکستانده حاکمیت وه دیکتاتورس روس قومونستلهرینک
قولندادر؛ یعنی «یوقاریغا چیقاریلغان اوچ اوزبیکنی ههیده»
اکمل لهرنک «لاف» سوزلهریگه قولاق سالماسدان یوزلهریگه تو-
کوروب یورگن یه مه لیانوف که بی حرامزاده لهر قولندادر. اکمل
اکرام اوغلینک بو کونگی ایشلهرنی «سیاسی نقطه نظردهن توغری»
ناپوب اوتوروشینک اوزی ههم اوشال «اختصاصلی» جلالدهر
حاکمیتی کورسه تمه یدرمی؟!

ایوب اوغلی دیگن بر تورکستانلی قومونست (اکملنک
نطقیگه جواباً): «اوزبیکستان قومونست فرقه قومیتە سینی قولونیزا-
تورلار (مستملکه چیلەر) چقادرا تورغان بر اینکوباتور» دیگه ندر. (*)
بو ایوب اوغلی کیم؟

قومونست دارالفنونینی بتیرگن، انقلابی نقطه نظردهن اختصا-
صلی فقط «سیاسی نقطه نظردهن یارامایدرغان» بر تورکستانلی در:
اکملنک بوگا قایتارغان جوابی:

(*) «اینکوباتور» تاووق توخوملهریمن جوجه چقادردغان ماشینه در.

«ایوب اوغلینک بو سوزلهری یا لغوز مرکزی فرقه قومیتە سیگه
ایمهس، عموماً اوزبیکستان فرقه تشکیلاتلهریگه قارشو خیانت»
دیگن سوزلهدن عبارتدر.

اکمل اکرام اوغلی «قیزیل قلم» جمعیتی، یاش ملی ضیالیلار
وه معلملر حقیده کوبگنه «لاف» سوزلهرنی ئەتکه ندهن سوک
توبه نده گی سوراقفا قایتوب کیله در.

«— بزنگ اوزبیکستانده گی اوزبیکله شدیریش شوندا ی اوته
یاتور، که مؤسسله ر باشیدا اوزبیکلهر اوتوره درلهر وه مذکور
مؤسسله رنک کوچرلهری ههم اوزبیکلهدن، بری فایتون (ایز-
واش) دا یوره در، ایکنچی آت هه یده یدر. ایشنک هه مه سینی روسلهر
یورگیزه درلهر. آخر شو ههم اوزبیکله شدیریش بولدیمی؟ بو—
روسلهرنک قولونیزا تورلغی ایمه سمی؟...»

اکملنک بو سؤالگه بیرگن جوابیگه دقت بلهن قولاق
سالیب کوره یلیکچی:

«بو سوراق نه فرقه وه نه شورا روحیده بولمای، ملتچیلک وه
عکس انقلابی روحده در. بو، بزنگ شورا آپاراتیمزغا وه فرقه-
مزگه بهتان وه تهمت ایرغیتیشدر. بوندهی نهرسه لهرنی فرقه بیغیلشلا-
ریدا ایمهس، به لکی چوقاینک عکس انقلابی ملتچیلک جورنالیده
اوجره تیش ممکن بولار ایدی. چونکه بو جورنالده: «اوزبیکلهر-
نک یوقاری گروهلهری قول قویادر، خالاس. حقیقتده بوتون ایشنی
زوسلهر یورگیزه درلهر» دیب یازیلغان ایدی.

«بو سؤال، ملتچی بورجوازیا آگه تله رینک حتی فرقه مز
بیغیلشلاریغا ههم اوتوب کیرگه سینی کورسه تدر».

بوراده ئەتکه ن «چوقاینک عکس انقلابی ملتچی جور-
لی»، تورکستان ملی بیرلیگی «تمب» یوه ره گیگه توپلانغان تور-
کستان ملی استقلالچیلارینک چوقای اوغلی مصطفی نک باش محرر-

لگی بلەن چىقارماقدا اولدوقلارى شو «ياش تورکستان» مجمو-
عهسىدر. اگر «ياش تورکستان» فکرى تورکستانده گى فرقه
آکتيفلارنىڭ فکرى بلەن بر بولوب چىقسا، بو حقيقتاً موسقوا
مالايلارنى ھەم جلا دلەرنى قورقوتادىغان حالدر.

اکمل سوزىنىڭ آخريدا، فرقه مرکز قوميتەسىدە اوزى بلەن
عثمان يوسف اوغلىنىڭ باش کاتب بولوب اوتورگەنلەرنى، قوميسار-
لار شوراسىدا فيض الله خواجە بلەن اونىڭ ايکى اوروناسارى کریم
وہ بالتاباى ديگەن اوزيکەلەرنىڭ «باشلىق» قىلىپ تورگەنلەرنى آغا
سوروب، اوزيکستانده دولت حاکمىتى اوزيکەلەر قولندا، دولت
سياستى اوزيکەلەرنىڭ ديدىگىنچە يورگىزىلمە کەدە بولغانىنى کورسە-
تېشگە تریشەدر. فقط بو سوزلەرنىڭ قوروق، معناسىز وە «لاف»-
لەردەن عبارت ايکەنلىگى اکملنىڭ اوزيگە ھەم آيدىدر. سياست
ايشلەرى وە سياست تىزگىنى فرقه آپاراتى قولندادر. بو حال
اکرام اوغلىگە ھەم بىلگىلى در. فرقه آپاراتىدا کىملەر اوتورگەننى
يوقاريدا اکملنىڭ اوزىدە سويلەب اوتدى.

اکمل، عثمان، فيض الله خواجە وە باشقا تورکستانلى «اور-
ناقلار»، فرقه آپاراتىدا اوتورگەن موسقوا حرامزادەلەرنىڭ اويناب
يورگەن جانلى قوغورچاقلاردان باشقا بر نەرسە ايمەسلەر.
بونى فرقه آکتيفلارىدا ياخشى آگلاغانلار.

چوقاي اوغلى مصطفى

روسىەنىڭ بوکونىگى وضعىتى وە تورکستانلىلەرنىڭ وظيفەسى

بوکون ھەر کىمگە بىلگىلى وە ساويتلەرنىڭ دە ياشىرماق
اىستەمەدىکەلەرى بر حقيقت بارسا او ھەم بولشەويک روسىەسىنىڭ
قورقونچلى بر بحران كىچىرمە کەدە بولغانىدر.

I بحران سياسىدر. «دنيا جنتى» آتالغان او قارانغى زندانده

روس بولماغان ملتەرى طييعى انسانى حقلەرنىڭ كىچىك كنه قىسمىگە
ھەم ايگە بولا آلماسدان قانلى بر تەررور وە تارىخىدە مثلى كورولمە-
يگەن بر ظلم آستىدا توتىلمە كەدەدرلەر. بو خقلەر او جملەدەن
تورکستان تورکەلەرى، تورک تارىخىنىڭ حكاىە ايتىدىگى «نەر كنه»
قون «ھايتىنىڭ حقيقى بر شكىلىنى ياشاماقدادرلار. او تارىخى حكا-
يەدە گى «نەر كنه قون» نىڭ تىجەسندە تورک خلقى بر «بوزقورت» نىڭ
كورسەتىشى وە بر تىمرچىنىڭ يولباشچىلىغى آستىدا آزادلىق دورىگە
كىرگەن ايدى. بوکون تورکستان خلقى قارانغى زندان ھايتى
ياشاركەن اوز روحنەن تىمرچىسىنى ياراتمىق اوچون اورونوب
ياتادر. تورکستانلىلەر وە بويوندوروق آستىدا بولغان بوتون غير
روس ملتەرى باشقا دنيا خقلەرى كەبى اوز حق وە مەقدراتلەرىگە ايگە
بولماغونچا زوسىە مسئلەسىنىڭ ساغلام بر اساسدە حل ايتىلگەن بولا
بىلدىشى احتمالى يوقدر. بوتون اسير ملتەرى قىزىل روس اىمپەريالىزمى
آتىنى بىردىكەلەرى بو سىستەمگە قارشو كورەشەدرلەر.

ايشچى وە دھقان حكومتى نامىنى تاشىغان بو سىستەم آستىدا
نە روس دھقانى وە نەدە روس ايشچىسىنىڭ بر حق وە حقوقى بار.
ھەر ايکىسىدە ايسكىدە گى قوللەر درجەسىگە كىتىرىلگەن. اونلەر
ايسكىدە ملكدار وە سرمايەدارلەرگە قارشو قانداى كورەش يوب-
روتكەن بولسالار، بوکون استىمارچى ساويت حكومتىگە قارشو
يەنەدە شىدئىلئىراق كورەش آبارماق مجبوريتىدەدرلەر. يوقسە اونىڭ
ياشايا بىلمەك امكانى كون كوندەن آزالماقدادر. حكومتنىڭ سويە-
نگەن صقلەرى بو حالدا بولغاندان سوڭ باشقا اھالى طبقەلەرى
حقندە سويلەب اوتوريشگە ھەم احتىياج قالمىدر. دىمەك بوكونىگى
سىستەم صنف دىكتاتورلىغى ھەم بولا آلمادى. بو جەت كوبدەن آگلا-
شىلغان ايدى. بر آز وقت قومونىست فرقهسى دىكتاتوراسى آتىنى
بىرمە كچى بولوب يوردىلەر. فقط بوکون او فرقهنىڭ ايچكى
حالىدا آچىق كورونوب قالدى. بر طرفدە سول، ايكنچى طرفدە

اوڭ، اوچچى طرفدە اسير ملتەلەر قومونىستلەرى ايچىندە مىلى آغما-
چىقلار چىقوب بو آقىملارنىڭ ھەر برى باشندا ايسكى قومونىست
فرقەسى حورايونىدەن سانالوب كىلگەن آناقلى كشىلەر توره در.
آرادا فرقە كويچىلگىدەن سويلەش دە مودا بولوب آلدى. بو كون
سىياسى بيورودە، فرقە مر كزىندە گى دىكتاتورنىڭ اڭ ياقىن ايشچىلەرى
حتى شخسى دوستلەرنىڭ، اشتراكى بلەن سۇء قىصد شىكەسى چىقا-
روب اڭ ساينغىلى آدمەلەردەن كويىگە كشىنك قاماققا آلغانىنى
كوروب اوتورەمز. دىمەك بو كونگى سىستەم يالغوز ھەر تامانغا قول
آتقان شدتلى بر قىزىل تەررور آرقاسىدا گنە ساقلانوب توره در.
بوندى قانلى «اور-يىقت» گە سويلەنگەن بر سىستەمنىڭ عاقبتى
قارشوسىدا قانلى، شدتلى بر تەررورنىڭ كورونىشىگە موقوفدر. اونى دە
عادىدە اوزى ياراتماقادر. قىسقاچاسى سىياسى تەمەل چوروكدر.

II بحران اقتصادىدىر. روسىيەدە گى اقتصادى حىات كىتىشىنى بر
آز تعقيب ايتمە كدە بولغان ھەر كشىنك كورەدر گەن نەرسەلەرنەن
برىسى دە «دنيا جىتى» ندە اقتصادى حىاتنىڭ كون كوندەن آرقاغا
كىتمە كدە ۋە كوچىنى يوقاتماقدا بولغانىدر.

ساويت نەپرە نىگبازلارى خىالى تجرىيەلەرنى تىطىق ايتە يىلىش،
اوز حكمرانلقلارنى دوام ايتدىرە آلىش اوچون اڭ اول دەھقاننىڭ
تىرىسىگە سامان تولدىرەمە كچى بولادىلار. كوب آغىرلقلار بلەن
بولسا ھەم كوچلى بر صنایع ياراتوب بر قانچا مىليون آدمنىڭ
حىات ۋە منفعتىنى بر صنایعگە بايلاماغونچا اوز حاكىمىتلەرنىڭ ھەر
كون، ھەر ساعت تەلەكەدە بولىشى قناعىتدە بولغان بو نەپرە نىگباز-
لار قىشلاق خوجالغىدان مىلياردلار چىقاروب بو اويلەرنى ايشكە
آشىرماقچى بولادىلار. دەھقاننىڭ آغزىدا گى سوڭ لوقماسىنى دە
آلوب، اونى آچىدان قىرىب بونى قىلماقچى بولادىلار. بو صن-
يىنىڭ اولنەرچە يىل فائىدە كىترە آلماسلىغىنى اوزلەرى ھەر كسدەن

ياخشىراق بىلەدرلەر. دىمەك بش يىللىق پلاننىڭ اساسى منبعى قىشلاق
خوجالىقى ۋە دەھقان ھەمىيانىدر.

تور كىستاندە اوتكەن يىل كوب بىرلەردە زور بلەن ايكىدىر-
يىلگەن پاختانى اوروب تاشلاپ بىرىگە غەللە ايكىلگەننى بو يوزدەن
بر قانچا دەھقانلارنىڭ محكوم ايتىلگەننى كورگەن ايدىك. بو يىلدە
عبنى حال دوام ايتەدر. بو يىل كورولگەن بوتون تىضىق چارەلەرىگە
رغماً، ساويتلەر اتفانقندە پلانندە كورسەتىلگەن 145 مىڭ كىلوگرام
بىرىگە يالغوز 96 مىڭ كىلوگرام چىگىت ايكىترە آلغانلار. پاختا
اونومىنى توپلاشدا عبنى درجەدە آغىرلىق بلەن بارماقادر. بازاردا
بوغداينىڭ پوتى 25-30 سوم بولغاندا 4,5-5,25 سومغا پاختا
ايكتىرتىش يالغوز قامچى ۋە قورال دوقى آستىدا گنە ممكندر.
اقتصادى مسئلە تەررور ۋە زورلىق بلەن بارمايدىر.

بو يىلنىڭ 15 نچى سەنتابرىگە قدى 20 مىليون تەتتەر شىكر
پانجارى (لاولاگى) توپلاب 80 شىكر فابرىقاسىنى ايشكە سالماقچى
ايدىلەر. بوندىن يالغوز 4 مىليونىنى توپلاب 10 گنە فابرىقانى ايشكە
سالا آلدىلار. (بر تەتتەر 3 پود حسايىغا توغرى كىلەدر).

بو يىلنىڭ كوزگى ايكىن مومىندە ھەر طرفدە قىشلاقنىڭ اوز
احتىياجىگە يىتەرلىكدەن آرتىق ايكىمەدىگى كوزولە كدەدر. شىمالى
روسىيەدە كوزگى ايكىننىڭ آوغوستنىڭ آخىرىدا ايكىلىب يىتتى
كىرەك ايدى. يوقلاما كونى، 26 نچى آوغوستگە قدر يالغوز
پلاننىڭ يوزدە 26,2 سى گنە ايكىلگەن بولغان. سىبىريا ۋە
اورال اطرافى اوچون بو نىسبەت يوزدە 12,3، موسقوا رايونى او-
چون حتى يوزدە 11,3 كنە كورسەتىلەدر. كوزگى ايكىنى اولدەن
باشلايدىرغان دائىرەلەردەن نىزنى دائىرەسندە يوزدە 60-50، اورتا
ايدىل حوضەسندە يوزدە 45,3 باشقردىستاندە يوزدە 40,5، غربى
روسىيە ولايتلەرنىدە يوزدە 17 گنە بولغان.

تور كىستاندە ايسە كوزگى ايكىن، اوزبىكىستان حكومتى رىسى

فیض الله خواجه نك «بر اودا ووستو» غازيتاسينك 16 نوياير نومرونده يازغانغا كوره، يوزده طوقزدان آز (8,8) بولغان.

بو رقمه لر آچيق كورسه توب توره در، كه بر قيشلاق خوجا- لغی مملكتی ساناغان ساویتلەر روسیه سنده بوتون امید وه پلانلار نك بردهن بر منبعی بولغان قیشلاق خوجالغی، اخراجات بر طرفده تورسون، اوز خلقینی ههم تویدیره آلاسلق بر حالگه كیریب بارادر. روسیه بو کون ایکچی بر آچلق قارشوسندا. بو، قیزیل روس نهره ننگبازلارینك خیالی پلانلاری نتیجه سی. بونگله بو کونگه قدر محتشم پلان وه دنیا انقلابی پروپاگاندا لاری اوچون منبع بولوب کیلگن «جامیش» نك سوتی بیتدی وه بوتون پلانلارده سوگه توشدی دیمه کدر. چونکه بو کونگه قدر تورلو طرفله رده تورلو حوققه بازلقلار بلهن قیلغان قره دی، قارض پول تيله نچیلکله ری بر نتیجه بیرمه دی، بر نتیجه بیریش احتمالی ههم یوق.

بونك اوستیگه ساویتلەر روسیه سی، «دنیا جنتی» شدتلی بر مال وه پول بحرانی کیچیرمه کده در. چهروون نك (*) بهاسی توشوب مال بهاسی کوته ریلوب کیتکه ن. صنایع مالی تایلمایدیر. دهقان مالینی کاغاز چهروون گه ساتمایدیر. بویوک شهرله رده «جنت حیاتی» «جهنم» حیاتیگه نه یله نگن. ههر طرفده آچلق نشانه لهری کورولمه کده در.

مه نه بو قسقا گنه مثال كورسه توب توره در، كه ساویتلار روسیه سینك كه سه لی بو سفر جوده ههم آغیردر. هکیملەر نه قدر ماهر بولسالاردا اونلهرنك كوره بر گن چاره لهری اونك سوگ نفیسینی بر آز اوزاتماقدانگه عبارت بولا آلادر.

بو کونگی حادثات او ماهر هکیملهرنك وه بو نقطه ده بزدهن باشقا بر فکرده بولماغانلقلارینی کورسه ته در. بو کون مسئله یالغوز زمان مسئله سی گنه در. قیامت بو کونمی ایرته می کیله جه کدر. اونك

(*) بر «چهروون» اون سومدر.

کیلیشنده کیمسه نك شبهه سی قالماشدر.

دیمه ک قیزیل روس ایمپریالیزمی سوگ نفیسینی چیکمه کده در. ظلم وه حقسزلق آستندا ایزیلمه کده بولغان بوتون خلق وه انسانلار او کون اوچون حاضر لاماقدادرلار. تورکستان ملتچیسسی یاش تورکستانلی ده مه نه بو یاقین کیلگوسینك کیتره جه گی کون وه مقدس وظیفه سی اوچون حاضر لانا در. او ایمدی بو حساب کونته دن ههر ملت، جمعیتنك اوز تشکیلاتینك ساغلاملغی وه یاش نسلنك حاضرلغی، صمیمیتی بلهن متناسب بر صورتده فائده لانا جاغینی یاخشی بیله در. اونك ایلك هدفی وه غایه سی ده ملتینك اراده سیگه ترجمان بولوب خلقیگه حریت، آزادلق هواسنده تنفس امکانی حاضر لاما ق وه یورتی اقله رنده ن اوغورسز باقوشلارنی قووب سه ویملی استقلال قوشی ملی بایراقنی بیله ندرمه کدر.

تیمور اوغلی

تورکیه وه قوشنیلاری

تورکیه جمهوریتینك قوشنیلاری ایله بو کونگی سیاسی باردی. کیلیدیسی کوب مهمدر. بو کونگی یاخشی وه دوریینلگی ایله باشقا ریلغان بر سیاست توغریسیدا آنچا گنه تقدیرلر باردر. بو مناسبتنك قیمتی، تورکیه نك آوروپا ایله آسیا آراسیدا بر داروازه که بی بیر تومه سی ایله آکلاشیلور.

بو ییل یازدا بالقانلارداغی قوشنیلاریدان «بولغار ملتیی» ایله بوتون کین وه عداوتنی آتوب تاشلاب دوست بولدیلار. «غازی حضرتلهری» بولغار ملتیی توغریسیدا کوب ستایشدا بولوب، بو دوستلقلنك اهمیتی دوغریسیدا بیاناتده بولدیلار. بو بیاناتگه بولغار قرالی «بوریس» ده دوستانه سوزلر ایله جواب بیردی. بو آزادا تورکیه مطبوعات هیئتیی بولغارستانغا مهمان بولدیلار. کوب عزت

وه اكرام كورديله. بولغار مطبوعات هيشتي ده توركيهني زيارت قيب كيتديله. مه نه بونك نتيجه سیده بولغارستاندا «تورك-بولغار دوستی جمعیتی» توزولوب ايشگه باشلادی. بو جمعیت بو کون بو دوستلقنك دوامی اوچون جان ایله چالیشماق ادر.

توركيه نك شرق وه جنوب قوشنیلاری ایله بولغان مناسباتی ده دوستلق یولیدادر. بو دولتله ردهن «ایران حكومتی» توركيه گه قارشو بولغان دوستلق صمیمیتینی «گورد» عصیانی زمانیدا، او- زینك توپراقلاریدا عاصیلارغا بیر بیرمه سلگی وه بو توغریدا توركيه عسکرلری ایله ایران عسکرلرینك برگه حرکت قیلدیرماق صورتی ایله اثبات قیلدی.

عراق حكومتی كورد عصیانینك سوڭ كونه ریده كورسه تکهن حرکتی وه باش وکیلینك آقره نی زيارتی ایله اورنالارنداگی دوستقلارینی كوچه تریب كیتدی.

فرانسیه نك مانداتی یعنی وقتنچه حاکمیتی آستندا بولغان «سوریه» اینسه «اعاده مجرمین» (عیبارلارنی قایتاریب بیریش) معاهده سی وه باشقا كوزگه كورونه رلك ایشلری ایله دوستلغینی محكمه شتردی. توركيه نك یوقاریدا ئه تیلگه ن قوشنیلاری ایله آرالارندا او قادار کین وه عداوت یوقدی. حالبوکه «آق دیگزر» وه «تراکیه» قوشنیسی بولغان یونانستان ایله کین وه عداوت کوب که تته ایدی. بو کین وه عداوتی تاریخگه کومه که مقصدیله یونان باش وکیلی «وه نیزیلوس» خارجه وکیلی ایله برابر توركيه نی زيارتگه کیلدی. بو ذات کیره که حیدر پاشاده وه کیره که آقارادا کوب طنطنه لی صورتده قارشو لاندی.

بو زيارت تاریخی بر وقعه در. چونکه عصر دبری بر-بریگه دوشمانلق کوزی بله ن قاراغان بو ایکی ملت بو کون صمیمی صو- رتده دوست بولوب اولتوروبدر.

بو کون توركيه ایله دوست بولماقچی بولوب کیلگه ن «وه-

نیزیلوس» توركيه بله ن یونانستان آراسندا بولیب اوتکه ن سوگنی سوغیش زماننده ایش باشیدا ایدی. بو ذاتی صمیمی صورتده قارشو- لاغان عصمت پاشاده او زمان تورك عسکرلرینك بر قوماندانی، «غازی» پاشا ایسه باش قوماندان ایدی.

آقارادا «وه نیزیلوس» شره فیگه عصمت پاشا بر ضیافت بیریب قیمتلی بر نطق سویله دی. بو نطقنك بر بیریده بو دوستلغینی توغدر- غان سیبلر شوندا ی ایضاح قیلندی:

— تا لوزاندا ایکه ن بو ایکی ملت نك توغری وه نمره لی صورتده برگه ایشله شی اوچون ته مه ل آیلمشدی. محکم وه دواملی بر دوستلق حسی بر کورونوش اوستیگه بنا قیلنا آلماس. طرفدارلا- رینك معلوم منفعتلری، متقابل اعتمادلارنك بربریگه اوخشاشی، ملتله دوستلغینك چیده ملی وه دواملی بولیشیغا یگانه زمیندر. تورك وه یونانلارنك هر خصوصده بالقانلاردا وه عینی بویوك منفعتلرگه ایگه بولغان «آق دیگزر» حوضه سیده آگلاشما وه بیرلیکده چالیشما- ققا مجبور بولغانلغینی آچیق ئه تیش کیره ک. ذات عالیگرنك وه یوکسه ک آرقاداشلارینك بو زيارتلرینی شو توشونجه ایله تلقی قیلماق ادمز.

موسیو وه نیزیلوس ده اوزون بر نطق سویله دی. آینوقسا بو کین وه عداوتی نیمه اوچون وه قاندا ی آقانی نی نطقینده شوندا ی دیدی:

«— حقیقتاده توركيه ایمپراتورلق حالندان چقیب ملی بر دولتگه ئه یله نگه ن. یونانستان ده ملی برلگینی وجودگه چقارغاندر. شونك اوچون بو ایکی دولت اورتاسیدا یه گنی بر دور آچیلدی. شو سیبله ردهن بز بو بیرگه کیلیب صمیمی دوستلق قولیمزنی اوزاتوب، آرتوق بوزونغی تارتیشیمز-مجادله مز قطعی صورتده بیتدی، دیمه کده مز!

بو ایکی دولت که تته لهرینك نطقلاریدان آگلاشیلادر، که بو

دوستلوق عصمت پاشانك ئەتكەندەك حسی كورونوشلەر ایله عهد قیلغان ایمەس، بلكە ھەر ایكى طرفك منفعتی ایجابیدر.

بو سیاستك قانداق موفقیتلە ایشلەنگەنینی، عصمت پاشانك فرقهوی مخالفی بولغان فتحی بك ھەم تقدیر قیلیب بو سیاستك طرفداری بولغانینی ونیزیلوس گە ئەیتدی.

تورکیە یونانستان ایله عهد قیلغان بو دوستلغیدن اول «آطە-لار دیگری» دە قوشنو بولغان ایتالیا ایله اوتكەن یلدە نیرلی دو-ستدور. ھەر ایكى دوست دولت كەتتەلەری بو دوستلوقك بر آن اول توغولوشی یولیدە كوب گە حرکت ایتكەن ایتالیا باش وکیلی موسیو «موصولینی» گە تشكر تلغرافی چیکدیله.

بو یەگگی دوستلوقك بالقان صلحینك تآمیندە کی قیمتی كوب كەتتەدر؛ چونكە بو ایكى دولتلك بالقاندا كوب مەم اورنی باردر. اگر بو ایكى دولت آراسیدا بر نفاق چقارسا جوغرافی وضعیت بوتون بالقانلیلارنی بو نفاققا قوشولوشغا مجبور ایتەدر.

وہ نیزیلوسدەن بر کون کین مجارستان باش وکیلی قونت (غراف) بەتلەن تورکیە گە اعدە زیارت مقصدیلە کیلیدی وە استانبول ھەم آتقارادا صمیمیتلە قارشولانیدی. عصمت پاشا بو مەمانك شریفگە بیردیگی ضیافتدە «قان قارداش» دیب خطاب قیلیدی، وە:

«تامارلاریمزدا آققان قان بر عرق قانیدر» دیب ئەیتشلەری پورە کدەن کیلگەن صمیمی سوزدر.

مجار کەتتەسی قونت بەتلەندە عینی هیجان وە صمیمیتلە بر نطق سویلەدی.

بو تورکیە دوستلەری آراسیدا بر قیاس قیلماقچیمەن: کیرەك بالقانداگی تورکیە دوستلەری کیرەكسە جنوب وە شرقدەگی دوست دولتلەرنك تورکیە ایله پرەنسیپ نطقە نظرندەن كوب فارقالا-ری وە ضدیتلاری یوقدر. بو دولتلەرنك منفعتلەری خللدار بولماغونچا دائما چینە کەم دوست قالورلار. حالبوکە روسیە اونلەر کەبی چینە کەم

دوست بولا آلماس؛ چونكە روسیەنك بو كونگی پرەنسیپلە تورکیە-نك خلقچیلوق پرەنسیپ آراسندا بیر ایله كوك قادار فرق بار. ھەمدە بو ایكى پرەنسیپ بربرینك بوتولەی ضدیدر.

بلكە بولشەویك یالغانچیلاری «اورتامزغا اغوا سالماقدادر-لار» دیب ئەیتەرلەر. ھەر فرصت توشكەن چاغی اوز غازیتلارندا «بورژوا کمالیزمی» دیب باغیرماقدان تارتماغان زمانلارینی توشو-نەلەر بونك بر حقیقت بولغانینی درحال آگلارلار!

تورکیەنك ایچکی وە تیشقی آسایش ھەم سلامتی اولوغ تیلە کیمزدنر.

بورونغی چە کیست آغابیکوف خاطرەلارندان (*)

تورکستاندە

ساتوچی صفیتلە باسماچیلار ایچندە...

I - بوخارا جەھەندەگی سوغیش قاریشق وە غیر معین بر شکل آلمشدی. شرقی بوخاراغا کیتریلگەن قیزیل اوردونك آزلیغی، تورلو اوروش قوراللاریغا ایگە بولماغانلق، ھوانك چیدەب بولماسلق درجەدە ایسیقغی وە پیرلی اھالینك مدھش قارشولغی یوزندەن روس قیزیل عسکرلەری آغا کیتە آلمادیلار.

پیرلی خلقك بو قارشولغی انور پاشاغا بولغان مەجبۇتدەن زیادە ساویت قیزیل اوردوسیگە قارشو حدسز نفرتدەن کیلمە کدە ایدی. انور پاشا بوخارانی آلاق اوچون قیلغان حرکینك موفقیتسز لگندان سوڭ، اوز ارکانی بلەن چیکیلەرەك تاجیکستانغا پیرلەشمشدی.

(*) آغابیکوف خاطرەلارینك تورکستانگە قاراشلی بر قسمی «باش تورکستان» نك 11 نچی ساندا باسیلغاندر. باشقارما.

انورنك توده لهرى قيزيل اوردونك بعضاً قارشوسندان ، گاه
آرقاسندان هجوم ايتوب توره لر ایدی. اونلهرنى توتوش وه
تيريش امكانى يوق ایدی. قيزيل اوردو قوماندانلغى انورنى يوقا-
تماغونچا باسماچيلقنى تيريش ممکن بولماياچاغى قاعتيگه کيلدى.

ديمهك انورنى قولغا توشوروش كيرهك ایدی. فقط انور ييرىنى
تيز تيز تيكيشترىب تورگه نيدن اونى توتوش قىين ایدی. اونگچون
تا ايچكهريله رگه كيرىب اونگ ييرىنى بيلگيله ش ههم اوزىنى
كوزدهن قاجير ماسلقغا قارار بيريلدى وه بو وظيفه مهنگه تاپشیريلدى.

مه نم مه يده-چويده ساتوچى عطار صفتنده باسماچيلارنگ
ايچيگه چه کيتيشيم توغرى كورولدى. تعليمات وه پولنى آغاندان
سوڭ حربى اداره ايشچيله رندهن (استخبارات مأمورى) اوسپوف
بله ن يولغا چيقدق. اوسپوف مه ن بله ن قيزيل اوردو قرارگاهى
آراسندا خبر تاشياچاقدى.

مه نم سوداگر رسولف اسميگه بيريلگه ن بر پاسپورتم بار ایدی.
اوسپوف ايسه اوز اسميله يورودى. بوخارادا بعضى مه يده-چويده
ماللار ساتوب آغاندان سوڭ قارشى (*) شهرىگه تامان جونهدك.
اورادان باشلاب تيمير يوللار بوزولوب تاشلانغانيدان بز ايكي ايشهك
آلب گوزارگه حركت ايتدك. بيش كون يول يورودك. بوش
صحراده اونده-مونده قوقاييب تورگه ن چايخانه لهرنى وه آراسيرا
جبهه ده ن قايتوب كيلمه كده بولغان عسكهرلهرنى اوچره تدك.

بر زمان گولله گه ن بوخارا مملكتى بر خرابه زارگه نه يله نكه ن
ایدی. اهاالينك بر قسمى باسماچيلارغا قوشولوب كيتكه ن وه بر
قسمى ده آفغانستانغا قاجوب كيتكه ن ایدی.

گوزارده بر چايخانه گه توشدك ، مال ساتماقچى بولوب شهر

(*) قارشى شهرى ، قانخور روس مونارخيستى بوخارا اميرى سيد مير عاليم
تامانيدان 1919 نچى ييلده وحشيانه اولديريلگه ن محمود خواجه بهبودى ناميغا
«بهبودى» آتالغان.

وه اهااليسى بله ن تانيشدق. شهر بوتونله ي دارما داغين ايتلمشدى.
اويلهر قسماً ويران قيلنغان قسماًده عائله لهرى قاجيب كيتكه نيدن
بوش ياتار ایدی. بوزولماي قالغان اويلهرگه ايسه عسكهرلهر وه
كه سه لهر بيرله شمه كده ایدی.

گوزارده ييرلى سوداگرلهرده ن يورچى ههم ده ناوگه توصيه
مكتوبلهرى آلتشغا موفق بولدق وه عبدالرحمان اسمنده چاققان بر
ييرلىنى ده اوزيمزگه ياردامچى اولاراق آلب يولغا چيقدق.

ده ناوگه كيتهركه ن عبدالرحمانى حاضرلاياراق بوتونله ي
اوز تامانيمزغا تارتيشغا موفق بولدق. بو آدم بزگه كوب قيمتلى
خدمتلهر ايتدى. عبدالرحمان بزنى ده ناوده توغرى سوداگر ديب
تقديم ايتكه نى كه بى او بزگه كوب فائده لى معلوماتلار ههم توپلاشغا
باشلادى.

ده ناو غارنيزونى بر بولوك (روسچه «روتا») ياده وه بر
آلاى اوقچاچار (ميتراليوز، پوله ميوت) لى آتلى قيزيل عسكردن
عبارت ایدی. كيچ باشلاغاچ شهرده حيات بوتونله ي اولش كه بى
ایدی. جبهه نك اوزاق بولماغانلغى سيزيليب تورهر ایدی.

بز ده ناوده غارنيزون باشلوغى بله ن علاقه گه كيريشدك.
عبدالرحمان ايسه انور پاشانك ياشادىغى ييرنى اورگه نيشگه موفق
بولدى. او كيچه ده ناوده ن چيقدق وه تاغلار آشراق باسماچيلارغا
تامان حركت ايتدك. ايكي كون سوگرا انور پاشا اوتورگه ن
قيشلاقغا ديتشدك. بز باسماچيلارنگ توپلانيب ، ديب وه ايچيب يانديقلا-
رى بر چايخانه گه قوندوق. بو چايخانه باسماچيلارنگ قلوبىگه
اوخشاعان بر يير ایدی وه ايشيتگه ن ههم بيلگه ن يه گيلكلهرىنى اوز
آرا كه پله شيب اوتوره لرلهر ایدی.

اوچ كون سوگرا بو چايخانه نك «اوز آدمى» بولوب قالدق

وه كيره كلى بوتون معلوماتلارنى اورگه ندك.

انور پاشا اوز ياورى بولغان بر تورك ضابطيله آيريم بر اويده

اوتورده وه آراسيرا قيشلاق اطرافىغا كيزىنتىگه چىقار ايكهن. او ههر دائم تورك اونيفورماسيله گيزه يالغوز قالپاق اورنىگه سه الله (ساريق) كيهر ايكهن. انور بوراده اوزىنى جوده تىچ وه راحت حس ايتهر ايكهن. اونك اوزون زمان بوراده قالماچى ايكه نلگى آگلاشيلدى.

تيز بر ايش قىلىش كيرهك ايدى. اوسپوف بلهن عبدالرحمانى مال كىترىش بهانه سيله، انور حقنده توپلانغان معلوماتلارنى تپوشلى اورونله گه يتكىزمهك اوچون، دوناوگه يوباردم. اوزيم ايسه بيش كون باسماچيلار آراسندا يالغوز قالم. اوزون مدت كورونگن بيش كوندهن سوڭ عبدالرحمان قايتوب كىلدى. او انورنى توتىش اوچون دوناوگه آتلى ديويوزيون چاقيريلغانلىغى خبرىنى كىتردى. ديويوزيون كىلگونچه انورنى كوزدهن چاقيرماسلق كيرهك ايدى. بز باسماچيلار آراسندا عبدالرحمانك كىترگن ماللارنى ساتماقدا دوام ايتوب امر كوتوب اوتوردك. نهايت اوسپوف كىلدى وه ديويوزيونك دوناوگه كىلگه نىنى، انورنك قرار گاهىنى وه اركان حربه سىنى توتىش اوچون كيچه سى حركتگه كيچه جه گىنى خبر بىردى. او كون كيچ اوچيمزده قيشلاقنى تاشلاب دوناوگه تامان يولغا چىقدق. باسماچيلاردان 20 چاقيريم اوزاقلقدا ديويوزيون بلهن قارشولاشدق. ديويوزيون باشلوعى بلهن قوميسارغا تولوق معلوماتى بىرگه ندهن سوڭ بز اوز يولمىزغا دوام ايتدك، ديويوزيون ايسه بزنىك ايشىمىزنى بىرمهك اوچون ايلگه ريله دى.

ايرته سى كون انور پاشانك اولديريلگه نلگى حقنده خبر كىلدى. بونىگله مه نم وظيفه م بيتكهن ايدى. كيچقورون ايسه حر-كنك تفصيلاتى حقنده معلومات آلىندى.

II - ديويوزيون كوب احتياطلى تدبيرلهر كورگه ندهن سوڭ، كور-سه تىلگهن استقامتگه تامان حركت ايتمشدى. تاڭ چاغى ديويوزيون انور پاشا قرار گاهىنك تورگهن بىرگه يتيشكهن ايدى وه يولنى

توسمهك اوچون بر آتلى بولوك قيشلاقنك آرقاسىغا يوباريلغان ايدى. ايرته بلهن ساعت 7 ده قيزيل عسكرلهر هجوم ايتدیلهر. فقط باسماچيلارنى توسه ندهن باسش ممكن بولمادى، چونكه اونلهر غير منتظم وه چاچيلغان بر حالدا ايمه سلهردى. آيشما باشلاندى. باسماچيلار اوچاچار آتشيگه قارشو توره آماسدان چىكىلدىلهر. انور وضعيتنك جديليگىنى آگلا دى وه آدمه لريگه اوزى اركان حربه سيله تاغلارغا چىكىلگونچه مقاومت كورسه توب توريشلهرنى بويورموشدى. اوتوز آدميله انور قيشله ندهن چىقماق ايسته ركه ن بزنىك اولدان كونده رديگمىز بولوك بلهن توقناشدى. وه اوزىنك اورالوب قالغانى كورگهن انور قىلىنچ-سونگو كوره شيگه آيلمىشدر. قيسقا بر مدت ايچنده انور پاشا اركانى قىلىنچ بلهن توغرا-نغان ايدى. اونلهردهن يالغوز ايكى گنه كيشى قاجوب قورتولا بىلمىشدر. قيزيل عسكرلهر اولچه كىملهر بلهن سوغىشماقدا بولغا نلارنى بىلمه سلهر ايدى. فقط سوگرادان اولوكلهرنى تىكشيري-كه ن انور پاشانك ده اونلهر ايچنده بارلغىنى آگلامشلا ردر. قىلىنچ حربه سى بلهن انور پاشانك باشى وه اوموزىنك بر قسمى كىسلىب توشوريلگهن ايكهن. بو باشى كىسلىگهن قوماندان جسدى ياندا بر قرآن تورگهن. احتمال انور پاشا هجوم ايتهر كه ن نه لنده قرآن اوشلهر ايدى.

قرآن تاشكد گه. په. ئو. سىگه يوباريلوب «انور پاشا ايشىگه» قوبولدى.

انور پاشانك اولومندهن سوڭ باشلوقسىز قالغان باسماچيلار سىكين-سىكين تازالا باشلا ديلار. انور طرفدارلارى توده لهر حالندا اولكه نك ههر تامانىغا يايلى ديلار. كوپلهرى آفغانستانغا قاجوب كىتدىلهر.

تورکستان خبرلەری

I تورکستاندن سوڭ کونلەردە آلتان خبرلەرگە کورە، ساویت حکومتی موسقوا مستملکەچیلەری (قولونیزاتورلاری) فائەدە-سیگە خدمت ایتەگەن یاخود خدمت ایتوب دە اونلەرنک کوتەکن درجەسیدە اوز یورتی وە خلقی زیانیگە ساتقینلق قیلا آماغان تور-کستان ضیالیلارندان — فرقه‌لی وە فرقه‌سزلەردەن — یوزلەرچە-سینی حبس ایتگەن.

موسقوا حکومتی تامانیدان تورکستانک قازاغستان قسمی باشیغا قویولغان قیزیل جلاد فیلیپ غالاشچو کین، قازاغستاندا فرقه قورولوشینک اون ییلغی مناسبتیلە، آما-آنا فرقه آکتیفیلاری مجلسندە سویلەگەن نطقندە:

«قازاق آلاش اورداچیلاری تورکستاندە انقلابگە تیسکەری اویوشمەلەر توزوب، اورونورغ، آما-آنا، سەمەی ھەم باشقا شەر-لەردە شعبەلەر آچقانلار» دیگەن. غالاشچو کینک ئەیتیشیگە کورە بو «انقلابگە تیسکەری اویوشمە» باشندا بایتورسون اوغلی احمد تورگەن ایمش. بو اویوشمەگە قاتناشغانلار، دیمەك بو کونلەردە جلادلەر قولیغا توشکەنلەر وە قاماققا آلتیغانلار توبەندە گیلەر:

تورکستانک قازاق قسمندە موسقوا قیزیل جلادلەرنک اڭ خوفلی دیب تانیدرغان کشیلەری طیبعی علی خان بوکەیخان بلەن احمد بایتورسون در. بونلەردەن سوڭ اسملەری ئەیتیلگەن عیدارلەر: دولت اوغلی میر یعقوب (آناقلی شاعر)، عباس اوغلی خلیل، عمر اوغلی ایلدەس، آیماویت اوغلی یوسفیک، عادیل اوغلی دینشە، بولغامبای اوغلی خیرالدین، عظیمینک بیریم جان (ایکی ییل بورون بەرلین یوکسەك زراعت مکتبینی بتیرگەن)، ایسبول اوغلی میرزا غازی، بایدیللە (بعیدالله) اوغلی عبدالرحمان، بی‌نلەو اوغلی دم‌الله؛ بونلەردەن باشقا بو «انقلابگە تیسکەری حرکتگە»

قاتناشغانلار ایچندە سعد وقاص اوغلی اسماعیل وە خوجان اوغلی سلطان بیک کەبی «ملتچیلک کەسەلیگە» توتیلگەن قومونستلەر بلەن بر نیچە ییللەردە نبری «گناهلەریدەن» تازەلەنیب، روسیە ساویت حکومتینک رئیس اورونباساری بولوب یورگەن ریسقول اوغلی تورارنک دە اسمی آنالغان...

غالاشچو کین نطقینی دقت بلەن اوقوساگز بو «عیدارلەر-نک» بوتون «گناهلەرنی» بولشەویک دورندە قیلغانلارینی کورەسین. مثلاً غالاشچو کیننک مجلسندە «عیدارلارغا» قارشو اوقوغان «دو-کومەتلەرنە» اونلارنک 1924-1920 ییللاردا محترم زکی ویلیدی بیک بلەن قیلغان مناسبتلەرنەن بحث ایتلەدر.

غالاشچو کین نطقینک دوامندە، حاضرگی کوندە اوقتوبر انقلابیگە قارشو. تاغین بر «ملتچی اویوشمە» تاپیلغانندان وە بو اویو-شمەنک دە تارقاتیلغانیدان بحث ایتەدر. بو سوڭگی انقلابگە تیسکەری اویوشمەنی قورغان وە یاشاتقانلار مهندس تینچبای اوغلی محمد جان، تەخنولوژی مهندس ایرمەك اوغلی عالیم‌خان وە دوقتور دوست محمد اوغلی خلیل لار ایمش. بونلەرنک اوچی دە سوڭ زمانلەرگە قدر بولشەویکلەرچە ھەر تورلو «شېبەلەردەن عاری» دیب تانیلغان متخصصلەردەن ایکەنلەر. دوست محمد اوغلی خلیل آما-آناداگی یوکسەك مکتبەدە پروفیسور، ایرمەك اوغلی عالیم خان ایسە دوسەنت ایدی. دوقتور خلیل قازاغستان فرقه‌سینک 7 نچی قورولتایندە قازا-غستان پروفیسورلەری نامندەن تبریک نطقی سویلەمش وە بو نطقندە «مارقسیزم» نطقە نظرندەن بعضی یاگلیشلقلار کورولمشدی. قازا-غستان پروفیسور وە معارف ایشچیلەرنک دھا توغریسی قازاق انقلابچی ضیالیلەرنک ساویت حکومتیگە قارشو صمیمی فکرنی کورسەتیب، دوقتور خلیلنک خطالەرنی فرقه قورولتایی منبرندەن برمە بیر ساناب بیرگەندە ایرمەك اوغلی عالیم‌خان ایدی. بر نیچە کون سوڭ دوقتور خلیلنک اوزی دە «اگبە کچی قازاق» وە

«ساویتسکایا ستپ» غازیٹا لاریغا «تورکستانده ملیت مسئلهسی عملده پیشلمشدن» سرلوحهلی مقالهلر یازیب «توبه» قیلغان ایدی... مهنه عالیم خان وه خلیل افندیلهرنک ایسکی ملتچیلکدهن توبه قیلیب له نینیزم قیلهسیگه یوز اوگورگه نلکلهرینک ههمده فرقه اصولیگه سجده ایتکه نلکلهرینک نتیجهلهری... تینجیای اوغلی محمد جان، دوست محمد اوغلی خلیل وه ایرمهک اوغلی عالیم خان لاریغا قارشو آیلغان تهمتلرگه تیوشلی بها بیرمهک اوچون فرقه نلکلهرینک ایسکی اعضا- سندن سانالغان توقتابای اوغلی عیسی نلکلهرینک عیبگه نظر سالگیز. سعد وقاص اوغلی جانایدار دیگن بریسی عیسی حقنده «اگبه کچی قازاق» غازیٹاسینک ۳ نچی اوقتوبرده کی ساتدا: «توقتابای اوغلی عیسی نلکلهرینک اداره ایتکهن «آق جول» غازیٹاسی چیتده قاچوب یور- گن چوقای اوغلی مصطفی نلکلهرینک ساویت تورکستانده کی فکر تارقا- توجیسی (ناشر افکاری) بولا. یازدی» دیب یازغان.

II «زیانچی». بو کونلرده بولشهویک قاماغیدا یاتقان، اوزیک قومو- نیستلهرندن، «یه کی فهرغانه» غازیٹاسینک محرری عالیم اوغلی اگه. په. ئو. (چه قا) سوراغیدا توبه نده گیچه سویله گه نمش:

«بز نلکلهرینک مقصدیمز فقط گنه که مچیلکلهرنی یازوب، محنتکلشله عامهسیگه ساویت حکومتینک بوتون ایشلهرینک که مچیلکلهردهن عبارت بولغانینی کورسه تمهک ایدی. یوتوقلهرنی کورسه تمهسدهن اوتهر ایدک. شوندا ای قیلیب، حاضرگی سیاستدهن ناراضی کشیلهرنی اوز تیوره گیمز که توبلار ایدک». («یه کی فهرغانه» 25 سه تابر).

1 — اگر که مچیلکلهرنی یازغان «تیسکهری انقلابچی» وه «زیانچی» آتالسا، شو که مچیلکلهرنی ایشده ملی اداره «نیگیزی قیلیب یورگه نلهرنی قاندا ی آتاش کیرهک؟ مثلا عالیم اوغلی نلکلهرینک «زیانچی» بولغانینی یازغان «یه کی فهرغانه» غازیٹاسینک عینی نومروسینده توبه نده گیلهرنی اوقیمز:

«صناعتده بیرلی ایشچیلهر حاضر لاش مسئلهسی بونچه 1928

نچی ییلدا اورتا آسیا تیمر یولیدا (*) 533 کشی چالیشار ایدیلهر. بونلهرنک یا لغوز 15 گنهسی اوزیکلهر. اداره لهرده ایشله یدرگن (1928 نچی ییلدا) 77 مأمورنک ایچنده اوزیکلهر یوق؛ 1929 نچی ییلدا قوتور خدمتچیلهری 1028 بولوب، بونلهر ایچنده اوزیکلهر 7؛ 1928 نچی ییلدا پاساژیر قطار قوندوقتور لاری 221 بولوب اوزیکلهر 11؛ 1929 نچی ییلدا پاساژیر قطار قوندوقتور- لاری 361 بولوب اوزیکلهر 12 نی آشا آلمانلار...

بو «که مچیلکلهرنی» سویلهب «زیانچی» بولوب اوقتورگن کیم، بیله سیزمی؟

او «بین الملل جهانگیرلهر قرارگاهینک ساتقین آگه تی — یوسف اوغلی عثمان!» بو کشینک اوزی هیچ شبهه سز تورکستان استقلالچیلارینک عکس انقلابی حرکتلهری نتیجه سنده گنه اوز- بیگستان قومونیست فرقهسی مرکز قومیته سینک مسؤل باش کاتبگی اورینگه کیریب قالغاندر!

2- توبه نده کیتریلگن بر نیچه رقملهردهن «زیانچیلهر» نلکل قاندا کی کوچله نکه نلگینی آچیق کوروب بولادر:

تاشکندده کی «قیزیل شرق» («کراسنو ووستوچنی») تیمر یول فابریقاسیدا ایشله یدرگن 2666 ایشچیلهر آراسندا تورکستان- نیلهر 657 نفر (دیمهک تورندهن بریدهن ههم آز) درلهر.

«برنچی مای» فابریقاسندا کی 1301 کشی ایچنده تور- کستانلی ایشچیلهر 282 (بیشدهن بری)؛ یوک قطارلهرنده ایشله- یدرگن 1150 ایشچیلهر آراسنده 300 تورکستانلی؛ پاساژیر قطاری بریگاده سنده کی 901 ایشچیلهردهن 35 گنهسی تورکستانلی؛

اورتا آسیا تیمر دیره کسیونیده کی 663 خدمتچیدهن 23

(*) اوتکهن اوقتوبر آیندان باشلاب «تاشکند - اورنبورغ» یولیدا «اورتا آسیا تیمر یولی» ایچیکه کیره در. باشقارما.

(يگيرمه اوچ) گنەسى تورکستانلېلەردەر.

بو رەقەملەر ساویت حاکومىتىنىڭ ھەم فرەقە مەركىز قومىتەسىنىڭ
اونەچە دەفە يېرگەن ھامرلەرنىڭ بوش سوزدەنگە ئىبارەت بولغانىنى
آپ آچىق كۆرسەتەدەر. شېھەسىز بو «زىانچىلىق» نىڭ بارىپ تورگە ئىدەر.
بونى يازىپ تورگەن تاشكەندەگى «پراودا ووستوكا» غازىتاسى
بولغانى كەبى ايشلەپ اوتورگەنلەردە موسقوا بولشەوىكلەرى. بو
بويوك روس ملتچىلەرىگە «ھوشيارلىق» كۆرسەتىپ يورگەنلەر ايسە
اىكىل اكرام اوغلى، عثمان يوسف اوغلى كەبى توركستان
«ملتچىلەرى» دەر. فقط بو عكس الاقلابچى «زىانچى» لەر نىچىن
عالىم اوغلى بلەن بىرگە قاماققا آلېنماغانلار؟

III اورتا آسيا بيوروسىنىڭ باش كاتىبى زەلەنسكى نىڭ تەكلىفى
بويونچە تاشكەند فرەقە آكتىفلارى (فعاللەرى) تامانىدان اوتكەن
نويابرنىڭ 14 نەدە چىقاريلغان قارارنامەدە باتو، منان رامىز وە باشقا
انقلابگە تېسكەرى مىلى بورژوا تەشكىلات اعضاءلەرنىڭ قاماققا آلېنغانلار.
نلارى يازىلادىر... باتو وە منان رامىزلەر سوڭ زامانلەرگە چە ساويت
حاکومىتى فائەدەسىگە جەدى صورتدە خەدمەت ايتىپ كېلىگەن شەخسلەردەن
سانالار ايدىلەر. ايمدى بونلەر ھەم موسقوانىڭ قىزىل «يىلماغىز لارىغا»
ياقماسدان «مىلى بورژوا» قاتارىغا كىرگىزىلىپ قاماققا آلېنغانلار...

بەرلىندە مەھم بىر قونفەرانس . — آذربايجان استقلال قومىتە-
سىنىڭ بەرلىندەگى نەمەندەسى ھەلال مەشى بىك، دەقابرنىڭ 5 نەدە
«آدلوف» رەستورانىدە، آذربايجاننىڭ ئەتئوغرافى، اقتصادى ھەم
مەدنى احوالى جەھەتدە اوقراينا، ايدىل-اورال، توركستان، گور-
جستان وە آذربايجانلېلەر قارشوسىندا آلمانچا مەھم بىر قونفەرانس
بىردى. پەك سېستەماتىك اوقولغان بو مەفصل قونفەرانس تام ايكى
ساعت دوام ايتدى وە تېڭلەۋچىلەر تامانىدان كۆپ آقىشلاندى.

قارا بىر خەبەر. — بورونخى مىلى گورجستان حاکومىتى اىچكى
ايشلەر ناظىرى نوى رامىشويلى بىر گورجى تامانىدان پارىسدا
دەقابرنىڭ 7 سەندە توپانچە ايلە آتېلىپ اولدىرىلمىشدر. رامىشويلى
گورجستاننىڭ اۇڭ آكتىف سىياسىونلەرنەن ايدى. بو كىشىنىڭ آرادان
غايىب بولوشى يانغوز گورجستان اوچونگە ايمەس، بوتون قافقاسيا
اوچون اۇڭ آغىر بىر يوقايتىشدر.

Yach Turkistan

Décembre 1930 (Le jeune Turkestan) No. 13

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

«یه کی تورکستان»

1927 نچی ییلده نبری چیقا باشلاغان. تورکستان

ملی برلیگی «تیب» ننگ فکرله رینی تاراتوچی آیلق مجموعه در.

لانین حرفله ریله چیقادر.

مسئول مدیری: مجدالدین احمد

امتیاز ایگه سی: نصیر

آدره سی:

Istanbul: Hükûmat konagı karşısında Gümüşhane
Sokagı No. 3 (Turquie)

یولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتله ری
آچیقدر. باسیماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطله ری:

ییللغی — 2 دولار — آلتی آیلغی — 1,2 دولار
اوج آیلغی — 60 سهنه — آیریم نسخه سی — 20 سهنه

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانمالمار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

سار 14

غینوار 1931

1929 نچی ییلنک ده قابر -
ندان چیقا باشلاغان

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - تورکستانده گی سیاسی وضعیت باش مقاله
- 2 - شاه اسلام شاه احمد بیک (دوستلق وظیفه سی) میج.
- 3 - ایکی معروضه حقنده چوقای اوغلی مصطفی
- 4 - روس استیلاسی (تاریخی کوروشله ر) یاش تورکستانلی
- 5 - سورگون ییری «سولوفکی» ده تورکستان مجاهدله ری آغا اوغلی
- 6 - بورونغی چه کیست آغایکوف خاطره لارندان

ادبی بولم:

- 7 - آنا فریادی (شعر) ایلتهر
- 8 - تولقون (شعر) سید علی

خبرله ر بولمی:

- 9 - تورکستانده وضعیت (باشقارمازغا کیلگن یازولاردان)
- 10 - تورکستان خبرله ری

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلاغان
14 سار 1931 عینوار

تورکستانده گی سیاسی وضعیت

تورکستانده گی سیاسی وضعیت بزگه هیچ بر زمان یاشیرین
ایمهس ایدی. بونک اوستیگه ساویت مطبوعاتی وه یورتدهن آلدیغیمز
خصوصی خبرلر ایشنک کیتیشی وه سرعتی حقنده شبهه ایتیله جهک
هیچ بر نقطه قویمادی. بز بونسزده تورکستانده گی «روس پروله تار-
یاتی دیکتاتوراسی» نك نیمه دیمهک بولغانینی پهک یاخشی بیلگه نیمز-
دهن، ساویت مطبوعاتینک حتی یورتدهن آلدیغیمز خصوصی خبرلر-
نک یاردمیگه احتیاج حس ایتمه سدهن، خلقمزنک بولشه ویک حکمرا-
نلغیگه قاراشینی یاگلیشماسدان تعیین ایته آلیش امکاتنده مز.
روسیده بولشه ویکلر حکومت باشیغا کیچهر ایکه ن بز بیطرف
قالغان ایدک. او کتابر انقلابنده بزنک هیچ بر تورلو اشتراکمز
بولمادی. تورکستانده گی «انقلاب حکومتی» تشکیلاتیگه ایهسه روس
بولشه ویکلری بزنی قویمادیلار. بزده او زمان، په تهرسبورغده

«تورک یوردی» تورک اوجاقلارینک فکرلهرینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاین حرفلهریله چیقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi Ankara-Turkiye

«اولوبورت» وه «بیلدیریشی». استقلالچی آدری محررلهری تاما-
نیدان استانبولده، لاین حرفلهریله، چیقاریلماقدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازی تانی بوتون اوقوچیلاریمزغا توصیه
ایتمه مز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومتر» فرانسوزجه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافاسیا هم
اوقرائالی آتاقلی محررلهرنک اشتراکی بله ن پاریسدا
چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یاگا

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«امل مجموعی» قریم تورکله رینگ استقلال فکرینی تارانادرغان
اوبش کونک مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر. آدره سی:
„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

«روس انقلابی» قریم تورکله رینگ ملی حرکتی باشلوغی جعفر

سید احمد یکنک بو قیمتلی اثری، تورک تیلنده روس انقلابی
حقنده یازیلغان برگنه کتابدر. روس انقلابی تاریخی بله ن
تانیشماقچی بولغان ههر تورک اوچون فائده لی بر اثردر.
بهاسی بر تورک لیراسی. بوتون استانبول کتبخانه لهریده ساتیلادر

اوتورگەن بولشەويك مركزى حكومتىنك اوز اعترافلەريگە كورە ،
 «اوتتورىست عنصرلەر حتى خولىگانلاردەن» توزولگەن توركستان
 ساويت حكومتىگە قارشو بىطرفلىككەن چىقىپ كورەشكە كىچىك.
 مركزى ساويت حكومتى ايسە اوزىنك «اوتتورىست ، خولىگان»
 دىب اتاغان تاشكند بولشەويكلەرىنك طرفىنى توتدى ، چونكە بو
 «اوتتورىست وه خولىگانلار» نك موسقوادە گى بىن المللجى انقلاب
 رەھبەرلەرىنك قولاقلارىغا ياقىشادىرغان قولەسوف ، توبولين ، اوسپە-
 نسكى ، پەرشىن (Kolesov, Tobolin, Uspenski, Perşin) كەبى اسملەرى
 بار ايدى. بزلەر ايسە عىيدالله ، عابد جان ، عبدالرحمان كەبى روس
 انقلابچىلارنىك قولاقلارىغا بوتونلەى يات بولغان اسملەردە ايدك.
 بونك طبعى نتيجهسى توركستان ايله بولشەويك آراسندا حقيقى
 كورەش وه سوغىشنىك باشلانىشى ايدى.

بونەن پەك كواگلسز «وخشى» بر وضعت حاصل بولدى.
 بوتون ملتەرنك حق وه حقوقىنى تانوب اونلەرنك روسيەدەن
 آپريلوب آيرىم مىلى دولت تشكىل ايتىشىگە چە قبول ايتكە نلكلەرىنى
 اوز بياننامەلەرنە اعلان ايتكەن روس انقلابچىلەرى بو ملتەر
 حقوقىنى غضب ايتەرەك حق دعواسندە بولغان خلقلەرنى قىزىل قانغا
 بويى باشلادىلار. باشدا روس انقلابىنى آلتىشلاغان توركستاندە بو
 وضعت ايچندە اوز منفعىتىگە قارشو كىتە باشلاغان «انقلاب وطنىگە»
 قارشو چىقماق مجبوريتندە قالدى.

بز بو يىردە توركستان ايله روسيە آراسندا چىققان ضدىتنك
 اساس منبغىدە كورسەتوب كىتە آلامز. روس بولشەويكلەرى ايش
 باشىغا كىلىر كەن «اجتماعى انقلاب» «социальная революция»
 قىلىشغا قرار بىردىلەر. روسيەنك اوزندە بو اجتماعى انقلاب ايچىن
 اورون بار ايدى. چونكە او يىردە بورژوازى صنفى ، سرمايه دارلق
 سيستمى بولغانى كەبى اوزىنى انقلابچى صنفى دىب تايىغان پرولەتار
 صنفىدە بار ايدى. روسيەدە ھەر تورلو «اجتماعى گە كسپەرىمەتلەر»

(تجربە) اوچون زمين حاضر ايدى.

توركستاندە بولسا نە بورژوازى وه نەدە پرولەتارىات بار
 ايدى. «داھى» لەين تا 1920 نچى يىلى بزنىك حدىر على اوغلى ،
 تورار رىسقوللەردەن «توركستاندە كىمنى باى وه كىمنى يوقسول»
 دەھقان دىب كوريش كىرە كلگىنى «سوراغان ايدى. باشقا سوز
 بلەن ئەيتكەندە دىنا اجتماعى انقلابى رەھبەرنك اوزىدە اجتماعى
 انقلاب چىقارماق اىستەدىگى اولكە (توركستان)دە شو انقلابگە
 موافق وضعتىنى تەيىن ايتە آلمانغان ايدى. حدىر على ، تورارلەردە
 لەيننك سورغوسىغا جواب بىرىشەن عاجز ايدىلەر. بونى تورار
 باترنك اوزى يازىب بىلدىرگەندەر.

بو آدمەلەر او زمان توركستاندە ائڭ يوكسەك اورونلەرنى
 اشغال ايتەرلەر ايدى. اوزون يىللەر كىچىككەندەن سوڭ حدىر على
 اوغلى اوزىنك روس بولشەويكلەرى اويونىگە آلت بولماقدا ايكە-
 نىنى آكلادى وه بونى آكلاچادا چىدى آماسدان اتخار ايتدى.
 1920 نچى يىلى لەين «توركستان دەھقاننىك كىم ايكەنىنى»
 يىلمە گەن بولسا ، مەنە توقوز يىل كىين 1928 نچى يىلنك ائڭ
 سوگىدا ايلوا «توركستاندە پرولەتار دىكتاتوراسىنك توركستان
 پرولەتارىسز ياشاب كىلمە كدە بولغانىنى» اعتراف ايتوب اوتورەدەر.
 او حالدا بزنىك يورتمزدە كىچىرىلمە كدە ، خلقمزنك ياشاماقدا
 بولغان فاجعە نيچىن آگلاشلىماسون!

عجبا بزنىك كىچىرمە كدە بولغان بو فاجعەلى حىانمزنك درجەسىنى
 اولجى آلادىرغان انسان ذھنىتى تايىلارمى ايكەن؟ خلقمزنك اوز
 اوستندە گى ساويتلەر حاكىمىتى كوتەرە آلمانغى وه اوندەن او-
 زىنى قوتقاريش اوچون اون اوچ يىلدەن بىرى چەرچەمەسندەن
 كورەشمە كدە بولغانغى وه سىبلەرى نيچىن آگلاشلىماس ايكەن؟!
 بز لەيننى 1920 نچى ، ايلواوانىدە 1928 نچى يىلدە
 قالدىرىب توبەندە يە گى اعترافلەردەن كىلترەمز:

مرکزی فرقه قومیت‌سی کاتبی باومان موسقوادان تورکستان-
نگه یوباریلغان. تاشکندده فعال فرقه اعضالاری توپلانیشندا «شر-
قدمه گئی ملی ساویت جمهوریتلهرینک اؤک اداغیلارندان سانالغان
اوزبیکستانده» ملی قومونوستلهردهن حاضر لانغان «کادر» (پیلهر-
مه ن خادملهر) اولاراق ایکی گنه آدم کورسه تگن. اولنلهرده
اوزبیکستان فرقه سینک کاتبلهری اکمل اکرام اوغلی ایله عثمان
یوسف اوغلی ایتمش.

ساویت حکومتینک 13 میل حکمرانلغی نتیجه سنده تورکستانک
اؤک ادا سانالغان قسمی اوزبیکستانده «کوزی آچیلغان» سیاسی
خادمینک باری یوغی شو ایکی گنه کشیدهن عبارت می؟ دیگن بر
سورغو اوز اوزندهن کیلیب چیقادر. طبعی حاضر لانغان یه نه
کوبگنه آدملهر بار ایدی. فقط اولنلر حدیر اوغلی که بی آرتیق
اویونچاق، پهرده رولینی اویناماق ایستهمه یدرلهر. اولنلر آرتیق
آرقالاریغا یاشیرینغان روس بولشه ویکلهرینک ایمپریالیستک سیا-
ستلهریگه حماللق قیلیشنی ایستهمه یدرلهر.

بوندا یلارینک بارچاسی حقدنه سویله ب اوتورمه سدهن ایکی گنه
یه گئی تپلهر توغروسنده بر-ایکی سوز قید ایتوب کیتمه کچی
بولامز. بونلهرده باتو وه منان رامز دیگن کیچه نك آتاقلی قوممو-
نیستلهریدر. بو آدملهر حاضر لانمش آتاقلی قومونوستلهردهن
ایدیلهر. منان رامز موندهن 5-6 میل اول افغانستان بلهن بولغان
مذاکره لهرده ساویت حکومتینی تمثیل ایتکهن آگه تدر. اوزون زمان
معارف قومیساری بولغان منان رامزنی «حاضر لقسز» آدم دیب نه یش
بولماغانی که بی قیزیل موسقوا عالی مکتبینک محصولی، ییللهردهن
یری فرقه نشریاتی دائره سنده ایشله ب کیلگن باتونی ده «پیلهرمه ن
خادملهر» دهن ساناماسلق توغری ایمه س.

اگر بولشه ویک خبرلهریگه اینانیش ممکن ایسه، مه نه بو آدملهر
«اوزبیکستانی ساویتلهر روسیه سندهن آیروب ملی مستقل بورژوا

دولتی قوروشنی» اوزلهریگه غایه ایتوب آغان، روس انقلابیگه
تیسکه ری بر اوپوشمه نك باشندا ایمشلهر.

بز بو بولشه ویک مطبوعاتی خبریگه یه کده ایناماق ایسته-
مه سه ک هم «اوت بولماغان بیردهن توتون چقماس» دیگه ندیک
ههر حالدا بر نهرسه بارلغندا شبهه یوقدر. بز بو منان وه باتولهر
تامانندان اداره ایتیلمه کده بولغان ملی تشکیلاتنک پروگرامی حقدنه
قطعی بر نهرسه سویله ش امکاننده ایمه سمز. حتی حقیقته بوندا ی
بر تشکیلاتنک بولوب بولماغانلیغینی ده کیسکین سویلی آلامیز. فقط
آشکار بولغان بر نهرسه بولسا اوده منان وه باتولهرنک آرتیق جانلی
قوغورچاق رولینی اویناشدان بویون تارتقانلاریدر. اولنلر اوزله-
رینک تورکستانی اسملهری آرقاسندا روس ایمپریالیزمینک
یاشیرینماسیغا آرتیق چیدی آلمادیلار.

ایمدی اولنلهرده عیدالله، منور قاری، سید ناصر، میر یعقوب،
خلیل وه باشقالار که بی میگلهرچه تورکستانک ملی منفعتیگه صدا-
قتندهن باشقا گناهی بولماغان تازه وجدانلی تورکستانلیلهرنی چو-
روتمه کده بولغان بولشه ویک زیندانلهریگه آیلدیلار. چونکه بونلهرده
اولگیلهر که بی بولشه ویک روسلهرنک اوز خلقلهرینی آلداب
ایزیشیگه مانع بولادرغان کوروندیلهر.

ایمدی یانغوز روحاً قول بولغانلارنک گنه یوزدهه قالا آلا-
درغان دوری کیلدی. بوندا ی تپلهرنک اؤک یاخشی مثالی فیض الله
خواجهدر. بو آدم بیر اصلاحاتیگه قارشو اعتراض ایتمه کچی بولوب
کورددی. خاتونلهرنک پهره نچی تاشلاشلاریغا قارشو تورمه کچی
بولدی. اونی فرقه قونفره لهرنده آچیق آچیغنا سو کدیله ر. فقط
فیض الله خواجهنک ایکی صفتی اونی بولشه ویک جزاسندهن ساقلاب
کیلمه کده در. برنچی، او امثالسز درجه ده روحاً اسیردر. ایکنچی،
خلق قارشوسندا اونک هیچ بر اعتباری یوقدر. بولشه ویکلهر ایسه،
اعتباری بولغان آدملهردهن قورقادرلار وه اولنلهرنی بر طرف

ایتمه کچی بولادرلار.

منان رامز وه باتونک قاماقفا آلینشلاری تورکستانده روس بولشه ویزمینک افلاسینی کورسه تهر. کوتوب تورهلوک. به لکی اکمل نکه ده موسقوا ایمپریالیزمیگه قارشو پروتست تاوشینی ایشتیب قالارمز. یاخود بو قابلیتلی تورکستان بیگیتی اوز خلقیگه خیاستدهن باشقا بر نهرسه بولماغان ایمدیگی رولنده دوام ایتهرمی ایکنه؟
اکمل ایمدی نوبت سه ننگدر!

*

شاه اسلام شاه احمد بیک

(دوستلق وظیفه سی)

مجموعه مزنگ اوتکن ساندا کتیریلگن برنچی تورکستان ملی حکومتی اعضالهری سیراسندان، تصحیح چاغی بختسز بر تصادف نتیجه سنده، شاه اسلام شاه احمد بیکنک اسمی نوشوب قالغان. بو کوگلسز بویوک یا گلشلقنی بوراده توزه تب کیمه کچیمز. شاه احمد بیک روس «خلقچی سوسیالیست فرقه سی» اعضاله رندهن بولوب، تورکستان ملی حرکتیگه 1917 نچی ییلغی انقلاب بدهن بر آز ایلگهری قاتناشا باشلاغان ایدی؛ 1917 نچی ییلی آپریل آیندا تاشکندده توپلانغان برنچی تورکستان ولایت قورولتایی تامانیدان تأسیس ایتلگن «تورکستان ولایت ملی شوراسی» ننگ رئیس اورونباساری شو شاه احمد بیک ایدی. ملی شورا ایله روس انقلابچی تشکیلاتلهری آراسنداغی ههر تورلی علاقه لهرده شاه احمد بیک، شورا تاماندان «رسمی ناطق» صفتیله سویلهر ایدی. بز ههر تورلی مسئله لهرگه عائد کاغازلاریمزنی ده حقوق قاعده لهریگه یا قیندان تانیش، کوچلی قلم وه اوتکور تیل ایگه سی بولغان شو دعوا و کیلی شاه احمد بیکگه تابشیرار ایدی.

خوقند قورولتایی تاماندان تورکستان ملی موقت حکومتی تأسیس ایتلگن زمان شاه احمد بیک مالیه ناظری وه حکومت رئیس اورونباساری اولاراق سایلانغان ایدی. حکومتک، مالیه ناظری شاه احمد بیک پروژوسی بویونجا، اوتوز میلیون سوملق «قیسقا مدتی دولت استقراضی» چیقارماق اوچون ایشکه کیریشکه نینی تاشکند ده گی روس بولشه ویکلهری، کوزمین ناملی بریسینک قلمیله:

«خوقندده گی مختاریت حکومتی بر «اویونچاق» ایمه س. شاه احمد، عبیدالله خواجه وه چوقای لارنک «تورکستان دولت استقراضی» چیقارماق اوچون قیلماقدا بولغان حرکتلهری، بوللهر نیک یالغوز روس عسکر وه ایشچیلهری حکومتیگه گنه ایمه س، عموماً روسیه حاکمیتیگه قارشو کوته ریلمه کده بولغان تورکستان ملی بورژوا سینک تاریخی دوشمانلیغی» صورتده قارشو آلمانلار ایدی....

1918 نچی ییلی 12 فیرالده خوقند قلعه سی ایچنده قالغان شاه احمد بیک بولشه ویکلهر تاماندان توتولگن وه قاماقفا آلینغان ایدی. شو وقتدهن تا مای آییغاچا بولشه ویکلهرنک قارانغو، وحشی حبسخانه سنده تورلی عذابلهر ایچنده قالغان شاه احمد بیک خسته خانه گه کیریپ یاتماق مجبوریتنده قالمشدی. شاه احمد بیک 1918 ییلی مای آیندا آزاد ایتلگن بولسا ههم خسته لغندان هیچ بر ایشکه قاتناشا آلمادی. 1920 نچی ییلی هندستانگه قاچیب، اوراده ههم خسته خانه ده یاتیب کوب قینالیب قالدی. آخرده مهن هندستان حکومتیگه مراجعت ایتدم. شاه احمد بیک ولادیواستوک شهرنده گی قارینداشلاری یانیغا یوباریلغان ایدی. شاه احمد بیکنک هندستان خسته خانه سندهن یازغان مکتوب وه راپورلهری (بو یازو لارنک ههمه سی مهنک قولیمدا در) بو قیمتلی یورتچی توغانیمزنگ ههر کشینی آچینترارلق درجده آغیر حالدا قالدیغینی کورسه تمه کده در. 1922 نچی ییلی پاریسدا شاه احمد بیکنک بر توغما

قارپنداشيندان اونك پهنه ده آغير وضعينده ايکه نلگيني ايشيتکه ن ايديم. اونده ن بری شاه احمد بيک حقنده هيچ بر خبر يوق: تيریکمی، ساغلام ياشاماقدامی، هيچ بيلمه يمز. دوستوم شاه اسلام بيک!

تيریک بولساك، سه نك بله ن آزاد وه مستقل تورکستانده كولوب-اويناب کوروشمه کني تقدیر نصیب ايتسين! قضاء اولوب کيتسهك، ياتقان بيرك يوشاق بولسون! تورکستان ملتچی وه پورتچيله ری شاه اسلام شاه احمد بيک که بی تورکستانك آزادلی اوچون اوزینی قوربان ایتکه ن بر کشینی هيچ وقت اونوته سينلر. میچ.

*

ايگی معروضه حقنده

ساویت روسیه سنده گی وقوعات پاريسده گی روس مهاجرله ری محيظنده علاقه اویا اتردی. بوتون سیاسی غروپلر بو مسئله تيوره-گپده تورلو معروضه لهر اوقوب، مناقشه لهر قیلیب آلدیلار. بز شو بيرده روس سياسیونلهر نده ن ائک معروف بولغان ايگی کشينك معروضه لهری اوستنده بر آز تورمه کچی بولامز.

1) که ره نسکی نك «تاکت اوز گهرتیش» «Перемена тактики» ديگه ن موضوعده گی معروضه سی پهك گورولتولی مناقشه لهر که سبب بولدی. «سوسیالیست ره وولوسیونه ر» فرقه سیگه منسوب، سابق روسیه وقتلی حکومتی باشلوعی که ره نسکی ايسکیده ن اوز سیاسی یولینی نظری جهته ن خطاسز کوریشنی سیوره وه شو نقطه نظرده ن اوز خلقی اوچون استقلالیت ایسته گن غیر روس ملتچیلهرنی عیبه لهرنی اوزیگه پرینسپ قیلیب آغان ایدی. بو کشی اوزینك په گی سیاسی یولینی «اصغری پروگرام، اعظمی ایش»

دیگه ن بسیط بر فورمول حائدا اورتاغا آنادر. که ره نسکی په گی خط حرکتینی آچیق وه آیدین قیلوب آگلانا آیش اوچون شوندا ی دیدر: «بولشه ویکلر بله ن کوره شده وساطتی، نظری خطاسز لغندان زیاده ایشده معقولگینی نظرده توتوب، سایلاش کیرهك.» («دنی» «Дни» 118 نومروسیگه باقیلسین).

بز که ره نسکی ده ن سیاسی درس آیش فکرنده ایمه سمز. بونگله ده بو ده موقرات، سوسیالیست که ره نسکی نك اوز سیاسی ئەمه لیگه تیزراق ایریشه بيلمهك مقصدیله بولشه ویکلر که قارشو کوره ش اوچون اوپله گن مه تودینك، چارلق روسیه سی تاماندان استیلا ایتیلیب حالاده روسیه ده ایزیلیب یاتقان خلقله رنك قورتولوش حرکتلهرنده فائده لهنش اوچون لازم بر مه تود ایکه نلگینی کوز-ده ن هيچ بر قاچرماسلق کیرهك.

بز شونی ده آیروچا قید ایتیب کیته یلیک، که ملی قورتولوش کوره شی نقطه نظرنده ن حاکم ملتک حکومتی باشندا کیمنك او-تورگن بولیشی هيچ بر اهمیتی حائز ایمه س. بز نك وضعیتمز اوچون حکومت باشندا ستالین نگمی، که ره نسکی نگمی، وه یا باشقا برپسینگمی اوتورگن بولیشیندا فرق یوقدر.

که ره نسکی نك ذهننده «ثابت فکر» حالغا کیلگه ن بر تلقینی بار، که اونی بز بر روس سوسیالیستی وه انقلاب دوری روسیه سینك ائک معروف بر سیاسی شخصیتی تاماندان هدیبه ایتلگه ن «مقدس ملی خودبینك (ئه گوئیمز)» دپ آریچا قید ایتمهك ایسته یمز. اوشبو «مقدس ملی خودبینك» آرقاسیدا آله کساندر فه دوروویچ که ره-نسکی افندی «بز نك (روسیه نك) بختیمز که، روسیه که ائک خوفلی ضربه بیره بیلهدر گن دپ تانیلغان لهستان شو کونلهرده اویوشوب کوچینی یوقاتماقدادر» دپ سیوینمه کده در. («دنی» 113 نومرو) توغروسینی ئەتکه نده بولشه ویکلهرنك «روسیه که قارشو لهستان تاماندان بر هجوم خوفی بار» دیگه ن لاف سوزلهریگه روس سیا-

سیونلهری ایچنده که ره نسکی دن باشقا اینادرغان کشی یوقدر.
 که ره نسکی نك ئەتکه نلهری توغری بولغان تقدیرده، بز اونك
 لهستان حقدنه سویله دیکلهر نندن قانداي بر «اورنهك» آلا جاقمز؟
 اوز یورت وه خلقلهر نك ملی قورتولوشینی تيله گهن ملتچیلهر-
 نك ده ملی منفعتلهری نقطه نظر نندن روسیه نك اویوشوب قالماسندان
 سهوینیشلهرینی، سوسیالیست که ره نسکی ده عیگه قوبماس دیب
 امید قیلامز.

بو کونگی روسیه نك ملی بارلیغیمز اوچون بیرمه کده بولغان
 ضربه وه قوزقوسی، لهستانك ایستهر ستالین، ایستهر که ره نسکی
 روسیه سیگه بیره آلا درغان قوزقو وه ضربه سیله اولچولما تپورغان
 بر فلاکتدر. که ره نسکی وه ستالین نك قوزقولاری بو کون بر
 خیالدهن گنه عبارتدر. بز نك خلقمز بولسا بو آغیرلق وه تهلهکلی
 یوکنی اوموزنده تاشیما قدا، کوچمز بولغانی حالدا ییللهرده نیری
 قان توکوب کوره شمه کده در.

مه نه بز سوسیالیست که ره نسکی نك ملی قورتولوش کوره-
 شیمز ده پهك یاخشی ایشکه یاراید رغان سیاسی وصیتینی خلاصه ایتهمز:
 I — اصغری پروگرام اعظمی ایش.

II — وسائطنی نظری خطاسز لغندان زیاده ایش نقطه نظر نندن
 معقوللگی که کوره سایلش کیرهك.

III — بز نك ملی آزادلیغیمز دوشمانی سانالغان دولت نك اویو-
 شوب قایلشینی تیلیمز وه بوگا سیوینه مز.

که ره نسکی نك سوسیالیست، ده موقرات بولغاندا شبهه ایتمه-
 گهن روس سوسیالیست اورتاقلاری، ملی قورتولوش حرکت مزده
 که ره نسکی نك توصیه ایتدیگی کوره ش مه تودینی قبول وه تطبیق
 ایتمهك ایسته گهنیمز اوچون بزنی عیله مه سلهر دیب امید ایتهمز.

یوقسه، بزم حقمزده ایسکی رومالیلار نك

„Quod licet Jovis, non licet bovis“

دیگهن، تورکستانچه ئەتکه نده: «اولوغقا اونان قاراغا قابول
 بولماس» دستوری تطبیق ایتله درمی؟

2 — ایکنچیسى ده پ. ن. میلیو قوفنك «ساویتلهر روسیه سنده گی
 وقوعات وه احتماللهر»، «Факты и перспективы в СССР», دیگهن
 موضوعده گی معروضه سیدر. میلیو قوف بو کونگی وضعیتدهن نتیجه
 چیقارماق اوچون شاشمایدر. او که ره نسکی که اوخشاب اوزی
 شاشوب، باشقالارنی دا آشیتیریب یورمهك ایسته مه یدر. میلیو قوف
 که ره نسکی نك «اصغری پروگرام اعظمی ایش دیگهن پروگرامینی دا
 معقول تاپمایدر. میلیو قوف اوچون بو نظریه نی قبول ایتمهك اوزون-
 گنه چیککه ن سیاسی حیاتی صرف ایتدیگی ده موقراسی پره نسپله-
 رندهن واز کیچمهك دیمهك ایدی.

که ره نسکی نك تلقین ایتدیگی «اصغری پروگرام وه اعظمی
 ایش» شعاری حربی دیکتاتورلق بولسادا بولشه ویکلهر نك بیرگه
 کیله درگهن ههر بر حکومتی صداقت بله ن قبول ایتش دیمه کدر.
 دیمهك که ره نسکی فرانسز سوسیالیست فرقه لیده ری له تون بلوم نك
 تعبیرنچه «قانونچیلقنی تعطیل» ایته درگهن بر حکومتی ده تانیماقچی
 وه تانیتمیرماقچی در. میلیو قوف ایسه بوندای اوزاق کیتشینی ایسته-
 مه یدر. بزچه میلیو قوف حاضرگی وضعیتینی تحلیل ایتهرهك کیله جه-
 کنك حکومت مسئله سیگه کیلگه نده توروب قالادر.

میلیو قوفنك تحلیلنده کوب گنه مراق ایتهرلك فکرلهر بار.
 ساویت روسیه سینک بو کونگی وضعیت وه حادثاتده میلیو قوف
 نیمه کوره در؟ بز بو یرده مسئله نك یالغوز بزنی قیزیقتیرا تورغان
 قسمندن گنه بحث ایتمه کچی بولامز.

مه نه میلیو قوفنك بو حقدنه گی اوز سوزلهری:

«حال حاضرده روسیه ده انقلاب ایمه س، توغریراق ئەتکه نده
 اطرافده گی (غیر روس) اولکه وه خلقلهر نك عصیان حرکتلهریگه
 شاهد بولما قدامز. بز بونی کوبدهن سیز گهن بولساق دا بو کون بو

حالی ایستهمهس ایدیک. بز بوکون ایضاحاتکه کیریشمهک ایسته-
مهدیگمز سبلهردن بو اطرافداگی عصیان حرکتلهریگه مرکزده
باشلاناجاق انقلاب حرکتینی ترجیح ایتمه کدهمز» («پوسله دینه
نووستی» «Последние Новости» نك 30 نچی نومرو سنده).

هر نهرسه دن اول» «بز اطرافده گی عصیانلار بله ن مرکزده
چقادرغان انقلاب حرکتینک قارشو قارشوغا، بر استفاتده، کیتمه-
کده بولغانینی کورمهز.

«اطراف اولکه لهر» بالخاصه تورکستانده گی «عصیان حر-
کتله رنده ن» بز هم سویله ییمز. فقط بز خلقمز نك ساویت حکومتیگه
یات حکومتله نك بری، روس پروله تاری دیکتاتوراسی دیب
قارایدوغان نظرنی یلیب نه یتمه ییمز. بو ساویت حکومتینک خلقمز
اوستنده روس پروله تارپاسی دیکتاتوراسی بولغانلی فکرنی بز
اوله ب چقارمادق. روس بولشه ویکله رینک اوزلهری تورکستانده
ساویت حکومتینی شوندا ی قلیب وجودگه چقاردیلار وه شو
حالنده دوام ایتوب توره در. شالوا نه لیاوانک ساویت اتقاقی مرکز
قومیته سینک IV سه سیه سنده مه نیمله مناقشه ایتمهک نیتی بله ن سویله-
گن نظقینی اوقوب کورینگ. نه لیاوا عینله شونلهرنی سویله دی:
«اوزبیکستان حکومتی پروله تارسز یاشایدنر. پروله تار صنفی
اوزبیکستانده آگلا شیلما یدرغان بر نهرسه در». بونک اوستیگه جمو-
عه مز نك اونته کن نومرنده نشر ایتلگن اوزبیکستان قومونست
فرقه سی کاتبی اکمل اکرام اوغلینک نظقینی ده علاوه اینگ. عینی
فکرنی مرکزی فرقه قومیته سی کاتبی باومان نك نظقنده هم کوه
ره سز. (تاشکندده) چقادرغان «پراودا ووستوکا» غازی تاسنک 30
نچی نویابر نومرنده).

یرلی یوقسول وه موشتومزورده ن قانچا کوزی آچیلغان فرقه
ایشچیسى حاضر لائمش دیگن سؤالگه او کشی، اوزبیکستان فرقه-
سینک ایکی کاتبی اکمل اکرام وه عثمان یوسف ده ن باشقا بر

آدمده کورسه ته آلماید رغانینی سویله یید.

ایچکی روسیه ده ساویت حکومتیگه قارشو نه بر قوزغاش وه
ته ده بر انقلاب حرکتی بولماغانلیغی، خلقمز نك ساویت حکومتینی
روس حکومتله رینک بر شکلی، روس پروله تاری حکمرانلی دیگن
قناعتینی تاکید ایته درگن قوتلی بر دلیلدر.

پ. ن. میلیوقوف مرکزده ن باشلانغان انقلاب حرکتینی
اطرافده چقغان عصیان حرکتله ریگه ترجیح ایته در. میلیوقوفنک
بو حکمی اونک بولشه ویکله رگه قارشو عمومی کوره ش پلانیکه
یاغلانغانلغندن کیلیب چقادر. میلیوقوف ساویت ده سپوتیزمی
یقیتشینی، ایسکی چارلق طرفنده ن استیلا ایتمهک حالاده ایزلیب
کیلمه کده بولغان اولکه لهرده ن بر ترناق قدر پیرنک هم آیریلیب
کیتمه سلگی تقدیرده گنه، ایسته ییدر.

روس مرکزنده انقلاب کونه ریلمه سده ن بورون غیر روس
اولکه لهرده چقیب یاتقان قوزغالیشلار بو اولکه لهرنک روسیه ده ن
آیریلیب کیتش احتماللارینی قوتله ندیره درغان بر کورینیشدر.
طبیعی میلیوقوف بونی هیچ کورمه کده ایسته مه ییدر. او بونده ن جوده
کوب قورقادر. کیله جهک روسیه نك فده راتیف اساسده قورولغان
بر مملکت بولیشینی ایسته گن میلیوقوف بو فده راسیوتی یوقا-
ریدان، حاکم ملت تامانندان بخش ایتمه گن بر فده راسیون حالندا
توشونه در. میلیوقوف حقلی اولاراق، روسیه ده ن بر کره آیریلیب
کیتگن اولکه لهرده ن هیچ برینک اوز ایسته گی بله ن روسیه ایله
فده راتیف اساسده بولسا هم برگه یاشاشغاراضی بولماس، دیگن
خوفده در.

یوقاریدان بخش ایتمه گن فده راسیون وقیله کورولگن،
میلیوقوفنک اوزی طرفنده ن «یالغان مشروطیت» دیب آنالغان چار
نیقولاینک یوقاریدان بیریلگن مشروطیتنده ن فرقسز بولما ییمى؟
بزچه یالغان فده راسیونده یالغان مشروطیت که بی یاراماس،

چوروك ميوه گنه بیره در.

بز شوراده روسیه نك، غیر روس ملتله نك یوره گینی اوزیگه نارتارلق هیچ بر خاصیت، معنوی، اخلاقی قوتگه ایگه بولما. غانلیغی ده علاوه ایتمه زسه ك فکریمیزی تولوق أفاده ایتمه گنه بولامز. روسیه بو خلقله رنی فده راسیون حالدا بولسادا اوزی بله ن بر گه پاشاشقا قانیتقارلق بر معنوی جاذبه قوتیگه ایگه ایمه س.

نتیجه ده میلیوقوف اوچون آچی توپوله در گن شو حال توغادر: عصیان بایراغی کوتر گن، آیاقلانغان اولکده خلقله نهایت اوز ایر کله رینی قازانا جاقلا ر. طبیعی بو قورتولش اولکله ر بله ن روسیه آراسندا ههر ایکی تامان اوچون ده قبول ایتمه لرك دوست قومشو مناسبانی تأسس ایده جه ك. یا خود کله جه ك روسیه ده ایسکی روما قیصرله رینك «ایسته سه لهر نفرت ایتمینه لهر، فقط اطاعت ایتمینه لهر» دیگن فورمولله رینی قبول ایتمه ر وه اوگا کوره حرکت قیلار.

او زمان طبیعی بو کونگی قوزغالان عصیانلاردا ده ا شدتلی صورته دوام ایده جه ك. بزچه مه نه بو آندا کهره نسکی نك «کوره ش مه تودی» بو اولکله رده عمومی تقدیر بله ن استفاده ایتمه جه کدر. چوقای اوغلی مصطفی

*

روس استیلاسی

(تاریخی کوروشلهر)

I - طبیعت کونه شی که بی مدنیّت قویاشی دا شارقدان توغمشدر. تورکستان تورکله رنك ینیشگی، مدنیّتک اوجاغی اولمشدر. بابالا- ریمز نك تورکستانده، اسلامیتده ن بورون وه کینن، یاراتقان مدنیته لری یورتمیزی دنیا گه تانیتمشدر. تورکستان بر وقتله ر مدنیّت مرکزی اولماقلا برابر دنیا نك اُك کوچلی وه بویوک تورک دولتی نك

سیاسی مرکزی ده اولمشدر. یورتمیز وه خلقیمز تاریخده مهم وه شرفلی بر بیر توتکه نلگیده ن بوتون مدنی اولکله رده تورکستانی یکشیریش اوچون ههر تورلو علمی اوپوشمه هم اینستیتوتله ر توزولمشدر...

بر وقتله ر ابن سینا، فارابی، تیمور، اولوغ بیك، نوائی... که بی دنیا چاماسندا مشهور عالم، فیلسوف، شاعر وه دولت کیشیله ری پتوشر گن تورکستان زمان اوتکه ن ساری زوالگه اوچره یدر. آتوریلهر، مصریلهر وه رومالیلار پارلاق بر یوکسه لیشده ن سوک یاواش یاواش زوالگه اوچره گن وه نهایت قوللا- غانلار ایدی. عینی حال بز نك ده باشیمزغا کیلگه ندر. دنیا نك اُك بویوک دولتی نی قورغان وه قوشنیلاریغا مدنیّت تاشیغان بابالاریمز، وظیفه نك آغیرلیغندان، سیکین-سیکین چارچاشغا وه مودره شکه باشلا یدرلار.

کوچلی بر مرکزده ن (سمرقنده ن) ماهرانه اداره ایتمگن بویوک تورک دولتی اوز بانیسینی وه اولوغ رهبرینی یوقانادر (19. III. 1405). بویوک مملکت باشلوقسز قالادر. سیاستچه یشمه- گن اوغوللاری آتادان قالغان «میراث» نی، آوروپا مملکتله رنده بولغانی که بی، تالایشیغا باشلا غاچ بوتون اولکده بحران یوز بیره در. بو آکا-اوکه لهر آراسندا گی تاریشمالار توقونشمالارغا نه یله نیب کیتهدر. بو ایشله رنك نتیجه سنده بویوک دولت یقیلادر. اولوغ تورکستان پارچالانوب ساناقسز خانقلارغا بولونادر...

خانلار ایسه اوگی قارداشلار که بی اوز آرالارندا هیچبر کیلیشه آلا یدرلار. کیچیک وه اساسسز بر مسئله اوستیده بربرله ری بله ن ایکی دوشمان دولتی ک اوروشه درلهر. بونده ی یاراماس حادثه لهر، قارداشچاسیغا کیچینه مه سلک وه بوش بیر گه قارداش قانی توکوشلک، یورتمیز هم خلقیمز باشیغا که تته فلاکتله ر کیلترهدر. باقاییش ایلمیز او فلاکتله رنك قایغوسینی بو کون هم تارتماقدادر...

II — تورکستانك، خانلار آراسنداگی پریلیکسزلك وه نفاقله-
دهن اورتاغا کیلیب چیققان، سیاسی بحرانندهن فائده له نمه کچی
بولغانلارنك باشدا روسیه توره در. بو اولکه نك بایلغی، اقتصادی
وه حربی موقعی کیلگه یمه کچی بولغان روسیه اوچون پهک مهم ایدی.
اونکچون روسیه تورکستانگه قاتنغ کوز تیککه ن ایدی. بیرده
روسله تورکستانی استیلا ایتسه له ر، روسیه اوچون هندستانگه
تامان یول آچیلماق ایدی... شونگه اوخشاش گوزله امیدله روسیه-
نی تورکستانی استیلا ایتشگه سور وکله یدر. په تهر سبورغده حکومت
باشندا اوتورگه نله ر ایشگه باشلا یدر لار. روسیه تیلیمز وه عادت مزنی
ییلگه ن او زمانگی «آغایکوفله رینی» ساتوچی صقیله تورکستانگه
یوباروب، بو جاسوسله ری آرقالی خانلار آراسنداگی ساووق
مناسباتی وه باشقا ههر تورلو سرله رنی اورگه نیشگه موفق بولادر.
روسله په یینی قاچیرماسدان یورتمزگه باسقین قیلادر لار.

اولچه مکمل حاضرلق کورگه ن بو روس اوردوله رینک
توسه تدهن قیلغان باسقینلاریغا تورکستانلله ر ایرکه کچه مقاومت
کورسه تمشله ر وه قورالسز بولسالاردا روس اوردوله رینی دفعه له رجه
پریشان ایتمشله ردر. فقط خانلار آراسنداگی نفاقله ر یوزنده ن
تیجده روسله ر غالب کیلمشله ردر.

روسله رنك تورکستانی استیلا ایتهرکن قیلغان مدهش قیر-
غینلارینی، یاغمالارینی وه ههر تورلو حیوانچه قیناشلارینی یازوب
بیریش کوب قین... روسله ر بو وحشی حرکتله رینک یوزه گه
چیقماسلغی اوچون میگ تورلو تدبیرله ر کورمشله ردر. مثلا هیچ
بر ته جنه یینی تورکستانگه قویما مشله ردر. بونیگلده بو روس
مظالمی سیز یلمشدر. «ماغمان» نامندا آمریقالی بر غازی تاجی 1873
نجی ییلده، روسله رنك خیوه نی ضبطنده، یاشیرینغا روس اوردو-
سیگه قوشولوب بوتون وقوعاتی اوز کوزی ایله کوروشکه موفق
بولمشدر. بو غازی تاجی کوردیگی وقوعاتی، روسله رنك چیکسز

ظلم وه وحشیلکه رینی آمریقاغا قایتغاندا «خیوه سیاحتنامه سی وه
تاریخی» دیگه ن اثرنده تولوق صورتده یازمشدر. (1)

درویش قیافتنده تورکستانده سیاحت ایتکه ن ماجار مستشرقی
وه بوداپه ست دارالفونی پروفه سوری وامبه ری «Vambery» ننگ
اثرله رنده ده تورکستانك روسله ر استیلا ایتدیگی دورگه عائد
قیمتلی معلوماتلار باردر.

کوب تاریخچیله رده روس عسکرله رینك تورکستانلله رگه
هجوم ایتدکله ری وقت خاتون، ایرکه ک، حتی بر یاشنداگی بال-
لارنی مرحمتسزچه که سدیکله رینی، ههر تورلو جنایت وه جاناوار-
لقنی بول بول قیلغانقلارینی، روسله رده مرحمت، انسانیت توینغو-
سینک بولماغانینی وه روسله رنك اوزله رنده ن غیری بوتون ملتله رنی
حشرات نوعنده ن سانادیقلا رینی یازمشلاردر.

مدینتچه اوزله رینی یوکسه ک دیب اویله گه ن روسله ر تورکستا-
نی استیلا ایتکه نده، بو اولکه ده ساناقسز علم او جاقلا ری، محشم
وه زینه تلی سرا یله ر، مکمل آریقلار (یه سه مه قانالار) کوروب
شاشوب قالغانلار. روسله ر استیلا چاغی پالغوز خیوه ده 30 جامع
وه 20 مدرسه کورگه نله ر. بونله ر ایچنده په لوان آنا جامعی اؤک
مشهوری ایدی. قبه سینک اوستنده گی بایراق یال دیزلی آی ییلدیز،
قبه نك ایچی بوتون چیننی وه پهک گوزله ایدی.

روسله ر تورکستانی بوتونله ی استیلا ایتوب اولکه گه آغا
بولغاندان سو گرادا مظالم وه یاغمانی توختاماغانلار. تورکستانك
بوتون تاریخی اثرله رینی ییقیتیب یوقا تیشقا، قولایب قوروتوشغا
کیریشکه نله ر. تورکستان اوچون ترقی وه یوکسه لیش امکانتی

(1) «تاغمان» نك بو اثرینی 1292 هجری ییلنده تورکیله ی بحریه قول آغالارندان
احمد بیک انگلیزچه دهن تورکچه گه ترجمه ایتمشدر. مترجم احمد بیک تورکستان احوال-
لندان بحث ایتهرکن (صحیفه 155 ده): «تورکله ر هه پ نفاقله ری یوزنده ن روس
بویوندوروغی آلتینه کیردیله ر. آرتق بیرله شسینله ر، بیرله شیرله رسه روسله ری
بورتله رنده ن دفع ایده رله ر» دیدر.

بولغان بوتون يوللارنى باغلاب قويغانلار.

روس اداره سينك «نعمتى» آرقاسندا بر وقتلەر گولله گهن توركستان قيسقا زمان ايچنده خرابه زار گه ئه يله تيريلدى. بوتون توركستانى جهالت اويقوسى باسدى...

*

سورگون ييرى «سولوفكى» ده توركستان مجاهدلەرى (۱)

(آذربايجانلى قارداشلار، مزدان آغا اوغلى بيك، بوندىن بر مدت اينگه رى بولشه ويكلەرنك مظلوم ملتەرنك يورتچى وه مليتيرور كشيلىرى بلەن باشقا آغير محكوملەرىنى سورگون ايتديكلەرى بوزلو شمال دكزنده گى «سولوفكى» آطه سندنەن قاچماقتا موفق بولش وه استانبولگه كېلگە ندىن سوگرا مفصل خاطرەلارنى «يىلدېرىش» غازيتاسندا نشر ايتمشدى. سولوفكىنك بوزلو وه ساوق محيطگه چيدى آلاغان وه تورلو تورك اولكەلەرنەن سورگون ايتلگەن اون ميكلەرچە توغانلاريمز بو اولوم ديارندە محو بولوب كېتمە كەدرلەر. توركستانك اورتا وه قوراق محيطگه، آذربايجانك ايليق هوا سيگه وه قيريم، ايدىل-اورال اقليمگه اورگەنگەن بو باياقش تورك سور گونلەرىنك قايغولى وضعيتلەرى سوگ درجەدە فجيعدر. قارداشيمز آغا اوغلى بيكنك خاطرەلارندان، سولوفكى دە بورەكلەر سيزلە تېچى وضعيتدە ياشايان ميكلەرچە تور-كستانلېلەرنك دە كېچيرمە كەدە بولغان فجييع احوالنى تصوير ايتكەن توركستانك قاراشلى بولومىنى مجموعه مزدە نشر ايتمەك ايستەك. آغا اوغلى بيك توغانلەرنك توركستان ياشليغينك مىلى حركتلەردە وظيفە سېنى، ايمان وه بورە گندە گى سونەس يورت سەو-گىسىنى اوزون هم آتشن جملەلەرلە تشریح ايتكەن مقاله سىنى توبەندە قيسقارتاراق باسماقدامز).

اوزون يىللەردە نېرى روس استىدادى آلتندا ايگلمە كەدە بو-لغان ملتەلەردەن برى دە توركستان توركلەرىدەر.

روسلەرنك قافقاس، قيريم وه ايدىل-اورال توركلەرىگە تطبيق ايتديكلەرى روسلەشترمە وه استثمار سياستى توركستاندەدە تعقيب هم تطبيق ايتلمە كەدە ايدى. تېجەدە ياواش ياواش مىلى بارليغندان، هەر كون بر پارچا آلتاراق، توپراقلارندان حتى تېلندەدە محروم قىلماق تهلکەسى پەك ياقينلاشمىدى. روسلەرنك بو قىلمە تصوير

(1) «يەگى توركستان» نك 4 نچى يىل 30 نچى سانندان آلتدى. باشقارما.

ايديلمە جهك قدر خوانخوارچه تطبيقات وه تضيقلەرىگە قاراماسدان بر ايش قىليب توركستانك قورتولوشىغا تېرىشكەن ياشلقنك يورە-گندە گى يوكسەك امل، مسئوللەرگە قارشو اويغانغان كين بو عزيز آنا يورتينك بوكون بولماسا ايرتە قورتولاجاغىغا كوچلى بر دليلدر. 1917 انقلابندەن سوگ روسيەدە محكوم بر وضعيتدە ياشايان تورك وه غيرى تورك ملتەلەر اوز مقدراتلەرىگە اوزلەرى حاكم اولماق اوچون روسيەدەن آيرى حر وه مستقل بيرەر حكومت توزيشگە باشلايدىلار ايدى. او زمان طبيعى توركستاندەدە بو حق اهمال ايديلمەدى وه ايركيگە ايريشدى. فقط نه يازيق، كه عىنى يىلنك اوقتوبرندە بير قان سىلىي حائدا هەر تاماننى باسقان قيزيل اختلال، توركستانك اوزون سنەلەر ساغىنچلار ايچندە قالموب نهايت اير-يشديگى ايركىنى ئه لندەن آلدى وه بو اولكەنى ايسكيسندەن دها بر باد بر مستملكە سياستىگە معروض قالدېردى. توركلەر عموميتلە حر وه آزاد ياشاشغا اورگەنگەن بولغانلاريدان بو زوربالغا تحمل ايتە آلاغان توركستان توركلگى استقلالينى قازانغونچا وه ايركيگە ايريشكونچە كوره شيشگە عهد ايتدى. اونگچوندر، كه بوكونگە قدر توركستاندەن كىلگەن هەر خبر مىلى مجادلەنك بر منقبەسىلە سوسلېدر؛ اونگچوندر، كه توركستانك هەر كون بر بورچە گندە بو افلاس، چيركىن جيزمە (ايتيك) نى يوقاتماق، مقدس تورك توپراغىنى قورتارماق كوره شى يەگى، نازە بر جانليلقلا دوام ايتمە كەدەر.

توركستاندە گى مىلى مجادلەنك بو قدر جدى دوامى روسلەرنى كويگنە توشوندىردى. ياش توركستانلېلەرنك عزمى وه قهرمانانە حركتى قارشىسندا تورە يىلمە گن قيزيل كوچ، آلچاقچاسىغا حركتگە باشلايدى. يورە گندە گى يورت وه ملت سەوگىسندەن كېچە آلاغان توركستان منورلەرىنك، مجادلەگە فعلاً اشتراك ايتمە-ديكلەرى حالدا، بعضيلەرىنى اولدىردىلەر، بعضيلەرىنى قامادىلار،

ملەرنەك غدا سیدر!...

تورکستان مجاهدلەرنەك کۆنچە چالیشدیریلغان بیرلەری «کەم» شەرنەن «اوهتە» گە، پارەندە و وغا اوزانغان شوسەلەردەر. پیردە قارەلیا اورماندا آغاچ کەسمەك، آغاچلارنی چاپماق وە تاشیماق ایشلەرنە چالیشدیرماقدالار.

1927، 28 وە 29 ییللەرنە سورگون بیرى سولوفكى دە وە بوتون شەبلەرنەن ظهور ایتکەن تیفوس بلەن شمالگە مخصوص «Tsinka» خستەلغینەن میگلەرچە محبوس اولوب کیتدی. طبعی عینی شرائط ایچنە یاشاغان تورکستانلی مجاهدلەردە یوزلەرلە آرقداشینى بو خستەلق یوزنەن یوقا تدیلار. یورت وە ملتینک قور- تولوشى یولندا اوز یورتندە مجادلە ایتە-ایتە اولمەك ایستەگەن بو تورکستانلی ملیتپورلەرنەك بوندە ی بر تورموشگە معروض قالاراق آچلق، ساوق وە خستەلق یوزنەن، مبارک یورتنک اوستندە دالغالا- ناچاق استقلال بایراغینی کورمەسدەن شهید بولوب کیتیشلەری جداً آچیناچاق بر وضعیت ایدی. فقط تورکستانلی توغانلارم بلەن کوروشکەندە آلمان تأثراتم، یورکلەرنەن گى ایمانک هیچ بر زمان اولمە یەجەگینی افهام ایتەدر. ملی مفکورەنک دائما یاشایاچاغینی وە یاریم قالغان ایشلەرنەك یتیشمە کدە بولغان وە بو فلاکتەن قورتو- لوب قالغان باشقا یاش نسلنک تاماملایاچاغیغا ایمانلاری او قدر قوی وە او قدر ساغلام ایدی کە...

1929 دە قارەلیا اورماندا ایشلەیدرگەن بر نیچە تورکستانلی قارداشلاریمنی اوچرەتگەن ایدم. ایلک نظرده کوزیمگە ایلینگەن نەرسە پیگیت وە تیچ وجودلی بو تورکستان تورکینک بونچە ایزیلدیگی وە وجودلەرنەن گى عارضەلەر بولدی. بعضیلەرنەك وجود- لەری یارەلی، بعضیلەرنەك بارماقلارینی ساوق اورگەن، بعضیلەری آیاق وە قوللارینی بوتونلە غایب ایتکەنلەر ایدی... چونکە بو چیدەب بولمایدرغان 40-45 بعضاًدە 50 درجە گە بیتکەن مدەش

بوندەن باشقا میگلەرچە بو یورتچیلەرنی بوزلی شمال اولگەسیگە، سولوفكى گە سورگون ایتدیلەر. بوندە بر نوع اولوم دیمە کدی. بورادە سمرقد، تاشکند وە فەرغانەدەن، تورکستانک قازاق، قیرغیز، تورکمن کەبی ولایتلەرنەن میگلەرچە ملتچی بار ایدی. محکوم ملتەرنەك اون میگلەرچە استقلالچیسگە، یورت وە ملت اوغروندە چالیشادرغان یاشلیغیغا مزار بولغان بو منحوس آطە، بوگون اولوملە پنجهلەشکەنلەر وە دائمی قینا، مادى هم معنوی عذاب ایچنە یاشاغانلاردا ان مرکب بر محشر حالینی آگدیرادر. 1923 نیچی ییلی بر سورگون بیرى اولاراق توزیلگەن بو مشوم آطەغا «اسیر ملتەرنەك استقلال مجاهدلەری مزارى» دیلسە دها مناسب بر اسم بیرلەش بولوردی. بوزلی شمال دگزندە روسلەرنەك آق دگز دیدیکلەری کورفزدە گى بر نیچە وحشی آطە- نك اُك بویوکی بو سولوفكى آطەسیدر. 4-5 مەترو قارلا اورتولی بر حالدا بولغان بو اولوم بیرینک توقوز آیلق مدەش وە ساوق قیشی اورا گەنمەگەن انسانلەر اوچون بر اولوم دیمە کدر. او بیرگە توپلانغانلار اساساً قایغولی وە باغری یانیق کشیلەر بولغانیدان 19-20 ساعتق قارانغولق، سەوینیچ کورمەگەن یورە کلەرگە دها زیادە قسوت وە ألم بیرەدر. کوندە اون سکز ساعتق مجبورى چالیشما، پیرانمش وجودلەرگە آیروچا بر اولوم قیناوی تطبیق ایتیش دیمە کدر. قارەلیا اورمانینک آغاچلاری، بو باباقیش مجاهد- لەرنەك مادى کوچیلە کەسیلەجەك، «کەم-اوهتە» وە «کەم- پارەندە و و» شوسەلەری استقلال اوچون صرف قیلماغی لازم بولغان کوچلە وجودگە کیلیر...

چارچاغان وە بیتکین، ساوق وە بوزلی هوانک خستەلەندیر- دیگی وجودنی راحتلەندیریش اوچون یاناچاق بیر وە یەجەك یمەك ییلگیلی ایمەس! چوروموش، قومش بالیق شورباسی، ئە کەمەك دیب آتاش ممکن بولماغان درجەدە برباد بر نەرسە! مەنە بو محکو-

بورونغي چه کيست آعايکوف خاطره لارندان (*)

تورکستانده

هند مهاجری عبدالقيوم

1923 نچي ييلي يانوارنده بوخارا چه قاسندن، لوزوواتسکي Losowatsk دن، بر راپور کيلدی. او راپورده بوخارادا آدملر- نې پول وه سلاح بلن تامين ايتوب، يتي سو طرفله ريگه کيچوب عصيان ايتشگه حاضرلاماقدا بولغان بر تشکيلات بارلغي يازيلار ایدی. تشکيلاتک باشدا اینگليزله رنگ کورسه نووی بلن ايشلېب يورگن کاشغريلر تورر ايمش. لوزوواتسکي بو معلوماتي هندلی مهاجر عبدالقيومدهن آغان. بو عبدالقيوم 1920 نچي ييلي هند قومونيستلری باشلغی روی بلن شمالي هندستاندهن قاجوب کيلگن بر کشی ایدی. بو تشکيلاتک تاشکنددهن کيچيشی لازم ايمش.

عبدالقيومنی تاشکندگه چاقيردق. او بوتون ديدیکلهريني تصديق ايتکهندهن باشقا تشکيلاتک بر بايراق قبول ايتکهنلگيني هم سويلدی. حقيقتاده بر نيچه کون سوگرا تاشکندگه 6 اير کهک 2 خاتون کيلدیلر. بو آدملر عبدالقيومنگ کورسه نووی بو نيچه حبس ايتيلدیلر. تيتو تيجه سنده يانلارندان بر نيچه تاپانچا وه پاترون بلن بر پارچه زينه تله نگن بوز تاپيلدی. آگلا شيلغان بو عصيانچيله- رنگ بايراغی ايمش.

محبوسلهرنگ هيچ بريسی روسچه سويلی ييلمه سلر ایدی. ترجمانلقغه يه نه شو عبدالقيوم چاقيریلدی. سوزاق چاغی محبوسلهر توغريلق بلن بوتون غيبلهريني اعتراف ايتدیلر. محاکمه اوچون اونلار 8 آی قاماقدا توتيلدیلر. بو آرادا پاميرادگی چه قاشعه سی

(*) آعايکوف (آروتونوف) خاطره لارينک تورکستانگه قاراشلی قسملهری «ياش تورکستان» نك 11 وه 13 نچي سانلارندا باسيلغاندر. باشقارما.

ساوقدا غدارانه بر صورتده اورمانلاردا چاليشديريلغان بو باياقش توغانلاريمز، طبعی يالغوز آياق وه قوللاريني گنه ايمهس حتی ياواش-ياواش بوتون بارلقلاريني غايب ايمه کده درلر. وجودلهری بر اسکلته دن فرقسز بر حالگه کيلگن بو تورکستانلی قارداشلاردان حاللاريني سورمهك ايسته دم. نه مغرور تورک قانی تاشيدرلار! شو يامان وضعيتلهرندهن هيچ شکايت ايمه ديلر. پهك ساوق قانليق بلن اوزلهريني اداره ايتهرلهردی. يو کسهك بر روح، قوی بر ايمان باردی. بر دفعه اوزلهريله سويله شير کهن شو سوزلهرني تيگله دم:

«بز تورکستان اولادلهری اوموزيمزگه يو کله نگن مقدس ملی وظيفه ني به جهريشگه چاليشدق. يورت وه ملتک قورتولوشی يولنداگی ملی مجادله گه او يورتک ياش نسلی اشترک ايمه زسه ملی ظفر پهك آغیردر. اگر ياش نسل ملت وه يورتک وضعيتيني توشونمه زسه، اونک امدادیکه يتيشمه زسه او زمان ملت قارشيسندا مسؤلدر. تورکستانلی ياش نسل وظيفه سيني به جهريشگه چاليشماقدا وه چاليشا جقدر.

بز اولسهك ده مفكوره مز اوله ز! ياشاسين يورت!»

بو جوشغون، آتئين خطابه بر سورگون بيرينک بورچه گنده بو تورک قارداشيمنک آغزندان چيقار کهن اوزيمنی توختانا آلمای بونينگه آسيلم وه باغريمغا باسدم. چونکه مهن هم عيني مفكوره نك قوربانی، باشقا بر تورک اولکه سينک، گوزهل آذربايجانک بولشه- ويك كابوسی آلتندا ايگله مه سيگه چیدی آماغانلاردان ايدم. قايعومز بر، يورتمز بر ایدی. بو مدهش سورگون بيرنده اوله تورگن بر تورک مشترک يورت اوغرونده، مشترک مفكوره اوغرونده اولمش ديمه کدی!

آذربايجانلی

آغا اوغلی

ترجمانی حوبانشو کیلیدی. او مجوسلەر بلهن کوروشکه ندهن سوڭ اونلهرنك مهن بلهن کوروشمهك ايسته گهنلهريني سويله دی. يهنه يه گي نهرسه لهر چيقوب قالار ايمیدی بلهن اونلهرني اوز يانيمغا چاقيرديم. بو سورا قده آگلاشیلدی، که اونلهر 8 آی اولده هيچ بر تورلو اعترافده بولونماغانلار. پروتوقولغا آلتان نهرسه لهرنك ههممه سی بو ايشده ههم جاسوس ههم ترجمان روليني اوينانغان عبدالقيوم نك اويلهب چيقارغان نهرسه لهری گنه ايکن. او آدمه لرگه قورال وه بايراق بيرگن شو عبدالقيوم نك اوزی ايکه نلگی ده بو زمان آگلاشیلدی.

مهن درحال موسقواده بولغان عبدالقيوم نك عليه گه ايش آچدم. فقط هيچ نتیجه چيقمادی. عبدالقيوم ايمدی ده چه قانك اورتا آسیا نماينده لگی ياندا ترجمانلق قلیب اوتوره در. ايکنچی بر حادثه: آگه تله رده ن، گویا کاشغرلی تجارلار- دهن بریسينك سوز آراسندا «تاشکندده گي کاشغرلیلهر ايچنده 30 قدر اینگلیز جاسوسی تانمهن» ديب سويله گهنلگی خبری کیلیدی. بو سوداگر سيکن گنه توتیلوب گه. په. ئو. ياندا گي قاماقخانه گه تيقلیب قويیلدی. هيچ کیم بونك قايدا ايکه نینی بيلمه- سين اوچون مجوسلهر دفتریکه ده باشقا بر اسم بلهن قيد ایتلدی. 15 کون تورلو دوق وه قیناشلار بلهن سوروشتروب کورسه كده نتیجه ده هيچ نهرسه چيقاريلآلمادی.

مه نه 1922-23 نچی یلله رده جاسوسلق بلهن کوره ش ايشله- ريمز شونده ی يوللار بلهن يوروتیلهر ایدی.

2 آفغان قونسولينك شيفره سی: بزنگ او زمانلار لازم بولغان معلوماتلارنی توپلاش اوچون قانداي چالیشغانمز وه قانداي واسطه- لهرگه قول اوزانکامنزنی شو قویوده گي حادثه پهك ياخشى آگلاسا کیرهك.

آفغان حكومتينك باسماچيلق حرکتلهری بلهن علاقه سی وه

تاشکندده گي آفغان قونسولينك رولی بزنی جوده قيزيقترار ایدی. بو مسئله نی اورگه نش اوچون بز پاميردا گي چه قاشعه سينك تيلمچی تاجيك حوبانشودهن فائده لاندوق. بو آدم پاميردا گي هندستان ايشلهری بلهن مشغول چه قاشعه سينده ياردهم ايتهر ایدی. بو ايش اوچون حوبانشونك سايلانشيغا سببه ده اونك تاجيك بولغانی ایدی چونکه تاشکندده گي آفغان قونسولی ده تاجيك ایدی.

حوبانشو تيزاگه قونسول بلهن دوست بولوب آلدی. او آفغانلیلار بلهن تاجیکلهر آراسندا گي دوشمانچيلقلاردان فائده له- نوب قونسولنی قونسولاتنك شيفره سینی وه ياشيرين خطله رینی ساتيشغا کونديردی. قونسول بونك اوچون اون ميگ آنتون سوم سوره گهن. او زمان بز بو شيفره وه خطله رنی تکينگه آليشغا قرار بيردك. بو قراريمزنی ايشگه آشيريش اوچون قونسولخانه ده قونسول بلهن کاتينك يانغوز قالغان کونلهرینی سايلادق. (قاراولنی حسابگه آلماس ايدك. چونکه او کوبده ن بزنگ ایدی). قونسولنی کيچقورون ييمه کگه چاقيردق. کاتينی ايسه اولدان اوگا ياقينلاشيب يورگهن بزنگ بر خاتون آگه تيمز اوز اويگه آلوب کيتدی. قونسولخانه ده هيچ کيم قالمادی. بز کيچقورون ييمه کنی تورلو ايچکی وه خاتونلار بلهن حاضر لادق. ضيافتنك سوڭ چاغلارندا خاتونلاردان بریسی قونسولنك قدحیگه اويقو داریسی سالوب بوباردی. ساعت 11 لهرده قونسول جنابلهری تاش کبک قاتوب اوخلادی. بزده اونك ساعت زنجريگه آسيلغان آچقچيلارینی آلوب قونسولخانه گه باردق. تيمر ساندوقنی آچوب، کيره کلی نهرسه لهرنك بارچاسينك فوتوغرافينی آلدق. بوتون ايشنی بتيرگهنده ن سوڭ آچقچيلارنی پيريگه کيتروب تاقدق. قونسول ده ايکنچی کون ايرته بلهن اطرا- فنده اوتورگهن خاتونلاردان بریسينك قوچاغندا اويغاندی. هيچ بر نهرسه دن شبهه لهنمه سده ن باش آغریسی بلهن قونسولخانه گه قاتوب کيتدی.

3 — بوخارا مهاجرلەرى آراسىندا حرکت. بوخارا اميرى، باسما-
چيلاردان فضيل مخدوم وە کورشمەت قاجوب آفغانستاندا اور-
نەشگە نلەر. (امير کابلنك 18 كيلومترە لگندە «قلعە فاتو» دېگەن
بەر يىردە ياشار ايدى). اميرنك ياندا اوچ يوز كيشىسى بار.
باسماچى باشلوقلارى وە ساويت بوخارا سنداگى باسماچىلق حر-
اكتلەرى بلەن اميرنك آراسىنداگى رابطە بو آدملەر آرقالى بولوب
تورەر ايدى. بوندىن باشقا شمالي آفغانستاندا 30 ميگ قدر
تورگەن مهاجرلەرى توپلانغانلار.

موسقوا بو بوخارا مهاجرلەرى بلەن كوب علاقەلەر ايدى.
وہ ہەر مکتوبدە بوخارا مهاجرلەرى آراسىندا ايش يورگزمە گىمنى
طلب ايتب آشيعيشتريب يازار ايدىلەر. مهاجرلەرگە ياناشيش اوچون
تصادفى بر حادثەدەن استفادە ايتدم. بر کون آت بلەن کابلنك
اطرافىگە چىغان ايدم. يولدا تصادفاً بر بوخارالى بلەن تانىشدم.
او مەنى غايتدە دوستانە يوز بلەن اوز اويىگە قوناقغا چاقىردى. بو
بوخارالى قلعە فاتودە ياشايدىرغان امير آدملەرنەن ايدى. كىلەجەك
جمعە كونلەرىنك برىسندە اونك اويىگە بارىب باسماچىلار ايچىگە
كرىب قالدىم. اوزىكچە وە غرب توركجەسىنى بىلگەنم اوچون
اونلەر مەنم تورك ميسونى آدملەرنەن دىب يىلدىلەر. فقط بر آز
سوگرا مەن اوزومنك ساويت نمايندە لگندە ايشلەگەنمنى وە ياقىندا
بوخارادەن كىلگەنمنى سويلەدم. اونلەر بو اعترافمنى دوشمانچىلق
كوزى بلەن قارشو آلدىلار. فقط بر آز زمان سوگرا حكاىەلەرىم
بلەن علاقەلەنوب تورلو نەرسەلەرنى سوروشترە باشلادىلار. بو
صورتلە دوستانە بر رۇحدە 3 ساعت قدر سويلەشيب اوتوردك وە
نتىجەدە دوست بولوب تارقالدىق.

مصاحبەمىز نتىجەسى بر نيچە كون سوگرا ياق چىقوب قالدى.
اوچ بوخارالى مملكتگە قايتىش اوچون اذن آلوب بىرىشنى سورەب
كىلدىلەر. مەن جوانى ايكى كون سوگرا كيلوب آيشلارنى

سويلەدم وە ايكى كونگەچە اونلەرنك عرضاللەرىنى سفيرگە
سويلەب جواب آلوب قويماقچى بولدم. ايكى كون سوگرا
كىلدىكلەرى زمان ساويت حكومتىنك اونلەرنك كيتيشى حقتەگى
ايستەكلەرىنك جدى وە قطعى بوليشىغا ايناشى كىرە كلىكنى سو-
يلەدم. اول اوز توغرىلەكلەرىنى كورسەتەش اوچون بوخارا اميرى
وہ اونك حركتلەرى حقتە بوتون بىلگەنلەرىنى سويلەب بىرىشلە-
رىنى، ايكنچىدەن بوخارا مهاجرلەرى ايچندە يورتگە قايتىش فكرىنى
تشويق ايتشلەرىنى وە 20-30 طلبكار توپلانغاندان سوڭ بوخاراغا
جونە يىلىشلەرىنى سويلەدم.

ايكى هفته سوگرا قايتماقچى بولغانلارنك سانى 30 بولوب
قالدى. اونلەرنك ايچندەن بيشى بزىنك آگەتلەرىمىز. مەن موسقواغا
بوخارا مهاجرلەرى ايچندە قايتىش فكرىنك توغوليشى حقتە مفصل
راپورلار يوباردىم. مەن باشلىچە مهاجر باشلوقلارنىك قايتىش فكرىنى
آلغا سورگەن ايدم. چونكە بو باشلوقلار كىتە باشلاسا، اونلەرنك
آزقاسندان كىچىك، عادى قىسملەردە آقىشا باشلار دىب اويلەرايدم.
موسقوا مەنم بو تكليفمنى برگە تصحيح بلەن قبول ايتدى. او ايلك
قاتاردا مهاجرلەرنى قايتارىشقا كىرىش بو يول بلەن باشلوقلارنك
قوت وە اهمىتلەرىنى بىرىش كىرەك دىب كورسەتدى. بو «يورتگە
قايتىش» ايدەياسنى كوچەتيرىش اوچون بوخارا شورالار قورولتايى
توركستانگە اوز ايستەكى بلەن قايتقان مهاجرلەرگە عفو عمومى
اعلان ايتدى. قايتوب كيلوچىلەرگە بىر جايلارنى قايتارىش وە
مادى ياردم بىرىش بلەن اونلەرنك يەگىدەن اوز خوجالقلارنى قورا
بىلىشلەرىگە ياردم ايتىشنى وعد ايتدى. بو چارەلەرگە كىرىشيشگە
شورا حكومتىنى يالغوز سىياسى ايمەس، اقتصادى وضعيتدە مجبور
ايتەر ايدى. باسماچىلق بىتىلگەن زمانى، 1925نجى يىللەردە،
شرقى بوخارا اهالىسىز بر صحرا بولوب قالغان ايدى. خلق قىسمأ
آفغانستان وە ايرانگە قاجوب كىتكەنى كەبى قىسمادە سويلىب

زمانده گه. په. نو. (چه قا) نك آگه ټي بولغان مزار شريفده گي
ساويت قونسولي پوستنيكوف گه بيلديريلب توريله ایدی.

*

ادبي يول:

آنا فریادی

آمالی مقدس شهید، سه و گیلی ایر کن بالام،
هو تاغلارنی اوپورغوسی فیشقیرغان کوز یاشلاریم،
یاشاتماقدا مه نی یالغوز انتقامگ آرسلام،
یورهك داغینك شفاسی یه نه انتقام بالام!

*

شرفی اوچون کوره شکه ن شانلی ایر کن آرسلام،
مقبری آلتون آلتایلار، کفنی قارلار بالام!

*

یورته پیریره ماغونچا قانلی یول یول یه کته گیگ،
کوندیک یارقیرا ماغونچا حق نوریله بارلیتگ،
سجده قیلماغم گناهدور جاهل که بی الله گه،
برپادر «سیغینماق امت» بولوب امین الله گه!

*

قبله سی یورتی، یولداشی ایلی ایر کن آرسلام،
مقبری اولوغ آلتایلار، کفنی قارلار بالام!

*

شان، شرفسز لکدور چیده ب تورمه ك نامرد ظلمیگه،
حصیان قیلامن اوز حقم اوچون تاگری آمریگه،
اونلر نه یتسه ده «دیوانه قارشی کیلدی الله گه»
بو پردد یوتمه ك ایسته سه «عاصی بو» دیب خدا گه!

*

یورت ایر کی یولیدا مردچه کوره شکه ن ایر کن بالام،
مقبری یو کسه ك آلتایلار، کفنی قارلار بالام!

1930 ده قابر. ایشیتیب یازوچی: ایلتهر.

یوباریلغان ایدی. اویلر یقیلیب، خراب بولوب کیتکه ن، بیرلر
ایکیلمه ی قالغان ایدی. بر آز اول بایلغی بلن مشهور بولغان
قیشلار خرابه زار گه نه یله نگن ایدی. تور کمه نلر نك آلتون بلن
یتگ سانالغان قارا کول قویلاری ایله آفغانستاغا کوچوب کیتشله ری
مملکه تکه په نه ده آغیر راق ضربه بیردی.

برنجی قایتوچیلارنی تاشکنده قاندا ی قارشو آلدیلار؟

1925 نجی پلنك كو كله مینده 30 كشیك برنجی غروینی
یولغا سالم. اونلر نك ایچنده ایکی «چه قا» آگه تلهری بار ایدی.
هر مهاجرنی آیریم-آیریم تعقیب ایتب باریش بو ایکی آگه تکه
حواله ایتیلگن ایدی. باشقا آگه تلهر بو مهاجر قایتاریش وه مهاجر
اېشله رینی تعقیب ایتب باریش اوچون آفغانستاغا قالدیریلدیلار.
مه ن مهاجرلهرنی یوبارار ایکن تاشکنده گی چه قارئیسی به لسی-
گه آروچا مکتوب یازوب بو مهاجرلهر بلن ممکن قدر ملایم
معامله قیلینیشینی اوتدم. اونلهرنی بولماغان رسمیه تلهر بلن قینا-
ماسدان تیز پیرله شتریشك باشقا مهاجرلهر ایچنده قایتش پروپاغاندا-
سی پورتیش اوچون یاردم ایته درگه نینی یازدیم. اونده ن سوگرا
یوباریلغان ایکنجی غروپ چیگه رده شدتلی آختاریشلار بلن
قارشولاندى. اونلر نك بوتون نهرسه لهرنده ن آغیر باج آندی.
بعضیلهری جاسوسلق بلن شبهه له نوب قاما قعا آلدیلار، بر قسمی ده
وعد ایتیلگن پیر وه یاردمنی آلاماسدان، یاشاش امکانی هم تاپا
آلماغانلارندان قایتوب، آفغانستاغا قاچوب کیلگه نلهر. بو قاچوب
کیلوچیلهر طبعی مهاجرلهرنی قایتو فکرنده ن ساوتدیلار وه قایتش
حرکتی توروب قالدی. فقط مه نمانمان قورولغان آگه تلهر
شبهه سی منتظم ایشله دی وه امیر حقنده گی خبرلهر چه قا اداره سیگه
منتظم صورتده کیلیب توردی.

آگه تلهر نك بر قسمینی تور کمه ن مهاجرلهری ایچنده ایشله ش
اوچون شمالی آفغانستاغا یوباردم. بو آگه تلهر نك خبرلهری عینی

تولقون

هەر طرفگه باشین ایگیب سیلکینشکهن او اوتلەر،
عزا توتوب ماتمله شیب شیور-شیویر بیغلایلار،
ناشدان تاشغا تهنین اوروب چیرقیریشقان بولاقلار،
ظالملارنک زنداندن هەر طرفگه قاچایلار.

کویوک ساجیب مینک تولغانوتوب گولدیراشقان انهارلەر،
دوشمانلهرنک قارشوسیغا قوتلهرین بیغلایلار.
قالدیراتوب چاقماق چاقوب یوگوروشکهن بولوتلەر،
قاسور قاسور میلیق آتیب شیطانلارنی ههیده یلەر.

قیشین یازین باشدا قار حومراییشقان اوتاغلار،
دوشمانلهرنک قوللارندن قورتولونی اویله یلەر.
بو تاغلارنک دیلله رنده بور قوراغان وولقانلار،
آلاو بولوب اوستگه چیقماق یاویرلارنی تیره یلەر.
سید علی

*

تورکستانده وضعیت

(باشقارمازغا کیلگن بازولاردان توپلاندی)

سوگ زمانلار تورکستاندهن ایران وه افغانستانغا قاجوب
چیققان یورتداشلهریمزدهن باشقارمازغا هەر تورلو مکتوبلهر کیلمه-
کدهدر. پهك مهم خبرلهر بلهن توله بو مکتوبلهرنک بعضی ییرلهرینی
توبه نده نشر ایتمه کدهمز.

I... قولله کتیفلاشتریش تورکستاننک ههر تامانیدا که تته قوز-
غالیشلارغا سبیت بیردی. دهقانلهر بلهن ساویت مأمورلهری ههم
تشیوقاتیچیلهری آراسندا قانلی توقونوشمالار بولدی. کوب ییرلهرده

قولخوزغا قارشو پروتهست قیلغان قورالسز دهقانلارغا ساویت حکو-
متی قیلینچ، میلیق وه توپلار بلهن جاواب بیردی وه ساناقسز
دهقانلارنی اولدیریب میگلهرچه عائله نك فلاکتیگه سبب بولدی...
بونیگلهره برابر صبر کاسه سی تولوب کیتکهن دهقانلهر تینج اوتورمه دی
ههر دائم چیقیش قیلیب توره درلهر... «حوت» آیینک آخرلارندا
قولخوزغا قارشو قوزغالیش اوش، آندیجان، نامانگان، مهرغیلان
وه خوقند قضاالرنده بر کونده باشلاندی... تورکستان دهقانلهرنک
ساویت حکومتینک مسلح کوچیگه قارشو چیقیشلار قیلشیدن تار-
تیماغانلغی وه حقسنزلقارغا بویون ایگمه گه نلگی روس بولشه.
ویکلهرینی کوب تشویشکه توشورمه کده وه ههر کون ده قانلی
چاره لهر، باربارچا تدیرلهر کوروشکه مجبور قیلماقدادر...

II... 22/1920 نجی ییللهرده بولشه ویکلهر تامانیدان قاماقنا
آلغان، سوگرا بیس پیل آرخانگیل گه سورگون قیلغان آندیجانلی
جمال خان تکرار تورکستانگه قایتوب، اورادهن خاتون وه قاین
آناسیله بیرلکده تورلو مشقتلهر ایچنده یاقیندا افغانستانغا قاجوب
چیقما یلگهن. بو وطنداشیمز نك مشهده گی مخبریمز آرقالی باشقار-
مامزغا یازغان اوزون مکتوبندهن توبه نده گی قسملهرینی کوچیره مز:
... مهن اوزیم آندیجان، چرخ فلک، تیگیرمان تاشی ده
اوتورگهن ایدییم. بردهن میلیتسه لهر حرکتی بیجا وه اضطرابده
کوریندی (قضا حاکمی محکمه سی شول تیگیرمان تاشیدادر. ج.).
برار ساعت اوتمه سدهن شول کیتگ میدان قیشلاقدان کیلگهن
آدملهر ایله تولوب قالدی. محکمه گه بر نیچه بویوکلهری کیریب
قضا حاکمیگه قیشلاقیلارنک قولله کتیفلاشتریشگه قارشو پروتهستله-
رینی بیلدیردیلهر. قوراللی میلیتسه لهر محکمه نی توسیب تورگه نلهر
ایدی... قضا حاکمی کیتگ میدانده توپلانغان قیشلاقیلارغا اوز
مأمورلهرنک یاگلیش ایش کورگه نلهرینی، قولخوز توزیشنک جبری
ایمه س اختیاری بولغانینی سویله ب خلق هیجانینی باسماقچی بو-

لدی... 9-10 میگ تخمین ایتلگن بو خلق قافلهسی حاکمک سوزلهریگه قاعت ایتمهسدهن ایسکی شهردن یه گی شهرده گی اجرا قومیتسیگه تامان یورودیلهر... یولده خلاقوم (پاختا قومیته-سی) بناسی قارشوسندا توقالدی. بو اداره نك مدیر وه ایشچیلهری دهقانلهرگه موافقت ایتدیلهر وه بیرلیکده اجرا قومیتسیگه باردیلار. اجرا قومیتسیده گی مدیر وه مأمورلهر مسئلهدن اولچه تهلون آرقالی خبردار بولغانلاریدان خلقنک کیلیشیکه حاضرلق کوروب اداره ایشیکلهرینی بیکتیپ، زنجیرلپ قویغانلار... کوچه گه ییغلان خلقنی اجرا قومیتسیده گی مسؤل مأمورلهر بالاخانه (بالتون)دن قارشو آلدیلار. خلق بالاخانه گیلهرگه ناراضیلیغینی یلدرگه ندن سوک، اونلهر:

«ایسته مهسه کز قولخوز یوق بولسون؛ باریکلا، راحت ایشیکزده بولیکلهر...» دیب خلقنک شاقین سورانیی باستورغان بولدیلار. اوندهن سوک خلق توده توده حالدا ههر تامانغا تارقالب کیتدی.

بو جماعت شهرگه کیلمهسدهن بورون، قولخوز توزیش اوچون قیشلاققا چیقان مأمورلهرنی اولدیرگن. بو مأمورلهردهن قاجوب قورتولا بیلگه نلهری هم باردیر.

قیشلاقلارنک متفقاً باشلاغان بو اهمیتلک حرکتی بولشهویک حکومتینی کوب اندیشهلهرگه نوشوردی. بولشهویکلهر بو دهقانلهر حرکتینک آرقاسندا بر تشکیلات بارلغینی اویلهب، بو حرکتگه قوشولغان بوتون قیشلاقلارنک او قوموشلی زمره سینی وه اورنا حالی دهقانلارینی توتوب قاماغانلار. کویینی آتیب اولدیرگنلهر وه بعضیلهرینی ده سورگون ایتکهنلهر...

یدی سو اولیا-آتا قیرغیزلهری هم شوندهی طاقتسزلتقا چیدی آلمای چیقیشلار قیلغانلار ایدی؛ ساویت حکومتی بونلهرگه هم عینی جزالهرنی روا کوردی. اولیا آتاداگی چاروا وه بیر قولخوز

لاری یوقا تیلما دی. فهرغانده قولخوز توزیش ایشلهرینی «ایسته گن قیلسین، ایسته مه گن قیلما سین» شعاری بلهن یورگیزمه کده لهر. تشویقات آرقاسیدا فهرغانده اونده-مونده بیر قولخوزلاری توز-گهنلهر. ساویت حکومتینک سالیق سیاستی قولخوزغا کیریشنی مجبور ایتمهک مقصدنده یورگیزیلهدر.

III — بازارغا آرپا، بوغدای، پرنج... کتیرب ساتوچینک قولدا قیشلاقی بولغانیغا عائد وثیقه بولیشی شرطدر. مشتریلهر، حقوقلی وه حقوقسز، فرقسزدرلهر.

ههر دهقان بازارغا 3-4 بودگه چه غه لله کتیریب ساتا بیلهدر. اگر دهقاننک توربهسی توله بولوب جمعی بویوک کورونسه توربه-سینی تارتیب آلدیرلار وه اوزینی «حکومتگه بیرمهسدهن بازاردا ساتماقچی بولغان موشتومزور» دیب عیلهب درحال قاماقا آلدیرلار. جزاسی 3 ییلق سورگون!...

سابون، جوراپ (پایاق) وه شونگه اوخشاش نهرسهلهر تور-کستانده بار، روسیه ده یوقدیک. نه کمهک آزانلغی ده تورکستانگه روسیه دن کوب روسلهرنی تارتماقدادر... تورکستانده چه کیستلهر-نک اوزلهریگه مخصوص قوئوبه رانیفلهری بار. بو قوئوبه رانیفلهرده ههر نهرسه تاییلادر. بیرده چه کیستلهر ههر قایسی قوئوبه رانیفدهن ده ایسته گن نهرسهلهرینی نوبتسز آلا بیلرلهر.

IV — ... تاشکندده حیوانات بازاری بار. ههر کشی 5-10 باشغاچا کتیریب ساتا بیلیر. تاشکند که بی تورکستاننک ائک اولوغ شهریده ههر دهده بیشر قصاب دکانی بار. سالیق آغیرلیغندان بونلهرده یایلماقدا. قصاب دکانی قارشیسندا 400-500 کشی آرقا-آرقاغا تیزیلیب نوبت کوته درلهر.

موسقوا قونفره سیگه نه جنه بی دولتله ردهن کیلمش سیاح مهمانلهردهن بعضیلهری تاشکندگه کیلیب ایسکی شهرنی سیر ایتمه کچی بولغانلار. عزیز قوناقلار شیخاوندطهور، تاختابول وه بیش یاغاچ

تامانلارنى كيزمەن يولدا نوبتدە تورگەن خلق قافلەلەرنى كۆ-
روب تەجەب ايتكەنلەر وە اونلەرنى باشلاپ يورگەن ساويت مأمورى-
گە: «بو خلق نىمە اوچون بو قدر اشتياق بلەن نوبتدە توروبدۇر؟»
دېب سۇال بىرگەنلەر. او مأمور دە «بو خلق دولتدەن قارشى (زايوم)
آلماق اوچون اشتياق بلەن توپلانيب كوتمە كەدەر» دېب جواب
بىرگەن...

V — ... اوش شەر ادارەسى باشلۇغى مىرساعت مەللەباينى
29. VI. 30 دە آلتى قىر اوستىدە كوردىم. اوچ گورگە اولوكلەر
كومولگەن يەنە قازىلغان اوچ گور ياندا اوچ اولوك بار ايدى.
مىرساعت مەللەباينك يانداكى بر اورتاغىغا سويلەگەنيدەن بو اوچ
اولوكلەك بىر نچىسى گ. پ. ئونك باش آگەتتى، ايكىنچىسى مىلىسلەر
باشلۇغى (مىلمان) ايدى. اوچنچىسى كىم بولغانى حقتە مىر-
ساعتك نىمە سويلەگەننى ايشىتە آلامد. ھەر حالدا بر ساويت
مأمورى بولسا كىرەك... مەللەباي سوزندە دوام ايتىپ يانداكى اورتا-
غىغا «... گلشاددە حاضر جودە يامان بولوب توروبدۇر. بولنەرنى
(اولوكلەرنى كورسەتەي) گلشاددە گى باسماچىلار اولدىردىلەر.
زىنھار سىز شەردەن چىتگە چىقماڭ... لازم بولسا تىوشلى اورونلەر-
گە خط يازىپ بىرەمەن...» ديدى.

اوش طرفندە مجاهدلەر قوتلى ھەم منتظمدرلەر. خلقك
ياردىمىلە ياخشى ايشلەر كورمە كەدەرلەر.

25. VII. 30 دە قرق قىر مجاهد قوۋ شەرىگە كىرىپ يەكشە-
نە كونى تاڭ چاغى اوتوزچە مىلىسك مىلتىق وە اوقلارنى آلب
بازاردان آتلار ساتىپ آلمانلار. آت اىگەلەرگە طلب ايتلگەن بولنى
تولەب ھىچ بر كىشىگە ضرر تىكورمەسدەن تىز شەردەن چىقىپ
كىتكەنلەر. مجاهدلەر كىتكەندەن سوگرا شەرگە ساويت عسكەر-
لەرى كىلدىلەر. فقط ھىچ بر ايش كورە آلامدىلار.

VI — قىرغىزستان قومونال شەبەسندە خدمت قىلوچى بر

اوزىكەن ايشىتكەنمگە قاراغاندا 175 سوم آيلىق بلەن 4 مەندىس
بىر اولچومەك اوچون تاغقا چىققاندا مجاهدلەرنى اوچرەتكەنلەر.
مجاهدلەر بو مەندىسلەرنك آت وە قوراللارنى آلب اوزلەرنى
شەرگە جونەتكەنلەر. بولنەردەن 35 ياشندا بولغان بىرىسنىك فەمىچە
بولنەرنك سلامت قالماغى مەندىس فلان مەسئەسىدەن بولماي اىچلە-
رنەدە گى بر آلمان ساپەسندەدر. بو آلمان مەندىسى ساپەسىدە باشقالارى
ھەم خلاص بولغانلار ايمش...

تاشكند اطرافىدا وە پىسكەندك تاغلىق قىرەلەرنەدە مجاهدلەر
تودەسى بار. بورونغى قوزغالىشدا بو تامانلاردا كورىنگەن مجاهد-
لەر فەرغانەدەن اوتكەن بولور ايدى. حاضر بو پىرنك اوزندەن
ھەم مجاهد تودەلەرى چىقماقدادر...

*

تورگىستان خىرلەرى

I بولشەوىكلەر يالغانى

1 — بولشەوىكلەرنك يالغانچىلىقدا نە درجەدە ترقى ايتكەنلەرنى
توبەندە گى ايكى مثال آچىق كورسەتەدر. قىزىل اوردا رايونى
3 نچى آزىلدە آقاي اوغلى نام بر كىشى حبس ايتلمشدر. «براودا
ووستوكا» غازىتاسىنك قوماروف دىگەن مۇخرىگە كورە، بو آقاي
اوغلىنك بىتمەس عىبى «غىرىي آوروپادا ساويت روسىنەسىگە دوشما-
نلغى بلەن تانىلغان چوقاي اوغلى مصطفى نك اڭ ياقىن توغانلارندەن
بولغانى» ايمش.

قازاق شجرەسى بويونچە چوقاي اوغلى مصطفى نك اورتا يوز،
قىچاق اوروغىدەن، آقاي اوغلى كىچوك يوز، جاپاس اوروغىدە گى
«سركەچ» طائفەسندەدر. دېمەك تورگىستان توركلەرى شجرەسى
تقەلە نظرندەن چوقاي اوغلى مصطفى نك گە آقاي اوغلى، اكمل

اکرام، یولداشباي آخوند بابا اوغلیله رینگ «یاقینلی» باب-بارا باردر.
اوروغلق وه طائفه لوق جهنندهن چوقای اوغلی مصطفی بیک که
یاقینراق بر کشی بولسا، او ههم چار زمانی اورتودوقس دینیکه
چوقینغان، بولشه ویزم دورنده ایسه له نینیزم که تاپینغان یاریم ایسلی
علی جانگه لدین در. چار زمانی روس یویی بولوب یورگه ن چاغدا
بو کشینک اسمی «ایوان آل کساندروویچ سته پنوف قیچاق» ایدی.
بولشه ویزم اوشال جانگه لدین سته پنوفنی قاماسالار ایدی،
تورکستان دالالارندا توتکن «صنفي» سیاستله ریگه توغری کیلگه ن
بولور ایدی.

2 — اوقتوبر انقلابینک 13 نچی میل دونومی مناسبتیله له ئونید
له نیچ دیگه ن بریسی «پراودا ووستوکا» غازی تاسینک 7 نچی نو یابر-
ده گی نومروسنده «بونده ن 2-3 میل بورون چوقای اوغلی مصطفی
تورکستانده بولشه ویک مکتبله رینگ ترقی ایتیشندهن شکایت قلیب،
ایسکی مکتبله رنی وه قرآنک «یاخشی تامانلارینی» ایسله ب ییغلا-
غان ایدی...» وه شونگه اوخشاش آحاق یالغانلارنی یازغان.
بز «ایسکی مکتبله ر اوچون ییغلامایمز» بز موسقوا بولشه-
ویکله رینگ تورکستانک ملی یوکسه لیشیکه دوشمانلق کورسه تیب،
خلقمزنک تورموشیکه وه ملی روحیکه هیچ اویمه گه ن «بین الملل
پروله تار صنفي مجادله سی» بایراغی آستندا یورومه کده بولغان
قیزیل مستملکه (قولونیزاتورلق) سیاستیکه قارشى سونمه س امیدله
کوره شه مز. طبیعی مستقل تورکستانده مکتب مسئله سی ملی یولدا
حل ایتیلجه کدر. او مکتب ایسکی اصولده بولمایا جاغی که بی
صنفي اصولده ههم بولماس. ملی مستقل تورکستانده مکتب مسئله سی
ملی اصولده بولاجا قدر.

توزه تیش: «یاش تورکستان» ننگ اوتکن 13 نچی سانندا
37 نچی صحیفه ننگ ۹ نچی قاتارند اگی «1924-1920» ایمه س، توغروسی
«1922-1920» در. باشقارما.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلاغان
فیبرال (سباط) 1931 | 15 ساره

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - ملی کورهش یولندا باش مقاله
- 2 - «آق-قیزیل» چوقای اوغلی مصطفی
- 3 - تورکستانده روسیه گه قارشو قوزغالیشلار (تاریخ پارچالارندان) تیمور اوغلی
- 4 - باش نولهزیمز تهلهکه ده در! توفنون
- 5 - بولشه ویزم-آغودر! جانای
- 6 - شووینست روس طبابتی وه تورکستان ایلتەر
- 7 - بورونفی چه کیست آغابیکوف خاطرهلاری تیوه ره گنده محی الدین

خبرلر بولمی:

- 8 - تورکستان خبرلری

Yach Turkistan

Janvier 1931 (Le jeune Turkestan) No. 14

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

«یه گئی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه در. لاتین
حرفلر یله چیقادر.

مسئول مدیری: مجدالدین احمد

امتیاز ایگه سی: نصیر

آدره سی:

Istanbul: Hükûmat konagi karşısında Gümüşhane
Sokagi No. 3 (Turquie)

یولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلری
آچیقدر. باسیماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلری:

ییللغی - 2 دولار آلتی آیلغی - 1,2 دولار
اوج آیلغی - 60 سنت آیریم نسخه سی - 20 سنت

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانملا اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- ندان چیقا باشلان || فیبرال (سباط) 1931 || ساره 15

ملی کورهش یولندا

موسقوا بولشه ویکله رینک اجرا قومینه سیله حکومتینک اونکهن ده قابر نك 15 نده بیر گهن قاراری بوینچه «مستقل وه مختاریتلی ملی ساویت جمهوریتلهری» نك ایچکی ایشلهر قومیسارلقلاری تارقالا- تیلمشدر. بو قارار برنچی غینوارده ایشکه آشیریلیب، تورکستان غازیتالارندا تیوشلی بوپوروقلار نشر ایتلدی.

بو مهم سیاسی مسئله اوستنده بر آز توقتاب اوتوش لازمدر. «ملی ساویت جمهوریتی» نامینی قازانمش غیری روس اولکه- لهر گه موسقوا حکومتی تاماندان مرحمت ایتلمش بر نیچه اساسسز «ملی صفتلهر» آراسندا آزغنه اهمینگه ایگه بولارلق بریسی بولسا، او ههم ایچکی ایشلهر قومیسارلغی ایدی.

ساویت ره ژیمینده حاکمیت تیزگینی بوتونله ی موسقواداگی فرقه مرکز قومیته سی وه او فرقه نك اولکه لهرده گی «ملی فرقه

«یه گئی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه در. لاتین حرفلهر یله چیقادر.
امتیاز ایگه سی: نصیر
مسئول مدیری: مجدالدین احمد
آدره سی:

Istanbul: Hükûmat konagi karşısında Gümüşhane
Sokagi No. 3 (Turquie)

«تورک یوردی» تورک اوجاقلارینک فکرلهرینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاتین حرفلهر یله چیقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi Ankara-Turkiye

«اودلوبورت» وه «بیلدی ریس» . استقلالچی آذری محررلهری تاما-
نیدان استانبولده، لاتین حرفلهر یله، چیقاریلماقدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازیتانی بوتون اوقوچیلاریمزغا توصیه
ایته مز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومتر» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا ههم
اوقراینالی آناتولی محررلهرنک اشتراکی بلهن پاريسدا
چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یاگا

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکرینگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفلهر یله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«امل مجموعه سی» قریم تورکله رینک استقلال فکرینی تارانادرغان
اونبش کونک مجموعه در. عرب حرفلهر یله چیقادر. آدره سی:
„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

قومیتەسى «نامىنى تاشىغان شەبەلەرى قولدادىر. حكومت دائىرەلە-
رىنىڭ اوزىگە تېوشلى نە بر «حاكىمىتى» وە نەدە بر «سىياسىتى» بار.
بوتون ايش فرقه قومیتەلەرى قاراماغندا يوروتىلەدر. فقط ايچكى
ايشلەر قومىسارلىغىنىڭ «طىبعىتى» بر آز باشقاراقدر. بو قومىسارلىقنىڭ
وظیفەسى «ملى جمهوریتلەر» دە اۇدارە تىرىپلەرى ھەم «تىنچلىكىنى»
ساقلاماق وە محافظە ايتىب تورمە كەدن عبارتدر.

بو وظیفە ايسە آز درجەدە ھەم اوزىگە «استقلاليت» طلب
ايتەدر. مەنە شو «آزغە استقلاليت» ھەم بوكون موسقوا بولشە-
ويكلەرى اوچون پەك خوفلى بر نەرسە كورونوب قالغانىدان
«ملى جمهوریتلەر» دە گى ايچكى ايشلەر قومىسارلىقلارنى تۈسە تەدن
يوق قىلىپ يوباردىلار.

ايشنىڭ بۈندەى بر تۈس آلىشىغا نىمە سبب بولدى؟
سوگنى آيلاردا قومونىست فرقهسىنىڭ «ملى شەبەلەرى» قاتا-
رندا موسقواغا قارشو مخالفت حركىتىنىڭ كۈپەيشىنى كورمە كەمز.
بولشەويك غازىتالارنىڭ يىتلەرى بوگا تولوق شاھد بولارلق وقەلەر
بلەن تولمە كەدر.

بىزنىڭ توركىستان كەبى روسىيە بلەن روح وە قان ياقىلىغى
بولماغان «ملى اولكەلەر» دە روسپەدەن بوتۈنلەى آيرىلىپ، اوز
باشىچا مستقل ملى دولت قوروش نىتىلە توزولمە كەدە بولغان ملى
اوپوشمەلەر حركىتى كۈن-كۈندەن آلاولانېب بارا ياتوبدر.

قولخوز وە پاختا سىياسىتىگە قارشولوق، غەللە تاپارلاش ھەم
شۈنگە اوخشاش «جېھەلەر» دە كورسە تىلىپ تورگەن آغىر توسقو-
نقلار غىرى روس اولكەلەرنىڭ، «ملى ساويت جمهوریتلەرنىڭ»،
موسقوا بولشەويكلەرىگە قارشو ملى دوشمانىغىنىڭ آرتىب كىتمە كەدە
بولغانىنىڭ چىن شاھدەلەرىدر. حىقىقتەدە بوكون بىز موسقوا بولشە-
ويكلەرى تاماندىن «ساويت اتفاقى» آتالغان «بىن الملل جىتى» نىڭ
«مىتلەر جەنمى» گە ئەيلەنىپ كىتگەنىنى كوروب تورەمز.

طىبعى، ھەر خلق، ھەر ملت اوزىنى بو «جەنم» دەن قوتقا-
رىشىغا حرىكت ايتمە كەدر. غىرى روس اولكەلەرنىڭ بو طىبعى
طلبىنى، ساويت حكومتى ملى جمهوریتلەردە گى ايچكى ايشلەر
قومىسارلىغىنىڭ «مىتچىلىك» بلەن كىرە گىچە كورەشە يىلمە گە نەرنەدە
يا ايسە كورەشۈنى اىستەمە گە نىدە كورەدر. مەنە شو سىبىدەن موسقوا
حكومتى «ملى ساويت جمهوریتلەر» دە گى كوچلىراق «ملى قورال»
نى يوقا تىشىغا قارار بىرمىشدر.

آرتق غىرى روس ملى جمهوریتلەردە گى «مىتچىلىك» بلەن
كورەشو توپاتوغرى موسقوانىڭ قانلى قىزىل قولغا اوتدى.
روس سوسىيال-دەموقرات مەنشەويكلەرنىڭ فېكرلەرنى تارقا-
توچى «سوسىيالىستىچىسكى وەستنىك» موسقوانىڭ بو سوگنى قارا-
رىنى — «ساويتلار قىلەسىنى بولوت باسدى» سرلوحەلى مقاله دە
(شۈيىل 9 نچى غىنۋار نومروسىدە) — بولشەويىزم دىكتاتوراسىغا
قارشو كۈتەر يىلمە كەدە بولغان ملى كورەشنىڭ موسقوانى قورقوتارلق
درجەدە ترقى ايتكەنىگە شاھد بولغانى، مەفھومىدە آڭلاتادىر.

موسقوا «قىلەسىنى بولوت باسدى» دىمەك، غىر روس اولكەلەر
اوچون ملى قور تولوش وە ملى استقلال كۈنى ياقىنلاشدى دىمە كدر.

*

«آق — قىزىل»

تاشكند غازىتالارنىڭ «بىرلى خىرلەر» قىسمىگە كىرىپ قالغان
ايكى گنە كىچىك حادثە بو كوئىگى توركىستاندە گى سىياسى وضعىتى
اوزون مقاله لەردەن دىھا آچىق قىلىپ كورسە تەدر.

برنچى حادثە: فەرغانە توقوما فابرىقاسىدا ايكى روس ايشچىسى
اوزىنىڭ تىلىنى اورگە نىشەدن بوپون قاچىرغانلار. بو روس ايشچىلە-
رى «ايكى-اۈچ يىلدەن سوڭ بو بىردە (بىنى توركىستاندە) اوزىنىڭ
تىلى دىگەن نەرسە قالماپاچاق» دىب آڭلاتقانلار.

ایکچی حادثه: تاشکندده گی ایشچی پولیته خیقومی ایشچیلەر یاچه یکه سی (اوزه گی) اعضاسندن یوسف اوغلی ناملی بر تور-کستانلی قومومول پاختا قومپاناسی اوستنده مناقشه ایته رکن: «بزنگ پاختا مسئله سی اوستنده مشغول بولوب اوتوروشیمزنگ معناسی یوق. روسلر تورکستانده اوتورگونچه هیچ بر سوسیالیزم قوروش ممکن بولمایاجاق» دیمش.

روس ایشچیلهری وه تورکستانلی قومومولده اوز نظریه-له رینی ساویت سیاستیگه اساسلانیدرادرلار. ملی حرثنگ کونه ریلیشی وه سوسیالیزم قوروش ملی مسئله ده گی ساویت سیاستینگ نیگیزینی تشکیل ایته در. ملی حرثنگ اساسی ملی تیلدر. ایسکی روسیه تیلیمز-نگ انکشافیگه یول بیرمه گن. او زمان بزنگ ملی مطبوعاتگه ایگه بولوش حقیمزده یوق ایدی. تاشکندده گی روس-محلی مکتبلهریگه معلم تیشتره درگن، مسلمان عالمیغا آینوقسا تورک ملتیکه دوشمانلغی بله ن مشهور بولغان میسیونر نیقولای اوستروئوموفنگ باش مدیرلگی آستنداگی دارالمعلمینده ن باشقا مکتبله رده بزنگ تیلیمز اوقو-تولماس ایدی. بوتون ایسکی اداره یاریم سوادلی تیلماچلهرگه باغلی ایدی. اونگچون چارلق روسیه سینک یاریم عصرلق حاکمیتی دورنده تورکستانگه هیچ بر تورلو یه گی حرثی آقیم کیرمه دی. حتی زماننگ احتیاجی بله ن حساب ایته کنده یورتمز حرثچه آرقاغا کیتدی. (*)

تورکستانلیلهرده ن تورلو «قاچاقچیلق» (Konterband) وللاری بله ن روسیه دارالفنون وه یوکسه ک ته خینگ مکتبله رنده اوقویا بیلگه نلرده اوز تورکچه لهرنده یاریم سوادلی حتی کویینچه بوتونله ی سواذسز قالدیلار. اونگچون بو اوقوموشلی تورکستانلیلهر خلقمزننگ احتیاج وه طلبی بله ن متناسب وه ملی تحصیل کورگه نده کیلتره (*) بو توغریده «یاش تورکستان» نگ 14نجی ساننغاغی «روس استیلاسی» سرواحله مقاله نی ایسله ش کیره ک. باشقارما.

ایشلاری شبهه ایتمه گن فائده نی بیره آلمادیلار.

اونگچون بز کورسوخته چارلق روسیه سی قبری باشندا وم بو کون بو قارا روسیه نی تورلی توسلهرگه بویاب تورکستانگه مدنیت کیتروچی بر دولت شکلنده کورسه تمه کچی بولغانلارغا سونمه س «لغتلهر» اوقوشیمز کیره کدر.

بولشه ویکلهر تورکستانده روس حکمرانلغینگ ایکچی بر دوره سینی تشکیل ایته درلهر. اولهر ایسکی روسیه تاماندان استیلا ایتلگن باشقا اولکه لهر که بی تورکستاننگ ده روسیه دن آیریلا آلیش حقدن هم بحث ایتب اوتدیله ر. سوگرادا له نین، تور-کستانلیلهرنگ اوز یورتلهرنده گی اداره لهرده نفوس نسبتلهری بله ن متناسب بیر توشلهرنده ن، سویله دی. فقط تورکستانده 100 تورکگه قارشو 2-3 گنه روس توشکه نینی کورگن روس بولشه ویکلهری درحال اوزلهرینگ اداره لهرنی «ملیله شتریش» حقدن گی شعارلهرینی اوزگه رتدیله ر. تیز گنه شرعی تعبیرلهر قیدیریب «ملیله شتریش» دیگه-نده اداره لهرنی تورکستانلیلهرگه تاپشیریش ایمه س (الله ساقلا سین!) تورکستان آداره سینی، تورکستان تورکچه سینی بیلگن روسلهرگه بیریش معناسنده آگلاشیلین، دیدیلهر. ایسکی روسیه روسلا شتریش سیاستینگ بر باشقا شکلگه کیریشنده ن بوله ک بر نهرسه بولماغان بو اویونلارینی، له نین نگ «سوسیالیزم»، «ایته رناسیونالیزم» اساسلا ریفا اویوشتره بیلمه ک. اوچون، روس بولشه ویکلهری یه گی بر حرث فورمولی اویله ب چیقاردیلار. بوده «تیشقی کورونوشی بله ن ملی، مندرجه اعتباریله پروله تارجه حرث در». اصل حرث (کولتورا)

برگنه در. اونی «مندرجه» هم «فورم» غا آیریپ بولمایدر.

ههر حرث اوزینگ «مندرجه» سی بله ن گنه اولچونه در.

تورکستانده تورلو جنسده ن کوب گنه مکتبله ر باز. تورلو

غازیتا وه مجموعه لهر چیقادر. مکتبله رده بزنگ تیلیمز اوقوتیلادر.

او تیلده تورلو علمی اساسلار اوزگه تیله در. بونگله ده بو مکتب وه

بو نشریاتی ملی دیه یله مزمی؟ بونلەر بزنگ ملی حرتمزنگ تارقا-
 کوچی، ایکوچیسسی بولا آلورلارمی؟ یوق، یوز تاقر یوق.
 بو مکتب وه بو نشریات تورکستانده روس کولتوری، روس
 حکمرانلغی فکرینی ایکیش اوچون قورولغان بر «واسطه»- آبارا-
 تالار-دان باشقا بر نهرسه ایمه سدر. اونگچونده کیچه گی چارروسیه-
 سینی بوکون «ساویت روسیهسی»، «بروله نار روسیهسی» دیگه ن
 بله ن، بزنگ ملی حرتمزنگ نقطه نظریمزده ن، هیچ نهرسه اوزگه-
 ریلمه یدر.

بونی عالی سیاست هنرینی اورگه نمه گن روس ایشچیسسی-
 ده کوروب یلیب، آپ آچیقنا «ایکی-اوچ میل سوگرا» بو یرده
 (یعنی تورکستانده) تورک تیلی قالمایاجاق» دیب اوتورهدر.

تورکستانده تورک قالاجا قدر. اونی یوقاتیش هیچ کیمگه میسر
 بولما یدرغان بر نهرسه. ییز بوگا امینبز. «دولت آپاراتینی مليله-
 شتریش» حقنده گی ساویت سیاستینی ایشگه آشیریلغاندان سوگرا دا
 بزنگ تیلیمز اوز یورتمزده ایکچی درجده اهمیتلی بر اورونگه
 توشوب قالادر. بو صورتده بزنگ آنا تیلیمز «بویوک روس دولت
 حرئینی تاراق کوچی» تهخنیکی بر واسطه» اولاراق قالادر.

هه نه بو مفهومده فرغانه توقوما فابریقاسی ایشچیلهری حقلیدرلهر.
 له نین پوشکین، تورگه نف، تولستوی لارنگ یاراتقان «بویوک
 روس تیلی» گه اوزی باش ایککهنی که بی بوتون بولشه ویکلهرنی ده
 بو «بویوک روس تیلی» قارشوسندا بویون ایکیشکه دعوت ایتدی.
 پوشکین نك اوزی اصیلزاده لهرده ن بولوب چارنگ «قامر-بو-
 نکهر» لهرنده ن ایدی. تورگه نف ملکدار بر اصیلزاده، تولستوی ده
 ملکدار بر «غراف» در. بو بویوک روس ادیب، شاعرلهرینک قویوب
 کیتکهن حرئی ثرونلهری — ادبیات — باشدان توبوققاچا ملیدر.
 اونلهرنگ اثرلهرنده «بروله تارچه» هیچ بر نهرسه بولماغان...

بزنگ تورکستانده بولسا اُک مقتدر یازوچیلاریمز، تیلیمزنی

باپیش وه ملی ثرونینی آرتیریش یولندا امید باغلاغان شاعر،
 ادیلهریمز اینده مهسکه، تیللهرینی قیمللاتماسغا مجبور ایتیلگه نلهر.
 بوده اونلهرنگ یازو وه فکرلهرینک موسقوانک کولتور مفهومی
 اوچون — «کورونوش اعتباریله ملی، مندرجه اعتباری بله ن
 بروله تارچه» — فورمولی بله ن اویوشمه گهنی اوچوندر.

مثلا: احمد بایتورسون، چولپان ملی ادبیاتمزنک اُک آلداغی
 قیمتی شخصیتلهریدرلهر. بونلهرنگ اثرلهرنده بز روس ظلمی آستندا
 ایزیلگهن تیلیمز، ادبیاتمزنک اولهس، باتماس یلیدیزلهرینی کوره مز.
 ایدمی احمد بایتورسون، چولپان قایدالار؟ نیچین اونلهر
 سکوتکه مجبور ایتیلگه نلهر؟ نیچین روس مکتبلهری اوچون باسیلغان
 روس ادبیات وه حرئیکه دائر اثرنگ هیچ بریسی پوشکین، تورگه-
 نهف، تولستویسز چیقاریلما یدر؟ نیچین بزنگ خلقمز اوز بایتورسون،
 چولپانلارینی اوقی آلمایدر؟

چونکه بونی موسقوا «سوسیالیزمی» وه «ساویت ایتنه رناسیو-
 نالیزمی» شوندا ی طلب ایتهدر.

اصلنده بو سوسیالیزم نه دیمه کدر؟

سوسیالیزم بر اقتصادی نظریه بولغانی که بی ههم بر ملی
 نظریه در. بوتون ملتلهرنگ ههر جهتده ن تیگلیکلهری تأمین ایتلمه-
 گونچه حقیقی سوسیالیزمدن سوز ههم بولا آلماس.

پوشکین، تورگه نه فلهر «بورژوا»، «قاییتالیست»، «اصیلزاده»
 لهرده ن بولسالار ههم روس ملتنده ن بولغانلارندن روس بروله نار-
 لاری اوچون «مقدس» که بی کورسه تیلهدرلهر. بزنگ چولپان وه
 احمدیمز ایسه لهر تورکستانلی تورکله رده ن بولغانلاری اوچونگه
 تورکستان تورکله ریگه دوشمان صفتیله نایتیلما قدا درلار. مه نه بونی
 یاخشی آگلاغانیدان ساویت مکتبنده اوقوب یورگهن یاش تور-
 کستانلی قومومول: «روسلهر تورکستانده اونورگونچه هیچ بر
 سوسیالیزم قورولا آلمایاجاق» دیگهن. بو توتوغری! روس بولشه.

ويكلهري بولسا سوسياليزم اسمى آستندا ايكنى-اوچ يىلدىن سوگرا مقدس آنا تىلىمىزنى ، تورك تىلىنى اوزىگه مخصوص تارىخى خقندن محروم ائمه كچيله.

ساويت مکتبله رنده تریه کورمه كده بولغان توركستانلى ياش قومونىستلر بو حالىنى پهك آيدىن وه توغرى كوروب «بوكونگى توركستانده سوسياليزم قوروش ممكن بولمايا جاقدر» ديدرلر.

بر وقتلر له نىن بعضى قومونىستلر نى شالغام بلن تىگله شتر- گهن وه «اونلر نك شالغام كه بى يالغوز اوستلر گنه قيزىل ، ايچلر ي آياق» ديگهن ايدى.

مه نه ايمدى مى مسئله نك ييشيليشنده بوتون له نىن سيستمى «شالغام» بولوب قالدى. او تيشدن كورونوشده «انقلابچى» ، «بين المللچى» فقط ايچدن بوتونله ي آياق.

ايسكيدن روس چاريغادا «آق پادشاه» ديلگه نى ههمه مز نك ايسينده بولسا كيره ك.

اونك «آق» ليغى اوزينك «قارا سياستى» بلن اورالغان ايدى. بوكونگى بولشه ويك روسلر نك «آق ليغى» قيزىل گهر يمدارى كه بى ... مه نه فرق بوندىن گنه عبارت. چوقاي اوغلى مصطفى

*

توركستاندا روسيه گه قارشو قوزغاليشلار

آبلاي خان وه كه نه سارى خان كوره شلر ي
(تارىخ پارچالار ندان)

I - 18 نچى عصر نك سوئك قسمى بلن 19 نچى عصر نك بر نچى يارمىسى توركستان تارىخينك ائك قارا كونلر يدر. اولگى ، يالغوز اوز ايچنده ايمهس اطرافىگه ههم تاثير ايتدر گهن ، پارلاق تارىخى دورلر دىن اثر ههم قالماغان. ههر تاماندا دهره بيكلك حكيم سور- مه كده ، مى منفعت بو دهره بيكلر نك آرزولر يگه فدا بولوب

كيتمه كده ايدى. اونلر نك اوز آرا رقابتنى بر بربندن آماق ائسته ديگى بيرسز «اوچ» لهرى اوچون حدسز ، حسابسز قارداش قانى تو كو- لمه كده ايدى. مملكتنك كيچيك كيچيك قسملر نى اوز اداره لهرى آستىغا كير تيب آلغان بو مه يده چويده دهره بيك ، حكمدارلر نك بوتون اوى وه توشونچه لهرى اوز رقبيلر نى ايزش ، بيكلگهن رقبيلر ي قول آستندا بولغان خلق طبقه سىنى تالاب توپلاغان ثروتلر نى تورلو جنسدهن سفاهتلر گه صرف ايتشدهن گنه عبارت ايدى. بو قاريشيقلق يوزندهن بوتون ملت راحت كوره آلماغانى كه بى اورلر ي ده موقعلر ندىن آمين ايمهس ايديلر .

مملكتمز بونداي فجيح بر وضعينده ايكهن روس ايمپرياليزمى بايقوشلارى چيكه ره لهر يمز باشندا اوچوشمه كده ايدى. آرادا «بو- رىنى قويچوان قيلماق» قىلندهن ، تورلو فكرلر ي بلن بولسادا ، روس چارينك حمايه وه قوتلر ندىن استفاده ايتوب اوز رقبيلر نى بيگمه ك ائسته وچى دهره بيكلر ههم كوب گنه كوروندى. روسيه بو اجوال روحيه نى كيسكين قابليت ، مهارت بلن استفاده ايتدى.

بعضى دهره بيكلر وه قبيله حكمدارلر نى حمايه ايتش پرده سى آستندا يور تيمز گه كير گهن روس قوتلر ي كوب وقت كيچمه سدهن اصل نيتلر نى چيقارا ، كورسه ته باشلاديلار. بو زمان روسيه نك توتديگى خط حرکت طبيعى نه تحت استيلاسه كير گهن خلق طبقه سى نك وه نه ده حمايه سندهن ياردم كوتكهن دهره بيكلر نك شخصى منفعتله ريگه اويار ايدى. روسيه 19 نچى عصر نك 20 نچى يىللر نده ياق تحت اداره سيگه كير گهن چوللر دى اداره ي صيقشترش يولى توته باشلاغان ايدى.

آبلاي خان دا روسيه حمايه سى آستىغا كير گهن ايدى. اوروسيه بلن قىلغان معاهده سى بويچه ، اوزىنى روسيه نك حمايه سى آستندا ديب سانار ، روسيه اونى دوشمانلاز ندان قوروشغا ياردم ايتهر وه روسيه اونك ايچكى ادارى استقلالىغا تو قونما ياجاق ايدى. روسيه

آبلای خان اوغلی قاسم خان زماننده یاق اوز سوزینی بوزا باشلادی. او بیرلی خانلارنک حق وه حقوقلهرینی تحدید ایتب، کوچه به خلقنک حیاتی کون کوندهن آغیرلاشترارلق تدبیرلهر کوردی. تورکستانلله رنک روس حکمرانلیگه قارشو کوره شله ری ده مه نه شو تضییق سیاستی نتیجه سنده قاسم خاننک اداره سی آستند اگی قازاق قیرغیزلهرنک کوه ریلشی بله ن باشلانادر.

18 نچی عصرنک اورنالارندا کیچیک وه اورنا یوز خانلاری روس اداره سی آستیغا کیریشنی قبول ایتدیکلهری زمان اوز اداره لهریگه ضرر کیلیش احتمالی اویله مه گه نلهر ایدی. حتی ایچله رنده ابوالخیز خان که بی وقتله موسقوا قینازلغنک تورک-تاتار حکمرانلغدهن فائده لهنوب، باشقا قینازلقلار اوستنده اوز نفوذلهرینی قوتله ندیره یلگه ن، قوتلی بر متفقنک حمایه سندهن فائدا لهنوب ایچکی فهئودال رقیبله رینی یگمه کله کوچلی بر دولت قوروش فکرنده بولغانلاردا یوق ایمه س ایدی. فقط نتیجه ایشده بوتونله ی باشقا بولوب چیقدی. بو دهره بیکلهرنک اوز آرا تارتیشما، رقابتلهرینی ده ا مهارتلی صورتده استفاده ایتکه ن روسیه آز وقت ایچنده عسکری، اداری قوتلهرینی آرتیریب بو خانلارنی یالغوز روس منفعتیگه خدمت ایتهرلک مأمورلهر حالینا توشروب قویدی. ایش بو قدر بله نده قالماسدان 1824 نچی ییلی تطبیق ایتیله باشلاغان «چوللهر قانونی» ایشکه بوتونله ی باشقا بر توس بوردی؛ روسیه تورکستان چوللهرینی حقیقی روس قولونیسینا گه یله تریدی. بو تاریخ عینی زمانده تورکستانلله رنک روس حکمرانلیگه قارشو چیقشلارینک باشلانغیچ بولدی.

1824 نچی ییلی سه تابرنده قاسم خان گه نهرال قاپتسه ویچ (Капцевич) که، چوللهر حقنده بیریلگه ن بوتون بو یوروقله رنی بتیریش وه تورکستان چوللهرنده گی روس عسکری وه اداری قوتلهرینی کیری آلشینی، طلب ایتوب یازدی. قاسم خان ایلك سیرادا بیرلی خلقنک حقوق وه حریتی تحدید ایتهدرگه ن تدبیرلهر-

که، روس اداری وه عسکری قوتلهری کتیریب قازاق خلقی اوستنده روس اداره سی قوروش پلانیکه قارشو ایدی. او آبلای خان زماننده گی وضعیتنک ساقلانیشیننی طلب ایتهر ایدی.

قاسم خان حرکتی بعضاً موفقیت، بعضاً مغلوبیتلهر بله ن 1840 نچی ییلغاچا یعنی اوزی اولگونچه دوام ایتهدر. قاسم خاننک اوز اولومیله اوزندهن اول اولگه ن (1836) ده ایکی اوغلی، سارجان وه ایسه ن کیلدی لهرنک اولومی تورکستان تاریخنک بو دورنده گی حالی کورسه ته درگه ن ائک آچینارلق حقیقله رنک بریدر. ایستهر قاسم خاننک اوزی، ایستهر اوغوللاری کوره شدیکلهری دوشمان روسلهر-نک ایمه سه ده ایچکی، تورکستانلی رقیبله رنده ن تاشکند حاکمی بیکلهر بیگی نکل قولندا شهید بولادرلار.

قاسم خان اولگه ندهن سوئک اونک وظیفه سی اوغلی که نه ساری خان اوستیگه توشهدر. بو کوندهن اعتباراً که نه ساری خان عموم قازاق-قیرغیز چوللهری خاننی دیب تانیلادر. او روسیه چاری بله ن بر معاهده یه سه ب عموم قازاق چوللهری حکمدارلغینی اوزیگه قایتاریلاجاغینی امید ایتهدر. که نه ساری خان بر تورلو یول بله ن روس چارینک حمایه وه یاردمینی تأمین ایتکه ندهن سوئک اطرافده کی رقیبله رینی اوز نفوذی آستیغا آلاراق کوچلی بر دولت قورا یله جه گینی اویله یدر. فقط او بو مقصدیگه ایریشه آلمادی؛ امید توغری چیقما دی. بر تاماندان اورنبورغ ایکنچی تاماندان سیریا روس اوردولاری که نه ساری خاننی عاصی دیب اعلان ایتهره ک اوننی توتوش چاره لهریگه کیریشدیله ر. اوده طبیعی بیرلهمه دی.

که نه ساری خانده آناسی که بی ایچکی رقیبله رینی ییگیب کوچلی بر اداره یارتماغونچا روسیه گه قارشو کوره ش آچیشنک یاخشی نتیجه بیرمه سلگی فکرنده ایدی. او بو فکرینی ایشکه آشیریش اوچون روسیه نکل حمایه وه یاردمنده ن استفاده ایتیشگه اوروندی. روس چاریغا بولغان مراجعتنده گی ملایملکده بو نقطه

نظردهن بولسا كيرهك. كه نه ساری خان بو ایچکی دهره ییکلك رقابتنی یورت هم خلق اوچون اُك قورقولی دوشمان دپ بیلر ایدی. بیرده او بو حالنك دوشمانگه اُك كوب یاردم ایتهدرگه ن عامل بولغانینی دا یاخشی گنه ادراك ایتهر ایدی. اونگچونده برنچی قاتاردا بو تهلكه نی بر طرف ایتمه كچی بولار ایدی.

روسیه نك حسابی ایسه بوتونله ی باشقاچا ایدی. او تورکستان چولله رینی «بولینماس روسیه» نك بر ولایتی حالغا قویماقچی ایدی. كه نه ساری خان نك مراجعتی وه تورکستان خلقینك كورسه تگه ن عصیتیکه رغماً روسیه اوزینك بو خط حرکتنده ن بر آدیم هم آیریلما دی. چونكه روسیه بو تورکستان چولله رنده یارتانان کوچلی دولت منفعتینك روسیه پلانیکه قطعاً اویمه سلگینی پهك یاخشی بیلر ایدی. اونگچونده كه نه ساری خان نك ملایم مراجعتیکه اونی عصیانچی دپ اعلان ایتیش بله ن جواب بیردی وه شدتلی تدبیرله ر ايله میرلی خلقنی وه كه نه ساری خاننی تعقیب ایته باشلادی.

بو تعقیبات حرکاتنده یالغوز كه نه ساری خاننك اوز مالی گنه ایمه س، بوتون خلق آمانسز صورتنده تالانندی. تورکستان چولله ریگه آقوب کیلمه كده بولغان روسله ر ایشله ب، ایشله تب قازاتیریب قازاتماق ایسته گه نله رده ن ایمه س باسوب، تالاب بایماقچی بولغان آچكوز تالانچیلار ایدیلر. 1825 ایله 1841 آراسندا بولوب اوتكه ن بوندای تالانلاردان كه نه ساری خان نك اوزی 15 ینی، تاریخ وه بیرلرینی كورسه توب، ساناب بیرهدر. حالبوكه بو مدت ایچنده بولوب اوتكه ن تالانلار حقیقتده بو خاننك كورسه تگه نده ن كوب آرتیق ایدی. خلقنك صبر كاسه سی تولوب تاشماق اوزره ایدی. او بو فلاكتدن قورتولوش اوچون ههر فدا كارلقغا حاضر ایدی. مه نه بو احوال روحیه ده بولغان خلقنك احتیاج وه طلیگه ترجمان بولوب بوغولماقدا بولغان خلقیمز نك قورتولوش كوره شیکه یولدا. شچیلق قیلش مسؤلیتنی اوز اوستیکه آغان كه نه ساری خان نك

قیسقا زمان ایچنده بوتون مملكتده ملی قهرمان اولاراق تانیلمانی، هیچده تعجب ایتله رلك بر حال ایمه سدر. مه نه كه نه ساری خاننی ملی قهرمان صفتیه مشهور قیلغان، اونك اسمینی خلق داستانلاریغا کیچیرگه ن عامل بودر.

دیدگیمز كه بی كه نه ساری خانچادا ایچده محکم قوتلی بر اداره قورماغونچا جدی بر تشبگه کیریش اینوقسا روسیه كه بی کوچلی بر دوشمانگه قارشو كوره ش آچیش توغری بر حرکت بولماس ایدی. اونگچون او اوز مقصدیکه باشقا یول بله ن ایریشیشنی اوله ب آرالقدا بر آز موفقده بولدی. كه نه خان روسیه چارینك رأینی قازانماق یولینی قیدیرار ایدی. بر آراق اورنبورغ والیسی پهرووسکی (Перовскій) نك سیریا والیسی گورچاقوف (Горчаков) غا قاراغاندا كورونوشگه بولسا هم صلح پرورراق بولوب چولله رده تجلیك سیاستی تعقیب ایتش طرفداری بولغانغی آكلاشیلدی. کینی ساری خان شو پهرووسکی واسطه سیله اوز تاوشینی په تهرسبو. رغه قدر ایریشتره بیلدی. پهرووسکی كه نه ساری خان بله ن صلحجویانه سیاست تعقیب ایتشك چولله رده روس نفوذینك آرتیشیغا یاردم ایتیشی، حتی کینی ساری خاننك اوزینی بو مقصد اوچون فائدلانیش ممکن بولغانغی فکرنی آغا سوردی. بو صورته روسیه مرکزنده مختلف فکرله ر توره دی. كه نه ساری خان اوچون، قیسقاغنه بولسادا، دم آلیش فرصتی حاصل بولدی. او بو فرصتده ن فائده له نوب بوخارا امیری بله ن اتفاق قیلیب خوقند خانلیغا قارشو چیقدی. رسماً بوخارا ایله خوقند آراسندا بولغان بر سوغیشدا بوخارا نك غلبه سی كه نه ساری خان غلبه سی دیمهك ایدی. بونگله كه نه ساری خان آنا هم آغا اینیله رینك اوچینی یانیغا آلاق ایسته گه ن ایدی.

روسیه نك كه نه ساری خانغا بولغان ایشانچی كوب اوزون چیکمه دی. اونك کون کونده ن کوچله نگه ن پلانی ده تیزگه ههر

تاماندا آگلاشیلوب قالدی. که نه ساری خانک 1843/45 ییللر نده «بی» لهر گه قیلغان مراجعتلهری ده اونک خلقینی توپلاش فکرندهن حالاده واز کیچمه گهن بولغانینی کورسه تهردر. که نه ساری خان بو مراجعتلهر نده، ییللرنک اوز اداره سی آستینا توپلانیشلارینی، عمومی دوشمانگه قارشو بیرلکده حرکت ایتیش کیره کلگینی آغا سورهدر. حتی او بو مقصدیگه ایریشمهک ایچین قارداش ایللهر اوستیگه هجوم ایتب اولنلهرنی اطاعتگه کیترمه کچی بولادر. که نه ساری خانک بو هجوملهرینی، روحی وه غایه سی اعتباریله بوتون فلاکتلهر گه سبب بولغان دهره بیک، قبیله کورده شلهر ندهن بوتونله ی ایریش کیرهک. او فلاکتلهر کیترگهن دهره بیکلک وه قبیله کورده شلهرینی بترمه کچی ایدی.

روسلهر گه قارشو کورده شینک سوک دوره لهر نده که نه ساری خان بلهن 20 میگ او یلی خلق کتله سی کوچوب یورهر ایدی. روس حکومتینک کوچه به لهر تک یولینی توسیش، اولنلرنک حریتیگه مانع بولیش نیتیه کوردیگی تدبیرلهری همده کون کوندهن آرتوب چوللهر گه تولیشمه کده بولغان روس مهاجرلهری خلق حیاتی نی بارغان ساری آغیرلاشترما قدا ایدی. بو وضعیتگه قارشو چاره لهر توشونوب تورلو یوللهرنی تجربه ایتمه کده بولغان که نه ساری خان بر آراق خطای خانلاری بلهن ده آگلاشماقچی بولوب کوردی. بیرده او اوز کوچلهرینی آرتیریش اوچون 1845 نجی یلی ایلی وه چو نهرلهری حوضه سنده یاشایدرغان قیرغزلهر ایچیگه کیتدی. تورلو بیرلی مانایلار بلهن بولغان کورده شلهر نده بوتون کوچلهرینی یوقا توب اوزی هم اسیر توشدی. تاشتامیک اوغلی دیگهن بر ماناپ تاماندا اولدیریلدی.

بو تاریشمالاردا شایان تأسف بر نهرسه بولسا اوده روس استیلاسیگه قارشو چیقغان بو ملی قهرمانک آنا وه آغا اینیلهری که بی کورده شدیکی دوشمان قولدا ایمهس، مملکت اوچون ههر

نهرسه دن تهلکه لیراق کوردیگی باشی بوزوقلق، دهره بیکلک قوربانی بولیشیدر. سهوگیلی یورتمز نک دوشمان قولیغا توشوشیگه یارده مچی بولغان بو ایچکی تاریشمالار، خلقیمز منفعتندن بوتونله ی اوزاق بولوب یالغوز آیریم شخصلهر، بیکلهر وه خانلار نک ایسته کله ریگه خدمت ایتکهن بو قانلی سیاسی آگلاشیلما و چیلقلار، خلقمزنک اوز دوشمانیگه قارشو بولغان ایلك چیقیشینک ده عقیم قایلشیغا سبب بولدی. فقط تورکستان خلقی بونگله ده اوز دوشمانیگه بویون ایگمه یدر. ههر تاماندا روسیه گه قارشو قوزغالیشلار آرقاسی کیسیلمه سدن دوام ایتهدر. تیمور اوغلی.

*

یاش نوره لهریمز تهلکه ده در!

بیلگیلیدر، که خلق معارفینک اک مهم جان ناماری باشلا. نغیچ مکتبله ریدر. بوگا عائد یاقیندان کوردیگیمز مشاهدله رگه وه تورکستان مطبوعاتندان اورگه ندیگیمز معلوماغا کوره، بو کون تورکستانده گی باشلانغیچ مکتبله رنک وضعیتنی پهک آچیناجاق بر حالدادر. بو کون ساویت حکومتی باشلانغیچ مکتبله رده او قوشنی مجبوری قیلماق اوچون تورکستانده ده حاضرلق کوره رهک بو خصوصده قومیسونلار توزمهک، قارار چیقارماق وه چاره لهر توشو. نمهک که بی پهک بویوک بر فعالیت (!) کورسه تکه نی حالدا تطبیق وه نتیجه اعتباریله کاغاز قارالاداقدان ده ایلگه ریگه کیته آلامشدر.

عمودیتله شهر وه قیشلاق مکتبله ری کیرهک علمی، کیرهک اداری تاماندا پهک بوزوق بر تشکیلاتگه ایگه بولغانی که بی باشقا جهتلهر نده که چیلکلهری وه یا گایشلقلاری کوبدر. «تورکمه-نستان غازی تاسینک 129 نجی (6 خزیران 1930) نسخه سی بو حقه یازغان بر مقاله ده باشلانغیچ تحصیلک کوب یامان شرائطده

بولغانىنى قيد ايتەدر وە بونك سىبلەرىنى ، عامللارنى قويداغىچا خلاصە ايتەدر:

1 — عموماً مکتبلەردە جانلى بر تریپەنك یوقلىغى ، 2 — مکتب بنالەرىنك یاراماسلىغى ، 3 — مکتب بنالەرىنك وقندە توزە تىلمە ـ سلگى ، 4 — درس یىلى باشىغاچا درس احتیاجلەرىنك (کتاب ، دفتر ، قلم و . س .) یوقلىغى ، 5 — قیشلاق مکتبلەرنەن کوپىنك پەداغوزى (تعلیم ـ تریپە) اصولى جەتتەنەن ضعیفلىگى وە 6 — اووق ـ توچىلار بلەن خلق آراسىداگى مناسباتىك اوزاقلىغى .

عینی غازیتاغا کورە ، خلقىك مکتبلەرگە رغبتى کىتدیكچە آزالماقدادر . یىل باشىداگى بالالارنىك ساناغى یىل سوگىغاچا 3-4 تا قیر آزایادر . اووقونوچىلارنىك کوبلەرى اهلیتسىز بولغانلار ـ ندان بو ایشلەرگە لاقید قالماقدارلار . مکتبگە طلبەلەر تارتىش اوچون تیریشمە یدرلەر وە بالالارنى مکتبەن ساووقان عامللارنى بر طرف ایتمە یدرلەر . هیچ بولماسا مکتبە بالالارنى آووتماق اوچون اولنەرنى سوپتەر جەك وە کولدیرە جەك اوپونلارنى وە شرقى اورگە تمە سینی دە یىلمە یدرلەر . معلملەرنك کوپى سونوك كشیلەردر . بوتون مکتبە 5-6 بالا بولسا هم اولنەر بلەن قاعتلانوب ایش ساعتىنك كىچىشىگە قارايدرلار . مفتش کیلسە مکتبە 5 بالا بارسا 20 ؛ 15 بارسا 45 بالا بار دىب يالغان هم سويلەر ايمشلهر . آينوقسا قيشلاق مکتبلەرنەن معلملەر مکتبگە آز بالا کیلگەن کوـ نلەرى درسلەرىنى تاشلاب خصوصى ایشلەرىنى كوروش اوچون بازارغا کیتەر ايمشلهر . معلملەرىنك بو اعتبارىنى آگلامش بالالار ايسه «بز کیتمەسەك معلمیزدە بازارغا کیتە جەك . مکتبگە بارمايلىق» دىب یىللەرچە مکتبگە دوام ایتکەنلەرى حالدا بر نەرسە هم اورگەنە آلماغانلار ايمش .

مەنە شو وضعیتدە بولغان مکتبلەردەن خیر کوتیلیرمی ؟ شونداى اداره قىلغان مکتبلەردە اووقونولغان درسلەرنك قىمتى دە شېهە لیدر .

مکتب برباد بر حالدا ، وظیفە آگلايدىرغان معلم دە یوق . کوپىسى فرقه لى بولغانلارندان معلم تعین ایتلگەن وە بو ساحەنك آدمى بولماغان كشیلەردر . لياقتلى ، مقتدر وە فرقه سز معلملەر ايسە مکتبە اوزونگنە مدت قالامازلار . همان انقلاب تىسكەرىچىسى ، ملیتچى دىپەرەك وظیفە سندن قولایدزلار . حتى بو یوزدەن خازا لانغانلار هم آز ايمە سدر .

مکتب اوچون تخصیص ایتلگەن پوللەرنى دە تویە قىلماقدارلار . محللەردە مکتب بناسى قىلماق اوچون یرلى بودجە دەن تخصیص ایدیلەرەك یرىلگەن یوز مىگلەرچە پولنى غوسستروى (دولت معمار ـ چىلق) اداره سى آغانى حالدا تەھدىنى تونمە گەن («یەگى فەرغانە» نومرو 107 — 1930) .

جدى بر تحصیلگە اهمیت بىرەدرگەن یوق . مسؤل اورونده گى معارف وکیللەرى مکتب ایشلەرىگە لاقیددرلار . تەجەن رايونى برنچى قوگىرار مکتبىنك يانداگى بر کوپروك بوزولمش وە بو یوزدەن مکتب بر نیچە آى تعطیل ایتمەك مجبوریتدە قالمشدر . بو خصوصە توشلى اداره لەرگە وە معارف وکیللەرىگە قىلغان مرا ـ جقتلەر نتیجە سز قالمشدر . معلملەرنك کیسکین شکایتلەرگە معارف وکیلى عینیلە شوندهى مقابله ایتمشدر : «تحصیل زمانى کیچمەك اوزرەدز کوپروکنى سالیب اوتوروشنك کیره گى یوق . بالالار کیلە یىلمە سەلەر کیلمە سینلەر . سیز هم کیتىگ وە کیف چىکىگ» («تورکمەستان» نومرو 119 — 1930) .

بونلەرنك اوستىگە بو مکتبلەردە گى قومونىست تشكىلاتىنك تەمەل تاشلارى بولغان قومومول وە پونەر تشكىلاتلەرىنك ھەرەج ـ مەرەجلىكەلەرىنى دە قوشوگىز... بر کرە ھەر مکتبە بو تشكىلات باردر . ھەر طلبە ایتەر ـ ایستەر بو تشكىلاتكە کیرمەك مجبوریتدە قالیر . باشقا تورلو بر امکان یوقدر . بو تشكىلاتلەرگە کیرگەندەن سوڭ تشكىلات رەبەرلەرىنك اداره سى آستىدا سىق سىق چاقىرىلغان

مجلس وه سياسي قونفرانسلهرده بولونماق، حدسز، حسابسز نمايش وه تظاهراتلارغا اشتراك ائتمهك مجبوريتي باردور. ديههرك ههر هافتا ايکين ايکيش، قيزيل عسکرگه ياردم، پاختا توپلاش، چين «انقلابچيلاريفا» اعانه يبعيش کهبي تشويقات، ترغيبات وه ياردم هافتالاريفا فعلاً اشتراك ائتمهك مجبوريتنده درلهر. حکومتده بو تيکينگه ايشله گوجي ياش کوچلهردهن ههر فرصتده استفاده ائيشني توشونهدر. شايان دقت بر مثالي بوراده قيد ائيب کئتمهمن. ساويت حکومتی تجارت قوميسارليغينک اورتا آسيا وکيللگي ناماتندان بو ييل غهله حاضرلاماق خصوصنده گي 189 (1930) نچي امر نامه- سينک 3 نچي ماده-سنده: «کيرهك دولت قوئوبهرا تيف وه خلق تشکيلانلهرندن وه کيرهك قاپ وه توربالار توپلاماق اوچون قومومول، يونهر وه باشقا خلق تشکيلانلهريني دعوت ائيرهك «قاپ وه توربالار توپلاما هافتاسي» اعلان ايتلسين» دييلهدر. بيرده بونلهر اوستيگه لايقيه يتوشمه گن بو تورک بالالاريني روسلهرنک ايسکی مریم آنا بورچه کلهرينک بيریگه قورولغان لهنين بورچه کلهرنده (*) چوقونوشقا اورگه نمه کدهدرلهر. تورک بالالاريفا بوتونله يابانچي روس اسملهری؛ روس اجتماعي تاريخيگه عائد فرقه ماجرالارندان، سياسي قيزيل اتريغالاردان بحث ائيرهك کيچيک بالالارنک دماغلاريفا زور بله ن قومونيزمني بيرلهر شترمه کچي بولادورلار. باياقيش تورک بالالاری نورمال (طبيعي) بر تربيه داخلنده تکامل ائتمه کدهن محروم قالدیريلماقدالار! باش نه يله تربيچي بو باتاقلدا بالالاريمز او قويا بيلمه سدهن قيمه تلي زمانلهريني وه ياش عمرلهريني بوشکه اوقوزماقدالار. بو يوزدهن ساناقسز استعداد وه قابليتلهر سونوب کئتمه کده وه پاسلا-

(*) بوتون ساويت مکتبلهرنده لهنيننک رسمي آسبلغان «لهنين بورچهک» لهری باردر. بونک اوچون آبري بر بولما تخصیص ايديله رهك تزين ايديلمشدر. بو بولمادا شرقی سويله مهك، يوكهك تاووشلا گه پله شمهك ياساقدور. آنچاق لهنيگه عائد نهرسه لهردهن بحث اولونور. تويغون.

نماقدادر. کيسکين ذکالهر کورله شمه کدهدر. بو توغريده گي وضعیتنک فجاجتيني تورکستان قومونيستلهرندن ائک صلاحيتدار بريسينک بالذات آغزندان تيگله سهك ياخشيراق بولادر. اوزيکستان قومونيست فرقه سينک مسؤل کاتبی اکرام اوغلي اکمل ياقيندا بولوب اوتکه ن فرقه قورولتايندا مکتبلهر خصوصنده سويله ره کهن نه يتهدر، که:

«بزنگ ائک حاستا بيريمز باشلانغیچ مکتبله ريدر. معارف قوميسار- ليغيندا چاليشادركان اورتاق قوزيروف (Kozyrew) (روس) کيچه- نلهرده بر صنفده ايکي ييل اوتوروب قالغان بالالار حقتده مقاله يازدی. قناعتسجه اورتاق قوزيروف مسئله ني بر آز بويامشدر، ياگليش افاده ائتمشدر. اوزيکستانده ايکي ييل ايمهس، بلکه 4-5 حتی اون ييل بر صنفده اوتوروب قالغانلار باردر. باشلانغیچ مکتبله ريزده ايمدی 8=10 ييل دوام ائتمه کدهدر. اوچوچي ده وه اوقوتوچيلاردا هيچ تيگيشمه ريدر» («آزاد بوخارا» نومرو 80 - 1930).

مه نه قايقولي بر اعتراف! بو وضعیت تورکستاننک کيله چه گي اوچون پهك فجيعدور.

ايش بو حالدا کيترسه ساويت حکومتينک بزيم اوچون آچديغيني ادعا ائيدیگي اورتا مکتبله ردهن، په داغوژی (تعليم-تربيه) نه خنيقوملاری وه دارالفنون فاکولته لهرندن يوزده يوز روسلهر استفاده ايدجه کلهدور. بزنگ باياقيش بالالاريمز دماغ، قافا وه ذکالهرني چوروتمه کده بولغان باشلانغیچ مکتبله رنک قوربانی بولوب کئتمه کدهدر.

ياش نسليمزگه سوء قصد بار! آمان، قورتولوشغا تامان په نه تيزراق يوگوره يليک!

ياش نوهرلهريمز تهلكه دهدر!... تويغون.

بولشه ويزم - آغودار!

«ايگبه كچي قازاق» غازيتاسى توركستان دالالارندا حكم سورمه كده بولغان ساويت تورموشيندهن، غازيتانك اوز تعبيرنچه «يه گي دستور» دهن شكاييت ائتمه كده در. بو غازيتانك (8 ده قابر 1930 نچي ييل نومري) سوزيگه قاراغاندا بوكون روس «آراغى» بلهن «قارتا اويونى» مفكوره جبهه سنده اُك قورقونچ دوشمانلار ائيش. غازيتا: «آراق» وه «قارتا اويونى» مسؤل ايشچى هم فرقه اعضالهرينى اوز ظالم په نجه لهرى آراسيغا كيريتيب آلغان وه او ساويت مأمورلهرينك كونده لك حياتلهرينى باسوب بارادر» ديدر.

مه نه بر نيچه مثال:

باتاق-قارا (بورونى قوستاناى دائره سنده) رايون قوه يته سى رئيسى بر اوتوروشده گي قارتا اويونده 200 سوم يوتقوزغان. يه نه شو رايونده گي غه لله توبلاش ايشى باشلوعى بر اوتوروشده 100 سوم يوتقوزغان. قازاغستانك مركزى آلماتا شهرى ياندا گي قولخوز باشلوعى قارى باى اوغلى قارتا اويونده 1000 سوم يوتقوزغان وه بولنى تولهش اوچون قولخوزنك غه لله سيني ساتقان. يه نه شو قارى باى اوغلى قولخوزنك 50 هه كتار بيچه نليگينى قارامولا-داگى روس قيشلاقلارينا آراققا ساتقان. تورلو قومپانلارنى اوتكه-زيش اوچون ييلگيله نگان كشيهر اوزله ريگه تاپشيريغان ايشلهرنى بر تامانغا قويوب قارتا اويونى وه آراق قيديريپ يارمارك (Jahrmart) دهن يارمارك گه سودراليپ يوره درلهر. فرقه اعضالارى، ياش قومو-نيستلهر بر گنه آت حتى كيب يورگن كييملهرينى ده ساتوب آراق ايچيب قارتا اويناپ يوره درلهر.

ههر بر حادثه نى تحليل (آناليز) ايتب، اونك سببى تيكشير-يشنى كوب ياقترا تورغان «ايگبه كچي قازاق» بو دفعه يه گي «ساويت دستورينى» قيسقاغنه قيد ايتيش بلهن كفايتله نه در. او

ايچكليك وه قارتا اورنيغا آت مينيش، يوزيش كه بى ههر تورلى «سپورت» نى «عادت» ايتب آليشنى توصيه ايتهدر.

يه گي «ساويت تورموشى» حقنده «ايگبه كچي قازاق» ناما-ندان قوزغاييلغان مسئله په ك مهم بولغانندان بز بو نقطه اوستنده بر آز توختاماسدان كيچه آلمايمز.

ايك باشدا شونى قيد ايتب كيته يليك، كه «آراق» وه «قارتا اويونى» بزك دالالاريمزدا چينده نده يه گي بر «تورموش»، يه گي بر «مفكوره» در. بو يه گيلكلهرنك يورتمزده تارقاليشيني مملكتمزده گي روس پروله نارى ديكتاتوراسيگه مديونمز. «آراق»، «قارتا اويونى» توركستانده روس پروله نارى حاكيمتيناك «اجتماعى يوتوقلهرندهن» در.

«طبيعى قانون» غا كوره-ههر دولت اوز اشغالى آستيغا كير-يتكهن اولكه لهر گه (مستملكه لهر يگه) ههر نهرسه دهن اول اوزينى باشقالاردان آيرادرغان «ملى خصوصيت» نى كيلترهدر. آروپا ايمپرياليست مملكتلهرى اشغال ايتديكله لهرى مستملكه لهر گه اُك اول ما كينه، مطبعه، مكتب كه بى نهرسه لهر كيلترهدرلهر. طبيعى بونلهرنك ههمه سى باشدا اشغالچى دولت منفعتيگه خدمت ايتهدر. فقط شو جهت ده انكار ايتيله آلماس كه شو ما كينه، مطبعه وه مكتب مستملكه خلقلهرينك ملى مجادله لهرنده اُك صادق دوستلهرى وه سوگراداندا اوز ملى آزادليغينى مدافعه اوچون اُك مهم واسطه لهريدر. يه نه شو ما كينه، مطبعه وه مكتب قورتولغان مستملكه خلقلهرينك مستقل حيات بنالارينك تمل تاشيدر.

روسيله ده مخصوص بر خاصيتكه ايگه بر مملكتدر. روس تاريخى روسيه نك خريستيانلقنى آراق ايچيشيگه رخصت بير-گه نى اوچون بيزانس كليسا سندهن آلغانلغينى كورسه تهر. روس تاريخى درسليكلهرى، كيه ف قينازى ولاديمهرنك (اونچى عصر ميلاديه) تورلو مملكتلهر گه خلقلهرنك دينلهرينى اورگه شس اوچون

ایلچیلەر یوبارغانلیغینی حکایه ایتهدرلەر. بو حکایه لەرگه قاراغاندا
تیکشیریلگهن دینلەر ایچنده ائک کوب اسلام دینی ولادیمه رنک
خوشیگه کیتکه ن بولغان. فقط اسلامک آراق ایچیشنی منع ایتکه تی
ایشیتوب اول قبول ایتمه یدرگهن بولغان.

روس تاریخچیلگی اساسینی قورغان برنچی روس سالنامه
پازوچیسینی نهستور (Nestor):

«روسلەرگه مقدس نهرسه در آراق،

آراقسین عمرومیز بولور خراب» دیدر.

باشقا سوز بلهن ئه یتکه نده آراق وه مستلک روس معنوی تورمو-
شینک اساسی، تملی دیمه کدر. مه نه ایندی روسلهرنک اشغال
ایتدیکلهری اولکه لهرگه ههر نهرسه ده ن اول آراق کیتیشله رینک
اصل سببی آگلاشیلدی. ما کینه، مطبعه، مکتب که بی نهرسه لهر
روسلهرنک ائک آز قایغیردیقلاری شیلهدر.

روسلهرنک «کولتور تره گهر» لکلهری نقطه نظرندن پهک
اینتره سات بولغان بر حادثه نی یاقین زمان تاریخده ن نقل ایتیب
کیتمه کچی بولامهن. سوک روس چاری 2 نچی نیقولای زمانده
باش وه مالیه مینستری بولوب تورگهن غراف کوکوفتسه ف (بو
کشی ایمدی ده یاشایدر). دولت دوماسی منبرندن: «تاتارلار پهک
آز آراق ایچه درلهر» دیب قازان ولایتینک معارف بودجه سینی
آرتیریشدان باش تارتقان ایدی.

بولشه ویکلهر بوندای دیمه یدرلهر. اولنهر مسئله گه بر آزا ایچه ن
توشونوب یاناشادرلار. اولنهر ائک اول بو «آراق» غا قارشو بولغان
معنوی مقاومت تویغوسینی یوقاتماقچی بولاددلار. اول تورکستا-
نلیلهر آراقنی «گناه» دیب تانیب وه آتا-بابالارینک ایریم وه عنعنه-
لهریگه رعایت ایتمه ک حسی بلهن ایچمه سلهر ایدی.

بولشه ویکلهر بولسا ایلک سیرادا آتا بابا عاداتیغا رعایت ایتیشنی
«ورژوآزی فکری»، دیندار بولیشنی دا «تیسکه ریچیلک» دیب اعلان

ایتدیلهر. اعتقادلی، آتا بابالارینک عادتله ریگه حرمتکار بولغانلارنی
ساویتلار مملکتنده سیاسی حق وه حقوقده ن محروم قیلیب بولنهر
اوچون یاشاماق امکانتینی ههم بیرمه دیلهر.

منور انسانلار بر نهرسه نی قیل قیلما سلقلارینی، تاگرینک
غضبنده ن قورقوب وه یا آتا بابالارینک عادت وه عنعنه لهریگه حرمت
ایتکه ن بولیش نیتی بلهن گنه ایمه س، اوز اراده وه وجدانلارینک
حکمی بلهن حرکت ایتهدرلهر. بولنهر اوچون ائک مهم قانون اوزله-
رینک ساغلام اراده وه توغری محاکمه لهریدر.

قارانلقدا قالغان آدملهر ایچین ایش بوندای ایمه س. بولنهرنی
معارف یولغا سالماسدان بورون اعتقاد وه آتا بابا عادتلاریغا بولغان
باغلیقدان آیرماق، معنوی اراده ده ن محروم قالدیرماق دیمه کدر.
بو انسانلارده گی الهی اعتقادنی یوقاتوب بیریکه ائک قویال بر
شکلده ماتهریالیزمگه اساسلانغان «فرقه بوروقلاری» ندان باشقا
هیچ بر نهرسه بیرمه سه گز او آدملهرنی ائک یاراماس «اینستینکت»
(سوق طبیعی) لهری حکمی آستیغا سالغان بولاسز.

مه نه خلق بولینی آراققا صرف ایتوب قومارغا میگ سوم
یوتقوزوب خلقنک غه لله وه 50 هه کتار بیچه نلگینی ساتوب مست
بولوب یوزگهن قولخوز رئیس قاری بای اوغلی. مه نه سوک کیم
وه آتارلیغا قدر ساتوب ایچیب یورگهن قومونست وه قومسو-
موللار. بولنهر اوز روس-بولشه ویک اورتاقلاری یاندا ایچمه ی
یورسه لهر روس قومونستلهری «تورکستانلیلهر حالاده ایسکی
بورژوآزی توشونچه سی، دین تأثیری آستندا قالغانلار، اولنهر
انقلابچی ایمه س» دیگهن کورولتوننی کوتهرلهر ایدی. مه نه اوز-
لهرینک «حقیقی انقلابچی» بولغانلقلارینی کورسه تیش اوچون بر
آز وقت اول بو ایچیکلکلهرنک نیمه ایکه تی ده بیلمه گهن تورکستانلی
قومونست خلق مالینی ساتوب، اوغورلاب بولسا ههم روس
یولداشی بلهن تیگ «انقلابچاسیغا» ایچیشگه اورونه در.

شونی ده اونوتمه سلك كیرهك كه بو «انقلابی» یاراتقان حاکم ملت، روس بولشهویکلهری، بوتون انقلابگه اوز ملی روحلرینی بیرمه کده دزلهر. روس روحی ده تاریخنك باشندان بو کونگه قدر هیچ بر آن آراقدان آیریلغان ایمنهس.

قاری بای اوغلی، جیتی بای اوغلی، نورپه ییس اوغلی که بی معنوی اساسدن محروم اون میگلهرچه قومونویست وه قوموموللار- نك حرکتلهری اوز اراده لهری بلن ایمنهس «فرقه بویوروقلاری» بلن تعیین ایتیلهدر. اونك عقیده سی، حرکتی اوز اختیارندن زیاده حاکمیتنی قولندا توتکن حاکم ملت منسوبی روس یولداشینك آرزوسی بلن تعیین ایتیلهدر. مه نه اونلرنك اُك چیرکین اینستینکت (سوق طبیعی) لهر تأثیرگه بیریلیب اوز شخصی وه جمعیت منافعینی فدا ایشله رینك اصل سببی.

مارقس «دین خقللهر اوچون آغودر» دیگن ایدی. مه نه ایمدی اونك اوز نظریه سی ده اوگا «مرید» بولغان روس بولشه- ویکلهری قولیغا کیچکه ندهن سوک بوتون خقللهرنك حیاتینی بوزا تورغان «آغو» غا نه یله نیب کیتدی.

ایمدی ههر تامانی باسوب بارا یاتقان بو اجتماعی که سه لک بلن قاندا ی کوره شیش کیرهك؟

«ایگبه کچی قازاق» غازی تاسی «قارتا او یونی» وه «آراق» نی سپورت، آت مینیش، یوزیش، ادبی کیچهلر که بی مشغولیتلهر بلن آلاشیریشنی توصیه ایتهدر. «ایگبه کچی قازاق» باشندا اوتوروچی ایسی بوزوقلار سپورتک آوروپا شهر مدنیته حیاتی نك محصولی بولغانینی او یلی آلامیدرلار. سپورت شهر حیاتی وه فابریک مشغولیتی کوچلی بولغان مملکتلهردهن توغدی. مثلا آلمانیا بونك اُک جانلی بر مثالینی تشکیل ایتهدر. طبیعت بلن تماسی کسيلمه گن دهقانلار آراسندا سپورتگه احتیاج هم کورولمه گن. بوگا قارشو صنایع

مرکز لهری، آچیق هوادهن آز فائدا لاله آلا درغان شهر خلقی وه ایشچی کوبچیلگی بولغان دائره لهرده سپورتک ههر جنسی ترقی ایتکن. آوروپادا بولغانی که بی تورکستانده گی «رئیس جمهور لهریمز» آخون بابا اوغلی، ایلتای ابر نظر اوغلیلارینی اوز مینستر- قومیسار لاری بلن برلیکده سپورت میدانلارنده وه آت مینیش مراسم لهرنده کوروش امکانینی تصور ایتوب ده بولمایدنر. یا خودده مه نه قاری بای، جیتی بای، نورپه ییس اوغلی که بی سرخوشلهرنی قوستانای دائره سینک سوسز چوللهرنده سوزمه ک بلن مشغول ایتیش او یله ب بولمایدرغان بر نهرسه. هیچ بر آرقاسی کسيلمه ییدر که ن اونلهرچه، یوزلهرچه قومانیلهر بلن بویوک اولکه نك تورلو بور- چه کلهرنده سورو کله نمه کده بولغان مسؤل ایشچی، فرقه اعضایی وه قومومولنك آراق ایچیش وه قارتا اویناشدان باشقا ههر قاندا ی بر «سپورت» بلن مشغول بولیشیغا امکان وه وقتی باریمی؟ «بورژوا- زی نك وقت کیچیریش» اوچون چیقارغان بر مشغولیتی بولغان سپورت بلن مشغول بولا بیلش اوچون بر آز بولسادا بوش وقت تاپا بیلش کیرهك.

یوق، «ایگبه کچی قازاق» باشندا اوتورگن یولداشلار سز نك بو مصلحتکیز یارامایدنر. دردگه دوا بولا آلامایدنر. اجتماعی محیطنی بو زهرلی خسته لکدهن قوتقاردا بیلش اوچون بر گنه واسطه باردنر. یالغوز او خلقنی سرخوشلق وه قومار بازلق بلاسندن قورتارا آلا در. اوده او فلاکتی کتیریب اوتورتوچی کوچکه قارشو قطعی وه جدی کوره شدر. اُک اول ملی بارلیغیمزنی سرخوش روس پروله- ناری دیکتاتوراسندهن قوتقاریش کیرهك.

بوتون تورکستانلیلهر بیلسینلهر که «روس بولشه ویزمی» خلقمز، ملی بارلیغیمز اوچون اُک شدتلی وه اُک قورقولو بر آغودر.

جانای

شوروینیست روس طبابتی وه تورکستان

(بو مقاله «یه گی تورکستان» نك 31 ساندا باسلیب چیقان)

1930 ییلی یاز بایرامندا استانبول دارالفنونی طب فاکولتهسی ساغلیقنی ساقلاش مدرسی سایغیلی سرور کامل بیک، موسقوادا قیلغان طبی تیکشیریش سیاحتلهرندهن قایتقانلارندا انطباعاتلارینی فاکولته مجموعه سینک ایلول-برنچی تشرین (سه تابر-اوقتوبر) نسخه-لهرنده نشر ایتدیله. روس طبابتی وه طبی تشکیلاتی حقنده فائده لی معلوماتلار آلدق. سایغیلی اوستاد موسقوا، له نینغراد که بی روسلهرله توله شهرلهرنی کیزمشله. قوتله تخمین ایتمز، که اوستاد بو سیاحتلهری اتانسانده تورک اولکه لهرنده گی طبی تشکیلاتی ده زیارت ایتمه ک آرزوسینی به سلمه مشله ردر. فقط روسله ژنک بوگا مساعده ایتمه به چه کلهرنی تقدیر ایتدی که زندهن بولسا کیره ک بو آرزولارینی اظهار ایتمه مشله ردر. مهنه بز بو صحیفه ده، اوستادنک چه له قالغان تیکشیریش سیاحتلهرینی تولغوزوشغا وه بولشه ویکلهرنک اوز غازیتا-لارندا اوقودوغمز خبرلهریگه سویکه نپ، روس ساغلیقنی ساقلاش تشکیلاتینک تورکستان که بی تورک اولکه لهرنده اوینادینی رولنی کورسه تیشگه تیریشه چه کمز.

طبابتده شوروینیستلق یازاماس. چونکه بو یلیم بشری در. سوغیش میداتندا بر دقیقه بورون اوزیگه اوق آقان یارالی عسکرنک یاراسینی باغلار وه تداوی ایتهدر.

طبابتنک دینی، ملیتی یوقدر. فقط، گویا بشری غایه سی تاشیغان وه او یولدا چالشدیقلا رینی جهوره گن ساویت روسیه ده بو یلیم تیگیشیب، شوروینیست، روسچی وه حتی بولشه ویک بولوب کبتکه ندر.

توبه نده کوره چه گیمز وجهله تورکستانده گی روس طیبیله-رینک حرکتی هیچ بر صورته توصیف وه تعریف قابول ایتمه یدرگن

جنایتدهن باشقا بر نهرسه ایمه سدر. تورکستانده آغریماغانلارنی، ظهوری محتمل حاستالقلاردان قوروش بر یاقدا تورسون... حتی که سهل بولغانلارنی معاینه وه باقیشدان قاجادرلار. چونکه او طب روس، حاستا ایسه تورکدر!

تورکستاننک تورکمنستان بولومندا عشق آباد شهر حاستا-خانه سیگه مراجعت ایتکن بر تورک ایشچیسی، باش طیب باتانوفنک: — حاستا بولغان بولسا ک مه نکه نه؟ ایستهر اول، ایستهر قال! که بی نازیک (!) سوزله ریه قارشولاییر. («تورکمنستان» نومرو 151). تاغین بر مثال:

تورکستاننک قومونیست محررلهرندهن کاملجان علی «حاستا-خانه لهرده عزرائیل» عنوانلی بر مقاله سنده قویوده گیلهرنی آگلانادر: «که تته قورغان» ولایت حاستاخانه سینک اوپه راتوری شینغا-روف بر قیشلاقینک ایزیلیمش آیاغینی کیسه مهن دیب داغینلقل (!) ساغلام آیاغینی کیسمشکن ایکنچی کون بو طبی یاگلیشلقنک فرقیگه باروب بو دفعه او بر آیاغینی کیسمشدر وه تبجده ده ایکی آیاغدان آیریلغان تورکستان قیشلاقیسی بر-ایکی کون ایچنده اولمشدر. («قیزیل اوزیگستان» نومرو 96).

شینغاروفنک سرخوش بر وضعیتده ارتکاب ایتدیگی بو طبی یاگلیشلقنک هیچبر وقت بر روس حاستاسی اوزرنده وقوعی ایشیتیلیمه مشدر! شاید حقیقتاً بر یاگلیشلق قیلینسا فنک بوتون وسائطندهن استفاده ایدره ک حاستانی قورتاریشغا چالیشیلردی!

تورکستاننک بر بیرنده بر حاستاخانه قیلنغان بولسا محقق روسلهرنک تویانندینی قسملهرده قیلنمشدر. سوک ییلله رده یه سه لگن «تورک-سیب» تیوره گنده روسلر سیرله شتریلیمه کده بولغانیدان استا-سیون یاندا همین بر حاستاخانه سالینما قدا وه بونک اوچون «قازا-غستان جمهوریتی» میلیونلار حقیق قیلما قدا در. (ساویتسکایا سته پ). مبادا تورکله ر اونورگن منطقه لهردهن برنده بر حاستاخانه

سالینيشی قارارغا آلینسا، وه تخصیصات قابول ایتمسه بو حاستاخانه گه ییلمگه ننگه ن پول ههر یاقنا بولونوب کیتهدر وه حاستاخانه ده بیتمه سدهن یاریم یولدا قالیب کیتهدر.

سورخان دریاده 400000 سوم چیقیم قلیب بر حاستاخانه سالیشغا قارار بیر گن محلی اداره، بودجه سندهن بو مبلغی آیرمش، بو پولدهن 61210 سومنی ساغلقنی ساقلاش مدیری کهر چیکوف، 11370 سومنی مالیه مدیری، 11740 سومنی ده ورم حاستاخانه سی مدیری وه باشقا کیچک مأمورلر اوز حصه لهریگه توشکه ن مقدارنی آلمشلار! بونلر ده ن آرتیب قالغان پول بله ن حاستاخانه نك یانغوز تهملی گنه قویولا ییلمشدر («قیزیل اوزبیکستان» نومرو 59).

بر پول تاپوب حاستاخانه گه کیره ییلمگه ن بر تورک یا اتخار ایتمه ک وه یا قینالیب اولمه ک مجبوریتنده در. که تته قورغان ولایت حاستاخانه سنده بر تورک، بر نیچه کون اضطراب ایچنده قینالمش، دو قوتورلارغا یه لینمش، فقط دو قوتور هیچ متأثر بولماسدان:

— تداوی آنجاق مدنی انسانلارغا یاراشیر. سز که بی وحشیلر- که علاج صرف ایتمه ک گناهدر! دیگه ن. بایاقیش حاستا او کیچه بو حرکتگه چیدی آلمای اوزینی آسراق اولدیرمشدر («قیزیل اوزبیکستان» نومرو 96).

روس شووینست دو قوتورلارینک بو غیری انسانی حرکتلر- نده ن قورتولماق اوچون به لکی یارده ی بولور امیدله تورکستانلی بر قاچ تورکنک تشبثی ایله «طب ته خیقوم» لهری آچیلدی.

بو ته خیقوملر ده ن «فهرغانه ولایتی مرکز طب ته خیقومی» بشینچی ییلنی اکمال ایتمه سی حسیله ایلمک مآذونلهرینی بیردی. بو مآذونلر ده ن آنجاق تورتی تورکدر! حالبو که ته خیقوم آچیلدینی زمان یعنی بونده ن بیش ییل بورون 80 طلبه باردی. ایمدی ته خیقوم مداوملهری آراسندا توقوز تورک یاردر. فقط بونلر ده به ک ناراضی- درلر. چونکه مکتب اداره سی ههر فرصتنی بهانه قلیب تورکلهرنی

تحقیر وه تجزیه ایتمه کده در. آینوقسا بو تورک پولی بله ن آچیلغان مکتبه کویچیلکنی تشکیل ایتمه ن روس طلبه لهرینک هجوم وه تجاوزلهری تورک طلبه لهرینک بیر له شمه سیگه امکان بیرمه یدر. کیچیک بر نهرسه، اهمیتسز بر سبب مکتبه ن قولانیشلاریغا وسیله بولماقدادر. («یه گی فهرغانه» 8 اویور). چونکه مکتب اداره سی بوتولنه ی شووینست روس درسی لاری تحکمی آلتندادر. بو بیرده ن يتوشه- جه ک تورک حکیملهرینک ایرته اوزلهریگه رقیب وه امجا کار سیاستله- ریگه مانع بولاجاغینی یاخشی آکلایدنلار، اونگچون ده اونلهرنک يتوشمه لهریگه بو صورتاه توسوقلق قیلماقدادرلار!

ههر مملکته بولغانی که بی تورکستانده ده ایستیمه، فرهنگی (ره خم)، وهره م و. س... که بی اجتماعی حاستاقلار بله ن کوره شیش روس طبابتینک وجدانی بورجی ایکن تورکستان، بونلر گه میلیو- نلارلا پول آیردیغی حالدا بر فائده کورمه یدر. یوقاریدا یازیلدیغی که بی بر نیچه متعصب روس دو قوتورینک چونچه گی تولمه بکده در! تورکستانک بر کوب منطقه سنده کوروچ یتیشیر. او ییرلر ایستیمه نی تارقاتادراغان په ششه (سیوری سینه ک «Anopheles») لهر- نک توپلانغان منطقه سی سانالادر. او منطقه ده یاشاغانلارنی ایستیمه گه قارشو قوروماق وه حاستالاری تداوی اوچون کینین (Chinin) بیرمه ک لازم ایمه سمی؟ یوق؛ «آزیمایدر» دیب کینین بیرمه یدرلر! روس دو قوتورلارینک بو غیری انسانی حرکتلهری اساس وه مهم بر سبب آستندادر. بشری علمنی سوء استعمال ایتمه ن بو دو قوتورلار، دو قوتور ایمه سلر. روس استیلا سیاستیگه یاردم ایتمه ن وه انسانی وظیفه سیننی اهمال ایتمه ن بو گوروه گه دو قوتور دیمه ک علمگه وه مسلکگه حرمتسزلکدر! روسلر، تورکستانگه کیلترگن بو بر سوروجانی گوروه نک تداویده گی یاقا ولیقلارندان استفاده وه بو یوزده ن کونده ن کونگه قوتسز هم اجتماعی حاستاقلار بله ن معلول وه مسکین بر حالدا بر اقا جاقلاری تورک عنصرینک بو صورته

مخونى ۋە اوز حاكىمىتلەرنىڭ كۈچلەنمەسلىنى تامين اىتمەك اىستە-
يدرلەر. يورتىڭ اوستىگە كابوس كەبى چۈككەن، مىلى بارلىغىنى
كوندەن كۈنگە محو اىتمە كدە بولغان روس مستولىسىنى دفع ۋە
عزىز توپراغىنى بو افلاس ايتىك آستىدا ايزىلىشكە چىدى
آماسدان قوزغالغان ۋە عصرى وسائىلە قوراللانغان روس كۈچىگە
قارشو چەرچەمەسدەن كۈرەشمە كدە بولغان تورك كوچىنى يىگمەك
اوچون روسلەر شۈندەى نامرد يوللارغا كىرمە كدەلەر!

بو كۈن توركستاندە فرەنگى كەبى قورقونچ ۋە تخرىكار بر
حاستالق بلەن كۈرەشش يوقدر! بالەكس كۈبەيشى اوچون تىرىشە-
درلەر! بو، تداوى اىتمەك دوقتورنىڭ كىلىشى گۈزەل كىفى بر
اىستە كىزلىكى تىجەسى اىمەسدر. بو، مەم بر نفوس سىاستى پلانى
آستىدا توزولگەن بر حر كىدر! شو تۈبەندە قىد اىتەجە گىم بسىط بر
مقاىسە توركستاندە گى اتنانى حاستالىقلارنىڭ نفوس مسئلەسندە اوينا-
دىغى رولنى اثبات ايتەر اىمدىنەمەن:

توركستان، يىللەردە نېرى جدى بر سوغىش كۈرمەدى. واقعا
ھىچ تىنمەسدەن كۈرەشمە كدەدر، فقط ھەر حالدا جدى بر سو-
غىشدا گى تلفات قدر بولماس. بناءً عليه توركستاننىڭ نفوسى بۈندەن
يىللەرچە بورون كۈرسە تىلگەن اون تورت مىليون اىمەس، ھىچ
بولماسا بو كۈن بو مقدارنىڭ اىكى قات آرتىشى كىرەك اىدى.
حالبو كە روس استاتىستىقلەر يىگە قاراغاندا بو اون تورت مىليوندان دا
آز! بو كۈبەيشش پىرنەندە گى آزايشش، آلدى آلىنماغان ۋە قورونما
چارەلەرى كۈرۈلمەگەن اتنانى ۋە اجتماعى آغرو لارنىڭ فىجىع
عاقبىتى ۋە روسلەر لىگە تىجەسىدر!

روس شووېنىست طبابتىنىڭ توركستاندە اوپنادىغى بو رول،
روس حاكىمىتى، مهاجرت ۋە نفوس سىاستى اوچون كۈب ياردم
ايتەدر. ۋە بعضى ققشەدەن بونك رولى گە. پە. ئو. نىگىندەن دھا
مەمدەر! چونكە توركستاننىڭ نفوسى نە قدر آزالىرسا 30000

نفوسىگە 100 ياتاقلى ۋە 11 دوقتورلى حاستاخانە توشەرەك، بارغان
سارى كۈبە يىگەن اوز عرقلەرىگە او قدر كۈب منبت پىر ۋە رفاه
تامين اىتمىش بولورلار!

*

بورونقى چەكىست آغابىكوف خاطرەلارى تيۈەرەگندە

باشقارما، بورونقى چەكىست آغابىكوف خاطرەلەرنىڭ آلب باسقان معلوماتلارنى
ھىچ خطاسز دىب ئەيتمەيمىز. بز او معلوماتلارنى، دوشمان تامانندان تارقاق تىلغان بر
«دو كۈمەنت - حەجەت» دىب گە باسدىق. آغابىكوف خاطرەلارنىڭ خىطالارنى بىلگەن
توركستانلىلەر بز گە توزە تىش يولى بلەن يازىپ يوبارسالار، طبعى صىمى تىشكرلەر
بلەن مجموعه مەزىتلەرنە باساقمىز. بو ساندا توركستانلى محى الدين بىك تامانندان
كىلگەن تۈبەندە گى معلوماتنى باسقادامىز.

غىر تەلەرلە استقلالچى توركستانلى ياشلارنىڭ ناشر افكارى بولغان
«ياش توركستان» مجموعه سىنىڭ 13 نچى تۈمۈرسندە، (بورونقى
چەكىست آغابىكوف خاطرەلەرنىڭ) سرلوحەسى آلتىدا، تۈر-
كستاندە شرقى بوخارادا مرحوم انور پاشانىڭ سوڭ كۈنلەرىگە غائەد
بعضى پارچالارنى او قودم ۋە حىرت اىتدم. «ياش توركستان» او قو-
چىلارىغا مرحوم انور پاشانىڭ سوڭ كۈنلەرىگە غائەد بولشەويك چەكىست-
نىڭ خاطر اتىدا يازىلغان معلوماتلارنىڭ يالغانلىغىنى كۈرسەتمە كىچىمەن.
مەن مرحوم پاشاغا شرقى بوخارادا قباديان قزاسندە قو-
شۈلدم. التحاق ايتدىگم كۈندەن شهادىتىگە قادار مرحومنىڭ ياتىدا
ايدم. بوتون شرقى بوخارادا، روسىدە ۋە باشقا مملكتلەردە بولغان
مجاهد آرقاداشلارم مەنى تانىرلار. مەن يورتىمنىڭ استقلالى اوچون
چاللىشادىغان ھەر شىخسىگە ئەلىمدەن كىلگەنچە خىدمەت اىتمەكنى
وطنى بر بورج بىلەمەن. بو بورجىمنى اوتەمەك غايەسىلە مرحوم پاشاغا
قوشۈلدم ۋە شهادەتدەن سوگرا قارا تە كىن ولايتىندە مجاهدلەر
تامانندان بىرىلگەن بر بو يوق بو يۈزچە مرحومنىڭ اوز نەرسەلەرنى
(اشىاي ذاتىەسىنى) آلاراق غائەسى ناچى سلطانغا تسليم اىتمەك
اوزرە تۈركىيە گە كۈندەرىلدىم. وظىفەمنى پىرىگە ىتقىزىدم.

چه کیست خاطر اتنده: «... ده ناودهن چیققدق و تاغلار آشراق
باسماچیلارنک قارار گاهیگه. تامان حرکت ایتدک. ایکی کون
سوگرا انور پاشا اوتورگه قیشلاققا بیتشدک. بز باسماچیلارنک
تویلاب، ییب وه ایچیب یاتدیقلاری بر چایخانه گه قوندوق. بو
چایخانه باسماچیلارنک قلوبیگه اوخشاغان بر میر ایدی» دیدر.

1 — مهن کیچه کوندوز پاشا بلهن کیزدیگم حالدا بونده
بر چایخانه گه یولوقمادم، بولوقیشدا امکانسزدر. چونکه روسلر
بو بیرلهرنی ضبط ایتدیکلهری زمان ته لله رندهن کیلگه نیچه ییقمش
وه یاقمشلاردر. بو قیشلاقدا نه چایخانه وه نه ده بر دکان قویما.
غانلار. حتی اوتوره جهک بر قاپالی (یاپوق) میر بولماغانیدان مرحوم
پاشا شو قیشلاقدا بر باغدا اقامت ایتمه کده ایدی.

2 — انور پاشانک ههر دائم سه لله (ساریق) کیدیگی ده بوسبو.
تون اویدیرمه بر نه رسدر. مرحوم پاشا شرقی بوخارا دا ایکنه یالغوز
بر ساعت ساریق کیمشدر، که اونیه ده شهید بولماسدان بر کون
بورون، پنجشنبه کونی، قوربان نمازینی قیلماق اوچون گه
کییمشدی. باشقا زمانلر ههر دائم قالیق بلهن کیزر ایدی.
چه کیست بونی کورمه مش وه یاخود کورمه ک ایسته مه مشدر. اگ متعصب
قبیله باشلوقلاری هم بیز (بوز؟) پارچاسندان عبارت بولغان ساریقلا.
رینی آتاراق قالیق کییمشله ردی. بو خصوصه «بایسون» جوارنده
پولخاکیان قریه سنده بز گه اسیر توشکه ن روسلهرده نده چه کیست
افدی حقیقتنی اورگه نه بیلیردی.

3 — چه کیست ته یته در که: «انور وضعیتنک جدیدلگینی آگلادی
وه آده مله ریگه اوزی ارکان حربیه سیله تاغلارغا چیکیلگه ونه مقاومت
کورسه ییب توروشلهرینی بوپورمشدی. اوتوز آدمیله انور قیشله ده ن
چیقماق ایسته رکن بزنگ اولده ن کونده ردیگمز بولوک بلهن توقتا.
شدی وه اوزینک اورالوب قالغانینی کورگه ن انور قیلینچ سونگو
کوره شیگه آیلیمشدی. قیسقا بر مدت ایچنده انور پاشا ارکانی قیلینچ

بلهن توغراغان ایدی. اوله رده ن یالغوز ایکی گه کیشی قاجوب
قورتولا بیلیمشدی. قیلینچ ضربه سیله انور پاشانک باشی وه اوموزی
کیسیلیب دوشمش ایدی. بو باشی کیسیلگه ن قومانداننک یاندا بر
قرآن بار ایدی».

4 — انور پاشا تاغلارغا چیکیلمه سده ن بالذات دوشمانگه قارشو
کیتمشدی. یاندا اوتوز ایمه س 10-15 ییرلی نفر بار ایدی. قیشله
اوگنده ایمه س اوچ چاریکلک مسافه ده روسلر گه قارشو کیلمشدی.
پاشا بر ایکی روسنی اولدیردیکنه سوگرا قارشوسیندان کیلگه ن
بر ته ک ما کینه لی میلتیق قورشونینک یوره گیگه تیکمه سیله شهید
توشمشدی. بو اوروشده مرحوم پاشادان باشقا به لجوان بیگی بولغان
دولتمند بیک هم شهید بولمشدی. بونله رده ن باشقا چه کیستک ادعا
ایتدیگی معیت ارکاننده ن کیسه شهید توشمه مشدر. ایکی اوچ
ییرلی اهلیده ن ییگلچه یارالانغانلار بار ایدی. بوگا قارشو دانبال
وه قارون بیکلر تامانندان اون تورت روس اسیر آلغانلار ایدی.
پاشا شهید توشکه نده ن سوگرا اوستنده گی کییملهرینی یاندا بولغا.
نلار چیقاروب آلغانلاروه روسلر بونی سیزمه ی قالغانلار.

5 — پاشانک باشندا وه اوموزنده قیلینچ ضربه سی ایمه س،
بر چاقی (بیچاقچا) ضربه سی هم یوقدی. بونی ده حال حاضرده
بولشه ویکلهرنک قاراماغندا بولغان ییرلی اهلیده ن سوری بیلهدرلر.
ایسته نیسه مهن تورکیه، ایران وه افغانستاندا بولغان مجاهدلهرنک
آدره سلهرینی بیره آلامه ن. بونلر مرحوم پاشا بلهن مرحوم دولتمند
بیکنک دفن مراسمنده حاضر بولونمشلار ایدی. حتی مرحوم پاشا
چه کن قیشلاغندا بوتون شرقی بوخارا اهلایسینک کوزی آلدیدا
کومولمشدر. بونده پاشانک باشندا وه نه ده اوموزنده قیلینچ ضربه سی
کورولمه مشدر. یوقاریدا سویله دیگم که بی بر ته ک بومبالی ماکنه لی
میلتیق قورشونینک یوره گیگه تیکمه سیله شهید توشمشدی.

6 — پاشانک یاندا قرآن کریم بولغانینی یازادر. بونیده اثبات

غاندر». رقم تیلنده ئەیتکه نده «سمرقنده او قو یاشنداغی بالالارنک یوزده ایللیسی مکتبه دن محروم قالمشلا دردر. بو محروم قالغان بالالارنک کوی سمرقند ایسکی شهر بالالاریدر یعنی تورکستان. نیله دردر.» بو رقمنک اوزینی ده رقم بله ن ایضاح ایتیش توغری کیله در. ساویت استاتستیق معلوماتلاریغا قاراغاندا، سمرقنده گی روس بالالارینک یوزده 90 ع مکتبه که تارتیلغان. دیمه که سمرقند حسایگه یوزده 50 مکتبه دن محروم قالغان بالالار ملی تورکستان حسایگه یوزده 90 گه کوته ریله در.

تاشکندده ایسه یالپی او قوتو ایشله ری سمرقنده دن آنچا یاخشی ایمه س («پراودا ووستوکا» غازیتاسینک 5 نچی هم 23 نچی ده قابر نومروسیگه قارالسین). بوتون تورکستانک مرکزی تانیغان تاشکندده 200 سابق پیری، 300 معلم یتشمه ی قالغان ایمش. شو «پراودا ووستوکا» غازیتاسینک یازیشیغا کوره، یه گی ییل کیلیشی بله ن معلمک تجربه سی (استازی) کوروش اوچون اطرافکه پوباریلغان 1050 طلبه قایتاریلیب آلتانیدان، معلمه ر مسئله سی یه گی ییل (1931) ده ن باشلاب تاغیندا آغیرلاشقاندر. یالپی او قوتو ایشله ریگه توسقونلق قیلیب تورگن باشقا بر مسئله ده معلمه رنک معاش مسئله سیدر. تاشکندک اوزنده 3-4 ایدان بویان معاش آلامای پورگن معلمه رنک ساناغی کوب ایمش... تاشکند وه سمرقنده گی حال بوندای ایکن تورکستانک باشقا یرله رنده گی «یالپی مجبوری او قوتو» حقنده سویله ب او- توروش آرتوقچا وقت آلا در.

II آتیب اولدی بولیشکه حکم قیلیغنانلار. تورکستانک اوزیک قسمنده گی ساری آسیا رایونیده اوچ «موشومزور» اوزیکستان عالی محکمه سی تامانیدان آتیب اولدی بولیشکه حکم ایتلگه نله ر. بونله رنک عیبی، قولخوز ایکینیک اونومینی صرف ایتگن خدمتگه متناسب ایمه س، قولخوز اعضالارنک عائله باشلاریغا متناسب تقسیم

ایتمه که یه که قولایدر. پاشانک قرآن کریمی یاندا ایمه س، هر دائم مه نده ایدی. نه ته کیم مه ن تورکیه گه کیتردیگم باشقا اوز نه رسه له ری بله ن برلکده اونی ده عائله سی ناچه سلطانگه تسلیم ایتدم (*). بو قرآن کریمده پاشانک بوخاراغا کیلدیگی تاریخ اوز یازوسیلا یازیلیدر، که ایمدی عائله سینک نزدنده در.

مسئله نک «یاش تورکستان» او قوچیلاریغا یا گلش آکلاشیلما. سلغی اوچون شو مکتوبنک «یاش تورکستان» یتله رنده باسیلیشینی اوتته مه ن. چانالجا 31 غینوار 1931

محمی الدین

*

خبرله ر بولی.

تورکستان خبرله ری

I او قوتو ایشله ری. معلومدر، که ساویت حکومتی شو او قو ییلنده ن باشلاب یالپی مجبوری او قوتو پروگرامینی ایشگه آشیر- ماچچی ایدی. بو یالپی او قوتو پروگرامی تورکستانده پاخا پرو- غرامی که بی اُک «کیسکین مسئله له ر» ده ن سانالما قدا در. او قو ییلنیک باشلانغانغا 4-5 آی بولغانی حالدا بو «کیسکین پروگرامنک» تور- کستانده تطبیق قیلینا آلامای قالغانینی کوره میز. بوگا مثال اولاراق تورکستانک معارفچه اُک آلتا کیتکه ن سمرقند بله ن تاشکندنی آلا یلق. «پراودا ووستوکا» غازیتاسی (5 ده قابر نومرو سنده):

„В Самарканде всеобщ провален“

دیدر. دیمه که «سمرقنده یالپی او قوتو ایشله ری تطبیق ایتله آلم-

(*) آلمان میرآلایی فون زه کت «Velhagen u. Klasings Monatsheft» مجموعه سینک 1930 نچی ییل سه تابر نومرو سنده گی «انور پاشا خاطره سی» نام مقاله. سنده: «... انور پاشا بر آووج صادق قورباشیلارنک باشلوغی اولاراق تورکستان- ننگ بر چیتنده ناموسلی بر عسکر که بی شهید بولدی. اونگ سوگ مالی بولغان بر جیب دفتری بله ن خاتون وه بالاسینک رسمی موسقوانگ عسکری موزه خانه سنده غنیمت (Trophäe) اولاراق سانالما قدا در» دیدر. باشقارما.

اوچون ، تشویقات پورا گیز گه نلکله ریدر.
بونلر بله ن برله شب حرکت ایتمه کیچی بولغانلاردان 2 کشی
اون پیل ، 2 کشی آلتی پیل ، تورت کشی بیش پیل وه بر کشی
تورت ییلق قاماقعا حکم ایتلگه نلر.

III اولدیریلگه نلر — تورکستان غازیتالاری ، خلق بله ن حکو-
مت آراسندا گی دوشمانلیقنک کونده ن کونگه کوچه ییب بارا یاتق-
نینی یازادرلار. «پراودا ووستوکا» نك I 14. تاریخلی نومروسنده ،
پاختا وه قولخوز سیاستیگه قارشو دوشمانلق یوزه سیده ن توره گه ن
وقعه لهرده ن بحث ایدیله ره ک ، قیسقا مدت ایچنده 7 کیشینک اولدیر-
یلگه نلگی یازیلغان. بو اولدیریلگه نلر: 1 — وابکه نت رایوننده ،
یکموسا قیشلاق شوراسی رئیسسی باقیم الله ؛ 2 — وابکه نت رایوننده ،
لطیف قیشلاغندا گی یوقسول فعاللهرنده ن بوزروک اعظم اوغلی ،
3 — وابکه نت رایوننده ، شانینگور قیشلاغندا گی یوقسوللار غروبی
باشلوغی (اسمی یازیلماغان) ؛ 4 — پیشکون قیشلاق قولخوزی
باشلوغی (اسمی یازیلماغان) ؛ 5 — خوقند رایوننده ، قولخوزچی
همم پاختا سیاستی طرفداری بولوب کورونگه ن توردی محمد
اوغلی ، 6 — آشت رایوننده ، قولخوزچی روزی سلیمان اوغلی ،
7 — تورکمه نستانده ، قیزیل امام آویلندا پاختا یتیشتریش
اوچون وکیله بولوب چیققان آدناگل اوراز قیزی.

روزی سلیمان اوغلینی اولدیرتیشگه «سبب بولغانلاردان» آلتی
کیشی اولوم جزاسیگه حکم قیلینغانلار...

توزه تیش: — «یاش تورکستان» نك اوتکه ن 14 نچی ساندا:

I — 12 نچی بیتنک 4 نچی قاتارندا گی «30 نچی نومروسنده» 14 س ، توغروسی
«30 نچی نویابر نومروسنده» در .

II — 18 نچی بیتنک 2 نچی قاتارندا گی جمله نك توغروسی: «بر وقتلر گولله گه ن
تورکستان ، روس اداره سینک «نعمتی» آرقاسندا ، قیسقا زمان ایچنده خرابه زارگه
یه یله تریلدی» در . باشقارما .

Yach Turkistan

Février 1931 (Le jeune Turkestan) No. 15

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بوليمزغا توغرى كىلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعه مزنگ بېتىلەرى
آچىقدىر. باسىلماغان يازولار قايتارىلماس.

باش توركىستان

توركىستان مىلى استقلال مفكوره سىنى تاراتوچى آيلىق مجموعه
باش محررى: چوقاي اوغلى مصطفى

1929نجى يىلىك ده قابر -
ندان چىقا باشلاغان

16 سار

مارت 1931

بو ساندا:

- 1 - بولشه ويكلەرنىڭ بزگە قارشو حرکتى
(آچىلىب قالغان بر خاتىلق)
باش مقاله
- 2 - «ساويت اورتا آسيا فەدەراسىونى» دەن
«مىلى متىحد توركىستان دولتى» گە
مىج .
- 3 - «مىلى شونگىلەر» كورولتوسى
چوقاي اوغلى مصطفى
- 4 - قىزىل ايمپەريالىزم
باش توركىستانلى
- 5 - توركىستاندە روسىيە گە قارشو قوزغالبىشلار
تىمور اوغلى
- 6 - آسيادا ايكى دوست ملت
ايلتەر
- 7 - انور پاشانىڭ شهادتى
«يەڭى توركىستان» دەن
(بورونغى چە كىست آغايىكوف خاىراتى مناسبتىلە)
- 8 - ايمانسىز حاجى
«ياڭا مىلى يول» دان
- 9 - توركىستان خىبرلەرى

آبونه شرطلەرى:

يىللىقى - 2 دولار
آلتى آيلغى - 1,2 دولار
اوپچ آيلغى - 60 سەنت
آيرىم نىسخەسى - 20 سەنت

مجموعه مزگە تيوشلى ھەر تورلى يوللانمىلار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلاغان
مارت 1931 | | ساره 16

بولشه و ییکله رنک بزگه قارشو حرکتی (آچیلیب قالغان بر خاتلق)

مجموعه مزنگ 5-6 نچی سایندا تورکستاندهن ایرانغا «قاجوب
چیققان» صدیق اوغلی علی جان نام بر تورکستان ییگیتینگ
«اوزیکستانده قولخوز سیاستی» سرلوحه لی مقاله سینی باسقان ایدیک.
بو علی جان بزگه مقاله سینی یوبارماسدان بورون ایرانده کوب
وقت قالیب اوراده ملتجی حالندا یاشاب تورگه ن معتبر یورتداشله ریمز
آراسیغا کیریب، اونلر بله ن یاخشی تانیشب اونلرنی اوزیگه
ایشاتتیریب آلغان ایکنه. شونکچون علی جان صدیق اوغلینی ایرا-
نده گی توغانلاریمز بزگه «توصیه» ایشکن وه اونک مجموعه مزنی
«آلقیشلاغان» مکتوبیله مقاله سینی باسماغیمزنی سوره گن ایدیلر.
آپ-آچیق یاش کوزلهرینی یاشغا تولدیروب، یورت قایغوسینی
یوره کدهن کیلگن سوزلهر بله ن یتیب اونورگن، «ملی قورتو-

«یه گی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه در. لاتین
حرفلهریله چیقادر.
امتیاز ایگه سی: نصیر
مسئول مدیری: مجدالدین احمد

آدره سی:
Istanbul: Hükûmat konagi karşısında Gümüşhane
Sokagi No. 3 (Turquie)

«تورک یوردی» تورک اوجاقلارینگ فکرلهرینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاتین حرفلهریله چیقادر.
„Turk Yurdu“ Mecmuasi Ankara-Turkiye

«اودلوبورت» وه «بیلدیریشی». استقلالچی آدری محررلهری تاما-
نیدان استانبولده، لاتین حرفلهریله، چیقاریلماقدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازی تانی بوتون او قوچیلاریمزغا توصیه
ایته مز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومته» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقرائنالی آتاقلی محررلهرینگ اشتراکی بله ن پاریسدا
چیقاریلادر. آدره سی:

یاگا
3, Rue du Sabot. Paris (6e)

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکرینگ خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“
Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«امل مجموعی» قریم تورکلهرینگ استقلال فکرینی تاراتادرغان
اونبش کونلک مجموعه در. عرب حرفلهریله چیقادر. آدره سی:
„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

لوش»، «ملی استقلالیت»، «آه تورکستان»، «واه یورتیم» دیب
ایکی سوزینک بریسندہ فریاد قیلیب یورگن بر یاشغا ایناماسلق دا
پهك آغیر وه قیین بر نهرسه در!... ایراندہ گی یورتداشلہریمز علی
جانغا اینانغانلار؛ اونك یازغانلارینی اوقوب کوروب بیز هم ایناندق.
بر آز وقت اوتدی. ایرانغا بارغان «نمب» مرکریمز اعضالہرندہ
بریسسی بزگہ علی جان صدیق اوغلی «شبهه لی» دیب مکتوب یازدی.
بز تأسف ایتدک، اینانغیمز کیلمہدی. بر یاش تورکستانلینک ملتیز
وه یورتیمز جلالہری قاتاریغا اوتوب خائلق قیلیشی فکرندہن بز
پهك اوزاق ایدک... بیلہمز، کہ مملکتمزده دوشمان قاتاریغا اوتوب،
اونلہر بلہن بیرلیکده آچققدان آچق یورتیمز نك «بولشہویک روسیہ-
سیگہ قول بولوشیغا» خدمت ایتب یورگہنلہر آز ایمہسدر؛ فقط بز
بر یاش تورکستان ییگیتی، سو کہ بی آقیب یاتقان تورکستانلیلہر
قانیغا بویالغان انصافینی کوزلہرندہن آقیزغان یالغانچی دوست،
جادوچاسیغا حرام پاشلار بلہن بویاماقچی بولادر دیب هیچ وقت
اویلمہس ایدک...

مہنہ، بز یاگیلغانمز؛ بزنی «آلقیشلاغان» علی جان صدیق
اوغلی بوکون «آچیلیب» قالدی. ہمده اوزینی اوزی «آچیب»
بیردی...

بز هیچ بر تورکستانلینک قیزیل جلال خائتلارنک افلاس،
قانلی حاوزیغا باتوب کیتیشینی اصلا ایستہمہیمز؛ مبادا او میگ بر
سبیلہردہن توغری یولدان تاییب کیتیب، آخردا انصافی اویغانیب،
ملی ایمان تاوشی کوتہریلیب، توبہ قیلغان بولسا، اوزینک چیندہن
تازالانغانلیغینی تولوق دلیللہر بلہن بزگہ اثبات ایتمہلی وه کور-
سہتمہ لیدر.

علی جان صدیق اوغلی نك اوز سوزیگہ کورہ، او ایرانغا
1929 نچی ییلی باشلارندا «گہ. په. ئو.» (چہ-قا) آگہنتی صفتیلہ
کیلگہندر. کوب وقتلہر ایراننک ہر تامانیغا سیاحت ایتب، «گہ.

په. ئو.» تعلیماتیگہ موافق ایران حکومتی وه ہندستاندہ گی انگلترہ
حکومتیگہ قارشو تشکیلاتلہر توزگن. مشہدگہ کیلگن چاقدا
اوراداغی معتبر بر تورکستانلی یاتندا یاشاغان.

علی جان دیدرکہ: «مشہد قونسولندان حسابسز پول آلیب
تشکیلاتلہرگہ تارقاتغانم حالدا، گویا آج قالدیم دیب فلانچی لاردان
(تورکستانلیلہرنک اسملہری آتالغان) بر نیچہ غروش قرض آلیب
کیتہردم؛ بر ہافتا-اون کون سوگ «زورغا تاییب کتیرگن بولوب
قرضیمنی تولہر ایدم...»

علی جاننک «وظیفہسی اوراداغی تورکستانلیلہرنک اطرافندہ-
گیلہرنی بیلمہک، فوتوغرافلارینی چیقارماق» کہ بی ایشلہر ایکن.
او بو خصوصہ موفق ہم بولغان...

علی جان بلہن بیرگہ طہراندہ «مسکدکاشی»-«گہ. په. ئو.»
آگہ تلمہرندہن خوقندلی محمد عزیز خانوف دیگن بریسی تورہر
ایکن. بو ایکسی بیرلہشہرہک ایراندہ گی تورکستان ملتجیلہرینی
تورلو یوللار بلہن «گہ. په. ئو.» قارماقلاریغا توشورمہ کچی بولغا-
نلار... سوگ علی جان طہرانگہ کیلگن. بورادہدہ مشہدہ گی
وظیفہسینی کورگن. آگہ تئلگی ییلنب قالغاندان سوگ ساویت
سفارتینک یاردہی بلہن تبریزگہ قاققان. تیفلیس «گہ. په. ئو.» سی
امری بویونچہ ایراندان چیقیب اول تیفلیس گہ، سوگ سمرقند،
اورادان جوجند وه تاشکندگہ بارغان.

تورکستاندہ ایشلہگن ایشلہری حقندہ علی جاننک اوزی:
«سعداللہ قاسم لارنی اولدیریشدہ مہن کوب ایشلہدم. گیزلی ایشلہ-
رینی مہن ناچقان ایدم» دیدر.

تاشکندہ گی «گہ. په. ئو.» تکلیفی بویونچہ علی جان موسقوا-
غا، اورادان باش «گہ. په. ئو.» امری بویونچہ «صادیقوف» نامیلہ
باتوم آرقالی اونکەن ییل دەقابر باشلارندا استانبولگہ کیلیب چیققان.
علی جان دیدرکہ: «مہنگہ بیریلگن دیرہ کتیف (تعلیمات) گہ

كوره، مەن بو يىردە گى تور كىستانلىلەر نىك ايچلەر يىگە صىقى بر صورتدە كىزىب وە تىماس ايتىب، بوتون مىلى او يوشمە تىوهرە گندە- گىلەرنى اور گەنمەلى ايدىم؛ بو تشكىلاتنك مملكتدە آدمەلەرى بارمى، بار ايسە كىملەر؟ ھەمەسىنى اور گەنشىم كىرەك ايدى. بو يىردە گى وظيفەمنى بە جەر گەندەن سوڭ پارىسغا باروب مصطفى چوقاي اطرافدا كىملەر بارلىغىنى اور گەنمەلى، سوڭرا بەرلىن گە جوناب عىنى وظيفەلەر بلەن مشغول اولاراق آخردا مملكتگە قايتمالي ايدىم...»

مەنە خوجندلى على جان مىر صدیق (پاساپورتدا صادیقوف) اوغلىنك قىسقاچا «حكايەسى».

على جان حكايەسى بارچامزىك نظرىمىزنى جلب ايتەرلىك كەتمە بر مەسىلەدر. بو سفر بونىڭلە اكتفا ايدەرەك مجموعەمىزنىك كىلەجەك سائىدا بو مەسىلە اوستىدە قايتادان توختايا جاقىمىز. تىشداغى تور كىستان ملتچىلەرى بىلىنىلەر، كە بىلەرنىك ھەر بر باسقان قادامىمىز بولشەويك جاسوسلەرنىك نظر دقتىنى جلب ايتمە كەدەر.

*
الدىمىز خىبر گە كورە، جاسوس على جان مىر صدیق اوغلى استانبولدە قاماققا آلتىغان.

* * *

«ساوويت اورتا آسيا فەدەر اسيونى» دەن

«ملى متحد تور كىستان دولتى»، گە

سوڭ زەنلاردا تور كىستان ساوويت مطبوعاتىدە «اورتا آسيا فەدەر- اسيونى» («متحد دولت») توزوش حقتە خىبرلەر يازىلا باشلادى. بىز او قوچىلار يىمىزنى، قىسقاغىنە بولسا ھەم، بو بولشەويك پروژەسى بلەن تانىشتىرىپ فەدەر اسيون فكىرنىك تارىخچەسىنى قىد ايتەرەك بو مەسىلە حقتە اوز فكىرىمىزنى يازوب اوتمە كىچىمىز.

بولشەويك پروژەسىگە كورە اورتا آسيا فەدەر اسيونى تور كىستان نىك قىرغىزىستان، اوزبىكىستان، تور كىمەنستان، تاجىكىستان وە قارا قالپاق ولايتى قىسىلمەلىنى اوز ايچىگە آلادر. (قارا قالپاق ولايتى اوتكەن يىلنىك او كىتابر آيدا قازاغىستاندان ئەجرە تىلىب ساوويت اورتا آسيا تشكىلاتىگە كىرىتلىدى).

اورتا آسيا فەدەر اسيونى مەسىلەسى بولشەويكلەرنىك اوزلەر يىگە ھەم يەگى بر مەسىلە ايمەس. 1924 نچى يىلى موسقوا بولشەويكلەرى سەوگىلى يورىمىزنىك مىلى بىرلىگىنى پارچا لاياراق قىبلە جەمهورىتلەرى وە مختار ولايتلەر توزوشكە قارار بىرەر ايكەنلەر مىلى ناموسىنى وە مىلى ايمانىنى يوقاتماغان تور كىستان مىلى قوممونيستلەرى بو فەدەر اسيون فكىرىنى اورتاغا آتقانلار ايدى.

تور كىستانلى قوممونيستلەر بو فەدەر اسيون فكىرىنى موسقوا قىزىل ايمپەريالىستلارنىك «پارچالا وە حكىم سور» دىگەن شىعار- لەرىگە قارشو چىقارغانلار ايدى. او زمان اونلەر مىلى، سىياسى سىبلەردەن باشقا تور كىستاننىك اقتصاددە آيرىلماس بر بىرلىك بولغا- نلىغىنى ادعا ايتمىشلەردى. تور كىستانلى قوممونيستلەر اوزلەرنىك بو فكىرىنى كوچلە تىرمەك اوچون اورتا آسيا اقتصادى تورموشىنى تىكشىرىش بلەن مشغول قومىسيون تاماندىن 1922 نچى يىلى تاشكند دە نىشرا ايتلگەن «اورتا آسيا اقتصادى رايونى» دىگەن كىتابگە سويكەنەر ايدىلەر. باشلانغىچى او زمانكى تور كىستان اقتصادى شوراسى رىئىسى پاسكوتسكى (Paskutski) تاماندىن يازىلغان بو اثر، تور كىستاننىك پارچالانا آلمىدەرغان بر «اقتصادى بىرلىك» بولغانىنى، اعتراض قابول ايتمەيدىرگەن درجەدە كوچلى دىللىلەر بلەن اثبات ايتكەن. او زمانكى بولشەويك نقتە نظرىچە «اورتا آسيا رايون- نىگە» يوقارىدا ئەتىلگەن جەمهورىتلەردەن باشقا بىردە قازاغىستاننىك مەم بر بولەگى كىرەر ايدى.

موسقوا بولشه ويكلهري طبيعي تور كستانليله رنك دليلله ريني قابول
ايشمه ديله ر.

اصلي وه نسلي بيلگيلي بولماغان، كيم بيلسين قانداي سائقه لهر
بله ن كيليب خلقمز اوموزيگه مينوب آلمان نا معلوم تپيله رده ن
«واري كيس» (Wareykis) اسملي بريسي او زمان «اورتا آسيا
فرقه سي دائره سنده بو فده راسيون فكرينك په ك كوچلي هه مده
حقلي آقيم» ايكه نليگيني تصديق وه اعتراف ايتكه ن ايدي. فقط
«بعضي مومنت وه وضعيتله رده سياسي مسئله وه توشونجه لهر نك آلمانا
سورولوشي، اقتصادي مسئله لهر ني ايكنچي حتى اوچنچي درجه ده.
كي مسئله لهر قاناريدا قالديري شني ايجاب ايتديره در» ديگه ن شو
نا معلوم شخصيت واري كيس، اورتا آسيا نا ملي چيگه ره لهر گه
آيريش مسئله سينك آجاق سياسي سيبله ر بله ن بولغاني دا اعتراف
ايته در.

بو اوك مسئله ل بر ساويت مأمورينك اعترافله ريني مطلقا ايسيمزده
توتوشيمز كيره ك. بو اعتراف بولشه ويكله رنك تور كستانده اوز
سياسي اينتريغالاريني ايشگه آشيري ش اوچون ماركس نك «ههر سياسي،
اجتماعي مسئله نك اقتصادي بر نيگيز گه قورولغان بوليشي كيره ك»
ديگه ن نظريه سني ده آرقاغا تاشلاب قويغانلاريني كورسه ته در. ديمه ك
بولشه ويكله ر تور كستانده بير له شه بيليش اوچون ماركسيزمني ده
آياغي يوقاري قليب تور غيز ديله ر.

لاكن واري كيس او زمان اورتا آسيا فده راسيونينك نه او-
چون نوزولمه گه نليگيني آقلا ب كورسه نيش اوچون «رسمي دليل»
هه م تاپقان ايدي.

حرامزاده واري كيس: «بوكون اورتا آسيا فده راسيون
توزوش يا لغوز عملي نقطه نظرده ن گه ايمه س، رسما ده امكان
خارجنده در. چونكه فده راسيون آيريم دولته رنك اتقاي ديمه كدر.
بو اتقاقا كيره در گه ن دولته ر بولماغان بر زمانده بر فده راسيونني

قانداي قليب تشكيل ايتجه كمز؟ اوك اول شو فده راسيون گه
كيره در گه ن آيريم دولته رني تشكيل ايتشيمز لازم در» ديمشي دي.

واري كيس نك سو ك قيدي اساساً توغري. بوتون بورژوازي
دولت قانوني درسليكه ري فده راسيونني شونداي كورسه ته در لهر.
ايمدي مساعده گزله ساويت حياتنده ن بر آز مثال كوره بليك. او
يبرده احوال قانداي ايكه ن؟ روس بولشه ويكله ري تور كستانني
روسيه فده راسيونينك بر قسمي ديب اعلان ايتديكله ري زمان
(1918 نچي ييلي) تور كستان آيريم مستقل بر دولت حالنده مي
ايدي؟ اوزنيكستان، تور كمه نستان شورالار اتقاي نك مستقل پارچاسي
ديب اعلان ايتلديگي زمان بونله ر آيريم مستقل دولت حالنده مي
ايديله ر؟ بو كه بي سور اغلاز كوب، شو بر ايكي مثال ده آچيق
كورسه توب توره در كه بورژوازي قانون كتابله رنده ن رسمي نظري
دليله ر قيدري ب يوروش بولشه ويك روس بوش بوغازلغدان باشقا
بر نه رسه ايمه س.

بوتون اهاليسنك، اقتصادي شرائطينك طلبي حتى ماركس نك
اقتصادي نظريه سي قارشوسيفا قيزيل روس ايمپرياليسته ري بويوك
تور كستان نك ملي وجوديني پارچالاديلار.

روس بولشه ويكله ري تور كستانده طبيعي صورنده بر ملي برليك
وه بر ملي دولتنك قورولوب قاليشندان قورقديلار. اونكچونده
ههر قانداي قينلق بله ن بولسا هه م اوني پارچالاشقا كيريشديله ر.
بو خصوصه مور او ه بسكي-لوپوخوف اسملي بر بولشه ويك يازوچيسي
1926 نچي ييلي تاشكندده چقان «اورتا آسيا دا انقلاب حر كته ري
تاريخي» ناملي اثرنده (26 نچي بيت) په ك آچيق يازاد.

شو جهتنی ده اعتراف ايشمه ك لازم كه روس بولشه ويكله ري
بو حر كته رنده قسماً اوز مقصدلريگه ايريشديله ر. فقط بو روس
بولشه ويكله ري ايمديگه چه تور كستان قومونستيني قازاق، اوزنيك،
تور كمه ن، قيرغزني بربزنده ن آيري ملت ديب آتاشغا اونته آلمان

ديلار. بۇ بو پىرلى قومونىستلەردە بويوك توركلك، توركستان توركلگى جامەسىگە منسولق حىسايىنك حاكم بولغانلىغى آچىق وه آنىق بىلەمز. حقيقتگە اساسلانغان بو توغونى صنفى يوللار بلەن پىترىش بر خيالدر.

فقط بولشەويكلەر توركستانلىلەر نك قىبلە حياتدەن مىلى دولت حياتىگە اوتىشلەرىگە وه يوكسەلىشلەرىگە توسقونلىق ايتە بىلدىلەر. بۇ بورادە تورار رىسقول اوغلى باشدا بولغانى حالدا توركستان قومونىستلەرىنك مىلى حقيقتلارنى يەنى توركستاندە متحد دولت قوروشغا تامان اينىتلەنگەنلىكلەرىنى «باش توركستان» اوچويلارىغا ايسلەتوب كىتمە كچى بولامز. 1919 نچى يىلغى فرقه قونغرەسىندە توركستان قومونىستلەرى موسقوانك «مىلى چىگەرەلەرگە آپرىش» دىگەن خائىنە سياستىندەن اول شو «متحد توركستان دولتى» قوروش غايەسىنى اورتاغا آتقانلار ايدى.

مەنە وارەى كىسنى «اقتصادى مسئلەلەرنى اوچنچى درجەگە قويوشغا» مجبور ايتكەن مومەنت بودر.

يەگى تشكىل ايتىلگەن «مىلى جمهورىتلەر» دە بولشەويكلەر قىبلەلەر آراسىنداگى خصوصىتلەرنى آپرىم ملت صفتلەرى درجەسىگە چىقارا بىلىش اوچون كوب اوروندىلەر. قازاق، اوزبىك، قىرغىز، تور-كەن كەبى تورك قىبلەلەرى آراسىندا روسلەر بلەن توركستانلىلەر آراسىندا بولغانا اوخشاغان مىلى دوشمانچىلقلار ياراتىشقا تىرىشىلەر. فقط حيات وه تاريخك طلبى بولشەويك پلانلارندان قوتالىراق چىقدى. بولشەويكلەر اوزلەرىنك 1924 نچى يىلى رد ايتدىكلەرى نظرىەنى 1931 نچى يىلى قبول ايتشكە مجبور بولوب اوتورەدرلەر. شونى دە كوزدە توتوشىمىز كىرەك، كە بولشەويكلەر توركستاندەگى قىبلە جمهورىتلەرىدە اوز آرا بىرلەشمەسلىك فكرى توغوليشىنى، بو يول بلەن يەنە بر تارتىشو باشلانوونى امید ايتەدرلەر. بوندى بو-زوقلق وه ياراماسلىقلارغا بىرىلوچى احمقلەر ھەم تاپىلىب قالسا

احتمال. امیدى بولشەويكلەرنك بو «اورتا آسيا فەدەراسىونى» پلانىگە بۇنك قانداى كوز بلەن قاراشىمىز كىرەك، دىگەن بر سؤال كىلىب چىقادر.

بۇ اوز فكرىمىزنى آچىق وه قطعى قىلىب ايتەمز:

بو فەدەراسىون پلانىنى بۇ پەك ياخشىلىق بلەن قارشولايىمىز. فقط بولشەويكلەرنك پروژەسىندەگى اورتا آسيا فەدەراسىونى بۇنى بوتونلاى قانىقتىرمايدىر. بۇچە توركستانك قازاقلار قىسمىنك دە بو بىرلىك گە كىرىشى كىرەك ايدى.

بۇنىڭلە دە بۇ فەدەراسىون فكرىنك «مىلى جمهورىتلەر» دەن ياخشىراق بولوشىغا اينانمايمىز. بۇنك غايەمز «بولىنماس مىلى تور-كستان» در. بۇ كىلەجەك مىلى مستقل توركستانىمىزنى بولىنماس بر مىلى دولت حالىدا توشونەمز. اونك قورولوشىدا شرايطك طلبىگە قاراب اسويچرەدە بولغانى كەبى بر قانچا قاتونلار (ولاپتلەر) نك مختار حالىدا ياراتىلىشى دە احتمال ممكن بولا بىلەدر. كىلەجەك مىلى مستقل توركستان حكومتىنك ائۇ مەم وظيفەلەرنەن بۇرى دە دورىن وه اوستا بر سياست آرقاسىندا تورك اوروغلەرىنى بر قازاندا قاپناتوب بويوك بر دولت ملتى حالىدا ميدانگە چىقارىشدر.

بو مەم حياتى مسئلەنى كوندەلىك وظيفەلەرنى قاتارىغا قويوب ايشكە باشلاش بو كونگى نىلىمىزگە توشەدر. اورتاغا آتدىغىمىز بو مىلى وظيفە توشونچەسىنى ايشكە آشىرىش ھەم بۇگە نصيب بولور دىب امید ايتەمز.

بۇ، توركستان مىلى قومونىستلەرىنك دە بو كونگى بولشەويك «اورتا آسيا فەدەراسىونى» پروژەسىنى، ھەر توركستانلىنك مقدس مىلى وظيفەسى بولغان «بىرلەشكەن مىلى مستقل توركستان دولتى» گە غايە يولندا استفادە ايتەجەكلەرىگە شىبە قىلمايمىز...

« ملی شونگیلهر، کورولتوسی

تاشکند بولشهویکلهرنیک کوچلهرینده گی کهته بایراملاری وه بولشهویک مطبوعاتی صحیفهلهرنده گی کورولتولهرندهن انسان گویا تورکستانده بر «قزیل مهتدی» چقبوب قالغاندا بوتون روس له نینزمی دوشمانلارینی پیگوب، ایزیب تاشلاغانلغی فکرگه کیلهدر. نیمه بولوبدر دیسه گز، عمرجان اسماعیل اوغلی ناملی بر تورکستانلی «یاختا شونگیلهری» دیگهن بر اثر یازغان ایمش. آینوقسا یاختا اطرافندالگی کورهشدن بحث ایتلگهنی اوچون بو اثر بولشه. ویکلهرنیک کوب خوشیگه کیلیب کیتگهن. ایسیز، که عمرجان اسماعیل اوغلی یورتداشمزنیک بو اثری قولمزدا یوق. بز او حقدده بر فکر سویلی آلیش اوچون «پراودا ووستوکا» غازیتاسینک (بو میل اون بیشنچی غینوارده) بیرگن معلوماتیگه گنه اساسلهته آلامز. طبیعی بو غازیتانیک نشریاتیده اثر حقدده آچیق وه تولوق بر معلومات بیره آلمایدرد. برده بوروس غازیتاسی اثرنیک اوزندهن زیاده اوزبیکستانده گی ادبی آقیملار حقدده، اوزبیک یازوچیلاری، اوز-بیک دولت نیاتروسی پروگرامینی ههمده ملتچیلکنی تشخیص وه تقید ایتهدرد.

«پراودا ووستوکا» نیک یازمیغیا قاراغاندا عمرجان نه که اوز اثرینی اوتکهن میل تاشکند دائرهمسندده بولوب اوتکهن بر نیچه کورولتولی محاکمهلهر حقدده توپلانغان ماتهریالهرگه اساسلاندریب یازغاندر. اثرنیک اصل موضوعی غازیتا خبرلهرندهن آلینغان ایمش. اوز یورتده یاشاب یه گی تورموش قوریشدا اشتراک ایتیب یورگهن بر تورکستانلی اوز مملکتیدهن بحث ایتکهن اثرینی «غازیتا خبر-لهریگه» اساسلاندریب یازادر. بو ایسه بو کونگی دور اوچون چیندهنده شایان قید بر مسئلهدر.

عمرجان یورتداشمزنیک اثرینی پهک موفقیت بلهن یازغانلیغیا

جان وه تن بلهن اینانامز. عمرجاتنیک پهک قابلیتلی بر یازوچی ایکه-نلیگی ده توغری بولایلیر. بز اونیک بوندهنده قابلیتلیراق بولوشینی یوره کدهن ایستهر ایدیک. فقط بو قابلیتلی یورتداشمزنیک اوز اثرینی اوز کوروشیگه ایمهسه ده بولشهویک محاکمهلهرنیک ماتهریالاریگه اساسلاندریب یازغانلیغیا نه لتهته کوب آچینامز. بولشهویک محاکمه-لهرنیک ایچ یوزینی بز پهک یاخشی بیلهمز.

شورالار اتفاقینیک باش مدعی عمومیس قریلهنکو (Krylenko) بر وقتلهر: «... پروله ناز صنفی محکمهسی بر مظلوننیک، بر گناهنی قیلیب قیلماغانلیغی بلهن او قدرده ماراقلانمایدرد. قارالانغان کیشینیک قایسی صنفگه منسوب بولغانلیغینی بیلگیلهش گنه بیتهدر» دیگهن ایدی. دیمهک، بولشهویک محکمهسی حیاتی مجادله نیک حقیقی انعکاسی ایمهس، یا لغوز تورموشنیک «صنفی دیگیشدیریلیمهسی» در. طبیعی بو-ندای بر محاکمه گه اساسلاندریب یازیلغان بر اثرده تصویر ایتیلمهک ایسته نیلگهن حیاتنیک حقیقی کورونوشی کورسه تیله آلمایدرد.

برده شوندا ی بر خلق ماسالی بار:

چوللهرده یورگهن کاروانلار بر چوقور قودوققا یولوقادرلار. سو چیقارماق اوچون بو قودوققا توشکه نلهر چیقالمای قالار ایکه-نلهر. سو کیلتیش نوبتی بر بیگنکه کیلهدر. بو بیگت سو گه یاقینلا-شقاندا ایکی طرفده قارشو قارشوغا اوتورگهن ایکی خاتوننی اوچرتهدر. بونلهرنیک بریسی گوزهل بر خاتون ایکچیسسی ایسه چیرکین بر یالماووز ایدی. اوراق تیش، تیمور تیرناقلی یالماووز ییگیتدهن «قایسی بریمز گوزهل؟» دیب سورهدرد.

بیگیت قو وه آگلی چقدی. درحال یالماووزغا تامان بوهرولوب «طبیعی، سن گوزهل لسیگ» دیدی. گوزهل خاتوننی کورسه توب «بونیک که بیله رنی ههر بیرده کوروش ممکن. سن اوز بیگدهن باشقاسی تاپیلمایدرغان بر مخلوقسیگ» دیدی.

بونیگله ییگیت قورتولدی. یالماووزدا اوکا سو آلب چیقیش اوچون اذن بیردی.

مه نه بزنگ عمرجان ده اولومدهن قورتولوش اوچون بر یالماووزنی حقیقی بر گوزه لدن گوزه لراق دیگه ن ییگیتنی ایسله نه در.

بلکه ده عمرجانک اثری پهک یاخشی یازیلغاندر. فقط اونک ایچنده گی حقیقتلر پوقاریداگی خلق ماسالندا کورولگه نی که بی عمرجاننی یالماووزنگ تیر پنجه سندهن قوتقاریش اوچون سویله نیلگه ن «حقیقتلر» در.

عمرجانک اثری «پراودا ووستوکا» که تورکستانک ائک آلدای غی قسمی اوزیکستانداگی ادبی آقملارنی تصویر ایتشگه یول آچقان. غازیتا «بو کونگه قدرده اوزیکستانده بورژوا یازوچیلارینک کوچلی» بولغانینی اعتراف ایته در. غازیتا بو «یازوچیلار توده سی سوک زمانلر که چه اوزیکستانک عمومی حرثی تورموشیگه ییلگیلی بر توس بیریب کیلدیلر» دیدر. بو بورژوازی یازوچیلاری شونلر ایمش: فطرت (تورانچی)، چولپان (باسماچی روحنده)، جولتو-نبای-قادری (بورژوازی وه دهره ییکلک بولبولی)، محمدجان اوغلی (شوینیست).

بو بورژوازی توده سینی «ایپهروچیلر» («Попутчики») غروپی تعقیب ایته در. بو غروپکه آبیگ، رحیمی، آلتای، لطیف اوغلی، ییلدیریملر کیره دلر. باتوده بو غروپگه کیرگیزبله در. «پراودا ووستوکا» غازیتاسی بو غروپنی شوندا ای توصیف ایته در:

«... اوزیکستانده قطعی صورنده سوسیالیزم قوروش ایشیگه کیریشیله باشلاغاچ بو غروپده گی یازوچیلار ائک کوب تردد ایچنده قالغانلار ایدی. نهایت ایچلرندن کویله ری باتو که بی آچقیدان آچق تیسکه ریچیلر قاتاریغا اوتوب کیتدیله ر...»

«غیرتی، خالد عالمجان، غفور غلام، اویغین، آخوندی، طلاخان قیزی وه باشقالار «اتقلاچی یازوچیلار» غروپینی تشکیل

ایته دلر. بونلر ده بورژوازی یازوچیلارینک تأثیری کورونه در.» ائک سوگداده صحنه که عمرجان کیلیب چیقدی. اونک چیقیشی بله ن «پراودا ووستوکا» غازیتاسی «تورکستانده پروله تار یازوچیلار-رینک بارلیغینی» اثبات ایته کچی بولادر. کوب ایمه س برگه عمرجان بولسا هم بولشه ویکلر باقیریب چاقیرا بیره دلر.

شو آرادا قیسقاگه بولسا هم عمومیتله ادبیاتنک تکامل وه انکشافی شرائطی اوستنده بر آز توروب اوتمه کچی بولامز. انسان یاراتیجیلیغی اثرلری ایچنده ادبیات قدر حریتکه محتاج نهرسه یوق دیسهک پاکلیشمایمز. حریتسز حقیقی مفهومده ادبیات یاراتیش امکان خارچنده در.

مثال اولاراق بای ادبیاتلاردان سانالغان روس ادبیاتینی آلساق اوده بولشه ویکلر ده ن بورونغی دورده یاراتلغاندر. روس چارلق سیستمی نه قدر ظالمانه بر سیستم بولسا هم او دورده روس یازوچیلارینک قلمی حر ایدی. روس چارلیغی بز وه باشقا روس بولماغان ملتلرینک تیللرینک پوکسه لیشیگه یول بیرمه دی. فقط، له نینک دیدیگنچه، «روس تلی، پوشکین، تورگه نیه ف، چهرنیشه فسکی، دوبرولیووف وه تولستوی نک عالی تلی» روس چارلقی دورنده یاراتیلغان ایدی. روسیه چارلاری روس یازوچیلارینک یاراتیجیلق حریتلرینی ایزمه گن ایدیلر، بولشه ویکلر که بی ادیب-لر که فلائتی یاز، توله تنی یاز دیب بویورمه سلر ایدی.

بر نهرسه بزگه مسئله نی پهک آیدینلاندراغان ماهیتده بولوب کورونه در. روسلرینک ائک بویوک ادیب له رنده ن سانالغان ماقسیم غورکی بولشه ویک بولغانی حالدا اوزینک دنیا چاماسیندا نانیلغان اثرلرینی چارلق زماننده یاراتدی. ساویت دورنده ایسه غورکی نک کوزگه کورونه رلک بر اثر یاراتقانی معلوم ایمه س.

نیچین؟ — طبعی بر نهرسه در که بو مشهور پروله تار شاعرینک یاراتیجی ذهنی بولشه ویک دیکتاتوراسی بله ن زهرله نگن شرائط

آستیدا گوللنه آلمایدر. اونگچون ده ماقسیم غورکی ساویتلار روسیه سنده یاشامایدر. او فاشیست ایتالیاسندا یاشاب اورادان روس پروله تان شاعر لهرینی، یازوچیلق اصولینی بورژوازی یازوچیلارندان اورگه نیشگه تشویق ایتب اوتوروشنی ترجیح ایتهدر.

ادبیات اولچوگه کوره نیکله درگن بو یورتورمه ایتنک ایمهس. ادبی یاراتیچیلق انسان روحینک ائک یوکسهک، اینجه نقطه لهرندنه چیقادر. اونگچون او تیشدان بولغان هیچ بر تحدید، وه یا قاریشو- نی کوتره آلمایدر.

تروتسکی قومونیستلر نیک آناقلی رهبری سانالغان وقتلهرنده ساویت مأموری وه قومونیستلر ایچنده گئی بوزوقلقلارنی کوروب «سزنک ایچین بر گوگول یوقدی، اورتاقلار!» دیگن ایدی.

بونى دیر کهن تروتسکی گوگول نیک مشهور «ره ویزور» قومه- دیه سینی اوله گن ایدی. گوگول بو اثرنده روس تاریخینک ائک قارا تپله رندهن سانالغان چار برنچی نيقولای دورنده گئی روس جمعیتی حیاتنده گئی یولسزقلقلارنی تصویر ایتهکن ایدی.

بو تشخیص ایتوچی قومه دیه چار برنچی نيقولای نیک اوز امری بله ن صحنه گه قویولغان ایدی. ایمدیگی قیزیل روس نيقولایلاری بولسا قولچیلقنی وه قیزیل یالماووزلارنی ماختاشنی گنه طلب ایتهدرلر.

تیشله ری آراسیغا انسان ایتنی قیسلیب یاتقان قانلی تیرناقلی قیزیل روس یالماووزلارینی ماقتاب کیچینوچی بریسنک بزنگ تور- کستاندهن هم چقیب قالغانی بزنی هیچ تعجیگه سالمایدر.

عمرجانک اثری بولشه ویکله رگه کره لهر بله ن تورکستان ملتچیلهرندهن بحث ایتمیش یولینی آجدی. بو اثر دنیا یوزیگه چیقماسدان بورون «پروله تار ادبیاتینک» ملتچیلک روحیگه ایتهکن حاکمیتندن سویلی باشلادیلار. گویا بو اثر «چوقایچیلق، سلطان علیچیلک، قاسیمچیلق که بی اسملر پریدیکلهری ملتچیلک آقیملاری

اوستنده گئی «پروله تار حاکمیتی» کورسه تهر ایمش.

بولشه ویکله رنک ملتچیلکدهن بحث ایتهر ایکن ایلک قازاسوز- لهرینی مهنگه آتولاری مهنی آزگه بولسا هم قیزدیرمایدر. بالعکس بو «چوقایچی» دیگن تعبیرونک آرقاسندان کیلمه کده بولغان قاسیمچیلق، حدیر علیچیلک، خوجانچیلق، سعد وقاصچیلق، انعا- مچیلق، یاد کارچیلق... قا اوخشاش کیتمه کیت تیزیلگن «چیلقلار» زنجریونک اوزایغانینی وه مقدس ملی کوره ش صفله ریمزنک کون کوندهن کوچله نمه کده بولغانینی کوروب سوینمه کده مه ن. چوقای اوغلی مصطفی

* * *

قیزیل ایمه ر یالیزم

روسیه ده بولشه ویزمنک یوز بیریشینی، ایش وه حکومت باشیغا قییشینی دقتله آدیم، آدیما تیکشیریب کیلگن آلمان عالمی که هایمرات کله ینو شو ییل باشندا یه نه مهم بر اثر نشر ایتمشدن (1) که هایمرات کله ینونک اثر لهرینی او قوغانلار، بو آلمان عالمینک روسیه حقدنه گئی بوتون نشریاتینک اساسلی تیکشیریشله ر وه سینه- لگن ماتهر یالارغا سویکه نیب یازیلغانیغا شاهد بولادلار.

جهان اوروشیندهن بورون وه سوئک سیریا، تورکستان، ایدیل- اورال، قافقاسیا، اوقراینا، شمالی وه غربی روسیه گه کیتمه کیت سیاحت ایتهکن کله ینو، بو سیاحتلهری اتناسنده قیلغان تدقیقاتینی

(1) کله ینو اسمی «یاش تورکستان» او قوجیلارنیغا یانانچی ایمه سدر. محرر لهر تیز- ده ن «ن. م.» بیک مجموعه منک 5-6 سانندا گئی «بولشه ویکله رنک تورکستان سیاستیگه بر آلمان نظری» دیگن مقاله سنده کله ینونک "Osteuropa" جورنالینک 1930 نچی ییل 2 نچی نومروسنده گئی «یه گئی اتفاق جمهوریتی تاجیکستان» (Die neue Bundesrepublik Tadschikistan) سرلوحه سی آستندا یازغان قیمتلی باشقارما.

ساویت روسیه‌سینک تیسیر ههم سو یوللارینی سیاسی، اقتصادی، تجاری وه حربی (سوق‌الجیش) نقطه نظرندن تیکشیرگن بو قالین، نفیس کاغازلی اثرنک 25 خریطه‌سی وه دولت مشاوری کله‌ینونک اوز تاماندان بویوک اعتنا بله‌ن یسه‌لگن 76 رسمی بار. (1) «قیزیل ایمپریالیزم» مؤلفی، جغرافی معلوماتلارینی روسلر-نک آتاقلی جغرافیونی سه‌میونوف تیانسانسکی‌نک اثرلرندن آغا-نینی، چار حکومتینک 1916 نجی ییلاغاچا بولغان یول پروژهلرندن استفاده ایتکه‌نینی ده کتابینک باش صحیفه‌سندله آروچا قید ایتمشدر. بو ایکی مهم منبع، کله‌ینوگه کوره، ههم چار همدله ساویت روسیه-سینک تیشقی سیاستده توتکه‌ن هدفله‌رینی اورگانیس اوچون اساس تشکیل ایتهدر.

چار روسیه‌سینک بورونجی چیگره‌سینی تولغوزوش نیتله ساویت حکومتی تاماندان لهستان، استونیا ((Estland)) گه قیلغان عسکری هجوملرینک نتیجه‌سز قالیشی، مانجوریا اختلافینک بو کونگه‌چه چوزولوب کیتیشی، آینوقسا تورکستانده گی ناراضیلق وه توپالانلار، آسیاده گی ساویت مستملکه‌لرینی موسقواغا محکم بایلاش اوچون روس بولشه‌ویکلرینی قطعی چاره‌لار کوروشکه مجبور ایتمه کده ایتمش. پروژهلری چار زمانی توزولگن وه استرا-ته گیه نقطه نظرندن اهمیتلی بولغان یوللار شاشیلینچ صورتده سالیما-قدا وه هدفیگه تیزلکده ایریشمه‌ک اوچون ساویت حکومتی تینه-سده‌ن اورونوب یاتماقدا ایتمش. کله‌ینو بو ادعاه‌لرینی ساویت حکو-متینک رسمی معلوماتلاریغا استناد ایتهره‌ک یازادر.

کوب اساسلی ماتریاللار بله‌ن تولگن بو یه‌گی کتابنده

(1) „Roter Imperialismus“, Eine Studie über die Verkehrsprobleme der Sowjetunion. 1931 Verlag von Julius Springer, Berlin.

کله‌ینو، نوقول یول مسئله‌لرندن یازماغان، او ساویت روسیه‌سینک سیاسی وه اجتماعی ایشله‌رده توتکه‌ن خط حرکتنده اوزونگه بحث اییب قیمتلی فکر وه مطالعه‌لر یوروتهدر.

«بوتون دنیا یوقسوللاری بیرلشیگیز» شعاری آستندا بارچا جهان پروهلر تارلارینی ساویت حکومتی بایراغی آستیغا توپلایاراق اوله‌رنی موسقوا رهبرلگی بله‌ن اداره ایتمه‌ک خیالی وه بونده‌ن کوتولگن مقصدلر تولوق صورتده ایضاح ایتلگنده‌ن سوک روسلر-نک آسیا خلقله‌ری اوستنده اوینا مقدا وه اوینا ماچچی بولغان روللاری تحلیل ایتله‌در.

روسلرینک ایچینی وه تیشینی یاخشی تانیغان کله‌ینو ساویت حکومتینک، غربی آروپا ملتله‌ری قاراماغندا بولغان آسیاداگی اولکه‌لرینی آروپالیلاردان قوتقازیش اوچون اورونگه‌نینک سببله-رینی ایضاح ایتهرکن عینله توبه‌نده گی فکرله‌رنی سویله‌یدر: «... ساویت حکومتی یعنی موسقوا بولشه‌ویکلری، غربی آروپا-لیلارنی آسیا اولکه‌لرینده گی حاکمیتله‌رنده‌ن محروم قیلماق اوچون تورلو بویاقلی شعارلر وه یالغاندا کم وعدلر بله‌ن مستملکه خلقله-رینی قوتورتوب یوره‌درلر. مقصدله‌ری آسیالیلارنی آروپا وه آمریقالیلارنک حاکمیتندن قوتقاروب بیریکه اوزلهرینک قیزیل حاکمیتی اوتقوزوشدر. روسلر آسیاداگی اولکه‌لرینده‌ن آروپا-لیلارنی قولا ب سوگرا اوز باشلاریچا ایسته‌دیکلرینی قیلماچچی بولادلار...»

آلمان عالمی کله‌ینو توغروسینی سویله‌یدر. او بولشه‌ویکلرینک اوز مستملکه‌لرینده مثلا تورکستان، آذربایجان وه اوقراینادا قیلیب یاتقان رذالته‌رینی توبده‌ن سیزهدر وه ییله‌در. چینه‌نده بولشه‌ویکلر مستملکه خلقله‌رینی ایزیش، قیناش، تالاش وه یوقاتیشدا ظالم، قاضور آتادیقلاری آروپا قایتالیستلارینی یاریم یولدا قالدیریب کیتهدرلر. کله‌ینو کتابینک 5 نجی صحیفه‌سندله روس بولشه‌ویکلر-

رېنك برنجی به نهر، برنجی نيقولای، اوچچی آله كساندر كه بی روسیه چارلارېنك يوللارندان كیتدیكله رینی وه كیتمه كده بو- لغانلارینی یازادر.

مؤلف ساویت حكومتینك ایمپریالیستلگینی یاشیریش اوچون ممكن بولغان ههر تورلو چاره له رگه كیریشكه نینی، مطبوعات، ههر تورلو نشریات، تیاترو، كینو وه «پروله تار مای بایراملاری» كه بی «قیزیل بولوتلر» واسطه سیله اوزینك ایمپریالیستلگینی بیكیتیشگه تیریشكه نینی آیدینلاتادر. شو بیرده ساویت حكومتینك آوروپادا پروپاگاندا قیلماق اوچون بر تالای پول چقیم قیلاراق «تورك سیب» فیلمی یاساغانینی وه بو فیلم واسطه سیله موسقوانك توركستانده تطیق ایتمه كده بولغان مستملكه سیاستینی یاشیرماقچی بولغانینی ساینیلی «یاش توركستان» اوچوجیلاریغا قایتادان ایسله تیب اوتهمز.

كله نیو بعضی كشیله رنك «ساویت حكومتی بوتون بایلیغینی» تبعه له رینك كوچینی، زراعت ههم صنایع محصولاتینی، تیمیر یوللا- رینی وه بارچا قدرتی نی ماركسیزم مفكوره سینك تارالیشی اوچون صرف ایتهدر» دیگه ن فكریگه قوشولمایدر. او، روس بولشه ویکله- رینك ماركسیزم ایدله آلدان بوتوله ی باشقا تامانلارغا قایللیب كیتكه- نله رینی ادعا ایتهدر. اونك فكرنچه ساویت حكومتی بوتون وسائط وه- قدرتیله ماركسیزم مفكوره سیگه ایمهس، حاكیمیت وه استیلاخولیا- سیغا بیرلیب كیتكه ن وحشی روسلر منفعتیگه خدمت ایتمه كده در. بیرده كله نیو اقتدارلی یوكسه ك غربی آوروپا پروله تارلارینك جاهل سوادسز روس پروله تارلاری آرقاسندان یورویه چه كله ریگه ایتانمایدر. چیگه ره سینی شرق، جنوب وه غربگه تامان كیگه یتمه ك اوچون تورلو نایر انازلقلار قیدیری بورگه ن وه موسقوادان اداره ایتلمه- كده بولغان قومونیزمینی «قیزیل ایمپریالیزم» مؤلفی، اوزاق شرق، شرقی توركستان، افغانستان، ایران وه استانبول ههم بوغاز-

لارغا ایگه بولونی دائم اوپله گه ن وه بالقانی استیلا ایتمه كچی بولغان «چار روسیه سی پان اسلاووزمی» گه اوخشانادر.

شو فرصتده بر وقتلر استانبولنی فتح ایتب آیا صوفیه نك آی ییلدیزی اورینگه صلیب آسماقچی بولغان پان اسلاویست روسلر نك یرینگه قوقایب اوتورگه ن روس بولشه ویکله رینك، او خاچ یرینگه میلیونلارچا معصوم توركنك بونیونی اوزگه ن، باشینی ایزگه ن اوراق بله ن بالتانی اوتقوزماقچی بولغانلارینی وه دوستلق پرده سی آستندا حرامزاده فكرلر اوپله ب یورگه نله رینی ده یاشیریب اوتو- روشكه محذور وه حاجت یوقدر. معلومدر، كه روس قومونیزستلری یالگز توركستان، آذربایجان، ایدیل-اورال وه قریم ملتچیلگیگه ایمهس، عمومیتله تورك ملتچیلگیگه دوشماندرلار. بوتون ساویت مطبوعاتی، قونغر وه مجلسلری كمالیزم آتادیقلاری تورکیه ملتچیلگینك دهشتندن بحث ایتهدرله ر. (1)

كله نیو كه بی معروف، مدقق وه آلمانیا روسیه دوستلغینك حرارتلی طرفداری بولغان بر كشی، ساویت حكومتینك قوشنی وه باشقا دولتلر بله ن یاساغان بوتون آگلاشما وه دوستلق معاهده- له رینی حقیقتی بیكیتوچی «قیزیل بولوتلر» قاتاریغا سانایدر. له نین اولمه سده ن بر آز اول روس انقلابینك توختاب قالیشندان قورققان اورتاقلاریغا: «روسیه، ختای وه هندستان بله ن بیرلكده معظم بر انسان كتله سی تشكیل ایتهدر» دیگه ن ایكه ن («پراودا غینوار 1930 نومرو 21»). بونده ن كله نیو روسلر نك «قیزیل پیغمبری» له نینك ساویت حكومتیگه چار روسیه سی تیشقی سیاستینك دوام ایتدیرلیشینی، ماغولستان، مانجوریا، غربی ختای، افغانستان، ایران...ده ساویت سیسته مینی پروپاگاندا قیلیشنی توصیه ایتكه نینی ادعا ایتهدر.

(1) اوتكه ن ییل آخرلاریندا تاشكندده چیققان «اورتا آسیادا فرقه اوچون كورهش» نامنده كی بركتابده «كمالیزم» بله ن كورهش مسئله سینی روس بولشه ویزمینك نوبته كی ضربله ی وظیفه سی دیب كوره سه تیلكه ندر.

كله بنوگه كوره، موسقوا حكومتى شرق، جنوب وه غربنده.
گى اولكه له رده روس حاكمتينى «سوسياليزم اساسيگه قورولغانلىغى
سويله نيلگه ن دولت قايتاليزمى» آرقاسندا قورماقچى بولادر.
جهان اوروشيندهن بورونعى وه سوگراگى روسيه نى اوتكور
كوز بله ن تيكشيرگه ن آلمان دولت مشاورى كله نيو تدقيقاتينى بر
كتاب حالدا نشر ايتهرگه ن بو قيمتلى اثرىگه ياقيشقلى بر اسم
تاپمش وه «قيزيل ايمپرياليزم» آنامشدر.

80 ميليونلىق غيرى روس ملتله ر آينوقسا تور كستانلىلهر موسقوا-
نك قيزيل ايمپرياليزمى بونده ن اون اوچ ميل بورون آگلاغانلار
وه مى بارلقلارنى قوروتماقچى بولغان بو وحشى كوچگه قارشو
تينمه سده ن كوره شمه كده له ر. ساويت حكومتى اينه مطوعات، نشر-
يات، تياتر، كينو وه بين الملل پروله تار بايراملارى كه نى يه گى
مه تود وه عصرى واسطه له ر بله ن اوز ايمپريالستلگىنى ياشيرىب
ايسكى روماليلارنك (*) «Mundus vult decipi, ergo decipiatur»
ديديكله رى كه بى بوتون دنيانى آلداما قچى بولدى وه قسماً آلد
دى دا... فقط زمان كيچكهن سارى حقيقت يوزه گه چيماقدادر،
كه بو روسيه دهن بوتوله ي آيرىلب اوز باشيچا مى بارلغىنى،
مدنيتى يو كسه لثمه ك يوليندا قان تو كمه كده بولغان اولكه له ر اوچون
كه ته گنه بر يوتوق وه سيوينه رلك بر حالدر. ياش تور كستانلى

* * *

تور كستانده روسيه گه قارشو قوزغاليشلار

II — جان خوجا باتر نور محمد اوغلى عصيانى

كه نه سارى خان حر كتنك بتيرىلىشى بله ن دوشمان قولغا
كيريپ قالغان تور كستاننك قازاق وه قيرغز قسمله رنده روسله رگه
(*) تور كجه سى «دنيا اوزىنى آلداتماقچى، ديمه ك آلداندر» ديمه كدر.

قارشو كوتهر يلىشلهر بيلمه دى.

1853 نچى يىلى سىردريا بوينده گى خوقد خانلىغى قورغانى
«آق مسجد» روسله ر تامانندان اشغال ايتلدى (*) يىگه ن دوشمان
خلقنى ايزيشگه باشلادى. بوگا چيدى آلمان خلق، قورالسىز
بولغانى حالدا كوتهر يلىب توره ر ايدى. اولكه ده گى يوللار، چو-
له رده گى قودوقلار بوتونله ي روسله ر قولغا اوتوب كيتكه نلگنده ن
اوروغ (طائفه) باشبوغلارنى توبلاش، خلق كوچىنى برله شترىش،
دوشمانغه بيرگه له شيب چيقيش په ك قينلاشقان ايدى. روسله ر آق
مسجدنى اشغال ايتديگى چاغدا كورونه باشلاغان خلق قوزغاليشى
اوچ يىل سوڭ، 1856 نچى يىلى، ترتيبلى بر يولغا قويولا يلدى.
بو خلق قوزغاليشينك باشندا مشهور جان خوجا باتر نور محمد اوغلى
توره ر ايدى.

تاشكندده چيقادرغان رسمى «تور كستانسكيه وه دوموستى»
«Turkestanskié Vedomosti» غازيتاسينك 1871 يىل اوچنچى
نوبابر نومروسنده جان خوجا باترغا قارشو سوغىشغا اشتراك ايتكهن
مايف نامنده گى بر روس توبه نده گيله رنى يازادر:

«قازاق عاصى» لارى 1856 يىلنك قيشيندا سىردريا بوينده گى
روس قورغانلارنىك توره رگىنى تالاشغا باشلادىلار. ماللارنى قووب
كيتيش، عسكر اوچون تويلانغان بيچهن وه غه له رغه اوت قويوب
يوباريش، روسله رنى ههمده روسله رگه ياقينلىق كورسه تكه ن مسلمان-
نلارنى اسير ايتيش وه اولديريش كه بى دوشمانلىقلار كوييه باشلا-
دى. 1856 نچى يىلى حضرت عيسى نك توغولغان كونى (روسجه سى
«Рождество») كيچه سى جان خوجا كيشيله رى «قلعه نومرو I»
(ديمه ك قازالى شه رى) نى اوراب آلدىلار. محاصره ده قالغان قلعه -
گه كه نه رال فيتينخوف (Fitinhof) نك قومانداسنده ياردم اولاراق
(*) «آق مسجد»، بو شه رنى اشغال ايتوچى قوماندان غراف پروفسكى نامىغا
«پروفسك» آتالغان ايدى. 1924 نچى يىلدا ن بيرلى «قيزيل اوردا» آتالماقدادر.

665 قوراللى عسكر بلەن 3 توپ يوباريلدى. فيتينخوف كوچلەرى 1857 نچى يىلىك 9 نچى غىنوارىندە «آرىق-باليق» دا جان خوجا كشيلىرىگە توقناشديلار. روس عسكرلەرى قازاقلارنىڭ شەتلى ھجوملەرىگە معروض قالدیلار.

عصيانچىلارنىڭ آلتى قاتاردا ايلگەرىلەگەن جان خوجا ايسە قولداكى آق بايراق بلەن اوز ميگىتلەرىنى روحلەندىرمە كە ايدى. اوزونگە چىككەن سوغىش نتيجه سەندە تشكىلاتى ضعيف وە آرقاسىدا تاپاچىغى بولماغان عصيانچىلار يىگىلدىلەر. بو اوروشدە جان خوجا- نىڭ كۆب كشيلىرى اولدىرىلدى. وە يارا لاندیلار. تىرىك قالغانلارى قاجدىلار. چوللەردە آچلىق ھەم سوسزلىقدان اكۆب خلق نابود بولدى. روس عسكرلەرى قازاقلاردان، جان خوجاغا ياردمە بىر- گەنلەرى اوچون، 21365 باش مال آلدیلار...

جان خوجا يىگىلگەندەن سوڭ اوز طرفدارلارى بلەن سىر- دريانىڭ سول بويغا — «يەگى دريا» وە «قوان دريا» بويلارىغا — اوتوب كىتدى. روس ظلمىگە چىدى آلماغان خلق ايسە چول وە قوملار آراسىغا كوچوب كىتىشكە مجبور بولدى...

بر نتيجه يىللار اوتدى. جان خوجا باتر تىنچ ياتمادى. اونىڭ يورتىنى، خلقىنى روس ايمپەريالىزمىدەن قورتارىش فكىرنە يور- گەنلىگى ھەر كىمگە آيدىن بر نەرسە ايدى. بو حال روسلەرنى كۆب قورقوتار ايدى. جان خوجا باترنىڭ تورگەن يىرى اوزاق بولغانىدان روس عسكرلەرى اوڭا ياقىن بارا آلماسلار ايدى. ظالم، قانخورلار ايسە جان خوجا باترنى يوقايتىش اوچون اوز خلقىمىز اىچىندەن «ساتقىنلار» اىزلەشكە كىرىشىدىلەر. بختسىزلىغىمىزغا عار، ناموس، اويات، مىلى انصافىنى روس پادشاھىنىڭ «منصب» يىگە ساتو- چى بر خاھىش تاپىلىپ قالدى. 1860 نچى يىلى جان خوجا باتر، سلطان

اير محمد قاسم اوغلى ناملى بر خاھىش تاماندىن اولدىرىلدى. (*). ايسىتەر كەنەسارى خان، ايسىتەر جان خوجا باتر روس استىلا- سىگە قارشو بولغان حر كىتلەرىنى موفقىتلىھە نتيجه لەندىرىش بو صورتلە يورتى روس فلاكتىدەن قورتارىش اوچون اطرافداكى آز كۆب كوچكە اىگە بولغان خانلارنىڭ ياردمىنى سورەشكە قىسور كوزسە- تمە گەنلەر. كەنەسارى خاننىڭ ايل باشلوقلارنى تويلاش وە خانلار- دان ياردمە آلىش حقتە گى حر كىتلەرىنى بىلەمز. شونگە اوخشاش جان خوجا باترنىڭ دە خىوہ خانىغا مارجەتدە بولغانىنى، خىوہ خانىنىڭ دە اونگە ياردمە ايتىش وعدندە بولغانىنى كورەمز.

جان خوجا باترنىڭ قوزغالىشى دوامى وە يايلىشى اعتبارىلە كىچىك بولسا ھەم تعقيب ايتدىگى غايە اعتبارىلە بويوك كوتەرىلىشلەر بلەن بر قاتارغا قويولارلق درجەدە شايان دقت وە اهمىتىلەر. جان خوجا باترنىڭ اولكەنىڭ ھەر تاماندا كوتەرىلگەن ناراضىلىقتىڭ باشىندا توروجىلەر بلەن مناسبات باغلاشى وە خانلارنىڭ ياردمىنى آلىش اوچون قىلغان تشبىلەرى اوز حر كىتىنى عموم تور كىستانىڭ روس استىلاسىگە قارشو بر حر كىت حالىغا نەپەلە تىرىشكە اورونگە نىنى كورسەتەدر. فقط مملكتدە گى سىياسى، اجتماعى وضىت بو دفعەدە دوشمانگە ياردمەچى بولدى. بىرلىك تۈزۈلە آلمادى. روس كو- چلەرى قوزغالغان خلقنى ايزىپ اھالىنى اوزون زمان قىمىللى آلمايدىرغان بر حالغا قويا بىلدىلەر.

III

«آداى» لار قوزغالىشى

مانغىشلاق يارىم آتەسندا ياشايدىرغان «آداى» اولوسى قازا- قلارنىڭ رسماً روس آدارەسى استىغا كىرىشلەرى 19 نچى عصرنىڭ

(*). بو اير محمد قاسم اوغلى قازاقلار آراسىدا «ابلىكەى خان» لقبىلە تانىلغان بر كشىدر. بو ابلىكەى خان جان خوجا باترنى اولدىرىدىكەن سوڭرا روس عسكرلەرى قاتارىغا اوتوب 1861 نچى يىلى روسلەر بلەن بىرلىككە «يەگى قورغان» نى (آق مسج ايلە تور كىستان شەھرى آراسىدا) اشغال ايتىشكە اشتراك ايتكەن. باشقارما

باشلارندا بولسا همم بو بيرده روس اُدارهسى 1840 نچى يىلغاچا
 يعنى «آله كسانديروفسكى» قلعهسى ييتيب روس مهاجرلهرى بله
 تولديريلىگونچه بيرلشه آلمان سانالميدر. بو سببدهن بو دائرهده
 شدتلى تضيق سياتى يوروتيله آلمان ايدى. روس اُدارهسى
 آله كسانديروفسكى قلعهسىنى قوروب، روس مهاجرلهرىنى بيرله-
 شتريب آلمانان سوڭ حقيقى يوزىنى كورسهته باشلادى. قاسپى
 دڭزى بويلارىغا روس بايقچيلارندان مهاجرلهر كيتريب بيرلشتريله
 باشلاغاچ يرلى خلق اوز شرايط حياتيهسينك تاراييا باشلاغاتىنى
 سيزگن ايدى. منفعتى متضرر بولغان خلق يهيت كيلدكچه بو
 مهاجرلهر اوستيگه هجوم ايتيرهك اونلهرنى راحتسز قيلماقدا ايدى.
 «آداى» لار قوزغاليشينك قيسقاچا تاريخچهسى توبنده گيچهدر:
 مانغيشلاق ياريم آطهسيغا مير آلای روکين (Rukin) ديگن
 بريسى 1869 نچى يىلى برنچى پريستاف اولاراق بيلگيله نهدر. بو
 كيشى اورده نبورغدان جونهمه سدهن بورون خلقدهن آليتماقدا بولغان
 ساليقلارنى آرتيريشغا امر آلمان ايدى. بو آرتيريلغان ساليق 1870
 نچى يىلى ايمهس، اوتكهن 1869 نچى يىل اوچونده تويلاش
 قارارغا آلمان ايدى. يه گى پريستاف وظيفهسى باشيغا كيلگهندهن
 سوڭ يه گى امرنى اعلان ايتيب ساليق تويلاش نيتيله دالاغا چيما-
 قچى بولدى. 1870 نچى يىلى مارت ايندا 40 آتلق عسكر بله
 دالاغا چيقار ايكن قلعه نك 60 چاقريمليغندا بويوك خلق كتلهسى
 اونك يولنى توسوب دالاغا چيماسليغىنى طلب ايتدى. روکين اون-
 مه سدهن عسكرلهرى بلهن ايلگهريله دى. خلق اونى اوراب آلدى
 وه هجوم ايتدى. نتيجده روکين ايله 17 حكومت كيشيسى اولدى.
 قالغانلارى اسير آليندى.

روکين وقعه سندهن سوڭ روس حكومتي شدتلى تدبيرلهر
 كوروب جزا كسته لهرى يوللادى. يالغوز تارتيشو وه هجوم بله
 كفايتله نه آلمان روس حكومتي ياريم آطه خلقىنى محاصره قىليب

اطرافدان علاقهيىنى كيسيپ قويدى. بو صورتله آچليقدا قالدير-
 يلغان خلق روس عسكرلهرىگه قارشو آنجاق 1870 يىلك ايون
 آيغاچا مقاومت كورسهته بيلدى. او زمانگى قافقاسيا والى عمومىسى
 قاز مهليكوف (Melikow) ياريم آطه داگى روس بايقچيلارنى
 قوراللانديرپ كوچه به لهرنك يوللارنى، قودوقلارنى اوراب
 آلدى (*); بو صورتله «آدايلار»نى تسليم بولوشغا مجبور ايتدى.
 مهليكوفنك امرى بويونچه ييگيلگن خلقدهن 20 ميگ سومغا ياقين
 پول وه ميگله رچه باش مال «حرى تضيمنات» (Kontribution)
 آليندى. بولهر اوستيگه آلينادرغان ساليق بورونغييسدهن ايكي تاثير
 آرتيق اولاراق بيلگيله ندى.

لاكن بو شدتلى تدبيرلهر، قانلى ظلملهر خلقنك كوزىنى
 قورقوتما آمادى وه مانغيشلاق اهاليسينك تينچلنميشيگه يارامادى.
 1873 نچى يىلغى توپالان بونى آچيق كورسهته در.

اولكه نك ههر تاماندا آرقاسى كيسيلمه سدهن چيقب تورگن
 توپالانلار، تورلو بيرلهرده ايزى كورونوب قالغان تشويقات حر-
 كتلهرى خلق بله ن روس حكومتي آراسينك كون كوندهن آچيلغا-
 نىنى كورسهته در. بو آنلاردا قازاقلار ايچنده جهادگه دعوت ايتب
 يورگن ايشان حركتى، اونك فخرغانه عصيانى باشلوغى
 ابتاباچى بله ن بيرگه بولغانلىغى وه بوتون بو حركتلهرنك كاشغار
 قوزغاليشى ايله بايلانغانلىغى مسئله نك جدى بر توسكه كيرگه نليگىنى
 اثبات ايتدهر. بو ايشان حركتى وقتندهن اول روس حكوم-
 متى قولايغىا ييتيشيب قالغانيدان ايشانك قاجقانلىغى، چيكمند
 وه زرفشان قضالارندا تورده يرهك روس حكومتي تامانندان ظالمانه
 بر صورتده باستريلغان حركتلهر بربريگه باغليلىغى جهتندهن شايان
 قيدا حادثه لهردر. بو دفعه گى حركتلهر بله ن خوقندهن باشلانغان
 مىللى حركتنك نتيجهسى كاشغار قوزغاليشينك نتيجه سيگه باغلى ايدى.

(*) او زمان مانغيشلاق قافقاسيا والى عمومىسيگه قارار ايدى.

كاشغار حر كنى غلبه بلەن تىجەلەنمە ايدى ، بو حر كىلەرنىڭ تىجە-
سى دە باشقاچا بولور ايدى. ايسىز ، كە كاشغار حر كنى اميد
ايتلگەن تىجەنى بىرمەدى. تيمور اوغلى

* * *

آسيادا ايگى دوست ملت

(ياپون شاھزادەسى تاكاماتسونىڭ تور كىە سياخى مناسىتىلە)

آسيا دولتلىرى آراسىدا ايگى بويوك ملت ، آسيانىڭ ايگى
كەتتە ايشىگىنى توتەدرلەر: تور كىە آوروپا ايشىگىنى ، ياپونىا آمريكا
ايشىگىنى ؛ يعنى تور كىە آسيانىڭ غرب ايشىگىنى ، ياپونىا شرق ايشىگىنى
ايگەللەيدىر.

بو ايگى ملتىڭ آسياداغى روللارنى وە وضعىتلەرنى يازوب
اوتمەك آرتقاچا بولماسا كىرەك.

تور كىە ايله ياپونىا يارىم عصر دە نېرى بىر بىرگە كوب صميمى
دوستدرلەر. بو صميميت معلوم «ارطغرول» كىمەسىنىڭ بانىشىدان
كىين ياپون اوروش كىمەلەرنىڭ اول باققان كىمەنىڭ آدمالارنى
قوتقازوب استانبولگە كىلتىرىش بلەن باشلار وە كوندەن كونگە بو
صميميت كوچەيمە كدەدر. تور كىە گە كىلگەن ياپون شاھزادەسىنىڭ
«توكيو» دە گى «ياپون-تورك جمعيتى» نىڭ حامىسى بولىشى بوگا
جانلى بىر مثال بولسا كىرەك.

تور كىەنىڭ جوغرافى موقى وە عسكرى نقتە نىظر دەن كوب قىمىتى
باردۇر. ھەم آسيانى ھەم آوروپانى دولت دىب آتالغان روسىە گە بولا-
دىرغان دىگىز ھجوملەرى وە قارا دىگىز بويلارنىداغى دولتلىر گە
مىنقىلەرنىڭ ياردەم بىرە آلىشى وە قوشولا آلىشى اوچون (دىگىز
تامانى ايله) چناق قلە وە استانبول بوغازلارنىداغى اوتىشى كىرەك
بولادۇر. بو بوغازلار بىن الملل بىر وضعىتدە بولسا ھەم بو بىرلەرنىڭ

ھەر ايگى بويى تور كىە قولى آستىدا بولونماقتادۇر.
روسىە دەن آيرىلا تورغان ملتلىرىدەن قافقاسىا ملتلىرىدە.
رى ، قىرىم وە او قراىنا بو دىگىز يولى ايله آوروپاغا چىقاردىلار.
آچىقچا ئەيتكەندە روسىە دەن آيرىلا تورغان مذكور ملتلىرنىڭ مقدر-
ئىدە تور كىەنىڭ رولى مەنە بو تونكەن بىرى ايله مەمدۇر.

روسىە ار كان حرىبەسى دە مونى ياخشى بىلگەندەن قارا دىگىز
قوتىنى آرتىرماق اوچون 1930 يىلى بالطق دىگىزىدەن بىر قانچا
كەتتە اوروش كىمەلەرنى قارا دىگىز گە كىتىردى.

بو قارىدا يازىلغان مملكتلەر بلەن ايرانىستاننىڭ اقصادى يولى دە
تور كىە بوغازلارنىداغى. مستقل تور كىستاننىڭ اقصادى چقار يولىنىڭ
بىرىسى قافقاسىا ايله استانبول يولىدۇر.

آمريكا قارشوسىندا ، كىرەك آوروپا وە كىرەكە آمريكا ايله
علمى ، اقصادى ، سياسى وە عسكرى يعنى ھەر تاماندان بوي
اولچى آلغان ، ياپونىا تۇرەدۇر.

ياپونىانىڭ موقى ايسە آسيادا كوب ياقىن بولىشى اعتبارىلە
مەمدۇر. آسيانىڭ كون چقارىداغى ھەر قانداغى بىر مەسىلە دە ياپونىا
آرالاشماسا او مەسىلە حل بولا آلماس. چونكە او مەسىلەنى گە پلەشە
تور گەن دولتلىر ايله بوي اولچى آلغان كوچلى ياپون دولتى بار.
ياپونىا مدنىتى آسيادا مەم اورون توتمە كدەدۇر.

تور كىلەرنىڭ ياراتقان انقلابى وە آنانولى استقلال كورەشلىرى
آسياداغى مظلوم ملتلىر اوچون اورنەك بولورلىق تارىخى وە مىلى
بىر حر كىدۇر. آسيادا «شرق مظلوملارنىڭ بائىلىغى» نىڭ قانچى ايله يوزىنى
بىر كىتكەن موسقواننىڭ استىلاجى يوزىنى «كىمالىزم مفكورەسى آچىپ
ناشلادى. چونكە «ھەر ملت اوز يورتىنىڭ چىگەرەلەرى اچىدە
مستقلدۇر» شىعارى «كىمالىزم» نىڭ كەتتە وە باش شىعارىدۇر! مەنە
بونىڭ اوچون ايران وە آفغانىستاندا بولغان سوڭ يە گىلىك حر كىلە-
رىنىڭ الھام منبىى تور كىە بولدى.

بو ایکی آسیالی دولتک آسیادا اوینا یا جاقلاری روللاری
کیرهک انقلاب وه کیره کسه مدنیتده یالغوز معنوی رهبر لکدر.
کیله چه کده گی وه حاضر غی آسیالی باشقا دولتلهر که سیاسی یارده-
ملهرینک ده یالغوز معنوی مفهومی بار. ایلتهر

* * *

انور پاشانک شهادتی

(بورونغی چه کیست آغایگوف خاطرانی مناسبتیله)

(«یه کی تورکستان» نک 32 نچی سانندان)

بو آرالیق ایسکی یاره لارنی یه کیله مهک ایسته مهس ایدیک. فقط
مرحوم انور پاشانک قاندا ای شهید ایتلگه نیگه عاقد بورونغی چه کیست
آغایگوف خاطرانی تورلو نیلله رده تارقایتیب بو صورته افکار
عامه ده یا گلش بر قناعت حاصل بولدی. تورک دنیا سینک مهم بر اولکه-
سند شهید توشکن بو بویوک شهیدنک یوقاریدا نه ایتلگن چه کیست
خاطراندا بهک یا گلش بر طرزده یازیلغان شهادت وقعه سی تورک
عسکرینی تحقیر وه ملی حیثیتینی رنجیده ایتدیرگه نیدن بو حقه ده ،
غازیتا ستونلهرنده ، حقلی اولراق ، بعضی یازیلارنک یازیلشینغا
سبب بولدی (*).

تورکستاننک استقلال مجادلله سی ایتاسنده بیرگه چالیشاراق
شهید توشکن انور پاشانک شهادتی خصوصنده چه کیست آغایگوفنک
پازغانلاری اساسز وه ساچمادیر! یاقین بر ماضیده بولوب اوتکن
بو حادثه نی بیرگه یاشاغان وه او کوره شده مرحوم پاشا بلن برابر
بولغان تورکستانیللهرنک سویله دیکلهرینی اوزیجه افکار عامه که
عرض ایتمهک ، تورک عسکرینک شهید توشکن چاغندا ادا شرفلی بر
صورته شهید بولغانلیغینی اکورسه نیش اوچون مهم وه ملی بر
وظیفه در.

(*) 8. XI. 30. تاریخی «جمهوریت» غازی تاسندگی آقا گوندوزیک مقاله سی.

چه کیست آغایگوف (آروتونوف) بولشه ونیکلهرنک جاسوس
تشکیلاتلهری که. به. ئوانک گویا ایچ یوزینی آخماقچی بولوب
خاطراتینی نشر ایتدی. اولچه روسچه اولراق نشر قیلغان بو
خاطرات کوپ تیللهر که ترجمه ایتلدی. تورکیه نده غازیتا بیتلهرنده
تفرقه صورتنده (کیتمه کیت) یازیلدی (استانبولده «سوک پوستان»
وه «یلدیریش» غازیتالارندا تارایلمشدر).

شارقداغی هر اجرا آتک اوز اثری بولغانلیغینی آغا سورگن
آروتونوف ، خاطراندا بوتون شرق مملکتلهرنده گی اجرا آتینی
اوزوندهن اوزون آکلانادر. بزنی علاقه دار ایتکن بولومی تور-
کستانگه قاراشلی جهتلهریدر. «یاش تورکستان» مجموعه مزنک اویچ
نومروسنده بزنی علاقه دار ایتکن قسملهری تارقایتیدی. بز مجمو-
عه مزنک بو ساندا افکار عمومیه که ، آینوقسا تورکیه لی توغانلا-
ریمزغا پاشانک شهادتی وقعه سینک حقیقی یوزینی کورسه تمه کله
اکتفا ایتمز.

ملتچی وه جدیدچیلر بوخارا امیریگه قارشی باشلاغان کوره-
شلهرنده موفق بولمش وه امیر دفع بولوب کیتمشدی. تورکستان
یاشلیغی اونگ توکوتولهری بلن دائما مجادله ایتمهک
مجبوریتنده ایدی. عینی زمانده یه گی تشکل ایتکن بوخارا
جمهوریتی ملی حاکمیت وه استقلالینی اوز قولیغا آلماققا تیریشمه کده
وه اولکهنی استیلا ایتمهک ایسته گن روس غرضکار حرکتیگه
قارشی تورمه کده ایدی. شوسیرالاردا انور پاشا باکوده چاغیریلغان
شرق ملتله ری قورولتایندان بوخاراغا قایتان ایدی. تورکستاننک
هر تاماندا جانلانغان ، آناشلانغان ملی حرکت وه
روسلهر که قارشی قوراللی قوزغالیشدان الهام آلاق 1921 نچی
ییلی 10 نچی کانون اول (ده قایر) ده دوشنبه شهرینده (بوکونگی
تاجیکستاننک مرکزی) ملتچی وه جدیدچیلهرنک تشبیله بورونغی
بوخارا جمهور رئیس صفتیله قوجا اوغلی عثمان نیک تامانندان

واقع بولغان قوراللى قوزغالاش باشلامشدى. شىرقى بوخارا داكى انور پاشا وه آرقاداشلارنى بو مىلى حرىكتىك ايجىتىدە ايدىلەر. نوه حالدا بولغان بو مىلى حرىكت، استقلال مجادلهسى كوندەن كونگه كىگه- ايدى. توركىستانىك كىندەگى بولغان بوخارا جمهورىتىنىك ھەر تاماندا روسلەرگه قارشى قوراللى قوزغالاشلار باشلادى. فەرغانه وه سمرقند مجاهدلەرى يەگىدەن جانلاتىرىلدى. بورونى خوارزم جمهورىتى وه توركىستانىك شىرق جىوبى تاماندا يعنى بوگو- نىكى توركىمەنستان قىسمندە سىلاحلى مىلى حرىكت كوچە ايدى. توركىستانىك ھەر تاماندا كىلگەن وكىللەر پاشانىك تىوهرەگندە تويلا ندىلار. قىشكىل وه شعورلى بر صورتدە باشلانغان بو مىلى كو- رەش، توركىستانىك قورونلوشى يولدا آتيلغان قىطعى آدىملاردا ن برى دىمەك ايدى. پاشانىك شىرتى بو حرىكتىك شموللى بر صورتدە آغا كىتىشىنى تامين اىتمەكده ايدى. دنيا افكار عامەسندە مەم تاثيرلەر اويغاتىرغان بو استقلال حرىكىگه قوشنى دوللەر ھەم يابانچى اىمەسلەر ايدى. روسلەرنىك آرقاسى اوزولمەگەن علىھدار پروپا- غاندا لارىغا قارا، اسدان اىلگەر يەلەگەن بو توركىستان استقلال حرىكى ياكشى نىتىجەلەر بىرمەكده ايدى. ھىندىستان مسلمانلارى طىبى ياردمدا بولونماق نىتىلەر بر ھىت كوندەرمشلەر، بو ھىت كابلدە توركىستان مرخصلەرى ھىشىلەر كوروشمشدى (بو ھىتنىك رىئىسى قوجا اوغلى عثمان بىك ايدى). قاراتىغىن، دارواز، فىض آباد، كلاب، بەلجىوان، قورغان تپە، دوشنبە، حصار، سرآسيا، دەناو كەبى مەم شىرلەر پاشانىك قومانداسى آستندا اىلگەر يەلەگەن توركىستان استقلال مجاهدلەرنىك قولغا اوتكەن ايدى. بو حال قارشىسىندا، توركىستان حتى مرزىدەگى روسلەر آراسندا شىتلى ھىجان (پانىك) باشلانمش، روس عىسكرلەرنەن بر قىسمىنىك رايەف ناملى بر روس ضابىطى قومانداسىدا پاشا تامانىغا اوتوب كىتكەنلىكى موسقوانى كوب اندىشەگە توشورمشدى. مسئلەنىك جىدىلگىنى كوزگەن موسقوا،

بودىنوف آتلى عىسكرلەرنەن برىنچە فرقتى مجاهدلەرگه قارشى يوللا- ماق مجبورىتىدە قالدى. انور پاشا 1922 نچى يىل ايون (حزىران) دە شىرقى بوخارا نىك مەم مرىزلەرنەن بايسون شىرنەدە تعرضگە باشلاب شىردەگى روس غارنىزىنى اوراب آلمشدى. شىر سقوت اىتمەك اوزرە اىكەن بودىنوف اىكى آتلى فرقتىلەر ياردمگە يتوشە- در. بو وضىت قارشوسىدا پاشا «پولخاكيان» دان «پورچو» گە چىكىلىش مجبورىتىدە قالدى.

بو سىرادا وقوع بولغان آچىغ وه مؤسەف بر صحنەنى اىسلە- تمەك اىستەيمىز: بورونى بوخارا امىرى طرفدارلارنىدا ن ابراھىم وه يانداگىلار بو آغىر ساعىدە پاشاغا ياردم اىتەجەك بىردە، روسلەرنىك متفقى اىمش كەبى مجاهدلەرنىك آت وه تىقلىتىنى يىغما اىتدىرمەك صورتىلەر روسلەرگە ياردم قىلادىلار. بونىگەدە روسلەرنىك تعرضگە باشلاشى بلەن ابراھىم وه يانداگىلاردا پرىشان بر وضىتدە بوزو- لدىلار. پاشا اوز عىسكرلەرى بلەن ھىچ تىلفات بىرمەسەن حصارگە چىكىلدى.

آرتىق پاشا اوچون قايتىشىدا ن باشقا چارە قالمامشدى. نھاىت 1922 نچى يىلى تموز (ايول) سوگىلارنىدا بەلجىوان گە كىلدى. او سىرالاردا كافر نھان، دوشنبە، توتقاوول اطرافىداكى امىر- چىلەر قارشولارىغا كىلگەن جىدىچى وه ملتىچىلەرنى اولدىردىلەر. او جىملەدەن خوقند مىلى شوراسى رىئىسى مىرعادل وه خدا نظر كەبى قىمتلى منور ياشلارنى شىھىد اىتمىشلەردى. دوشنبەنى اشغال اىتكەن روس قوماندانى امىرچىلەر بلەن ايشى بولماغانىنى، ملتىپرور ياشلار بلەن انور پاشانى تىقىب اىتكەننى ابراھىم گە قاندىردى وه بو جاھل قارا متىصلەردەن آت، تويە وه آرزاق آلدى!... پاشا معىتىلەر بىرگە بەلجىوانگە چىكىلدىكى سىرادا، آفغانىستان تىشقى ايشلەر ناظرى محمود ترزى خان استىفا ايدەردەك بىرىگە آوروپا وه روسلەرنەن قايتقان محمدولى خان كىچدى. ايول سوگىلارنىدا پاشانى آفغانىستانغا

دعوت ایتدیله رسده پاشا قایتاردی وه کیتمه دی. پاشا تور کستانده ن
چیماسلیقا قطعی قارار بیرمشدی. او سیرادا پاشانک یاندا دولتمند
بیک، عاشور بیک، ایشان سلطان، قارشی وه شهرسبز عسکرلهرینک
باشوغی دانیال بیک وه باشقا آتاقلی شخصلر بار ایدی.

وضعیت بو مزکرده ایکن، آغایکوفنک هه یتکه نیچه، او
پاشانی تعقیب ایتشکه مأمور ایتله در. آغایکوف بوخارادان بر
ساتوچی صفیله شرقی بوخاراغا، مجاهدلر آراسیغا بارماق اوچون
یولغا چیقادر. خاطرات ایگه سی:

«بوخارادان بعضی ماللار آلیب قارشیغا تامان جوناغانینی،
قارشی دان کیتهدر گن تیمیر یول بوزولغانیدان ایکی ایشه ک بله ن
گوزار گه بیش کونده بوش وه تنها صحرادا کیتکه نینی وه اونده
مونده چایخانه لهر گه یولوققانی یازادر! بو تامانلاردا چایخانه لهر
بارلیغینی سویله ش کولونچ بر ادعادر! حالبوکه بو بیرلر بورونخی
امیر حرکتی، اوندن کینگی روسلر بله ن بولغان ملی مجادله
اتناسنده، آغایکوفنک ده اعتراف ایتدیگی وجهله، بر «خرا به زار گه
هه یله تریلگن شرقی بوخارا» دا ههر تامان تنها لاشمش عمومی
حیات بوتونله ی توختماش بر حالدا ایدی. او منطقه لهرده کیزمه ک
عادتا انسانگه دهشت وه قورقو تلقین ایده جه ک منظره بیرردی.
ایسکی قیشلاقلاردان اثر قالماش یالغوز بعضی مرکز لهرده توزو-
لگن حکومت دائره لهریگه گنه تصادف ایتیلردی.

آغایکوف بر ساتوچی قیافتنده وه یاندا قیزیل اوردو بله ن
ارتباط تأمین ایده جه ک «اوسپیوف» له بیر گه بو منطقه لهرنی هه یله نه در!
آغایکوفنک «رسولوف» نامدا یوروب اوسپیوفنک اوز اسمیله
کیزمه سی جدا غریبدر! او تنها محیطده، او منطقه اوچون یابانچی
بولغان بریسینک ههر قابسی صورتله هه یله نیشی امکان خارجنده در.
آغایکوف ههر نه قدر اوزیکچه بیلسه هم یه نه او بیرلرنک شیوه-
سیگه حاکم ایمه سندر. بناء علیه یابانچی بولغانلخی بیلگیلی، بیرده

یاندا روس اسمیله بریسینک بارلیغینی کوزده تونوش کیره ک. بو
وقتسز تجارتگه چیققان یابانچی ساتوچینک تانیلیشی وه نظر دقتنی
جلب ایتشی شو نقطه ده ن ممکندر، که جربی بر منطقه سانالغان او
بیرلهرده ایسکیده نبری تجارت وه سیار ساتوچیلق قیلغانلار ههم بو
ایشده ن واز کیچکه نلر ایدی. خاطرات ایگه سی ده بو نقطه نی ده ا
زیاده تأیید ایتهدر.

آغایکوف ده شرقی بوخارادا گئی اهلینی یا باسماچیلارغا قوشولغان
وه یا خود هجرت ایتکن دیدر. چینه ن اهالی اوچ قسمگه آیریلمشدی.
بر قسمی آفغانستانغا قاچمش، ایکنچی بر قسمی قوزغالیش، قور-
تولوش حرکتیگه اشتراک وه التحاق ایتمش، قالغانلاردا اساساً او
منطقه نک بیرلیسی وه یوقاریدا اسمی ذکر ایتلگن ابراهیم وه امیر
طرفدار لاریدر. بونلر اوزلهریگه یابانچی وه بر پارچا شبهه لی
بریسینی کورسه لهر در حال محو ایتلرلر! حال بوندای ایکن
«رسولوف وه اوسپیوفلر ساتوچی صفیله صحرا ده چایخانه لهر گه
قوناراق راحت راحت کیزه درلر وه گوزارده تجارت قیلیب خلق
بله ن تماسکه کیده درلر!!...»

«ده ناودن تاغلار آشراق باسماچیلارغا تامان حرکت ایتکن
ساتوچیلار» ایکی کون سواگرا «انور پاشا اوتورگن قیشلاقغا
(قیشلاق اسمینی یازمايدر) کیده درلر وه باسماچیلارنک بیب،
ایچیب یاتقان چایخانه گه بیتشه درلر!!...» (او بیرلهرده هیچ
چایخانه بولماغانینی عرض ایتدیک).

پاشانک خصوصی بر اویده پاشاغانینی وه آراسیرا یاوری بله ن
آوغا چیققانی اورگه نگه نده ن سوک ساتوچیلار حقیقی وظیفه لهریگه
باشلایدرلار. نهایت بیرلهرینی عسکری کوچکه ترک ایتره ک «بر
کیچه ده ناوگه تامان یولغا توشه درلر وه باسماچیلار تورگن یرده ن
20 کیلومتر اوزاقلاشقاندان سوک انور پاشانک اوستیگه کیلمه کده
بولغان آتلق قیزیل عسکرلهرنی اوچره تب کیره کلی معلوماتی

دهناو بلهن به ليجوان آراسی تخمیناً 150 کیلومه تردهن آرتق بولوب به ليجوان دهناونك شرقدهدر. یوقاریدا یازیلغانی که بی پاشا او سیرادا به ليجوان ده ایدی. (آغایکوفنک سوزیگه قاراغاندا پاشانك دهناوگه 40-50 کیلومه ترلك بر مسافهده بولونیشی کیرهك، حالبوکه بو توغری ایمهسدر).

پاشا 1922 نچی ییلی آواگوست باشندا قوربان بایرامینی (کیچیک خیتنی) کیچیرمهك اوزره به ليجوانك 7-8 کیلومه تر شرقده گی حاوالینگه کیتهدرگه یول اوستنده گی دولتمند پیکنک قارارگاهی بولغان چه گه ن قیشلاغینا کیلمشدی. پاشا 4 آوگوست (1340 هجری 10 ذی الحجه) جمعه کونی ایرته لهب بایرام نمازندهن سوگرا رئیس وه عسکرلهرنی قوتلاش بلهن مشغول ایدی. طالعسر تورکستانک استقلال یولندا بیرگه ن اون میگلهرچه قوربان وه عزیز شهیدلهرنک روحینی تبجیل اوچون بو بویوک بایرام کونی بوتون عسکرلهر حرمت ایچنده آرقاداشلارینی ایسلهر، ایچین-ایچین بیغلار وه توشونورلهر که ن هیچ اویلمه گه ن ایدیلهر، که بو قوربان کونی «بویوک بر قوربان» یه نه پیره چه کلهر، بونک قایغوسی یه نه آرتوغراق وه یاره سی یه نه چوقوزراق بولاجا قدر!... پاشا نه ده نسه بو کون آرتوق توشونجهلی وه قایغولی بر وضعیتده ایدی!... ساعت 8 گه یاقین روس آلایندان 300 قدر آلتق عسکرنک چه گه نك غربنده گی «آب دهره» قیشلاغی یاقینداغی ته په گه تامان یاقینلاشماقدا بولغانی خبر بیریلدیگی زمان، پاشا عسکرنک توپلانیب حاضر بولوشینی کوتمه سده ن، یاننداغی دائمی 25-30 عسکرله دوشمان اوستیگه یوگوره در، بو سیرادا روسلهرده اوچ قولغا آیریلاراق ایلگه ریله مه کده ایدیلهر. پاشا آنی بر تعرض بلهن قارشیسینا چیققان روس آتقلارینک بر قسمینی بوزدی وه قوراللا ریپنی آلدی. یاترلخی بلهن روسلهرنی شاشیرتقان پاشانک یاندا آنجاق

5 کیشی قالمشدی، باشقالاری شهید توشمشله ردی. بو قانلی صحنه شونده ی آنی وقوع بولمشدی، که روسلهر شاشیرمشلار وه کینله سوغیشماقدا بولغانلارینی سیزمه مشله ردی. پاشانک یانداگی یش کیشینک بریسی روس ضابطی رایفه ایدی. پاشا هیچ امداد فلان کوتمه سده ن آلتا کیتهر که ن آرقادان عسکرلهر ههم یتیشمشدی. فقط روسلهرنک یان تاماندان ایشله گه ن اوق چاچار لارندان بریسینک خائن بر قورشونی قوربان بایرامندا بیریلدی مقرر بولغان بویوک قورباننک یوره گنده ن اورمشدی! یارده مگه کیلگه ن دولتمند پیکنک تعرضی نتیجه سز قالدی، چونکه اودا په ک سه ودیگی پاشادان آیری آرتق پاشایامشدی!

قومانداسز قالغان عسکرلهرنی بر آز تعقیب ایدهره ک کیری قایتغان روسلهر، قارشیلارندا مجادله ایتکه نلهر ایچنده پاشانک بارلیغینی ییلمه سلهردی!

حرب ساحه سنده گی شهیدلهرنی (کیچیب اوز بیرلهریگه چیکیلمشله ردی!

قیشلاق اهاالیسی شهیدلهر آراسندا پاشانک جسدینی تانباراق دولتمند بیکله ایکسینک نیشینی بر چیتکه کوتوروب ساقلامشلار، ایرته سی کونی مجاهدلهر «آب دهره» قیشلاغندا جسدنی کتیره ره ک بویوک بر مراسم بلهن چه گه ن قیشلاغندا دفن ایتدیلهر. پاشانک بیرینی دانیال بیک، دولتمند بیکنک بیرینی ده اوغلی عبدالقادر بیک اشغال ایدهره ک مجاهدلهر انتقام عشقیله هملی کوره شله رنده دوام ایتدیلهر...

خاطرات ایگه سی آغایکوف، پاشانک سونگو سوغوشنده شهید بولغانینی یازادر وه یاندا تاشیغان قرآندان بحث ایتهدر. اگر روسلهر ایلک قارشولاشدیقلاری کوچنک ایچنده پاشانک بارلیغینی وه شهید توشکه نینی ییلگه ن بولسالار ایدی، او بویوک شهیدنک نیشینی اورادا براقیرلاریدی؟ ساده قرآنینی آلتا اکتفا

ایته رهلمیدی؟ بو قرآن بختی ده بوسوتون اویدورمه بر نهرسه در.
 بو کون پاشانک بعضی بر نهرسه له ری تورکستان مجاهدله رینک نه لنده
 بر قسمی ده (حتی شهید ایتلدیگی زمان اوستنده گی جاکه تی)
 تورکیه گه کیلگن مجاهدلهر تاماتدان عائله سیگه بیرلمشدر. بو،
 تورکستان استقلال مجاهده سی تاریخی شخصیتینک امامتی، تورکستان
 ملی حرکتی موزه سینک یو کسه ک اورینی اشغال ایته جه کدر! پاشانک
 هیچ بر نهرسه سی روسله رنک نه لیگه کیچمه مشدر.

غریدر، که او تاریخله رده مرکز قیزیل روس مطبوعاتی
 («ایزوه ستیه» وه «بر اودا» که بی غازیتالار) پاشانک شهادتیگه
 اینانماش وه بو یوک شهیدنک قافاسینی کورمه گونچه بو خبر که
 اینانماق توغری بولماغانیی یازمشلاردی. چینه نده اینانماسلیقدا
 حقلی ایدیلر، چونکه او چاغقا چا تورکستانده گی تورک روحینی
 تشویک سالیس اوچون، نیچه تاپقر پاشانی اولدورمش وه
 تریلتمشله ردی!...

اگر که به. ثوانک نه لنده پاشانک شهید ایتلگه نیگه دائر بر
 آماره (ایز) بولسایدی، مرکز نک رسمی غازیتالاری بو ادعاده
 بولونمازلار ایدی. حالبو که کیچه گی چه کیست، افکار عمومیه نی
 اغفال اوچون پاشانی «بر افلاس روس سونگوسیه پارچالایدر»
 وه «قرآن بختینی» اویدوره در!...

(افور، مثبت وه یا منفی، یا خشی وه یا یامان، غالب وه یا
 مغلوب، ههر قاندای ماهیتده بولسا بولسون مه نم ملی قهرمانلاریمدان
 بریدر وه مه نم کیلمش، کیچمش وه کیله جه ک ملی قهرمانلاریمدان
 هیچ بری بوندای بر ضربه گه توشنده هم چیدی آلماس. اونله ر
 اولومله رنک مینگ بر تورلوسیه اولمشله ر وه هیچ بریسی ایر که ک
 ما گلایغا «سیفیلانه تحمل تامغاسی» نی باسدیر ماشلاردی. اونله رده
 وه بزده ن سوگرا کیله جه کله رده شونده ی اوله جه کله ردر.

غربت ایله رنده ییگیتچه جان بیر گن تورک انورنک یو کسه ک

خاطر اسیغا حرمت اوچون سوسامه ن. — آقا گوندوز «جمهوریت» ده ن
 پاشا «غربت ایله رنده» ایمه س، اوز یورتنده، قارداش اولکه ده
 تورک وه تورکلک اوچون جان بیرمشدر. پاشانک شهادت خبری
 تورکستانده چوقور تأثر اویغاشرمش، هجرا بورچه کله رده هم ماتم
 توتولمش وه ییغلانمشدر. بو کون تورکستانده بو بو یوک شهیدنک
 قهرمانلیغی وه تورکستانده گی یورتچی حرکتی، خلق آراسندا
 ملی بر داستان حالندا یاشاماقدادر!

بز بوراده پاشانک بو ملی حرکتده گی روینی وه ملی کوره.
 شک تاریخی یازماقچی ایمه سمز. او اوز باشیچا بر تاریخ، بو یوک
 بر اثر در. بز بو کیچیک صحیفه له ریمزده مخصوص غرض بلن
 اویدورولگن آروتونوف خاطر اینک بر نقطه سیگه تیگیب، حقیقتی
 آکلتماقلا اکنتا ایتهمز.

* * *

پاشانک شهادتی مناسبتیه بر کوب تاریخله ر سوپله نمشدی.
 بونله رده ن بریسینی توبه نده اوزیچه کوچیره مز:

بستی طالع ما اینکه قضارا تیری خورد بر سینه آن اشهد بالله العظیم
 دادجان از سر اخلاص تیری قربانش عشر ذی الحجه به بیواست بغفران رحیم!

* * *

ایمانسر حاجی

«یا گا ملی یول» رفیقیمز برنچی فیرال نومروسنده گی «قومو-
 نیست حاجی» دیگن باش مقاله سنده عربستاندا گی ساویت ممثلی
 تورکستانلی نذیر توره قولوفنک اسلام اولکه له رنده ن کیلگن
 حاجیلار بلن بیرلیکده اوتکن ییل مکة مکرمه گه حجگه بارغا.
 نلیغینی یازدر. «یا گا ملی یول» رفیقیمز نک بو مقاله سی عربستانده ن
 باشقارماسیغا کیلگن معلوماتلارغا اساسلانیب یازیلغاندر. ساویت حکو-
 متینک دینگه قاراشی «دین خلقله ر اوچون زهردر» شعارنده ن
 عبارتدر.

ساویت مملکتده توزولگن «خدا سزلهر جمعیتی» که بی تشکیلاتلر نیک وظیفه لهری مسجد وه عبادتخانه لهرنی «خدا سزلهر قلوبیگه» نه یله تریشد. ساویت حکومتی روحانیلارنی ههر تورلو حق وه حقوقدن محروم قیلغانی که بی حضرت محمد پیغمبرنی آلامچی، عرب موشتومزورلهر نیک صنفی منفعتینی مدافعه ایتوچی بر یوقسولار دوشمانی دیب تایتادر. بر وقتلهر تاشکنده گی «قیزیل اوزیگستان» غازی تاسینک بیتلهرنده حقیقی پیغمبر محمد ایمهس، له نین دیب اوزون-اوزون مقاله لهر یازیلغان ایدی. ساویت حکومتینک شوندا ی دینگه وه اسلام پیغمبری محمد علیه السلامگه قارشو بولغان افلاس ایشلهریگه آرا لاشوب یورگه نلهر نیک اڭ آلغی قاتارندا شو لعین نذیر توره قولوف تورهر ایدی. ایمدی بو ایمانسز توره قول حجگه کیلگن مسلمانلار نیک کوزلهرینی بو یاماق وه مسلمان قانیغا بویالغان روس بولشه ویزمینک قیزیل بایراغینی «باشیل» توسلی کورسه تمهك اوچون یالغاندان «حاجی» صفتینی آلامچی بولغاندر. نذیر شیطانک بو افلاس وظیفه سیگه ایسکی قاضیلاردان عبدالرشید افندی ابراهیم یاردمچیلق قیلغاندر.

تورکستان خبرلهری

ملی قیزیل عسکر قاتارلارندا

سافراز بیکیان دینگن بریسی (اسمیگه قاراغاندا ارمیله ردهن بولسا کیرهك) تورکستان ملی قیزیل عسکرلهری حقنده «پراودا ووستوکا» نیک 1930 نچی ییل 5 نچی ده قابر نومرونده قیساغنه معلومات بیرگن. سافراز بیکیاننک نه تیشینگه کوره «ملی قیزیل عسکرلهر آراسندا فرقه عسکری تشکیلاتلهر نیک ههمده عسکر باشلو-قلاری (قوماندانلاری) نیک نظر دقتلهرینی جلب ایتهرلک یتیمسیز-لیکلهر (که مچیلکلهر) کورونوب قالغان» ایمش. بو یتیمسیز-

لیکلهر نیک نیمه لهردهن عبارت ایکه نلگینی سافراز بیکیان آچیب نه یتمه گن بولسا ههم بو فرقه تشکیلاتلهر نیک دقتلهرینی جلب ایتهرلک که مچیلکلهر نیک «ملی قیزیل عسکرلهر آراسندا فرقه سیاستینک باش چیز یغی، ملی مسئله ده له نین سیاست یولینک اویله-نگه نیدیک کیته آلمانغانلیغیدان عبارت بولغانینی» ایما ایتدر. شو که مچیلکلهر نقطه نظر ندهن ملی قیزیل عسکرلهر نیک حربی حاضر-لغی بولشه ویکلهر چه کوگیلی تاپیلماغان.

بولشه ویکلهر نیک «بین الملل برادرلغی»

معلومدر، که فهرغانه ده دزه رژینسکی نامیغا سالینغان توقوما فابریقاسینی «عموم شرق عالمیغا نمونه بولارلق بین الملل برادرلق فابریقاسی» قیلماقچی بولاددلار. مه نه شو فابریقادا روس بولشه-ویکلهری اوزلهریچه «نوقول روسچه» بین المللیچیک یورگیزمه-کده لهر. روس «بین المللیچیلهری» شو فابریقانک نه له کتیریک بولومی مدیرلکیگه تعیین ایتلگن محمد جان اوغلی دینگن بر تورکستان-نینک آرقاسیغا نه ییب، یوزلهریگه توکوروب اونی قوولاب یوبارغانلار.

1923 نچی ییلدان بویان قومومول اعضاسی بولغان آبراموف

اسملی بر روس ته خیسکه ری بله ن بر روس ایشچیسى: «اوزیک تیلی نیمه دینگن نهرسه؟ بز آوروپالیلارغا اونی اورگه نیشنک کیره گی یوق، چونکه ایکی اوچ ییلدان سوک اوزیک تیلی دینگن تیل تور-کستانده قالما یا جاق، اونک پیریگه روس تیلی اورنا شاجا قدر» دینگه نلهر.

پویه چه تقو ناملی باشقابریسی ایسه «اوزیک تیلی آلمان تیلی دیک بر تیل بولسا ایدی، طبیعی او زمان مسئله باشقاچا بولور ایدی، فقط بو اوزیکلهر نیک تیلینی اورگه نیشدهن نیمه چیقادر!» دینگن. مه نه موسقوا حکومتینک تورکستانده یورگوزمه کده بولغان ملی سیاستینک بیت آلیشی... شو لگدیک سیاسی «شاللا قیلقینی»

ایشیتیب تیگلهب اوتورگهن اوزبیکستان حکومتی باشینداغی (!؟)
فیض الله خواجه، فرقه باشینداغی اکمل وه عثمانلار نیمه دیر
ایکهنلهر؟

تاشکنده

بوتون تورکستانک پایتختی تانیلغان تاشکنده شهری حقنده،
«پراودا ووستوکا» غازیتاسینک 1930 نچی ییلغی 23 ده قابر نومرو-
ندهن، توبهنده گی معلوماتلارنی آلیب باسامز:

تاشکندنک 430 میگ نفوسی بار. بو، بوتون اوزبیکستان
خلقینک اوندهن بریگه یاقین (9,8%) دیمه کدر. 1926 نچی ییلغی
نفوس تحریری معلوماتیغا کوره، تاشکنده خلقی او وقتده گیدهن
107 میگچه کوبه یگهندر. یورتیمز پایتختی خلقینک قیسقا مدت
ایچنده بونچه کوبه پیشینک اصل سببی، روسهنک ههر تاماندان،
آینوقسا روسلهردهن کوب کیشینک تاشکنده کیلیب اورناشیب
قالغانیدر. بولشه ویکلهرنک دیدیگینچه بو «کیلگیندیلهر» تورکستان
وه تورکستانیلهر اوچون «مدنیت اوستادی» (Kulturträger) وظیفه-
سینی اوتهمه کچیلهر. حقیقتده بو کیلگیندیلهر تورکستان خلقینک
قائینی «زولوک» که بی سوروب یاتقان، خلقیمز روحیگه بوتونله ی
یابانچی، مدنیت دیگهن نهرسه نی توشینده ههم کورمه گهن وه «بین-
الملل برادرلق» تیریسینی یاپینب یورگهن ایسکی روس مستملکه-
چیس یوریلهریدرلهر.

تاشکنده 11 میگ 246 کیشی ایشله یدرگهن 73 اعمالاتخانه
بارمش. بونلهرنک 5 میگ 163 گنهی تورکستانیلهر. بو 11 میگ
246 ایشچیلهر حسابیگه تیمیر یول، تراموایدا ایشله یدرگهنلهر کیر-
مه یدرلهر؛ بو تیمیر یوللاردا گیلهرنک یوزده توقسانی «قوی تیریسیکه
بورونگهن روس قیزیل بوریلهری» درلهر.

5 میگ 163 تورکستانلی ایشچیلهردهن یوزده توقسانی ایسه
قارا خدمتده گی آیلغی آز ایشچیلهردر.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلاغان
17 ساره || 1931 آپریل

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

- 1 - آلادرغان وضعیتمز آچیق بولسون باش مقاله
- 2 - جمال پاشانک اولدیریلیشی مج
- 3 - ائک آلغی مقدس وظیفه مز توقنامش اوغلی
- 4 - ملی کورهش میداننده چوقای اوغلی مصطفی
- 5 - اینگلته ره وه هندستان تورکستان استقلالچیسی
- 6 - تورکستانده روسیه گه قارشو قوزغالیشلار تیمور اوغلی

ادبی بولم:

- 7 - کوکله م چاغی (شعر) توینغون

خبرلر بولومی:

- 8 - تورکستان خبرلری

Yach Turkestan

Mars 1931 (Le jeune Turkestan) No. 16

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلهری
آچیقدر . باسیلمغان یازولار قایتار یلماس .

آبونه شرطلهری:

ییللغی - 2 دولار آلتی آیلغی - 1,2 دولار
اوج آیلغی - 60 سەنت آیریم نسخه سی - 20 سەنت

مجموعه مزگه تیوشلی هەر تورلی یوللانمالمار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- ندان چیقا باشلاغان
17 ساره 1931 آبریل

آلادرغان وضعیتمز آچیق بولسون

اوز ملی آزادلیغی یولندا کوره شمه کده بولغان خلقلره ایچنده
بز روسیه تورکلره آیریم بر اورون توتهمز. بزنگ یورتمز وه
ایلمزده ملی قورتولوش غایه سی اوچون آروچا پروپاغاندا یورو-
توشکه احتیاج یوقدر. ههر تورکستانلی، ههر ایدیل-اوراللی، ههر
قریملی وه ههر آذربایجانلی توغولغان کونندهن اوزینک روسیه وه
روسلق ایله هیچ بحلاقه سی بولماغانلیغنی بوتون آیدینلغی بله
سیزه در. تورکستانلی، ایدیل-اوراللی، قریملی، آذربایجانلی گه اوز
یورتینک روسلر تاماندان زور بله ن استیلا ایتلیگه نلگینی اثبات ایتوب
اوتوروشکه هیچ بر احتیاج یوقدر. بزنگ نه قانیمز، نه روحمز وه
نه ده ذهنیمزده روسلق وه روسیه دن هیچ بر ایز یوق. بونکله ده بز
فییرال (مارت) انقلابی زماندا اوز ملی خصوصیتمزنی زورلاب
روس خلقی بله ن برلیکده تیگ حقوقلی وه دوستانه یاشاش یوللا-

«یه کی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه در. لاتین
حرفله ریه چیقادر.
امتیاز ایگه سی: نصیر
مستول مدیری: مجدالدین احمد
آدره سی:

Istanbul: Hükûmat konagı karşısında Gümüşhane
Sokagı No. 3 (Turquie)

«تورک یوردی» تورک اوچاقلا ریئتگ فکرله رینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاتین حرفله ریه چیقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi Ankara-Turkiye

«اودلوبورت» وه «بیلدیربیشی». استقلالچی آذری محررله ری تاما-
نیدان استانبولده، لاتین حرفله ریه، چیقاریلماقدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازیتانی بوتون اوچوچیلاریمزغا توصیه
ایتمز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومتر» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقراینالی آناقلی محررله ریئتگ اشتراکی بله ن پاريسدا
چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یاگا

«ملی یول» ایدیل-اورال استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفله ریه چیقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«أمل مجموعه سی» قریم تورکلره ریئتگ استقلال فکرنی تارانادرغان
اونبش کونلک مجموعه در. عرب حرفله ریه چیقادر. آدره سی:
„Emel Medjruasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

رېښې دا قیدیریب خلقیمزنی «روسیه دهموقراتیک قونفدهده راسیون جهو-
ریتی» نده یاشاما قغا، ههم اوندهب کوردوک. روس دهموقراتیسنک سیاستاً
هیچ بر نهرسه که یاراماسلیغی یوزندهن فییرال (مارت) انقلابی ییقیلدی.
روسیه قانلی روس بولشه ویزم جهنمیگه، نه یله نیب کیتدی. بو بولشه-
ویزمنک نوقول بر روس ملی اثری، زوسلققا مخصوص بر کورونوش
بولغانلیغنی روس دهموقراتلاری باشلوقلارندان تاربخشناس عالم
میلیو کوفده اعتراف ایتهدر. اونگدیک ایک اوگده گی محافظه-
اکارلاردان سانالغان سالتیو کوفده ارنی-روس مونارخیستلاری غاز-
یتاسی «ووزروژده نیه» («Возрождение») ده عینی فکرنی سویله-
یدر (28 فییرال نومریگه باقیلسین). ساویت سسته می شکلینی آغان
روس بولشه ویزمی زور بله بزنک یورتمزنی ده استیلا ایتدی. بز بو
ساویت سیسته مینک یورتمز، خلقمز اوستنده حکم سوروب کیلمه کده
بولغان یات، مادی وه معنوی منافعمز که قارشو ظالم روس حکمرا-
نلغینک باشقا بر شکلی بولغانینی آچیق کوردوک، اونگچون کوره-
شمه کده مز.

بو تارتیشودا آلاجامز وضعیتنک آچیق وه آیدین بولوشی
کیرهک.

بز، دیهرلک ههمهمیز، ایسته دیکله ریمزنی پهک یاخشی نیلمه مز،
لاکن ملی تیله گیمز که ایریشمهک اوچون کینه جه گیمز یول وه
قوللانا جاممز حرکت اصولینی بعضی بر توغانلاریمز آیدینلاشترا
آلمانغا اوخشا یدر لار.

بز تور کستانلیلار یالغوز اوز یورتمز که کیلیب یرلهشکه ن آزگه
روس مهاجرلرینی ایمهس، (ذاتاً بونلار پهک آز وه سیرهک گنه بر
طبقه در) بوتون روسلقتنی کوزده توتوشیمز کیرهک. یورتمز اوستنده-
اگی حاکمیت تور کستانده گی آزگه مهاجر روسلهرنیگ ایمهس،
بوتون روسلقتنک حاکمیتیدر. اونگچون بز بو میلیونلارچا اهلایگه
ایگه بولغان روسیه بله ن کوره شیشده اوز موفقیتیمزنی تأمین ایتهدر.

گه ن یول وه مه تودله رنی قیدیریشیمز کیرهک. اوز کوچمنک بوگا
یتشمه سلگی آچیق بر حقیقتدر. اونگچون بزنک اوزیمز که اوخشا-
غان روسیه بویوتدروغندان قورتولماقچی بولغان خلقلهر بله ن سیتی
صورتده باغلانیش وه بر که حرکت ایتش یوللارینی قیدیریشیمز
کیرهک. یالغوز ایدیل-اوراللی، قریم، آذری که بی اوز قارداشلا-
ریمز بله ن گنه ایمهس، عمومیتله قافقاسیا خلقلهری، اوقراینا وه
روس قازاچیلارینک اوز مستقل دولتله رینی قوروش یولینا توشکه ن
قسملهری بله ن ایستهر تشکیلاتچه، ایستهر شخصی مناسباتمزه سیتی
حرکت ایتشمز کیرهک.

ملی دوشمانمز پهک کوچلی. او آیریم آیریم آغاندا اوزینگه
قارشو کوره شمه کده بولغان خلقلهرنک ههر برنده ن کوب کوچلیدر.
لاکن بز اوقراینا، قافقاسیا، استقلالچی بولوب کورونوب یورگه ن
روس قازاچی ولایتلهری، ایدیل-اورال، قریم وه تورکستان پیر-
لیکده بو دوشمان بله ن موفقیتله کوره شه آلامز.

بو یرده دیمهک ایسته دیگمز وضعیت آیدینلغی، مه نه شو بزله
برابر عینی دوشمانگه قارشو اوز مقدراتلاری اوچون کوره شمه کده
بولغان خلقلهر بله ن اوز مقدراتمزنک سیتی باغلی بولغانلیغنی کوزده
توتوب اونگه کوره حرکت ایتمه کدر.

تور کستانده ههر یوز تور کستانلی که 2-3 روس مهاجری توشه در
دیگه ن فکر بزنی آووتا آلمایدر. اوستمزه حکم سورمه کده بولغان
قیزیل موسقوا دیکتاتوراسیگه قارشو کوره شه ییلمهک اوچون مطلقاً
اوقراینالی، ایدیل-اوراللی، قریملی، آذربایجانلی وه عموماً قافقا-
سیالیلار بله ن قول قولغا، اوموز اوموز که حرکت ایتشمز کیرهک.
یالغوز شونده گنه بز ملی تیله گیمزده موفق بولا آلورمز.

یاشیرین اویونلارنک زمانی کوبده ن کیچکه ن. ایمدی کیم
بله ن کیتمه کده بولغانمزنی وه بو کوره شنده کیملهرنک متفقله ریمز
بولغانینی آچیق سویله ب کورسه تیشیمز کیرهک.

تورکستانلیلەر بو قناعتده بولغانلارینی ییری کیلگن ساری اوقراینالی، قافقاسیالی، قریملی، ایدیل-اوراللیلارنک توپلانیشلارندا آچیق سویلمه لیدرلەر.

بزنگ ملی حرکتمز آڭ یاش وه تشکیلاتی کیره گینچه کوچله-نوب بیتمه گن حرکتلرنک بریدر. اونگچونده آینوقسا بز «ملی برلیک» تیوره گنده توپلانغان تورکستانلیلهرنک آلاجامز وضعیت آچیق وه آیدین؛ آتاجامز آدیملار قطعی، حرکتلهریمز مضبوط وه متشکل بولمالیدر.

بزنگ بوتون حرکت وه چیقیشلاریمزدا بو کونگی وه کیله جهک موسقوا دیکتاتوراسیگه قارشو کورهش جبهه سنده گی متفقلهریمزنی بزدهن آزغنه بولسا ههم ساووتا تورغان هیچ بر حرکتنک بولماسلغی لازم.

آلدرغان وضعیتمز آچیق وه آیدین بولسون.

* * *

جمال پاشانک اولدیریلیشی

(موسقوا بولشه ویکلهرینک جنایتی)

بوندهن 9 ییل بورون تفلیس کوچله رنده جمال پاشا اولدیر-یلگن ایدی. ساویت حکومتی او زمان بو جنایتنک گناهینی ارمه-نیلهرنک اوستیگه یوکلتهکن ایدی. بز تا او زمان جمال پاشانک رسمی ساویت خبرلهرینک کورسه تکه نی که بی ایمهس، ساویت حکومتینک اوز آگه تلهری تاماندان اولدیریلگه نیگه حکم ایتکن ایدک. بوندهن، ارمنیلهرنک بوندای بر اولدیریش جنایتینی ایشلی آلماسقلارینی سویله گه نیمز آگلاشیلمایدر. بز بهرلین کوچله رنده طلعت پاشانک، رومادا تاغین بر آناقلی تورک سیاسی دولت آدامینک ارمنیلهر تاماندان اولدیریلگه نلکلهرینی آتیق یلمهز. ارمنیلهر جمال پاشانی ده اولدیریش اوچون موافق بر زمان قیدیریب پوره ایدیلهر.

فقط بو حادثه ده ارمنی اسمی بولشه ویکلهر تاماندان نظر دقتنی باشقا یاقغا آغداریش اوچون گنه اورتاغا آتیلغان ایدی...

1922 نچی ییلی کوکلهمده جمال پاشا هیچ کوتیلمه گن بر بر آندا آفان سردازی صفتیله پاریس غا کیلیب چقدی. مهن او زمان تورکیه سیاسیونلهرینک هیچ بریسیله، او جمله ده ن جمال پاشا ایله شخصاً تانیس ایمهس ایدم. عیاض اسحاقی بیکنک واسطه چیلگی آرقاسندا پاشا ایله اوچره شمه کچی بولدق. مهن جمال پاشانک اوتیلیگه باردیم. قیسقاچا گه پله شدک.

طبیعی بزنگ مصاحبه مز تورکستان اوستنده گنه ایدی. جمال پاشا او زمان تورکستانده بولوب تورگن قوزغالیشلاردان ناراضی ایکه-تلیگینی یلیدردی. او مهنگه اوز تاماندان پورتمه گی دوست، تانیشلاریمغا ساویت حکومتیگه قارشو بولغان حرکتلهرنک توختاتیش کیره کلگی حقنده یازیشمنی توصیه ایتدی. مهن جمال پاشاغا تور-کستان قوزغالیشلارینک صرف ساویتلارنک ظالمانه سیاستی نتیجه سی بولغانینی، بولشه ویکلهرنک یوزی یالتراق انقلابی شعارلار آستندا نو قول روس ملی قولونیزاتورلغی سیاستی یوروتمه کده بولغانلارینی، اونگچونده بو عصیانلارنک یا ساویت سیاستینک اساسدهن اوزگه-ریشی وه یاده ساویت روس عسکرلهرینک یورتمزده گی جانلی کوچلهرنی بوتونله ی قیریپ تیریشلهری آرقاسندا توقتالیشی ممکن بولغانینی سویلهدم.

جمال پاشا «تورکستانده ساویت سیاستینک اساسدهن اوزگه-ریشی» دیگه نده نیمه آگلاغانمنی سوره دی. مهنده اونگه:

«— تورکستاننک روس پروله تازی دیکتاتوراسندان قوتقا-ریلیشی» دیب جواب بیردم.

بو جوابم پاشانک خوشیگه کیتمه دی. او مهنگه ساویت حکو-متیگه یاقینلاشیش وه بولشه ویکلهرله برلیکده ایشلهش کیره کلگینی قاندرماقچی بولدی. جمال پاشا «تورکستانده گی عصیانلار بولماسا

انگلیزلهرنی هندستاندهن قووب چیقاریش پهك قولای» بولغانیغا اینانار ایکهن وه مهنی ده شو قناعتیغا ایناتریش اوچون زحمت چیکمه کده ایدی.

فکرچه ایکیمزنگ بربریگه قارشو ایکی قطبه بولغانلیغیمز آگلا- شیلیب قالدی. جمال پاشانک مقصدی انگلیزلهرنی «جزالاندیریش» یعنی هندستاندهن چیقاریش وه هندستانی قوتقاریش ایدی. مهن بریسنی «جزالاندیریش» وه باشقالارنی قوتقاریش اوچون اوز یورتمنک ملی قورتولوشی مسئلهسینی بر آن اوچون گنه بولسادا کوزدهن قاجیرا آلام. مهن هندستانک مستملکه قوللغندان قورتو- لوشی اوچون اوز خلقم وه یورتمنک چیده بولمایدوغان بر ظلم آستندا ایزیلیب محو بولوشینی، اوز خلقمنک وخشی روس بولشه- ویکی قولدا قول بولوب خورلانیشین هیچ ایسته مه سلیگیمنی بلدیردیم.

جمال پاشا «تورکستاندهن اوزاقدا بولغانم اوچون مسئلهنک بو کونگی حال وه وضعیتندهن خبرسز بولغانمنی» وه ساویت حکو- متیگه قارشو کوب گنه «حقسز دوشمانچیلغم» بولغانلیغنی سویله دی. مهن اونگه انور پاشانک توسته تدهن ساویت دوستلغندان تورکستان قوزغالانچیلاری باشیغا کیچیب اوتورگه نلیگنی ایسله تدم. جمال پاشا درحال انورنک بو حرکتیگه قطعی صورتده قارشو بولغانلیغنی یلدیردی.

مصاحبه مز سو گندا جمال پاشا اوزینک تفلیس اوستندهن کیمه ک اوچون حاضر لانا قدا بولغانلیغنی یلدیردر کهن مهن اونگه بو یولنک قورقولی بولغانلیغنی سویله دم. جمالنک نیمه دیمه ک ایسته دیگمنی آگلامادیغینی کورگه چ، توغریدان توغری:

«تفلیسده ساویت آگه تله ری سزنی اولدیردرلر» دیدم.

«نیچون تفلیسده گنه؟ مهنی موسقوادا وه یا یولدا اولدیروش یه نه ده قولایراق ایمه سمی؟» دیدی.

— «چونکه سز تفلیسده اولدیریسه گز بولشه ویکلر اوچون گناهنی ارمنیلر اوستیگه اتوب آغیر «مسئولیتدهن» چیقیش کوب ینگیل بولادر» دیدم.

مهنم بو تخمینم جمالغا شو قدر اوزاق وه معناسز کوروندی، که او کولومسه بده یوباردی.

اوندان سوگرا بز کوروشمه دک. جمال پاشا جونب کیتدی. بر قانچا وقت سوگرا ته لگراف اونک تفلیسده اولدیریلگه نلگی خبرینی کیتردی. ساویت غازیتالاری بو جنایتنک «جمالدهن اوج آلماقچی بولغان ارمنی داشناقلاری ایشی» بولغانلیغنی یازدیلار. احتمال بونگه اینانغانلاردا بولغاندر. بز، آینوقسا مهن ایسه جمال پاشا- نک ساویت حکومتینک اوز امری بونچه اولدیریلگه نلگنده هیچ شبهه ایتمه گهن ایدک.

مهنه ایمدی. بورونغی چه کیست نه واگه نی دومبادزه دیگن بر گورجی مسئلهنک حقیقتینی کورسه توب اوتوروبدر. بو سابق چه کیست دومبادزه یاقیندا چیغان «چه قا، وه قومینتهرن خدمتده»

„На службе ЧЕКА и Коминтерна“

دیگن کتابنده «جمال پاشا موسقوانک بو یروغی بلهن گورجستان چه قاسی طرفندهن تعیین ایتلگن مشهور باسقینچی لوبادزه Lobadze نک قولی بلهن اولدیریلدی» دیدر. دومبادزه «جمال پاشا عمومی محاربه زماننده گی ارمنی قیرغینی اوچنی آلماقچی بولغان ارمنی داشناقلاری طرفندهن اولدیریلدی دیب خبر تارقاتیلدی. بو خبرگه اینانیدیلار. چونکه ارمنیلرنک اوج آلماقچی بولغانلقلاری اویله نهر ایدی» دیدر.

دومبادزه: «بولشه ویکلر جمال پاشانک کمالچیلر طلی بلهن اولدیریلدی دیگن خبرنی ده تارقاتیدیلار» دیب یازادر.

مهنه سزگه بولشه ویک پرووا قاتورلغندان بر نمونه:

جمال پاشانک اولدیریلشی اوچون موسقوادان امر بیرگه نله ری

حالدا اونك كمالچيله تشبى بله ن(!!) ارمنيله طرفده ن اولدير-
يلگه نلگى حقنده پرووا قاسيون خبر تارقاندرلار!

أورده ، جمالدا بولشه ويكله ر اوچون يالغوز پروياغاندا واسطه-
لارى ايديله ر. بولشه ويكله ر اونلارغا بر آن اوچون گنه بولسادا
اينانماسلار ايدي. ههر ايكيسينك ده ايرته- كيچ موسقوا بولشه ويكله رى
طرفده ن اولدير ييلشه رى مقرر ايدي. چينده ن ده بونلار موسقوا
خائنگينك قوربانى بولديلار.

أنور بابالارينك ييشيگى ، اوزينك تاريخى يورتى بولغان تور-
كستانى مدافعه ايتره كه ن بر قهرمان اولوميله شهيد توشدى.

جمال پاشا ايسه بزنى ده بر گه ايشله شگه چاقىروب يوردنيگى
ساويت حكومتينك خياستيله اولدير يلدى.

* * *

أك الغى مقدس وظيفه مز

ههر ملتك يوزينى كولديره جهك مى بايراملارى وه ايسله گه نده
يورده گينى آچيتاجاق قايعولى قارا كونه رى بار. ههر خلقك مى
تاريخنده اونى سيويتره رلك پارلاق دورله رى قاتارندا بيرده قايعير-
رلق ياراماس حادته لهر كوروله در. مى تاريخك وظيفه سى دائما
پارلاق دورله رده ن ، مى قهرمانلارنك خارق العاده ايشله رنده ن بحث
ايمه ك گنه ايمه س ، او عيني زمانده خلقنى فلاكت وه طالعزلققا
سودره گن كو گولسز وقعه لره نده ن بحث ايده ره ك سبيله رينى ياش
نسلگه آيدينلايش وظيفه سيني ده كوره در.

بو يووك خلق كتله سينك بختسز لغيغا باش سبب اسارت بولغاندر.
اوزون سور گن اسارت دورى كوينچه بو يووك بر خلق كتله سيني
اجتماعى اخلاقدان محروم قيلغاندر. بر خلقك مى بيرليكنى تقدير
ايتهرلك درجده يتوشمه گه نلگى وه بعضى فردله رنك منصب وه رته-
گه بيريلگه نلگى ده بو يووك خلق كتله سيني بختسز لققا اوچره تكه ندر.

بر نيچه تاريخى مثال بو ادعائى آيدينلاتادر:

بو كونگى غرب مدنيتى بايىلارى قاتارندا بر نيچى اورونى آلغان
آلمانلارنك مى تاريخنده ، كوينچه اوز تورك تاريخمزه بولوب
اوتكه ن بعضى كو گولسز حادته لهر گه اوخشاغان وقعه لهر گه يولو قازم.
اونگچون مثالنى اولچه آلمان تاريخنده ن كيلتره مه ن.

معلوم ، كه بو كونگى متحد آلمانا كوچلى پروسيا وه قدرتلى
دولت كيشيسى بيسمارك اثريدر. آلمان مى بيرليگى توزولمه سده ن
بورون حاضرغى آلمانا ، اوتكه ن عصرنك اورنالار يغاچا ، ساناقسز
«دوقالق» (Herzogtum) لاردان عبارت ايدي. بو دوقالقلار ، شيوه
وه قياقچه بربرنده ن آنچاغنه فرقلى بولغان ، آلمان اوروغله رنده ن
تشكل ايتكه ن ايدي. بو آلمان اوروغله رى وقتيله بربرله رى بله ن
قارداشچا كيچينه آلمانلار. تورك خانلارى بر وقتله ر اوز آرا
اوگه ي آكلا او كه له رديك قانداى تالاشيب تارتيشغان بولسالارا ،
آلمان دوقالارى دا عيني ياراماسليقلارنى قيلغانلار. آقساق تيمور بله ن
سلطان بايزيد آراسندا گى اوروشله ر گه اوخشاش قارداش توپالائينى
آلمان مى تاريخنده ده اوچره ته مز.

متحد آلمانا ياراتيلماسدان بورون باواليا وه بادين اولكه له رينك
قارداشلارى پروسيا گه قارشو آلغان وضعيته رى وه قاراشلارى طبيعى
حاضر غيديك ايمه س ايدي. باواليا نك آلمان دوشمانى ديب تانيلغان
دولتله ر بله ن بير گه ليشيب قارداشى پروسيا گه قارشى قورال كوته-
ريب چيقتانى تاريخى بر حقيقتدر. بادين دوقاسينك اوز عسكرله رينى
اينگليزله ر گه ساتوب پروسيالى قارداشلارينك قانينى تو ككه نلگى ده
آلمان مى تاريخنده ياشيرىلا آمايدرغان حقيقتله رده ندر.

متحد آلمانا توزولمه سده ن بورونعى دورده آلمان خلقينك باشيغا
ميگ فلاكت كيلتره گن بو كه بى حادته لهر آلمان مى تاريخنده
كوبگنه كورونه در. ايمدى آرتق مثاللار بله ن وقتيمزنى آلماسلق وه
اوزيمزنى كوب چارچاتماسلق اوچون بر سه كرمب ياقين زمانگه

اوتسەك بو سوڭ دوردهده بز كه بى اسير ملتلهرگه عبرت بولورلق
كوب گنه حادثه لهرنى اوچره تەمز.

هەممەزگە بىلگىلدر، كه اون بيش يىل ايلگەرى آوروپا
توپراغىنى تىترەتكەن، ھواسىنى گوروللەتكەن ۋە اوقيانوسنى چالقا-
غان آلمانلار اوز متفقلەرى بلەن دىنا اوروشىنى يوقا قىلدىلار. بىگىلگەن
آلمانىك شرقى پروسياسىندەن بويوك بر قسى (Korridor) پولشاغا
قوشولدى. آلمان داستانىك بولاغى سانالغان رايىلاندى فرانسوز ۋە
انگىلزلەر تاماندىن اشغال قىلدى.

آوستريا پارچالاندى...

توركيەنى دىنا خرىطەسىندەن اوچوروب تاشلادىلار...

باشقاچا قىلىپ ئەتكەندە رايىلاندىدە («راين» نەرى ولايتىدە)
فرانسوز ۋە انگىلز عسكەرلەرى، توركيە توپراغىدا انگىلز، فرانسوز،
اىتاليان ۋە روم عسكەرلەرى بر نيچە يىل ظفر مارشالارىنى چالدىلار.
تورك عسكەرىك مەھارت، مەتانت ۋە باترلغى آرقاسىدا يات كوچلەر
قىسقاغە مدت ايچىدە توركيە توپراغىدا سوپورولوب تاشلاندى.
«حاستا آدم اولدىرىلدى» دىب اولەنگەن توركيە قايتادان تىرىلدى.
او بر تاماندىن آلمانىا حكومتىنگ درايتلى سىاستى سايەسىندە
رايىلاندىدە فرانسوز ۋە انگىلزلەر تاماندىن بوشايتلدى. فقط قىسقاغە
دوام ايتكەن بو اسارت دورى توركيەدە تورك ملتىك، رايىلاندىدە
ايسە آلمان خلقىنىك اضطرارنىيى آغىرلاشترادرغان ايزلەر تاشلاب
كىتدى...

بورادە يونان اوردوسىنىك آنا توليدە قىلغان يىغما ۋە زىلاللەرىنى
ساناب اوتوروشكە حاجت يوق. چونكە اونلەرنى ھەممەز ياخشى
بىلەمز. بو مقاله دە آتچاق بر نقتە بزنى كوب ياقىندان علاقه دار
ايتەدر. اوده:

قىسقاغە مدت اسارت دورى ياشاش طالعىزلىندا قالغان
قارداش توركيەدە انگلترە ۋە يا آمريكانك مانداينى قبول قىلىشغا

راضى بولوب كورونگەن كىچىك بر تودە نك كورونوب قالىشلىغى!
بر نيچە يىل فرانسوز اشغالى آستىدا قالغان رايىلاندىدە ايسە آنا
يورتنى آلمانىغا قوشولودان تارتىنغان آلمانلارنىك چىقىپ قالغانلىغىدر!...
دىنا ملتەرى ايچىدە يو كسەك پاتريوتلغى بلەن شەرت قازانغان
آلمانلارنىك رايىلاندىدە گى قارداشلارى، اوز يورتىدە يابانچى
حاكىمىتىنى ترجىح ايتكەنلەرىنى شو درجەدە آشكار قىلدىلار، كه
اونلار رايىلاندىدە گى آلمان ظلمىندەن فرانسوز تىشقى ايشلەر ناظرى
موسيو بريان ۋە ملتەر اوپوشمەسى (جمعيت اقوام) گە شكايىت
قىلىشغاچا كىتدىلەر.

تارىخىدە خارق العادە باترلقلار كورسەتكەن ۋە اولوغ دولتلەر
قوراراق آوروپا بويوك ملتەرىنىك غىطەسىنى تحريك ايتكەن توركيە-
نك اولمەس، يىلماس قدرتىگە تردد ايتكەنلەرنىك توركنك اوز
اوغوللارنىدان كورونوب قالىشلىغى ۋە آلمان رايىلاندىنىك آلمانىغا
قوشولوشىغا اونەمە گە نلەرنىك آلمانلارنىك اوز قارداشلارنىدان
چىقىشلىغىنىك سببى شەھەسز قىسقاغە مدت بولسادا بو اولكەلەردە
دوام ايتكەن اسارت دورىدر.

ايمدى ئەيلەنىپ اسارت دورىنى ياشاماقدا بولغان اوز يورتىز
توركىستان گە قايتوب كىلەيلىك. روس اسارتى آستىدا ايگلمە كدە
بولغان بختسىز توركىستانمىزنىك بو كوئى قايغولارنى مىلى نشرياتمىزنى
تعقيب ايتب يورگە نلەر ياقىندان بىلەدرلەر. اسير توركىستاندەدە اسارت
دورنىك وقىلە توركيەدە، ياقىندا رايىلاندىدە قالدېرىپ كىتكەن
ياراماس ۋە مىلى حاكىمىت نقتە نظرندەن بوتون توركىستان استىقلا-
لچىلارنى توشوترەرك كوئىلوسىز نتيجه لەر بىرمە كدە بولغانىنى
كورەرك قايسىرماقدامز. چار روسىەسى اسارت دورىنىك توركىستاندە
روس حاكىمىتى تايا نچىغى اولاراق صادق مىرشەبلەر ۋە اوز شخسى
راحتىندەن بولەك بر نەرسەنى دە توشونمەيدىرگەن جاھلار اجەلى
سېد مىر عالم كەبى احمقلەر تاشلاب كىشكەنى بارچاھىزنىك معلومىدر.

ساویت روسیه سی اسارتی آستنداگی تورکستانده ایسه حال یه نه ده
آغیرلاشان. بو قیزیل روس اسارتی یاره مزنی یه نه ده کاتاراق
قیلیش یولینی قیدیرادر. ساویت حکومتینک تورکستانده گی «معارف
سیاستی» وه قومونست فرقه سینک یورت مزده بیلگیله گن استقامتنک
اوزی گنه سی بو دعوانک توغرو لیغینی اثبات ایتشکه بیته رلکدر.

بوندهن بر نیچه بیل بورون سمرقنده توپلانغان معلمه ر قورو-
لتايندا آتاقلی بر قومونست ساویت حکومتینک ساویت مکتبله رندهن
خفیه لهر کوتکه نلگینی آپ آچیق سویله گن ایدی. ساویت حکومتی
معارف سیاستینک حقیقی یوزینی تورکستان معلمه ریگه اعلان ایتب
بیر گن بیرلی بر قومونستینک یوقاریداگی سوزله رینی ههر کیمینک
آگلا یاجاغی تیلگه ترجمه ایتسه ک شو معنا چیقادر: موسقوا حکومتی
اوزینک معارف سیاستی آرقاسندا یورتیمزده روس حاکمیتینک
عمرینی اوزا تیرماق امیدله تورکستان بالالاریدان اوزیگه کوچلی
نایانچیق قورماقچی بولادر.

اوزیکستان فرقه باش کاتبی اکرام اوغلی اکملنک اوتکن
بیل سه تابر باشلارندا سمرقند فرقه آگتیفلاری قارشوسندا سویله-
گن اوزون نظقینی ایسله یلیک. اکمل او نطقنده تورکستانده کون
کوندهن اولغایماقدا وه روس حاکمیتینی آغداریب اونک اورینگه
ملی حاکمیت قورماقچی بولغان ملی اویوشمه لهرنی یوقا تیش حقنده
سویلهر وه فرقه اورتا قلا رینی یارده معا چاغیرار کهن آغزندان شو
سوزله رینی قاچیرغان ایدی:

«اورتا قلا ر، مهنه شو مقصد بله ن بوتون روسیه قومونست
فرقه سی مرکز قومیته سینک اورتا آسیا بیوروسی تامانیدان مخصوص
مراجعتنامه چیقاریلیدی. اوزیکستان قومونست فرقه سی مرکز قو-
میته سینک قاراری غازیتا لاردا باسیلیدی. یایق خطله ر یوباریلیدی.
بونى همه گز او قوغان بولسا گز کیره ک. براق، اورتا آسیا، وه اوز-
یکستان یوقاری فرقه تشکیلاتلهرینک شو مراجعتلهریگه قاراماسدان،

عکس الانقلابی تشکیلاتنک ایشله رینی بیلگن بر قانچا فرقه اعضا-
لاری قوتورول قومیسیه لهریگه باریب بو تشکیلاتلهرنک ایشله رینی
آچیب بیرمه یدرلهر. بو تشکیلاتلهرنک ایشله ری حقیقه اوزله ریگه
معلوم بولغان نهرسه نی قوتورول قومیسیه سی آلدیدا آچماغان بوتون
فرقه اعضا لاری بونک بله ن ملتچی عکس الانقلابچیلارغا یاردم
قیلدیلار. بوندای فرقه اعضا لاریغا قارشى ائک قاتنغ چارالار کوریش
کیره ک...» («یه گی فەرغانه» 20 سه نتابر 1930).

تورکستان وه روسیه ساویت مکتبله رنده گی یاش تورکستانلیله ر-
گه موسقوا سیاسی تریبه سینک تیسکهری تأثیر قیلغانینی ساویت منبعله-
رندنن آچیق بیلگه نیمز که بی انصافینی یوقا تماغان بیرلی قومو-
نستلهرنک ده «روسیه قومونست فرقه سی مرکز قومیته سینک اورتا
آسیا بیوروسی تامانیدان چیقاریلغان مخصوص مراجعتلهر وه یایق
خطله ریگه» اهمیت بیرمه سلکگه باشلاغانلارینی اکملنک اوز آغز-
ندان ایشیتمه کده مز. فقط بز استقلالچیلار ساویت سیاسی تریبه سنده-
گی مستملکه چیلک روحینک بایاقیش تورکستان له نینچیله رندهن
بعضیلهرینک باشلاریغا چوقور بیرله شکه نینی وه بو حالنک ملی منفعتیمز
نقطه نظرندن منفی نتیجه لهر بیره جه گینی اویله ش مجبوریتنده مز.
روس اسارتی تورکستاننک بر کوب پشمه گن اوغوللارینی روسنک
قانلی سیاست بالچیغیغا، باتریب یوقا تیب یوبارماقدا در. ملی منفعتینی
ادراک ایتکه ن تورکستانلیله رنک بونی کوروشله ری، سیزیشله ری وه
بو روس اسارتندهن بر آن اول قورتولوش یوللارینی قیدیریشلاری
کیره ک. اسارت خلقیمز وه یورتمز اوچون ائک بویوک فلا کتدر.
تورکستانلیله رنک ائک آلعی مقدس وظیفه سی روس اسارتینی بر آن
اول آتوب تاشلا شدر.

شو بیرده ایکی بویوک اسیر اولکه نک معتبر ایکی اوغلی تاما-
ندان سویله نگن سوزله رنی ایسله تیب کیتهی:
«ههر ملت اوچون دیناده ائک که تته بختسزلق یات ملت قولیدا

اسپير بولوشدر». (لايبارت رهي - «بختسز هندستان» دن)
«تورکستانگ روسيه قوليدا اسپير بولوشينگ تورکستان
اوغوللاري سانالغان اکمل وه نبي لهر (*) تاماندان ياقلايشي،
ملتسزنگ بختسز لغيني ايکي تاپقر آغير لاشديرادر.»

چوقاي اوغلي مصطفى - «باش تورکستان» سان 5-6.
توقامش اوغلي

* * *

ملي كورهش ميداندا

بز «باش تورکستان» نك 13 نچي ساندا اکمل اکرام نك
تورکستانده گي ملي حرکتلهر حقتده سويله گن اوزون نطقيني
باسيب شرح ايتکهن ايدك. شو اکمل اکرام اوغلي 6 نچي فيرال
(شباط) ده، ناشکند او کتابر مجله سي 3 نچي فرقه قونفرانسده يه نه
بر نطق سويله گن. بوتون بولشه ويك نطقلهر ي که بي اکمل افدينك
بو نطق ده له نين، ستالين سوزلهر ندهن وه 16 نچي فرقه قونفره سي
قرارندهن «آيت، حديثلهر» نقلي بلهن تولديريلگن اوزون بر
نطقدر.

ملي حرکتنگ قورقولو بر شکلده بولغائيني اکمل افدينك
اوزي ده تصديق ايتهدر. بو يه گي تاييلغان ملي تشکيلاتنگ باشندا
فرقه باشلوقلاري، پروله تار ديکتاتوراسي حكومتي آپاراتندا ائك
مسئول اورونلارني توتوب كيلگن كشيله نك تورگه نلگي، اکمل
نك اوز تعبيرنچه، بو تهلكه ني شدتلي قليب يوبارغان.

منان، باتولهر که بي ملتچي «بوري» لهرنگ قانداي يول
بلهن فرقه قاتارغا كيريب آلوب «باياقيش موسقوا قوللاريني» ييب
قويارلق درجه گه كيلگونچه قالايلگه نلکلهر ي اکمل افديگه هم

(*) اکمل: «تورکستان، روسيه نك آيريلماس بر يارچاسيدر» ديدر.
نبي ايسه: «تورکستان، موسقوانك رهبر لگيسز باشي آلابدر» ديب ادا
ايتهدر.

آگلاشيلمايدرغان بر حال ايمش. اگر اگه. به. ئونك احتياطي
«چوبان ايتلهر ي» بولماسلارد ي بيجاره زه لوشسي، قاخيا ني، باومان
وه باشقالار که بي موسقوا ديکتاتوراسي آگه تله رينك قورالغان
سويه کلهر ي گنه قالغان بولور ايد ي.

«له نين نك روحيگه شکرلهر» که، بوز ملي «بوريلهر» گه. به.
ئونك قاپقانيغا توشوب پروله تار ديکتاتوراسي، دنيا انقلابي وه بونلار
ايله برابر بزنگ تورکستان ده «ملي تهلكه دن» قوتولوب قالد ي.
بو دعائي قيلغاندان سوئك اکمل افندي له نين ملي سياستنده ن آزغنه
بولسا هم آغماچيلققا يول بيرمه سلك وه ملي مسئله ده ايکي جبهه ده
آمانسز صورته كورهش يوروتوش اوچون آند ايچهدر.

بز له نين ني بيليشده اکمل افندي بلهن چاپيشماق ايسته ميمز.
بونگ ايله برابر له نين نگ يازولاري بلهن بر آزگنه تائيش
بولغانمزي سويلي آلامز.

مه نه بولشه ويك «قيزيل بيغمبري» نك «ملتله رنك اوز مقدراتيني
بيلگيلهش حقي» توغروسنده گي يازووي:

«— اگر بز حقوقي تعبيرلهر وه خيالي تعريفلهر بلهن اويناماسدان
ملي حرکتلهر نك تاريخي وه اقتصادي عامللاريني تيكشيرسه ك،
ايسته رايسته مه ز شو تيجه گه كيليب چيقامز: «بر ملتنگ اوز مقدراتيني
بيلگيلهش حقي ديمه ك، او ملتنگ يات بر ملتنگ تائيري
وه حكمي آستندان چيقيب، اوزيجه، آيري ملي مستقل دولت حالندا
ياشايا بيليشي ديمه كدر. (له نين اثرلهر ي مجموعه سنك XIX نچي
جلدي، 98 نچي صحيفه سيگه قارالسين). روسچه سي:

„Если мы хотим понять значение самоопределения
наций, не играя в юридические дефиниции, не „сочиняя“
абстрактных определений, а разбирая историко-
экономические условия национальных движений, то мы
неизбежно приддем к выводу: под самоопределением
наций разумеется государственное отделение их от чуже-
национальных коллективов, разумеется образование са-
мостоятельного национального государства“ (см. Ленин.
Собрание сочинений, Изд. 1921 г., т. XIX, стр. 98).

в данный момент разгорающегося освободительного движения в колониях является лозунгом революционным. Поскольку советские государства объединяются в федерацию на началах добровольных, постольку право на отделение остается неиспользованным по воле самих народов, входящих в составе РСФСР. Поскольку же мы имеем дело с теми колониями, которые находятся в тисках у Англии, Франции, Америки, Японии, поскольку мы имеем дело с такими подчиненными странами, как Аравия, Месопотамия, Турция, Индостан... постольку лозунг права на отделение является революционным и отказаться от него — значит сыграть на руку Антанты". (Из речи Сталина на X съезде партии).

لهين نك «ملتلهرنك اوز مقدراتيني بيلگيلهش حقي» مسئله سيني قويوشي بله ن اونك ستالين تامانندان تفسير ايتلشي آراسنداكي فرقني كوره سزمي؟ لهين چه «ملتلهرنك اوز مقدراتيني بيلگيلهش حقي» ديمه، ههر ملتك باشقالارندان آيريليب اوز باشيچا ملي مستقل حكومت توزوشي ديمه كدر. ستالين چه بو «اوز مقدراتيني بيلگيلهش حقي»، «بوش، خيالي، غير معين» بر تاووشدان گنه عبارتدر. لهين نظريه سيگه قارشو ستالين، ملتلهرنك آيريليش حقيقي «ملتلهرنك اوز مقدراتيني بيلگيلهش حقي» ندهن آيروب قارايدر. «ملتلهرنك آيريليش حقي» روس بولشه ويكله رينك كوزنده كوره شديكلهري اينگلتيره، فرانسه، آمريكا وه ژاپونيا كه بي دولتله قاراماغندا بولغان خلقله مسئله سنده بر انقلاب شعاري سانالور ايكن، ساويتلار روسيه سي قول آستندا ايزيلمه كده بولغان خلقلهر كه كيلگنده بو شعار «فائدا اينلماي» قالادر...

مه نه بولشه ويك افنديلهرنك اوز «قيزيل پيغمبر» نك نظريه سيگه صداقتلاري! شوننده هيتب اوتوش كيره ك كه، لهين «حضرتهري» ساغلي وه حافظه سي بوتون چاغندا اوز نظريه سي اوستنده شاكردي ستالين نك فاحش اوپه راسيون (عمليات) يوروتوشينگه سيكين گنه «فاتحه يريب» ده قويغان ايدى.

طبيعي، اكمه ل افندي بوني په ك ياخشي بيله در. فقط او اوزينك بوكونگي «پيري» ستالين آرقاسندان كيه در. مه نه روس بولشه ويكله رينك بوكونگي «تريك تاگريسي» ستالين نك 1921 ميلي X نچي فرقه قونغره سنده بو مسئله حقنده سويله گنه لهرى:

«ملتلهرنك اوز مقدراتيني بيلگيلهش مسئله سي بوش وه معناسز بر شعاردهن گنه عبارت بولوب قالدى... بو شعار آرتق بزتك پروغرا- ميمزده ههم يوقدر. پروغراميمزده بو آگلاشيلمايدرغان بوش، خيالي، غيري معين «ملي مقدراتيني بيلگيلهش» شعاري حقنده ايمه س، آچيق وه آيدين آگلاشيلادرغان، ملتلهرنك دولت حالدا آيريليش حقي توغروسنده سويله نه در. بونلار ايكي سي باشقا باشقا مسئله لهردر... بو شعار (ملي مقدراتيني بيلگيلهش حقي) ملي انقلاب حركتلهرى قيزيشماقدا بولغان مستملكه خلقلهري ايچنده بز اوچون بر انقلاب شعاري وظيفه سيني اوتى آلادر. ساويتلار اتقاي اوز اختياري بله ن بيرلهشكهن خلقلهرنك فده راسيونى بولغانلىقدان، بو ههر ملتك ملي مستقل دولت حالدا ياشايا بيليشي، ديگهن شعار ساويت روسيه سي اتقايقا كيرگهن خلقلهرنك اوز اختياري بله ن عمليه فايده لا- نيلمى قالادر. اينگلتيره، فرانسه، آمريكا، ژاپونيا كه بي دولتلهرنك قول آستنداكي مستملكه لهر وه عربستان، مه سوبوتاميا، توريكه، هندستان كه بي باشقالار قاراماغندا بولغان مملكتلهر بله ن ايشيمز بولغان مدتچه بو ملي مقدرات حقي شعارنده ن كيچيش ممكن ايمه س. حاضرگي وضعيته بو شعاردهن كيچيش آتاتا (آروپا بويوك دولتلهري) فائده سيگه خدمت ايتش ديمه ك بولادر». روسچه سي:

(„Национальное самоопределение превратилось в пустой звук... Этого лозунга у нас больше нет в программе. У нас говорится в программе не о национальном самоопределении — лозунг совершенно расплывчатый, а о лозунге более отчеканенном и ясно определенном — о праве народов на государственное отделение. Это две вещи разные... Но этот лозунг для нас

ایمدی له نین «ملی سیاستی» دیگه نهرسه نك توغروسی قایسی؟ «انقلابچی» له نین نك اوزی تامانندان تعیین وه تفسیر ایتلیشده می؟ یوقسا ستالین نك تیسکه ریسنی نه یله توروب کورسه تیشنده می؟ بو مسئله اکمهل افندی اوچون قطعی صورتده یدیشلیب قالغانغا اوخشا یدر: او ستالین نك «ماشخورداسینی» له نین نك «پلاویگه» ترجیح ایتدز. بز بونگله له نین نك بز اوچون ستالین دهن مقبولراق بولغانینی سویله مهك ایسته مه میز، یوق؛ له نین نك ملی سیاستی ده پروله نار دیکتا. توراسی منافعیگه تابع توتولگه نیدن بز گه هیچ توغری کیلمه یدر. بز بو بیرده له نین بلهن ستالین نی قارشو لاشترؤب، روس بولشه. ویکله رینك «انقلابی سوز زنا کارلکله رینی» کورسه توب گنه کیتمه. کچی بولامز.

طبیعی، آز گنه محاکمه گه ایگه وه اوز انسانی مه نلگینی اونومه گن بر آدام اوز خلقی مقدراتی حقنده او یله مه سده ن روس نیزه سینك کوچی بلهن بوندای «ایکی یوزلی» ملی سیاستگه تابع بولما یدر. ایسکیده ن قارا چارلق روسله ری، ایمدی ده قیزیل بولشه. بویک روسله ر تامانندان یوروتیلمه کده بولغان، روس بولماغان اطراف مستملکه خلقله رینی تالاب بوغیشدان عبارت سیاستده ن باشقا بر معناده «له نین ملی سیاستی» دیگه ن «بشری سیاست» نك بارلغینی ادعا ایتش اوچون انساننك بوتونله ی او یاتمز وه وجدانمز بولوشی کیره ک. بزچه منان، باتو وه بونلارغا اوخشاش یوزله رچه تورکستانلیلهر، اکمل افدینک دیگه نیدیک فرقه گه یاشیرینیب کیر گن «ملی تیسکه. ریچیلک حرکتی» آگه تله ری بولمای، «له نینیزم» گه اینانغان، «انقلابچی» اولاراق فرقه گه کیر گن کیشیلهر در. فقط بونلار له نین نك «انقلابچی» بولوب یور گن چاغندا، ههر ملتک باشقا. لاردان آیریلیب اوز باشیچا ملی مستقل دولت توزیش حقی بار، دیگه ن پروگرام شعارینک ستالین دورنده «معناسز، بوش بر شعار گنه» بولوب قالغانلغینی آگلاغاچ، اکمهل افدیکه اوخشاب شخصی

روسچه سی:
 („Тут большинство рядовых российских коммунистов-средняков полагает таким образом, что, поскольку

ایمدی له نین «ملی سیاستی» دیگه نهرسه نك توغروسی قایسی؟ «انقلابچی» له نین نك اوزی تامانندان تعیین وه تفسیر ایتلیشده می؟ یوقسا ستالین نك تیسکه ریسنی نه یله توروب کورسه تیشنده می؟ بو مسئله اکمهل افندی اوچون قطعی صورتده یدیشلیب قالغانغا اوخشا یدر: او ستالین نك «ماشخورداسینی» له نین نك «پلاویگه» ترجیح ایتدز. بز بونگله له نین نك بز اوچون ستالین دهن مقبولراق بولغانینی سویله مهك ایسته مه میز، یوق؛ له نین نك ملی سیاستی ده پروله نار دیکتا. توراسی منافعیگه تابع توتولگه نیدن بز گه هیچ توغری کیلمه یدر. بز بو بیرده له نین بلهن ستالین نی قارشو لاشترؤب، روس بولشه. ویکله رینك «انقلابی سوز زنا کارلکله رینی» کورسه توب گنه کیتمه. کچی بولامز.

طبیعی، آز گنه محاکمه گه ایگه وه اوز انسانی مه نلگینی اونومه گن بر آدام اوز خلقی مقدراتی حقنده او یله مه سده ن روس نیزه سینك کوچی بلهن بوندای «ایکی یوزلی» ملی سیاستگه تابع بولما یدر. ایسکیده ن قارا چارلق روسله ری، ایمدی ده قیزیل بولشه. بویک روسله ر تامانندان یوروتیلمه کده بولغان، روس بولماغان اطراف مستملکه خلقله رینی تالاب بوغیشدان عبارت سیاستده ن باشقا بر معناده «له نین ملی سیاستی» دیگه ن «بشری سیاست» نك بارلغینی ادعا ایتش اوچون انساننك بوتونله ی او یاتمز وه وجدانمز بولوشی کیره ک. بزچه منان، باتو وه بونلارغا اوخشاش یوزله رچه تورکستانلیلهر، اکمل افدینک دیگه نیدیک فرقه گه یاشیرینیب کیر گن «ملی تیسکه. ریچیلک حرکتی» آگه تله ری بولمای، «له نینیزم» گه اینانغان، «انقلابچی» اولاراق فرقه گه کیر گن کیشیلهر در. فقط بونلار له نین نك «انقلابچی» بولوب یور گن چاغندا، ههر ملتک باشقا. لاردان آیریلیب اوز باشیچا ملی مستقل دولت توزیش حقی بار، دیگه ن پروگرام شعارینک ستالین دورنده «معناسز، بوش بر شعار گنه» بولوب قالغانلغینی آگلاغاچ، اکمهل افدیکه اوخشاب شخصی

дело идет о классовой политике, нужно, с одной стороны бить русских кулаков, а с другой стороны — туземных эксплуататоров, туземных кулаков, и обязательно одновременно и равномерно. Из этого одновременного битья ничего, кроме истинно-русской колониаторской политики, кроме проведения под советским флагом национального бесправия, не получается." Из доклада Георгия Сафарова на X съезде партии).

ایمدی ییلااردان بری تورکستانده تطبیق ایلیب سینلمه کده بولغان بو نظریه بله ن اکهمل افندیك «ایکی جبههده کورهش» دیگن اعترافینی قارشولاشتریگز. شبهه سز سزده گه تورگی سافا-روفنک تا او زمان بو «ایکی جبههده کورهش» شعاری آستندا «حقیقی روس ملی ایزچیلک سیاستی» یوروتولمه کده بولغانلغینی قانداق توغری تشخیص ایته ییلگه نینی کوروب حیرت ایته رسگز. بولشه ویک افندیلهر حافظه سی پهك ضعیف آداملاردیر. اونلارنک اونوتمه گن نه رسه لهری وه آرقاسی اوزولمه گن بر هونه لهری بولسا او هم او یاتمز، وجدانسز چاسیغا یالغانچی وه آدامچیلقلاریدر. بز بوراده منان، باتو اکه بی یوزله رچه تورکستان ملی قوممو-نیستلهرینک ملی جبهه گه اوتوشلهرینک بزم کوچلی تشویقاتمز آرقا-سندا بولماغانلغینی اعتراف ایتب کیتیشنی لازم تاپامز. اونلارنی ملی جبهه گه اوتقوزغان ساویت حکومتینک اوز خائنه یالغان سیاستیدر. اونلار له نیننک انقلابچی بولوب یورگن چاغلاردا ملتله رنک اوز مقدراتینی ییلگیلهش حقی توغریسنده گی نظر یه سیگه روس بولشه-ویکلهرینک توکورگه نله رینی، چینه کم روس ملی مستملکه چیلگی،

(*) یوقاریدا قید ایتلگن ستالین معروضه سی وه سافاروفنک سوزلهری 1921 نچی ییلی ستالین تامانندان اداره قیلنغان ملی ایشلهر قومیسارلنی طرفندن «ملی مسئله وه ساویتلار ررسیه سی» اسمی آستندا تارقاتیلغان کتایچه ده باسیلیب چیقتان. کوروله در، که بوکون ستالین طرفندن تورکستانده ایشکه آشیر یلماقدا، اکهمل افندیگه اوخشاش تیبلر تامانندان «اوتکابر انقلابینک که ته یوتوقله ری» دیب ماقتالغان سیاست، اوزمان ستالیننک اوزی طرفندن ده «حقیقی روس مستملکه چیلک سیاستی» دیب کورولگن ایدی

روس بولماغان خلقلهر اوستنده اسارت سیاستی یورگوزمه کده بولغان-نلارینی کوروب ساویت جبهه سیدن ملی جبهه گه کیچمه کده درلهر. کیچمه گی فرقه وه حکومت باشلوقلارینک بزنگ کوبدن ییلگیله دیگمز ملی جبهه مزگه کیچیب اوتوروشلهری ساویت ملی سیاستینک ایچ یوزینی وه ملی جبهه نک اوسیش درجه سینی کورسه-سه تورلک کوچلی حادثه لهرنک بریدر.

اکمل افندی، تورکستان ملی کورهشینک موسقوالی اورتا-قلاری دیکتاتوراسیغا تهله که تشکیل ایته درگن بر شکل آلمانلغینی توغریسنده گی نظریه سنده پهك حقیلدر.

یچوقای اوغلی مصطفی

* * *

این گلته ره وه هندستان

باشقارمادان: مجموعه مزنگ کیچیک حجمی، آیسیر، که تورکستان ایله توغریدهن توغری علاقه سی بولماغان مسئله لهرگه اورون بیریشیمزگه مساعده ایتمه یدر. بونیکله برابر، شونداق مسئله لهر بار، که اونلار بزنی یاقیندان علاقه له ندیر-مه سه لهر هم، یورتمیزنک کیله چه کده گی وضعیتیکه حیاتی تأثیر کورسه ته آلورلار. هند-ستاننک بریتانیا امپریومیگه قارشو قیلیب تورگن کوره شی شونداق مسئله لهردهن سانا-لادر. هندستان مسئله سی حاضرگی کونده ایگ بویوک «جهان مسئله لهر» ندن بریدر، دیسه ک مبالغه ایتمک بولایمز. کوزدهن بر دقیقه هم قاجیر ماسلق کیره ک، که هندستان جهان مقیاسنده بویوک بریتانیا کوچینگ اساس ماده لهر ندن بری گنه ایه س، عینی زامانده روسیه بولشه ویزمینگ ایگ مهم «ایمدی» در. مه نه شونک اوچون بوتون دنیا افکار عامه سی هندستانده بولوب تورگن وقعه لهرگه بونجه کوب اهمیت بیردر. توبه نه بز اینکلتره-هندستان کورهشینک حاضرگی وضعیتیکه حقیقه قیستقاچا معلومات بیرهمز.

اوتکن ییل، هندستانده شایان دقت قانلی حادثه لهر بولوب اوتدی. هندستان ملتچیلهرینک باشلوقی غاندی، خلقینی «بویسینمه-سلکگه» («اطاعتسزلقعا») ، سوز بله ن اوندان اوده ن عملی صورتده ایشگه آشیروغا کیچدی. هندستاننک شهر وه قیشلاقلارینی یایان کیزیب خلقینی توز انحصاری قانونینی بوزوشگه چاقیردی. غاندی-

نك اوزى، مثال بولوب، دگر سوويندهن توز چيقاردى. خلق هم اوندهن كوروب توز توپلاشغا باشلادى. هندستان ملتچيلهرى هندستان تاجرلهرينك هندستان چيگهرهسى ايچنده اينگليز ماليني ساتما- سلقلارى اوچون چاره لهر. كورديله ر.

بو نقطه گه بز — تور كستانليله ر — آينوقسا اهميت بيره يلك: هندستانده اينگليز مستملكه اصوليني قانداي قوياي توسله ردم تصوير ايتسه لهرده، هندوله رنك اوز ملي اعمالته رى، ماللارى ايله ايش كوروش امكانله رى بار وه اينگليز ماليني بايقوت ايتسه لهرده يالانچاق قايلاشلارى تهلكهسى يوقدر. بزده، تور كستانده ايسه، بونده ن بر آز ايلگه رى روسيه بولشه ويك حكومتى تاشكندده بعضى اويله رده تور- كستان باختاسندان ييگير بلگه ن ايله ر تايبيلغانيدان بر قانچا تور كستا- نيني آتوب اولديردى.

هندليله رنك توز انحصارى قانونيني بوزوب، اينگليز ماللاريني بايقوت ايتديگنده ن اينگليز صنايعى وه خزينه سيگه كيتريلگه ن ضرر- نك مقدارى حقتده سويله ب اوتوروش آرتقچادر. ايش بو قدر بله نده بيتمه دى. هندستانك بوتون بو يوك شهرلهرنده هندله ر ايله اينگليز عسكرلهرى آراسندا قانلى توقاشولار بولدى. هندستانك بعضى بيرلهرنده ايش اولغايب حقيقي اوروش شكليني آلدى. بوتون هند ملتچيلگى رهبرلهرى، حتى غاندى نك اوزى هم قاقاقما آلديلار. كوره ش بونيكله ده تورمه دى.

پروژه سى كوبده ن ترتيب ايتلگه ن اينگلتيره- هندستان قونغره سينك ملتچيله ر طرفنده ن بايقوت ايتلىشى آرقاسندا بو قونغره نك توپلانا آلامد سلغى كورونه باشلادى. اينگلتيره حكومتى بونيكله ده قونغره نى چاقير- يشغا قرار بيردى. قونغره اوتكه ن ميلنك 12 نچى نويا برنده لوندونده توپلاندى. بو قونغره گه هند مسلمانلهرنده ن، راجا، ماهاراجا كه بى مستقل، مختار هند حكمدارلهرنده ن وه ملتچيله ر فرقه سيگه منسوب بولماغان هندوله رده ن نماينده لهر اشتراك ايتديله ر. طبعى هندلى

اينك صول انقلابچى عنصرلهرده قونغره گه اشتراك ايتهرلهر. ديمه ك بو قونغره نك هندستان ملي حركتى اوچون اهميت وه اعتبارى اينگليزله رنك اويله گه نيچه بولمايدرغان بولدى. قونغره ايشكه كير- يشدى؛ اون هافتا دوام ايتدى. قونغره نك ياخشىلق بله ن نتيجه له نمه- سلگيني كورسه ته دزگه ن بحرانلى مومه تله ر كوب گه كوروندى. هندليله ر مملكتلهرنده بولاياتقان تولقونلى حركتلهرنى كوروب اينگليزله رگه قارشو گذشتده بولونوشغا جسارت ايته آلامايديلار. اينكچى طرفنده ن اينگليزله رده شو اورتا فكر ايلگه سى بولغان هندليله ر دائره سينك طلبيني قبول ايتهدرگه ن كورونمه ديله ر. هند نماينده- لهرينك اوز آرا لارندادا، بالخاصه مسلمان هندوله ر آراسينك بوزولوب كيتشى قورقوسيني بيره درگه ن آگلاشيلما وچيقلار بولوب اوندى... بولشه ويكله رنك ديگه نله ريديك اينگليزله رنى هندستانلى مسلمانلار بله ن هندوله ر آراسندا فته ساليش حركتى بله ن عيبله ش جوده قولاي بر نهرسه. لاکن حقيقت ايسه هند مسلمانلارى بله ن هندوله ر آراسندا كى آگلاشيلما وچيقلنك اينگليز وه يا بر باشقاسى تاماندان بربرى قارشوسىغا قوتقولاش بولماسدانا ق بارليغى كورسه ته در.

لوندون قونغره سينك ايشى اينگلتيره- هندستان نك دوستلق يولى بله ن ايشله شله رى امكانى شرائطينى حاضر لاشدا تقرر ايتدى. بو ايسه حاضر كى شرائط آستندا اينك آغير وه قين بر وظيفه در.

هند مسلمانلارى نماينده لهرى اكثريتى وه مستقل، ياريم مستقل ديديكله رى هند حكومتله رينك هندستانك بوتونله ي استقلالى طرف- فدازى بولماغانلىقلارى اينگليزله رگه كوزگه كورونه رليك ياردام بولديدا قونغره نك اوز آلديفا قويغان پروغراميني ايشكه اوتكه زيشكه بر آز ييگيليك كورسه تدى. قينلىق ايسه بوتون هندستاننى تمثيل ايتمه كده بولغان هند ملي قونغره سى رهبرله رينك بر آغزدان اينگليزله ر بله ن ههر تورلو آگلاشونى رد ايتمه كده بولغانلازى ايدى. بوتون اينگليز افكار عاممه سينك ايسته ر اوڭ، ايسته ر سول،

هند استقلالچیلاری طلبینی قبول علیهنده بولغانلیغنی سویلهپ اوتو-
روشکه احتیاج یوق. مه نه بوندای بر اؤرس (Örs) بله ن بالغا آراسندا
قیسیلغان اینگیلز-هند قونغره سی پهك احتیاطلی حرکت ایتش مجبو-
ریتنده ایدی. بو قونغره 19 نچی غینوار (کانون ثانی) ده بیتدی.
قونغره ده حاضر لانغان آگلاشما شوندا ی خلاصه ایتله آلادر:

اینگلته ره هندستانی، مستقل وه یاریم مستقل هند مملکتلهری
کیله جهك هند قون فهده راسیونینی تشکیل ایتهدرله. اینگلته ره هند-
ستانی اوز پارلامانی وه او پارلامان قارشوسندا مسؤل حکومتی بله ن
اوز اوزینی اداره حقیگه ایگه بولادر. لاکن حکومت هندستان
والیسی تامانندان تعیین ایتلهدر. هندستان والیسی ایمدیگه قدر
بولغانیدیک اینگلته ره حکومتینک ایمهس، هندستان ایمپراتوری
(یعنی اینگلته ره قرالی) نك وکیلی سانالادر.

بوندن باشقا انگلته ره هندستانی خارجی وه مالی سیاستده،
حربی ایشلهرینده آیریم حقوقگه ایگه بولادر. کوروندر، که بو
قونغره قاراری هندستان اوچون «دومینیون» حقینی هم کوزلمه-
که نلگی، یالغوز اینگلته ره نك هندستانگه کینگ حقوقلی مختاریت
وعده سی بیر که نلگینی آگلانادر.

بو قونغره نك نتیجه سی هند استقلالچیلاری وه هندستان ملی
قونغره چیلهری طلبی نقطه نظرندن قانقارلق بولماسادا هندستانده
واقیتینچه تینچلك که سبب بولدی. قونغره ایشلهری بیتکه نده ن سوک
اینگیلز حکومتی سیاسی عمومی عفو اعلان ایتدی. غاندى وه باشقا
هند استقلالچیلاری باشلوقلارینک آزاد ایتلیشلهری حقتده امر بوردی.
غاندى قاماقدان چیقار چیماس هندستان والیسی لورد ایروین بله ن
مذاکره که کیریشدی. غاندى بله ن لورد ایروین آراسندا بولغان
آگلاشمانک اساسی ماده لهری شوندا ی خلاصه ایتله آلور:

1 - هندلیلهر بویسینه مسلك («اطاعتسزلك») حرکتی توردیره-
درلهر؛

2 - اینگیلز حکومتی ملتچیلک حرکتی بله ن کوره ش مقصدیله
چیقاریلغان فوق العاده قانونلارینی یوقاتادر.

3 - هندلیلهر اینگیلز ماللاریغا قارشو بایقوت قیلشینی تاشلایدرلار.

4 - اینگلته ره حکومتی توقاشولاردا قاماقعا آلتانلارنک بارچا-

سینی آزاد ایتهدر وه بو مناسبتله مصادره ایتیلگن ماللارنی قایتارادر.

5 - اینگلته ره حکومتی ساحلاردا گی یوقسول اهلایگه توز
چیقاروب اوز دائره لهرنده ساتیشغا اذن بیرهدر.

بو آگلاشمدان سوک غاندى یورتداشلارینی سالیقلارنی توله-
شکه وه اینگیلز ماللاریغا بایقوت قیلماسلقغا دعوت ایته باشلادی.
اینگیلز حکومتی ایسه 15 میگدن آرتیق قامالغان هندلیلهرنی آزاد
ایتدی. حاضرده غاندى وه باشقا هند ملتچیلهرینک اشتراکی بله ن
بولاجاق ایکنچی اینگلته ره هند قونغره سی حقتده مذاکره بارادر.
بو په کی قونغره نتیجه سینک قاندا ی بولیشی حقتده ایمدیدن
بر حکم بیریش قیین بولسادا اوتکه ن قونغره قارارلاری اوستندا
توشونوشده غاندى بله ن اینگیلز حکومتی آراسندا که ته گنه فرق
بارلیغینی سویلمه مک لازم. غاندى اینگلته ره حکومتینک خارجی،
مالی سیاست وه حربی ایشلهرده گی حقوقی مسئله سنی مذاکره،
ناقشه دن خارج دیب ساناغان مدتجه ایکنچی قونغره نك معناسی
بولماسلیغینی آچیق سویله یدر. چونکه غاندى چه هندستان استقلال
طلب ایتهدر. او اینگلته ره نك هیچ بر صورتله هندستان ایشلهریگه
قاریشیونینی ایسته مه یدر.

ههر ایکی تامان — اینگلته ره وه هندستان په گی کوره ش
اوچون حاضر لانادرلار. تورکستان استقلالچیسینی

ایسکه ریش: مارت سوگلارندا «قارچی» شهرنده توپلانغان هندستان ملی
قونغره سی غاندى ایله لورد ایروین آراسندا بولغان معاهده نی
قابول ایتهدر که غاندى کیله جهك اینگلته ره - هند قونغره سیغا یوبار یلاجاق مرخصلهر
هیئتینک باشلوقی تعیین ایتدی. هند مسلمانلاری ایسه غاندىغا بیرلگن کینگ
حقوقنی قابول ایتهدیلهر. بونیکله هندلیلهر ایله هند مسلمانلاری آراسندا گی چیقینا
ماسلق قایتادان تصدیق ایتلگن بولدی.

تورکستاندا روسیه گه قارشو قوزغالیشلار

IV

سمرقند وه بوخارا اختلالاری

تورکستانک تورلو تاماندان باسوب کیلمه کده بولغان قارا کوچنک مقصدینی او زمانگی خلق مقدراتینی اوز قوللاریغا آلوب اونک منفعیتینی آرزولاریغا آلهت ایتمه کده بولغان فهوئودال-حکمدار-لار کورمه گن بولسالاردا خلق کوبدهن سیزمشدی. مه نه 1868 ییلی بوخارا خانلیغیغا قارشو سمرقند اوستیگه یوروش قیلغان تور-کستان عمومی والیسی گه نه رال فون قائوفماننک «آق پادشاه» غا یازغان راپوری: «بوخارالیلار، بزنگ تبعه مزدهن اوز توپراقلاریغا باروب بیرلهشکن قاققینلارنی تعقیب ایتیشیمز گه اونمه یدرلر. چه لهک، که تته قورغان، نور آنا وه باشقا مهم بیرلر گه بوخارا عسکری کوچله ری توپلانغان. بز گه قارشو کورسه تیلگن بو دوشما-نجیلیققا قاراماسدان بوخارا امیر یله کیلیشو معاهده سی توزوشنی آغا سوردم. اداره مز آستندا بولغان بیرلر نی قوزغالانچیلاردان قوروش اوچون چیگه ره ساقچیلارینی قوتله ندیردم. فقط بوتون امیدلر بوشکه چیقدی. 14 نچی آپریلدا آلدیغم ایشانچلی بر خبر گه قاراغاندا بوخارا خلقی امیرنی تیزدهن روسیه گه قارشو سوغیشماققا مجبور ایتمه کچی بولار ایمش.»

فون قائوفماننک مقصدی بوخارانی «صلح یولی بلن امیرلک شکلنده قالدیرماق وه اونی تورلو معاهده لره بلن اوز اداره سی آستنداگی تورکستان ولایتینک بر بوله گی حالغیا نه یله تیر-مهک ایدی. بوخارا امیری ایسه اوز تختینی ساقلاب قایلش اوچون فون قائوفمان تاماندان تکلیف ایتلگن معاهده گه قول قویماق ایستهر ایدی. لاکن بوخارا خلقی او معاهده نتیجه سنده

اوزینک کوب متضرر بولاچاغینی یلهر ایدی. بو حال خلقنک غلیانینی آتیردی وه امیر گه تضیق اجرا قیلشغا سبیت بیردی. 1868 نچی ییلی رسماً اعلان ایتلگن محاربه، روس ایمپریا-لیزمی بلن تورکستان خلقی آراسنداگی ملی منفعت تارتیشماسی ایدی.

قیسقا زمان ایچنده سمرقند، چه لهک، اورگوت وه که تته قورغان اشغال ایتلدی. بو مغلوبیتدهن قورقوب کیتکن امیر قاندا ی شرائط بلن بولسادا درحال کیلیشو قیلماقچی بولدی. فقط خلق شرفسز برکیلیشو گه اونمه سلگینی بیلدیردی. بوخارا وه اطرافی امیرنک حرکتدهن ناراضی بولوب عصیان کوته ردی. بو حالنی کورگن امیر سوغیشنی دوام ایتدیریش مجبوریتده قالدی. بوخارا کوچله ری مغلوب بولدی. امیر تردد ایچنده قالدی. قایتادان قوزغاد لان باشلانندی. بو قوزغالیش جدیدراق ایدی. امیر بوخارا غا قایتیشدان قورقاراق که رمه نه ده بیکینب پای تختیگه قایتیش اوچون موافق بر فرصت کوتوب یانندی.

بو آرالقد ایتلمش سمرقند شهر سبزیله رنک یاردامی بلن روس اداره سیگه قارشو عصیان چیقاردی. بو عصیان بوخارا یولندا بولغان فون قائوفمان کوچله رینک سمرقند گه قایتوب کیلیشیگه سبب بولدی.

سمرقند اطرافندا بولغان قیشلاق وه قصبه لره روس اداره سیگه قارشو کوته ریلگه نلهر ایدی.

1868 نچی ییلی 1 نچی اییوندهن 8 نچی اییونگه قدر دوام ایتمکن سمرقند عصیانی، بو آرالقد شهرنک وضعیتیکه حاکم بولوب محاصره آستنده قالغان روس غارنیزونینگه کوب گنه تلفات بیردی. بو آندا فون قائوفمان کوچله ری یتشمه سه ایدی غارنیزون اوچون تسلیم بولوشدان باشقا چاره قالماغان ایدی. امیرده آزگنه غیرت وه حمیت بولسا ایدی او بو وضعیتدهن یاخشی استفاده ایته

آلور ایدی.

فون قانوفمان کوچلهری کیلگه ندهن سوڭ شهرسزلیلهر قوو- لاراق عصیان حرکتی باستریلغان بولدی. گه نه زال فون قانوفمان نك بو ییزده کورسه تکه ن ظالمغی بر انسان حسیاتینک خارجده ایدی.

بو حادثه ندهن سوڭ امیر ههر نه صورتله بولسادا معاهده قیلیشغا قرار بیرددر. بو معاهده بوینچه او تاریخ (23 نچی ایون) که قدر اشغال ایتیلگه ن بوتون ییرلر وه سمرقند روسیه قاراماغیغا اوته دروه یاریم میلیون سوم تضمینات ده بیرله در.

امیرنک بو حرکتدهن بوتون خلق ناراضی ایدی. امیر ایسه روسیه نك حمایه سی آستندا اوزینی راحت حس ایتمه کده ایدی. اونک اولده نده روسیه که قارشو صداقتلی بر قول بولماقچی ایکه نینی پهك یاخشی بیلگه ن روسیه ایمپه ریا لیزی و کیلی فون قانوفمان اونی اوز قولندا بر قوغورچاق قیلیب تورکستان خلقدن یه نه ده یاخشی اراق فائده لانیشنی اولیلر ایدی. اونگچون ههر ایکی طرف ده بربرنده ن امین وه ممنون ایدیلر.

شهرسزلیلهر باشدا بولغانی حالدا بوتون ناراضیلار امیرکه قارشو حرکتلهرینی دوام ایتدیردیلر. امیرده قوت توپلاب بو عصیانگه قارشو حقیماقچی بولدی. عصیانچیلار امیرنک ملت خائینی بولغانینی سویله یه رهك اونی تختنده ن توشوروب بیرگه ولی عهدی که تته توره نی امیر اعلان ایتدیلر. بوتون ناراضیلار اونگه بیعت ایتدیلر. کون کونده ن قوتینی آرتوروب «قارشی» شهر (بو کونگی «بهبودی») اطرافندا تشکیلاتینی تحکیم ایتمه کده بولغان عصیانچیلارنک عهده سنده ن کیله آلمان امیر اوز موقعنده ن قورقا باشلادی. اویله مه سده ن فون قانوفمان که مراجعت ایتوب یاردم سورده دی. اوز منفعتی اوچون بو مراجعتی کوتوب تورگه ن فون قانوفمان امیرنک رجاسنی سیوینچله ر بله ن قبول ایتدی وه «قارشی»

عصیانچیلاری اوستیگه عسکر یوباردی. روس کوچله ری که تته توره کوچله رینی بیگیب شهرنی اشغال ایتره ک امیر که تسلیم ایتدیلر. مه نه روسیه تورکستان تویراغندا بونده ی یوللار بله ن اوز نفوذینی آرتیرغان بولسا، تورکستان خلقی ده اوز امیر وه خانلارینک یاراماس، اخلاقسز، حمیتسز لکلهرنده ن بو قادار چالیشماسی، قان توکمه سیگه رغماً بو کونگی فلاکتگه اوچره گه ن.

بو امیرلهرنک اوزلهرینی تورکستانلی دیب آناشغا حقله ری بارمی؟

V

1875/76 نچی ییلداگی «خوقند ملی حرکتی»

خوقند خانلیغی 1868 نچی ییلی روسیه بله ن بر معاهده قیلغان ایدی. بو معاهده خانلقنی عادتار روسیه نك بر ولایتی حالینا کیتر گه ن ایدی. بو معاهده نده سوڭ روسلر فخرغانده اوزلهری اوچون کوچلی بر تاپانچوق تیکیلگه نینی او یلی وه اوگا کوره حرکت ایته باشلادیلار. او زمانگی خان بله ن روس اداره سی آراسنداگی مناسبتنی کورگه ن بر روس محرری «خان چینده نده بزنگ تأثیریمز آستندا ایدی» (*) دیدر.

طبعی بوتون فکر وه ذکر ی تاج وه تختنده ن عبارت بولغان خاننگ منفعتی ایله یورتنگ حقیقی ایگه سی خلقتنگ منفعتی بر ایمه س ایدی. حمیتسز خان اوز تختنی ساقلاش اوچون دولت شرفی وه خلق منفعتینی فدا ایتشگه ههر زمان حاضر ایدی. 1868 نچی ییلی معاهده سنده گی روسلرگه بیرلگه ن حق وه حقوق خلق حسیاتینی قوزغادی. بو معاهده نده سوگرا کون کونده ن کوچه یگه ن ناراضیلق 1871 نچی ییلده انقلاب حرکتی علامتلهرینی کورسه ته باشلادی. فقط اصل حرکت 1875 نچی ییلی باشلاندى.

(*) Алексей Боголюбов — „Очерки войны в Средней Азии“ — „Военный Сборник“, т. 31.

روس تأثیرله خلق منفعتینی فدا ایتکهن خانغا قارشو باشلانغان بو حرکتک پاشندا «افتاباچی» عبدالرحمن بیک تورهر ایدی. چینغیز خان نسلندن بولغانلیغی حکایه ایتلگهن بو اصل آدمک بوتون تورکستان تورک قبیلهلری ایچنده کوچلی بر اعتباری بار ایدی. اوزیده خلقک بو قدر حرمت وه اعتمادیگه آرزیرلق بر شخصیت ایدی. او سوک درجده عقل وه درایت صاحبی مدبر بر دولت ایری ایدی. تاشکند اهالیسیگه مراجعت قیلیب چیقارغان. بر بیاننامهسنده افتاباچی عبدالرحمن بیک شو فکرلهرنی سویلهیدر:

«خوجند، تاشکند، سمرقند، اوره تپیه کهبی اسلام شهرلهرینک ملعون روسلر تاماندان اشغال ایتیلیب بو بیرلرده اسلام چراغینک اوچورولگه نلگی وه مقدس دینمزنک رهنهدار ایتلگه نیگه 12 ییل تولددر. اسلام اهلی توپلانوب گاورلار (کفار) غا قارشو جهاد اعلان ایتیشکه قرار ببردیک. یولدان آداشغان خانمز بولسا اسلاملاردان آیریلوب گاورلار بلهن دوستانه مناسبت یوروتهدر وه روسلر طر-فندن بیریلگهن «ضیالی خان» عنوانیگه مغرور بولوب یورهدر. روسلرگه هدیلهلر یوباروب اونلارغا یاخشی کورونمه کچی بو-لهدر. او اسلامک مدافعهسی اوچون ایتلگهن بوتون تکلیقلهرنی قایتاردی وه اوزینی روسلهرنک حمایهسی وه ادارهسیگه تسلیم ایتدی. او اسلام حکمیگه مغایر حرکتی بلهن بزدهن، اسلام جمعیتندن آیریلدی.

خانک بو حرکتندن غلیانگه کیلگهن بوتون اسلام اهلی بر تن، بر جان بولوب دینی مدافعه ایتیشکه قرار ببردی. خلق خانک بویوک اوغلی سید محمد نصرالدین نی خان اعلان ایتهدر. اسلام اهلی تاگری وه دین یولندا مقدس جهاد اعلان ایتیشکه قارار ببردی. یوز میگلهرچه کشی بیرلیکده بو یولدا سوک نه فیهسیمز گه چه کوره شیشکه سوز برددک. اولوغ تاگرینک مرحمتی آرقاسندا شبهه سز

حقا بیگه جه کدر. (*)»

یوقاریدا بوخارا حادثه لهرنده کوردیگمز کهبی بورادهده خلق اوز خانینک روسلر بلهن دوستانه مناسبت یوروتوشیگه راضی بولمایدر. خلقک، اوز منفعت وه تپیه کیگه موافق حرکت ایتمه گهن حکمدارینی بیرندن توشوروب اورنیگه باشقاسینی اوتقوزوشغاچا کیتکه نینی کورهمز. بو تورکستان خلقینک روس حاکمیتینی قانداق قارشولانغانینی بهک آچیق کورسه تهدر.

افتاباچی عبدالرحمن بیک کهبی بر آدهمنک اداره ایتدیگی بو حرکتک باشقا حرکتلهرگه قاراغاندا جدی وه کیسکین بولوشندا شبهه یوقدر. بو حرکتک پلان وه پروگرامی قطعی ییلگیله نمش، ههر تاماندا حاضرلق کورولمشدی. اهالینک بوتون طبقهسی بو حرکتک آرقاسندا ایدی. یالغوز تختندن قولانغان خدیارخان بلهن اونک بر قانچا منصبیرست دوستلهری قارشو ایدیلهر. تختکه یه گی اوتقوزولغان خان ایسه حلیم، سلیم، مستقل توشونجهدهن محروم به جهریکسز بر آدم ایدی. اصل ایش افتاباچی فرقه سینک قولندا ایدی. ذاتا خانک بوندهی حاصیتلاری اونلارنک ایشیگه یاراماقدان ایدی. چونکه بوتون ایشی ایستهدیکلهری یولدا یوروته بیلجه کلهر ایدی.

1875 نچی ییلنک 6 نچی آوغوستنده خانلقنک شرقی تاماندان باشلانغان قوزغالیش آز بر زمان ایچنده ههر تامانغا یاییلب اوش، آندیجان، ناهانگان کهبی شهرلهر قوزغالانچیلار قولیفا کیچدی.

عصیاتی اوز کوچی بلهن یاتیرا بیلش امکاتندن محروم بولغان خدیارخان تاشکندده گی روس عمومی والیسی گه مراجعت ایتب یاردهم سورهدیدر. او عمومی والی فون قانوفمانغا یازغان خطنده قولچیلیقنی کورسه تورلک شونداق تعبیرلهر قوللانادر:

(*) «На Память о Фергане» دیگهن کتابندهن ترجمه قیلندی.

«خوقند خانلىغىنى ھەم اوزىمنى اولوغ آق پادشاھنك حمايە-
سيگە تسليم ايتىپ ، سىزدەن تىزلىككە خوقندگە عسكەرى كوچ يوبا-
رېشىگىزنى سورەيمەن. شو اوتونچىمنى قابول ايتىپ تىزلىككە عسكەر
وہ توپ يوبارورسىگىز دىپ اميد ايتەمەن» ديدىر.

خدايار خان روس عسكەر وە توبلارى كىلىپ يتوشكونچە
خوقنددە قالالمى 22 نچى ايولدە 500 كىشلىك اوشاغى (نو-
كەرى) بلەن روسلەرنك حمايە قاناتى آستىغا قاقىشغا مجبور بولدى.
خدايار خان قاقىپ كىتكەندەن سوڭ يەگى خان سىد نصرالدين
«روسىە بلەن دوستلۇقنى ساقلاش» حقندە فون قانوفمانغا خط يوللا-
يدىر. فون قانوفمان ايسە بوگا ايكي شرطلى اولتيماتوم بلەن جاواب
قايتارادىر. فون قانوفمان سىد نصرالدين خاندان آتاسى خدايارخان
بلەن توزگەن معاهدەلەرنى يەگىدەن تصديق قىلىشىنى وە حربى
تضمينات (Kontribution) تولەشىنى طلب ايتدى.

اقتاباچى فرەقىسى اوچون بو شرطلەرنى قابول ايتىش امكان
خارجندە ايدى. فون قانوفماننك طلبلەرىنى قابول ايتمەك خدايار
خاتنك رولىنى اويناش ديمەك ايدى... سوغىشدا باشقا يول قالما-
دى ، تىزدەن كورەش باشلاندى.

22 نچى آوغوستدە محرم قلەسى اطرافىدا بولغان اوروشدە
نصرالدين خان كوچلەرى مىگىلدەلەر.

29 نچى آوغوستدە فون قانوفمان اوز كوچلەرى بلەن خوقند-
گە كىردى. خاندا فون قانوفماننك بوتون تىكلىقلەرىنى قابول
ايتدى. بونىگە اودە آتاسىنك رولىنى اويناشقا باشلادى ، ملتچىلەر
بلەن آراسى اوزولدى.

آز بر فاصلەدەن سوڭ آقتاباچى فرەقىسى آندىجاندا توپلانوب
«پولاد خان» اسمندە برىسىنى خان اعلان ايتدەلەر. ملتچىلەر ايمدى
روس كوچلەرى بلەن برگە اوز ملتىگە ياراماسلق قىلغان نصرالدين
خانغا قارشو كورەشمەك مجبوريتىدە ايدەلەر.

روس كوچلەرى آندىجاننى ويران ايتدەلەر ، ملتچىلەر مەركىزى
مارغىلانغا كوچدى. برنچى توقناشىدا نصرالدين خان كوچلەرى
ملتچىلەرگە قوشولدىلار. بو حادثەدەن قورقوب كىتكەن نصرالدين
خان پاي تىختىنى تاشلاپ خوجندگە روسلەر حمايەسىگە قاچدى.
روس كوچلەرى بوتون ايشنى اوز قوللارىغا آلوب ملتچىلەر بلەن
جدى صورتدە كورەشە باشلادىلار. بو كورەشلەر فەرغانەنك شەرقى
تاماندا بولادىر. بو تامانلاردا روس عسكەرلەرى طرفەندەن ياقيلمان
شەھەر ، قىصبە ، قىشلاق قالمادى. آندىجان وە نامانگان شەھەرلەندە
روس اوردولەرىنك قىلغان رذالئلەرىنى يازماق بلەن آڭلاتىش كوپ
قىين... بو مجادلەلەر نتيجهسندە خوقند خانلىغى بوتونلەى بىرىلىپ
«فەرغانە ولايتى» تىشكىل ايتلدى.

خوقند خانلارى مملكتلەزىندەگى اجتماعى ، سياسى شرائط
يوزىندەن ، بوخارا امىرلەرىنك روس ايمپەريالىزمى اوچون اوينايدىر-
غان روللارنى اوپنى آلماسلاردى. مسئلەنك بو جەھتىنى كورە آلمان
كورخان وە خانزادەلەر امىرنك روس ادارەسىندەن كورگەن
رغبتىدەن اوزلەرىگە ھەم نصيب بولوشىنى اميد ايتدەلەر. فقط اونلار-
نك بو اميد وە خياللارى توغرى چىقمادى. فەرغانە استىلا ايتلدى.
خانلق تارىخىدا يىتدى. خانلارنك اسمىدە توركستان تارىخىدە
يورتنك اوغورسىز ، شعورسىز اوغوللارى بولوب يازىلدى...
تيمور اوغلى.

* * *

آدى بولوم:

كوكلەم چاغى

شامالار ، بورانلار تىنچىسە ، توقناسا
ساووقلار ، بويوقلار ، آياز لار يوقالسا ،
قوياشنك تىغىن بولوتلەر توسماسا —
دىمىققەن توپراقدان كوكت اوسمەسى؟!

تورکستان خبرلهری

تورکستانده پاختاچیاق

موسقوا حکومتینک قارارنچا تورکستانده بو ییل ۲ میلیون
هه کتاردهن آرتیغراق بیرگه پاختا ایکیلمه کدهدر. بو بیر مقداری
تورکستانده گی «ملی جمهوریتلهر» گه توبه نده گیچه تقسیم ایتیلهدر:
اوزبیکستانده — بر میلیون 120 میگ هه کتار؛ تاجیکستانده
200 میگ هه کتار؛ تورکمنستانده — 160 میگ هه کتار؛ قازا-
غستانده — 118 میگ هه کتار؛ قازاقا پلاغستانده — 70 میگ
هه کتار بیرگه پاختا ایکیلیشی کیرهک.

قیرغیزستانده بو ییل قانچا بیرگه پاختا ایکیشلیک کیره کلگی
حقنده غازیتالاردان معلومات توبلی آمادق. لاکن فییرال (شباط) نک
6 سنده آچیلغان قیرغیزستان ساویتلار قورولتایینده حکومت رئیسی
عبدالرحمن اوغلینک بیرگه ایانانندهن قیرغیزستانده بو ییل
300 میگ هه کتاردهن کوبراق میرنک پاختاغا، ۴ جره تیلگه نی
آکلاشیلادر.

پاختا ایکیش توغریسنده آینوقسا اوزبیکستانده مهم قارارلار
چیقاریلغاندر. بونلاردان بریسی اوستنده توختاب اوتوشنی لازم تابامز.
اوزبیکستان اجرا قومیته سی بلهن حکومتی اوتکن ییل نویابر
(ایکنچی تشرین) نک 30 نده 8 رایونده بوغدای، آرپا، جوهاری
وه گوروچ (دوگی) ایکمه سلکنی امر ایتکن. بو رایونلار توبه نده-
گیلهدنه عبارتدر: 1 — میرزا چول، 2 — قوا، 3 — یه گی یول،
4 — ۴ سده گه (زه لهنسکی رایونی)، 5 — شهر خان (ستالین
رایونی)، 6 — تاشکند، 7 — په تته حصار، 8 — فهرغانه.

بوندان باشقا 14 رایونغا بوغدای، آرپا، جوهاری ایکیش
بوتونله ی یاساق (منع) ایتلیب یالغوز گوروچ ایکیشکه رخصت

کور ته کلهر نیش اوروب یه شیلگه اورانسا
چیچکلهر آچیلیب چه مه نلهر یه سه نسه
بو کور کلهم هواسی اطرافنی چولغاسا —
اوزوشکن جانلارغا حیات بیرمه سمی؟!*

اویناق قوزولار مه له شب توروشسه
غیرمایب قاراشب، اویناشب کولوشسه
سوزوشوب، توروشوب توپالان قیلشسا —
مودره گن کوزلهدنه چاقماق چاقماسمی؟!*

کویه لهک، قوگزلار یایراشب اوچوشسه
یا تراق قاناتلار تاوانب توروشسه
بهارنی آقیشلاب قوولاشب اویناشسا —
سیقیلغان کورگله سه وینچ تولمه سمی؟!*

چایقالغان قیمزلار تولومده اویناسا
آقاریب کوبوروب اوزینی قیناسا
چاقاغان آغزغا، قوتوللاب توکولسه —
بو شاشغان وجودلهر ایلدهم بولماسمی؟!*

قزلاق لاله لهر اویالب اوپوشسه
هیجاندهن تیرهب ایگیلب بوکولسه
قیزارغان یوزلهدنه اوچقونلار توکولسه —
توتاقغان یوره کده یانغین چیقماسمی؟!*

سینزغیمه ک یولچیلار آرتق اویقو یوق!
ایلده مراق کیتمه سه ک بزگه بهار یوق!...

تویغون

استانبول — مارت 1931.

بیریلگەن. گوروچ ایکیله درگەن بیرلەرنک بالچیقلی وه «پاختا
ایکیشکه یارامسز بولوشی شرطدر». بوندهی رایونلاردا توبه نده.
اگیله رده ن عبارتدر: 1) خوقد، 2) قور: تبه، 3) جلال قو.
دوق، 4) بالیقچی، 5) نارین، 6) بیسکند، 7) بیک آباد، 8) آیم،
9) آندیجان، 10) مرحمت، 11) نامانگان، 12) قوداش،
13) یوقاری چیرچیق، 14) پهستکی چیرچیق.

ساویت حکومتینک قاراریغا بوسیدمه سده ن پاختا سیاستیگه قارشو
چیقیب بوغدای، آرپا، جوهاری، گوروچ ایکه درگەن بای-موشتو-
مزورلەر قانون بویونچه جازالانادرلار، مال-ملکله ری مصادره ایتلیب
اوزله ری پاختا رایونلارندان قولانادرلار. بیرله ری قولخوزلارغا وه
«حکومتگه خدمت کورسه تکه ن» یوقسول وه اورتا حاللی دهقا-
نلارغا بیریله در.

اگرده یوقسول وه قولخوزچیلار ایچنده ن پاختا سیاستیگه
قارشیلق کورسه توچیلەر یعنی بیلگیله نگه نده ن آز بیرگه پاختا ایکیکه نلەر
بولسا، اولار غه لله هم فابریق ماللارندان (قد، شکر، چای، هەر
تورلو یاغلار وه گه زلمه لهرده ن) محروم قالدیریلادرلار. بوغدای،
آرپا، جوهاری وه شونگه اوخشاش ایکین ایکیکه نلەرنک بیرله ری
بوزلوب قایتادان پاختا ایکینگه نه یله تریله در. بو بوتون تورکستانی
چینده ن ده پاختا جهنمیگه نه یله ترمه ک دیمه کدر.

شونی هم ایسله تیب اونوش کیره ک، که 1913 نچی ییلی
بوتون تورکستانده پاختا ایکیله درگەن بیر 562 میگ هه کتارنی
آشماس ایدی.

* * *

باشقارمادان: استانبولده گی «بر اوسه کچی حقنده» سرلوحه لی
وه «اوسه ک (افترا، بهتان) پراوا قانونلرنک بر توغما قارداشیدر.
پراوا قاتورغا بیریله درگەن «خائن» اسم اوسه کچیگه هم توتوغری
کیلدی...» دیگەن جمله لهر بلەن باشلانغان مقاله کیننگه قالدیریلدی.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- ندان چیقا باشلاغان
18 سار 1931 (مابسی)

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

- 1 - آذری توغانلاریمزغا باش مقاله
- 2 - ملی ضیالی چوقای اوغلی مصطفی
- 3 - پاختا صناینده زیانچیلیق چانای
- 4 - تورکستاننک پیر آستی بایلقلاری چفاتای
- 5 - اوتکه ن کونله ریمز عظیم زاده
- 6 - مایس بایراملاری هلال منشی
- 7 - اونوتولمهس تاریخی وحشیلنک تیمور اوغلی

خبرلەر بولومی:

- 8 - بهرلین ده
- 9 - تورکستان خبرلهری

Yach Turkestan

Avril 1931 (Le jeune Turkestan) No. 17

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokāi-Oghly

یولیمزغا توغری کیلگهن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلهری
آچیقدر . باسیماغان یازولار قایتاریلماس .

آبونه شرطلهری:

بیللغی - 2 دولار - آلتی آیلغی - 1,2 دولار
اوچ آیلغی - 60 سنت - آیریم نسخه سی - 20 سنت

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانمالار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلانغان
18 ساره 1931 مای (مابسی)

آذری توغانلاریزغا!

28نجی مای - آذربایجاننگ ملی استقلال کونیدر.

آذربایجان خلقی بوندهن اون اوچ ییل ایلگه‌ری اوز استقلال-
لیتنی اعلان قیلدی وه تورک خلقله‌ری تاریخده برنجی جمهوریتنی
قوردی. آذربایجان جمهوریتی آنجاق ایکی ییل قادار دوام
ایته ییلدیه‌ده بو آز وقت ایچنده آذربایجانلی توغانلاریز مستقل
دولت حیاتیگه لیاقتله‌رینی کورسه‌ته آلدیلار...

1919/1918 سنه‌له‌ری... مه‌نه بو ییللاردا قافقاس تاغلارینک

نه‌ریگی طرفنده روس خلقینک اوز ملی توپراغیدا، انسان قانی نهر
که‌بی توکولمه کده ایدی. قزل وه آق روسله‌ر عینی حیوانلق دهشتی
ایله اوز توغانلارینی اولدیرمه کده ایدیلر.

قافقاسنک به‌ریگی تاماندا، آذربایجانده ایسه بو ائنده تینچ وه
پاراتوچی بر حیات حکم سورمه کده ایدی. ایرکلی خلق بو پیرده

«یه‌گی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه‌در. لاتین
حرفله‌ریله چیقادر.
امتیاز ایگه‌سی: نصیر
مسئول مدیری: مجدالدین احمد
آدره‌سی:

Istanbul: Nuruosmaniye civarında Arif Paşa sokağı No. 4

«اودلوبورت» وه «ییلدیربشی». استقلالچی آذری محررله‌ری تاما-
نیدان استانبولده، لاتین حرفله‌ریله، چیقاریلماقدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازیتمانی بوتون او قوجیلاریمزغا توصیه
ایتمه‌مز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومتر» فرانسوزچه آیلق مجموعه‌در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقراینالی آنالقلی محررله‌رتنگ اشتراکی بله‌ن پاریسدا
چیقاریلادر. آدره‌سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یاگا

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکرینگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه‌در. عرب حرفله‌ریله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«امل مجموعہ‌سی» قریم تورکله‌ریننگ استقلال فکرینی تاراندراغان
اونبش کونلک مجموعه‌در. عرب حرفله‌ریله چیقادر. آدره‌سی:
„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

تینچ حیاتک بوتون مزیتلنندن فائده لهنمه کده ایدی. سانچا کیچیک بولغان آذربایجان خلقی بر دولتک بویوک ایشله ریگده قابلیتلی ایکه نلگینی کورسه ندی. آذربایجان خلقی ایچنده مبعوثلق وه ناظرلق که بی بویوک مسؤلیتک روللارنی شرف وه لیاقت ایله به جبروجی انسانلر تایلدی...

حکومتده گی مرحوم فتحعلی خان خویسکی وه نصیب بیک یوسف بیکلی لهر، آذربایجان پارلامانته گی مرحوم دو قنور حسن بیک آغا اوغلی وه حاضر بر حیات بولغان محمد امین بیک رسولزاده- لهر، وه رسای صلح قونفرانسی اثناسنده، پاریسده علی مردان بیک توپچیباش هم اوزینک یاش آذری لهردهن مرکب هیستی وه بونلار- نک فعالیت وه مهارتلهری آذری توغانلاریمزک سیاسی جهته دن یتوشکه نلکلهرینی کورسه توچی پارلاق دلیللهر ایدی.

فقط بزنگ عمومی بخشزلغمزغا قارشو آذربایجان ملی استقلال- لینک دوشمانلهری، بر زمانلهر روس مستولیلهری طرفدهن اشغال قیلنغان بو اولکه ده، روس خلقندهن باشقا بر خلقکده اوز باشیغا یاشایا بیلیشینی وه تینچلک ایله اوز دولت ایشله رینی ترقی ایتدیره بیلیشنی کوره آلمادیلار.

1919 نچی ییلده روس آق قوشونینک باش قوماندانی گینرال دهنیکین، آذربایجانلیلارنک آرمستانگه هجومی (!؟) حقنده عقلغه سیغمه یدرگن بر «وحی» نی اویلاب چیقاروب، آذربایجانگه اوروش اعلان قیلادر. بو، خودده قیش وقتنده بوز اوستنده تورگن قوزونی «یولیمنی چه نگیتدیگ» دیب عیبله گن بورینی ایسله تمه یدیمی؟ 1920 نچی ییلده ساویت حکومتینک قزل قوشونلهری آذر- بایجان چیگهره سینی توسته تدن کیچه درلهر وه بر نیچه نفر آذربایجان «بولشویکلهری» نک خائنانه اشتراکلهری سایه سنده روسیه بولشه- ویکلهری بو تینچ مملکتنی 28 نچی آپریلده استیلا ایتشگه موفق بولادیلار...

او زماندهن پیری بزنگ عمومی ملی فاجعه مزگه نه چیغ خاطره...

لهرمزنگ بو آرتقچا کونی هم قوشولادر...

شوندای بولسادا 28 نچی مای آذربایجان خلقینک ملی بایرام کونی بولوب قالادر.

بو کون بز تورکستانلیلهرنک آذری توغانلاریمز ایله بر صفده بولیشمز کیرهک؛ بو کوننک بزنگ ده ملی بایرامیمز ایکه نلگینی اوزیمز- گه تاکید ایتوب قویشمز لازمدر.

آزاد وه مستقل آذربایجان بز تورکستانلیلهر اوچون ده یورت سانالادر.

ای آذری توغانلاریمز! خاطرگزده بولسون، که بز تورکستا- نلیلهر ههر زمان وه ههر پیرده، تاریخک ههر دونوشنده سزله برگه- مز. سزنگ ملی استقلال بایرانگز سز اوچون مقدس بولغانی که بی بز اوچون ده مقدسدر.

بز ههر زمان وه ههر پیرده سز ایله برله شوب استقلال بایرا- نگزنی قولمزدن کیلگن قادر مدافعه ایتورمز.

یاشسون حر وه مستقل آذربایجان!

یاشسون همهممز اوچون قیمتلی بولغان ملی آزادلق وه استقلال غایه لهری یولنده گی ملی مجادله نک عمومی جبهه سنده گی قارداش برلگیمز! «یاش تورکستان»

* * *

ملی ضیالی

ملی ضیالی نه دیمه کدر؟

ایلک قاراشدا بو مسئله قولای کورونسه ده، حقیقته بوسوراققا توغری جاواب بیره بیلش او گنای بر نهرسه ایمه سدر.

هز او قوغان، تحصیل کورگن آده منی ضیالی دیب آتاش وه اوننی منسوب بولغان ملتینک «ملی ضیالی» صنفندهن ساناش ممکنمی؟ - طبیعی بو ممکن ایمهس. بز یالغوز بیلگیلی بر غایه

آرقاسندان پور، گهن وه بو بيلگيلى وه يالپى غايه تيوزه گنده
توبلانغان او قوموشلپلارنى گنه ضيالى ديب آتى آلامز. مى ضياليلار
صنيفه ايسه اوز خليگه سياسى، اجتماعى وه حرثى يولدا خدمت
ايتمه كچى بولغان ضياليلار گنه كيره آلادرلار.

ضياليلارنىك¹ وظيفهسى يوكسهك وه مقدس بولغانى كه بى بهك
آغيردر.

خلقى ملت خاليغا ئه يله تيريش يعنى سوي، ايريم وه عنغه، تيل
وه دينچه بر بولغان انسان كتله له رينى بير له شترىب سياسى، اجتماعى
آگلى بر بيرلىك² خاليغا كيلتريشكه اوخشاش يوكسهك وه تاريخى
وظيفه نك³ مهم بر قسمى ده «ملى ضيالى» لار صنفى اوستيگه توشه در (*).
بز بو بيرده ضيالى صنفىك⁴ تاريخيگه كيريشمه كچى ايمه سمز.
چونكه بو مسئله مجموعه منك⁵ غايهسى بولغان «بوكونگى عملى
مسئله» ده ن بزنى اوزا قلاشترىب يوبارادر.

ديناه ضياليلار تودهسى تامانندان باشلانيلماغان بر ملت يعنى
سياسى، اجتماعى خلق كتلهسى بيرليگى هيچ بولماغاندر. ايكنچى
تامانندان خلق طرفده ن تايانچيغى بولماغان تقديرده يالغوز ضيالى
طبعهسى ده هيچ بر نه رسه قىلا آلايدر. خلقى ملت خاليغا ئه يله تيريش
يعنى اونى يات حاكيمتله رينك⁶ امرى آستندا گى تابعلقدان قوتقاروب
اوز اراده سيگه ايگه، مستقل بر شخصيت خاليغا قويا بيليش كه بى
اساس غايه گه ايريشمهك⁷ اوچون ميه مىلى ضيالى طبقهسى بله ن
ته ن خلق كتلهسى آراسندا بر آهنگ⁸ بوليشى كيرهك. مه نه بو آهنگى
بيلگيله ش يعنى خلق تيله گينى توغرى وه آيدىن بر شكلده اورتاغا

(*). آتافلى آلمان فيلسوفلارندان قانت وه فيخته له رچه «خلق» اوز اراده وه
شخصيتيگه ايگه بولا آماسدان باشقارلارنك⁹ قاراماغندا بولغان انسان توده سى ديه كدر.
«ملت» ايسه باشقارلارغا تابع بولماسدان اوز اداره سيگه ايگه وه شخصيتيگه مالك
بولغان خلق ديه كدر. فلسفه تعبيرنجه خلق بر اوبيه كت (Objekt)، ملت بر سوبيه كت
(Subjekt) در.

چيقاريش، آيلغان غايه گه ايريشو اوچون ايش وه فعاليت پرو-
گرامى توزوش ضياليلار وظيفه سيدر.

ايمدى ضياليلار صنفىك¹⁰ اوز تاريخى وظيفه سيني به جهره آليش
اوچون نيمه كيرهك¹¹؟

يالغوز وظيفه نى به جهره آليش تيله گى بيتيشمه يدرد. بو تيله كنك¹²
آرقاسندان اوز خليگه قانداى يوللار بله ن خدمت ايتيه بيليش وه
خلق بله ن آگلاشادرغان يالپى بر تيلنى بيلگيله ش كه بى يه نه ده
مهمراق قوراللار تاپا بيليش كيرهك¹³.

«ياش تور كستان» نك¹⁴ اوتكه ن سانلارندان برنده (15) نچى
ساندا) روس (غرب) مکتبله رنده تحصيل كورمش ضياليلار يميزنك¹⁵
فجيج وضعيتله رى حقنده يازغان ايدك. بز اونلارنىك¹⁶ مىلى تحصيلله ر-
نده گى نقصان يوزنده ن خلقگه كيتره آلادرغان وه خلقنك¹⁷ ده حقى
اولاراق اوله رده ن كوتديكى فائده له رينك¹⁸ يارميسيني ده كيتره آلا-
ديقلارينى تأسفله رله يازغان ايدك.

بوراده بز شو نقطه نظر يميزنى بر آزدا تيره نله شترمهك¹⁹ ايسته يميز.
غرب تحصيلى²⁰ كورگه ن ضياليلار يميزنك²¹ آك²² آچينارلق نقطه-
له رى روحاً خلقنده ن آيرى قالغانلارندا ايدى. غرب تحصيلى كوب
گنه توغانلار يميزنى خلقمزنك²³ تامار لاريغا قدر سيگه ن وه بوتون
ملى تاريخمزنى تويدير گه ن «شرق ذهنيته نده ن» آيروب تاشلاغان
ايدى. مه نه بو يوزده ن بزنىك²⁴ غرب تحصيلى كورگه ن توغانلار يميز
شدتلى آرزوله ريگه رغماً اوز كوچ وه بيلگيله رينى خلق روحى
(شرق ذهنيتى) بله ن بر له شتره آلامغانلار ايدى.

طبيعى بز بوراده بو «شرق روحى» ديگه ن نه رسه نك²⁵ علمى
وه فلسفى ايضاحى بله ن اورونوب اوتوره آلاميز. بزنىك²⁶ بوكونگى
كورده شمز اوچون شو «شرق روحى» نك²⁷ «ملى روحمز»، خلقمزن-
نك²⁸ روحى بولغانليني وه بزم خدمت ايتمهك²⁹ ايسته ديگمز وه بختيني

تيله ديگمز خلقنك او روح بلهن ياشاما قدا بولغانليغنى ييليشمز گنه ييته در.

شو فرستده اوز تاريخمزنك روس استيلاسى آستندا گى دور- ندهن شايدان دقت بر مثال ايسيمگه توشدى.

بوراده چوقان ولي خان فاجعه سيني ايسله توب. اومه كچى مهن. چوقان اوتكهن عصرنك اورتالارندا، توركستان روسلر تاماندان استيلا ايتيلر ايكهن ياشاغاندر. بوكيشى سوڭ درجده قابليتلى، داهى ديهرد¹ درجده بولغان صحرا بالاسى صرف روس (غرب) تاثيرى آستندا اوسكهن. او اوز دورنده گى مشهور روسلر بلهن مثلا دوستويه فسكى بلهن ياقين مناسبتده ايدى.

چوقاننك غريچيلگى شو درجه گه بارغان ايدى، كه او روس ميسيونرلهرينك قازاق-قيرغزلر ايچنده گى فعاليتتى ياقلار ايدى. چوقان روس حكومتينك ياشيرين آگه تى صقتيله (1856 نچى ييلده) شرقى توركستانگه باردى. بر قانچا وقت توركستان سفرىگه يوناب باراياتقان قانخور گه نهرال چهرنايه ف قول آستندا خدمتگه تعيين ايتلدى. فقط اوزون سورمه دى. «غريچيلگى» اونى پهك غريب بر وضعيتگه اوچره تدى. او چهرنايه ف دهن آيريلدى. روس محيطىنى تاشلاب، په تهرسبورغ گه باريشدان هم باش تارتوب صحراغا، آوولغا قايتوب كيتدى وه بر قازاق قيزى بلهن اويله ندى. كوب اوزون سورمه سدهن چوقان 1865 نچى يلى اوتوز ياشلارندا اولدى.

چوقان حقنده خاطره يازغان بر روس محررى:

«بو بر غيرى روسنك بونداى كوز قاماشترارلق پاريللاشدان سوگرا اوز خلقنك مقدراتى حقنده قورقوب، چيكنوب قاليشى، اونك يات بر حرثكه اينانماسليغىنى، اوندهن قورقغانليغىنى وه اوز اوزىنى ساقلاش تويفوسينك توسه تدهن يوزه گه چيقيب قالغانليغى كورسه تدر» ديدر.

بز بو چوقان حقنده خاطره يازغان محررنك فكريگه قوشولا

آلمايمز. بزچه چوقان فاجه سينك منبعى اونك يات بر حرثكه اينانماسلغندا ايمهس، بالعكس اونك يات بر حرثكه اولچاوسز درجده حتى كورچه سيگه اينانيشندا ايدى.

چوقان يات بر حرثلى (غرب) خلقنك روحى بلهن اوز خلقىنى بختلى ايتيه ييليش امكانتى اويله گن ايدى. يات حرثكه اينانچسزلق چوقان ده بو آچى تجربه، فاجه سندهن سوگرا اويفاندى.

هر چند بزنگ غرب تحصيلى كورگن كيشيله ريمز ايچندهن هيچ كيمنك «غريچيلغى» چوقان درجه سيگه بارغان بولماسادا، اونك حياتى درسلى هر دائم كوز آلديمزدا جانلانوب توريشى كيرهك.

عصرىمز چوقان دورىگه قاراغاندا بوسبوتون باشقادر. چوقان يالغوز ايدى وه اونك قارشوسندا خلقنى ملت حالغا كيتريش كه بى مهم وظيفه كونده لهك بولوب تورمهس ايدى. طبيعى بو مسئله نى بز اوزيمز اويلا ب چيقارماق. تاريخ، حياتى احتياج، اويفانغان خلقنك مهنك تويفوسى بو مهم وظيفه نى قارشومزغا چيقاروب قويدى.

ايمدى بزده ده، بو مقاله نك باشندا ايضاح ايتديگمز مفهومه، مى ضيايلار صنفى اوسوب كيلمه كده در. اونك انكشافى اوچ يول بلهن بارماقدادر. كيله جهك توركستاننى قوروجى ياش كوچله ريمز- نك كوچيلگى مى يول باشچيلقدان محروم بر حالدا موسقوا پروله تارياسى ظلمى آستندا يورتمزده اوسمه كده درلهر. بو يورتمز- ده گى ياشلق اساسنده بوتون مى تريبه لهرگه دوشمان بولغان «صنفى تريبه» آلادر. فقط بز بو زحمتلهرگه رغما توركستان ياشلىق كو- چيلگينك مى روحده يتشمه كده بولغانىنى پهك ياخشى ييله مز. شوراده يورتمه گى «ساويت مکتبدهن يتشمه كده بولغان ياشلاريمز- نك» مى روحنى او بيرده ايسكى «شرق روحنده تريبه» كورگن «شرق ذهيتلى» ضيايلاريمز بلهن تماسده آلماقدا بولغانلارنى

آیروچا قید ایشنی لازم تاپامز.

باشاڭ، آی چه کیست تاپانچالاری قارشوسندا ایچیکزده یانما.

قدا بولغان ملی روحمز آتشی بلن یاش نسلنی تربیه ایته بیلمه کده بولغان قهرمان توغانلار! بیتمهس توکه نمهس حرمتلهر سزگه ای

ناموسلی یورتداشلار!

آزراق بولسا هم یاشلیغمز نك ایکنچی بر قسمی قارداش تور- کیهده یتشمه کدهدر. بز بوکون غرب بیلگیسینک، «شرق روحینک کوبلگندن خسته» دیب سانالغان تورکیهده خلق ایچنده موفقیت بلن تطبیق ایتلمه کده بولغانینی کوره مز.

«غرب بیلگیسی» نی «شرق روحی» بلن برله شتریش اوستنده- گی تورکیه تجربهسی بز اوچون جوده یاخشی بر درسکدر. بزچه دنیا تاربخنده مثلی کوریلمه گن موفقیتنک اصلی سببی «تورکیه ملی کوچله ری» («قوای ملیه») نك آوروپا تحصیلی کورگن تورک ضیالیلاری بلن شرق ذهنیتلی ضیالی طبقهسی آراسندا گی آهنگنی، یعنی آوروپا ته خنیکه سینی تورکنک شرق ذهنیتیه (Mentalite) برله شتره بیلگه نله ریندهدر.

بزده قارداش تورکیهده یتشمه کده بولغان اوز ضیالیلاریمزدان حقلی اولاراق کوب نهرسه لهر کونه آلامز وه بو امیدیمزنک کوتولگه ندهن هم آرتیغیراق چیقیشیغا اینانامز.

سانی اعتباریله جوده آز بولسا هم بر قانچا یاش تورکستانلیلهر غرب مکتبله رنده — آلمانادا تحصیل کوردیلهر. بو یاشلق بو کونگه قدر یورتندهن کتیردیگی ملی روحنگ تأیری بلن یاشاب کیلمه کدهدر.

«یاش تورکستان» نك اوتکه ن ساندا باسیلغان یاش تورکستانلی توقنامش اوغلینک مقاله سنی بو یاشلقنک ده ملی غایه گه ایریشو یوللا- رینی بیلگیله شنی آیدین آگلاغانلیغنی کورسه تدهدر. بو غرب تحصیلی کورگن یاشلاریمزدا ملی روحنگ محکم وه سارسیلماس بر

ماهیتده بولغانینی گنه ایمهس، اوز بیلگیسینی خلقمزنک روحیگه اویار بر شکلده ملی ایش میداندنده ایشله تیشنی هم بیلگه نلگینی کورسه تدهدر. خلاصهسی بز نك اوچ محیطده یتشمه کده بولغان یاش ضیالیلا- ریمزنک ههمهسی ده «ملی ضیالی» مفهومیگه لایقدرلار.

جغرافی وضعیت اعتباریله اوچ آیری محیطده یتشمه کده بولغان بو ملی ضیالیلاریمزنک سیقی صورتده برله شوب ایشله شله ری وه بربرله ریگه یارده مچی بولوشلاری خلقمز وه اولوغ تورکستانمزنک کیله چه گینی تأمین ایتهدر گن اڭ مهم عامللارنک بریدر.

اگر بز یاش ضیالی نسلیمزاگه بو امیدنی باغلاماساق وه بو امیدیمزنک تحقق ایتمه کده بولغانینی حیاتی دلیللهر، مثاللهر بلن کورمه سه یدک یاشاب، ایشله ب اوتوریشنک معناسی هم قالماغان بولور ایدی. چوقای اوغلی مصطفی

* * *

پاختا صنایعنده زیانچیلیق

تاشکند غازیتالاری پاختا صنایعنده بر عکس الاتقلابی زیانچی تشکیلاتینک یوزه گه چیقاریلغانینی خبر بیرهدرلهر. بو تشکیلاتگه مه نه شو آده ملهر داخل ایکه نلهر: یوفه روف، نیکولسکی، قورباتوف، شلوس بهرگ، فیلاتوف، شادرین، کنویف، گریگوریه ف، ریسقین، مارگولیهس وه ماوئر. مه نه کوره سزمی، بو «زیانچیلار» نك آراسندا بر گنه بولسادا تورکستانلی اسمی یوقدر. بو کیشیلهر نك بوتونسی ده پاختا صنایعنده بو یوک اورونلهر گه ایگه بولغانلار. بو- نلارنک بعضیلهری چارلق حکومتیگه خدمت ایتکه نلهر وه تورکستان- نك روسیه تامانیدان بوتونله ی قول قیلنیوی یولندا قیزیل یورتگه خدمت قیلماق آرزوسی بلن کوگلی صورتده ساویت حکومتینک مأمورلگیگه کیرگه نلهر. مثلاً: یوفه روف، نیکولسکی هم قوربا- توف چارلق دورنده زراعت ناظرلغندا مأمور ایدیلهر؛ فیلاتوف

سردريا ولايتىڭ اورمان مقتشى، گريگورييف فەرغانەدە ولايت مهندسى (آگرانومى)، شادرين ايسە مورغاندە گى چار ملكينك مديرى ايدى.

قالغان عيبدارلەردەن: شلوس بەرگ تور كستاندە اۇڭ كەتتە شركتەلەردەن برى بولغان «بش باش شركتينك بورونغى حصە دارى ايدى؛ كنوپف ايسە «ياراسلاو بويوك مانوفاكتوراسى» شركتينك تور كستاندە گى پاختازارينك بورونغى مديرى ايدى. ديمەك، عيبدارلەنگ كشريسى اوزلەر يىنگ كىچمىشە گى فعاليتلەر رىگە قاراغاندا مىلى تور كستانك دوستلەرى قاتارىگە اصلا قوشولا آلايدىرلار. بونلار چار روسيەسى تامايدان تور كستانك قولونيزاد تورچەسىگە استثمار ايتلويىنى اوز فعاليتلەرى ايله چىگەرە سزدرجەدە قولايلاشترغان آدەملەردىر. بو جەتدەن اونلارنك «عكس الاقلابى زيانچىلىق فعاليتلەرى» نك بولشە ويكلەرنك «مىلى عكس الاقلاب» ديگەن نەرسەلەرى ايله هيچ علاقەسى بولماغان وه بولادا آلماس ايدى. بو «زيانچىلار» نك كورە شولەرى وه «زيانچىلقلارى» بوتولەى باشقا بر استقامتدە كىتمە كدە ايدى.

تخمينىزگە كورە بو «پاختا صنايعندە زيانچىلىق» مسئلەسىدە بولشە ويكلەرنك «شاخا ايشى»، «صنايع فرقهسى مسئلەسى»، يا قىندا بولوب اوتكەن «مىنشە ويكلەرنك اتفاق بيوروسى» وقەسى وه باشقا بر قانچا مەيدە «زيانچى ايشلەرى» گە اوخشاش اويلاپ چىقارغان مسئلەلەرىندەندىر. بزىنك بو تخمينىزنى نە «قىزىل ئوزبە كستان» نك 26 نچى مارت نەسخەسندە تفسىر ايتلگەن اتهام نامە ماددەلەرى، نەدە «پراودا ووستوكا» نك 24 نچى مارت نەسخەسندە نشر قىلغان «زيانچىلار» نك اوز «كوگلىلى اعترافلەرى» يا كلىشغا چىقارالادىر. بو «پاختا صنايعندە زيانچىلىق» نك اويلاپ چىقاريلغانى حقدە گى تخمينىز نك قطعى قناعت بولوى اوچون، اتهام نامە نك برنچى، ايگ بويوك ماددەسىنى آكلاماق كفايت قىلادىر.

بو مادە مەنە شونەن عبارت:

«— پاختاچىلىق اوچون، بەجەرىلىشى مەمكىن ايمەسلىگى آپ-
آچىق بولغان پلانلار توزوش».

«باش تور كستان» نك برنچى نومرەسندە ساويتلارنك پاختا سياستى حقدە يازغان مقاله لەرىمىزنى او قوچىلار يىمىز ايسلەسەلەر كىرەك. ساويت رەسمى مەبلەرىگە اساسلەنوب، بز اوصىرادە شونداى ذىب يازغان ايدىك:

بولشەويك يىلەر مەنلەرى ظرفدەن تور كستاندە پاختاچىلىق ترقى ايتدىرىلوى اوچون حاضر لانغان پلان، ساويت توقوماچىلىق صنايعت نك چىت مەملىكەت پاختالارندان 1937 نچى يىلدا ن بورون قوتولا آلماسلىغى اىندىدەن كورسەتەدەر. ساويت روسيەسى حتى بو مدتدەن سوگرا هم چىت مەملىكەتلەردەن بر قانچا مەقدار پاختا كىرىتمەك مەجبورىتندە بولادىر.

ساويت يىلەر مەنلەرى كوردىلەرگە، تور كستانك عومومى اقتصاد دى وه اراضى شرايطى پاختا يىرلەرىنى مۇستوانك آرزوسىگە قاراب حددەن آرتق كىنگە تىرشكە يول پىرمەيدىر.

پلان تصدىق ايتلدى (1928 دە). بو پلانك تصدىق ايتلوى ايله بر زماندە، مشهور قىشلاق خوجالىغى يىلەر مەنلى پروفەسور ويليامس Williams دولت پلان قومىسپوتندە بر مەروضە او قودى. موسقوادە چىقادرغان «Пути Сельского Хозяйства» («قىشلاق خوجالىغى يوللارى») ژورنالى يىتلەرنە (1928 نچى يىل 7 وه 8 نچى نومرەلەرنەدە) مقاله لەر يازدىدە تور كستاننى فقط گە پاختا تىپشدىرەدرگەن («Монокультура хлопка») بر مەملىكەتگە ئەيلەترو نك اقتصاداً فائەدەسز وه قىشلاق خوجالىغى نقتە نظرندەن ضرر ايكەنىنى اثبات ايتدى. پروفەسور ويليامس بو نقتە نظرىنى اوندەن سوگ، باش پاختا قومىتەسىنك تاشكەندە گى وكىلى تىبىتى ايله آچىلغان مذاكرەدە هم اىضاح قىلدى.

بونك آرقاسندان، 1929 نچى يىلك باشلارينا حاضرغى «زىيانچىلار» نك بىرى بولغان نيكولسكى تاشكندە چىقاردىغان «Нар. Хозяйство Ср. Азии» (اورتا آسيا خلق خوجالىغى) مجموعه سينك 2 وە 3 نچى نومره لىرىندە غايت اساسلى بر مقاله يازوب، بو مقاله سىندە پروفه سوز ويليامس نك فكرىنى بونولەي تىكرار اتمەسەدە، تور كىستاندە پاختاچىلىقنى آشقىچ روشدە ترقى ايتدىرونك امكانسز ايگە نلگىنى اثبات ايتدى. پروفه سوز ويليامس وە نيكولسكى نك بو مقاله لىرىگە هيچ كىم قارشو چىقمايدى. ديمەك، اونلار نك فكرلەرى علمى اساسگە قورولغان ايدى.

لاكن استالين وە اونك ايگ ياقىن دوستلەرىندەن توزولگەن «پوليت بيورو» (سىياسى بيورو) اوز بىلگە نىچە محاكمە قىلادىر. بو پلانتى تصديق ايتكەن «مىحت وە مدافىعە شوراسى» (СТО) نك اعتبارى، دولت پلان قومىسونى وە باش پاختا قومىتە سينك نفوذى وە علمى اىستاتىستىقانك قىلمەلىرى «پوليت بيورو» اوچون هيچ بر اعتبارگە مالك ايمەس. بوتون بو علمى وە تەخنىكى اساسلەر قارشوسىغا اولاراق، 1929 نچى يىلك 18 نچى ايوولندە «پوليت بيورو» يەكلى بر پلان قورولماسىنى وە عىنى زماندە تور كىستان نك ايگىن بىرلەرىندە شالى، بوغداي، جوهارى وە باشقا دانلار ايكىلمە سىنى منع قىلىشنى امر ايتەدەر وە بو پلان ايله اون بىلدىن ارتق بر زمان اوچون بىلگىلەنگەن پاختا پروگرامىنى بو ياقىنداغى ايكى-اوچ بىل اىچىندە بەجەرىلمەسنىنى طلب قىلادىر.

پلانتك بەجەرىلە آلمايدىغانلىغى آپ-آچىق. فقط ساويت عالم وە بىلەرمەنلەرى «پوليت بيورو» گە اطاعت قىلماق مجبوز بىتىندەدرلەر. يوقسە «ساويت حكومتىگە عكس لانقلابى بويىنمە سلكلەرى» سبب كورسە تىلەرەك آتوب اولدىرىلىشلەرى قورقوسى بار. مەنە شونك اوچون «پوليت بيورو» طرفىندەن طلب ايتلگەن پلان توزولگەن ايدى. فقط بو پلانتك بەجەرىلىشىدە گى بوتون قىينلقلار اولدەن

يوزە گە چىقىب قالدى: اهالى قوليدەن كىلگەن قادار پلانگە قارشو توردى؛ تەخنىك كوچى، آغرانوملار، اىگىچىلك ماشىنالەرى يتوشمە دى، ايگىن بىرلەرى كوچە تىرىلە آلمايدى. آمريقادان كىتىرىلگەن تراكتور (بىر هايدىدەرغان ماشىنا) لار ياراماس چىقدى. ساويت حكومتى اميد قىلغان محصولاتىنى آلالمادى. بوگا كورە بولشە ويكلەر موسقوانك پاختا سىياسىتىگە قارشو تشويقات يوروتكەن تور كىستان «مىلتچىلەرى» وە «موشتموزورلەرى» گە هجوم ايتدىلەر. يوزلەرچە خنى مىگلەرچە انسان آتوب اولدورولدى. پاختا سىياسىتىگە قارشولق قىلغانلار نك مال وە مىلكلەرىنى حىز قىلدىلار. «پوليت بيورو» نك خائن پلانىنى حىاتگە آشرو اوچون تور كىستانگە روسىيە دەن مىگلەرچە روس ايشىچى فعاللەرى كىتىردىلەر. فقط تىجە يەنە هيچ اوزگەرمەيدى.

بولشە ويكلەر بوتون اميدلەرىنى اونكەن يىلك محصولاتىگە باغلاغان ايدىلەر؛ فقط بو اميدلەرى هم بوشگە چىقدى. آخردا، ايگىن پروگرامىنى بو بىل بەجەردە بىلمەك اوچون بار كوچلەرىنى صرف قىلدىلار. فقط يەنە موفق بولالمادىلار.

مەنە بو چەتدەن بولشە ويكلەر، بوتون اميدلەرىنىك اوزولوشىگە سبب بولغان عىيدارلەرنى آقتارىشقا باشلادىلار. روسىيە بو 1931 نچى بىل اىچىندە اوزىنىك توقوما صناعىنى اجنبى پاختاسندان آزاد قىلىش پلانىنى بوتونلەي بەجەرمەك اىستەگەن ايدىدە... مەنە شونك اوچون، ساويت روس صناعىنى ترقى ايتدىرىش مقصدىلە بولشە ويكلەر بىزنىك خلقىمىز اوستىگە حىددەن زىادە آغىر بر يوك آرتدىلار، اوگا بو غداي، شالى، آرپا ايكىشىنى منع قىلدىلار وە اوزىنى آچ روس «پايوك» لەرىگە قاراتوب قويدىلار. بولشە ويكلەر روس توقوما صناعىنى يوكسە تىشى اوچون تور كىستانلىلەرگە اوى بويوملەرى اوچون كىرەكلى اىنى هم يىگىرتىشنى منع قىلدىلار.

ايندى، چىندەندە خائىنانە توزولگەن بو پلان بەجەرىلە آلماي

ياتادر. موسقوا بولشەويكەلەرى اوزلەريگە كىرەك بولغان مقدارده باختانى تور كستاندهن سىقىب چىقارالمى توره درلەر. كورونه در كه نه «ساده دل» (نايف) موسقوا بولشەويكەلەرىنى بر «شيطان» آلدانغان وه بو موسقوا آنایى احمقلەرىنك قوللاريجا به جهريليشى ممكن بولما. غان بر «عكس الانقلابى» پلانى توتقوزغان.

بز هم بو «عكس الانقلابى» وه حقيقتاده زيانچىلىق توغديرغان پلانىك اصل غيبدارى كيم ايكة نلگى حقنده اصلا شهبه قيلمىزم. بو عيبدار، باشندا استالين نك اوزى تورگەن «پوليت بيورو» در. بو «پوليت بيورو» ده گى عيبدارلەر محنت وه مدافعه شوراسى، دولت پلان قوميسونى، باش پاختا قوميتەسى كه بى علمى وه تەخنىكى اداره لەرنك اهميت هم اعتبارى ايله حسابلاشماسدان، بر قانچا عالم وه يلمەرەنلەرنك يىلگى هم تجربەلەرىنى نظر اعتبارگە آلماسدان خائنانه وه حقيقتاده «زيانچىلار» پلانىنى ترتيب ايتشنى امر قىلدىلار. بز بو پلانى «زيانچىلار» پلانى ديمز؛ چونكه او پلان روس توقوما صنعتى فائدهسى اوچون مملكتمز وه خلقمزنك مىلى وه حياتى منفعتلەرىنى قربان قىلدى.

پلان قولماقاددر، قولماقفا محكومدر.

«ملت زيانچىلارى» نك حاكىمى قانچان قولار ايكةن؟ بزنى ايگ كوب قزىقترا دورغان مسئله مەنە بودر. جاناي

تور كستاننك يير آستى بايلقلارى

تور كستاننك كوب تاغلارندا وولقانى تاشلار كوب اوچرە تىلگەنى سببلى او تاغلارنك تورلى معدنلەرگە باى بوليشى كوتولگەن بر حال ايدى. تا اُسكى زمانلەردە تور كستانده آلتون هم تاش توزى كانلە رندن خىلى مقدارده آلتون وه توز چىقاريلغانلىقى تاريخ ايله دەتابندر. سمرقندەن اوتە درگەن نەرنك «زرافشان» (آلتون ساچوچى)

آتالماسى ده كىچمىشده اونك حوضەسندە آلتون كانى بار بولغا. نندان كىلگەن بولسا كىرەك. فقط اُسكىده او كانلەر ييرلى اهالى طرفندن ابتدائى اصوللەر ايله ايشلە تىليردى.

تور كستان يير آستى بايلقلارينك علمى تدقيقى اوتكەن عصر. نك 80 نچى يىللارندان اعتباراً، «موشكە توف» اسمندە گى تىكشرو. چىنك سياحتلەرى ايله باشلار. بو عالم تور كستاننى تىكشروب كزەن ايكةن بالخاصه كومور وه يير ماىي (نەفت) كانلەرىنى آقتارار ايدى. موشكە توفدەن كىين بر قانچا روس هم آوروپالى عالملەر وه سياحلەردە تور كستانده فنى تدقيقاتدە بولنديلار؛ تويلاغان معلو. مانلەرىنى حاوى آنچاگە اثر هم وجودگە كتىردىلەر. حاضرغاچا يوروتولگەن تىكشرىشلەرنك نتيجهسى وه تويلانغان معلومات تور كستانده مەنە شو مادەلەرنك كانلەرى بار ايكة نلگىنى كورسە تەدر:

آلتون، تىرىك كوموش (سماب)، باقىر، طوطيا، كوموش، قورغاشين، تيمور، مانغان، سورمە (آتيمون). آرسە نك معدن فيلئز. لەرى؛ تاش كومور، ييمەك توزى، گلاوبەر توزى، كوكورت، كهرچلە، ئەچىغ تاش، نەفت، تاش موم (آزو كەريت) قىر، پىروزە، جىيس (خام گەنج)، مەرمەز، قالب تاش وه سائەرە.

بونلەرنك ھەر برى حقندە بو مقاله دە تولا معلومات بىرىشك امكانى يوقدر. بونك ايله برابر اونلەرنك ايگ بول وه اهميتلىلەرى حقندە گەلى ايله، قىسقاچا بر آز يازوب اوتش فائدهسز بولماسا كىرەك.

ييمەك توزى. تور كستانده نايىلادرغان مادەلەر ايچندە ييمەك توزى بوللغى جەھتدەن برنچى اورونتى توتەدر؛ او يىردە توز تاغلق يىرلەردە وه چوللەردە گى توز كانلەرنەن تاش توز حالندە وه بر قانچا توزلى كوللەردەن ايسە مەيدە مەيدە بللورددەن عبارت كول توزى حالندە چىقاريلير. ايگ مەم تاش توز كانلەرى مەنە شولەر: ايسىق كوئلك غرب تاماندا «قوچقار» كانى، اُسكندر تاغينك شما.

حسابگه کوره 45 میلیون تون در.

بو نفت کانلری ایله بر قاتاردا دائما تاش موم (آزو کهریت)،
قر، حیلق (آسفالت) کانلری هم بار.

تاش کومور. تاش کومور اُسکیده نیری «قارا تاو» نك غریبی
سیرتندا، «اویغام» سایندا، تاشکند وه خوجند شهرله رینك اطرا-
فنده، آینوقسا «بووام» جهرنده گی کانلردهن چیقاریلیر ایدی؛
فقط نقلیات واسطه له زی یتیرلك بولماغان سبیلی او کانلر نك ایشله-
تیلیشی توختاب قالغان ایدی. بر آز سوگرا مملکتده تیمور یوللاری
سالییب، کومور گه احتیاج کوبه یگه ندهن کین کومور کانلر رینك
اهمیتی آرتدی وه خصوصاً فرغانه کومور کانلری نظر دقتنی جلب
قیلا باشلادیلاز. جهان محاربه سیگه قادار فرغانه ده قولای بر شرائط
آستندا 20 یرده کومور کانلی ایشله تیلمه کده وه بو کانلر نك همه-
سندن ییلده یاغوز 40 میگ تون قادار کومور چیقاریلا ییلمه کده
ایدی. محاربه دن بر آز ایلگه ری خوجند وه اولیا آنا یاقینلارندا
«آتراتسیت» (کومور جنسی) کانلری تاپیلغان بولسا، هم، او زمان
بو کانلر نك ایشله تیلمه سیگه باشلانماغان ایدی.

تورکستانده اوتکن ییلنك آخریغا قادار معلوم بولغان بوتون
کومور معدنلر رینك کومور موجودی 400 میلیون تون قادار حساب
قیلنار ایدی. فقط ساویت پروفه سورلر ندهن «موخین» نك بوندهن
ایکی آی اول بر ساویت بیلر مه نلری قورولتایندا سوبله گن
معروضه سیگه کوره اورتا آسیا کانلر نده موجود تاش کومور نك
مقداری — اورتا آسیا تاغ وه معدنلر اداره سی (Carpy) طرفندهن
یه گیدهن یورونولگن حساب بوینچه — ایکی میلیارد توندان عبارت
بولوب، بو مقدار نك یوزده توقسانی فرغانه منطقه سنده، یوزده اون
حصه سی ده باشقا منطقه لره دره در. بونلار ایسیق کول (25 میلیون تون)،
تاشکند، تورکمنستان وه مانغیشلاق منطقه لره ندهن عبارت در (بو

لنده «نوروز» نه ری یانندا «نوروز» کانلی، «باردینگول» کانلی
(«آق چکه» سلسله سنده) «قوش قارانال» کانلی، «چه له کهن»
توز کانلی (قاسپی [حزر] دیگرنده گی چه له کهن آطه سنده)، «بالا
ایشم» کانلی وه سائره. ایگ مهم توزلی کوللر: «جاقسی قلیچ»
(غازالی غا یاقین)، «آرس» (آقمسجد یاقیندا)، «توزخان»
(نور اتاونك) ته ته گنده) «قاری کهن» وه باشقالاری.

بو کان وه کوللر ده موجود یمه ک توزینك مقداری یوزله رچه
میلیون توندان عبارت بولوب، دیهرلك همه مه سی ده اعلی صفتگه
مالکدر وه قومشو مملکتلر گه ده چیقاریلوب ساتیلیر. تورکستانده
یمه ک توزندهن باشقا، کیمیا صنایعنده اهمیتگه ایگه بولغان گلابهر
توزی ده بار. قاسپی (حزر) نك «قارا بوغاز» کورفرینده بو توزینك
موجودی بر میلیارد توننی کیچه در. «گلابهر توز» نك طبیعتده بو
درجه کوب مقدارده حاصل بولیشی دونیانك هیچ بر یرنده حاضر-
غاچا کورولمه گنی اوچون «قارا بوغاز» کورفری ژه تولوژی
تاریخنده یکانه بر حادثه در.

نفت. تورکستانده حاضرغا داور تاپیلغان نفت کانلری ایکی
منطقه ده در: حزر ده گزینك شرقی ساحلنده وه فرغانه ده.

برنجی منطقه نك نفت معدنلری «چه له کهن» آطه سنده، «نتمه
تاغ» تپه لگنده وه «بالا ایشم» استاسیونی یانندا گی «چقیشلار» نك
اطرافنده در. بونلر نك ایگ مهمی «چه له کهن» کانلری در. تور-
کمه نلر بو کانلر دهن (قودوق قازوب) اُسکی زمانلر ده نبری نفت
چیقارارلار ایدی. بو یرده چیقاریلارغان نفتلر صفتجه باکو
نه قندهن ده یاخشیرا قدرلار.

فرغانه ده گی نفت معدنلر رینك ایگ اهمیتیللری «مایلی سای»
وه «چیمیان» کانلر یردر. «چیمیان» فرغانه نفت صنایعینك مرکزی
سانالادر؛ بو منطقه ده گی معدنلر نك نفت موجودی نا تمام بر

حسابگهده حاضرغی قازاغستانداگی کومور کانلهری کیرمه یدر).
کوکورت. تورکستانده آنچاغنه کوکورت کانلهری بار وه
 اوله رنک کوبندهن خالص کوکورت مادهسی چیقاریلادر. ایگ
 اهمیتلی کوکورت کانی «قارا قوم» جولینک اورتالارینداگی
 «شیخ» (شیعی؟) قودوقله رنک تیوره گندهدر. بو کانله رنی تاپقان
 وه تیکشیر گن «قونشین» دیگن عالمنک حسابیگه کوره بونلاردان
 برینسک کوکورت موجودی بر میلیون تون قادردر؛ کوکورتلهری
 یاخشی صفتگه ایگهدر (80% خالص کوکورت). ایکنچی بر مهم
 کوکورت کانی فرغانهده، خوقدنک غرب جنوبیسنده «شار-سو»
 (شور-سو؟) ساینادر. خوقد خانلاری بو کاتک کوکورتندن
 پاروت (میلتن داروسی) قیلدیرارلار ایدی.

تیمیر. تورکستانک بر نیچه نقطه سنده تورلی جنسده تیمر کانله-
 رینک بار ایکنه نلگی کوبدهن پیری معلوم ایدی؛ فقط بونلارنک هیچ
 بریستینک تیمر گه بای بولیشی اویله نمهس ایدی. ایگ مهم تیمر
 کانلهری «قوی بین» تاغلارینک جنوبی ته کله رنده، «ایلی» نهرینک
 سایندا وه «پسکه» نهرینک یوقاریلاریندا تایلغان ایدی. اوتکن
 عصرنک 80 نچی ییلا رندا عالم «موشک توف» «قوراما» تاغلاریندا،
 «قارا مازار» منطقه سینک شرقی حصه لهنده، نامانگان اطرافندا بر
 قانچا تیمر کانی کشف ایتکن وه بونلارنی بایلقچا اورال تیمر کانله-
 زی ایله تیکله شدیر گن ایدی. «موخین» نک معروضه سیگه قاراغاندا
 اورتا آسیا بایلغی — ساویت بیلهرمه نله رینک په گیدن قیلغان تیکشیریش
 وه حسابلهری بونینچه — حتی اورالنیه آرقادا قالدیرادر. حاضر-
 غی تاجیکستانک جنوبنده گی قیزیل تیمر فیلیز معدنلهری بایقلاری
 جهتندن اورال تاغلارینداگی «بلاغودات» وه «ماغیتلی تاغ»
 کانلهری ایله تیکله شدیره لک درجه ده درلر.

آلتون. مقاله نک باشندا سویله نگه نی که بی، تورکستانده آلتون

کانله رینک بارلغی قدیم زمانلرده هم معلوم ایدی. بویوک آسکندرک
 تورکستان سفری سببله رندن بریده تورکستان آلتونینک او زمانکی
 شهرتی بولغان. روس ایمپراتوری ده لی پیترنک تورکستان آلتونله-
 ریغا طمع قیلیب خصوصی بر تیکشروچی هیستی یوبار گانی ده معلوم
 بر حقیقتدر. بونگله برابر تورکستانده گی آلتون کانله رنده موجود
 آلتون مقداری حقتده متخصصله رنک فکرلهری تورلیچه بولغان.
 حاضرغا داور تورکستانک هیچ بر بیرنده آلتونک اصل آنا ایلدیزی
 تایلماغان. ایندیگی اهمیتلی آلتون کانلهری جار کند قضا سنده گی
 «کیتمن» نهرنده وه شرقی بوخارانک بورونغی به ل حیوان بیکلگنده-
 گی «یه خ سو» نهرندهدر. بو کانله رنده آلتون کوب ایمهس وه
 چیقاریلما قدا بولغان آلتون هم په ک آز مقداردهدر.

باقیر (میس). تورکستانک باقیر کانلهری آلتون کانله ریگه قارا-
 غاندا کوبره ک اهمیتگه ایگهدر. بونلر کونینچه جونغار آلتاوندای،
 فرغانه وه سمرقند تاغلارندهدر. سوگنی تیکشروله رگه کوره فهر-
 غانه (به گی مارغیلان) قضا سنده گی باقیر کانله رینک باقیر فیلیزلهری
 اهمیتلی مقدارده «رادییوم»، «اوران» وه «وانادین» اصل معدنله-
 رینی حاویدر. طبابت، کیمیا وه حکمتده بویوک روللار اوینا ما قدا
 بولغان په ک قیمت بو «رادییوم» معدنینک بر غرامینی صاف حالنده
 استحصال ایتمه ک اوچون بو باقیر فیلیزله رندهن آلتی میگ پوت
 (97 تون) دن آرتق لازم ایمهس. روسلر بو فیلیزله رنی لنینغراد
 شهرنده گی فابریقا لاریغا تاشیما قدا درلار.

کوموش-قورغاشین. تورکستانده کوموش-قورغاشین فیلیزی
 کانلهری هم بار ایسه ده ایسکی تیکشیریشله رگه قاراغاندا اونلارنک
 مقداری آزددر وه صنایع نقطه نظردهن اهمیتی یوقدر. اونلاردان
 ایگ آتاقیلاری مه نه شوله ردر: «جومغول» تاغلارینداگی قورغاشین
 کانی، «چیرچیق» نهرینک قولی بولغان «کوک سو» ده گی کوموش-

قورغاشين فيليرى. بو كانله ردهن چيقاريلماقدا بولغان معدنلەرنىڭ
مقدارى خيلى آزد.

قورغاشين = طوطيا. طوطيا (چينفو) معدنى تور كىستاننىڭ براقانچا
يىرلەرنى قورغاشين ايله بىر ابر عىنى فيليرى بولونماقدادى. تور كىستان
شەرى ياندى گى «مىلىساي» كانلەرنىدە وە خوجند شەرىنىڭ شىمال
لندە گى «قارا مازار» كانلەرنىدە، ساويت مەبلە رىدەن آلتان سوگى
مەلوماتكە قاراغاندا، كىلتىلى مقدارىدە معدن بار. بو يىرلەردە كى
كانلەرنىڭ عمومى مقدارى 250 قاندا بولوب، بونلاردان 14 ى
قورغاشين وە طوطيا استحصالى نقتە نظرندەن صناعى اهمىتگە ايگەد.
آرسە نىڭ (مرگوش تاشى) وە سورمە (آنتىمون)

يوقارىدا گى طوطيا كانلەرى بولغان يىرلەردە آرسە نىڭ كانىدە
تايىلغان. بولشە وىكلەر بو يىل بو كانلەردەن ھەم فائىدە لەنمەك فەكرىدە.
درلەر. فەرغانە (بورونغى «يە گى مارغىلان») شەرىدەن بىر آز جنوبىدە
سورمە كانى بار. بو كاننىڭ بايلىغى 53 مىڭ تون چاماسىدۇر. سورمە
خىلى قىمتىلى بىر معدندۇر. ساويت حكومتى بونى بو وقتگە چە چىت
مەملىكتە رىدەن كىرتمەك مجبورىتىدە ايدى.

سماپ (تيرىك كوش). سورمە كانلەردەن بىر آز جنوبىدە تيرىك
كوش كانى بار؛ بونىڭ موجودى 16 مىڭ تون قاندا. تيرىك
كوش تور كىستاننىڭ باشقا جەتلەرنىدە، خوصاسا تور كەنستاندە،
موجوددۇر.

تور كىستاندە يوقارىدا يازىلغان معدنلەردەن باشقا بىرە كىمىا
صناعتىدە ايشگە يارايدىغان شو مادەلەر ھەم تايىلادۇر:

كەرچلە (فەرغانە نىڭ «قارا قالىق» وە «قامش قورغان»
قىشلاقلارى ياندا)، ئەچىغ تاش (نامانگان قىزانىدە)، قالب تاش،
پىروزە (قارا مازاردە)، بناكارلىكە ايشلەنەدەن گەن مادەلەردەن تور-
كىستاندە كوب مقدارىدە چىمتىنو (سىمان)، آھەك، ھەرسان، مەر.

مەر، گەنج وە ھەر تورلو توپراقلار بار. بىردە، قىزىل قىيە منطەقەسندە
خىلى مقدارىدە اوتكە چىدەملى توپراق قىسملەرى بار. بونداى توپرا-
قلار «شوراب»، «كوك يانغاق»، «آغرن»، «آھنگران؟» دە ھەم
موجوددۇر.

معدن سولەرى وە ايسىق بولاقلار. تور كىستاننىڭ اولەشكەن
تاغلارندان كوپىدە قايناماقدا ان معدن سولەرى وە ايسىق بولاقلار
اھالى طرفىدەن تداوى اوچون قوللانىلماقدادۇر.
شو يوقارىدا يازىلغان مەلوماتدەن كورونەدەكە سوگىلى يور-
تىمىز تور كىستان اوزىنىڭ ترقى وە يوكسەلىشى اوچون لازم بولغان
نەرسەلەرنىڭ كوپىنى اوز قوچاغىدا ساقلاپ كىلگەن وە ايدىدە
ساقلاماقدادۇر.

ايسىز، گە اونىڭ بو بايقلارى ھەم، باشقا بايقلارى وە محصول-
رى گەبى، بوكونىگە چە آينوقسا روسىيە نىڭ آبادلىغى وە روسلنىڭ
راحتى اوچون باغرىندان قازوب چىقاريلماقدادۇر. چغاناى

* * *

اوتكەن كونلەرىمىز

باشقارمادان: بىر توبەندە يورتداشىمىز عظيم زادە بىكنىڭ بىر ماقالەسىنى باسماقدامىز.
مجموعەمىزنىڭ كىچىك حجمى ماقالەنى قىسقارتماقچا مجبور ايدى؛ كىچىرىلىشىنى اوتتەمىز.
عظيم زادە بىك ماقالەسىنى عبد اللە قادرى (جولقونباى)، مېر تىمور وە باتولار
حقتىدە مناقشە توسلىراق قىلىپ يازغان. ماقالە ايگەسى اوتكەن كونلەردە گى ھنر،
صنعت وە اثرلەر بىزدەن بىت ايتەركەن بولشە وىكلەر خىدەمتىدە بولغان بىر نىچە توركىس-
تانلىلەر حقتىدە آچىپ سويلەگەن؛ طبعى حقى بار. فقط بوگون آلدىمىزدا تورگەن
مىشلە عبد اللە قادرى وە باتولار بىلەن مناقشە باساش وە اولارنىڭ بولشە وىكلەر اىچىدە
يوروب نىچون اوندى وە يا بونداى ايشلەدىكلەرى اوستىدە ايمەسدىر.

عبد اللە قادرى وە باتولارغا اوخشاغانلار — عظيم زادە بىك تەبىرىچە —
«بولشە وىكلەرگە سانىلغانلار» بوگون بولشە وىكلەر تاماندىن «مىلتچىلىك» گناھىلە
غىبەلە نىب قالغانلار. «قىزىل قلم» جەمئىيەت دە «تورگىستان مىلى استقلالى يولندا خىدەت
ايشكەنى» اوچون يايىلىپ اونىڭ نىومەرە گىگە توپلانغان تورگىستان يازوچىلارى
(ادىيلەر) ... «تارومار» ايتىلدىلەر («قىزىل اوزبىكىستان» غازىتاسىنىڭ 13، 14، 31

نومرنگا باقبلسين). بو توغرائى بز مجموعه مزنگ كيله جهك ساندا آيروچا مقاله يازماقچىز.

بوكون آلدىزغا قويولغان تارىخى مسئله - اوتكهن كونه ردهن قالغان هنر، صنعت اثرلهرىز وه ايرىلهرىزگه (اونلارنگ كويى ابدى آيزه ايمه سهك هم) تيوشلى بها بيرىب حرمت ايمه كله برابر شو عبدالله قادرى، باتولارغا اوخشاغان كيشيله رنى هم ملتچى ديب عيىلب يورگن قانخور دوشماندهن مقدس وه عزيز يورتىمنى قوتقاريشدر. شونگچون بز بولشه ويكله قاتار يندان هه يده لگن، قلملهرى سيند يلىب تىللهرى باغلانغان كيشيله ر حقتده مناقشه نى بر تامانغا قويا توروب، توركستان مى استقلالى اوچون توغرى خدمت ايتدرگن كوچلهرنى توپلاش بوليني قيدير مالى مز. ههر بر «ياش توركستان» اوچوچيسنگ نظر دقتىنى جلب ايتدرگن بهك مهم مقاله سى اوچون عظيم زاده بيك يورتداشيمزگه تشكرلهر ايتهمز.

«بيلديريش» غازيتاسينك 26 نچى نومر وسنده «توركستانده مى هجداله» عنوانيله «يه گى توركستان» مجموعه سندهن كوچورولوب يازيلغان خبرده عبدالله قادرى، مير تيمور وه باتولارنگ ملتچى وه استقلالچى اويوشمه لهرگه آرا لاشغانلارى سبب كورسه تيله رهك بر نيچه آيدانبرى تاشكند گه. به. ئوسينك تورمه سنده ياتقانلارى يازيلادر. عبدالله قادرى نك «محرابدهن چايان» ناملى بر مى رومان يازغانى، مير تيمور نك ايسه 1929 نچى يىلى «ظفر» اسمنده بهك جانلى وه آتئين بر شعر كتابى يازغانلى اوچون قامالغانلارى ادعا ايتلهدر. ههر ايكي كتابده توركستان ياشلارى آراسندا رغبت اويغاترغانيدان روس بولشه ويكله رى بو ايكي كتابنك ساتيليشىنى ياساق قيلغان وه آرادا بار بولغان كتابلهرنى مصادره ايتكه نلهر ايمش...

بو خبر خوجندلى على جان آغزندان ايشيتىلىب يازيلغان. بو على جان 1929 نچى يىلك سه تابر (ايلول) آيى سو گلارندا ايرانگه اوتكه نيدن، 30 نچى يىل وقعه لهرىنى سويله ركه ن شايد سهو ايتمش بولوز. مهن ايسه 1930 نچى يىلك ايول آيندا توركستانده ايدم وه عبدالله قادرى لار بلهن ده سويله شكهن ايدم. مه نچه يوقايريدا يازيلغان خبر حقيقتگه مخالفيدر. اونگچون بر نيچه سوز بلهن حقيقتى اظهار ايمهك آرزوسنده مهن:

مير تيمور ياش يروله تار شاعرى آتالادر. اوزى «قيزيل قلم» جمعيتندهن بولوب بولشه ويكله ر منفعتى اوچون شعرلهر يازادر. شعرلهر نده ذره قدر ملتچيلك اثرى يوق وه بولماس. اوزى بولشه ويك مالاييلارندان، بناء عليه بو سيمانى قاماقعا آلغانلارى يوقدر وه بونده مى مالاييلارنى قاماماسلار.

عبدلله قادرى بولشه ويكله ر اوچون خدمت قىلىب نوره در. اونك «محرابدهن چايان» ديگهن كتابى مى رومان ايمه سدر. بو اثرده بورونعى خانلارنگ عيىبله رى خيالى وه مبالغه لى بر صورته تصوير ايتىلىب ايسكى عنعه لهر خلفلهر نظر نده تقبيح ايتلهدر؛ ملت وه مليت تويغوسى عليه نده بولغان بورومان بولشه ويكله ر منفعتى اوچون نشر ايتلمشدر. بونده مى بر رومانى بولشه ويكله ر هيج وقت منع ايمه زلهر، مصادره ايمه زلهر وه ايتكه نلهرى ده يوق. بونده مى يازو-چيلارنى قاماقعا آلامازلار وه آلغانلارى دا يوق. عبدالله قادرى نك «محرابدهن چايان» كه بى يه نه «اوتكهن كونه ر» ديگهن رومانى بار. بو اثرده بولشه ويكله رچه بهك مقبولدر.

باتو ايسه بولشه ويكله ر نك ايشانچلى بر خدمتچى سى ايدى. فقط بولشه ويكله رگه ساتيلغان ملت خائى عابد خواجه اسمنده گى ناهجيب عائله دن توغولغان بر چاقمچينك توسه تدهن اولوشى باتو، منان رامز وه بر نيچه آرقاداشلار نك قامايشلار يغا سبب بولدى. چونكه بونلار بولشه ويكله ر كوزنده عابد خواجه نى زهرله وچيله ر ديب اويله نهر ايدى. اورتادا ملتچيلك بهانه سى يوقدر.

عبدالله قادرى بولشه ويكله ر نظر نده گى اوز اعتبارىنى «اوتكهن كونه ر» وه «محرابدهن چايان» ديگهن رومانلارى آرقالى كوتره بيلگهن. چونكه بو ايكي رومان دا بر طرفلى يازيلغاندر.

وقيله خدايار خان اوغلى مرحوم ابن يمىن بيكنك، توركستان والى عموميسى اداره خانه سنده (قلم اوته سنده) ايشلهر كه ن، «تور-كستان ولايتى غازيتاسى» مديرى مشهور آسترا ئوموف نى سيله ش وه

سپهش (مداهنه) اوچون خداپار خانغا عائد بر قصه ايله ذمت ايتكه.
 نینی عینی غازیتادا او قوغان مرحوم اسماعیل بک غاسپرینسکی حضرتله.
 ری (1911 نچی ییلده) ابن یمین بیکگه نصیحت ایتیش و سوز.
 له رینی «افسوس، افسوس خداپار خان قایردا، آستراوموف
 نهرده» دیمکله بتیرمشلهردی. اسماعیل بک عبدالله قادری نك بو
 کتابله رینی کوردرسه عجا نه لهر نه ته جه کدی؟

بولشه و بیکلهر اوز حاکمیتله رینی ایلک او کتابر موسملهرنده
 طبیعی قاحاتلق آرقاسندا ایلگه ریله ته بیلگه نلهرنده سوک ییلار هم
 صنعی قاحاتلق یاراتماقدالار. فقط بو سوک صنعی قاحاتلق ملتک کین
 وه غضینی آرتیرماقدادر.

عبدالله قادری نك قلمی کونلک آزوققا ساتیلماغان بولسایدی
 اوتکهن کونلهریمز نك یاخشی طرفلارندان دا بر فقره یازا بیلیرایدی.
 جتیمکان لقیینی آغان عمر خان تاریخی وه دیوانی ههر ادبیات
 اهلینک کتبخانه سنده موجود ایدی.

ایسکی دورله ردهن قالما اولوغ بنالار، نقش، ایپک صنعتلهری،
 آغاچ، میس وه تیمیر اویمه صنعتلهریمز عصری پروفه سورلارنی
 حیرتکه توشوره رکن عبدالله قادری بونلارنی کورمهش وه اوگا
 آتاسی دا سویله مه مشدر. خوقدلی عبدالرحیم نقاشنک نقشله رنده نده
 ایلک خبری بولماسا کیره ک.

روسلهر تورکستاننی قارداش وه اسلام اولکه لهرندهن بوتونله ی
 نه جره تیب قویوشغا اورونگه نلهر. آینوقسا تورکیه بلهن قاتناشویینی
 هیچ ایسته مه زلهر ایدی. معلوم، که تورکستان حاجیلاری مکة مکرمه
 وه مدینه منوره زیارتلهرندهن قایتار کهن تورکیه دن ایسده نلک اوچون
 بالالاریغا قیزیل توپی (فهس) کیلتره لر ایدی. بو کیچیکگه
 ساوغا تورکستان بالالاریغا تورکیه نی ایسله تهر ایدی. 1896/97
 ییلارندا تاشکندگه کیلگهن تورکستان عمومی والیسی (گهنه رال
 گوبه رناتور) تاشکند شهرینی نه یله نهر کهن کوچده بر بالانک

باشنداگی قیزیل توپینی کورگه چ همان مراسملی یولیدا توختاب
 بالانک باشنداگی قیزیل توپینی اوز نه لی بلهن آلیب یرتیب تاشلاپدر
 وه یانداگی مأمور هم خدمه تچیلهریگه قاراب: «بوندهن سوک بو
 قیزیل توپینی کوردرسه سیزگه نفرت ایتهر وه اونک اوستیگه جزا
 بیرجه کمهن» دیب دوق قیلغان ایدی. (1)

بر چینا ونیک تانیشم دوخاوسکی نك (2) کاتسه لاریاده یادگار
 قالدیرماق اوزره، یازمش کتابندهن مه نگه شو جمله لهرنی او قوغان
 ایدی: «تورکستانده مدرسه وه مسجدلهرنک وقله ری کوب ایکن.
 وقتی کیلگهنده هه مه سینی ماناسترغا آماق ممکندر، آنجاق ایلی
 ییل اوتمه گونچه بو ممکن بولماس. تورکیه حکومتی یاشار کهن
 بو مقصدگه ایریشمه ک قین».

مه نه روسیه حکومتینک ییزگه بیرمه کچی بولغان احسانی شو.
 ندهن عبارتدر. انصاف بلهن نه یتکه نده بوتون هنر، صنعت وه اثر.
 لهریمز اوتکهن کونلهرنک بقیه سی وه برکتی در. ایسیز که عبدالله
 قادری نك کتابنده اوتکهن کونلهریمز تقیح ایتلهدر.

دوخاوسکی جمله لهرینک وخامینی، روس سیاستینک قورقولی
 تیجه لهرینی وه باشقا احوالاتی کوره بیلگهن خوقند فضلالارندان
 مولانا مقیمی حضرتلهری ملی قایغو وه شکایتلهرینی گوزل بر
 غزله سویله گهنلهر. اوزیم تورکستاندهن فرار ایتب مهاجرته یاشاب
 یورگهندهن ایسیز، که بو قیمتلی غزلنک نسخه سی نه لیلمده یوقدر.
 اونکچون مکمل بولماسا هم آنجاق ایسیده قالغان بولومینی گنه
 یازماق ایسته دم.

بو غزل 1894 نچی ییلاردا او عصرده گی سلطانغا آنالوب
 یازیلمشدر وه او زمانگی حسیاتیمزنی تمثیل ایتهدر:

(1) 1902 نچی ییلده تورکستان والیسی تامانندان، تورکستانده تورک فهسینی
 کیسه سلیک حقنده بوروق تاراتیلغان. باشقارما.
 (2) بو کیشی هم تورکستان والیسی بولغان. باشقارما.

یوقلامایدر اول تغافل پیشوا سلطانیم بهنی ،
 چیقما سینمو ، کوکگه ههر دم آه و افغانیم بهنی ،
 وار کون طالع ستم گر چرخ دون بی مهربار ،
 بونچه محنتله رنی تارتیب اولمه گن جانیم بهنی
 عشق دزدیمنک دواسی یوق ، حکیمما چیکمه رنج
 یوق بساطکده سهنک دارو درمانیم بهنی
 یار اوتهر یولغا دفن ایتب اولسه م هجرانی ایله ن
 دیسه بو قبر فلانک ، یوقدر آرمانیم بهنی .

بو غزل فهراغانه ده خلغمز تامانندان کوب سیویلب او قولادر .
 بولشه ویکلهر دوری کیلگه چ ههر نهرسه تار و مار ایتلدی . نه
 او مدرسه وه مسجدله رده ن وه نه ده او غزل وه شعرله رده ن تاووش
 چیقاریش ممکن بولدی . عبدالله قادری ایسه «اوتکه ن کونلهر» وه
 «محرابده ن چایان» دیگه ن رومانلار یازیب کونلک آزوقینی تأمین
 ایتدی وه بولشه ویکلهرنک حرمتینی قازاندی . اگر او انصاف بله ن
 حقیقتنی یازماقچی بولسا ایدی ، رومانلارینی بر طرفلی یازارمیدی ؟

*

عبدالله قادری خدایارخانک تورکستانده بولغان معدنه لهر ههم
 طلسم دینه لهر توغروسنده یازدیرغان کتابینی او قوغان بولسا ،
 «رازویتی تورکستان» جمعیتینگ او کتابده کورسه نیلگه ن تورلی
 معدنه لهرده ن یوزده اون بولومینی دا بو کونگه چه تاپا آلماغائینی
 اعتراف ایتمه ک مجبوریتنده در .

تورکستانده ههر مدرسه طلبه سینک ئه لنده موجود «جامع
 الرموز» (1) دیگه ن کتابنک «علی کل طاهر من جنس الارض
 سرحدنه باب التیم» نده شول سوزلهر باردیر: ولا یتیم بالرماد
 بالاجماع وفي الخزانه انه لا یتیم به الا اذا کان من حجر الکما
 فی بعض بلاد تورکستان فان خطبهم الحجر...

(1) «جامع الرموز» 941 هجری ییلندا یازیلمشدر . ع .

دیمه ک بونده ن تورت یوز سکر ییل ایلگه ری تورکستان شهره
 لهنده اونون بیرنده تاش کومور قوللانا ر ایدیلهر . او حالدا روسلهره
 نک تورکستانده تاش کومور چیقارما قدا بولغانلارینی ماقتاب یوروش
 مداحلقدان باشقا بر نهرسه ایمه سدر . اوتکه ن کونلهریمزنی یاخشی
 بیلمه سده ن او حقده رومانلار یازیشغا جسارت ایتیش بویوک خیانتدر .

علی جاننک ملتچی دیب توصیف ایتدیگی عبدالله قادری افندی
 ایسکی کتبخانه لرنی قیدیرسایدی ، 5-6 یوز ییللق ایمه ک کاغزلی
 کتابلهرنی او چره تهر ایدی . بو کاغزلارنک خوقنده یاسالغانینی
 کورگه چ اوتکه ن کونلهرده ن آزغنه بولسا ههم محاسن تاپا بیلهر
 ایدی . میرزا عبدالؤمن قلمی ایله یازیلمش نوایی شعرلهرینی ،
 نظامی خمسه لهرینی ، فردوسی شهنامه سینی عبدالله قادری افندی
 کورمه گن وه ایشیتمه گه نگه اوخشا یدر . ههر صحیفه سی آوروپا
 کتبخانه لهرینده یو کسه ک قیمتلهر بله ن مقبول بولغان بو کتابلهر اوتکه ن
 کونلهریمزنک صنعت وه قلم اهللهری آتاری ایمه سمی ؟

کاغاز صنعتی سوک چاققاچا خوقنده بار ایدی . فقط تور
 کستانک بو صنعتی ده روسلهر تامانندان یوقانیلدی . شو یرده
 ایسیمگه بر نهرسه کیلیب قالدی ، یازیلسا یامان بولماس :
 سفريمده بوخاراغا قونمشدیم . بر اعیان مجلسنده شونده ی بر
 وقعه ایشیتدم :

آدمه یتلی... باشلی امیر سید عالم خان 1919 نچی ییلنک
 باشندا باشقا حکومتلهرنی تقلید ایتب کاغاز پاره چیقارماق ایسته مش
 وه بونگچون بر نیچه ئهرمه نیلهرگه مراجعت ایتمشدر . ئهرمه نیلهر
 ایسه خدمت حتی اولاراق چیقاریلاچاق کاغاز پاره نک یارمیسینی
 ایسته مشلهردر...

مهن بو وقعه نی ایشیتکه چ : «حضرتلهر! حال وه وضعیتگز به ک
 آچینارلقدیر . بونده ن 50 ییل بورون تار و مار ایتلگه ن خوقند
 حکومتنک کاغاز صنعتینی بو کونگه چه جلب ایته بیلمه گه نسگر .

1906 - مای - 1931

عیاض اسحاقی بیک

بو ییل 18نجی مایدا مطبوعات دنیا سنده گی خدمتگه 25 ییل تولگه ن بو یوک ادیب وه محرز عیاض اسحاقی بیکنی تورکستانده تانباغان بر تورک یوقدر . بو محرزنگ مطبوعاتده گی ایشله ری رفیقمز « باگا ملی یول » ننگ 1931 ییل 5نجی سانندان باشلاب ، خاطره روشنده ، باسیلا باشلادی . بوتون او قوجیلارمزغا توصیه ایتمز . عیاض بیکنگ برنجی اثری 1899نجی ییلده چیققان . بو آتاقلی ادیبنگ اثر - لرنده ن ایسمزده قالغانلارینی توبه نده یازوب اوتهمز :

حکایه وه رومانلاری : تعلیمده سعادت ، بای اوغلی ، ایکی یوز ییلدان سوگ انقراض ، تیله نیچی قیزی ، فامیلیا سعادت ، ملا بابای ، جیمینتیق ، تورموشی بو ؟ ، کله پوشچی قیز ، سنتچی بابای ، اول ایکیله نه ایدی ، اول او یله ته گن ایدی ، اوچرا شو یا که گلخندار ، شارد آبی ، استاذ بیکه ، کیه و سالدات ، زندان ، مدرسه جیمیشله ری ، باشقیرد تویی .

تیاثر اثرله ری : ایکی عشق ، اوچ خاتون برله تورمش ، آلدیم - بیردم ، معلم ، معلمه ، زلیحه ، تارتیشو ، جمعیت ، قیامت ، یولسزلار .
عیاض بیکنگ بو کونگه چه باسیلماغان ادبی اثرله ری ده کوبدر .
سایقیلی عیاض بیکنی 25 ییللق ایش بایرامی ایله قوتولار وه 26نجی ییللیغینی برله برلکده مستقل یورمزده اوتکیزمه سینی تیله یز . « یاش تورکستان »

لطفاً خوقندده ن بر نیچه ییلهرمه نله ر چاقیرینگ . به لکی اونلار سیزگه حسب الله (تورکجه سی تیکین گه) ایشله ب پرورله ر...» (1)
عبدالله قادری آش قازانی ، چویه ن قازان ، قومغان ، بهرکش تاغارا و. س... گه اوخشاش تورکستانک میسکه رلک صنعتله رنده ن ، اوراق ، کیتمان که بی تیمیرچیلک صنعتده ن ، توقوماچلیق ، دیوار زینتلهری وه خاتون-قیزلاریمزنگ په لکه ، کورپه ، کیمله ر... گه اوخشاش هل ایشله ری صنعتده ن بر سوز هم یازما یدر .

عبدالله افندی «اوتکه ن کونله ر» روماندا ههر قصه نی آناسدان ایشیتب یازغانینی سویله یدر . مه نچه اوگا سویله گن آتاسی ایشان گوزارلک (تاشکند بیش آغاچ دهه سنده در . باشقارما) قادر آکا ایمه س ، باشقا بر آده مدر . بو کشی 1919نجی ییلی تاشکندده ، بورونعی سه میناریا . بناسنده ، تأسیس ایتلگه ن دارالفنونده دینی له کسه لهر (درسله ر) بیرمه ک اوچون تعین قیلنغان پروفه سور لاما کین بولماسا ایدی . (2) شو پروفه سور لاما کین مذکور سنه آوگوست آیندا دینی له کسه لهر بیره ن که ن بر درسنده شو عبارله رنی آغزندان قاجیرمش ایدی : «انجیل وه سیزنگ قرآنده توراتده ن آلینمشدر . اولادین لازم ایمه س ، اگر لازمه دینله ر- رنک آتاسی تورات دینی قبول ایتش کیره ک...» .

بو سوزله رنی ایشیتکه ن طلبه لهر هیجانگه کیلیب ههر تاماندان «دالای ، دالای» دیب باقیرب-چاقیرب دهشتلی هجومله ر بله ن اونی درس سالوندان چیکیلیشگه مجبور ایتمشله ردی . سوگرا بو مدرس ایلیا اولار حضورنده «موسیمی کیلمه سده ن سوز آچمیشسگ» دیگه ن سوزله رنی ایشیتب دارالفنونده ن چیکیلمشدی .

(دوامی 30نجی صحیفه ده)

(1) عظیم زاده بیکنگ کاغاز توغرائی ته تیکه نله ری حقیقتدر . 1918نجی ییلنگ ایشلارندا خوقندده مختاریتی تورکستان حکومتی کاغاز آچما چیقارماقچی بولغاندا خوقندده گی ایسکی کاغاز صنعتینی قایتادان تیریلتمه کچی بولغان ایدی . باشقارما .
(2) بو لاما کین تورکستانده «پرستاف» وه ناحیه طیبی (Physicus) بولغان نوقول روس مستملکه مأمورله رنده ندر . باشقارما .

شول فرصتله رده يانيمغا كيلگن بر طلبه نك سوزله ريني هر دائم ايسله يمه ن. او ياش: «آرتق قومونىستلق پروگرامينك ايچ يوزيني اورگه ندى. افنديله ريمز نك مقصدله رى آولا بشرىتنى دينسز قيلماق، بر ياخود ياريم عصر اوتكه نده ن سوڭ، آه يا گليشقان ايكه نمز. دينسز ياشاماق ممكن ايمه س ايكه ن. ايمدى بر دين قبول ايتيله ك، ديگن شىعارنى اورتاغا آتیب، بوتون بشرىت گه دينلهر نك آناسى بولغان يهودى دينىنى قارشى قويماقچى ايكه نلهر» ديب انديشه ايتمشدى.

مه ن او زمان او طلبه نك بونده ي تفسيرله ريگه تعجب ايتمشدم. بو كونگى مقصدم لاما كين گه اوخشاغان پرفه سورلاردان تلقين آليب يازوچيلار نك ملت قاشندا محجوب وه مسؤل بولاجاقلارنى ايسله-تمه كدر. ملت ايسه اونده ي نهرسه لهر گه قولاق سالماسدان اوز عنعه لهر نك عشقنده باغرى قان بله ن تولا اولاراق «آه اوتكه ن كونلهر يمز» ترنميله استقلالغا ايريشمه ك اوچون فرصت كوتمه-كده در. مشهد — عظيم زاده.

* * *

مايس بايراملارى

26 وه 28 مايس (ماي) 1931 گورجستان وه آذربايجان استقلال اعلانينك 13 نچى يىل دونومى در. بو بويوك وه مقدس كونلهرنى آسيا، آفريقا وه اوروپانك هر تامانغا ياييلغان وه مها-جرت حياتى ياشاماقدا بولغان آدرى هم گورجى ملتچيله رى يوره-كده ن بايراملار، مىلى استقلال كوره شينى، او دورنك بويوك قهر-مانلارنى، استقلال وه حرىت دورىنى، شهيدلهر نك قدسى خاطره-سىنى ايسلهر لهر.

26 وه 28 مايس، قافقاسيا تاريخنده يه گى بر نسلنك توره ديگى وه يه گى بر دورنك آچيلديغى كونلهر در. بو مقدس مايس بايراملار-

رى، 100 يىلدانبرى چارلق اوردوسى وه آخر اتقاسينك چيزمه (ايتيك) لهرى آستندا مىلى مقدساتيمز نك معروض قالدغي تحقير اتنك آدرى وه گورجى خلقينك مىلى وجدانينگه متماديآ روا كورولگن ضربه لهر نك وه شووه ن پان اسلاويستلهر تحريكيله قافقاسياده مليت، حرىت وه دهموقراسى پرىنسىپلهر نك موثىق آياقلارى آستىغا آلىنما-سينك ختام بولديغى كوندر.

1918 نچى يىلى چارلق زنجيرىنى اوزوب ناشلاشغا موفق بولغان آذربايجان بونده ن يوز يىل ايلگه ريگى كه بى پارچالانمش مختلف خانلقلار وه گورجستان ده طوائف ملوك شككنده ايمه س، حرث، اقتصاد وه سياستچه بيرله شمش بره ر ملت حالدا مستقل آذربايجان وه مستقل گورجستان دولته زىنى قورديلار.

13 يىل بورون مىلى بارليغىنى بوتون دنيا گه يلديره ييلگن آدرى وه گورجيلهر، مايس يياتنامه لهريله مشترك آزاده، مىلى شعور وه مىلى ادراك نك بارليغىنى — باشقا تعبيرله — استبداد مظالمينگه رغما آذربايجان وه گورجستانده يوكسه ك مدنيت موجودىتنى اثبات ايتيه يلمه كده ايديله ر. استقلالچى آذريله ر ايسه:

«بوره كده به سلنه ن آماليمز اقبال ملندر،

يگانه نقطه مطلوب استقلال ملندر (*).

عزمنده ن كبرى قايتماياجاقلارنى سيزديرمه كده ايديله ر. فقط شو مطلوب بولغان استقلالغا بشرىت تاريخنده هيچ بر زمان قانسز وه قربانسز ايريشيلمه مشدر.

«Homo homini lupus» «انسان، انسان بوري سيدز» پرىنسىپى بر گنه فرد اوچون ايمه س، ملتله ر مناسبته ده دائما بر اس الحركه بولمشدر؛ حتى تاريخنك باش بر محورى بولمشدر، ديسه م مبالغه ايتمش بولمايمه ن. شو سيبده ن ملتله ر استقلاللارنى سانا قسز قربانلار (*). بو پارچا آدرى ادييله رنده ن ابراهيم طاهر بيكنك 1906 نچى يىلنده باسيلغان بر منظومه سنده ن آلىنمشدر.

آرقاسندا قازانغانلار. ملی استقلال قازانماق اوچون كوره شمهك يعنى اولهك، قان توكمهك، قربانلار بيرمهك، ملی به نلگینی سیزگن بر كتله یاراتماق، حریتینی وه ملی مدیتینی یوكسه لیتیش یولنده جان کویدریچی عزمکار بر نسل یتیشترمهك لازمدر. بوندای بر نسلی آذربایجان وه گورجستان یتیشترمشدر. مه نه بونلار ملی میثاقی وجودگه کیلترگه نلهر.

بر عسقل عناد وه غیرى مساوی کوره ش نتیجه سی، میگله رچه قربانلار، مادی هم معنوی ثروتلهرنك یوقالشی، ملی وجدانك وجودگه کیتردیگی اولوغ مقاومت — مه نه بونلار 1918 نچی ییلغی مایس کونلهرنك أفاده ایتدیگی حقیقی معنا! ملی حرث وه ملی بارلیتینی چارلق کابوسیگه قارشو مدافعه ایتکهن 6 میلیونق آذری-گورجی خلقی، الهی کوره ش نتیجه سنده، مطلقا مایس ظفرینی قازانمالی ایدی.

کیرهك آذربایجان وه کیره کسه گورجستانده آنچاغنه زماندهن بیرى چاریزم اقتصادی ساحده بیگیلمش وه اقتصادی اورینینی یوقتماغا باشلامشدی. بو ایکی بای اولکهنك اقتصادی آچقیچی سیکین-سیکین بیرلی اهلینك ته لیگه اوتمشدی. اضمحللغا توغرو یوروگن مونارشیزم بو ملتله رنك اقتصادی یوكسه لیشینی تورلو اورونوشلر آرقاسندا توختانا آلامشدی. سیاسی بیرلك، اقتصادی هه گه مونینك: بخش ایتدیگی کوچ یتهرسبورغ سینودینك

Инородческая политика

دیگن مشهور روسله شترمه سیاستینی قافقاسیادا بوتوله ی عقیم قالدیرمشدی. آذری تورکی الهامینی Ostroomow له رنك میسونهر مکتبلهرندهن ایمهس، اوز فضولی، صابر، نامق کمال، ضیاکوک آلپ وه توفیق فکرت... له رندهن آغانی که بی قوشنیسی متفق وه همدردی گورجی منوری ده اوز الهامینی روستاویلی Rustaveli گه اوخشاش شاعر له رنك یاراتقان اولمهس اثر له رندهن آلا ایدی. آذری-گور-

جی استقلال مجاهدله ری وه حریت قهرمانلارینك معنوی مقاومتیگه قارشو آنقاپ قالغان روس استبدادی اصولله ری دوام ایتمه زدی. جهان اوروشی ضربه لهری بو روس استبدادینی قافقاسیادا یقیتدی. بو ییقیشنك منطقی نتیجه سی ایسه 26 وه 28 مایس بیاننامه لهری وه مستقل آذربایجان وه مستقل گورجستان جمهوریتلهرنك قورو-لوشی ایدی.

فقط مهارتله سپیلگن انشریغه توخوملاری قافقاسیایلارنی قایتادان بویوک بر بختسز لقا سودرده دی. روس ایمپریالیزمی بویاش جمهوریتلهرنی بوغوشغا وه قیزیل ماسقا آستندا قافقاسیانی قایتادان استیلا ایتشه کة موفق بولدی. او گچه روس ایمپریالیزمینك کوله سی بولغان ارمنی داشناقلارینی آذربایجاندا قوزغاتیب، یاش جمهوریتنی ضعیفلاتدیلار. بو صورتله آذربایجان استقلالینغا بر جانی که بی سوء قصد ایتکهن له تین، قافقاسیا ملتله ری آراسنداگی عدم تساندهن استفاده ایدهرهك ارمه نستان وه گورجستان جمهوریتلهرینی ده زوالغا اوچرهدی. او-زینی بوتون دنیاگه «مظلوم ملتله رنك حامیسی» دپ قدیم ایتکهن له نین شو ایشله دیگی استیلا جنایتینی 1921 نچی ییلی رادهك آغزیلا «روسیه په ترولسز وه مانغانسز یاشایاماز» جمله سیله تفسیر ایتمشدی!!! تاریخ تکرردهن عبارتدر. روس استبداد دورینك مظالمی قافقاسیالی خلقلاردا استقلال کوره شینی وه نهایت 1918 ییلغی مایس ملی میثاقینی اورتاغا چیقارمشدی. 11 ییلق بولشه ویکلهر دورینك یاغما، استثمار وه قیناش اصولله ری ایسه ملتله رنك استقلال وه حریت عزمینی بورونعیدان بر نیچه تاپقیر زورایتروش وه موسقوا بووندیرو-غندا ایگله مه کده بولغان غیر روس ملتله ر آراسندا آینوقسا قافقا-سیا خالقلاری اورتاسندا بویوک بر تساند یاراتمشدر. بو کون قافقا-سیادا مستولیلهرگه قارشو یالغوز آذری تورکلهری گنه ایمهس، اونلارله بر قاناردا گورجی حتی ارمنی قیشلاقلی وه ایشچیلهری روس حاکمیتیه گه قارشو قوزغالمشلار وه توختاوسز کوره شمه-

کده لهر.. 8 ميليونلق قافقاسياده مشاهده ايتديگمز تساندنك! آفاده ايتديگي معنا، اوراده گي بولشويك سياستينك افلاسندن باشقا بر نهرسه ايمه سدر...

مستقل ياشاماق لياقتيني كورسه ته يلمش بر ملت اوزون مدت كوله لكده ساقلاناماز.

26 وه 28 ميس ميثاقتينك تحققي اوچون ملي تارتيشما يوليغا كيرگن قافقاسيا ملتلهري ملي كوره شله رنده مطلقا موفق بولاجاق وه استقلاللاريفا ايريشه جه كله ردر. ظفر مجادله ايله قازانيلير.

„Per aspera ad astra“

ياشاسون قافقاسيا استقلاليتي!

ياشاسون ميس بايراملاري!

آلمان ياده گي آذربايجان استقلال قوميتيه سي رئيسي : هلال منشي .

* * *

اونو تولمه س تاريخي وحشيليك

بوخارا اميري اوردوله ريني ييگيب سمرقند، كه تته قورغان وه باشقا بر قانچا شهرله رني روس چارينك واسسالي (تابعي) قليب آغان روس استيلاچي كوچله ري اميرنك ياردمي بله ن خيوه وه تور كمه نلهر اوستيگه يوريش حاضرلعي كورديله ر. تور كستاننك استيلا سي تاريخنده روسله ر اوچون ائق قيين وه ائق كوب قيمتكه اوتورگن بر حركت شبهه سز شو خيوه وه ماوراي حزر حر كيندر. بو تارتيش نتيجه ده عضري وسائطكه ايگه وه ههر تورلو حاضرلني كوروب كيلگن روس كوچله رينك غلبه سي بله ن يتكهن بولسادا بز اوچون سوئك درجه ده عبرت اميز بر تاريخي وقعه در.

بو حادثه لهرني بر اجنينك آغزندان تيگله ش وه يات بر آده منك مطالعه سيني ايشيتيش بز اوچون بالخاصه فائده لي بولور ديب او يلا. يمه ن. تا ايسكي زمانلارده ن پيري كورولمه كده بولغان بر روس عادتني بار. اوده روسله رنك بونداي استيلا تشبثله رنده يات كشيله رني

اوز كوچله ري ايچيگه قويماسلقلاريدر. بو سفرده كورسه تيلگن بوتون دقتله رگه رغما بر آمريقالى محرر بر يول بله ن روس اوردوسي ايچيگه كيريب آغان. مه نه بز مورمان اسمنده گي شو آمريقالى محررنك كورگه نله ري بله ن او قوچيلاريمزني تائيشترماقچي بولامز. او كشي:

«— روسله ر تور كستانده قايسى ييرني استيلا ايتديله رسه او پيرنك اسميني اوز گه رتديله ر» ديدر. تور كستانلى قازاق وه تور كمه نله رده ن بحث ايتهر ايكه ن «ماجاز يهوديسي وامبه ري اوز سيا حتمه سنده بونلارنك روس وه اينگليز تربيه سيگه مستحق بولغانقلا ريني يازغان بولسادا مه ن بونله رني آروپاليلارنك كوينده ن تربيه لي، توغرولق وه مسافر پرورلكده اونله رنك كوينده ن په ك يوقاري تايدم. بونلارغا وحشي ديمه ك يا گليش حتى گناه وه وجدانسزلكدن ديدر.

خيونه ني گه نهرال فون قائفماننك اداره سي آستنده كي روس قوتله ري استيلا ايتديله ر (1873 ده). بو روسله رنك خيوه اوستيگه قيلغان برنجي يوروشله ري ايمه س ايدى. بونده ن اول اوچ دفعه تجربه ايتكهن روسله ر ههر گه لنده كوچلي مقاومتگه قارشو لاشوب كوب گنه ضرر كوره ره ك قايتوب كيتكه نله ر ايدى. روسله ر خيوه گه كير گه نله ري زمان او بيرده سيد محمد رحيم خان حكم سورمه كده ايدى. بوكيشي اداره سز، اراده سز بر حكمدار ايدى. اگر بو حكمدار آزغنه حاضرلق بله ن قارشو چيقسايدى روسله ر شبهه سز بو سفرده ههم موفق بولا آماسلار ايدى. فقط روسله رنك دهره گيني ايشيتكهن خان قورققايدان پاي تختيني تاشلاب قاچدى.

خيوه گه كيرگن روس كوچله ري باشلوعى خلقگه بر خطا بنامه تارتوب ياخشيلق بله ن آزوق كتيرسه لهر ساتوب آليشني، كيترمه. سه لهر عسكر يوباروب زورله تارتوب آلاجاخيني بيلديردى. خلق غلله كتيردى، ساتوب آلديلار. خيوه گه كيره ايكه ن روسله ر تالان ياغما بولماسليغيني وعده ايتكه نله ر ايدى. بو سوزله ريني توته آلامد

ديلار. كوپ كيچمه سندن هر طرفده تالانلار باشلاندى. دكانلەر، اوپلەر تالاندى؛ خاتون-قىزلارنىڭ عرض وە ناموسىگە تاجاۋزلەر قىلدى. نھايت فون قانۇنمەن خاننى چاقىرىپ اونگە اوز شرايطىنى بىلدىردى. اوده سوزسز قبول ايتوب چارنىڭ واسسالى بولدى.

خان سرايىگە يىرلەشكەن اوردو اركانى بلەن خان سرايندە قالغان آمريقالى محرر اورادە كورگەنلەرنەن شايدان دقت نەرسەلەر حكايە ايتەدر. سرايدە كوزگە كورونەرلىك مادى وە تارىخىي قيمەتكە ايگە بولغان نەرسەلەرنىڭ توپلانوب پەنەرسبورگكە يوباريلغانلىغىنى قيد ايتكەندەن سوڭ سرايدە گى خاتونلاردان سوز آچوب شونداي ديدىر (*):

— سرايدە 200 قدر خاتون بار ايدى. اونلار روسلارنى كورەر كورمەس «آمان عرضم، ناموسمگە توقونوب بزنى رذيل ايمە- يىگ. بزگە رحمگىز كىلىسن» دىب يىغلاشقا باشلاديلار. سوگرادان هيچ بر طرفدەن اوزلەرىگە تاجاۋز بولماغانىنى كوروب بر آز ساكتلەشدىلەر. اونلارغا قاچىشلارنى تويىيە ايتىم. بر كيچ حرم دائىرسىگە كىرسەم ناموسدەن باشقا بر نەرسە كورمەدم. ھەممەسى او كون قاچوب سىد امير عمرنىڭ اويىگە باروب يىرلەشكەنلەر. بو صورتلە اونلارغا توقونولمادى.

اورتا آسيا اھالىسى نەزىندە عرض وە ناموس جانندان عزيزدەر.

تور كەمەنلەر يورتىنى استىلا وە اونلارنى ائقىاد استىغا كىرىتىش گە نەرالى. سكوبەلەف (Skobelew) گە حوالە ايتىلگەن ايدى. بو كىشى ايشىنى بر آز تجربە ايتوب كورگەندەن سوڭ اورتا آسيا تىمىر يولى سالىنىپ، حركت اوردوسى بر طرفدەن سمرقند ايكىنچى تاماندىن حزر دىگىزى بىلەن باغلانماغونچا بو پلاننى ايشكە آشىرىش مەمكىن بولماغانلىغى قناعتىگە كىلدى وە يول ائشاسىگە باشلاندى.

(*) 1920 نچى يىلدا ساويت حكومتى بوخارا خرىنەسىنى وە اھالى بايقلاىنى تالاب، تونەب بر نىچە واغونلارغا يوكلەب موسقواغا يوبارغان ايدى. دىمەك بو «اوغرىلق» روسلەرگە تارىخىي آتا مىرائى بولغان بر نەرسەدر.

بو يول سالىنب تور كەمەنلەرنى اسىر ايتىش شرايطى حاضر لاتقاندىن سوڭ حركتكە كىچىلدى. فقط بونىگەدە تور كەمەنلەر يورتىنى استىلا ايتىش روسلەر اوچون قولاي وە اوجوز چىقماغانى كەبى بو وقعە تور كىستانلىلەرنىڭ روس استىلاسىگە قارشو كورەشلەرى تارىخندە اڭ پارلاق بر صحىفە تشكيل ايتەدر. بو تارىشما «مدنى كىچىنگەن»، «تور كىستانلىلەرنى تريبە» اوچون كىلگەنلەرنى ادعا ايتكەن روسلەر اوچون تازا لانماسى بر لەكە (داغ) تور كىستانلىلەر اوچون دە اخلاقى انسانى وە مىلى توشونوش نقتە نظرندەن پارلاق بر شرف تامين ايتەدرگەن تارىخى بر حادىدەر.

روسلەرنىڭ بو يىردە كورسەتكەن ظلم وە وحشىلكلەرنەن بحث ايمەك اىستەگەن آمريقالى محرر مورمان: «روسلەرنىڭ بو وحشىلكلەرى آوروپا وە آسيادا گە ايمەس، حتى آفريقا وحشىلەرى ايچىندە ھەم كورولمەس» ديدىر.

روسلەرنىڭ كورسەتكەن غدارلقلارنى تىصوير ايمەك اىستەگەن مورمان «اوردو حازوانە كىلدى. تور كەمەنلەر قاچوب كىتكەن ايدىلەر. روس قازاچىلارى اوى، قىشلاق، ايكىن، خرمان خلاصە قارشو- سىغا كىلگەن ھەر نەرسەگە اوت قويوب ياندىردىلار. برابر كىتە آلماي قالغان كوچىسز قارت خاتون، اير كەك، مظلوم، مجروح وە معصوم بالالاردا بو ھەر طرفنى بوروب آلمان آتش ايچىندە تىرىك تىرىك ياندىلار. بو يانغىندا كىباب بولماقدا بولغان انسانلارنىڭ فرىادى چىدەب بولادىغان درجەلەردەن كوپ آرتوق ايدى. روسلەرنىڭ بو وحشتلە- رىنى «وحشى» دىب «روس تريبەسىگە مستحق» كورولمە كدە بولغان تور كەمەنلەرنىڭ اڭ عادىسى نك دە قىلماسلىغىنى وجدانى بر سكووتلە سويلى آلامەن» ديدىر.

يەنە شو آمريقالى محررنىڭ حكايەسىگە كورە، «شىطان يوزلى» بر روس قازاچىسى تور كەمەنلەر تامانىغا باروب اونلاردان نە اوچون قاچدىقلارنىڭ سىبىنى سورەگەن. بو تور كەمەنلەر اوزلەرىگە حقسىز

وه یرسز روا کورولگه ن ظلمدهن اوآگا شکایت ایتیب روسلردهن کورمه کده بولغان معامله لرینی، کیچمشده کوینچه میگیلگه ن روسلر که اوزلهرینک قیلغان معامله لهری بله ن تیگلک شتر که نلر. روس قازاچیسیده بو مذاکره سینیی که نه رالگه بالتفصیل حکایه ایتکه ن. که نه رالده تور کمه نلر که کیلیب اوز قایغولارینی عرض ایتمه له. رینی امر ایتکه ن. بو خبرنی کثیر که ن عسکر که تور کمه نلر: «آرتیق بزنگ روسلر که اینانچیمز قالمادی. بو قدر بالالاچاقامزنگ قانی بوش یرر که تو کولوب هدر ایتیلگه ندهن سوک بوندای برحرکتنی قیلا آلامیز. نه زمان قیلچیلاریمزنگ کوچیگه اینانساق قارشولاشوب کوره رمز. چاپوب تاشلاش اوچون باشیمزنی ساللاب، قول قاووشروب توره آلامیز. آنا-آنالاریمز بزنی ناموسله یاشاب ناموسله اولیش، آنا یورتمیزنی باسقان دوشماندهن اوچ آلاق اوچون دنیاگه کثیر که ن. آلیمزغا نیمه یازیلغان بولسا اونی کوره رمز» دیب جواب قایتارادرلار.

قوماندان هجوم امری یرر. گناهسز خاتون، بالالار کو-چسز قارت وه یارالی ایر که کلر روس قازاچیلارینک آنلاری آیاغی آستندا فریادلرله ایزیلدیله. آرتیق قاجوب قورتیلماق امکانی قالمغانلیغنی کور که ن مظلوملردهن بعضیلهری جان حوله سی بله ن روس قازاچیلاری اوستیگه هجوم، بعضیلهری دوشمان قولنداگی سلاحنی تارتوب آلیش بله ن اولوملهرینی بر آن اوچون بولسادا اوزا قلاشترماقچی بولارلار ایدی. بو صحنه نی تصویر ایتکه ن آمریقا-لی محرر او آنداگی اوز تأثراتینی «انسانی بر آندا ایریتیب بشیره رلک ماهیتده بولغان بو بیغی، فریاد یرر وه کوکنی تیره تمه کده ایدی» دیدر.

بو فلاکتلی صحنه دن بر آز مدت کیچگه ندهن سوک تور کمه نلر بر فرصت چاپوب روس کوچلهری اوستیگه هجوم ایتهدرلر. اطرافکه اوت قاجوب آت اویناتوب یور که ن غالب روس عسکر-لهرینک باشیغا شوندا ی بر او یون آچادرلار، که روسلر قاجوب

باشیرینارلق تیشیک ناپالمایدرلار. مه نه بو صحنه نی مورمان شوندا ی حکایه ایتهدر: «تور کمه ن یاناغانلاری اویناغان ساین روس قازا-چیلارینک قوللاری اوزولوب توشمه کده ایدی. آنلاری یوگوروک، اوزلهری بیچه ک بولغان تور کمه نلر سوک درجه ده مهارت بله ن محاربه ایتمه کده ایدیلر. معصوم خاتون، بالالاچاقالارنی قیرار که ن آرسلان بولوب یور که ن روس قازاچیلارینک ایمی دی موشوک که بی دوملهرینی قیسب قاقیشلارینی کوریش گوزهل بر صحنه ایدی. مه نه انتقام بوندا ی آلینادر. روسلار معصوم بالاه گناهسز خاتونلارنی، تور کمه نلر ایسه ساحلی دوشمانلارینی اولدوردیلر. نتیجه ده کیم ضررلی چیقدی؟» دیدر.

روسلرنگ بو محاربه لهر وقتنده کور که ن قینچیلقلارندان بحث ایتکه ن باشقا بر آلمان محرری سنه لهرچه سور که ن بو تارتیشمالار آتاسنده کوب صرف ایتیلگه ن زحمت وه مصرفلر که رغماً تور کمه نلر ایچندهن اوزلهریگه سر کیتیره رلک بر آدم هم تاپا آلمغانلقلالا-رینی روس اوردوسی باشلقلاریغا اسناداً حکایه ایتهدر.

هر تور کمه ن قانچا قیمتکه بولسادا اوز ملی دوشمانینگه خدمتی اولومده نده آغیرراق دیب یلگه ن.

مه نه بوچه خلقمزنگ یورتمز دوشمانلارینک غبطه سینیی قوزغانارلق یو کسه ک اخلاقی مزیتلهرنده ن بریدر.

ملی منفعتیمز بو کونگی یاشلقدان دا شو اخلاق وه شو اصلیلکنی طلب ایتهدر. تیمور اوغلی.

* * *

به درلین ۵۸

27 نیشان آذری توغانلاریمزنگ قارا کونی، بوتون تور کستاد نلیلهرنگ ملی ماتملهریدر.

بونده ن اون بر ییل ایلگهری، 1920 نچی ییل 27 نیشان

تورکستان خبرلری. اورتا آسیا بیوروسینک تازالانیشی

(اکمل اکرام اوغاینک یوقاریلانیشی)

موسقوا تاماندان تورکستان «ملی جمهوریتلری» اوستیگه قاراغول قیلینیب قوبولغان قومونست فرقه مرکز قومیتسی مرخصی «اورتا آسیا بیوروسی» توسته تدن «تازالانیب» قالدی. بیورونک ائک اعتبارلی اعضالری وه تورکستانده ساویت سیاستینی اداره ایتوچی زه له نسکی، قاخیانی، بیسمه نئی لهر اورونله رندهن توشورولدیلار. اورتا آسیا بیوروسینک برنچی باش کاتبی زه له نسکی بلن «پراودا» ووستوگا «غازیتاسینک» باش محرری وه بیورونک تشویقات-ترغیبات بولومی باشلوغی بولغان بیسمه نئی بویوک اعتبارگه ایگه ایدیلر.

زه له نسکی وقیله موسقوا شهر فرقه قومیتسی کاتبلیگندهن چیقاریلار کهن سبب اولاراق اونک «احمقلنی» کورسه تیلگن ایدی. بوگارغما، به لکی شونکچون بو زه له نسکی نی اورتا آسیا بیوروسیغا برنچی باش کاتب همده بزنگ فیض الله خواجه، اکمل اکرام وه عثمان یوسف اوغلیلاری که بی «قول توغما» قومونستلرگه انقلاب اوصوللارینی وه حقیقی له نینزمنی اورگه تیش اوچون اوستاد قلیب تعیین ایتکه نلر ایدی. ایمدی بولشه ویزم اوستادلاری تانیلیب کیلگن بو افندیلر «له نینزمنی هیچ آگلامادیقلاری اوچون» اورونله رندهن قوولوب توروبدرلر.

اورتا آسیا بیوروسینک برنچی باش کاتبی اولاراق موسقوادان باومان، 2 نچی کاتب دنه پروپه تروفسک (بورونغی ایکاتیریناسلاف) دن سیمونوف، 3 نچی کاتبلیگه ایسه بزنگ اکمل افندی اکرام اوغلی بیلگیلنگن. بو تورکستانلیله ردهن اورتا آسیا بیوروسیگه برنچی دفعه کاتب تعیین ایتلیشدر.

بر آزا وقت ایلگهری اکمل اکرام اوغلی تاشکند شهر ته له کتیریک تراموای مدیرلیگه تعیین ایتلگن ایدی. اکمل بارغان ساری یوقاریغا تامان چیقماقدادر. اکرام اوغلی موسقوا قانخور-لارینی اوزیگه ایشاتره آغانغا اوخشایدنر.

(آپریل) ده، قیزیل روس اوردوسی اوروش اعلان ایتمه سدن، برنچی تورک جمهوریتی بولغان آذربایجانک چیگه ره سینی اوتوب، قان وه آتشلر ایچنده بو عزیز تورک اولکه سینک مستقل ملی تورموشیگه نهایت بیرمشدر. بو قارا کونئی هر تاماندا بولغانی که بی بهرلین دده (شهر مرکزنده گی سالونلاردان بریسنده) آدی وه ایران تورکله-ری، ایدیل-اورال وه تورکستانلیلر، گورجی وه اوقراینالیلار بویوک قانیولار بلن ایسله دیلر.

روس اسارتندن قورتولوش یولندا بر جبهه ده کوره شمه کده بولغان اولکله لرنک وکیللری تغزیه نطقلری ایراد ایتهر کهن کوره شچن آذری توغانلاریمزنگ قانخور دوشمانغا قارشو کورسه تمه کده بولغان ملی مقاومتینی سوک درجه تقدیر ایتدیلهر. یاقیندا ملی استقلالغا ایریشیله جه گی وه حاضرغی قارا کونله رنک اوزون سورمه سدن ملی بایراملارغا ته یله نه جه گی بو ماتم کوننده ده، آرتق سیزیلمه کده ایدی.

* * *

ایسکه ره مه : 1 — مجموعه مزگه مقاله یوباروچیلارنک مقاله آستیغا اوز اسم وه آدرسه لرینی تولوقچا قیلیب یازیشلارینی اوتنه مز. اوز اسمینک مجموعه بیتنده باسیلیشین ایتمه گن کیشی بر «اویدورمه اسم» (Pseudonym) قویا یلدر. مقاله ایگه سینک اوز اسمی مجموعه باشقارماسدان تاشقاریغا بیلدیریلمه یدر. کونده ریله-جه ک مقاله لهر 3-4 صحیفه دن آرتق اورون آلمایدرغان بولسا ایدی. 2 — ابوالرضی تورکستانی نک مشهدهن یوبارغان اختاری کیله جه ک ساندا باسیلاجاقدر.

باشقارما

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تارا توچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلاغان | ایوره (هزیرانه) 1931 | ساره 19

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

- 1 - ملی حرکتیزنگ موفیقی اوچون (سیاسی خط حرکت مسئله سی) باش مقاله
- 2 - اورتا آسیا بیوروسی خوقندلی
- 3 - بوکونگی تورکستان یاشلغی یاش تورکستانلی
- 4 - «باش تورکستان» باشقارماسیغا اخطار ابو الرضی تورکستانلی
- 5 - صنفی کوره شده ملی جبهه گه توقتامش اوغلی
- 6 - روس بولشه ویکله رینگ تورکستانده گی ملی سیاستی «قیزیل اوزبیکستان» دهن

ادبی بولوم:

- 7 - تیلک یولیدا (شعر) ایلیک
- 8 - یاپونیدا توروچی مسلمانلار وه توکیو دا اسلام محله سی «یاپون مخبری» دهن
- 9 - ایرانده

خبرلر بولومی:

- 10 - تورکستان خبرلری
- 11 - بهرلین ده

Yach Turkestan

Mai 1931 (Le jeune Turkestan) No. 18

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتله ری
آچیقدر. باسیاماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلری:

بیللغی - 2 دولار آلتی آیلغی - 1,2 دولار
اویچ آیلغی - 60 سهنت آیریم نسخه سی - 20 سهنت

«تورک تیلی اوچون» (Türk dili için) آتقارا حقوق مکتبده

حقوق تاریخی وه تورک حقوقی تاریخی پروفه سوری صدری
مقصود بیکنک بو اثری تورک اوجاقلارینک ییلک هیستی نشریاتنده.
ندر. اوزون سورگن تیکشیریشلر محصولی بولغان بو کتابده بوتون
تورک خلقینک مشترک بر مسئله سی سانالغان یالپی یازو تیلی توغرو-
سند کیتک وه تولوقچا بحث ایتلمشدر. یازو تیلی ایشله شده باشقا
خلقلار (عرب، روم، آلمان، فرانسوز، چهخ، فین، روس وه ماجار
لار) ننگ تجربه لری ایله تورک خلقینک تورلی دورله رده یازو تیلی
پاراتیشدا آغان سینه شلری بو کتابده آچیق وه آیدین یازیلمشدر.
517 بیتلک بو اثرنک بهاسی 150 غروشدر. بوتون استانبول
کتبخانه لهرنده ساتیلادر.

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانلار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلاغان
1931 (هزیرانه) | 19 ساره

ملی حرکتیمز نك موفقیتی اوچون (سیاسی خط حرکت مسئله سی)

I - «باش تورکستان» نك اوتکه ن سانندا باسیلغان عظیم زاده پیک مقاله سی آلدیمزغا غایت مهم بر مسئله نی کیترب قویادر. عظیم زاده ایگ اوتکور أفاده لهر ایله «قیزیل قلم» جمعیتی تیوره گنده توپلا- نغان عبدالله قادری، باتو وه باشقالار که بی تورکستانلی یاش یازوچیلارنی عیله یدر.

بز بو عیله و سیبله رینک بوتونینسی آگلیمز. حقیقتاده موسقوا دیکتاتوراسینک فائده سی اوچون تاریخمزنک پارلاق بیتلهریگه کوز یوموب اوننی فقط بر گنه قارا بویاق بله ن بویاگانلارنی عیله مه سلك ممکن ده ایمه سدر!

تورکستان تاریخینک پارلاق صحیفه لهری بار. زمانلهر بولغان که

«یه گی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه در. لاتین حرفله ریله چیقادر.
امتیاز ایگه سی: نصیر
مسئول مدیری: دوکتور مجدالدین احمد
آدره سی:

Istanbul: Nuruosmaniye civarında Arif Paşa sokagı No. 4

«اودلوبورت» وه «بیلدیربسی». استقلالچی آدری محررله ری تاما- ندان استانبولده، لاتین حرفله ریله، چیقاریلما قدا بولغان بو قیمتلی مجموعه وه غازیتانی بوتون اوچوچیلاریمزغا توصیه ایته مز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومته» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم اوقراینالی آناقلی محررله رنگ اشتراکی بله ن پاريسدا چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یاگا

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکریه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“
Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«أمل مجموعه سی» قریم تورکله رینگ استقلال فکرینی تاراتادرغان اونبش کونلک مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر. آدره سی:
„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

ادبیات و فلسفه که بی علم و مدنیت (کولتور) ساحه سنده ،
معمارلق ، پیر سوغارش غا، اوخشاش صنعتلرده تورکستان برنجی
قائاردا تورگن. ابن سینا، فارابی و تورکستانک سوک زمانگی
نسل لهری ، اسملرینی هم ایشتمه گن بر قانچا عالملریمزک
آتلاری ، مدنی انسانلق تاریخینک بیتلرند آلتون حرفلر بلن
یازیلیدر. پاریسده ، فرانسه جغرافیا جیتینک (قونفرانس-زال) نده
بوتون دونیاچه مشهور ایگ بو یوک عالملرک اسملری آراسندا
بزنک فارابی اسمینک ده او یلگه نلگینی تورکستانلیلرده ن بلوچیلر
بهک آز بولسا کیرهک.

سوگرادان آر قاغا کیتیش دوری (آوروپاچه «ده قادنس»)
باشلاندى. بو یوک تیمورنک بو یوک دولتی بر قانچا کینچک خانلقلار-
غا بولندی... ایش بونک ایله ده بیتمه دی: علم و صنعتلر گه قارشو
کورهش باشلاندى. اونومه سلک کیرهک که ، تیمورنک نهیره سی
(تورونی) وه اوزمانک ایگ بو یوک هیئت ییلیمی علمی بولغان بو یوک
میرزا اولوغ یلک اوز اوغلی تامانندان اولدیریلگن ایدی. بوتون
آسایدا ایگ بو یوک بنا بولغان وه معمارچیلقده بر عجایب سانالغان
«بی بی خانم» مدرسه سی بو یوک تیمورده ن سوگراگی خانلار تاما-
ندان تیوه (تویه) سرائی حالدا قوللانغان ایدی. بوتون تحصیل
وه تربیه نار بر سفسطه چیلکده ن گنه عبارت بر حالغا کیتیریلگن وه
ادبیات ایسه ، بر آز استئنا ایله ، فقط تصوفده ن (Sophisme) ، اسرار-
ده ن عبارت ایدی. خانلارنک تورکستانده قیلغان ایشلرینک بر گنه
یاخشی طرفی بولسا او هم پیر سوغارش اوچون آریق (قانال)-
لار قازدیریشلاری وه مسجدلر سالدیریشلاری ایدی. معمارلی
شعشعلری جهته ن تیمور دوری مسجدلریدیک بولغان بو مسجد-
لرده شدتلی بر تعصب (فانائیزم) اوجاغیغا ئه یله تریلب یوباریلدى.
خانلار حدسز بر کورلک ایله بر برلرینی تیتیش-یومده لهش بلن
آواره ایدیلر؛ اونلر بو اوز آرا محاربه لهر آرقاسندا بوتون مملکت

کوجینک آزالوونینی آگلامادیلار. اونلر ادراک ایته آلامادیلار که
بوخارانک خوقندگه وه یا خوقندک بوخاراغا قارشو غلبه سی دیمهک
روسیه نک بونون تورکستانگه قارشو غلبه سی نک حاضرلغی دیمه کدر.
آخردا شوندا ی بولدی: بر توده روس اوردوسی ، او وقتگه
قادار تانیمادینی اولکه گه کیردی ده ایگ آز بر تلفات بلن (سو-
غیشده اولگن وه یارالانغان روس عسکری) اوچ میگدن هم آز
ایدی!) بو یوک کلگچه بوتون غربی آروپانی اوزده رگن اولکه نی
ضبط ایتدی.

بو رذالت وه ملی مغلوبیتلرینی بز ، سوک دورنک خانلاریغا وه
خصوصاً خدایار خانغا میدیوندرمز. بو آسمنی آریچا ایسله توب او-
تیشیمزک سببی ، وطنداشمز عظیم زاده نک خدایار خانغا بر ملی
قهرمان توسی پیریشیدر.

II - روس حاکمیتی دوری اولکه مز وه خلقمز اوچون حرچه
یقیلیش وه مدنیتچه باتیشدان عبارتدر. روسلر اولکه مزده
تیمور یول سالدیلار ، تلغراف-تلفون قوردیلار ایسه ده ، اونلر بو
ایشلرینی یا لغوز اوز مستملکه حاکمیتلرینی اولکه مزده محکملمهک
اوچون قیلدیلار. روسلرک تیمور یوللاری ، تلغراف وه تلفون
سیملری یورتیمزنی ، خلقیمزک ملی تهینی تیمور چنبر که بی
قیسدیلار. فاجعه بونک ایله ده بیتمه دی. روس حاکمیتی آغیر بر
تاش بلن باشیمزغا ، توشونچه مزگه تضییق ایتدی. روس
حاکمیتی آستندا اولوغ بابالاریمزک بزگه قالدیروب کیتکه ن وه
اولکه مزگه کینگی خانلار دورنده هم کوب بهره لهز بیرگن بای
هیراتلرینک قالیقلارینی ده اونوتوشگه باشلادق وه اونلرده ن
محروم بولدق.

روس حاکمیتی دوام ایتکه ن ساری بز بر «انسان توزی» گه
ئه یلندک. بوسوتون پریشان بولا باشلادق. تاریخیمزک ملی عنعنه-
لهرینی ، خلقنک باشقا قسمنده ن داها آرتق تقدیس ایتوب ساقلان-

شلاری لازم بولغان بوروبنی خانلارنك اوغوللاری ایسه، تور-
کستانده روس اداره سینك صادق بنده لهری بولوب آلدیلار.

عظیم زاده، عموماً بوتون اسلام عالمینک وه خصوصاً تورک
دوئیاسینک ایگ ملعون دوشمانی اوستروئوموفگه مداهنه قیلغان
وه خدایار خاننک اوغلی بولغان ابن یمین بیک ایله بولوب اوتکن بر
وقعه نی نقل ایتددر. ابن یمین بیکنک آتاسی خدایار خان ایسه،
«سویلی (۱) خلقی» نك استقلاللی یولندا محاربه قیلیب شرف ایله
ئولیش یریکه، اوزینی «روس چارینک خدمتنده ابدی مطیع» دپ
تانیغان ایدی. اگر خدایار خان وه یا تورکستان خانلارندان باشقا
بریسی روسلر بلن محاربه ایتد رکن اولسه ایدی، یا که مملکتینی
ضبط ایتکن دوشماننک حاکمیتینی تانیماق ایستهمه سدن بر تامانغا
قاچقان بولسا ایدی، اوزنده سوگرا خلق آراسندا نه قادار شرفلی
بر نام قالدیرغان بولور ایدی!

آما قای گورده؛ بزنگ خانلاریمز بونی هم قیلما دیلار. گه نه-
رال فون قافماننک بوخارا امیرینی «ایگ یاخشی بر قضا قایمقامی
(اویزد باشلوغی)» دیگه نینی او قوماق بر رذالت ایمه سمی؟

III - خلقنک باشقا قاتلاملاریغا قاراغاندا منور وه مدنی سانالغان
خانلار وه اوغوللارینک سیاسی وه ملی توشونچه لهری شوندا ی بو-
لغاندان سوک، تاگرنک یاروق دوئیاسینی فقط بولشه ویکلر دور-
نده، موسقوا بولشه ویکلرینک فرقه تشویقات مکتبله رنده اورگه-
نگن عبدالله قادری، باتو وه باشقالاردان، انصاف ایله ده، چن بر
ملی شعور طلب قیلوب بولما ایدر؟ حتی عبدالله قادری وه باتولاردان
شبهه سز آرتق منور بولغان فطرت هم اوزینک «بوروبنی ادبی اثر-
لهرینک خطالی» ایگه نلگینی اعتراف ایتمه ک وه له نینله شتریلگن
روس مارکسینمینک قیزیل صنفی پوتیکه سجده قیلماق مجبوریتنده
قالدی. بولشه ویکلر قولندا، روس پروله ناریاتی دیکتاتوراسی
آستندا حرکت ایتمه ک مجبوریتنده قالغان بو بابا قیشلارنی بر تامانغا

قوینگ. بولشه ویکلر ردهن چقیب، ملتجی وه ملتجی قاتاریغا اوتوب
اوز یلمینی بولشه ویکلر گه قوربان ایتد رگن بوزوق یولغا توشوب
یورگن کیشیلر هم بولغاندر.

الکن «قیزیل قلم» اطرافندا توبلانغان یاش یازوچیلار بو
درجه توبه نله شگن بولسالاردا اولارنک عیبله رینی، مثلا خدایار
خان اوغلی ابن یمین بیکنک عیبگه نسبتاً، بر آز ینگیلله شتره درگن
بر حال بار. روس چارلق اداره سی اصولی تورکستانده نه قادان
شایان نفرت بولغان بولسادا، روحانی دوشمانمز ملعون اوستروئو-
موفگه مداهنه قیلیشغا ابن یمین بیکنی هیچ کیم مجبور ایتمه گن
ایدی. ابن یمین بیکنک مداهنه سی کوگلی صورتده ایدی. بو
جهتدهن اونک گناهی اصلا، حتی ایندیکی بولشه ویکلر دورنده
هم، عفو ایتلمه ایدر. ساویت دیکتاتوراسی دورنده گی اوزینی ملی
«آختالاش»، عمومی ضروری وه جبری بر حالدر.

توغری ملی بر تریه کورمه گن، ایسکی تورکستان تاریخ-
ندن یالغوز «روس چارینک صادق وه مطیع بنده لهری» وه روس
گه نرال گو بهر ناتورلهرینک «ایگ یاخشی قضا قایمقاملاری» بولغان
سوک خانلارنک رذالتلی دورلهرینی گنه کورگن وه ایشیتکن
آدملهرنک بولشه ویک سحر بازلهرینک افسونلهریکه قولایراق یریله-
درگن بولغانلاری «طبیعی» بر نهرسه که بی کورینه در.

بز بو «قیزیل قلمچیلر» نی آفلاش فکرندهن کوب اوزا قدرمز.
بو مسئله گه آنجاق سیاسی جهتدهن مقصد گه اویغونلق (opportunité)
وه ملی قورتولوشمز، ملی استقلالمز اوچون (کوروشو یوللاری
مطالعهلری نقطه نظریندهن گنه یانا شامز.

«قیزیل قلم» ئویوشمه سی ایندی تارقایتلوب یوباریلغان. اونک
دیهرلک بوتون اعضالاری، او جمله دهن عبدالله قادری (جولقو-
نبا) باتولار ملتچیلک وه «قیزیل قلم» نی تورکستاننک ملی قور-

تولوشى فائدهسىگه استفاده ايتمهك تشبندە بولغانلارى اوچون قارا-
لانماقدادرلار. «اوتكەن كۈنلەر»، «مجزايدەن چايان» وە باشقا
أدبى اثرلەر ايندى «عكس الانقلابى» اثرلەر قاتارىغا سانالغان. بو
اثرلەرنى بزىك مىلى منفعتلەرىمىزگە اويغون دىب قبول ايتوويمىز لازم
كىلمەيدىر. لاكن موسقوا دىكتاتوراسىگە قارشو حرارتلى كۈرەش
دورى بولغان شو آندە، مثلاً عبدالله قادرى اثرلەرى، ماهيتلەرى
اعتباريلە بز اوچون مقبول بولماسا هم، او اثرلەر بزىك مىلى دوشما-
نلاريمىزچا ضررلى تاپيلماقدادر. عبدالله قادرى، باتو وە باشقا برىنچە
«قىزىل قلمچىلەر» ايسە بولشەويكلەر طرفدەن توركستاندە بولشە-
ويك سياسى وە حرثى آغالقلارى اوچون ضررلى وە خوفلى
سانالماقدادرلار.

IV - قارشومىزدا غايت آغىر بر وظيفە تۈرەدەر. بز يالغوز بولشەويك
دىكتاتوراسىگە گنە قارشو ايمەس، عىنى زماندە مىلى استقلالمنى
محكمەشترو اوچوندە كۈرەشمە كدەمز. پروغرا ئىزىك مەنە شو
ايكنچى قسىمى بز دەن فوق العادە بر قوت وە عىنى زماندە فوق العادە
بر احتياط طلب ايتەدەر. يالغوز بولشەويك دىكتاتوراسىگە گنە قارشو
كۈرەشوب، مىلى استقلال وظيفەلەرنى اوزى اوچون وظيفە سانام-
غانلار بز گە مسلكداش ايمەسدرلەر. اگر بز بولشەويكلەرگە قارشو
كۈرە شو بلەن گنە كفايتلەنسىدك، اوزىمىز اوچون روسلەردەن
(خصوصاً مونارخىست روسلەردەن) داها ياخشىراق بر متفق تاپا-
لماس ايدك. لاكن بز توركستانىك مىلى استقلاليتى اوچون كۈرە-
شەمز. بو سببەن بزىك اولكەدە بو بايراق (توركستان مىلى استقلال
بايراغى) آستدا يورۇچى بوتون عنصرلەر بلەن مناسباتدە بو-
لشيمىز كىرەك.

مەنە بز، بولشەويكلەر صفندە بولوب، وجدانلەرى ئەينەمە گەن
وہ توغانلاريمىزىك داها قوروماغان قانى ايلە توپا توغرى بز گە

كىلگەنلەرنى هم بز اوز قاتارىمىزغا قبول قىلدق.

بزنى بو خط حركتكە كوچمىزىك آزلى مىجبور ايتەدەر.

اوزىمىزگە شونداى بر سوراق بىرەيلكىچى:

بز مىلى مجادلەمىزدە كىمگە تايانا آلامىز وە كىمىك ياردمىگە
ايشانا بىلەمىز؟ عجباً بزىك، مىلى شعورنىك آزلغىدان قىزىل سحر باز-
لەرنىك افسونلەرىگە بىرىلوب ايمدى كۈزلەرنى آچقان وە خطا-
لارنى آكلاپ، كىچە گى «سياسى مرشدلەرى» گە قارشو چىقىپ
قالغانلارنى چىنگە آتپ تاشلايدىرغان يىتەرك كوچىمىز بارمى؟

ئە چىغەلەنشى وە فەرت بولشەويكلەرگە قارشو كۈرەشۈ ياغىدان
ياخشىدەر. لاكن بو ئە چىغەلەنشى وە فەرتلەر تشكىلاتلى صورتدە كۈرە-

شو وە مىلى مجادلە اوچون كفايت ايتمەيدەر. حتى ضررلى بولايلىر.

V - زمان وە بزىك بوينومىزگە توشكەن وظيفە بورونى خانلار

دورندە گىگە قاراغاندا خىلى آغىردەر. او دوردە روسلەر توركستانگە

قاراي يۈرمە كدە ايدىلەر. حالبو كە ايمدى اونلەر توركستاندە

محكم اوتورمە كدەدرلەر. توركستاندە اوللەردە مىلى غىنەلەرنى دوام

ايتدیرگەن وە اوزىنى يابانچى جهانگىرلەردەن قوريدىرغان —

قاندای بولسا بولسون — بر مىلى حاكىمىت بار ايدى. ايندى ايسە،

هېچ بر تورلى «مىلى حكومت» گە اىگە بولماغانىمىز حالدا، بشدان

توپوغيغاچا قوراللانغان دوشمان قولندان، حاكىمىتى تارتوب آليشغا

توغرى كىلەدەر. خانلار دورندە توركستانىك هېچ بر يىرنەندە روس

حاكىمىتىك طرفدارى يوق ايدى. حتى خانلار اوزلەرنى «روس

چارىنىك صادق بندەلەرى» دىب تانىغان چاغلارندا خلق دائىمى صو-

رتدە روسلەرگە وە خائىن خانلارغا قارشو عصيان قىلدى. («ياش

توركستان» نىك 15، 16 وە 17 نچى سانلارنىدا گى تىمور اوغلى

مقالەلەرىگە باقىلسىن) بو كۈن توركستاندە روس حاكىمىتى طر-

فدارلەرنىك بار اىكەننى تأسف ايلە آچىقچاسىغا سويليمىز. اساساً

سانچا كۈپ بولماغان بو روسچىلەر مەنە شولەردەن عبارتدەر:

بورونفی بوخارا امیری وه یانداگی طرفدارلیری، قورامیس اوغلی، سته‌پنوف-جان‌گیل‌دین، فیض‌الله خواجه، اکمل اکرام، عثمان یوسف وه یه‌نه اون، یوز نفر باشقا تپله‌رده‌ن. روس مونارخیستلاری وه بولشه‌ویکله‌رنیک بوندایله‌رنیک «دعوتله‌ریگه» استناداً تورکستانده قالیشغا اوزلهرینی «حقی» کورسه‌تولهری اوچون مه‌نه شو یوقا-ریداغیلاردا کافیدرلر.

خانلار دورنده اولکده تورکستانلیله‌رنیک اوز آزا «ایچکی اوروش» قیلشلاری اوچون بر سبب یوق ایدی. بولشه‌ویکله‌ر ایسه بوندای بر سبب توغدوردیلار. تورکستانلیله‌رنیک بولشه‌ویکله‌رنیک یسر اصلاحاتی وه قولله کتیفلاشدیریش سیاستلهرینی قایسی مقصدلر ایله یورومه کده ایکه‌نلکله‌ریگه دقت ایشله‌ری وه بونله‌رنیک نتیجه-له‌ریگه اهمیت بیریشله‌ری کیره‌ک.

ساویت اُداره‌سینک بو اصلاحات ساحه‌لرنده افلاس دقیقه‌سنده تورکستانلیله‌رنیک اوز آزالارندا کوتوله‌گن توقاشمالارنیک یوز بیریشی ممکنر وه بوندای توقاشمالار ملی فورتلوش مجادله‌مزگه غایت فجیع بر شکلده تأثیر ایته آلادر. خانلار دورنده تورکستان چیگهره‌سی ایچنده برگنه هم روس یوق ایدی. ایندی ایسه فراغتمز هیچ ممکن بولماغان طبعی وه تاریخی حقله‌ریمزغا «حر-متلهری یوزنده‌ن» اوز «ضبط ایتکه‌ن حق» لهرنده‌ن واز کچمه‌یدر-گه‌ن روس چارلغی وه اونک وارته‌سی بولغان «روس پروله‌تاری دیکتاتوراسی» سایه‌سنده تورکستانده یوز میگلهرچه روس مؤزیکله-ری، یوز میگلهرچه روس ایشچینسی وه یوز میگلهرچه باشقا تورلو روسلر اوتورمه کده‌درلر. بوسلر بزنگ یوقاریدا کورسه‌تکه‌ن سابق بوخارا امیری سید میر عالم‌گه اوخشاش روسچیلهریمز وه قورامیس اوغلی، اکمل اکرام که‌بی روس پروله‌تاریاتی حاکمیتی طرفدارلهری ایله برلکده ملی مسئله‌مز اوچون ایگ بویوک قور-قونچ تشکیل ایتددرلر.

بزنی حدده‌ن زیاده احتیاطگه مجبور ایتددرگن وضعیت مه‌نه شودر. بز اوز ایشیمزنی شوندا ی آلوب باریشمز کیره‌ک که، مقدس وظیفه‌مزنی - تورکستانک ملی استقلالینی محکمله‌شتریشنی - ایشگه آشریشگه شروع ایتش دقیقه‌سنده اوز یورتداشلهریمز ایچنده‌ن بزگه قارشو توروچیلار ممکن درجده‌ن آز بولسون.

بز بورونفی «قزیل قلمچیلر» نی وه باشقا حاضرغی کونده «آغماچیلقلاری» یوزنده‌ن فرقه‌ده‌ن قولغانلارنی اوز قاناریمزغا، تشکیلاتمزگه قبول ایتشنی تکلیف ایتیمیز. آما سیاسی مقصدگه اویغونلق محاکمه‌سی بله‌ن، ایندیده‌ن او آده‌مله‌رنی، تورکستانده روس حاکمیتیگه قارشو کوره‌شوده بزگه متفق بولیشلاری احتمالی بولغانلار قاتارندان چیقارماسلقنی تکلیف ایتیمیز.

VI - ایگ سوگده تورکستانلی اوچوچیلاریمزک یه‌نه بر نقطه‌گه کوبره‌ک اهمیت بیریشله‌رنی لازم تاپامیز: بزنگ اوزاق کیچیشمز نه قادار آیدین وه پارلاق بولسادا او ماضیمز هر حالده کوب اوزا-قدر. بز او کیچیشمزگه بویوک بر حرمت بله‌ن قاراب، اونگه خاطر-یمزده یوقاری بر اورون بیریشمز کیره‌ک. لاکن اونی کیله‌چه کده-گی ملی مستقل تورکستانک بناسینی قوروش اوچون، بو کونگی قطعی سیاسی وه اجتماعی شرائط آلدیندا، استناد ایتله‌درگن تمل ناشی دیب ایده‌آلیزه ایته آلامیز... ابن سینا، فارابی، میرزا اولوغ بیک‌لهر بوتون مدنی انسانلق دونیاسینی بیره‌یدرگن بویوک، مدنیت اسمله‌ریدر. آما، توغانلار، اونومه‌سلک کیره‌ک که، اونله‌رنی بزده‌ن آیروچی بوتون بر دور اوندی. او دورنگ سوگنچی وکیللهری خلقمزنک ملی منفعتلهرینی «روس چارینک ابدی بنده‌سی» دیب آتالماق حقی وه «یاخشی قضا قایمقامی» لقبی اوچون ساتقان خدایار خان، مظفرالدین وه بو کونگه‌چه تیریک، حرکت ایتب یورگن روس مونارخیستی سید میر عالم خان‌در.

باير اغيمزدا يازيلغان يه گي ملي تور كستان يه گي مجادله اصول-
لهري، تور كستانده ياتلار حاكيمتي قارشوسىغا ناموسلى بر صورتده
كوروشوچى بوتون فداكارلارنىك زيچ بر صورتده برله شوله ريني
طلب ايتدر.
دوشمانگه قارشو برله شه بيلمهك وه برله شكه ن جبهه حالده
توره آلاق ملي مسئله مزده گي موفقيتمز گه رهندر...

* * *

اورتا آسيا بيوروسى

بز گه تور كستانده ن اورتا آسيا بيوروسينك اُك بويوك باشقارو-
چيلارى تاشقارى آيلوب ميرلريگه يه گي كيشيله رنىك بيلگيله نكه نله-
رى حقنده خبر كيلدى.

اورتا آسيا بيوروسى نيمه دن عبارتدر؟ او تور كستانده قانداى
بر رول اوينايدر؟ او اوزينك «انقلابى وظيفه» سيني قانداى اوتهدى
وه نيمه سببده ن تازارتلوغا معروض قالدى؟ مه نه بو مسئله له رنى بو
يبرده ايضاح ايتونى فائده ده ن خالى ايمه س ديب اويليمز..

اورتا آسيا بيوروسى روس پروله نارى ديكتاتوراسينك تور-
كستانده گي اُك يوقارى اُداره سى بولوب، عموم روسيه قومونست
فرقه سينك مركز قوميته سى طرفنده ن او يبرده گي «مستقل شورا
جمهوريتله رى» نك، ملي قومونست فرقه له رى مركز قوميته له رينك
وه حكومتله رينك فعاليتله ريگه نظارت قىلماق وه سياستله ريني باشقار-
ماق اوچون قوييلغان در. ساويت اتفاقينك هيچ بر قسمنده - مثلا
اوقراينا، بيلوروسيا وه قافقاسيادا - بونداى بر علاحده ايلچيلك
(بيورو) يوقدر.

توراكستاننك اوزبهك، تور كمه ن وه تاجيك قسمله رى هم
اوقراينا، بيلوروسيا وه قافقاسيا فده راسيونى كه بى، ساويتلار اتقا-
قينك تولا حقوقلى اعضاله رى سانا لادرلار. فقط، مذكور تور كستان

قسمله رينك اورتا آسيا بيوروسى ارقالى موسقوا بولشه ويك له رينك
خصوصى نظارتله رى آستىغا آلىنىشى، زينويونك بر وقتله ر قوميتته رن
اُجرا قوميتته سنده رئيس ايكه ن سويله ديگي «ساويت مركزينك تور-
كستانده يرلى فرقه كوچله ريگه ايشانچسزلىغى» نى افاده ايتدر.

بيورونك بوتون هيئى موسقوا تامانندان بيلگيله نير. اونك بوتون
مسئوليتلى اورونله رى - مثلا برنچى وه ايكنچى كاتبله رى، تشويقات
وه ترغيبات بولومينك مديرى، تور كستانده اُك بويوك غازيتانك باش
محررى، اقتصادى حياتنك مهم شعبه مديرله رى - تور كستان ايله
هيچ بر علاقه سى بولماغان وه تعين ايتلوفنده ن بورون تور كستانگه
اصلا آياق باسماغان كيشيله ر ايله تولد يريله در. فقط گنه تيشقى
كورونوش اوچون، بو آده ملارگه، موسقواغا ايگ يريلگه ن بر
نيچه تور كستانليني ده قوشوب قويدرلار. بو گه ل شونداى بر
«شرف» گه اكمل اكرام اوغلى نائل بولغان وه اورتا آسيا بيورو-
سينك اوچنچى كاتبلك اورنيني ايگه له گه ن. بيورونك بوروشده قورو-
لوشى موسقوانك بوتون فرمانلاريني، يرلى شرائط ايله حسابلاشما-
سدان، كور كوريگه وه قارشولقسز بر صورتده به جهريشنى تأمين
ايتدر. مثلا ير اصلاحاتينك تطبيقى (1925/26)، قولله كنىفلاشتريش
ايشله رى وه بوتون باشقا ايشله رنىك به جهريليشيگه بو يول به ك فائده لى
بولدى.

لاكن اورتا آسيا بيوروسينك بونداى يرلى شرائط ايله حسابلا-
شماق ايسته مه سلگى، اونك اوزيني، انقلاب ايده ئولورئيسى نقطه
نظرينده ن، كوئينچه غايت احمق وضعيتله رگه كيتريب قويدى. بيورو
رهبرله رينك عقلچه كه مچيلگى (اونوتولمه سين كه، بيورونك برنچى
كاتبى، يعنى باش رهبرى، وقتيله موسقوا شهر فرقه قوميتته سينك
كاتبلگى اورنده ن «احمقلىغى» آرقاسندا قولغان زه له نسكى ايدى)
اوزله رينك احمقچه طرز حر كته رينك تور كستان ياشلارى آراسندا
ساغلام انقلابى توشونچه له رنىك ترقى ايتيشيگه ضربه بيره رلك بوليشنى

آگلاشلاریغا توسوق بولدی. بو بیرده بر نیچه مثال کتیره مهن:

له نین فکر نیچه روسیه نیک شرق طرفله رنده (وه بوتون مستملکه شرق اولکه له رنده) انقلاب نیک ینگزی اراضی انقلابندن عبارت ایدی. له نین بو فکرینی قومیت نرنیک (19 ایلول - 6 آوغوست - 1920 ده) ایکچی قونغر سنده ایلگه ری سوردی. بولشه ویکله ر بو فکر گه بوتون درد وه غم له رنده ن قوتقاروچی بر دوعا توماری دیب قارا. دیلار. فقط له نینچیلر تور کستانده گی بر شر اعلی ایله خصوصاً تور کستان دهقانلار نیک احوال روحیه له ری ایله تانیشقاندان سوک، بو له نین «تومار» نیک ده بوتون باشقا انقلابی «تومار لاری» دیک تور کستانده ایشگه یاراما ایدرغانلغینی آگلا دیلار. موسقوا بولشه ویکله ری ده او زمان «اراضی انقلابی» نی «میر اصلاحاتی» ایله آلاشتر دیلار. بولشه ویکله ر بوتون انقلاب کهرنه یله رینی وه بوتون انقلاب داووللا رینی چالاراق «میر اصلاحاتی» ایشگه آشیروغا کیریشه رکن، مسلمان روحانیله ر نیک یارده منده ن وه شریعت نیک فقوذنده ن فائده له نمه سدن «میر اصلاحاتی» اوتقوزا آلاما ایدرغانلارینی کوردیلر.

مه نه، بو جهته دن، «دینی خلق اوچون بر آغو» دیب سانا ایدر. غان موسقوا دینسز له ری، مسلمان روحانیله رینی «میر اصلاحاتی» نیک فائده سیگه فتوا بیریشگه مجبور ایته درلر. روحانیله ر خصوصی بر یاننامه ایله ساویت حکومتی طرفندن شروع قیلغان «میر اصلا حاتی» نیک اوز ماهیتی اعتبار یله شریعت قاعده له ریگه وه امام اعظم نیک کورسه تکه ن طریقتله ریگه مغایر بولماغانلغینی بیان قلیب فتواله رینی بیره درلر وه «فتوای علیم قاری» وه باشقا «فتوا کتابله رنده ن» او فتواله رینی تصدیق ایته درگه ن دلیلله ر کتیره درلر. باشقا سوز بله ن ته یتکه نده، له نین نی تور کستان دهقانله ریگه مقبول کورسه تیش او چون اونک «انقلابی یوزینی» امام اعظم نیک «تو کوروگی» بله ن یومه ک وه اونک «انقلاب نظریه له ری» اوستنده ن مسلمان روحانیله رینی «پوف سوف» له تدیرمه ک لازم تایلغان.

اما بو هم از کورولگه ن. «قیزیل ئوزبه کستان» صحیفه له رنده (بو غازی تادا اورتا آسیا بیوروسینک حاضرغی اوچنچی کاتبی او زمانلر هم رهبر لک رولینی اوینار ایدی) له نین ایله محمد بیغمبر نیک روحاً بربر له ریگه جوده یاقین ایکه نلکله رینی اثبات ایتمه ک مقصد یله اوزون-اوزون مقاله له ر یازیشقا باشلا دیلار. تاشکند غازی تاسی مقاله له رینی محمدنی «اجتماعی بیغمبر» وه له نین نی ایسه «حقیقی بیغمبر» دیب تاماملاغان ایدی.

اورتا آسیا بیوروسینک باشقا «فوکس» له ری (نایرا گباز لقلاری) حقنده سویله مه یمنه. روس پروله تار یاتی دیکتاتوراسینک تور کستان ده گی ائک یوقاری انقلابی اداره سی احمقلقله ر نیک قاندا ی درجه گه بارغانینی کورسه تمه ک اوچون بو هم یتوشه در.

موسقوا له نینچیله ر نیک آینوقسا مه نه شو حدسز «انقلابی یاراما سلقلاری» وه «انقلابی حیله باز لقلاری» تور کستانلیله ر نیک روس بولشه ویکله ر نیک انقلابیگه قارشو بولغان اینانچسز لقلارینی چوقورلاشتر دی. اورتا آسیا بیوروسینک مه نه شوندا ای شیطانچه حرکتله ری یوزنده ن تورلی-تورلی «توده» له ر وه «آغماچیلقلار» توغولا باشلا دی: «18 له ر غروپی»، «انعامچیلار توده سی»، «خوجان غروپی»، «خدی ر علیچیلر»، «یادگارچیلر» وه نهایت سوکچی شکلده «منان رامز باتو توده سی» — مه نه بونلار نیک بوتونسی، اورتا آسیا بیوروسنده گی مسلکسز احمقلله ر نیک، موسقوا داغی «قیزیل پوپ» لار نیک «بارک الله» له ری ایله شیشوب حاضر لادیققلاری «انقلابی حولیغانلق» توپراغندا یتوشدی.

بز موسقوانک قولونیز اتورلق انقلابی فکر نیک تور کستانلیله ر نظر نده ن توشوب کیتکه نیگه هیچ ته چینیمیز. بالعکس، بز موسقوا دیکتاتوراسینک قارشو لاری بولغان «آغماچیلار» نیک کونده ن کونگه کویه یمه کده بولغانینی سیوینچله رله قید ایتمز. بو «آغماچیلقلار» نیک بز گه فائده لی بولیشیغا طبیعی موسقوا بولشه ویکله ر نیک اوزله ری

مسئولدرلەر.

بزنك اوچون ئه چينهرلك وه قورقارلق بر نهرسه بار بولسا اوده موسقوا انقلابى تامايدان ياش نسلمزگه چوككهن اميدسزلكنك كيله چه كده گى اصل حقيقى مى انقلابمزنك روحگه هم تاثير ايتهرلك درجده تيرهن بولو احتماليدر. بو كيله چه كده گى حقيقى مى انقلاب بزگه پهك الزمدر وه اونسز ساغلام بر مى دولت قورا آلمايمز.

اورتا آسيا بيوروسى موسقوا بيوروقلهرىنى هيچ بر قارشولق كورسه تمه سدهن ايشگه آشيراراق توركستانك انقلابى محيطنى آغولادى. موسقوا ايسه اوز عملدارلهرينك توركستانده روس قولو- نيز اتورلق ديكتاتوراسينك مقصدلهرىگه يتكيزيب تورگهن بو «انقلابى داربازلقلارنى» ساق قانلىق ايله سير قليب توره بيردى.

فقط اورتا آسيا بيوروسنده اوتورگهنلر استالينك متنلهرىگه قارشو بر آز باشتاقلق قيلماق جسارتنده بولديلار. ناشكند «پراودا ووستوكاسى» ايله عشق آباد «توركمه فسكايه ايسكرا» غازيتالارى آراسندا «توركستانده مى سياست توغروسنده» غى مسئلهده بولغان مناقشهده اورتا آسيا بيوروسينك باشقلارى استالينك سوزلهرىنى بر آز اوزگهرتيب يوبارغانلار. بو ايسه، زهله نسكى، پيسمه نى، قاخيانى وه باشقا قيزيل افنديلهرنك درحال اورونلهرندن توشورود ليشلهرى اوچون كفايت ايتدى.

لاكن زهله نسكى وه پيسمه نى لهرنك قولوشلارى ايلهن تور- كستانده عمومى سياسى احوال روحه توزه ليرمى؟ او بيرده «مى سياستك» توغرى يوروتولمىسى اوچون ياخشيراق شرائط يارانليرمى؟ البته بو ممكن ايمهس. توركستانده گى عمومى سياسى احوال روحه يالغوز زهله نسكى وه اورتا آسيا بيوروسى تامايدان ايمهس، عموميتله موسقوا ديكتاتوراسى طرفندهن بوزولگهن.

توركستانده طبيعى مى شرائط اورتا آسيا بيوروسىنى يه گيله مهك ايله گنه ايمهس، توركستانك موسقوا ديكتاتوراسينك ههر بر تاثير- ندهن وه عموميتله ههر بر چيت آغالغندان قوتولماسى ايله ياراتيلا آلور.

زهله نسكى نى قولاديلار، اونك ييريگه باومان ديگهن برىسى كتيرديلهر. پيسمه نى (Pismenny) نى توشورديلهر، فقط اونك اورنيگه گه يلهر ديگهن برىسى اوتقوزوب قويديلار. بولشه ويك داربازچيلغى اُسكىسى كه بى دوام ايمه كده در. خوقدلى

* * *

بوكونگى توركستان ياشلغى

توركستان مى كوره شى تاريخنده اينوقسا 1920/22 يىللا- رينك شايدان دقت خصوصيتلهرى باردر. مهنه شو يىللارى توركستان ملتچيلهرينك ذيه رلك بوتونيسى مى ظفرنى قازانيش وه مى مستقل توركستان دولتىنى قوروش اوچون ياشلىقنى عصرى مفهومده حاضر- لاش كيره كلگى قناعتيغا كيلگه نلهر ايدى. بويوك ايمان وه عزم بلهن روس استىلاسى وه روس حاكيمتيگه قارشو كوره شيلير كه ن قوراللى قورباشيلاريمز قاتارندا گى فكر اوردوسى (مى ضيالى طبقه سى) نك آزلغندان قيزغين شكايتلهر ايشيتلمه كده ايدى. بو حال مى مجادله اوچون كه تته بر كه مچيلك ايدى. توركستان ملتچيلهرى بار كوجله رى بلهن بو كه مچيلكنى ممكن قدر نيز تولغوزوشغا وه بونگچون معا- رفته بويوك اهميت بيريب اوقوموشلى ياش كوجله رى توشتريشكه تيريشمشلهدر. اونلارنك بو معارف ساحه سنده قيلماقچى بولغان تشبثلهرىنى توركستان خلقينك اويغانيقلىغى، تورموش احتياجى، خلقيمزنك مى تويفوسى آنچاغنه قولايلاشترمشدر. روسلهر، او

زمانگی سیاسی وضعیتده ملتچیلهریمزنگ بو اینتلیشلهریگه قارشو توره آلاماشلاردرد.

تورکیه لی قارداشلاریمزنگ، سیاسی وضعیتدهن استفاده ایتد-
دهك، یاش مکتبیلهر آراسندا کوردیکلهری او زمانگی ایشلهری ده
خلقیمزنگ مکتبلهرگه بولغان هوسینی، قیسقا زمان ایچنده، قات-
قات آرتیرمشدی. یاش بالالار، تورکستانک چیت شهر وه قیشلا-
قلارندان معلم وه مکتب قیدیریپ، معارفچه یوکسه لگن مرکزی
شهرلهرگه آقین-آقین کیلمه کده ایدیلهر. اوزون سورمه دی. مرکزی
شهرلهرده گی مکتبلهرده تولوب تاشا باشلادی. قایتادان مکتبلهر
آچیشغا اوقوتوچیلار یتوشمه گه نلکدهن معارف اداره لهری یاش بالا-
لارنی آذربایجان وه تورکیه مکتبلهریگه اوزاتا باشلادیلار. تاشکند
وه سمرقند معارف اداره لهری آذربایجانغا طلبه لهر یوباروب،
اونلارنگ کوینی معلم مکتبلهریگه بیرله شترمشلهردی.

بوخارانک او زمانگی سیاسی وضعیتیه تورکستانک باشقا
بیرلهریگه نسبتاً خصوصاً معارف ساحه سنده، یه نه ده سربستراق حرکت
قیلیشغا یول بیرره ایدی. اونکچون بوخارا معارف نظارتی تورکیه گه
توده-توده طلبه لهر یوللاشغا وه تورکیه ده نده ساناقهیز کتابلهر کیلتر-
یشکه موفق بولغان ایدی. او زمان بوخارا حکومتی باشندا اوتور-
گه نلهرنگ آلمانیاغا هم اوقوچیلار یوباریشنی اهمال ایتمه گه نلهری
الته تقدیر ایتهرلك ایشلهر قاتاریغا سانالادر.

یاش تورکستانلیلهر اوقوشغا جان وه یوره کدهن شونده ی
بیریلگن ایدیلهر، که بعضیلهری ههر تورلو آغیرقلارغا کوزیوموب
پاسا پورتسز یازنگ یاندیریچی قویاشلی کونلهرنده چوللهرنی اوتوشدهن
چارچامای، کوزنگ بوران چاغلارندا کیگ سای وه دگزلهر
کیچیشدهن سیسکینمه ی، آغیر قیشنگ ساووق کیچلهرنده یوکسه ک
تاغلار آشیشداندا تارتینمای زور فلاکتلهرگه ایر که کچه سیگه
چیده ب اوقوش تیله گی بلهن تورکیه گه تامان جونه مه کده ایدیلهر.

بونده ی قینقلار بلهن آلمانیاغا کیلگه نلهر هم بولغاندر.

تورکستان بالالارینگ یاشلقدان بونده ی قینقلارغا چیده شلگی،
بر تیله ک آرقاسندان نوختاماسدان باترقلار کورسه نهره ک یوگور-
شلگی، تامازلارندا گی آتادابا قانینگ بوزولماغانلیغینی اثبات ایتدرد.
تورکستانک یاش نسلنده گی بو اینتلیشلهرنی کورگن تورکستان
ملتچیلهری حقلی اولاراق بو نسلگه بویوک امیدلهر باغلا ییلهدرلهر.
یاش تورکستانلیلهر معارف اداره لهرینگ تشبثلهری ییلهن گنه
قانیقب اوتورمه سدهن اوزلهری ده، ضیالیلاریمزنگ یول کورسه-
تیشلهری آرقاسندا، معارف ایشلهریگه یاقیندان قاتناشانلار. او
زمانگی اوقوچیلارنگ «کومه ک» دیگن بر اویوشمه تیوره گیگه
توبلانغانلارینی بو کون ههر یاش تورکستانلی ایسله یدر. «کومه ک»
اویوشمه سی خلقمز وه او زمانگی معارف اداره لهرینگ یارده میله
کوب طلبه لهرنی باکو، موسقوا، پیتروغراد وه آلمانیا مکتبلهریگه
کوگولده گیدیک قیلیب یایغان وه بیرلهر شترگن ایدی. «کومه ک»
اوز وظیفه سینی 1923 نچی ییلنگ آخریغاچا بویوک موفقیتلهر
بلهن به جهرگه ندر...

تورکستان ضیالیلاری 1927 نچی ییلنگ اورتالاریغاچا یعنی
«ضیالی وه زیانلی» مسئله لهری قوزغالغونچا معارف ساحه سنده تقدیر
ایتهرلك کوب ایشلهر کوروب، یتوشمه کده بولغان یاش مکتبیلهرنی
آدایشلما یدرغان توغری بریولغا سالیب اوزلهریگه بیلماس وه چارچا-
ماس کوچلی برسویانچیق تأمین ایته ییللمشلهردر. اوتاریخدهن سوگرا-
گی ملتچیلهر ایشی ایسه یاشیرین مجادله حالیا کیریپ بوتونله ی
باشقا بر توسکه ئه یله نیب کیتکه ندر. بو سوک دورگه قاراشلی معارف
ساحه سنده گی ملتچیلهر یوتوغینی باشقا بر فرصته بحث ایتجه کمز.
بو مقاله ده فقط 1920/22 نچی ییللاردا اورتا مکتبلهرنی بئیره ر
آلیدی ا تورگن یاخود بئیره ره ک تاشکند، باکو، موسقوا، پیتروغراد،
تورکیه وه آلمانیاک تورلو مکتبلهریگه بیرلهر شترگن وه بیرلهر شتریلگن

ياش تور كستانلېلەر اوستنده گنه سويله نيلمه كچيدر. چونكه بونلار تورلو آغيرلق وه قينلقلار ايچنده تحصيللهريني تيريب حتى تجربه-لهريني ده كوروب ارتق ههر تامانغا يايلاراق ايش ميدانغا آيلمىش وه وضعيتك يول بيريشچه، تورلو ساحه لهرده يورت هم خلقمز منفعتي اوجون، نيمه سده ن چاليشوب توره درلەر.

كوبلهرى تور كستانده، روسيه وه آذربايجاندا - ساويت محيظنده - بر قانچا لاريدا چيت اولكه لهرده - آلمانا وه تور كيه ده - يتو-شكهن بو اوقوموشلى آگلى ياش طبقه نك ديه رلك بارچاسى بزنى چين اير ككه آليب بارغوچى ملي يولدان كيمه كده لهر. هه همه لهرى ده يورتمزده گى موسقوا ديكتاتوراسيغا اوتكور دوشماندرلار. اونگ-چون يه گى گنه ايش ميدانغا آيلغان بو ياش باترلاردا اوز معلم وه آغالارينك بولشه ويك گه. په. ئوسينده ن كورگن قيناشلارغا، وه حيوانچه معامله لهرى گه معروض قالماقدا لار. روس بولشه ويكلهرى بو ياش كوچله ريمزنى ده شمالنك بوزلو جهنميگه سورگون قيلماقدا وه قارانغو زندانلارغا آتماقدا لار.

بو كونگى تور كستان ياشلغى توغرى سنده بولشه ويك غازيتالا-رندا وه ملي نشر ياتده كوبگنه نهرسه لهر يازيلىب اوتدى. بولشه ويكلهر-ده، ملتچيله رده اوز مفكوره وه سياسي عقیده لهرينك بويوك خلق كتله سى آراسيغا يايلىشى، غايه وه مقصد لهرينك يوزه گه چيقيشى اوجون بر واسطه وه بر سويانچيق قيديرادرلار. اونگچون ههر ايكي سياسي غروپ ده اوز مطبوعاتده تيز-تيز بو كونگى ياشلقدان بحث ايتب توره در.

ياشلق نه ديمه كدر؟

ياشلق، حال حاضر بلهن كيله جهك اورتاسندا بر كوپر وك ديمه-كدر. كيله جه كنى قازانماقچى بولغان وه مفكوره سيني بويوك خلق كتله سى آراسيغا يايلاق غايه سيگه ايريشمهك وه اوز مفكوره سيني ياشانماقچى بولغان ههر سياسي حركت بوتون اميدى ياشلققا

باغلايدر. ياشلقنى قازانا آلمانان مفكوره، حاكميت مطلقا اولومگه محكومدر.

يورتمزده گى بولشه ويكلهر فريادينك كوكله رگه چيقيشى، او-نلارينك حيوانچه سيگه قوتوروب بوتون خلقيمزنى آينوقسا اونك عزيز بالالاريني ره حمسز قيناشلارى وه مطبوعاتده گى آه وه فغا-نلارينك باش سببى تور كستان خلقينك بو كونگه چه ساويت ره تيمىگه ذره چه ايسينه آلمانلغى وه اونك يتوشترديگى بو كونگى ياشلقنك ده ملتچى - استقلالچيلار مفكوره سيگه جانندان بيريلگه نلگى در.

روس بولشه ويكلهرينك قانلى سياستى، اونلارينك قيرغينلارى، شمال جهنملىگه سورولگهن، قارانغو زندانلارغا آيلغان معلم، آغا وه توغانلارينك چيده بولماس حاللارى، عزيز آنالارينك كوز ياشلارى تور كستان ياشلغينك كوزلهرى آلديدا دائما جانلانيب توره در. بز، ياش تور كستانلېلهر، روس بولشه ويكلهرينك عزيز يورتمز وه خلقمزغا روا كورمه كده بولغان قانلى سياستلهرينك انتقا-مىنى عصرى يول وه عصرى مه تودلهر بلهن آليشغا اورونه مز...

ياشلق ملي وظيفه سيني بهر جهريشگه آند ايچمشدر.

ياش تور كستانلى

* * *

«ياش تور كستان» باشقارماسيغا اخطار

«ياش تور كستان» نك 16 نچى ساندا گى «بولشه ويكلهرينك بزگه قارشو حركتى» (آچليپ قالغان بر خائلق) سرلوحه لى خوجندلى على جان صديق اوغلى وقعه سنده ن بحث ايتكهن باش مقاله يهك عبرت آميز وه اساس مقصد اعتباريله شاپان تقدير بولسادا بر گنه ييرىنى توزه تيشنى ايستردك. مقاله نك بر بيرنده: «بو على جان ييزگه مقاله سيني يوبارماسدان بورون ايرانده كوب وقت قالب، اوراده ملتچى حالنده ياشاب تورگن يورتداشله ريمز آراسيغا كيريب

اونلەر بلەن ياخشى تائيشيب، اونلەرنى اوزيگە ايشاتتريب آغان
ايكەن؛ شونگچون على جان صديق اوغلىنى ايرانده گى توغانلا-
ريمز بزگە توصيه ايتكەن ايدىلەر» ديب يازىلادى.

1929 نچى يىلى سەنتابر-اكتوبر آيلارندا ايرانگە كىلگەن بو
على جان بلەن تور كىستانلىلەر دىن بعضى وجدانلى كيشيلەر كوپ
احتياطلى معاملەدە بولغانلار. اونك «اوزيگە كىستانده قولخوز سىاستى»
سرلوحەلى مقالەسىنى «ياش تور كىستان» باشقارماسىغا يوللاشيمز
«ايشاتتريب آغانلار» ايمەس، بەلكى بوندای يوللار بلەن حقيقتى
اورگەنمەك ايدى. على جان تور كىستانلى توغانلار كىزدان هيچ كىمنى
اوزيگە ايشاتتيره آلمان ايدى.

بوندای بر ياش سيمانك ايرانگە كىلگەنلگىنى خبر بىرمەك وه
يازغان مقالەسىلە اورتاقلارندان بعضى آدرەسلەرگە مکتوبلەر ياز-
ديريب سىزگە يوبارماقدان مقصدىمىز كىفئتى يوزەگە چىقارماق ايدى.
احواليدان بر نەرسە معلوم بولماغان بو يىگىت حقندە توغرىدەن
توغرى كىستىرمە بر حکم بىرىش البته قولاي بر ايش ايمەس ايدى.
بو ياشنك ايرانگە كىلىب مقالەلەر يازيشغا باشلاشندان اونك عادل وه
يا خائىن ايگەنلگى حقندە قطعى حکم بىرىش منطقەدە توغرى
بولماس ايدى. اونگچون بو سىما حقندە توغانلار كىز مەكەن قدر
احتياطلى قىمىللاغانلار.

اوز تورموشىمىزنىك اغىرلىغىنى كوتەرە آلماس بر حالده ايگەن
بعضاً بورچ وه اعانە بلەن على جانغا قولىمىزدان كىلگەن ياخشىلىقى
آياماس ايدىك. بونى على جاننك اوزىدە اعتراف ايتكەندىر. بو-
ندەندە مقصدىمىز يوشاق معاملەلەر آرقالى حقيقتى آگلاش ايدى.
بىزنىك اوگا قارشو ياخشىلىغىمىز يالغوز آچ قالماسلىقى اوچون يار-
دەمدان گە عبارت ايدى.

بىز على جانتى بو پىردە هيچ كىمگە توصيه ايتمەدېگىمىز حالدا،
او بزگە معلوم بولماغان واسطەلەر ايله بورادە گى ادارهلەردە ايش

تائيب ايشلەمە كدە ايدى. بىز اونى هيچ كوزدەن قاچىرماس وه بوتون
حر كىتىنى تعقيب ايتەر ايدىك. نهايت آرازدا گى پرده كوتەرەلە باشلا-
غاچ اونك شېهەلى بولغانلىغى «تەب» (تور كىستان مىلى بىرلىگى) نك
شرق مملى آرقالى سىزگە بىلدىرىلدى...

على جان قورققانىدان مشەدەن طهرانگە قاچوب كىتدى...
اونك بوتون اوراقىنى توزەتیب ايراندەن قاچىرماسلار ايدى،
طىعى او بورادان قولايغە قورتولاماس ايدى...

مقالەنك آخىرندا گى «بىز لىرەنك هەر بر باسقان قادامىمىز بولشە-
ويك جاسوسلەرىنىك نظر دقتىنى جلب ايتمە كدەدر» دىگەن سوز-
لەر كىز غايت قىمتلى وه پىرەندە يازىلمىشدر. فقط بو سوزلەر بزچە
تور كى وه آورويادا ياشاغان تور كىستان ملتچىلەرى اوچون دىر.

«قوروق ايدىشەن سو تو كولىمەس، يوش اويدەن مال اوغور-
لانماس» دىدىكلەرى كەبى اوز مەيشتى ايله گر قار بولغان ايراندە گى
تور كىستان ملتچىلەرىدەن بولشەويك جاسوسلەرى بر سر آلاماسلار.
بونلەرنك ملتجى حياتدە بو كونگە چە موفق بولغان بر گە ايشلەرى
بارسا، او هەم «يەگى تور كىستان» وه «ياش تور كىستان» مجموعە-
لەرىنى او قوشدان گە عبارتدر. شو حالدا بولشەويك اورونوشلەرىنىك
تائىرىدە هيچ دىر. مشەد، ابوالراضى تور كىستانى

باشقارمادان: يوقارىدا باسدىغىمىز «اخطار» بزى، مجموعە مەزنىك 16 نچى
ساندا، خائىن على جان مىر صديق اوغلى حقندە يازغان مقالەمىز
اوستىدە قايتادان توختاپ اوتوشكە مجبور ايتەدەر.

بىز او مقالەمىزدە على جان اوچون - او قوجىلار يىمىزدا ايسلەسە-
لەر كىرەك - هيچ كىمنى عىبلەمەدك وه عىبلەشكە هەم حقىمىز يوق.
بىز «بر تور كىستان يىگىتى، سو كەبى آقېب ياتقان تور كىستانلىلەر
قاينغا بويالغان اىضافىنى كوزلەرىدەن آقېزغان يالغانچى دوست،
جادوچاسىغا، حرام ياشلار بلەن بوياماقچى بولادىر دىب هيچ اويلە-

مەس ايدىك...» دېمەكلە بو خائىن على جانك ايچىمىز گە كىرە باشلا-
 غانى اوچون اوزىمىزنىك ھەم ياگىلغانمىزنى اعتراف ايتىمىشك...
 ايراندە گى تور كىستانلىلەرنىك، اينوقسا اخطار ايگەسىنىك كەتتە
 بر عىبى بارسا، او ھەم اولەرنىك، خصوصاً اخطار صاحىنىك يور-
 تمز دە قازانغان اعترافى در. او نوغانلارنىمىزنىك اعترافى بولماسايدى،
 بولشەويكلەر اولەرنى «ضرلى دوشمانلار» دىب تانىماسلار، خائىن
 على جاتنى دە اولەرگە قارشو يوبارماسلار ايدى. شيطان على جان
 ھەم اولەرنى اوزىگە ايشاتىرىب آلىشغا تىرىشمەس ايدى.

على جان حر كىتى بز گە ضرر بىرمەدى. توغرىسىنى ئەتسەك بز
 — آوروپا، تور كىيە ۋە ايراندە ياشايدىرغان تور كىستان ملتجىلەرى —
 بو كوئىگە چە ايشلەب كىلگەن ايشلەرىمىزنىك اهمىتىسز ايمەسلىگىنى او-
 نىك واسطەسىلە دوشمان اغزىندان ايشىتىپ آلدق. اوزىمىزنى اوزىمىز
 «كىچىلتمەس دەن» توشكەن يولىمىز ۋە توتكەن غايەمىزدە بىر بىرىمىز گە
 معنوى ۋە روھى يار دەمدە بولوب، مقدس يورتىمىز تور كىستان
 اوچون ھەر تورلى مىلى حر كىتدە بولوشىمىز كىرەك.

بز، ايران ۋە باشقا اولكەلەردە گى معتبر تور كىستان ملتجىلەرى
 آراسىندا بولشەويكلەر بر «اهمىت» قازانا بىلور، دىب خوف ايتمە-
 يمىز؛ فقط بو معتبر تور كىستان ملتجىلەرىنىك يورتىمىزدە گى «اهمىت»،
 اعتبار ۋە نفوذ لەرى شېھەسىز اولارنىك «ھەر باسقان قادمىغا بولشە-
 ويك جاسوسلەرىنىك نظر دىقنىنى جلب ايتەدر». مەنە شو نقتە نظر-
 دەن بز تور كىستان ملتجىلەرىنى اجتىياطقغا چاقىر مىشوق ۋە چاقىر امىز.

* * *

صنى كوردەش دەن مىلى جىبە گە

تور كىستاندە پرولەتار صنى ۋە «صنى كوردەشى» دىگەن آناما
 لارنىك كىشىگە آگلاشلىمايدىرغان معما بر نەرسە بولغانىنى انعام دەن
 اكراام اوغلىغاچا، ايوان دان ايلياواغاچا ھەر قومونىست تصدىق

ايتكەندىر. تور كىستاندە گى پرولەتار حاكىمىتى نوقول روس پرولەتارى
 حاكىمىتىدر. بو حقىقتىنى آرتق بولشەويكلەر ھەم ياشىرمايدىرغان
 بولدىلار.

بر نىچە يىل ايلگەرى تور كىستان ساويت مطبوعاتىدە «صنى
 كوردەشى» توغرىسىدە حرارتلى مناقشەلەر بولوب اوتدى. قىزىل
 محررلەردەن بىرىسى «تور كىستاندە پرولەتار ۋە صنى كوردەشى
 يوقلىغىنى سويلەگەنلەر «آرسالان» دىگەن اثرىنى اوقوسونلار، او
 كىتابدە بز دە گى صنى كوردەشىنى كوروب اوزلەرىنىك ياگىلىش فكىردە
 بولغانلارنى بىلەرلەر» دىمىشدى. غازىتا يىتىندە بو سوزلەرنى قارا لاغان
 قىزىل محررنىك تور كىچە ساويت مطبوعاتىدە يازغان بعضى مقاله لەرىنى
 دە اوقوغانمىز. بومقالەلەرى او محررنىك تور كىستان قىشلاق ۋە شەرلە-
 رىنى كوېگىنە ئەيلەنگەن ۋە كىز گە نلگىنى، خلق ھەم يورتىنى آچاغىنە
 تىكشىرە آلغانىنى آگدىرايدىر. بز چە يورتىنى، خلقىنى ياخشى تانىغان
 ۋە «آرسالان» كىتابىنى توشىمە ايتكەن بو قىزىل محررنىك اوزى دە
 تور كىستاندە صنى كوردەشى بارلىغىغا اينانماس ايدى. بز او يورتدا-
 شىمىزنىك، اوز فكىر ۋە توشونىچەلەرىنى ساويت مطبوعاتىنى آرقالى
 تارقايتىش دان باشقا بر يول تاپا آلماغانىدان، ئەيلەنمە كوچەلەرگە
 كىرىش مجبور يىتىندە قالغانلىغىنى پەك ياخشى سىزەمىز. بز چە بو يورتدا-
 شىمىز، صنى كوردەشىنىك تور كىستاننىك دەلە، قىشلاق ۋە شەرلەردە
 ايمەس، يالغوز «آرسالان» دىگەن كىتابدە بارلىغىنى سويلەب، اېسىنى
 يوقايتىپ قوبىغان قومونىستلەرنى ماسقارا قىلماقچى بولغان ياخود
 ئەيلەنمە يوللار بلەن «آرسالان» كىتابىنى رە قلام قىلىپ قوبىغاندىر.

تور كىستاندە بولشەويك حاكىمىتى بىرلەشە باشلاغاچ مىلى قومومو-
 نىستلەر، بعضى امىد ۋە توشونىچەلەر تائىرى آستىدا بىزنىك كاسب،
 توقوماچى، ياما قىچى ۋە دەلە چاپوقچىلارنىمىزنى «پرولەتار» آتام-
 قچى بولدىلار. روس قومونىستلەرى بو نظرىيە گە كولدەيلەر.
 پرولەتارى بولماغان تور كىستاننىك، آوروپا ۋە آمىرىقا مفھومىدە،

قاپتالېستلاری دا یوق ایدی. حالبوکه روس بولشه ویکلهری موسقوا وه پهنر سبورغ قاپتالېستلاریغا بولغان بورج (قرض) له رینی وقتنده تولهش قدرتنده بولماغانلقدان یلده بر نیچه تاپقیر سینگن وه کیتمه کیت دو کانی مهر له نگن تور کستان سودا گهر له رینی آوروپا هم آمریقانک مولتی میلیونر قاپتالېستلاری بلن بر قاتار غاقوبیدیلار. استناسز بوتون تور کسانلیله رنی تالادیلار. بارچا تور کستانلیله ایزیلمه کده لهر. بو وحشی روس مظالمیگه قارشو تور کستانلیله طبیعی اینده مه سدهن اوتوره آلماسلاردی. یورتمزنگ هر تاماندا قوزغالیشلار، قانلی توقاشولار باشلاندی... بو کونگه چه قورالینی قولندان بیرمه گن وه هر بر فرصتدهن استفاده ایدره ک کونه ریلیب تور گن تور کستان ملی حرکتینی بولشه ویکلهر باسترغاندیک بولوب کورونسه لهر هم وضعیتگه بوتولله ی حاکم بولا آلمانلارینی قطعی سویلی آلماسلار. چونکه ساویت حاکمیتگه تایانچیق بولورلق بر کتله تور کستانده یوقدر وه بو کونگه چه بولا آماغان. یورتمز آنجاق قیزیل روس عسکر له رینک وحشیله روسیه گه باغلانوب توره در.

تجربه آنجاق عسکر وه قورال کوچی بلن تور کستانی روسیه گه باغلاب توروشنک اوزون زمان دوالم ایته آلمایا جاغینی کورسه تدی. نهایت اوله ب، توشونوب مارقس نظریه سیگه اوله رلک بر چاره تاپدیلار: تور کستانک اوز خلقدن موسقوا حاکمیتگه تایانچیق بولادرغان پروله تار کتله سی حاضر لاش پلانی قورولدی. تور کستانده فابریقلار یاسالماقچی بولدی. روسیه دن بو توشه جه ک پروله تار کتله سینی تریه ایتوچی «اوستاد» لهر کیلترمه کچی بولدی لار. ساویت غازیتا لاری ایسه روس پروله تاریاتی بلن تور کستان پروله یاتینک «قول اوشلاشیب» شرقده انقلاب یاسایا جاغندان، هندستاندهن انگلیز له رنی، قتایدان آمریقالی وه یاپونلارنی قولاب چیقاراجا قلا رندان یازا باشلادیلار...

اوزون سورمه دی. «روس پروله تاریاتی بلن تور کستان پروله

تاریاتینک قول اوشلاشیب شرقده سوسیالیزم قوراجاغینی « یازغان ساویت غازیتا لاری او قوجیلارینک کوز له رینی آلا تیرارلق خبر لهر تارقانا باشلادیلار. فرقه قورولتا یالارندا، ایشچیلهر اوتوروشی وه قومومول ییغیلیشلارندا میرلی قومونسته لرنک وه میرلی ایشچیلهر نک پروتسته ریگه، روس اورتا قلاریغا قارشو قیلغان چیقیشلاریغا شاهد بولدق...

تور کچه ساویت غازیتا لارینک یازیشلاریغا وه «ملی» قومومونسته لرنک ته تیشله ریگه قاراغاندا، روس مهندس وه ایشچیلهری تور کستانلی ایشچیلهرنی آچققدان آچق سو کهر وه کله کله ریکه نلهر. روس فابریق مدیر لهری، مأمور لهری وه خدمتچیلهری تور کستانلی ایشچیلهرنی اوز فامیلیا ناملاری بلن آتامای «حیوان» اسم لهر یله چاقیرار ایکه نلهر. قوپه راتف دو کانه لهری قارشوسندا میرلی ایشچیلهرنی روسلهر دن نه جره تیب کینگی نوبه تگه تور دیره ر ایکه نلهر. تورמושکه اُک کیره کلی نهرسه لهر میرلی ایشچیلهر گه بیر یلمه س ایکه ن. فابریقا تیوره گنده گی اوله ر گه روس ایشچیلهر رینی بیرلهر تریب تور کستانلی ایشچیلهرنی ایسه ایشکیگه هم ایا قینلا شترماس ایکه نلهر. تور کستانلی ایشچیلهر ننگ آیلقلار ری کوپینچه بیر یلمه س ایکه ن. میرلی ایشچیلهر سببسز فابریقلاردان قولانب یوبار یلغاندا فرقه اعضا لاری وه حکومت تیر گه وچیلهری اینده مه سلهر حتی بر سوز هم نه یتمه س ایکه نلهر و. س...

مه نه ساویت بایراغی کولکه سنده «قول اوشلاشیب» سوسیالیزم قورماقچی بولغان ایکی خلق پروله تاریاتی مناسباتندن کورونوشلهر. بو منظره لهر تور کستان خلقی بلن روس خلقی آراسندا گی تاریخی ملی تضاد نک اون اوچ ییل دوام ایتکه ن روس پروله تار حاکمیتی دورنده اون اوچ تاپقیر زورایغابینی کورسه تدر. ایمدی، روسلهر نک ساویت رژیمندن استفاده ایدره ک تور کستانلیله ر گه روا کوردیکله ری بو «حیوانچه» معامله لهر دن قاندا ی حاللار یوز بیرمه کده وه

قاندای نتیجه‌لر چيقاق، ديگه‌ن سورا ققا، جاواب بيريش اورينگه
مستملکه‌لر تورموشيدن ايکي گنه مثال کيلتريش مسئله‌ني په‌نده
آچيقراق ايضاح ايتہ بيلسه کيرەك.

وقتيه فرانسيه حربي مکتينک مستعد بر طلبه‌سي سانالغان عبدالکریم
تحصيليني بتير گه‌چ مراکش نك چيت بر قيشلاساندا عسکری بر
خدمتگه تعيين ايتيله‌در. بر کون فرانسوز عسکرلهر ندهن بريسي
قيشلادا مراکشلي بر خدمتچيني اوره‌در. بومنزهره‌ني کورهر کورمه‌س
فرانسوز نك اينجه ترمه‌سييله او يوشوب قالغان عبدالکریم نك ملي تويفوسي
توسه‌تدن او يغانادر. بو حالغا، چيدي آلمان عبدالکریم يورنداشيني
اورگه‌ن فرانسوز عسکرينک يانغا يا قينلاشيب اونک يوزيگه بر
شاپالاق يايديترادر. شو کونگه‌چه فراتقوفيل (فرانسوز مجبي)
تانيليب کيلگه‌ن عبدالکریم شو آندان باشلاب فرانسوزلارغا قارشو
ملي کورهرش آچادر...

انگلتهرده دارالقنون بتير گه‌ن غاندي وقتيله جنوبی آفریقادا
دعوا و کيلي ایدی. اوراده گي هند ايشچيله‌رينک آوروپالی ايشچيله‌ر
بله‌ن تيگ حقوقده بولماغانيني کورگه‌چ بو او قومشلي هند يگيتينک
تامارلار ندا گي قان هيجانگه کيله‌در وه شو آندان باشلاياراق شو
هند يگيتي ملي تويفوسينک اونده‌شيله حرکت ايتهدر. دنيا چاماسندا
مشهور وه هندستان ملي حرکتينک باشلوعی بولغان اوشال هند
يگيتيني بو کون اسير هندستان خلقي «ماها تماغاندي» (* ديب آنايدر.
تورکستانک عائله قوچاغندان تارتيليب، موسقوا مکتبلهر نده
12-10 ميل پروله‌تارچا ترمه‌له‌نگه‌ن له‌نين مارقس نظريه‌لهری حقنده
باش نه يله‌تريچي درسله‌ر تيگله‌ب بين‌المللچي قومونست بولوب يورتگه
قايتقان بز نك يگيتله‌رده روس مأمورله‌ری، روس مهندسله‌ری
وه روس ايشچيله‌رينک تورکستان خلقيگه روا کورمه‌کده بولغان
حقسزلق وه حيوانچه معامله‌لهريني کورگه‌چ غير اختياری ملي
ه‌کورهرش ميدانينگه آيتماقدالار.

(* Maha = بويوک، Atma = روح ديه‌کدر.

روس بولشه‌ويکله‌رينک تورکستانده گي ملي سياستله‌ری

«کورهرشني کوچه‌تيرهمز»

چيميان کاتنده گي شووينستله‌رگه قاتنغ ضربه طلب

باشقارمادان: توبه‌نده گي مقاله «قيزيل اوزيکستان» غازيتاسينگ 1931. III. 15

تاريخلي 59 نچي سانندان کوچهريلدي. بو مقاله ايله مجموعهمز نك خبر بولوميندا گي
«اگه‌کچي قازاق» غازيتاسندان آيناراق قيسقارتيليب باسيلغان خبرگه نظر
ساليئسا، روس بولشه‌ويکله‌رينک تورکستانده يوروتديگي «له‌نين ملي سياستيني»
ياخشينغه آکلاب بولادر. بو مقاله‌لهرده يازيلغان حادثه‌لهر يه گي ايمس، بو اصل
«روس پروله‌تار ديکتاتوراسي» نك طبيعتيگه باغلي وه هيج اوزگهر يلمه‌يدر گه‌ن
سياسي مه‌توددر. «قيزيل اوزيکستان» وه «اگه‌کچي قازاق» چيلار
«کورهرشني کوچه‌تيرهمز» ديب قيچقيرغان بولسالار هم روس بولشه‌ويکله‌ری
اونلار نك بونده‌ي فغانلار يغا ذره‌چه اهميت بيرمه‌ي اوز بوللار ندا کيتہ بيره‌درله‌ر...

صناعت وه شورا آپاراتيني اوزيکله‌شتريشنک کينگي وقتده
بوتونله‌ي بوشاب قاليشي، بر تالاي مؤسسسه وه فابريقلاردا فرقه
وه حکومتنک اوزيکله‌شتريش يولندا گي ديره کيشيله‌رينک بوزوليشي،
اوزينک عملي ايشله‌رده له‌نين ملي سياستيني به‌جه‌رمه‌سده‌ن، اوني
بوزا ياتقان کيشيله‌رگه نسبتاً قاتنغ کورهرش. وه قاتنغ چاره‌لهر قوللا-
نيشني طلب قیلادر. اوزيکستان مرکزی قوتترول قوميسونني وه
«ايشچي دهقان مفتشليگي» خلق قوميسارلغي تامانندان اونکه-
زليگه‌ن هتتيش وقينده چيميان نه‌فت اوجاقلار ندا (آلتی آريقرايونی)
معلوم بولغان، اوزيکله‌شتريش ديره کيشيله‌رينک قوبال ره‌وشده بوزو-
لغانليغيني، آچيقدان آچيق اولوغ روس شووينيزمي يورگيزيلگه‌نيني
کورسه‌ته تورگه‌ن فاکتور، کوچمه سه‌سسيه‌نک مخصوص نمونه
محکمه‌سي بله‌ن حکم قيليشني طلب ايتهدر.

چيميان اوجاقلار ندا ايشله‌يدر گه‌ن ايشچي وه خدمتچيله‌رنک
عمومي ساني ايچنده تورکستانلي ايشچيله‌ر 204 نفر بولوب بو مقدار
% 51 تشكيل قیلادر. اداره آپاراتيني اوزيکله‌شتريش اوچون توگه‌ل

امکانیت بولغانی حالدا، شو کونگهچه اداره آپاراتی نوقول روسلەر-
دهن عبارت بولوب دوام قیلماقدادر.

مأموریت یرلی ایشچیلهردهن مأموری-خوجالق وظیفه لهریگه
توبه ندهن یوقاریغا کوته ریش توغریسنده فرقه اوزه گی وه فابریک-
زاوود قومیته سی (fabzavkom) تاماندان قطعی رهوشده کیشیلهر
کورسه تیلگه ن وقتده، اولهرنی آگلی رهوشده عملگه آشیرماسدان
قالدیردی. اوزیکچه نی اورگه نیش اوچون قورسلار آچیشغا
مخصوص پول یریلگه نی حالدا مأموریت بو تدیرلهرنی به جه رمه سلک
یله ننگه قالمادی، به لکی او بوتون یازو ایشلهرنی نوقول روس
تیلده گنه یورگیزیش یولغا کیریب آلدی.

کانده دوام قیلا یاتقان کتبخانه ده تورکچه بر دانه هم کتاب
یوق. بوتون شعارلار وه اعلانلار روس تیلده گنه یازیلادر. شونک
بله ن یرگه هممه مدنی ایشلهر هم نوقول روس تیلده گنه اوتکه-
زیله ددر. اونده ن کین آدینستراتسیه (مأموریت) نیک یرلی ایشچیلهر
بله ن روس ایشچیلهری اورتاسندا اوتکه زه یاتقان تیکسیسز پرینسیپی
هم دقت وه اعتبارغا لایق بولسا کیره ک.

یرلی ایشچیلهرنیک کوی، کاند ا تورهر یر بولماغانلقدان 7-8
چاقیریمالارچا اوزا قدا بولغان قیشلاقلاردان قاتناشغا مجبوردرلهر.
کوارتیرلهر بوشاب قالغاندا، کان آدینستراتسیه سی، یرلی
ایشچیلهرنیک هممه سیگه مذکور کوارتیرلهرنی بیرمه دی وه اولارنی
یه گیده ن کیله تورگه ن روس ایشچیلهری اوچون ساقلادی. اوتون
تقسیم قیلغان وقتده روسلهرگه 80-100 پوت یریلیب، یرلی ایشچی
لهرگه 20-25 پوتده ن آشیریلما دی. شونی هم نه تیش کیره ک، که
روسلهرگه یرنچی نوبه تده یردیله ر.

که مچیل ماللار فقط روس ایشچیلهری اورتاسندا گنه تقسیم
قیلدی. مثلاً، کان ایشچیلهری اوچون «حکومت تاماندان مجبو-
ری قسم» بله ن آلیغان 22 بالتونی، قوبه راتیف بیوروسینک مدیری

(Belozerow) روس ایشچیلهریگه گنه تقسیم قیلیب، یرلی ایشچیلهر-
گه: «سیزگه بالتو یوق. اوز تونلاریگنی کیب یوره یریکلهر»
جاوایی یردی.

مه نه شو شووینیزملک ایچنده تورکستان ایشچیلهری اوچون
آلیغان مه حسی وه کالوشلار هم روسلهر قولغا یریلدی.
ایشچیلهرنیک آزوق آلیش سیستمه لهری هم آده منی حیران
قالدیرادر. دوکانده روسلهر همده یرلی ایشچیلهر اوچون آیریم
ایکی نوبه ت قویلا ددر. برنچی نوبه تده روسلهر آلادی وه اولاردان
کینگه، اگر آشیب قالسا، یرلی ایشچیلهرگه تیگه دی.

یرلی ایشچیلهر ایک کینگه نوبه تده مخصوص ایش کیمی
بله ن تأمینله ندیله ر. قولله کتیف شرطنامه سی بوینچه قیشلاقداتورچی
یرلی ایشچیلهرگه یریلیشی لازم بولغان پول کیره سینی آدینسترا-
تسیه توله مه یدر.

مه نه شونده ی کوچلی شووینیزم کورنیشلهری ایچنده، نهفت
کانینک آیریم «ایشچیلهری» بوتوله ی ایر کینله ب کیتدیله ر. اولار
اوچون یرلی ایشچیلهرنیک نام وه فامیلی لاری یوق بولوب کیتدی.
همی «ایت»، «قویون»، «ایشه ک» وه «svoloz» سوزلهری یرلی
ایشچیلهرگه «مناسبت» آتاماسیغا نه یله ندی (آرناموشکین وه ب...)
مه نه بو جنایتلی حرکتلهرنیک هممه سی آدینستراتسیه ایچنده
بولغان روسلهرنیک اوز آرا کیلیشیلهری بله ن گولله دی. مثلا کان
مدیری شه خوسهف Şehosef، قوبه راتیف بیوروسی مدیری به لو-
ئوسوف (Belousov)، اونک اورونباساری ماسلوف (Maslow)، آمبار
مدیری سوبا کینین (Sobakinin) وه باشقالار مه نه بو حرکتلهرنی
اوستریب گولله تدیله ر.

مه نه شو جاوا بگه رسزلق ایچنده بالالار یه سله سینک مدیری
(Krasnoslowodsiva) هم اوزینک اورناقلاردان قالیشمادی. یرلی
ایشچیلهرنیک بالالارینی قبول قیلشندان باش تارتیب، بوتون امتیازنی

آوروپايلارغا (روسلەرگه) بىردى. كان آدمىنىڭ تىسى ايشچىلەرنىڭ مەنە شو ھەممە جىنايەتلى ايشلەرى كان رەھبەرلەرنىڭ ۋە فرقه اوزە-كلەرنىڭ كوز آلدىدا گوللەدى. اولار اولوغ دولت شووئىزىمى ۋە محلى ملتچىلنىڭ آلاوئىنى ياچوقچىلارغا قارشو قطعى ۋە كىسكىن چارە لارنى كورمەدىلەر.

پروولە تارىيات محكمەسى، چىميان شووئىستلەرنىڭ خىدمتلەرىگە پاراشار «مكافاتى» بىرەجەك. فرقه ۋە حكومتنىڭ اوزىكلەشتىرىش توغرىسىدا كى دىرە كىتىفلەرنىڭ ايشىگە آشىرىلىشى لازمدر. آپارا-تىمزغا كىرىپ صنفى جەتدەن چىت، شووئىست غىصرلەرگە لەئىن مىلى سىياسىتىنى عملگە آشىرىشقا توسقونلق قىلىش مىسر بولماياچاق. قاتارىمزدان اولوغ دولت شووئىستلەرنى ۋە محلى ملتچىلەرنى تازە لاونى ۋە بولشەۋىكلنىڭ سىرعتلەرى بلەن دولت آپاراتى ۋە صىناعتى اوزىكلەشتىرىشنى تىزلەتەيلىك.

مۇسسە ۋە فابرىقالارنىڭ باشلىقلارى مەنە بو ۋىظىفەلەرنى فرقه اوزە كلەرنىڭ اكتىف اشتراكى بلەن عملگە آشىرىش ايشىگە اعتبارنى سوسە تىرمەسەنلەر.

* * *

* * *

ادبى بولوم

تېلەك يولدا

(شەرلەر توپلامى «كوزكى» دەن)

زور محىطنىڭ دىگىز نەدە مەن بو كون،
ھىچ ئوختاماي آلتا قاراب بارامەن.
دىگىز قورقونچ، قارا، توبىز بولسادا
تېلەك اوچون، قورقماي اونى كىچەمەن.
مىنگەن كىمەم زور، دىگىزگە نىسبەتەن
جودە كىچىك، جودە كوچىز كىمەدر؛
شوندە يەسەدە كوچلى محىط دىگىزىن
يارىپ، تىنمەي ايلگەرىگە بارادىر...

مەنە، حاضر مەن، شو قورقونچ دىگىزنىڭ
اڭ قوتورغان بىر اورنىدا تورمەن؛
موندە بىر وقت كوب يازىقسىز باشلارنىڭ
اونىگە چوموب اولگە ئىنى سىزمەن.
بىراق بولەر، مەنى ھىچىز قورقوتماس،
يورگەن يولدا مەنى توتتە قايتارماس...
چونكى مەندىك كوب كىشىلەر، بو يولغا
باشلارنى بىرىپ، قورقماي كىرگەنلەر.
ئەنە اولەر، حاضر بىر-بىر آتلاشىپ،
شو دىگىزنى كىچىپ، اوتوب كىلەلەر.
مەن باتغوداي بولسام ئەگەر شول بىردە،
اولەر مەنى تىزدە كىلىپ قوتقازار...
مەنىڭ بارماق اۋستەگەن اول بىرىمگە
كومەكلەشىپ قالدىرماين ايلتەلەر.

*

شونىڭ اوچون مەن، قورقماين كىتەمەن،
كوگومدە كى تېلەگىمگە يىتەمەن...

ايلىك

* * *

چىت اولكەلەردە

ياپونىادا توروچى مسلمانلار ۋە توكىودا اسلام محلەسى

(توكىودا چىقادىغان توركچە «ياپون مېخرى»
مجموعەسىنىڭ بىرىنچى سانى 1931 نىچى يىل آپرىل
نسخەسىدەن آلوب باسماقدا مەن. باشقارما.)

ياپونىادا توروچى مسلمانلارنىڭ سانى 500 قدر بولوب، بونلار-
نىڭ ھەممەسى روسىيە اختلالدىن سوڭرا مانجورىغا ھىجرت ايتكەن
ۋە اورادان ياپونىغا اوتكەن روسىيەدەن كىلگەن توركلەردىر.
بونلار حاضر ياپونىانىڭ تورلى شەرلەرنە تورەدىلەر: توكىودا
150، كوبىدە 100، ناخوئادا 40 ۋە قورىادا كىچو شەرندە

70-80 كيشى ياشايدىرلار. بو شهرلەردە دىنى اويوشمە وە محلەلەر بار. توكيو، كوبي وە كيجودە گى اسلام بالالارينغا باشلانغىچ تعليم دە پىرىلەدر. ياپونيانىڭ جنوبدە گى كيوسيو آطەسندە، شمالدا گى خوققايدو وە ساخالين آطەلارنىدا وە ياپونيانىڭ تورلو شهرلەردە آنچاغنه اسلاملەر بار.

1928 نچى يىل اوكتابرنىڭ 3، 4 وە 5 لەردە توكيودا ياپونىدا دا توروچى بوتون اسلاملەرنىڭ قورولتايى بولدى. ياپونىدا توروچى اسلاملەرنىڭ «ياپونىدا گى مسلمانلار اتقاي» نامدا بر جمعيتى بار. بو اتقانىڭ مقصدى مىلى وە دىنى مسئلەلەردە ياپونىدا توروچى مسلمانلارغا يولباشچىلىق ايتىشدر.

اتفاق مركزى توكيودا بولوب رئيس توكيو امامى محمد عبدالحى قربانغلى، رئيسنىڭ برنچى اورونباسارى كوبي امامى مديار شمعونى وە ايكنچى اورونباسارى ولى محمد افندى، باش كاتىب احمد ذاكرا شاكر، باش كاتىبىڭ برنچى اورونباسارى حسين افندى الطيش وە ايكنچى اورونباسارى خواجه احمد وهابدر.

ياپونىدا توروچى مسلمانلارنىڭ اۇڭ زور اويوشمەسى ياپونىا مر كزىدە گى «توكيودا اسلام محلەسى»در. بو اسلام محلەسىنىڭ، 1927 نچى يىلىدە ياپونىا حكومتىنىڭ رەسمى رخصتى وە تصدىقى بلەن آچقان «توكيودا اسلام مكتىبى» نامندە، مسلمان بالالارنى اوقوتو اوچون بر باشلانغىچ مكتىبى بار. آلتى صنفلى وە يىش معلملى بولغان بو نرتىبلى مكتىبى ياپونىدا گى رەسمى مكتىبلەر بلەن برحقوقدە بولوب معارف نظارتىنىڭ قاراماغندادر. دىن وە آنا تىلى درسلىرى مكمەل صورتدە اوقوتىلادر. باشقا فنلەر ايسە ياپونىدا گى حكومت باشلانغىچ مكتىبلەرنىڭ پروگراممى بويونچە اوقوتىلادر. بونىڭ اوستىگە 3 نچى صنفدەن باشلاب روسچە وە 4 نچى صنفدەن انگلىزچە اور گە تىلەدر. بومكتىبى بىر وچىلەر روس غىمنازىومىنىڭ 4 نچى صنفىگە وە ياپونىدا گى آمريكا وە فرانسوز قوللەزلارنىڭ 6 نچى صنفىگە

امتحانسىز كىرە آلادرلار.

مكتىب ياندا يراق شىرقە گى اسلاملەر اوچون عرب حرفلەر بلە مكتىب كىتابلەرى وە باشقا مىلى حكايە، رومانلار وە شعرلەر باسوب تاراتماقدا بولغان «توكيودا اسلام مطبعەسى» نامدا بر كىچىگنە مطبعە ھەم بار. مجموعەمىز «ياپون مخبرى»دە شو مطبعەدە باسىلادر. بو مطبعە توكيودا گى اسلام محلەسى وە ياپونيانىڭ باشقا پىرلەردە توروچى اسلاملەرنىڭ اختىيارى اعانلەرى بلەن 1929 نچى يىلى توكيودەن آلدىرىلغان حرفلەر ايلە آچىلغان ايدى. بوندا باشقا توكيودا توروچى مسلمانلارغا توكيو شىر ائدارەسى تاماندان آيرىم صورتدە پىرىلگەن پەك گوزەل بر اوروندە اسلام قىرستانى باردىر

* * *

ايراندە

ايران حكومتىنىڭ قارارى بويونچە شىرق ناحىەسى پوليس باشلوقى توبەندە گى اعلانى تارقاتمىشدر:

«چىت اولكەلەردەن پاساپورتسىز وە يا غير منظم پاساپورتلە ايران توپراغىغا اوتكەن كىشىلەرگە دولت مأمورلەرى اخطار ائتمە لىدرلەر، كە اونلار كىچىك مەسدەن تىز ايران توپراغىدا چىقما لىدرلار. اگر بو آمرنىڭ اجراسندە بر شىخسى تاماندان مسامحە وە قارشولق كورسە تىلسە، دولت مأمورلەرى او شىخسى قايسى دولت توپراغىدان ايرانستانغا كىرگەن بولسا، او دولتگە قايتاروب پىرمە لىدرلەر».

بو اعلاننىڭ ساويت جەنمىدەن قاچىب ايرانغا اوتكەن بىرنىڭ پورتداش وە قارداشلارىمىز اوچون نە قدر اهمىتى بارلىغىنى ئەيتىب اوتوروش ھەم آرتىقچادىر.

تور كىستان خبرلەرى

«لەنين مىلى سىياسىتى...»

«اگبە كىچى قازاق» غازىتاسى 9 ئىچى مارت نىسخەسىدە فرقه مىلى سىياسىتىنىڭ «بو كونگى» احوالندان بحث ايتەرگەن: «كىنگى يىللار اىچىدە فرقه مىلى سىياسىتىدە بويوك روسلق ھەم يىرلى ملتچىلىك آقىملارى كۈچەيمە كەدەر» دىدر. بو غازىتاغا كورە، «بعضى يىر-لەردە فرقه او يوشمە لەرىنىڭ كۈچىزلىكى تىجەسىدە (!؟) آچىقدان آچىق بويوك روسلق ملتچىلىكى ترقى ايتىپ، يوشىچى، دىھقان ھەم او قوچىلار آراسىدا مىلى آلا كوزلك كورولوب توروبىدر...» شو «مىلى آلا كوزلك» گە شاھىد بولغان «اگبە كىچى قازاق» تور كىستان-سىبىريا (توروك-سىبى) تىمىر يولدا ايشلەپ يورگەن تور كىستانلى ايشچىلەر حالندان «نمونە» بولارلق حادثەلەر كىلترگەن.

اوچ توبە استاسيونى آطرفىدا ايشلەپ يورگەن يوشىچىلەر اىچىدە قازاق تور كىلەرنىدەن بارى-يوشى 34 (اوتوز تورت) گە كىشى بار ايمىش. روس يوشىچىلەرنىڭ تورموشىگە قاراغاندا بونلارنىڭ كور-گەن كونى جان چوچىرلىك ايمىش. بونلار ھەر تورلو مساوات دەن محروم ايمىشلەر. استاسيون مەدرى چەرنىشوف دىگەن روس بولشە-ويكىنىڭ آغزىندان «آ» ئەتىكەندە «قازاققا بىرگەن آقچا حرام» جەملەسى توشەر ايمىش. چەرنىشوفنىڭ بو سوزلەرنى ايشىتكەن باشقا «روس اورتاقلار»: «تاوارىش چەرنىشوف، توغرى ئەتىسەن» دىپ اونى كوچلەپ تورەلەر ايمىش.

قىشنىڭ آغىر ساوق كۈنلەرنىدە تور كىستانلى ايشچىلەرنىڭ يىلى كىيىملەرنى بىشتىرەپ آلىپ روسلەرگە بىرىش، ساوققا چىدى آلماي براز يىلپىش اوچون كىلگەن تور كىستانلىلەرنى تىمىر تاياق بلەن اوروب تىشلەرنى قىراتىش كەبى «مىلى كورەش» حادثەلەرى بلەن

يارىم صحىفەسىنى تولدۇرگەن «اگبە كىچى قازاق» شو صحىفەسى باشىغا «لەنين مىلى سىياسىتى بورمالانمايمز» دىپ يازىپ قويغان.

تور كىستاندە «لەنين مىلى سىياسىتى» بولماسدان، تور كىستان مىلى سىياسىتى بولسايدى، طىيىقى تور كىستانلىلەر قىش چاغى يىلى كىيىمدە، آغىز لارنىڭ تىشلەرى قىراتىلماسدان يورەر ايدىلەر، ھەم اونلار «آت قورا» دا ايمەس، كىشى ياتوب تورەلەرگەن اويلەردە بولور-لار ايدى....

مفكوره ميدانىدە

I — «قىزىل قلم» نىڭ تارقاقلىشى — كوب يىللاردا نىرى تاشكەندە دوام ايتىپ كىلگەن «قىزىل قلم» او يوشمەسىنىڭ ساويت حكومتى تامانندان يايىلىپ تارقاقلىشى يوبارىلغانلىغىنى جەمئىيەتنىڭ اوتكەن ساندا يازمىشقى.

بو «قىزىل قلم»، روس پرولەتارىيات دىكتاتوراسىغا دوستانە قاراغان، «لەنينىزم مىلى سىياسىتىگە» كوب ائىد باغلاغان ۋە او سىياسىتنى توغرو ھەم حەقلىغىغا اينانغان ياش تور كىستان يازوچىلارنىڭ (ادىلە-رنىدەن) توزولمىشى. سوڭقى يىل اىچىدە تور كىستان مىلى مفكوره-سىلگە قارشو كورەشچىلەر ۋە «پرولەتارىيات ادبىياتى ھەگەمونىيىسى» تطبيق ائىمە كىچى بولغانلار بوتون كوچلەرنى «قىزىل قلمچىلەر» گە قارشو قويوب «تىش-تىرناقلارنى» باتىرماقچى بولدىلار. باشقا «انقلابى» لەنىنىزم اصولىگە او يىغون تاپىلغان ادبى اثرلەر «مىلى مفكوره او يوقىسى» تانلىپ، او اثرلەر اىگەسى ادبىلەر «قىزىل قلم» قاندا رىدان قولاندىلار، «قىزىل قلم» او يوشمەسىگە ھەم نىھات بىرىلدى. «قىزىل قلم» ۋە «قىزىل قلمچىلەر» — باتو، عبدالله قادرى (جولقونباي) لارنىڭ جىنايتلەرى — حەقدە تور كىستان ياش ادبىلەرى قاتارندان چىققان اسماعىل اوغلى (عمرجان؟) دىگەن بىر «قىزىل يىلدىز» شونداي دىدر:

«... بزده (تورکستانده) یازوچیلار هم پروله تار یاتنک بوش
(«معناسز» دیمه کچی!) لیغندان یاتلار فائده لاندیلار، مثلا «قیزیل
قلم» چیت مفکوره سینی تورموشغا اوتکیزیشغا نیله دیلەر.»

«پروله تار ادیبی» لقیینی قازانا بیلگن اسماعیل باترنک «بزده
پروله تاریات بوش (معناده)» دیگه نیگه دقت اینگز. «پروله تاریات
بوش معناده» دیلگن بر اولکده «پروله تاریات افکار عمومیسسی»
نه معناده بولمالی، «پروله تاریات هه گه مونیسی» نه معناده بولماقچی!
اسماعیل «پروله تاریات بوش معناده» دیب توروب — «قیزیل
قلم» پروله تاریات دیکتاتوراسی اوچون نیمه ایشله دی؟ — دیگن
سوراقنی قویوب، بوگا توبه نده گی جاوابنی پیره در:

«ئیتیش کیرهك، که باشدا آلتای، باتو، رامزلارغا اوخشاش
انقلاب تیسکه ریچیلری تورگن «قیزیل قلم» بزنگ قورولوشیمزدا
ضرردهن باشقانی ایشله مه دی. مکتبله رده ادبیات توگه ره کلهری تو-
زولوب نوائی وه چولیان که بی فهئودال بورژوا یازوچیلارینی تیک-
شیریب، باشلارنی ملتچیلک روخیده تربیه له ب، تورکستاننی «قوتقاد
ریش» اوچون کورشمه کچی بولدیلار.

«قیزیل قلم» ننگ ایجادی سیمبولیست نوائی اصولی سیمبولیزم
بولوب، چیچکهك، قازا کوزلهرنی ماقتاب، اوزیکستانده اوسوب
کیله یاتقان وه ساویت اتفاقیده وجود گه کیلگن پروله تاریات ادبیاتی،
یازوچیلاری حقنده گه پیرمه دیلەر. اولارنی تیکشیرمه دیلەر، به لکی
یاش کادرلهرنی (نوله رنی) ملتچی روخنده تربیه له ب، قایینه نلهرده
ایشلر کوروب کیچیک بورژوا یازوچیلاری يتوشتریشکه اوروندیلەر»
اسماعیل دهن قالدیشماق ایسته مه گن، وقتیله اوزی هم «قیزیل

قلمچیلەر» دهن بولغان آتقابای هم ملی تاریخیمزنگ ائگ گوزهل زینه-
تلهر ندهن سانالغان نوائی روحیگه آحماق وه افلاس سوزلهر ئه یتب،
«قیزیل قلم» ودود محمودنگ «بسم الله» سی بلهن باشلانغان بولسا،
باتو، آلتای لارنگ قامالیشلاری بلهن توگه تیلیب تارقاتیلدی «دیدر.
(«قیزیل اوزیکستان» 21. IV. 31)

«قیزیل قلم» ننگ تارقاتیلیشی بلهن «قیزیل قلمچیلەر» مجموعه سی
«ئه له ننگه» نی هم یایوب، اونک اورنیگه «قورولوش» دیگن
یه گی بر مجموعه چیقارا باشلاغانلار.

— УзАПП — II — مه نه شو روس حرفلهری بلهن کورسه تیلمه-
کده بولغان نهرسه = «اوزیک» پروله تار یازوچیلاری اوپوشمه سی»
معناسنده گی روسچه:

(Узбекская Ассоциация Пролетарская Писателей)

دیگن سوزلهردهن چیقاریلغاندر. «پروله تار یازوچیلاری اوپوشمه-
سی»، «قیزیل قلم» گوری اوستیگه سالینغان «قیزیل مفکوره ساغا-
سی» در. یوقاریدا آتی آتالمش اسماعیل باترنک سوزیگه قاراغاندا بو
УзАПП ننگ پلاتفورماسی (اساسی مقصدی، عمدہ سی) هنوز بیگیله-
نمه گن.»

بزچه بو طبیعی بر نهرسه در. چونکه پروله تار یازوچیلار وه
پروله تاریات ننگ اوزی بوش سوزدهن عبارت بر اولکده پروله تار
یازوچیلاری اوپوشمه سی هم «پلاتفورماسز» بوش بر اوپوشمه دهن
باشقا بر نهرسه بولا آلماس.

«یازوچیلار (ادیلەر) ننگ یوزینی بیلگیلهش اوچون بریگادا
توزگه نلەر» مشخ.

«بريگادا» - بو بر عسكرى تعبيردر. اونك توغرى معناسى
ايكى آلايدان مركب بر عسكر اوپومى، «لوا»در.

صلحچور، اوزلهرينى سوغيشغا قارشو دوشمان كورسه تمه كچى
بولغان بولشهويك جانوارلارى هر ساحدهده عسكرى، سوغيش
تعبيرلهرينى قوللاينيشنى اوزلهرىگه «بسم الله» قىليب آلغانلار.
«بريگادالار» هر تاماننى قيديريب، آختازيب قاتار-قاتار
يازوچيلار تاپقانلار، فقط... اسماعيل سوزلهرىگه قولاق ساليب
كورسه گز، او:

«قاتار-قاتار يازوچيلار جيم تورهدرلهر؛ يازمايدرلار؛ يازا آلا-
يدرلار. لاکين اولاردا عريضه لهر يازيب خطالارينى اقرار قىليب،
اوزلهرينى صاف كورسه تيش مودا بولوب كيتدى، اما ايشكه كيلگه-
نده - يازيش يوق» ديدر. («قىزىل اوزيستان» 13. IV. 31)

اي، دنيانك هر بورچه كنده يورگن توركستانلهر، او گز-
ده، توشگزه «يازمايدرغان، يازا آلايدرغان يازوچيلار» كوردىگز-
لهرمو؟ «يازا آلايدرغان يازوچيلار» ديمهك «سوسز دريا» ديمه كله
بايارابار ايمه سمى؟

يازوچيلارنى يازا آلايدرغان قىليب يالايسه «عريضه لهرگه
يازيب» يورگوچيله رنى اديلهر قاتارىغا كيرگيزيب آواره بولوب
يورگن مخلوقلارنى روس پروله تاريات دورنده گنه ايشتيب وه
كوروب توروبمز!

پروله تاريات بوش بر سوزدهن عبارت بولغان توركستانده پرو-
له تاريات ديكتاتوراسى اعلان ايتلسه، يازا آلايدرغان يازوچيلاردان
«پروله تاريات يازوچيلارى اوپوشمه سمى» توزولوشى غيرى طبعى.

بر نهرسه ايمه سدر.

بولشهويكله رنك V3AΠΠ ديگن بونىگديك بر اوپوشمه سينك
وه «يازا آلايدرغان يازوچيلارى» نك چينده نده «پلاتفورماسى -
اساس مقصدى، عمدەسى» هم بولا آلايدر...

«پلاتفورماسى بيلگيله نمه گن» اوزيگ پروله تار يازوچيلارى
اوپوشمه سمى 38 كيشيدن تاسيس ايتلگن ايمش. بونلار آتقاباي،
بايولات، اسماعيل، اورازاي، عثمان، ضيا سعيد، شريف خواجه
وه باشقالار...

آتقاباي اوزيگ يازوچيلارنى بولايجا «تقسيم» ايتهدر:

«يوزلهرينى آچيب وه پروله تارياتغا توشونه رنك اثرلهر ياراتا
آلغانلاردان غفور غلام، او يغون، عمرجان اسماعيل (*)، غيرتى،
ضيا سعيد وه سافارلارنى ساناش ممكندر.

«بونلار پروله تاريات يازوچيلارى بولوش اميدى بيره آلورلار.
«اتقلاي يازوچيلار قاتارىغا حميد عالمجان، شاکر سليمان،
مير تيمور، تىلله خان قىزى، آخوندى، آيدىن، مختار، تاشپولات
سعيدى، يه شين وه ن. رحيمى لهرنى كيرگيزيش ممكن.»

پويوتچيك (بىرگه يوروجى، يولداش) لهردهن بولغان غلام
ظفرى پروله تاريات بلن كيتيشنى ايسته مه دى. اونك «حليمه» نام
اثرى غلام نك بورژوا صفيده بولوشينك شاهدى در» ديدر. («قىزىل
اوزپهكستان» 21. IV. 31).

(* بو عمرجان اسماعيل «ياش توركستان» نك 16 نچى ساندا ذكر ايتلگن
«ياختا شونيه لهرى» (ياگليس اولراق «شونگيه» ديب باسيلغان) اثر نك
مؤلفى در؛ بو عمرجان بوكونه رده «اوزيگ پروله تار يازوچيلارى اوپوشمه سمى» نك
اش كاتىبى تعين ايتلگن.

قارداش آذربایجاننك ملی استقلال كونی — 28 مایس —
 بەرلین دەدە رسمی تۆسدە قارشولاندى. آلمانلاردا گى آذربایجان
 استقلال قومیتەسى شەر مرکزئە گى سالونلاردان برىسندە بو ملی
 کون مناسبتیلە رسمی بر اولتوروش ترتیب ایتدی. دعوتیلەر ایچندە
 روسیە بویوندوروغندان قورتولوب اوز باشیچا مستقل تورموش
 توزمە کچی بولغان تورکستان، قافقاسیا وه او قرائنا ملی اویوشمە.
 لەرینک نمایندە لەری، قارداش تورکیە لیلەر وه ایران تورکلەری
 هەم آلمانلار بار ایدیلەر. بوتون قوناقلار قارداش آذربایجاننك بو
 ملی کونینی اوز قورتولوش کونلەری دیک یورە کدەن بایراملادیلار.

*

تورکستان مسئله سینک آلمان مطبوعاتینا انعکاسی — باش محرر.
 ریمز سایغیلی چوقای اوغلی مصطفی بیکنک «باش تورکستان» وه «یە گى
 تورکستان» دە نشر ایتدیگمز «ساویت اورنا آسیا فە دە راسیونی»
 دەن «ملی متحد تورکستان دولتی» گە سرلوحە لی مقاله سی رفیقیمز
 «یلدیریش» غازیتاسیلە «یاگا ملی یول» مجموعە سنده باسیلیب
 چیقدی. بو مقاله آوروپا مطبوعاتینک دە نظر دقتینی جلب ایتکە ندر.
 مثلاً بو مقاله فرانسزچە «پرومەتە» وه آلمانلارنک بویوک مجموعە.
 لەرندەن بری سانالغان بەرلین دە منتشر «Ost-Europa» دەدە باسیلیب
 چیقدی. بو دە مجموعە لەریمز نك تورکستان مسئله سنده گى فکرینک
 ساغلام وه توغر یلیغینی کورسە تە تورگەن بر علامتدر.

توزە تیش — تیمور اوغلی بیکنک «باش تورکستان» نك 18
 نچی ساندا باسیلغان «اونوتولمەس تاریخی وحشیلک» سرلوحە لی
 مقاله سنده بحث ایتدیگی آمریقالی محررنک اسمی «مورمان» ایمەس
 «ماغمان» در. باشقارما.

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - | ایول (نموز) 1931 | | 20 ساره

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

- 1 - بولشه ویزم تورکچیلک دوشمانی در
- 2 - قیقیزیل آماقلار
- 3 - آلدامچی موسقوا
- 4 - روسیهده سیاسی احوال
- 5 - آندجان قوزغالشی حقنده
- 6 - تورکستان ملی ادبیاتی حقنده فرانسوز مجموعه سی نیمه دیدر؟ چوقای اوغلی مصطفی
- 7 - ابراهیم بیک لاقابلی
- 8 - یاپونبادا

خبرلر بولومی:

- 9 - تورکستاننگ بوکونگی فجع احوالی
- 10 - تورکستان خبرلری
- 11 - مطبوعاتدا

یولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلری
آچقیدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلری:

ییللغی - 2 دولار آلتی آیلغی - 1,2 دولار
اوچ آیلغی - 60 سەنت آیریم نسخه سی - 20 سەنت

«تورک تیلی اوچون» (Türk dili için) آقاراق حقوق مکتبندە

حقوق تاریخی وه تورک حقوقی تاریخی پروفه سورى صدرى
مقصود یکنک بو اثرى تورک اوچاقلارینک ییلک هیئتی نشر یاتندە.
ندر. اوزون سورگەن تیکشیریشلەر محصولی بولغان بو کتابدە بوتون
تورک خلقینک مشترک بر مسئله سی سانالغان یالپی یازو تیلی توغرو-
سندە کیئک وه تولوقچا بحث ایتمیشدر. یازو تیلی ایشله شده باشقا
خلقلار (عرب، روم، آلمان، فرانسوز، چەخ، فین، روس وه ماجار
لار) ننگ تجربه لهری ایله تورک خلقینک تورلی دورلرده یازو تیلی
یاراتیشدا آلمان سینهلهری بو کتابدە آچیق وه آیدین یازیلمشدر.
517 بیتلک بو اثرنک بهاسی 150 غروشدر. بوتون استانبول
کتبخانه لهرندە ساتیلادر.

مجموعه مزگه تیوشلی هەر تورلی یوللانلار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine

France

«یه گی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه در. لاتین حرفله ریله چیقادر.

امتیاز ایگه سی: نصیر
مسئول مدیری: دوقتور محمدالدین احمد
آدره سی:

Istanbul: Nuruosmaniye civarında Arif Paşa sokakı No. 4

«تورک یوردی» تورک او جاقلارینگ فکرله رینی تاراتوچی آیلق مجموعه در. لاتین حرفله ریله چیقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi, Ankara - Turkiye

«اودلوبورت» وه «بیلدیریسی». استقلالچی آذری محررله ری تاما. نیدان استانبولده، لاتین حرفله ریله، چیقاریلماقدا بولغان بو قیمتلی مجموعه وه غازیتانی بوتون او قوچیلاریمزغا توصیه ایته مز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومته» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم او قراینالی آتاقلی محررله رنگ اشتراکی بلن پاريسدا چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یا تا

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکرینگ خدمت ایتوچی آیلق مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg

Goethestrasse 5

«أمل مجموعہ سی» قریم تورکله رینگ استقلال فکرینی تاراتادرغان اونبش کونلک مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر. آدره سی:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3

Bazargic - Romania

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلانغان
ابول (نموز) 1931 || ساره 20

بولشه ویزم تورکچیلک دوشمانی در

«باش تورکستان» نك شو نومروسنده موسقوانك اوز قولندا ییشتردیکی اوچ «آتاقلی» تورکستان قومونیسیتینک برله شیب یازغان مقاله سینی تفسیر ایتب اوتوروبمز. بوده تورکستانده کون کونده ن ایلدیزی اچورومه کده بولغان روس بولشه ویزم حکمرانلیغینک مفکوره میدانده گی سوک آتیلشلارندان بریسینی أفاده ایته در. ضیا سعید، جوره قول وه کامل علی لهر تامانندان یازیلغان بو مقاله، موسقوا بولشه ویکله رینگ تورکستانده گی ملی سیاستلهرینگ آنا خطینی باشقارلار. ندان کوره اچیقراق کورسه تهر. اونگچون بز شو اوچ کیشینک مقاله سی اوستنده بر آز توروب اوتمه کچی بولدق.

قیزیل موسقوانك تورکستانده گی ملی سیاستی آنا خطینک نیمه. دهن عبارت بولغانینی «باش تورکستان» او قوچیلاری پهك یاخشی

بيله درلەر. او يورتمزده خلقمزا ايچنده ملي روح وه ملي شعورنك
هر تورلو كورونيشيني ظالمانه بر صورتده بئيريش وه خلقمزي اوز
ملي به نلگي، تور كلگندهن اوزاتلاشتريش تيشنندن عبارتدر. ديمهك
تور كستان تور كلهرينك ملي روحه وه تور كچيلكگه قارشو كو-
ردش يوروش روس بولشه ويزمي وه ساويت روسيه سينك «تور-
كستانده گي ملي سياستي» آنا خطيني تشكيل ايتدر.

موسقوانك تور كچيلكگه قارشو يوروشون كيلمه كده بولغان
كوردهشي، سوڭ دوره سيگه قادار بزگه جوده ياخشي بيلگيلى. حتى
يىللاردا نبرى انقلاب منبعى سانالوب، انقلاب بايراقچيسى اولاراق
تايىلب كىلگن «قىزىل قلم» بىرلگى ده «تور كچيلك بلن زهر-
له ننگه نلك» شهبهسى آستىغا توشدى. چونكه اوده بوتون غيرتيگه
رغماً موسقوالى آغالارينك قومونىستىك تهصيله رينى قانقترارلق
درجه ده خدمت ايتنه آلمادى. «قىزىل قلم» بىكىتايىب بىرلگه «بروغرام
وه پلاتفورماسى هم حاضر بولغان اوزي كستان پروله تار يازو-
چىلارى بىرلگى» توزولدى.

«قىزىل قلم» چيلهر ساويتلار جئتندهن قوولوب قارانغى زندا-
نلارغا تىقىلىب قويىلدىلار. بو قاماقنا آلغان قىزىل قلمچى محررلر-
نك بىرلگه «يازىشنى هم بىلمه گن»، سوادسز پروله تار «ادىملهرى»
اوتوروب آلدىلار.

قىزىل قلمچيلهرنك ناشر افكارى «ئله ننگه» مجموعه سى توختا-
تايىب بىرلگه «قورولوش» ديگن يه گى بر مجموعه چىقارپلا باشلا-
دى. غالباً بو مجموعه نك يىتلهرى مهنه شو «سوادسز پروله تار»
ادىلهرينك عريضة لهرى بلن تولدىر يله جه كدر؟

«ئله ننگه» دن سوگرا نوبت يهنه يىللاردان بىرى «انقلاب بايرا-
چىلاردان» سانالوب كيلمه كده بولغان «بىر يوزى» مجموعه سيگه
كىلدى. بو انقلاب مجموعه سى بوندهن 6 يىل ايلگهرى اوز انقلاب-
چىلق تورموشينك اوسپورونك چاغندا گى نومرولهرينك برنده تور-

كده گى كمالچيلك آقيمينى تصوير ايشكهن وه «كالمچى تور كيه سى»
كه علاقه كورسه تكه ن بر مقاله كه اوز يىتلهرينده اورون بىر گهن.
مهنه بولشه ويكلهر شو 1925 نجى يىلنده چىققان، كوب آده مله رنك
اونوتوب بوبارغان نشرىاتنى 6 يىل سوگرا قازوب چىقارغانلار.
«بىر يوزى» مجموعه سى بو مقاله ده «تور كيه بويوك ملت مجلسى
اوستنده بىلله نمه كده بولغان آي يىلدىزلى قىزىل ملي بايراقنى»
تصوير بوه تقدير ايتوب «تور كيه بويوك ملت مجلسينك تور كيه خلقىنى
حقيله تمثيل ايتمه كده بولغان حقيقتى ملت مؤسسە سى» دىب كورسه تكه ن.
«بىر يوزى» مجموعه سى بوتون تورك دىناسى طرفنده ن حر-

متلهرله ايسلنه درگن سايعىلى تورك خطيبى حمدالله صبوحى يك
حقنده، يه گى تور كيه نك سياسى يازوچيسى وه باشلوقلاردان
دىب تقدير كار سوزلهر قوللانغان. شونك كه بىي مجموعه محرر يونس
نادى، شاعر يعقوب قدرى بىكلهر حقنده ده سيمپاتى كورسه تكه ن.

«بىر يوزى» استقلال مجادلەسى زمانلارنده تورك اوردوسى
قاتارندا قولندا قورال توتوب تورك يورتى دوشمانلارغا قارشو كو-
ردشمش وه تورك ادبىياتىگه مخصوص بر زينت بىر مه كده بولغان
«يه گى توران»، «آشندان گوملهك» كه بى بر قانچا يات تىللهر وه
روس تىليگه هم ترجمه ايتىلگن قيمتلى رومانلارنك محررى خالدە
آديب خانم حقنده هم سويله مەى اوتنه آلمان.

بونلارنك به مەسى 6 يىل ايلگهرى بولوب اوتگن. اگر
ساويت ديپلوماتىسيگه اينانيش ممكن بولسا او زمانده ن بىرى ساويتلار
بلن تور كيه جمهوريتى آراسندا گى دوستلق مناسباتينك كوچه يىگه-
نليگنى سويله ش كىرهك. «كمالچيلك تور كيه سىنى» ماقتاش او چون
چىچهرين، ليتوينوف وه قاراخان لار يىتهرلك درجه ده سوسلى سوز
تاپالماي قىنلادىلار.

شو نقطه ده اوز اوزنده ن، بو حالده ضيا سعيد، جوره قول وه

كامل على كه بى قومونىست كوچوك «بولدوك» لهرى، نه اوچون «بىر يوزى» مجموعه سىنى بو موسقوا ديپلوماتىسىنىك يه گى تور كيه. كه بولغان ميل وه علاقه سىنى ساده گنه بر تىل بلهن تور كستان نوركله ريگه بىلدىر گه نى اوچون عىبله يدىرلەر؟ ديگهن بر سوال چىقىب قالادر.

سوآلك بجوابى ايسه هبچده قىبن ايمهس: بولشه ويك ديپلو-
ماتىسى اوپونلارنىك تور كستان نوركله رىنىك تور كيه ده گى اوز قار-
داشلار يغا قارشو طبعى مىلى اىسته كىنى كوچله شگه خدمت ايتهدر گهن
بر شكل آلماسلىغى كىزه ك.

ساويت حكومتى تور كيه بلهن دوستلق معااهده لهرى باغلايدىر.
فقط اشو ساويت حكومتى توركله رنىك تور كستان توپراغىغا آياغىنى
ههم باسدىر مايدىر. ايتونىوف موسقواده اوتوروب تور كيه بلهن دوست-
لقلارنىك قلبى وه صميمىلگنندن بحث ايتهدر. يه نه شو موسقوادان
ستالين تور كستان مكتبه لرنندن تور كيه لى معلملهرنى قولاش وه
حتى تور كيه ده قبول ايتىلگهن آتامالارنى قوللانوب يازيلانان درس-
لكلهرنى يوقايتىشنى امر بىرىب اوتوره در.

تور كچىلك وه كمالىزمگه قارشو كوره شىش بولشه ويك اجتماعى
انقلاب نظرياتچىلارنىك اُك سه وديكله رى بر ساحه در. «كالم تور كيه
موشتوموزور لارى نماينده سى»، «كالمىزم تور كيه موشتوموزور لى».
مه نه بولشه ويك موسقوا نشر ياتندن «انقلابچى شرق» مجموعه سى
بىتلهر نده، اُك كوب اوچره تىله در گهن سوزلار.
ايمدى تور كستانده گى بولشه ويك روسيه آگه تله رى ده عىنى
استقامتده حر كت ايته باشلايدىلار.

تور كستانده تور كيه حقنده آزگنه بولسادا محبت وه علاقه
اثرى كوره ته در گهن سوز سويله ش، تور كيه نك اوز مىلى استقلالىنى
كوره شوب قازانغانلىغى يازيش، ساويت سيسته مىگه محتاج بولماس-

دان تور كيه خاتونلق عالمىنىك قورتولغانلىغى حتى اونك خالده
اُدب خانم كه بى بولشه ويك بولماغان اوتكور يازوچىلارنىك بارلىغىنى،
توركله رده بولشه ويك بولماغان حالده ده يورتى وه خلقىغا خدمت
ايتكه ن وه ايتمه كده بولغان حمدالله صبى، يونس نادى، يعقوب
قدرى بىكله ر كه بى آتاقلى سىياسى باش وه يازوچىلارنىك بارلىغىنى
يازوب، سويله ب تور كستان توركله ريگه بىلدىر ش عفو ايتىلمه س
گناهلاردان سانالادر.

موسقوا بولشه ويكله رى يالغز بزده گى مىلى روحنى اولدىر ش
قصدى بلهن ده كفايتله نمه يدىرلەر. اونلار تور كچىلك، كمالچىلكنى
اُك يامان وه اُك فلاكتلى بر نه رسه قىلىب كوره سه تمه كچى بولادىلار.
بولشه ويكله ر يورتمزنىك تاريخى اسمى «تور كستان» نى ده اور-
تادان كوته ريشگه اورونه درلەر. خلقمزه گه اوزىنى اوز تاريخى اسمى
بلهن «تورك» دىب آتاشىنى منع ايتدىلەر وه اونى قىيله تارماقلار يغا
اىروب تاشلايدىلار. بولشه ويكله ر يورتمز تور كستانده بزنىك مىلى
حرتمز كوكله رىنى (ايلدىزلهرىنى) قوروتوب او پىرده روس
پروله تارى حرثى يارانماقچى بولادىلار.
مىلى حرتمز مىلى استقلال ممكنى؟
تارىخ بوندائى حالنى كورمه گهن وه بىلمه يدىر.
مىلى قورتولوش مىلى حرث محصوليدىر.

فقط مىلى حرثنىك اوزى مىلى قورتولوش وه مىلى استقلال
سايبه سنده گنه انكشاف ايتىب يىمىش (ميوه) كىتره آلادر.
مه نه بوتون روسيه سيسته مله رىنىك، اوز آرا بولغان ايرمالار يغا
قاراماسدان، تور كچىلكگه دوشمان بولغانلارنىك اصل سببى موسقوا
تور كستانمزه تور كچىلكگه قارشو كوره شه در. او تور كستان تور-
كله رنىك اوز قارداشلارى توركله ريگه قارشو بولغان سه وگى وه
مربوطىتى ده بشيرمه كچى بولادر.

قىپقىزىل آھماقلار

توبەندە تەفسىر ايتىدىگىز ماقالە «يىرى يوزى» نىڭ «يوزى» سرلوحە-سىلە «قىزىل اوزبىكىستان» غازىتاسىنىڭ 6 نچى ماى ساندا باسلىپ چىققان ۋە توركىستاننىڭ اۋچ «آناقلى» قوممونيستى زىيا سەيد، جوراقول ۋە كامىل على لەر تامانندان يازىلمىشدر. ماقالە گە سرلوحە ايتىلگەن «يىرى يوزى» = «پرولەتارىيات مەكۇرەسى ۋە سوسىيالىزم قۇرۇلۇشى» اوچون لەنىن اصولىدە گى قوراللاردان بىرى اولاراق 1925 نچى يىلدا وجود گە كىلگەن سىياسى بىر مجموعه اسمىدر.

شۇندەى بويۇك امىد بلەن نىش ايتىلە باشلاغان «يىرى يوزى» - «مەنە شو اولوغ وظيفەلەرنى تولى بە جەرىب، كىگ پرولەتارىيات ۋە مەختەش دەقان عامەسىدەن عبارت بولغان اوچۇقلار آلدىدا او-زىنى-آقلاي آماغان» ايمىش. بو گادا سبب - قورغور «يىرى يوزى» نىڭ دىنيا يوزىگە چىقارچىماس قىزىل خىزىت لەنىن اصولىنى بىر تامانغا آتىپ تاشلاپ - «ئورۇتەسە اوت آمايدىغان، آتسا اوق آما-يدىغان»، «بىر باشىنى اوزسە اورنىگە اون باش اولغايا تورغان» توركىستان ناسيونال-شووېنىستلەرى، پاتۇر كىستلەرى اصولىگە ۋە يولىغا توشۇپ كىتكەنلىگىدر.

مىسىلە نىڭ توركىستان لەنىنچىلەرى اوچون اڭ اوگەيسىز يىرى، بىزلەر اوچون اڭ كولىگىلى ۋە قىزىق نەقەسى شو كە «يىرى يوزى» نىڭ آلتى يىلدا بىرى «توركىستان مىلى شووېنىستلەرى ۋە پاتۇر كىستلەرى نىش افكارى» بولۇپ كىلگەننى «پرولەتار يازۇچىسى» زىيا سەيد ايلە جوراقول ۋە كامىل على لەرگە اوخشاش اورناقلارنىڭ بىلمە-سەن يورگەنلەرىدر.

ايمىدى بو باترلار «آلتى يىللىق آھماقلارنى بىر كۈنگى توبە» لەرىلە يويۇپ يوبارىش نىتىلە، ايسكى شاعر لارىمىزنىڭ «قىزىل تىلىم سويە كىسىز، قاينا بۇرسام بورولور»

دىگەنلەرىدىكى، آغز لارىغا كىلگەن بوتون آھماق سوزلەرنى اڭ اول... «پاتۇر كىزم» (تور كىزلىكى) گە قاراي آتماقچى بولادىلار «يىرى يوزى» نىڭ تور كىچىلىك يولى بلەن كىتكەنلىگىنى اثبات او-چون، بو مجموعه نىڭ 1925 نچى يىلدا گى 3 نچى نومۇر وېتىدە يازىلغان، مەنە شو جملەلەر كىلتىرلىگەن:

«آناقار ملت مجلسى بىناسى اوستىگە تور كى بايراغى آسىلغان ۋە بو قىزىل بايراق اوستىدە آپاق بولۇپ آى ۋە يولدوز علامتلەرى يالتراب تۇردى. هوا بولۇتسىز، ايسىق شوق قوياشى تور كى اوبلارىنى زىننەتلىدىرگەن قىشلەر اوستىدە جلۇه قىلادى. اھتارسىز اوزىگە او-زىگ سۇال بىرىشگە مەجبۇر بولاسىز: شو اولوغ ملت مجلسىدە گى روحى احوال چىنە كەم بوتون تور كى خەلقنىڭ احوال روحيەسىنىڭ انكەسسىمى؟ بو سۇالغا ھىچ شېھەسىز «بەلى شۇنداق» دىب جاواب بىرىش مەمۇن. حاكىمىت خەلق قولدا بولسۇن، دىگەن شاعرنى مىدا-نغا چىقارغان كىشىگە تور كى خەلقى جان-يۇرە گى بلەن ايشانادىر...»

دىمەك «پرولەتار يازۇچىسى» زىيا سەيد كەبى «اورناقلار» او-چون «تور كى اوبلارىنىڭ اوستىدە قوياش جلۇه قىلادى» دىش ھەم ساويت حكومتىگە دوشمانلىق كورسەتەش قاتاردا سانالادىر! طىبىعى موسقۇا بولشەۋىكلەرنىڭ توركلەر اوچون اىستەدىگى «قوياش» ايمەس، «قارا بولوت» در...

تور كى اوبلارى اوستىدە اوينانغان «قوياش» دانسوك، «پرولەتار يازۇچىلارنى» آچىغانلىرىغان جملەلەر مەنە بودىر:

«تور كى نىڭ يەگىدەن يىتىشكەن مىلى شاعرلارى ۋە جماعت خادىملارنىڭ اڭ طنناز ۋە اڭ كزىدەلەرى آناقارغا يىغىلغاندىلار. بو-نلارنىڭ اچىدە اڭ ايلگەرىدە تورگەنى معارف ناظرى حمدالله صبھى بىك در. بو آدم «تور كى اوجاغى» دە او قويدىغان معروضەلە-رى، «تور كى يوردى» دە يازا تورغان ماقالە ۋە شەرلەرى بلەن تور كى لەرنىڭ مىلى حىسانلەرىنى (تويغۇلەرىنى) اوسترىشگە خىدمت قىلادىر.

ملی استقلال یولدا سخنگولک قیلوچیلار ایچنده یازوچی یونس نادى بله شاعر یعقوب قدری بیکلەر نام چیقارغاندرلار. مسلمان خانونلارینک آزادلققا چیقیشلارینک تمثالی وه نمونهسی خالده ادیب خانمدر. بو خانم ملی مجادله وقتنده قولدا میلیق بولغانی حالدا اوروشکه قاتناشقاندر» («یر یوزی» 5 نچی نومرو 1926 ییل).

ضیا سعید، جوراقول وه کامل علی «یر یوزی» نك تور کچیلک یوزینی کورسه تیش اوچون یوقاریداگی جمله لهرنی «یتهلرک مثال» دیب نتیجه چیقاریش بله ننگه قناعتلانماسدان «سویه کسز قیزیل تیلله رینی» بولغالاب توبه نده گیلهرنی سویله یدرلهر:

«یوقاریدا کورسه تیلگه فکر لهرنی شورا وه تورکیه دوستلغی حرمتی که یازیلغان دیب اوپله شکه اورون یوق. به لکی ژورنال مسئله که مارقسیزم نقطه سندهن قارامای، بورژوا تورکیه سینک سیسته مه سینی (آداره اصولینی) شورا سیسته مه سندهن یوقاری قویوشغا حرکت قیلادر...»

های، ضیا سعید، جوراقول وه کامل علی، سیزلر چینده نده شو فکر لهر گزنی «شورا وه تورکیه دوستلغی حرمتیگه مناسب وه لایق» دیب آگلایسزلارمی؟ اگر شونده ی دیب آگلایدیغان بو- لسا گز لار، سیزلهرنی «مارقس ساقالینک کولکه سی آستندایوروب، آک وه مستقل فکر قویاشینک یاروغندان بوتونله ی محروم قالغان موسقوا ایتارچیلاری» دیمه کدهن باشقا تورلو تصویرلش هم بولمایدنر. ضیا سعید، جوراقول وه کامل علی لهر سوزلهر نده دوام ایتهرک یازادرلار، که:

«خانون-قیزلارنی شورا حکومتی گنه ایمهس، تورکیه هم «آزاد قیلادر»، آزادلق اوچون شورا حکومتی قوللانغان اقتصادی چاره لار اهمیتسز، آزادلق اوچون خالده ادیب دیک قورال کوتهریب «جهاد مقدس» که چیقیک وه حمدالله صبحی بیک دیک تورکلهرنک ملی حس (تویغو) لهرینی اوستریشکه، یونس نادى وه یعقوب قدری

بیکلهر سینگهری ملی استقلال یولدا کوره شیک - دیمه کچی بولادر. بو گنه ایمهس، مسلمان خانونلارینی (صنفی آیرماغا قاراما- سدان) آزادلققا چیقیشدا خالده ادیب دهن اورنهک آلیشغا چاقیریب، پروله تاریات اوستونلگی وه ایشچی محنتکس خانون-قیزلارنک حقیقی آزادلقلاری اوچون قومونیسست فرقه سی رهبرلگنده ایشله- گن روزا لوقسه نبورغ وه ایشله ی یاتقان کلارا تسه تکین وه کرو- پسکایا اورناقلاردان یوز اوگور تیرمه کچی بولادر» -

مه نه یوقاریدا کیلتریلگن پارچالار ضیا سعید که اوخشاغان «پروله تار یازوچیلاری» وه انقلابچیلارنک مارقسیزمنی وه مارقس اصولینی قاندا «توغری» آگلایدیغانلارینی آپ-آچیق کورسه تهردر. ضیا سعیدلهرنک آگلایدیغینچا مارقسیزم، اونوتیلمهس قیمتلی اثرلهر یازغان «آلتون ادیب» خالده خانم نك قورال کوتهریب «ملی جهاد مقدس» که قاتناشقانینی، حمدالله صبحی، یونس نادى وه یعقوب قدری بیکلهرنک تورک خلقینک ملی توینغولاریغا خدمت ایتکه- نلهرینی تورکستانلیلهر که بیلدیرمه سدهن «یاییب» قویوشنی طلب ایتنر ایکن. چونکه بو که بی حقیقتلهر تورکیه ده قابول ایتلگن ملی آداره اصولینی ساویت اصولندهن یوقاری قیلیب کورسه تیشکه سبب بولور همده تورکستان تورک خانون-قیزلارینک کوز آلدیلاریدا روزا لوقسه نبورغ، کلارا تسه تکین وه کروپسکایا، (له نین خانونی) لاردان خالده ادیب خانمنی یوکسه ک کورسه تهر ایمش. حقیقتآده نیچه ییللار- دانبری قومونیسست فرقه سی رهبرلگنده ایشله ب، ساویت حکومتی وه بوتون دنیا پروله تار یاتینک حمایه سنده یورگن بو اوچ «قیزیل بایسچا» نك «عالمشمول» اعتباری خالده خانم اسمینک تورکستان مجموعه سی صحیفه سنده برگنه دفعه آنالغانینی کوتهره آلماسدان یوقا- لیب قالیش خوفی آلدندا قالغان!...

ضیا سعید، جوراقول وه کامل علی لهر خالده خانمنک «آشندان گوملهک» رومانینک روسچه ترجمه سیگه مشهور قومونیسستلهر ندهن

قاتانيان نك يازغان مقدمه سيني او قوماغان بولسا لاركيره. او مقدمه ده قاتانيان خالده خانم نك «شايان دقت ترجمه خاندان (بو سوزلەر قاتانيان تىگدر) قيسقاچا بحث ايتهر كه ن خالده خانم نك «ايركلى آتاتولى سيمبولى (تمثالى)» ديب تصوير ايتهدر.

عجبا بو نهرمه نى بولشه ويك قاتانيان هم توركستان مى شووينيستلهر نهدن، پاتور كيستلهر ده نيمى؟

ضيا سعيدلهر نك آچيغىنى چيقارغان تاغىن بر نهرسه بار. اوده «ملتچى تورك يازوچيلارى حقيده هاويلقوب اولارنى آسمانلارغا كوته رسه هم «مير يوزى» تورك نك انقلابى يازوچيسى وه شاعرى ناظم حكمت حقيده لام ميم ديمه گن.»

نهرمه نى بولشه ويك قاتانيان هم «توركيه ادبياتىنى پارلاق بر دور كه ييتكيزوچيله ر» ديب يعقوب قدرى، خالده خانم، محمد امين، مرحوم ضيا كوك آلپ وه سائره لهرنى آتاب، «تورك نك» پروله تار يازوچيسى ناظم حكمت نى ايسله مه سده ن اوتكهن.

بو بر تاماندا تورسون. قاتانيان توركيه نك «اويتايب كيله ياتقان شرق عالمينك برنچى قاتارندا» بولغانىنى يازغان. اگر بو جمله لهر بر توركستان غازيتاسى صحيفه سنده بر توركستانلى تاماندا يازيلسا ايدى، ضيا سعيد، جوراقول وه كامل على لهر كه اوخشاب هاويلققل نلار نيمه دير ايديله ر!...

II — «مير يوزى» نك توركستان بولشه ويكله رى كوزى آلدندا عفو ايتلمه س گناهي اونك «حمدالله صبحى، يونس نادى، يعقوب قدرى بكله ر وه خالده خانم توركيه نك مى قورتولوشى يولندا او- نوتيلمه س خدمت كورسه تديله ر» وه «تورك اويلارنى قوياش ياروغى زينه تله يدن» ديگه نلهرى گنه ايمه س. «مير يوزى» نك اوندن باشقا عيبله رى ده بولغان: مثلا «مير يوزى» شوا (1931) ييلنك باشندا چيققان نومروسنده ساويت اتفاقى باش حكومت رئيسى مولوتوف نك فوتوغرافدان (رسمنده ن) توركيه لى فؤاد درويش رسمىنى بويو-

كراق ايتب باسيب چيقارغان!...

انقلاب جانوارلارى بونده ي بر حقارت وه خورلقنى كوته ره آلسينلارمى؟

«مير يوزى» نك اوقاريدا كشيرديگمز «گناهلارى» اونك «پاتور كيستلنك» جانيته دن بولسا، بو مجموعه نك مى شووينيستلنك جانيته رىنى اثبات ايته بيله در گن گناهلارى توبه نده كيله رده ن عبا- رندرن. «مير يوزى» يازادر: «نوايى تورك تيلنى تيرگيز گن وه چغتاي ادبياتى ديگن بر ادبى مكتنك بو كونه چه ياشاماغىنا سبب بولغان بر كيشيدرن. شونك اوچون اونى تانيماق، اونى تقدير ايتمه ك بوتون توركله ر اوچون بر وظيفه در.»

ضيا سعيدلهر چه نوايى اسمى هيچ آتالماسا، اونوتيلسه، توركستان تاريخندان اوچورولسا ايدى. حقيقتاده بو ميرعلى شير نوايى نك بولشه ويكله ر آلدندا گناهي جوده كه ته در. بو نوايى بولماسايدى، ضيا سعيد كه اوخشاغان «أديبله ر»، هم، كيم بيلسين، بر اسمكه ايگه بولا آلورلارميدى!

مشهور روس ماسالچيسى قريلوف (Krylov) نك «حوراز وه بولبول» حكايه سنده حوراز: «بولبول ياهان سايراماس ايگن؛ اگر او (بولبول) بزديك حورازدان درس آلسايدى، ياخشىراق سايرار ايدى» ديمش. مهنه توركستاننك بو «قيزيل حوراز» لارى دا نوايى كه بى مى بولبوليمزنى توبه نله تمه كچى بولادرلار!...

آرتق ضيا سعيد، جوراقول وه كامل على لهرنك باشقا آحاق سوزلهرى اوستنده توختاماسدان مقاله مزنى بتيرمه كچيمز. بو اسمى يازيلغان اوچ «قيزيل حوراز» نك يازغانلارنى او قوغاندان سوك، توركستان خلقينك حده دن تاشقارى آحاقنى «قبيقيزيل آحاق» ديب آتايديرغانىنى ايسله مه ي بولمايدرن. چينده نده مى قورتولوشنى بو ضيا سعيدلهر كه بى آگللاش، توركستان خاتون-قيزلاريفا روزا لوقسه ن-

بورغ، كلارا تسهكين وه كروپسكاياديك «قزىل بايىچا» لارنى
روچپه وه مليتچپه خالده خانمدان ياقين قىلب كورسە تىشكە اورو-
نوب يوروش وه ميرعلى شير نوايى نى توركستان توركلەرى مىلى
تارىخندان وه ادبىياتندن چىقارتىپ تاشلاش حركىتگە بىرىلمەك
اوچون حدەن تاشقارى آحاق، قىمىزىل آحاق بولوش كىرەك.

مصطفى

آدامچى موسقوا (*)

بولشەويك رەژىمى وه موسقوا دىكتاتورلىقى توركستان دىھقانلا-
رىنك بوتون دىناچە بىلگىلى بولغان عائلەوى، اقتصادى سىستەملەرىنى
يقاراق بىرىگە قوللەكتىف سىستەمى قورار كەن اورتا، حاللى
ايكىنچىلەرنى دە قولخوزغا اشتراك ايتدىرمەك اوچون بار كوچىلە
تيرىشىپ، اونلارنىك تجربە وه بىلگىلەرنەن فائىدەلەنېش سىياسىتىنى
توتكەنلەر ايدى.

1931 نچى يىل كوكلەمدە، ايكىنچىلەرنىك دەلە ايشلەرىگە
باشلاياجاقلارى بر سىرادا، موسقوا توركستان دىھقانلارغا قارشو
يوروتدىكى سىياسىتىنى تىگىشتىردى. توركستاندە گى يىرلى بولشەويك-
لەر واسطەسىلە باشقا، بر اوپون اوپناشغا كىرىشىدى. «كوب ايشلەگەن
كوب قازانير» شعارىلە ايكىنچىلەر آراسىدا پروپاگانداغا باشلادى.
عموماً تازە يورە كلنى وه ياراتىلىشدان صاف كوگلى بولغان توركستان
قىشلاقىلارى بولشەويكلەرنىك بو يالغاندا كەم شعارىگە ايناناراق
صىمىتەلە ايشلەشكە باشلادىلار.

توركستاندە تاراتىلماقدا بولغان توركچە وه روسچە ساويت مطبو-

(*) بو مقاله «موسقوا توركستان رىجىرلەرىنى اغفال ايدىيور» سرلوحەسىلە
بويوك توغانىمىز «بەگى توركستان» مجموعەسىنىك 36 نچى ساندا وه رىقىمىز
«يىلدىرىش غارىتاسىنىك 48 نچى نوموروسىندە باسىلمىشدر. باشقارما.

عائى، توركستان قىشلاقىلارنىك بو يىل زراعت ايشلەرنە كوب تىر-
يشقانلق كورسە تىب، ساويتلارغا لازم بولغان پاختا وه باشقا ايكىنلەر-
نى پلاندا كورسە تىلگە نەن دە آرتقۇ بەجەرىلگە نلگىنى سىونىجەلەرلە
قىد ايتەرەك بو موفىقتىك سىرنى يوقارىدا ذكر ايتلگەن شعاردە بولغا-
نغىنى سويلەب، بو شعارنىك مەم رول اوپنادىغىنى آچىقچا يازماقدادىر.
ساويت مطبوعاتىغا دقت بلەن كوز كىزدىرىلسە آگلاشلىر، كە
باياقىش توركستان قىشلاقىلارى تىلكى وه تصرف كەبى نىمىتلەرنىك
بو شعار واسطەسىلە آتچاق توشىنى كورە بىلمىشدر. چىندەن دە ايشنىك
ايچ يوزى بوتونلەى باشقادر.

31. IV. 27. «Pravda Vostoka» تارىخلى دە «Drennov» امضادە
سىلە باسىلغان مقاله بولشەويك اوپونىك پرەسنى كوتەرىپ حقىقى
صحنەنى كورسەتەدر:

«قومونىست فرقىسى تامانندان بىرىلگەن دىرەكتىفكە كورە:
1 - خصوصى چاليشقان قىشلاقىلارنىك حكومت طرفىندەن ياسالغان
پلانلارنى بەجەرىلەشلىرى اوچون تىدىرلەر كورمەك؛ 2 - قولخوز-
لارنىك اونوملەرىنى تىك اولەشمەك اوچون فرقى تامانندان بىرىلگەن
دىرەكتىفكە كورە تشكىلانلەر توزمەك؛ 3 - اورتا حاللى ايكىنچىلەرنى
يوقاتماق؛ 4 - ساويتلار تاشقارىسنداغى چىت اولكەلەرگە قىلىنماق
اخراجاتى كوزدە توتمەك».

مقالەنىك خلاصەسى بو تورت ماددەدە توپلانمىشدر. بو اساس
نقطنەنى مطالعه ايتوچى سايبىلى اوچوچىلارنىمىز، «كوب ايشلەگەن
كوب قازانير» شعارنىك بولشەويكلەرچە معناسىنى وه موسقوانىك
توركستان قىشلاقىلارنى قانداى آلدانغانلارنى طىبعى قىنلىقسىز،
قولايغەن آگلارلار.

بىز اوتكەن اون اوچ يىل ايچندە بولشەويكلەر تامانندان اورتاغا
آتيلغان ساناقسىز شعارلارنىك حقىقى معنا وه ماھىتىنى ياخشى بىلگە-
نمىزدەن بو سوڭ شعارنىك دە قانداى بر «يالىدىزلى حب» بولغانىنى

وہ تأثیرینی اولدەن تخمین ایتمشدک. حتی موسقواداگی أوروبا، وە آمریکا مطبوعات مخبرلەری بو «کوب ایشلەگەن کوب قازانیر» شعارینی غازیقلارندا تارقانارکەن آستیغا: «قومونیزمدان قایتالیزمغا بر باسماق!...» دیگەن عبارەنی یازیشلاری بزنی آغرایترغان ایدی! بو کونگەچە یوروتولگەن بولشەویک سیاستینک حقیقی جریا-نینی سیزە آماغان اُک بویوک غرب مطبوعاتینک بو دقتسزلیغی جدأ شایان حیرت ایدی. بەلکی اونلاردا سوگرادان خبرلەرینی توزە-تمشلەر وە او قوجیلارینی یا گلش فکرگە توشمەسلکگە تیریشمشلەر-در...

قوجا اوغلی عثمان

* * *

روسیه دە سیامی احوال

روسیه مرکزەن کیلگەن خبرلەر ساویت حکومتینک بەک آغیر سیاسی بحران دوری کیچیرمە کدە ایکەنینی کورسەتمە کدەلەر. اونو-تمەسلک کیرەک، کە اون اوچ یاریم ییلق قانلی عمرندە ساویت حکو-متی قیسقا وقت بولسا هەم نورمال سیاسی حیات کورە آماغاندر. بو-نک سببی بولشەویکلەرنک سویلەدیگینچە «تیشقی وە ایچکی صنف دوشمانلارینک ساویت اتقاقیغا قارشو یورگیزمە کدە بولغان حرکت-لەری» ایمەس، بەلکی ساویت حکومتینک توغولغان کوتدەن باشلاب بوتون «بورژوا وە ملی» دنیاگە اوزینی دوشمان اعلان ایتب، ایچکی وە تیشقی سیاستینی دە شونگە قاراب یورگیزگە نلگیدر.

روسیه ایچکەرینسندە بولشەویک حکومتیگە قارشو باش کوتەریب چیقادرغان هیچ بر «صنف» هیچ بر اویوشتریلگەن (متعضو) کوچ قالمادی. بوتونسی داغیتیلدی، پریشان ایتلیدی.

آزغنە مادی کوچکە ایگە دهقانلار (بولشەویکلەر تعبیرنچە «موشومزورلار») نک ماللاری وە ییرلەری آلیندی، اوزلەری آیلدیلار. یلەرمەن ضیالیلار «زیانچیلیق» بلەن عیبیلەن بولشەویکلەر.

بونلارنک یوقایلمای قالغانلاری ایسە، تیل آغیزلاری باغلانیب فرقه قوترولی آستیدا، سوادسز، عوام کوز بولشەویکلەرنک کور-سە تیشلەری بویونچە ایشلەشکە مجبور ایتلیدیلەر. بو حال لەنینیزم نظریەسینچە روسیەنی «جنت وضعیتی» گە ئەیلەترەجە کدی. فقط ساویت حکومتینک اویلاغانی بولمادی. «صنف دوشمانلاری» هەیدە-لگەن «جەنم» گە بولشەویکلەرنک هەم توشوب قالیشلاری خوئی کورونوب قالدی...

لەنین ساویت حکومتینک قورقولی چوقور بر اورانک چیتبگە کیلیب قالغانینی آکلاب 1922 نچی ییلی «یەگی اقتصادی سیاست» (روسچە «نەپ») دیگەن بر «مانه ورا» باشلاغان ایدی. 5-6 ییل سورگەن بو «نەپ» بولشەویک حکومتیگە آچاغنە فائدە وە کوچ بیرە ییلدی.

1927/28 نچی ییللاردا ستالین «نەپ» گە «نهایت» ییردی. «موشومزور»، «زیانچیلار» وە «ییرلی (غیری روس) ملتچیلەر» گە قارشو اوقلار یاغموردیک یاغدیریلیدی.

روسیەنک تەخنیق وە علمی کوچسزلیگە قاراماسدان، میلیون-لارچا یلەرمەنلەر طلب ایتەدرگەن «یش ییلق پلان» غا کیریشیلدی. روسیەدە ییتەرلک ماشینالار یوق. خلقنک اوستندەگی کیمیلەرینی، آغزنداگی یمەکلەرینی تارتیب آلیب بورژوا آمریکا وە اوروپادان تیوشلی ماشینالار ساتوب آلدی.

ماشینالار کیلتیریلیدی، لاکن ساویت حکومتی قول آستیدا او-لارنی یورگیزە آلورلق، توزەتە ییلەرلک اوستالار ییتەرلک درجەدە تاپیلمادی...

«یش ییلق پلان» مملکتنی بایتماق، خلقنی تویدیرمەک ییریکە بوتون اهلینک ناراضیلیغینی، دوشمانلیغینی آرتیردی وە ساویت حکومتینی قایتادان قورقولی چوقور بر اورانک چیتبگە کیتیرب قویدی. لەنین زماندەگی «یەگی اقتصادی سیاست» گە اوخشاش بر

سیاستنی ستالین هم باشلاماق مجبوریتندە قالدی.
 بویه گی سیاست ایکی قسمدەن عبارت کورونەدر:
 بریسی: مال وە پیرندەن ئەجرەتلیب اورندەن آعداریلغان
 موشتومزورلار اوچون «عفو عمومی» اعلان ایتیش.
 سوڭ بیش ییل ایچندە ساویت حکومتیگە دوشرمانلق کورسە.
 تیشنی تاشلاغان موشتومزورلار سیاسی حقوقلارغا ایگە بولا
 آلورلارمشن.

ایکنچیسى: ستالین نك 23 نچی ایونده سویله دیگی نطقده
 ئەیتیلشدی. ستالین نك بو نطقى موسقوا غازیتا لارندا ایول (تموز) نك
 5 نده گنه باسیلیب چیقدی. دیمەك بولشه ویکلەر بو مهم سیاسی
 پروگرامنی ایکی هافتاغا یاقین یاشیرغانلار.

ستالین نك بو نطقینی ساویت حکومتینك بو کونگه چه تطبیق
 ایتب کیلدیگی ایچکی سیاستیگە بوتونله ی قارشو، دیسهك یاگیلایمیز.
 ستالین شونده ی دیدر:

«بعضی اورتاقلار فابریقلار ادارەسى باشیغا فرقه اعضا لارندان
 بولغانلارنی گنه قویوش کیرهك دیب اوایلایدی لار. بونك نتیجه سنده
 درایتلی وە تشبثلی فرقه سیزلار اورنیغا درایتسز وە تشبثسز فرقه
 اعضا لارینك تعیین ایتلگە نلەرنی کورەمز. بوندا ی «سیاست» دەن
 آحماق بر نەرسە هیچ بولماس»

ستالین فرقه سز لارغا، احترام وە تعظیماتلی سوزلەر ئەیتکە ندەن
 سوگرا، ایسکی بورژوا مهندسلەرنك ساویت روسیە نك ایچکی
 ایشلەریگە قاریشماقچی نیتندە یورگەن دوشرمانلاردان بولغانلاریغا
 اینانمایدی رغایینی سویله گەن. ستالین چه بورون باشقاچا توشونگەن
 ایسکی بورژوا یلەرمە نلەرنك احوال روحیە لەری ایمدی اوزگەر.
 گەن ایمش. ستالین اوز نطقندە صنایع ادارە لەری باشنداگی بر نیچه
 کیشیلک «قوللە گیه» اورنیغا بر گنه مدیر بلەن اونك اورونباشار
 لاری توروشی طرفداری بولغانینی یلدیرگەن.

ستالین، «بو کونگه چه کورولگەن تجربه ادارە باشندا اوتور.
 گەن 10-15 کیشیلک» قوللە گیه «نك کاغاز یازیش وە مبارزه یور.
 گیزیشدەن باشقا، هیچ بر نەرسە ایشلە ی آلمانینی کورسە ندی» دیدر..
 سوزلەرنی ایشچیلەر (برولە تاریات) مسئله سی اوستیگە کیتر.
 گەن ستالین، ایکی ییلد انبری تطبیق ایتلیب کیلگەن «بیش کونك
 هافتا» (هافتادا بیش کون ایشلەش) نی تاشلاب قایتادان هافتا دا آلتی
 کون ایشلەش ترتیبیگە اوتوشنی توغری تاپقان. ایشچیلەرنك خدمت
 حقى توغروسندە سویله گەن ستالین یلەرمەن ایشچیلەر بلەن متخصص
 بولماغان عادى ایشچیلەرنك خدمت حقى آراسندا آیرما بولوش
 کیره کلگینی آلغا سوروب وە لەنین هم مارکس نظریە لەریگە سو.
 یکە نیب «یلەرمە نلەر عادى ایشچیلەردەن کوب خدمت حقى
 آلسونلار» دیدر..
 بز یوقاریدا ستالین نطقینك بعضی نقطە لەریدە توختاب اوندك.
 بو نطقندە «یوزی کورونگەن» یه گی سیاستنك اڭ مهم یری احترام
 وە تعظیمات ایله بورژوا متخصص ضیالیلارغا قاراب سویله نگەن
 مولایم سوزلەردر.
 ستالین نك بو یه گی سیاست یولی بولشه ویکلەرنی ایستە نیلگەن
 «راحت اورون» گە یتکیزه آلورمی؛ بو «یه گی سیاست» خلق
 کتله سینك ساویت حکومتیگە قاراشینی یلیتیب، بولشه ویکلەر بلەن
 عموم مملکت آراسندا بر «دوست کوپروک» رولینی اوینای آلورمی؟
 مەنە مسئله موندەدر.
 بز تورکستانیلەر (وہ باشقا غیری روس اولکە لەری — او.
 قراینا، قافقاسیا، ایدیل-اورال بوی) اوچون بو یه گی سیاستدەن
 ایستە دیگیمز درجە دە فائەدە لی نتیجه چقماسلغی حقیقتدر. آینوقسا
 بز نك تورکستان اوچون «بورژوا یلەرمەن ضیالی» مسئله سی دیگەن
 نەرسە بو کونگه چه چینه کەم «روس ضیالی» مسئله سی بولوب کیلدی.
 آزغنه تورکستانلی یلەرمە نلەر بولسالار هم اونلارنی ساویت حکو.

متى «بورژوا ضیالی» دیب ایمهس، تورکستانلی، غیرى روس، ملتچی، استقلالچی دیب عیلهب قینادی، اولدیردی.

بزنگ ملی غایه مز، ملی تيله گیمز ساویت روسیه سینک یامالیب، قسماً توزه لیشتینی ایمهس، به لکی بو ملتله جهنمینک بوتونله یقیلیشتینی وه قولاشینی طلب ایته در...

مچ. 9. VII.

* * *

آندیجان قوزغالیشى حقنده

(33 ییل تولوشی مناسبتیله) (*)

تورکستان تاریخینک روسیه استیلاسی دوریگه قاراشلی صحیفه-له رینی کوزدهن کیچیرگه نده بوتون آیدینلغی بلن کوروله درگن بر نهرسه بار ایسه اوده خلغمز روخنده گی مقاومت تویغوسینک استیلا حرکتی بلن موازی صورتده انکشاف ایته نلگیدر. قای بیرگه استیلاچی روس کوچله ری کیریپ اسارت ییلی ایسمه کگه، قانلی ظالم روسیه حکمرانلغی اوزینی کورسه تمه ککه باشلا اینچه او دائره اهالیسی حیاتنده گی غلیانده اوسه باشلادی. فەرغانه دهه عینی حالنک بولوب اوتکه نینی اوتکه ن یازولاردان آگلادق. اوتکه ن 1875/76 نجی ییلارندا بولوب اوتکه ن آقتاباچی عبد-الرحمن بیک وه پولادخان عصیانلاری روسیه استیلا بایراغینک کیر-یشیگه قارشو ایلیک کوناریلیش ایدی. بو عصیاتی متعاقب کیتمه-کیت کیلگن 78، 82، 84، 91 ییلارندا گی توپالانلار فەرغانه ده روسیه استیلا سینک قاندا ی قارشو لانغانلغی وه بو استیلانک خلغمز روخنده قاندا ی تأثیر قالدیرغانلغی آچیق کورسه ته درگن جانلی بر دلیلدیر. بو آرقاسی کیسیلمه گن فەرغانه قوزغالیشلارینک برسی ده آندیجان

(*) ته خنیکی سبیدن بو مقاله نی اوتکه ن سانقا کیرگزه آلدق. باشقارما.

قضاسینک میگ تیه قیشلاغندا گی «دو کچی ایشان» لقیله تانیلمش محمد علی (مادالی) خلفه در کاهندن باشلانغان عصیاندر.

دو کچی ایشان قوزغالیشیغا تورلی آده مله ر تورلوچه توس وه اسمله ر بیریپ یوره درله ر. بزچه او ههر نهرسه ده ن اول ایزیلگه ن خلق کتله سینک طاقتی خارجنده بولغان ظلم وه قهرگه قارشو کوتا-ریلیشیدر. عصیانک سببنی قیدروچیلهر ایچنده ایشان نک «خلیفه وکیلی» بولوب حرکت ایته کینگه قیمت بیریپ اینانوچیلار هم باردر. بعضی تیکشیروچیلهر (مدققله ر) ایشان نک بیاننامه سندن بعضی فکرله رنی کتیریپ بو عصیانک «پان اسلامیتلک» (اتحاد اسلام) حرکتینک بر تورلو کورونیشی، مسلمانلق حسیاتینک کافرله رحکمران-نلغیغا قارشو غلیانی دیب اویله یدرله ر. یه نه بر باشقا غروپ ده روس استیلا سینک کیترگن سیاسی وه اقتصادی سیبسته میگه اوز ایشینی اویدیره آلماسدان ضرر کورمه کده بولغان یرلی ایشان، دره بیک وه بایلارنک قوتقوسی دیب قارایدرلار.

بزچه قوزغالاتنک اصل سببی یات حکمرانلغینک معنوی وه حرثی حیاتیگه کیترمه کده بولغان ضربه وه ضررینی کورمه کده بولغان خلق روخنده توغیشی مقرر ملی توغنو، ملی به نلیک، ملی منفعت مسئله سیدر. طبیعی، ههر بر اجتماعی، سیاسی حادثه ده بولغانی که بی بو یرده ده ایشانک یوزه گه چیقوب فعال بر شکل آلیشی او چون ظاهری عاملارغا، احتیاج بار ایدی. ایشان مسئله سی ده مه نه شو اصلنده خلق روخنده حاضر لانغان غلیانک یوزه گه چیقیشی او چون لازم بولغان واسطه ده ن گنه عبارتدر. اصلنده ایسه روس ایمپریالیزمی کوچی بلن ایزیلمه ک، یوقالماق ایسته مه گن تورکستان خلقینک روحی چار-بیشماقدا ایدی.

دو کچی ایشان حرکتینک سببهرینی قیدیرار ایکن اونک حاضر لانیس یولینی کوزده ن قاچیرماسلق کیره ک. واقعاً ایشان نک ییلارچا تورلو طرفله رده تشکیلات یاراتو تشبثله ری، اونک توغری-

می، یاغانمی (بزچه مقرر یاغاندر) «خليفة و کیلی» مهن دیب وئقه. لهر حاضر لاب حلق حسیاتینی اوزیگه تارتقانلیغی وه باشقا بره قانچا دلیللهر ایشان نك کوبدهن بوندای بر فکر تاشیغانلیغینی کورسه تهر. بز جوده یاخشی بیلهمز که ایشان نك نفوذی ائک کوب فەرغانه، یتتی سو وه سیردریا ولایتلهرینی بیرلهرترگن بورچه کده یاشایدوغان قیرغز. لار ایچنده تاراغان ایدی ههر ییل ایشاننک زیارتیگه کیلگن مرید. لهری اوز تورموشلهرنده کون کوندهن آرتماقدا بولغان آغیرلقدان شکایت ایتیب اوندن کومهک طلب ایتهرلهر ایدی. نهایت ایش شو درجه که کیلیدی که بو مرید اهلینک کوی آغیر وضعیت ایچنده قالدیلار. بونی آچیق کوزلی ایشان به لکی ده مریدلهرندهن یاخشیراق کورمه کده ایدی. بو سفالتنک اصل عاملینی کوره آلمان مریدلهر ایشان نك «گرامتیگه» گنه کو که نهرلهر ایدی.

حادثه نك ایچکی عاملی خلقنک قانینی سوروب کوچینی بتیر. یشگه قصد ایتکن روس ایمپریالیزمی بلهن نورکستان خلقینک روحی وه منفعتی آراسنداگی ضدیت بولسا، ظاهری جهت ده او قانلی حکمرانلق طرفندهن یوروتیلگن سیاست آرقاسندا اورتاغا کیلیب چیققان اقتصادی وه اجتماعی آغیرلقدر.

نهایت، مریدلهرینک قیستای بلهنمی یوقسا اوز حاضرلغینک یتهرلک درجه ده بولغانلیغی قناعتی بلهنمی، ایشان 1898 نچی ییل اورتالارندا فعالیتگه کیچیشکه قرار بیرهدر. چیقیش کونی 30 نچی مای کیچهسی ایدی. ائک اول ههر طرفه گی مریدلهر، طرفدار لار معین زمانده توپلانوب کورسه تیلگن بیرلهردهن حرکت ایتشکه دعوت ایتیلهدرلهر. پلان بویینچه حرکت اوچ جبهه دهن باشلاناجاق ایدی. 30 نچی مای کیچهسی عسکرلهر اویتوده ایکن آندیجان، مهرغیلان وه اوش غارنیزونلاریغا هجوم ایتیلیب قوراللاری قاچیریلایلاق ایدی. بر تاماندان مریدلهرنک بوتونبسی معین وقتده کورسه تیلگن بیرلهر که کیلیب توپلانا آلمادیلار. ایکنچی تاماندان تورلو سبیلهردهن مهرغیلان

وه اوش حرکتلهری ایشکه آشیریلایلامادی. دیمهک یاغوزگنه ایشان. نك شخصاً آدازه ایتدیگی آندیجان حرکتی ایشگه آشیریلایلیدی. 30 نچی مایده یه گی قیشلاقداگی ایشان درکاهیگه توپلانغان جماعت، مریدلهر ایشان تومارلارینی بوپونلاریغا آسوب آلمانان سوگرافاتجه آلوب یولغا توشدیلهر. تون یاریسندان سوگرا ساعت 3 لهرده عسکرلهر اویقوده ایکن جماعت قیشلا قارشوسندا ایدی. ترتیسز جماعت، ائک اول بر قیشلاغا هجوم ایتوب ایشنی بتیرگندهن سوک ایکنچی قیشلاغا هجوم ایتمه کچی بولدی. فقط برنچی قیشلادا توپالان بولور ایکن او بر قیشلا لارداگی عسکرلهر او یغانوب مسئله دهن خبر آلمان وه بوتون حاضرلقلارینی کوروب قویغانلار ایدی. جماعت برنچی قیشلادان چیقوب ایکنچیسى اوستیگه یورمه کچی بولغاندا سلاح آنشلاری بلهن قارشولاندى. او زمان ایشان نك «گرامت» وه «تو- مارلار» ندان فائده چیقماسلیغی آگلاشیلوب عصیانچی جماعت صفی بوزولماغا باشلادی. ایشان نك اوزی هم قاچقان، جماعت تارقالغان، عصیان یاتیریلغان. بو صورته غالب بولغان روسلهر آدم آولاشغا باشلامشلاردر. 3 نچی اییونده قولغا توشکن ایشان بلهن 775 قدر کشی قاماققا آلتوب، سوگرا بونلاردان 360 کشی آزاد ایتلیدی. قالغان 415 کشی محکمه که بیریلیب 18 ی آسیدی، 344 کشی تورلو مدتلهر که سورگون قیلندیلار. 18 کشی سیرییاگه سورولدی. اوتوز ایکی گنه کشی آقلاندى (*).

مسئله یاتیریلغاندان سوک روس حکومتی بوتون اولکه ده آدازی، حربی وه سیاسی تدبیرلهر کوردی. بو تدبیرلهرنک باشلیچالاری شوندهی خلاصه ایتله آلور:

• فەرغانه که بورونغیغا قاراغاندا آرتیغراق عسکری کوچ بیرله شتریله جهک ایدی. بوتون تورکستان آدارهسیگه یه نه ده آرتیغراق حربی روح بیریله جهک ایدی. عمومی والی وه ولایتلهرده گی حربی والیلارنک صلاحیتلهری کیگه پتیریلدی، حتی عدلی آداره لهر والی نك

(* بو قوزغالیشدا روسلهردهن 22 کیشی اولش وه 20 کیشی یاره لامش ایدی. باشقارما

قاراماغی آستیغا بیریلدی. بوتون اولکهده پولیس وه ژاندارما قوتله ری کوچه تیریلدی.

1886 نچی ییلدان بیر ییرلی اھالی تاماندان سایلماقدا بولغان میکباشی، آقساقال که بی کیچیک ییرلی مأمورلر قضا باشلو- قیلاری طرفندن یلگیله نه درگن بولدی.

تورکستانده شاشیلینچ بلن روس قیشلاق مهاجرلرینک ساینی آرتیریش اوچون جدی تدبیرلر کورولدی. اینکچی طرفنده ایدیل ابوی تورک-تاتارلاری وه عمومیتله روس کلیسای منسوبی بولماغانلار اوچون تورکستانگه مهاجرت یاساق قیلندی.

«روس-ییرلی مکتبله ری» نک ساینی آرتیریب تورکستان بالا- لارینی روس روحنده تربیه ایتش اوچون بو ایشکه روس روحا- نیله رینی جلب ایتش قارارلا شتیریلدی.

مهنه بوده بر خلقنک اوز اوستیگه یو کله تیلگن آغیرلقلاردان قیلغان شکایتیگه روس حکومتینک بیرگن جوابی. عصیان مسئله- سنده محاکمه ایتلیب جزالاندیریلغانلارغنه ایمهس، بوتون فەرغانه بالخاصه آندیجان قضای خلقی گناهکار توتولمه کده وه بوتون بو «گناهکار» اھالی محکمه گه بیریله جهک ایدی. نتیجهده ایشاننک قیشلاغی (میگ تپه) توپگه توتولوب هواگه اوچورولدی، یوق ایتلیدی. او اطرافداگی کیگ بر دائره نک ییرلی اھالیسی اوز ملکی، بیرری اوستنده گی ایگه لک حقندن محروم ایتلیب بو دائره- گه روس مهاجرلری بیرلشتیریلدی.

بوده آاز ایش که بی عصیاندهن سوک آندیجان غا کیلگن والی گهنه رال دوخاوسکی نک قارشوسیغا چیقیب عفو تپله گهن خلققا قارشو والی تهدید کار بر وضعیت آلوب بوتون خلقنی بیرگه تیز چو کد- یروب روس چارینک شریفگه سجده قیلدیردی. بر خلقنک ملی حشینینی تحقیر دیمه کدهن باشقا بر معناسی بولماغان بو حرکت 20 نچی عصر باشلانار ایکن «مدنی» کیچینگن روسلر طرفندن

قیلندی. او زمان بشریت حقوقی اساسیگه قورولغان آوروپا مدنیتنک قلاغوزی بولوب او تامانلارغا کیلگه نله رینی ادعا ایتیب یورگن روس- لهرنک اسیر وه مظلوم بر خلققا روا کوردیکلری بو حقاتری تورکستان خلقی دنیا مظلوملرینی قورتاروچی قیزیل روس انقلابینک قیزیل پیغمبر- لهری زماننده تکرار یاشاماق مجبوریتنده قالدی. او زمان روس گهنه راللاری طرفندن روس چاری شریفگه سجده ایتدیریلگن خلق ایمدی ده قیزیل روس پیغمبری له نیننک روحیگه صداقت اوچون سجده ایتدیریلدی (*). تورکستانلر گه آق-قارا-قیزیل بو- تون روس حکمرانلیغی — رنگیندهن قطع نظر — بر درجهده دوشماندر. اونگچون او بو رنگ آیرماسیغا قاراماسدان تینمه سدهن کوره شوب کیلمه کدهدر. تورکستان بو کوره شینی اوز مقدراتیگه اوزی ایگه بولغونچا چارچاماسدان دوام ایتدیره جه کدر.

تورکستان دوشمانلاریغا بو کورهش آتشین سوندیرمهک، بوتون جهدلهریگه رغماً هیچبر میسر بولمایدرغان بر نه رسهدر. ملی کورهش یورتمزده گی یاتلار، ظالملاز حاکمیتینی یقیتیب، تورکستان اوستنده ملی استقلال بایراغینی ییلله تمه گونچه اصلا توختامایا جقدر.

تیمور اوغلی

* * *

تورکستان ملی ادبیاتی حقنده فرانسوز مجموعه سی نیمه دیدر؟

یه گی وه پاریس نک ایگ بویوک مجموعه لهری قانارندا اوزیگه آتاقلی بر اورون قازانغان «موآ» (Le Mois) مجموعه سی برنجی ایونده چیققان 5 نچی نومرونده «تورکستان ادبیاتنده شعر» حقنده یاخشی غنا یازیلغان بر مقاله باسوب چیقاردی.

بز، آوروپالیلارنک مملکتمز ایله یاقیملی معامله سیگه آنچا اور-

(*) 1925 نچی ییلنک 21 یانوارندا ساویت حکومتی له نیننک اولگه نیگه بر ییللق «ماتم» بایرامی ایتهرکن ایسکی تاشکنده اھالیسینی تیز چوکتیرمشدی. باشقارما.

گه ننگن ايمه سمر. آوروپا مطبوعاتدا تورکستان حقدنه يازيلغان مقاله لهرنى کوبگنه اوچره تيش مکندر. بو مقاله لهر مملکتمزده گي سياسي کوره شله رگه توشلدر لهر وه نه قادار مهم بولوب کورونسه. لهرده دائمي صورته مراقني موجب بولا آلايدر لار. بوگون مراقني بولغان بر سياسي کوره ش اجنيله اوچون ايرته گه اهميتدهن توشه آلادر وه ياخود بوتونله اوتوتيله بيلير. ايکنچي ياقدان، روسيه بولشه ويزمينک وه آوروپاچيلغينک حاضرغي مقاومتی، شرائطي آستندا تورکستانده (وه يا ساويت حاکميتي آستندا گي اولکه لهرنک باشقا بر بيرنده) بولوب تورگن وقعه لهر، اوچنچي بر دولتک منفعته لري نقطه نظر ندهن تیکشيري له بيلير وه قسامده تیکشيري له کده در.

تورکستانده گي سياسي مجادله بز اوچون مراقلدر. بز اوسياسي کوره شده ملي قورتولوشمزنک ره نيني کوره مز. بز خلقمزنک غدار دوشمانلارغا قارشو يوروتمه کده بولغان سونمه ز مجادله سي نتیجه. سنده يورتمزنک حریت وه استقلاليتني اوروشوب آلتیغا اينانامز. حرث مسئله سي ايسه بوتونله باشقاچادر: حرث اوله يد رگن وه اوزيني الي الابد ايسله ته تورگن بر نهرسه در. بر ملت اوز حرثي ايله دوشمانيني اولديره آلماسا هم، بو حرثي سايه سنده دوشمانیغا بر قورقو بيره آلادر وه اوزيگه باشقا خلقلارنک حرمتکله ريني جلب ايتدر.

خلقمزنک قوروق بر انسان توزندهن عبارت ايمه سده، حرثي بر جمعيت ايکه نلگيني وه او خلقمزنک قيلماقدا بولغان مجادله سي يالغز «قوياش آستندا بر جغرافي اورون» آلماق اوچون گنه ايمه س، عيني زمانده اوزينک حرثي ياشايشي اوچون ايکه نلگيني بوتون عالمغا وه بالخاصه آوروپاغا کورسه تمه ک - مه نه بو بز نك ايگ مهم سياسي وظيفه لهر مزدهن بريدر.

شو نقطه نظردهن «تورکستان ادبياتنده شعر» مقاله سينک پاریس بويوک مجموعه لهر ندهن بریسی بیتله رنده يوزه گه چيقيشي بز اوچون

آرتق درجه ده قووانارلق بر حادثه در(*) . پاریس دونيانک حرث پايتختي سانالادر. بو حال مذکور مقاله نك اهميتني يه نه بر تاپير آرتيرادر. ايمدی مقاله نك اوزيگه کيله يليك.

مقاله تورکستان قلاسيق ادبياتينک 18 نچي عسرده زوالگه اوچره گه نيني ايسله تمه ک ايله باشلايدر. اونگه کوره تورکستانده ادبياتنک گولله نمه سي 19 نچي عسرنک ايکنچي ياريمندان گنه باشلا نادر؛ تورکستان خلقيک معاصر مدنيتني قابولي يولندا چاليشادرغان آغيمنک باشندا توروچي شاعر لار توشه در لهر. مقاله بو آغيمنک شاعر لاري قاتاريدا «خواجه صديقي» ني وه بونک شاگردی «حکيم زاده» ني آتايدر. لاکن حکيم زاده سوگرا دان ملي يولدهن بورو. لوب کيته در وه روسيه بولشه ويکلهری تامانيدان توزولگن «خداسز» لهر جمعيتي «نك باشيغا قونوب آلادر. تورکستان تورکلهری بو ایل شاعرينک ملي ايشله رگه قيلغان خيانتيني سيگديره آلايدر لار، اوني اولديره در لهر.

انقلاب ايله برابر تورکستان اوچون يه گي افقله ر آچيلادر. ادبيات آرتغراق گولله نمه ککه باشلايدر: تياترولهر، مکتبلهر وه مطبو عات وجودگه کيله در(**). خلقده اويانغان ملي توشونجه قومو. نيستلقتنک ياييليشيغا توسوق بولادر. يه گي شاعر لار، ساغلام حرثي ملي روح ايله تولگن يه گي شعرنک بناسيني قورادر لار. بو يه گي شاعر لارنک ايگ آناقلي لاري، مقاله گه کوره، عبدالرؤف فطرت، باتو، ايلبيک وه چولپان در. مقاله ده بو شاعر لارنک ههر بيرندهن کيچيک-کيچيک پارچا لار کيتريله در. ايگ قابليتلي (تالانتلي) وه

(*) بهرلن ده چقادرغان "Ost-Europa" مجموعه سينک شو بيل آبريل (نيسان) 7 نچي ساندا «تورکستانده شاعر لار وه شعر لهری» Dichter und Dichtung in Turkestan عنواني 19 بيتنک بر مقاله باسيلمشدی. باشقارما.

(**) تورکستانده تياترو، مکتب وه مطبوعاتنک ظهوري انقلابدهن کوبگنه اول، «جدیدچی» آتالوب کيلگن ملتچی منورلهر مزنک چارلق استبدادينک آغر شرائطي آستنداغي سعی وه حرکتلهری ايله باشلاغان. باشقارما.

یہ گئی نسلدہ ایگ کوب تأثیر قالدیرغان شاعر دیب بالخاصہ فطرت ایلہ چولپان آلفا سورولمہ کدہدر.

چولپان حقندہ ، از جملہ ، شوندای یازیلغان :

«... چولپان یالغز تورک عالمندہ گنہ ایمہس ، آوروپادا ہم مشهور بر شاعردر. اونک شعرلہری وہ تیلی تورکستان تورکلہرینک قلاسیق ادبیاتینی ایسلہتہدر. چولپاننک بوتون شعر وہ شرقیلہری اولکدہ بوتون خلق طرفندہن سویلہنہدر. اونک پہسلہری (تیاثرو پارچالاری) تورک تیاثروسینک قارشوسیغا پہ گئی افقلہر آچادرلار.»
مقالہ توبہندہ کوچوریلگن سطرلہر بلہن بیتہدر:

«... تورکستان شعرینک گوللہنمہسی ملی تویفونک اویغانیشی

ایلہ باغلانغان. بولشہویکلہر بو حرکتنی سوندورمہ ککہ تیریشہدرلہر.

لاکن خلقتنک یاشاماق قابلیتی بارغانساری محکمہنمہ کدہدر. تور-

کستان یالغز ملی استقلاللی اوچون گنہ ایمہس ، عینی زماندہ اوزینک

حرکتچہ پہ گیلہشمہسی اوچوندہ کورہشمہ کدہدر.»

بز ، بوکون موسقوا بولشہویزمینک بوتون آغولی اوقلاریغا هدف بولغان تورکستان ادبیاتی حقندہ مراقلی بر مقالہنک آوروپا مطبوعاتندا یوزہ گہ چیقووی فاکنی وہ پاریسنک آناقلی بر مجموعہ عہسی تامانندان ملی مجادلہمزگہ توغرو بر قیمت بیریلووی یوزندہن قووایشمزنی بیلدیرمہی تورہ آلمایمز.

توغرو. تورکستان آنجاق اوز سیاسی استقلاللی اوچون گنہ

ایمہس ، عینی زماندہ اوز ملی تورک حرثی اوچوندہ کورہشمہ-

کدہدر. چوقای اوغلی مصطفی

ابراہیم بیگ لاقایلی

ساویت تہلہغراف آجیتہسی ، تورکستاننک تاجیکستان قسیمندہ بولشہویک قیزیل قوشونی ایلہ باسماچیلار آراسندا بولوب اونکەن

بر سوغیش اثناسندہ ابراہیم بیگ لاقایلی نک قیزیلار قولیغا توشیریلب تاشکندگہ : کتیریلگہنلگی خبرینی بیرمہ کدہدر.

ابراہیم بیگ لاقایلی تورکستان عصیانچیلاری باشلوقلاری ایچندہ شیر محمد بیگ (کور شیرمہت) وہ جوانید خان دیک اؤک اینہرژیلی (غیرتلی) لاردان ایدی. بو کیشی بورونعی بوخارا امیزی - روس گہنہرالی - سید میر عالم طرفداری اولاراق ، اوز قومانداسی آستیغا : کیلگن ییگیتلہریلہ اون یلدان آشیقدر ، کہ شرقی بوخارا (بوکونگی تاجیکستان) دا ساویت حکومتیگہ قارشو حرکت ایتب یورہر ایدی...

مرحوم انور پاشا بوخاراغا کیلیب تورکستان قورباشیلارینک

باش قوماندانلغی وظیفہسینی اوز بوینیغا آلاچ ، بورونعی امیر سید

میر عالم خان چوچوب کیتیب ، شول ابراہیم بیکنی اونک آرقاسیدان

«قاراب» یوروشکہ ییگیلہب قویمشدی. چونکہ انور «باش تورک»

لہردہن ، «اتحاد ترقی» چیلہردہن بولغانی اوچون سید میرعالم خان

اونی کیلہجہ کدہ اوزی اوچون «قورقولی انقلابچی» دیب تانیردی.

ابراہیم بیکنک بولشہویکلہرگہ قارشو حرکتلہری ہہر کیمنک

ایسیندہدر...

آفغان قرالی آمان اللہ خانغا قارشو بہچہ ساقا قومانداسی آستندا

عصیان کوتہریلگہندہ ، ابراہیم بیگ سید میرعالم مصلحتی وہ بوپروغی

بوپونچہ بہچہ ساقا تامانیغا اوتوب ، آفغان خلقتنک اوز آرا ایچکی

اوروشلہریگہ قاتناشغان ایدی. بہچہ ساقا ییگیلیب آفغانستان قرالی

تختیگہ بوکونگی قرال نادرشاہ کیلگہندہن سوگرادا ابراہیم بیگ

تینچ یاتمادی. او بورونعی بوخارا امیرینک «دوستم وہ برادریم» دیب

تایندیغی ناموسسز «امیر حبیب اللہ» (بہچہ ساقانک تختگہ مینگہندہن

سوگ آلعان نامی) نک قالغیندی طرفدارلارینی توپلاب ، آفغانستانک

قانانغان ولایتندہ نادرشاہ حکومتیگہ قارشو حرکتدہ بولوندی

(کابلدہ چیقادرغان «اصلاح» غازیاسینک 1930 نچی ییل 29 نچی

نویابر (ایکنچی تشرین) نومروسیگه باقیلسین). بر وقت ابراهیم
یکنک نادرشاه حکومتی تاماندان توتولوب کابلغا کیلتریلگه نلگی
خبری هم یازیلمشدی («باش تورکستان» سان 11).

سوڭ زمانلار ابراهیم یکنک تاجیکستانده کورونوب قالیب، بو-
لشهوویکلەرگه قارشو یه گیدن حرکت ایته باشلاغانی بیلینگه نیدی.
ایمدی ایسه ابراهیم یکنک بولشهویکلەر قولیغا توشوب قالغانینی
ایشیتیب اوتوروبمز...

یوقاریداگی قیسقا معلوماتدان ابراهیم یکنک توتدیگی سیاسی
یولینی تورکستان ملی غایهسیغا توغری دیب ئەته آلامیز.

ملی استقلال یولیغا توشکەن تورکستان اوچون بورونعی بوخارا
امیری سید میر عالم نك روس گه نراللاری - ایوانوف، سیدوروف،
په تروف لاردان هیچ آیرماسی یوقدر وه بولماس دا. شوندا ی بولسا
هم ابراهیم یکنک یورتمز وه خلقمز قانینی سوروب یاتقان قانخور
دوشمان قولیغا اسیر توشکەن گه کوب آچینامز...

بز نیچه ییللاردا نبرلی غیرتله باترقلار کورسه تیب کیلگەن بر
تورکستان نیک عاقبتینی باشقا چاراق کوروشنی تیلەر ایدک. م.

* * *

یاپونیا دا

«باش تورکستان» نك اوتکەن ساندا باسیلغان «یاپونیا دا تورو-
چی مسلمانلار وه توکیودا اسلام محلهسی» عنوانی مقاله بز گه ملتله
زنداندان قاجاراق یاپونیاغا اوتکەن مهاجر تورکلەرنک یاپونیا دا
پهك صمیمی صورتده قابول قیلینغانلارینی کورسه تەدر. بویر، ایکتیجیده ن
«یاپونیا داگی مسلمانلار اتقاقی»، «توکیودا اسلام محلهسی»، «تو-
کیودا اسلام مکتبی» وه «توکیودا اسلام مطبعهسی» که بی ملی وه
مدنی ساحهده کورولگەن ایشلەر تورک خلقینک ملی بارلق وه ملی
تیلگه جاندا ن بیریلگه نلگینی ساویت روسیه وحشتی آرقاسندا یور-

تندن اوزا قلاشماق مجبوریتنده قالغان مهاجر قارداشلاریمز نك اوز
آنا یورتیگه یوره کدن پهك سیق وه پهك یاقین باغلانغانلیغینی اثبات
ایته در.

یاقین کیله جه کده ایر کلی یورتله ریگه قایتا جاقلاری محقق
بولغان یاپونیا داگی مهاجر قارداشلاریمز نك مدنی یاپونیا دان اونو-
تولمز وه یاخشی خاطره لار بلن آیریلا جاقلارینی ایمدیده ن
سویله ش ممکندر.

یاپونیا داگی ملتجی توغانلاریمز نك اوز بالالاریغا آنا تیلی اور-
گه تیش وه ملی ایریم هم دینی عنغه له رینی اونوتمه سلمک اوچون
یاپونیا مرکزنده آلتی صنفلی وه بیش معلملی بر باشلانغیچ مکتبی
آچیشلاری، اوز آرا اعانه لەر توپلاب، تورکیه ده ن عرب حرفلەری
کیلتیره رهك توکیودا بر مطبعه یوزه گه چیقاریشلاری دا اوراده گی
قارداشلاریمز نك مهاجرت حیاتنده قیلینیشی کیرهك بولغان وظیفه له-
رینی پهك یاخشی آکلایدرغانلارینی کورسه تەدر.

یاپونیا داگی ملتجی قارداشلاریمز شو ییل نیسان (آپریل)
آیندا ن باشلاب یه نه بو یوک بر وظیفه نی به جهریشکە اونده مه کده له را:
اولوغ یاپون خلقینی وه کیگ یاپونیانی تورک-اسلام دیناسیگه یاقیندا ن
تانیتماق مقصدیله توکیودا «یاپون مخبری» (*) نامیله تورکچه بر
آیلق مجموعه چیقاریشغا باشلامشلا دردر. بو مجموعه نك باشقارامیزغا
کیلگەن برنچی وه ایکنچی سانلاریندا یاپونیا نك معتبر کیشیلەری
یاپونیا نك بین الملل موقعی، یاپون مدینتی، یاپون خلقینک اخلاقی،
طبیعتی وه دینی حقنده قیسقا قیسقا فقط پهك زبده معلوماتلاریر گه نلەر.
شبهه سز بز تورکلەر کون چیقار تامانداگی عرقداشلاریمز نی
یاقیندا ن تانیماق ایسته میز. یاپون خلقینی، یاپون یورتینی یاپونلار نك
اوزنده ن اورگه نیشیمز توغری راق بولور. «یاپون مخبری» نك برنچی

(*) Adresi:

„Yapon Muhbiri“ Jimbocho Bldg. Imagawakoji Kanda Ku.
Tokyo — Japan

ساتمداگی پروفه سور ئینا، کاوا چەن مقالە سینک شو جملە لەری یورتدا-
شلەریمزنی کوب قیزیقتیرسا کیرەك:

«یاپونیا تاربخدە 2500 ییلدان بورونگی وقەلەر یازیلیدر.
یاپون خلقی آیریم آطەدە یاشاغانیدان یاپونلار ایلە باشقا ملتەلەر
آراسندا سوغیشلار آز بولغان.

بونەن 1731 ییل ایلگەری یاپون ایمپەراتورچیەسی زینگو
ایمیدیگی قوریە اورتندە بولغان سیراگی اسملی مملکتگە عسکر یو-
باروب ضبط ایتدی. اونک عسکرگە بیرگەن بویروغی «باش ایگەن
آدەمنک هیچ بریسینی اولدیرمە یگزر» دیمە کدەن عبارت ایدی. دیمەك
یاپون ملتی شول قدر ایسکی وقتەدە شفقت حسی بلەن توغولانغان
مدنی بر ملت ایدی. شول زماندە روما، پادشاهلارندان ایمپەراتور
تسەزار غور مملکتینی ضبط ایتب، اونک قەرمان حاکمینی زندانغا
آقتان وە اوزون زمان زنداندا قیناغاندان سوڭ اونى وحشیانە
صورتدە اولدیرمشدی.

آمریکا وە باشقا مملکتلەرنک طلبی ایلە یاپونیا 1852 نجی ییل
رسمی صورتدە چیت اولکە کیشیلەری اوچون آچیلدی وە آوروپا
مدنیتی یاپونیاغا کیرە باشلادی. آوروپا مدنیتی قبول ایتمە کدە بولغان
یاپونیا 1890 نجی ییلدە مشروطیت آدارە سینک قانون اساسیسی
توزوب عسکرینی دە آوروپا اصولیغا قویدی. یاپون خلقی 70 ییل-
دانبری آوروپا مدنیتنک یاخشى یاقلارینی قبول ایتب اونى یاپونلاشتردى.
یاپونلارنک اڭ مەم سانانغان نەرسە لەری اوزلەرنک حریت وە
استقلالى در. شول سببەن اونلار اوز یورتینی ساقلاو یولندا سو-
غیشدان دە تارتینمايدرلار...»

توکیو دارالفونى مدرسەلەرنەن اینوی تیتسوزیرونک «یاپونیا
وە یاپونلارغا مخصوص آیریم صفتلەر» سرلوحەلى مقالە سندنە
تیریلپب آلینغان توبەندە گی جملە لەردە بەك مراقلیدر:
«یاپونیا مملکتی توزولگەندە نبری یاپونیا دا بوکونگە قادار

ایمپەراتور سلالەسى اوزگەرەمشدر. برنجی ایمپەراتور زیممو تیننو-
دان باشلانغان بو سلالەنک دوام ایتب کیلیشیکە بو سنە 2591 ییل
تولدی.

یاپونیانک بەك ایسکی وە اوزون تاریخی بار. یاپونیا 2591
ییللق تاربخدە هیچ بر وقت دوشمان قولیغا کیرگەن ایمەس.
حاضرگی کوندە کیریلەرەك اوزلەرنی دنیا نک اولوغ دولتەلەرنەن
سانا مقدا بولغان آوروپا بویوک حکومتلەرنەن ھەر برینک سو-
غیشلاردا ییگیلیب برنیچە تاپقیر دوشمان قولیغا کیرگەنلگی تاریخی
وہ ییگیلی بر حقیقتدر. یاپونیا ایسە هیچ وقت ییگیلمەمشدر...»

بز بونەن سواگرا ھەم یاپون خلقینک دوشمانلارینا ییگیلمە-
سدەن اوز یورتندە ھەر دائم بختلی یاشاماغینی تیلەیمز. 1905
ییلندە گی یاپون ظفرینی یالغوز روس اسارتندە بولغان تورکلەرگە
ایمەس، سلطنت تورکیە سندنە گی توغانلاریمزدا جان وە پورە کدەن
بایراملامشلاردر. روس کیمە لەرنی باتیراراق 1905 ظفرینی قازانغان
یاپون گەنەراللاری برنیچە ییل ایلگەری جھوریت تورکیە سندنە دە
بویوک طنطنەلەر ییلەن قارشولانیب کوب تقدیس ایتلمشلەردر. ھەر
حالدا یاپونیا ییلەن تورک اولکە لەرنی وە یاپون خلقی بلەن تورک
خلقینی بربرلەرگە باغلایدرغان اپلەر بار. بو اپلەرنک یوغانلاشما-
غیغا تیریشیش ھەر ایکی عرقداش ملت نک منفعتلەری اوچون دە
لازمدر.

ملتەلەرنی وحشی اسارت آستندا ایزمە کدە بولغان ایمپەریالیست
روسیەنک شرق چیگەرە سندنە گی اولوغ یاپونیا نی یاقیندان تانیش
آینوقسا موسقوا بویوندوروغندا ایگلەمە کدە بولغان تورک اولکە-
لەری اوچون اھمیتلیرا قدر. دوشماننم نک بویوکلگی، خلقیمز وە
یورتیم نک مقدراتی بارچامزدان آچیق کوزیلکنی طلب ایتەدر.
توقنامش اوغلی

تور کستاننك بو کونگی فجیع احوالی

(تور کستاندهن آلدیغیز مکتوبدهن)

I — ... تور کستان خلقی اوتکهن قیشنی کوب آغیرلق ایچنده کیچردی. آزوق-آوقات مسئلهسی یورتیمزنگ هەر تاماندا حددهن تاشقاری آغیرلاشماقدادر. کوچلهرده آچلقدان اوزندهن کیتب، سولاییب قالغانلارنی کوب اوچره تمیز. قوئیه پهراتیفلار بیلگیلهنگن نورمالارنی دا بیرمه یدرلەر. هەر تاماندا آما چایی ایچلهدر. تور کستان. نلیلهر تانیشلاریغا قوناق بارسالار اوز نه کمه کلهر (نانلار)ینی بیرگه آلوب بارادارلار. مهمان چاقیرغان کیشی قوناقلارینگ آلدیغا آما چایندان باشقا بر نهرسهده قویا آلمایدن.

تور کستانده توپوب گنه یمهک یدرگه نلەر گه. په. ئو. مأمور. لهری بلهن قیزیل عسکرلهردر. گه. په. ئو. آگه تله رینگ انگلیز قماشندان کیملهری هم بار. بو آگه تله ردهن باشقا هیچ کیمنگ یوزنده رنک یوق. ههممه آچ، آریق، یاماقلی-یرتیق کیملی، سو-لفون، توشکوندر...

شهر بازارلاریغا کیلگن کوچله رنک توربالارینی حتی تویه توقوملارینی دا گه. په. ئو. مأمورلاری تیتب قیدیرادرلار. بازارلاردا کوب یوکسهک بهاگه ایشهک نه تی ساتیلادر. بزنگ اسلاملهر ایشهک نه تی بولغانینی آنیق بیلسهلهر هم آچلقدان آلوب یمه کدهلهر...

کیلجهک قیشنگ بویوک قیتلق ایچنده کیچهجهگی حاضر-دانا ق سیزیلمه کدهدر.

اورینبورغنگ نهریگی تاماندا (روسیهده) آزوق-آوقات تور-کستانگه قاراغاندا بول وه آرزانراقدر. اونگچون تور کستانده یاخشیراق اورون توته آلمانغان روسلهر یاشیرینگنه اوی نهرسهلهرینی ساتاراق روسیه گه قایتیشغا باشلاغانلار.

II — تور کستانده خلق بویوک ناراضیلق ایچندهدر. باسماچیلار هەر تاماندا قایتادان قوزغالوب کوره شمه کدهلهر. مارت-آپریل آیلا-رندا که تته قورغان اطرافنداگی توقناشودا قیزیل عسکرلهر باسما-چیلارغا قارشو زهرلی غاز قوللانغانلار. خلق آراسیدا «باسماچیلار آفغانستاندان یاردهم آلالارمش» دیگن خبرلهر تارقالماقدادر. تور کستان خلقینگ روسلهرگه قارشو نفرتی کون کوندهن زور-یماقدادر. تراموای وه چایخانه لاردا، کوچه ههم آدانه لهرده بیرلیلهر بلهن روسلهر آراسندا آچیق تارتیشمالار وه جانجاللار بولادر. تور کستانلیلهر روسلهرگه: تور کستانده یاغوز تور کستانلی-لهرنگ حاکم بولیشی کیرهک. ساویت یورتی کیگ. ایش قیدیر ساگز باشقا تامانغا باریگ...» دیدرلهر.

تیمیر یوللاردا ایشهلهرچی تور کستانلیلهر آنچاغنه. فقط ماشینیست-لار روسلهردهن.

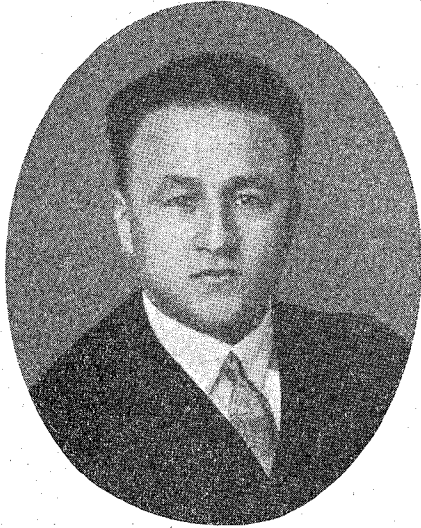
تاشکند-سمرقند تیمیر یولندا اوندنمونه بیرلی لوقوموتیفچی-لارغا اوچرەش ممکن بولسا ههم تاشکند-اوره نورغ یولنداگی ماشینستلار یاغوز روسلهردر...

تور کستانده گی ملی عسکر بولوملاری روسلهرگه قاراغاندا نظاملی وه ساغلامراق کورونه درلهر. بویوک قوماندانلارنگ ههممه سی روسلهردهن. عمومیتله مسؤلیتلی اورونلهرده روسلهر اوتوره درلهر...

III — ... قاسمچیلار محاکمه سندهن سوک منور قاری قاماققا آلدی. گه. په. ئو. مأمورلهری منور قارینی قامار آلدیدا اونک اوینی قیدیریب 5 قاپ یازیلغان کاغازلار بلهن بر دانه تور کچه یازی ماکنه سی تاپوب، بوتون کتابلهرینی توپلاب ایکی یوک آفاماییل گه سالوب گه. په. ئو. بناسیگه آلوب کیتکه نلهر.

اوتکهن میل آپریل آبی سوگلارندا عبدالوهاب مرادنی ده قامادیلار. شو عبدالوهاب مراد تاشکندنگ برنجی ایگهرچی محله-

ساویت حکومتینک رحمسز قیناشلاریغا اوچره گهن تورکستان
بیلهرمه نلهرندهن :

عبد الوهاب مراد

بهرلین یوکسهک زراعت مکتبیینی بترمش یاختا بیلهرمه نی

عظیم بیک بیریمجان

بهرلین یوکسهک زراعت مکتبیینی بترمش چاروادارچیلق ساحه سنده گی بیلهرمه نلهرندهن

سنده گی اُک یوقسول بر عائله ناک بر گنه اوغلی بولوب ، کیچیلکدهن
آناسینی یوقاتقان وه تورموشنک اُک آغیرلقلاری ایچنده اوسکهن
ایدی. مکتب یاشندا ایکهن غازیتا ساتیب ، سو تاشیب اوز قارینی
اوزی تویدیریش مجبوریتنده قالغان شو بایاقیش اوکسوز بالا
اوقوشعا کوب جانندان بیرلگهن ایدی. بارچا آغیرلق وه قینلق-
لارغا چیده بیلیم آرقاسیدان یوگورگهن بو عبدالوهاب مشقتلر
ایچنده آلمانادا یوکسهک زراعت مکتبیینی بتریب کیلگهن ایدی. (1)
بویکیت قولیغا قلم ، کتاب وه کیتمان آلوب تینمه سدهن قیشلاقیلاریمز
منفعتی اوچون چالیشیب تورهر ایدی. ساویت حکومتی شو بر
یوقسول اوغلی لیگیتتی ده قاماب ، بو یاش آتاک عائله سینیه ده تور-
کستانک ساناقسز بختسز عائله لهری قاتاریغا قوشوب قویدی. عبد-
الوهاب مرادنک مکتب آرقاداشی عظیم بیک بیریم جاتی ایسه روسیه-
گه کیرگهن آنداباق توتکه نلهر ایدی (2). بیریم جاتی روسیه ناک
شمالیغا سورگون قیلغانلار.

IV — ... تورکستانک کوزگه ایلینه رلک بوتون کیشیلهری
قاماقفا آلینغانلار. عمیدالله خواجه ، سلیم خان طلاخانی ، ایسه ن
بیک (3) ، تاشکندده گی قیزلار بیلیم یورتی مدیری معلم عثمان خواجه
توختا خواجه وه باشقا یوزله رچه تورکستان ضیالیلاری حبس
(دوامی 36 نچی بیتدهدر)

(1) عبدالوهاب مراد بهرلین یوکسهک زراعت مکتبیینی بترگهن ، تحصیلنک اوزون-
گنه مدتینی بهرلین کوچه لهرنده بوروب ، اوز آلین تیربله قازانغان آزغنه پول بله ن
بهک قینلقلار ایچنده دوام ایتدیرگهن بو بیگت ، بایرام باشلاغاج ، ایشلهش وه پول
تایش اوچون تیز آلمان قیشلاقلاریغا جوناب کتهر ایدی. عبدالوهاب مراد 1927 نچی
یلنک آپریل آبی سوکلارندا تورکستانگه قایتقان ایدی. باشقارما.

(2) بهرلین یوکسهک زراعت مکتبیینی بترگهن عظیم بیک بیریمجان تورکستانگه
1928 نچی ییلنک مارت یاشندا قایتقان ایدی. باشقارما.

(3) استانبول دار الفنونینی بترگهن ایسه ن بیک وقتیه تاشکندنگ « نوایی »
نامنداگی اورتا مکتببنده معلم ایدی. ایسه ن بیک 1927 نچی ییلنک اورتالارندا
بولشه ویکلهر تامانندان « زیانلی » تاپیلغان وه اوکونده نبرلی ساویت حکومتینگ هر
تورلی قیناولاریغا معروض قالماقدادر. باشقارما.

3 - بیرنك یوزده 40 ندهن آزینا پاختا ایکیلگه ن تامانلاردا ایسه ایکینجیلەرگه غه لله بیتکیزیب بیریش پلانی یوقدر. («پراودا ووستو کا» 11 نچی مای).

II - بولشه ویکلهرنك تورکستانده گی ایشچی سیاستی نك نیمه-دهن عبارت ایکه نلگینی «پراودا ووستو کا» غازی تاسینك 11 نچی مای نومرو سنده باسیلغان رسمی استاتستیک بهك آچیق کورسه تمه کده-در. «ساویت حکومتینك کیسکین بو بروقلازی (دیره کتیفله ری) بو-یونجه 1931 میلنك باشندا اورتا آسیا تیمیر یولندا گی تورکستانلی ایشچیلهرنك سانی روسلەرگه نسبتاً یوزده 30 دهن آز بولماسلغی شرط ایدی» دیب باشلانغان بو رسمی استاتستیک شایان دقت رقلهر کیلتره در: اورتا آسیا تیمیر یولندا ایشله گوچی تورکستانلهر یوزده یکرمی اوچ یاریم (%23,5) نی آشماسلار ایکن. بونلارنك دیهرلک بوتونیدی «قارا یوموشچیلهر» بولوب متخصصلهر آراشندا تورکستان-نیلهردهن یوق حسابنده در. مثلاً آلتنی رایونغا بولونغان اورتا آسیا تیمیر یولی باشلوقلارندان یالغوز 1 گنهیسی تورکستانلی ایکن. 1 نچی رایونده ایشلهدرگه ن 419 ماشینیت ایچنده 1 گنه بولسا هم تورکستانلی یوق.

2 نچی رایوندا گی 146 ماشینیتدان 2 سی گنه وه 213 ماشینیت یازدامچیلارندان 7 سی گنه تورکستانلی ایکن.
3 نچی رایونده گی 60 ماشینیتدان 2 سی گنه تورکستانلی بو معلوماتلارنی کیلترگه ن «پراودا ووستو کا» بو حالدان روس ایشچیلهرنك ناراضیلغینی یازادر. روس ایشچیلهری «بز هیچ ایشله ی آلمایدرغان بولدق. تورکستان ایشچیلهری تیمیر یولنی باسیب کیته یاتورلار» دیب شکایت ایتهلر ایش.

روس ایشچیلهرینی شکایتله ندیره درگه ن نهرسه 838 روس ماشینیت وه ماشینیت یازده مچیلارنك ایچنده گی 12 گنه تورکستانلی در.

ایتلگه نلهر. چولپان نی وقتنچه قاماب تیزگنه بوشاتوب یوباردیلار. فطرت نی هم حبس ایتمه کچی بولدیلار. فقط فیض الله خواجه «چولپان وه فطرتگه اوخشاش سیاسی حرکتلهرگه قاتناشمایدرغان آناقلی شاعرلارنك قامالیشی تورکستان خلق عامه سیگه یامان تأیر ایتهدر» دیگه ن توشونچه نی آغا سورمه کده در. عمومیتله خلق ناراضیلغی حکومت باشلوقلارینی کوب قورقوتماقدادر.
V - خلققا آرتق درجه ده ظلم قیلغان گه. په. ئو. مأمورلهر-ندهن بعضیلهرنك، موسقوادان کیلگه ن فوق العاده قومیسون قاراریله موسقواغا یوباریلیشی، سوک آیلار تاشکند وه سمرقند که بی بویوک شهرلهرده آتماسفهر اغا که تته تأیر ایتمشدر.
گه. په. ئو. مأمورلهری تاشکند چایخانه لهرنده حکومت باشلو-قلاریغا قارشو آچققدان آچیق پرویاغاندا یورگیزیب یورگه ن باسماچیلارنی توتوب آلدیلار. تورکستان قیشلاقلارندا باسماچیلق یعنی «ملی حرکت» تشویقاتی یورگیزیب یورگه نلهر کوبگنه کورو-نوب توروبدر...

تورکستان خبرلهری

I - تورکستان پاختاچیلاریغا غه لله بیریش ایشی ساویت حکومتی تامانندان توبه نده گیچه حل ایتلمشدر:

1 - یاپاسیغا وه بیرنك یوزده ن 75 یگه پاختا ایکیلگه ن تامانلاردا 100 کیلوگرام (تخمیناً 6 پوت) تازه پاختا تاپشیرغان قولخوزچیلارغا 50 کیلوگرام (تخمیناً 3 پوت) غه لله؛ یوقسول ایکینجیلهرگه 45؛ اورتا حاللی ایکینجیلهرگه 40 کیلوگرام غه لله.

2 - بیرنك یوزده 40 دهن 75 یگه چه پاختا ایکیلگه ن طرفله رده 100 کیلوگرام تازه پاختا تاپشیرغان قولخوزچیلارغا - 35؛ یوقسول ایکینجیلهرگه - 32؛ اورتا حاللی ایکینجیلهرگه 28 کیلوگرام غه لله.

I - تاشكندگه كىلگەن آذربايجان دولت تورك اوپەراسى اوپو-
نچىلارى 15 مايدان باشلاب ھەر كىچە سۈرەدلوڧ نامداكى تياترو
بناسندا

آرشىن مال آلار

او اولماسون بو اولسون

اصلى ۋە كىرم

عاشق غىرىب

لىلى ۋە مۇنور

اوپەرالارىنى بويوك موفقىتلەر بلەن اويناماقدا ۋە تاشكندلى قاردا-
شلارى تامانندان پەك آلقىشلانماقدا لار. يارىم عصرلق تارىخگە ايگە
بولغان تورك اوپەراسى حقندە «قىزىل اوزبېكىستان» غازىتاسى
يىتلەندە مقالهلەر يازىلاراق آذربايجان دولت تورك اوپەراسى اوپو-
نچىلارىنىڭ صحنەدە كورسەتمە كدە بولغان قابىلىت ۋە استعدادلارى
كوب تقدير قىلنماقدا. صنعتكار آذرى توغانلارىمىزنىڭ تاشكند
تياترولارندا كورسەتمە كدە بولغان موفقىتلەرىنى بىز ھەم يۈرە كدەن
سلاملەر ۋە آلقىشلايمىز.

يوقارىدا ذكر قىلنغان اوپەرالارنىڭ يېشى دە ساويت دورىندەن
ايگەرى يازىلمىش ۋە بستەلەنمىشدر.

II - ماى باشىدان باشلاب تاشكنددە كى «ھمزە» تياتروسندە
ضيا سعید ۋە نظير سفرلەر تامانندان قلمغا آلىنغان «تارىخ تىلگە
كىردى» پىسەسى اوينالماقدا. صحنەدە قاسمچىلارنىڭ ھەر ساحە-
دە كى حرىكلەرى، توركىستان مىلى بورجوآسىنى روس پرولەتار
حاكىمىتىدەن قوتقارىشقا اورونوش مقصدىلە انگلەتەرە ۋە ياپونىا حكۈ-
مىتلەرگە لايىھەلەر تۈزۈلۈپ تقدىم ايتلگەنلىكى، قومونىست فرقه-

سىنى اىچدەن چىرىتىش مقصدىلە توركىستان مىلى مخفى قومىتەسى
اعضالارندان بعضىلەرنىڭ فرقهگە كىرىشلەرى ۋە «بورجوآ كادر-
لارى تۈزۈش نىتىلە» آلمانىا ۋە توركىيەگە باى، موشومزور، ملا،
سوداگر بالالارىنى اوقوشغا يوبارىش، باسماچىلققا قارشى قىزىل
قوشون كورسەشلەرى ۋە س... كورسەتىلمە كدە اىمىش.

«تارىخ تىلگە كىردى» پىسەسى اورتا، آسيا پاختا قومىتەسى
ضربەدار ايشچى مخبرلەرى اورتاسىدا اوقولوب سىياسى مەفكۈرەۋى
جەتدەن مەقبول تاپىلغان بولسا دا كىتابخان ۋە ر. جورە قول ھەم
م. عثمان لار تامانندان تنقىد ايتىپ كەمچىلكلەرى كورسەتىلدى.

كىتابخان ۋە ر. جورە قول لارچا بو اثرنىڭ بويوك كەمچىلكى
«باسماچىلارنى يوقايتىشدا ۋە عموماً قىزىل قوشون صفىدە آز قەر-
مانلىق كورسەتمەگەن، تانارباشقورت قىزىل عسكىرلەرى توغرىسندە
سوز يوقلىغى» در.

م. عثمان دىگەن باشقا بىر منقد ايسە «اڭ برنچى اساسى كەمچىلك
لەين مىلى سىياسىتىنى يۈزەگە چىقارىشدا ايكى جىھە (روس-تورك)
كورەشىنىڭ بىر ياغلاما چىقىشىدر. حاضرگى واقتدە باش قورقونچ
بولغان روس اولوغ دولت شووونىزىمىنىڭ چىقىشلارنى قونكرەت
روشدە (آچىقچا) كورسەتىش اورنىغا اونى سوز آراسىدا كە سىز-
ىلمەسلىك بىر پارچا روشدە كورسەتىش ھىچ شىبھەسز اثرنىڭ كەمچىلكى-
در...» دىب يازادر («قىزىل اوزبېكىستان» 4 نچى ايون).

مطبوعاتدا:

موسى جارالله افندى

رفىقىمىز «ياگا مىلى يول» نىڭ سوڭ ايول آيى ساندا بوتون اسلام
دىناسىنىڭ اڭ بويوك عالمى (الھىياتچىسى) موسى جارالله افندىنىڭ
روسىيەدەن شىرقى توركىستانگە (كاشغارغا) قاچىپ چىققانلىغى خىبر
بىرىلەدر. گە. پە. ئو. آگەتلىرى موسى جارالله افندىنى قاچىرىشدا
شىبھەلەنگەن كىشىلەرنى تۈتكەنلەر ۋە اونىڭ بوتون عائىلە افرادىنى قاماغانلار.

ناموسسز لوی

رومانیادا منتشر «أمل مجموعہ سی» رفیقیمزنك 1 نچی ایول (تموز)ده چیققان (37) 13 نچی ساندا آلماناداگی تورکلەر آراسندا یاخشی غنه تانیلمش عالمجان ادیسی حقنده، بوروننی چه کیست آغایکوف نك «یاگا ملی یول» باش محرری عیاض اسحاقی بیگکه یازغان مکتوبی باسیلمشدر. آغایکوف او یازوسندا شوندهی دیدر:

«ادیسی نك فاروقی ایله بیرلیکده ایشله گه نی قطعیدر. ادیسی باشلیجا بهرلینده کی آغان قولونیاسی حقنده معلومات توپلاب فاروقی واسطه سیله بزکه یولاردی. بوندن باشقا ادیسی نك 1928 یلندا بهرلین گه کیلگن هندستانلی محمد علی (هندستان خلیفات مسئله سینک) مقصدلری حقنده بزرگه معلومات بیر گه نبینی ایسله یه من. (امضا) آغایکوف»

بو مکتوبده آنالغان فاروقی حقنده «أمل مجموعہ سی» باشقار- ماسی، آغایکوف کتابنده آنالراق، توبه نده گی معلوماتلارنی بیره در: «اسمی یوقاریدا آنالغان فاروقی هندستانلیدر. گه. به. ئو. نك شرق منطقه مدیرله رندهن غولدشته یین نك اورونباساری بولوب، گه. به. ئو. ده 18a نومروسی ایله مقید ایدی. فاروقی اولچه غولدشته یین ایله بیرلیکده استانبولده چالیشمشدی. سوگرا تعیین ایتلگن غولدشته یین فاروقی نی ده بهرلین گه کیلترمشدی. کیره نك شرق مملکتلهرنده وه کیره کسه بهرلین ده گی مسلمانلار آراسندا چالیشاجاق آگه تله ر فاروقی واسطه سیله سایلانور ایدی.»

باشقارمادان: عالمجان ادیسی وقتیه ساویت حکومتی تاماندان بوخارا معارف و کالتی باشلوغی تعیین ایتلیب بهرلین گه یوباریلغان بولشه ویک مأموری ایدی.

*

لهستان بابتخی وارشاوا دا منتشر «Wschód» (وسخود «شرق») مجموعہ سینک لهجه هم انگلیزجه چیققان بای مندرجاتی (4) 2 نچی ساندا مهم وه قیمتلی مقاله لر آراسندا قیرعلی جعفر سید احمد بیکنگ «شرق دنیاسی وه تورکلەر»، چوقای اوغلی مصطفی بیکنگ «تورکستان ده»، عیاض اسحاقی بیکنگ «ایدل- اورال» وه رسولزاده محمد امین بیکنگ «قافقاسیا فده راسیونی» باشلیق (سرلوجه) لی مقاله لهری باسیلمشدر.

باسماچیلار حرکتی

جوناید خان اوغلی (مشهد مخبرمزدن) - ته جهن اطرافندا 400 آتلی باسماچیلار حرکنده درلهر. قوئوبه راتیفلارنی باسیب آزو- قلار آلوب کیتکه نلهر. یوز آتلی عسکر بونلارغا تسلیم بولغانلار. باسماچیلار بو قیزیل عسکرلهر گه اینانماسدان اوزلهریگه قوشمای اونلارنی بر چیتگه ئه جره تیب قویغانلار. یوز نفر باسماچی سرخس- گه قاچیب اوتکه نلهر. چارجوی تامانداگی تورکمن توده لهری داغیلغانلار. تورکمنستانک ههر تاماندا قوزغالیش بار. ساویت حکومتی 18 یاشندان 50 یاشغا قیزیل عسکر لگه آماقدا ایمش. تورکمن عسکرلهرنده ن یکی یوز نفر چول اطرافغا قاچیب اوتکه- نلهر. جوناید خان اوغلی انده قلی هراتگه قایتوب کیلمشدر.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - آغوست (آغوستوس) 1931 سان 21
ندان چیقا باشلاغان

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

- 1 - تورکستان ملی کوره شینگ سبب وه مقصدلری باش مقاله
- 2 - بولشه ویکلهرنک « بیش ییلق پلانی » گه آلمان پروفه سوری اوییه نه بهرنک قاراشی
- 3 - ملی ضیالی مسئلهسی اطرافنده تیمور اوغلی
- 4 - تورکستاننک بیر آستی بایقلاری یاش تورکستانلی
- 5 - تورکیه وه ملتله اویوشمهسی چغانای
- 6 - آلمانیا مالی بحرانی . م .

آدبی بولوم:

- 7 - تورکستان استقلال یولجیسنه تورکستانلی فهمی لنک
- 8 - تورکستان خبرلهری خبرلهر بولومی:

Yach Turkestan

Juillet 1931 (Le jeune Turkestan) No. 20

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلهری
آچیقدر . باسیلماغان یازولار قایتار یاماس .

آبونه شرطلهری:

ییللغی - 2 دولار آلتی آیلغی - 1,2 دولار
اوج آیلغی - 60 سنت آیریم نسخهسی - 20 سنت

« تورک تیلی اوچون » (Türk dili için) آتقارا حقوق مکئبنده

حقوق تاریخی وه تورک حقوقی تاریخی پروفه سوری صدری
مقصود بیکلک بو اثری تورک اوجاقلارینک ییلک هیئت نشریاتنده .
ندر . اوزون سورگن تیکشیریشلهر محصولی بولغان بو کتابده بوتون
تورک خلقینک مشترک بر مسئلهسی سانالغان یالپی یازو تیلی توغرو .
سند کینگ وه تولوقچا بحث ایتلمشدر . یازو تیلی ایشلهشده باشقا
خلقلار (عرب ، روم ، آلمان ، فرانسوز ، چهخ ، فین ، روس وه ماجار
لار) ننگ تجربه لهری ایله تورک خلقینک تورلی دورلهرده یازو تیلی
یارانیشدا آلمان سینهلهری بو کتابده آچیق وه آیدین یازیلمشدر .
517 بیتلک بو اثرنک بهاسی 150 غروشدر . بوتون استانبول
کتبخانه لهرنده ساتیلادر .

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانمالار اوچون آدرهس :

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سیننی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- ندان چیقا باشلاغان || آوغوست (آغوستوس) 1931 || سانه 21

تورکستان ملی کوره شینک سبب

وه مقصدله ری

تورکستانده گی عصیان حرکاتینک ابراهیم بیکنک قولغا تو- شووی ایله بیتکه ن سوگنجی آلاولانمالاری (باش تورکستان) نك بوندهن اولگی سانینغا باقیلسین، نوبتکه بو حرکاتنک سبب وه مقصدله ری توغروسنده یه گپدهن مسئله وضع ایتهدر. ملی کوره شیمز نك سبب وه مقصدله رندهن خبردار بولماغان هیچ بر تورکستانلی یوقدر وه بزنگ بو کون مجموعه مز بیتله رینی بو مسئله ایله مشغول ایتوویمز تورکستانلیله رنی اقناع قیلماق اوچون ایمه سدر. تورکیه ده، ایرانستانده، افغانستانده وه باشقا اولکه لهرده قاجقین صفتی ایله یاشاوچی یوردداشلاریمز نك پهك کوبی ملی قورتولوش مجادله مزده

«یه کی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه در. لاتین حرفله ریله چیقادر.

امتیاز ایگه سی: نصیر
مسئول مدیری: دو قور مجدالدین احمد
آدره سی:

Istanbul: Nuruosmaniye civarında Arif Paşa sokagı No. 4

«تورک یوردی» تورک او جاقلارینگ فکرله رینی تاراتوچی آیلق مجموعه در. لاتین حرفله ریله چیقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi, Ankara - Turkiye

«اودلو یورت» وه «ییلدیریشی». استقلالچی آدری محررله ری تاما- نیدان استانبولده، لاتین حرفله ریله، چیقاریلماقدا بولغان بو قیمتلی مجموعه وه غازی تانی بوتون او قوچیلاریمزغا توصیه ایتهمز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومته» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم او قراینالی آتاقلی محررله رنگ اشتراکی بله ن پاريسدا چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

پاكا

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg

Goethestrasse 5

«أمل مجموعی» قریم تورکله رینگ استقلال فکرینی تاراتادرغان اونبش کونلک مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر. آدره سی:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3

Bazargic - Romania

بالذات اشتراك ايتكه نلەر وه اونلار اوزلهريني بو مجادله كه سوق ايتكه ن سبله نى ، تعقيب ايتدكله رى مقصد وه يولندا قانلاريني تو كوب جانلاريني تهلكه لهر كه قويديقلارى غايه نى به كه اعلاييلرلر .
تور كيه نك بر ولايتنده ياشاب تور گه ن يورتداشلار يمزده ن بيرى بز كه استانبولده چيقتادرغان «آقشام» غازيتاسينك 19 نچى ايول نسخهنده باسيلنان وه آفغان ساويت چيگه ره سنده گى سوگه نى «باسماچيلار» چيقيشيغا عائد بر مقاله توغروسنده يازادر . بز نك يور- تداشمزنى سوگ درجه ما يوس ايتكه ن نه رسه «آقشام» غازيتاسنداغى مقاله نك باشلغى بولغان . حقيقتاده كيشينى تردده قالديرا- درغان بر نه رسه بار . «آقشام» غازيتاسى مقاله سينك باشلغى شونداى يازيلغان : «جاسوس لاورهنس تور كستان خلقيني روسلهر كه قارشو آياقلانديردى» .

بز مسئله كه لاورهنس نى ياقلاب كيريشمه كچى ايمه سمز . استا- نبوللى توغانيمز لاورهنس نى «جاسوس» ديدرمى ، ياخود بولاورهنس بعض پاريس غازيتالارينك يازغانلارى كچى ، اوليب كيتكه نى ، بو بز تور كستانايله رنى اصلا علاقه لانديرمايدر . لاورهنس نك شخصيتى بزنى قزيقترمايدر وه اونك عاقبتى بزنى ناراحت ايمه يدر .
فقط ، «آقشام» غازيتاسى ، لله قايسى برى (بو وقعه ده مشهور لاورهنس) «تور كستان خلقيني روسلهر كه قارشو آياقلانديردى»
ديب يازسا ، او زمان ايش بوتونله ي باشقاچالاشير . بو سوزده ن غايت منطقى صورته شو چيقتادر ، كه اگر لاورهنس وه يا باشقا پريسي بولماسايدى ، تور كستانايله ر روسلهر كه قارشو كونه ريلمه- سلهر ايدى . بونده ن برده شو تهيجه نى چيقاريشده قين ايمه س :
گوياء ، تور كستانايله ر روس حاكيمتنده ن ممنون درلهر (ياخود ممنون بولمايدرلار) وه بونگچونده تينچ اوتورمه ليدرلهر . اينوقسا مه نه شو خصوص ، بز نك اونكه ن ياملار تور كستانده هه مده آفغان ساويت

چيگه ره سنده ساويتلارغا قارشو بولغان باسماچى حر كاتنده بالذات اشتراك ايتكه ن يورتداشمزنى قاينيرتقان .

«آقشام» غازيتاسينك سرلوحه سى اونك روچينى وه يوره گينى ياره لاغان ، اونك تور كستان وطنپرورلگينى وه چوقور تور كستان تورك ملتچيلگينى آغبر صورته خور لاغان . اونك بو آغبر تايفوسينى بز هه م يورتداشمز ايله بوليشامز .

بز نك روسلهر كه قارشو قوزغاليشيمز كيچه گى كونده ن باشلا- نمايدر . بويوك جهان سوغيشينك ايگ قزيشقان چاغدا ، 1916 نچى يىلدا ، هندولر اينگلته ره قرالينك اوندلاروى بوينچه جبهه كه بر ميليون عسكر بير گه ن زمان بز نك خلق تور كستانده ، روس چارينك اوندلويگه قارشو عمومى عصيان بله ن جواب بيردى .

خلقمزنى او زمان روسلهر كه قارشو كيم قوزغاتقان ايدى ؟
عجبا لله قايسى بر آلمان ، ياكه تورك «لاورهنس» هى ؟ يوق ، اصلا !
بوتون خلقنك روس اداره سينگه بولغان نفرتى ، بوتون عالمده ايگ دهشتلى بر ايمپراليايزم سانالغان روس ايمپراليايزمنك بويوندورو- غندان مى قورتولوش تشنه لگى — مه نه بوتونله ي قورالسز بولغان تور كستان خلقيني قوزغالشغا مجبور ايتكه ن نه رسه .

توغرى ؛ او زمان روسيه كه بى كوچلى بر دوشمانغا قارشو قيام ايمه ك ساويق عقلغا سپنمايدرغان بر نه رسه ايدى . فقط خلقنك مير- له رينى قولندان تارتوب آلمان ، مى تويفوسينى حور لاغان وه قان قارداشلارى تور كيه توركله رينى دنيا يوزنده ن يوقاتماق ايسته گن روس دوشمانلارغا قارشو به سله گن نفرتى — مه نه بو ياندير كوچى كين ، ساووق محاكمه ده ن داها قدرتلى بولوب چيقدى ايدى ...

بز بيگيلدك . يوز مينگلهر چه خلق قيليچده ن كيچيريلدى ، يوز ميگده ن آرتق تور كستان توركى خيتاي توپراغغا قاجوب قورتو-

لدى، شهر وە قىشلار اوتكە تونولوب، باغ وە باغچالار بىر
برلە يەكسان قىلدى ايدى...

بىز چار حكومتىنىڭ يىقىلىشىنى وە چار روسىيەسىنىڭ يوقالىشىنى
كۆرمەك ايله بختىيار بولغان ايدىك. فقط بىزنىڭ بختىسزلىمىزغا باشقا بىر
روسىيە پىدا بولدى: بولشەويك روسىيەسى، ساوئىت روسىيەسى. بو
روسىيەدە 1916 نچى يىلدا بىزنىڭ آغادايلىرىمىزنى وە آپاسىنگىللى.

رېمىزنى آتوب اولدىرگەن، كىچىك بالالارنى بېشىكلەردە، چال
وە كەمپىرلەرنى اولەرنىڭ آستانەلەرنەدە اولدىرگەن عىنى روس
ايشچىلەرى وە عىنى روس عسكەرلەرى دىكتاتوراسى حكىم سور-
مە كەدەر.

روس بولشەويكلەرى يورتمىزنى چار روسىيەسى مستىلكەسندەن
ساوئىت روسىيەسى مستىلكەسىگە ئەيلەتتىردىلەر. ساوئىت خارجىيە قو-
مىسارى تامانىدان ملتەرنىڭ قارداشلىقى حقتىدە اطرافكە ساچىلغان
انقلابى سوزلەردەن بىر آن اوچون واز كىچىك دە، ساوئىت حكوم-
مىتنىڭ روس بولماغان اولكەلەردە يوروتوب تورگەن عملى سېاستىگە
بىر باقىڭ؛ او زمان بو اولكەلەردە گى ملتەرنىڭ روسلەرگە قارشو
قوزغالمىقدان باشقا چارلەرى يوق ايكەنلىكىگە قانع بولورسىز.
اوقراينا، قافقاس، توركستان، ايدىل-اورال، قىرىم حتى اوزاق
سېرىيادە گى روس خلقىنىڭ اوزى، بولشەويكلەرگە قارشو دائىمى
عصيان حالندەدەر.

يوق، بو پىردە لاوردەنسنىڭ قطعياً رولى وە اهمىتى يوقدەر!...
توركستانلىقلەر قوزغالمىقلار، چونكە اونلارنىڭ مىلى شعور-
لەرى ھەلى اولمەگەن، اونلەر باشقا بىر يات ملت بويوندوروغىدىن
قورتولماق وە پىرلەرگە اوزلەرى اىگە بولماق اېستەيدىلەر. ساوئىت
اېستاتېستېكەسىگە بىر باقىڭ، روس بولشەويكلەرى «ملتەرنىڭ

بىن الملل قارداشلىقى «بھانەسى ايله توركستانگە چارلق دورندە كىگە
نسباً داھا كۆب مىقدار دە روس قىشلاقىسى كېتىرىپ بىزلەشترمە-
كەدەرلەر... توركستانلىقلەر يالغوز آفغان ساوئىت چىگەرەسندە گە
ايمەس، حتى بولشەويك فرقهسىنىڭ اىچىدە ھەم عصيانلار چىقار-
ماقدادىلار. توركستان ساوئىت غازىتالارنىڭ يىتلەرى فرقه دەن چىقار-
رىلغان، تورمەگە قاماتىلغان، روسىيەنىڭ اوزاق شىمالىگە سورولگەن
وە گە. پە. ئو. تامانىدان آتوب اولدىرىلگەن «ايسكى» توركستانلى
فرقهچىلەرنىڭ اسملەرى بلەن تولودر. عىجا، بولنەرنى دە اىنگلىز
«جاسوسى لاوردەنس» قوزغاتىمى؟

عىجا، خىتاي مىلى انقلابچى فرقهسى «ھومىنادان» نىڭ، ايران
ملتچى-انقلابچىلەرنىڭ، بالاخرە، توركىيەنىڭ اوزندە گى چىنە كەم
مىلى وە انقلابى فرقهنىڭ قوممۇنىزم وە قوممۇنىستلەرگە قارشو
مجادلەلەرى «لاوردەنس» وە اونىڭ «نظرىيەسى» ايله، گرچە او-
زاقدان بولسون، بىر علاقە وە رابىئەدەدەرمى؟

مەنە خىتاي، ايران وە توركىيەدە گى مىلى انقلابچى فرقلەر
طرفندەن اوزلەرىگە دوشمان تانىلغان شو قوممۇنىزم اون تورت يىلدەر،
بىزنىڭ يورتمىز توركستان اوستىدە قانلى دىكتاتوراسىنى يوروتەدەر!..
او قوممۇنىزم، كە اوگا قارشو بوكون اوز دولتىنى يە گى مىلى
شىكللەر اساسىدە قورماق اوچون اويانغان وە اويانماقدا بولغان
بوتون شرق اولكەلەرنىڭ جانلى مىلى كوچلەرى كۆرەشمە كەدەرلەر.
توركستان اجنبى بويوندوروغى آستىدا اسىر بولوب قالمىق

اېستەمەيدەر. توركستان توركلەرى ملت حالندە محو اېتمەك اېستە-
مەيدىلەر. اونلەر اوز خلقىنىڭ وە مستىقل مىلى بىر دولت قوروب
ياشاماق حقتارى اوچون كۆرەشەدەرلەر. توركستانلىقلەر حاضر دو-
شمانلارنى يالغوز اوزلەرى يىگمەك اوچون كوچىزلەردەر؛ لىكن

روسلەرنىڭ حيوانچە قىناشلارغا ارتق چىدى آلمانلارنىڭ ، كورە- شىب اولىشىنى ، اسارت آستىدا تاووشىز ھلاك بولوشغا ترجيح قىلادىلار. ياتوب اولگونچە ، آتېب اول!

ملى توركىستان اون اوچ يىلدىن بېرى اوز مى قورتولوشى اوچون كورەشەدر وه بو كورەشىنى اوز مقدس حقىنى قازانوب ايشگە كىچىر گونچە دوام ايتدېرەدر.

«لاورەنس» مسئلەسى فقط روس بولشەويكلەرنىڭ اويدور- مەسىدر. اونلار تور كېدە قېلىنغان علمى اصطلاحلارنى قوللا- نغان تور كىستانلىلەرگە دە «كمانك جاسوسلەرى» دېدىلەر. «بىر يوزى» اسملى بىر بولشەويك مجموعەسىنىڭ محررلەرنى بولشەويكلەر «كالمچىلك» ايله عىيلەدىلەر. چونكە او مجموعەدە «بوتون تور كې خلقى تور كېنى قورتارغان اوز رھبىرى آرقاسدان كىتەدر» مضمو- نىدە بىر مقاله بايلىغان ايدى. («قىزىل ئوزبېكىستان» 6 نچى ماى). تور كىستان ھېچ بىر كېمەسەنك تشويقاتيگە ، بالخاصە لاورەنسنىڭ تشويقاتيگە محتاج ايمەس. تور كىستان اوزىنىڭ مىلى وظيفەلەرنى پەك ايدىن ادراك ايتەدر...

تور كىستانلىلەرنىڭ حاضرغى آندا بىر گنە تىلەكلەرى شۇدۇر: مىلى دولت حالدا ياشامانك حسابسىز قدر وه قىمىتىنى بزدەن كوب ياخشى آگلىدىرغان قارداش تور كېدە مىلى حرىت وه مىلى استقلالىز يولندە- مقدس كورەشىمىزنى معنأ توبەنلەنگوچى تاووشلارنىڭ چىقماسلغىدر. — «لاورەنس تور كىستانلىلەرنى روسلەرگە قارشو قوزغاندى» — بو ، تور كىستان وىطنىرورلەرى اوچون ئەللە قانداى بىر معنوى حقارت كىبى كېلەدر!...

ايسكەرىش: يوقارىداكى مقاله يازىلىب بىتكەندەن كىيىن موسقوا

دا منتشر «بە گى شىرق» («Новый Восток»)، مجموعەسىنىڭ سوڭ 29 نچى سانىنى آلدق. اورادە تور كېگە گە عائد بىر مقاله يازمىش موسقوا محررى ، كوردلەر قوزغالىشى حقتە باش و كىل عصمت پاشا حضرتلەرنىڭ «كوردلەر حر كىتى اساسىز ، آداشقان بىر ملتچىلك پروپاگانداسى آرقاسندا توغمشدر» دېگەن سوزلەرنى كىلترە كەن توبەندە كېلەرنى يازادۇر: «اولا بىلىر. شېھەسىز ايمپەريالىستلار كورد- لەرنىڭ مىلى وه دىنى خرافەلەرنەن استفادە ايتەدىلەر. فقط ايضاح طلب ايتەدرگەن بىر نەرسە بار: عجباً تور كېگە كوردستانى حامىلتون ، لاورەنس لارغا اوخشاش ايمپەريالىست آگەتلەرى اوچون قولاي بىر ميدانمى؟»

مەنە بولشەويكلەرنىڭ «دوستى» تور كېگە قارشو دوستلق قارا- شى. روس بولشەويكلەرى تور كىستان توپراغىدا ايسى ھەم بولماغان لاورەنس لارنى قىصدأ اويدورەدىلەر. تور كېدە ايسە ايسى ھەم ايشى بولغان ايمپەريالىست آگەتلەرنى يوققا چىقارمىشغا تىرىشىپ كورد حر كىتىڭ سىبلەرنى آنجاق تور كېگە حكومتىڭ سياستندە كورمە كچى بولادىلار...

* * *

بولشەويكلەرنىڭ «بىش يىللىق پىلانى» گە
آلمان پروفەسورى اوپپەننەيەرنىڭ قاراشى

روس بولشەويكلەرنىڭ دىنا افكار عامەسىنى مشغول ايتمەك ، روشىە خلقىنى بوتونلاى امىدسزلك وه بو امىدسزلكنىڭ طىبعى قىيىنچەسى بولغان رادىقال آدمىلەردەن ساقلاش اوچون ھەز زىمان بىر تورلو نايىرەڭ تاپوب اورتاغا آتوب كىلگەنلەكلەرى ھەر كىمگە معلوم بىر نەرسە. ماھرانە يوروتولگەن پروپاگاندا لار قىيىنچەسەندە كوزلەرى

قاماشتریلوب آلداتیلغان آدمه لهرنك سانی هم آز ایمهس. سوڭ ییلاردا ساویت مطبوعاتی صحیفه لهرینی وه تورلو جنسدهن ساویت مجلسه لهرینی حتی یانلارینی دا کوب گنه مشغول ایته کیلمه کده بولغان مسئله شبهه سز «یش ییلق پلان» مسئله سیدر. ساویت مطبوعاتی نك اساسی مشغولیت ساحه لهرندهن اڭ برنجیسنی تشکیل ایتمه کده بولغان بو مسئله گه دائر آوروپا مطبوعاتی دا بایتاق گنه یازوب یانادر. او جمله دهن سوڭ وقتلهرده دنیا اقتصاد عالملاری آراسندا مخصوص بریری بولغان آلمان ییگیچی پروفه سور فرانس اوپه نهه یمه ر (Franz Oppenheimer) نك بو «یش ییلق پلان» حقنده بر مقاله سی چقدی. بو اوتکور متخصص عالمنك نظریه سی بله «باش تور-کستان» او قوچیلارینی تانیشتروب کیتونی فائده سز تاپمایمز. اونك اوچون بو مهم مقاله نك بعضی قسمله رینی قیسقاچا نقل ایتب کیتمه کچیمز.

پروفه سور افندی «Voss. Zeitung» ده چیقغان مقاله سینی شو. ندای باشلایدر: «کوب دفعه لهر مهندهن نه ایچین ساویتلار روسیه-سینك اقتصادی حیاتنده گی ترقی وه انکشافی بیرنده کوروب تدقیق اییش اوچون سیاحت ایتمه دیگم سورهلدی. مهنده تدقیق ایچین بوندای بر سیاحتگه احتیاج بولماغانلیغنی همده بو سیاحتنك فائده سز ایکه نلیگینی سویله ب کیلدم.»

پروفه سور اوپه نهه یمه ر سوزیگه دوام ایتب «او یرده مهنگه کورسه یله درگن مؤسس، تشبشه ر جوده موفقیتلی چیقغان تقدیردهده آجاق بر تهخنیک اثرندهن باشقا بر نهرسه بولمایدر. تهخنیکدن مهن بر نهرسه آگلامایمان. تهخنیک مهنم که بی بر اقتصادچینی اقتصاد بله ن بولادرغان علاقہ سی درجه سنده قیزقترمایدر. مهنی تهخنیکدن بوتونلای باشقا بر نهرسه بولغان اقتصاد، خوجالق مسئله سی قیزقتر-در. ساویتلار روسیه سینك «یش ییلق پلان» آستدا قیلغان ترقیسی

حقنده بوتون سویله نگه نلهرنی توغری دیب قبول اییشگه حاضر مهن. او پلانك یش ییل اورنیغا تورت ییلده یوزده یوزگنه ایمهس حتی یوزده یوز یگیرمه به جهر یلیشینی ده قبول ایتمه من. بونك اوستیگه بوتون پلانده کورسه تیلگه نلهرنك یالغز کمیت اعتبار یله ایمهس، کیفیت اعتبار یله ده موفقیت بله ن به جهر یلگه نلیگی قبول ایتلیسن. بونك علیهنده سویله نگه نلهرنك بوتون یسینی ساویت دوشمانی عنصر لهرنك ضرر یریش یتتی بله ن قیلغان نشریاتلاری دیب قبول ایتمه من. بونلارنك ههمه سینی سویله گندهن سوگرا دا «یش ییلق پلان» اقتصاد نقطه نظرندن به جهر یلیدی دیب بولمایدر. بر تشنك تهخنیک نقطه نظرندن به جهر یلیدی اونك اقتصاد نقطه نظرندن ده به جهر یلیدی دیمه ک ایمه سدر.

لازم بولغان وسائط وه سرمایهنی قویا آلمان ههر بر دولت، جمعیت حتی آیریم شخص ههر بر حتی اڭ مکمل تهخنیک اثرینی یاراتا آلادر. وهرنر زومبارت (Werner Sombart) بر کره نهو-کیلیسینك آرزوسینی تطمین اوچون حشرات توخومی فابریقاسی سالغان بر سرمایهداردهن بحث ایته کن ایدی. پولی بار ههر آدم دینانك اڭ عصری وه مکمل فابریقاسینی سالوب، یوروتوب بیردر-گن قابلیتلارنی تاپا آلادر. بونگله فابریقانك اقتصاداً مکمل بولغا-لیغنی سویله مه ک ممکن ایمهس. بو جهت یالغوز سوگرا دان فائده وه ضررنك ایشده کورونیشیگه قاراب ییگیله نه در. وقتیه مصر حکمدار-لاری فرعونلهرده تهخنیکنك اڭ مکمل اثری سانالغان اهراملارنی یاراتقانلار ایدی (*). اسکی نوروپچ تالانچیلاری قرالی ده تالان دان توپلانغان پوللار بله ن دینانك اڭ مکمل دوملارندان برینی سالغان ایدی (**). فقط نه بو دوم وه نه ده او اهراملارنك اقتصاد بله ن علاقہ سی

(*) اهرام = Pyramide . (**) Dom = اولوغ بوئخانه، خرستیان جامعی.

هیچ یوق در . او حالده 160 میلیون خلقی فرعونله ردهن
 دهآ آرتیق بر ظلم وه پهك آز بر انصاف وه مرحمت بله اداره
 ایتمه كده بولغان ساویتلار نه ایچین تهخینكك شاه اثری سانا لادر.
 غان بر نیچه مؤسسه نی یاراتا آلماسونلار! ساویتلار اداره سی آستندا گی
 بو 160 میلیون خلق كتله سی اسیر وه قول سانا لغان فرعونلر تبعه
 سنده ده آزارق بر حق وه حقوقه ایگه در. اونلاردان دا آزارق
 بر رعایت بله ایشله تیلیب استشار ایتیلده در. (محترم پروفه سورنك
 آوروپا افکار عامه سیگه بو کون تلقین ایتمه كده بولغان بو
 فکرینی بز بوندهن تام 12 آی ایلگه ری «یاش تورکستان»
 صحیفه لهنده سرد ایتکن ایدك. بو حقه «یاش تورکستان» نك
 9-10 نومروسنده گی «یش یللق پلان وه اونك تورکستانده گی
 تأثیری» دیگن مقاله گه باقیلسین).

«بو قادار خلقی ایزیب یقوب ئەلده ایتیلگن وسائط بله
 تهخینكك ائك مكممل اثری سانا لارلق بر نیچه مؤسسه لهر یاراتوب
 آلمان وه اینگلیز ایشچیلهریگه کورسه تیلده در. تهخینك بله اقتصاد
 مسئله لهرینی بربرندهن آیرا آلمانان بعضی برکشیلده بو کوروب
 ایشیتکه نله رندهن بیهوش بولوب یوره درلهر. لازم بولغان سرمایه نی
 توکیشگه راضی بولغانی تقدیرده آرژنتی قرالی ده اوزینك حورما
 اورمانلارندا بوتون لوازماتنی آوروپادان کیتروب دنیانك ائك مكممل
 فابریقاسینی قوروب حتی خام ماللارینی آوروپا بازارلارندان کیتروب
 توب ایشله تیش بله پلاتی بوتونله ایسکه آشیرا آلور. فقط بونك
 خوجاللق بالخاصه خلق خوجالغی نقطه نظرندن بر نهرسه بولغانینی
 سویلهب هم بولمايدنر. بو جهت قرال فابریقاسینك بازارغا چیقاردیغی
 محصولاتینك قیمتی، جنسی وه اهالیگه یوك بولماسدان اوزجسندهن
 یات ماللارغا قاراغاندا ههر جهتدهن فائده لیراق بولیشی که بی اوصافی

(یعنی حقیقی اقتصادی مفهومده رقابت قابلیت) بله نکه ییلگیله ندر.
 «بر اقتصادچینك حکم بیره ییلیشی اوچون ایش اوپه سندهن
 ناشقاری چقیب اوتوریشکه احتیاجی یوق. اونك حکمی اوچون
 انصاف بله ن توغری کورسه تیلگن بر قانچا استاتستیقی رقمه لرگه
 کفایت ایتهدر.»

پروفه سور اوپه نهیمه بر اولکه نك اقتصادی احوالی حقه
 حکم بیره ییلمهك اوچون لازم تاپدیغی ساحه لرنی ساناغاندان سوئ
 سوزیگه دوام ایتوب «مه نه شو کورسه تیلگن ساحه لرنك هیچ بر
 طرفی ساویتلار روسیه سنده یاخشی بر حالده ایمه س. اهالینك
 بیمه کچه تأمین مسئله سینك کیفیت اعتباریله فجاعتی بر طرفده تور.
 سون، اوکیت اعتباریله ده یته رلك درجه دن کوب کیریده در. مسکن
 (اوی) مسئله سی سوئ درجه ده آغیر برخالده بولغانی که بی کیم مسئله سی.
 ده بوندهن یاخشیراق ایمه س. بونلارنك پلانده قید ایتیلگن بولیشی نه
 مسئله نك لهگه وه نه علیه گه بر معنا افاده ایتهدر. دولت آرقادا
 قالغان اولکه نك صنعتینی کوته ریش اوچون اهالیگه حدهن ناشقاری
 تیجه ش مجبوریتی یو کله تکه ن. بو احتیاجنی ممکن قادار تیز
 تولدیریش نیتی بله ن کورولگن تدبیرلهر سوئ امکان حدینی ده
 کوبدهن کیچیب ایتکه ن. او اهالینی آز بر زمان ایچنده آغیر
 حاستالقدان، ایستیمه دن ثروت وه بوللق جتنی ایچنده غرق
 ایتمه کچی بولادر. عجب بو امیدلهر تحقق ایتهرمی؟» دیدر. بو
 سوآلك جوابنی بیرمه سدهن اول اوپه نهیمه بولشه ویکلهرنك ایکی
 نقطه ده گی خدمتلهرینی اعتراف ایتب کورسه توب کیتشنی لازم تاپقان.
 بونلاردان بریسی، دولت، خاندان، کلیسا، وه ملکدارلارگه عائد
 بولغان بویوک ملك ایگه لکینی بتیریش بله ن فهؤدالیزمگه نهایت
 بیریلگه نلگی؛ ایکنچسی ده روس خلقینی اوز روحینی اویوشترگن
 اویقوسندهن اویغاتقانلیغیدر. یه نه اوکشی «یه گی قورولغان تهخینك

اثری وه مؤسسەلەرینگ هیچ بولماغاندا بو جهتهن فائده کیتره درگەن بولیشی شهبەسزدر. بو نقطەده مشهور «تورک-سیب» تیمر یولینی اویلایمەن» دیدر.

محترم پروفەسور بو تیمر یول مثالنی آلا رایکەن مسئله گەروسیه نقطه نظرندن قاراغان. او بو تیمر یول یتەسەدن اول او یولنیگ کیچیشی بلەن حاصل بولادراغان شرائطدن تورکستان خلقتنی بالخاصه کوچەبەلەرنی محروم ایتش اوچون کوریلگەن تدبیرلەرنی نظرده تونمە گەن. شهبەسز بو حکم او شرائطدن استفادەسی مقرر بولغان خلق طبقەسی، روس مهاجری اوچون جودە توغری. فقط اوز یورتنده اوز ییری اوستنە گە حقی بلەن طبیعی یاشاش حقی وه امکائینی دە یوقاتماقدا بولغان کوچەریلەرنک وضعیتنی دە کوزدەن قاچیریلارلق بر مسئله ایمەس. ذاتاً مسئلهنک فجاعتنی دە بو بیردەدر. ائک بویوک خیرتلقی ایتیشی ایجاب ایتکەن بو تیمر یول دە تورکستان خلقتی بالخاصه کوچەریلەرنک فقر وه ضرورت وه سفالتینی احداث اوچون استفادە ایتلمە کەدر.

پروفەسور اویپەنەیمەر سوزیگە دواملە: «یش ییلق پلان» غا باغلانغان امیدلەر تحقق ایتەرمی؟ دیگەن سوآلگە ایمدینەن جواب بیریپ اوتوریش بر قادر اورونسز بولادر. چونکە بو کونگی وضعیت قطعنی بر حکم بیره آلیش اوچون یارارلق درجەده آیدین ایمەس. اونگچون بو پلاننک دوست وه دوشمانلاری بر آزدا صبر ایتمەنک مجبوریتندەدرلەر. بونینگەدە مەن ایمدینەن حکمنی سویلەمەنک جسامتینی کورسەتمە کچی مەن. مەنچە امیدلەر هیچدە تحقق ایتمە. یەچە کدر. پلاننک تەخنیکنک نقطه نظرندن بولماسادا اقتصاداً موفقیتسز چیقیشی مقرردر. (*) موسقوانک پلانده کورسەتکەنلەری یوزدە یوز

(*) بوگا ستالیننک کورسەتوی بو بونچە کیریشیلگەن ساویت حکومتی ننگ «یەگی سیاست» حرکتلەری جانلی بردایلدەر. («یاش تورکستان» ننگ 20 نچی سانغا باقیلسین)

بەجەریلسەدە، او تشبهنک اقتصاداًدە موفقیتنی چیقغان بولیشینی کورسەتمەیدر. بر خلق خوجالیغینک تشبەلەرنده گە موفقیت وه موفقیته سزلق اونک حقیقی، اونومی، احتیاجی بلەن اواحتیاجنک تولدیریلە بیلدیشی آراسندا گە نسبتگە کورسەتیین ایتیلەدر. بونگە بو کونگە قادر بر قانچا آدەملارنک او مملکتدە بولوب، مسئلهنی بیرندە تدقیق ایتمش بولغانلاری حالدا سویلەشگە جسامت ایتە آلامدقلاری بر حکمنی سویلەمە کەدمەن. بودە مەنم قطعنی قناعتدەر» دیدر. تیمور اوغلی

* * *

ملی ضیالی مسئلهسی اطرافندە

سوگ آیلار تورکستاندە گە ساویت مطبوعاتندە، آینوقساتاشکندە غازیتلارندا تورکستان ملتچیلەرنک تورکستاننی روس پرولەتاری حاکمیتندن قوتقاریش نیتیلە یاشیرین وه آچققدان آچق قیلغان ایشلەری حقندە کوبگە نەرسەلەر یازیلیب توروبدر. بوندەن باشقا تورکستان یاشیرین ملی قومیتەسی اعضالارینک ملی استقلالغا قاووشو یولندا قیلغان فعالیتلاری ضیا سعید وه نظیر سفر نامندا گە 2 قومونست نامانیدان بر تیاترو اثری حالدا یازیلیب، تاشکندە گە «همزە» تیاتروسندە مای باشندان برلی اوینالماقدادر. «تاریخ تیلگە کیردی» دیگەن بو یپەسنک مفهومی «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسی بیتلە رندە یازیلغان اوزون تنقیدلەردەن اورگەندک. کتابخان، جورە قول وه عثمان نامندا گە اوچ منقد بو اثرنک کەمچیلکەرنی تەیتب، تورکستان ملتچیلەری فعالیتنک صحنەدە «بولشەویکچە» کورسە تیلگەننە دە سویلەب اوتدیلەر. ذاتاً تورکستان ملتچیلەری فعالیتینی بو کونگی وضعیتدە تاشکندە وه یا تورکستاننک باشقا بر شەرنده گە تیاترولەردە «بولشەویکچە» دەن بولە کچە کورسەتیش امکائیتی دە

یوقدر. بونیکله برابر صحنده اوینالماقدا بولغان بویه سده آغیزغا
آلیب سویله نورلک بعضی نقطه لهر بار. بوراده «تاریخ تیلگه کیردی»
یه سینک ایکی گنه نقطه سی اوستنده آزغنه توختاب اوتمه کچیمز.

I - صحنده تورکستان یاشیرین ملی قومیته سی اعضا لارینک تور-
کستان ملی بورجو آسینی روس پروله تاری حاکمیتندن قوتقاریش
مقصدیله «انگلته ره وه یاپونیا حکومتلهریگه لایحه لهر توزوب تقدیم
ایتکه نلگی» کورسه تیلهر ایمش.

آولا قیزیل محررلهرنک بو جمله ده قوللاغان «تورکستان ملی
بورجو آسی» تعبیرلهرندن نیمه توشونگه نلهرینی ایضاح ایتیش لازم
کیلدر.

بولشه ویکلهرنک تورکستانده تونیکه (ته نه که) ناملی اویله رده
یاشاغانلارغا «مولتی میلیونر» (روسلر مستنا)؛ کوینچه چه ککی
اوتدر گن بوغات ناملی اویله رده یاتوب تورادرغانلارغا «میلیونر»؛
عطارلقده مورچ وه چاقیچ ساتوچیلارغا «سرمایه دار»؛ بوز،
ایشتاباغ ساتیب 15-20 باشلی عائله سینی زور بله ن تویوزوچیلارغا
«قایتالیست»؛ قیشین وه یازین هیچ بر تینمهی بالاچاقاسینی وه
یوموش حیوانلهرینی مشقتلهر ایچنده تویدیره بیلگن بایاقیش تور-
کستان ایکینچیلهریگه «موشتموزور» دیدر گه نلهرینی نظر گه آلساق
بولشه ویکلهر کوزنده تورکستان خلقینک بارچاسی «ملی بورجو آ»
بولوب قالادر.

ایمدی یاشیرین ملی قومیته نک تورکستاننی قوتقاریش مقصدیله
«انگلته ره وه یاپونیا دولتله ریگه بیر گن لایحه لهری» مسئله سیگه
کیلسه ک، بونک اوزی ده مناقشه لی بر مسئله در. عمومیتله تورکستان
استقلالچی لارینک، انگلته ره وه یاپونیاغا مراجعتلهری توغریسند آچق
وه قطعی بر نهرسه سویله ش ممکن ایمه س. فرض ایتیلک، که
یاشیرین ملی قومیته اعضا لاری انگلته ره وه یاپونیاغا ضیا سعید وه

نظیر سفرلهرنک تخمین ایتدی کله ری مفهومده بر لایحه ده تقدیم
ایتکه نلهر. بو تخمین توغری بولغان تقدیرده ده تورکستان ملتچیلهری
ملی منفعتمز وه ملی کوره شیمز نقطه نظرندن اصلا عیب وه گناه
سانا لاجاق یا گلش بر ایش ایشله مه گه نلهر.

فلاندا، وه لهستان اولکه لهری «واحد بویوک روسیه» نک آیر-
یلماس بره پارچاسی حساب قیلنغان چاغلاردا فین ملتچیلهرینک
فلاندا یانی قوتقاریش مقصدیله آلمانیا حکومتیگه، لهستان استقلالچی-
لارینک دا اوز خلقینی روس اسارتندن آزاد قیلیش نیتله یاپونیا
وه باشقا روسیه دوشمانی تانیلغان بویوک دولتله رگه لایحه لهر تقدیم
ایتکه نلیگنی دنیا بیلدر. شاید تورکستان استقلالچیلاری دا عزیز
یورتمزنی، سهو گیلی تورکستانیمزنی موسقوا بویوندوروغندن قو-
تقاریش مقصدیله عینی یولنی تعقیب ایتکن بولسالار هیچ یا گلش
حرکت قیلماغان بولور ایدیلهر. اونلاردا فلاندا، لهستان وه بالطق
اولکه لهرینی استقلالغا قاووشترغان یولغا یاخشی نیت بله ن آیاق
باسقان بولور ایدیلهر.

فقط حقیقته ایش بولایچا ایمه سدر.
بز تورکستان استقلالچیلاری اجنبی دولتله رگه لایحه لهر تقدیم
ایتمه سده ناق ملی استقلالیمزنی قازانا جاق مز. بویوک روس
ایمپریالیزمیگه قارشو کوره شیمزده یالغوز ایمه سمز.
یانیمزدا موسقوالیلارغا قارشو حمالی بر صورتده مجادله ایتمه کده
بولغان اوقراینا، قافقاسیا خلقلاری، ایدیل-اورال وه قریملی لار
که بی دوستلهریمز توره درلهر. بز تورکستانلیلهر روس حاکمیتی
آستندا ایزیلمه کده بولغان بو اولکه لهرنک خلقلهری بله ن بیرلیکده
کوره شهره ک خلقمزنک ساغینچلارله کوتوب یاتقان استقلالغا تیز وه
محقق ایریشه جه کمز. باشقا دولتله رنک یارده میگه احتیاجده قالماس.
بونیکله برابر سیاسی فرصتی قاچیرماسلق سیاسی خط حرکتمز

II - «تاریخ تیلگه کیردی» بیهسنده، ساویت حکومتینک قایغو-لارینی آرتیرغان مسئلهلردهن بری سانالغان تورکیه وه آلمانیداگی تورکستان او قوچیلاری توغریسنده بحث ایتلمشدر.

تورکیه وه آلمانیاغا تورکستان یاشلارینک او قوشغا کیلیشله ری انقلابنک باشلانغیچ دوریگه عائد بولوب، بو روس بولشه ویکله زینک شرق خلقله رینی آلداش وه ایچکی توپالانلارینی یاتقیزیش اوچون کیچه-کوندوز آواره بولوب یورگن چاغلاریغا توغری کیله در. مهنه شوندا یقیلینج چاغلاردا روس بولشه ویکله ری تورکستانک ههر تورلی مسئله سیگه آراشا، آلاسار ایدی. شو گوزهل فرصت تورکستان یاشلاری تاماندان قاجیریلماغان. «یلیم آوروپادار» شعارینی تاشیغان طلبه غروپلاری تورکیه وه آلمانیاغا کیلیب ههر تورلی اورتا وه یو کسه ک مکتبله رگه بیرله شیب آغانلار. بو کیفیت هم آق هم قیزیل روسلهرنک کوب آچیغینی چیقارغان. آوروپاداگی روس مهاجرلری 1922 نچی ییلی کوزده تورکستان او قوچیلارینک بهرلینگه کیلگه نلهرینی ایشیتکه چ عصیتدهن اوزله رینی یوقاتا یازدیلار. بعضیله ری اوزله ریگه خاکم بولا آلمای داودیراب، بهرلینگه کیلگن تورکستان او قوچیلاری حقنده اوز غازی تالارندا یازاماس نهرسه لهر یازیب «چین آحاق» بولغانلارینی اوز ئه لله ریله تارنجگه هم قید ایتب قوبیدی لار. ساویت تویراغنداگی قیزیل روسلهر ایسه آحاقلدا - ماشاء الله - مهاجر ملتداشله رینی ده اوزوب کیتدیله ر. اونلار تورکستان یاشلارینک آروپا مکتبله رنده او قوماسقلاری وه اونلارینی بر ایش قیلیب تورکستانگه قایتاریب آلیش اوچون ههر یولغا کیریپ چیقدی لار. فقط بولار ایش بولغان ایدی. او قوچیلارینی تورکستانگه قایتاریب آلیش آرتق بر فانتازی (داودیراش) ایدی.

ساویت حکومتی تورکستان باش او قوچیلاریغا قارشو قیلغان چیرگین اورونو-شله رینی قسما گنه به جهره آلدی. اونگچوندر، که روس بولشه-ویکلهری آلمانیا وه تورکیه ده گی تورکستان یاشلارینی اویله گهنده «قیرجانغی ایشه کلهر» دیک یانلاریغا، ساویت دیکتاتوراسی آستندا بولسا، هم اوز خلقیغا-یورتیگه صیمی خدمت، ایتمه ک اوچون، بارغان با یا قیشلارینی تییب تیشله مه کده لهر.

ضیا سعید وه نظیر سفرلهر موسقوالی «قیرجانغی ایشه کلهر» نک قاشینغان بیرلهرینی قاناتیش مقصدیله تورکستان ملتچیلهرینگ تورکستان ملی منفعتینی جان وه قان بلهن مدافعه ایتوچی «کادالر» (باش کوچلهر) یتوشترمه ک نیتیه، تورکیه وه آلمانیاغا قاندا ی یوللار آرقالی او قوچیلار یوبار-غانلارینی شو «تاریخ تیلگه کیردی» بیهسنده ده اوز ایسته گهنه ریچه تصویر ایتمشله ر. قیزیل محررله رنک بو اثرده گی پالغان تفسیرلهری، تورکستان ملتچیلهرینگ او قومشلی یاش کوچلهر یتوشتریش حقنده توتکه ن استقامتله رینی بوراده قیسقاغنه آیدینلایب کیتیش لزومینی حس ایتدی رده ر.

تورکستان ضیالیلارینک ملی حرتمز منفعتی نقطه نظرندن یاش تورکستانلیله رنک تورکیه مکتبله رنده او قوشلارینی حرارتله ایلگه ری سورگهنله ری مناقشه ایتلمه یدرگن آچیق بر حقیقتدر. یو کسه لیش یوللارینی باشقا او قوموشلیلاریمزغا کوره یاخشیراق بیلگن معارف ایشچیلهریمز ایسه غربی آوروپانک یو کسه ک مکتبله ریگه یوباریلا جاق یاش تورکستانلیله رنک اولچه تورکیه ده اورتا مکتب تحصیل کوروشلهری لزومنده ن بحث ایتمشله ردر.

فقط تورکستان ضیالیلاری هیچیر وقت یاش تورکستانلیله رنک روسیه مکتبله رنده او قوشلاریغا قارشولیق کورسه تکه ن ایمه سلهر. ائک معروف ملتچیلهریمزده ن عبیدالله خواجه نک، «کومه ک» اویوشمه سی آتالیغی وه بورونغی تورکستان ساویت حکومتینک یارده می آرقاسندا

آلمانیاغا اوقوشغا كېتىمە كەدە بولغان طلبەلەرگە موسقوادا 1922 نچى يىلى اوكتابر (برنجى تشرىن) اورتالارندا سويلەگەن سوزلەرى شايان دقتدر. عبيدالله خواجه آكامز توركستان ساويت حكومتينك راضيلغى وه ياردمى بلەن تحصيل مقصديله آلمانیاغا اوتتمەك اوچون موسقوادا هاقتالارچا پاساپورت آلامای قيناليب، قاغىريب يور- گن اوقوجيلارنى شوندى سوزلەر بلەن آوتتماقچى بولغان ايدى: «پاساپورت بيرمەيدرگەن بولسالار، آواره بولوب وقتگزنى بوش اوتقوزماگزلار. آلمانیادا اورگەنيلەدرگەن علمنى روسيه مکتبلەرنەدە هم اوقوساگز مەكەن. موسقوا وه پيتروغراد مکتبلەريگە بيرلەشيب آلساگزلار، هيچ نەرسە يوقاتمايسزلار...» ديمشدى.

بر آز اويلەسەك عبيدالله خواجه آكامزغا حق بيرمەك مجبو- ريتنەدە قالامز. يورتمزك مىلى، اجتماعى وه سياسى تورموشندە اهميتلى رول اوناغانلارنك روسيه مکتبلەرنەدن يتوشكەنلەرينى كورمە كەدمز.

توركستان مليتچيلگينك ليدەرى مصطفى چوقاي ييك پيتروغراد دارالفونىنى بئيرگەن بر حقوق شناسدر. يورتمز توركستانى حقيقى ياروغلقغا چيقاريش يولندا اونوتولمەس ايشلەر كورگەن عبيدالله خواجه، على خان بوكەيخان، احمد بايتورسون و. س. لەرگە اوخشاش جماعت خادىملاريمز روس مکتبلەرنەدن يتوشكەنلەر. بو حال بر بزده گنە ايمەس. هندستان مىلى حركتينك باشلونغى ماهاتما غاندىدە انگليز دارالفونينك يتوشترديگى بر دعوى وكيلى در. نيچين اوزاق كيتەيلىك؛ كون بانارغا قاراساق ياقين قارشومزدا قارداشمز آذربايجان تورەدر. بو قارداش اولكەدە 1918 نچى يىلى ايلك تورك جمهوريتىنى قورغانلار باشنادا روسيه مکتبلەرنەدە اوقو- غانلارنى اوچرەتەمز. بر آزدا اوزاققا قاراساق قارداش آذربايجان ياندا بزلە بر قاناردا استقلال كورەشى يورگيزمە كەدە بولغان گور-

جستان، داغستان، ايدىل-اورال، قريم، اوقراينا اولكەلەرينى يەنە يوقايراقدا لهستانى كورەمز. بو اولكەلەردەدە عىنى حال.

اوچ بويوك دولتلك اسارت زنجيرىنى قيرىب بوكون مستقل حيات ياشاماقدا بولغان لهستان حكومتينك باشندا اوتورگەنلەر و قتيله آوسترياء، آلمانیا وه روسيه مکتبلەرنەدە اوقوغان لەهلەردر. لهستان مىلى حركتينك آك معروف باشلونغى وه بوكونگى مستقل لهستاننك «تاگريسى» تانيلغان پيلسودسكى و قتيله خارقوف داگى روش دارالفونينك طب فاكولتەسى طلبەسى ايدى.

بر وقتلەر روس مکتبلەريگە كيرىب اوقوغان ياش توركستان- ليلەرنك روسلاشيب كيتيشلەريدەن خلقمزنك آچاغنە قورققانليغىنى دا ايسلەيمز. حتى انقلابك باشلانغىچ دورنەدە موسقوا، لەنينغراد وه باشقا شەرلەردەگى روس مکتبلەرنەدە اوقوجى ياشلاريمز حقندە ايمدسزلەنگەنلەر هم كورولمشدر. فقط كيچيرديگمز قاينغولى كونلەر كوزيمزنى آچقان سارى آداشقانلاردا قايليب توغرى يولغا كيرىب كىلمە كەدلەر.

آداشماسلق وه آداشغان يولدان بورولوش اوچون دە يىلگى كيرەك. خلقمزنك سويه سىنى توغرى يىلگىلەمەلى يز. بز توركستان- ليلەر مليتمزنى يوقايتىب روسلاشاجاق دورنى كوبدەن اوتقوز- دق. ايمدى مىلى يوكسەلىش وه قورتولوش كورەشى يورگيز- مە كەدمز. ياش توركستانلى

* * *

توركستاننك يير آستى بايلقلارى (*)

«ياش توركستان» نك 18 نچى ساتندا يوقايرداغى موضوع آستندا بيريلگەن معلوماتقا قوشومچا توسندە، بو بيردە، توركستاننك شمال قىسمىدەگى دەلە ولايتلەرينك يير آستى بايلقلارى توغروسندە

قیسقاچا معلومات بیریب اوتیلمه کچی در.

باشلیچا اولکه نك اوزی حقنده بر نیچه سوز:

روسلر تورکستانك بو شمال ساحه سینی استیلا قیلا باشلا-
غاندان سوڭ معین بر غرض وه مقصد ایله اونی «آقمولا»، «سه-
مه ی»، «اورال» وه «تورغای» اسمله رنده تور و لایتگه بولدی-
لاردا تورکستاندان باشقا بر اداره گه تابع توتدیلهر. قوللارندان
تکرار چیقارماق قورقوسی ایله برده اولکه نك کون چیقیشندا
سیریا قازاچیلاری (اوروسلهری) (**)، کون بانیشندا اورال قازاچی-
لاری (اوروسلهری) اوچون خصوصی ییرلهر آیروپ اونلارنی
بو اولکه ده ییرلهره دیرلهر. (بره قوشون حصه سندن عبارت بولغان
بو روسلر بوتونله ی باشقا بر اداره گه تابع وه بر قانچا امتیاز گه
ایگه ایدیلهر.) بوندن باشقا، روس حکومتی تا او زماندان سیسته-
ماتیک بر صورتده بو ییرلهر گه روس کیترب ییرلهره ککه باشلا-
غان وه تورک خلقینی ایزه کیلگن ایدی.

روس چارلق اداره سی یقلیب حاکمیت روس بولشه ویکلهریگه
اوتکه نندن سوڭ بونلهر، باشقا اولکه لهرده قیلغانلاری که بی، بو
ییرده هم بر نیچه تابقیر اوزگه رتمه لهر وه آتامالار یوروتدیلهر وه
نهایت «مختار قازاقستان-شورا جمهوریتی» نامینی تاقوب اولکه نی
بوتونله ی روسیه گه باغلادیلار.

توغریدان توغری «روسیه شورا جمهوریتی» گه باغلانغان بو

(*) بو مقاله اوچون توبه نده کی اثرلهرده ن استفاده ایلدی: (1) سیمونوف-
تانشانگی نك «Киргизский Край», (2) 1930 نیچی ییلی نشر ایتلمش «Наш
«Союз. Казакстан и Киргизия», (3) 1929 نیچی ییلی نشر ایتلمش «СССР
«В. П. Вошинин», (4) 1928 نیچی ییلی نشر
«Атлас СССР».

(**) «تورکستان ولایتی» («Туркестанский Край») کتابینی یازوچی قاز-
ماسالسکی «یدی سو ولایتگه ییرلهره شتریلگن قازاچیلار، سیریا قازاچیلارندان
سایلابان آنگان آک یامان له مه نلهرده ن» دیر (کتابینگ 321 نیچی بیتگه قارالسین).

«مختار جمهوریت»، حاضرغی شکلنده «آق توبه»، «آقمولا»،
«سه مه ی» (سیمپولات)، «اورال»، «جیتی سو» وه «سیردریا»
اسمله رنده آلتی ولایتده ن، «آدای» قضا سندن، «قوستانای»
ایالتندن وه «قارا قالپاق مختار ایالتی» نندن عبارت سانالادر.

2960000 کیلومه تر مربعی کینک لگنده بولغان بو یورتنک
اهالیسی ساویت ایستانستیقیغا نظراً 6 591 700 بولوب،
بونک 539300 ی (%8,3) شهر اهالیسی، قالغانی قیشلاق وه
ده له خلقیدر. 1930 نیچی ییلغی ساویت نشریاتگه کوره، 1928
نیچی ییل باشندا بوتون اهالینک سانی 6667400 گه بیتکه ن ایدی.
ملتیچه بوتون اهالینک یوزده 62,2 سینی تورکلهر، یوزده 18,1 یینی
اوقراینالیلار وه باشقا ملتله ر، یوزده 19,7 سینی ده روسلر تشکیل
ایتدیلهر.

بو باشلانغیچدان سوڭ اصل موضوعمز گه قایتامز.

اولکه نك بر قانچا ییرنده کشف ایتلگن «چود خزینه لهری»-
ندن قازوب چیقاریلغان ایسکی اثرلهر، تا ایسکی زامانلاردا بو
تاها تدا یاشاغان انسانلارنک تاغلارداغی معدنلهرده ن فائده لنگه یینی
کورسه تدرلهر. بو معدن کانلهری حاضر هم اهمیتلهرینی یوقاتم-
غانلار. اُسکیده نسیری بو ییرلهرده تاپیلغان معدنلهر شونلهر ایدی:
آلتون، کوموش، باقیر (میس)، تیسیر، قورغاشین وه بر قانچا
تورلی رنگلی تاشلار. فقط سوگرادان کوب مقدارده اعلا صفتلی
تاش کوموری وه نفت (ییر مایی) بارلتغی ده بیلدیدی.

آلتون. ایگ کوب آلتون تاپیلادرغان ییرلهر «قالین»، «ناریم»
وه «قورچوم» تاغلاریدر. «قار قارالی» قضا سنده گی «قارا سو»
وه «کوکچ» تاو» قضا سنده گی «ساری» وه «قوجی کول بولاق»
نهرلهرنده ایلدیز حالداگی آلتوننک بار ایگه نلگی ده کوبده ن معلوم
ایدی. اگر اولکه ده اساسلی وه دقتلی تیکشیرو یوروتولسه ایلدیز

فقط داها تېكشیریلیمه گن. «اوت قاقان» تاغینك یاقیندا (سیمه‌ی ولایتده) تاپیلغان تیمیر تاشینك (فیلزینك) ایچنده «تیتان» اسملی نادر معدنك بار ایكه‌نگلی معلوم بولغان. «قوو» تاغینك شمال یاغندا، «آق جه‌که» تامانلارندا تیمیر فیلزله‌ری (%59 تیمیر ایله) «که‌ن توبه» قزل تیمیر فیلزله‌ری (%60 تیمیر ایله) وه «جالپاس» تاغلارندا ماغیتلی تیمیر تاشلاری اوچره‌تیلیر.

مانغانز (مانغان). بو معدنك فیلزله‌ری هه‌لی اساسلی صورتده آراشتریلماغان. اونگچون فقط بر نیچه‌گنه مانغانز کانی یلگیلیدر. ایگ معلوم وه اهمیتلی مانغانز کانلاری «مورجق»، «اوزون» وه «آرقالق» تاغلارنداگی کانلاردر. بونله‌رنك هه‌مه‌سندن یلدا فقط 5 مینگ پوت قادار مانغانز فیلزی چیقاریلا یلیر ایدی.

تاش کومور. ده‌له ولایتله‌رنك بر قانچا بیرلهرنده که‌ته‌ه کیچیک 35 کومور کانی بار. کومورگه ایگ بای بولغان قضالار: پاولودار، قارقارالی، آقمو‌لا وه زایسان قضالایدر. پاولودار قضاسنده تورت ییرده مهم کومور کانی موجوددر:

- 1) «قیزیل تاو» کانی؛ وقتیله کومورینك گوزهل صفتلی بولووی ایله مشهور ایدی. 2) «قاراغاندی» کانی. 3) «جامان توز» کانی. 4) «آق جه‌که» کانی. فقط «قوو جه‌که» وه «ایکی باس توز» کومور کانلاری داها مهملهریدر. «قوو جه‌که» کومور معدنی 20 چاقیریم مربعی کیگگنده بر چوقور تشکیل ایتهدر؛ اونك کومورلی طبقه‌سینك بویوکلگی داها قطعی صورتده تعیین ایتلمه‌گن بولسا هه‌م، ایچنده بعضاً 7 آرشین قالدیلغندا خالص کومور قاتلامی اوچره‌تیلگن؛ چیقاریلغان کومورله‌رنك یاخشی صفتلی ایكه‌نگگنده یلهرمه‌نله‌ز متفقدلهر (سیمیونوف-تیان شانسکی نك جغرافیا کتابی).

«ایکی باس توز» کانی بو اسمده‌گی کیچیک بر کولنك تیوه‌زه‌گنده

حائداگی آلتونك یه‌نه باشقا بیرلهرده هه‌م کوب تاپیلشی ممکن ایكه‌نگلی ایلگه‌ری سوروله‌در. چیقاریلدرغان آلتون عادتده په‌ك کیچیک ذره‌لر حائدادر؛ نادراً 4,5 قاداتق آغیرلغندا بولغان خالص آلتون تامیرلاریغادا اوچره‌لیر. بو ییرده‌گی کانله‌رنك آلتون مقداری تورلیچه‌در. «قالین» وه «قورچوم» کانله‌ری ایگ بایلایدر. بو تامانداگی 123 کاندان 1897؛ چپی ییلدا 32 پوت‌ده‌ن آرتقیراق خالص آلتون چیقاریلغان ایدی. «کو‌کچه تاو» قضاسنده بر قانچا آلتون کانی بار. فقط بو کانلار اونچه بای ایمه‌س.

کوموش. بو معدن خصوصاً قارقارالی قضاسنده‌گی تاغلاردان چیقاریلادر. په‌ك آز خالص معدن حائدا، فقط کوپینچه قورغاشین ایله برابر فیلز حائدا موجوددر. ایگ مهم کوموش کانی «قوزو آدر»‌در. بو کانله‌رده‌ن چیقاریلدرغان کوموش-قورغاشین فیلزینك هه‌ر پوتنده 4 مثقالدان 12 مثقالغا‌چا کوموش، 20-25 قاداتق جاماسنده قورغاشین معدنله‌ری آلینا یلور.

«قیزیل آسپ»، «قوس قوبقیر» وه «دیان» کانله‌ری ده شوندای. فقط «دیان» کانینك کوموشی نسبتاً کوپره‌ کدر (هه‌ر پوتنده 25 مثقال کوموش). بونله‌رده‌ن باشقا یه‌نه بر قانچا کیچیک کانلاردا بار (مثلا تورغای ولایتده‌گی «قورغاش»، «اوبالی جال کانله‌ری).

باقیر (میس). باقیر فیلزله‌ری ده خیلی کوپدر وه عادتده کو-موش-قورغاشین فیلزله‌ری ایله بر ییزده اوچره‌تیلیر. باقیر کانلاری بالخاصه قارقارالی تاغلارندا وه «کو‌کچه تاو»، «پاولودار» قضا-لارنده‌درلهر. ایکنچی درجه‌ده اهمیتلی بولغان باقیر کانلاری شو-لهردر: «سورکول»، «بش چیکه»، «قاراجال»، «آرقالق» (%20 باقیر) «مورجق» وه باشقالار.

تیمیر فیلزله‌ری نسبتاً آزددر؛ بلکه بو اولکه‌ده تیمیرده‌ کوب؛

بولوب اولكەنك باشقا كانلارى آراسندا كۆب اهمىتى در وه اوزى ده بر نيچه شاختا (اورا) لاردان عبارتدر. سيمه‌ى ولايتنده، پاولودار شھرىنك 140 كيلومه‌تر اوزاقلغندا بولغان بو «ايكى باس توز» كومور معدنينك كومور موجودى يارم ميليارد تون چاماسندادر. حال حاضرده بويىرده ساويت مؤسسەسى تامانيدان جهان سوغيشندان بورونغي مقدارغا نسبتاً 50% آرتق كومور چيقاريلماقدادر.

سوگ ساويت معلوماتيگه نظراً «قاراغاندى» كومور كانىنك كومور موجودى 5 ميليارد تون چاماسندادر؛ ديمەك، اولكەنك ايك باى كومور كانى سانالادر. بو معدندهن ياخشى فائده‌لەنە بيلمەك اوچون ساويت حكومتى بر قوستاناى - آقولا - قاراغاندى تيمير يولى پروژه سيني قورمىش وه بويوك بر الكتريق استاسيونى انشا ايتمەك نيتندهدر.

بونلەردەن باشقا، توركستان - سيبىيا تيمير يولى منطقه سنده كشف ايتلگەن «توختاناي» وه «تارباغاناي» كومور معدنلەرى ده بويوك اهميتگه ايگەدرلەر. بو اولكەدە كومور دەن باشقا برده «تورف» هەم بار. «قوستاناي» قضاىسندە بر نيچه بويوك قاراهتير تاش كومورينك كانلارى ده بار. نەفت. دەلە ولايتلەرىنك «اوويل»، «ساغز» وه «ئەمبا» («جەم») نەهلەرىنك حوضەلەرنده نەفت مەنبەلەرىنك بار ايگەنلگى 1850 نچى ييلدا ياق بيلينگەن ايدى. سوگرادان بيلەر - مەنلەرنك اساسلى صورتدە نيكشرولەرى نتيجه سنده بو نەفت معدنلەرىنك بيلەرى وه توزولوشلەرى قطعى شكلدە تعين ايتلە باشلادى. ايسكيدە ايك اهميتلى نەفت معدنى «قاراچونغول» توزلى گولينك چوقورلغنداغى «قاراچونغول» كانى ايدى. بو معدنك نەفتى كيمياوى تركيب جهتندەن ايك ياخشى (ينگىل) نەفتلەردەن سانالار وه صفتجه باكو نەفتندەن دە اغلى حسابلانار ايدى.

سوگ زامانلارده ئەمبا («جەم») نەھرى حوضە سنده گى وه «اورال» حوضە سنده گى نەفت معدنلەرى بويوك اهميتگه ايگە بولا باشلاديلار.

«ئەمبا» معدنلەرىنك نەفتى ينگىل، «اورال» معدنلەرىنك نەفتى ايسە آغىر جنسەدە ندر.

«اورال - ئەمبا» نەفت منطقهسى، حزر (قاسپى) دگىزى بويىندە بولغانى اوچون انكشافگە مساعدر. بو منطقه دەن 1915 نچى ييلدا 263 مينگ تون نەفت استحصال ايتلگەن ايدى. بوندىن سوگرا استحصالات تزلگە يوز قويدى وه 1919 نچى ييلدا آنجاق 26 مينگ تون غنە نەفت چيقاريلما بيلدى؛ لايىن سوگرادان استحصالات آرتماققا باشلاب، 1927 نچى ييلدا 253 مينگ تونغا چيقتى. 1930 نچى ييلدا ايسە 260 مينگ تون نەفت چيقاريلدى.

توز. بو اولكەدە ايك كۆب بولغان نەرسە بيلمەك توزى در. بو اولكەنك همان هەر طرفندە موجود ساناقسز توزلى كوللەردەن چيقاريلير. دەلە اولكەنك باشقا بىر آستى بايلقلارندان آھەك تاشينى وه گەنج تاشينى آتاماق مەكندەر. بو تاشلاردان بنا كارلقدە كيرەكلى بولغان آھەك وه گەنج بيشيريلەدر. برده غايت نفيس آق توريلاق (توپراق) هەم موجوددر. بو توپراق 1500° درجه حرارتدە يوشالوب آق چينى كە ئەيلەنەدر. برقاچا بيلەردە آق بور (تباشير) تىپەلەرى، تىگرمەن تاشى وه قايراق تاش كيبى آتلەر يارلاو اوچون مەھم بولغان قوم تاشلارى، هەم دە معدن فيلزلەرىنى ايريتو اوچون يارايدىرغان وه اوتگە چييدە مىلى غرافيت وه باشقا مادەلەردە كۆب در. برده بالخاصە، «كوكچە تاو» وه «قارقارالى» قضاارندە تورلى تورلى رنكللى تاشلاز وه بلورلەر هەم تاييلادر.

چغاتاى.

ايسكەريش: توركستاننك نازاغستان قسمنده گى بىر آستى بايلقلارى حقتدە سويلەرگەن آتون، ميس، قورغاشين هەم تاش كومور كىبى معدنلەرگە كۆب باى بولغان. «قارساقباى»، «جەزقازغان»، «رېدەر» وه «بايقوگير» كانلەرىنى آتاماسدان اوتە آلايمىز. بو كانلار ايلەدە «باش توركستان» اوقوجيلارنى آيروچا مقاله آرقالى تانيشتراجامىز.

چغاتاى.

تورکیه وه ملتله او یوشمه سی

سوگ زمانلاردا آوروپا مطبوعاتندا تورکیه تیشقی ایشله وکیل ی دوقتور توفیق رشدی بیکنک، ملتله او یوشمه سی (جمعیت اقوام) شوراسندا تورکیه گه دائمی بریر بیریش شرطیله تورکیه نك او او یوشمه گه کیر یشگه حاضر بولغانلیغی حقنده بیاناتده بولونغانلیغی خبری کوروندی (*). بومسئله فوق العاده بر اهمیتگه ایگه بولغانیدان «باش تورکستان» او قو- چیلاریغا «ملتله او یوشمه سی شوراسی» حقنده معلومات بریریب کیتمه- کچیمز.

بوکون بر یوزنده گی دولتله رده ن 54 ی ملتله او یوشمه سی اعضا- سیدرلار. بویوک دولتله رده ن آمریکا جواهر متفقه سی، ساویت روسیه وه تورکیه بو او یوشمه گه کیرگن ایمه سلر.

ملتله او یوشمه سینک ایکی سیاسی اورغانی بار: یالپی بیغیلیش (l'Assemblée) وه شورا (le Conseil). ملتله او یوشمه سینک اعضاسی بولغان ههر مملکت 3 اعضا یوبارا آلا در. فقط ههر دولت نك یوبار- غان اعضا لاری یالغوز برتاووشغا ایگه درلر.

یالپی بیغیلیش (l'Assemblée) ههر ییل بر تاقیر، سه تابر آیندا، جینوره ده توپلانادر.

«ملتله او یوشمه سی شوراسی» (le Conseil) حال حاضرده 14 اعضاده ن عبارتدر. بونلارده ن 5 ی دائمی، 9 ی ایسه ههر اوچ ییلده سایلانادر غان اعضا در. 5 دائمی اعضا: یاپونیا، اینگلته ره، آلمانیا، فرانسیه وه ایتالیاکه بی دنیا مقیاسنده بویوک منفعت ایگه سی سانالغان دولتله رنك

(* پارسیده چیقادرغان "L'Echo de Paris" غازیتاسینک 31. VIII. 2. تاریخلی نومر وسنده گی «توفیق رشدی بیکله مصاحبه» دیگن بولومغا باقیلسین.

نماینده لهری بولوب، قالغان 9 اعضا ملتله او یوشمه سی اعضاسی بولغان دولتله وکیللهری آراسندان سایلانادرلار. ترتیب بوینچه 3 ییل شورا اعضا لغندا بولونمش بر اعضا نك قایتادان کیله جه نك اوچ ییلغا سایلانیسی اوچون، اوز سوراوی وه ملتله او یوشمه سی یالپی بیغیلیشینک قاراری لازمدر. بو قاعده ده ن یالغوز لهستان حکومتی مستننا توتوله کده در. لهستان حکومتیگه آگ آز ی 9 ییلغا چا شوراده بر آلیش امکانیتی بر ییلگه ن.

شورا ههر تورت آیدا بر تاقیر، یعنی غینوار، مای وه سه تابر آیلا رندا اولماق اوزره ییلدا اوچ دفعه توپلانادر.

شورانگ وظیفه سی سوگ در جه ده مهمدر. اوله رده ن بر نیچه- سینی کورسه تیب اوتهمز:

1 - ملتله او یوشمه سی شوراسی یالپی بیغیلیش وه لاهی ده گی بین الملل محکمه نك اعضا لارینی سایلایدنر.

2 - آز قورالانیس (تحدید تسلیحات) پروژره سینی حاضر لایدنر.

3 - شورا، ملتله او یوشمه سی اعضاسی بولغان ههر قایسی بر دولتگه بر اولکهنک اداره سی اوستنده بر ییلگه ن مانداتلار نك توغری استعمال ایتیلیب ایتلمه مه کده بولغانلیغینی تیکشیره در (سوریه اوستنده فرانسوز، عراق اوستنده اینگلیز ماندانی کبی. مثلا اوتکن ییل اینگلته رده نك فلسطین اوستنده گی مانداتینی قاندا ی بورگیزه بیلگه نی حقنده شورانک شایان دقت تفتیشی بولدی).

4 - شورا بعضی دولتله رنك اقلیتله ر حقی حقنده گی تههدله رینک

توغری بور گزلیشینی ده اهمال ایتمه یدر. و. س. بو سویله نکه نلر ده ن شورانک ملتله او یوشمه سی حیاتنده قاندا ی مهم رول اویناغانلیغی آچیق کورونوب توره در. اونکچون دنیا شرق سیاستینک آگ مهم عنصرلر نده بری بولغان تورکیه نك ملتله او یوشمه سی شوراسنده دائمی بریر طلب ایتشی اوز اوزنده ن آگلاشیلا درغان طبیعی بر نهرسه در. م.

آلمانیا مالی بحرانی

سوغیشدهن سوگرا کیچیردیگمز حادثاتنك اُك بویوك وه اُك مهمی، شبهه سز، بویوكونگی آلمانیاك مالی بحرانیدر. تورموشده اقتصاد بله ن سیاستك بربریگه بو قادر سیق باغلی بولغانلیغینی کور-سه تدرگن ایکنچی بر حادثه نی کورسه تیش جوده قیین. دنیا سوغیشنده آلمانیاغا عصریمزنك اُك بویوك وه آلی دولتله ری — اینگلته ره، آمریکا وه فرانسه — قارشو توروب کوره شدیلهر. بو-کون آلمانیاك مالییه سی ده مه نه شوکیچه گی دو شمانلارینك مالی کور-چندن آسیلیدر. بو مناسبات بالخاصه اینگلته ره وه آمریکاغا عائددر. استاتیسٹیکنهره قاراغاندا آلمانیا دا یاتیریلغان اجنبی سرمایه-لهرندن یوزده 60 ی آمریکا، یوزده 35 ی ده اینگلته ره که عائد بولوب، فرانسوزلهرنك حصه سیمگه % 5 ده ن عبارت کیچیک گه بر قسم توشه در. فقط بو معلوماتلارنی آلدیغمز منبعه نظرآ آلمانیا دا یاتیریلغان آمریکا وه اینگلز سرمایه لهرینك کوبی، اصلاً فرانسیه ده ن چیقغان ایمش. ادعا ایتیلویگه قاراغاندا اینگلز وه آمریقاییلار فرانسیه ده ن آز فائض ایله (4-5 فائض) پول آلوب آلمانلارغا 8-10 فائضگه بیردرلهر ایمش.

بو قیدلهر آنجاق یوقاریداگی دولتله رنك اوز آراسنداگی مالی وه اقتصادی باغلانیشنی کورسه تیش اوچون گنه ایمه س، بو-کونگی آلمانیا نی دولت افلاسی احتمالی بله ن تهدید ایتمه کده بولغان قورقولی بحراندن نوقول سیاست مسئله سینك آتیوقسا فرانسیه ایله آلمانیا آراسنداگی سیاسی مناسبات مسئله سینك اوینادیغی رولنی کورسه تیش اوچون ده کیره کدر.

بر آزدا آغا، کیتیب آلمانلارنك غالب دولتله رگه توله ش اوچون اوز بویونلاریغا آغان مالی تعهدله رینی کوزده ن کیچیره یلیک.

سوغیشده ن ییکلیب چیقغان آلمانیا آروپاداگی اوز تورباغینك % 12 ی ایله اها لیسنده ن ده 6 میلیون کیشی یوقاتدی. بونده ن باشقا 31 میلیون نفوسلی آسیا وه آفریقاداگی مستملکه لهرینی ده بوتوله ی یوقاتدی. بونك اوستیگه آلمانلار غالبلارغا (1921 نچی ییل معاهده-سی بونچه) 132 میلیارد آتون مارق ره پاراسیون (*) توله یدرگن بولدیلار. فقط بر ییل سوگرایاق آلمانیاك بو قادر آغیر یوکنی کونه ره آلماسلیغی آگلاشیلدی. 1922/23 ییلی بحرانی توغدی. نتیجه ده 1924 نچی ییلی «ره پاراسیون» مسئله سی یه گیده ن تیکشیر-ییلیب نسبتاً ینگیل شرائطلی بر پلان قبول ایتیلدی. («داوه س پلانی» «Plan Dawes».) بر نیچه ییل سوگرا بو پلانی ده تیکشیریش لرومی کورونوب قالدی. 1929 نچی ییلی ده «یونخ پلانی» (Plan «Young») آنالغان پلان قبول ایتیلدی. «یونخ پلان» بونچه آلمانیا-نك 37 ییل ایچنده یعنی 1929 نچی ییلدان 1966 نچی ییلغاچا هر ییلی 1,685 میلیون مارقدان 2,428 میلیون مارقغا (اورتا حسابله ییلدا 1,988 میلیون مارق) تولاشی کیره ک؛ 1967 ییلدان بو مبلغ 1,600-1,700 میلیون مارقغا توشوب، سوک تولو ییلی بولغان 1989/8 نچی ییلی آلمانلارنك 900 میلیون مارق توله شله ری کیره ک.

بو رقمه رنك نه قدر آغیر ایکه نیگی کورونوب تورسه ده بو-رونغی دو شمانلاری بو مبلغنك آلمان «توله ش مقدراتی» بله ن غیر متناسب بولماغانلیغینی ادعا ایتوب توره درلهر. بو ادعا نك اثباتی اؤ-چون فرانسوز سیاسیوننده ن پارلامان اعضاسی، مالی مسئله لهره گی اختصاصی ایله مشهور موسیو لاموریو (Lamoureux) آلمانیاك ۱۹۱۳/۱۴ ییلی بله ن ۱۹۲۷/۲۸ ییلی چیقیم بودجه لهری آراسندا-

(*) «ره پاراسیون - Reparation» بر فرانسوز سوزیدر وه بوزوب، ییقیتیب قولاتیلغان نهرسه لهرنی قایتادان توزه تیب قوروب بیرمه ک معناسینی آگلاتادر.

گی نسبتی کورسه تهر. «لاموریو» که کوره آلمانیا نك سوغیشقا قادار
چقیم بودجه سی 6,173 میلیون مارق، 1927/28 نچی ییلی چقیم بود-
جه سی 13,646 میلیون مارق بولغان. بورقملر ایسه فرانسوزلر که
بو کونگی آلمان مالی بحرانده «ره پاراسیون» تولاولارینک تأثیری
جوده آز بولغانینی سویلهشکه حق قازاندیرادر. ره پاراسیون تولاو-
لاری عموم آلمان بودجه سینک یا لغوز یوزده 8 نی گنه تشکیل ایتهر
ایمش.

آلمانلار ایسه طبیعی بونک بوتونله ی تیسکه ریسینی ادعا ایتهدرلر.
بونلهدن کیمنک حقلی، کیمنک حقسنز بولغانلیغینی تیکشیریب او-
توروشن وظیفه سی بز که توشمه یدر. هر حالدا بو کونگی شدتلی
بحران ایچنده آلمانلارنک ره پاراسیونک آغیرلغی حقدنه گی شکایت-
لهری پسیخولوژی نقطه نظریندهن طبیعی بر نه رسه در.

ایون آیندا وضعیت او قادار آغیر لاشدی که آلمانیا حکومتی وه
جمهور رئیس آمریکا، جمهوری رئیسیمه یاردهم سوراب مراجعت
ایتش مجبوریتی حس ایتدیله ر. 20 نچی ایونده جمهور رئیس
«هوور» (Hoover) بارچا اروپا دولته ریگه بوتون قرض
تولشله رنی بر یلغا، کیچیکترینش تکلیفینی خلدی. بو صورتله آلمانیا-
نک اوز مالیه سینی توغریلاب آلیشی امید ایتیلگن ایدی. فقط
مسئله هوور ایله آلمانلارنک اویله گنی کبی چقمادی. فرانسیه هوور-
نک تکلیفیمه اعتراض ایتدی. فرانسیه اساس اعتباریله قرضلهرنی
تولشنی رد ایتمه سه ده آلمانلارنک فرانسیه که بولغان «غیر مشروط»
قرضلهرنک بو ترتیبه دن خارج توتمیلیشینی شرط قویدی.

بو شرطنک معناسینی آگلاش اوچون آلمانلارنک فرانسیه که
ایکی تورلو قارضلاری بولغانلیغینی ییلش کیره ک. آلمان قرضلهرندن
فرانسیه نك آمریکاغا توله یدرگن قرضیمه معادل قسمی «مشروط»
قرض دیب آنالادر. مشروط دیب آنالیشینک سینی ده بو قرضنک

فرانسیه نك آمریکاغا بولغان قرضی بلن باغلی بولغانلیغیدر. آمریکا
فرانسیه دن آلدراغان حربی قرضلهرندن کیچهر ایسه آلمانلاردا اوز
قرضلهرنک بو قسمندن آزاد ایتیلهدرلر.

ایکنچی قسم ایسه هیچ بر صورتله اوزگهرمه یدرگن وه هر
حالده آلمانلارنک فرانسیه که تولاشی مجبوری سانالغان «غیر
مشروط» قرضلهرنک بو گادا «ره پاراسیون بورجی» دیدرلر.

مه نه فرانسیه شو ایکنچی قسم قرضلهرنک توختا یلیشیمه قارشو
چیقدی. فرانسوزلر آلمان تولاولارینک بو قسمینی «بین الملل
نظامات بائقه سی» (Banque des Réglements Internationaux) غا
کیریتشله رینی، سواگردان بو پولنی قرض طریقه سنده آلمانیاغا
قایتاریشینی تکلیف ایتدیله ر. بو صورتله «ره پاراسیون» بورجله رنک
توختا یلمه غانلیغی اساسیمه رعایت ایتیلگن بولور ایدی. فرانسیه نك
بو تکلیفی اطرافنده آمریکا، حکومتی نمایندهلهری بلن ایکی هافتا
سورگن مذاکره نتیجه سنده کیلشدیلر.

طبیعی بونلهرنک ههمه سی آلمانیا داگی آغیر وضعیتینی ینگیلله-
تیشکه یاردهم ایته آلمادی. بلانک ائک ته ته سی شونده ایدی، که آلمان
بانقلارندن اجنبی (کوبینچه آمریقالی وه اینکلیمز) سرمایه دار-
لاری گنه ایمه س، آلمانلارنک اوزلهری ده پوللارینی قاجیرش
یولغا، توشوب قالدیلر...

1922/23 نچی ییلی بحراندهن قیسقا بر زمان ایچنده قوتو-
لغان آلمانیا تیزگنه اوز اقتصادی حیاتی قورش وه صنایعینی کیگه-
تیریش ایشیمه باشلی آلمان ایدی. بونک اوچونده کوب گنه سرمایه
تدار کیگه احتیاج بار ایدی. آلمانلار خارجی استقراضلهر عقدیگه
کیریشدیله ر. معتبر استاتیسیتی منبعلهرنک بیرگن معلوماتیگه قارا-
غاندا آلمانیا 1924 نچی ییلدهن 1928 نچی ییلغاچا 6 میلیارد قیسقا
مدتلی وه 7 میلیارد اوزون مدتلی اولمق اوزره، مجموعی 13

میلیارد اجنبی مملکتلەردهن قرض آلمان. آلمان منبعلهری. آلمانیا نك بوندهن باشقادا 1929 نچی ییلی 1 میلیارد 176 میلیون مارق اوزون مدتلی، 1 میلیارد 152 میلیون مارق قیسقا مدتلی، 1930 نچی ییلی ده 1 میلیارد 500 میلیون اوزون مدتلی، 600 میلیوندهن آرتیق قیسقا مدتلی استقراض عقد ایتکه نینی کورسه ته درلهر* بو قدر بو یوک مبلغنك مهم بر قسمینی آلمانلار اوز صنایعلهرنك کیگه یشی اوچون قوللانیدیلار. سوگ ییللاردا آلمانلاردا بولونوب 1924 نچی ییلدان بورونخی آلمانیا ایله قارشولاشترا یله درگن هر بر آده منك آلمان صنایعنك بو سوگ ییللاردا کی ترقیسیگه حیرت ایتمه سلگی امکانی یوق. فقط بلا شونده در، که مال ساتو بازاری ایسکیسی قدرده کیگ ایمه س. آمریقاندان باشلاغان دنیا بحرانی آلمانیا ده بوروب آلدی. ایشسزلك باشلاندى. 1929 نچی ییلده یاق آلمانلاردا کی ایشسزله رنك مقداری 3 میلیون اوزوب کیتدی. 1930 نچی ییلنك نو یابرنده ایشسزله رنك مقداری 4 میلیون اطرافنده (3 میلیون 683 میگ) ایدی. ایشسزله رگه یاردهم مسئله سی چیکسز درجه ده کوب یولنی یوتوب بارادر.

بو آنده صحنه گه نوقول سیاسی بعضی حادثات قاریشوب کیتدی. 1930 نچی ییلغی سایللو ساغ رادیقاللار (ملی سوسیالیست) = «هیتلهرچیلهر» نی جوده کوچه تیریب یوباردی. قومونیستلهرده آنچاغنا قولندیلهر. جاری بولغان جمهوریت اساسلاریگه قارشو شدتلی پرویواغاندارلار باشلاندى. سوغیش وقتنده عسکرلك ایتکه نلهرنك بیرلگی — شتالهلم — فرانسیه وه لهستان قارشوسیغا نمایشلهر قیلا باشلادیلار. «هیتلهرچیلهر» بله ن «شتالهلم» چیلهر

(*) آگ سوگ استاتستق آلمان قرضلهرنك ، 1930 نچی ییل آخریغاچا 18 میلیارد 2 میلیون مارق بولغانی وه آلمانلارنك «ره پاراسیون» اوچون 10 میلیارد 3 میلیون مارق توله گه نینی کورسه ته در.

وه رسای معاهده سینك بئیریلیشینی، آلمانیا نك سوغیشده یوقاقتان بیر- لهرنك قایتاریلیشینی، بوتون قرضلهرنی تولاشنی توختایشنی آچیق- دان آچیق طلب ایتدیله ر.

مملکتده قیزغیلق (عصیت) کون کوندهن آرتدی. اجنبی سرمایه دارلاری دا آلمانیا نك بو کونگی سیسته مینك محکمکنده شهبه- له نه باشلادیلار.

بو ییل مارت آیندا آلمانیا بله ن آوستریا آراسندا «گومروك بیرلیگی» («Anschluss») معاهده سی اورتاغا چیقدی. آلمانیا نك قوشنیلاری آینوقسا فرانسیه بله ن چه خوسلو واقای بو «گومروك بیرلیگی» نك سیاسی نتیجه سندهن قورقا باشلادیلار. اونلهر «گو- مروك بیرلیگی» نتیجه سینك بو ایکی دولتنك «سیاسی بیرلیگی» بولوب چیقیشنی، یعنی آلمانیا نك حدندهن زیاده کوچله نه جه گینی اوله دیله ر.

آلمان-ساویت مناسباتینك کورونیشی وه بو هیجانلار آلمانلارغا ایشانچسزلقده آنچاگنه تأئیری بولغان عامللهرنك بریدر.

مه نه «آورویانك وه رسای معاهده سی بله ن ییلگیله نگن چه ر- چیوه ایچنده، صلح یولیه انکشاف وه ترقیسی طرفداری» بولغا- نلارنی قورقوتغان حادثه لهرنك قیساسی شونلهردر.

مسئله لهرنك تینیچلك یولی بله ن بیتیشنده شهبه له نگن اجنبی بایلاری آلمانیا دان اوز سرمایه لهرینی تارتا باشلادیلار. بو اجنبی سرمایه دارلاری آرفاسندان بیرلی آلمان بایلاری دا اوز یوللارینی تارتیش چاره لهرینی کوره باشلادیلار.

یوقاریدا دیدیگمز که بی «هووهر پلانی» ده آلمانیا وضعیتینی قوتقارا آلامدی. اییولده پارسیده آلمانیا، فرانسیه، اینگلتیره، ایتالیا، یلیجیقا وه آمریکا مینیسترلهرنك کیگه شی بولدی. آلمانیا نك بو کونگی آغیر بحراندهن قوتقاریش چاره لهری اوستنده سویله شیلدی. مسئله

شونده در، که نه آمریکا، و نه دهه اینگلتیره آلمانیاغا قرض بیره لک بر حالده ایمه س. بو کون پول کوب و ایشنز لک یوزی کورمه گن بر مملکت بار ایسه اوده فرانسیه در. فرانسیه بولسا آلمانلارغا بیلگیلی سیاسی و اقتصاددی شرطلهرنک قبولی سواگنده گنه قرض بیریشکه راضیدر. اولنلر بالخاصه سیاسی شرطلهرنک قبولی اوستنده اصرار ایتهدرلر. فرانسوزلهرنک قویغان شرطلهرنندن بر قسمی شونلهدر:

(1) آلمانلار اوستریا بلن «گومروک برلیگی» تشکیل معاهده سندن واز کیچمه لیدرلر؛ (2) بو کون سالیماقدا بولغان حربی کیمه نک ایشینی توختاتیش و شرقده گی بو کونگی آلمان لهستان چیمه گره. سیگه قول تاقیز یلماسلق اساسینی قبول ایتش. بولنلر فرانسوز شرطلهرنک ایگ مهملهدر.

فرانسوزلر بو شرطلهرنک به جه ریلشی سواگنده آلمانیاغا قارشو اعتماد آرتیشینی و بو اعتماد آرقاسندا سرمایه نکه ده کیریشینی سویله یدرلر. آلمانلار بولسا هیچ بر تورلو سیاسی شرط قبول ایتمه. سلکلهرینی سویله یدرلر. بونگله آلمانلارغا ایناماق ایسته مه گنلهرنی کوچله ندیرمه کده درلر.

یاریسده گی مذاکره لهر، لوندره قونفرانسی و اونی تعقیب ایتکن آمریکا، و اینگلتیره ناظرلارینک بیرلیننی زیارتلهری ائنا. سنده بولغان مذاکره لهرنک هه ممه سی، اگر غازیتا خبرلهریگه اینانیش ممکن ایسه، آلمان فرانسیه یاقینلیغینی یاراتو اطرافندا نه یله. ندی. آمریکا، و اینگلتیره لی لهرنک بوتونسی بر آغیزدان «فرانسه بلن آلمانیا آراسندا اعتماد و یاقینلق یارانماغونچا بو کونگی آغیرلق ایچندن چیمیش ممکن بولماغانلیغنی» سویله یدرلر.

ههر ایکی طرف، یعنی ههم فرانسوز ههم ده آلمانلار اوچون قبول ایتیلهرلک بر طرز حل تاپیلا آلیرمی ایکن؟ بو شونده ی بر سوراق، که اونگه ایمدیده ن جواب بیریش به ک قیین بر ایشدر.

بونگله ده ایمدیده ن آچیق و آیدین بولغان بر مسئله بولسا اوده، روس بولشه ویکلهری «آشیغچلیق کورسه تیب» اوتنی اوروب یوبارماسالار، آوروپا مقدراتینک فرانسیه بلن آلمانیا آراسنداگی وضعیتنک آلاجانگی شکلده ن آسپلی بولغانیدر.

فرانسیه بلن آلمانیا آراسنداگی آگلاشما و چیلق آوروپا محیطنده بولشه ویکلهرنک کوچلی کورونیشیگه ده سبب بولماقدادر.

بو صورتله بز بو کونگی آلمان مالی بحراندن سیاستنک نه قدر مهم رول اوینادیغنی کورگه نیمز که بی تیسکهر یسینچه بو بحراندنک ده نه قدر بویوک سیاسی رول اوینایا بیلمه ک ماهیتنده بولغانینی کورمش بولدق.

میچ

* * *

آدبی بولوم:

تورکستان استقلال یولجیسنه

أک عقور صولتله کوپورسه طابشسا،
فلاکت ده گزی... کوکلهری آشسا؛
آمانسز شیمشه کده ن کوزیگ قاماشسا؛
آلدیرما؛ یولگدان دونمه سهن ساقین!...

*

فتوحات، استیلا ده گیل املگ؛
حقنه قوشارکن دوغرولسون بیلگ!
دوغویه اوزانان، چهلکده ن اَلگ،
او قیزیل ماسکه یی سوکمه سی یاقین!...

*

یولگدان دونمه کی؛ امیدیمز، سهن!
سام یه لی ده گیل ده یا نه بو نه سهن!

آنا گله قارداشيگ يوليگدا بيلسهك
«بو يه لده» قاوورولش به كله يور آقن!...

*

پير و گوگ جهنم كه سيلسه ده هيچ؛
بو يولدا گيده ني ايدمه ز تهيج!

اي يولجي كينيگي يودوم يودوم ايچ؛
كه سەنگ استقلال اُك صريح حتك!...

آقارا. تور كستانلي فهمي لنگ

* * *

تور كستان خبر لهري

رقم لهر شهادتي

1 — اوتكەن مایس آينك باشلارندا اعلان ايتلگەن رەسمى استە.
تېستىك معلوماتلار يىغا كۆرە تور كستان (قازاغستان بولومندەن باشقا)
صناعتىنك «يوتوقلارى» توبەندە گىچە بولغاندر: كومور — يوزدەن
70,7؛ نەفت — يوزدەن 47,2؛ اىپەك — يوزدەن 87,5؛ پاختا تازالاش
يوزدەن 74,2؛ پاختا ياغى (زىغىرمايى؟) — يوزدەن 87,5.

تور كستان صناعتىنك يوتوقلارى اورتا حسابلە — يوزدەن 74,3
بولغاندر. دىمەك ساويت حكومتى تور كستان صناعت ايشلەرنەندە گى
وظيفەسىنى بەجەرە آلمانغاندر («پراودا ووستوكا» — 30 مایس).

2 — اوزبېكستان جھوريت پروكورو رى (باش مدعى عمومىسى)
سىرنوف يازادر:

«اوزبېكستاندە كوكلەم ايكين پلانى آنجاق يوزدەن 28,2 گنە
بەجەرىلدى... كوكەرىب چىققان ايكينلەرنك كوپى جودە بامان.
ايكين سويىلەن تامين ايتامە گەن. كىچىك آرىقلار ايشلەمە گەن.

اوروغ قوروق بىرگە سە بىلگەن. شونك تىجەسندە كوب ايكينلەرنك
هلاك بولوش قورقوسى بار وە بعضىلەرى ايمىدەن هلاك بولغان.

تراقتور (بىر هايد ايدىرغان ماشىنا) لار دالاغا يىتمەسندەن يولده
بوزولوب قالغانىدان توزە تو (رەمونت) اوچون بە گىدەن ايشخانە لەرگە
قايتارغانلار.

تراقتورلارنك قانداى ايشلە گە نىنە دە توبەندە گى رقم لهر آچىق
كورسەتەدرلەر:

تراقتورلار مارت آيندا بىلگىلەنگەن 5.460 ايش ساعتىنك 2.632
ساعتىنى؛ آپرىل آيندا بىلگىلەنگەن 20.315 ايش ساعتىنك 7.837
ساعتىنى وە مای آيندا بىلگىلەنگەن 12.996 ايش ساعتىنك 4.067
ساعتىنى بوش اوتكيزگەنلەر («قىزىل اوزبېكستان» 9. VI).

مەنە بولشە وىكلەرنك «تور كستاندە تراقتور ايشلەرنى آمرىقادان
هەم اوتكيزىب يوباردىق» دىب آغزلارنى كوپورتىروب، قىچقىرىب
يورگەنلەرى!

كوكلەم ايكين پلانى تور كستاننك بارچا بولومندا — قازاغستان،
تور كەنستان، تاجىكستان، قىرغىزستان وە قارا قالپاقستاندا هەم بەجە.
رىمەى قالغان.

اوزبېك قومونىستلەرى آراسىندا

سعدالله قاسىم اوغلى محامە ايتىلىب آتىلىپ اولدىرىلگەندەن سوگ
تور كستان قومونىستلەرى، آينوقسا اوزبېك قومونىستلەرى آراسىندان
هەر تورلى «ملتچىلەر» تىپىلا باشلادىلار. كۆبدە نېرلى فرقه ياشلوق.
لارندان سانالىب كىلگەن منان رامز وە باتو «ملتچىلك» بلەن عىمە.
لەنب، بوندىن بىر نىچە آى ايلگەرى قامالغانلار. اولاردان سوگ
مسئول فرقه اعضالارندان مولان بىك، ايشان خواجە وە عىسى محمد
اوغلىلارىنك اوزاق يىللار دانبرى لەنن فرقهسى وە اونك تور كستاندە

یورگیزمه کده بولغان ملی سیاستیگه قارشو یاشیرین ایشلهب کیلگهن حرکتلهری توسه تندن آچیلیب قالیب فرقه صفندن قولانغان ایدیلهر. ایدی، سوکغی مای - ایون آیلاری ایچنده تورکستان قومونیستلهری قاتاردا اُگ برنجی اورون توتقانلاردان خانسوار اِغلی « نشان » غا توتولوب قالدی. خانسوار اوغلی بوتون تورکستان مقیاسنده که تته رول اوینار ایدی وه بر نیچه ییلدا نبری اورتا آسیا قومونیست دار الفنونینگ (CAKY) آمینی (ره کتوری) بولوب تورگهن ایدی.

بولشهویک غازیتالاردا یازیلغانیغا گوره، خانسوار اوغلی یوقاریدا آتاغان مولان بیک، ایشانخواجه وه عیسی محمد اوغلیلاری بلهن فکر چه بیرگه له شیب، روس پروله تاریات دیکتاتوراسی منفعتیگه توغری کیلمه یه. درگهن کیشیله رنی قومونیست دار الفنونینگه قبول ایتمش وه اوزبیکستان فرقه مرکزی هم اورتا آسیا بیوروسیغا قارشو یاشیرین حرکت ایتب کیلگهن ایش. فرقه تشکیلاتله رینگ تکلیفی بویوچه خانسوار اوغلی دار الفنون مدیر لیگندن توشورولوب، فرقه صفندان قولماق « گه لینی » کوتوب تورو بدیر.

اورتا آسیادا قانچا فرقه اعضاسی بار؟

اورتا آسیا بیوروسینگ شو ییل 23 نجی مایسدا بیرگهن معلوماتیغا گوره 1931 ییلنگ برنجی کوارتالنده (دیمهک غینوار - مارت آیلار تدا) یه گیدهن قبول ایتلگه نله ر بلهن بوتون فرقه اعضا وه کاندیدانلارینگ سانسی 87.709 دهن 92.037 گه بیتکهن.

اورتا آسیا بیوروسی فرقه اعضالارینگ بو قادار اوسوشینی بیتمسز (غیری کافی) تایدیر وه کیله جهک آیلاردا غیرتله نامزدلار بیلگیله شنی بویوره در « پراودا ووستوکا » (4. VI).

بوراده « فیزیل اوزبیکستان » غازی تاسینگ بر یا گیشینی کورسه تیب کیتش آرتوفچا بولماسا کیرهک. اکمل اکرام وه ضیا سعیدگه اوخشاغان « بیلهرمن » قومونیستله ر طرفندن یورگیزیلیب، فرقه فوتورولی آستندا چقیب تورگهن

« فیزیل اوزبیکستان » « تیلماچلاری » اورتا آسیا بیوروسینگ روسچه « عمومأ فرقه اعضا وه نامزدلارینگ سانسی 87.709 دهن 92.037 گه بیتکهن » دیکه نینی - « 87.709 حقهقی اعضا وه 92.037 پارتیا کاندیدانلاری » دیب یالغان وه یا گیش ترجه ایتکهنله ر.

« فیزیل اوزبیکستان » حسابینچه اورتا آسیادا کی فرقه اعضا وه نامزد - لارینگ سانغی - (87.709 + 92.037) = 179.746 بولوشی کیرهک. بوتون تورکستان مقیاسنده سیاسی رهبرنگ ایتهدرگهن بر غازیتا شو که بی به گیل جمله لهرده بو قادار بویوک خطالار قیلسا، مارکسزینگ باشقا علمی وه نظری رقه لهرینی قاندای آکلاب وه آکلاب یورگهن بولادر!

بیرلیله شتریش مسئله سی

« تورکه نستان » غازی تاسی 18. V. تاریخلی نومروسنده یازادر: « عشق آباد شهر فرقه وه قومومول قومیتله ری اوزله رینگ قاراماغلارنداگی اوبا (آول) فرقه وه قومومول اوزه کله رینگه (یاچه بکالاریگا) تورکه ن تیلیده بیرده خط یازما یدرلار ... ».

عینی غازی تدا 13. VI. نومروسنده یازادر: « عشق آباد په داغوزی قومینات قاراماغلندا 8 مکتب بار. بویرلرده او قوچی خاتون قیز وه ایرکه کله رینگ سانغی 1800 در. بو مکتبلهرده کتابلهر تاپیلامایدیر. ».

قومینات مدبری راشاک (روس) کوب یامان قیلیقلارغا ایگه بر کیشیدر. یانیغا ایشله ر بلهن بارغان تورکه ن ار قوچیلاریغا « تورکه نله ر ادبسن، ایشینی تاقیلاتمای ایچکهری کیره درلهر. بارینگ، روس تیلینی یاخشی اورگه نگوچه کوزیمگه کورومگه گ » دیب اونلهرنی بولمادان هایداب چیقارادر.

قازاقستانده گی بیرلیله شتریش مسئله سینی ایسه « اُگبه کچی قازاق » غازی تاسی (9. VI) « قازاقلان دیرو ایمه س مازاقتاو » دیب تصویرلهدر.

قازاق تیمیر یولی (« تورک - سیب ») ایشله رنده گی بیرلیله شتریشنی غازی تدا توبه نده کیچه تصریح ایتهدر: « 1930 نجی ییلی قازاق تیمیر یولی

يوزدهن 16 گنه قازاقلانغان ايدى. بونلەر هم اُك توبه ن درجده گى ايشله رده ايشله وچيله ر ايدى. فرقه وه حكومت قارارى بويونجه 1931 نچى يىلى تيمير يول ايشچيله رنده ن يوزدهن 52 سينگ قازاقلار. دان بولوشى لازم ايدى. فقط بو يول باشنداغى روس اورتاقلارغا كوب آرتوق كوروندى وه اونلەر بوسانى 52 دهن 48 گه توشورمه كچى بولدىلار. بر نيچه كونده ن سوگ 48 نى 45 گه وه اوزون سورمه دى بو 45 نى 35 گه توشورديله ر. بو 35 هم يالغوز كاغاز اوستنده گنه در. عملده ايش بوتونله ي باشقاچا. مثلا تيمير يولنگ خوجا وه مأموريت بولومنده گى 28 كيشيده ن 4 (تورت) ته سى گنه قازاق. اولار هم سوبا ياقوچى، كاغاز تاشوچى «مالاى» لاردر.

انشآت بولومى بيوروسنده گى 28 كيشينگ 4 سى قازاق. باشقا شعبه لهرده ايسه 82 كيشيده ن 10 سى قازاق، 62 كيشيده ن 7 سى قازاق، 24 كيشيده ن 5 سى قازاق. قازاقلاردان بر گنه كيشى هم قاتناشتريد. ماغان شعبه لهر پهك كوبدر.

ابراهيم بيك وه يارده مچيلارينك اوشله نيشى

باشدا باسماچى ابراهيم بيك بولغانى حالدا چيگه رده ن اوتكه ن باسماچيلارنگ قالدبقلارى 22 نچى ايون (حزيران) ده تاجيكستان محنتكش دهقان عامه سينگ فعال يارده مى بيله ن قيزيل قوشون قسمله رى تامانيدان يوقا تيلدى وه ابراهيم بيكنگ اُك ياقين يارده مچيلارندن على مردان دادخواه، ايشان عيسى خان وه باشقالار قولغا آندىلار. چيگه ره گه قاچيب بارا ياتقان ابراهيم بيك، اوز ياندا قالغان ايكي باسماچى بيله ن بيرليكه 23 نچى ايونده مقيم سلطان قول آستنداغى كوگلى دسته وه خواجه بلبلان (تاجيكستان) دهقانلارى تامانيدان دولت سياسى اداره سى (گه . په . ئو.) نك اشتراكى بيله ن اوشله ندى. ابراهيم بيك تاشكندگه كيلتريدى. («قيزيل اوزبيكستان» 2 نچى ايول)

باشقارما

بيلديريش

- 1 - خيتاى دان - Tien-tsin شهرنده ن يوللانغان آبونه وه آدره سلهر آيندى. تشكرلهر ايتهمز. مجموعه لهر يوبار يلا باشلاندى.
- 2 - چاتالجا داگى يورتداشيمز گه: مکتوبكزده گى فكرگزنى باشقارما سيوينچله رله نظر اعتبار گه آلدى.
- 3 - فينلانديادان - آبو شهرنده ن گونده ريلمش مکتوب وه آدره سلهر آيندى. شو ساندان باشلاب مجموعه لهر يوبار يلا جاق. ممكن قدر كوبره ك آبونه توپلاوگزنى اوتونه مز. باشقارما.

سايغىلى او قوچيلار يمزغا

سايغىلى او قوچيلار يمزنگ مادى وه معنوى مظاهر تله رى آرقاسندا چيقىب تورگن «ياش تورگستان»، سوٹ آيلار يول جهتنده ن كوب آغريلقلار قارشوسندا توروبدر. اونكچون شو ساندان باشلاب آبونه شرطلهرينى اوزگه رتيش مجبوريتى توغدى. مجموعه مزنگ كوگولده گيديك چيقىب توروشيكه توسوق بولوب تورگن بو بويوك كه مچيليكنى سايغىلى او قوچيلار يمزنگ همت وه حميتلهرى آرقاسندا تولديره بيله جه گيمزنى اميد ايتمه كده مز. باشقارما.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- ندان چیقا باشلانغان | سئنتابر (ایلول) 1931 | سانه 22

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

- 1 - بوخارا انقلابی
- 2 - 1920نجی ییل سه نئابری آیینک باشندا بوخارا جمهوریتینک توزولوشی مناسبتیله
- 3 - استانبولده تورکستان کونی
- 4 - تورکستان تورکمه نلرینک گهله - گهله ایرانغا قاچیشلاری
- 5 - تورکمه نستاندان کیلنک اظهاراتی
- 6 - فلسطین مسئلهسی (عربیچه ده ن ترجمه)
- 7 - هندستانده

آدبی بولوم:

- 8 - مارشیمز
- 9 - وطن

خبرلر بولومی:

- 10 - تورکستان خبرلری

کتابیات:

- 11 - تورکستان وه ساویت ره ژیمی
- 12 - مطبوعات یوزنده

Yach Turkestan

August 1931 (Le jeune Turkestan) No. 21

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

یولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلیری
آچیقدر. باسیلمغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلیری:

ییللغی - 4 دولار ، آلتی آیلغی - 21/4 دولار

اوج آیلغی - 11/2 دولار

«تورک تیلی اوچون» (Türk dili için) آقاردا حقوق مکتبده

حقوق تاریخی وه تورک حقوقی تاریخی پروفهسوری صدری
مقصود بیکنک بو اثری تورک اوچاقلارینک ییلک هیئت نشریاتده-
ندر. اوزون سورگن تیکشیریشلر محصولی بولغان بو کتابده بوتون
تورک خلقینک مشترک بر مسئلهسی سانالغان یالپی یازو تیلی توغرو-
سند کیگ وه تولوقچا بحث ایتلمشدر. یازو تیلی ایشلهشده باشقا
خلقلار (عرب، روم، آلمان، فرانسوز، چهخ، فین، روس وه ماجار
لار) ننگ تجربه لیری ایله تورک خلقینک تورلی دورلرده یازو تیلی
پارانیشدا آغان سینه شلیری بو کتابده آچیق وه آیدین یازیلمشدر.
517 بیتلک بو اثرنک بهاسی 150 غروشدر. بوتون استانبول
کتبخانه لرنده ساتیلادر.

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانلار اوچون آدرهس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفي

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چقا باشلانغان
سنتابر (اپلول) 1931 || ساره 22

بوخارا انقلابی

بوندهن اون بر ییل ایلگه ری، 1920 نجی ییلنک سه سنتابرنده،
بوخارادا انقلاب بولدی. امیرسید میر عالم خان تختندن توشورولوب،
بوخارا اولکه سی «خلق شورا جمهوریتی» دیب اعلان قیلندی.

انقلابی هیچ بر کیمسه اویله ب چقارمایدر. انقلاب، قایسی
یرده اونک اوچون او یغون اقتصادی وه سیاسی شرائط تاپیلسا او یرده
صادر بولادر. ههر ایکی تورکیه انقلابی 1908 انقلابی وه عثمانی دولتینک
تورکیه جمهوریتینک نه یله نه سی ایله نتیجه له ننگن سوکنجی انقلاب -
مشروطیتینک کیرتیلووی ایله باشلانوب قاجار سلاله سینک قولماسی ایله
بیتکن ایران انقلابلاری وه بزگه ایک یاقیندان معلوم بولغان روسیه
انقلابلاری نه لله قایسی «باش کیسه ر» نک اختراعالاری بولماسدان،
او اولکله رده حکم سوروب کیمه کده بولغان اقتصادی وه سیاسی

«یه گی تورکستان»

تورکستانک استقلال آمالینه چالیشان آیلق مجموعه در. لاتین
حرفله ریله چقادر.

ایگه سی وه مسئول مدیری: دوقتور مجدالدین احمد
آدره سی:

Istanbul: Nuruosmaniye civarında Arif Paşa sokağı No. 4

«تورک یوردی» تورک او جاقلارینگ فکرلرینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاتین حرفله ریله چقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi, Ankara - Turkiye

«اولوبورت» وه «ییلدیریشی». استقلالچی آدری محررله ری تاما-
نیدان استانبولده، لاتین حرفله ریله، چقاریلما قدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازی تانی بوتون او قوچیلاریمزغا توصیه
ایتمه ز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومتر» فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقراینالی آناقلی محررله رنگ اشتراکی بلن پاریسدا
چقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یاگا

«ملی یول» ایدل-اورال استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفله ریله چقادر.

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg

Goethestrasse 5

«امل مجوعه سی» قریم تورکله رینگ استقلال فکرینی تاراتادرغان
اونبش کونک مجموعه در. عرب حرفله ریله چقادر. آدره سی:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3

Bazargic - Romania

سیستہ ملہرنک غیر قابل اجتناب نتیجہ لہرندہن عبارتدر . مہنہ شو انقلابلار قاتارندا 1920 نجی ییلغی بوخارا انقلابی پەك «قانونی» در . بوخارانک بختسزلغی شونده ایدی کہ ، او ، خلق منفعتلہریگہ دوشمان بولغان ایکی کوچنک - چارلق روسیہ سینک وہ بوخارا خلقینک چینہ کہم ایچکی - ملی دوشمانی بولغان اوزغدار امیرینک - تضییقی آستندا ایدی .

بوخارادا ایسکیده جاری بولغان اصول اداره گہ وہ سوکنجی امیرسید میر عالم خاننک شخصیتیکہ خلقنک مناسبتی مسئلہ سندنہ ، یاش بوخارا انقلابی طرفداری بولغان بز - بورونغی «یاش تورکستانلیلار» - نك یازغانلاریمزغا طرفکشلک دیب شہبہ ایلہ قار اوچیلارنک بولووی ممکن . مہنہ شونک او چون بز ، بوخارا انقلابینک قانونی ایکہ نلکیگہ شہادت اولاراق روسلارنک بالخاصہ او گلار وہ مونارخیستلار (پادشاہپرستلہر) یاتاغیغا منسوب یازوچیلارینک گواہلکلہریگہ تاپانامز . بورونغی امیرسید میر عالم خاننک حاضرغا قادر ہمہ روسیہ پادشاہلغینک حمایہ سی حقندہ تلقیناتغا دوام ایته یاتقانی وہ بوتون ایشلہرینی روس مونارخیست تشکیلاتلاری ایلہ غایت یاقین رابطہدہ آلوب بارا یاتقانی بو گواہنامہ - لہرنک قیمتینی بہنہدہ آرتدیرادر .

بوخارادا انقلابنک غیر قابل اجتناب ایکہ نلگی توغروسندنہ ، 1920 نجی ییل انقلابندان کوبگنہ اول «اورتا آسیا مسئلہ سیگہ دائر قیدلہر» (Заметки по Средне-Азиатскому вопросу) اسملی مشہور اثرنک مؤلفی رومانوفسکی شوندای یازغان ایدی :

— ایران وہ تورکیہ انقلابلہرینک عکس صدالاری بوخارا اہالیسینی کوبدہن بیری ہیجانگہ کتیرمہ کدہدر . بوٹا کورہ بوخارادا وقوعی محتمل وہ تسکینی بہٹی قوربان وہ تدبیرلہرگہ مال بولادرغان ہر قاندای بر پاتلامانی کوتوب تورمہ کدہن ایسہ ، حادثہ لہرنک آلدینی آلتاق فائدہ لیراق بولور .

روس مونارخیستینک ، چار حکومتینی تیزلک بلہن «بوخارادا عصیاننک آلدینی آلوغا» چاقیریشندان ، بوخارا خلقینک وضعیتینی تصور ایتش جودہ قولایددر .

بوخارا حقندہ بر نیچہ مراقلی کتابلہر یازغان باشقا بر روس بوخارا تیکشیروچسی لوغوفت (*) (Логофет) ، بوخارا امیرینک اصول اداره سی حقندہ قورقونچ منظرلہر بیرہدر . مہنہ اونک «روسیہ حمایہ سی آستندہ بوخارا خانلغی» (Бухарское Ханство под русским протекторатом) «(русским протекторатом) اسملی کتابندنہن بر نیچہ سوز :

«بوخارادا یاشاوچی وہ بو اولکہنی زیارت ایتنکہن روسلار او چون بوخارا اہالیسینک قطعاً محملی ممکن بولمغان وضعیت وہ بوخارا محلی ادارہ سینک سوک درجہ کیفیلگی (باشباشتاقلغی) یاخشینغہ معلومدر ... (1 نجی جلد ، 13 نجی بیت) .

«بوخارا تبعہ لہرینک یالغز مال وہ ملکلہری گنہ ایمہس ، حتی حیاتلہری ہمہ اصلاً تائین ایتمہ گن بوخارا خانلغندا حقانیت دیگن نہرسہ بوش تاووشدان گنہ عبارتدر ... ساتقینلق ، پارا خورلق ، خاطر او چون ایش کوروش اصولی ، آقچا مقابلیغا مأموریتلہرگہ تعیین ایتش ، بوتون بوخارا محلی ادارہ سینک قان وہ ٹہتیگہ او قدر نفوذ ایتنکہ کہ ، حتی او بوندای فعللہرینی بیرکتیشگہ ہمہ لزوم کورمہ یدر . اونکچون دہ ایک بویوک حقسزلقلار ، قانونسزلقلار وہ باشباشتاقلقلار بوخارا خانلغینک ہر بیرندہ حکم سورمہ کدہدر . یالغز کیچیک شہرلہردہ وہ قیشلاقلارداغنہ ایمہس ، حتی خانلقنک پایتختی ایسکی بوخارادا ہمہ فقط آہ و فغان ایشیتیلہدر» . (2 نجی جلد ، 269 - 268 نجی بیت) .

1) Страна бесправия (Изд. 1909 г. (حقوقسز بر مملکت)
2) Бухарское Ханство под русским протекторатом. 2 тома, Изд. 1911 г.
3) В горах и долинах Бухары (بوخارا تاغلاری وہ سایارندا) Изд. 1913 г.

بوخارا امیر حکومتینک بوندای حیوانی طورو حرکتینی قالاچی
ایضاح ایتب بولادر؟ لوغوفهت بونک جوایی بیرهدر: — «بوخارا
حکومتی اوزبئک سوگنجی کونله رینی یاشاماقدایکهنینی بیلگه نیدن،
مملکتندن اوز فائده سی اوچون بکن قدر کوب کیلم (واردات) آماققا
تیریشهدر». (1 نجی جلد، 39 نجی بیت).

فقط بوگا قارشی خلق نیچون تاووشینی چیقارمایدیر؟ دیب
سورگوچیلهر بولا بیلدر. مهنه روس مونارخیستی لوغوفهت نک بو
بو سؤالگه جوابی:

— بر زمانلار خلق بو باشباشتاقلققا چیده آلمای بعض بیرلهرده
قوزغالیب بیکلهر وه باشقا اداره آداملاری بیلهن قانلی بر صورته
حسابلاشار ایدی. . . لکن روس قوشونلارینک بوخارا خانلغی
چیگه رسنده گی قلعه لهر وه کهرکی، چارجوی، تیرمیز کیی شهرلهرده
آلغان ترتیباتلاری آرقاسندا بوخارا محلی اداره سی یاردهم کوچی آلدی؛
چونکه روس حکومت کوچله ری بوخارا خلق توپالانلارینک ظهوریگه
یول بیریشنی ناقابل سانادیلار. بو جهته دن بوخارا بیکلهری بارغان
ساری ینه ده جرأتکارانه وه اویانسزچه سیگه حرکت قیلا باشلادیلار
(2 نجی جلد، 269 نجی بیت). لوغوفهت بوخارانک امیر وه «مدنیت
کتیروچی» روس چاری حکمرانلقلاری آستنداغی عمومی وضعیتکه
نقل کلام ایتیب یازادرکه:

— بوخارانک عمومی سیاسی وضعیتی بوندهن 400-300 ییل ایلگه ری
قاندای بولغان بولسا هملی هم شونداغی حالدا در. تورکیه وه ایران ده
مشروطیت که اوتکه ندهن سوگ بوخارا خانلغی حاضرغی زمانده، استبداد
(«Деспотизм») اداره قیلنغان یگانه مملکت بولوب قالمقادار؛ بو
مملکتنک اوچ میلیون اهالیسی اوستیگه حددهن تاشقاری آغیر سالقلار
یوکلنگه ن. (1 نجی جلد، 39 نجی بیت).

بر آز اوتده لوغوفهت شونداغی دوام ایتهدر: «اما مملکت (بوخارا)
آنجا تاریخ صحیفه لهرنده ایسکی مدنیت زمانلاریغه عائد خاطرهلار

ساقلاب، تورکیه وه ایرانده بولوب یاتقان یه ئیلک حرکتلهرگه ساغینچلار
بلهن کوز تکیب، اوز حیاتیتمک ده یه گی اساسلارغا بناء اصلاح ایتیلیشی
زمانینی صبرسزلق بیلهن کوتوب، اونوتولش وه حقوقسز بر اولکه
حالنده قالمقادار».

بوخارا اهالیسی مستبد امیردهن بیهوده اصلاحات کوزله دی.
امیر مملکتنک اداره سنده اصلاحاتی بلذات ایسته مه سلك ایله ده قالمای،
حتی خلقنک معارف اوچون قیلغان ههر بر تشبثینی ایزدی. بوخارا
امیرلهری — سوگنجی امیر سید میر عالم خان وه اونک آتاسی —
بوخارا خلق آقچاسینی قولی آچیقلق قیلیب روس اوقو پورتلهریگه
بیردیله ر. (مثلا تاشکند ره آل مکتبی، چارجوی گیمنازیسی) لکن بر
گنه بوخارالیغا، اورتا درجه ده بولسون، آروپا تحصیلی کوروشگه
امکان بیرمه دیله ر (*). تورکیه ده تحصیل کوره بیلگه ن یاش بوخارالیلار
امیر حکومتی تامانیدان اونک اصول اداره سینک دوشمانی سانالار وه
مملکتنک اداره ایشله رنده ههر قاندای اشتراکدهن اوزاق توتولورلار ایدی.
خلق معارفی وه یه گی مکتب اوچون یاش بوخارالیلارنک قاندای
کوره شکه نلهرینی اوقوچیلار، توبه نده باسیلغان مقاله دن آکلارلار.

1917 نجی فیورال - مارت انقلابی کیلیب چیقدی. امیر سید
میر عالم خان، قدرتلی حامیسی «پیری» بولغان ایکنچی نيقولای نکی نختی
بیقیلار بیقلماس اوزینک، 1910 نجی ییلده یاق لوغوفهت تامانیدان
یازیلغان «سوگنجی کونله ری» نک کیلگه نینی توبیدی وه در حال
اهلاحات حقنده غی 17 نجی مارت تاریخی فرمانینی (مانیفه ست) تارقاندی.
سید میر عالم خان اصول اداره سینک طرفدارلاری اوچون، بو فرمانده
«بوخارای شریفنک منور آمری» تامانیدان برنجی مرتبه اولاراق
«خانلقنک پایتختی ایسکی بوخارادا بر مطبعه نک آچیلیشی» غه اجازت
بیریلگه نینی بیامه ک قیزبقسز بولماسا کیره ک. سید میر عالم خان اصلاحات
(*). تورکستانلبله ردهن بوخارا امیرنک تأمیناتی بیلهن اوقوب بیتشکه ن بر
گنه کیشی بولسا او هم قومونست دوقتور سانجار اسفندیاروف در.

حقنده بیرگن وعده لهریگه وفا قیلمادی وه روس مشاورلهرینک تحریکی بیلن یاش بوخارالیلارنی تعقیبگه دوام ایتدی.

سید میر عالم خاننک بر آزغنه عقلی وه خلق آراسندا ذره چه شخصی اعتباری بولسایدی، رومانوفلارنک بیقیتلووندن سوک روسیه ده حاصل بولغان سیاسی وضعیته، بوخارا ملی استقلالینک وجودگه چیقارتیلووی مفهومده استفاده ایتمه سی لازم کیلور وه بونی ایته ده آلور ایدی.

سید میر عالم خاننک روس سونگو (نیزه) لهرینک یارده میسر بر کون هم توتونه آلماسغی توغریسنده روس مونارخیستی لوغوفت حکایه قیلادر (یوقاریغا باقیلسین). رومانوفلارنک وه روسیه موقت حکومتینک قولاشلارندان سوکده سید میر عالم خاننک اوز سوگیلی مونارخیست روسیه سینک کولکه سیگه تاپینوغا دوام ایتیشینک سنبی مه نه بودر... حتی حکومت باشیغا بولشه ویکله. کیلیب، روسیه ده گی روس بولماغان بارچا اولکه لهر -- اوقراینا، قافقاس، تورکستان، ایدیل-اورال، قریم-روسیه ده آیریلماقا چالیشوب، ههر بری تورلی یولدر بیلن اوز ملی یوزینی کورسه نهر ایکن، برگنه بوخارا امیری سید میر عالم خان روسیه نک کولکه سیگه اوزینک «کوپه ک صدایتینی» محافظه ایتمه ککه دوام قیلدی وه 1918 ییلنک مارت کونله ری مصادمه لهرندن سوک، بوخارا اوچون ایسکی روس حکومت مطلقه سینک بورونغی «سیاسی آگینتی» بیرینی توتکن «ساویت وکیل» «(Резидент)» نک مراقبه چی حاکمیتینی قبال قیلدی.

یاش بوخارالیلارنی روس قوشونلاری ایله کیلیشوده هه لی هم عیبه گوچیلر بیامه لیدرلهرکه بوخارانی روس قوشونلارینک اداره سیگه تابشوروچیلار امیرلهریدی. سید میر عالم خان ایسه بوخارا اوچون روسیه ده بوتونله ی آیریلماق امکاینی حاضرلاغان ایک مساعد سیاسی شرائطگه قاراماسدان، اوزینی روس پادشاهلغینک آگینتی ساناماقدا دوام قیلدی. بو جهتده روس قوشونلاری بر آز ایرته یا بر آز کیچ

(شبهه سز ایرته) ههر حالدا بوخارا مسئله سینک حل ایتلیشده قاریشار ایدیلر. شوندا ی بر وضعیت قارشوسندا یاش بوخارالیلارنک نیمه قیلدیلاری کیره ک ایدی؟ قوللارینی قاووشتروب اوتوروشلاری وه سیرچی بولوب قالدیلاری لازم ایدی؟ البته یوق! هه مه مزنک بختسز. لغمز وه سید میر عالم خاننک گناهی یوزنده، بوخارانی ساویت قوشونلارینک استیلاسنده قوروماق ممکن بولمادی. شونک اوچون، ههر دقیقه بوخارا تامان هجوم قیلماقچی بولوب سونگولهرینی حاضرلاب تورگن روس عسکرلهری قارشوسندا قالغان یاش بوخارالیلار، بوندا ی وضعیت ایچنده قوتقاریلووی ممکن بولغان نیمه بارسا قوتقاروغا قرار بیروب اونلار ایله برلگه بوخارا قاراب یورومه ک مجبوریتنده قالدیلار.

سید میر عالم خان او کتوبر انقلابینک برنجی کونله رنده بوخارانک استقلالینی اعلان ایتسه ییدی، بوخارا مسئله سی بوتونله ی باشقا برتوس آلا ر ایدی. اگر یاش بوخارالیلار روس ساویت قوشونلاری ایله اوشال ملی - مستقل بوخارانک علیه گه روسلر بیلن برله شگن بولسالار ایدی، اوزمان اونلارنی قارالاور اساسلی بولور ایدی...

2. نجی سه نتا برده بوخارا یاش بوخارالیلارنک وه بونله رگه یاردهم ایتکن ساویت قوشونلارینک قولیغا اوتدی. سید میر عالم خان قاجوب کیندی. بوخارا، خلق شورا جمهوریتی دیب اعلان قیلندی. بعضیلاری بوخارانک «شورا» جمهوریتی دیب آتالغانینی یاقترمایدرلار. اگر «بوخارا خلق شورا جمهوریتینک اساسی قانونلاری» دقت بیلن مطالعه قیلینسا، «شورا» کله سینک اوزمانکی بوخاراغا «ده موقراتیک» مفهومیکه بوتونله ی اویغون بولغانلغی غایت قولای آگلاشیلور. بوخارا شورا جمهوریتینک «اساسی قانونلاری»، نه عامه نی صنفلارغه بولیشدان، نه ده بر صنفنک دیکتا- توراسندان برنهرسه بیامه س ایدی. او اساسی قانونده «پروله تاریات» دان وه «بورژویلار-کاپیتالستلار» دان هیچ بحث ایتمه یدر. او بیرده بوتون

خلقنك قانون حضورنده برابرلگى، بوتون عامه اوچون تىك سياسى حقلار وه بارچا اوچون مساوى وجدان حریتی، كلام حریتی تأکیداتيله در. نتیجه ده ایشنك باشقاچا بولوب چیقیشی وه جاکتینك یاش بوخارالیار قولندان موسقوا بولشه ویکله رینك قولیغا اوتوشنده گی بوتون گناه، ایسه «أولکه نی بونده ن 300-400 ییل ایلگه ری قانداى بولغان بولسا شونداى توتگن» بورونغى امیرنك اوستیگه توشه در.

روسیه بولشه ویکله ری اوزله ریگه قارشو چیقغان یالغز یاش بوخارالیارنی گینه ایمه س حتی امیر سید میر عالم خان حامیلارینك، روس آق قوشونلارینك ایک تجربه لی حربی رهبرله ری وه ایسکی سیاسى شخصیتله ری اداره سی آستنداغى بوتون برله شکه ن کوچله ری نی ییگدیلر...

ایندی هیچ بر تورلی «شورا» یا باشقا بوخارا جمهوریتی وه هیچ بر تورلی ده ملی تورکستان یوقدر. هه ممه مز- بوخارالیار وه باشقا تور- کستانلیار- روس پرولیتارباتینك دیکتاتوراسی حاکمیتی آستندا عمومی حقوقسزلقده تیکله شدیدیلگه ن وه برله شکه نمز.

بو عمومی بختسزلق ایچنده بز برگنه بختگه نائل بولدق: ایندی بارچامز متحد وه پارچالانمايدرغان بر تورکستان عائله سی تشکیل ایته مز. بارچامز- بوخارالیار وه باشقا تورکستانلیار- آتیق بیله مز که، مستقل تورکستانسز هیچ بر مستقل بوخارا یوقدر وه بولا آمايدر؛ تور- کستانك آیربالماس بر پارچاسی بولغان بوخاراسز مستقل تورکستان هه م بولا آمايدر...

بوخارانك استقلالی یولنده أولگه نلر نك جانی جنتده بولسون! بیرله شکه ن وه اولوغ تورکستانك استقلالی یولنده صداقت وه

مناقت بیله ن کوره شوچی یاش بوخارالیارغا حرمتلر!

1920 نچی ییل سه نتابر آیدنك باشندا بوخارا

جمهوریتینك توزولوشی مناسبتیه

تورکستانك ئوزه گنده بولغان بوخارا أولکه سینك تاریخی قیمتی وه مذکور أولکه نك، تورکستان مدنیتینك ایک مهم عضوله- رنده ن برینی تشکیل ایته نلگیده ن، بوخارا امیرلگینك 1920 نچی ییل سه نتابر آیدنك باشلارندا جمهوریتگه ئه یله نیشی، تورکستانك سیاسى وه اجتماعی عضویتنده مهم بر انقلابی تبشیر ایتمه کده ایدی. بوخارا یاشلاری خلق اوستیگه یوکلنه نگه ن قارا کاپوسلارنی اور- نادان یوقاتوب، بر میگ ییلدان بویان حکمران بولوب اورتا عصر اساسلاریغا تايانغان امیرلک وه اداره شکلینی اوزگرتیب اونك اور- نیگه عصری خلقچلق اساسلاریغا تايانغان لائیک جمهوریتنی قورو- شلاری تورکستان تاریخنده مهم بر بورولوش نقطه سی ایدی. اوگا کوره مجموعه مز نك سه نتابر ساندا بوخارا انقلابینك تاریخی سیرینی که لته گنه تثبیت ایته ره ك اوزاق وه یاقیندان مذکور انقلابغا عامل بولغان شخصیتلر نك آنلارینی هه م ئه یتیب اوتیشنی بر حقشناسلق ذیب سانایمز.

اسلام دینی تعصبی ته گیده که ره خت بولوب قالغان اسلام عالمنده 19 نچی عصر نك اورتالارندان اعتباراً آوروپا مدنیتی تأثیری بله ن اسلام روحینك اویغانیشی وه عموم اسلام قوملرینك خصوصی اسلام مدنیتی زمینی اوستنده برله شیش حرکتله ری علامت- له ری کورونه باشلادی.

بو یه گی جریانك اوچاغی یاش تورکلر یورتی بولغان تورکیه بولدی. یاش تورکلر اسلام عالمنده آزاد سربست («لیبه- رالیزم») فکرلر نك باشلانچ حامیلاری بولدیلار. اولار تورکیه ده حاکم بولغان دولت تشکیلاتیگه قارشى پروپاگاندا، عینی زماندا

ایسکېلك، جهالت وه مسلمانلارنك ترقى وه انكشافیگه مانع بولغان آیریلیققا هم قارشو مجادله قیلدیلار. بو حرکت روسیه مسلمانلاری آراسندا هم تیز انكشاف ایتدی. روسیه مسلمانلاری آراسندا عصری مدنیت جهتندن اوستونلك — خصوصی وه تاریخی شرائط سببلی — شمال، قریم وه قافقاسیا تورکلهرنده ایدی. اسلام عالمده ظهور ایتکهن بو حرث حرکتلهرینك جریانیکه قوشولغان روسیه مسلمانلاری، آینوقسا، شمال تورکلهری، یالغز مسلمانلارنك تجددی فکرلهری بلهن قالماسدان تورک دولتینك شوکت وه عظمتینی تیرگیزمهك خیالینی هم تاشیرلاردی.

منور شمال تورکلهرنك باشلادیکی ایشلهری، یه گئی مفکوره-لهرنی تورک کتلهلهرینك ایچهریسیگه کیرگیزمهك اوچون یاخشی بر شرائط وه زمین بولغانلغندان آوروپای روسی، سبیریا، دالا ولایتلهری وه حتی تورکستانك ضیالی طبقهسی بونك تأثیری نه گیده قالدیلار. روسیه نك جوده کیگ ساحهسیده بولغان تورک-لهرنك اویغانیشیغا مسلمان مکتبلهرنك وضعیتنی هم آنچا یاردم ایتدی. بر نیچه عصردان بویاق دولت تامانندان مسلمانلارغا قارشو بولغان اعتماد وه امنیت سان اعتباریله کوب بولغان مسلمان مکتبلهرنك موجودیتینی قانونلاشدیرماق امکائینی بیرگهن ایدی. بو مکتب وه مدرسهلهر چینه کهمدن مختاریتلی بولوب، علملارغا یالغز فعلاً تابع ایدیلهر. شمال، قریم وه قافقاسیا تورکلهرنك فعال آداملاری باشلابکی کوچلهرنی بو مکتبلهرنك اصلاحیکه قاراتیب، بو ساحه ده آنچاغنه مهم موفقیت قازاندیلار. تدریجی بر صورتده اصول جدید مکتبلهرنی کوبه تیردیلهر. روس قانونلارندا دینی مکتب دیب تانیلغان مکتب وه مدرسهلهرنی عمومی عرفان مکتبلهریگه نه یله تیردیلهر. بو ساحه ده، گرچه باشلابکی رول دیلمهسه هم، آنچا وقت مهم رول اویناماق شرفی، مشهور اسلام وه تورک حرث خادمی اسماعیل بیک غاسپرینسکی گه عائددر. بو ذات باغچا سراپده (قریم)

1883 نجی ییلده «ترجمان» غازی تاسینی تأسیس قیلیب، بیتلهرنده تورک وه مسلمانلارغا عصری علوم وه عرفانك لزومینی وه خلقنك آقاروب یاروغلائیب بو کونگی وضعیتدن تاغین هم کوبرهك یوکسه لیشینك ایجاب ایتکه نلگینی اثبات قیلدیشغا اورونگه ندر. روسیه تورکلهری اصول جدید حرکتینی، برنجی تا بقیر 1884 نجی ییلی باغچا سراپده اصول جدید مکتبی آچقان اسماعیل بیک غاسپرینسکی گه میدیوندرلهر.

روسیه تورکلهرنی اطاعت وه سکوتدن قوتقازغان باشلانچ عامل — حادثه، روسیه اوچون رجعت دورهسینی تشکیل ایتکهن روس-یابون اوروشی بولدی. بو محاربه دن کین روسیه ایچکه ریسنده ظهور ایتکهن واقعهلر تورک دنیاسنده کاتته بر انقلاب وجود گه کیتردی. مه نه شو وقتدن دینی وه ملی آیریلیش (سه پارا-تیزم) فعالیتلهری باشلار. 1908 نجی ییلده تورکیه ده چیقان مشرو-طیت انقلابی بوتون او قوموشلی تورکلهرنك نظر دقتینی استابولگه یونه تریب روسیه ایچکه ریسیکه، آینوقسا، تورکستانگه کوب تورک-لهرنك کیلیشلهریگه سبب بولدی. تورکلهر ایله مسکون بولغان جایلاردا عمومی معارف مکتبلهری تپینده وه مستقل پروگراملار ایله مکتبلهر آچیلادر، یه گئی اسلام روخنه تریبه آیشلاری وه یوکسهك تحصیللهرنی تورکیه ده اکمال ایشلهری اوچون یاشلارغا یاردم جمعیتلهری توزولادر. روسیه ده گئی تورک مطبوعاتی تورکیه گه یاقینلاشماق وه باشقا نهرسهلهرنی توصیه قیلار ایدی. حریت وه عرفانغا ایتیلیش سیکین-سیکین شرققا وه جنوبگه یاپیلماقدا ایدی. تورکستانك باشقا بیرلهرنده بولغانغا اوخشاش، بوخارا اولکه-سنده هم تیر یوللار، تیغراف، تهلون وه ئه لیکتریک تأسیساتی، آمریکا پاختاسینك وه پاختا فابریقلارینك پاختا ایکیش بلهن مبسوطاً متناسب کوبه بیشی، آینوقسا قارا کول تیریمی وه خالی-گیله م صنعت-لهرنك انكشافی وه عمومأ تجارتنك کینگه بیشی بوخارا خلقینك

ایسکی اجتماعی و اقتصادى مناسبتله رینی اساسندن اوز گهرتدی. امیر عبدالاحد (1885-1910) زمانندان باشلاب اولکده او یغانیش و سیاسی تجددگه اینتیلش علامتله رینی کوروله باشلادی. بونده اول امیر مظفرالدین (1860-1885) زماننده حکومتی تنقید ایتمهک بعضی کشیلهرگه گنه خاص بولوب قالغان ایدی.

مثلاً، بوخارانک قارانغو افقنده ظهور ایتکه ن تاڭ یولدوزلاری مه نه شولهر ایدی: «که لله» تخلصلی احمد مخدوم. بو ذات او زمانتک بوخاراسینی آیاماسدان تنقید قلیب «نوادرالوقایع» آنلی بر اثر یازغان ایدی. بو یازما اثر عائله و دولت تشکیلاتله رینک قارانغو تامانلارینی یاروغلاتیب که مچیلکله رینی تولغوزوش اوچون مهم بر فائده کورسه تکه ندر. احمد مخدومک عصرداش و همفکرله رنده ن شو ذاتلار هم مشهور ایدیلهر: شریف، عینی و عنایت مخدومله ر. بولار امیر مظفر زماننده استابولگه قاچقان و امیر عبدالاحدنک تختگه چیقیشیغاچا قاچاقدا قالغان ایدیلهر. یحیی خواجه، عبدالمجید ذوفنون جینی (تیلوه) قیافتنده کیزیب زمانلارینی تنقید ایتکه نله رده ندر.

روسیه اوچون موفقیسزلک ایله بیتکه ن یاپون محاربه سی روسله رنک عسکری ضعفله رینی کورسه تیب، تورکستان تورکله رینک فکرله رنده مهم بر حرکت عاملی بولدی. ایلگه ریلهری بوخاراغا تصادفاً کیرگن «ترجمان» غازی تاسی روس-یاپون اوروشی زماننده پهک کوب تارقالماققا باشلادی. تورکستانلیله رده اوروش مسئله له ریگه و حادته له ریگه مراق او یغانماقدا و «ترجمان» غازی تاسی ایله برابره هندستان و مصر غازی تالاری هم او قولماقدا ایدی.

1905 ییلنده گی روس اختلالی، روس حکومتینک ضعفینی، روس افکار عمومیه سینک تارقاق و قرارسزلیغینی آچیق صورتده کورسه تیب روسیه تورکله ریگه اوز پروگراملارنده گی هدفله ریگه دائر فعالیتله رینی رماً میدانغا قویماققا امکان بیردی. بوخاراغا هر

تورلی تورکچه غازی تالار و باشقا مطبوعات کیره یاتر، او قوچیلاری پالغز سیاسی واقعه له ر حقدنه ایتمه س، بو کونگه چه مجهول قالغان په گی مفکوره له رینی اورگه نه یاتر و بونله رینی یاقدیرماقدا ایدی. شوندا ی بولسا هم بو او قوچیلار محیطی جوده تار بر دائره گه منحصر ایدی. جاهل علما ایسه بو غازی تالار او قوچیلارینی «بابی» دیب آتارلار و غازی تالارنی «بابی کتابی» دیرله ر ایدی. تورکیه و ایران انقلابچیلهرنک ظفر و غلبه سی، مستبد حکومتله رنک یقیدیشی بوخارا تورکله ریگه جانلی بر صورتده عکس ایتدی. بوخارا یاشلا ری آراسندا بر قوزغالیش، امیرگه قارشو خوشنودسزلق، عموماً اداره و خانلقداغی ترتیب و انتظامدان ناراضیلق دیگن نهرسه له ر کورولمه ککه باشلادی. بوخارا داغی شرائط بو حرکت اوچون پهک او یغون ایدی. چونکه اهالی آغر سائق ویرگولهر ایله مکلف و محلی مأمورله رنک قانونسز حرکتله رنده ن بیزگن بولوب، تکلیف و سائقلارغا قارشو خلقنک اقتصادی یاقدان تولمه ککه کوچی هم کاوشاب قالغان ایدی.

بوخارا دا حاکم بولغان اصول اداره دن ممنونیتسزلق، ترقی ایتکه ن تورکیه و ایرانگه اوخشاغان اسلام اولکله رنده گی حریت و سربستلک (لیبه رالیزم) حرکتله ری، آزادلق طرفداری بولغان مسلمان غازی تالار و نشریاتینک انتشاری بوخاراده ترقی وورله رنده ن عبارت بر توده نک توزولوشیگه سبب بولدی. بو توده گه کیرگه نله ر ترقی و اورتا عصر اساسلاریغا تاپانغان دولت اداره سینک اوزگه ر تیلدیشی لزومینی سیزگن کشیله ر ایدی. بولهرگه بیرلگن «جدید» اسمنده ن هم آگلاشیلغانیدنک، بولهر باشدا بوخارانک ایسکی مکتب و مدرسه له ری اورنیگه په گی «اصول صوتیه» کیرنیشنی هدف تعیین قیلغانلار ایدی. 1900 ییلنده «بیره است» تومه نده ن ملا جوره پای نامنده برسی، روسیه ده اصول جدید مکتبله ری ایله آشنا بولوب بوخارانک «پوستین دوزان» محله سنده بر اصول جدید

مکتبی آچوب، 3-4 آی ایچنده هر کیشینک او قور-بازار بر حالغا کیلتره جه گینی اعلان قیلدی. شوندا ی بولسا هم، بوتون پروپا-غاندا لارغا قاراماسدان، بو مکتب موفقیت قازانماسدان اوز پدنه اوزی یاپیلدی. بر آز وقت اوتکه ندهن کیین 1902 ده ایسکی بر مکتب معلمی بولغان قاپو اوغلی آتلی بر تاتار ایسکی اصول اورنیگه په گئی اصولنی تطبیق ایتمهک ایسته دی. اونک تاماندان «یه گئی بوخارا» ده آچیلغان مکتب هم کوب اوتمه سدهن یاپیلدی. شوندا ی بولسا هم روسیه تبعه سی بولغان تاتار لار آراسندا «اصول جدید» اوزیگه آنچا طرفدار قازاندی. بونلر 1907 میلنده اوز بالالارینی بوخارا مکتبلر نده اوتورمه کدهن قوتقارماق اوچون بر له شکه ن کوچله ری بله ن بر خصوصی مکتب آچدی لار. بو مکتبلر ده «اصول جدید» بله ن تاتار تیلی وه یه گئی عمومی عامه وی (پاپولر) اثر لره ایله ابتدائی مسلمان مسئله لری تعلیم قیلینار ایدی. ناییتوف، بورنا-شوف وه باشقالاری ایسکی بوخارا ده هم بر مکتب آچوب، او پیرگه یا لغز روس تبعه سی بولغان تاتار بالالارینی آلاق ایله اکتفا اییب، بوخارا لیلارنی قبول ایتمه دیلر. 1908 نجی ییلده «ترجمان» غازی تاسی ناشری بولغان اسماعیل غاسپرینسکی بوخارا غا کیلدی وه مکتب اصلاحاتی مسئله سینی مذاکره قیلدی. ناییتوفنک تاتار مکتبی بوخارا لیلار وه تاتار لار اوچون رسمی بر مکتبگه نه یله تریلیب، بو-خارا حکومت ندهن پادشاهلق بر عمارت ایسته شگه وه آیینی ده «اسما-علیه» دیب آناماققا قرار بیردی لره. اسماعیل بیك بو اسمنی قبول ایتمه دی. مکتبنک اولگه ن امیر مظفرالدین نامیغا آنالیب «مظفریه» دیلیشیننی تکلیف قیلدی. اسماعیل بیك غاسپرینسکی نك امیر عبدالاحد وه باشقا بوخارانک که ته مأمور لری ایله مصاحبه سیگه رغماً بو مکتب آچیلما دی. چونکه علمالار مخالفت کورسه تیب قوشیگی (صدر اعظم) که بو اصولنک ضرر لاری توغریسنده فتوا تقدیم قیلیب مکتبنک آچیلیشیغا، توسوق بولدی لار.

بوخارا ترقی پرور توده سی تاماندان 1908 نجی ییل او کته بر آینده بوخارا لیلار اوچون یه گئی «اصول جدید» مکتبی آچیلدی. باش معلم وه مدیر او لاراق میرزا عبدالواحد تعیین قیلندی. بویوک-لر اوچون کیچه درس لری هم آچیلغان ایدی. «بوخارا انقلابی تاریخچی» نی یازغان صدرالدین عینی اوچ مکتب کتابی یازغان ایدی. تعلیم-تربیه (به داغوزی) گه دائر «تهذیب الصیان» نامنده گئی اثری او وقتکی معلم وه طلبه لر آراسندا عمومی عامه وی (پاپولر) بر اثر ایدی. 1909 نجی ییلنک کوزنده مذکور عبدالواحد اداره سنده گئی مکتبه عمومی بر امتحان قیلندی. اوشبو عمومی امتحانده حکومت تاماندان ممثللر هم بار ایدی. علمالاردان یا لغز اکرام داملا بار ایدی که بو آدام آچقدان آچیق اصول جدید طرفدار ی ایدی. بر-نجی تاپقیر غازی تا او قوغان سه کسان یاشندا گئی «بوری بای» هم او پیرده ایدی. امتحانده ن کیین مکتب حقنده غی فکر لره ایکیگه آیر-یلدی. بر تامان مکتبنک فعالیتینی انکشاف ای تدریشنک لازم ایکه-نلگینی طلب اییدی، باشقا تامان بولسا مکتبنی بیر کیتیش لازم دیب آباق تیره ب آلدی. آنچا سه سه نله ش وه تیره نمه لره دن کیین ایگ محافظه کار توده نک نقطه نظری غلبه قیلیب عبدالواحدنک مکتبی امیر طرفنده ن بیر کیتلدی.

«اصول جدید» مکتبی، اوزیگه یاراشار کیگ پروگرام ایله قیسقا بر زمان ایچنده او قوب یازیشنی اورگه تیب، اوزینک قولای (برامیک) بولغان لغینی آچیق بر صورتده کورسه تدی. «اصول جدید» مکتبنک عامه وی بولیشی، اونگ موفقیت ایله یاپیلیشی، ایسکی مدرس لرنی قورقوتوشی اورونلی ایدی؛ چونکه بونک انتشاری سایه-سنده اولارنک طلبه سی آزایا جاق وه نتیجه ده اونوملری (واردات-لاری) ده، بوتونله ی اوزولوب قالسا هم، آنچاغنه آزالار ایدی. بو وضعیت بوتون علمالارنک بر له شوب، بر نیچه متعصب لرنک فکر-لهرینی رواج لندیریشگه وه گویا شریعتگه خلاف بولغان بو مکتب-

لهرنك ياپيليشيني طلب اېتمه ككه سبب بولدى.

مدرسه طلبه لهرنك هم «اصول جديد» مکتبی ایله بولغان مناسبتله رښی سوزلاماسدان اوتمه كمكن ايمه س. بونلهر بوتونله ی اوز مدرسله رى وه خلفه لهرى تأثيرى آستيدا بولوب اولارنك فكر لهریگه قوشولار ایدیلهر. بونگله بر گه ههر مدرسه ده بر موجه طلبه «اصول جدید» گه قارشى حسن توجه كورسه تمه كده ایدیلهر. لکن بونلهر آز بولغانقلارندان وه اوز تامانلارندا يالغز مفتى اکرام داملادان باشقا هيچ بر کيشى بولمغانقلدان «اصول جديد» نك فائده سيگه بر نهرسه قيلماديلار. شونداى بولسا هم او زمان ههر مدرسه ده اصول جديد طرفدارى بولغان بر توده نك تاپيليشى نه تشگه نه زیدرگن بر حادثه در. بو حادثه كورسه تهر كه اصول جديد يالغز اهالى ايچنده ايمه س، حتى مدرسه لهرده گى طلبه لهر آراسندا هم اوزيگه طرفدار تاپوب عامه نك حسن توجهينى قازانماقدا ایدی. يه گى اصولگه كورسه تيلگه ن بو حسن توجهيگه بر تاماندان قازان، باغچا سارای وه با كوده نشر قیلغان درس كتابلهرى، ايكنچى تاماندان تعليمده بو اصولنك قولايلى ياردم اېتمه كده ایدی. «اصول جديد» مکتبىنك ياپيليشينا قاراماسدان خصوصى اويله رده ياشيرين صورتده مکتبلهر تأسيس قیلندی. قوجا اوغلى عثمان وه مكمال الدين بيكله رنك مکتب لهرى ياشيرين صورتده چاليشقان مکتبلهر قاتارندا ایدی. قوجا اوغلى عثمان بيك مکتبىنك باشقا مکتبلهر گه قاراغاندا شو خصوصيته لهرى پار ایدی كه، اوراده بالالاردان كوبره ك قابيلتلى مدرسه طلبه لهریگه ربا ضيات، طبيعى فنلهر وه اصول تعليم تریبه دن او قوتولوب ممكن بولغا. نيچا ابتدائى مکتب معلمه رى بيتشديرمه ك غايه سيني ايلگه رى سورزر لهر ایدی. برده قلاسيك ادبيات وه شعر ايله اورونگن مدرسه طلبه لهرينى اوز تامانيغا تارتوب روماتيك ادبيات ايله اورونوشلهرينك زهينلهرينى حاضر لاردى. بو كون تور كستانده عامه وى اثر لهرى بله ن تانيلنان عبدالرئوف فطرت، حاضرغى كونده كابلده افغان معارفگه

خدمتى تيگيب تورگن هاشم شائق وه باشقالار او قافله دن ایدیلهر. بوخارا ياش ترقيپورلهرينك فعاليتى يالغز «اصول جديد» گه قارشى مراق او يغانديرماق وه نظر دقتينى جلب اېتمه ك بله ن قالمادى. اهالينك افكار وه انطباعنده هم بويوك بر اوز گهريش پيدا قیلدى. يه گى مکتبىنك حرث اصولى (كولتور سيستمى) وه آنق بر صورتده اهالينى يه گى فكر لهر بله ن تریبه قیلغان مطبوعاتنك بوخارادا ياپيليشى كه تته روللار اوينادى. مه نه شو كورسه تيلگه ن سببلهر نتيجه سنده، ييگيرمه جى عصر باشلارندا وجود گه كيلگه ن وه كيچيك بر آزچليق تشكيل قیلغان بو اوز گه رتويچلهر (ره فورماتورلار) توده سى سيكين سيكين كوپه يمه ككه باشلادى. ترقيپورلك حر كتى، يوقاريدا كورسه تيلگه نیده ك، ايلگه ريلهرى يالغز مکتبله رنى اصلاح وه يه گى اصول نى قبول اېتمه ك شكلنده كورونگن ایدی. بوخارادا يه گى مفكوره مجاهدلهریگه قارشو علمالارنك انتریغالارى، امير مأمور لهرينك تضيق وه قانونسز حر كتلهرى، چيده ب بولمایدركان آغرسالق وه تكليفلهر وه باشقا شونگه اوخشاغان عامللار اميرنك اصول وه اداره سيگه قارشى تنقيدچى بر وضعيته بولغان بوتون عنصر لهرنك برله شيشيگه سبب بولدى. «جديد» آنالغان ترقيپور توده برله شوب خصوصى بر جمعيت حالينى آلدی. بونلهرنك مضبوط بر پروگراملارى بوق ايمه س ایدی. ايسته كله رى توبه نده نه يتلگه ن ماده لهرده ن عبارت ایدی:

1 — اهالى ايچنده جهالتنى بشيرمه ك وه بونك اوچون باشلانچيچ مکتبلهر توغروسنده چاليشماق، اهالى ايچنده گى يه گى ادبيات وه موقوت مطبوعاتى نشر اېتمه ك.

2 — علمالارنك بوزوق نيتلهرى ايله كوره شمه ك. مونك اوچون ده علمالارنك ياراماسقلارينى وه مکتبله رنك يامان احوالينى اهالينك كوزيگه كورسه تمه ك، مدرسه طلبه لهرينى، آينو قسا علما بالا لارينى ياروغلا تماق وه مدرسه لهرنك اصلاحات مسئله سيني ايلگه رى

3 — حكومت آداملارينك تضيق وه قانونسز حر كتله ريگه قارشى اهلينك كوزينى آچماق. حاكم وه قاضيلارنك اهاالى ايله معامله له ريگه دقت ائتمهك وه آينوقسا، بونله رنك قيشلا قيارغا قىلغان معامله له رينى نظر دقتگه آلاق، امكانى بولسا يوقسول وه قيشلا قيارنك حقوقينى مدافعه ائتمهك.

4 — اميرنك وه ساراينك مسرفانه حياتيگه اهلينك نظر دقتينى جلب ائتمهك وه خزينه نك اميرنك مالى بولماسدان ملتگه قاراشلى ايگه نلگينى، اميرنك بو ملت خزينه سيني اوز كيفله ريگه صرف ائتمهك حقيقي حائز بولماغانى اهلينك آگلانماق.

5 — اهاالده گي جاهلانه تعصبى، دينى جانجاللارنى، اسرافگه چيلكله رنى، خرافه له رنى، رقابتنى، مقلدلگينى بئيرمهك وه اهلينى يوقاريداعى فكر له رنك تطبيقينا حاضر لاش.

روس سياسى مئثلى ("Политический агент") تاماتندان حمايه قىلغان بوخارا حكومتينك تضيق وه تدبير له ريگه رغماً معارف حر- كنى وه سياسى انطباعگه قاراب اينتيليش، امير عبدالاحد اميرلكينك سوكله ريگه توغرى آنچا ترقى ايتكه ندهك بولدى. حریت افكارينك كينگه ييشى، آورويا معناسى بله ن معارفنك لازمليگه بوتون مطبو- عاتنك برله شوب پروپاگاندا قىلدى بوخارا ادا اصلاحات (ره فورما) نك ضرورى بولغانلغينى سيزگه نله رنك تيزگنه كويه يوب كيتيشيگه سبب بولدى. سيد عالم خاننك تختگه چيقيشى، اصلاحات حقنده بر فرمان- نك اعلاني بله ن باشلاندى. عبدالرئوف فطرت امير سيد عالم خاننك اصلاحات حقنده گي فرمانى مناسبتيله مذكور اميرنك تختگه چيقيشىغا آتاب شو منظومه نى سوزله گن ايدى:

تاريخ سلطنت را منوران

اسباب انتباه بخارا نوشته اند

بر آرز زمان اوتهر اوتمهس سيد عالم خان اصلاحات حقنده

بيرگه ن فرمانينى فعلاً بيكار قىلدى.

سيد عالم خاننك اصلاحاتگه قىلغان وعده سيگه وفاسزلغى، «اصول جديد» طرفدار له رينك جوده تيز كويه يوب كيتيشيگه ياردم ايتدى؛ بوگا، 1912 نجى يىلده برنيچه آي دوام ايتكهن «بخاراى شريف» وه «نوران» غازيتا لارينك ده آنچاغنه ياردمى تيگدى. ايلگه- ريله رى اوز فكر له رينى سويلمه كده ن تارتينغان نه لله قانچا كشي له ر غازيتا او قوماق آرقاسندا اوز گه رديله ر. يالغز بهك صميمى وه محروم بر محيطده گه پله شيلگه ن مسئله له ر آچقيدان آچق مذاكره قىلنماقا باشلادى. امير اداره سيگه قارشى تنقيدى نقطه نظر له ر سوزله نمه كگه وه پدر شاهى («پاترى-آرخال») عائله حياتينك وه تشكيلاتينك قصا- نلارى سيزيلمه كگه باشلاندى. 1913 نجى يىلنده بوخارا دا «گا- و- كشان» مجله سنده قوجا اوغلى عثمان بيك آشكارا قىلب بر مکتب آچدى. امير طرفنده ن اولديريلگه ن مرحوم حامد خواجه هم بوخا- رادا «بازار نو» ده آشكارا بر مکتب آچدى. مكممل مخدوم هم مکتبى «گذر كشف آلاک» ده آشكار قىلدى. يه نه امير تاماتندان اولديريلگه ن مرحوم اسلامقول شهرسبزده اوز اوينده «اصول جديد» مکتبى آچدى. قارا كول، كه ركى ده هم يه گي اصول بله ن آشكارا بر مکتب وه كتبخانه له ر آچىلدى. قارا كول وه شهرسبزده آچىلغان مکتبه رگه قوجا اوغلى عثمان بيكنك او كه سى قوجا اوغلى عطا (قونيه معلم مکتبنده ن مأذون ايدى) رهبرلك ائتمشدر. يه گي ادبيات قيشلاقلارغا قادر يايىلغان ايدى.

1914 نجى يىلنده ياشيرين تشكيلات تاماتندان حصه لى بولغان ايكي شركت تشكيل قىلدى. بولهرده ن بريسي «معرفت» آئنده كتاب وه نشریات شركتى ايدى. بونك قولندا يهك چوق تورك وه تانار ادبياتى، غازيتا وه مجموعه له رى بار ايدى وه اطرافگه تارقا تيلير ايدى. ايكنچى شركت «بركت» اسمنده بزازلك (مانوفاكتورا) شركتى ايدى. وه مقصدى خلقنى اوزيگه جلب قىلب سياسى پروپا-

«باش بوخارا ایلاز» لیده رله رندهن وه

برنجی بوخارا جمهوریتی باش قومیته سی رئیس
قوجا اوغلی عمان بیک

برنجی بوخارا جمهوریت حکومتی اعضاسندهن
حکیم زاده نصیر بیک

غاندا قیلماق ایدی. شرکتک ایشله ری سایلانغان هیئت اداره تاما-
ندان یوروتولور ایدی. هر ایکی شرکت هم اهالی ایچنده
که تته شهرنگه ایگه ایدی.

1914 نجی ییلده امیر تاماندان قوجا اوغلی عثمان، حامد
خواجه وه مکمل مخدوملهرنک مکتبله ری بیرکتلیدی. «اصول
جدید» مکتبله رینک ایکنچی تاقیر یاپیلیشی وه کورونوشده اصول
جدیدچیلهرنک بوتونله ی اورنادان کوتاریلب یوباریلیشی، بوخارادا
چوقور تا هر آتماققا موفق بولغان معارفچی سزبستیجی احرار حر-
کتینی بوتونله ی یوقاتوب یوبارالماس ایدی. آچیقچاسیغا فعالیتده بو-
لغان «اصول جدید» مکتبله ری قالمادی. لکن ایلگه ری یاریم رسمی
صورتده فعالیتده بولغان برنجی مکتب اورنیگه ایندی یوزله رچه مکتب
تأسس ایتدی. تعلیم اوله رده قلینب، بالالار کیچیک-کیچیک توده لهر
حالنده برله شکه ندهن کین مکتبله رده گی درسله رینی دوام ایتدیر-
مه کده ایدیلهر. وضعیت بو حالده ایکن اهالینک بو یوک بر بوله گی
تاماندان یه گی اصول تعلیم تریبه نک فائده لی بولغانلنی آگلاشیلغان
بر چاغدا، حکومتک بونک بله ن کوره شمه ککه اقتداری یوق ایدی.
روسیه ده مستبد چارنک یقیلیشی وه یه گی اداره نک توزولوشی
بوخاراغا هم عکس ایتیشی لازم وه کیره ک بولغان بر حادثه ایدی.
بونک نتیجه سنده بوخارا اداره سینک ده محلی حیاتگه موافق بر صورتده
اوزگه ریشی کیره ک ایدی. بوخارادا هم اصلاحات (ره فورما) تطبیقی
که کیریشیلدی. بو اصلاحاتده شریعت وه خانلقنک ایسکی حیاتی
نظر اعتبارگه آلتغان ایدی. اصلاحات لایحه سیننی تألیف اوچون بوخا-
را حکومتی اهالیدن محلی مرخصله ر بیلگیله دی. بو مسئله ده یالغز
روسیه منتللگی نک اشارتله رینی ره بر قیلوب آلدی. امیر سید عالم
خاننک اهالی وه اونک منتلله ریگه اهمیت بیرمه سدهن روسیه سیاسی
منتلنک فکرله ری بله ن ایش قیلیشی بو یوک بر سیاسی خطا ایدی. بو
سیاسی خطا اولکه اوچون حسابسز فلاکتله رگه یه یله نپ کیتدی.

(دوامی 22نجی بیتده)

مستثنا حادثه له در — بوخارا ياشلارغا وه مهاجر له زيگه يورتلهر يگه قايتماق، اورتا عصر اساسلارغا تايانغان وه وقتي اوتكهن اداره شكليني اوزگه رتمهك وه بوخارانك بر ميگ ييلاق تاريخنده به گي بر بيت آچماق امكانيني بيردي.

* * *

* * *

استانبولده تور كستان كوني

(تور كستان تورك گه نجلهر (ياشلار) برلگينك 4 نجى ييلى مناسبتيله)

21 آغوستوس جمعه كوني گه نجلهر برلگينك استانبول مركز بناسنده برلگينك 4 ياشغا كيزيشي مناسبتيله بايرام قيلندي (*).

بوندهن تورت ييل اول بو «برلگينك» تاثيري يالغز استانبولده گي همشهريلهر كه گنه ايدي. بو سوگ ييللار بوتون آنا توليد اكي وه تور كيه چيگه ره له ري تاشقاريسنداغي بارچا تور كستان ليله ر «برلك» تيوره گيگه توپلانماقفا باشلاديلار. بو بايراميش «برلگينك» كوندهن كونگه قانداي تكامل قيلماقدا بولغانيني كورسه تسه كيرهك.

بو جمعه كوني استانبولده بولونغان بوتون تورك ايللهر يي مئثلله ري استانبول وه تيوره كدهن كيلگهن تور كستان ليله ر ايله بر گه ياشاينلدي. اويناب كولوندي. تور كستان ايسله نيلدي.

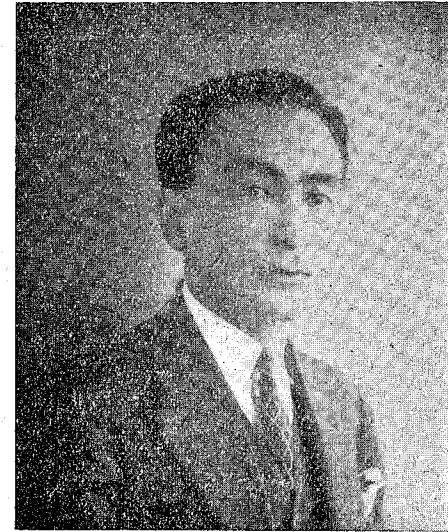
بو كون اوچون حاضرلنغان مسامزه قسيمي اوتكهن ييللارغا قاراغاندا كوچلي وه باي ايدي. مراسمه گه برلگينك ياش وه كوره شچه گ رئيسي دوكتور محمدالدين احمد بيك نطقله باشلاينلدي. محمدالدين بيك تور كستان چيگه ره له ري تاشقاريسنداغي ملتچي ياشلارنك قانداي ايشله ب ياتقانلقلاري توغريسيدا معلومات بير گه ندهن كيين، تور كستان ايچكه ر-يله رنده گي ملتچي ياشلار يمز نك ايشله ب ياتقانلقلاريني شونداي آكلاتدي:

(* «برلگينك» ييلاق بايرامي هر ييل 29 سئتاير (ايلول) ده بولار ايدي. لکن بو ييل آنا توليدان كيلگهن او قوتوچي وه او قوچيلار يمز نك قوشولا آيشلاريني مکن قيلماق اوچون بر آي ايلگه ري بولدي. ا.

1917 نجى ييل 7 نجى آپريل بوخارا آر كنده امير سيد عالم خاننك اصلاحاتگه دائر فرماني اعلان قيلندي. بوندهن كيين ترقيير-ورله رنك بو حادثه مناسبتيله قيلغان نمايشلهر ي نتيجه سنده بوخارادا چيقغان توپالانلار شونداي قورقوتچلي بر وضعت توغدوردى كه، بوخاراغا سمرقندهن روس اوردوسي چاقيريش ضرورتى حاصل بولدي. توپالانلار باسديريلدي. قوزغالان تورغوزولدي. ايگ سو-گره روسيه ده چيقغان او كته بر انقلابي، بوخارادا ارتجاعنك تاغين هم كوچله نيشيگه امكان بيردي. او كته بر انقلابدان سو گره ياش بوخاراليلارنك وضعتي جوده يامان بولدي. بوخارا حكومتى بو-نلهرني هر بيرده قوووشتريب، ته رور اصولينك ايگ قوپال سيسته-ميني ياش بوخاراليلارغا تطبيق قيلماقدا ايدي. ياش بوخاراليلارنك بر بوله گي امير حكومتينك قوووشتريش وه مظالمندهن قاجوب تاشكند، سمرقند، خوجند وه فهرغانه گه كوچكه ن ايديله ر. بوندهن سو گره ياش بوخاراليلار فعاليتلهريني تاشكندگه كوچيرديله ر. بو بيرده «مركز قوميته» توزديله ر. بر مونچه وقت اوتكهندهن كيين اولار تور كستاننك مختلف شهرله رنده وه بوخارا خانلغينك مختلف جايلارندا شعبه له ريني آچديلار. بوخارا اميري ياش بوخاراليلارني شدتلي بر صورتده قوووشتريب مكن بولغانچا اولارني ايگ وحشى بر طرزده يوقانماقدا ايدي. اميرنك قليب تورگهن ايگ شدتلي ظلملهر يگه قاراماسدان ياش بوخاراليلار بوخارا انقلابي اوچون زمين حاضر لاما قدا ايديله ر.

1920 نجى ييلده بوخارا اميري بلهن تور كستان ساويت حكومتى آراسندا اوروش چيقدي. بو فرصتهن استفاده قليب ياش بوخاراليلار بوخارا اوستيگه هجوم قيلديلار. سه تابر نك برنجي كوني (1920) بوخاراني اشغال ايتديله ر. امير عالم خان پايتختندهن شرقى بوخارا وه آفغانستانغا قاجدي. بوخارادا جمهوريت اعلان قيلندي. 1920 نجى ييل واقعه له ري — كه نتيجه له ري اعتباريله

— بز تور كستان چيگه ره لهري تاشقاريسيداغى تور كستانك ملتچى ياشلارى مادى سيقينتيلار ايجيده بولساق هم مفكوره مز يوليدا آچيق وه سريست بر حالده ايشله مه كده مز؛ لکن تور كستانده گي ملتچى ياشلار يمز مادى سيقينتيلاردان باشقا اولوم وه بوزلو جهنمگه كيمهك تهليكه سى قارشوسيدا تور كستانك قورتولوشى اوچون تينمه سدن فداكارانه كوره شمه كده له. نه اولوم وه نه بوزلو جهنمگه سورولمه كدهن قورقاسدان

استانبولده گي «تور كستان توزك گه نجله بيرليگي» رئيسى

دوقتور محمد الدين احمد بيك

كوچلى بر ايمان ايله استقلالغا توغرى يو گورمه كده له! بونى تور كستان چيگه ره لهري تاشقاريسيداغى ملتچيله رنك وه بونله واسطه سيله ايجكه. ريده گي ملتچيله رنك فكر ناشرلارى بولغان، «يگى تور كستان» وه «ياش تور كستان» مجموعه له رينى او قوغانلار كوب ياخشى بيلسه له كيره كدر. بو مجموعه له ريمز خبر له رينى بولشه ويك مطبوعاتيدان وه خصوصى خبر چيله رى آرقالى آير، يازارلار.

تور كستان ملتچى ياشلار ينك بويونله ريده گي وظيفه لرى توغرى سيدا بر قانچا سوز سوزله گه ندهن كين، تور كيه ده ياشا ياتقان ياشلار نك تور كيه گه بولغان قرضله رينى شونداى كورسه تيب اوتدى:

— بز تور كستان تورك ياشلارى تور كستانك استقلالى يوليده قيزغين ايشله ر ايكهن، مشفق قوچاغيدا ياشا ياتقان «تور كيه مز» نك بقا وه تعاليسى اوچون ده عى آئين غيرت ايله ايشله شيمز كيره كدر!

دوقتور بيكدهن كين «يگى تور كستان» مجموعه سى وه تور كستان ملتچيله رى تامانيدان قوجا اوغلى عثمان بيك صحنه گه چ قيب استقلال مفهومينك عصرى معناسينى شونداى تفسير ايتدى:

— تور كستان استقلالى ديمهك، تور كستانك اقتصادى، عسكرى، ايجكى وه تيشقى، نقلات، مخابره ... الخ نك تام معناسيله تور كستان. نليله ر قوليدا بولوشى وه هيچ كيمسه نك آراشماسلغى ديمه كدر ديب ياشلار نك بو كونگى، ه كيله جه كده گي وظيفه له رينك نيمه له ردهن عبارت ايكه نلگينى وه بويولده اوچر يدركان آغير قيناولارغا، يوقسولقلارغا دو شمنك كه تته وه آغير تو سقونلقلار يغا بيلماسدان كو كرهك كيرمهك لازم بولغانليغينى، اولور كه ن مفكوره سيني تاشيدركان ميكله رجه آئين ياشلار بولغانلغىغا ايمان كيتيريش كيره كلگينى نه تيب اوتدى.

عثمان بيكدهن كين «اوتلو يورت»، «بيلد بريس» غازيتا وه مجموعه له رى وه آذربايجان ملتچيله رى ناميدان ميرزا بالابيك چيقيب، بو كون روس قامچيسى ته گيده ياشا ما قدا بولغان توركله رنك تورموشله رينى وه روسله ر تامانيدان كورسه تيلگهن حقارتلارنى كوز آلدىغا كيلتريب، هيچانلى بر افاده ايله روس مطبوعاتىغا اساسلا نيب آڭلاندى. ميرزا بالابيك سوز ينك نهايتنده بو كون كه بى مسعود كونله رنك كيله جهك بيللاردا مستقل تور كستانده تسعيد قيليماغينى تيله ب تور كستان تورك ياشلارينك بو كونينى قوتلولادى.

بو زاتدان كين «آذربايجان طلبه وه معل برلگى» تامانيدان

سليم بيك آتشين نطق سويله ب تور كستان ياشلاريني قوتلولادي.

نطقلاردان كين «مارشيمز» آشولاسي بوتون ياشلار تامانيدان نه يتيليب مسامره قسميغا باشلاندى. مسامره ده كيچيك او قوغوچيلار- يزنك ههر برى تور كستان شاعرله رينك ملي شعرله ريني او قوديلار. ههر دفعه سنده قايتا- قايتادان آقيشلانديلار. ياش او قوچيلار يزن تامانيدان اويناغان «نومروله ر» نيات روسي تور كستان تور موشيكه آدائتا ايتلمشدى. كيچيك آرتيستلار يزن او يونلاريدا كوب ياخشى موفق بولديلار. توختاو- سز آقيشلار....

بو ييل تور كستاننك ملي او يونلاريدان «اوينانگ يار» آشولا وه او يوني بر اير كهك وه بر قيز يزن تامانيدان اوينالدى. توختاوسز آقيشلار ايله تقدير قيلينشلاري موفقتلاريني كورسه تسه كيرك.

تور كستان آشولا وه او يونلاري كه تته او قوغوچي وه او قوتغو- چيلار يزن تامانيدان نه يتليب اوينالدى. آينو قسا، فەرغانه قورباشلارندان صابر جان بر اوروشده شهيد بولغاندان كين اونك آباسي تامانيدان نه يتلكهن «صابر جان» آشولاسي، تور كستان ملي كوره شيد شهيد توشكهن بيگيتله ر يزن ايسله مهك وه اونلارني تعزير اوچون نه يتيلدى. بو منا- سبتله تور كستان ملي كوروشى مسافرلارغا آگلانيلدى.

بوندهن كين سيبريا كه سورولگهن ملتچي ياشلارنك سورگو- نده گي حالله ريني كورسه تمهك وه عزيز اورتاقلار يزنني معنأ اورتامز- دا ياشاتماق اوچون صالح جان قول- آياغيدا زه تجيرلهر ايله «سور- گون اورتاغيمدان» نام شعريني حزين بر آهنك ايله او قوب صحنه- كه چيفدى. شو چاغدا كوب تور كستانليله ريغلاديلار، آرقاسيدان صالح جان زه نجيرني پارچالاب «تور كستان» شعريني او قوب يارق تور- كستان ملتچيله رينك اميدسز بولماغانلقلاريني كورسه تدى. آقيشلاندى. تور كستان تانبوري ايله ههر خيل تور كستان آشولالاري چالندى. قانداي توختاوسز آقيشلانانيني يازوب اولتوروش آرتقچا-

در. دو قنور مجدالدين بيك تامانيدان «هجر گده» آشولاسي ايله قازاقچا وه قيرغيزچا اوله گلهر نه يتلدى. توختاوسز آقيشلار.

ههر تامانيدان كيلگهن قوتلاو ته لغرام وه مكتوبله رى او قولوب مسامره كه نهايت بيريلدى.

شوكون ساعت 2/12 دن 6/12 كه چه مسامره نك رسمي بو- لومي دوام قيلدى. كيچقورون كيچ وقتغا قادار غير رسمي صورنده اوينايشلار بولدى. چين وه نوقول بر تور كستان كوني ياشادق. كيلگهن مسافرلار يزنغا دوگدير ما وه ليما نانا تالار بيريلدى. سالونده بر كيچيك صحنه قيلنغان ايدى كه، بو صحنه نك اوستى تور- كستان وه تور كيه بايراقلاري ايله، تيوهره گي تور كستان گيلهم وه فهله كلهريله يسه تيلگهن ايدى.

صحنه نك ايكي يانينا آسيلغان، ههر ييل بر دفعه چقادرغان «تور كستان تورك گهنجلهر برلگي» نك ديوارى غازيتاسي دا آيريجا زينت بيرمه كده ايدى.

اويون كولگيله ردهن كين «ياشاسون تور كستان استقلالي، قهر اولسون اسارت وه ظالملا ر!» ديگهن تاووشلار يو كسه لدى. نهايت كيچ وقت تارقالندى.

باشلانغىچ مكتبنى برنجيك ايله بشيرب برلگيمز نك آلتون ساعت ساوغاسيغا (مكافاتغا) نائل بولغان ياش او قوغوچيلار يزدان تور كستانلي كيچيك «خيريه خانم» نك آلتى آيدنه كمان غيجهك اورگه نوب صحنه كه چقيشى آيريجا شايان قيددر. بو برلگيمز كه ماقانيشغا حق بيرمه كده ايدى.

خيريه خانمنك قارداشى كيچيك شريف قوليدا قليچ ايله، تور كستان شاعرلار يزدان فهمي نك پيكنك «بهن كيميم» نام ملي وه آتشين شعريني او قودى. توختاوسز آقيشلار... قايتادان او قوشى سوره لدى. باشلانغىچ مكتبنك ايكنچي صنفيده او قوما قدا بولغان كيچيك شريفنك بو شعرني بر ده قلاماتور كه بي آگلاب، سيزب

او قوشی آیر چا هیجان بیرمه کده ایدی.

شونی ټیش کیره که، یاشلار برلگی تورکستان چیگه ره. لهری تاشقاریسنداگی ملتچی یاشلارنی بر بایراق ته گیده یغیشغا موفق بولماقد و بولا جاقدر. آگلی وه منور بر استقلالچی اوردو. سینک حاضر بولوشی البته محققدر! یاشاسون تورکستان برلگی! قهر اولسون بو برلکنی بوزماق ایسته گن دو شمانلار! ایلتهر.

بلهن مشهوردر. بوراده «نیشابور» او جاقلارندان چیقار یلغان فیروزه له ساتیلادر. بو بیر 60000 مصرع (قاتار) لی «شاهنامه» نی یازغان مشهور فردوسی نك یورتیدر (۱). ایپهك وه پاختا توقوما چیلغی، باخمال (قدیفه، دوخابه) صنایعی بوراده کون کوندهن گولله مه کده در. ایزان خانملاری اوزون اوکچه (پاشنا) لی آباق قابلاری کیشکه باشلاغانلارندان بری مشهدده عصری قوندره چیلهرده کوبگنه کورونه درلهر. تیمور تامانندان تطبیق ایتلگن بیزهش (زینت) اعمالاتیغا اوخشاش صنعتلهرنی بیرلی مشهدیلهر هم اورگه نگه نلهر. بونلهر هم تاتار وه تورکه نلهر سینگه ری بوزینتلهرنی یاسی آادرلار.

مشهد امام رضانك کرامت وه معجزه لهری قاتارندا یه نه مهم بر اهمیتگه ایگه در، که اوده بو شهرنك تورکستان وه افغانستان چیگه. ره سیگه یاقین بولغانلیغیدر. حال حاضرده بو بیر اورتا آسیا وه اوزاقدگی ایدیل (ولغا) تامانلارندان قاچقانلارنك میره سی در. ساویتلار اورتا آسیا جمهوریتلهرنده گی قبیله لهرنی اوتراقلاشتریب، قولله کتیف زراعتیگه آلیش دیرماقچی بولادرلار. کوچه به لهر ایسه قولله کتیف زراعتینك فائده له ریگه بوتونله ی کوز یوموب، اوگا قاتنغ قارشولق کورسه تمه کده درلهر.

مه ن مشهدده ایکن 200 تورکهن (۲) عائله سی اوز حیوانلاریله بیرلکده چیگه رهنی آشیب «دوشاق» دن مشهدگه کیامشله ردی. یاحشی غنه قوراللانغان وه چیگه رهنی آتلاش مجبوریتینی سیزگن بو تورکهنلهر هر حالدا کوب تلفات بیرمه گه نلهر. بو قاچقینلارنك سویله شله ریگه قاراغاندا مالی وه حیوانلارینی قولله کتیفگه بیریشگه مجبور ایتلگن 1200 تورکهن مهره. ته جهن تامانلاریغا قاچاراق قارا

(۱) فردوسی نی سارا بندا به سله گن، اونی یتیشدیرگن، حمایه ایتکن، اوگا «شاهنامه» نی یازدیرغان حتی اوگا بو فکرنی وه بونك اوچون کیرهك بولغان وثیقه. لهرنی خز بنه سندهن چیقاروب بیرگن غاز نه لی سلطان محمود («سلطان محمود غزنوی») در. باشقارما.

(۲) تورکهنه نستانده تیمیر پول استاسیوننی آتی.

* «تورکستان تورک گه نجلهر برلگی» بیل دنونومی بایرامینک بو بیل اوز واقعتدان بر آی ایلگه ری بیلگیله نگه نلگی خبری کیچ تارقا. تیغانیدان، «یاش تورکستان» باشقارماسی وه غربی آوروپادا یاشا. یدرغان تورکستان یاشلاری او بایرامنا اشتراک اهنه آلمادیلار. استا. نبولده توپلانغان یورتداشلاریمز ایله بز اوچون پهك قیمتلی «تور-کستان کوننی» نی برلکده اوتکیزه آلمادیلار. بو حال بارچامز او-جون شایان تأسفدر.

«تورکستان تورک گه نجلهر برلگی» بیلسین، که غربی آورو-پاداگی تورکستان یاشلاری جان وه یورهك بلهن «برلک» ایله بر گه درلهر. «برلک» بایرامینی اوز بایرامیمز دیب بیلهمز. باشقارما

تورکستان تورکهنلهرینک گه له-گه له ایرانغا قاچیشلاری

باشقارمادان: توبنده گی مقاله آمانچا «Memeler Dampfboot» غازیتاسینک. 30. VII. 31. تاریخلی نسخه سنده باسیلب چیققان ایدی. بو تورکستاننك بو کونگی احوال روحیه سیبی بیلمهك اوچون بر اجنبی تامانندان یازیلغان «دوکومنت» بولغانیدان عینا ترجمه ایتدک، مقاله ایگه سی روزیتا فوربوس (Rosita Forbes) در.

شیعه له رنك مقدس شهری سانالغان مشهد گیلهم وه خالچالاری

قوم چولینک اوتلاق لاریغا یا بیلغانلار وه اورادان ساویت حکومتینک «کوچه ری (سیار) جزا دسته سی» («Srafexpedition») گه شدتلی مقاومت قیلیب توره درلهر.

«Burujird» نك شمالنده گی Goklan طرفلهرنده بولغان تورکه-نلهر چیگهره نی آشیب ساویت حدودی تاشقاریسندآگی قارداشلاری آراسندا بیرله شمه کده لهر. ایران حکومتی حیوان يتوشتره درگن بو تورکستان کوچه به لهر نیک چیگهره ده بیرله شیشله ریگه مساعده ایتمه کله اوز حدودینی روس دوشمانی بولغان بو تورکه نلهر آرقالی کوچه یتر-مه کده در.

اونو تمه سلك کیره ک، که ایران دائما روسیه ایله اینگلتیره گه اوزینک قورقولی قومشولارندان دیب قاراب کیلگن. بر و اقلتهر بو دولتله ایران استقلالینی آنچاغنه تهدید ایتمه نلهر.

کوب تورکه نلهر سوگهی زمانلار آفغانستانغا هم اوتکه نلهر وه آفغانستان بونلهرنی صمیمی صورته قبول ایتمکن. ته که تورکه نلهری ایسه ایران ولایتلهریگه اوتوشنی تیله گه نلهر. پهلوی حکومتی، بونلهر نك کویلیکینی نظرده توتوب، آنچاق اصلاً ایرانلی بولغن عائله لهر نك گنه ایرانغا اوته بیله جه کله رینی بیلدیرمشدر. بونلهر اوچون Būrujird تامانداگی اوتلاق قیرلار نك تخصیص ایتمه گه نلگی سویله نیله در.

روسلهر چیگهره ساقچیلارینی کوچه یتریب، اونلهر گه حدودنی آشماقچی بولغانلارنی آتیب اولدیریش حقمنده بویروق بیرگن بولسالار هم تورکه نلهر قورقما ی چیگهره نی زورله کیچمه کده درلهر.

مشهدده کوبگنه ایچکی روسیه دن کیلگن قاقچینلار یاشایدلار. بونلار روسیه ده گی قولله کتیفلاشتریشدان قاجیب، تورکستانده راحتراق یاشاماق نیتیله تاشکندگه کیلگن روسلهر در. بو قاقچینلاردان ایشیتکه نیمگه قاراغاندا ساویت حکومتی، بوتون روسیه پاخما احتیاجینی اوزی تولدیریش مقصدیله، تورکستان قیشلاقیلارینک بارچاسینی پاخما یکیشکه مجبور ایتمه کده در.

بو کون هم ساویت روسیه سی ایرانندان آنچاغنه مقدارده پاخما ساتوب آلا در. روسیه تورکستان بلن سیرانی بربریگه باغلاغان تیمیر یول آرقالی تورکستانگه بوغدای کیلترمه کچی وه تورکستانده ایسه اوغای شرائط بلن پاخما یتیشترمه کچیدر. تورکستان ایکنیچیلهری ایسه آچلقدان قورقادرلار. اونلهر اوزلهریگه کیره کلی آزوقنی اوزلهری یتیشتریشکه اورگه نلهر وه تیمیر یول آرقالی کیلتریله جه ک بوغداینی کومه ک ایتمه مه بیدرلهر.

یاقیندا ایچکی روسیه لی قاقچینلاردان 21 کیشیک برتوده مشهدگه کیلیب چیقدی. ایچله رنده تورت خاتون بلن یاش بالالار هم بار. بونلهر نه گه. په. ئو. وه نه ده ایران ساقچیلاریغا اوشله نیه ی بویریگه. چه ساغ کیله بیلگه نلهر. بو توده نك ایچنده ایکی بوروغنی ضابط، ایکی قیزیل قوشوننده ن قاقچقان وه بر روس پاپاسی، بر نفر تیمیر یول ایشچیسی، بر نیچه فابریقا خدمتچیلهری، مهندسلهر، آقنا مو بیل بورگیزوچیلار، اوچ له نینغرا دلی طلبه وه بر نیچه روس موژیکلهری بار. روسیه نك شمال چیگهره لهری ساقچیلار نك اوتکور قاراماغندا بولغانیدان بونلهر اوتلا-ماندان قاقا آلمانلار. بونلهرنی ساویت نویراغیدان قاقیشغا مجبور ایتمکن نه رسه آزوق-اوقات تاپیشنک قینلغی وه ساویت رهژی می آرقاسندا اورتاغا کیلیب چیققان آغیر تورموشدر.

تورکستان آرقالی قاجیب چیققان بو قاقچینلاردان ایشیتکه نیمگه قاراغاندا، سوک زمانلار ساویت اولکه سنده کوب حاستا خانه لهر وه مکتبلهر سالینغاندر. بونیکله بویوک خلق کتله سیگه اوقوش فرصتی بار ایمش. قیشلاق اهالیسیگه عصری مدنیتنی تارقاتیش اوچون ایشیق اویونی (کینو) بنا لاری وه رادیو استاسیونلاری قورولماقدا ایمش. تاشکندده بویوک بر بوخانه (کلیسا) آچیق وه عبادتگه باروچیلار نك ساناغی کوب ایمش.

تورکستان-سیریا تیمیر یولندا ایشله گن بر ایشچی مهنگه شونده ی دیدر: «ساویت حکومتی اورتا آسیادا دینی سقیشدیریشدان

کوبره ك پاختا اونومینی کوبه بتریشکه اورونه در». بو تیمیر یول ایشچیسی اوز وظیفه سینی تاشلاب قاچقان. چونکه تیمیر یولدا خدمت ایتوچیلهردهن ته خنیک ایشچیلهری وه «بیلهرمه نلهر» ایکی تورلی یممهك آشاغانلاری حالدا عادی ایشچیلهر بر تورلی یممهك بلهن کیچینیش مجبوریتنده ایکه نلهر! (*)

اونتهکن ییل آوقات بوقلیغندن 2542 نفر ایرانلی باکونی تاشلاب اوز آنا یورتیگه قایتقان. عشق آبادده گی بهائی (Bahai) جماعتی ده ایرانغا قایماقدادر. چونکه اوراده اونلهرنک عبادتخانه سینی بیرکیمکه نلهر. حالبوکه ایرانده بونلهرگه عبادتخانه سالیس مساعده ایتلمه یدر.

تورکمه نستاندان گیلهن وکیلنک

اظهاراتی

(مشهددهن مکتوب)

ساویت اتفاقی 1929/30 خوجالق ییلنده پاختا پروغراماسینی تصدیق ایتدی. ساویت اتفاقینک هممه بیرنده پاختا بولماز. آنجاق تورکمه نستان، اوزبیکستان، تاجیکستان وه آذربایجان ولایتلهرینک بر نیچه رایونلارندا بولیار. یعنی 149 میلیون نفوسلی شورالار حکومتینک 7 میلیون اهالیسی یاشایان جایلارندا گنه پاختا بولیار. شونک اوچون پاختا پروغراماسی دوزولان وقتده تورکستان وه آذربایجان خلقی بو پروغرامانک کیله جه کده اوزله ی اوچون قاتتی فساد بولاجاغینی نظره آلوب قورقیدیلار. بوگا قارشو قوللارندان گیلهن حرکتلهری قیلاباشلادیلار. مثلا 1930 خوجالق ییلنده تورکمه نستان پاختا پلانینک 28 فائضینی به جه ره آلدیغی اوچون حاضر میکلهرچه آدم قاماقدادر

(*) ساویت حکومتینک «بیرلیله شتریش سیاستی» تورکستان تیمیر یوللارندا تورکستانلیهرگه آنجاق عادی یوموشلهرده ایشلهش امکانتینی بیریشدهن گنه عبارت بولوب قالغاندیر. باشقارما.

یاتیلار. کوبله ری قاماقدان قورقوب عائله لهرینی تاشلاب اوزله ری ایران وه آفغانستانه قاچیب چیقیدیلار. بر نیچه میکلهری قالتامان (باسماچی) بولیدیلار.

ایمدی 1931 نجی ییلنک پاختا ایکیشنه گیلسهك، بوده قاتی یامان حالده بولدی. تورکمه نستان رایونلارندان بولان جارجوی رایونده داخان (دهقان) لارنی زورلاب، بوغدای بیرلهرینی سوروب بیرینه پاختا ایکمه کچی بولیدیلار. بوگا داخانلار راضی بولمایین ایکنیلهرینی، ایشله رینی تاشلادیلار. حکومتنک آغرانوملاری وه او قوچیلاری تراقفورایله دیزه قادار اوسکهن بوغدای، آریالارنی سوروب تاشلادیلار. عیالار، قیزلار، قاری آدمملهر باریب بوغدای سورماگ دیدیلهر. او قوچیلار بو حالنی گوره نجه ایشه بارمادیلار. ایرته سی کون بوغدای بیرلهرینی سورماغا باشلاغانلاریندا بر نیچه عیالار کیلیب تراقفور او گنده یاتیدیلار. فقط اوروس آغرانومینک بو بروق برمه سنه کوره تراقفورلارنی بونلارنک اوستندهن سوردیله ر. 4 عیال ایلان 2 باشا بر اوغلانی تراقفور باسیب اولدیردی. عیال لاره م بر آغرانومی آتیب اولدیردیلهر. موندهن سوگ جارجوی داخانلارندان کوبله ری حکومتنک ظلمندهن قورقوب آفغانستانه قاچیدیلار. بر نیچه میکلهری بایرامعی، ماری (مهرو)، ته جهن، تاختاپول اوتهن رایونلارینه چیکلیدیلهر. ماری ده بوغدایلاری سوریلان داخانلار قالتامان حرکتنه قوشولیدیلار. شوندهن سوگ بوغدایلاری سوروب بیرینه پاختا ایکمهك ایشلهری توختاتیلدی. پاختا رایونلارینه پاختادان باشقا نهرسه ایکیشنی حکومت یاساق ایتدی.

حاضرگی وقتده تورکستانده یممهك، میوه تایلما یور. شه کهک (نان) نک قداغی 80 تین در. مه ته نک مه تروسی 3-4 منات (سوم)، اوله م تایلما یور.

یوقاریدا کورگزیلهن قینچیلقلارنی گورهن تورکستان داخانلاری وه اوقوچیلاری زوسیه نک پاختا چیلق ایشلهرینی تورکستانده بترمه کچی

بولغانندان چىققانىنى اچىق بىلدىلەر. اونلار ياختانى روسيه ده اربچين (تأمين) ايدە بىلمە يەجە كلەرنى آڭلا يورلار. شونڭچون توركستان دايجانلارى وه او قوچيلارينڭ فكري پاختا ايشلەرىنە زيان بىرمەك وه شورالار حكومتينڭ ظلمندەن قورتولماق در. شول وقتدە توركستاندە 30 مىڭدەن آرتوق ئەلى بازارغى حكومتە قارشى قوزغالمشدر. 400 مىڭدەن آرتوق اويلى ايرانە، آفغانستانە وه قايراقى چوللارا قچمشدر. موني گورەن توركستان او قوليلارى اوز خلقىنى ظلمدەن قورتارماق اچون ايشلەر وه چارەلار گورمش بولسالار هەم مقصدلەرىنە يتيشە مە يورلار. توركستان بۇگوز ياشنە رحم ايدەن بىر حكومت بولسا غايت ياخشى بولاجاق. توركستان خلقى، او قوليلارى اونڭ قديرى بىلە جە-
كلەر.
توركەن

* * *

فلسطين مسئلهسى

(عربچەدەن ترجمە)

بر آز وقت ايلگەرى ايسويچرەنڭ بازەل شەرنەدە «فلسطين مسئلهسى» نى مذاكرە ايتمەك اچون بوتون دنيا يهودى سيونىستلە- زى- ملتچىلەرى قونغرەسى بولوب اوتدى. فلسطين مسئلهسى اينوقسا 1929 نچى يىلى عربلەر بلەن يهودىلەر آراسندا بولوب اوتكەن قانلى تارتىشمانى متعاقب «والتر شەو» (Walter Shaw) ادارەسى آستىدا يوباريلغان اينگليز حكومتى تىكشيريش هيىتى تاماندا بو قانلى تارتىشمانڭ سىبلەرى حقتە چىقاريلغان بياناندا سوگرا آغىر بر آقەم آلا باشلادى. بو قومىسيون بياناتى «آلاوغا ياغ تو ككەن- ديك» تىلبى يهودىلەر ناراضىلىغىنى بوسوتون گوروللەنوب يوباردى. «فلسطين مسئلهسى» نڭ چىقىشى قىسقاغە ئەتەكەندە قويداغىچا بولدى: دنيا سوغىشى چاغندا توركە جە قارشو اوروشمە كدە بولغان دولتەر، بالخاصە اينگلتەرە، توركە ادارەسى آستىدە بولغان عرب

أولكەلەرىنڭ فەدەرەتەف. مستقل حكومتىنى قوروش پروژەسىنى اورتاغا آتدىلار. بو پروژەنى كوزدە توتوب خرىطە جە قاراساڭز، عربستان، فلسطين، سورىيە، عراق كەبى اولكەلەرنى ايجىگە آلتان بو «عربستان فەدەرەتەسى» چىگەرەسىنڭ مصر، طرابلس، قىرەنايقا، تونس، مراکش جە بارىب ييتىشكەنى كورەسىز. محاربه حرارتىلە بىرىلگەن بو «فەدەرەتەسى» وعدەسىنڭ 4 مىليون كىلومەتر مەربى بويو كلكندە بىر توتكەن 40 مىليوندەن آرتق اھالىسى بولغان «بويوك عربستان» تىلمىنى تىكىل ايتمەسى ماحتمل ايدى. بو «بويوك عربستان» نڭ ھەر زمان بويوك دولتلەر يەنى اينگلتەرە وه فرانسىيە منفعەلەرگە خدمت ايتەرلك آلەت اولاراق قالماسلىقى مسئلهسى دە آوروپا سىياسى باشلوقلارى اچون شەھەلى كوروندى.

وعدە بىرىب اويىلەب قالغانلارنڭ بختىگە بو مسلمان عرب شرفىنڭ تام اورتاسىدا، سويش قانالى ياندا فلسطين اولكەسىنڭ تورگەنلىگىدەر. فلسطين ھەم عرب يورتىدەن سانالغانى حالدا يهودى سيونىستلەرى بو اولكەنى اوزلەرىنڭ «تارىخى يورتى» دىب بىلە- دلەر (*). سيونىستلەر «دنيا ايگەلەرىنڭ» نظر دقتىنى اوزلەرىگە تارتا آلماسلار ايدى. فقط «بويوك عربستان» مسئلهسىنڭ قورقولى تامانلارى كورونوشكە باشلاغاچ شو «سيونىستلەر» اڭ اويغون، اڭ كىرە كلى بر عنصر بولوب چىقىدىلار. بونلەرگە سويكە نىب «بويوك عربستان» حر كىنڭ تەلەكەسى او كىگە كىچمە كچى بولدىلار. 1917 نچى يىلى اينگليز گەنەرالى آللەنبى (General Allenby) قدس شريفنى اشغال ايتدى.

عبنى يىلنڭ 2 نچى تشرىن ثانى (نوبابر)ندە اينگليز ناظرى بالفور (Lord Balfour) نڭ «يهودى مىلى اوجاغى» (Foyer National Juif) قوروش حقتە كى بياننامەسى اعلان ايتىلدى. مەنە «فلسطين مسئله-

(*) عربلەر بو اولكەنى 36/634 يىللاردا فتح ايتمىش ايدىلەر، كە بۇدە روسىە دولتىنڭ قورولوشىدان 230 يىل بورون دىكە كىر!

باشقارما.

سى «نك باشلانیشی ده شو تاریخده ندر.

بوراده نظر دقتنی جلب ایتەرلك بر نیچه رقمه کیتره یلیک:
دنها سوغیشیغاچا فلسطین ده 57 میگ یهودی بار ایدی. یوقا-
ریدا دیدیکیمز والتهر شهونک ریاستی آستنداگی تفتیش هیثی
معلوماتیگه قاراغاندا ایمدی او بیرده 162069 یهودی بار (*).
فلسطین نك بارچا اهاالیسی قویوداغیچا کورسه یله در: اسلام اهاالیسی
692195؛ یهودیله ر - 162069، خرستیانلار - 82506، باشقا-
لار 9221. باریسی 945991 جان، یعنی بر میلیونگه یاقین.

فلسطین اولکەسی 26330 کیلومه تر مربع کیلگنده در.
بز یوقاریدا یهودی اهاالیسینک قاندا ی بر تیزلکده اوسمه کده
بولغانانیسی کوردک. ایمدی ده بر آز بو یهودی مهاجرتینک اولکە
اقتصادی شرائطنده گی تأییرینی کوره یلیک.

بوتون فلسطین نك ایکنیگه یارارلق بیرى 12½ میلیون
دونم (**)) (هەر دونم هه کتارنک اوندە بریدر) کورسه یله در.
سوغیشدان بورون بو مقدارنک 448 میگ دونمی یهودیله رگه قارار
ایدی. 1922 نچی ییلی یهودیله رنک حصەسی 649 میگ دونم،
1927 نچی ییلی بر میلیون ایکی میگ دونم، 1929 نچی ییلی
بر میلیون ایکی یوز میگ دونمگه چیقوب کیتکەن.

«فلسطین مسئلهسی» نك کون کونده ن شدتله نمەسی حکمتی
مەنە شو عربله رگه عاقد بیرلەر نك یهودی کیلگیندیله ری قولینا
کیچیب کیتمه کده بولغانلیغیدر.

1929 نچی ییلی عرب-یهودی حادثەسی اسبابینی تیکشیریش
اوچون یوباریلغان اینگلیز حکومتی قومیسونی شوندا ی دیدر:
1) یهودی مهاجرتی بیرلی فلاحلارنک املاک وه رفاهی اوچون زور

(*) یهودیله ر تامانندان 1930/31 نچی ییل اوچون چیقاریلغان «آلاناخ» قا کوره
فلسطین ده کی یهودی کیلگیندیله رنک ساناعی 165 میگدر. باشقارما.
(**) بونده ن 7 میلیون دونم بیرگه ایکن ایکیلە کده در. باشقارما.

بر تهلکه تشکیل ایتەدر. 2) کیله جه کده یهودی مهاجرتی یالغوز
بیرلی عرب اهاالینک اقتصادی رفاهی بوزوش، تیریش بلەن
قالماسدان، عربلەرنی یهودی مهاجرلەری قولی آستندا قول تیریش
قورقوسی دا باردر.

بو قومیسون بیاناتی نتیجەسندە اینگلته ره حکومتی فلسطین گه
یهودی مهاجرتینی آزالتیش وه عربلەرنک حقلەرنی مدافعە ایتیش
اوچون تدبیرلەر کوریشکە قرار بیردی. مەنە بو قرار یهودی سیو-
نیستلەرنی قیزدیریب یوباردی. دنیانک هەر طرفندە گی سیونیستلەر
اینگلته ره ایشچی حکومتینک، «خیانتی» حقدە پروتەست تیلغراف-
لارنی یامغوردیک یاغدیدیلار. یهودی بایلارینگ تضحیقی آستندا
اینگلته ره حکومتی اوز وضعیتینی تأویل ایتیشکە مجبور بولدی. لکن
بونلەره یهودیله رنی قانقرمادی.

عربلەرنک ده اینگلیز حکومتندەن ممنون بولغانلارینی سویله ش
ممکن بولماسادا اینگلته ره حکومتینک یهودی مهاجرتینی توختاتیش
حقدە گی قراری عربلەرنی وقتنچه بر آز ساکتلە شترگەن ایدی.
یهودی سیونیستلەرنک هیجانی حالادا ییتمه دی. بازەل قونقرە-
سی ده مەنە شو هیجانتک تأیری آستندا بولوب کیچدی.

سیونیستلەرنک ژابوتینسکی قول آستنداگی «ره ویزیونیست»
دیگەن سول قاناتی سوک درجەده آتاشلاناراق مرکزی اجرا قو-
میتەسی حرکتلەرنی شدتله تقید ایتدی. حتی اونی اینگلیز حکو-
متی سیاستیگه راضی بولغانلق خیانتی بلەن عیبە دیلەر. بو «ره ویز-
یونیست-سیونیستلەر» فلسطینده «یهودی ملی اوجاغی» توزیش بلەن
کفایتلە نمە دیدرلەر. اونلەر فلسطین ده یهودی کوچیلگی بلەن مستقل
یهودی دولتی توزوش مسئلهسینی آلغا سورەدرلەر.

حد ذاتندە او برلەری ده عینی سیاستنی تعقیب ایتەدرلەر، فقط
بونلەر اوز سیاستلەرنی کورولتوگە سالماسدان، بیرلی عرب

اهالیسنی هیجانگه کیترمه سدن ایشکه آشیرماقچی بولادرلار.
«ره ویزیتوئیستلر» اینگلتهره حکومتیک آچقیدان آچیق مستقل
یهودی دولتی توزوش ایشینی آغا سوروشینی طلب ایتهدرلر.

بازمل قونقره سی معتدل کوچه لکنک غلبه سی بلن بیتدی.
رادیقاللار (ره ویزیتوئیست) قونقره نی تاشلاب کیتدیلهر. اولارنک
باشلوقی ژابوتینسکی پروتست نشانه سی اولماق اوزره خطابت
منبریگه چیقیب اوز مانداتینی بیرتوب تاشلادی.

بو معتدلله رنک بیگیشی (غلبه سی) ده فلسطین مسئله سینک عربله ر
منفعیگه موافق حل ایتیلگه نلیگنی کورسه تمه یدر.

اونویلمه سین، که اینگلته ره که بی کوچلی بر دولتک حمایه سی
آستندا اقلیتله رگه «ملی اوجاق» قوروشنی ههر حالدا او بیرنک
حقیقی ایگه لهری منفعی اوجون توغری دیب اوله ب بولماید.

فلسطین نك چین ایگه لهری ده طبیعی عربله ردر.

قدس — 5. VIII بن علی

* * *

هندستانده

پاریسده منتشر «تاگ» غازیته سینک شو ییل 3 نچی ایول (تموز)
نومروسنده، هندستان منعله ریندهن چیقاریب یازمش شایان دقت
استاتیسیتیک معلوماتلارینی توبه نده قسماً کوچروب اوتورویمیز. بو معلو-
ماتلارغا کوره اهالیسی 246 میلیون (دیمه ک عموم ساویت روسیه سیدهن
بر یاریم مرتبه اهالیگه بای!) بولغان انگلته ره هندستانیده 1924 نچی
ییلی باری یوغی 12 میگ آروویالی (انگلیز) مأمور بولغان. بو
12 میگ مأموردهن 3500 ی اورتا وه یوقاری درجه لی اورونله رده
بولوب، باشقالاری ایسه - کوپینچه - تیمیر بول ماشینیسئلاری ایله
پولیس خدمتنده گیلر ایمیشلر.

بو 3500 انگلیز مأمورله ری بیله ن بر درجه ده 1750 هندستانی

مأمورله ر بولغان.

بونله ردهن باشقا، توبه ن درجه لی (les fonctionnaires subalternes)
انگلیز مأمورله رینک ساناغی هندستانلیله رگه نسبتاً بو لایحه کورینه ر:
آدارله رده خدمت ایتوچی 5600 مأمورله ر ایچنده 630 انگلیز،
پولیس اولاراق خدمت ایتوچی 187 میگ ایچنده 1400 انگلیز؛
6000 طبیب وه ساغلیقی ساقلاش ایشچیلهری آراسندا 200 انگلیز؛
12500 معارف ایشچیلهری آراسندا انگلیزله ر 200؛ 16000 اورمان
خدمتنده گیلر ده ن انگلیزله ر 240؛ 2500 حاکمله ر آراسندا انگلیزله ر
230 در.

*

سوگ بیللار انگلیزله ر ایله هندستانی مأمورله ر آراسندا بولغان
نسبت هندستانلیله ر فائده سیغا چینه که م اوزگه ریلگه ندر. مثال اوجون
1929 نچی وه 1930 نچی بیللاردا گی انگلیز وه هندستانی یوقاری
درجه لی مأمورله ر ساناغیغا نظر سالایلق:

1929 نچی ییل 1930 نچی ییل

715	894	انگلیزله ر	آدارله رده
643	367	هندستانلیله ر	
434	564	انگلیزله ر	پولیس ده
251	128	هندستانلیله ر	
229	255	انگلیزله ر	سوغاریش ایشله رنده
270	240	هندستانلیله ر	
126	134	انگلیزله ر	اورمان آداره سنده
112	76	هندستانلیله ر	

بو استاتیسیتیک معلوماتله رده ن هندستانی «هندله شتریش» ایشینک
یلدان ییلغا کوزگه کوزونه رلیک صورته ده ترقی ایتب بارا یاتقانی
آچیق آکلاشیلادر. طبیعی بو کونگه چه بولوب تورگه ن هندستانی

وه انگلیز مأمورلهری آراسنده گی نسبت ، هندستان ملی حرکتی وه ملی منفعتی نقطه نظر بندهن ، هندستانلیله رنی راضی قیلارلیق درجه ده ایمهس . لاکین ییلدان ییلغا ترقی ایتب بارا یاتقان « هندله شتریش » ایشینک یاقین سنه لهر ایچنده حقیقتاً هندستان ملی اداره سی صفتینی آلاجاغندا هیچ شبهه یوق در .

مسئله نك اُگ مهمیله رندهن بریسیده عسکر مسئله سیدر . بؤ کون هندستان توپراغیداغی 210 میگ عسکر نك انگلیزی (ضابطله ریله برلیکده) 60 میگ کشی در . 1919 چچی ییلغاچا هندستانلیله ر ضابط قاتاریغا آلتاس ایدیلهر ، ایدمی بو ترتیب ده اوزگه رتیلگه ن . انگلته ره حکومتینک پروژه سی بویوچمه هندستان عسکر ی ده 1946 ییلغاچا بوتونله ی هندله شتریله چه کدر . منصور .

ادبی بولوم :

مار شیمز (1)

تورکستاننک جمهوریتچی وه ملتچی یاشلاریغا باغیشلاب (وطنداشلهر ، ملتداشلهر آهنگیده)

سویه کلزیمزله قوردوق تورکستان دیوارینی ، ایشله ک قانیمزله چیزدک استقلال بایراغینی !

* تورکستان ایلیدر بو گوزهل بورت خاقانی ، قیزاریب فیشقیرغان قاینار بولاق بو ایرلهر قانی !

* اسارت زنجیرله ریله باغلتاس قوللاریمز ، چونکه اوشانلی تیمورنک « ایرکن » اوغوللاریمز !

* حقیمز دور حر یاشاماق اوز بو آنا وطندا ، بو اوچون قانله بو جاغز روسنی آلتون آلتایدا !

(صوگ ایکنجی مصرغله ر یکی تاقیردان او قولور)

1930 - مارت - 5 . استانبول . ایلتهر .

(1) ایکی ییلدان بیرلی استانبولده گی « تورکستان تورک گه نجلهر (یاشلار) بزلگی » نك ییللق بایرامیدا او قولاقدا در .

وطن

بهن غربت ایلنده ایم دوشمان وطنده ،
وطنک آتشی توتوشدی ته نده ،
به نی منع ایتمه وطنده ای ظالم ،
سهوینچ ایله اوله ایم شانلی وطنده .

*

دیگله ای ملتی توران ، نه در بزده گی حال
اوزبیکستان دینه ره ک ویردی بزه استقلال
بیلیرز حیله سیننی اول دوشمان ناپاکک
بزی محو ایتمه ک ایچین در توتدوغی شو ایده آل .

نایلاق احمد

* * *

خبرلهر بولومی :

تورکستان خبرله ری

ایشخانه له رده تورکستانلیله ر آزایا یاتیر

« قیزیل اوزبیکستان » غازیتاسینک 3 ایول تاریخی نسخه سنده یازیلغانیغا کوره ، فهرغانه توقوماچیلیق فابریقاسی باشندا اوتورگه ن روس شووینیستلهری تورکستان اوچون پروله تار صنفی ییشدیریش وظیفه سیننی اوز بونینغا آلتان بو فابریقادان تورکستانلیله رنی اوزاقلای شدیریش اوچون تیریشیب یاتادرلار . شو فابریقادا تورکستانلی ایشچیلهر غینوار آینده بوتون یوموشچیلهر نك 44,2% ینی تشکیل ایتهرکه ن مارت آینده 41,2% گه چه آزایوب قالغانلار . نهایت بو سان برنجی مایغاچا 38,9% گه توشوب قالغان .

میگله رچه پروله تارنی اوز قونینغا آلتان تاشکند رایوندا گی ایشخانه له رده ایسه احوال توبه نده گیچه در :

4	نچی کون	ایشخانہ سندھ گی یوموشچیلہرنک یوزدہ 40 ی
5	نچی کون	» » » 70 ی
	ایپہک	» » » 60 ی
	« ایلیٹیج »	» » » 20 سی
	قوشخانہ دہ گی	» » » 60 ی وہ
	تاختا فابریقاسنداگی	» » » 9 ی

تورکستانلی بولوب، سو ایشلہری اُدارہ سندھ چالیشوچی 240 ایشچینک ایکی گنہسی بیرلیلہردن ایکہن .

بوتون اوزبیکستان دہ ایکگ بویوک ایشخانہ سانالغان تاشکندہ گی «برنجی مای» ایشخانہ سندھ ایسہ یاقینلارغاچا 900 نفر تورکستانلی یوموشچیلہر چالیشارکن حاضر بونلارنک سانی 350 گہ توشوب قالمشدر . توزکستانلیلہرنک روس شووینیسٹلہری تامانندان صنایعدان اوزاقلاشدیرنلیب یوباریلیشلاریغا فرقہ وه حکومت باشلوقلاری ایندہ مہی اوتورار ایشلہر . («قیزیل اوزبیکستان» 3 نچی ایول).

شہر ایشلہری

تورکستان شہرلہری ایچندہ تعمیر ایتلگہن وه کوزگہ گورونہرلک بر شہر بولسا او ہمہ تاشکنددر . بوتون تورکستاننک مرکزی سانالغان بو شہردہ گی کوچلہرنک آنجاق یوزدہ 5 یگہ تاش یاییلغان (تیریلگہن ایعس!) ایکہن . بو شہرنی سو بلہن تَامینلہش اوچون 75 کیلومہ تر اوزونلغندا قوووز سالیس بیلگیلہنگہن ایکہن ، بونک آنجاق 18 کیلومہ تروسینی بتیریش ممکن بولغان . شہرنک تازہ لغی جہتیکہ ایسہ اہمیت بیرہدرگہن بر اُدارہ یوق . یگی شہرنک سوپورونقیلہرینی توکوش اوچون بر آزغنہ چارہ کورولگہن بولسا ہمہ ایسکی شہردہ بو ساحہ دہ ہیچ بر ایش قیلیخامشدر . («قیزیل اوزبیکستان» 16 نچی ایول).

تورکستان ساویت مکتبلہرندہ ملی کورہش .

30 نچی ایولہ چیققان «پراودا ووستو کا» غازی تاسینک یازیشیغا قاراغاندا اورتا آسیا بیوروسی طرفندہن یوروتیلگہن تفتیش نتیجہ . سندہ اوزبیک اورتا مکتبلہری اوچون باسیلوب چیققان درسکلہرنک یاش بوغوتنی قومونیسٹلق یولندہ تربیہ ایتش اساسلاریگہ بوتونلای قارشو بولغانلیغی آگلاشیلغان .

اغزیتا بوندای اثرلہردہن بالخاصہ اوزبیک ادبیاتی حقدہ یازیلغان تورت کتاب اوستندہ کوبگنہ توختاغان . 1 — عبدالرحمان سعدی طرفندہن یازیلغان «نظری وه علمی ادبیات درسلہری» . 2 — فطرتنک «ادبیات درسلہری» اسملی اثری . 3 — عبدالحمید سلیمان (شاعر چولپان) بلہن عاشور علی ظاہری طرفلہرندہن ترتیب ایتیلگہن «أدبی پارچالار مجموعہ سی» (Хрестоматия) 4 — ایلیک بلہن لوبہ تسوف اسملی بر روس تامانندان چیقار . یلغان «یلیم» کتابی در .

«پراودا ووستو کا» بو اثرلہردہن ہر برینک تورکستاندہ روس پرولہناری دیکتاتوراسی نقطہ نظرندہن کہمچیلک وه گناہ . لارینی سانارکن چولپان بلہن عاشور علی ظاہری نک کتابلہرندہ باختاچیلقغا قارشو سیاستنک آچیق کورونوب تورگہ نلیگینی سویلہ یدر .

اورتا آسیا بیوروسی بو اثرلہرنک شاشیلینج بلہن توپلانوب یوقایتیلیشین یویورگہن .

تاشکند مکتبلہرینک تازہ لقی وه صحی وضعیتلہری .

«ایلیٹیج» (لہنین) نامنداگی ایشخانہ دہ معدہ وه باغیرساق (اوجا) خستہ لقلارینک کویہ یووی جہتندہن «ستالین» رایونی ساغلقنی ساقلاش اُدارہ سی تامانندان مکتبلہرندہ قیلنغان تفتیش نتیجہ . سندہ توپلانغان معلوماتدان نمونہ بولورلق مثاللار:

— «آخوند بابا» مکتبده حاجتخانهدهن ايکي ميترگنه او-
زاقلقدا آشخانه قیلغان. آشخانه جوده افلاس بر حالدا توتو-
لادر. ایديشلەر يوولمايدر.

«همزه» نامنداگی 65 نچی نومرولی مکتبده:

— 1 نچی وه 2 نچی صنفلەرنک بولمالاری ياشندا بولغان
کيچيک دهليز لەر حاجتخانهغه ئه يله تيريلگن؛ تيرزه لەرنک آينه لەری
سينگن؛ تازه لايدرغان تينک (وه تيلاتور) يوق. يووونماق او-
چون سو، توکورمهک اوچون ايديش، آخلات اوچون سه بهت وه
قايناق سو قويماق اوچون اوستی ياپوق قازان هم يوق. حاو-
ليداغی حاجتخانه تولغان. ايسکی حاجتخانه يیری کوموله سدهن
ياتقان. مکتب بالالارينک بو چوقورغا توشوب کيتولەريده ممکن.
«فيض الله خواجه» نامنداگی 46 نچی نومرولی مکتبده:

— صنفلەرنک ايچی توتون بلەن تولغان. آشخانه يوق.
بالالار چايینی صنفده ايچه درلەر. چای، نان وه قندکە بي ييمهک
ايچمهک لوازمی ييرتولا (بودوال) ده اوتون وه ايسکی توسکی
نەرسەلەر بلەن برابر چهک آستيدا افلاس بولوب ياتادر.

تور کستانده وضعیت

(مشهد مخبريزدهن)

سوگ آيلار آدهم ئەتندن پيراشکی (روس سامسای) پيشيريب
ساتوچيلارنی قولغا نوشورگه نلەر. سالار آريغندان هەر کيچه قايغا
اورالغان 10-15 انسان اولوگی تاپيلادر. شو ييلنک باشندانبری
تورکستان دهقانلارينک حکومتکە قارشولغی کوچەيب کيتکە ندر. ايش
باشندا توروچيلەر وه فرقه ليلەر کوچه گه بالغوز چيقا آلمایدرلار. چونکه
خلق اولارنی اوچره تکه ن ييرده اولديريب تاشلايدر. قوراللي گه په. ئو.
(چهقا) آگه تلەرينی خلق کويينچه بالنا ياخود اوراغيله اولديردهز.
تورکستاندهن قاچيب چيققانلار ايچنده تيمير يولده ايشلەگن

ر مأمور هم بار. بوي کيشی 120 سوم آيلق آلعانی حالده هيچ بر وقت
قارنی تويوب ييمهک آشی آلمان. کيچ ساعت 9 دهن نوبتگه توروب
کوندوز ساعت 12 گه چه کومه گه نلەر نورمادان محروم قالادرلار.
نوبت قوربانلاری کويينچه خانونلاردر. تاشکند جيني (تيمار) خانه ده گی
خانونلار هەر کون توسه تدهن ياتاقلارندان سه کره ب تيز آرقا-آرقاغا
تيزيلير ايشلەر. دوقتورلار کيليب «نيمه قیلاسز» ديب سورا سالار،
خانونلار: «گه ليز گيلدی، نوبت کونه مز» ديرلەرمش...

تامدان تاشلانيب، تيمير يوللارغا اوزانوب اوزینی ئولديرگه نلەر
کوپه ييب کيتمشدر.

تورکستاننک قازاقستان قسمنده ده آچلق بار. تورکستانده ياخنا
بيرمه گن قيشلاقيلازغا آوقات وه باشقا لوازمات ييرلەمەيدر. برقاداق
ئەگهکە 14 سوم.

تاشکندنگ اوتوز چاقيريم اوزاقلغندا پارتيزان حرکتی بار.
فەرغانه غلياندهدر. تورکستان خلقي حکومتکە تيسکە ريدير. هەز کون
بر قانچا انسان قامالادرلار، آتيلادرلار.

تاشکندده سیاسی اولديریش

«يراودا ووستوقا» غازيتاسی 20 نچی آوغوست نومرنده خبر بيره درکه:

18 نچی آوغوست کوندز ساعت 12 دهن تاشکند شهرينک
اورتاسنداگی پوشکين کوچەسنده مير اعظم قاسيم آنلی آناقلی بر
قومونست آتيليب اولديريلگن. مير اعظم 25 نچی ييلده نيری فرقه
اعضاسی بولوب موسقوا ديکتاتوراسی اوچون تورکستانده کوبگنه
خدمت کورسه تکه ن ايکەن.. مثلاً: باسماچيلارغا قارشو، سوغيشده
کورسه تکه ن خدمتلەری اوچون عسکری نشانلار آلعان ايکەن.
سوگ وقلەرده مير اعظم قاسيم اوچقوچ عالی مکتبده او قوش
اوچون موسقواغا يوباريليشغا ييلگيله نگن ايکەن.

تورکستان وه ساویت ره ژیمی

لوندونده منتشر "Journal of the Royal Central Asian Society" مجموعه سینک اونکهن ایول (نموز) آیندا چیققان نومروسنده «یاش تورکستان» باش محرری چوقای اوغلی مصطفی بیک نگ «تورکستان وه ساویت ره ژیمی» باشلق (سرلوحه) لی مقاله سی باسیلمیش در .

مجموعه نك 18 صحیفه سینی (420-402) توتکهن بو مقاله تورکستان اوقوچیلارینغا معلوم اساسی ملی نقطه نظردهن یازیلیب ، توبه نده گیچه X (اون) ماده گا بولونغان در : 1) بولشه ویکلهر نك آلداتما نظریه سی ، 2) تورکستانده برنجی ایشچی ، سالدات وه کره ستیان (روس دهقانلهری) شورالاری ؛ 3) تورکستانده بولشه ویکلهر نك برنجی آدیملاری ؛ 4) تورکستان ملی مختاریتی («خوقند حکومتی») نك اعلان ایتیلیشی ؛ 5) تورکستانده ساویت حکومتی . «آچلق سیاستی» ؛ 6) تورکستانده آچلق نك حقیقی سبی ؛ 7) بولشه ویکلهر نیک تورکستانده سوگراگی سیاستی ؛ 8) بوخارا وه خیوه نیک «ساویتلاندیریلیشی» . تورکستاننی پارچالاش سیاستی ؛ 9) تورکستان «ملی جمهوریتلهرینده» ؛ 10) عقد . محرر بیک مقاله سینک سوگ - عقد - قسمنده شونده ی دیدر :

«اگر بولشه ویکلهر اوزلهرینک («ههر خلق اوز ملی حقوقی وه مقدارانیکا اوزی ایگه بولوب ، روسیه دن آیریلیب اوزیچه ملی مستقل دولت حالندا یاشاماقتا حقیقی» دیگهن) انقلابی شعاری تیسکه ریسگه حرکت ایتمه سه لهردی ، بو کونگی ساویت روسیه سیگه قارشو کوره شیب یوروشیمز نك معناسی هم بولماس ایدی . حقیقتده ایسه تورکستانده تطبیق ایتامش روس پروله تاریات دیکتاتوراسی ، روس بولشه ویکلهرینک وه روس ایشچیلهرینک یورتمزده یورگیزمه کده بولغان حاکمیتندهن گنه عبارت بولماسدان ، او خلقیمز نك ملی ناموسی وه ملی حیثیتی گه تارینخده هیچ ایشتمه گن بر حقارت در» .

* * *

باسماچیلق حرکتی وه انوار پاشانک شهادتی

تورکستانده گی باسماچیلق حرکتی وه انوار پاشانک اولومی آلمان مطبوعاتینی دا کوبگنه مشغول ایتدی . آلمانیا نك مرکزی غازیتالالا . رندا انوار پاشانک عاقبتینی تصویر قیلغان محررلهر بورونعی چه کیست آغاییکوف (آروتونوف) خاطره لاریغا استناد ایتکه نله رندهن ، محرر-لهریمزدهن چغاتای بیک «یه گی تورکستان» وه «یاش تورکستان» مجموعه لهریمز نك شو ییل شباط نسخه لهرنده نشر ایتلگهن مقاله لهر گه تایا ییب «انور پاشا قاندا ی شهید توشدی» «Wie Enver» (Pascha fiel... سرلوحه لی مقاله سیله آلمان افکار عامه سینی حقیقی وه تاریخی وقعه ایله تانیشدیریب قویدی . چغاتای بیک نك بو قیمتلی مقاله سی آلمانیا نك اُک معروف وه آلمانیا تیشقی ایشلهر نظارتیغا اُک یاقین غازیتالاردان سانالغان «Deutsche Allgem. Zeitung» نك 1 وه 30 نچی آغوستوس نومرولهرنده باسیلمشدر .

آمریقا مطبوعاتندا :

«Chicago Sunday Tribune» غازیتاسینگ لوندون مخبری مذکور غازیتانک 6. IX نومرونده «تورکستان ملی بیرلیگی» آوروپا وکیلی چوقای اوغلی مصطفی بیک نك آوغوست سوگلارندا لوندونده «تورکستانده روسیه گه قارشو ملی کورهش» موضوعنده بیر گن قونفهرانسینگ مفهومی قیسقاچا یازمشدر . فقط مخبر بیک یازوسندا قونفهرانسده ته یتمه گن بعضی معلوماتنی اوز تامانندان قوشوب یوبارغانیدان «تمب» وکیلینک معروضه سی مفهومی آچاغنه اوز-گه رتب قویمشدر .

آذربایجاندا

بهرلینده چیقادرغان روسچه «رول» غازیتاسی 18. IX نومرو-سده ، آذربایجاندا قومونستلارغا قارشو ته رور حقنده ، موسقو ایدان

آلدىنى خېرىنى باسقان. غازىتانك يازغانچا اوتكەن ايول ايندا
آزدى استقلالچىلارى تامانندان يوز اون اوچ قومونىست گە ھجوم
ايتىپ، اونلاردان 49 ى اولدىرىلمىشدر. كوردەمىر وە گەنجە
اظرافلارنىدا 4 كون ايچندە 7 قومونىست ھەم قولخوز باشلوقلارى
آذربايجان قىشلاقلارى تامانندان اولدىرىلمىشدر.

«تورکستان مىلى بىرلىگى» اوروپا وكىلى جىنۇەرەدە

چوقاي اوغلى مصطفى بيك شو آي باشلارنىدا «تەب» قارارى
بويۇنچە جمعيت اقوام مەركىزى جىنۇەرە گە باروب «تورکستاندى مىلى
مىشلە» مۇزوعىندە قونۇرەانس بىردى. «تەب» وكىلىنىك بو قونۇرە-
رانسى «La Question nationale du Turkestan» باشلىغىلە مەكۇر
شەردە چىقادىغان «La Tribune de Genève» نامىداگى غازىتا.
نەك 5 نچى سەتەبىر نومۇر تۇسندە قىسقاچا باسىلمىشدر.

تۇزە تىش: «باش تورکستان» نەك اوتكەن 21 نچى سانىدا:

- 1- 29 نچى يىتىنەك 3 نچى قاتارنىدا ياگلىش اولاراق «31 مىليون»
باسىلمىشدر، توغروسى «13 مىليون» در.
- 2- 29 نچى يىتىنەك 17 نچى قاتارنىدا ياگلىش اولاراق «8/1989»
باسىلمىشدر، توغروسى «8/1987» در.
- 3- 30 نچى يىتىنەك 20 نچى قاتارنىدا باشلانغان جەلە نەك توغروسى تۇبەندە.
گىچەدر: «فرانسىيە اساس اعتبارىلە قرضلەرنى تولەشنى وقتىنچە
تۇختاتىشى رەد ايتە سەدە...» باشقارما.

باشقارمادان:

مجموعە مەنەك بو سانى بوخارا انقلابىغا آتالغانىدان شو نەسخە-
نەك جىمىنى كىگە تىرىش توغرى كىلدى. بونىگە برابر بعضى مەھم
مقالەلەرنى شو سانغا كىرگىزە آلمادىق. او جەلەدەن تىمۇر اوغلى
يىكنەك «تورکستاندى 16 نچى يىلغى قوزغالىش» باشلىقلى مقاله-
سىنى دە «باش تورکستان» نەك كىلە جەك نەسخەسىگە ساقلاش مەجبۇ-
رىتەندە قالدق.

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - | اوقتوبر (برنجی تشرین) 1931 | 23 سانه
ندان چیقا باشلاغان

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

- 1 - تورکستانلیر عسکرلکده
- 2 - عیبلی نی تاپقانلارمش ...
- 3 - تورکستانده 16نجی ییلنق قوزغالیش
- 4 - ساویتلار « جتی » نده
- 5 - آفانستان وه ملی تورکستان
- 6 - بولشهویکلر نك تورکیه گه قارشو دوستلغی
- 7 - تورکستانده آچیلیق ...
- 8 - تورکستانده ملیله شتریش مسئلهسی
- 9 - هندستان - انگلته ره

کتابیات:

- 10 - آذربایجان ملی مطبوعاتی تاریخی
- 11 - تورکستان خبرلهری

Yach Turkestan

Septembre 1931 (Le jeune Turkestan) No. 22

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلهری
آچیقدر . باسیاماغان یازولار قایتار یاماس .

آبونه شرطلهری:

ییلنغی - 4 دولار ، آلتی آیلنغی - 21/4 دولار

اوج آیلنغی - 11/2 دولار

سایغیلی اوقوچیلار یزغا

سایغیلی اوقوچیلار یزنگ مادی وه معنوی مظاهر تلهری آرقاسندا
چیقیب تورگن « باش تورکستان »، سوڭ آیلار پول جهتمندن کوب
آغیرلیقلار قارشوسندا توروبدر . اونکچون اوتکهن ساندا باشلاب آبونه
شرطلهرینی اوزگرتیش مجبوریتی توغدی . مجموعه مزنگ کؤگولده گیدیک
چیقیب وروشیگه توسوق بولوب تورگن بو بویوک که مچیلیکنی سایغیلی
اوقوچیلار یزنگ همت وه حیتملهری آرقاسندا تولدیره بیله جه گیمزنی
امید ایتمه کده مز . باشقارما .

مجموعه مزگه تیوشلی هر تورلی یوللانلار اوچون آدرهس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نجی ییلنک ده قابر - اوقتوبر (برنجی نسرین) 1931 | 23 ساره
ندان چیقا باشلاغان

تورکستانلیلهر عسکرلکده

شو ییلدان باشلاب تورکستانلیلهر قیزیل قوشون قاتاریغا
چاقیریلماقدالار. ساویت غازیتالارینک بیتلهری بو مسئله گه آنالغان
وہ «تورکستانلیلهر گه ایشانیچ کورسه تکه نی» اوچون ساویت حکو-
متینی ماقتاغان مقاله له بله ن تولادر.

تورکستانلیلهرنک عسکرلک گه چاقیریلشی پهك مهم بر مسئله در.
اقلابدان آوی چار حکومتی بو مسئله نی کوب دفعه لهر مذاکره
ایتب، هر دفعه سنده منفی قارارغا کیلگن ایدی. تورکستانلیلهرنک
اوردو قاتارلارندا بولونیشی چار حکومتی اوچون ایکی نقطه
نظردهن قورقولی کورونور ایدی: 1 - اوگا، زراعت نظارتی قارشو
ایدی. او روسیه اوردولاری قاتارلارندا بولغان تورکستانلیلهرنک
روسلهر بله ن تیگ ملکیت حقی طلب ایشله رندهن قورقار ایدی.

«تورک یوردی»

تورک اوچاقلارینگ فکرله رینی تاراتوچی آیلق
مجموعه در. لاتین حرفله ریله چیقادر.

آدره سی:

„Turk Yurdu“ Mecmuasi, Ankara - Turkiye

«پرومته»

فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقراینالی آناقلی محررله رنگ اشتراکی بله ن پاريسدا

چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

یاگا

«ملی یول»

ایدل-اورال استقلال فکرینگ خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر.

آدره سی:

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«امل مجموعه سی»

قریم تورکله رینگ استقلال فکرینی تاراتادرغان
اوبش کونلک مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر. آدره سی:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic - Romania

2 — حریه نظارتی ده تورکستانلیله رنی عسکری تعلیم وه قورال توتوشکه اورگه تیشک پهك قورقولی بولغانلیغینی آغا سورده ایدی. حریه نظارتی روسله تورکستانده کهمچیلکده وه «روسیه تورکستان» چیکه ره لهرنده ایران، افغانستان وه شرقی تورکستان که بی مستقل وه روس ادا ره سی خارچنده بولغان اولکه لهر تور-دی کهچه بوندای تیشک قورقولی بولغانلیغینی سویلر ایدی.

1913 نچی ییلی «IV دولت دوماسی» ندا تورکستانلیله رنی روسیه اوردوسی قاناریغا آلیش حقنده کیریتیلگن طلبگه روسیه حکومتی طرفندن بیریلگن جاوابنک اساسینی مه نه شو ایکی نظارت تاماندان هه یتلگن ملاحظه لار تشکیل ایتمه کده ایدی. روسیه حکو-متینک بو جاوابندا تورکستانلیله رنک روسیه گه قارشو دوشمانچیلق فکری تاشینغانلقلاری، بونسزده روسیه نك اورتا آسیاداگی «تاریخی وظیفه لهری» بتیریلگونچه تورکستانلیله رنی عسکرلک وه قورال تو-توشگه اورگه تیشک توغری ایبه سلگی آیروچا بر دقت وه اهمیت بله ن قید ایتلمه کده ایدی.

روسیه نك «اورتا، آسیاداگی تاریخی وظیفه سی» نی تیزراق به جهریش اوچون حریه نظری گه نهرال سوخوملینوف (Suhomlinov) مهاجرت ایشله رینی کوچه پتریش وه تیزله تیشی، کوبده ن توشونیلگن «تورکستان-سیریا» وه «چارجوی-خیوه-آله کساندروف-غای» تیمیر یوللارینی تیزراق بیتیریشنی توصیه ایتکن ایدی.

تورکستانده روسله اهمیتلی گنه، هیچ بولماغاندا %25 لک بر غروپ حالینا کیلگه نده ن وه تورکستان تورلو تیمیر یول زنجیر-لاری بله ن روسیه گه باغلانغاندان سواگرا گنه روسیه حکومتی تور-کستانلیله رگه «ایناناجاق» ایدی.

چار حکومتی اوزینک کوندیگی دورنی کوره آلمادی. اونک تورکستانده گی «میرائی» ده روس بولشه ویکلهری قولینا قالدی. بولشه ویکلهر نهایت حکومت باشینا کیلدیکیلکهرینک 14 نچی

ییلدا تورکستانلیله رگه «ایشانچ» کورسه تیشگه راضی بولدیلا. بز بو «ایشانچ» نك اصل سببینی یاخشی بیله مز. تورکستانده روسله چار زمانینا قاراغاندا کوب گنه آرتقان. بو کون تورکستاننک ائک هجرا بورچه کلهرنده روس مهاجرلهرینی اوچره ته سز. کیچمیشده بو پیر-لهرده توشده ههم بر روس کورولمه س ایدی. «تورک-سیب» ایشله نیب بتیریلدی. اونک تیگه ره سیگه تورن یوز میگ روس مهاجری کتیر-یلیب پیرله شتیریلدی. تورکستان اوز غه لله سنده ن محروم ایتیلیب، آچ قالیش قورقوسی قارشیندا روسیه دن کتیریلیب پیریله درگن غه لله گه ایکی قولینی اوزاتوب تورارلق بر وضعیتگه قویولدی. تورکستاننک ملی بیرلیگی بوزولدی. ملی روحده توشونوب ایش کوروچی تورکستانلیله ر یا اولدیریلمش، یا روسیه نك تورلو هجرا بورچه کلهریگه سورگون ایتلمش وه یاده تورلو قارانغو زندانلاردا مقرر وه مقدر اولومنی کونوب چورومه کده لهر. تورکستانلیله رده ن ضابطلار یوق.

مه نه بو شرائط آستندا گنه ساویت حکومتی تورکستانلیله رنی قیزیل قوشون قاناریغا آلیشغا راضی بولغان.

بولشه ویکلهر ساویت حکومتینک تورکستانلیله رگه «ایشانچ کورسه تکه نینی» باقیریب چاقیرادرلار. دیمه ک ساویت حکومتی 14 ییلدا بیری تورکستانلیله رگه هیچ اینانماسدان کیلگه ندر! تورکستانلیله رنک قیزیل قوشونغا چاقیریلیشلارندان ساویت حکومتینک تورکستانلیله رگه اعتمادینی ایمه س، موسقوالی «آغالار» نك تورکستانده اوز وضعیت وه کوچله ریگه اینانغانلقلارینی توشو-نوش کیره ک. اونلار اوز همتلهری بله ن یارانغان بو کونگی وضعیت وه شرائط آستندا تورکستانلیله رنک موسقوا پروله تارلاری دیکتاتو-راسینا قارشو قولای-قولای کوره ش آچا آلماسلیقلاریغا اینانادرلار.

تورکستانلیله رنی قیزیل قوشونغا چاقیریش مسئله سیگه بز —
تورکستانده روس پروله تاری دیکتاتوراسی دوشمانلاری — قاندا ای
قارایمز؟

بزنگ ملی مستقل تورکستان اوچون یوروتمه کده بولغان کور-
ره شیمز تورکستان یاشلیغیغا ایشانچیمزغا اساسلانغان. بو کونگی
شرائط آستندا فعال صورتده کورهش یوروته آلورلق قابلیتده ایسکی
کوچله ریمز پهك آز. یوق دیپهرلك.

بز تورکستان یاش نسلینگ ملی روخنده گی کوچ وه محکملا گه
اینانماسایدق مستقل ملی تورکستان غایه سی ده قوروق بر خیالدا
عبارت بولوب قالار وه بو یولدا گی کوره شنی ده پیغیشتریب قویوش
کیرهك بولور ایدی. یوق، بزنگ تورکستان یاش نسلینگ ملی
روخنده گی کوچکه اینانچیمز پهك قوتلی در.

به لکی ده اونك قاتارلارندان بعضی بر یولدان آدا شوچیلار
حتی مرتدلرده چقیب قالار. فقط قایسی بر دورده وه قایسی
بر قافله ایچندن بوندایلاری چیقماغان؟ بو ههر زمان بولغان وه
بولووی ممکن حادثه لده ندر. فقط تورکستان یاشلیغینگ اصل
مهغزی، کوچیلگی اوزینگ «ملی مستقل تورکستان غایه سی» گه
سارسیلماس بر ایمان بلن باغلانغاندر.

ایمدیگه قدر تورکستانلیله رنی ساویت حکومتینگ پاختاسیاستی
وه قولخوزچیلیغیغا قارشو حرکتگه چاقیریب کیلمه کده بولغان بزله ر
بو نقطه ده تورکستان یاشلارینی قوشون قاتاریغا کیریشکه چاقیرامز.

ایمدیلک کیره جه کلهری اوردو قیزیل قوشون بولسا ههم مه یلی.
ملی استقلال کوره شنده تورلو جنسده ن یلگیله ر بلن بر گه
او نسبتده میلیتق وه اوچاچارلارغا ایگه بولغانلار گنه موفق بو-
لاجاقلاردر.

ای تورکستان یاشلاری! هیچ قورقمای، اولهب اتورمه ی

قیزیل قوشون قاتارلاریغا کیریکز، ههمده قوماندا میرلهری طلب
ایتکز.

اوز ملی تورکستان اوردو گزنی توزوش اوچون تیریشیکز.
او ایمدیلک قیزیل اوردو دیب آتالسادا، بز اونك وقتی کیلگه نده
حقیقی ملی تورکستان اوردوسی حالندا چیقیشیغا هیچ شبهه ایتمه یمز.

* * *

عیبلی نی تاپقانلار مش...

ساویت غازیتالاری تورکستانلیله ر بلن کیلگیندی روسلر آراسندا
ملی دوشمانچیلق وه تاریشو لارنگ کوچهب کیتکه نده ن سوک زمان-
لازدا یه نده کوربهك اهمیت بیریب یازا باشلادیلار. بو کورهش ایمدی
گنه باشلانغان بر نهرسه ایمه سدر. بو ملی کوره شنك او کتبر انقلاب-
بینك 14 نجی ییلی بایرامی عرفه سنده بوندای کوچه یوب کیتیشی
روس بولشه ویکلهرینگ «ساویت بایراغی آستندا خلقلهر قارداشلیقی
حکم سوردر» دیب اعلان ایتب دنیانی آلدایتب یورگن قیزیل
یالغانلارینی بر آزدا آچیق وه آیدین قیلیب کورسه تیب توروبدر. بو
کوره شده بربریگه قارشو «روس شووینیزی» بلن «تورکستان
ملتچیلگی» تورگن. ساویت غازیتالارینگ کتیردیگی خبرلهرنی یا-
قیندان تیکشیریب «آنالیزه» ایتب قاراساق «تورکستان ملتچیلگی»-
نك آینوقسا ساویت حکومتینگ پاختا سیاستیگه قارشو کورهش،
«روس شووینیزی» نك ده خصوصاً «بیرلیله شتریش» مسئله سنده قار-
شولق کورسه تیش شکلنده تظاهر ایتمه کده بولغانلیغینی کوره مز.

«تورکستان ملتچیلگی» وه «روس شووینیزی» نك بوروشده
تظاهرینگ اوزی ده کوب گنه نهرسه سویله یدر. ساویت حکومتینگ
پاختا سیاستی حقدنه بز بیته رلك درجه ده یازوب کیلدك. اونگچون
بو بیرده او مسئله اوستنده توختاب اتوروشنی آرتیق تاپامز. ساویت
حکومتینگ پاختا سیاستیگه قارشو کورهش تورکستانلیله ر اوچون

کونده ليک مسئله در. بو کوره شنگ سوک غايه وه هدى تور کستانک اقتصادى وه سياسى استقلالى در.

«روس شووینیزمی» نك بالخاصه «پیرلیه شتریش» دیدیکلهرى تور کستانلیله رگه اوز پورتینک اداره ایشله رنده بو کونگه چه بولغا. ندان بر آز آرتیغراق اورون وه رول بیریش مسئله سنده تظاهر ایتیشی بولسا، بوتونلای باشقا نهرسه در.

باشلیچا بو بربریگه قارشى تورگه ن کوچله رنک عنصرله رینی بر سالیشتیریب کوره یلیک. «تور کستان ملتچیلیگی» نك عناصرینی طبیعى «باى وه موشتومزورلر»، «ملتچی ضیالیله ر» وه بونلارنک تأثیریه بیریلگه ن بر قسم دهقانلار بله ن بر قسم فرقه اعضالاری تشکیل ایتهدرله ر. «اورتا آسیا بیوروسى» باشلوعی باومان (Baumann) نك شهادتی بویوچه ، تاشکند دارالفنونى او قوچیلاری آراسندا پاختا سیاستیه دوشمانچیلق فکری بوتون شدتی بله ن حکم سورمه کده ایمش. بو قومونیست دارالفنونینک تور کستانلی طلبه لهری «پاش توراکستان» صحیفه لهرنده نقل ایتلگه ن له نین نك هر بر غیرى روس ملتک روسیه دن آیریلیب اوز باشیغا دولت قوروب پاشاش حقیگه ایگه بولغانلنی حقنده گی سوزینی تکرارلاب «مه نه بز له نین نك بو ملی سیاستیه طرفدارمز. ساویت حکومتینک پاختا سیاستیه بولسا بوتونلای قارشیمز» دیرلر ایمش.

مه نه خصوصاً بو انقلابی له نینیم آهنک وه رغشه لهری آستندا تربیه ایتلمه کده بولغان تور کستان پاشلارینک «ملتچی بایلار فکری» تأثیرى آستندا قالب پاختا سیاستیه قارشو چیقیشلاری اورتا آسیا بو- روسی باشندا گی موسقوالی «آغالار» نی جوده یه م چوچیتوب یوبارغان. مه نه ایمدی آچیق کوروب توره سز که «تور کستان ملتچیلیگی» دائره سی اولدقچه کیگ وه کوچلیدر.

«روس شووینیستلهری» دائره سی ده بوندان آز کیگ ایمه س. «پراودا ووستوگا» غازیتاسی (30 آوغوست) بو «روس شووینیست-

لگی» قاتارینی شونداى کورسه ته در: «شهرلرده گی کیچیک ور ژوآزی، سابق مأمورلر طبقه سی، یلمه رمه نلر (یعنی روس ضیالیله ری) نك بعضی قسملهری، موشتومزورلار وه پروله تارباتنک آرقادا قالغان قسمی. باومان 5 نچی ایولده سویله گه ن نطقنده بونلر نك اوستیه گه بر قسم روس فرقه لیلهرنی ده آرتیریب قوشوب قویغان.

باشقا سوز بله ن هه یتکه نده او کتابر انقلابینک 14 نچی ییلینی بایرام ایتدردا قارشودا بربریگه دوشمان ایکی کوچنک قاتار- قاتار توزولوب قانلی بر کوره ش یورومه کده بولغانلیغی کوره مز. «تور کستان ملتچیلهری» اوز هه کمه کلهرینی اوز یورتنده حاضر لاش حقیقینی مدافعه ایتدرد وه اونگچون کوره شه درلر. «روس شووینیز- می» ایسه روس پروله تارای دیکتاتوراسی هه گه مونیسى (باسقینلغی) آستندا بولسادا تور کستانلیله رنی اوز یورتی اداره سی ایشنده موسقوا مأمورلهری صقنده ده اشتراک ایتدیرمه سلک اوچون تیریشه درلر. «پراودا ووستوگا» غازیتاسی عمومی صورته ده «روس شووینیست- لهری» فرقه طرفنده ن کیچیریلمه کده بولغان ساویت ملی سیاستیه قارشو مقاومتلهرینی کوچه تیردیلر» دیدر. بو بوتوله ی یالغان. مسئله بوندای ایمه س. «روس شووینیستلهری» بولشه ویکلهرنک ملی سیاد

ستیه گه ایمه س، اونک یالغز بر قسیمیگه گنه قارشولق کورسه ته درلر. مثلاً: «روس شووینیستلهری» ساویت حکومتینک پاختا سیاستینی عینیه قبول ایتهدرلر. بولشه ویکلهرنک تور کستانده گی ملی سیاستینک اساسی دیمه ک بولغان بو پاختا سیاستی تور کستانلیله رنی قول وه آیداعی باغلی قول قلیب تور کستاننی ابدی بر روسیه مستملکه سی حالیه قاویوشدان عبارتدر.

«روس شووینیستلهری» یالغز «پیرلیه شتریش» سیاستیه گه ، یعنی تور کستانلیله رنک موسقوا حکومتینک عادى مأمورلهری صفتی بله ن بولسادا اوز یورتی اداره سنده اشتراکله ریگه مانع بولادرلار. ایمدی ساویت حکومتینک بو «تور کستان ملتچیلیگی» وه

«روس شووینیزمی» گه قارشو قانداي يوللار بله ن كوره شمه كده بولغانلغینی كوره يلك. پاختا سياستیه قارشولق قیلغانی اوچون تور-كستان ملتچیسینك مالی ملكی آلینوب اوزی قارانهی زندانلاردا چورتولمه كده، تورلو استقامتلهرده سورگونگه یوباریلماقدا، نان وه باشقا نهرسه آلیش حقنده ن محروم ایتمله كده حتی اعدام ایتمله كده در.

«روس شووینیزم» گه قارشو توتولگه ن یول بولسا بوتو-نلای باشقاچادر. توركستان «تراقتورچیلارینك روس ایشچیلهری طرفنده ن ماسقارا-حقارت ایتمیلیشی بر طرفده تورسون، ههر کون تاباق یمه كده» بولغانلغینی باومانك اوزی تصدیق ایتمه كده در. («پراودا ووستوكا» نك 12 ایول نومروسی). بو وضعیت قارشو-سندا «روس شووینیزم» نك «یرلیله شتریش» گه قارشو كوره شی بالا اوپونی كه بی بر نهرسه بولوب قالدر. بو شووینیزم هولیگان-لارغا حكومت وه فرقه دائره لهری اورتاقلق تیبیهی قیلادر لار. سوڭ درجده آغیر هولیگانلق ایتمه نهرنی «اورتاقلق محكمه سیگه» یره-درلر. اوده بو هولیگانلارنی آقلاب چقارادر. اڭ بولماغاندا، آقلاب چقاریش یوللاری تاپیلماي قالغاندا بر یرده ن ایکنچی اورونگه كوچوره درلر.

بروله تار تیلنده ایمه س توغری انسانلار تیلنده بوگا «جانیتی تشویق، ترویج ایتمش» دیدرلر. ایشك اڭ قیزیق یریده «پراودا ووستوكا» غازیتاسینك بو روس شووینیزم ریگه نصیحت یرنده له نینك ایسکیب اونوتیلوب كیتكه ن بر مکتوبینی كتیریشیدر. 1919 نچی ییلی سوگلارندا توركستانده گی روس قومونیزم ریگه خطاباً یازیلغان بو مکتوبنده له نین اوز مریدلهرینی «توركستانلیله ر بله ن دوستانه معامله گه» چاقیرادر.

موسقوا بولشه ویکله رنده نه اوپات، نه انصاف وه نه ده وجدان بار. بز له نینك بو مکتوبی تاریخی جوده یاخشی بیلمز. تور-

كستانده اوكتابر انقلابی تاریخی یازوچی بولشه ویک تاریخیچی گی-تورگی سافاروف بومکتوبنده ن بحث ایتمه ركه ن توركستانده گی روس بولشه ویکلهرینك بومکتوبكه بوینشده ن بوتوله ی باس تارتقانلقلاری بر طرفده تورسون اونی نشر هم ایتمه گه نلکله رینی سوپله یدر. فرقه بویوروقلارندان آزگنه بولسا هم آیریلغان انسانلارنی یوزلهر، میگلر بله ن اولومگه یوباریشده ن هیچ تیسکینمه گه ن له نین وه اونك فرقه قومیتسه ی بو حادثه قارشوسندا تاوونشلارینی هم چقارمادیلار.

بوكونده روس شووینیزمینك اوسیشینی كورمه كده بولغان «پراودا ووستوكا» غازیتاسی مهنه شو موسقوا بولشه ویکلهرینك اولچاوسز یوزسلك، بوقاله مونلکله ری وه موسقوا له نینچیلهرینك اویاتسز یاغانچیلقلاریغا شهادت ایتمده ن باشقا بر معنی وه اهمیتی بولماغان شو چیرکین کاغد پارچاسینی ایسله تیش بله ن کفایتله ندره. «توركستان ملتچیلهری» وه «روس شووینیزم» گناهلا-رینی ساناب چیقاندان سوڭ اورتا آسیا بیوروسی غازیتاسی (30 نچی آوغوست نومروسنده) بو ملتله ر دوشمانچیلیغینك وه خصوصاً توركستان تراقتورچیلارینی تاپاقلاب پورگه ن روس ایشچیلهرینك اصل گناهکارینی، عیبلیسینی تاپماقچی بولادر وه تاپادر.

آگلاشیلغانچا بونلارنك ههمه سنده توركستانلی «بايلار»، «موشتومی زورلار» وه مصطفى چوقای بله ن اونك طرفدارلاری عیبلی ایتمله ر!...

آگلاشیلغان «یه گی توركستان» وه «یاش توركستان» باشدا بولغان حالدا بزله ر یاغوز ناشكند دارالقوننده گی توركستانلی طلبه لهرنك پاختا سیاستی علیهنده بولغانلاری اوچون گنه ایمه س، توركستانلی تراقتورچیلار وه ایشچیلهرنك شووینیزم روس ایشچی-لهری تاماتندان تاپاقلانیشلارندادا عیبلی ایتمشز.

گویا «یه گی توركستان» وه «یاش توركستان» بولماسایدی،

تورکستانلیلەر سوزسز، تاووشسز بولشه ویک پاختا سیاستیگه بویون ایگیب اوزلهرینی ابدی مستملکه قولى ایتیشکه یاردهم هم ایتهلرلر ایکن. «یهگی تورکستان» وه «یاش تورکستان» بولماسایدی، «جومرد» روس شووینستلهری سوزسز، گه پسز اوزلهرینک آمرلق، قوماندانلق اورونلهرینی قولایغنا تورکستانلیلهرگه تاپشیرارلار ایکن. مه نه اورتا آسیا بیوروسی غازیتاسی ملی دوشمانچیلیق تآریخینی بوندای تصویر وه ایضاح ایتهدر، عییلی نی تاپقان بولادر.

چوقای اوغلی مصطفی

* * *

تورکستانده 16 نچی ییاغی قوزغالیش

(15 ییللی مناسبتیله)

اجتماعی بنیهسی چوروك بولغان چارلق روسیهسی دنیا سو-غیشیغادا حسابسز کیرگن وه سوغیشنک باشندانایق آقسى باشلانغان ایدی. تورکستان خلقی بولسا بو سوغیشنی چارلق روسیه سینک زوالی وه اوز قورتولوشینک بر باشلانغیچی دیب قارار ایدی. تورکستان اهاالیسنده گی بو احوال روحیه نی جووده یاخشی کورمه کده بولغان روسیه حکومتی محلی اداره لهری بولسا، ظلم وه تضیقنک شدینی کون کوندهن آرتیرالار ایدی. اهاالینک کوزینی قورقوتماق، سو-غیشدا مغلوب بولماقدا بولغان روسیه نك اهاالی کوزندهن توشمه-سلگینی تأمین اوچون ههر تورلو وسائطگه قول اوزاتیلغان ایدی. تورکستان خلقی بولسا روسیه نك مغلوبیتی اوچون دعا ایتمه کده ایدی. قارانغی اوپلهرده توپلانوب «سه وه غیچ تجربه سی»، «قوما لاق فالی» که بی نهرسه لهر بلهن مشغول بولوش بر طرفده تورسون، حکومت اداره لهری طرفدهن توپلانغان مجلسلهرده «دعاگه قالغان کون قور-سون» دیگن پیچیگلهرده آچقیدان آچیق سویله نمه کده ایدی.

تورکستان خلقی بلهن روس اداره سی آراسندا منفعت قارشو-

لغی وه روح آیریلغندان توققان بو کیرکینلک کون کوندهن کوچه یمه کده ایکن 1916 نچی ییلی 25 ایون تآریخلی مشهور چار آراده سی چقیب قالدی. بو «آق پادشاه» آراده سنده روسیه قولى آستندا بولوب او زمانگه قدر عسکری خدمتکه آلینماغان شرقتی وه آسیالی خلقلهرنک 19 بلهن 43 یاش آراسندا گی ایر که کله ری سوغیشنک دوامی مدتچه سوغیش جبهه سنده وه مملکت ایچنده دولتی مدافعه وه قوراللاش اوچون کیره کلی ایشلهرگه تارتیلادد، دیلمه کده ایدی. بو حکمنک آستینا کیرگن اولکه، دائره لهر سانالار که ن سیردریا، فهرانه، سمرقند، آقمو لا، سهمه ی، یدی سو، اورال، تورغای وه زاقاسپی دیب یورتمزک او زمان بلاواسطه روس اداره سی آستندا بولغان قسملهری سانالوب چقیلماقدا ایدی.

بو چار آراده سی چیقار-چیماس تورکستانک ههر طرفده ناراضیلیق اثرلهری کوروله باشلادی. بونک اوستیگه بوتون اولکه نی اداره عرفیه حالندا اعلان ایتش، تورکستانلیلهرگه تیسر یوللاردا یوریشنی منع ایتش که بی بربرینی تعقیب ایتکن شدتلی تدبیرلهرده هیجانتی حدندهن زیاده آرتیروب یوباردی. نهایت بو ناراضیلیق وه هیجان آچیق بر عصیان شکلینی آلدی.

1916 نچی ییلی قوزغالانی 11 نچی ایولده تاشکند ایسکی شهر پولیس اداره سی باغچه سنده توپلانغان خلق کتله سی نمایشی بلهن باشلانادر. «ایشچی بیرمه یمز»، «لاشمانغا بارمایمز» دیب پولیس اداره سی قارشوسندا توپلانغان خلق کتله سی پولیس باشلوغینک قنا-عتلاندرارلق ایضاحات وه تأمینات بیریشینی طلب ایتدی. پولیس اداره سی بو خلق کتله سینک احوال روحیه سنی نظرده توتمه دی. کوچ بلهن تهیدید ایتدی، اوق آندی. بونک اوستیگه هیجانی بوتونله ی کوپوروب کیتکه ن خلق پولیس اداره خانه سیگه تاش یاغدیرا باشلا-دی. پولیس اداره سی بونی ده سلاح آتشی بلهن قارشولادی. ههر طرفده سلاح تاووشلاری چیگلهری بلهن بر آن ایچنده تورلی آدملهر

پارا لانوب پیرگه توشدیلهر. حادثه نك سوگنده پولیس اداره سی
 حولیسنده 6 ادمنك جسدی قالدی. بر قانچا یارانغا نالارنی جماعت
 ایچندن تانیشلاری آلوب کیتدیلهر. بو شهید توشوچیلهدن برنجی-
 سینك اوز اوغلینی لاشماندان قوتقاریش نیتیه کیلگن وه سوزینی
 تیگله پیدرگن بر آدم تاپالماسدان هیجانی آرتوب پولیس اداره خانه-
 سیگه طرف یوگورارگن پولیس باشلوغینك اوز قولی بلهن
 اولدیریلگن بر خاتون بولغانلیغینی روایت ایتهدرلهر! قانلی حادثه
 چاقماق یاقیسی تیزلگنده شهرنك ههر طرفیگه یاییلدی. عادتا بوتون
 شهر آیاقلانندی. آرادا ایسکی شهر پولیس اداره خانه سی بلهن
 یه گی شهر آراسندا گی مناسباتی کیسیش تیلپفون وه تیلگراف سیم-
 له زینی اوزیش که بی تشبته رده بولونوچیلهدر کوب ایدی. بر قانچا
 ساعت سوگرا یه گی شهردهن توشکه ن عسکری کوچلهدر توپلانغان
 خلقنی زور بلهن تارقانا بیلدیلهر. درحال فعالیتگه کیچکه ن اداره
 کوب گنه کشیلهدرنی قولغا آلوب بونلاردان 5 کشینی اعدامگه
 محکوم ایتدی.

اولکه مرکزی تاشکندده چیققان بو حادثه نك خبری ههر
 طرفه یاییلدی. بو حادثه نی بر عصیان سیغالی (به لگیسی، اشاره-
 سی) دیب اوله گن اطراف ولایتلهدر اهالیسی ایچنده هیجان دهاده
 قولله نوب حرکت عادتا بر عصیان شکلینی آلدی. بویوک شهرله ردهن
 توشمش ایگ کیچیک قیشلاقلارغا قدر تأثیر ایتدی. فقط تأسف که
 آشاغیدا گی قضیلاتدان ههم کوره جه گیمز وجهله روسلهدر ههر طرفده
 چیققان قوزغالانی باشقا طرفلهدر بلهن باغلا نیشغا یول قویماسدان
 «محللی بر وضعیت» که کیرتیب، چیقدیغی بیرنده یاتیرا بیلش یولینی
 توتدیلهر وه بونی به جهردیلهر.

اوزی پهك نازیک وضعیتده تورگن روسیه حکومتی دائره سنده
 ایشنك دهه کیگ مقیاسده وخیم بر شکل آلیش اندیشه سی توغدی.
 بو فرماتی قان توکمه سندن ایشکه آشیریش چاره لاری قیدیریلدی.

اوزون مدت تورکستانده تورلو مأموریتله رده بولونمش یرلی خلقنك
 احوال روحیه سینی وه مملکت وضعیتینی ههم شرائطینی یاقیندان
 تانیمش مشهورگه نهرال قورویاتکین کیگ حقوقلی والی وه عسکری
 قوماندان قیلینب تعیین ایتلیدی.

قورویاتکین تورکستانگه کیلیر کیلمه س بو یرده گی وضعیتنك
 آغیرلیغینی کوردی. تورکستاننك ههر طرفدهن مصلحت اوچون
 چاقیردیغی شخصلهدر نك خلق احوال روحیه سی حقنده گی سوزله-
 دینی تیگله گندهن سوک بر بیاتنامه نشر ایتمه ك مجبوریتنده قالدی.
 بو بیاتنامه سنده قورویاتکین پادشاه فرمانی بویونجه آلینیشی لازم
 بولغان ایشچیلهدر نك ساناغینی آزایتوب 220 میگه توشوردی. بو
 مقدار ولایتلهدر آراسندا شوندا ی تقسیم ایتله جه کدی:

سیردریا ولایتی — 60 میگ، سمرقند ولایتی — 32 میگ
 407، فەرغانه ولایتی — 51 میگ 233، یدی سو ولایتی — 43
 میگ، ماورای قاسپی ولایتی — 13 میگ 830 کیشی پیره جه ك
 ایدی.

قورویاتکین روسیه نك پاختاغا بولغان احتیاجینی وه پاختا
 ایشلهدر اوچون ییلهدر من ایشچیلهدر کیره کلگینی نظرده توتوب فهدر-
 غانه ولایتی بلهن سمرقند وه سیردریا ولایتلهدر نك بعضی قسملهدر
 حصه سینی آزالتوب، بوتامانلاردان که مه پتیریلگن 40 میگ قدر
 ایشچینی کوچیلگی کوچه به مالدارلار بولغان دائره لهدر اوستیگه
 یوکلهدی. قورویاتکین نك بو سیاستی حقیقی بر شیطانلق ایدی. او
 بو حرکتی بلهن تورکستان کوچه به لهدر (قازاق-قیرغیزلاری) ایله
 پاختاچی دهقانلاری (اوزیکلهدر) آراسینی بوزماقچی ایدی. قورو-
 پاتکین نك ایسته دیگی بولمادی. تورکستانلهدر نك آراسی بوزولمادی
 ههم بیاتنامه سندن کوتدیگی تینجلك تأمین ایتله آلمادی. تاشکند حادثه-
 سی خبری اطرافگه یاییلیب ههر طرفدهن آرقا آرقاغا قوزغالان
 خبرلهدر کیله باشلادی. سیردریا ولایتینك تورلو دائره لهدر نك بویوک-

کیچیک اولماق اوزره شدتلی تورلو قوزغالانلار بولوب آلدی. ایگ شدتلیلهری طبیعی چیمکند وه اولیا آناکه بی اطرافی کوچه به. لهر بلن مسکون بولغان قضا لاردا ایدی. تاشکند خبری فەرغانه وه سمرقند ولایتی اهاالیسنی یه نه ده کوبره ک قیزدیریپ یوباردی. فقط فەرغانه نك او زمانگی حربی والیسی «گیپیئوس» «Gippius» اوز امر نامه لهرنده وه تورلو بیرلهرده سویله گهن نطقله رنده بیرلی اهاالینک روحینی اوخشاایدرغان بر لسان یوروتکهن ایدی. موفقیته لی چیقان بولیشیغا رغماً اونک بو حرکتی تورکستان والی عمومییسی یه رو. فهیه فنگ خوشیغا کیتمه دی. او گیپیئوس اراده سی پادشاهنک معنا. سینی اخلال وه اهمیتتی اسقاط ایتدی دیب گیپیئوس طرفنده ن کو. رولگهن بوتون تدبیرلهرنی بتیریپ اوزینی ده بیرنده ن عزل ایتدی. فەرغانه گه یه گئی کیلگهن والی ایوانوفده طبیعی یه روفه یه فنگ اراده همايون نك مقصد وه مفهومیگه موافق دیب بیرگهن تعلیماتی بویونچه شدتلی تدبیرلهر کوردی. بونک تأثیری آستندا وضعیت یه نه ده شدت. لیراق صورتده آتشلانا، باشلادی. ههر طرفده خلق حکومت مأمور. لهریگه هجوم ایتدی. تورلو مأمورلهر خلق کتله سی طرفنده ن اولدیر. یلیب تاشلانندی. حتی مارغیلان اطرافنداگی قیشلاقلاردان او. سپرونلهر آتلا نوب والینی «اولاق قیلیب تارتیشیب کتیریش» اوی بلن فەرغانه شهری یولینی توندیلهر وه عسکری کوچلهرنک مقابله سی بلن گنه قایتدی لار.

سمرقند ولایتینک تورلو بیرلهرنده بولوب اوتکهن قوزغالان. لارنک ایگ مهمی شبهه سز «جزاخ» عصیان ایدی. ههر طرفده بولغانیدیک بو بیرده هم اهالی روس اداره لهرینک طلبیگه جواب بیریشنی تاشکندده ن کیله درگهن خبرگه موقوف توتمه کده ایدی. هیجان ایچنده خبر کوتولمه کده ایکهن تاشکند پولیسی اداره سنده. گی حادثه نی کوروب نتیجه نی بیلمه سده ن یولغا توشکهن بر یولچی «تاشکند عصیان بایراغی کونه ردی» دیگهن خبر کتیردی. بو خبرنی

آلیر-آلماس جزاخ اهاالیسی روس اداره لهرینک طلبیگه دوشمانچیلق حرکتی بلن جواب بیردی. ههر طرفده روس مأمورلهری حتی اهاالیسیگه قارشو دوشمانانه وضعیت آلدی. قضا باشلوغی (قائم مقام) هیجان ایچنده توپلانماقدا بولغان خلقتنی تارقاتیش اوچون قول آستنداگی قوتلهر بلن اهالی اوستیگه یورودی. خلقده بونلارنی اوراب آلوب بوتونیسینی اوروب اولدیردی. ایش بو قدر بلن ده بیتمه دی. شهرنک یاقیندان کیچکهن تیمیر یولنی وه استاسیوتنی بوزوب تاشلادی. تورکستانی مستقل بر مملکت قیلیب اعلان ایتدی وه عبدالجبار اوغلی عبدالرحمان خواجه دیگهن بر ایشاتی جزاخ ییگی قیلیب کونه ردی.

بو حادثه روس اداره سی دائره سنده قورقو وه هیجانی بوتو. نله ی آرتیریپ یوباردی. جدی تدبیرلهر کوروله باشلانندی. «جزاخ» عاصیلارینی تادیب اوچون یه گیده ن فەرغانه والیسی تعیین ایتیلگهن سابق خوجند قضا باشلوغی میرآلای ایوانوف نك قولی آستندا عسکری کوچلهر یوباریلدی. 3 نچی آوغوستده روس قوتلهری جزاخلیلار بلن قارشو لاشدی لار. منتظم کوچگه ایگه بولغان ایوانوف یالغز عاصیلارنی گنه ایمه س، کیچیک معصوم بالالار، اویله زده گی گناهسز خاتونلاردا داخل بولغان حالدا بوتون اهاالینی قیریپ، دربدر ایتوب شهرنی بیر بلن یه کسان ایتدیردی. اون میگده ن آرتیق خلق اولدیریلدی. جزاخ حادثه سنده ن سوگرا روس اداره لهری بوتولله ی شدتله رینی آرتیروب اولکه نك ههر طرفده حربی محکمه. لهر شدتلی جزالار بلن فعالیتلهرینی کوچه تیدیلهر.

لاشمان خبری تورکمه نلهر ایچنده ده ههر طرفده بر تورلو قارشو لانمادی. بر قانچا تورکمه ن ایلله ری اوزلهرینک جبهه آرقا. سندایل وه کیتمه ن بلن قارا ایش کوریش مجبوریتنده بولغانقلار. ندان شکایت ایتدیلهر. بعضیلهری اوزلهرینک سلاحلی خدمتکه آلینیش لارینی سوره دیلهر. باشقالاری ده بو ایشچی مسئله سینی پول وه مال

تولايويگه ئەيلە تەريشنى سۈرەدىلەر. بوتون بو تەكلىفەلەرنەك رد ايتىلىشى
 اھالينەك عصيتت وە ھىجانىنى بوتونلەھى آرتىروب يوباردى. بو
 ھىجانەك آرتىشندان قورققان محلنى آدارەلەر، يالغاندان بولسا ھەم
 تور كەملەرنەك سلاھلى خەمتەك آلىنىشلارنىك قبول ايتىلگەنلەگى
 كەبى فەكرلەرنى سويلەب يوباتوب تورمە كچى بولدىلار. حەقىقەتە
 بو يوباتىش وعدەلەرگە اينانوب ايشچى بىرىشنى قبول ايتە باشلانغان
 ايللەردە بولدى.

ماوراي قاسپى (بو كۈنگى تور كەمەنستان) نەك عصيان ماھىتتە
 بولغان قوزغالانى قىزىل سو (قرا سناوودسك) قىزاندى كى كۈچەبە
 يومودلەر ايچنە باشلاندى. تور كەملەر آراسىدا كى غلىتەك تور-
 كستانەك باشقا قەسملەرنە چىققان حەكتلەردەن فرقى دە بو پىردە كى
 حەكتەك اولدوقچا منظم، مەشكەل سلاھلى بىر قوزغالان بولغانلىقى
 وە روس آدارەلەرنى شەتلى صورتنە قورقوتقانلىقىدۇر. يومودعەسپانى
 روس آدارەسىنى حەقىقەتە جەدى بىر نەلەكە قارشوسىدا قويماشدى. بو
 يومودلەر ايچنە باشلانمىش حەكتەك تىز ولايتەك ھەر تامانىغا
 يايلىشى سىزىلە باشلادى. تورلو دائىرەلەردە روس ادارەسىنىك انتظام
 وە آسايىشنى اخلال فەكرىگە توشمىش حەكتلەر كۈپەيدى. كۈپروك-
 لەر، يوللار داغىتىلدى. تەلەغراف وە تەلەفون سىملەرى اوزولوب
 تىرەكلەرى يىقىتىلدى.

نويابر (تشرىن تانى) اورتالارنىدا قوروياتكىن سىردىيا والىسى
 مادرىدوف قومانداسى آستىدا 8000 عەسكەر، 18 توپ وە 17 اوق-
 چاچارلق بىر جىزا قوتى يوباردى. بو قوتەك احتىياجى اوچون باشدا-
 ياق تور كەملەردەن كوچ بلەن 1500 تويە وە كلى مەقدار دە آزوق
 آلىندى...

جىزا دستەلەرنەك حەكات پلانى تور كەستانىلەرنى تىنچلەندىرىش
 اوچون مولايىم تىللى بيانات نەش ايتب يورگەن قوروياتكىن طرفندەن
 قويوداغىچا بىلگىلەندە:

سوغىشدا اولدىرىلمەگەن قوزغالان باشلوقلارى ھەر حالدا
 توتولمەلىدلەر. اوتلى وە اوتسىز بوتون سلاھلەر تويلاسىن. عصيان-
 چىلارنىك بوتون آتلىرى وە باشقا جنس مال، يورتلەرنەك يارمىسى
 آلىنىن. كۈچەبەلەر يورەدرگەن چوللاردا كى قودوقلار كومو-
 لسون. عاصىلارنى اوراب آلىش اوچون بوتون چارەلار كورولسون.
 مەنە قوروياتكىن طرفندەن بىرىلگەن بو تەلىماتنى مادرىدوف شاشىلىنچ
 بلەن بەجەرىشكە كىرماشدى. بو عصيان دە تور كەملەرنەك انسان وە مال
 ضايەاتلارى اولچا و قبول ايتمەيدىرگەن درجە دە كۈپ ايدى. مادىر-
 يدوف عشق آباد دە ايكەن عاصىلاردان 3200 مىلتىق، 780 آت،
 4800 تويە، 75 مىگ قوى، 2500 سىگىر وە 500 اوى آلتانلىنى
 يازادىر. طىبعى بورادە كورسەتىلگەن مەقدار آتچاق مادرىدوف نەك
 آدارەسىگە كىلىب كىرگەنلەرىدۇر. اونگە كىلىب تىكونچە يوق بولغان،
 تالان ايتىلگەنلەرنەك حەسپىنى اللە بىلىن. ھەلە ايران توپراغىغا
 اوتوب يومودلەرنى تەقىب بلەن مشغول ايكەن ايتىلگەن ياغمالارنىك
 اوزى باشقا بىر حەسابدۇر. قىسقىسى تور كەمەن-يومودلەر چىندەن دە
 قوروياتكىن نەك دىدىگى كەبى «قىمىللى آلمادىرغان» درجە دە سو-
 يولوب تالاندىلار. (سوگى كىلەجەك ساندان) تىمور اوغلى

* * *

ساويتلار «جنتى» نەدە

اوز استىلالارى آستىدا كى مەكتلەرگە قارشو دىنادە ھىچ بىر
 دولتەك تەطبق ايتمەدىگى وحشى مەستەكە چىلك سىياسىنى يوروتمە-
 كدە بولغان روسىە بولشەوىكلەرى، بو مەكتلەرنەك بايلىغىنى وە او
 پىرلەردە ياشاوجى مەتلەرنەك كوچىنى فاحش بىر صورتنە استمار
 ايتوب روسىەنەك راحتى اوچون موسقوواغا، تاشىماقدا، ادرلار. اوتلار
 بو يول بلەن تويلادىقلارى مىليونلارچا آقچانى اجىبى مەكتلەردە
 «جەھان انقلابى» وە «بولشەوىزم» پروپاگاندا لارى اوچون صرف

ایتوب، بالخاصه غرب مملکتلر نده گی فقرا طبقه غا بولشه ویک سیسته- می سایه سنده ساویتلار مملکتینک بر «جنت» حالینا نه یله نگه نی وه او بیرده گی انسانلارنک بولشه ویکلکده ن جوده ممنون بولغانی فکرینی بیرمه کچی بولادرلار.

بولشه ویک پروپاغانداچیلارینک روسیه حقنده غی ایس کیتکیز کوچی «ماصال» لارینی تیگله گن وه یا او قوغاغلاردان بالخاصه ایشیزلرنک آراسندا او ماصالارغا اپنا قیراغلار یوق ایمه سدر. حالبوکه حال حاضرده دنیانک ههر تاماندا آغر بر مالی وه اقتصادی بحران حکم سورمه کده بولغانیغا قاراماسدان، هیچ بر مملکتده ساویتلار مملکتنده گی که بی تیریکچیلک قینلغی وه قحطلق یوقدر. ساویتلار مملکتنده اهلینک کوی بر آیدلار بر مرتبه هم همت (گوشت) یوزینی کورمه یدر؛ یاشاماق اوچون ایگ ضروری بولغان نهرسه لهر هم تاپیلما یدر. ههر نهرسه قارتا اصولی ایله تقسیم ایتله در. بر قاداق نان اوچون انسانلار ساعتلارچا نوبتده تورمه ک مجبوریتنده- درلهر. بو قارت اصولندن استفاده ایتوچیلر ن سانی بوتون اتفاق داخنده فقط اون میلیون قادارد. قالغان 140 میلیون چه مه سنده اهالی اوز احتیاج ضروریه سینی بازاردان تأمین ایتمه ک مجبوریتنده در. بازاردا ایسه سربست سوداغا الذن یوق؛ کیچیک مقدارده آلیش- سانیغا رخصت بیر یله سده بر قانچا ضروری نهرسه لهر اصلا تاپیلما ی- در؛ تاپیلغان چاغدادا اولارنی بازار بهاسی بلن ساتوب آلیشغا اهلینک قدرتی یوقدر. بو فلاکت وه سفالتکه ایگ کوب معروض قالدیریلغان اولکه تورکستاندر. اونک اوچون، امکانینی تاپقانلار قونشو مملکتلهر که هجرت ایتمه کده درلهر.

بولشه ویکلر یالغاندان، یالغز ساویتلار اتفاقدنه ایمه س، بوتون دیناده شوندا ی قحطچیلق وه قیمتچیلک بار ایکه نلگینی وه قاپیتالیست مملکتلهرده داها ده یامانراق بولغانینی سویله ب اهلینی آلدماقدل- درلار. اجنبی مملکتلهر حقنده توغرو معلومات آماق امکاتنده بوللا-

غان اهالی، بولشه ویکلهر نک بوندای یالغانلاریغا ایناماق مجبوریتنده قالوب بر آز تسلی تاپادرلار.

بولشه ویکلهر نک بر تاماندان اجنبی مملکتلهرده پروپاغاندا یو- رومه ک، دیگر تاماندان اوز حاکمیتلهری آستندا غی صبر وه تحمیلی بیتکن اهالینک تاوشینی کیسمه ک اوچون تاراتقان بو ایکی طرفی یالغانلارینی آچیق کورسه تمه ک اوچون، آلمانچا «کولیشه ایللو- ستریرته تسایونخ» هاتفاق رسملی مجموعه سینک اوتکن ییل 50 نچی سافندا باسقان وه دنیانک بر برندن فرقلی اوچ بویوک شهرنده- گی حیات شرائط وه بهالهرینی مقایسه ایتوب کورسه تمه ک رقملهر- نده ن بعضی سینی توبه نده قید ایتهمز. بو مقایسه اوچون مثال قیلینب آلمان شهرلر آلمانانک ایگ بویوک شهری وه دولت مرکزی بولغان برلین، ساویتلار اتفاقینک ایگ بویوک شهری وه باش مرکزی بولغان موسقوا وه شمالی آمریقانک ایگ بویوک شهری بولغان نیویورق در.

توبه نده گی رقملر آلمان مارقینی افاده ایتهدرلهر. بر آلمان مارقی 47 تیندر.

اوج بولمادان عبارت	برلینده	نیویورقده	موسقوادا
بر اوی نک آلیق کیراسی 95-55	380	650	
50 کیلوگرام کومور			
(بر کیلوگرام ایکی یاریم قاداق) 1,80	3,-	54 (*)	
تایار کیم (کیشیلر اوچون) 80	150-130	216-108	1.700 مارق
بر جفت آباق قابی (به تینکه) 20	25	320	
بر دانه صابون 0,30	0,65	2-0,30	17-13
یاریم کیلوگرام نان 0,194	0,4	1,08	
» » مال نه تی 1,45-1,10	1,-	0,98	6,50
» » ساری یاغ 1,66	2,10	3,40	21,60

(*) بر سارجین اوتوننی اویکه تاشو کیراسی اوچون علیحده 54 مارق توله مه ک لازم.

بهرلین ده نیویورق ده موسقوادا

قارت بیلن :	بازاردا :	شکر (قند)	0,285	0,25	0,60	5,30
لیتره سوت		»	0,30	0,60	0,52	2,70
آشخانه لهرده (رستورانه)		بر کیشی اوچون بیمه ک	1,50	3.-	2,50-0,90	13,00
یاریم کیلوگرام چای	3,5 دهن باشلاب 2,1-4,20		7,5			65

بو معلومات مذکور مجموعه ده بوندهن اون آی ایلگه ری باسیلغان بولسادا، اهمیتنی حالا یوقانماغان؛ چونکه بو اون آی ایچنده ساویتلار مملکتنده گی وضعیت ذره چه هم توزه لمه ی، حتی بر آز داها، یامانلاشقان. آلمانچا «فراانفورت تر تسایتونغ» غازیتاسینک بو بیل 5 نجی سه تئابر نسخه سنده باسیلغان «ساویت روسیه رقمه ری» اسملی بر مقاله بو ادعازنی تقویه قیلماقدادر. غازیتانک موسقواداغی خصوصی مخابری تاماندان یازیلغان بو مقاله ده از جمله شونلر بار:

«ساویتلار اتفقده واردات وه مصارفنک اولچاوی بولغان «روبله» (سوم) نک هیچ بر واحد وه مقرر قیمتی یوقدر. بوتون والیوتا (آلتون قیمتنده بولغان اجنبی آقچه سی) معاملاتده روبله نک بر مجبوری قورسی بار».

«بعض نهرسه لهر (مثلا منزل، اوتل) غربی آوروپاداغی قارا-غاندا ایکی قات قیمت. اوست کییمگی، آیاق کییمی وه بیمه ک که بی نهرسه لهر بیش قات، حتی اون قات قیمت». «بوندا ماللار ناییلغان تقدیرده هم صفتچه غایت یاماندرلار».

«ساویت اتقاقی اها لیسینک ایشچی قسمی قوئور آتیلاردان وه آیریم صنفلر گه تخصیص ایتلگن «یابوق دوکان» لاردان آزان بهاگه، فقط کونچه جوده آز مقدارده بعضی ماللار، کییم وه بیمه ک نهرسه لهری آلدردلار. بو «یابوق دوکان» لارنک ایگ یاخشیلاری قره مل، دیپلوماتلار قورپوسی (اجنبی دولته رنک رسمی وکیللهری هستی)، چه کا (که. په. ئو.) وه اجنبی یلهرمه نلر اوچون بیلگیله نگن».

«بازاردا کونچه بیمه ک نهرسه لهری وه بونک که بی حیات او- چون مهم اشیا اصلا تایلمایدر».

ساویت اتقاقینک ارزاق وه حوایج ضروریه امله ایگ یاخشی تأمین ایتلگن بر شهری بولغان موسقوادا حال بوندا ی بولغاچ، اونک باشقا بیرلهرنده، بالخاصه تورکستان که بی مستملکه جمهو- ریتلهرنده وضعیتنک داها ده آیانچلی بولیشینی یه نه شو مقاله دن آب آچیق کورمه ک ممکندر (*); اونده یازیلغانغا قاراغاندا:

«موسقوادا بر کیلوگرام نه کمه ک ایاتلهرده گیدن آزانرا قدر. ایول آیندا محصولدار قریم اولکه سینک «سیمفه روپول» شهرنده بر کیلوگرام نه کمه کنک بهاسی بازاردا 4 سوم ایدی».

آلمانیا بولشه ویکلهری یوقاریداغی رقمه رنی باسقان مجموعه نی یالغانچیلیق بلن اتهام ایتکه نلر ایکن (مذکور مجموعه نک ایول نسخه لهرنده) بو سیدنه مذکور هافتالق مجموعه نک اداره سی، مجموعه سینک ایول نسخه لهرنده برنده، موسقوادا گی خصوصی مخابری واسطه سیله بولشه ویکلهرنک باش رسمی اداره لهرنده نچقار- دیغی وه موسقوا غازیتا لارندان توپلادینی صریح وه موثوق وثیقه- لهرنک فوتوغرافلارینی باسوب چیقاردی وه یوقاریداغی معلوماتنک اساسسز بولماغانینی اثبات قیلدی.

چغانای

* * *

آفغانستان وه ملی تورکستان

آتقارادا منتشر «ملیت» غازیتاسی 15 ایلول (سه تئابر) نومرو- سنده آفغان سفیری سلطان احمدخان حضرتلهرنک آفغانستان حقنده بر بیاناتینی باسمشدر. بو بیاناتنک ملی تورکستانگه عائد بر نقطه سنده «یاش تورکستان» قیسقاچا توختامای اوتنه آلمان.

چغانای بیکنگ بوسوبله دیگینی توبه نده تورکستان خبرلهری قسمنده، ساویت رسمی غازیتا لارندان آلینب کتیریلگن معلوماتلار اثبات ایتهدرلر. باشقارما.

«ملیت» غازیتاسی یازادر، که:

«سفير حضرتلەری بر آرائق مستقل تورکستان حکومتی تشکیلی ایله اوغراشدینی سویله نهن ابراهیم بیگگ گندیسنه ویردیگی «ملی قهرمان» عنواننک دوغرو اولمادیغینی، گندیسنک ساده جه برشقی (حیدود) اولدوغینی سویله مش وه شونلاری علاوه ایتمشدر:

— تورکستان گه نجله رینک بونک کییلره اهمیت ویرمه سی دوغرو ده گیلدر».

سفير حضرتلەری بونک بو دیدیکلەری حقنده بز ملی تورکستان خادملاری خصوصاً ملی تورکستان گه نجله ری (باشلاری) نامندان توبه نده گیله رنی ئەیتب اونمه کنی آفغان وه تورکستان خلقله ری دوستلغی اوچون لازم وه اوزومز اوچون بر وظیفه دیب یله مز:

1) ابراهیم بیگ لاقایلی هیچ وقت «ملی تورکستان حکومتی تشکیلی ایله» اوغراشماشدر.

2) سابق بوخارا امیری روس گه نهرالی سید میرعالم خاننک ائک اعتمادلی آده می بولغان ابراهیم بیگ «ملی مستقل تورکستان» فکر- نده ن په ک اوزاق ایدی، چونکه گه نهرال سید میرعالم خاننک «بیش وقت نمازله رنده تاگریغا مناجات ایتب، توشونده (رؤیاسنده) کو- روب یورگه ن نهرسه سی — بویوک روسیه ایمپراتورلغی» نک یه گئی- ده ن تأسیس ایتلیشیدر. روسیه ایمپراتورلغی، روس چارینک یارده می بولماسایدی، گه نهرال سید میرعالم خان بوخارا امیری اولاراق توره آلاز ایدی ههم بونده ی بر یارده مسز او یه گیده ن امیر بولا آلمایاجا قدر.

3) «باش تورکستان» تموز (ایول) نسخهنده (نومرو 20) ابراهیم بیگ لاقایلی حرکیگه ییردیگی «اهمیتینی»:

«ابراهیم بیگنک توندیگی سیاسی یولینی تورکستان ملی غایه- سیغا توغرو دیب ئەیتب آلامیز» دیب آچیق وه آیدین صورته یازمشدر.

4 ملی مستقل تورکستان بایراغینی چیتده برنجی دفعه کونه رگه ن استا- نبولده منتشر بویوک آغامز «یه گئی تورکستان» ههم تموز- آغستوس (37-38) نومروسنده ابراهیم بیگگ ملی مستقل تورکستان ایچین دگل «سابق بوخارا امیری ایچین قوماندانلق ایتدیگینی» یازمشدر. 5) حتی بولشه ویک مطبوعاتندادا ابراهیم بیگ لاقایلی نی ملی مستقل تورکستان اوچون کوره شیب یورگه ن قورباشیلاردان (مثلا بو کونله رده کاپل ده یاشاما قدا بولغان شیرمحمدیک ده ن) آیزب «بوخارا امیرینک وکیلی» دیب یازاتیرلار (موسقو ادا منتشر «نووی ووستوک» مجموعه سینک سوک 29 نجی سانغا باقیلسین).

ملی مستقل تورکستان خادملاری او جمله ده ن تورکستان گه نجله ری (باشلاری) آفغانستاتی اوزله ری اوچون دوست دولت تانیب، بو قومشو بویوک اسلام دولتیگه سونمه ز سعادت وه موفقیتله ر تیله یدرله ر.

سابق بوخارا امیری روس گه نهرالی سید میرعالم خان ایسه مهمانوازیغینی کوردیگی آفغانستاغا قارشو اوز دوستلغینی، آفا- نستان دولتی وه خلقینک ملی حیثیتیگه اولوم ضربه سی بیرگه ن بچه سقا ایله یایدیغی «برادرلق وه دوستلق معاهده نامه سیله» کور- سه تمه کده در. «باش تورکستان»

* * *

بولشه ویکلەرنک تورکیه گه قارشو دوستلغی . . .

معلومدر، که تورکیه حکومتی مملکتینک بوکونگی آغیر وضعیتیکه قاراماسدان، ترابزون، سامسون، آطنه وه مهرسین که بی دگزلر بوینده گی شهرله رده «لیمان» (Port) لار وه آناتولینک هر تامانیغا تیمیر یوللار سالدیрмаق ادر. مملکتنک منفعتی اوچون بو ایشلەرنک نه قادر فایده لی وه کیره ک ایکنه لگی حقنده سویله ب اوتوروش آرتیق ادر. تورکیه حکومتی مملکتینی اجنبیلەرنک اقتضا-

دی تضيقتدان قوتقاریش اوچون تورکیه تاربخنده مثلی کوروله گهن بوندای ایشله رنی ایشله ب تور ویدر. نه ده نسه آتقارا حکومتینک بو حرکتلری بولشه ویکلرگه آصلا یا قمایدر وه اولارنی کوب «آچیغلاندرادر». ساویت حکومتینک تورکستانده رسمی ناشر افکاری تانیلغان «پراودا ووستوکا» غازیتاسی 11 نچی سه تابر نومروسنده تورکیه حکومتینک بو حرکتلری حقنده یازغان مقاله سیگه «تور-کیه نی سایش» «Распродажа Турции» سرلوحه سینی بیریب، آستیغا «کمالچیلار اجنبی قاپیتالیستلارغا قونسه سیونلار اوله شیب یاتیرلار» دیب، تورکستان تورکلریگه «کمالچیلارنی» تورک خلقینک دوشمانی هم تورک خلقینک کیله جه گی ضرریگه ایشله گو-چیلر صفتند. تانیتماقچی بولادر.

اونوتیلمه سین، که قونسه سیون سیاستینی ائک کیگ مقیاس (ماشتاب) ده باشلاغان موسقوا حکومتینک اوزیدر. دیمه ک، ساویت حکو-متینک اجنبی قاپیتالیستلاریغا بیرگن قونسه سیونلاری ساویت خلقی اوچون فائده لی تاپیلیب، تورکیه حکومتینک بیرگن قونسه سیون-لاری تورکیه خلقی اوچون ضررلی کوروله در...

آفریقادا «هوتتوت» دیگن بر خلق بارمش. بونلارچا «یاخشلیق: مهن بریسینک سیغیرینی اوغیر لاسام» دان، «یامانلق» ایسه «برسی سیغیریمنی اوغیر لاسا» دان عبارت ایمش.

روسیه ساویت حکومتی دا شو «هوتتوت» لهر منطقی بلهن

پوره در.

۰۲

* * *

تورکستانده آچلیق ...

استانبولنک ایرته له بگی غازیتا لارندان «یارین» 8 آوغوست تاربخلی نسخه سنده «تورکستانده بوغدا ی قیتلغنی وه آچلیق باش گوسته ردی» سرلوحه سی ایله با یاقیش تورکستانگه عائد توبه نده گی

شایان عبرت معلوماتنی بیرمه کده در:

«پراودا ووستوکا» غازیتاسینک موسقوا مخابری مرکزی هه کمه ک قومیسار لیغینک ویردیگی شو قاراری یلدر یور. او قراینا وه شمالی قافقاسیا تورکستانه بوغدا ی یارده مندا بولونا جا قدر. بو علی-العجله یاییلا جاق یارده مه سبب شمالی تورکستانده بوغدا ی حاصل-تینک حالا یاشیل قالماسی وه تورکستانک دیگر حوالیسند هه کیلن بوغدا یلارک احتیاجه کفایت ایدمه یه جه گیدر. گورولویور که تور-کستانده آچلیق بوتون شدتیه حکم فرمادر. چونکه موسقوا پاموغی (پاختانی) قورنارماق ایچین عجیل تدبیر آلیور. کیچن سنه بویله بر تدبیر آلیمش دگلدر. او قراینا وه شمالی قافقاسیا آج ایکن ناصل اولورده تورکستانه بوغدا ی ویره یلیر. بو حسابله ده یه نه تور-کستان یانور» دیب غازیتا اوز مطالعه سینی علاوه ایتمشدر.

دیمه ک اولوغ تورکستان ییللاردا نبری آج وه چیپلاق روسلر نی باقا-باقا نهایت اوزیده آچ قالدی. بولشه ویکلر روس اسارتنده گی بوتون تورکلرنک هه لنده گی آچاسینی، آبارندا گی ذخیره سینی، آخورنده گی حیوانلارینی، سامانلیغندا گی سامانینی، کومه سده گی تاووقلارینی وه بالاجا قالارینک کیملریگه چه نیمه بارسا بارپسینی جبراً آلدیلار. حتی بولشه ویک اداره سنده گی بر ولایتده چه قا وه ریفقوم (انقلابی قومیته) لارنک اهلایدان آلمان نهرسه لهرینی بالذات کورمشدم. یالغز بر قضا داخندنن ایکی میگچه ایپه ک یورغان (کوربا) توبلاغانلارینی ده کورمشدم. بو یورغانلاردان باشقا نهرسه-لهرنک حسابی یوقدی. خلقدان جبراً آلمان بو نهرسه لهر چه قا وه ریفقوم لارنک اختیارنده بولوب ایسته دیکلری که بی اداره ایته رلهر-دی. کیچیک مأمورلر قیشنک ساووق کیچه لهرنده برگنه یوقا کوربا آستندا تیره رکن چه قا وه ریفقوم رئیس لادیشکین وه شمس-الدینوفلر بولمالارندا ایپه ک یورغانلاردان یکرمه، اوتوزینی یاناق قیلارلاردی. کیچیک مأمورلر بالخاصه میلس افرادی قازاندیققلاری

آيلقلاری آرقاسندا تويوب آشالماغانلاری حالدا لاديشكين وه شمس الدينوفلهرنك سوفراسنده شرابدهن پيليچلهرگه چه ۹۰ كسيك بولماغاني كورمشم وه او كوندهن اعتباراً بولشه ويكلكنك صاف اهايليني دولانديرماق (آلداش) دان عبارت بر دولانديرجي قافله سي بولغانيجا قانع بولوب، بو قناعتمنى اوراده گى آرقاداشارلاريمغا آچيقچا سويله مشدم. بو سبيدهن بعضيلهرى بله ن آرام آچيلمشدى. نهايت مظلوم توركستان توركلهرينك ۹۰ لنده وه آووچندا هيچ بر نهرسه براقماديلار. بولشه ويكلهر بو وحشيلكلهريني اويالماسدان اعتراف ايتمه كده لهر. بولشه ويكلهر اوياليش ديگه ن نهرسنى بيلميدركه ن وه يوزلهر يگه تو كورسه گز «رحمت ياغا ياتير» ديدركه ن مخلوقلاردر بوندان بيش، آلتى آى ايلگه رى اسارنلارى آستندا گى مظلوم توركلهرنك ۹۰ لنده ن غصب ايتديكله رى بوغدايلارنى واپورلارغا تولديروب گوياروسيه ده گى بركتنى كورسه تيش اوچون استانبولگه كيلترديله ر. توركيه ده چينده ن ده بركت بولوب ذخيره اوچوز (آرزان) بولغانيدان روسلهر بوغدايلاريجا مشترى تاپالماديلار. نهايت تجارلارغا يالنيب آرپادان دا اوچوز بر فيآتله يعنى اوقاسيني ايكي غروشكه ساتديلار (*).

مه ن اوكونله رده آاناتولى قيشلارندا ايكه ن بعضى قيشلاقيلا ر مه نده ن «قانداى قليب روسيه ده ن كيلتريلگه ن بوغداينك اوقاسيني ايكي غروشه سانا ياتيرلار» ديب سوره گه نلهر ايدى. مه ن ده اوراداد گى مظلوم اهايلينك ۹۰ لنده نيمه بارسا جبراً توپلاما قدا بولغانلاريني، بر ييلدان سوگرا هر حالدا آچليق بولاجاغيني سويله مشدم. تصادفكه قاراگز، كه عيني قيشلاقيلا ر اولگى كون 8 آوغوستوس تاريخلى «يارين» غازيتاسينك توركستانگه عائد حوادث قسميني مه نكه كورسه تديله ر وه مه نك بيش آى ايلگه رى اوزلهر يگه سويله ديگم سوزلهر يمنى ايسله تديله ر. «حقك وارمش قارداشيمز. بز

(* براوقا = 1282 غرامدر يعنى اوچ قداقدان آشيقدر :

روس بولشه ويكله رينك بويله ظالم اولدوقلاريني شيمدى آگلاپورز. بوتون دنيا يوقسوللارينا قارشى اعلان ايتديكله رى عدالت، مساوات... ك رياكارلىق وه يالانچيلقدان عبارت اولدوغنه قانع اولدق. بولشه ويك اسارنى آلتندا ايكله مه كده اولان قارداشارلاريمزك ياقين زمانده اسارت زنجيريني قيراراق قورتولاجاقلاريني جانندان ديله ر وه مظلوم قارداشارلاريمزه حرمتلى سلاملهر يوللارز» ديديله ر.

استانبول. M. M.

* * *

توركستانده مليله شترىش مسئله سي

كينگى آيلاردا توركستانده ن كيلگه ن بولشه ويك مطبوعاتى بوكونگى توركستان اداره له رينك مليله شترىب، مليله شترىلمه گه نى توغريسيدا حسابلار وه مقاله لهر يازما قدا. بو غازيتالار توركستانده «مليله شترمه» سياستينك % 20 ده ن آرتق ايمه سلگيده بر آغزدرلار. مثلاً، اورتا آسيا بيوروسى وه قومونست فرقه سينك ناشر افكارى «Правда Востока» غازيتاسينك (No. 204) 3 نچى بيتيده «له نين نك مى سياستى لايق بولغانى كه بى يورگوزولمه يوبدر» موضوعى ايله بر قانچا حادثه لهرنى يازما قدا در. مه ن بونله رده ن بر ايكي سيني كوچروب يازما قچى مه ن:

«له نين» آتى قوبولغان تاشكندنك بر محله سيده مليله شترمه مسئله سينك مذاكره سي اوچون بوتون مؤسسه وكيللهرينك قوشو ليشى ايله بر مجلس چاقيريلغان. 15 مؤسسه نك يالغز 5 نده ن مجلسگه وكيل كيليدر. كيلگه نله رنك ايجيده پوللار مؤسسه سينك وكيلى بولغان Vostrof نام روس ۹۰ يته دركه :

«— بزگه بيرلى تيلنى اورگه نيش كيره ك ايمه س. كيره ك بولسا تيلماچلار آرقالى ايش كوره آلامز؛ روس ايشچيله رينك بيرلى تيلنى اورگه نيشلهرى اوچون بزك باشقارما بودجه سيده پول آير.

بلغان ایمهس!»

مهنه بونی ئەتکەن آدام، تورکستان پوللارینک یعنی جان نامارلارینک باشقارماسیدان کیلگەن بر موجیک بالاسیدر. مجلسده روسلەرگه تیل اورگەتیش مسئلهسی هم کوروی. شیلدی. مونگه یوقاریداکی موجیک «بودجه مزده پول یوق!» دیب جاواب قایتاردی. شوندهن آگلشیلادرکه، تورکستانده ملیه شترمه سیاستینک تطبیقی ایش باشیغا تورکلەرنی کیلتزیش ایمهس، روسلەر. نک یرلی تیلنی اورگەتیب ایش باشیدا حاکم قایلشلاری ایمش. حالبوکه ملیه شترمه سیاستینک معناسی بوتون باشقارما وه ایشخانه لەر. لهرنک باشیدا یرلی تورکلەرنک بولونوشلاری دیمه کدر.

ملیه شترمه سیاستینک قانداق تطبیق قیلنغانلغینی مذکور روس غازیتاسی شو حساب ایلە خلاصه قیلماقدادر: بوتون تورکستان مقیاسنده %20 ایلە 30 نی کیچه آلماس. بو حساب آینوقسا اقتصادی مؤسسەلەرگه تشمیل قیلنسا هم بو حساب کوب بولوب چیقار. چونکه بو اقتصادی باشقارمالار هم یاغلی، هم قایماقلی بولوب حیانتک جان تامارلاریدر.

مکتبلەرده کی طلبه حسابی ده شونک که بیدر. مثلاً «کوشکی» منطقه سنده تورن مکتب بار. بو مکتبلەرده موجود طلبه 490 فردر، که بونلەردەن یالغز 27 نفری تورکستانلی قالغانلاری روسدر. (عینی غازیتا).

یەنە سزگه باشقا بر مثال: بر تورکستانلی بهبودی (سابق قارشى) شهرینک قوئوپیراتیفی ایشیکیده نوبت کوتر ایکن آرقادا تورگەن بر روس ایلگەری اوتمهک ایستەب آلدینداکی تورکستانلینی ایتاروب ناشلاماقچی بولغانیدا، مذکور تورک حقیقی پیرمه سلك اوچون مقابله ده بولغان؛ زورلق قیلغان روس ایسه آچیغلائیب اوروشماققا باشلاغان. بو جانجالی بر روس خاتونی کوروب اول یرده بولغان روسلەرنی هیجانلاتریش اوچون:

— ای! روسلەر، اوزیکلەر بر روسنی اورمه کده — دیب باقیر. غان. روسلەر ییغیلیب تورکستانلی ایشچینی اوروب اولدیردیلهر! بونی بر تورکستان غازیتاسی ایمهس، روس غازیتاسینک اوزی یازیب اولتوروبدور. مسئلهنک باشقا تامانی یوق! بو اولدیریشکه سبب یەنە ملیت مسئله سیدر. اوزینی تورکستان افندیسی دیب سانانان بو روس بر تورکستانلینک اوزندان آلدیندا توروشینی قبول قیلا آلمانان. حالبوکه، بو روس قومونویست فرقه سینک ائک ایشانچلی آدامی ههمده بهبودی (قارشى) ایشچیلەر اتفاقینک بین المللیچی اعضا لاریندان.

لەنین غیری روس ملتلهرنک حسن توجهینی قازانماق اوچون معلوم ملیت مسئله سینی چیقاردی. بو سیاستنک آرقاسیدان، یش ییلق پلان که بی یوگوردیلەر. نتیجه یوقاریداغی واقعه ده بولغانی که بی یه نه تورکستانلیلەرنک علیهیگه بولوب چیقدی.

او حالده مونک ایچیده بر سر بار. قومونویست فرقه سینک ملیه شترمه سیاستینک نتیجه سی بولغان یرلیله شترمه سیاستی تورکستان نک بو کونگی وضعیتیده تطبیق قیلنا آلورمی؟ اگر تطبیق قیلا آلسالار قایسی شکلده بولور؟ روسلەرنک یرلی تیلنی اورگەتیشلەری ایلە. می، یاخود روسچه هم تورکچه تیل قوللانماق ایلەمی؟

بو کونگی وضعیتیده ملیه شترمه سیاستی تورکستانده تطبیق قیلنا آلماس؛ چونکه تورکستانک جان تاماری روسلارنک قولیدا بولونماقدادر. روسلار تامانیدان تعیین قیلغان یعنی ایش باشیغا کیلتزیلگەن بعضی تورکستانلیلەرنک تأثیری آز، حتی هیچ یوق دیه رلك درجه ده در. او روسنک ئەتکە نیدیک تورکستانک بو کونگی افندیسی یالغز روسلەردر. اونلار طرفیدان بر یرلی تورک اولدیر. یلمش، اورولمش مونک هیچ قیمتی یوقدر.

روسلەر یرلی تیلنی اورگەتمەسلەر. چونکه «کیرهک بولسا ترجان آرقالی ایشیمزنی کورەمز!» دیگەن بر روس توشونچەسی بار.

بزنك قناعتيمز گه كوره تور كستاننك اداره شكلى بو كونگى
 وضعيته قالغانى مدتجه، حرارت ايله بحث قيلنغان ميليله شترمه
 مسئلهسى روس تيلينك حاكميتيله نتيجه له نه جه كدر. چونكه تور-
 كستاننك جان تامارى بولغان اقتصاديات باشقارما لارى متعصب روس
 موجيكنيك ديكتاتوراسى قوليدا بولونماقدادر.

شو حالدا ملية مسئلهسى نك نتيجهسى بولغان بير ليله شترمه
 سياستى كليسا كوربنده لهرينك وه تور كستانده گى روس يالماغوز-
 لهرينك حاكميتى ته گيده ايمهس، تور كستانليله رنك تام معناسى ايله
 مستقل وه اوز ديكتاتوراسى ايله مثبت نتيجه بيره جه كدر. يوقسا، «قو-
 روق گهپ قولاققا ياقماس» ديگه نديك، ميليله شترمه سياستى قوروق
 گه پدهن گنه عبارت بولوب قالا جاقدر!
 ايلتهر.

* * *

هندستان - انگلته ره

1. سه تابر نك 7 نچى كونى لوندونده اينگلته ره هندستان قونفر-
 نسي آچيلدى. بو سفر گى توپلانيشدا هند استقلالچيلارى ليدهرى
 (باشلوعى) غاندى نك اشتراكى بله ن قونفرانسك اهميتى كوب
 آرتقان بولادر. غاندى قونفرانسك 15 سه تابرده گى توپلانيشدا
 هند استقلالچيلارينك مىلى مقصد وه سياسى پروگراملارنى بيلدير-
 دى. اوتكه ن كو كلمه «قاراچى» ده توپلانغان هند مىلى قونفره نس-
 چيله رى مجلسنده قرار لاشتريلغان بو پروگرام هندستانك اوز استقلال-
 ليغا بوتونله ي ايگه بوليش كيره كليگى فكرينى تاكيد ايتشده ن عبارت
 ايدى. غاندى اوز سوزنده «مهن كوب زمانده ن پيرى اوزيمنى
 اينگلته ره تبعهسى ديب آنا مايدرغان بولدم. اوزم اوچون اينگلته ره
 تبعهسى بوليشدان «عصيانچى» ديب آتاليشنى آرتقراق تاپامهن»
 ديدر. او اوز سوزيگه دوامله «بز هندستانليله رنك اينگلته ره نك هند-

ستانده اوزيگه قارشو چيقادرغان ههر تورلو قوزغالانلارنى باسترا
 آلورلق كوچكه ايگه ايگه نليگينى جوده ياخشى بيله مز. لکن هند-
 ستان بله ن اينگلته ره ايمه ريومى آراسندا حقيقى دوستلق مناسبائينك
 قورولوشى يالغز هندستانك مستقل بوليشى بله ن گنه ممكندر...
 بز هندليله ر اوز مىلى استقلاليمزنى اعلان ايتب اينگلته ره نى امر واقع
 قارشوسندا قويماقچى ايمهس ايدك. بزنك اصل مقصديمز صلح
 يولى بله ن اوز مىلى استقلاليمزنى آلوب «بريتانيا خلقله رى جمعيتى»
 نك (قومونويلت = Commonwealth) تيگ حقوقلى بر اعضاسى
 بولوب تورا باريشدر» ديدر. غاندى نك بو «صلحچيلك» يولى
 اينگلته ره «صلحپرور» حكومتينى بر آز اوپگه توشوروب آغير
 وضعيت قارشوسندا قويدى.

II. هندستان مسئله سينك ائك كوگلسز قطهسى هندليله ر ايله هند-
 ستان مسلمانلارينك اوز آرا كيليشه آلمانلقلاريدر. مقدارى 78
 مليونچا بولغان هندستان مسلمانلارى «مستقل هندستانده آزچيلقدا
 قالب، كوچيلك تشكيل ايتكه ن هندليله رنك «تضيقي آستندا
 قاليشدان خوف ايتب» اوزله ريگه علاحده بر «ره ژيم» طلب ايتمه-
 كده لهر. هندستان مسلمانلارنچا، مسلمانلار كوچيلك تشكيل ايتكه ن
 اولكه لهرنك آيريچا مستقل دولت صفتنده «بوووك هندستان» ده ن
 آيريليشى وه مسلمانلار آزچيلقدا قالغان اولكه لهرده ايسه «ملى
 مختاريت» كه بى ره ژيم تعيين ايتيليشى كيره ك. هندليله ر ايسه هندستان-
 نى «ملى» چيگه ره لهر گه پارچا لاماسدان، انگلته ره گه قارشو بر
 جبهه توتوب كوره شه ره ك برله شكه ن هندستان دولتينى توزوش پلا-
 نينى آغا سوره درلهر.

بو مسئله ده غاندى نك ره برلگنده بولغان هند مرخصله رى هيئتى
 ايله اسماعيلى مذهبى باشلوعى آغا خان رياستنده گى هندستان
 مسلمانلارى و كيلله رى آراسندا كيليشو يولى تاپيلمادى. منصور

آذربایجان ملی مطبوعاتی تاریخی

انگلیز مستشرقلهری طرفندن لوندرده چیقاریلان درغان مشهور «آسیاتیک ریهویو» ("Asiatic Review") نك اوج نومروسنده (برنجی تشرین 1930، نیشان وه تموز 1931) آذربایجان ملی حکومتی تاماندان پاریس صلح قونفرانسیکه یوللانغان هیئت اعضالارندان جیحون بیك حاجی بیگلر نك «آذربایجان ملی مطبوعاتینك ازللهری» ("Origines")، عنوانده ننده اوج مقالهسی نشر ایدیه مشدر. بو مقاله له رنده جیحون بیك قیسقا بولسادا آذربایجان ادبی تاریخی تولوقچا قید ایتمشدر. محرر بیك آذر-بایجان ادبی تاریخی تورت دورگه بولمشدر:

1) امتحان دوری (1875-1905): حسن بیك ملیك زاده زدابی نك «ئه کنچی» نامیله آذری تورکچه سنده باکوده 1875 ده برنجی غازیتا چیقارا باشلاشی (1875-1877) وه عینی غازیتانك تورکیه محاربه سی اثنا-سنده روس حکومتی طرفندن بیکی تیلیشی. سوگرا انسی برادرلهری طر-فندن تیفلیس ده «ضیأ قافقاس» وه سوگرا «کشکول» مجموعه له رینك چیقاریلیشی (1879-1884). شو ییلدان 1903 گه قادار آذری تورکچه-سنده غازیتا وه یا مجموعه چیقاما مشدر.

1895 نجی ده باکوده مشهور تورک بایلارندان حاجی زینال عابدین تقی طرفندن روسچه اولاراق «قاسپی» غازیتاسی چیقاریلادر. علی مردان بیك توپچیباشی نك اداره سی آستندا چیققان بو غازیتا یالغز آذربایجانلیلار نك ایمهس، بوتون قافقاسیا اسلام له رینك مدافعه چیسسی ایدی. بو غازیتانك مطبعه سی 1918 نجی ییلداگی «مارت حادثه له ری» (با وده بالشه ویک وه ارمه نیله رنك اسلام له رنی قیری شی) اثناسنده تحزیب ایتدی. بو غازیتانك بر نیچه نومروسی آذربایجان ملی حکومتی دورنده ده چیقمشدی.

1903 ده تیفلیس ده «شرق-روس» نامندا محمد آغا شاه تختلی اداره سی آستندا بر غازیتا چیقمشدی. بو غازیتا نفوذ قازانا آلمانا ییدان

بر ییل ایچنده توختاب قالدی.

شو «امتحان دوری» نی جیحون بیك شوندا ی تصویر ایتهدر: «سیاسی مفکوره له ریوق کیبی ایدی؛ مطبوعات اوز فعالیتینی معین مسئله-له رگه عطف ایتدرو و بر آزدا اجتماعی تورموشده ن بحث ایتهدری. اوقو-چیلار نك مطبوعاتگه قاراشلاری وه هوسله ری یاخشی ایدی.»

2) 1904 ایله 1909 ییللاری آراسندا گی دوردر. بو دور ده آذربایجان ملی مطبوعاتی توبه نده گی غازیتا وه مجموعه له رگه ایگه بولمشدر: باکوده: «حیات» (1904-1905) مدیرله ری: آغا اوغلی احمد بیك وه علی بیك حسین زاده؛ «ارشاد» (1904-1907) مدیری: آغا اوغلی احمد بیك. تیفلیس ده: مشهور «ملا نصرالدین» نامندا گی کولگی (مضحکه) مجموعه سی (1904-1905) (بو مجموعه ایمدی ده باکوده نشر ایتلمه کده ایمش) مدیری: میرزا جلیل محمد قلی زاده.

1904 نجی ییلندا باکوده چیقاریلغان غازیتا وه مجموعه له ر: «بهلول» (کولگی مجموعه سی)؛ «قوچ دعوت» (صلح ورقه سی) تورک وه نهرمه نی منورله ری طرفندن چیقاریلما مشدر. بر نیچه نومروسی چیقمشدر. «دبستان» (1908-1909) مکتب وه تعلیمات مجموعه سیدر. مدیری- معلم علی اسکندر جعفر.

«رهبر» - مدیری معلم محمود بیك. «فیوضات» - ادبی مجموعه، مدیری: علی بیك حسین زاده. «نازه حیات» (1908 گه قادار دوام ایتمشدر). کونده لک غازیتا. مدیری: هاشم بیك وزیر. «تکامل» هافتالیق غازیتا. مدیری: رسولزاده محمد امین بیك. «یولداش» (سوسیالیست جریانی) مدیری: سلطان مجید افندی زاده. «ترقی» - کونده لک غازیتا. ناشری: مرتضی مختار؛ مدیرله ری: آغا اوغلی احمد بیك، سوگرا عزیز بیك حاجی بیگلر. بو غازیتا 1909 گه قادار دوام ایتمشدر. «زنبور» - کولگی مجموعه سی. مدیر وه امتیاز ایگه سی: دفتور عبدالحالق آخوند زاده. «اتفاق» (1908-1909)، کونده لک غازیتا. مدیر وه ناشری هاشم بیك وزیر. بو غازیتانی نشر ایتدیگی بر مقاله سی اوچون روس حکومتی

عوام خلق نمايشيغا استناداً قاپايوب مديريني سوزگون ايتمش ايدى. بو مؤسّف حادثهدهن سوڭك بر نيچه آي هيچ بر غازيتا نشر ايديله مشدر. محرر بيك شودورى شونداي تصوير ايتهدر: «بيلگيل شخصله رنك فعاليتندن آسيلي اولماقلا برابر حقيقي بر غازيتاچيلق روچينك باشلا- نغيچي. آذرى توركي اوز مقدراتيني حس ائمه كگه مالك بولمش. الهام وه مفكوره چيلك دوريدر.»

3) «مطبوعاتك تجارت وه صنعت مسئله له ريگه آرا لاشيش دورى» در. بو دورده خلقك مطبوعاتغا بولغان ايشانچ وه هوسى آزناق آزايا باشلار (1915-1917). شو دورده باكوده چيقتان غازيتا وه وه مجموعه له رنك وه ناشر هم مدير له رينك اسمله رى قويداغياچادر: «حقيقت» غازيتاسى، ناشرى: برادران اوروج زاده. مديرى: عزيز بيك حاجى بيكلي. بو غازيتا حكومت طرفندن بر نيچه تاقير قاپاتيلغان وه هر دفعه سنده باشقا بر اسم بلن چيقاريلغاندر. «گونهش»، «يه گي حقيقت»، «اقبال»، «معلومات»، «يه گي ارشاد»، «صوڭ خبر». بو غازيتا لارنك ناشر لارى ديگيشمه مش وه مدير له رى ايسه عزيز بيك، محمد امين رسولزاده، محمد صادق آخوندزاده وه اوروج اوروج زاده له ر ايدى.

«صدا»، «وطن»، «حق» نامندا گي غازيتا لار بلن «مزله لي» وه «مزاح» ديگن كولگي مجموعه له رينك مدير وه ناشرى هاشم بيك وزيرى ايدى.

«هلال»، «شهاب ثاقب»، «ديريلك»، «طوطى»، «باباي امير» ناملارندا گي ادبي وه كولگي مجموعه له رينك مدير وه ناشرى: على عباس مذنب ايدى. «نجات» ايسه شو نامدا گي بر اويوشمه نك ناشر افكارى ايدى.

«يه گي فيوضات» نك مديرى على پاشا حسين زاده، «حق يولى» نك مدير وه ناشرى دوكتور قاراييك قارايبكوف در. «ايشيق» برنجى خاتونلار ناشر افكارى وه مديره سى خديچه

على بيك خانم در. «مكتب» نك مدير له رى ايسه غفور رشاد وه عبد الرحمان بيكله دردر. «كل نيت» كولگي مجموعه سى بلن «بصيرت» غازيتاسينك مدير وه ناشرى حاجى ابراهيم قاسم زاده در. «شلاله» كولگي مجموعه سى، مدير وه ناشرى عيسى بيك عاشور بيكلي. «قورتولوش» نك مديرى حسين صادق. «آچيق سوز» وه «دوغرو سوز» غازيتا لارينك مدير وه ناشرى رسولزاده محمد امين بيك.

«اتفاق معلمين»، «گنجله ر صداسى»، «همت»، «زحمت صداسى»، «فعله وه نه كينچي» — تورلو قوربور اسونلار ايله سياسى فرقه له ر طرفندن چيقاريلغان مجموعه وه غازيتا لاردر. «اتحاد» وه روسچه «مسلمان ملي قوميته سى اخبارى» نك مديرى جيحون بيك حاجى بيكلي.

4) «تنظيمات Regularisation دورى» (1918-1920) بو دورده آذربايجان ملي مطبوعاتى سياسى پروگرام وه مفكوره چه مدنى اولكله ر مطبوعاتى قاتاريفيا كيره در. شو دور ايسيز، كه اوزون سورمه دى وه اڭ فعال چاغندا ايكن تخرىياتغا يولوقدى.

آذربايجان ملي حكومتى توزولگه چ ملي مطبوعات ياواش-ياواش منتظم بو يولغا توشه باشلادى. ملي حكومت گه نجه ده ايكن «آذربايجان» نامندا نيم رسمى بر غازيتا چيقارا باشلادى. بو غازيتا تورك وه روس تيلنده چيقار ايدى؛ مدير له رى جيحون بيك حاجى بيكلي ايله شقيق بيك رستم بيكلي ايديله ر. ملي حكومت باكو گه كوچكه چ ايكي نشر ياتدا بولوندى: برى تور كچه (مديرى جيحون بيك حاجى بيكلي)، ايكنچيسى روسچه (مديرى شقيق بيك رستم بيكلي) ايدى. بوندان سو گرا «آذربايجان حكومتى اخبارى» نامندا رسمى بر غازيتا هم چيقماققا باشلامشدى. بوندان باشقا «شپور» (مديرى م. صدقى)، «مدنيت»، «زحمت حياتى»، «قورتولوش يولى»، «اوراق نفيسه» (مديرى ذوالفقار بيك حاجى بيكلي) نام لارندا ادبي، اقتصادى مجموعه له ر چيقب توره ر ايدى.

لهرينگ بوتونيسيى به جهريش امكانيكه ايگه بولماق بيله ن برابر او اوزينك وظيفه لهريني اورنيگه كتيره آلمانان . بو فابريقا 1930 نجى ييلنك صناعى - مالى پلانينى فقط %35,8 گنه به جهره بيلگه ن . 1931 نجى ييلينك برنجى يارمندا پلان يالغز %53,6 به جهريلگه ن . بونك اوستيگه مالنك ايشله ب چيقاريش بهاسى پلانده كورسه تيلگه نده ن %41 يوقارى بولوب مالنك صفتى هم كوب توبه نله شكه ن .

فابريقادا ايشچيله رنك كوب زمان تورمه نى چيقيب كيمه بيريشلهرى حدينى آشقان (1930 نجى ييل آوغوستدان 1931 نجى ييل ايولگه قدار فابريقاغا كيرگه ن ايشچيله رنك سانى 1046 ، فابريقانى تاشلاب كيتكهنلهرنك سانى 1198 در) . بو حالنك باش سببى اوى هم ييمه ك خصوصلهرينگ بوتونله ي يامان بولغانلغى وه سائره در .

(« پراودا ووستوكا » 19. 8. 31)

ايشچيله رنك آوقاتى

تأمينات قوميسارلغى ايشچيله ر اوچون بيلگيله نگه ن نورمانى بوتونلاى بيره آليشدان عاجز قالغان . تاشكند ايشچيله رى اوتكهن مائى ، ايون وه ايول آيلارندا اوزلهرينگه بيلگيله نگه ن نورمادان كورمه كنك (Krypa) %16 ينى ، قندنك %75 ينى ، چاينك %43 ينى ، ياغنك %61 ينى وه ئه ت (گوشت) نك %51 ينى گنه آلا بيه مشله ردر .

تاشكندده گى 341 ميگ ايشچى وه خدمتچينك 130 ميگ نفرى عمومى آشخانه لهرده آوقاتلاير وه باشقالارى هيچ نهرسه آلامائى كيله درلهر . (« فيزىل اوزبيكستان » 5 آوغوست)

آوغوست آيى نورماسى

19. VIII. 31 تاريخلى « فيزىل اوزبيكستان » غاز يتاسندا يازيلغانغا قاراغاندا ، تأمينات قوميسارلغى محنتكشله رگه آوغوست آيى اوچون قويداغى نورمانى بيلگيله مشدر :

« اتحاد » ، شو نامداگى فرقه نك ناشر افكارى . مديرى : دوكتور قارايكوف . « ايل » احرار فرقه سينك ، « آل بايراق » ، « دوغرو يول » وه « خلقچى » ديگه ن غازيتالار سوسيايستلهر غرو - بينك ناشر افكارى ايدى . « فقرا صداسى » ، « حق صداسى » ، « آذربايجان فقراسى » ، « يولداش » وه « مشعل » اسمنده گى قومو - نيست ورقه لهرى على حيدر قارايف تامانندان اداره قيلينور ايدى . آذربايجان ملى مطبوعاتى 1920 نجى ييلنك نيسان ايندا بولشه - ويك روس استيلاسى نتيجه سنده فسخ وه لغو ايتلدى . حسن زاده

* * *

توركستان خبرلهرى

يه گى تيمير يوللار

I — ايشله ني ب يتكهن تيمير يوللار : 1 — باغيش - كولوك ياگناق (16 كيلومه تر) . 2 — سيردريا - پاختا آرال (18 كيلومه تر) 3 — شهرخان - چين آباد (22 كيلومه تر) .

II — بو ييل توركستانده توبه نده گى تيمير يوللار ايشله نمه كده در : 1 — تاشكند - چيمكند (120 كيلومه تر اوزونلغندا) . 2 — تاشكند - مه لنيكوف (194 كيلومه تر) . 3 — مه لنيكوف - شورآب (52 كيلومه تر) . 4 — اوچقورغان - نارين (33 كيلومه تر) . 5 — قاراسو - اوش (22 كيلومه تر) .

III — كيله جه كده ايشله ش اوچون پلانى قورولماقدا بولغان يوللار : 1 — سيردريا - جزاح - كه تته قورغان (200 كيلومه تر) . 2 — توفاق - ايسيق كول (108 كيلومه تر) . 3 — ئه سه كه - مانياق (35 كيلومه تر) .

فهرغانه ده گى توقوما فابريقاسينك احوالى

ته خينقنك ايگ سوغى لوازمى بيله ن قوراللانغان فهرغانه ده گى « دزه رزينسكى » نامنداگى توقوما فابريقاسى ايشله ب چيقاريش وظيفه -

I نچى قاتە گورى اوچون: ئەمەك (نان) 800 گرام (دېمەك 2 قاداق)، ئەت 2,6 كىلوگرام (5 1/2 قاداق)، اوسوملك ياغلارى بر كىلوگرام (2 1/2 قاداق)، كورمەك 2 1/2 كىلوگرام (5 3/4 قاداق)، قند 1 1/2 كىلوگرام (3 3/4 قاداق)، چاى 25 گرام (يارىم ھىتموقا)، سابون 400 گرام (بر قاداق) در.

II نچى قاتە گورى اوچون: ئەمەك 400 گرام، ئەت بر كىلوگرام، اوسوملك ياغلارى 400 گرام، كورمەك 1 1/2 كىلوگرام، قند 1 1/2 كىلوگرام، چاى 12 1/2 گرام (3 مېسقال)، سابون 13,3 گرام. بو كونگە چە كورولگەن تېجربەلەرگە تايانېب، يوقارىدا كورسە- تىلگەن آوغوست آيى نورماسىنىك دە اوتكەن آيلاردا بولغانىدىك تمام بىرىمە گە نلگى قطعى ئەيتىلە آلور.

بو يىلغى يون

توركىستاننىك اوزبېكىستان بولومنداگى قولخوزلارنىك بو يىل پلان بويىچە 398,1 توننا (بر توننا- 62 پوت) يون تايارلاشى لازم ايكەن بونىك آنجاق 151,8 تونناسى بەجەرىلمەشدر. خصوصى خوجالىقلار 1579,2 توننادان 533,3 توننانى، موشتومزوروه توق خوجالىقلار ايسە 490,5 توننادان فقط گنە 12,6 توننانى بەجەرمەشلەردر. دېمەك شويىل 20 نچى ايلولگە چە توركىستاننىك اوزبېكىستان بولومندا توپلانغان يوننىك مقدارى 697,6 توننادر. حالبوگە 1930 نچى يىل مذكور وقتدە 2240 توننا يون حاضرلانمىشدى. («قىزىل اوزبېكىستان» 14 آوغوست).

«قىزىل ئوزبېكىستان» نىك 23 نچى آوغوست ساندا پورتىز- دە گى روس شووئىستىلقلارى حقتدە يازغان شكائىتلەرنەن بر قىسمى (عينا):

«بىزارىلىك ايمەس، شووئىنىزم»

«سمرقند دېپوسىدە وىلىكوروس شووئىنىزمىنىك حىكم سورگە-

نلگى 9 آى بدلىدە 3 وقە بلەن آچىق كورىلدى.»

بو سرلوحە وە جملە ايلە باشلانغان يازودا، عىنى دېپودە بولتور نوياىر آندا «كاندالېنسف» آتلى بر اوروسنىك اوزبېك شاگردلە- ريدەن رازقنى وە بو يىل ايبون آندا اوروس «دېاچكوف» نىك ئوزبېك ايشچىلەرنەن ھاشىم وە مولوكنى توتوب اورگە يىنى نقل ايتكەندەن سوڭ، غازىتا اوچنچى وقە حقتدە شونداى يازادر:

«بو يىل 6 نچى آوغوستدە دېپو قازانچىسى كوزنىتسوف اوز- بىك شاگردلەرنەن بكرنى توتوب كوب اوردى. بو وقە دەررە و ايشچىلەر اورتاسىدا كوتەرىلدى. 7 نچى آوغوستدە دېپو ايشچىلە- رىنىك مېتىنىغى (بىغىلىشى) چاقىرىلدى. لىكن «رابە كوف» وە «پرو- تسكى» كە يىلەر بو يىغىلىشغا ضربە پىردىلەر. صنفى دوشمانلار موسىقا- سىغا اويناغانلار حتى ايكى ياخشى ايشچىلەرنى ھەم اوزلەرىگە قارا- تىشغا موفىق بولدىلار.

كوزنىتسوفنى اويوشمە (سايبوز) دان چىقارېش، ايشدەن آلىش وە محكمە گە بىرىش حقتدە غى تىكلىف رد قىلدى. 6 نچى آوغوست وقەسى سىياسى وقە ايمەس، بلكە كوزنىتسوفنىك بىزارىلگى گنە دىب تاپىلدى. بو مسئلهدە كوپچىلىك رايون كىسبە اويوشمەسى وە رايون قومىتە و كىللىرىگە قولاق سالمادى. يىغىلىشدا قومونىستلەر قوموموللار آرقادا قالدىلار وە صنفى دوشمان كىفئىتلەرىگە دوم بولدىلار. يىغىلىشدا اولارنىك فقط يارىمىسى گنە (50%) سى حاضر ايدى. برنچى تىكلىفكە 250 ايشچىدەن فقط 40 كىشى تاوش پىردى. كوزنىتسوفنى ياقلاب مېتىنىغى رېئىسىگە تاپشىرىلغان كاغذگە قومونىستلەردەن 4 تەسى قول قويدىلار. پارتيا قوللە كىتىف پىوروسى وە 8 نچى آوغوستدە بولغان پارتيا- قومومول يىغىلىشى مەنە بونى قاتتىغ حىكم قىلدى. رېئىسىگە تاپشىرىلغان كاغذگە قول قويغان دو- بنوف وە پالاكوف پارتىيادان چىقارىلدىلار. اولارنىك شرىكلەرى ماركىن وە دوبەنكولارنىك سىياسى سوادسزلىغى اعتبارغە آلئوب (!؟) اولارغا حىف پىرىلدى...» (دوامى مقونانك 3 نچى يىتندە)

« شووینیست پتروف بیلگه نینی قیلا یاتیر »

«مرحمت رایون مطلوبات اداره سیده وه اونک دوکانلاریده بوتون ایشلر روسچه باروب ، شووینیستلک قانات یایا باشلادی . قو- پراتیف اداره سیده ایشله وچی «پتروف» ، پستدهن کوته ریلگه ن میرزا قادر قوربان ، وهاب قوربان لارنی سببیز ایشدهن هایداب یوبار دی . «یاقیندا ایشدهن هایداب یوبارامه ن» ذوقی بله ن اوزیکتورگ (اوزیک دولت ساوداسی شرکتی) مدیریده ن 100 سوم آلوب تاشکنده کیتوب قالدی . اوز وظیفه سیده ن آشوب ایشچی دهقان مفتشگی وکیلینی هم هایداب یوباردی . اوزیکه بره ن آروپالی آلیش کیره ک دیب فکر پردی . گناهسز عبدالوهاب مراد هم اوگا اوخشاش تورکستانیلر آرقاسیدان «اور ، یقیت» دیب حاویقادر- غان «قیزیل اوزیکستان» شو قادر «ملی بویو کلک» کورسه تکه ن روس بولشه ویکي پتروف که قارشو : «پتروف بو قیلقلاری اوچون جوابگه تارتیلیشی کیره ک» دیش بله ن قناعتلانی .

« روسچه بیله تورگه ن کیشی ایشله سین »

«تاشکنک او کتاب رایون خلق تویدیر وچیلر اوپوشمه سلی (سایوزی) اداره سیگه پستدهن یوقاریغا کوته ریلگه ن محمد شریف قیزی (اصلنده مه مه شهرپووا دیب یازیلغان) ایندی ایش اورگه نوب کیله یاتیر . کوبده ن ایمه س بو اورناق نانویا لار ، خشت زاوودا ایشچیلری تأمیناتی توغری سیده مرکزی خلق تویدیر وچیلر سه کیسه- سیگه چیقوب ایدی . سه کیسه باشلغی «قریلووا» : «مه ن اوزیکچه نی بیلیمه یمه ن ، ترجمان هم تاپا آلمان ، ایسکی شه هردنه ن ترجمان آلوب چیکک ، یا که روسچه بیله تورگه ن کیشی ایشله شی لازم» دیب یاراماغان جواب بله ن جوناتدی . سابق ایسکی شهر نانویا- نه لهرنده ، تویدیر و خانه لهریده ایشله وچیلر ییریلر بولغانیدان مر- کزی تویدیر وچیلر اداره سی بله ن علاقه قیلا آلامدی لار . ایشچیلر ایشله رینی اوزیک تیلیده یورگیزیشنی طلب قیلاد لار .»

«یه گئی تورکستان» نك قاپاتیلیشی

استانبولده ن آلدیغیز معلوماتگه کوره «یه گئی تورکستان» جموعه منر حکومت قاراری بویونجا قاپاتیمه شد . 1927 نچی ییلی چیقما باشلاغان «یه گئی تورکستان» تورکستان ملی بایراغینی یورتیمز خارجنده برچی دفعه کوته رگه ن جموعه منر ایدی .

«یه گئی تورکستان» تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی وه عصری تورکچیلک فکرینی تارقایش ایله برابر تورکستان وه آتاتولی تورکله ری آراسندا تیل وه حرث بیرلیگی اطرافندا بویوک خدمتله ر قیلیب کیلگه ن ایدی . . .

«یه گئی تورکستان» قاپاتیلدی !

یا شاسون تورکستان ملی استقلالیتی !
یا شاسون بوتون تورکله ر نك حرثی
بیرلیگی !

«اودلو یورت» وه «بیلدیریشی» نك قاپاتیلیشی

استانبولده آذربایجان استقلالچی وه ملتچیلهری طرفنده ن چیقار یاماقدان بولغان «اودلو یورت» ایله «بیلدیریش» رفیقله ر- یزده حکومت قارار ایله قاپاتیمه شلاردر .

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - نو بابر (ایکینجی تشرین) 1931 | ساره 24
ندان چیقا باشلاغان

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

- 1 - روس دیکتاتورلغی بایرامی بز اوچون ملی بر ماتم کونیدر . باش مقاله
- 2 - 1916نجی ییلغی ملی قوزغالیش حقنده بولشه ویکلر یالغانی . چوقای اوغلی مصطفی
- 3 - تورکستانده 16نجی ییلغی قوزغالیش (سوگی) تیمور اوغلی
- 4 - بولشه ویکچه آقارتو . توقتامش اوغلی
- 5 - تورکستان خریطه سی (20 وه 21 ییتله رده) .
- 6 - ختایدا .
- 7 - اینگلته ره بحرانی .

کتابیات:

- 8 - اوقراینا وه استقلال مجاهده لهری .

خبرلر بولومی:

- 9 - تورکستان خبرلهری
- 10 - مؤسف بر ضیاع

Yach Turkestan

Octobre 1931

(Le jeune Turkestan)

No. 23

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

یولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلهری
آچیقدر . باسیلماغان یازولار قایتار یاماس .

آبونه شرطلهری:

ییلغی - 4 دولار ، آلتی آیلغی - 21/4 دولار

اوج آیلغی - 11/2 دولار

سایغیلی او قوچیلار یمزغا

سایغیلی او قوچیلار یمزنگ مادی وه معنوی مظاهر تلهری آرقاسندا
چیقیب تورگن «باش تورکستان» ، سوٹ آیلار پول جهتندن کوب
آغیرلیقلار قارشوسندا توروبدر . اونکچون 21نجی ساندان باشلاب آبونه
شرطلهرینی اوزگرتیش مجبوریتی توغدی . مجموعه مزنگ کوکولده گیدیک
چیقیب توروشیگه توسوق بولوب تورگن بو بویوک که مچیلینکی سایغیلی
او قوچیلار یمزنگ همت وه حمیتلهری آرقاسندا تولدیره بیله جه گیمزنی
امید ایتمهز .
باشقارما .

مجموعه مزگه تیوشلی ههر تورلی یوللانملار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلاغان
نویابر (ایکنجی تشرین) 1931 | ساره 24

روس دیکتاتورلغی بایرامی بز اوچون ملی بر ماتم کونیدر

شو نویابر (ایکنجی تشرین) آیینک 7 سنده روس بولشهویکلهری
اوز حکمرانقلارینک 14نجی ییل دونومینی بایرام ایتب اوتکیزدیلهر.
بو طنطنه ملی بایرامنک بز تورکستانلیلهر اوچون ملی بر ماتم کونی
ایکه نلگی حقنده آیریچا سویلهب اوتوروشکه حاجت یوق.
خلقمز اوستیگه مسلط بولغان قانلی دیکتاتورانک کیچمیش اون
اوج بیلق دورینی کوز آلدندان کیچرسه گز، اونک قاندای دهشتلهر
بلهن اورالغان، بورونگه نلگینی تصوردن هم عاجز قایلنر.
روس بولشهویکلهرینک انقلاب نامیغا قیلغان قانلی تجربهلهر ندهن
اگ کوب ضرر کورگن ییر شهبه سز بزنک یورتمز تورکستان در.
روس بولشهویکلهری باشدا نیمه لهر وعد ایتمه دیلهر!

یاگا

« ملی یول »

ایدل-اورال استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر.

آدره سی:

Redaction „Milli Yol“
Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

« امل مجموعی »

قریم تورکلهرینک استقلال فکرینی تاراتادرغان
اونبش کونک مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر. آدره سی:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic - Romania

« پرومته »

فرانسوزچه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا هم
اوقرائنالی آناتولی محررله رینک اشتراکی بلهن پاريسدا

چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

اونلەر خلقلهرنك اوز مقدراتلارینی تعیین ایتش حقله برینی حتی روسیه دهن آیریلوب مستقل دولت قورا آلیشلارینی قبول وه وعد ایتدیلهر .
حالبوکه تور کستانده ایش باشیغا کیچوب آیر آلماس تورکستانلیله رنی اولکه مرکزى ادره له ریگه قاتناشترماق ایسته مه دیکله رینی سوبله دیلهر .
(3 یچی تور کستان شورالاری قورولتایی قارارلارندان)

روس بولشه ویکله رى چارلق زماننده زور بلهن تارتوب آلینب روس مهاجرله ریگه پایلاشتریلغان بیرله ویزنی قایتاروب بیریشی وعد ایتدیلهر .

حالبوکه اوزله رى ایشده چارلق زماننده گیده ن ده ا کوب مهاجر کیتیب ههر طرفکه تولدیروب بیرله شترمه کده درلهر .

اونلهر دین وه ملی مؤسسله رگه حرمت ، رعایت ایتشی وعد ایتدیلهر . حالبوکه ایش باشیغا کیچوب آغاج «خدا سزلق» نی چیقار دیلار . «دین زهر» دیب خلقنی دیندارلق روحیگا قارشو کوچله ب وه اونک مسجده رینی بوزوب خراب ایتدیلهر . مسجد وه بوتون ملی مؤسسله ر حقنده ایشله مه گن چیرکینلک قالدیرمادیلار . ملی بولغان ههر بر نهرسه نی منع ایتدیلهر .

خلقله رنک برادرلگینی یاراتشنی وعد ایتدیله رى حالدا خلقله ر آراسندا دنیاده مثلی کوروله گن دوشما نیچیلقلارنی یاراتدیلار .
«دنیا جنتی» قوروشنی وعد ایتب ، حقیقی جهنمی یاراتوب قویدیلار . بو جهنمنک عذابینی تارتوچی گناهکارلارده بزنگ معصوم خلقمزد .

قیزیل موسقوانک 14 ییللق دیکتاتوراسی تورکستانغزنی 50 سنه لک چارلق دورنده ن ده آغیراق ، شدتلیراق قیلیب روسیه گه باغلا دی .

بز چارلق روسیه سیگه قارشو کورمه رکن عینی روسیه نک قانلی بولشه ویکله رى دیکتاتوراسی آستیغا توشوب قالدق . دیمه ک اوتده ن قوتولوب نه له نگی گه ، قاردان قوتولوب یا غمورغا یولوقدوق .

موسقوا بولشه ویکله رینک قانلی دیکتاتوراسی 14 یاشیغان آیاق

باسدی . بو قیستقاغنه مدت ایچنده قانلی روس بولشه ویکله رینک ظلمی وه حیوانی معامله سی آستندا بوقالغان تورکستانلیله رنک ساننی بوتون ساویتلار اتفاقی قومونست فرقه سی اعضاسی ساندان ایکی اوج دفعه آرتیقدر .

اگر بو ظالم موسقوا بولشه ویکله رى طرفنده ن قیریلغان تورکستانلیله رنک قانینی بر آراغا توپلاش امکانی بولسایدی ، له نین او بلند هیکلی اوستنده ن توروب بو معصوم خلق قانندان تو یگو نچه سیمیریش اوچون بوینی ایگیشکده مجبور بولماس ایدی .

اگرده تورکستانده گی فلاکتزده آنا - آتالارنک فریاد وه قیچقیر - یشلاری قوتینی توپلایدیرغان بر امکان تاییلسایدی ، شبهه سز قانلی «قرمه ل» (*) نک قالین دیوارلاری یومالانوب سارای ایچنده گی قومیسار وه چه کیستله رنی کومه ر ایدی .

تورکستانلی آنا ، خاتون وه همشیره له رنک کوز یاشلاری شبهه سز ستالین باشدا بولغان حالده موسقوانک بوتون قانخور قومیسارلارینی غرق ایتهرلک بر سیل ، بر طوقان تشکیل ایتهر ایدی .

عجبا ، بزنی بو قانلی روس دیکتاتوراسیتنگ ظلمنده ن قورتاراجاق بر کوچ بارمی ؟ بولسا ، او قایدای بزنی نه بیکسه ک تاووش بلهن سوبله - نگن سوزله ر وه نه ده جموعه مقاله له رى قورتارا آدلارلار . بز اوچون ههر نهرسه دهن اول ملی برلیگمزنی ساقلاش ، اوننی کوچه یتیریش وه ملی شعورنی قوئاتلاندیریش کیره ک .

بونک اوستیگه اوزیز که بی موسقوا دیکتاتوراسیغا قارشو کوره ش - مه کده بولغان قاققاسینا خلقلاری ، او قراینای ، ایدیل - اورال وه قریم ملی مجادله قوآقلاری بلهن براله شوب جبهه مزنی کوچه یتش کیره ک .

بو خلقله ر بلهن حقیقی وه سیقی بر برلک تشکیل ایتیب عمومی دوشمانغا قارشو قوتلی بر جبهه قورمازساق نه اونلهر وه نه ده بزله ر اوچون قورتولوش امکانی بار .

(*) «قرمه ل» ساویت حکومتینگ موسقوادا گی ره سمی سارایدر .

آنجاڭ شو قافقاسيا، اوقراينا، ايدىل - اورال وە قىرىم مى قوئانلارى،
بلەن بىرگە بولغان حرىكىتىمىزنىڭ بىزنى قورقۇتۇش يارۇغلىغا چىقارالمايلىنى
يورت ھەم چىتەدىكى بوتون تۇركىستانلىقلارنىڭ قىسمى بىلىشلەرى كىرەك.
اونىڭچون شو قانلى روس بولشەۋىزم دىكتاتوراسى بايرامى وە بىزم
عمومى مى ماتم كۆنمىز مۇناسىۋەتلىك.

«بىئاسىي تۇركىستان، قافقاسيا، اوقراينا، ايدىل - اورال وە
قىرىم مى قوئانلىرىنىڭ بىرلەشكەن جەھەتسى»
دىگەن شىئارىنى بىر دەۋا تىكرارلاپ كىتمە كىچى بولامىز.

1916 نىچى يىلغى مى قوزغىلىش ھىقىدە بولشەۋىكلەر يالغانى

شو يىل 1916 نىچى يىل قوزغىلىشىغا 15 يىل تولدى. 16 نىچى
يىلغى عىيان، «خوقىندى مۇختارىنى» وە «بىئاسىيلىق ھىركى» اىلە بىر قاتاردا
روس استىياسى استىدانلىقى مى ھىركەت دورىمىز تارىخىنىڭ اڭ مەھم
ھادىئەلەردەن بىرىدۇر.

مەنە شو 16 نىچى يىل قوزغىلىشىغا 15 يىل تولۇشى تۇركىستان
ساۋىت مۇطبوعاندىا بىر قانچا مۇقەللەردىكى چىقىشىغا سەبب بولدى.
بۇ مۇقەللەردىكى دىيەرلىك بوتونىسى 16 نىچى يىل ۋەقەسىنىڭ ھىقىقى
رەنگى وە رۇھىنى اوزگەرتىپ كۆرسەتمەك مىللى بلەن ھىستەدەرلار.

بۇ 16 نىچى يىلى قوزغىلىشنىڭ («مۇختارىت» وە «بىئاسىيلىق
ھىركەتلەرى» نەدە بولغانى كەبى) اڭ جالب دقتى ھىقىقى نە ايدى؟ بۇ
سۇئالغا «16 نىچى يىلى قوزغىلىشنىڭ عمومى مى بىر ھىركەت ايدى» دىگەندەن
باشقا بىر جۋاب بولالماي، اوندە ھىقىقى كۆرەش رۇھىنىڭ ئاثرىدە يوق
ايدى. بۇندە بىر نەرسە بولادا ئالماي ايدى.

تۇركىستاندە بوتون ھىلىق طبىقەلەرنى اوزى اىلەيگە بىرلەشتىرگەن
چارلىق روسىيەسىنىڭ عمومى سىياسەتدەن قىتەق نەزەر، تۇركىستانلىقلارنى
جەھە اىشلەرىگە چاقىرىغان بۇ يۇرتنىڭ اوزى مۇلەئىك ھىيەت عمومىيەسىگە
قارشۇ بىر ۋەجە ايدى. 25. VI. 1916 تارىخىدە چىققان چار بۇ يۇرتنى
اوزى ھىچ بىر سىنىف ايرىماسى قۇيۇلماسدان، بوتون تۇركىستانلىقلارنى
جەھەدەكى اىشلەرىگە «مۇدىكارلىقكە» چاقىرىپ ايدى. بۇ فلاكت،
تەلەكە بوتون تۇركىستان ھىلىقىغا بىر ابر، عمومى ايدى.

ھىقىقى مارقىسىزم مۇھومۇندە ھىقىقى كۆرەش مۇسئەسى تۇركىستاندە
يوق وە بولادا ئالماي ايدى. اوندە بىر نەرسە ايدىدە يوق.

ھىقىقى كۆرەش مى ھىلىق سىنايى اىنكشاف ايتىمىش، سىياسى، اجتماعى وە
اقتىسادى مۇنەقى بىر بىرىگە قارشۇ - قارشۇغا تۇرگەن مى بورژۇئا وە مى
پىرولەتار سىنىقلەرى بولغان مى مۇستەقىل دولتەلەر دائىرەسىدە كىنە مۇمكىندۇر.
بۇندە شىرايط چارلىق روسىيەسى زامانىدە تۇركىستاندە يوق ايدى.
اونىڭچون دە اۇ يىردە ھىقىقى تۇركىستانلىقلار اچىندە ھىقىقى كۆرەشنىڭ
بولۇشۇ مۇمكىنى دە يوق ايدى.

ذاتاً موسقۇا بولشەۋىكلەرى اوقۇمۇ بىر اىنقىلابىنىڭ باشىدا ياق
تۇركىستانلىقلارنى اىنقىلابى ھىكىۋەت ادارەلەرىگە قۇيۇلماقلا (1917 نىچى
يىلى نويا بىر نەدە بولغان تۇركىستان ساۋىتلىرىنىڭ 3 نىچى قۇرۇلتاينى قارار -
لارىغا باقىلىسىن.) اوز ھائىنانە مۇستەملىكە چىلىك سىياسەتلەرنى تۇركىستان -
تانلىقلار دەن پىرولەتار ھىقىقى يوقلىغىنى پىردەسى ارقاسىدا باشىرماقچى
بولمادىلارمى؟

شالوا ئەلىئاۋا بۇندەن اۋچ كىنە يىل اۋل ساۋىتلىار اىتفاقى مۇركىزى
اجرا قۇمىتەسى مۇبىر نەدەن «تۇركىستاندە پىرولەتار ھىقىقى اڭلاشمايدىغان
بىر نەرسەدە دىمەك وە اۇ يىردە مى پىرولەتارسىز پىرولەتار دىكتاتوراسىنى
قۇرۇلغانلىغىنى» سۇيەلمەكە عىنى فۇكرىنى تۇ كىد ايتىمەدىمى؟ (ساۋىتلىار
اىتفاقى اجرا قۇمىتەسىنىڭ 1928 نىچى يىلى دە قابر اىنىدا تۇپلانمىش IV
سەسىيەسى مۇسبەتلەرىگە باقىلىسىن).

تورکستانده او قتبور انقلابی باشندا بولماغان، بو کون ده یوق بولغان پروله تار صنفی 16 نچی ییلی قایردان چیقیب قالدی؟

ایمدی 16 نچی ییلی عصیانینی تیکشیروچی بولشهویک یازوچیلاری ایسه مه نه شو غایت طبیعی وه منطقی حقیقتگه قارشو نهرسه لهر یازوب اوتوره درلهر .

بولشهویک مطبوعاتندا بو مسئله گه دائر کوب گنه ماته ریال بار . میکلاشهوسکی (Miklasevski) ، نهوگه نی فهدوروف (Evgeni Fedorof) ، کوزمین (Kuzmin) ، مه نیتسکی (Menitski) که بی حقیقی روس بولشه-ویکلهری ده بوتون جهد وه غیرتله ریگه رغماً 16 نچی ییلی عصیاننده تورکستان خلقی آراسندا صنفی کوره ش ایزلهرندن هیچ بر نهرسه تاپا آلمانلار ایدی .

بولشهویکلک پرده سی آرقاسندان گاه وقت تورکستانلیک روحی کورونوب توره درگن تورار ریسقول اوغلی گنه ایمس ، 16 نچی ییلی عصیانینی تیکشیروچی حقیقی روس بولشهویک محررله ری ده بو قوز-غالاننک روسیه وه روسلقعا قارشو عمومی ملی بر حرکت بولغانلیغینی انکار ایته آلمانلار .

ایمدی روس پروله تاری دیکتاتوراسینک 14 نچی ییلنده گنه گالوزو (aluzo) اسمی بریسی باشدا بولغانی حالدا بر قانچا بولشهویک یازوچی-لاری بو قادار آیدین بر حقیقت وه واضح هم کوچلی فاکتورلارغا قارشو 16 نچی ییلی عصیانینک صنفی بر قوزغالان بولغانینی ادعا ایتوب یازا باشلادیلار ، اونلهر تورکستان دهقانلاری وه ملی پروله تار صنفی نک روس مهاجر موژیکی وه روس پروله تاری بلهن برلکده برله شکه ن روس وه تورکستانلی بورژوازی صنفیگه قارشو کوره شکه نلیگنی سویله یدرلهر . روس موژیکی وه روس پروله تارینک 16 ییلی قوزغالانندا تورکستان دهقانلارینک چاریز مگه قارشو کوره شننده یارده مچیلک قیلغانلقلارینی ادعا ایتمه ک یالغوز حقیقتنی انکار ایتمشده ن گنه عبارت بولماسدان ، انصافسز چاسیغا یالغانی اویلاب چیقاریش بولادر .

آولا تورکستانده روس مهاجر موژیکی وه روس ایشچیسی نه دیمه کدر؟ روسیه ده ههر بر حق وه حقوقده ن محروم بولغان روس موژیکی بزده تورکستانده تام حقوقی بر بیک ایدی . یورتنک اُگ یاخشی ، اونوملی ییرلهری اونلار اوچون آیریلغان ایدی . اونلارنک ایشیسی ، مالی یوقالساز جو ابگر ایدک . 1916 ییلغی «عصیان توخومی» چار حکومتینک تورکستانده گی شو موژیک سیاستی نتیجه سیده خلقمز روحیده پیدا بولغان ایدی . ایمدی روس بولشهویکلهری تورکستان یاشلارینک میه سیگه مهاجر موژیکلهرنک چار حکومتینک مستملکه - چیلک سیاستیگه بر آلت حتی قوربان بولغانلقلاری فکرینی زور بلهن تولدیرماقچی بولادزلار . بولشهویکلهرنک بو سویله دیکلهری حقیقتگه بوتونلای قارشودر . بالعکس روس موژیکلهری تورکستانده روسیه مستملکه سیاستینک اساس عاملی وه فاکتوری ایدیلهر .

روس موژیکی روسیه ده چارلق سیستهمینک علیهنده ایدی . تورکستانده ایسه او چارلق سیستهمی وه سیاستینک اُگ حرارتلی وه حقیقی مدافعی ایدی . او باشقا تورلو بولا آلماس ایدی . چونکه او چار حکومتینک تورکستانده گی توپراق سیاستندن تولوق صورتده استفاده ایتهر ایدی .

اگر روس موژیکی چارلق روسیه سینک مستملکه چیلک سیاستیگه «گناهسز بر قورال» حتی «قوزبان» بولغان بولسایدی چار حکومتینک یوقالیشدان سوک او مستملکه سیاستنک بوتون ثمره لهرندن واز کیچیب ، هیچ بولماغاندا تورکستان خلقی بلهن آکلاشیش وه یاقین مناسبت تأسیس ایتش یوللارینی قیدیرار ایدی .

حالبوکه حقیقتده نیچه کوره مز؟ بونی بیامه ک اوچون بولشه-ویکلهرنک ستالین دوریگه قدر بولغان اوز یازو ، اثرلهرینی اوقوب کورینگز . تورکستان انقلاب تاریخینی یازوچی بولشهویک تاریخچیسی که نورگی سافاروف «فیبرال انقلابنده ن باشلاب روس موژیکی تورکستان

قىشلاق ۋە ئووللارنى اوز چوتەگى كەبى بىلەى باشلادى « (*) دىدر .
 يەنە شو سافاروف 1920 يىلى بولوب اوتكەن X فرقه قورولتايندە
 « ىدى سو حقندە توپلانغان استاتىستىقلارغا كورە روس مهاجرلەرى
 پىرىنك يوزدە 35 دەن يوزدە 70 گە كوتەرىلگەنلىگىنى » سويلەيدىر
 (طبيعى بو اوسيش توركستان دهقانلارى يىرى حسابندەندىر .)

دمىترى فورمانوف (Dimitri Furmanov) دىگەن باشقا بىر بولشەويك
 محررى « ميه تەژ » (« Miatej » = « قوزغالان ») اسملى ، بوتون ساويتلار
 اتفانقندە ، بالخاصە توركستاندە شەرت قازانمش بىر ائرنندە روس مهاجر-
 لەرىنك توركستانلىلەرگە قاراشىنى گوزەل ۋە ادبى اسلوبدە تصوير ايتىپ
 بىرەدر (**). بو كتابدە روس مهاجرلەرىنك توركستان دهقانلارىغا
 حقيقى مستملكە چىلك كوزى بلەن باقىشلارى ۋە حيوانى معاملەلەرىنك
 اوتويلەس منظرەلەرى پەك بلىغ ۋە آچىق بىر صورتدە تصوير ايتىلمىشدر .
 اىمدى بىر آزدا روس ايشچىسى ، روس پرولەتارىنك آلمان وضعيت
 ۋە اونك توركستان يوقسوللارىغا قاراشىنى كرزەدن كىچىرە بىلىك . بونلار
 بزگە عمومىتەلە خلقمىزگە قانداى كوز بلەن قارايدىرلار ؟

بوگا جواب اوچون كوب اوزاقلارغا باروب يوروش كىرەك ايمەس .
 اوقتوبر انقلابىنك توركستاندەگى باش دورەلەرگە دائىر يازغان بوتون
 بولشەويك محررلەرى « اوقتوبر انقلابىنك توركستاندە مستملكە چىلك
 روحنندە بولغانلىغىنى » يازادىرلار .

ياقنىدا اورتا آسيا بيوروسندەگى موسقوا بولشەويكلەرىنك ايسلە-
 دىكلەرى مشهور لەين مکتوبى (« ياش توركستان » نك 23 نچى نومرو-
 سىگە باقىلسىن) نك اوزى توركستاندەگى روس بولشەويكلەرىنك
 آچىقدان آچىق مستملكە چىلك سياستى يوروتكەنلەرى مناسبتىلە
 يازىلغان ايمەس ايدى ؟

ساويت حكومتى دورندە مستملكە چىلك قىلغان روس ايشچىسىنك

(*) گە . سافاروف نك « مستملكە انقلابى » دىگەن ائرنىنك 62 نچى بىتىگە باقىلسىن .
 (***) روسچە بلەدرگەن بوتون توركستانلىلەرگە بو كتابنى دقت بلەن اوقوب
 چىقىشلارنى توصىه ايتەمىز .

چارلق زمانندە موندان باشقاچا بولىشى امكانى ۋە احتمالى بارمى ؟
 روس ايشچىلەرى چارلق روسىيەسىنك مستملكە چىلك سياستندە اساس
 عامللاردان برى بولغانلار ۋە اونلار توركستان خلقىنك ايزىلىپ
 تالانىشدا چار حكومتى بلەن برگە مسؤلدەرلەر .

مەنە شو توركستانلىلەرنك يىرىنى تارتوب آلوب ، قانىنى سورگەن
 روس موژىكىنى ، مستملكە چىلك حيوانى معاملە قىلىشدا قوروپاتكىن
 پوليس ۋە ژاندارماسندان هىچ بر آيرماسى بولماغان روس ايشچىسىنى
 موسقوا بولشەويكلەرى بوكون توركستان دهقانلارنىك دوستى ، متفقى
 قىلىپ كورسەتىشكە تىرىشەدرلەر . سوگ زمانلارداگى 16 نچى يىلى
 قوزغالانى اوستندە يوروتىلگە تىكشىرىشلەردە شو مستملكە چىلك
 روحنندەگى روس مهاجر موژىكى ۋە روس ايشچىسى « بورىلەرىنى »
 بوياب « توركستان قوزولارى » شىكلندە كورسەتمەك مىلى كورونوب
 تورهدر .

ايشىنك ائگ قىزىق يىرى شونندە كە اىمدىگە قدر « 16 نچى يىلى قوز-
 غالانى روسىيەدە روسلققا قارشو عمومى مىلى بىر حرىكت ايدى » . « روس
 مهاجرلەرى منفعى بلەن توركستان دهقانلارى منفعى بىر بىرگە ضد
 ايدى » دىب يازغانلارنك ھەممەسى « تار ملتچى » ، « شووئىنىست » دىب
 قارالاندىلار . بو قارالانويچىلار اىچىندەن اىمدىگە قدر اوز فكىرنەن
 تايوب اوزىنك ياگلىشقانلىغىنى اعتراف ايتب توبە قىلغان بىر گنە كىشى
 چىقىدى . اودە اىمدىگى قىرغىزىستان باشلوقلارندان عبد الرحمان در . بو
 كىشى « پراودا ووستوكا » غازىتاسىنك 19 سەنتابر نومروسندە باسىلىپ
 چىققان بىر مکتوبىندە اوزىنك 1926 نچى يىلى چىققان بىر مقالهسىندەگى
 « 16 نچى يىلى قوزغالانى توركستانىك عمومى مىلى بىر حرىكتى ايدى »
 دىگەن فكىرىنى « ياگلىش » دىب يازىپ اوتوروبدر .

باياقىش عبد الرحمان ! ستالېن نك قىزىل باندارلارى قامچىسى آستندا
 عمومىتەلە ۋە بالخاصە مستملكەلەردە انقلابى حرىكتىنك تىكلەم ۋە انكشافى
 حقندەگى لەين نظرىيەسىنىدە اوتوتوب قويغان . لەين نك بو نظرىيەسنىچە

« هر زمان مستملکه‌لرده‌گی انقلاب حرکتله‌رینک عمومی ملی

قاراقته‌رینی حائز بولیشی کیره‌کلگینی ، بوندای اسیر مملکتله‌رده بوتون ملتنگ صنف آیرماسی قوماسدان برکک حالندا عمومی دو شمانغا دیمه‌ک حاکم ملتگه قارشو کوره‌شکه‌نلکه‌رینی ، بوندای خلقله‌رنک اوز آرالا- رندا صنف آیرماسی کورمه‌دیکله‌رینی ، مستملکه‌چی ، ایزچی ملتنگ ده صنفله‌رینی آیرماسدان اونک هیئت عمومی‌سیگه قارشو کوره‌شده بولغانینی » اونوتوب قویغان.

16 نچی ییلی قوزغالانی تورکستان ملی انقلابینک برنجی پایه‌سی ایدی وه او عمومیته روسلق وه روسیه‌گه قارشو ایدی. مستملکه‌لرده‌گی عمومی ملی انقلاب حرکتینی ملی پروله‌تار صنفی انقلابی حالینغا یله‌تیش اوچون یه‌نه له‌نین عقیده‌سی بویونچا « او ملت ایچنده صنفی قورولوش وه کوره‌شنگ متکامل بر حالفا کیلگن بولیشی کیره‌ک » ایدی که بوده تورکستانده یوقدی. ایکنچیدن « ایزیلیمش وه ایزمش ملتله‌رنک پروله‌تار صنفله‌ری آراسندا دوستلق وه قارداشلق مناسباتینک یاراتیلغان بولیشی لازم » ایدی که بو شرائط تورکستانده نه چارلق زماندا وه نه‌ده له‌نین ساغ ایکن بار ایدی وه نه‌ده بوکون بار. یورتمز تورکستانم زور بله‌ن موسقواغا، باغلی توتولگونچه روس پروله‌تاری ایله تورکستان ملی پروله‌تارینک آراسندا یاقینلق ، دوستلق امکانی هیچ یوق وه بولا آلماس.

بولشه‌ویک یاغناچیلغی له‌نین نک انقلاب حقنده‌گی نظریه‌سینی- ده بوزوب توروبدر.

1916 نچی ییلی قوزغالانی تورکستانک روسیه وه عمومیته روسلقغا قارشو عمومی ملی چیقیشی ایدی.

بو حقیقتنی یاشیرا آلیش روس بولشه‌ویکله‌ریگه بوکونگه‌چه میسر بولماغان وه هیچ بر زمان میسر بولمایدغان بر نه‌رسه‌در.

چوقای اوغلی مصطفی.

تورکستانده 16 نچی ییلغی قوزغالیش

(باشی اوتکن ساندا)

16 نچی ییلی قوزغالانینک ائک شدتلی قسمی تورکستانک یدی سو ولایتده — کوجه‌به‌أهالی ایچنده چیقمشدر. اونکچون‌ده یدی سو حادثه‌له‌ری اوستنده آیروچا توختاب اوتیشنی فائده‌سز تاپمایمز.

تورکستانک تورلو دائره‌لرنده ایبول آیندا بولوب اوتکن تورالانلاری یدی‌سوده آوغوستده گنه آلاولانماقا باشلادی.

یدی سو والیسی فولباوم ایبول باشندا چیقارغان بر یاتنامه‌سنده اوز طرفندن اعلان ایتیلگن «چارآزاده‌سی» نک ییرلی «بولس» وه آقماقاللار تاماندان «آقیشلار بله‌ن» (!؟) قارشولانوب بر آن اول فعالیتگه کیچیش طلب ایتیلگه‌نلیگینی یازسادا حادثه‌نک سو- گراگی انکشافی وه اطرافندن کیلگن خبرله‌ر بو حسن قبول نک گنه‌رال فولباوم «جنابلاری» نک یارداقچیسسی ، مأمورله‌ر طرفندن- گنه بولوب بوتک خلقنک قاراشی بله‌ن هیچ بر مناسبتی بولماغانلیغینی کورسه‌ته‌در. یدی‌سوده خلق کتله‌سی بو آلتادراغان ایشچیلره‌نک توغریده‌ن توغری سوغوش میدانیگه یوباریلوب قیریلجاغی فکرنده بولغان. لاشمان خبری چیقار-چیقماس ییرینی ، ملکینی ، ایکینینی تاشلاب مالنده‌ن‌ده آلا بیلگن قدرینی آلوب ختای حدودینی کیچیب کیتیشی اویلاب ، او یولنی توتکن ایللهر کوب گنه بولدی. ذاتا توروپاتکین‌ده فولباوم گه یازغان بر اهرنده «داخلده آسایش تأمین ایتیلگونچه ییرایله‌ردن ختایغا کوچو فکرینگه توشکه‌نله‌رگه مانع بولما، گز» دیدر.

بوتون ایبول آیی غیر معین مذذب هیجانندن عبارت بولغان حادثه آوغوست باشلارندا آچیق عصیان شکلینی آلدی. بو حادثه‌نک چیقیشینی اولدن کورگن وه یاخود اوز منفعتله‌ری اوچون اونی

چقاروب کوچه تیریشگه حرکت ایتمه کده بولغان روس اداره لهری بو آراقدا کیچکهن فرصتی اوز حاضرقلاری اوچون اعظمی صورتده استفاده ایندیلهر. ایسته ر بو حاضرقلار، ایسته رده حادثه باشلاناندان سوگراگی حربی حرکت بری تاشکنده ایکنجیسی آلامآنده اوتورگهن قورویاتکین وه فولبوم که بی ایکی مشهور سوغوش بیلر مه نله ری طرفنده ن اداره ایتمیله ی.

یدی سوده قوزغالان باشلانالیغی خبری چقارچیقما س تاشکنده ن یاردامچی عسکری کوچله ر یوباریلیدی. قورویاتکین فولبومگه یازغان بر بویوروغنده اوزینی آڭ آزیندا کونده ایکی تاقیر تیلگراف بلهن خبردار ایتموب توریشنی سوره یدر. رسمی او- راقدان آچیق کورونوب تورادر که بو ایکی قانخور گهنه رال بوتون قانلی پالانلارینی اولده ن اوز آرا حاضرلاب قوینان بو- لغانلار. یدی سوده گی بوتون تار داوانلار تعیین وه تحکیم ایتموب عصیانچیلارنی بو داوانلارغا طرف سیقیشریش وه اونله رنی بو بیلرلرده بره ر- بره ر توتوب قیریش حتی بو ایکی گهنه رالک اوز آرا مذاکرده قوللانغان اصطلاحلاری بلهن ایتمه کنده اودائره لدر اها ایسنک «که کلیک» که بی قیریلشی حاضر لانبوب قویولغان ایدی. بو ایکی گهنه رالک کورگهن آڭ جدی تدبیرلر نده ن بری ممکن قدر تیزلک بلهن یدی سوده گی عسکری کوچله رنک آرتیر- یلیشی بولغانی که بی ایکنجیسی ده او طرفلرده گی مهاجر روس اها اینی تیشندن تیرناغیغا قدر قوراللاندریش اییدی. توبالان باشلار باشلاماس بر طرفنده ن تاشکنده ایکنجی طرفنده ن «سه مه ی» ده ن عسکری کوچله ر یوباریله نوسی ایدی.

«فولبوم» اوزینک برنجی مراجعتلر نده ن بریسته قورویاتکین ده ن تیزلک بلهن 2000 میلتیق وه مناسب مقدارده اوق یوباریشنی سوره یدر. طبیعی بو مراجعت درحال آشیقچاسی بلهن بیریگه میتریلیدی.

گهنه رال قورویاتکین فولبوم که یوبارغان تعلیماتلارندا روس مهاجرلهرینی قوراللاندریش وه عمومیتله قوزغالانغا قارشو کو- روله درگهن تدبیرلهر حقنده کوب گنه شایان دقت نهرسه لهر سو- یله یدر. او «بیرلیله ر عصیانینی یاتیریش اوچون حرکت ایته ر که ن روس اها اینک حیات وه مالینی امنیت آستیغا آلیش آڭ مهم وظیفه- کزدر» دیگهنده ن سوڭ روس مهاجرلهرینی قوراللاندریش مسئله- سیگه کیچوب «مهاجرلهرنی اوتلو وه اوتسز ههر تورلو قوراللار بلهن قوراللاندریکز. بوتون روس اها لیگه سربست قورال تاشیش حقی بیریلسین.» بوندان تاشقاری احتیاط کوچله رده ن بر قسمینی تویلاشغادا اذن بیر گهنلیگینی. سویله گهنده ن سوڭ سوغوش یوروتوش پلانی اوزون اوزادی تفصیلاتی بلهن کورسه ته در.

قورویاتکین اوز تعلیماتینک بر بیرنده بیرلی خلقنک اوز آرا بولغان قیله وی وه باشقا منازعه لهر نده ن استفاده ایتمنی اونوته سلیک کیره کلیگنی کورسه توب «شبهه سز بزگه صادق بولغان ایل وه اوللاردا باردر. اونله ر عصیانچیلهر که قارشو یوباریلسین» دیدر. یالغز یدی سونک گنه ایمه س، بوتون اولکه نک آڭ شدتلی قوز- غالانی پیشه ک قضاسنده کوتاریلیدی. پیشه ک خلقی قوزغالان کو- تارار- کوتارماس مشهور جاتای خان اولاندنه ماناپ شادمان باترنی خان کوتاردی. بونله ر آز بر زمان ایچنده قاراقول وه جار کند قضالهری اها ایسینی ده اوز یانلاریغا تارتوب آلدیلار. بو آرادا عصیان یدی سو، سیردریا وه فرغانه ولایتلهرینی بیلرلهر گهن بورچه کنی توتوب اوتورگهن قیرغیز تور کله ری ایچنده عمومی بر شکل آلدی. عصیانچیلهر سلاحلاندریلمش روس قیشلاقلاریغا هجوم ایتموب قورال وه ماللارینی آلوب کیتدیله ر. روس مهاجرلهریگه حکومت طرفنده ن یوباریلما قدا بولغان سلاحلارنی توتوب آلدیلار. بو صورتله آنچا گنه قورالنی قولغا توشوروب آغان قوزغالانچیلار اوزلهرینی کوچلی حس ایته ده باشلادیلار. پیشه ک اطرافنی اها ایسی 13 نچی آوغوست

كونى بويوك بر قافله حالدا توقماق شهرينى آليش اوچون حرکت ايتدیلەر. فقط روس حكومتى توقماقنى دها اول كوب گنه سلاح وه عسكرى قوت بلهن تولديروب قويغان ایدی. روس کوچلهرى قوزغالانچيلار بلهن قارشولاشقاندا شهرده گي عصيان بلهن علاقەسى بولماغان سلاحسز تورکستانلى تجارلارنى تويلاپ اوڭ قاتارغا تو- زوب اوزلهرى اونلەرنك آرقاسندا توروب آتماق كه بي غيرى انساني تدبيرلەر، خيله لەر قوللانماقدا ايدیلەر. قارشوسندا سلاحسز، گناهسز اوز قارداشيني كورگهن قوزغالانچى دا سلاح آيشدان چيکينمەك مجبوريتنده ایدی. خلاصەسى تورلو دسيسه وه تورلو نيرهك سوگنده روس حكومتى کوچلهرى قوزغالانچيلارنى چيکيليشگه مجبور ايتدیلەر. عيني تاريخلەرده ايسيق كول اطرافى اهايليسى ده بويوك بر منلوويتگه اوچراديلار. هەر طرفده بربرينى تعقيب ايتكهن مغلوبيتلەر قوزغالانچيلار صفينى يەنه ده آرتيغراق بوزدى. اونلەر داغينق حالدا هەر طرفگه، اكثر يتلە يوقايريدا كور- ديگمز، قوروياتکين وه فولبوم پلاندا حاضر لانغان استقامتلەرده قاچيشماق مجبوريتنده قالديلار. بو آندان جزا دستلەرينك قوزغا- لانچيلارنى تعقيب وه عصيان بلهن علاقەدار وه علاقەسز بوتون يدى سو اهايليسيني جزالانديرش حرکتى باشلاندى. عاصيلارنك «که کليک» که بي قيريلماقدا بولغانى بر طرفده تورسون تىچ خلق چومالى که بي ايزيليب تاپتالماقدا ايدى.

ايستەر عصيان باشلانماسدان اول، ايستەر عصياننك موفقيتسز چيقيشى تيجهسندە ختاي توپراغىغا قاچوب اوتكهن اهايلينك حالى ده سوڭ درجهده آچينارلق ايدى. آزماز قالغان ماللارى يوقالمش، تالانمش اڭ اصغرى حياتى احتياج وسائطندن ده محروم بر حالدا ايدیلەر. حتى بو قدر قانلى ظلم وه تهرورنى كوروب تورەر که ن ايجلەرندهن تورکستان توپراغىغا قايتوب كيليشنى تجربه ايتوچيلەر ههم بولدى. روس اداذهلەرى بولسا بو هەر بر وسائطندن محروم،

چارهسز اهايلدن اوز يورتيگه قايتوب كيليش اوچون كلى مقدارده تضمينات ايسته ديلەر.

اوكتابر ايندا قوروياتکين يدى سوگه سياحت ايتدى. او بو سياحتى اتناسنده سويله گهن نطقلەرينك برنده «باش بوريلەرنك مطلق توتيليشى كيرهك. ايش قوى سورولەريگه كيلگهنده اونلەرنى عفو ايتش ههم ممکن. طييعى كوب گنه روس قانينى توككهن پيشپەك قضاسينك تاغلق قسملەرى بلهن قاراقول قضاسى بوتريئيدن خارجدر. او ييرلەرنك اهايليسى آقبتديقلارى روس قانينك كوبلگى نسبتندە جزالانديريلاجاقلار... ايسيق كول بويلارى وه که به ده رەسى بوتونلاى ييرلى اهالى قولندان آلتادر. بو دا ائره لەرنك ييرلى اهايليسى نارين ناغلارينك ايچ طرفلەريگه سورولەجه كدر. مەنە اوز يورت وه ملكلەرندهن محروم ايتيليش که بي بو شدتلى جزالار اونلەرگه اوزلەرينى تانتسا كيرهك» ديدر.

او زماننك اڭ موثوق استايتستيق منبعلەريگه نظراً يدى سونك تورلو دائره لەرنده ييرلى خلقنك عصيانندن اولگى وه 17 نچى ايل غينوار سانلارى آراسندا گى فرق قويداغىچا كورسە تيلەدر:

آلا- آنا قضاينده قوزغالانغاچا	4.347	عائله ،	17 نچى يىلى غينوارنده	2.415
چارکند	»	»	»	4.378
پيشپەك	»	»	»	11.518
قاراقول	»	»	»	8.847
لەپسى	»	»	»	3.629
	»	»	»	7.071
	»	»	»	34.509
	»	»	»	27.831
	»	»	»	16.096

بو حسابگه كوره قاريشيقلق وه جزا دستلەرى حرکاتى اتناسنده، شو قدر قسقاگنه بر مدت ايچنده يدى سو اهايليسندن عموماً 270632 جان آزالغان.

يدى سو اهايليسنك خوجالق جهتندن يوقاقتانلارى يەنه ده آغير اقدر. بو تالانلارنك قانداى بولغانلغىنى فولبوم اوز رسمى راپورلارنده آچيقدان-آچيق يازوب، حساب كورسە توب اوتوره در. بو قانخورنك ييرلى آوول وه ايللەرنك ماللارنى تارتوب آلوب

روس مهاجرلەر يېڭە پايلاشتىرغانى كۆپ واقع بولمىشدر. فولبوم اوز راپورلارنىڭ بىرىنىدە قارا قول دائىرىسىدە حكومت حسابىگە خىطگە ئالغان 3 يوز مىڭ ، « قوچقارچى » دە يوز ايللى مىڭدەن زىيادە ، توقماقدە يەنە بو قدر مال بارلىغىنى يازادىر. طبعى بونلەر ئالاندىن آرتوب خىزىنە حسابىگە يازىلغانلار يىدر.

يەنە او زمان استاتىستىقىلارنى يىزىلەرنىڭ تورلو مال جىنسلەرنىدە كوردىكىلەرنى ضررلەر نىسبىتىنى شونداى كورسەتەدەرلەر:

قۇبالار	يىلقى	سىڭىر (قارا مال)	تۇبە	اوافق مال	اورتا حسابلە
آما-آنا	يوزدە 10,21	7,61	10,8	9,14	يوزدە 9,83
چارىند	» 78,59	63,98	89,19	81,55	» 79,09
بىشەك	» 42,18	34,04	51,08	52,43	» 43,94
قارا قول	» 75,61	63,27	81,71	81,15	» 77,91
لەيسى	» 7,92	7,43	7,1	13,03	» 10,77

بوندىن باشقا تور كىستانلىلەرنىڭ كلى مقدارىدە اىكىنلەرنى دە يىرنە قالمىش وە قىسمائى حكومت وەيا روس مهاجرلەرنى طرفىندەن توپلانوب آلمىش ، قىسمادە بوتونلانى چوروب محو اولمىشدر.

تور كىستاننىڭ ھەر طرفنى قاپلانغان وە تور كىستانلىلەر اوچون كلى ثروت وە يوز مىڭلەرچە جانىگە اوتورگەن 16 نىچى يىلغى قوزغالاندا روسلەردەن اولوب يارانانلار 2,325 كىشىدر.

1384 كىشى دە دەره كىز يوقالغان. كورەش ، جزا دستەلەرنى حر كاتى وە سوڭرادان اوزونچە زمان دوام ايتكەن تەرور اتانسدە قىزىلغانلار بىتمەس ايمىش كەبى عصيان ياتىرىلغاندىن سوڭ مىڭلەرچە تور كىستانلى محكمەگە بىرىلوب 350 كىشى اعدام وە مىڭلەرچەسى سورگون ، قاماق كەبى تورلو جزالارغا محكوم ايتىلدىلەر.

بوتون تور كىستاندە او جملەدەن ىدى سودە قوزغالانچىلار «كە كلىك كەبى» قىزىلدىلار. عصيان كوپدەن ياتىرىلغان بولسادا بو قىرغىن چارلق ھىولاسىنىڭ متغىن مېتى چىقاريلوب آيلانغاندىن سوڭرا «دەموقراتىق» موقت حكومتى حتى «انسانپىرور» ،

«خلاصكار» ساويت حكومتى دورىدە دوام ايتدى. (بو حقەدە ايكىنچى دەها مناسب بىرىدە).

چارلق حكومتى ظاھىرەدە عصياتى موفىقت بلەن ياتىرغان بو. لوب كوروندى ايسەدە حقىقتە ايش بونداى ايمەس ايدى. توغرى تور كىستانلىلەر ظاھىرەدە بو قوزغالاندىن كوتدىكىلەرنى مقصدلەر يېڭە ايرىشە آلمادىلار ، يورتلەرنى روس ظلمىدەن قوتقاروب آلمادىلار.

فقط بوڭا قارشو ھەر بىر تور كىستانلىنىڭ ذھنىدە كى قورتولوش فكىرى وە روس حاكىمىتىگە قارشو قىرت حسى 16 نىچى يىلى قوزغالانى بلەن اڭ تىنىق وە آيدىن شىكلىنى آلدى. بىردە تور كىستان-لىلەر بونداى حر كىلەرنىڭ بىر بىرلىك وە بىر انتظام استىدا بولوشى كىرە كلىگىنى بىر آزادا آچىق كورمىش وە آڭلامىش بولدىلار. دىمەك تور كىستانلىلەر بو حر كىلەرنى بلەن اوز يورتلەرنىدە كى روس حكىمرا-ئىلىگە اورولادىغان اڭ كىرچىلىسى اوردىلەر. چارلق ھىولاسىنى اوز اوموزلەرنىدەن ايرىغىتوب آتماقلا قورتولوش حر كىتى وە مىلى تشكىلات يولدا اڭ جانلى آدىملارنى آنا باشلادىلار. اونىڭچون بو كونىگى مىلى مجادىلەرنىڭ بايراقچىلارنى بولغان 16 نىچى يىلغى شھىدلەرنى حرمتلەرلە ايسلەمەك ، اونلەرنىڭ روھىگە فاتىحە او قوماق ھەر بىر تور كىستان استىقلالچىسىنىڭ مىلى وظيفەسىدەر. تىمور اوغلى

بولشەوىكىچە آقارتو

خىلقلارنى آقارتىشغا خىدمت ايتوچى مطبوعات ، انسانىتنىڭ رفاھتى اوچون ايجاد ايتىلگەن تەخنىك كىشياتى ، رادىو جھازلارنى ساويت مملكتىدە انسانلق سعادىتىدەن باشقا بىر مقصدگە خىدمت ايتمە كەدەر. عصر حاضر كىشياتىنى ساويت روسىيەسىدە بوندى بوزوق قوللايدىش (سوء استعمال) روس قوموندىستلەرنىڭ اخلاق توبەنلىگىدەن كىلەدەر. لەنىنگراد رادىو استاسىيونىدەن ساويت مملكتىنىڭ ھەر تامانىغا

تارقايتماقدا بولغان خبرلەر ، سوڭ زمانلار آبنوقسا آلمانلارنىڭ نظر دقتىنى اوزىگە كۆپ تارتا باشلادى . روسچە آڭلايدىغان بعضى آلمانلار لەنينغراد رادىو استاتسىيونىدەن شۇندەي خبرلەرنى ايشىتكەنلەر :

« آلمانلاردا Brüning رەھبەرلىكى آستىدا قايتىلىست ھۆكۈمىتى ۋە اۋنىڭ ظالمانە پولىس تەرورى دوام ايتەدۇر . آلمان پولىسلارى كۆچەلەردە ايشچىلەرنى اوچرەتسەلەر ايتەر قومۇنىست ، ايتەر فرەسز بولسون » سېسىز اولنەرنى كەلتەكلەپ بوغازلاپ تاشلايدىرلار . آلمان مىلى سوسىيا - لىستلارى دا ظالم پولىسلارنىڭ ھەر دائىم ياردەمچىسىدۇرلەر . بولنەلەر ھەم بىر يىردە بىر ايشچىنى توسەتدەن كورۇپ قالسالار دۇر حال اولدۇرە . درلەر ... آلمانلاردا شۇنداقچى بار . آزۇق اوقات تايىلمايدۇر . بىر لوقا ئەكەك تېشلەش اوچۇن ھېچ كېمىڭ پولى يوق . بوتون ايشچىلەر يالاڭ آياق كېزەدرلەر . . . » (بەرلېن دە چىقادىغان «Deutsche Allgemeine Zeitung» نىڭ 20. 8. 31 نىسخەسىدەكى «ساۋىت رادىو استاتسىيونىنىڭ اوتانماس يالغانچىلىغى» (Freche Lügen der Sowjetsender) باشلىقى بولۇمىغا قارىسۇن .)

ساۋىت روسىيەنىڭ اسىرلەرنىڭ بولغان باياقىش تور كىستان خەلقى ھەم چىت اولكەلەردە بولۇپ تورگەن بوتون خادىشلەرنى يالغانچىلىقتا رەقۇرد قازانغان لەنينغراد رادىو استاتسىيونىدەن ۋە ساۋىت مطبوعاتىدا ايشىتمەك ئىختىسارلىغىدا قالمىدۇر .

ساۋىت مەملىكىتىدە حەقىقەتكە اۋىمەگەن ياڭلىش خەبەرلەرنىڭ تارقا - لىشىدا يالغانچى روس سىياھلارنىڭ دە بويۇك روللارى بۇردۇر . «قىزىل اوزبېكىستان» خەبەرلەردەن جورە قول دېگەن بىرىسى تور كىستاندەن قىرىمغا سىياحت ايتەرگەن يولدا ، موسقۇادا ، تىمۇز باشىدا گۇيا اۋرۇپانى كېزىپ كېلگەن Sergey Tretyakof نامىدەكى بىر روس يازۇچىسىنىڭ مەروضە - سىنى تېڭلەيدۇر . بۇ روس يازۇچىسى آلمانىا ، اۋستىريا ۋە دانىمارقاغا يىدى اېلىق تېكشۈرۈش سىياھىتى قىلغان ايمىش . بۇ سىياھنىڭ يوقارىدا اناغان اولكەلەردە كورگەنلەرنىڭ يالغانغا قاراشلى بولۇمىنى جورە قول

« اېكى دىنيا » باشلىغى (سەرلۇھەسى) ايلە « قىزىل اوزبېكىستان » غازىتا - سىنىڭ 12 ئىچى ايلۇ (تىمۇز) نىسخەسىدە ئىشرا ايتىمىدۇر . روس مېخىتەندەن باشقا بىر يېزىقى كورمەگەن ۋە ساۋىت مطبوعاتىدا باشقا بىر نەرسەنى اوقۇشدا بولۇنەي چىتدە قالغان باياقىش جورە قول لاقالىق قىلىپ مەلۇن تىرىتياقوفنىڭ سوزلەرىگە اينانغان ۋە مەقالەسىنى اۋنىڭ يالغان سوزلەرى بىلەن تولدۇرەدۇ « قىزىل اوزبېكىستان » اوقۇچىلارنىڭ دا آلمانىا بىجرائى خەقنىدە بولۇشە ۋە يەكچە آقارتۇغا تېرىشكەن ! ...

جورە قولنىڭ يازىشىغا قاراغاندا تىرىتياقوف آلمانىا قىشلاقلارنىدا تىراقتۇر دېگەن نەرسەنى كورمەگەندۇر . آلمان قىشلاقلارنىڭ اوقات مەسىلەسى دە كۆپ قايتىغىرلىق بىر خالدا ايمىش . تىرىتياقوف آلمان قىشلاقى عائلەسىنىڭ قانداق قىيىن كۈنلەر كېچىرگەنىنى اوز كوزى بىلەن كورگە نىچە سۈيىلەپ بىرگەن ۋە اۋنىڭ ئەيتكە نىچە يېشى ايشكە يارارلىق ائى جىلى بىر عائلەنىڭ اوقاتى تۈبەندە كېچەدۇر : ائىغا بىر قانداق قەھۋە ، كۈنىگە 15 قانداق يېر الماسى (پاتانىس ، قارتوفىل) ، ھافىدا بىر قانداق ئەت ، ائىغا بىر پوت ماقارون ، ھافىدا اېكى تاپقىر بالىق .

آلمان قىشلاقلارى اوز آرا «قولخوزلار» تۈزۈش اوچۇن اورونۇپ ياتقانلار ايمىش . بارچا آلمانلارنىڭ كۈزلەرى ساۋىت روسىيەسىگە تېكىلىگە نىدەن يالغۇز بەرلېننىڭ اوزىدە 15 مېگدەن ائىقىق آلمان روسچە اورگەنەر ايمىشلەر (؟) . بوتون آلمانىا آلاۋ اچىندە ايمىش ؛ ياقىندا ساۋىتلا - شىب كېتەجەكش ...

جورە قول دېگەن تور كىستاننىڭ شۇندەك قومۇنىستى يالغانچى تىرىتياقوفنىڭ حەقىقەتكە اۋىمەگەن سوزلەرىگە يۈرە كەدەن اينانغانىدىن مەقالەسىنى شۇندەي جەملەلەر بىلەن بېتىرەدۇر :

« بۇ جايدا بىزنىڭ تېلەگىمىز شۇ اورتاق تىرىتياقوف خەبەرلەرنىڭ ائىرىم كىتاب خالندە چىقىمىدۇر . بۇنى تېزلىكە (ھەقىقەت يازماسىنى ائوب) اوزبېكىچە باسۇپ تارقىتىشقا «اۋز ئىشرا» (اوزبېكىستان دۆلەت ئىشراىتى) نىڭ كېرىشىنى كېرەك . بۇ تىدىر «بىلىم اۋرۇپادا» دىب چىنلەنۇچى اوزبېك (دوامى 22 ئىچى بېتدە)

پریا

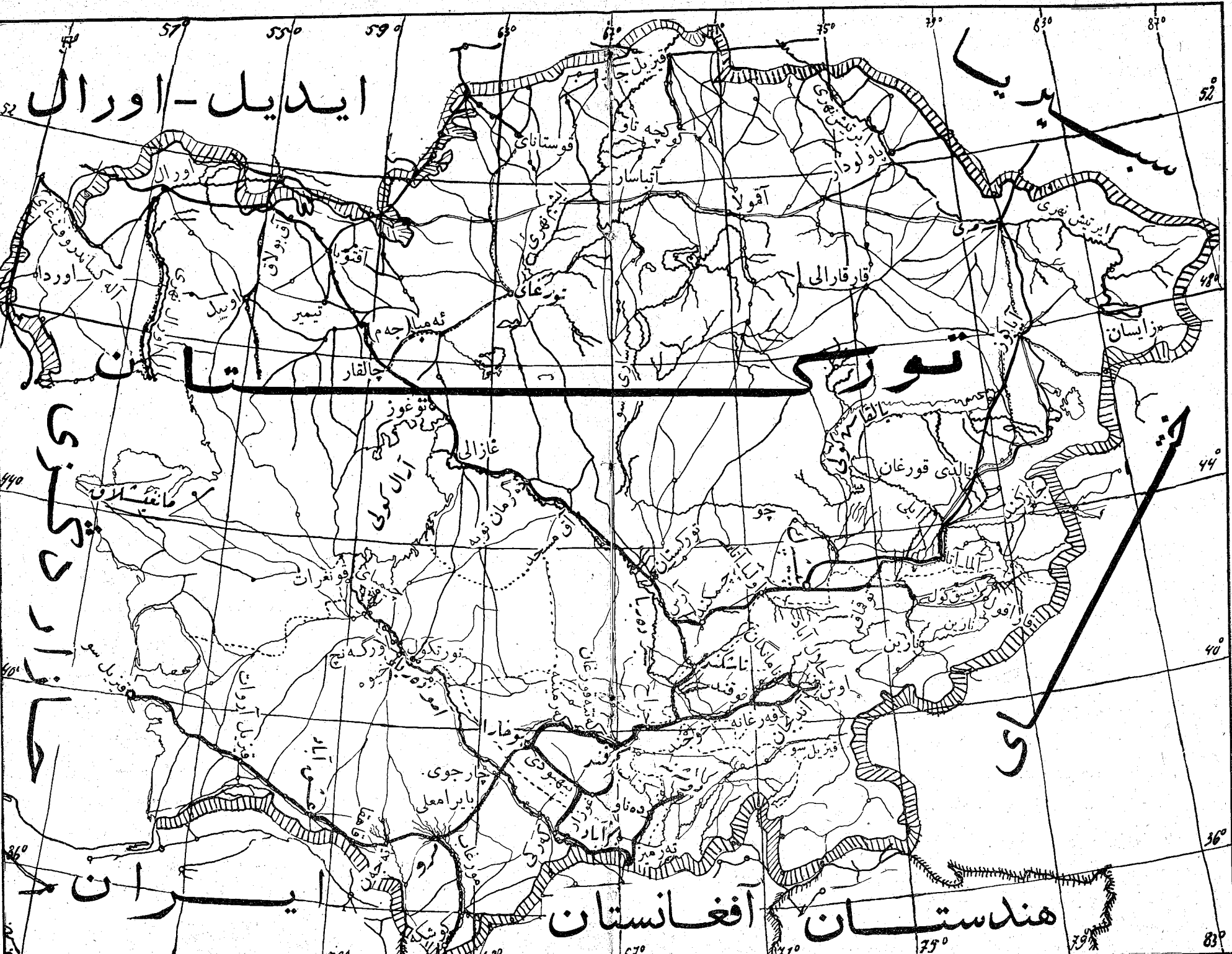
ایدیله-اورال

تاجیکستان

ایران

هندستان افغانستان

تورک

ختایدا

سوڭ زمانلاردا بوتون دنيانك نظر دقتيني جلب ايتكەن حادثە-لەرنك برى دە مانجورىاداگى ياپون-ختاى توقاشمالارى بولدى. حادثە پەك اهميتسىز بر مسئله دەن چىقىمىشدر. ايول ايندا مانجورىادا «ناقامورا» اسملى بر ياپون ضابطى اولدىر يلدى. بو مسئله اوستىدە ياپون وە چين حكومتلەرى آراسىدا مذاكرات باشلانار-باشلانماس ايش اوزىنك حقيقى يولىغا توشوب كىتىدى، يعنى مذاكرەلەر مانجور-ريادا ياپون منافىقىنى مدافىعە وە ياپون تائىرىنى كوچەيتىش اطرافىدا جريان ايتدى.

مانجوريا نە ديمە كدر؟ — ختاينك موقدەن، گىرىن، ھەي-لونف-تسەن (كيانغ-چەنغ) (Mukden, Girin, Hey-lung-Tsen) اسملى اوچ شىرقى ولايتى برلىكە «مانجوريا» دىب اتالادىر. مانجورىانك مركزى موقدەن شەھرىدر. «شىرقى ختاى» (مانجوريا) تىمىر يولى اتالغان وە چارلىق روسىيەسى طرفىدەن سالغان تىمىر يول بو مانجورىانك اورتاسىدان كىچەدر. بو يول بويوك ختاى مملكتىنك مىلى بىرلىگىنى بوغماقدا بولغان بر زنجىردىز.

بو مانجوريا تىمىر يولىنك 800 كىلومەتر اوزونلىغىدا بولغان جنوب قىسمىنى («South Manchurian Railway»)، روسىيە 1905 نچى يىلغى مغلۇبىتىدەن سوڭ ياپونىغا ترك ايتكەن ايدى. او زمان ياپونىا بو يولدىن باشقا «لياوتونغ» (Liao-tung) يارىم آتەسىنى (پورت آرتور شەھرى بلەن برگە) اشغال ايتكەن وە «قوريا» نك حمايەسىنى اوز عەھدەسىگە آلغان ايدى. قوريا مانجورىانك گىرىن وە موقدەن ولايتلەرى بلەن ھىمىدوددر. مانجورىانك جوغرافىيە وضعىتى وە اونك اورتاسىدان كىچكەن تىمىر يولىنك روسىيە ايله ياپونىا قولدا بولوشى طىبىعى اولاراق بو ايكى دولت آراسىدا بر رقابت توغدىردى.

شوروىنىستلەرىگە «كوتولمەگەن» ضربە بولوب توشەجەك» دىدر.

بر نىچە آي ايلگەرى ساويت دىكتاتورى ستالين نك اوزى روسىيە نك مەدەنىيەتچە غەربى آروپا اولكەلەرگە قاراغاندا يارىم عصر آرقادا بولغانىنى اعتراف ايتمىشكەن وە مملكتەدە ياپونىيە جۇمھۇرىيەتىنى ئورموشكە آشىر-ماقچى بولغان ساويت حكومتى روسىيە نك ايكى آلتا كىتكەن موسقوا ولايتىنك اوزىدە تورت مىڭ معلم وە 700 مەكتەپ بناسى يىتىشمەگە-نلىگىنى موسقوا غازىتالارنىدا اعلان ايتمىشكەن جورە قول نك سوڭ جەلمەسى اوستىدە توختاب اوتوروشنك نە حاجتى بار؟

بىردە بز بولشەوىكلەرنك كىچە-كوندوز جاورايدىغان بىش يىللىق پلانىدا حاضر 2000 آلمان وە 700 آمريقالى نك چىت بىلەرمە نلەر صفتىلە چالشاقتا بولغانلارنى دە (*) بىيەمەگەن شو قىزىل محرر لاقا جورە قول نك سوزلەرگە اهمىت بىرىپ اوتورمە كچى ايمەسىز.

بزنك بورادە ئەيتمە كچى بولغان برگە نەرسە مز — دنيانك ھەر تاماندىدا خلق كىتلەسىنى آقارتوغا خىدمت ايتمە كدە بولغان مطبوعاتنك وە رادىو آپاراتلارغا اوخشاش تەخنىك كىشيانىنك ساويت مملكتىدە خىلقلارنك عمرانى وە رفاهى اوچون ايمەس، موسقوانك ياراماس بر مقصدى اوچون قوللانماقتا بولغانىنى سويلەمە كدر.

روس بولشەوىكلەرى بوتون مطبوعات وە عصرى تەخنىك كىشيانى-نىنى ئوقول بولشەوىك روس پروپاگاندىسى اوچون قوللانماقچى قىزىل مەستىلىكەلەردە روس پرولەتارىياتى دىكتاتوراسىنك عمرانى اوزايتىشىغا اورونەدرلەر.

اونكچون بز توركىستان استقلالچىلارنى موسقوانك اوز مەستىلكە-چىلك سىياسىتى فائىدەسى اوچون يورۇتمە كدە بولغان بولشەوىكچە آقار-تىشىنى دا ساويت حكومتىنك اونوتولمەيەجەك جىنايتكار حركەتلەرى قاتارىغا سانائىز.

(*) «Ost-Europa» جۇمھۇرىيەتنك آغوستوس نىسخەسىدەگى پروفەسسور Otto Hoetzsch ماقالىسىنك «بىش يىللىق پلان» دىگەن بولۇمىغا باقسىن. ت. ا.

ایکچگی طرفدن تیمیر یوللار مانجوریانک اقتصادی جهتدهن
میز ترقی ایتیشیگه عامل بولدیلار. اونگچون ختاینک هر طرفدهن
مهاجرلار آقینی مانجوریاغا یاغا باشلادی.

جهان سوغوشی، انقلاب وه ایچکی اوروشلر روسیهنی
کوچسزله ندردی. اونک مانجوریاغا تامان اومتولوشی توختادی.
ساویت حکومتی چارلق روسیه سینک ایمپریالیست استیلاچیلک مه تود.
لارینی اوزگرتدی وه «انقلابی تشویقات» ایله مشغول بولدی.
اعتراف ایتیش کیرهک، که بو «انقلابی مه تود» داهاترملی چقدی.
مثلا، بولشهویکلر بوندا «انقلابی مه تود» بله مانجوریانک
قومشوسی موغولستاننی ختایدان آریب، او بیرده ختایدان زیاده
ساویت روسیه سندن آسیلی «موغولستان خلق جمهوریتی» قوردیلار.
مانجوریادا روس تأثیری آنجاق تیمیر یول اوزرنده قالغانیدن،
اوراده یاپونلار اوچون ایسکیده گی روس رقابتی قورقوسی آرتق
قالمامشدر.

یاپونلار اوز آطه لارندا بوغولماقدالار. ااهالی کون کوندهن
آرتماقدان. صنایع کوچیب بارادر. صنایع ماللارینی ساتیش اوچون
بازار وه یاپون مهاجرلارینی کوچوروش اوچون بوش بیر قیدیرا-
درلار. اونگچون یاپونیانک کوزی اوز ساحلارینا یاقین قوریا بله
قومشوسی وه تیمیر یوللاری اوز قولندا بولغان مانجوریاغا تیکلیدی.
یاپونلار مانجوریادا صنایع بیرلری آچماق اوچون حسابسز پول
صرف ایتدیلهر وه او بیرلرگه اوز مهاجرلارینی کتیریب بیرلیله-
شتریشگه باشلادیلار. (شو کونله رده مانجوریادا 250 میگغا یاقین
یاپون بار).

ختای ایچکی اوروشلر نده آقتیلغان قان سیلله ری ایچنده
بوغولماقدان دوام ایتدر. 400 میلیون ااهالیسی بولغان بو اولوغ
کیگ اولکه ایچکی قاریشیلقلارنک آلدینی آلیشدهن عاجزدر.
عینی زمانده ختاینک «یاغلی»، بای قسملرینی آلوب قویغان اجنبی

دولتله رگه قارشو کوره شیش مجبوریتی بار. ختای حکومتی یاپونیا-
نک مانجوریادا گی حرکتله ریگه قارشو تدبیرلر کورمه کده در.

یاپون عسکرلری اولدیریلگن ضابطنک جانلارینی توتوب
جزالاندیریش بهانه سیله حربی توسده موقدهن وه بر نیچه شهر-
لهرنی اشغال ایتدیلهر. ختایلار بیتهرلک درجده مقاومت کورسه ته
آلمادیلار.

یاپون وه ختایلارنک اعضا بولونداقلاری جمعیت اقوام (ملتله ر
اویوشمسی) بو وحشیانه وه معناسز قان توکوش حادثه سیگه قارشو
تأثیر ایته آلمای توره در.

مانجوریادا بولوب تورگن حرکتله ر ساویت روسیه سینی
تهلکه لی بر وضعیت قارشوسندا قالدیرماقدان. بولشهویکلر کوچلیرک
بولسایدیلار، اولارنک اقتصادی احوالی بو کونگیسندن یاخشیراق
بولسایدی، شبهه سز ساویت حکومتی یاپون ختای توقاشولاریغا
جدی قاتناشمای توره آلماس ایدی. مانجوریا روسیه ایله روسیه نک
اوزاق شرق ولایتله ری آراسندا گی «یول اوستنده» یانتان بر اولکه
بولغانیدن، اوراده کوچلی یاپونیا یاخود وقتنجه کوچسز ختاینک
حکم سوروشی ساویت حکومتی اوچون اهمیتسز بر نهرسه ایمه سندر.
بولشهویکلر 1929 نجی ییلی مانجوریا تیمیر یولی اوستنده
ختای حکومتیله مناقشه ده غیری رسمی صورتده سوغوش یورگیز-
یشدهن قایتماغان ایدیلر، ههمده ختای حکومتینی اوزلهری بله
«دوستانه کیلیشیشکه» مجبور ایتکه ن ایدیلر.

بو کون بولشهویکلر «جمجیت» اوتوروبدرلر. سینی یاپونیا
بله ن سوغوش قلیشدهن قورقادرلار. ساویت حکومتی «بار کوچی»
ایله ختای بولشهویکلر ریگه یارده م بیریب توروبدر. م

اینگلته ره بحرانی

I. - دینانک ائک کوچلی مملکتی سانالغان اینگلته ره بوگون شدتلی

بر بحران کیچیرمه کده. دنیا سوغیشندان سوگرا اینگلیز صنا-
یعینک اوچره دیگی بحران ایشسز لکنی توغدیردی. اینگلته ره یللار-
دان بیر ی کون کوندهن آغیر لاشما قدا بولغان بو ایشسز لک یوکی
آستیدا ایزلمه کده در.

بو کون بوتون دنیا آغیر بر بحران کیچیرمه کده در. بو
بحرانک سببله رینی سوگکی جهان محاربه سی توغدیردی. باشقا
دولتلرنی بر طرفگه قویوب توروب بو بیرده یالغز اینگلته ره ده ن گنه
بحث ایتمه کچی بولامز.

دنیا سوغیشی اینگلته ره نك اوز مستملکه وه مختار اولکه له ری
(قولونیا وه دوهمینولهری) بله ن بولغان اقتصادی مناسباتینی آنچاغنه
ضعیفله ندیردی، حتی قسماً کیددی. محاربه ده ن اول خطای اینگلیز
ماللاری اوچون کیگ بر بازار ایدی؛ یاپونیدا کوب گنه مقدارده
اینگلیز مالی آلاز ایدی. آنجاق بو مملکتلر گنه ایمهس قانادا،
جنوبی آفریقا، اتفاقی، آسترالیا، حتی هندستان که بی اینگلته ره نك
اوز مختار ولایت وه مستملکه له ری اوللاری اینگلته ره ده ن آلا در-
غان ماللارنی اوزله ری حاضرلی باشلا دیلار.

اینگلته ره ده گی بو بحرانک غایتده طبیعی بر یولده، غیر قابل
اجتناب بر صورتده کیلیب چیقانلغینی کورسه تیش اوچون بر نیچه
رقملهرنی کیتیش کفایت ایته در. مثلا هندستان سوغیشقاچا اوزنده
یلدا یالغز بیر میلیارد 164 میلیون یارد گه زمال چیقارار ایدی (*).
1926 میلیون یاردغا قادار 964 نجی ییلی بو مقدار بیر میلیارد
چیقدی. سوغیشقا قادار آسترالیا صناعی 380 میلیون اینگلیز لیراسی
قیمتینده استحصالانده بولونار ایدی. 1924 نجی ییلی بو مبلغ 418
میلونغا چیقدی. جنوبی آفریقا اتفاقی 1917 نجی ییلی 60 میلیون
لیرالق صناعی محصولات چیقارار ایدی. اونک استحصالانی 1927
نجی ییلی 97,8 میلیونغا کوتاریلیدی. قانادانک مستقل انکشافی

بر یاردنک اوزونلغی 1¼ دنه آرغنه آرتقدر.

مسئله سی ایسه امکانتک سوک درجه سیگه قادار چیقمشدر. بو اولکه-
له رنک صناعی کورسه تیلگه ن تاریخلاردان بیر ی ده کوب گنه آرتمش،
کوچه یمشدر.

اینگلته ره بولسا اوز صناعی محصولاتی چقاروب ساتیش
آرقاسندا یاشاب کیلمه کده بولغان بر مملکتدر. ایندی اونک (مثلا
خطای، روسیه که بی) خارجی بازارلارینی گنه ایمهس، حتی اوز
مستملکه وه دوهمینونلار بازارلارینی قسماً یوقاتقاندان سوگرا
اوچراگان بحرانینی ایضاح ایتشده کوب قیین بر نهرسه ایمهس.
ساتیش بازارینک تارلغی نسبتنده صناعینک ده آزالیشی طبیعی ایدی.
بو یوزده ده ایشسز لک توغدی. استاتیسیتقلار اینگلیز ایشسزله ری
سانینی 1925 نجی ییلی یانوارنده 1307000 کورسه تمه کده ایدی.
1931 نجی ییلی یانوارنده بو مقدار 2663000 گه چیققان.
اینگلته ره قانونی بو نیچه ایشسزله ر مخصوص فونددن (قاسسادان)
یاردم آلا درلار. 2 یاریم میلیون ایشسزله ر اوچون حساب ایتلوب
حاضر لانان بو فوند شو صورتده توپلانادر: ایشچیلره نك اوزله-
ریدن توپلانغان 15 میلیون 650 میگ (فونت) لیرا، هأ بورله رده ن
13 میلیون 650 میگ لیرا، دولت خزینه سنده ن 14 میلیون 850
میگ لیرا، باشقا منبعله رده ن 400 میگ لیرا، مجموعی 44 میلیون
550 میگ لیرالک بو یوک بر فونددر. فقط ایشسزله ر گه بولشترار
ایکه ن بو مبلغ غیر کافی چیقدی. شونی ده بیلش کیره ک، که اینگلته-
رده یالغز ایشسزله رنک اوزی گنه ایمهس، خاتون، بالال-چاقالاری
هم برابر تأمین ایتله درله ر. مثلا بر ایشسز عمله هافتادا 17 شیللینگ
یاردم آلا در. اونک خانونی 9 شیللینگ، هر بالاسی (طبیعی،
بلاغشگه ایریشمه گه ن بالالار) اوچون 2 شیللینگ. بو حساب بله ن
2 بالاسی بولغان بر ایشسز عمله هافتادا (17 + 9 + 2 + 2 =) 30
شیللینگ آلا در. بونی آلتون سومغا، نه یله تره در گه ن بولسا گز 14½
سوم قیلادر. شونی ده اونومه سلک کیره ک، که بو بر ایشچینک بر

هافنا اوچون آلماندر.

دیمهك توله كون ایشلهب قازانا آماغان («چهله ایشسز») ایشچی-
لهرده یاردهم آادرلار. بو اساسدهن $2\frac{1}{2}$ میلیون ایشچینی تأمین
ایتش اوچون فوندىك 84 میلیون لیرا بولیشی كیرهك. بو حالدا،
(84 میلیوندان 44 میلیون 550 میگنی چقارغاندا) 39450000
لیرالق بر آچىلق بار. بونك اوستیگه چهله ایشسزلهرگه بیریلگه
35 میلیون اینگلیز لیراسینی قوشساكز ایشسزلهرگه یاردهم فوندى
قاساسینك آچىلغی 84450000 اینگلیز لیراسینا چىقان بولادر.
آلتون سومغا ئهیله ترسه كز بو مبلغ 714 میلیون 670 میگ سوم
بولادر.

بو یتشمه گهن مبلغنی دولت حسابندهن تولدیریش لازم کیلگه.
نیدن دولت بودجه سنده كه ته آچىلق پیدا بولدی. دولتىك كیلیری
چىقیمینی بىكته آلمایدغان بولدی.
بونك اوستیگه اینگلتهرهنك آلمانیا بحرانی («یاش توركستان»
نك 21 نچی نومریگه بافكر) یوزندهن كورگهن بویوك ضررلهرینی ده
علاوه ایتسه كز مسئله یه نه ده آچىقراق بولادر.
مملكتده وضعیت فوق العاده كیر كینله شدی، عصیت كوچه پیدی.
اینگلیز لیراسی دینانك ایك كوچلی آچىاسی سانالوب کیلگهن.
بوتون دیناده گی بین الملل تجارت مناسباتینك یاریمندان كویی بو
اینگلیز لیراسی حسابی بلهن یوروتیلهر اپدی. مه نه بو ماهیتده گی
آچىا — اینگلیز لیراسی — قیمتى سیلكینه باشلادی. یاردهم اوچون
آمریقا وه فرانسیه گه مراجعت مجبوریتی توغدی. بو مملكتله درحال
اینگلتهرگه اولالا 50 میلیون، سوگرا ادا 100 میلیون لیرالق قره دیت
(قرض) بیردیلهر. قره دیتلهر قانداى او یغون شرائط بلهن آنگان
بولسا بولسون، بونداى مسئله لهرده جذری چاره دیب تلقی قیلینا
آلماسلار. چونكه قرضغا آنگان بوللهرنك تیز وه یا کیچ قایتاریلوب
بیریلیشى كیرهك. اونگچون بو تورلو یاردهم موقتى در. بونداى

قین وضعیتدهن چىقىش اوچون باشقا تدبیرلهر كوروش كیرهك اپدی.
مه نه شو مسئلهنی بىكشیریش اوچون ماقدونالد حكومتی بر نیچه
قومیسونلار توزدی. قومیسون دولت خزینه سینی ایشسزلهرگه یاردهم
فوندىگه بیره درگهن آرتوقچا سالوقدان آزاد ایتشنی لازم ناپدی.
ایشسزلهرگه یاردهم قاساسینك بو آچىلغینی ده قسماً ایشسزلهرگه
بیریله درگهن یاردهمینی (تخمیناً یوزده 10) آزالتیش، ایشچیلهر وه
متشبثلهرنك بو فوندىگه بیره درگهن حصه لهرینی آرتیریش بلهن
تولدیریش توشونيله در. ماقدونالد حكومتی هیئتى آراسندا بو مسئله
اوستنده اختلاف یوز بیردی. سوسیالیست حكومت اعضالارینك بر
قسمی، او جمله دهن ماقدونالد، سناودین وه توماس قومیسون
تكلیفینی قابولغا میل كورسه تدیلهر. باشقالاری، خارجیه ناظری
هه نده رسون باشدا بولغانی حالده، قومیسون تكلیفگه قارشو
چىقیدیلار. كوب ارزاماسدان، آوغوستنك اورتالارندا یاق، بو
اختلاف آچىق بر تارتیشما شكلینی آلدی. حكومت اعضالارینك
كویچیلگی استعفا ایتدی. ماقدونالد ایتسه محافظه كار وه لیبرال
فرقه لهری نماینده لهرینك اشتراكی بلهن یه گنی «ملی حكومت»
تشکیل ایتدی.

اقتصادی بحران حالدا باشلانغان بو آغیرلق اولغا یوب دولت
مالیه سینی ده ساروب آلفاندان سوگ سیاسی بر بحرانیگه ئه یله ندى.
II — ماقدونالد اینگلیز سوسیالیست فرقه سینك مؤسسله رندهن وه
اونك سوگ كونگه قاندا آلتینماغان لیده ری ایدی. اوز شعوری
حیاتینك بوتونسینی بو فرقه باشندا سوسیالیزم ایده آلیغا صرف ایتكهن
بو كشی، اوز فرقه سینك اکثریتی، اوزینك ایك یاقین دوستلهری
وه حیاتینك بوتونسینی اشغال ایتكهن ماضیسی بلهن آیریلیب اوتوره در.
بوگون پانگز اینگلتهرده ایمه س، بوتون آروپا سوسیالیست
فرقه لهرنده گی دوستلهری ماقدونالدنی «ساقین» وه «خائن» دیب
قارالاماقدالار. اونك کیچه گی سیاسی دشمنانلاری بالدوبن،

چه مبهراين، چه چيل لار ماقدونالدى كوتاروب اونك شخصنده
 «اينگليز مى رهبرى» ماهيتى كوروب اوتورده درلەر. عجباً بر
 ياغندا «خان» ماقدونالد، ايكنجى ياغندا «مى رهبر» ماقدونالد تور-
 گنه بو چيگه ره قايدادر؟ بو چيگه ره نى تاپيش هيچ قين ايمهس. بو
 چيگه ره، عمومى مى منفعله ردهن عبارتدر. ماقدونالد اوز فرقهسى
 منافعى، اونك سايلو پروگراملارنى عمومى مى منافعگه فنا
 ايتدى. ماقدونالد اينگليز ايشچيلهرى منافىك عموم اينگليز ملتى
 وه مملكتينك سلامتى تقديرنده گنه اساسلى مدافعه ايتلگنه بوليشىنى
 توشوندى. او بر گنه ايشچى فرقهسى منافىك بوتون اينگليز ملتى
 منافىنى فنا ايتش ممكن بولماغانلغى فكرنده در. ماقدونالدغا كوره
 عموم اينگليز ملتى منافعى وه اونك سلامتى خارچندا آيرم صنف
 وه فرقه لرنك آيريم منفعتلهرى بولا آماس. اونك بو فكرينگه قارشو
 بولغان ايسكى فرقه يولداشلارى بوتونله ي باشقاچا توشوندرلەر.
 اونلار اوچون ايك اول ايشچيلهر منافعى، اوندهن سوكرادا
 عمومى مى منافع ديديكلهرى نهرسه كيلهدر.

مهنه، ماقدونالد، سناودهن وه توماشنى اوز سوياليست فرقه
 يولداشلارندان آيرادركان چيگه ره بودر.

27 جى اوتورده بولوب اوتكهن پارلامان سايلولارندا اگى
 كورهش مهنه شو خط اوستنده باردى. سايلونك نتيجهسى ماتدو-
 نالدى حقلى چيقاردى. سوڭ پارلاماندا 286 اورون توتكهن
 انگلتهره ايشچى فرقهسى يه گى پارلاماندا يالغز 51 گنه اورون
 قازانا بيلدى. بر گهسى مستثنا بولماق شرطيله بوتون ايسكى سوسيا-
 ليست مينسترلهرنك سايلونى قازانا آلمانلقلارى آريچا شايان
 دتندر. ماقدونالدىك «مى ايشچى فرقهسى» ديگنه غروپى 13
 مبعوث اورونى قازانا بيلدى. بوگا قارشو ايسكى پارلاماندا 262
 پيرى بولغان بالدوينك محافظه كار فرقهسى 472 اورون قازاندى.
 لويدجورچنك ليهرال فرقهسى بولسا، برى ماقدونالدىك عمومى

مى جبههسى عليهنده، ديگرى او مى جبهه نى يا قلايدركان بولوب
 ايكى قسمگه آيريلدى. برنجى غرونك باشلغى لويدجورچ،
 ايكنجى غرونك باشندا سيمون وه ساموئل تورده رلهر ايدى. بو-
 كونگه چه ليهرال فرقهسينك نفوذلى رهبرى سانالوب كيلگنه
 لويدجورچنك غروپى يالغز تورت (4) گنه اورون قازاندى (لويد
 جورج، اونك اوغلى، قيزى وه كويوى). سيمون وه ساموئل
 غروپى ايسه 65 اورون قازاندىلار (*).

پارلامان سايلولاندا سوڭ شهر اداوه لهرى سايلولارى بولدى.
 بو سايلولار ادا سوسيا ليست فرقهسى شدتلى مغلوبتلهر گه اوچراردى.
 شو حالدا ديه آلامز كه اوز فرقه يولداشلارى بلهن بولغان بو
 تارتيشماسندا اينگليز ملتى ماقدونالدى ياقلادى.

اينگلتهره سياستاً دنيانك ايك آدا بولغان بر مملكتيدر. دنيانك
 هيچ بر مملكتنده اينگلتهره ده بولغان قبادار حرىت يوقدر.
 هندستان مستثنا اولماق اوزره اونك بوتون مستملكه لهرى (قانا،
 جنوبى آفريقا، اتحادى، آستراليا وه يه گى زه لاندان) مستقل
 ديه رلك بر دولتنك حق وه حقوقه ايكه درلەر. حقيقتاً هندستان
 مسئلهسى بويوك بر يتانيا دولتى وجودنده سياه برله كهدر.

انقلاب پاتلايشلارى بلهن تولغان بر زمانده اينگلتهره كه بى
 بر مملكتنده عمومى مى ايد آلارنك ايك مودرن سوسيا ليستك
 آقيلارغا قارشو غلبهسى بوتون انسانلار، او جمله دهن بز اوچون
 ده بويوك بر عبرت درسى بولمايدر. ميج.

کتابیات :

اوقراينا وه استقلال مجاهدلهرى

اوتكهن ييل بو اسم آستيدا اوقراينانك فعال استقلالچيلارندان
 موسيو «مورسكى» تامانيدان قلمغا آلنوب يه گى تورك (لاتين)
 (*) يه گى پارلاماندا مبعوثلهرنك سانى 615 در.

حرفلهرى بلەن يازىلغان تور كچه بر اثر استانبولده ميدانگه چيغقان ايدى. مليتپرور قريملى توغانلار يىزدان محترم جعفر سيد احمد بيكنك، توركلەر ايله او قريناوليلار آراسندا مشترك وه تاريخى دوشمانلارى بولغان روسيه ايمپرياليزميگه قارشو مجادله لرنده تا اسكيدەن بيرى سلاح آرقداشلىغى وه منفعت برلگى بولغانلىغى وه او قراينا استقلالينك روسيه دن آيريلماق اشتياق وه دعواسنده بولغان مىلى حكومتلەر وه باخصوص قريم توركله رى اوچونده مهم وه مطلوب ايكنه نلگى حقدە غى قيمتلى بر مقدمه سى ايله باشلانان بو اثرنده، مؤلف مورسكى او قراينا مملكتى، او قراينا ملتى، بو ملت نك تاريخى، مدنى، اجتماعى، سياسى وه اقتصادى حياتى حقدە معتبر وثيقه لەرغا، استناداً تولوق معلومات بيرەدر.

أثر نك «او قراينا مسئله سى وه أوروبا» بحثنده، أوروبا نك او قراينا مسئله سينك اهميتىنى اولجا لايقيه تقدير ايتمه گەنى، عصر لهردهن بيرى روس ايمپرياليزمينك ظلم وه استبدادى آستيداً ايزيليب كيلگەن ملتەرگه روسيه انقلابينك بخش ايتديگى بويوك فرصتەن استفادە قليب اوز مىلى مستقل دولتلەرينى تشكيل ايتوده ائتلاف دولتلەرينك (چارلق روسيه سيگه بيرگەن بورجلەرينى قايتاروب آلالماسلق قورقوسى بلەن مرتجع روس قوتلەرينى حمايه وه تقويه ايتمهك صورتيله) حتى مشكلات هم چيقارغانلارى گە چيغ بر لسان ايله تصوير ايتيلهدر.

بولشه ويك دوشمانى بولوب يورگەن حتى «ده موقرات» مهاجر روسلەرنك دخى بولشه ويكلەرنك روسيه دن آيريلماق ايسته گەن مىلى تشكللەرگه قارشو پورتوب تورگەن دهشت سياستلەرينى يو ره كدهن آلقيشلاب، بورونفى چارلق روسيه سى تورراغينك پارچا لانماسيغا مانع بولوب تورگەن بو قيزيل روس ايمپريالستلەريگه قوللارندان كيلگەنچە مظاهرت كورسەتمە كده ايكنه نلكلەرى غايت واضح بر صورتە آگلانيلادر.

او قراينا مملكتينك جغرافى احوال وه خصوصيتلەرى قيسقاچا، فقط صريح بر صورتە آگلانيلغاندان سوڭ، او قريناوليلارنك تاريخ طبيعى بشر (آتروپولوژى) نقطه نظرندن غربى وه شمالى اسلاو لاردان تماماً فرقلى وه علم اقوامجه غايت جدى وه حقيقى سانالغان موثوق معلوماتگه نظراً اسلاو قوملەرى ايچنده روسلەردەن تام باشقا بر ملت، وه او قراينا، تيلينك دە ديگر اسلاو تيللەرى آراسندا مستقل بر لسان ايكنه نلگى سويلەنمە كدهدر.

«او قراينا تاريخى وه مىلى معارفى» بحثنده بو ملت نك حرث وه مدنيتده قانداى تيز انكشاف وه ترقى ايتكه نلگى وه بو ساحەده روسلەرنك دائىمى توسقونلقلارينا، قارشو او قراينا ملت نك، باشدا ملتچى وه وطنپرور منورلەرى بولغانى حالدا، قانداى بويوك فدا كارلقلار بلەن مجادله قيلغانلىغى وه خصوصاً مملكتە گى وه مهاجر نده گى او قراينا استقلالچيلار نك فعاليتلارى حقدە غايت مراقبى وه فائده لى معلومات بيريلهدر.

موسيو مورسكى نك اولدقچه اوبزه كيف يازىلغان وه او قراينا نك تاريخى، حرثى، اقتصادى حياتيگه وه بالخاصه مىلى مجادله حر كاتبيگه دائر قيمتلى معلومات بيرەدرگەن بو اثرندن بالتفصيل بحث ايتمهك اوچون مجموعه مز نك حجمى مساعد بولماغانى سببى، نظر دقتيمزنى جلب ايتكەن نقطه لهرندن بعضيلەرى اوستنده گە قسقاچا توختاب اونوش مجبوريتنده قالدق.

بونك اوچون «او قراينا وه استقلال مجاهدە لرى» نى بالذات او قوشنى هەر بر مليتپرورگه وه با خصوص توركستان ياشلارينا توصيه ايتەمز. جغائاتى

* توركستان خبرلەرى

I. — ميليە شتريش نتيجه لەرى

توركستانليلەر ميگ تورلو سوزدوئەلى، تارتيشمالار وه شكا.

یتلەر آرقاسندا نهایت بوندن اوج آی ایلگه ری ساویت حکومتینی اوزبیکستان معارف قومیسارلیغیغا قاراشلی ادا ره لهرده گی بوتون ایشلهرنی تور کچه یوزوتوش حقتده قطعی قارار چیقاریشغا مجبور ایتمشله ردی. «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسی ۷ اوقتوبر نسخه سنده معارف قومیسارلیغینک ایکی آیلق بیرلیله شتریش تجربه سینی توبه نده گیچه تصویر ایتمه کده در:

1 — آپاراتنک برده ن بوتونله ی تورک تیلیگه کوچوشی قینلقتور اوتدی. آپارات اول روس تیلنده قاندا ی ایشله گن بولسا، تورک تیلنده هم اوشال صورتده باردی. عکسجه آپارات ایشلهری معارف خادملارنک کوچیلگیگه، اونلارنک تیل وه بیلیملهریگه یاقینلاشغا نیدان، ایشلهرنی کیگه یشیش وه آپاراتنک ایش لیاقتینی کوچه یشیش امکانی تاپلیدی.

2 — پان بیریده گی مؤسسله ر ایله قومیسارلیقلارنک ایشلهری روسچه بولغانلیغیدان معارف قومیسارلیغینک تورک تیلنده، آینوقسا په گی الیا بله ن قیلا تورغان کونده لک علاقەسی قینلاشدی. بعضی بز مؤسسله ر اوزلهریگه یوباریلغان تور کچه علاقە لارنی روسچه گه ترجمه قیلیب بیریشنی طلب قیلدیلار، بعضله ری ایسه بوندای علاقە لارنی قابول قیلما ی قویدیلار...

3 — معارف قومیسارلغی آپاراتینک اوزنده بعضی «دوشمان عنصرلهر گه» اوچرالماقدادر، که بونلار توغریدان توغری بیرلیله شتریشکه قارشو چیقماقدالار. بونلاردان دولت علمی شوراسینک علمی کاتبی پولوغانسی (Pologanski) نک آچققدان آچیق چیقیشی اولوغ روس شووینیزمینک معارف قومیسارلغی آپاراتندا قاندا ی اورونلاشوب قالغانینی آیدینلاتادر. دولت علمی شوراسی وه بالالار اوچون اوقو کتابلهری توزوش قومیسوننی کاتبلیگینی یورگیزیب کیلگن شو پولوغانسکی بیرلیله شتریشکه قارشو مه نه شوندا ی سوز لهر بله ن چیقیش قیلادر: «آپاراتنی تور کله شتریش نتیجه سنده بز

روس خلقیغا بو پرده ایش قالمایدور وه روسیه گه قایتیب کیتیش کیره ک بولادر. بیرلیله شتریش اوچون تور کستاندا لهرده ن بیتهر لک خادملار یوق. بز تور کچه نی اور گه نمه ک ایسته مه یمز: بز تیل اورنگه فرانسوز وه یا اینگیلز تیلینی اور گه یش کیره ک. بز تور کچه اور گه نمه ک روس تیلی آرقادا قالاجا قدر...

آپاراتدا په نه بز حال کورولهدر، که بو هم روس شووینیزمی بله ن چیکه ره لهدر. ایشلهر تورک تیلیگه اوتکه نده ن کین روسلهر، بز نک آرتق کیره کلیگیمز یوق، دیب ایشده ن کیتشلهرنی اعلان ایتمه کده لهر. حالبو که تیل بیلیمه گه نلهر گه تیل اور گه یش اوچون شورا حکومتی بویوک مبلغ صرف ایتمه ک امکان بیره باتیر. بوندای ذاتلهرنک (روسلهرنک) ایشنی تاشلاب کیتیش نمایشلاری شورا حکومتینک ملی سیاستیگه قارشودر، دیب یازیب کیلگه نده ن سوک «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسی سوزینی توبه نده گی جمله لهر بله ن بقیه در:

«معارف قومیسارلیغینک ایکی آیلق تجربه سی آپاراتنی بیرله شتریشنک فقط ممکن گه ایمه س به لکی ضرور بولغانلیغینی کورسه نده ر. بیرلیله شتریشگه قارشو چیقیشلارنی یاقیزیب آپاراتنی مختکشلهر عامه سیگه یاقینلاشترامز» دیدر.

«قیزیل اوزبیکستان» نک اعتراف ایتدیکی که بی «روسلهرنک ایش باشندان کیتیشلهری شورا حکومتینک ملی سیاستیگه قارشو» دیب تانیلماسایدی وه تیلیمزنی اور گه یشگه ذره چه علاقە وه هوس کورسه تمه گن روسلهر گه بوش بز خیال اوچون بو قادار خلق پولی صرف قیلیماسایدی، معارف قومیسارلیغینک حاضرغی ایکی آیلق موفقیتلی تجربه سینی بوندان 14 ییل ایلگه ری ایشیش ممکن ایدی، ههمده پولوغانسکی نک نه یشکهنیدیک کوبده ن تور کستانده روسلهر گه ایش قالماس ایدی!...

عینی غازیتانک بز کون ایلگه ری چیققان نومروسنده (6) او-

قتوبر نۇسخەسىدە) پىرلىك شەرتىنى سىياسىتىنى ايشكە آشىرىشقا معارف اتفاقى نك دە بوزوقلىق كورسەتیب تورگە نلگى يازىلادىر. غازىتانك يازغانغا قاراغاندا اوزبىكىستان معارف اتفاقى مركزى اءدارەسىدە گى خادىملار نك %20 ى توركىستانلى وە قالغان %80 ى روسلەردىر.

II. — توركىستاندە عىسكر توپلانيركەن... — 1909 نچى يىلى توغولغان توركىستان ياشلار نيك عىسكرلكگە چاقىرىلىشلارى يور- تىز نك ھەر تامانىدا بويوك سەوينچلەر بلەن قارشولانمىشدر. ساويت غازىتانلارى قوشون قاتارىغا كىرە بىلىش اوچون توركىستان ياش- لار نيك بويوك ھوس وە سوڭ درجە غىرت كورسەتمە كدە بولغان- لار نى يازماقدالار. ياشى عىسكرلكگە يىتمە گەن كىچىك اوسمور- لەرنك قىزىل قوشون قاتارىغا قابول قىلىنىش اوچون قىلغان حركت- لەرى پەك شايان دقتىر. كوب ياش يىگىتلەر اوزلەرنىك «ساقالى چىققان اوسپورون» بولغانلار نى آغا سوروب مطلقا عىسكرلكگە كىرىشىنى اىستە گەنلەر («قىزىل اوزبىكىستان» 30 آوغوست). باسما- چىلققا قارشى كورەش وە مىلى حركتى تىرىش حقتدە يازىلغان نەرسەلەر وە سويلەنگەن سوزلاردان توركىستان خلقى نك بعضى ملاحظات وە اندىشە گە توشمە كدە بولغانلىغىدا كورولمە كدەدر: اورگوت رايونىدا عىسكرلكگە چاقىرىلغان ياشلار نك آنالار نىدان بر تودەسى كىلىب «بالالار نىمىزنى باسماچىلار بلەن اوروشغا يوبارسىز- مى، بو گەپ توغرىمى؟» دىب سورالغانلار («قىزىل اوزبىكىستان» نومرو 201).

عىسكر توپلاش وظيفەسى اوچون بىلگىلەنگەن مأمورلەرنك پاختا ايشلەرىگە آزالاشىپ كىتىشلەرىدەن وە عىسكرلك ايشلەرنىك كوڭگۈلدە گىدىك بەجەرىلمە گە نلگىدەن توركچە ساويت غازىتا- لارى يىتلەرنە كوب شكاپتلەر يازىلماقدادىر.

III — باسماچىلار حركتى — «ياش توركىستان» نك 22 نچى ساندا مشەد مخبرىمىز توركىستاندەن كىلگەن بر وكىل نك بو

سوڭ آيلار توركىستان نك توركىستان قىسمىدە قالىتالان (باسماچى). لار حركتى كوچەيمە كدە دىگەن معلوماتىنى كىتىرگەن ايدى. يور- تىمىزدەن آلدىغىمىز خصوصى خىرلەر وە توركىستان غازىتانلارى شو معلومات نك توغرى ايكە نلگىنى اثبات اىتمە كدەلەر.

اوزبىكىستان قومونىست فرقىسى اجرا قومىتەسى نك 3 نچى عمومى يىغىلىشىدا اكمل اكرام اوغلى «صنى دوشمانلار نىمىز پاختا يىغىش باشلانغاندان بويان حكومەتكە قارشو چىقىشلار نى كوچەيمە- كدەدرلەر، آينوقسا توركىستان اطرافىدا باسماچىلار حركتى كوزگە كورونەرلك درجەدە قوتانلاندى» دىدر. («پراودا ووستوگا» 25 سەنتابر).

عشق آباد غازىتانلارى ايسە (مثلا توركچە «توركىستان» ھەم روسچە «قراسناوودسكايا ايسكرا» ايلە «توركىستانسكايا ايسكرا») باسماچىلار حركتى نك قارا قوم اطرافىدا بولوب، اورادا باسماچى تودەلەرى ايلە قىزىل قوشون نك «دەشتلى حرب» يورگىز- مە كدە بولغانلىقى يازادىلار.

بو سوغىشىدا بولشەوىكلەر طيارە (اوجقوچ) لەر ھەم زھرىلى غازىلار قوللانغانلار.

«توركىستانسكايا ايسكرا» غازىتاسى 16 نچى اوقتوبر نومرو- ندە، بىرىنچى اوقتوبرغاچا «چارپىشلى»، «داخلى»، «توار» ھەم «چاتىل» قودوقلارى اطرافىداغى باسماچى مركزلەرنىك يوق قىلىنىش- نىدان بحث ايتەر كەن، سوغىشىدا بولشەوىكلەردەن لومانوف، يانقو، خوجايف، سوقولوف، نەئوداچىن، بورووين، شەفچەنقو ھەم چارى مورادوف دىگەن قوماندان وە سىياسى باشلوقلار نك اولگەنلەرىنى يازادىر. باسماچىلاردان ايسە «اڭ مەم باشلوقلار نك اولدىرىلگەن- لكەلەرى ھەم اسىر آلىنغانلارى» يازىلادىر.

موسف بر ضياع

18 نچی تشرین ثانی ده یاش یورتداشیمز دو قنور زهرا کاشای
بر حاسنلق نتیجه سنده کوزله رینی ابدی یومدی ، آرامزدان
غایب بولدی .

1. III. 1901 ده توغولغان زهرا خانم 1919 نچی ییل
غیمنازیومنی بتیریب ، 1920 نچی ییلنده تاشکند دار الفنونینک
طب فاکولته سیگه قید قیلینغان ایدی . 1922 نچی ییلنک ایلول
آیغاچا هم دارالفنوننک طب فاکولته سنده او قوغان ، همده
تاشکندده گی قیزلار ییلیم یورتنده معلمه لک ایتکه ندر . 1922 نچی
ییلنک برچی تشرین آبی سوغلارندا تورکستانلی قارداشلار یله
بیرلیکده محصلینی دوام ایتدیرمه ک مقصدیله آلمانغا کله شدی .
کوب آغیرلقلار ایچنده او قوشینی دوام ایتدیریب ، 1929 نچی
ییلنده هایده لبه رخ دارالفنونی طب فاکولته سینی موقعیتلرله
بتیره ره ک دو قنور عنوانینی قازانمشدی .

هایده لبه رخ ، وورمس وه شتوتغارد حاسنلقه لهرنده چالی-
شارکن حاسنلاری وه پروفه سورلاری طرفندن هر جهتده
تقدیر ایتلمشدر .

مرحوم زهرا خانم تحصیلینی بتیره - بتیرمهس تورکستانگه
عائله سی یانغا وه وظیفه سی ناشیغا کیمه ک اوچون بیغیشلانیرکن
آلمانلار قایتقان گناهسز او قوموشلی یورتداشله رینک قارانغی
زیندانلارغا آیلغانلغی ، سبیریا وه روسیه نک شمالیغا سورگون
ایتلدیکلهری ایشیتیمه کله ایدی . بو قارا خبرلر مرحوم یورده -
داشمزنی ده آغیر مهاجر حیاتینی قابولغا مجبور ایتمشدی ...
دو قنور زهرا خانم تورکستان افقینی اوراب آغان قارا بولوتلار
آرقاسنداگی قویاشنک چیقیشینی صبرسزلقله کوترکن قدر اونی

يات بر اولكەدە بزدەن آلدی . وقتسز آرازدان غایب بولدی .
 بو او قوموشلی یورتداشمنك توركستانك قوروتولوشینی كوره
 آلمای كیتیشی حقیقتاً ئە چیغ وه قایغولی حالدر . اونك یورتداش-
 لەری وه بوتون تاندیشلارینك یورمكلەرنده قالدیرغان صمیمی ،
 قارداشلق ایزلەر ابدی یاشایاجا قدر . توركستانده گی طلبه‌لەری ،
 یورت وه چیتدە گی مسلکداشلەری دو قتور زهرا خانعی دائما
 ایسلەیه جه کلهر ...
 المنزده عائله‌سینك ماتمیغا پوره کدهن اشتراك ایتەمز .

پاریس محکمه‌سندە

اوتکەن ییل دەقابر آیندا سابق گورجستان ناظری نوی رامیشویلی نی
 اولدیرگەن گورجی چانوقو اوزده نك ایشی شو ایکنچی تشرین آیینك
 12-14 نده پاریس محکمه‌سندە قارالدى وه چانوقو اوزده اون ییللق
 قاماققا حکم ایتلدى . محکمه‌گه چاقیریلغان شاهلار آراسندا محمد امین
 رسولزاده ایله سید شامل بیکه‌رده بار ایدیلەر .

اسلام قونغرەسی

دەقابر آیینك 7 سنده قدس شریف دە بوتون دنیا اسلاملەرنك یالپی
 قونغرەسی توپلانا جقدر . قونغرەغا تورکستانلیلەر نامیغا «تورکستان
 ملی بیرلیگی» نك آروپا وکیل وه «باش تورکستان» باش محرری
 چوقای اوغلی مصطفی بیک چاقیریلغان ایدی . فقط سیاسی وضعیت
 ایجاباتی چوقای اوغلی مصطفی بیکنك اسلام قونغرەسیغا اشتراك ایتە
 آلماسلیغینی کورسەتە یاتیر .

بیلدیریش

- 1 — هه‌لسینگفورس دەن ظهور بیک آرقالی یوللانغان آبونەلار
 ایله یه‌ئى آدرەسلەر يتوشدی . تشکرلەر ایتەمز . مجموعه‌لەر یه‌ئى
 آدرەسلەرگه اوقتوبر سانندان یوباریله باشلاندى .
- 2 — جدە (Djeddah-Hedjaz) شهرندن کونده‌ریلمش مکتوب
 وه آدرەسلەر آیندی . تشکرلەر . مجموعه‌لەر یوللانا باشلاندى .
- 3 — مجموعه اوچون کونده‌ریله‌جهك مقاله‌لەرنك آیینك 4-5
 لەریگه‌چه باشقارماغا یتکیزیلیشى ، ممکن قادار قیسقا بولوشی وه 3-4
 صحیفه‌دەن آرتیق بولماسلیغی اوتینلەدر . باشقارما .

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

يوليمزغا توغرى كىلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعه مزنگ يىتلەرى
اچىقدىر. باسماغان يازولار قايتارىلماس.

آبونه شرطلەرى:

يىللىغى 4 دولار، آلتى آيلغى 2 1/4 دولار، اوچ آيلغى 1 1/2 دولار

سايغىلى اوچوچيلار يىزغا

سايغىلى اوچوچيلار يىزنگ مادي وه معنوي مظاهر تلهرى آرقاسندا
چىقىپ تورگەن «ياش توركستان»، سوڭ آبلار پول جهتتەن كوب
آغىرلىقلار قارشوسندا توروبدر. اونگچون 21 نچى ساندان باشلاب آبونه
شرطلەرىنى اوزگەرتىش مجبوريتى توغمشدى. باشقارما مزنگ مالى جهتى
شوندای آغىر بر وضعيتده ايگەن «يه گى توركستان» نك قاپاتىلىشى
«ياش توركستان» وظيفه سىنى بورونغييدان كوب آرتديروب قويدى.
بو اولوغ وظيفه نى به جهرىش اوچون اڭ بويوك شرطه مجموعه مزنگ
حجمىنى كىگه يترىشدر. بو يولدا سايغىلى اوچوچيلار يىزنگ يارده ملارىنى
كوتەمز. باشقارما.

مجموعه مزگە تيوشلى ھەر تورلى يوللانلار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

ياش توركستان

توركستان مىلى استقلال مفكوره سىنى تاراتوچى آيلىق مجموعه

باش محررى: چوقاي اوغلى مصطفى

1929 نچى يىلىك دەقابر - 1931 (برنجى كانون) 25 ساه
ندان چىقا باشلانغان

بو ساندا:

سياسى بولوم:

- 1 - «ياش توركستان» نك اوچنچى يىللىغى باش مقاله
- 2 - بر «علمى» يالغانا قارشو (خوقند مختارىتى نك 14 نچى يىل دونومى مناسبتبلە). چوقاي اوغلى مصطفى
- 3 - ساويت مکتبلەرى وه توركستان ياشلارى ياش توركستانلى
- 4 - توركستاننك يىر آستى بايلقلارى (III.) چغاتاي
- 5 - توركستانده انقلاب دورى
- 6 - اينگلته ره - هندستان قونفره سى تيمور اوغلى
- 7 - ياپون - ختاي اختلافى منصور

ادبى بولوم:

- 8 - شەيدلەرىزگە (شعر) ايلتەر

خبرلەر بولومى:

- 9 - توركستان خبرلەرى

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر - ندان چیقا باشلاغان
25 ساره 1931 (برنجی کانون) ساره 25

«باش تورکستان» نك اوچنچی ییللغی

«باش تورکستان» نك ایکی یاشی تولدی. او شو (25 نجی) سائندان باشلاب اوچنچی یاشیغا قدم قویادز. جاییقلدا بر مجموعه اوچون ایکی ییللق عمر اونچه مهم بر نهرسه ایمهس. لکن بز نك شرائطمز آستیدا، نسبتاً قیسقا بولغان بو مدتی معین بر دور گه بی کوروب قید ایتش ایجاب ایتهدر.

بز 1929 نجی ییلنک ده قابر نده مجموعه مزنی چیقارا باشلار کن بویوک قینلقلار قارشوسندا تورده ایدک. بو قینلقلار یالغز مادی خصو- صیتنی حائر ایمهس ایدی. کوچله ریمز مجموعه مزنی موفقیتلی صو- رده آلوب بارو اوچون یتینقرا مایدرغان اراق کورونه ایدی. ذاتاً «باش تورکستان» نك وظیفه سی ده سیاسی ایشله رده هه لی یوزه گه آچیق چیقماغان یاش کوچله رنی اوزینک تیوره گیگه بیغماقدان عبارت ایدی. بز بو کوچله رنک موجود ایگه نلگینی یالغز تصورغنه

یاغا

« ملی یول »

ایدل-اورال استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر.

آدره سی:

Redaction „Milli Yol“

Berlin-Charlottenburg

Goethestrasse 5

« امل مجموعی »

قریم تورکلرینک استقلال فکرنی تاراتادردان
اونبش کونلک مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقادر. آدره سی:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3

Bazargic - Romania

« پرومته »

فرانسوزجه آیلق مجموعه در. تورکستان، قافقاسیا ههم
اوقراینالی آناقلی محررله رنک اشتراکی بله ن پاريسدا

چیقاریلادر. آدره سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

اېتهر ايدك؛ فقط بوياش كوچنك اصل ماهيتي، معين حاضرلق وە سياسي مسئلهلەرگه معين نظرلەر طلب قىلادىغان سياسي بر ناشر افكارده ايشلهشده گى قابليتتى حقدنه معلوماتمز يوق ايدى...

دوستلاريمزنىڭ ياردهمى بلەن توپلانغان مادى چارەمز يالغز اوچ گنە سانغا يېتەرلك ايدى. بو كيچىك چارەلەرگه وە هنوز سنەلمە گەن ياش كوچلەرگه قىلغان بويوك اميد بلەن «تور كىستان مىلى بىرلىگى» («تەب») نىڭ ميدانغە آتقان «تور كىستان مىلى استقلالى» پروگراممىلە «ياش تور كىستان» حياتكە آتيلدى.

ھەممەمز اوچون اولوغ وە مقدس بولغان بو غايە نىڭ كرامىتى كوچى آرقاسىدا تور كىستان ياشلىغى تىزدەن متشكىل بر حالغا كىلدى وە اوز آراسىدان كورەشچەن ايشچىلەر چىقارما يىلدى. اگر مجموعەدە تەقسانلار بولدى ايسە (طبيعى تەقسانلار بولغاندىر) بونىڭ مسؤلىتى تور كىستان ياش يازوچىلارنىڭ ايمەس، مجموعە رەبەرلىگىنىڭ ەھدە-سىگە توشەدر. فقط، مجموعە رەبەرلىگىنىڭ دە مىلى پروگراممىنىڭ اساس خىللەرنى اوزگەرتەسلىك اوچون بوتون امكانلارنىنى صرف ايتكە-نىلگى حقيقتى نظردە توتولسە، اوگا گناھ يوكلەيش اوچون دە كوزگە كورونەرلك بر سبب قالمايدىر.

تور كىستان دعواسىنىڭ ايكى بويوك مسئلهلەرى حقدەغى بر قانچا مقاله مزنىڭ دوست وە دوشمان مطبوعاتى تامانىدان كوچو-رېلىشى، «ياش تور كىستان» رەبەرلىگىنىڭ اوز اوستىگە آلغان وظيفە-لەرنى قناعت ايتەرلك روشدە بەجەروب كىلگەننى تصديق ايتەدر. يورتداشلەرىمىزدەن باشقارمازغا كىلىب تور گەن مەكتوب وە مراجعتلەر اونلارنىڭ شو ايكى يىل اېچىدە «ياش تور كىستان» گە قانداى اېسىنىپ، مەجتەلە باغلانوب قالغانلارنىنى كورسەتمە كەدەر. «ياش تور كىستان» نىڭ يالغز آوروپا وە توركىيە نىڭ مەخلف يىرلەرنەدە ايمەس، حتى ايران، آفغانىستان، ختاى، ياپونىا، سوريە وە عربىستان-دە ھەم اوچوچىلارى بار. ياقىنداغىنە بىز جەدە (جىجان) دە ياشاوچى

يورتداشلاريمىزدان ھەم مەكتوب آلدق. اونلار، «آوروپادە اوز تىلەمىزدە تور كىستان مىلى استقلالى وظيفەلەرى ايلە موزف بر مجموعە نىڭ چىقىب تور گەن دەن حس ايتكەن سويونجەلەرى» حقدە يازادىرلار. ساويت مەملىكىتى اېچىدەدە «ياش تور كىستان» نىڭ كوچىگە او-قوچىلارى بار. بىز بونىڭلە ھەر بر مسؤل ايشچىنىڭ ماساسى اوستىدە «ياش تور كىستان» ياتقان «ساويت تور كىستانى» ندان گنە سويلە-مە كچى ايمەس. حتى موسقوا، تىفلىس كەبى بويوك ساويت مەركىز-لەرى ھەم «ياش تور كىستان» گە آبونەدرلار.

اوز دوشماننىڭ بىر گەن اھمىيتى سياسي بر مجموعە اوچون ايكى ياخشى ماقئادىر.

بىز، ياش تور كىستانلىلەر وە اوز قىلمى بلەن عمومى-مىلى ايشىگە خىدمەت ايتوچىلەرنى، دوشمانلاريمىزنى حسابلاشماققا مەجبور ايتەرلك روشدە ايش يوروتە بىلگەنلەرى اوچون تېرىك ايتەمز.

بونىدان اوچوچىلاريمىز اوز اوزىمىزنى ماقئادىر بلەن مشغول بولغا-نلىغىمىزنى قىطعياً اوپلە ماسونلەر. «ياش تور كىستان» نىڭ ھەلى كوچ كەمچىلگى بار. بعضىلارغا نامەلوم بولغان بو حقيقت حالنى كورسە-تمە كەدەن مەقسدىمىز، ايشىمىزنى داھادە تىرەنلەشتىرىش وە «ياش تور-كىستان» نى داھادە ياخشىلاشتىرىش لازم ايكەنلىگىنى تاكىد ايتەمە-اكەدەن عىبارتدەر.

دوست وە دوشمانلاريمىز طرفىدەن بىرىلگەن اھمىيتىك او-ستىمىزگە آغر وظيفەلەر يوكلەيدىر گەننى غايەت ياخشى تەقدىر ايتىپ بو وظيفەلەرنى تولوق صورتدە بەجەرىشكە قولدان كىلگەننى قدر حىركەت ايتەمز.

ايسىز، كە ايكىچى يىلنىڭ سوگى «ياش تور كىستان» اوچون بىختلى بولوب چىقمايدى. او اوزىنىڭ بويوك آغاسى وە تور كىستان مىلى قورتولوشى مەجدالەسىنىڭ باش ناشر افكارى بولغان «يەگى تور كىستان» دەن آيرىلىپ قالدى (بو آچى حقيقت توغرىسىدە «ياش

تورکستان» نك 23 نچى سائىغا باقىلسين).

«ياش تورکستان» ايندى يالغز قالدى. بو حال مجموعه مز- نك وظيفه سيني بورونغيان كوب آرتيريب قويدى وه اوندان هم اوزينك، هم ده «يه گئي تورکستان» نك وظيفه سيني به جهرمه ك او- چون بار کوچيني توبلاشنى طلب ايتهدر.

تورکستان وطنپرورلهرى! «ياش تورکستان» بارچا گزنى چاقيراند:

اوز مى صفلار گزنى كوچه پتريكلهر!

هيچ بر دقيقه اونومه گلهر، كه ظفر برلكده در.

ايسلهر گزده ساقلا گلار، كه حریت وه سعادتگه آنچاق حر وه مستقل تورکستانده گنه نائل بولورسزلار.

ياخشى ييلكلهر، كه مى حریت وه مى استقلاليت خارجنده مى حيات يوقدر.

تورکستانليلهر! ييلكلهر كه، مى قورتولوش كوره شنده گي اولوم، مى اسارتده گي حياتدان افضلدر.

بر «علمى»، يالغانغا قارشو

(خوقند مختارىتى نك 14 نچى ييل دونومى مناسبتيله)

تاريخ پازيشنك ايكنى يولى بار. برنجى يول: مؤرخ حقيقتده بولوب اوتكهن وقعه لهرنى دقت بلهن توبلايدر، اونلارنى جريان ايتديكلهرى زماننك شرائط وه وضعيتيگه قاراب تيكشيرهدر، معلومات وه استخبارات منبعه لرني اعتنا بلهن يوقلايدر، توبلاغان معلوماتيني اوزينك علمى وجداني تارازوسندا تارتادر وه او معلوماتغا بي طرف (اوبزه كئيف) بر قيمت بيريب اونلارنى تحليل (آناليزه) ايتهدر. علمى تاريخ، سوزنك حقيقي معناسى بلهن، مهنه شو اصول ايله يازيلايدر.

ايكنچى يول: مؤرخ باروب توقتاماق ايسته گهن شيجه سيني اولدهن ييلگيله ب آلادردا او شيجه گه كوره وقعه لهر آراشترادر؛ حتى، مقصدى ايجاب ايتديردىگي تقديرده، وقعه لهر اويلا بده چيقا- رادر؛ شاپان اعتماد ايمه سلگي آشكار بولغان منبعه ردهن استفاده ايتهدر. بوندای بر تاريخ يازوچيده بي طرفانه علمى تحليل اورنيغا فقط فرقه يالغانى حكم سوره در. ساويتلار اداره سنى آستيداغى خلقلارنك مى حر كئله رى حقنده يازوچى بولشه ويك مؤرخلهرى بو ايكنچى قسم مؤرخلهرده ندر.

بولشه ويكلهر عموميتله علمده، خصوصاً تاريخده بي طرفلكنى انكار ايتهدرلهر. علم اونلار نزدنده صنفى كوره ش آلته رنده ندر. مهنه بو جهتدهن اونلار تاريخدهن اوزلهرينك كيله چه كده گي صنفى مقصدلهرى اوچون استفاده ايمه ككه تيريشهدرلهر؛ چونكه اونلار تاريخنك كيچميش حقنده معلومات بيرمه كدهن زياده كيله چه ك اوچون عبرت آلماققا خدمت ايتوچى بر علم ايكه نلگيني كوب ياخشى بيليرلهر.

بولشه ويكلهرنك 1916 نچى ييلغى عصيانگه يه گيدهن اوزله- رنچه رنك بيريب يازغانلارى حقنده «ياش تورکستان» نك بوندان اولگى ساندا يازيلىب اوتكهن ايدى. ايندى اونلار خوقند مختارىتى حقنده ده شونگده ك بوياها حر كئله رنى يورگيزمه كده لهر. بولشه ويك «تاريخچى» لهرينك آراسندا آله كسه يه نكوف ديگهن بريسى اوزينك يالغانچيلغى ايله ايگ يوقارى اورونى آلادر. اونك خوقند مختا- ريتى حقنده غى مقاله سى مناسبتيله مهن «ياش تورکستان» نك اوتكهن ييل فيورال-مارت نسخه سنده يازوب اوتكهن ايدم. ايندى شو آله كسه يه نكوف اوزينك شيوه سنده شو موضوع اوزره يازغان كتابچه- سنده باياغى يالغانلارنى تکرار ايتكهن. آله كسه يه نكوفله رنك مقصدى معلوم: اونلار فرقه پروگرامينك طلبى بويجه تورکستانده روس پروله تاريات ديكتاتوراسينك منافيعنى كوزله ب، خوقند مختارىتينك

غيرصنفي وه عمومي-ملي بر حرکت ايکه نلگيني ياشيريب بو مختا-
ريني تورکستان ملي بورژواسينك تلقيني سايه سنده ييرلي وه روس
سرمایه دارلارنيك تأثير وه نفوذی آستندا يورگيزيلگهن بورژوا وه
سرمایه دارلار صنفي حرکتی ايتيب کورسه تمه کچی بولادلار.
آله کسه يه نکوف بو ادعاسيني اثبات ایتمهک اوچون هيچده تردد
قيلماسدان وادياف، پونه لياخوف، يوسف داويدوف لهرنی وه
«کنوف فيرماسينک معتمدی زيگهل» نی خوقند حکومتي اعضاسندان
قيليب کورسه تدر. بو شخصلارني ساناب کورسه تکه ندهن سوک
آله کسه يه نکوف: «مه نه قاراڭ، خوقند مختاريت حکومتي هيئتیه
کيملهر کيرگهن، بو عکس الانقلاپچی حرکتلهر گه حقیقته کيملهر
رهبرلک قیلغان، خوقند مختاريتی حقیقت حالده کيملهرنک منفعيتی
کوزه تکهن» ديب حایقيرادر.

«علمی حقیقت» نك بو طرزده اثباتی، وفات ایتکهن مشهور
له پروفه سوری پتراژيتسکی «کوز بویا وچيلق» وه «شارلاناقلق»
ديب آناغان ایدی.

آله کسه يه نکوفلهرنک اويدورمالاری نه قادار منفور بولسادا
اونلارنک مقصدلاریغا اويه در. اونلارنک مقصدی قانداي بر يول
بلهن بولسادا، بزنگ بوتون ملی مجادله مزنی يه گیدهن توغولماقدا
بولغان تورکستان ملی پروله تاريغا، سرمایه دار بورژوا صنفينک
اوقتوبر انقلابينک محتشکش کتله سينگه يتکيزگهن يونوقلاریغا قارشو
دوشمنانه حرکتی، شکلنده کورسه تمه کدهن عبارتدر. بولشه ويکلهر
بونداي افلاس يالغانلارنی قوللانماسدان «تورکستانده روس پروله-
تاریانی ديکتاتوراسی» اوچون انقلابی بر اساس تاپا آلماس ايدیلهر.
فقط، بولشه ويکلهرنک خوقند مختاريتی حقه غنی يالغان وه
افترا (ئوسهک) لارینی بزنگ احمد زکی وليدی بيک که بی بر آدم
تکرار ایتسه نه دیرسگز...؟ زکی بيک تورکستان حقه غنه بويوک بر
کتاب يازغان. کتابنک اوزینی مهن هه لی تمام حالده کورمه دم.

لکن مه نگه او کتابنک سوک تصحيحدهن چيققان آيريم جزءلهرینی
يوباردیلار وه عینی زمانده زکی بيکنک بو کتابنی اجنبی تیلگه
(آلمانچاغا) ترجمه ایتدیرمهک حقه غنه مذاکره يوروتوب تورگه-
نلگینی خبر ييردیلهر. ديمهک، زکی بيکنک بو کتابنی مناسبتيله اوز
فکرمنی آچيق سويله شگه حقم بار. کتاب هه لی ميدانگه چيقماغان
سبیلی اونک حقه غنه يازيش توغری ایمهس، ديمه سينلهر. حتی مسکن
مصونیتی مقدس قانون سانالغان ايگ ده موقراتیک مملکتلهرده هه م
او مسکنده (اويده) بر جنایتنک وقوعی، يا بر انسانک شخصیتی وه
يا حیثیتیه ظلم وه تجاوز ایتلمه کده اولدینی معلوم بولسا، «مسکن
مصونیتی» قانونی ده اشکال ایتله در. بو حال هه م شو جنسده تدر.
زکی بيکنک کتابنده خوقند مختاريتی توغری سنده حقیقته قارشو
تجاوز قیلماقدا در. بو جهته دن زکی بيکنک اويدورمالاریغا ايندیده ن
جواب ييريشگه اوزیمنی حقلی سانایمه ن.

زکی بيک کتابينک 340 نجی صحيفه سنده يازادر:

«— خوقند حکومتينک يگانه استنادگاهی باسماچیلار رییسی
«ايرگهش» ایدی. مير آلاي چانیشبه ف تحت اداره سنده منتظم
میلیتسیه تشکيلنه باشلانمش ایدی ايسه ده کيچ اولدی... حکومت
تماميله سرمایه دارلارک نفوذی آلتنده بولونیوردی. مالیه نظارتی
اداره سی رسماً ناظر اولان خسته آووقات شاه احمد هه لنده ده گیل،
اونک معاونی اولان هنریخ زيگهل نام بر يهودی هه لنده ایدی...
حکومت تبرعله کيچنمهک مجبوریتنده قالدی. تبرعه ييرلی تجار-
لهرده ن سيد ناصر مير جليلده ن باشقالاری په کده قيميلدامادیلار.
حکومتکده تقرر ایشمش بر فکری وه پروگرامی يوقدی. روس
مکتبلهرنده تحصيل گورهن منورلهرک بر چوغی بو حکومته ملی
اوتونومی غایه سندان زياده بولشه ويکلگه راضی اولماق وه کهره نسکی
حکومتنه صداقت گوسته رمهک اساسنده اشتراک ایتمشله ردی. چوقای
اوغلی مصطفی نشر ایتدیکی خاطر اتنده حکومت اعضالغنه انتخاب

اولوندىغى كۈن يىلە اوتونومى اعلانى فكريه طرفدار اولمادىغى ،
كەرهسكى حكومتىنك سقۇپئىدەن سوگرادا بو حكومتىنك ئمئىلى
صفتىلە ائش قىلوب كوردىگىنى فقط هيچ بر كىمسه يە درد آگلانا.
مادىغىنى سويلەمە كەدر...»

زكى بىك آزغنه يازغان بولسادا ، آنالار يىمىز نك : «يالغانچىنك
بر سوزىگە دانشمىندىك مىگ سوزى» دىگە نىدەك ، اونك يازغانلار
زىغا اوزون مقاله بلەن جواب بىرىشگە توغرى كىلەدر. زكى بىكنك
كىتابى علمىك ادعاسىدەدر. ھەمدە او ، قومسومول ۋە بولشەۋىك
فرقە تشويقاتچىلارغا مخصوص ايتىلىپ ايمەس ، بزىك مىلكتىز ۋە
او بىردە بولوب تورگەن ۋەقەلەر بلەن تانىش بولماغان جدى تورك
اوقۇچىلارى اوچون يازىلغان بر اثردر. اونگچون آلە كسە يە نكوف -
نك اويدورما لارىغا قارشو ايتىدىكىمىز كەبى يالغىز رىدە يازىش بلەن -
گنە قناعت ايتىمەسەن ، بو بىردە او دوردە گى حقىقى ۋەقەلەر ۋە
ۋىعتىلەرنى تىبىت ايتىمەك لازم كىلەدر. زكى بىكنك اويدورمالار -
رىنى آنچاق او زمان گنە تىوشلىچە آيدىنلاشتروب ، اونلارغا لايىق
بولغان بهانى بىر گەن بولورمىز .

مەن ، «باش تور كىستان» نك 3-4 نچى (فىورال-مارت 1930)
سائىدا آلە كسە يە نكوف نك «مىر آلای چانىشەف» ۋە زىگەل حقىندە غى
يالغانلارغا قارشو رىدە اولاراق يازغانلار يىمدان باشلايمەن . خو -
قد حكومتى ياقىنلغىدا نە «مىر آلای چانىشەف» ، نەدە باشقا بر
چانىشەف مىلىس باشلىغى رولندە ۋە يا باشقا بر رولدە بار ايدى .
زكى بىك «مىر آلای چانىشەف» حقىندە سويلەر كەن خوقند مختا -
رىتى اوستىدە اوزىنك ھىمفكرلەرى بولغان بولشەۋىك كىنسبورغ ۋە
آلە كسە يە نكوف لارنى كور كورىگە تكرر ايتەدر . چانىشەف («مىر
آلای» ايمەس) حقىندە داھا توغرى معلوماتنى تور كىستاندە بولشە -
ۋىك انقلابى تارىخىنى برنچى دفعە يازغان بولشەۋىك گە ئورگى
سافاروف بىرەدر . سافاروف مشهور كىتابىنك 79 نچى بىتندە شونداى

دېب يازادر :

« — 31 نچى غىنواردە (1917 نچى يىلى) مىسلمان عىسكر ،
ايشچى ۋە دھقانلارى شوراسى : 1) خوقند موقت حكومتىنك ۋىعت
تمامىلە ۋىوح كىسب ايتكونچە حبس ايتلىشىنى ، 2) حكومت ادارە -
سىنك شورا قولغا آلىشىنى ۋە 3) چانىشەف نك مىلىس باشلىغى تىبىن
ايتلىشىنى قارارغا آلدى . » سافاروف توغرى ئەتەدر : چانىشەف فقط
خوقند حكومتى يىقىلغاندان سوڭ غنە رول اوينا ما قعا باشلادى ؛ لىكن
اونك رولى كوب دوام ايتمەدى . چونكە او ، تىزدەن اير گەش تاما -
نىدان قاما قعا آلتان ايدى . سافاروف بو توغرىدە ھەم يازغان .
عجىبا ، چانىشەف نك اير گەش تامانىدان قاما قعا آلتوۋىنك سىبى نىمە
ايدى... ؟ خوقند حكومتى چانىشەف نك بولشەۋىكلەر ايلە بولغان
ياشىرىن مناسباتدان شېھە قىلار ايدى ؛ حكومت ايلە بولشەۋىكلەر
آراسىداغى توقاشما كونلەرنە چانىشەف نك ساتقىنلىق روللارى آچىق
صورتدە ميدانگە چىقدى . عىسكر ، ايشچى ۋە دھقانلار شوراسى
چانىشەفنى مىلىس باشلىغى تىبىن ايتىپ ، اونك واسطەسىلە تاشكىند
بولشەۋىكلەرى ايلە ياقىنلاشوب مناسباتنى صلحى بر يولغا قويوشنى
امىد ايتكەن ايدى . فقط ، باشلانغان عموم خلق قوزغالىشى بو شورا -
نك رھبرلىگى آستىدان چىقىپ ، قوزغالانچىلار نك باشىغا اير گەش
اوتكەندەن سوڭ ، اير گەش چانىشەفنى بولشەۋىك جاسوسى (آگە -
تى) دېب قاما قعا آلدى . چانىشەف يە گى مەرغىلانەدە بولشەۋىك -
لەرنك اوزلارى تامانىدان اولدىرىلدى ، چونكە اونى بولشەۋىكلەر
ھەم ساتقىن دېب تانىدىلار .

كوب تأسف كە زكى بىكنك خوقند مختارىتى گە عاھد اويدور -
مالارنى بولشەۋىك منبەلەرى واسطەسىلە تصحىح ايتشگە توغرى
كىلەدر . زكى بىكنك اوزى خوقند مختارىتىنى تصوير ايتەر كەن
معلومات منبەى اولاراق اىگ فاحش بولشەۋىك يالغانلارنى سايلاپ
آلغاندان سوڭ نە ايتەلى... زكى بىكنى بولشەۋىك منبەلەرىگە كورە

تصحیح ایتش لزومینک سببی، اونک بر قانچا مدتدن بیری بزدهن زیاده بولشه ویکلەر که اینانا باشلاغانیدر.

ایندی زیگهل خصوصیکه کیله یلیک. آولا، اولوب کیتکهن زیگهل یهودی ایمهس، خالص آوستریا آلمانیدر. ایکنجی، زیگهل خوقند حکومتیکه نه مالیه ناظرینک معاونی، نه دهه باشقا بر کیمسه صفتنده اشتراک ایتمه گهن، «خوقند حکومتی اعضاسینک حقوقی» ایله فائده لهنمه گهن وه «حکومتده» هیچ بر توری «نفوذگه» ایگه بولماغان. بونلارنک هممهسی زکی بیکنک اوز خیالیدان اولاب چیقاریلغاندر. احتمال اونک بو خصوصده گی معلومات منبعی ده بولشه ویکلهردر. بولشه ویکلهرنک، — بوخارا یهودی سرمایه دار-لاری بولغان وادیایف، پوته لیاخوف، یوسف داویدوف لهر که بی — زیگهل نی ده خوقند حکومتیکه یالغاندان اعضا ایتب کورسه تیشلهر-ندن مقصدلری، خوقند حکومتینی سرمایه دارلارنک تلقینی ایله وجودگه کیلگهن وه تمامیه سرمایه دارلار نفوذی آستندا حرکت ایتکهن بر حکومت دیگهن پرووا قاتورلق ته زیسله رینی قوتلاما قدر. خوقند مختاریتینک عمومی-ملی، غیرصنفی ماهیتنی اوزگه توب کورسه تمهک مقصدینی زکی بیک هم تعقیب ایتمه کده در. اوده «خوقند حکومتی تمامیه سرمایه دارلارنک نفوذی آلتنده بولو-نیوردی» دیب یازادر.

هیچ بولماغاندا، وقتیله زکی بیکنک اوزی باشندا بولغان باشقیردستان مختاریتی که بی عمومی-ملی ماهیتده بر حرکت بولغان خوقند مختاریتینی قاراشدا شبهه سز اوزینی ملی دوستمز حساب-لایدرغان استانبول دارالفنونی پروفه سوری احمد زکی ولیدی بیک ایله، ملی دوستانمز بولشه ویکلهر آراسندا پسوخولوژیک وه اخلاقی یاقیلقنک بولوب تورو شیکه حیرت ایتمه سلک وه هه چینمه سلک هیچ ممکن ایمهس.

خوقند مختاریتینک سرمایه دارلار نفوذی آستندا بولغانینی اثبات

اوچون بولشه ویکلهر اولارچا، یوزله رچه هر توری یالغانلار اولاب چیقارادرلار. زکی بیک ایسه «خوقند حکومتی» نک «تمامیه سرما-یه دارلار نفوذی آلتنده بولغان» نی یازغاندان سوک، ایکی-اوج سطر توبه نده: «حکومت... تبرعله کیچینمهک مجبوریتنده قالدی. تبرعه دیرلی تجارلهردهن سید ناصر میر جلیلدهن باشقالاری بهکده قمیلدامادیلار» دیدر.

اگر سرمایه دارلار (سید ناصردهن باشقالاری) حکومتگه یاردهم ایتوده «قمیلدامادیلار» ایسه، اولارنک خوقند حکومتیکه نفوذلری یالغز «سرمایه دار» دیب آنالولاریغا غنه می اساسلیر؟ شو بیرده به نه بر نه رسه نی ایسله توب اوتمه کچی مهن. اورنهورغ قازاچی لارینک آمانی دوتوف بزگه «قازاچی قوشونلارینک جنوب-شرقی اتقاقی» غا کیریشنی تکلیف ایتوب، بوگا مقابل بولشه ویک-لهرگه قارشو مجادله مزده بزگه یاردهم بیریشنی وعده قیلغان ایدی. بو اتقاقنک، زکی بیکنک «سرمایه دارلار» دیب آتایدرخانلارینک منفعتلرینی مدافعه ایتو اوچون قوزولغان بر تشکیلات ایگه نلگنده، شبهه سز، زکی بیکنک اوزی هم بزمه بر فکرده در. لکن خوقند حکومتی آمان دوتوفنک تکلیفینی قبول ایتمه دی وه بو «جنوب-شرقی اتقاق» غا کیریشنی رد قیلدی.

عجیب بر نه رسه: خوقند حکومتی سرمایه دارلار منفعتینی مدافعه ایتوچی بر اتقاقغا کیریشنی رد ایتهدر؛ سرمایه دارلارده خوقند حکو-متیکه مادی یاردهم بیریشگه «بهکده قمیلدامایدی لار»؛ شوندا ی بو-لغاچ، زکی بیک قایدان چیقاروب «خوقند حکومتی تمامیه سرما-یه دارلار نفوذی آلتنده بولونیوردی» دیب یازادر؟ یا زکی بیک بونی بولشه ویک منبعلهرندهن آلوب اوتوروبدر (توغروسوی ده بودر). بو، یاخشی ایمهس.

یا ایسه زکی بیک اوز خیالیدان چیقاروب اوتوروبدر. بو، اولندان هم یامانراق. (سوگی کیله چهک ساندا). چوقای اوغلی مصطفی

ساویت مکتبله‌ری وه تورکستان یاشلاری

بولشه‌ویکله‌رنک کوب بورتداشله‌ریمیزی آلدان و آداشرغان مشهور ده‌قلار اسیونلارینک بر ماده‌سی ده ساویت توپراغندا یاشايدرغان غیری روس ملتله‌رنک ترقی وه یوکسه‌لیشله‌ریگه ایسته‌گه‌نله‌ریجه کیگ یول بیریش ایدی. بو شعارنک ده باشقالاری که‌بی کاغاز اوستنده گنه قالوب کیتکه‌نیگه آرتق بوتون تورکستانلیله‌ر قانع بولغانلار. ملی وه دینی مکتبله‌ریمز بلهن معلم وه اوقوچیلارینک باشلاریغا کیلتربیلگه‌ن فلاکتله‌رنی یازیب آنگلاتیش امکان خارجنده‌در.

بولشه‌ویکله‌ر ملی آتالغان «جدید» مکتبله‌ریمیزی یوقاتیب، اونک خرابه‌سی اوستیگه ساویت مکتبله‌رینی قوردیلار. چیت اولکه‌له‌ر مثلاً تورکیه وه غربی آوروپا مکتبله‌ریگه باروب اوقوچی یاش تورکس-تانلیله‌ر آفینینی زور توغان بلهن توسوب قویدیلار. طبیعی مجراسیغا قویولماغان بو آقین مجبوراً ساویت مکتبله‌ریگه تامان آقا باشلاغان ایدی. بو حال روس بولشه‌ویکله‌رینی کوب اندیشه‌گه توشوروب قویغانغا اوخشايدر. اونلار تورکستانلیله‌رنک، بیلیمده‌ن زیاده بولشه‌ویک سفطه‌سی اورگه‌تیلهدرگن ساویت مکتبله‌ریگه کیریب اوقوشلارینی هم اوز کیله‌جه‌کله‌ری اوچون تهله‌کی دیب بیلهدرله‌ر. بونی تور-کستانده یوروتولوب کیلمه‌کده بولغان معارف سیاسی آچیق کورسه‌توب توره‌در. مسئله‌نک ایچ یوزینی کوره بیلیش اوچون بوتون تورکستان-ننک مدنی احتیاجینی اوتش نیتیله آچیلغانلغی ادعا ایتلکه‌ن تاشکند دار الفنوننی ایشله‌رینی بر دفعه کوزده‌ن کیچیریش کفایه ایتهدر (*).

(* تاشکندده ایکی تورلو دار الفنون بار: بری «اورتا آسیا دولت دار الفنوننی»، ایکنچیسینی ایسه «اورتا آسیا قومونست دار الفنوننی» در. بونلاردان برنجیسینی ساویت مطبوعاتندا «SAGU» (روسچه اورتا آسیا دولت دار الفنوننی سوزلارینک باش حرفله‌رنده‌ن توزولگه‌ن)، ایکنچیسینی «SAKU» (بو ایسه روسچه اورتا آسیا قومونست دار الفنوننی سوزلارینک باش حرفله‌رنده‌ن توزولگه‌ن تعبیردر) دیب آتایدلار. بو مقاله‌ده‌کی تاشکند دار الفنوننی تاشکندده‌کی «اورتا آسیا دولت دار-الفنوننی» در.

بوتون تورکستاننی مدنیته‌گه غرق ایته‌جه‌گی سویله‌نیلگه‌ن شو تاشکند دار الفنوننی، ساویت حکومتینک معارف سیاسی آرقاسندا، اوزینک اون ییللق عمریده تورکستانلیله‌رده‌ن یاغز غنه یدی کیشی چیقارغاندر (عبدالحی تاجی‌نک 1928چی ییلی سمرقنده باسیلغان «مدنی قورو-لوش مسئله‌له‌ری» دیگه‌ن رساله‌سینک 41چی بیتیکه قارالسین).

ساویت منبعله‌رینک بیرگه‌ن معلوماتیغا قاراغاندا 1928چی ییلی تاشکند دار الفنوننده‌کی 3121 طلبه‌ده‌ن آجاق 131 (3%ی تور-کستانلی ایدی. بو که‌مچیلیکنک سببله‌ری تورکستان معارف ایشچیله‌ری وه قومونستله‌رینک ادعالارچا تورکستانلیله‌رده‌ن دار الفنوننده اوقو-غوچیلارنک تیوشمه‌گه‌نلگنده ایمه‌س، حکومت آداره‌له‌رینک تأمینات مسئله‌له‌رنده چاتاقلق کورسه‌تکه‌نلگی وه تورکستانلیله‌رده‌ن طلبه‌ قبول قیلیش توغریسندده دار الفنوننک ساوق معامله وه علاقه قیلغانلغیندا در. بو حالنک بوکون هم دوام ایتب تورگه‌نلگینی یه‌نه ساویت غازیتلارندان اورگه‌مه‌کده‌مز. «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسینک شو ییل سه‌نتابر باشندا چیققان نسخه‌له‌رنده نشر ایتلگه‌ن معلوماتلارغا کوره، بو ییل تاشکند دار الفنوننیگه 1235 تورکستانلی طلبه‌نک قبول قیلنیشی لازم ایکنه‌ن ایکی آیلق اورونوش، سورونوش نتیجه‌سندده آجاق 113 گنه تورکستانلی کیره بیامشدر. بوگا‌دا باشلیچا سبب، غازیتانک یازغانیغا کوره، حکومت مأمورله‌ری بلهن آداره‌له‌رینک بو مسئله‌گه‌جی قاراماغانلقلاریدر. بعضی تورکستانلیله‌رنک بو خصوصده‌کی شکایت وه اصرارلاری اوزه‌ریگه طلبه‌له‌رنی قبول مدتی جوزولدی ایسه‌ده‌ بو «تدبیر» ده‌ن بر نتیجه‌چیقما یاغای آنیقدر. چینه‌ده‌ن ده ساویت حکومتی تورکستانلیله‌رنی یوکسه‌ک بیلیم یورتله‌ریگه تارتیش مسئله‌سیگه‌جی قارا سایدی، آداره‌باشنداخیلار بو ایشکه‌ آزغنه اهمیت بیریب، هیچ بولماسا یاختا سیاستینی تطبیق ساحه‌سندده کورسه‌تیلمه‌کده بولغان غیرتنک یوزده‌ برینی ولایتله‌رده‌ن تاشکندگه کیلیب دار الفنوننگه کیرمه‌کچی بولغان طلبه‌له‌ر ایشیکه‌ صرف ایته بیلهدرله‌ر ایدی...

شو مناسبته تاشكند دارالفنونينك آچيليشى تاريخى حقنده ده بر نيچه سوز نه يتب اوتوش آرتقچا بولماسا كيرهك. بو دارالفنونينك آچيليشى تاريخى حقيقتاً ده روسيه تاريخينك فجييع بر صفحه سى نتيجه سيدر. روس انقلابى وه ايچكى تاريخشمارلار نتيجه سنده ايچكى روسيه ده ظهور ايتكهن مشهور شدتلى آچلق بوتون دنيا مقياسنده دهشتلى بر حادثه در. ايچكى روسيه اهاليسى شو مدهش آچلق زمانى « نه كه گى بول شهر » (*) آتالغان تاشكندگه تامان سيل سينگه رى آقا باشلاغان ايدى. شو آچلق ييللارى ايچكى روسيه ده گى مکتب، معلم وه مدرسله رنك كيچيرديكله رى فجايعت بارچامزغا معلومدر. شو سیرالاردا روسيه ده گى معلم وه مدرس- لهرگه آروپا هم آمریقادا گى تورلو جمعیتلر تامانندان يوباريلغان آزوق- آوقاتلاردان اوزاقدا قالغان بختسز بيليم اوجاقلاردان بریسی ده ساراتوف دارالفنونى ايدى. مهنه شونداى بر فجايعت قارشوسندا قالغان ساراتوف دارالفنونى مدرسله رى، مأمورله رى وه طلبه لهرى بوتون اداره وه اينستيتوت نهرسه لهرىنى يغيشديريب، توپلاب تور- كستانگه جوناغان وه توركستان معارف قوميسارلنى آتالغى بلهن تاشكندده اوروناشغان ايديلر. آلتشمس يلدان آشيق اروسيه حاكيمى آستندا قالغان توركستانده بر روس دارالفنونينك آچيليشى حقيقتده روسيه نك باشيغا كيلگهن بويوك بلا نتيجه سى ايكهن توركستانك مدنى احتياجىنى اوتوش اوچون تاشكندگه بر دارالفنون هديه ايتكه نله رىنى سويله گهن روسلر ماقنايب منت ايتهايته آز قالدى بارچامزنى گهره نك قىلا يازديلار. حالبوكه يوزتمز وه خلقمزنك مدنى احتياجىگه خدمت ايتشنى اوز بوييغا آغانليغىنى ادا ايتكهن بو دارالفنون اوزينك ايلك دورنده ياق توركستانلله رگه دوushman كوزيله قاراي باشلادى. بو حال طبيعى اولاراق توركستان معارف

(*) شو اسمده روسچه «Ташкент, город хлебный» ديگهن روس اديب- لهرندن آله كساندر نوه وروف نك بر اثرى ده بار. بو اثر «Taschkent, die brot- reiche Stadt» ناميله آلمانچاغا هم ترجمه ايتلشدر. . . ت .

قوميسارلغندا فعاليتده بولغان. توركستانلى معارف ايشچيله رى بلهن ياش توركستانلله رگه كوب. يامان تأثير ايتمشدى. دارالفنونك ييرلى خلقغا قارشو قىلماقدا بولغان بو ياراماس معامله سيگه قارشو ايتلگهن شكاييت، اعتراض وه ناراضىقلار بوتولله ي نتيجه سز قالماقدا ايدى. نهايت توركستان ياشلارى طرفنده شايان دقت تكليفلر ايشيتيله باشلاندى. بعضى معارف ايشچيله ريمز وه ياش كوچلهر روس ياش- لارى بلهن ليق تولگهن تاشكند دارالفنونىگه بيريله درگهن پول ايله غربى آروپادا ههر يىل 500-550 توركستان طلبه سىنى تأمين ايتيش أمكانى بارلنى حقنده فكرلر وه قطعى تكليفلر اورتاغا آتمشلار- دى. حقيقتاً ده «كومه كيچلهر» نك او زمانگى تكليفلهرى قابول قىلينب ايشكه آشيريلسايدى، بوكون غربى آروپادا يوكسهك مکتبله رنى بئيرگهن توركستانلله رنك سانى بر نيچه يوزنى آشاردى وه توركستان خلقينك يولى توركستان منفعيتگه صرف قىلغان بولور ايدى.

شونى ده نه يتب اوتوش كيرهك، كه ههر حالدا يوكسهك بر بيليم اوجاغى تاميلغان تاشكند دارالفنونى توركستانلله رگه قارشو دوشمانيغىنى هيچ بر توركستانلنك صبر كاسه سيگه سيغمايدرغان درجه ده آشكار قىليب، كويينچه آداب معاشرت چيگه ره سىنى ده كوب آشيريب يوباردى. دارالفنون قاشنداغى طبي جمعيتنك ناشر افكارى بولغان «Meditinskaya Misl» («طبي فكر») ديگهن مجموعه «تور- كستان بالالارينك عقل، مهارت وه استعدادچا روس بالالارىغا قاراغاندا 2-5 درجه توبهن بولغانلقلارنى» (?) ترجمان واسطه سيله قىلغان بر «پسيخولوژيك سنهش» ايله اثبات ايتشكه اوروتوب كوردى...

بز اوزون زمان مستملكه چيلك وه حاكيميت دورينك ذوقنده ن مست بولوب يورگهن آروپاليلارنك مستملكه خلقلارىغا اينوقسا حبشه رگه قارشو اوتكهن عصرنك اورتالارىغا چا قانداى بوزوق

تورکستاننک پیر آستی بایلقلاری

III.

(«قارا مازار» معدن کانلاری)

«یاش نور کستان» نك 18 وه 21 نجی سانلاریندا تورکستاننک پیر آستی بایلقلاری حقنده بیریلگن عمومی معلوماتغا علاوه اولاراق بو ییرده (وعدمهز بونجه) «قارا مازار» کانلاری توغریسنده بر آرزو بایزوب اوتمه کچی مز.

«قارا مازار» معدن کانلاری خوجند شهرینک 40 چاقیریم شمال-غربنده گی «قارا مازار» تاغلارندا بولوب، بر نیچه یوز آیریم کانلاردان عبارتدر. بو کانلاردا ایگ کوب تاپیلادرغان معدنلر: قورغاشین، توتیا وه باقیردر. فقط بونلاردان باشقا شو مادهلر ههم موجود وه کلی مقدارده چیقاریلماقدادر: کوموش، قالای، آلتون، سورمه، آرسه نیک، اوران، رادیوم، وولفرام، مولبدن، قادمیوم، ویسموت، مانفازر ههم مختلف رنگلی جلا وه بنا تاشلاری.

«قارا مازار» کانلارینک استثماری تاریخی خیلی ایسکیدر. مثلا غربی قارا مازار کانلارینک اوتنجی، حتی یتنجی عصرلرده دهخی انسانلار طرفنده قازیلوب استفاده ایتلگه نلگی ادعا قیلنماقدا وه حاضرغی کونده یوزه گه چیقاریلماقدا بولغان بر میگگه یاقین ایسکی فعالیت ایزلهری بو ادعانک توغریلغینی کورسه تمه کدهدر. او ایزلردهن بعضیلهری حاضرغا داور ههم یاخشی ساقلانمشلار وه آرالارندا 30-50 مه تیر چوقور بولغانلاری ههم بار. («بر اودا ووستو کا»، 23. 9. 31)

قارا مازار کانلارینک بایلغی وه اهمیتی خیلی بویو کدر. قورغاشین وه توتیا موجودی جهندن قارا مازار، بو خصوصه ایگ بویوک کانلاردان سانالغان «ریددهر» وه «گوزلان» کانلارینده اوزادر. اونک «المالاق» دیگن باقیر کاننی، سوک تیکشیریش نتیجه.

نظریه لهر تاشیب یورگه نلهرینی تاریخ کتابلهرندهن بیلهمز. بو کوبدهن اونوتولوب تاریخگه قاریشیب کیتکهن اساسسز وه یاراماس نظریه. لهرنک روس پروله تاری حاکمیتی جاری بولغان بو کونگی ساویت اولکه سنده گنه ایشیتیلشده گی حکمتی ده یاخشی غنه آکلیمز.

بر وقتلر «علمی تیکشیریشلر» آرقاسندا حیوانلار قاتاریغا قوشولوب قویولغان حبشلهرنک ایونلاری بو کون اوزله رینی دنیانک اؤکسکه مدنی خلقلاری قاتاریغا سانایدرغان آوروپا وه آمریکا. لیلار طرفندهن کبار مجلسلرده اوینالادر. آشولالاری بو مدنی انسانلار تاماندان تیا تر وه بدیعی سالونلاردا حرمت، دقت وه ذوقله تیکلنهدر. ساویت اولکه سنده ایسه بزک خلقمز تحقیر، تیلیمز وه صنعیمز ماسقارا قیلینادر.

بر خلقنک مهارتسز وه استعدادسز لغینی اثبات ایشکه اورونوش که بی کوبدهن تاریخگه قاریشیب کیتکهن یاگلیش اورتا عصر ذهنیتی وه بو ساحده گی «علمی تیکشیریشلر» بو کون آنجاق ساویت مملکتنده وه بوتون کائتاده «تیکلک» یاراتماقچی بولغانلغی ادعا ایتلگن ساویت ذهنیتنده گنه کورولوب توروبدر.

ساویت حکومتی بز تورکستانلیلهرنی ملی مکتبلهریمزدهن محروم ایتمه کله اکتفا ایتمه دی. او بزک غربی آوروپا وه تورکیه. که بولغان طلبه آقینلاریمزنی ده زور توغان بلهن توسوب قویدی. حتی او بونیکلده قانقما ی حال حاضر وه کیله جه گی او چون پهک خوفلی تانیدنی بز تورکستانلیلهرنی اوزینک ساویت مکتبلهریگه کیریشیمزگه ههم کوب توسقونلق کورسه تمه کدهدر.

یاش تورکستانلی

لەریگە قاراغاندا، شورا اتفاقینک ایگ بویوک باقیر کانلاردان سانالغان «قونغات» («آرال دگزی» نك جنوبده) دان هم بایدر. قارا مازار کانلاری، موقعلەری اعتباری ایله استعمار اوچون او بر کانلاردان داهاده مساعدر. تاشکند، خوجند که بی بویوک شهرلەر ایله فەرغانه ولایتی اورنالغندا یاتیشی، شمالدان «آهنگران»، «چیرچیق» سولاری، جنوبدهن «سردریا» نهری ایله اورالنان وه بر آوتوموبیل یولی واسطه سیله «تاشکند-خوجند» پوستا یولینا باغلانغان بولوشی، همده یاقیندا ایشله نوب بتریلیشی محتمل بولغان «تاشکند-لینکوف» تیمیر یولینا یاقینغی قارا مازارنک اهمیتینی بر قات داها آتیرماقدادر.

«قارا مازار» نك ایگ بویوک وه مهم کانلاری مەنه شولەردر: «آمالق». قارا مازار تاغینک شمال سیرتنداغی بو باقیر کانلاری یاتاغی ایسکیده نده معلوم ایدی. فقط سوگ ییلغی اساسلی تیکشیر-یشلەر نتیجه سینده بایلینغینک قطعی حدودی وه اهمیتینک بویوک لگی تعیین ایتلمشدر.

«تاکه لی» منطقه سی: «قوراما» تاغلارینک جنوب-غربی نها-یتنده کائین بو منطقه نك کانلارنده کوموشلی قورغاشین-توتیا فیلز-لەری وه آرسه نیک تاییلادر. بو منطقه ده یالغز توتیا چیقادرغان فیلزلەر هم یار بولوب، وسطی 40-50 فائض توتیا معدینی حاویدر. بونلار-دان باشقا آز مقدارده کوموش-قورغاشین وه تیمیر فیلزلەری، تورلی تورلی رنگلی تاشلار کانی هم موجوددر.

بور (تباشیر) منطقه سی. «تاکه لی» نك شرقنده بولغان بو منطقه ایسکی وه آیریم کانلارینک کوبلگی جهتدن بوتون قارا مازارده برنجی اورونتئی آلادر. بو منطقه ده 150 کیلومه تر مربعی برمساحه ده 800 دن آرتق ایشله تیلمه کده بولغان کان وه یوزلەرچه فیلز نامیرلاری بار. منطقه نك شرق تامانداغی 12 کانه غایت نادر وه

قیمتلی معدنلەردەن بولغان رادیئو آکتیف اوران ماده سینک فیزلەری وه دیگر مختلف معدن فیزلەری موجوددر. بو بیرده گی بولاق سولاری ده رادیئو آکتیفلق خاصه سینئی حائزدر.

اورانلی کانلارنک یاقینلارندا «وولگرام» نادر معدینی حاوی فیزلەر هم بار. یەنه عینی سمتده کوموش، قورغاشین فیلزئی چیقا-ریلادرغان «کان جول» غروبی، قوارس هم قالجادان نامیرلاری موجوددر.

کان سای منطقه سی. «تباشیر» دن جنوبده بولغان بو منطقه نك کانلاردان یوکسەك فائضلی قورغاشین-توتیا فیزلەری چیقاریلادر. بو فیزلەردە باقیر، کوموش وه قادمیوم دهخی مخلوطدر. عینی منطقه ده کائین «جنوبی دروازه»، «اوکور تاو»، «کان تاش» (تیمیر) معدن کانلاری وه «تاش کیسکەن» دیگەن بنا تاشلار کانی هم خیلی مهم کانلارداندر.

بونلاردان باشقا، قارا مازارنک جنوبده قورغاشین، توتیا، اوران، رادییوم وه تیمیر معدنلەری فیزلەری چیقاریلادر وه بوتون قارا مازار موجودینک %88 ینی تشکیل ایتەدر.

ماسالسکی، قارا مازارنک ایسکیده نده مشهور کان جایی بو-لغانی توغریسنده تورکستان حقتده یازغان مشهور کتابنده معلومات بیرەر کەن، قارا مازاردا یوقاریدا ذکر ایتلگەن ماده لەردەن باشقا فیروزه تاشینک هم بارلغینی سویلەیدر.

بولشەویکلەر سوگ زمانلاردا «قارا مازار» کانلاریغا بویوک اهمیت بیرەدرلەر. خصوصاً سوگ-آیلار طرفنده اونلارنک قارا مازار ایله مشغولیتلەری جمالی بر شکل آلدی. تورکستان ساویت مطبو-عاتی دیپەرلک هر ساندا بو خصوصه مقاله لەر باسا باشلادی. خوجند شهرنده اون کون (1929 اوقتوبر) دوام ایتکەن بر «قارا مازار قورولتایی» اوتکەریلدی. بر قانچا معروضەلەر او قولوب،

تورکستانده انقلاب دوری

(بر یاش تورکستانچی نك خاطرہ دفترندن)

I.

1916 نچی ییلی حادثہسی وه اونی تعقیب ایتکهن قانلی نهروردهن عصبه‌ری کیر کینله شوب چیقغان تورکستان خلقی دنیا سوغوشینک باریشینی وه بالخاصه روسیه نك اوچرهمه کده بولغان مغلوبیتله‌رینی اوزی اوچون بر تسلی وه کیله جهك اوچون بر امید وه ایشیق منبعی دیب قاراب تعقیب ایتمه کده ایدی. بو امید بوشغا چیقما‌دی. 17 نچی ییلی فیرالنده چار نيقولای تختندهن توشو-روئدی. بو صورتله روسیه انقلابی ده باشلانغان بولدی. میلیونلارچا انسانلار نك قانی بله‌ن بویانغان بو چارلق تختینک ییقیشی حقسز، حقوقسز انسانلار وه اسارت زنجیریگه باغلانوب قویولغان ملتله‌ر حیاتی اقله‌رنده بر یاروغلق اثری کورسه‌ته باشلادی.

چار تختندهن توشورولدی. او سیسته‌منک قانلی سیاستینی اداره ایتمه کده بولغان حکومت چیکلیدی. فقط ایش او حکومتنک مستملکه خلقلارینی بوغوش، اولدیریش اوچون قورولغان پارلا-مان فرقه‌لهرینک قولندا قالدی. طبیعی، مستملکه خلقلاری، او جمله‌دهن تورکستانلیلهر بو حکومتدهن اوز منفعتلهری اوچون کوب نهرسه کوته آلاسار ایدی. اوله‌رنک امید وه سه‌وینچلهری باشلا-نغان بو انقلابنک شو نقطه‌ده توروب قالماسدان آغا کیتشی، اولغا-یشی اوستنده ایدی. اولار بو وضعیتگه انقلابنک برنچی پایه‌سی دیب قارارلار ایدی. ایلك تشکیل ایتیلگهن انقلاب حکومتینک تور-کستانده قوروپاتکین نك حکمرانلیغنی دوام ایتدیریشی اونک رنک وه قاراشینی آچیق کورسه‌توب تورره ایدی. اونی تعقیب ایتکهن حکومت دورنده تورکستاننی اداره اوچون بر قسمی او زمان روسیه تورکله‌ری ایچنده معروف جماعت خادملارندان اولمق اوزره بر

کان منطقه‌لهریغا فنی سیاحتلهر ترتیب ایتلگهندهن سوک قارالار چیقاریلدی.

روسیه بولشه‌ویکلهری قارا مازار کانلارینک اعظمی صورتده استثماری اوچون عقللاریغا کیلگهن بوتون تدبیر وه واسطه‌لهرنی صرف ایتمه کده درلهر بو مقصد ایله اولار «قارا مازار ستروی»، «آمالق ستروی» اسمله‌رنده مؤسسه‌لهر تشکیل ایتوب پلانلار قوره ماقدارلار. بو پلانلارغا کوره: قارا مازار کانلارندان چیقاریلغان توتیا فیلزلهری «یاراسلاو» شهرینده گی بر فابریقاغا تاشیلوب او یرده تصفیه ایتله‌چهك وه ایشله‌یتله‌چهك. ساویت روسیه‌سی بو یول بله‌ن اجنبی مملکتله‌ردهن فیلز ساتوب آمالق مجبوریتندهن قوتولماق صورنده‌در. 1932 نچی ییلده خوجند شهرینده بر قورغاشین فابریقاسینک تیکلمه‌سی، «کان سای» وه «تاکه‌لی» کانلاری یاتندا کاندایا ایشله‌وچی ایشچیلهر اوچون 15 میگ وه 2 میگ نفوسلک ایکی قصبه‌نک انشاسی هم کوزگه آلتغان. حتی بو فابریقادا چالیشترماق اوچون روسیه‌دهن 200 نفر «متخصص ایشچی» نك جلبی حقنده ایندیدهن مرکز (موسقوا) ایله بر عهدنامه امضا-لانمشدر («پراودا ووستوکا» 17. 9. 31).

«عهدنامه» امضاسیگه لزوم کورمه‌سدهن تورکستانگه آقما-قدا بولغان روس «متخصص ایشچیلهری» نك سانی کیم بیلین نیچه میگلهرگه یتمه کده‌در. روسلهر بر تاش بله‌ن ایکی قویان اورماقدا-لار، هم تورکستاننی روسلهر بله‌ن تولدیرماقدا، هم‌ده اونک طبیعی بایلیغینی یاغما ایتمه کده‌درلهر. تورکستانک ملی کوچینی آرتروب، مملکتگه ملی فائده کیتیریش لازم بولغان تورکستان یر آستی بایلقلاری، یورتمزده روس عنصرینک کوبه‌یشیگه وه روس پروله‌تاریات دیکتاتوراسینک کوچه‌یشیگه سبب بولماقدادر.

چفاتای.

هیئت کیلدی ایسه ده کوب اوزاماسدان بو هیئتکده او کونگی وضعیتده تورکستانیلهر احتیاجیگه یارارلق ایش کوره آلماسلیغی آکلاشیلوب قالدی.

تورکستانیلهر حرکتک سولغا طرف بر آزدا سرعتلیراق کیشینی ایسته مه کده وه بوتون فعالیتلارینی بو یولدا آلوب بارماقدا ایدیلهر. چونکه اونلار او زمانگه قدر بولغان حرکتله ردهن اوز دردله ریگه چاره بولورلق هیچ بر نه رسه کوره آلمای یانقان ایدیلهر. گویا حرکت سولغا طرف کیتکه ن ساین ایشک انصافگه یاقینلا- شقانلیغی، حرکتله رنک انسانیتپرورانه بر شکل آلیشی نوشونولهر ایدی. بو آراقدا ایش باشیغا انقلابچی سوسیالیستلهر کیلدیله ر. بالخاصه بو حکومتک باشنداگی که ره نسکی او زمان تورکستانیلهر- نک کوزنده بوتونلای باشقاچا ایدی. تورکستانده اوسوب اونگن روسلهردهن بولغان بو کشی 16نچی ییلی قانلی فاجعه سندهن سو- گرادا تورکستانگه کیلیب تورکستان خلقنک کیچیرگن فلاکت- لهرینی اوز کوزی بلهن کورگن وه تورکستانده، به نهرسبورغده چار حکومتی سیاستینی تنقید ایتوب سویله گن نطقلهری بلهن دالک وه شهرت قازانغان ایدی. «انسانیتپرور» سوسیالیست فرقه سینک لیده ری وه مبعوثی بولغان که ره نسکی نک حکومت باشیغا کیلیشی بالخاصه اوزینک تورکستانداگی تانیش- ییلدیلهریگه کوب امید بیر- مه کده ایدی. که ره نسکی نک حکومت باشیغا کیلگه نلیگی خبری تارقا لار- تارقالماس تورکستانک ههر طرفده سه وینچ غلیانی کور- رولدی. تاشکندده گی اون میگلهرچه خلقنک اشتراکی بلهن بو- لغان، که ره نسکی نک تورلو رسملهرینی کوته روب بوتون شهر کور- چه لهرینی هیله نگن نمایشلهرنی بو کونگی حادثه که بی ایسه- مه کده من.

که ره نسکیچیلهر حکومتنی قولغا آلمانان سوگ اکثریتی روس ملی دهموقرات فرقه سیگه یاقین کشیلهردهن بولغان تورکستان

موقت حکومت قومیته سی ده چیکیلیب کیتدی. بیرگه مشهور نالیفکین نک قولی آستندا یه گی بر هیئت کیلدی.

روسیه انقلابی آنچاگه آغا کیتکه ن وه روسیه ده تورلو اوز- گهریشلهر کورولمه کده ایدی. تورکستانده ایسه وضعیت ایسکیسنجه دوام ایتمه کده ایدی. حتی چار گه نهراللاری قورویاتکین وه فولباوم لارنک همتمی بلهن حاضر لانونب ایشکه آشیریلغان یدی سو قیرغینی که ره نسکی- نالیفکین دورنده ده دوام ایتمه کده ایدی. تور- کستان خلقی، طبعی، ههر بری بر قارداش قلیننی تیشمه کده بو- لغان بوروس مهاجرلاری وه عسکرلهری سلاحلارنک پاتیرتیسنی لاقید لاقید ایشیتیب اوتوره آلماس ایدی. ههر طرفده پروتست نمایشلهری بولدی. بو قانلی صحنه نک بتیریلدیشی حقنده علاقه دار دائره لهرگه مراجعت ایتیلدی. فقط نه بو نمایشلهرنک وه نه ده بو مراجعتلهرنک بر تأثیری بولدی.

وضعیت بو مرکزده ایکن که ره نسکی نک تورکستانده گی دوستلهری اونک شخصیه گه وه روس دهموقراسیسیغا بولغان ایشانچ وه امیدلهرنده دوام ایتمه کده ایدیلهر. فقط که ره نسکی بو ایسکی دوستلهرینک امیدلهرینی بوشغا چیقاروب اونلارنک قولتوغنداگی تار بوزینی سوگه توشوروشده هیچ ده کیچیکمه دی. او اوز یانیغا تورکستان خلقنک یاشاما قدا بولغانی ظلم وه حقسزلقلاردان شکایت وه کیچیک گنه بولسادا آداری اصلاحات اجرایی اوچون تیله نوب کیلگن اوز دوستلهرینی ههر بر قارار روس ملتچیس، چارچیسندان قایلشما یدرغان بر درجه ده شدت بلهن تهدید ایتدی. بویوک امیدلهر بلهن یانیغا کیلگن دوستلهرینی امیدسزک دریا سیگه غرق ایتوب یوباردی.

بو حادثه تأثیری آستندا تورکستانده احوال روحیه بر آزدا مذلهذب بر حالغا کیلمش ایدی. روسیه ده ایسه سوغوشنک دوامی طرفداری که ره نسکی حکومتی بلهن محاربه نک بر آن اول بیتیر-

پلیشیننی طلب ایتکهن بولشه ویکلهر آراسندا تارتیشما دوام ایتمه کده ایدی. انقلابی روحده گی ایشچی، سوغوشدان بیققان عسکر وه بیرگه تشنه بولغان موژیکلهر بولشه ویکلهرنک ههر کسنگ ایسته. دیگینی بیرمه کده بولغان بیاننامه لهرنده گی آلدامچی فکرلهرگه اییه. روب کیتمه کده ایدیلهر. بو ههر طبقه نك ضعیف تقطه لهرینی تایوب تشویقاتنی او تقطه دن باشلاما قدا بولغان روس بولشه ویکلهری مستملکه وه شرق خلقلاریغا خطاب ایتکهن بر بیاننامه لهرنده چار حکومتینک مهاجرت وه مستملکه سیاستلهرینی شدتلی بر لسان ایله تنقید ایتمه کده حتی او روسیه نك ظلمندن بوغولما قدا بولغان خلقلاریغا «روسیه دن آریلوب مستقل دولت تشکیلگه قدر حق» بیرمه کده ایدی.

فقط او کونگه قدر کورگن تجربه لهرندن بیتهرلك درجه ده درس آلمان تورکستان یاشلیغی کویچیلگی بو روس بولشه ویک- لهری بیاننامه لهرینک ده صمیمی بولیشیغا قولای اینانا قلامادی. اونگچون ده کهره نسکی حکومتی ییقیلدیغی زمان تورکستانه بری نورکستان خلقنک احتیاج وه آرزوسنیغا ترجمان اولمق وه اونک حق وه حقوقینی تحقق ایتدیرمهک، ایکنجیسی ده ایسکی روسیه ایمپره- یالیزمی میرائیگه قونمق ایسته گن ایکی جریان توغدی. طبیعی برچی آقیمنی بیرلی خلق وه اونک ضیالی یاشلغی، ایکنجی جر- یانتی روس ایشچی، عسکر، موژیگی وه مأمورلهری تمثیل ایتمه- کده ایدی.

تورکستان چارلق روسیه سی طرفندن بوخارا، خیوه خان- لقلاری، تورکستان وه دالا ولایتلهری حالدا اداره ایتلمه کده ایدی. تورکستان خلقی منفعتینی تمثیل ایتمهک اوزره دالا ولایت- لهرنده «آلاش اوردا» تورکستانده ده «خوقند مختاریتی» حکومتی شکل ایتدی. بو ایکی حکومت مستقل حیاتمنزک ایلك پایه سی اولمق اوزره تورکستاننک ایچکی اداره سنده گی استقلال وه مختا-

ریتنی طلب ایتمه کده ایدی.

روس ایمپریالیزمینک حقیقی وارثلهری بولغان لقلارینی ادعا ایتمه کده بولغان روس ایشچی، عسکر وه کورستانلاری (دهقان- نلاری) شورالاری تورکستان خلقینک حق وه حقوقینی تمثیل ایتکهن بو ملی حکومتلهرگه قارشو کوروش آجدیلار. مه نه بو صورته انقلابدن سوگراگی ملی مجادله لهر، روس وه تورکستان- لیلهرنک تارتیشمالاری یه گی شکل آلمان بولدی.

تاشکنده گی روس ایشچی وه عسکرلهری شورالاری تور- کستان خلقینک هیچ بر تورلو اشتراگی بولمای توروب تورکستان ساویت حکومتینی اعلان ایتدیلهر. دیگر طرفدن خوقنده توپلا- نغان تورکستان خلقی نماینده لهری قورولتایی ده تورکستان مجلس مؤسساینی چاقیریش وه او زمانگه قدر مملکتنی اداره ایتیش او- چون موقت بر حکومت ساپلادی. بو حکومتنک ایشی تورکستان ملی مجلس مؤسساینی توپلاش، اونک اوچون لازم بولغان حاضر- لقلارنی کوروش وه او زمانگه قدر مملکتنی اداره ایتوب خلق منفعتینی امنیت آستیغا آلیشدا عبارت ایدی. ایکنجی طرفه «آلاش اوردا» چیلاردا عینی مفهومده ایشکه باشلاغانلار ایدی.

شو قدرینی تکرار ایتش کیرهک که ههر ایکی ملی حکومت ده مملکتده گی اقلیتده قالغان خلقلارنک حق وه حقوقلارینی امنیت آستیغا آلیشنی، دعوالارینک ده یاغز ایچکی اداره ده استقلال وه مختاریتکه منحصر بولوب عمومی مسائله کیله چهک ده موقراتیک وه فده راتیف روسیه بلن برابر ایشله شگه قارشو بولماغان لقلارینی آچیق سویله گه نلهر ایدی. حتی اوز مملکتلهرنده اوز خلقلارینک اجتماعی وه مدنی قورولوشیغا قاراب بر اداره قورغاندان سوک، اوزینک اوشبو ملی طلب وه آرزولاریغا رعایت ایتدیگی تقدیرده ساویت حکومتی بلنده برابر ایشله مه کنی قبول ایتلهر ایدی. تورکستانده گی روس ایشچی وه عسکر شورالاری بولسا

اینگلته‌ره - هندستان قونغر ه‌سی

سوگنی اینگلته‌ره-هندستان قونغر ه‌سی مثبت نتیجه بیرمه‌سدهن تارقالدی. بو قونغر ده مجادله اینگلته‌ره ایله هندستان آراسندا ایمه‌س، هندستان و کیلله‌رینک اوز آرالارندا — هندولر بله‌ن اقلیتلر وه خصوصاً هندولرله مسلمانلار آراسندا جریان ایتدی. قونغر هندستان ایله اینگلته‌ره‌نک مناسباتی، باشقاچا یتیکه‌نده، هندستاننک کیله‌چه‌ک مقدراتی مسئله‌لری اورنیگه، هندستان اها-لیسینک اوز آرا صلحه‌ده پاشایا بیلمه‌سی اوچون اصول وه یوللار آفتارماق ایله مشغول بولدی.

هندستان، کوب مذهب وه تیللرده‌ن مرکب بویوک بر انسان محیطیدر. هندستانده 600 دهن آرتق آیریم دولت بار؛ بونلار-دان بعضیله‌ری، اهاالیسی وه توپراغینک مقداری اعتباریله هر قانداق بر اروپا دولتی بله‌ن یتیکله‌شدیریله بیلیر. لکن بونلار آراسندا بر نیچه میگ‌گه اهاالیسی وه آز مقدارده توپراغی بولغان کیچیک دولتلر هم بار. هندستاننک 352 میلیون اهاالیسندن 270 میلیونچاسی توغریدان توغری اینگلته‌ره حکومتی اداره‌سی آستندا بولوب، 80 میلیون قدری بر نیچه «یاریم مستقل» هندستان دولت-لری آراسندا بولونگه‌ن. بو «یاریم مستقل» دولتلر ایله بریتانیا هندستانی آراسندا ایچکی صلح وه اتفاق بولماسدان هندستان مسئله‌سینک، هند ملت‌چیله‌رینک طلب ایتدیگی شکلده، حل ایتلیشی عقله‌ه سیغمایدرغان بر نهرسه‌در.

هندستان یاریم مستقل دولتلری هندستاننک اینگلته‌ره‌ده‌ن بوتوله‌ی آیریلیشیغا، قارشودرلار؛ چونکه اونلارنک «مستقل» حیات-لاری ته‌لکه آستیدا قالادر. شونک اوچون بو هندستان یاریم مستقل دولتلرینک ایچکی مختاریتینی ساقلاب قایلش مقصدیله، بویوک بریتانیا ایمپیریومی حمایه‌سی آستندا عموم «هندستان قونغه‌ده‌را-

اوزله‌رینک چارلق زوسیسه‌سنک حقیقی وارثی ایکه‌نلکله‌رینی تور-کستانلیله‌رنک هیچ بر تورلو طلب وه دعواگه حقله‌ری بولماغا-لیغنی ادعا ایتمه‌کده ایدیلر.

ایمدی ایش مرکز ساویت حکومتینک آلاغی وضعیتگه قاراب قالغان ایدی. هر طرفده عجباً ساویت مرکزی اوز بیاتنا-مه‌له‌رنده قیلغان وعیدینی توتوب تورکستان خلقینک ملی مختاریت حکومتله‌ری طرفینی می، یوقسا قومونویست سافاروفنک دیدیگنچه بر ناقم «موقع پرست، اخلاقسز، جانیلار» دان توپلانغان روس ایشچی وه عسکرلر شوراسی طرفینی می توتار؛ دیگه‌ن بر سؤال ایز-غیشمه‌کده ایدی.

ملی حکومت نماینده‌لری بله‌ن بولغان مذاکره‌سنده آگلاشما-لار باغلاب یورگه‌ن موسقوا («آلاش اوردنا» چیلار بله‌ن بولغان مذاکره وه آگلاشمانی دیمه‌کچی بولامز) آرقادان تورکستانده‌گی روس ایشچی وه عسکر شورا لاریغا ملی حکومتله‌رنی داغیتش حقنده آمرله‌ر بیریش که‌بی خیانتله‌رنی ایشله‌ب اوتوره‌ر ایدی. خلاصه آرقا-سندا قیزیل موسقوا ایمپریالیزمی کوچله‌ری تورگه‌ن تورکستانده-گی روس «جانیلار» ی شوراسی بله‌ن تورکستان ملی حکومتله‌ری آراسندا تارتیشما آلاولانندی. بو کوره‌شده ملی حکومت کوچله-ری مغلوب بولوب تورکستانده حقیقی «مستملکه‌چی روس ایشچی-لری» حکومتی شکل ایتدی. (خوقند مختاریت وه «آلاش اوردنا» حکومتله‌ری حقنده آروچا بحث ایتهمز).

تورکستان مختاریتی حکومتی مرکزی بولغان خوقند شهری برله‌شکه‌ن بولشه‌ویک وه داشناق کوچله‌ری طرفندن یاندیریلوب داغیتیلدی وه اهاالی قلیچده‌ن کیچیریلدی. اولکه‌نک هر طرفنده غلیان باشلانندی. قیزیل روس ته‌روری کون‌کونده‌ن زورایب، نتیجه‌ده‌ده عمومی ملی عصیان، باسماچیلق حرکتی چیقدی.

تیمور اوغلی

سیون « مسئله سی میدانغا، چقان ایدی. بو قونفده راسیون اصولده بوتون هندستان، یعنی بریتانیا هندستانی ایله یاریم مستقل دولته رنک و کیلله رندهن مرکب مرکزی پارلامان وه بریتانیا هندستانینک 9 آیریم ولایتی اوچون محلی پارلامانلار لایحه سی کوزله ننگه ن ایدی. بو لایحه گه هندستاننک راجه وه ماهاراجا لاری قینقلا بولسادا اوز راضیقلا رینی بیلدیر گه نله ر ایدی. لکن بو اصلاحاتنک عملگه قویو- لوشیغا مانع لهر چیقدی. برنجی: «هند ملتچیلهری» («سواراژ»- چیلهری) نك او یوله گه نله ری، هندستان ایله اینگلته ره آراسندا یه- گیده ن بر مناسبات توزمه ك ایمه س، عموم هندستانی اینگلته ره دهن بوتونلای آیریب کاملاً مستقل بر دولت اعلان ایتمه کدر. ایکنجی- دهن: اقلیتلر وه خصوصاً مسلمانلار، هندستان تولوق استقلالیت («Purna Swaraj»)، آلمان تقدیرده اوزله ریگه مرکزی وه محلی پارلامانلاردا مملکتده گی نفوسله ری ایله غیر متناسب صورته معین مبعوث اورنی بیرلیشنی طلب قیلادرلار.

مسلمانلار بوتون هندستان اها لیسینک یوزده 21 ینی تشکیل ایتدی کله ری حالده پارلامانلاردا ایگ آزی یوزده 30 مبعوث یری طلب ایته درلر. اگر مسلمانلارنک بو طلبلاری قبول قیلینسا، او زمان اونلار دیگر اقلیتلر ایله برلکده پارلاماندا کوپچیلک تشکیل ایته درلر.

لوندونده غی اینگلته ره- هندستان قونغره سنده دیگر اقلیتلر ههم مسلمانلارغا قوشولدی لار. بو هندستان ایچکی بوزغونقلاری قارشوسندا لوندون قونغره سی پروغرامیغا قویولغان اساسی مسئله آرقادا قالب قونغره موقفیسزلتقا اوچرادی. مسلمانلارنک بو طلبلاری قونغره دهن اولده آشکار ایدی. هندوله رنک هندستان استقلالی اوچون برله شمه ککه باشلاغان زمان- لارندان اعتباراً مسلمانلار آیریم «ملی پروغراملار» بلن چیقدی لار. 1931 سنه سی ایچنده هندستانده ایکی دفعه مسلمان قونغره رانی بولوب

اوندی (آپریل باشندا لاهورده، آوغوست باشندا آله آبادده). بو قونغره رانسلا ردا مسلمانلار اوز پروغراملارینی یه گیده ن قطعی صو- رته تصدیق ایتدی لهر. مسلمانلار بلن سوبله شوب اونلارنی هندو- لهر گه قارشو وضعیته رنده ن واز کیچمه ککه کوندیرمه ك اوچون غانندی 4 نچی آپریلده لاهور گه کیلدی. خصوصی بر مشورت مجلسی چاقیریلدی. هند غازی تالارینک «هندستان تاریخده مثالی بولماغان یویوک بر مشورت» دیم آنادیقلاری بو مجلسگه هندوله ر طرفده ن غانندی، هندستان قونغره سی رئیس / واللا- خابخای پاتل (Wallahabhai Patel) وه هندستان قونغره سی اجرائیه قومیته سی رئیس ژانلال باژاژ («Jamnalal Bajaj»)، مسلمانلار طرفده ن ایسه شاعر محمد اقبال، محمد شافی، محمد اسماعیل خان وه مولانا شافی داودی لهر اشتراک ایتکن ایدی لهر. فقط بو مشورته اتفاق حاصل بولمادی؛ ایکی طرفده اوز فکرنده اصرار ایتدی. مشورتنک سو گنده مسلمان وکیللهرینک اوز فکر- لهرنده ن قایتماسلغینی کورگن غانندی «بوتون هندستان مسلمان- لغینک بر آغزدان افاده ایتکن آرزوسینی گنه حسابغا آلا درغانینی» سوبله دی. غانندی نك بو سوزلاری هندستان قونغره سیغا اشتراک ایته- درگن وه عموم هندستان مسلمانلاری پروغرامیغا قارشو کورونوب یورگن بر نیچه مسلمان وکیللهرینک بارلیغی اساسلانغان ایدی. بو مسلمان وکیللهری توغریسنده هندستان مسلمانلاری «اونلارنک کیم طرفده ن سایلانغانقلاری معلوم ایمه س» دیدرلر.

قونغره چی مسلمانلار 18 نچی آپریلده لوکنو (Luknow) ه اوز لیده رلهری بولغان علی امام رئیسگی آستندا آیریچا توپلانیدی لار وه «متحد بولونماس هندستان ملتی یارانو نامیغا» هندو- مسلمان برلگینی یا قلاب قرار چقاردی لار. لکن اونلارنک آرزولاری مسلمان کوپچیلگی تاماندان تیگله نمه ی قالدی. مسلمانلارنک اوزاق مقصدی («Pia desideria»)، هندستان

بارلاماندا اوزلەرىگە معين مقدار پير طلبى ايله گنه قالمایدیر. هندو-
لەرگە هندستانى اینگلته رەدەن آجراتوب آلاق میسر بولسا، مسلما-
نلار باشقا بر پروگرام بلەن چىقادارلار. بو پیل آوغوستە آله آبادە
بولغان سوگمى قونغردە یوقاریدا ئەیتلگەن محمد اقبال تامايندان
تفسیر ایتلگەن بو هندستان مسلمانلاری پروگرامی بلەن تائیشماق
«باش تورکستان» او قوچیلارینی قیزىقترسا کیرهك. محمد اقبال
دیدرکه:

« — ممکنه بز هندستان مسلمانلاری، بریتانیا ایمپەریومی
(بو یوک بریتانیا دولتی) داخلىندە مختار ولایات حالندە یاشاب تور-
مە کى ایستەر ایدك. اگر وضعیت بزنى بریتانیا ایمپەریومی خارجنده
قالدیرارسا، بز مستقل مسلمان دولتی حالندە یاشاماقى ایستەیمز.
بو یردە شونی قید ایتەمز، که هندستان مسلمانلاری اوچون
بو «مجبوریت» هند ملتچیلەرىنك «پورنە سوواراژ» (Purna)،
(Swaraj)، یعنی هندستانك اینگلته رەدەن تاماملە آیریلشى حقندە-
غى پروگراملاری ایشکە کىچیریلگەن تقدیردە حاصل بولادر. محمد
اقبال اوز افادە سندنە دوام ایتەرەك:

« — بزیم اوچون شمال غریبى هندستاندە بر مسلمان دولتی
قورماق لازم؛ چونکه هندولەر ایلە مسلمانلار آراسنداغى آگلا-
شما سلقنى بر طرف ایتەمەك اوچون باشقا یول یوقدر. بزك مسلمان
دولتمز ایكى یوز میگ مربع کیلومترو قدر بر کیگلیکگە وە
تقریباً فرانسه قدر (یعنی 40 میلیوندان آرتقراق) نفوسگە ایگە
بولادر» دیدر.

محمد اقبال بو نطقندە «مستقل هندستان مسلمان دولتی» نك
کیلەچە کدە گى چىگەزەلەرىنى آتق قلیب کورسەتمەیدى. لکن
دیگر منبعلەرەدن پهلەمز که بو چىگەرە: سىملا دلهی-بارودا شهر-
لەرى اوستندنە اونەدر. بو صورتلە کاشمیر، پنجاب وە راز پونا
مسلمان دولتىنك چىگەرەسى ایچندە قالادر.

خریطەغا باقساگز، لایحەسى توزولگەن بو هندستان مسلمان
دولتىنك توغرىدەن توغرى افغانستان وە بلوچستان بلەن چىگەرە-
لەنىب، بونلار واسطەسىلە ایران، عربستان وە تورکیە که بى اسلام
مملکتلەرى ایلە پىرلەشکەنىنى کورەجە کسکز.

هندستان مسلمانلارینك بو پروگرامى، هندولەرنك اعتراضىنى
موجب بولماق قالمادی. لاهورده چىقادارغان «بانده ماتارام»
(„Bande Mataram“)، نام هندو غازیتاسى شدنلى پروتستو ایدەرەك
«هندولەر هندستانك برلگىنى بوزغوجى بو «چىرکین فکر»
(idée néfaste) گە قارشو هەم تورلى چارەلەرى بلەن کورەشە-
جە کلەر» دیدى.

ذیمەك، هندولەر ایلە مسلمانلارنك بربرلەریلە کیلیشە آلمان-
سقلاری لوندون قونغرسندنە ایلگەرى یاق معلوم بولغان ایدی؛
غاندى نك اوزىدە مسلمانلارنك اصغرى طلبلەرىنى وە اعظمى پرو-
گراملارینی جودە یاخشى بیلەر ایدی. بونکچون غاندى نك لوندون
قونغرسى وقتندە مسلمانلارنى قای بر تورلى حەدس (مانورە) بلەن
یوباتماق وە قاندىرماق اوچون قوللانغان تدبیرلەرىنك بر نتيجه
پىرمەیدرگە نلگى باشداناك آشکار ایدی. ایش بونداى بولغاندان
سوگ، غاندى وە باشقا هند وکیللەرىنك لوندون قونغرسىغا کیلشە-
رندە نیمە معنا بار ایدی؟ عجباً بوتون جهان قارشوسندا، هندستاندە
پاشاوجى ملتلەرنك اوز آرا هیچ کیلیشە آلمایدارغانقلارینی تصدیق
ایتەمەك اوچون گەمى؟... خلاصە، بو سوگمى اینگلته رە-هندستان
قونغرسى قانداى نتيجه پىریب تارقالدی؟

قونغرنك نتيجه سز تارقالغانیدان قطع نظر، هندولەر ایلە
مسلمان وە باشقا اقلیتلەر آراسندا آشکار بولغان کیلیشە آلماسلق
اینگلته رەنك قولیغا قوتلى بر قورال بولوب حقدى. چونکه عموم
هندستان اهالسینك یوزدە 45 ینى تشکیل ایتەدرگەن مسلمانلار وە
اقلیتلەرنك هندولەرگە قارشو ناراضیلىغا ایلسلەنوب، اینگلته رە

حکومتی هندی ملتچله رله داها، موفقیتلی صورتده کوره ش یور-
گوزه آلادر.

بز یاقین فرصتده اینگلیزله ر ايله هندی ملتچله ر (سوواراژ لار)
آراسنداغنه ایمه س، بلکه، مع التأسف «سوواراژ» لار ايله مسلمان-
لار آراسنداده یه گیده ن مجادله باشلانغانغا شاهد بولا جاقمز.
منصور.

* * *

یاپون - ختای اختلافی

«یاش تورکستان» نك اولگی ساندا درج ایتدیگمز ماججوریا
داغی یاپون-ختای اختلافی هلی هم تمامیله بر طرف قیلینادی.
بو مسئله نی حل ایتمه ک مقصدیله جمعیت اقوام شوراسینک 16 نچی
نویا برده ن 10 نچی دیکابرگه قدر پاریسدا فوق العاده بیغلیشی بولدی.
یاپون قوشونلارینک ممکن قادار تیز ماججوریا دان چقاریلیب جنوبی
ماججوریا تيمر یولی بونیغا چیکیلیشله ری هم ایکی طرفنک ده (ختای
وه یاپون) وضعیتنک آغرا لاشوب کیتمه سلگی اوچون بوتون چاره لار
نی قوللانیشی توغریسنده بر آغز دان قرار چقاریلدی. یاپون وه ختای
مزخصلاری ایسه بو قرارغا اوز حکومتله ری طرفنده ن یورگوزولوب
تورگن سیاست نقطه نظرندن معنا بیریب، قرارنک کوچینی که مه یتوب
قوبدی لار.

باشدا ختای مرخصی جمعیت اقوام شوراسینک قرارنده یاپون
قوشونلارینک ماججوریا ده اشغال ایتدکله ری بیرلرده ن چیکیلیشله ری
مدتینک آتق قیلیب کورسه تیلو وینی طلب ایتکن ایدی. فقط یاپون
مرخصینک بوگا قارشو چیقیشی نتیجه سنده وقتیله قبول ایتلگن ختای
مرخصینک طلبی رد ایتلیدی. دیگر طرفنده ن ختای مرخصینک پروتستو-
سیگه کوره یاپونلارنک ماججوریا داغی ختای چه ته له ریگه قارشو مجادله

ایتمه ک اوچون طلب ایتدیگی حقوق هم جمعیت اقوام شوراسی طرفنده ن
قبول قیلینادی.

یاپونلار جمعیت اقوام شوراسینک «هر ایکی طرفنک ده وضعیتنک
آغرا لاشوب کیتمه سلگی اوچون بوتون چاره لازنی قوللانیشی لازم»
دیگن تکلیفینی، اوزلارینک (یاپونلارنک) ختای چه ته له ریگه قارشو
کوره شوله ریگه مانع بولماس مفهومنده آگلاغانقلارینی بیلدیردیله ر.

بوگا جواباً ختای مرخصی دو قنور «شبتسه» (Sze) ماججوریا داغی
چه ته له ر حرکتینک یاپون عسکرله ری طرفنده ن ختای توپراغینک
حقسز اشغال ایتلیشی نتیجه سنده باشلانغانغینی آگلا توب، یاپونلارنک
چه ته له رگه قارشو کوره شه ک نیتنده ایکه نلگی جمعیت اقوام شوراسی
تامانندان بر آغز دان قبول ایتلگن قرارغا قارشو ادیب بیلدیردی...
ماججوریا دالالارندا اوج آیدان بیرى انسان قانی توکوله کده در.
اهالیسو، بوتون دنیا ده موجود انسانلارنک آلتیدا برینی تشکیل ایتکن
بختسز بویوک ختای، ایچکی بوزغونقلار نتیجه سنده پارچالانوب،
کیچیک، فقط ملی برلك هم ته خنیک جهته دن کوچلی بولغان قومشوسی
یاپونیا طرفنده ن ملی حورلق کورمه ک مجبور یتنده در.

ختای فاجعه سی جهاننک کوچلی دولتله ری نژدنده بی طرف حقانیت
آقتاروچی «کوچسز خلقلار» (کیچیک ملتله ر) اوچون ده بر عبرت
درسیدر.

بونیگله بز بی طرف حقانیتنک بوتونلای یوق ایکه نلگینی سویله -
مه کچی ایمه سمز. یالغز، اوز ملی حقوقینی قازانماق اوچون هر ملتینک
اوزی قورالانیشی هر قاندا ی بهاغه بولسادا، اوز ایچکی ملی برلگینی
بارانیشی لازم دیگن فکریمزنی تا کید ایتمه کچیمز.

یاپون-ختای اختلافیغا وه اونک سیاسی عبرت درسی بولورلق
نتیجه له ریگه دائر «یاش تورکستان» نك کیله چه ک ساننده آیرپچا
مقاله نشر ایتله جه کدر.

شھیدلەر بىزگە

ایشلەگەن قارویق تەنەگى كوموب،
اوت كېيى قېقىزىل قانگى توکوب،
چورويەسى ئەمەللەر اوروغى ايكىدڭ
ھەر قارىشىغا بو كوب اولوغ يورتىك!

مردلقىك تمثالى شانلى شھیدلەر،
يولمىز ايزىگىزدر ای اير يىگىتلەر،
قلىچ، توبلار ايله اىگىلمەس باشلار،
بو شان بايراغىمىز سەنگ آماليگ!

بىزنگ ايمانمىز اصلا يىلماس،
بو ايرلەر ايمىدسز، بدىن دە ايمەس،
بىز بار اىكەن يورتنە اوزگەلەر قالماس،
ھەدىمىز سەنگ اولوغ آماليگ!

كىتابى، تومارى استقلالى يىگىت،
ھىزچە باسقىنلارنىڭ قالقانى شھید،
او آلتون آلتايغا كومولگەن يىگىت
كەبەزدر اوتلەر فېشقىرغان قىرلىك!

استانبول — 1929.

ايلتەر.

* * *

تۈركىستان خېرلەرى

1 — قولخوزچىلار آراسىدا: «پراودا ووستوكا» 25 سەئابىر
نسخەسندە كەرمىنە اطرافىداگى قولخوزچىلار آراسىدا غروپچىلىق
تارتىشما لارىنىڭ كوچەيگەنىنى يازادر. بعضى قولخوزچىلار بىر-بىر-

لەرى اوستىندەن «فلان قولخوزچى ساويت حكومتىگە قارشودوشما-
نلق يورگىزمە كدە» دىب فرقه وە حكومت مؤسسەلەرىگە شىكايەتلەر
كوندەرمە كدە ايمىشلەر. نىجەدە رايون فرقه وە ادارە باشلوقلارى
«عېلىلەرنى» توتوب كوب قىناغانلار. مثلاً سېوراغ وقتندە عىدار-
لاردان تىوشلى جاواب آلماق اوچون اولارنى اوروب قىناغانلار
وە ماشىنە ايله اىچلەرىگە بىر چىلەك (قوغا) دەن سو قويناغانلار!...

بو ايش تىكشىرىلەر كەن كەرمىنە فرقه وە حكومت دائىرەلەرنە
«موشتومزورلەر» حر كىتىك چوقور ايلدىزله گەنى معلوم بولادىر...
13 نچى اوقتوبردا كەرمىنە عالی محكمەسى، ايشنى تىكشىر-

گەندەن سوڭ، توبەندەگى حكمنى چىقارمىشدر:

«خازارى» قىشلاق فرقه باش كاتىبى بابا مراد يعقوب اوغلى،
بورونچى امىر مأمورلەرنەن شايىمقول جبار اوغلى، «موشتومزور»
قابىل صابر اوغلى وە كەرمىنە مىلىس باشلوقى بىر تانار ساوداكار
بالاسى كشاف صلاح الدين لار آتىب اولدىرىلپىشكە؛

تىشا قىلىچ اوغلى ايله مولان غفار اوغلى لارى اون يىلدىن
قاماققا؛ رايون فرقه باش كاتىبى عثمان عىداللە اوغلى آلتى يىل
قاماققا؛ ھىزە آتمىراد اوغلى ايله بىيەر غىب اللە اوغلى لارى بىش
يىل قاماققا؛ نىمان انصرى تورت يىل قاماققا؛ گاداي بىردى اوغلى
بىر يارىم يىل قاماققا؛ محسىن ستار اوغلى وە كرېم رفيع اوغلى لارى
آلتى اىلىق مجبورى ايش جزاسىغا حكم ايتلمىشلەردىر.

2 — سىياسى اولدىرىش. تۈركىستان غازىتالارى مملكتىك ھەر
طرفىدە صنفى دوشمانلار ناماتىدان حكومت وە فرقه خادىملارنىڭ
اولدىرىلمە كدە بولغانلارنى يازماقدالار. سوڭ وقتلەردە يورتمىزنىڭ
قازاخىستان قىسمىدە، قولخوز سىياسىتىنى يورگىزىشكە كوب غىرت
كورسەتكەن موسرەب اوغلى مىرامباي دېگەن بىرىنى «صنفى
دوشمانلار» اوروب اولدىرگەنلەر. («اگبە كىچى قازاق» 6 نچى
اوقتوبر).

3 - فرقه اعضا لاری آراسندا سوادسزلق . « پراودا ووستوكا » غازيتاسی 4 نچی اوقتوبر نېسخه سېنېه گي باش مقاله سنده اورتا آسیا قومونېست فرقه لهرېنك احوال روحیه سنده ن بحث ایتھرکھن فرقه اعضا لاری آراسندا غی فرقه اعضا لارینك كوب شكایت ایتھر . غازیتانك ئه یتیشیگه كوره ، فرقه اعضا لارینك تورتده ن بری (25% ی) اوقو وه یازونی بیلمه یدرلهر . قارا قالپاق ولایتنده ایسه فرقه لیلهرنك یاره یسی سوادسز ایمشله ر . غازیتا « ایشنك اُگ یامانی شو ، که 3 حتی 5 ییلدا نبری فرقه ده یورگھن قومونېستلهر سوادسزلقلارینی یوقایتیشغا هیچ اهمیت بیرمه - گه نلهر » دیدر .

4 - قارا قالپاق ولایتنده : اورتا آسیا بیوروسی 10 نچی سه تابرده قارا قالپاق مختار ولایتی فرقه سینك حرکتی حقنده مخصوص قارار چیقارغان . او قاراردا فرقه نك عمومیتله فرقه باش چیز یغینی یاخشی آكلاب توغرو سیاست یورگیزگه نینی تصدیق ایتكه نده ن سوگ ، آز-مازدا اوتكه زیلگھن خطا لاریدان سویله نكھن . مثلا فرقه اعضا لارینك یوزده ن 45 ینك سوادسزلقی ، قولخوز تشکیلاتلهر ینك تیوشلی درجه ده توغرو یولغا قویولما غانلی ، موشتومزورلارغا قارشو هجومنك كوچسزلگی ، فرقه اعضا لارینك بای ، ملالار تاثیرگه بیریلیب کیته تورگه نلکله ری ، ولایت اداره لهر ینك بیرلیله شتریله آلمانغلی وه سائره ... (« پراودا ووستوكا » 28 سه تابر) .

5 - قیرغیزستان مختار جمهوریتنده . اورتا آسیا بیوروسی قیرغیز-ستان فرقه باش کاتبی شاهرای ایله میخائیلوف دیگه نلهرنك معروضه-لهرینی تیگلهدیکده ن سوگرا ، 23 نچی سه تابرده چیقارغان مخصوص قارارندا قیرغیزستان قومونېست فرقه سینك قازانغان یوتوقلارینی وه قوللانغان حرکتلهرینی تصدیق ایتب ، اوتکیزگھن که مچیلکله ری اوستنده هم توختانغان . بو که مچیلکله رده ن آجاق توبه نده گیلهرنی گنه کورسه تیب اوتهمز : فرقه اعضا لاریندان یارمیسی

(50% ی) نك سوادسزلقی ، بای مانا پیلارغا قارشو صنفی کوره شنك یتهرلك درجه ده یوروتولمه گه نلگی ، قولخوز لارداغی دولت مال-ملکیگه نظر سالما ی خراب قیلیب یوباریش ؛ کوچه به لهر آراسندا طائفه باشلوقلاری تاثیرینك آزالما غانلی ، فرقه اعضا لارینك صنفی دو شمانلار ایله یاقین مناسبتده ایکه نلکله ری ، اداره لهرنك بیرلیله-شتریله آلمانغلی وه سائره ...

استانبولده باشلانغیچ مکتبینی برچیلک بلهن بتیریب ، « تورکستان تورک یاشلار بیرلگی » نك آلتون ساعت ساوغاسینی قازانغان وه آتی آیدا که مان-غیج-جهك چالیشتی اورگه نكھن

تورکستانلی کیچیک خیرییه

باشقارما : اورتا آسیا بیوروسینك قارا قالپاق ولایتی ایله قیر-غیزستان فرقه لهری حرکتلهرینی « کوتهریب » ماقتانغان قارار لاری ، تورکستانلیلهرنك « قونومغا قولگ سالیب کوتهرگه نك قورسون » دیگه نلهریگه اوخشاما یدرمی ؟

6 - اون کیشیگه بر قاشیق . تورکستاننك قازاغستان بولومنداگی قارغاندای تاش کوموری حقنده بولشه ویکله رنك باقیریب-چاقیریب یورگه نلگی « یاش تورکستان » اوقوچیلاریغا معلومدر . مخصوص

تیمیر یول وه ههر تورلو صنایع یرلهری آرقالی قاراغاندی نی بر تورکستانده گنه ایمهس، بوتون ساویتلار مملکتنده گی ائله مهم «ایش-چیلهر فابریقاسی» غا ئه یله نتر گه نلگی حقتده یازیلغان بر کوب مقاله-لهر وه چیقاریلغان قارارلار ساویت غازیتا لارینک یتلهرینی تولدیر-گن ایدی. قاراگزچی، شو قاراغاندی دا نیمه لهر بولوب توروبدر. قازاغستان حکومتی باشلوعی عیسی اوغلی اوراز اوکتوبرنک 22 سنده، قاراغاندی ایشچیلهرینک عمومی ییغیلیشندا سویله گن نطقنده «قاراغاندی دا کهمچیلک کوب» دیب توبه نده گیلهرنی ئه یتکه ن: «قاراغاندی یولداشلار، سیزلهر یرکاولاب کومور چیقارو پلانینی (جوسپارینی) اوروندای آلمادیگز لار». بو، ایشچیلهر کهمچیلگی حکومتنک کهمچیلگی ایسه، عیسی اوغلی اوراز سوزیگه کوره، شونلهدر: «بنا سالو آداره سینک مدیری تصدیق ایتلگن پلاننک یوزده 42 سی به جهریلدی دیگن ایدی. حالبو که پلاننک ایمهس، آتچانک یوزده 42 سینی صرف ایتکه ن ایکن. بنا سالیس پلانی ایسه آنجاق یوزده 10-15 گنه به جهریلگن. 800 ایشچی عائله سی کییز اوپلهرده یاشایدرلار... اوی یوقلغندان نه ایشچیلهر وه نده متخصصلهر کیله ییلهدرلهر. قاراغاندی هم اونک اطرافندا گی 18 میگ ایشچی عائله سی اوچون هسته خانه، داروخانه، کیر یووادر-غان یرلهر، مونچه (حمام) یوق. مکتب آرز؛ درسکلهر یتمه یدر... بار اوپلهر افلاس. ایشچیلهر اوزلهریگه تیوشلی یمه ک نهرسه لهرینی تولوق آلالما یدرلار... آشخانه لهرده حال په ک یامان؛ مثلا ههر کون 400 کیشی آشایدرغان 9 نچی سان آشخانه ده باری-یوغی 40 (قیرق!) گنه قاشیق بار...»

اون کیشیگه بر قاشیق! بو، بوتون دنیا ملتله رینی بختلی ایتهمز دیدرگن موسقوا بولشه ویکله زینک عملده یورگیزیب تورگن ملی سیاستینک سیماسی ایمه سمی؟

7- آرقاسی کیسیلمه گن سورگونلهر. (تورکستان چیگهره-

سندن آلغان مکتوبده ن) شو ییل آوغوست سو گلارندا تاشکند وه نامانگان اطرافندا گی قیشلاقلاردان ساویت حکومتی ایکی میگدن آشیق عائله نی بر نیچه کون ایچنده توپلاب واغونلارغا تولدوروب آلوب کیتدی... مسؤل ایشده بولغان بر قومونیسنتک سویله شیگه کوره، اوز یورتندن هایدالغان بو بایاقیش تورکستان دهقان عائله لهری اوقراینانک خهرلینسکی رایوندا گی بالتازاروفقا شهری نیوره گنده وه باشقا یرلهرده قورولغان «ساوخوزلار» (ساویت خوجاقلاری) ندا ایشله یتلمه کده لهر.

آتیب اولدیریلشگه حکم ایتلگه نلهر!

قازاغستانک قارماقچی اطرافندا «له نین» نامیغا قورولغان قولخوز باشلوعی خائن، بولشه ویک یرجیگه ی نک اولدیریلیشی مناسبتیله ساویت محکمه سی: 1 — غازی توقاناس اوغلی، 2 — ایسه نیک نورپه یس اوغلی، 3 — شایینی ساری بای اوغلی، 4 — بورانبای قالدی یک اوغلی، 5 — ابراهیم توقاناس اوغلی، 6 — اوتوزبای قودای یرگن اوغلی لارینی آتیب اولدیریشگه؛ اونلار-دان باشقا 10 کیشینی سکر ییلدان قاماققا، 2 کیشینی تورکستان توپراغیدان 8 ییل سورگونگه، 2 کیشینی 3 ییلدان قاماققا، اوچ کیشینی ایکی ییلدان قاماققا حکم ایتکه ن.

عالم خان اورومبه ت اوغلی هم آسانخان اسحاق اوغلی دیگن قومسوموللارنی اولدیریشده عیبله نو تیجه سنده، قارماقچی غا قارایدر-غان «قاراقوم» دا، کوچه به لهرده ن ابراهیم محمد اوغلی ایله کیگ فعل عمر اوغلی لاری محکمه گه یریلیب، محمد اوغلی آتیب اولدیریلیشگه، عمر اوغلی ایسه 6 ییل قاماققا حکم ایتلگه نلهر.

(«اگنه کچی قازاق» 9 نچی اوکتوبر)

« انجمن سعادت بوخارا و تورکستان »

پشاوردهن، شوشهرده شو ييلنك اوقتوبرندان باشلاب « انجمن سعادت بوخارا و تورکستان » نامندا بر جمعيتنك قورولغانليغي، باشقارمامزغا ييلديريله در. بو جمعيتنك مقصد لاري:

- 1 — بوخارا و تورکستانك قورتولوشي اوچون كوره شمهك،
 - 2 — بوخارا و تورکستاندان كيلگهن مهاجرلارنك اقتصاد.
 - 3 — دى، ملي، سياسى، مذهبي منفعتلهريني مدافعه ائتمهك و تعليم اسلامنك يوليغا موافق بولغان مساوات و برادر.
- لكنى نشر ايتب، بولشه ويزم ضرر يغا، و آنك نابود بولوشيغا حركت ائتمه كدر.

باشقارمادان:

پشاورده محترم مولوى حبيب الرحمن افنديگه،

24 نچى نويا برده يازغان مکتوبگزنى آلدق. فقط اونگله بيرگه يوللاديغكز «دستور اساسى» كيلمه دى. مذکور «دستور» اساسى نى تعهدلى مکتوب ايچنده اوزيگزگه معلوم باشقارمامز آدره سيغا كونده رمه گزنى اوتونه مز.

*

توزه تيش: «ياش تورکستان» نك 24 نچى سانى، 26 نچى بيت، 21 نچى قاتارداغى جمله نك توغروسى: «1926 نچى يىلى بو مقدار بر ميليارد 964 ميليون يارداغى چيقدى» در. عيني صحيفه نك سوگ قاتارنداغى كيچيك حرفلر بله ن باسيلغان جمله نك توغروسى ايسه شوندايدر: «بر ياردنك اوزونلغى 1 1/4 آرشين دهن آزغنه آرتقدر.» باشقارما.

اوتونچ

أمينه خانم سيرنلانووا، 1922 نچى ييلندا ولاديواستوك شهر-نده بولغان آناسى ماهيرواز شيخعلي خانمنى ايزله يدر. ماهيرواز خانمنك بوكونله رده قايدا ايكه نلگيني يله درگهن كيشيله رده ن مذکور نك آدره سيني «ياش تورکستان» باشقارماسيغا ييلديريليشى اوتونوله در.

Yach Turkestan

Décembre 1931

(Le jeune Turkestan)

No. 25

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

بوليمزغا توغرى كىلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعه مزنگ يىتلەرى
آچىقدىر . باسپامانغان يازولار قايتارىلماس .

آبونه شرطلەرى :

يىللغى 4 دولار ، آلتى آيلغى 2 1/4 دولار ، اوچ آيلغى 1 1/2 دولار

سايغىلى او قوچيلار يىزغا

سايغىلى او قوچيلار يىزنگ مادي وه معنوي مظاهر تلهرى آرقاسندا
چىقىب تورگەن « ياش تور كستان » ، سوڭ آيلار پول جهتندەن كوب
آغىرلىقلار قارشوسندا تور وىدىر . اونكچون 21 پچى ساندان باشلاب آبونه
شرطلەرىنى اوزگەرتىش مجبوريتى توغمشدى . باشقارما يىزنگ مالي جهتى
شوندای آغىر بر وضعيتده ايگەن « يەڭى تور كستان » نك قاپا تىلىشى
« ياش تور كستان » وظيفەسىنى بورونغىدان كوب آرتدىروب قويدى .
بو اولوغ وظيفەنى بەجەرىش اوچون اڭ بويوك شرط مجموعه يىزنگ
حجمىنى كىگە يترىشدر . بو يولدا سايغىلى او قوچيلار يىزنگ يارده ملارىنى
كوتەمز . باشقارما .

مجموعه مزگە تىوشلى ھەر تورلى يوللانمالار اوچون آدرەس :

Moustapha Tchokai-Oghly

48bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France